เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๐๕

พระจริงพระปลอม

พระในครั้งพุทธกาลเป็นพระพุทธเจ้าก็มี พระของพระพุทธเจ้าเป็นพระสาวกอรหันต์ก็มี แต่ต่อมาในสมัยพระของพวกเรานี้จะเป็นพระอะไรก็ยังเรียกตายตัวไม่ได้ ถ้าเป็นพระชอบบอกบัตรบอกเบอร์ก็ต้องเรียกตามชื่อว่า พระบัตรพระเบอร์ พระสะเดาะเคราะห์สะเดาะกรรม พระดูฤกษ์งามยามดี พระลงเลขลงยันต์ พระตะกรุดคาถาเหล่านี้ก็ล้วนแต่พระทั้งนั้น ไม่ทราบว่าพระองค์ไหนเป็นพระของเขาและพระรูปไหนเป็นพระของเรา เพราะพระคละเคล้ากันด้วยพระ ไม่สามารถจะแยกพระออกจากพระได้ ส่วนพระของพระพุทธเจ้าก็ดี พระสาวกของพระพุทธเจ้าก็ดี ท่านปฏิบัติตนของท่านอย่างใดจึงกลายเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมา และกลายเป็นพระสาวกอรหันต์ขึ้นมา พระของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างนี้

มาถึงพระของพวกเรานี้กลายเป็นพระทันสมัย เรียกว่าพระสมัยใหม่ มีทุกอย่างไม่แพ้โลกเขาเลย ตนก็ไว้ใจตนเองไม่ได้ทั้ง ๆ ที่ตนก็เป็นนักบวช นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์โกนผมโกนคิ้ว ปฏิญาณตนเป็นพระเช่นเดียวกันกับพระสมัยพุทธกาล การงานของพระทุก ๆ อย่างโดยมากออกจากความรู้สึกและความชอบใจ ส่วนจะเป็นไปตามแถวแนวแห่งหลักธรรมนั้นยังเป็นปัญหาที่ตีไม่แตก เพราะเหตุนั้นพระในสมัยพุทธกาลกับพระสมัยปัจจุบันจึงต่างกันในปฏิปทาเครื่องดำเนิน แม้จะอยู่ในวงนักบวชและพระโอวาทของพระพุทธเจ้าอันเดียวกันก็ตาม แต่โอวาทสำคัญคือโอวาทของกิเลสตัณหาอาสวะมันครอบอยู่ที่หัวใจของเราทุก ๆ ท่าน เมื่อเรามีความใคร่ใฝ่ใจต่อโอวาทอันจอมปลอมซึ่งฝังอยู่กับใจของเราแล้ว ความเคลื่อนไหวทางกาย วาจา ใจ ทุก ๆ อาการ จะต้องกลายเป็นของปลอมจากพระโอวาทของพระพุทธเจ้าไปหมด ไม่มีอันใดจะปรากฏเป็นความจริงขึ้นมาทางกาย วาจา ใจของพวกเรา ผลอันจะพึงได้รับต้องเดินตามรอยแห่งเหตุที่ตนได้ดำเนินไปแล้ว

การดำเนินเหตุของพระพุทธเจ้าก็ดี ของพระสาวกก็ดี จนได้มาเป็นสรณะของพวกเราทุกวันนี้ กับพวกเราทั้งหลายที่ได้เปล่งวาจาเป็นพระของพระพุทธเจ้า เป็นพระศากยบุตร จะเหมือนกันหรือไม่นั้น ต้องขึ้นอยู่กับพระโอวาทของพระพุทธเจ้ามาปกครองจิตใจของเรา และโอวาทอันจอมปลอมซึ่งฝังอยู่ในหัวใจของเราทั้งวันทั้งคืนนั้นนี่ขอให้เราทั้งหลายพิจารณา ถ้าเราเห็นว่าพระพุทธเจ้าประเสริฐกว่าเทวทัตที่ฝังอยู่ในหัวใจของเราแล้ว เราก็จะกลายเป็นพระสาวกของพระพุทธเจ้าขึ้นมาด้วยความบริสุทธิ์เป็นขั้นๆ ขึ้นไป จนถึงความบริสุทธิ์โดยสิ้นเชิง คือ สาวกอรหันต์

การที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพานนานหรือไม่นาน จะไม่เป็นปัญหาอันใดกับท่านผู้บำเพ็ญตนอยู่กับธรรมของท่าน จะปรากฏผลขึ้นมาตามลำดับแห่งเหตุเสมอไป เหตุที่เราบำเพ็ญถูกต้องแล้วกับผลอันชอบธรรมซึ่งผู้ปฏิบัติจะควรได้รับ จะไม่ขึ้นอยู่กับพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่หรือนิพพานไปแล้ว แต่ขึ้นอยู่กับหลักสวากขาตธรรมและนิยยานิกธรรมโดยถ่ายเดียว เราทุกท่านจงตัดสินใจว่าจะน้อมตนไปสู่โอวาทใด โอวาทอันสำคัญที่พร่ำสอนตนอยู่ตลอดเวลา คือโอวาทที่เกิดจากวัฏฏะเป็นครูสอน ใครจะสอนหรือไม่ก็ตาม ธรรมชาตินี้เป็นครูสอนโดยลำพังตนเอง เพราะความชำนาญและเชี่ยวชาญในทางสายนี้มานาน จนไม่สามารถจะนับอ่านได้ว่ากี่กัปกี่กัลป์ การเกิด ๆ ตาย ๆ ซึ่งมีประจำอยู่ในสัตว์และสังขารทั่ว ๆ ไป ไม่มีใครจะสามารถคัดค้านกันได้ว่ามีมากน้อยต่างกันเท่าไร ไม่เหมือนกับสมบัติภายนอกซึ่งมองเห็นด้วยตาเนื้อว่า คนนั้นมีมากคนนี้มีน้อย พอจะมาเทียบเคียงหรือวัดเหวี่ยงกันได้

ถ้าเราเป็นผู้มุ่งหวังความเป็นสาวกที่แท้จริงของพระพุทธเจ้าแล้ว จงเป็นผู้หนักในพระโอวาท ซึ่งเป็นธรรมที่บริสุทธิ์หลุดจากพระโอษฐ์ของพระองค์ออกมาเป็นธรรมทั้งแท่ง แล้วน้อมมาปฏิบัติดัดกาย วาจา ใจของตนให้เป็นไปตาม อย่างนี้จึงจะเป็นไปได้ในแถวแห่งธรรมที่พระองค์และสาวกได้ผ่านไปแล้ว ถ้าเรายังจะเห็นเรื่องความเห็นของเรา ซึ่งเป็นตัวหลอกลวงอยู่ตลอดเวลาว่าเป็นของดีด้วยแล้ว แม้เราจะเปล่งวาจาว่าเป็นศิษย์ของพระตถาคตก็สักแต่คำพูดเท่านั้น ไม่ปรากฏผลอันใดให้เป็นความสมหวังตามคำกล่าวอ้างนั่นเลย

ยิ่งสมัยทุกวันนี้ ไปและอยู่ที่ไหน ๆ เต็มไปด้วยสิ่งแวดล้อมที่เป็นภัย ผู้หนักในธรรมปลีกตนลำบาก เนื่องจากภาวะต่าง ๆ เป็นเครื่องบังคับไปในตัว แทบจะกล่าวได้ว่า “ตกภาวะคับขัน” แต่ตามธรรมดาสิ่งแวดล้อมเป็นของเคยมี ต่างกันที่มีมากมีน้อยและน่าสะดุดตาสะดุดใจต่างกันมากน้อยเท่านั้น ความเปลี่ยนแปลงของสิ่งเหล่านั้นเป็นไปอยู่ตลอดเวลา ถ้าเราจะเห็นสิ่งแวดล้อมซึ่งเปลี่ยนแปลงตัวเองอยู่ตลอดเวลาว่าเป็นของแปลกและอัศจรรย์แล้ว จิตใจจะมีความคึกคะนอง ความรักใคร่สนใจฝักใฝ่ต่อสิ่งเหล่านั้น แล้วยึดถือมาเป็นอารมณ์เครื่องกดขี่จิตใจให้เพิ่มความกังวลมากขึ้น หนักเข้าไม่เป็นอันหลับนอน และยิ่งตัดทอนการศึกษาปฏิบัติธรรมให้น้อยลงจนไม่มีความฝักใฝ่ในธรรมเหลืออยู่เลย จนลืมพระโอวาทของพระพุทธเจ้าและกลับเห็นโอวาททั้งหมดกลายเป็นข้าศึกต่อตนเอง กลายเป็นข้าศึกต่อส่วนรวม และกลายเป็นข้าศึกต่อโลกทั่วแดนดิน

แท้ที่จริงโอวาทของพระพุทธเจ้าไม่เคยเป็นข้าศึกต่อผู้ใด แต่กลับเป็นพระโอวาทที่ระงับดับไฟ คือความรุ่มร้อนภายในใจของสัตว์ให้ระงับดับไป ตามกำลังความสามารถ

ของผู้ปฏิบัติตามพระโอวาทด้วยความสนใจ ต้องระงับดับได้ซึ่งกองเพลิงอันเผาผลาญอยู่ภายในใจอย่างแน่นอน

สิ่งของบางอย่างเป็นคุณสำหรับโลก แต่กลับเป็นภัยสำหรับนักบวช ฉะนั้นขอให้คำนึงถึงตัวของเรากับสิ่งที่กล่าวมา และพึงคำนึงเสมอว่าพระมีความหมายแค่ไหน คำว่าพระ แปลว่า ประเสริฐ ถ้าเป็นเรื่องของคนก็แปลว่า คนประเสริฐ ถ้าแยกออกไปสู่การงานก็แปลว่า การงานประเสริฐ ที่จะเป็นไปเพื่อความประเสริฐหรือให้ถึงแดนแห่งความประเสริฐ เราต้องพิจารณาเสมอ

พระของพระพุทธเจ้าเป็นพระมาโดยลำดับ ด้วยปฏิปทาที่ดำเนินตามสวากขาตธรรมซึ่งตรัสไว้ชอบแล้ว การดำเนินทุก ๆ อาการที่เคลื่อนไหวของศิษย์พระตถาคตในครั้งนั้น ปรากฏว่าดำเนินไปโดยชอบ สมกับคำว่าสวากขาตธรรมที่ประทานไว้ ผลที่ได้รับจึงปรากฏแต่ต้นว่า ท่านองค์นั้นสำเร็จเป็นโสดา ท่านองค์นั้นสำเร็จเป็นพระสกิทาคา ท่านองค์นั้นสำเร็จเป็นพระอนาคา และท่านองค์นั้นสำเร็จเป็นพระอรหันต์อยู่ในที่นั้น ๆ นี่คือผลที่สืบเนื่องมาจากสวากขาตธรรมกลายเป็นนิยยานิกธรรมต่อตนเอง คือยังผู้ปฏิบัติให้ถึงความพ้นทุกข์ได้ด้วยเหตุนี้ ก็ธรรมที่ประทานไว้สาวกทั้งหลายดำเนินตามปรากฏผลอย่างนี้ มาสมัยทุกวันนี้เป็นพระของใคร

เราทุกท่านก่อนบวชต่างก็เปล่งวาจาถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ด้วยกันทั้งนั้น คำว่า **พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** แม้แต่สามเณร เถร ชีก็ไม่เคยละเว้น แต่เหตุใดเราจึงกลายเป็นเหมือนพระอิฐพระปูนซึ่งไม่มีความสำคัญในมรรคผลนิพพานไปเสียหมด โดยกลายเป็นพระหนังสือพิมพ์ กลายเป็นพระวิทยุ กลายเป็นพระโทรทัศน์ กลายเป็นพระบัตรพระเบอร์ พระสะเดาะเคราะห์สะเดาะกรรม ล้างบาปล้างเวรไปเสียอย่างนั้น พระที่กล่าวมานี้เป็นพระของพระพุทธเจ้าหรือเป็นพระของใคร ถ้าปลอมด้วยความประพฤติ ปลอมด้วยความรู้ความเห็นและความเข้าใจไม่ถูกหลักธรรมของพระพุทธเจ้าแล้ว จะจัดว่าเราเป็นพระที่ชอบธรรมหรือไม่ และผลที่พึงได้รับจะชอบธรรมหรือไม่อีกเหมือนกัน สมัยทุกวันนี้เราเป็นพระอย่างนี้กันเสียมาก

ขอให้เราทั้งหลายสำนึกตัวเสมอว่า เราเป็นพระของพระพุทธเจ้าผู้มีพระนามกระเดื่องเลื่องลือทั่วทั้งไตรภพ ด้วยพระเกียรติและข้อปฏิบัติพร้อมทั้งพระวิสุทธิคุณ ควรที่พวกเราจะเทิดทูนพระองค์ท่านด้วยความประพฤติดีและข้อปฏิบัติชอบ สิ่งเหล่านี้โลกเขามีหรือนำไปใช้ไม่มีโทษและกลับเป็นประโยชน์สำหรับโลก แต่ทางพระเมื่อนำสิ่งเหล่านี้มาประกอบหรือสนใจใช้สอยแบบโลกเขา ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมเสีย เป็นไปเพื่อความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม เป็นไปเพื่อความกังวล เป็นไปเพื่ออารมณ์ของโลก และเผาลนจิตใจไม่มีวันสร่างยิ่งกว่านักดื่มสุราเสียอีก ศีลก็ดี สมาธิก็ดี ปัญญาก็ดีจะ

ขาดจากความสนใจต่อการรักษา และกลายเป็นความมั่นคงและฉลาดไปในทางเสื่อมเสียโดยไม่รู้สึกตัว

ยกตัวอย่าง เช่น วิทยุ ได้ฟังแล้วต้องติดใจ ยิ่งโทรทัศน์ ทั้งได้เห็นทั้งได้ยินด้วย จะต้องเพิ่มกิเลสขึ้นในขณะได้เห็นได้ยินโดยไม่ต้องสงสัย สิ่งเหล่านี้โลกเขาดูเขาฟังไม่มีความเสียหายเพราะเขาเป็นโลก มิใช่เป็นพระเป็นนักบวช แต่เรื่องของธรรมที่เกี่ยวกับนักบวชแล้ว ต้องมีความเสื่อมเสียทางด้านจิตใจลงเป็นลำดับ และก่อนที่เขาจะปิดสถานีทุก ๆ แห่ง เขาต้องประกาศรายการว่า เวลาเท่านั้นประกาศเรื่องนั้น เวลาเท่านั้นจะออกเรื่องนั้น อย่างนี้ทุก ๆ วันไป เราผู้คอยเงี่ยหูฟังและดูด้วยความสนใจใคร่ต่อรายการนั้น ๆ ยิ่งกว่าพระโอวาทคำสอนของพระพุทธเจ้า จะต้องฝังลงที่จิตใจแบบถอนไม่ขึ้น หรือแบบไม่ยอมถอยเอาเลย

พอเวลาจวนถึงเขาประกาศและออกตามรายการเท่านั้น แม้จะมีธุระจำเป็นในหน้าที่ของสมณะ เช่น ถึงเวลาทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น ศึกษาเล่าเรียนท่องจำ เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนาอบรมจิตใจ และฟังโอวาทจากครูอาจารย์ ต่างก็ปล่อยวางเสียสิ้นไม่มีอันใดเหลือ กลายเป็นเรื่องของรายการต่าง ๆ ทำหน้าที่แทนเป็นประจำไปเสียหมด เพราะฉะนั้นจิตจึงกลายเป็นโลกโดยตลอด แม้อาการของกาย วาจา ใจทุกส่วนก็เคลื่อนไหวไปตามเรื่องเหล่านั้นเสียสิ้น แล้วเราจะหาพระ ความประเสริฐ ความสงบเยือกเย็นใจจากธรรมของพระพุทธเจ้าได้ที่ตรงไหน เมื่อเรื่องเป็นอย่างนี้แล้วเราจะหามรรคผลนิพพานที่ไหนมา เพราะมรรคผลนิพพานไม่ได้เกิดจากสิ่งเหล่านั้น

การบวชหรือการปฏิบัติธรรม มุ่งเพื่อจะแก้สิ่งกังวลและมัวหมองจากจิตใจของตนให้ได้รับความสงบเยือกเย็น เพราะเหตุแห่งธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นเครื่องอบรมเท่านั้น ไม่ใช่เป็นเรื่องวิทยุ โทรทัศน์และหนังสือพิมพ์หนังสือเพลิน จะสามารถทำจิตใจของนักบวชเราให้ได้รับความสงบเยือกเย็น และกลายเป็นผู้มีความเฉลียวฉลาดสามารถสั่งสอนประชาชนให้มีศีลธรรมอย่างถึงจิตถึงใจ ได้ความเชื่อความเลื่อมใสฉลาด และเคารพพระศาสนา มาจากสิ่งเหล่านี้ไม่มีเลย นอกจากจะเป็นที่ดูถูกเหยียดหยามของประชาชนพุทธบริษัท และคนต่างชาติถือศาสนาอื่นเท่านั้น

ฉะนั้นเราทุกท่านผู้เป็นนักบวชและนักปฏิบัติ จงเทิดทูนตนเองและพระศาสนาด้วยข้อปฏิบัติอันถูกต้องตามหลักธรรม จะเป็นความเจริญแก่ตนและชาติบ้านเมือง ถ้าไม่เช่นนั้นก็จะกลายไปว่า พระกับฆราวาสไม่เห็นมีอะไรผิดแปลกกัน เพราะลำพังผ้าเหลืองอยู่ในร้านค้าต่าง ๆ มีถมเถไป เพียงผ้าเหลืองเท่านั้นเป็นสิ่งอำนวยประโยชน์ได้แล้ว ร้านค้าไตรจีวรมีทั่วไปจะเอาสักเท่าใดก็ได้ เขาไม่จำเป็นจะต้องเข้ามาในวัด การ

ที่เขาเข้ามาในวัดเนื่องจากเขามีความเชื่อความเลื่อมใสในพระสงฆ์องค์นั้น ๆ ในวัดนั้น ๆ

เขาไม่มีความเชื่อความเลื่อมใสและก้าวเข้ามาในวัดเพราะพระมีวิทยุ เพราะพระมีโทรทัศน์ และเพราะพระมีหนังสือพิมพ์หนังสือเพลิน และเพราะพระมีโรงลิเกละครโรงระบำที่เต้นรำต่าง ๆ และโรงหมัดโรงมวยอยู่บนกุฏิ คืออยู่ในโทรทัศน์ มีเครื่องประกาศโฆษณาอยู่ในกุฏิคือวิทยุ และมีข่าวอยู่บนกุฏิคือหนังสือพิมพ์ สิ่งเหล่านี้มีถมไปในร้านค้า เอาเงินใส่รถยนต์ไปซื้อ บรรทุกรถไฟไปก็ไม่หมด ไม่เป็นสิ่งที่จะให้ประชาชนเป็นที่เคารพเลื่อมใสได้จากกิจการของพระที่ทำไปโดยวิธีนี้ และจะให้เป็นที่ไว้วางพระทัยของพระพุทธเจ้าได้ที่ตรงไหน

เมื่อเราปฏิญาณตนว่าเป็นศิษย์พระตถาคต แต่ทำกาย วาจา ใจของตนให้ล้มละลายไปตามกระแสแห่งโลกอย่างเต็มที่เช่นนี้แล้ว จะให้เขากราบสนิทได้อย่างไร วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ โรงลิเก ระบำ โรงหมัดโรงมวยและการละเล่นต่าง ๆ ฆราวาสเขามีไม่อด ไม่จำเป็นที่เขาจะพยายามแบกร่างเข้ามาสู่วัด โดยสละเวล่ำเวลาและกิจการต่าง ๆ ทั้งเงินทองของมีค่าทุกสิ่งทุกอย่างเข้ามาในวัด การที่เขาเข้ามาในวัดก็เพื่อจะกราบไหว้พระซึ่งเป็นเพศที่เย็น และความประพฤติปฏิบัติเป็นที่จับจิตจับใจเป็นที่เคารพเลื่อมใส เป็นที่ไว้วางใจ เป็นที่ดับทุกข์ดับร้อนสำหรับผู้มีความทุกข์ร้อนภายในใจให้จืดจางหายไปได้ เพราะอำนาจแห่งเพศของพระ ข้อปฏิบัติของพระ และโอวาทของพระที่กล่าวออกด้วยหลักธรรมอันเยือกเย็น ซึ่งเกิดจากข้อปฏิบัติของพระจริง ๆ ขอให้ทุกท่านจงตระหนักใจในเรื่องที่กล่าวมา

เวลานี้ศาสนากำลังจะล้มเหลวในตัวของเราเอง ส่วนในคัมภีร์ที่ท่านจารึกหรือพิมพ์เก็บรักษาไว้ในตู้หรือที่ต่าง ๆ ยังมีอยู่อย่างสมบูรณ์ ไม่บกพร่องหรือสูญหายไปแม้แต่น้อย แต่มันบกพร่องสำหรับผู้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักของพระธรรมวินัย แม้ตนเองก็ไว้ใจตนเองยังไม่ได้ แล้วจะให้คนอื่นมาไว้ใจตนได้ที่ไหน โลกร้อนวิ่งเข้ามาพึ่งเรา เราก็กลายเป็นเพลิงทั้งกองไปเสีย จึงไม่ทราบว่าใครจะเป็นที่พึ่งพิงของใครได้

พระพุทธเจ้าปรากฏว่าเป็นที่พึ่งของโลก และพระสงฆ์สาวกปรากฏว่าเป็นสรณะของโลก เป็นที่ร่มเย็นของโลก แม้โลกเขายังละกิเลสไม่ได้ก็ตาม ขณะที่เขาเข้ามาเฝ้าพระพุทธเจ้าและมากราบไหว้พระสงฆ์ เขายังได้รับความแช่มชื่นเบิกบานจิตใจ โดยมีความรู้สึกว่าได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าผู้บริสุทธิ์ ทั้งส่วนพระกาย พระวาจาและส่วนแห่งพระทัย และได้เข้ากราบไหว้พระสงฆ์สาวกผู้มีศีลบริสุทธิ์ ทรงไว้ซึ่ง ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะ แม้เขาจะไม่ได้สมบัติอันล้นค่าอย่างพระพุทธเจ้าแล

สาวกได้ก็ตาม เพียงเขาก้าวเข้ามาพึ่งพิงร่มเงาของพระเท่านั้นก็ได้รับความร่มเย็นเป็นสุขอบอุ่นใจไปนาน

แต่เมื่อเขาก้าวเข้ามาสู่วัดของพวกเราแล้วเห็นแต่วิทยุ เห็นแต่โทรทัศน์ และเห็นแต่หนังสือพิมพ์หนังสือเพลินเกลื่อนอยู่ในวัด ในกุฏิพระ พูดออกคำใดเป็นการบ้านการเมือง พูดเป็นโลกเป็นสงสารไปหมด กิริยาที่ทำทั้งหมดเป็นอาการของฆราวาส จิตที่คิดออกมาทุก ๆ อาการที่เคลื่อนไหว ล้วนแต่เป็นการบ้านและการเมืองทั้งนั้น ไม่มีมารยาทอันสงบพอเป็นเครื่องหมายแห่งสมณะเหลืออยู่บ้างเลย แล้วจะให้โลกไว้ใจและกราบไหว้ใครลงได้อย่างสนิทใจ และจะให้เขาฝากจิตฝากใจฝากเป็นฝากตายไว้กับใคร เมื่อนักบวชผู้รักษาศาสนาอันเป็นบ่อแห่งความร่มเย็น ได้กลายเป็นกองเพลิงไปหมดทั่วทุกหนทุกแห่งอย่างนี้ แล้วเราจะหาว่าโลกไม่ดีมันไม่ได้ โลกเขายังดีเพราะยังรู้จักแสวงหาที่พึ่ง ไม่เหมือนพระเราซึ่งกำลังเห่อกันทำลายที่พึ่งของตน คือข้อปฏิบัติ ได้แก่ศีล สมาธิ ปัญญา มรรคผลนิพพาน

โลกเคยเป็นโลกมาแต่กัปไหนกัลป์ใด แม้พระพุทธเจ้าก็อุบัติขึ้นในโลกและอาศัยโลกเป็นอยู่ตลอดวันพระองค์ปรินิพพาน ไม่เคยได้ยินว่าพระองค์อดอยากขาดแคลนเพราะโลกเขาไม่สนใจ พระสงฆ์สาวกก็เช่นเดียวกัน ต่างก็มีความเป็นอยู่โดยสมบูรณ์บริบูรณ์ ชีวิตจิตใจเป็นอยู่ด้วยอาหารปัจจัยซึ่งออกมาจากโลก คือญาติโยมทั้งนั้นเป็นผู้อุปถัมภ์ดูแล ด้วยความสนอกสนใจใคร่ต่อบุญกุศลจริง ๆ พระพุทธเจ้าและสาวกท่านเป็น **ปุญฺญกฺเขตฺ** คือเนื้อนาบุญของท่านด้วย เป็นเนื้อนาบุญของโลกให้ได้รับความร่มเย็นจากท่านด้วย

ส่วนพวกเราจะเป็นเนื้อนาอะไร และจะทำความร่มเย็นให้โลกอาศัยได้แค่ไหน เมื่อตนก็กำลังร้อนเพราะการแสวงหาไฟมาเผาตนเองอยู่ตลอดเวลา นี่แลเรื่องพระศาสนาล่มจมในนักบวชของพวกเราผู้ไม่สนใจในข้อปฏิบัติ เมื่อโลกเขาจะว่ากล่าวตักเตือนก็ลำบาก เพราะเห็นแก่ผ้าเหลืองอันเป็นองค์แทนพระพุทธเจ้าผู้ทรงพระเกียรติอันสูงสุด เป็นแต่มองดูพระด้วยความสลดสังเวชใจในลูกศิษย์ของพระตถาคต เมื่อเลยตามเลยทำไปๆ จนเคยชินติดสันดานถึงขั้นไร้ความสำนึกแล้ว เลยกลายเป็นผู้หมดยางอายต่อการตำหนิติเตียนไปเสียสิ้น ใจจึงกลายเป็นโลกไปเสียทั้งดวงในร่มผ้าแห่งกาสาวพัสตร์

ที่ถูกเราควรจะคิดถึงใจของเรา เพียงเราจะก้าวเข้าสู่วัดหาครูอาจารย์องค์นั้น ๆ ในวัดใดก็ตาม ก่อนจะก้าวเข้าไปเราต้องคิดจนเต็มใจเหมือนกันว่า ควรจะก้าวเข้าไปหาอาจารย์องค์ไหน อยู่วัดอะไร เมื่อก้าวเข้าไปหาท่านแล้ว อาจารย์องค์นั้น ๆ เป็นอย่างไรพอจะให้ความร่มเย็นและอุบายต่าง ๆ เป็นกำลังใจให้ได้รับความเชื่อความเลื่อมใสมาก

น้อยเพียงไรหรือไม่ เราต้องคำนึงเหตุผลดี-ชั่วด้วยกันทุกคน คิดอ่านไตร่ตรองดูอย่างละเอียดถี่ถ้วน จนแน่วแน่ในใจแล้วจึงตัดสินใจเข้าไปหาอาจารย์องค์นั้น ๆ นี่เพียงเราเองก็ยังคิดอย่างนี้

โลกย่อมมีความรู้สึกคือหัวใจอันเดียวกัน ร้อนใคร ๆ ต้องทราบ เมื่อเป็นเช่นนี้สถานที่เย็นและบุคคลเย็นจะไม่ทราบอย่างไร และในขณะเดียวกันสถานที่ร้อนและบุคคลร้อนเขาก็ต้องทราบเช่นเดียวกัน หัวใจของเราร้อนเรายังทราบได้ หัวใจของประชาชนต้องทราบในความรู้สึกของตัวเองด้วยกันทั้งนั้น และพยายามเสาะแสวงหาสิ่งที่จะเป็นคุณแก่ตนเอง แต่ความสุขที่เกิดจากโภคทรัพย์ ส่วนนั้นเขาแสวงหาของเขาเองโดยไม่มาเกี่ยวข้องกับพระ แต่การปกครองจิตใจ ปกครองบ้านเรือนครอบครัวสถานที่การงานและวงสังคมนั้น ๆ ต้องอาศัยธรรมเป็นเครื่องปกครอง ยิ่งเป็นผู้มุ่งความสุขทางด้านจิตใจโดยเฉพาะด้วยแล้ว ก็ยิ่งเห็นวัดและพระสงฆ์เป็นของสำคัญ และจำเป็นยิ่งกว่าสิ่งเหล่านั้น

แล้วใครจะสามารถให้ความร่มเย็นแก่ตัวเองและแก่โลก ซึ่งเป็นอันดับที่สอง นอกจากทำตัวให้มีความร่มเย็นภายในใจแล้วให้ความร่มเย็นแก่คนอื่นได้ เพราะพระพุทธเจ้าพระองค์ทำความร่มเย็นในพระทัยก่อน แล้วจึงทำความร่มเย็นแก่โลกด้วยพระเมตตาตลอดวันเสด็จปรินิพพาน สาวกทั้งหลายก็ทำหน้าที่ให้ความร่มเย็นแก่โลกโดยถ่ายทอดกันมาเป็นลำดับ นับแต่วันสำเร็จมรรคผลตรัสรู้ธรรมจากพระพุทธเจ้าด้วยข้อปฏิบัติของตน

ส่วนพวกเราจะให้ความร่มเย็นแก่ใจตนเองด้วยอะไร นอกจากหลักธรรมที่กล่าวมานี้เท่านั้น จะไม่มีอะไรเป็นเครื่องร่มเย็นสำหรับหัวใจของพระเรา และไม่มีอะไรจะให้ความร่มเย็นแก่โลกนอกจากธรรม คือความร่มเย็นที่มีอยู่ภายในใจอันเกิดจากข้อปฏิบัติของเรา แล้วถ่ายทอดแก่ท่านผู้ประสงค์ความร่มเย็นมาอาศัยพึ่งพิงกับพระ จะเป็นกาลเป็นคราวหรือชั่วระยะหนึ่งก็ตาม จะให้นอกไปจากพระโอวาทคำสอนของพระพุทธเจ้านี้ไม่มี

คำว่า **มัชฌิมา** มีความหมายแค่ไหน ธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นธรรมที่ตายตัวอยู่เสมอ ไม่มีการยักย้ายผันแปรไปจากมัชฌิมาถึงความเป็นอื่นแม้แต่บทเดียวบาทเดียวคาถาเดียว ในบรรดาพระโอวาทที่ประทานไว้แล้ว เหตุใดผลจึงไม่ปรากฏเป็นที่พึงพอใจสำหรับพวกเราเหมือนครั้งพุทธกาลเล่า หรือจะอวดฉลาดหาว่าพระศาสนาเรียวแหลม อะไรเรียวแหลมบ้าง ถ้าจะพูดถึงเรื่องอริยสัจธรรมทั้งสี่ มีอยู่ในกายในใจของพวกเราหรือไม่ หรือมีอะไรบกพร่องไปบ้าง พระพุทธเจ้าสอนให้กำหนดรู้ทุกข์พิจารณาเรื่องทุกข์ จะเป็นหินลับปัญญาให้คมกล้าสามารถตัดกิเลสตัวลุ่มหลงอันสืบ

เนื่องมาจากอวิชชาเสียได้ ด้วยอำนาจของมรรคคือปัญญา จะปรากฏเป็นนิโรธขึ้นมาที่ใจดวงนี้

นี่ธรรมที่กล่าวนี้ก็มีอยู่ในกายในจิตนี้ทั้งนั้น ถ้าเราสนใจตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าแล้ว ผลเป็นเครื่องตอบแทนจากข้อปฏิบัติชอบ ใครจะมาบังคับหรือกีดกันไม่ได้ เพราะคำว่ามัชฌิมานั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับใคร ๆ เป็นศูนย์กลางแห่งธรรมอยู่เสมอ ศูนย์กลางทั้งข้อปฏิบัติและศูนย์กลางทั้งผลจะพึงได้รับ ไม่เข้าใครออกใครทั้งนั้น เมื่อเราปฏิบัติให้ถูกต้องตามสวากขาตธรรมที่พระองค์ประทานไว้แล้วอย่างตายตัว ฉะนั้น ขอให้ทุกท่านจงอย่าประมาทนิ่งนอนใจ จะเสียวันเสียเวลาและชีวิตจิตใจไปวันละเล็กละน้อย ตายแล้วได้ประโยชน์อะไร ประโยชน์จะได้ในขณะที่มีชีวิตอยู่เท่านั้น ตายแล้วหมดราคา แม้อวัยวะยังมีอยู่ยังไม่สลายจากกันก็ตาม พอความรู้สึกออกจากร่างแล้วเขาเรียกว่าคนตายกันทั้งนั้น และจะทำประโยชน์อะไรได้เล่า เพราะ ศีล สมาธิ ปัญญา พระนิพพานไม่เคยปรากฏมีในคนตาย ตลอดปฏิปทาทุกข้อ พระองค์ไม่ได้ทรงประทานให้แก่คนตาย แต่ประทานให้ไว้สำหรับคนเป็นที่มีความรู้สึกดี-ชั่ว สุข-ทุกข์อยู่เท่านั้น

วันนี้ได้อธิบายเรื่องพระของพระพุทธเจ้า และพระในสมัยของพระพุทธเจ้ากับพระของพวกเราอยู่ ณ บัดนี้ว่าเป็นพระที่ต่างกันอย่างไรบ้าง เพื่อให้ท่านผู้ฟังซึ่งเป็นนักปฏิบัติด้วยกันได้วินิจฉัยและสนใจแก้ไขตนเอง เมื่อพระของเราได้บกพร่องไปในส่วนไหน แล้วจะได้ปรับปรุงพระของตนให้สมบูรณ์ขึ้นมาตามพระโอวาทคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ผลตอบแทนจะกลายเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าขึ้นมาโดยหลักธรรมชาติ คือ ความบริสุทธิ์ภายในใจของตน จัดเป็นพระที่แท้จริง และเป็นพระไม่เสียทีที่ได้ครองผ้ากาสาวพัสตร์ ปฏิบัติตามพระโอวาทของพระพุทธเจ้า ได้รับทั้งเหตุที่ชอบและผลเป็นที่พึงพอใจ

พระของพระพุทธเจ้าก็ดี พระของสาวกก็ดี ได้ปรากฏขึ้นจากการทวนกระแสโลก ไม่ใช่เกิดขึ้นจากการวิ่งตามกระแสโลกเหมือนอย่างพวกเรา ซึ่งกำลังวิ่งตามกระแสของโลกอยู่ในขณะนี้ กระแสของโลกนั้นพึงทราบดังนี้ สิ่งใดที่เป็นข้าศึกต่อใจแต่ใจชอบคิดชอบใฝ่ฝัน พึงทราบว่านั่นคือการวิ่งตามกระแสของโลก คำว่าโลกไม่ได้หมายถึงใคร แต่หมายถึงหัวใจของเราโดยเฉพาะ หัวใจย่อมหมุนเวียนต่อตนเองและหลอกลวงตนเองเสมอ โดยยึดสิ่งแวดล้อมภายนอกมาเป็นตัวเหตุ แล้วทำความหมุนตัวเองให้เป็นไฟเผาตัวอยู่ตลอดเวลา ที่เรียกว่าใจหมุนไปตามกระแสของโลก แล้วเกิดความร้อนขึ้นมาภายในใจของตน แต่เราอย่าไปเข้าใจเอาเองว่า โลกได้เป็นข้าศึกต่อเรา แท้จริงอะไรทั้งหมดในโลกไม่เคยเป็นข้าศึกต่อใครทั้งนั้น นอกจากตัวเป็นข้าศึกต่อตัวเองทุกความ

เคลื่อนไหวของกาย วาจา ใจที่หมุนไปตามกระแสของโลกโดยไม่หยุดยั้งเท่านั้น ไม่มีอันใดเป็นข้าศึกต่อเราได้เลย

เพราะเหตุนั้นการบวชในพระศาสนานับว่าเป็นผู้มีโอกาสเต็มที่กว่าใคร ๆ แม้ทางรัฐบาลก็ให้สิทธิพิเศษแก่ผู้บวชเป็นพระเป็นเณรในพระพุทธศาสนา โดยไม่หวังอะไรเป็นผลตอบแทนจากการใช้สิทธิพิเศษ นอกจากการหวังบุญกุศลต่อผู้บวช และหวังให้ช่วยเป็นกำลังสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน เพื่อความสงบสุขของประเทศชาติบ้านเมืองทางด้านจิตใจ อันเป็นการส่งเสริมนโยบายของรัฐบาลอีกทางหนึ่ง ในการประกอบคุณงามความดีเพื่อตนและส่วนรวม

ถ้าเราทั้งหลายซึ่งเป็นนักบวช ไม่สามารถเดินตามรอยของพระพุทธเจ้าได้แล้ว ก็ไม่ทราบว่าใครจะเดินได้ในโลกมนุษย์นี้ คำว่า **รุกฺขมูลเสนาสนํ** เป็นต้น บรรดาฆราวาสผู้ครองเรือนทั่ว ๆ ไปจะทำอย่างนักบวชไม่ได้ คำนี้พระพุทธเจ้าพระองค์สอนพระของท่านเพื่อให้เข้าถึงแก่นของพระที่แท้จริง ท่านสอนอย่างนี้ ที่ไหนเป็นที่สงัดวิเวกเป็นป่าเป็นเขา เป็นที่ควรแก่การเพาะสันติธรรมภายในใจของพระท่าน เพื่อเป็นประโยชน์มหาศาลแก่ผู้บำเพ็ญและแก่โลกทั่ว ๆ ไป พระองค์ท่านสอนพระของท่านให้ไปอยู่ ให้ไปบำเพ็ญในสถานที่เช่นนั้น ท่านสอนให้ไป สอนให้อยู่ด้วยความกล้าหาญไม่อาลัยในชีวิตจิตใจ เป็นก็มอบไว้กับพระธรรมคือคติธรรมดา ตายก็มอบไว้กับหลักแห่งสวากขาตธรรม ดำเนินตามธรรมที่พระองค์ตรัสชอบแล้วเสมอไป เพื่อนิยยานิกธรรมนำตนให้พ้นจากทุกข์โดยถ่ายเดียวเท่านั้น

บรรดาสาวกในครั้งพุทธกาลท่านเดินก้าวหน้าด้วย **สุปฏิปนฺโน** เสมอไปอย่างนี้ ไม่ได้เดินแบบถอยหลังเหมือนอย่างพวกเราเดินอยู่ในขณะนี้ การเดินถอยหลังเป็นอย่างไร ตากับรูป หูกับเสียง จมูกกับกลิ่น ลิ้นกับรส กายกับเครื่องสัมผัส ใจกับธรรมารมณ์เหล่านี้ แม้จะเพียงอย่างใดอย่างหนึ่งกระทบกันเข้า ก็พร้อมที่จะถอยหลังเข้าสู่ความยินดียินร้ายและติดพันในทางใจ ซึ่งเป็นลักษณะแห่งการยอมจำนนต่อสิ่งแวดล้อมอย่างราบคาบตลอดกาล ไม่มีการต่อสู้พอหวังมีชัยชนะติดมือขึ้นมาบ้าง ทุกขณะที่อารมณ์มาเฉียด ๆ เท่านั้น จิตวิ่งถอยหลังอย่างสิ้นท่าทุกที แล้วจะหวังวิวัฏฏะคือพระนิพพานจากการก้าวหน้าของนักถอยหลังมาแต่ที่ไหน เพราะสิ่งใดที่จะเป็นภัยต่อตนเองแล้ว ชอบคิดชอบปรุงและชอบเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น ทั้งนี้พึงทราบว่าเดินถอยหลังทั้งนั้น

พระธรรมแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์ที่พระพุทธเจ้าทรงรู้ทรงเห็น และประทานให้พวกเราทั้งหลายได้สดับรับรสอยู่ทุกวันนี้ ไม่ได้เกิดขึ้นมาจากการถอยหลัง ไม่ได้เกิดขึ้นมาจากการท้อแท้อ่อนแอ ไม่ได้เกิดขึ้นมาจากความเห็นแก่ลิ้นแก่ปาก

ความอยากหิวโหย ไม่ได้เกิดขึ้นมาจากความเห็นแก่หลับแก่นอน ไม่ได้เกิดขึ้นมาจากการหึงหวงในชีวิตจนเลยขอบเขต แต่ธรรมเกิดขึ้นจากความอาจหาญร่าเริงต่อความเพียร เกิดขึ้นจากการสละเป็นสละตายต่อหลักความจริงคือพระธรรมเสมอไป จนกลายเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมาด้วยความรอดตาย ให้เราทั้งหลายได้กราบไหว้พระองค์ท่านผู้รอดตาย และพระธรรมที่เกิดขึ้นจากความรอดตายของพระพุทธเจ้า พร้อมทั้งพระสาวกอรหันต์ลูกศิษย์พระตถาคตผู้รอดตาย ซึ่งก็ต้องสวมรอยพระบาทของพระองค์ท่านมาด้วยความรอดตายเหมือนกัน ก่อนจะปรากฏองค์เป็นสาวกผู้ลือนามแต่ละท่าน ๆ

ฉะนั้นขอให้พวกเราทุกท่านจำแนวทางของพระพุทธเจ้าไว้ว่า ท่านดำเนินอย่างไร เราต้องดำเนินตามอย่างถึงจิตถึงใจ จะสมคำว่า **ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ** เราขอถึงพระธรรมเป็นที่พึ่งจริง และพระสาวกท่านดำเนินการอย่างไรจึงเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์วิมุตติพระนิพพาน พ้นจากแก่งกันดารนี้ไปได้ ไม่หมุนเวียนเกิดเวียนตายเหมือนอย่างสัตว์โลกทั่ว ๆ ไป เราต้องน้อมมาเป็นคติข้อเตือนใจตลอดกาล จะสมคำว่า **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** เราขอถึงพระสงฆ์องค์เลิศเป็นที่พึ่งจริง ไม่เช่นนั้นจะเป็นโมฆบุรุษถือเพศนักบวชทำตนเป็นพระอาศัยชาวบ้านเขากิน แล้วกลายเป็นกาฝากขึ้นในวงแห่งพระศาสนา โดยอาศัยผ้ากาสาวพัสตร์เป็นโล่บังหน้าเกาะชาวบ้านเขากิน

เช่น บางคนเขาว่า นักบวชเป็นกาฝากเกาะชาวบ้านกิน นี้ไม่ใช่เป็นการตำหนิผิดเสียทีเดียว ยังมีถูกซึ่งควรรับไปพิจารณาสำหรับท่านผู้มีธรรมในใจไม่ลำเอียง เพราะนักบวชอาศัยเกาะชาวบ้านเขากินโดยไม่ได้รับผลประโยชน์อะไรจากตัวเอง และไม่ได้ทำโลกให้เจริญด้วยอุบายใด ๆ ที่จะให้เขาเกิดความเฉลียวฉลาดและเกิดความร่มเย็นเพราะเหตุแห่งการมาคบค้าสมาคมกับพระได้เลยนั้น มีจำนวนไม่น้อย พระประเภทนี้เรียกว่าพระกาฝาก เพราะเกาะชาวบ้านเขากินเปล่า ๆ

เรียนวิชาทางโลกด้วยเพศของพระ ความประพฤติทางกาย วาจา ใจกลายเป็นโลกไปเสียสิ้น ไม่มีความสนใจใคร่ต่ออรรถธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แต่อาศัยชาวบ้านเขากินโดยไม่ต้องซื้อต้องหา ศาลาในวัดก็เขาสละทรัพย์สร้างขึ้นให้อยู่ กุฏิทุกหลังก็เป็นภาระของประชาชนช่วยกันสละทรัพย์ปลูกสร้างขึ้นให้อยู่ ถาด กระโถน ถ้วยจาน ฯลฯ เครื่องใช้ภายในวัดในกุฏิ ก็เป็นของประชาชนมีศรัทธานำมาถวายไว้ เพื่อให้ความสะดวกของพระเณรในวัด แต่แล้วก็ทำงานในหน้าที่ของโลกไปเสีย ให้ผิดจากหลักธรรมของสมณะซึ่งควรจะทำตามหน้าที่ของตนผู้เป็นนักบวช ตามแนวทางที่องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าประทานไว้ กลับกลายเป็นอย่างอื่นไปเสีย เช่นนี้เรียกว่าพระกาฝาก ทำบ้านเมืองให้ล่มจมไปได้ และทำพระศาสนาวัดวาอาราม ตลอดเพื่อนฝูงซึ่ง

เป็นเพศอันเดียวกันให้ล่มจมไปด้วยโดยไม่มีความผิด แต่อาศัยเพศอันเดียวกันทำให้เปื้อน

ถ้าเป็นพระประเภทนี้ แม้เขาจะติเตียนว่าเป็นพระกาฝาก พระเกาะชาวบ้านกินนั้นจัดเป็นการตำหนิที่ชอบธรรม เพราะเป็นการตำหนิเพื่อให้ผู้ผิดแก้ไขส่วนบกพร่องของตน ไม่ใช่ตำหนิเพื่อเป็นการล้างผลาญพระศาสนาและนักบวชที่ดีทั่ว ๆ ไปให้ล่มจมไปด้วย เพราะพระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายไม่ได้ทำอย่างนี้ ท่านอาศัยชาวบ้านเขามาเสวยและมาฉันนับแต่วันเสด็จออกทรงผนวชด้วยกันทั้งนั้น แต่พอยังธาตุขันธ์และชีวิตให้เป็นไปวันหนึ่ง ๆ เพื่อความเพียรและความอยู่สบายในทิฏฐธรรมเท่านั้น

อยู่ที่ไหนก็เพียร ไปที่ไหนก็เพียร อดก็เพียร อิ่มก็เพียร ในอิริยาบถทั้งสี่เต็มไปด้วยความเพียร ไม่ทรงละความเป็นศาสดาของโลกด้วยพระอิริยาบถใด ๆ ทรงเป็นศาสดาอยู่ตลอดเวลาและทุก ๆ พระอาการที่เคลื่อนไหว แม้พระสาวกก็ทำหน้าที่ในความเป็นสาวกอย่างสมบูรณ์ ไม่มีบกพร่องในอิริยาบถใด ๆ เพื่อผู้ใคร่ต่อการศึกษาในความเคลื่อนไหวของท่านให้ได้รับประโยชน์ทุกเวลา เพราะพระพุทธเจ้าแลสาวกต้องเป็นครูสอนโลกทุก ๆ ความเคลื่อนไหว ไม่เพียงก้าวขึ้นบนธรรมาสน์อาสนะแล้วจึงจะจัดเป็นศาสดาสอนโลก ทรงเป็นศาสดาและสาวกอยู่ตลอดเวลา เป็น **ปุญฺญกฺเขตฺ** ของท่านและของโลกอยู่ตลอดกาล

พระที่กล่าวนี้ไม่ใช่พระกาฝาก เป็นพระ **ปุญฺญกฺเขตฺ** ของโลกให้ได้รับความร่มเย็นเป็นสุข ใครมีข้องใจไปปรึกษาอรรถธรรม จะเป็นข้อลี้ลับหรือจะเป็นทางโลก คือทางบ้านเรือนครอบครัวก็ตาม เกิดการทะเลาะเบาะแว้งไม่ลงกันได้ เมื่อนำเรื่องข้องใจที่ตนไม่สามารถแก้ไขได้ ไปกราบทูลหรือเรียนปรึกษากับท่าน ท่านอาจจะให้อุบายต่าง ๆ มาเป็นเครื่องพยุงน้ำใจ แล้วปฏิบัติตามพระโอวาทของท่าน สามารถจะยังสิ่งร้าวรานให้กลับกลายเป็นของดีขึ้นมาและกลับใช้ได้อีกต่อไป ฉะนั้นจึงควรจะเทิดทูนว่าพระโอวาทนั้นเป็นคุณแก่โลก

ผู้เป็นนักบวชประพฤติตนตามพระโอวาท ก็กลายเป็น **ปุญฺญกฺเขตฺ** ขึ้นมาให้โลกได้กราบไหว้บูชา ให้เป็นเนื้อนาบุญของโลก ให้โลกได้รับความสุขความเจริญ ให้โลกได้บุญได้คุณ ให้โลกได้รับความเฉลียวฉลาดและมีความอบอุ่น เพราะมีพระปฏิบัติเป็น **ปุญฺญกฺเขตฺ** ไว้เป็นหลักใจในวัดหรือนอกวัด วัดมีมากเท่าไรโลกก็มีความร่มเย็นมากและพระมีมากเท่าไรโลกยิ่งมีความอบอุ่นและร่มเย็นมาก เพราะเหตุใด เหมือนวัตถุเครื่องใช้สอยและอาหารการบริโภคมีมาก ย่อมทำความสะดวกสบายให้แก่ประชาชนและบรรดาสัตว์ทั่ว ๆ ไปไม่ให้อดอยากขาดแคลน มีความสุขความเจริญทั่วหน้ากันความเบียดเบียนกันและกันก็น้อยลง

แต่ถ้าตรงกันข้าม วัดและพระมีมากเท่าไรก็ยิ่งเป็นภัยต่อโลกมากขึ้น ไม่ใช่คำว่าพระคือนักบวชจะเป็นคุณต่อโลกโดยถ่ายเดียวตามที่เข้าใจกันก็หาไม่ พระที่กลายเป็นพิษเป็นภัย เป็นข้าศึกต่อโลกก็ยังมี ดังที่เห็น ๆ กันอยู่ในสมัยปัจจุบันทุก ๆ วันนี้ ท่านทั้งหลายก็พอจะทราบได้ด้วยหูด้วยตาของตนเอง จากการประกาศในหน้าหนังสือพิมพ์บ้าง ทั้งทางวิทยุบ้าง (จนถึงกับรัฐบาลก็ยังหวั่นวิตก ไม่ไว้ใจในพระประเภทนี้) นี่คือพระที่เป็นข้าศึกต่อโลก อาศัยข้าวของเขามากิน แล้วยังกลับเป็นศัตรูต่อชาติ ต่อพระศาสนา ต่อพระมหากษัตริย์และต่อรัฐธรรมนูญ นี่คือพระที่เป็นข้าศึก ไม่ใช่เป็นพระ **ปุญฺญกฺเขตฺ** ของตนและ **ปุญฺญกฺเขตฺ** ของโลก

บัดนี้เราทั้งหลายได้มีโอกาสวาสนาอำนวยมาบวชในพระพุทธศาสนา มุ่งหน้าจะเป็น **ปุญฺญกฺเขตฺ** ของตน เพื่ออันดับต่อไปจะได้เป็น **ปุญฺญกฺเขตฺ** ของพระศาสนาและของชาติบ้านเมือง ตลอดกุลบุตรสุดท้ายภายหลังให้เป็นความรุ่งเรืองได้แล้วไซร้ จงเป็นผู้มีความสนใจใคร่ต่อข้อปฏิบัติ อย่ามีความเกียจคร้านและสะเพร่ามักง่ายซึ่งไม่ใช่ทางเดินของนักปราชญ์ พระพุทธเจ้าไม่ทรงพาเดิน และอย่าเห็นสิ่งที่จะเป็นข้าศึกแก่ตนและส่วนรวมว่าเป็นของดี การอันใดถ้าผิดจากความเป็นสมณะจงงดเว้นทันที จงดำเนินตนอยู่กรอบแห่งศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นทางเดินของนักบวชผู้มุ่งแดนแห่งความพ้นทุกข์ แม้โลกเขาไม่ได้บวชก็จะพลอยได้รับความร่มเย็น เหมือนอย่างเราได้รับความสะดวกและร่มเย็นจากโลกอยู่ทุกวันนี้ เช่น กุฏิ ศาลา ที่พักอาศัย เป็นมาจากโลกให้ความอนุเคราะห์ เครื่องอาศัยทุกอย่างที่ได้ครองตัวมีชีวิตเป็นมาล้วนแล้วแต่โลก คือศรัทธาญาติโยมช่วยกันทะนุบำรุง นี่โลกให้ความร่มเย็นแก่พวกเราได้อย่างนี้

ส่วนเราจะสามารถให้ความร่มเย็นแก่โลกด้วยวิธีใด เพราะเราไม่ได้ทำไร่ทำนาซื้อขาย แต่นาของเราคือ **ปุญฺญกฺเขตฺ** อันเกิดจากประพฤติดีปฏิบัติชอบในตัวเราเอง โลกเขาไม่ได้บวชในพระศาสนา ก็ควรจะอาศัยเราได้เมื่อเรามี **ปุญฺญกฺเขตฺ** เช่นเดียวกับเราอาศัยเขาฉะนั้น จงเทียบเคียงดูคุณของโลกกับคุณของพวกเราจะควรปฏิบัติต่อกันให้สม่ำเสมอ อย่ามองดูโลกตัวเท่าหนู มองดูเราตัวเท่าพระ แต่จงมองดูพระกับโลกคือคนตาดำ ๆ ด้วยกัน มีความรู้สึกอันเดียวกัน ต่างฝ่ายต่างมีบุญคุณต่อกัน

คนเราโดยมากมักมีนิสัยชอบดูถูกเหยียดหยามต่ออีกฝ่ายหนึ่ง เนื่องจากมองข้ามตัว โดยเห็นคนอื่นตัวเท่าหนู เห็นตัวเราเท่าตัวช้าง จึงเห็นช้างมีราคา เห็นหมูหมาเป็นสัตว์ต่ำ ที่ถูกควรให้อภัยต่อสัตว์โลกด้วยกัน ย้อนเข้ามาหาพระกับญาติโยมออกจากคน ๆ เดียวกัน ต่างฝ่ายก็มีคุณค่าด้วยกัน ต่างก็อาศัยกัน โปรดพากันสำนึกในตัวเรากับโลกสม่ำเสมอกันอย่างนี้

ศีล อย่าพึงเข้าใจว่าจะเป็นหน้าที่ของใครรักษาให้บริสุทธิ์ นอกจากเราผู้มีหน้าที่พร้อมอยู่แล้ว **สมาธิ**คือความมั่นคงของใจ ก็ใจเราเป็นอะไรจึงไม่มั่นคง เพราะใจเป็นโลกจึงหาความมั่นคงไม่ได้ ถ้าใจเป็นธรรมแล้วจะหนีความมั่นคงไปไม่ได้ คำว่าใจเป็นโลกนั้นเพราะใจกระเพื่อมอยู่ตลอดเวลา ความกระเพื่อมของใจเพราะความเขย่าตนเอง เช่น น้ำแม้จะใสสะอาด แต่ถูกเขย่าอยู่เสมอย่อมจะขุ่นอยู่โดยดี นี่ใจของเราตามธรรมดาก็ขุ่นมัวอยู่แล้ว ยิ่งถูกเขย่าด้วยตากับรูป หูกับเสียง จมูกกับกลิ่น ลิ้นกับรส กายกับเครื่องสัมผัส ธรรมารมณ์กับใจ คลุกเคล้ากันเข้าแล้วกลายเป็นจิตขุ่นมัวขึ้นมา เมื่อใจขุ่นมัวเพราะเรื่องของโลกล้วน ๆ จะให้เป็นธรรมคือความใสสะอาด ความสงบเยือกเย็นและความสุขความเจริญได้อย่างไร

ถ้าใจเป็นธรรม ทำตามพระโอวาทที่พระองค์ทรงสั่งสอน เช่น ท่านสอนว่าจงฝึกจิตด้วยความเพียร เราก็ทำตามท่านด้วยความเพียร บังคับจิตด้วยสติเป็นพี่เลี้ยงพาดำเนิน มีปัญญาเป็นเครื่องส่องทาง จิตดำเนินตามแถวแห่งธรรมแล้ว จะเป็นไปเพื่อความสงบโดยถ่ายเดียว จะไม่เป็นโลกขึ้นมาในใจดวงนั้น พระพุทธเจ้าและสาวกท่านเป็นธรรม เพราะท่านดำเนินตามธรรม เรามุ่งเป็นธรรม ธรรมนั้นเป็นธรรมของพระพุทธเจ้าและเคยได้ปรากฏผลในพระองค์และสาวกมาแล้ว เมื่อเรานำมาปฏิบัติกลับกลายเป็นโทษต่อเรามีอย่างที่ไหน ไม่เคยมีในที่ไหน ๆ และไม่เคยมีในคัมภีร์ใดด้วย และจะไม่มีในกาลต่อไปด้วย

ถ้าเราได้ปฏิบัติตามพระโอวาทซึ่งเป็นธรรมทั้งแท่งแล้ว เราจะกลายเป็นธรรมขึ้นมาภายในใจ เริ่มแต่ความสงบในสมาธิเป็นขั้น ๆ ตามอำนาจแห่งการฝึกฝนทรมานของตน แล้วกลายเป็นสมาธิที่ละเอียด และปัญญาที่พิจารณาไตร่ตรองในความเคลื่อนไหวของใจตลอดอวัยวะทุกส่วนแห่งร่างกาย คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แยกส่วนแบ่งส่วนดูให้ชัดเจน ดูทั้งภายในภายนอกในส่วนแห่งกายนี้ ส่วนใดที่เป็น **อตฺตา** แฝงขึ้นมาคิดคัดค้านธรรมของพระพุทธเจ้าที่ตรัสไว้ว่า **อนตฺตา** มีไหม ส่วนใดที่เป็นความสุขฝืนธรรมที่ตรัสไว้ว่า **ทุกฺขํ** มีไหม และมีธรรมชาติใดที่เที่ยงทนถาวรสามารถขัดฝืนธรรมที่ตรัสไว้ว่า **อนิจฺจํ** มีไหม ในอวัยวะของเราทุก ๆ ส่วนเมื่อค้นดูแล้วก็เต็มไปด้วยไตรลักษณ์คือ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ซึ่งเป็นธรรมล้วน ๆ ทั้งนั้น

ใจที่เป็นไปในธรรมขั้นสูงไม่ได้ก็เพราะฝืนธรรมล้วน ๆ จึงกลายเป็นโลกล้วน ๆ ขึ้นมา ผลอันได้รับคือไฟเผาตัวเองให้รุ่มร้อนทั้งวันทั้งคืน ไปไหนก็ร้อน อยู่ที่ใดก็ร้อน อยู่ในบ้านก็ร้อน อยู่ในวัดก็ร้อน อยู่ในป่าก็ร้อน ขึ้นไปอยู่บนภูเขาก็ร้อน อยู่ร่มไม้ก็ร้อน อยู่ในที่กลางแจ้งก็ร้อน หาความเย็นไม่มี แม้ที่สุดอิ่มก็ร้อน หิวกระหายก็ร้อน หนาวก็ร้อน ร้อนก็ยิ่งร้อนเพิ่มทั้งกายทั้งใจ ร้อนทั้งวันทั้งคืนภายในใจไม่มีเวลาสร่างและ

บรรเทาเบาลงได้ เพราะไม่มีน้ำที่ไหนมาดับไฟกองนี้ได้ นอกจากน้ำคือธรรมโอสถเท่านั้น ที่เกิดจากข้อปฏิบัติอันถูกทาง จึงจะสามารถดับไฟได้ กลายเป็นความร่มเย็นขึ้นมาที่ใจดวงนั้น

การพิจารณาขันธ์ทุกๆ ขันธ์ จงถือไตรลักษณ์เป็นทางเดินของปัญญา พิจารณาลงจุดนั้นเสมอ จะเป็นไตรลักษณ์ใดไม่ผิดทาง ขอให้ชัดเจนด้วยปัญญาเป็นสำคัญกว่าอื่น จะดูทุกข์ก็ให้ชัดเจน เพราะทุกข์มีอยู่ภายในกายในใจตลอดเวลาทำไมจะไม่เห็นทุกข์ ก็เราเป็นคนทุกข์เอง เราพิจารณาทุกข์ที่เกิดขึ้นกับเราทำไมจะไม่เห็น พระพุทธเจ้าและสาวกดูทุกข์ของท่านและทุกข์ทั่วๆ ไปทำไมท่านจึงเห็น เราดูทำไมจะไม่เห็นความรู้สึกคือใจเป็นอันเดียวกัน ความแปรสภาพแห่งส่วนต่างๆ ในร่างกายและจิตใจของเรากระเทือนถึงกันอยู่ตลอดเวลาทำไมจึงไม่รู้

จงดูสิ่งเหล่านี้ด้วยปัญญา เวทนาก็เกิดแล้วดับ ดับแล้วเกิด ทั้งดีทั้งชั่ว ทั้งสุขทั้งทุกข์ มันเกิดดับกลับไปกลับมาอยู่เช่นนี้ จะถือเอาตัวจริงจากสิ่งเหล่านี้ได้ที่ไหน เพราะขันธ์ทั้งห้าคือไตรลักษณ์ ทั้งรูปธรรมและนามธรรมแต่ละอย่างๆ เป็นไตรลักษณ์อย่างสมบูรณ์ จึงไม่อธิบายไปมาก เมื่อปัญญาได้สอดส่องค้นคว้าอยู่ตลอดเวลา มีสติเป็นเครื่องกำกับรักษา ปัญญาเป็นเครื่องฟาดฟันขุดค้นสิ่งที่มีอยู่ในกายในจิตทั้งภายในภายนอก ความรู้แจ้งเห็นชัดจะต้องเปิดเผยขึ้นมาที่ใจทันที อะไรจะมาปิดบังลี้ลับปัญญาไม่ได้ เพราะอำนาจของปัญญาแทงทะลุปรุโปร่งไปหมดทั่วทั้งโลกธาตุ ไม่มีอันใดจะอาจเอื้อมปิดบังปัญญานี้ได้ และสามารถแทงตลอดไปหมดทุกหนทุกแห่งโดยไม่มีขอบเขตจนเห็นแจ้งขึ้นในตนเอง ฉะนั้นจงสนใจในปัญญา แม้จะเป็นความราบรื่นต่อการดำเนินเพื่อความเป็นพระพุทธเจ้าและสาวก ท่านก็ดำเนินด้วยสติปัญญาอย่างนี้เหมือนกัน อย่าเข้าใจว่าท่านแหวกแนวไปคว้าเอาอะไรมาดำเนิน ให้นอกเหนือจากสติปัญญาและธรรมที่ท่านสอนไว้นี่เลย

เราดำเนินตามพระโอวาทที่ประทานไว้แล้วโดยถูกต้อง จะผิดพลาดจากหลักความจริงและผลที่มุ่งหวังไปไม่ได้ ถ้าได้ดำเนินตาม**สวากขาตธรรม**แล้ว ผลยังจะกลายเป็นอย่างอื่น พระธรรมจะเรียกว่า**สวากขาตธรรม**และเป็นนิยยานิกธรรมไปไม่ได้ ที่เป็นได้อย่างนี้เพราะธรรมของพระองค์ยืนหลักตายตัวต่อเหตุผล ทนต่อการพิสูจน์ตลอดกาล เพราะฉะนั้นปัญหาข้อนี้จึงไม่ขึ้นอยู่กับธรรมว่าจะลำเอียงไปมา แต่ขึ้นอยู่กับเราจะต้องพิสูจน์ตัวเองเป็นลำดับไป

จงเป็นผู้มีสติรู้ตัวเอง และมีปัญญาวิพากษ์วิจารณ์เรื่องของตัวเสมอไป เพราะหน้าที่ของเราซึ่งเป็นนักบวชมีเท่านี้ กิจการของโลกเรื่องของโลกต้องยกให้โลกเขา เราอย่าไปเกี่ยวข้องเสียดาย แต่การปฏิบัติถูกต้องตามพระโอวาทเพื่อความหลุดพ้นจาก

ทุกข์โดยชอบแล้ว จงถือเป็นกิจจำเป็นและหน้าที่ของเราโดยเฉพาะ กิเลสตัวใดอาจเอื้อมเข้ามา จงบังคับกำจัดออกให้หมดด้วยน้ำใจกล้าหาญของนักบวช อย่ายอมให้เข้ามาเกี่ยวข้องพัวพันกับจิตได้ จงพิจารณาตามที่กล่าวมานี้ กายทั้งท่อนมีเต็มอยู่ในตัวของเราจะไม่รู้อย่างไรเล่า ความรู้เห็นทางกายนี้ชัดเจนด้วยปัญญาฉันใด สภาพภายนอกทั่ว ๆ ไปซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกัน ต้องรู้เห็นชัดเจนด้วยปัญญาฉันนั้น เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ประกาศตัวอยู่ตลอดเวลาอกาลิโก ถ้าปัญญาได้หยั่งลงสู่กองขันธ์ซึ่งเป็นคลังแห่งไตรลักษณ์แล้วต้องรู้ เมื่อรู้จริงแล้วต้องปล่อยวางทันที จะยอมทนทุกข์ถือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณว่าเป็นตนต่อไปอีกอย่างไร และจะไม่เห็นกระแสของใจซึ่งเที่ยวพลุกพล่านในอาการทั้งหลายเหล่านั้นตลอดทั้งวันทั้งคืนได้อย่างไร

ก็อะไรเล่าเป็นตัวโจรผู้ก่อเหตุแห่งความไม่สงบอยู่ทุกขณะ และเป็นข้าศึกตัวลือนามแห่งไตรภพ เริ่มพิจารณาเบื้องต้นก็เห็นว่ารูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ว่าเป็นข้าศึก เมื่อรู้แจ้งชัดด้วยปัญญาแล้ว สภาพนั้นก็เป็นสัจจะของจริงตามสภาพของตน ๆ ไม่ปรากฏว่าเป็นข้าศึกต่อผู้ใด น้อมปัญญาย้อนหลังเข้ามาพิจารณารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณว่าเป็นข้าศึกแก่ตน แต่แล้วสิ่งเหล่านี้ก็มีลักษณะเช่นเดียวกับสภาวะที่พิจารณาผ่านมาแล้วโดยเป็นสัจจะของจริงอันเดียวกัน ไม่เคยตั้งตัวเป็นข้าศึกต่อผู้ใด แล้วอะไรเล่าเป็นกงจักรหมุนตัวเองอยู่ขณะนี้ อะไรเป็นผู้คว้าน้ำเหลวอยู่ตลอดเวลา อะไรเป็นผู้ฉลาดแต่กับโง่ต่อตัวเอง อะไรเป็นผู้ชนะเขาแต่กลับแพ้ตัวเอง อะไรเป็นผู้หมุนไปตามสภาวะทั้งหลาย และถือสิ่งเหล่านั้นว่าเป็นตนเป็นสมบัติของตน แต่ตนกลับเป็นทาสของสิ่งเหล่านั้นโดยไม่รู้สึกตัว

เมื่อปัญญาได้พิจารณายอกย้อนจนรวมตัวแล้ว ไม่เห็นมีอะไรแม้แต่สิ่งเดียวจะประกาศตนออกมาว่า เป็นตัวกิเลสตัณหาวัฏฏะพาหมุนเวียนเปลี่ยนตัวเองให้เป็นไปต่าง ๆ ภายใต้วงล้อของจักรตัวใด มีสิ่งเดียวคือวัฏจิตที่ท่านให้นามว่า อวิชชา เป็นนักท่องเที่ยว นักล่าภพล่าชาติความเกิด ๆ ตาย ๆ จนเจ้าตัวหลงความเป็นมาผ่านมาของตัวเอง ไม่ทราบว่าได้เที่ยวล่าภพล่าชาติไปที่ไหนบ้าง รู้และจำไม่ได้เลย นี่คือวัฏจิต จิตดวงท่องเที่ยว และธรรมชาตินี้ไม่มีเครื่องมือใด ๆ จะสามารถพิสูจน์ขุดค้นและทำลายได้ นอกจากสติกับปัญญาประกอบกับองค์ความเพียรพิจารณาไม่หยุดยั้งเท่านั้น จึงจะสามารถทำลายธรรมชาตินี้ได้

ปัญญาทำการถากถางสิ่งปกคลุมทั้งภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ทั้งภายใน คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณออกจนหมดสิ้น ยิ่งเห็นกระแสของอวิชชาและตัวอวิชชาปรากฏตัวอย่างเต็มที่ และจะได้ปฏิเสธสภาวะทั้งหลายว่ามันไม่ใช่ตัวกิเลสตัณหาและไม่ใช่วัฏจักรแต่อย่างใด นอกจากความรู้รู้ที่แสดงตัวอยู่

ตลอดเวลาผู้เดียวเท่านั้น ปัญญาขุดค้นลงไปว่า ผู้รู้นี้เป็นอะไรอีก พิจารณาลงไปก็เห็นแต่ไตรลักษณ์เต็มตัวในวัฏจิตดวงนั้น ฉะนั้นธรรมชาตินี้จึงเป็นกงจักรและเป็นโลกอย่างเต็มดวง เพราะถ้าไม่เป็นไตรลักษณ์ จะเป็นโลกและเป็นสมมุติไปไม่ได้ ต้องเป็นวิมุตติไป ความดีความชั่ว สุข-ทุกข์ ซึ่งเป็นสมมุติเกิดมาจากไหน นอกจากจะเกิดจากจิตอวิชชาซึ่งเป็นตัวสมมุติด้วยกัน นี่เรื่องของปัญญา มาถึงขั้นนี้แล้วกลายเป็นปัญญาอัตโนมัติหมุนรอบตัวอยู่ตลอดเวลาไม่มีใครมาบังคับ เรื่องของตนมีมากมีน้อย,ผิด-ถูก,ดี-ชั่ว,หยาบ-ละเอียด จะรู้เท่าทันและปล่อยวางไปเป็นลำดับไม่รีรอ จะทนทานและปิดบังปัญญาไว้ไม่ได้

เรื่องดี-ชั่ว,สุข-ทุกข์ เป็นต้น จะปรากฏขึ้นจากจิตอวิชชานั้นทั้งหมด และเห็นจิตอวิชชานั้นเป็นตัวกิเลสตัณหา ตัวกงจักรและตัวสมมุติอย่างเต็มดวง ธรรมชาตินี้ได้ถูกปัญญาสกัดฟาดฟันลงโดยไม่หยุดยั้ง ถึงกับตั้งตัวอยู่ไม่ได้ ที่มั่นของวัฏจิตคืออวิชชาก็แตกกระจายลงในขณะนั้น ปัญหาโลกแตกซึ่งเคยครองหัวใจมาเป็นเวลานานแสนกัปนับไม่ถ้วน ก็ได้แตกกระจายหายสูญไปพร้อม ๆ กันกับอวิชชาได้ดับไป ธรรมอัศจรรย์ซึ่งมีอยู่ในที่แห่งเดียวกันแต่ไม่เคยปรากฏตัว เพราะอำนาจของอวิชชาปิดบังไว้อย่างมิดชิด ก็ได้ปรากฏขึ้นอย่างเต็มที่ในขณะเดียวกันกับอวิชชาดับไป ธรรมชาติที่รู้ว่าวัฏจักรหรืออวิชชาดับไปนั้นแล ท่านให้นามว่าวิวัฏฏะ หรือ**สอุปาทิเสสนิพพาน** คือนิพพานของพระอรหันต์ผู้ยังครองขันธ์อยู่

เมื่อถึงธรรมชาตินี้แล้วจะว่าเป็นศิษย์พระตถาคตหรือไม่ว่าก็ตาม เพราะไม่ขึ้นอยู่กับคำพูดจาหรือดำริคิดเอาเฉย ๆ แต่ขึ้นอยู่กับหลักธรรมชาติ เช่น พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเราตถาคต ” ต้องเห็นทางข้อปฏิบัติด้วยเห็นทางความรู้ความฉลาดด้วยปัญญาด้วย เห็นในหลักธรรมชาตินี้ด้วยเป็นสักขีพยานฉะนั้นจงพากันดำเนินตามอธิบายมานี้ คำว่าวิมุตติพระนิพพานทุกท่านจะได้ถามใครที่ไหน เพราะเป็นธรรมตายตัวอยู่กับข้อปฏิบัติที่พระองค์ประทานไว้อย่างตายตัวแล้วขอให้ดำเนินแบบตายตัว สละเป็นสละตายเพื่อปฏิบัติ สมบัติอันล้ำค่านั้นจะเป็นของเราเพราะพระพุทธเจ้าไม่ทรงผูกขาดเฉพาะพระองค์เดียว เป็นส่วนของใครของเราทุกท่านขอแต่ให้ดำเนินตาม**สวากขาตธรรม** คำว่านิยยานิกธรรมการรื้อถอนตนออกจากสังสารจักร จะเป็นเรื่องของเราได้รับผลอย่างแน่นอน

การแสดงธรรมเพื่อบรรดาท่านผู้ฟังทั้งหลายที่ได้มารวมกันหลายท่าน และได้โยกย้ายมาจากสถานที่วิเวกต่าง ๆ ได้มารวมกันวันนี้ เห็นว่าเป็นโอกาสอันควร จึงได้แสดงธรรมในฐานะเป็นกันเองให้ฟัง จงนำไปไตร่ตรองและปฏิบัติต่อตนเองเพื่อความเป็น **ปุญฺญกฺเขตฺ** ของตน และเป็น **ปุญฺญกฺเขตฺ** ของโลกให้ได้รับความร่มเย็น เป็นที่พึ่ง

จิตพึ่งใจพึ่งเป็นพึ่งตายแก่ประชาชนทั้งหลาย จงระลึกถึงคำว่า **ปุญฺญกฺเขตฺ** ของตนเป็นข้อหนึ่ง และ**ปุญฺญกเขตฺ**ของโลกข้อที่สองจะตามมาเอง เพราะเป็นธรรมเกี่ยวโยงกัน จงอย่าพากันหลงลืม **ปุญฺญกฺเขตฺ** ดังกล่าวมา

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนานี้ ขอบุญญานุภาพแห่งองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ จงดลบันดาลให้ท่านทั้งหลายมีความสะดวกกายสบายใจ ทั้งปฏิปทาเครื่องดำเนิน จงเป็นไปตามพระโอวาทคำสอนของพระพุทธเจ้าจนถึงจุดหมายปลายทาง คือแดนแห่งวิมุตติหลุดพ้นไปได้ดังใจหมาย โดยเร็วพลันทุก ๆ ท่านเทอญ.

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๐๙

อวิชชารวมตัว ปกปิดจิตแท้-ธรรมแท้

พระธรรมเทศนากัณฑ์นี้ แสดงในเชิงตอบปัญหาธรรมแก่พระเถระสำคัญมากองค์หนึ่งในสมัยปัจจุบัน มีเนื้อหาและข้อความดังนี้

นี่คือเวลาเริ่มพิจารณาเข้าสู่จุดรวมของกิเลสวัฏฏ์ ซึ่งได้แก่อวิชชา ขณะที่พิจารณาก็ยังไม่ทราบว่าตัวเองพิจารณาอวิชชา เป็นแต่เพียงคิดว่า นี่มันอะไรนา เป็นข้อข้องใจสงสัยอยู่ตรงนี้ แล้วก็หยั่งจิตลงไปที่นั่น ทำความสนใจในจุดนั้น พิจารณาว่ามันเป็นยังไงไปยังไงมายังไง แต่ก็ไปถูกจุด ทั้งนี้เพราะเราไม่รู้ชื่อมันว่าอะไรเป็นอวิชชา อวิชชาที่แท้จริงกับชื่อมันผิดกันมาก เห็นแต่กระแสของมันกระจายไปทั่วโลก นั่นมันเป็นเพียงกิ่งก้าน เหมือนเราไปหาจับโจรผู้ร้าย ไปจับก็จะได้แต่สมุนของมันเท่านั้น จับคนไหนก็เป็นสมุนของมัน ๆ ไม่ทราบว่านายมันอยู่ที่ไหน มีรูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไร เพราะไม่เคยเห็นหัวหน้ามัน

จับมากต่อมาก จับเข้าไป ๆ ตีตะล่อมเข้าไป ๆ ที่เรียกว่า ล้อมโจร คือ เจ้าหน้าที่มีจำนวนมากและก็มีกำลังมาก ต่างคนต่างอาศัยกันรวมกันเข้าก็มีกำลังมาก ล้อมรอบจุดที่โจรอาศัยอยู่ จับคนนี้ มัดคนนั้นเข้าไป ๆ เมื่อถูกถาม ตามธรรมดาโจรมันจะไม่บอกว่าใครเป็นนายของมัน ถ้าใครเป็นโจรก็มัดมันเข้าไปหมดจนไม่ให้มีเหลือสักคนในวงล้อมนั้น คนสุดท้ายนั้นน่ะเป็นนายโจร คนสุดท้ายมันจะอยู่ในที่สำคัญ คือสมุนของโจรจะต้องล้อมรอบขอบชิดรักษาไว้อย่างดีทีเดียว ไม่ให้พบหัวหน้าของมันอย่างง่ายดาย

ถูกจับเข้าไปเป็นลำดับ ๆ จนถึงอุโมงค์ที่หัวหน้าโจรหลบซ่อนก็ฆ่าหมดไม่มีเหลือในที่นั้นแล้ว มันก็ทราบชัดกันละที่นี่ ว่าหัวหน้าโจรตัวฉลาดได้ถูกฆ่าให้สูญพันธุ์ไปเสียแล้ว อันนี้เป็นแต่เพียงรูปเปรียบ คือจิตที่มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งใด มันก็เป็นแขนงของความหลง ไม่ว่าจะหลงทางดีทางชั่ว มันเป็นเรื่องของอวิชชาและกิ่งก้านของอวิชชาทั้งนั้น แต่ตัวอวิชชาจริง ๆ มันไม่มี เพราะฉะนั้นอุบายวิธีพิจารณาต่าง ๆ ถ้าจะเทียบอุปมาก็เหมือนอย่างเราวิดน้ำเพื่อจะเอาปลา ถ้าน้ำมีมาก ปลาจะมีอยู่จำนวนมากน้อยเพียงไรก็ไม่ทราบ วิดน้ำออกจนน้ำแห้งลงไปเป็นลำดับ ๆ ปลาก็รวมตัวเข้าไป ๆ ตัวไหนอยู่ที่ไหนก็วิ่งลงในน้ำ ๆ น้ำก็ถูกวิดออกเรื่อย ๆ ปลาก็รวมตัวเข้าไป ตัวไหนวิ่งไปไหนก็มองเห็นเพราะน้ำแห้งลงไปเรื่อย ๆ ผลสุดท้ายเมื่อน้ำแห้งแล้ว ปลาก็ไม่มีที่หลบซ่อนก็จับตัวปลาได้

ขึ้นชื่อว่ารูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสกับอาการของจิตที่คละเคล้ากัน มันก็เหมือนกับน้ำซึ่งเป็นที่อาศัยของปลา การพิจารณาสิ่งเหล่านี้ก็ไม่หมายจะเอาสิ่งเหล่านี้ แต่จะฆ่ากิเลสต่างหาก เหมือนกับคนวิดน้ำไม่หมายจะเอาน้ำ แต่หมายจะเอาปลาต่างหาก การพิจารณาก็ไม่หมายจะเอาสิ่งเหล่านี้ แต่ให้รู้สิ่งเหล่านี้เป็นลำดับ ๆ พอรู้ไปถึงไหนจิตก็หายกังวล รู้ทั้งสิ่งที่ไปเกี่ยวข้อง รู้ทั้งตัวเองผู้ไปเกี่ยวข้องว่าเป็นผู้ผิดเป็นความเห็นผิดของตัว จึงไปหลงรักหลงชังในสิ่งเหล่านั้น ทีนี้วงแห่งการพิจารณาก็แคบเข้ามา ๆ เหมือนกับน้ำแห้งลงไป ๆ จะพิจารณาในธาตุในขันธ์อะไร มันก็เหมือนกับสิ่งทั่วไปภายนอก มันไม่มีอะไรแปลกกันถ้าเป็นด้านวัตถุ พูดถึงเรื่องธาตุก็เป็นธาตุอันเดียวกัน มันมีแปลกอยู่ที่อาการของจิตแสดงตัวออก แต่เราไม่รู้ก็ไปหมาย อันนี้มันก็ยังเป็นกิ่งก้านของอวิชชาอยู่ แต่มันจะซึมซาบเข้าไปหาส่วนใหญ่ พิจารณาเห็นสิ่งที่มาเกี่ยวข้องชัดเท่าไร ก็ยิ่งเห็นตัวออกไปเกี่ยวข้องชัดขึ้นทุกที เหมือนกับน้ำแห้งลงไปเท่าไรก็ยิ่งเห็นตัวปลาชัดขึ้นทุกที ๆ

การพิจารณาเห็นสภาพทั้งหลายทั้งภายนอกกายทั้งภายในกาย ทั้งในเจตสิกธรรมของตัวชัดขึ้นเท่าไร มันก็เห็นจุดที่อยู่ที่อาศัยของตัวการสำคัญชัดขึ้น ๆ เมื่อพิจารณาตะล่อมเข้าไป ความรู้ของจิตมันก็แคบเข้าไป ความกังวลของใจก็น้อยเข้าไป กระแสของใจที่ส่งออกไปก็แคบ พอกระเพื่อมตัวออกไปเกี่ยวกับสิ่งใดก็พิจารณาเกี่ยวกับสิ่งนั้นด้วย พิจารณาความกระเพื่อมของจิตที่ออกไปแสดงตัวด้วย ก็เห็นทั้งสองเงื่อน รู้เหตุรู้ผลกันทั้งสองด้าน คือด้านที่ไปเกี่ยวข้องสิ่งที่ถูกเกี่ยวข้องหนึ่ง ผู้ไปเกี่ยวข้องหนึ่งปัญญาก็ขยับตัวเข้าไปเป็นลำดับ ๆ

เมื่อเข้าไปถึงตัวอวิชชาจริง ๆ โดยมากนักปฏิบัติถ้าไม่มีครูอาจารย์คอยแนะไว้ก่อนแล้ว จะต้องไปถือเอาตัวนั้นแลว่าเป็นตัวจริง เพราะทุกสิ่งทุกอย่างได้พิจารณาเห็นชัดภายในใจแล้วว่า ได้รู้เท่าและปล่อยวางไปหมดไม่มีสิ่งใดเหลือ แต่ผู้ที่รู้สิ่งทั้งหลายนั้นคืออะไรนั่น ทีนี้ก็ไปสงวนอันนั้นไว้ นี่แลที่ว่าอวิชชารวมตัวแล้ว แต่กลับมาเป็นตัวขึ้นโดยไม่รู้สึก จิตก็มาหลงอยู่นั้น ที่ว่าอวิชชาก็คือหลงตัวเองนี่แหละ ส่วนที่หลงสิ่งภายนอกนั้นยังเป็นกิ่งก้าน ไม่ใช่เป็นเรื่องของอวิชชาอันแท้จริง

การมาหลงอันนี้แล มาหลงผู้ที่รู้สิ่งทั้งหลายนี้แล ผู้นี้เป็นอะไรเลยลืมวิพากษ์พิจารณาเสีย เพราะจิตเมื่อมีวงแคบเข้ามาแล้วจะต้องรวมจุดตัวเอง จุดของจิตที่ปรากฏตัวอยู่เวลานั้นจะเป็นจิตที่ผ่องใส มีความยิ้มแย้มแจ่มใส มีความองอาจกล้าหาญ ความสุขก็รู้สึกว่าจะรวมตัวอยู่ที่นั่นหมด สิ่งเหล่านี้ทั้งหมดมันเป็นผลของอะไร ถ้าจะพูดว่าเป็นผลก็ยอมรับเป็นผล จะพูดว่าเป็นผลของปฏิปทาเครื่องดำเนินก็ถูกถ้าหากเราไม่หลงอันนี้นะ ถ้ายังหลงอยู่มันก็ยังเป็นสมุทัย นี่ละจุดใหญ่ของสมุทัย

แต่ถ้านักปฏิบัติผู้มีความสนใจพิจารณาในสิ่งที่เกี่ยวข้องอยู่เสมอแล้ว ไม่มองข้ามไป ยังไงก็ทนไม่ได้ ต้องสนใจเข้าพิจารณาจุดนั้น เพราะทุกสิ่งทุกอย่างเราก็เคยพิจารณาและเคยรู้เรื่องมาแล้วใจก็ไม่สัมผัส จะแยกจิตออกไปพิจารณาอะไรมันก็ไม่สัมผัส เพราะพอตัวในสิ่งนั้น ๆ แล้ว อาการที่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้นจากนั้น จิตที่ปรุงขึ้นมามันก็ปรุงขึ้นจากนั้น สุขที่ปรากฏขึ้นก็ปรากฏอยู่ที่นั่น ความสุขที่ปรากฏขึ้นมามันก็มีอาการเปลี่ยนแปลงให้เห็นซึ่งเป็นเหตุให้พิจารณาอีก เพราะในขั้นนี้เป็นขั้นที่ใช้ความสังเกตมาก เมื่อสังเกตความสุขมันก็ไม่แน่นอน เพราะความสุขที่ผลิตจากอวิชชามันเป็นสมมุติ บางทีก็มีอาการเฉา ๆ บ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ พอให้ทราบว่ามันแสดงอาการไม่สม่ำเสมอ มันค่อยเปลี่ยนตัวเองอยู่อย่างนั้นตามขั้นแห่งธรรมที่ละเอียด นี่เป็นจุดที่จะนอนใจตายใจและยอมเชื่อสำหรับผู้ที่ปฏิบัติด้วยความเข้มแข็ง ด้วยความสนใจอย่างยิ่ง แต่จะมานอนใจในจุดนี้ ติดในจุดนี้ หากไม่มีผู้อธิบายให้ทราบไว้ล่วงหน้าก่อน

ถึงจะนอนใจก็ทนที่จะทราบไม่ได้เหมือนกันถ้าใช้ความสนใจ เพราะมีเท่านั้นเป็นสิ่งที่ดูดดื่มของใจ เป็นเหตุให้ดูดดื่ม เป็นเหตุให้พอใจในสิ่งที่ปรากฏนั้น เท่าที่เคยพิจารณามาเป็นอย่างนั้น จนไม่ทราบว่าอะไรเป็นอวิชชา ก็เลยเข้าใจว่าอันนี้แหละที่จะเป็นนิพพาน อันสว่างกระจ่างแจ้งอยู่ตลอดเวลานี้แล คำว่าตลอดเวลาในที่นี่หมายถึงตลอดเวลาของผู้มีความเพียร มีการชำระซักฟอกกันอยู่เสมอ ไม่นอนใจติดอยู่กับสิ่งนั้นถ่ายเดียว ความสงวนก็มาก อะไรจะมาแตะต้องไม่ได้ ระมัดระวังอย่างเต็มที่ พออะไรมาสัมผัสก็รีบแก้กันทันที

แต่สิ่งที่รักสงวนนั้นตนหาได้ทราบไม่ว่าคืออะไร ทั้งที่ความรักความสงวนนั้นมันก็เป็นภาระของจิตอยู่โดยดี แต่ในเวลานั้นมันไม่ทราบ จนกว่าสมควรแก่กาลที่ควรรู้แล้วจึงเกิดความสนใจที่จะพิจารณาในจุดนี้ นี่มันคืออะไรนา ทุกสิ่งทุกอย่างเราก็เคยพิจารณามา แต่สิ่งนี้มันคืออะไรนา ที่นี่จิตก็จ่อเข้าไปตรงนั้น ปัญญาก็สอดส่องเข้าไป นี้มันคืออะไรแน่นะ อันนี้มันเป็นความจริงแล้วหรือยังไม่จริง อันนี้เป็นวิชชาหรือเป็นอวิชชา มันยังเป็นข้อกังขาสงสัยอยู่นั้นแหละ

แต่อาศัยการพิจารณาทบทวนด้วยปัญญาอยู่ไม่หยุด เพราะเป็นสิ่งไม่เคยรู้ไม่เคยประสบมาก่อน ว่าทำไมมันจึงรัก ทำไมมันจึงสงวน ถ้าหากว่าเป็นของจริงแล้วทำไมจะต้องรักสงวนกัน ทำไมจะต้องรักษากัน ความรักษานี่มันก็เป็นภาระ ถ้าอย่างนั้นอันนี้มันก็ต้องเป็นภัยอันหนึ่งสำหรับผู้สงวนรักษา หรือเป็นสิ่งหนึ่งที่ไม่น่าไว้ใจ ทั้ง ๆ ที่ก็ไม่ทราบนะว่านั่นคืออะไร จะเป็นอวิชชาจริงหรือไม่ เพราะเราไม่เคยเห็นนี่ว่าวิชชาที่แท้จริงกับอวิชชามันต่างกันอย่างไร วิมุตติกับสมมุติมันต่างกันอย่างไร ปัญญาก็เริ่มสนใจพิจารณาละที่นี่

อันนี้รู้สึกว่าพิสดารมาก ถ้าจะพูดตามที่พิจารณามาหรือย่นย่อเข้ามาเฉพาะให้ได้ความตามโอกาสอันควร สรุปกันทีเดียวว่า อันใดที่ปรากฏตัวขึ้นมาให้พิจารณา อันนั้นสิ่งที่ปรากฏตัวขึ้นมานั้นเป็นเรื่องสมมุติทั้งนั้น นี่หมายถึงธรรมละเอียดปรากฏอยู่ที่ใจแม้ที่สุดจุดที่มีความสว่างไสวอยู่นั้นแลคือจุดอวิชชาแท้ กำหนดลงไปที่นั่นด้วยปัญญาสภาวธรรมทั่วๆ ไปนั่นเป็นสภาพธรรมอันหนึ่งๆ ฉันใด ธรรมชาตินี้ก็เป็นสภาพธรรมอันหนึ่งฉันนั้น เราจะถือว่าเราเป็นของเราไม่ได้ แต่ความสงวนอยู่นี้แสดงว่าเราถือว่าเป็นเราเป็นของเราซึ่งเป็นความผิด

ปัญญาสอดเข้าไปว่านี่มันเป็นอะไรแน่ๆ นะ เหมือนกับว่าเราย้อนมาดูตัวของเรา เรามองออกไปข้างนอก ดินฟ้าอากาศเราก็เห็น มีอะไรมาผ่านทางสายตาเราก็เห็น แต่เมื่อเราไม่มองมาดูตัวของเรา เราก็ไม่เห็นตัวของเรา ปัญญาขั้นนี้รวดเร็วมาก ย้อนกลับไปกลับมาดูจุดสุดท้ายหรือวาระสุดท้าย การพิจารณาก็เหมือนกับพิจารณาสิ่งอื่น ไม่พิจารณาเพื่อถือเอา พิจารณาเพื่อให้รู้สิ่งนั้นตามความจริงของมันโดยถ่ายเดียว

เวลาอันนี้จะดับ มันไม่เหมือนสิ่งทั้งหลายดับ สิ่งทั้งหลายดับเป็นความรู้สึกของเราว่าเข้าใจแล้วในสิ่งนี้ แต่อันนี้ดับมันไม่เป็นอย่างนั้น มันดับแบบสลายลงไปทันทีเหมือนฟ้าแลบ คือมันเป็นขณะอันหนึ่งที่ทำงานของตัวเอง หรือว่ามันพลิกก็ได้ มันพลิกคว่ำแล้วหายไปเลย พออันนี้หายไปแล้วถึงจะทราบว่า นี้คืออวิชชาแท้ละที่นี่ เพราะเหตุว่าอันนี้หายไปแล้วมันไม่มีอะไรปรากฏขึ้นมาให้เป็นข้อสงสัย

สิ่งที่เหลืออยู่ก็ไม่เป็นอย่างนี้ แต่เป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์และไม่เคยเห็นก็ตาม แต่เวลาปรากฏในขณะนั้นมันก็ไม่มีอะไรเป็นที่น่าสงสัย นั่นละภาระมันถึงหมดไป คำว่าเราก็หมายถึงอันนี้เอง หมายถึงอันนี้ยังตั้งอยู่ พิจารณาอะไรก็พิจารณาเพื่ออันนี้ คำว่ารู้ก็คือเราตัวนี้รู้ คำว่าสว่างก็เราสว่าง คำว่าเบาก็ว่าเราเบา คำว่าสุขก็ว่าเราสุข คำว่าเราๆ ก็หมายถึงตัวนี้เอง นี่ละคือตัวอวิชชาแท้ ทำอะไรต้องเพื่อมันทั้งนั้น พออันนี้สลายไปแล้วไม่มีเพื่ออะไรอีก.....หมด

ถ้าจะเทียบอุปมาก็เหมือนก้นหม้อที่ถูกทำลายเสียแล้ว แม้จะเทน้ำลงไปมากเท่าไรก็ไม่มีอะไรจะขังอยู่ได้ ทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรุงขึ้นมาตามธรรมชาติของขันธ์ ก็ปรุงขึ้นได้แต่ไม่ติด เพราะภาชนะคืออวิชชาตัวสำคัญมันดับสลายไปแล้ว พอสังขารปรุงพับและดับไป ผ่านไปตามธรรมดา หายไปๆ เพราะไม่มีที่เก็บ ไม่มีใครเป็นเจ้าของธรรมชาติที่รู้สึกตัวเองว่าไม่มีอะไรเป็นเจ้าของนั้น ก็เป็นความพอตัวของธรรมชาตินั้นอยู่แล้ว นั่นจึงเป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์แท้ และหมดภาระที่จะระมัดระวังรักษาพิษภัยอีกต่อไป

อวิชชานี้เองที่ปกปิดจิตแท้ธรรมแท้เรื่อยมา จึงไม่เห็นความอัศจรรย์ในหลักธรรมชาติของจิตอันแท้จริง ผู้ปฏิบัติดำเนินมาถึงขั้นหลุมพรางตาจึงหลงยึดว่าเป็นของอัศจรรย์ไปเสีย จึงมารักสงวนหึงหวงไว้ มาเข้าใจว่าเป็นเราเป็นของเรา จิตเราสว่างไสว จิตเราจึงมีความองอาจกล้าหาญ จิตเราเป็นสุข จิตเรานี้รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ธรรมชาติอันนี้ไม่รู้ตัวเอง ท่านเรียกว่าอวิชชาแท้ พอกลับมารู้อันนี้ๆ ก็สลายไป พออันนี้สลายไปแล้วก็เหมือนกับเปิดฝาหม้อขึ้นมานั่นเอง มีอะไรอยู่ในนั้นก็เห็นหมด อวิชชานี้เท่านั้นปิดไว้

ความจริงที่เป็นความจริงพิเศษจากสัจจะ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ก็คือความบริสุทธิ์ นี้เป็นความจริงที่นอกจากสัจจะทั้งสี่ สัจจะทั้งสี่นี้ สองสัจจะหนึ่งเป็นฝ่ายผูกมัด สองสัจจะหนึ่งเป็นฝ่ายแก้ฝ่ายดับ ดับอะไรผูกอะไร ก็คือผูกจิตไว้คือมาปกคลุมไว้ แก้ก็คือเปิดออก เปิดสิ่งที่ปกคลุมนั้นให้ได้เห็นความบริสุทธิ์ตามความจริงของตน ความจริงนั้นมีอยู่อย่างนั้นแล้ว แต่สัจจะทั้งสองคือทุกข์ สมุทัยนี้ มันปิดเหมือนกับฝาหม้อปิดหม้อไว้ มีอะไรอยู่ในนั้นก็ไม่เห็น มรรคคือข้อปฏิบัติ....เปิด มรรค นิโรธเปิดขึ้นมาก็เห็นสิ่งที่อยู่ในหม้อนั้นชัดว่าเป็นอะไร ความบริสุทธิ์เป็นของมีอยู่ก็ตาม แต่ถูกสัจจะทั้งสองนี้ปิด และถูกสัจจะที่เป็นฝ่ายแก้ทั้งสองนั้นเปิดขึ้นมา นี่ละเปิดก็เปิดให้อันนี้ ผูกก็ผูกอันนี้ปิดอันนี้ไว้ พอเปิดขึ้นมาแล้วก็หมดปัญหา

สัจจะทั้งสองนี้เป็นกิริยาอันหนึ่งๆ เป็นสมมุติด้วยกัน มรรคก็เป็นสมมุติ นิโรธก็เป็นสมมุติ พอทำหน้าที่เสร็จแล้วก็ผ่านไป ทุกข์กับสมุทัยก็เป็นสมมุติ สมมุติทั้งสองแก้สมมุติทั้งสองนี้ได้แล้ว ธรรมชาตินั้นก็เป็นธรรมชาติตายตัว สิ่งที่เห็นนั้นเรียกวิมุตติ คือเปิดให้เห็นวิมุตติคือความบริสุทธิ์โดยหลักธรรมชาติ นี่ละภาระหมดก็หมดตรงนี้ เมื่อบริสุทธิ์แล้วไม่เสกสรรปั้นยอตัวเอง ส่วนภายนอกคือโลกธรรมนอก เกี่ยวกับสิ่งภายนอกมันห่างไกล โลกธรรมในที่เคยว่าดี ว่าชั่ว ว่าสุข ว่าทุกข์ภายในตัวเองก็หมดปัญหาไปกับจุดนี้สลายไป

ถ้าพิจารณามาถึงขั้นนี้แล้วไม่กว้าง ได้อุบายจากครูอาจารย์ผู้ที่ท่านเคยรู้เคยเห็นและผ่านไปอธิบายให้ฟังก็ไปได้อย่างรวดเร็ว แต่สำคัญอย่าไปคาดคะเน ความคาดคะเนไม่ใช่ทาง อะไรปรากฏก็พิจารณาจุดนั้นสิ่งที่ปรากฏนั้นเป็นลำดับๆ และเข้าใจกันไปเรื่อยๆ นี้เป็นทางที่ถูก และอวิชชาก็หมายถึงธรรมชาติที่อธิบายผ่านมานั่นแลเป็นอวิชชาแท้ นอกนั้นก็เป็นกิ่งก้านสาขา เหมือนเถาวัลย์เกิดขึ้นที่นี่แต่เลื้อยไปที่ไหนบ้างก็ไม่ทราบ ยาวเท่าไรก็เลื้อยไปๆ เวลาจับถูกแล้วตามเข้ามาๆ จนถึงลำต้นของมัน ลำต้นมันอยู่ที่นี่ รากมันอยู่ที่นี่ พอถอนรากขึ้นแล้วก็ตายไปด้วยกันหมด กิ่งก้านสาขาอวิชชามันจึงกว้างขวางมากมาย พอถึงอวิชชาจริงๆ จึงไม่รู้ว่าอะไรเป็นอวิชชา แต่ก็พิจารณา

เรื่องของปัญญาก็พิจารณาเข้าไป ถึงจะไม่รู้ว่านี้คืออวิชชาก็ตาม แต่การพิจารณานั้นมันถูกทางแล้วมันก็เปิดขึ้นเอง เช่นเดียวกับเรารับประทาน ความอิ่มก็แสดงขึ้นมาให้เห็นชัดเป็นลำดับ ๆ

สรุปเรื่องอวิชชาเป็นอุปปัตติภพหรือกรรมภพ ก่อภพทำกรรมอยู่ไม่หยุดไม่ถอย มันก็เป็นเรื่องของวัฏจักรอันเดียวนี้ มันหากก่อภพก่อชาติภายในตัวเองอยู่อย่างนั้น เรื่องของจิตจะอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ มีแต่เรื่องก่อภพก่อชาติอยู่เป็นประจำ ทำงานสั่งสมเพื่อตัวเอง แต่โดยมากจะสั่งสมทางกดถ่วงใจให้ดิ่งลงทางต่ำอยู่เสมอ ที่ว่าทำลายกงกรรมก็ทำลายตัวนี้แล พอทำลายตัวนี้แล้วมันก็หมดเครื่องสืบต่อก่อภพก่อชาติลงทันที ถึงสิ่งภายนอกที่เคยมาเกี่ยวข้องกับเรามันก็เกี่ยวข้องไปตามธรรมดา ผ่านไปผ่านมาไม่ได้ซึมซาบ ไม่ได้เข้าตั้งบ้านตั้งเรือน ไม่ได้เข้ามาอยู่มาอาศัยในจุดนี้เหมือนแต่ก่อน เพียงแต่ผ่านไปผ่านมาธรรมดา แล้วก็ทราบชัดว่าธรรมชาตินี้ไม่ได้สืบต่อกับอะไร

ความสืบต่อของธรรมชาตินี้เราทราบมาเป็นลำดับแล้ว เมื่อมาถึงขั้นไม่สืบต่อกับอะไรก็ทราบ การรู้เรื่องของภพของชาติว่าต่อไปจะเกิดอีกหรือไม่นั้นก็ไม่ต้องไปคาดคะเน เพราะปัจจุบันนี้บอกอยู่แล้วอย่างชัดเจนว่า เมื่อไม่สืบไม่ต่อไม่ก่อภพก่อชาติภายในตัวเองให้เห็นประจักษ์อยู่แล้ว ก็ไม่มีภพมีชาติอะไรจะสืบต่อไปข้างหน้าอีก เพราะโรงงานนี้ได้ถูกทำลายไปแล้ว ไม่มีทางก่อตัวขึ้นมาหรือไม่มีทางก่อเหตุขึ้นมาเหมือนอย่างที่เคยเป็นมา โรงงานผลิตทุกข์ได้ถูกทำลายโดยสิ้นเชิงแล้ว

ที่ว่าขันธ์ล้วน ๆ ก็หมายถึงตอนนี้ ขันธ์ก็เป็นขันธ์ล้วน ๆ ไม่เป็นกิเลส ถ้าจิตดวงนั้นไม่เป็นกิเลส ขันธ์ก็ไม่เป็นกิเลส เป็นแต่เพียงเครื่องมือ ถ้าส่วนใหญ่คือจิตเป็นกิเลส ขันธ์ทุกขันธ์ก็เป็นกิเลสไปตาม ๆ กัน รูปก็เป็นเครื่องเสริมกิเลสให้พอกพูนภายในใจ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณก็เป็นเครื่องเสริมกิเลสภายในใจทุกอย่าง ถ้าจิตบริสุทธิ์ ขันธ์ก็บริสุทธิ์ตามส่วนของขันธ์ไม่มีอะไรเป็นกิเลส ถ้าจิตเป็นกิเลส ขันธ์ก็เป็นกิเลสวันยังค่ำ ความจริงเป็นอย่างนั้น

การก่อภพก่อชาติเป็นเรื่องของจิตผลิตตัวเองอยู่อย่างนั้น มันอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ ลักษณะของจิตที่มีกงจักรเป็นเจ้าของงานหรือเป็นหัวหน้างาน มันจะต้องหมุนตัวอยู่เสมอ หมุนอะไรก็เพื่อเรื่องของภพของชาติทั้งนั้น พอกงจักรนั้นสลายตัวลงไปก็ไม่มีอะไรจะก่อภพก่อชาติอีกต่อไป จิตที่ท่านรู้แล้ว ท่านก็ออกอุทานในใจ หรือประกาศธรรมสอนโลกได้เต็มปากเต็มใจ ว่าต่อไปไม่มีภพให้เกิดอีกแล้ว อย่างพระพุทธเจ้าท่านอุทานออกมาใน **อเนกชาติ สํสารํ** เป็นตัวอย่าง เพราะท่านรู้อยู่ในปัจจุบันนั้นไม่มีอะไรจะมาก่อตัว ดีก็เป็นส่วนดีไม่มาซึมซาบกัน ไม่มาคละเคล้ากัน ชั่วก็เป็นส่วนชั่วไม่ซึมซาบหรือคละเคล้ากัน มันไม่วิ่งเข้าถึงกัน คำว่าไม่วิ่งถึงกันก็ไม่ได้บังคับ มันเป็น

ธรรมชาติของมันเอง เวลามันวิ่งเข้าถึงกันเราก็ไม่ได้บังคับ มันหากมีสื่อของมันวิ่งต่อถึงกันเอง เมื่อมันหมดสื่อแล้วก็ขาดวรรคขาดตอนของมันเอง

ตามความรู้สึกของกระผมที่พิจารณามานี้ ตอนที่อันนี้จะดับลงไปมันมีขณะบอกอย่างชัดแจ้งทีเดียว มันเป็นขณะ คือขณะนั้นเราไม่ได้คาดได้ฝัน มันเป็นขณะอันหนึ่งที่ทำให้สะดุดใจ ขณะที่อวิชชาดับมันเป็นขณะอันหนึ่งที่แสดงขึ้น คล้ายกับว่ามันพลิกตัวเองเป็นโลกใหม่ถ้าว่าโลกนะ มันเป็นโลกใหม่ มันพลิกพับเดียวอวิชชาก็ดับไปขณะนั้น แต่ไม่ได้อยู่ในการคาดคะเน ไม่ได้อยู่ในความตั้งใจว่าจะพลิก มันเป็นขึ้นมาเอง อันนี้เป็นส่วนละเอียดมากสุดวิสัยที่จะกราบเรียนให้ถูกต้องกับความจริงของขณะนั้นได้

การปฏิบัติในศาสนานี้ถ้าปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์จริง ๆ มันก็มีเคล็ดลับอยู่สอง คือ ระหว่างอุปาทานของกายกับจิต กายกับจิตเป็นอุปาทานต่อกัน จะแยกจากกันนี้เป็นเคล็ดลับอันหนึ่ง กับมาเคล็ดลับที่สองอันเป็นจุดสุดท้ายแห่งความสามารถของกระผมที่เป็นขึ้นมา นอกจากนั้นก็ไม่มีอะไรที่น่าสงสัย

กระผมเคยไปบำเพ็ญอยู่ที่วัดดอยฯ ปัญหาเรื่องอวิชชานี้มันทำให้งงอยู่นานเหมือนกัน คือขณะนั้นจิตมันสว่างจนตัวเองเกิดความอัศจรรย์ในความสว่างไสว ทุกสิ่งทุกอย่างที่จะเป็นเหตุให้อัศจรรย์นั้น รู้สึกมารวมตัวอยู่ในจิตนั้นหมด จนเกิดความอัศจรรย์ในตัวเองว่า แหม จิตของเราทำไมถึงได้อัศจรรย์ถึงขนาดนี้นะ มองดูกายทั้งกายไม่เห็น มันเป็นอากาศธาตุเสียหมด ว่างไปหมด จิตมีความสว่างไสวอย่างเต็มที่

แต่เดชะนะ พอเวลาเกิดความอัศจรรย์ตัวเองขึ้นมา ถึงกับอุทานในใจในเวลานั้นด้วยความหลงไม่รู้สึกตัว ถ้าพูดถึงธรรมะส่วนละเอียดมันเป็นความหลงอันหนึ่ง มันอัศจรรย์ตัวเอง ทำไมจิตของเราถึงได้เป็นขนาดนี้ พอว่าอย่างนั้นก็มีธรรมะบันดาลขึ้นมา อันนี้ก็ไม่คาดไม่ฝันเหมือนกัน ผุดขึ้นมาเหมือนกับมีคนพูดอยู่ภายในจิตนี้ แต่ไม่ใช่คนพูด ผุดขึ้นมาเป็นบท ๆ ว่า "ถ้ามีจุดมีต่อมแห่งผู้รู้อยู่ที่ไหน นั่นแลคือตัวภพ" ว่าอย่างนั้น

ธรรมชาตินั้นมันเป็นจุดจริง ๆ จุดของความรู้ จุดของความสว่างนั้นมันมีจุดจริง ๆ ดังอุบายผุดขึ้นมาบอก ทีนี้เราก็ไม่ได้คำนึงว่าอะไรมันเป็นจุด เลยงงไปเสียอีกแทนที่จะได้อุบายจากคำเตือนที่ผุดขึ้นนั้น เลยเอาปัญหานั้นมาขบคิด จนกว่าได้มาพิจารณาถึงตอนนี้ ตอนที่ว่าจุดนี้ ปัญหาอันนี้จึงยุติลงไป ถึงได้ย้อนกลับคืนไปรู้เรื่องที่ว่า ถ้ามีจุดมีต่อมแห่งผู้รู้อยู่ที่ไหน นั่นแลคือตัวภพ ได้อย่างชัดเจน ถึงได้ความ อ๋อ คำว่าจุดว่าต่อมหมายถึงอันนี้เอง แต่ก่อนไม่เข้าใจ มันเป็นจุดจริง ๆ จะอัศจรรย์แค่ไหน

มันก็เป็นจุดของความอัศจรรย์ มันเป็นจุดให้รู้อยู่ พออันนั้นสลายลงไปแล้วมันไม่มีจุด เพราะจุดมันเป็นสมมุติทั้งนั้น จะละเอียดแค่ไหนมันก็เป็นสมมุติ

ถึงได้เทศน์สอนหมู่เพื่อนเสมอว่า เมื่อเข้าไปถึงจุดนั้นแล้วอย่าไปสงวนอะไรทั้งนั้น ให้พิจารณาลงไป แม้ที่สุดจิตจะฉิบหายลงไปด้วยการพิจารณาจริง ๆ ก็ขอให้ฉิบหายไป อะไรจะรับรู้ว่าบริสุทธิ์ก็ให้รับรู้ไป หรือจะฉิบหายไปหมดไม่มีอะไรจะรับรู้ว่าบริสุทธิ์ก็ขอให้รู้กัน อย่าได้สงวนอะไรไว้เลย ก็เพื่อกันไว้ว่ากลัวจะมาสงวนอันนี้เอง ถ้าหากไม่เตือนถึงขนาดนั้นแล้วอย่างไรก็ต้องติด ขอให้รู้เท่านั้น อะไร ๆ จะดับไปก็ดับไปเถิด แม้ที่สุดจิตดวงนี้จะดับไปด้วยอำนาจของการพิจารณาก็ขอให้ดับไป ไม่ต้องสงวนเอาไว้ เวลาพิจารณาต้องลงถึงขนาดนั้น

แต่จะหนีความจริงไปไม่พ้น สิ่งใดที่เกิดสิ่งนั้นก็ต้องดับ สิ่งใดที่จริงเป็นหลักธรรมชาติของตัวเองแล้วก็จะไม่ดับ คือจิตที่บริสุทธิ์นั้นจะไม่ดับ ทุกสิ่งทุกอย่างดับไป ผู้ที่รู้ว่าดับนั้นไม่ดับ อันนั้นดับไป อันนี้ดับไป ผู้ที่รู้ว่าสิ่งเหล่านั้นดับไปนั้นไม่ดับ จะว่าเอาไว้ก็ได้ไม่เอาไว้ก็ได้ มันก็รู้อยู่อย่างนั้น ถ้าเราสงวนนี่ก็เท่ากับเราสงวนอวิชชาไว้นั่นเอง เพราะอวิชชามันละเอียด มันอยู่กับจิต ถ้าสงวนจิตก็เท่ากับสงวนอวิชชา เอ้า ถ้าจิตจะฉิบหายไปด้วยกันก็ขอให้ฉิบหายไป อุปมาเหมือนกับฟันก็ฟันลงไปเลยไม่ให้มีอะไรเหลือ ให้มันม้วนเสื่อลงไปด้วยกันหมด ขนาดนั้นพอดี

ถ้าหากจะมีการแบ่งสู้แบ่งรับกันอยู่ อย่างไรก็ต้องติดในขั้นนี้แน่ จึงไม่ยอมแบ่งสู้แบ่งรับเลย เอากิเลสออกให้หมด อะไรจะดับก็ดับให้หมด พอดี ส่วนที่ไม่อยู่ในฐานะที่จะดับยังไงก็ไม่ดับ พูดง่าย ๆ ก็เหมือนกับว่าโจรมันเข้าไปอยู่ในบ้านนี้ ถ้าเราจะสงวนบ้านโจรมันก็อยู่ที่นั่น เดี๋ยวโจรมันก็ยิงป้างออกมาตาย เอ้า ควรจะเผาบ้านทั้งหลังก็เผาเสีย หากว่าจะปล่อยโจรนี้ไว้ มันก็จะทำลายสิ่งที่มีคุณค่ามากกว่าบ้านต่อไปอีก ยอมเสียสละเสียบ้านหลังนี้ เอาไฟเผาเข้าไปเลย นี่แหละที่ว่าเผาอวิชชา เอ้า จิตจะดับจริง ๆ ก็ให้ดับซิ แท้จริงจิตไม่ดับ เมื่อเผานั้นหมดถึงจะรู้ อ๋อ สิ่งที่มีคุณค่ามันอยู่ใต้อำนาจอวิชชา มันครอบไว้หมด พออวิชชาดับไปพับ อันนี้ก็เปิด แทนที่จะดับไปด้วยแต่ไม่ดับ ถ้าสงวนไว้แล้วเป็นอันติด ไปไม่รอด

ตอนที่พิจารณาจุดนี้เป็นตอนที่พ่อแม่ครูจารย์มั่นท่านเสียไปแล้ว กระผมรู้สึกจนตรอกจนมุมมาก อยู่กับหมู่เพื่อนไม่ติด อยู่กับใครไม่ได้ มันไม่สะดวก มันไม่สนุกพิจารณาทางความเพียรภายใน เพราะระยะนั้นจิตมันหมุนจริง ๆ ถึงขั้นหมุน หมุนไม่มีเวลายับยั้งเลย ให้ชื่อในขณะนั้นว่า จิตหมุนเป็นธรรมจักร ไม่ใช่เป็นวัฏจักร หมุนเพื่อจะแก้ตัวเอง หมุนตลอดเวลา พอถึงที่พอตัวเต็มที่แล้วจิตก็หยุดได้อย่างผิดคาดผิดหมาย

ทีแรกจนเกิดความรำคาญ อื๋อ จิตนี้พิจารณาไปเท่าไร ละเอียดเข้าไปเท่าไร แทนที่ภาระเราจะลดน้อยถอยลงไป เหตุใดจึงกลับมีภาระมากมายอย่างนี้ และไม่มีวันมีคืนด้วย ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ มันเกิดความกังวลรำคาญเหมือนกัน ทั้ง ๆ ที่รำคาญอยู่นั้นมันก็ไม่ถอย มันยังหมุนอยู่ต่อหน้าต่อตานั่นแหละ หมุนเพื่อคุ้ยเขี่ยหาสิ่งที่เรายังไม่รู้ไม่เห็น หรืออะไรที่ขัดข้องกันตรงไหนมันคุ้ยเขี่ยหาของมัน พอสัมผัสกันพบมันก็จับและติดตามกันทันที พอเข้าใจกันแล้วก็ผ่านไปหายไป เอ้า ค้นอีก นี่ถ้าท่านอาจารย์ใหญ่ (มั่น) ยังอยู่ตอนนั้นก็จะรวดเร็วยิ่งขึ้น

จึงได้สอนหมู่เพื่อน เอ้า เป็นยังไงเป็นกัน ถึงไหนถึงกัน ถ้าเราไม่สามารถแก้หมู่เพื่อนได้แล้ว เราจะพาไปหาครูอาจารย์ที่ท่านสามารถแก้ได้ เอาขนาดนั้นเลยกระผม เพื่อให้หมู่เพื่อนลงใจ เพราะฉะนั้นเทศน์บางกัณฑ์จึงไม่ยอมให้อัดเทป เพราะเป็นอย่างนี้ เทศน์กันอย่างเต็มที่ พอเทศน์แล้วหายไปเลย ฟังกันเฉพาะ ๆ ผู้ที่เขาไม่เข้าใจในเรื่องนี้ก็จะหาว่าอวดดิบอวดดีอะไรไป แท้จริงเราพูดตามความจริง และพูดเพื่อเป็นกำลังใจของลูกศิษย์ว่า เอ้าต้องเป็นอย่างนี้ เอ้าฟันเข้าไปอย่างนี้นะ ว่าอย่างนั้นเลยไม่ผิด ก็เท่ากับเอาตัวเราเป็นตัวประกัน เพื่อให้ลูกศิษย์เป็นที่ลงใจตามนั้นว่าไม่ผิด และมีแก่ใจได้หมุนตัวลงในความเพียรอย่างเข้มแข็ง ทีนี้ผู้อื่นที่เขาไม่เคยทราบเรื่องราวอะไรของเรา เขาก็จะหาว่าอวด แทนที่เขาจะเป็นประโยชน์เขาก็กลับเป็นโทษไป หากเราไม่เป็นโทษเขาก็อาจจะเป็น ต้องได้ระวัง

ฉะนั้นบางกาลบางรายที่ควรจะพูดให้ถึงฐานจริง ๆ ก็พูดให้ถึงฐาน ไม่อย่างนั้นผู้นั้นจะไม่เป็นที่ลงใจได้ จึงต้องหมุนกันอย่างเต็มที่ คล้าย ๆ กับเปิดรับถึงกัน ถึงไหนถึงกัน ไม่มีอะไรเหลือสักสตางค์ อย่างนั้นก็มี แต่ก็มีเป็นบางกาลไม่มีเรื่อย ๆ แล้วแต่เหตุการณ์ที่ควรจะเป็นไปแค่ไหน ถ้าลงขนาดนั้นแล้วคนอื่นมาฟังเขาก็จะหาว่าบ้า กระผมเองเวลาฟังเทศน์ท่านอาจารย์ใหญ่(มั่น) ถ้าท่านเทศน์ขนาดนั้นแล้วมันถึงใจ เวลาล่วงไป ๓ วันนี้คล้าย ๆ กับใบไม้ไม่ไหวติงเลยนะในความรู้สึก ปรากฏว่าบรรยากาศสงบเงียบเชียว อำนาจของธรรมะท่านครอบหมด เพราะผู้ฟังก็ตั้งใจฟังอย่างเต็มที่ ผู้เทศน์ก็ตั้งใจเทศน์อย่างเต็มที่ มันรับกัน พวกเราแม้บอกว่า นี่น่า ๆ มันก็ยังไม่เห็น ก็ชี้ให้คนตาบอดดู น่าสังเวชเหมือนกัน

ฉะนั้นกระผมไปอยู่ที่ไหนถ้าไม่ได้กราบท่านอาจารย์มั่นแล้ว นอนไม่ได้ อยู่ที่ไหนก็เหมือนกัน แม้ที่สุดจะเดินจงกรมก็ต้องหันหน้าไปไหว้ท่านเสียก่อน ถ้ามีรูปท่านเป็นที่หมายของสมมุติก็กราบไหว้รูปของท่าน หากไม่มีอะไรเลยก็เอาคุณธรรมของท่านประกอบเรื่องของสมมุติน้อมนมัสการไป พระคุณของท่านไม่มีวันจืดจาง ประหนึ่งว่าท่านไม่ได้ล่วงลับไป ธรรมชาติอันหนึ่งเป็นอย่างนั้น เหมือนกับดูเราอยู่ตลอดเวลา

นี่บรรดาสาวกท่านที่เห็นหลักความจริงของพระพุทธเจ้าอย่างเต็มใจแล้ว จึงได้ยอมพระพุทธเจ้า คือยอมในหลักความจริงอันเป็นหลักธรรมชาติ ไม่ได้ยอมในรูปในนามอะไร ยอมตามหลักความจริงว่าเป็นเหมือนกันแล้ว ย่อมไม่มีวันจืดจาง ถึงจะอยู่ใกล้อยู่ไกลกันขนาดไหนก็ไม่มีวันเวลาจืดจาง เพราะความจริงเป็นเหมือนกัน อย่างที่ว่าท่านนิพพานไปแล้ว ๒,๕๐๐ กว่าปี ก็ไม่มีปัญหากระทบกระเทือนกับความจริงที่ปรากฏอยู่ในใจเรา นอกจากเป็นกาลของสมมุตินิยมของเวล่ำเวลา หรือของธาตุขันธ์ไปเท่านั้น แต่หลักความจริงนั้นไม่เคลื่อนที่ เป็นผู้บริสุทธิ์อยู่เช่นนั้น ทั้งที่มีชีวิตอยู่และนิพพานไป ก็เป็นผู้บริสุทธิ์ อันนี้เป็นความจริงอันตายตัว ผู้ที่รู้ในหลักความจริงก็ย่อมเชื่อต่อหลักความจริงอันนั้นเหมือนกันหมด เพราะพุทธะแท้ ธรรมะแท้ สังฆะแท้อยู่ที่ใจ ใจที่บริสุทธิ์แท้คือ พุทธะ ธรรมะ สังฆะโดยสมบูรณ์ ไม่มีกาลสถานที่เข้าไปเกี่ยวข้องวุ่นวายเหมือนสมมุติทั่ว ๆ ไป.

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๑
ดัดสันดานกิเลส

อย่าเห็นงานใดเป็นงานสำคัญยิ่งกว่างานเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา นี่คืองานของพระผู้บวชมาเพื่อชำระกิเลสอาสวะ ซึ่งเป็นเสี้ยนเป็นหนามฝังจมอยู่ภายในจิตใจออกให้หมด เพราะอำนาจแห่งความเพียรนี้เท่านั้น อย่างอื่นไม่มีทางที่จะให้กิเลสหมดสิ้นไปได้ดังใจหมาย

พระพุทธเจ้าเวลาทรงบำเพ็ญเพียรเพื่อความตรัสรู้ พระองค์มีงานอะไรเข้าไปแทรกเราได้คิดกันบ้างไหม เราระลึกอยู่ทุกวันทุกเวลาว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** นั้นน่ะ มีความหมายแค่ไหน เราต้องระลึกถึงปฏิปทาของพระองค์ท่านด้วยซิ เวลาออกทรงผนวชพระองค์มีการงานเป็นความวุ่นวายเพื่อสั่งสมกิเลสความกังวลหม่นหมองที่ไหน....ไม่มี มีแต่ทรงประกอบความเพียรเพื่อการถอดถอนกิเลสโดยถ่ายเดียวเท่านั้น เพียงแต่ยังไม่ทรงทราบวิธีการปฏิบัติ จึงมีความล่าช้าและได้รับความลำบากไปเป็นธรรมดาของผู้นำแห่งสัตว์โลก

แต่หลักใหญ่ก็คือ ความสนพระทัยต่อความพากเพียรนั้นไม่มีใครสู้ท่านได้ เวลานั้นไม่ปรากฏว่ามีงานใดมาแทรกแซงบ้างเลย พระสาวกอรหัตอรหันต์เหล่านั้น มีองค์ไหนบ้างที่ยังไม่ได้บรรลุธรรมหรือตรัสรู้ธรรม แต่มีงานอื่นงานใดเข้ามาแทรกแซงให้ยุ่งเหยิงวุ่นวาย ท่านไม่มีนี่

เรื่องการก่อสร้างโน่นก่อสร้างนี่ของท่านเหล่านั้นก็ไม่เห็นในตำรับตำรา อยู่ที่ตรงไหนป่าไหน เขาลูกไหน มีแต่ท่านประกอบความเพียรเพื่อชำระกิเลส เพื่อฆ่ากิเลสถ่ายเดียวในที่นั้น ๆ ท่านเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนาอยู่ในสถานที่นั้น ๆ ซึ่งล้วนเป็นงานเพื่อถอดถอนกิเลส ตรงตามพระโอวาทของพระพุทธเจ้าที่ประทานไว้สำหรับพระจริง ๆ นี่ควรจำควรระลึกเรื่องเหล่านี้เข้าสู่ใจของผู้ปฏิบัติเรา

อย่าเอาเรื่องโลกเรื่องสงสาร เรื่องขี้หมูราขี้หมาแห้ง เรื่องสกปรกที่เห่อกันเข้ามาทำลายจิตใจของนักบวชและนักปฏิบัติภาวนา จะเป็นบ้าไปด้วยกันหมดไม่อาจสงสัย

เวลานี้พระธุดงคกรรมฐานเรากำลังเป็นบ้าเห่อกัน เห่อในการก่อสร้างก็เห่อ เห่อว่าเขานิยมนับถือก็เห่อ เขานิมนต์ไปปลุกเสกที่นั่นที่นี่ก็เห่อ สร้างนั้นสร้างนี้ก็เห่อ ปลุกเสกนั้นปลุกเสกนี้ในบรรดาเครื่องรางของขลังต่าง ๆ ก็เห่อ สิ่งนี้ก็ขลังสิ่งนั้นก็ขลัง ในตัวในย่ามพระธุดงคกรรมฐานเต็มไปด้วยของขลัง ๆ ทั้งที่หัวใจหาความขลังไม่ได้เลย แล้วจะเอาสิ่งนี้ขลังสิ่งนั้นขลังมาจากไหน

ขอให้ขลังที่หัวใจของพระปฏิบัติจริงนี้เถอะน่ะ มีจิตแน่วแน่ดำเนินตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าด้วยความพากเพียร เพื่อถอดถอนกิเลสให้หมดไปโดยลำดับ ๆ เถอะ เรื่องความขลังไม่ต้องบอกไม่ต้องแสวงหาที่ไหนกันละ มันขลังเอง ขลังอยู่คนเดียวไม่ต้องไปขลังเพื่ออวดโลกอวดสงสารเขาหรอก ไปอยู่ที่ไหนก็ขลัง ถ้าหัวใจหมดจากสิ่งต่ำทรามแต่ชอบขลัง ๆ นี้แล้ว จิตไม่ดีดดิ้น ไม่ดิ้นรนกวัดแกว่ง อยู่ด้วยความสงบสุขตามหลักธรรมชาติที่บริสุทธิ์เต็มที่แล้ว

สิ่งทั้งปวงในโลก ไม่มีอันใดมาทำลายคุณค่าของใจได้ นอกจากกิเลสประเภทต่าง ๆ มีความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหา เป็นตัวการสำคัญ นี่แลคือสิ่งที่เหยียบย่ำทำลายจิตใจให้หาคุณค่าไม่ได้ ให้หาความขลังไม่ได้ เพราะฉะนั้นจงดำเนินจิตตภาวนาตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน อุบายวิธีเหล่านี้เป็นทางเดินที่ถูกต้อง เป็นอุบายวิธีถอดถอนกิเลสได้โดยลำดับ จนถึงความสิ้นสุดวิมุตติพระนิพพานไม่นอกเหนือไปจากความพากเพียรที่พระพุทธเจ้าทรงประทานไว้นี้ไปได้เลย

อย่าหลงโลกหลงสงสาร โลกนี้ล้วนแต่สิ่งอนิจจังและหัวใจมีกิเลส อย่าได้ปลงใจเชื่อง่าย ๆ ใครหรือเพศใดก็ตามถ้าไม่ปฏิบัติตามศีลธรรมอันเป็นหลักความดีเครื่องตายใจ ไม่งั้นจะลืมตัวมั่วสุมแล้วเสียไปได้จริง ๆ ให้น้อม **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** นี้ไว้ภายในใจองค์ใดประพฤติปฏิบัติดีประพฤติปฏิบัติชอบ ตลอดถึงความรู้ความเห็นที่จะเป็นเครื่องชักจูงหรือเป็นคติเตือนใจเราได้ จงยอมรับเป็นกัลยาณมิตรหรือเป็นครูเป็นอาจารย์ และคบค้าสมาคมเข้าใกล้ชิดสนิทสนมโดยธรรม

ในธรรมท่านก็กล่าวไว้ว่า ถ้าท่านทั้งหลายมีเพื่อนฝูงอันเป็นกัลยาณมิตรซึ่งเป็นคติเครื่องสอนใจซึ่งกันและกันได้ ให้พึงไปกับกัลยาณมิตรหรือท่านองค์นั้นเถิด หากว่าไม่มีกัลยาณมิตรที่ควรคบแล้วไซร้พึงไปคนเดียว แต่อย่าทำความลามกนะ แน่ะ ท่านสอนไว้ จำไว้เป็นคติตลอดไป

ใจอย่าเล็งที่ไหนอย่าเล็งอะไรมากยิ่งกว่าธรรม อย่าตื่นโลกตื่นสงสาร ทุกวันนี้ยิ่งมีแต่ของปลอมเครื่องยั่วยวนกวนใจ ทำลายธรรมะภายในใจให้แหลกเหลว ล้อมหน้าล้อมหลังและแทรกซึมเข้ามาทุกด้าน คืบคลานเข้ามาทุกแห่งทุกหน ไม่ว่าในวัดนอกวัดสถานที่ต่าง ๆ ตามบ้านตามเมืองแทบไม่เว้น มีแต่เรื่องทำลายศีลธรรมแทบทั้งนั้นจะไว้ใจได้อย่างไร ผู้ปฏิบัติเพื่อเห็นภัยในสิ่งที่เป็นภัย ยังมองไม่เห็นสิ่งเป็นภัยที่ใกล้ชิดติดตัวอยู่รอบด้านแล้ว จะพ้นภัยได้อย่างไร

ผลที่มันแสดงออกมาก็คือความรุ่มร้อน ที่สุมอยู่ภายในอยู่ตลอดเวลาที่สัมผัสสัมพันธ์กัน เราต้องการความรุ่มร้อนหรือ ทั้งที่เราบวชมาเพื่อความร่มเย็น ทำอย่างไร

ถึงจะให้มีความร่มเย็น ก็ต้องฝืนกิเลส ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงได้รับความร่มเย็นมาแล้วเพราะการปฏิบัติ

แถวแนวของพระพุทธเจ้าของสาวกท่านดำเนินอย่างไร ให้ยึดเป็นหลักเป็นเกณฑ์อย่าให้เสื่อมคลายลงไป อย่าให้อ่อนกำลังลงไป เป็นก็เป็น ตายก็ตาย เพื่อพุทธบูชา ธรรมะบูชา สังฆะบูชา ด้วยข้อปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลส เอา...ตายไหนก็ตายเถอะลูกศิษย์ตถาคต ตายด้วยความมีคุณค่าเพราะความเพียรอันอาจหาญชาญชัย

เรื่องขลังตรงนั้นขลังตรงนี้ นั่นคือความคิดอุตริหลอกตัวเอง แล้วก็ลุกลามไปไม่มีประมาณ อย่าไปหาของขลังๆ อย่างที่ทำกันนั้นน่ะ ปลุกเสกนั้นปลุกเสกนี้ และแสดงอภินิหารก่อสร้างนั้นก่อสร้างนี้เพื่ออวดอภินิหารกัน แต่หัวใจไม่สนใจมองดูบ้างว่ามันมีอะไรอยู่ในนั้น ไม่ใช่อภินิหารบ้าร้อยตัวมันปลูกโรงละครอยู่ในนั้นจะเป็นอะไรไป ได้ย้อนจิตมาดูกันบ้างหรือเปล่านักปฏิบัติเราน่ะ

อภินิหารของพระก็เป็นผู้ปราบปรามกิเลสให้อยู่หมัดล่ะซิ ไม่มีตัวกิเลสตัวใดที่จะแทรกขึ้นมาภายในจิตใจได้ กิเลสทุกประเภทหมดไม่มีเหลือภายในจิตใจเลย เหลือแต่ขันธ์ล้วนๆ นั้นแลคือผู้ขลัง เป็นผู้มีอำนาจ เป็นผู้แผ่อำนาจภายในตัวเอง ปราบกิเลสให้อยู่หมัดไม่มีเหลือ นี่แหละอำนาจอยู่ตรงนี้ ความขลังอยู่ตรงนี้ เมื่อได้ถึงขั้นความขลังเต็มภูมิแล้ว อยู่ไหนก็ขลัง ไม่ต้องเกี่ยวข้องกับสมมุติทั้งหลายที่พาให้ขลัง แต่ขลังอยู่ในหลักธรรมชาติของจิตของธรรมล้วนๆ ซึ่งมีอยู่ภายในใจที่ได้ชำระสิ่งสกปรกโสมมหาคุณค่าไม่ได้ออกหมดแล้ว นี่ความขลังอยู่ตรงนี้ เราจะไปหาความขลังที่ไหนตื่นโลกตื่นสงสารไปไหน

เดี๋ยวนี้กำลังกำเริบนะ กรรมฐานเราน่ะ ทำให้วิตกวิจารณ์กับกรรมฐานสายท่านอาจารย์มั่นอยู่มากทีเดียว เดี๋ยวนี้ใครก็ว่าเป็นลูกศิษย์ท่านอาจารย์มั่นๆ เพราะประชาชนเคารพนับถือท่านอาจารย์มั่น เฉพาะอย่างยิ่งภาคกลาง ซึ่งมีความสนใจใฝ่ทางธุดงคกรรมฐาน ธุดงควัตรสายท่านอาจารย์มั่น ดูซิพอมีเวลาว่างบ้าง เขาอุตส่าห์ตะเกียกตะกายมาด้วยความหิวกระหาย อยากพบอยากเห็นอยากกราบไหว้บูชาพระที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ที่มีอรรถมีธรรมภายในใจ ด้วยความหิวกระหายมานานเพราะฉะนั้นพอว่างเวลาใดจึงพากันมาภาคอีสานมิได้ขาด ยิ่งนับวันมากขึ้นโดยลำดับที่น่าเห็นใจสงสารมาก เราดูไหมเราเห็นไหมประชาชนทุกชั้นวรรณะที่หลั่งไหลมาน่ะวัดไหนก็มีแต่ภาคกลางแทบทั้งนั้นมาจองกฐินไว้หมด ด้วยแรงศรัทธาพาให้เป็น พอว่างเวลาใดก็พากันมา แม้ว่างเพียงวันเสาร์วันอาทิตย์แค่นั้นก็เอา ยิ่งมีวันปิดชดเชยบ้าง หรือมีงานทางราชการหยุดวันหนึ่งและมีวันศุกร์คั่นอยู่ตรงกลาง ลาได้กี่วันเขาก็ลามา นี่เขาหาของดีจากพระธุดงคกรรมฐาน พากันทราบบ้างหรือยัง

ส่วนพวกเราซึ่งอยู่ในแนวรบเพื่อชัยชนะ คว้าเอาของดีและดีเลิศมาครองได้คิดอย่างไรบ้าง หรือคิดแต่กลัวโรงละครภายในใจจะชำรุด ต้องพะวักพะวงซ่อมอยู่ไม่หยุดด้วยวิธีการดังกล่าวมา (แบบเสก ๆ สรร ๆ ปลูก ๆ สร้าง ๆ) พระเราผู้ที่จะสามารถทรงของดีไว้ให้เขาได้อาบได้ดื่มอย่างเต็มจิตเต็มใจนั้น มันจะเป็นการขายตัวโดยไม่รู้ตัวนะถ้าไม่รีบคิดและเตรียมตัวให้สมเพศแต่ขณะบวชหรือขณะนี้เป็นต้นไป

ธรรมดาของจิตที่มีกิเลส พอมีอะไรมายั่วนิด ๆ ส่งเสริมนิด ๆ มันเป็นบ้าไปทันทีทันควันทีเดียวแหละ นี่ไม่ว่าใจใคร ว่าให้ใจเราใจท่านที่อยู่ด้วยกันและรู้อยู่ด้วยกันนี่แหละ มันลืมตัวตรงนี้ เพราะจิตไม่มีหลัก ถ้าจิตมีหลักแล้วเป็นยังไงก็ไม่หวั่นไม่ไหวเวลาที่จะอนุโลมผ่อนผันตามโลกสงสารตามกาลอันควรก็อนุโลมเสียเล็ก ๆ น้อย ๆ เพราะโลกกับธรรมอยู่ด้วยกัน คำว่ากาลเทศะ ผู้ปฏิบัติธรรมย่อมทราบความหนักเบามากน้อย ในสถานที่,กาล,บุคคล.พออนุโลมก็อนุโลมไปเสีย พอหมดเหตุการณ์ที่ควรอนุโลมแล้วก็ดีดพับเข้ามา คงเส้นคงวาอยู่ตามเดิม เพราะจิตมีหลักย่อมไม่ฝ่าฝืนเหตุผลอรรถธรรม

ถ้าจิตไม่มีหลัก หากฎเกณฑ์ไม่ได้ เคร่งก็เคร่งเสียจนเป็นทิฐิมานะ ถ้าลงหย่อนยานแล้วเคร่งกลับตัวไม่ได้ ดีดตัวไม่ได้ จมไปเลย....นั่น ให้พากันระมัดระวัง เรื่องเหล่านี้จะไม่เกิดกับใครแต่จะเกิดกับพวกผู้ปฏิบัตินี่เอง ต่อไปนี้กรรมฐานจะไม่เหลือแล้วนะ เพราะความลืมตัวนั่นแหละจะสังหารให้วอดวายน่ะ เห็นเขาชมเชยสรรเสริญบ้างก็เป็นบ้าไป ไม่ได้สติยับยั้งตัว จงพากันระมัดระวังตรงนี้ให้มาก

ผู้มุ่งธรรมย่อมไม่สนใจกับสิ่งใดมากยิ่งกว่าธรรม ยืนเดินนั่งนอนย่อมมีสติ นี่จึงได้ชื่อว่าผู้มีความเพียร มีสติอยู่กับตัว ไม่ได้อยู่กับธรรมบทใดอาการใดก็ตาม ให้มีสติอยู่ มีความรู้สึกอยู่กับตัวจนกลายเป็นสัมปชัญญะ คือมีความรู้สึกตัวอยู่เสมอเพราะการฝึกฝนอบรม ทีแรกก็ขาดวรรคขาดตอน แรกจริง ๆ ก็ล้มลุกคลุกคลานสติสตังไม่ค่อยมีแต่การพยายามเพราะอำนาจแห่งความมุ่งมั่นเป็นเครื่องฉุดลากกันไปก็พยายามถูไถไปได้ ค่อยเข้มแข็งขึ้นโดยลำดับ ๆ

นี่ได้เคยพูดให้หมู่เพื่อนฟังไม่ทราบกี่ร้อยกี่พันครั้ง ว่าได้เคยเป็นอย่างนั้นมาแล้วล้มลุกคลุกคลาน แต่สำคัญความมุ่งมั่นมีมาก การกระทำของเรายังไม่รู้วิธีลูบ ๆ คลำ ๆ ด้น ๆ เดา ๆ ไป ล้มบางลุกบ้างคลานไปบ้าง ทั้ง ๆ ที่ความตั้งใจมีมากแต่เพราะความไม่เข้าใจในงานก็ต้องเป็นอย่างนั้นไปก่อน เวลาฝึกอบรมเข้าโดยลำดับ ๆ จิตก็ค่อยคล่องแคล่ว ค่อยรู้วิธีและปรากฏผลขึ้นมาพอให้เห็นเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นเครื่องแปลกประหลาด เป็นเครื่องสะดุดใจ เป็นเครื่องทำให้เกิดความดูดดื่มต่อความ

พากเพียรที่จะทำให้ยิ่งขึ้นไปกว่านี้โดยลำดับ มันก็ค่อยตั้งตัวขึ้นมาได้ จนใจมีความสงบเย็น...ก็รู้

ใจถ้าหาความสงบไม่ได้แล้วอย่าเข้าใจว่าเพศพระนี้จะมีความสุขนะ สุขเพียงร่างกายเฉยๆ นั่นไม่มีคุณค่าอะไร ยังเป็นเครื่องเสริมกิเลสเข้าไปอีก มีแต่กินแต่นอนอยู่เฉยๆ มันเสริมกิเลสให้มีกำลังมากนะ ร่างกายเนื้อมีกำลังมากต้องทับใจ ราคะก็มาก ฉันอะไรเข้าไปพอมีกำลังแข็งแรง กิเลสคอยแต่กำเริบ ผมเองรู้ แม้สมัยกำลังเรียนหนังสืออยู่ก็ยังรู้ กำลังวังชาทางกายของเรามีเต็มที่เราก็รู้ ว่ามันทับจิตใจให้กวัดแกว่งผิดปกติ ฉันนมไม่ได้จิตคอยแต่จะกำเริบท่าเดียว ต้องได้ระมัดระวังอาหารที่เป็นภัยต่อจิตใจอยู่เสมอ

เพราะฉะนั้น แม้กำลังเรียนหนังสือก็ไม่ยอมฉันนม เวลาเขามาทำบุญให้ทานได้มาก็ถวายพระผู้ใหญ่ไปเสีย เราไม่ฉัน ยิ่งออกมาปฏิบัติแล้ว ไม่ฉันเลย จนท่านอาจารย์มั่นท่านรู้นิสัย เมื่อตาปะขาวต้มมัน เขาเทเอานมผสมแจกพระ ท่านรีบสั่งตาปะขาวเลยนะ ว่านี่ตาปะขาว ท่านมหาท่านไม่เอานมนะ ตักถวายท่านมหาก่อน แล้วค่อยผสมนมทีหลังนะ ท่านรู้นิสัยเรา รู้เรื่องของเราและยกเราเป็นต้นเหตุ แล้วหาอุบายสอนพระในวงนั้นเอง ท่านฉลาดมากนี่

คิดดูผมเคยฉันช้อนเมื่อไร เวลาผมไปอยู่ที่นั่น ท่านก็รู้ความตั้งใจของผมมีขนาดไหน ท่านรู้อย่างเต็มใจ เราตั้งใจขนาดไหนเราก็รู้เต็มใจของเรา ท่านก็รู้เต็มใจของท่าน เพราะผมเคยได้ยินท่านพูดถึงเรื่องการฉันช้อน ท่านว่าพระกรรมฐานฉันช้อนดูแล้วมันขวางตาขวางใจ สะดุดใจทันที ท่านว่ามันเหมือนพระเจ้าชู้ ขุนนาง การฉันเพื่อความเห็นภัย จะหาอะไรมาเป็นความสะดวกสบาย มาโก้เก๋อย่างนั้น มันขัดกันกับความเห็นภัยในการฉัน

โดยหลักฐานพยานที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า **ปฏิสงฺขา โยนิโส ปิณฺฑปาตํ ปฏิเสวามิฯ** นั่น ฉันพออัตภาพให้เป็นไปเท่านั้น ไม่ได้มีอะไรกับรสกับชาติ ไม่ได้ไปดูดดื่มไปสนใจอะไรกับสิ่งเหล่านั้น ฉันพอยังชีวิตให้เป็นไปในวันหนึ่ง เพื่อระงับเวทนาความทุกข์ในธาตุในขันธ์ไปเท่านั้น การเอาช้อนมาซดโฮกๆๆ มันก็เป็นการส่งเสริมกิเลส เป็นพระเจ้าชู้ไปละซิ ท่านว่าองค์ท่านเอง ท่านก็ไม่ฉันช้อนด้วย

เราฟังท่าน ฟังด้วยความสนใจจริงๆ ไม่สักแต่ว่าฟัง ท่านว่าอะไรมันเยิ้มๆ เข้าไปในหัวใจ มันถึงใจเลย เคยพูดให้หมู่เพื่อนฟังเสมอ อยู่กับท่านถึงแปดปี ไม่เคยมีความเคยชินกับท่านเลย ท่านจะพูดทีเล่นทีจริงมันก็จับปั๊บๆๆ ตลอดเวลาเหมือนเทป

นี่พูดถึงเรื่องราคะตัณหา มันกำเริบรุนแรงและรวดเร็ว เวลาธาตุขันธ์มีกำลังมันคอยแต่จะกำเริบ ฉันมากมันก็กำเริบ และทับจิตนั่นแหละไม่ใช่ทับอะไร เราเคยเป็นมา

หมดแล้ว เวลาธาตุขันธ์มีกำลังเต็มที่เราก็รู้ เหมือนกับว่ามันดีดปึ๋งปั๋ง ๆ มีอะไรมาเพิ่มนิดหนึ่งก็เสริมมันทันที จึงต้องระงับด้วยการฉันน้อย ๆ หรืออด ให้กำลังกายอ่อนเพลียลงของมันไปเรื่อย ๆ ไม่ส่งเสริม ภาวนาก็ดีดขึ้น ๆ อุบายวิธีฝึกฝนเจ้าของต้องรู้ ไม่รู้ไม่ได้

ทีนี้พ่อแม่ครูอาจารย์ท่านก็รู้ว่าผมไม่ฉันช้อน เวลาผมออกจากท่านไปเที่ยวที่ไหน ๆ ทั้ง ๆ ที่ท่านก็รู้ว่าผมไปด้วยความตั้งใจอย่างเต็มที่เต็มฐาน ไปทรมานอยู่ตามป่าตามเขาลูกไหน ๆ ท่านก็รู้ แล้วท่านทำไมพูดขึ้นมาว่า ท่านมหานานมานัก ไปหลายวันแล้ว มัวไปซดซ้ายซดขวาอยู่ที่ไหนกัน นั่นฟังซิ ท่านตีหน้าผากพระตีกระบาลพระรู้ไหม พระองค์ดื้อ ๆ มันมีที่แสดงให้ท่านเห็น ท่านไม่พูดตรง ๆ ถ้าพูดตรง ๆ มันจะเจ็บมากไป กิเลสตัวดื้อของพระจะเกิดขึ้นมา แล้วจะเป็นบาปแก่ตัวเอง ท่านจึงหาอุบายพูดอย่างนั้น ว่าท่านมหานี่ไปซดซ้ายซดขวาอยู่ที่ไหนนา ไม่เห็นมา ทั้ง ๆ ที่ท่านก็รู้ว่าเราตั้งใจขนาดไหน เราไม่เคยแตะช้อนเลยท่านก็รู้ แต่ทำไมท่านพูดอย่างนั้น ก็คือท่านสอนหมู่สอนคณะในวงนั้นนั่นเอง เวลาขากลับมาพระก็เล่าให้เราฟังจนได้แหละ ท่านพูดเรื่องอะไรเกี่ยวกับเรา พระจะต้องเล่าให้ฟังหมด บรรดาอุบายของท่านอาจารย์มั่นพูดกับพระหรือพูดถึงเรา

ฉะนั้นต้องระวังการขบการฉัน ผัด ๆ มัน ๆ ถ้ามาก ๆ มันก็เสริม นี่รู้เจ้าของตอนธาตุมีกำลัง ไม่ได้หมายถึงทุกวันนี้ ทุกวันนี้อะไรมันก็อย่างว่านั่นแหละ ถ้าเป็นความต้องการทางธาตุขันธ์ เราก็ต้องการให้ฉันได้นั่นแหละ ส่วนที่ว่ามันจะไปเสริมกำลังให้เป็นราคะ โทสะ โมหะ นั้นเราไม่ได้สนใจ ไม่ได้คิด แต่มันฉันไม่ได้เพราะเวลานี้ธาตุมันชำรุดของมันแล้ว นี่พูดให้หมู่เพื่อนฟังในการปฏิบัติต่อตัวเอง ที่มีอายุพรรษาน้อยมันเป็นไปได้นะ เรื่องธาตุเรื่องขันธ์มีอะไรไปเสริมมันแสดงตัวขึ้นมาทันที การภาวนาไม่สะดวก ผู้เป็นนักภาวนาสังเกตจิต จะต้องทราบเรื่องธาตุเรื่องขันธ์มันเกี่ยวข้องกับจิตอย่างไรบ้าง นอนมากมันก็แสดง ถ้านอนมากราคะจะแสดงอาการกำเริบผิดปกติเหมือนกัน ต้องได้ระมัดระวัง

วิธีการปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่เล่น ๆ นะ ต้องมีอุบายแยบคายสำหรับตัวเองสังเกตตัวเอง สักแต่ทำไปสุ่มสี่สุ่มห้าไม่คิดหน้าคาดหลัง ไม่ทบทวนเหตุผลโดยทางปัญญาแล้วมันไม่ได้เรื่อง มันต้องใช้หัวคิดปัญญา

หมู่เพื่อนที่มาอยู่ใหม่นี้ก็ให้ดู มาศึกษาอบรม ตามีให้ดู ท่านพาทำยังไง หมู่เพื่อนทำยังไง หูมีให้ฟัง ท่านพูดอะไร ให้ดูให้ฟัง ชื่อว่ามาศึกษาอบรม ไม่ใช่มาฟังครูบาอาจารย์ขึ้นต้น **นโม ตสฺส** ถึงจะว่าเทศน์ การเห็นด้วยตาได้ยินด้วยหู สิ่งที่มาสัมผัสอายตนะของเราที่เกี่ยวข้องกับหมู่กับเพื่อน ครูบาอาจารย์ ล้วนแต่เป็นการฟังการศึกษา

ทั้งนั้น ถ้าเราจะเป็นผู้สนใจต่อการศึกษา ต้องได้รับการศึกษาการอบรมอยู่ตลอดเวลา โดยหลักธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกัน

อย่างไรอย่าลืมเรื่องการก่อสร้างยุ่งเหยิงวุ่นวาย อย่าหามาทับมาถมจิตใจ นี้ไม่ใช่งานเพื่อถอดถอนกิเลส เป็นงานเพิ่มกิเลส งานสั่งสมกิเลสมากขึ้น ให้เกิดความกังวลวุ่นวาย เพราะการสร้างเกี่ยวกับการเงิน เกี่ยวกับผู้อื่น เวลานี้ทราบกันไหมว่าเงินกำลังมีอำนาจ เหยียบย่ำทำลายศีลธรรม วัดวาอาวาส ตลอดถึงหัวใจพระเณรแหลกไปหมด ได้พากันคิดหรือยัง รีบคิดนะ ไม่คิดได้หรือมันเกี่ยวข้องกับเราอยู่ทุกเวลา ตามองเห็นพับอดคิดไม่ได้ มันต้องคิด อะไรๆ มีแต่เงินๆ ใจเมื่อไปทางนั้นแล้วย่อมลืมธรรมนั่นแหละ ปล่อยให้วัตถุเข้ามาเหยียบย่ำทำลายจิตใจเสีย เลยไม่ได้เรื่องได้ราวในสิ่งที่ต้องการคืออรรถธรรมอันเป็นของประเสริฐ

บวชมาแทนที่จะมาถอดถอนกิเลส มันกลับกลายเป็นเรื่องมาสั่งสมกิเลสด้วยงานนั้นงานนี้ ด้วยการเสาะการแสวง ด้วยความพอใจในสิ่งนั้นสิ่งนี้ซึ่งเป็นด้านวัตถุไปเสียแล้วมันสั่งสมกิเลสวันหนึ่งๆ มากเท่าไร เราจะว่าเราเป็นกรรมฐาน เราไม่ได้คิดถึงเรื่องว่าอะไรที่ว่าเป็นภัยแก่จิตใจเวลานี้ จึงหาความสงบร่มเย็น หาความสว่างแจ่มใสภายในจิตไม่ได้ นั่นคืออะไรพาให้เป็น ก็คืออารมณ์ของใจนั่นเอง อารมณ์ความอยาก อารมณ์ความหลง ความฟุ้งเฟ้อความเห่อกับหมู่กับเพื่อนกับวัตถุนิยม สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องทำลายจิตใจทั้งนั้น ผู้ตั้งใจเป็นอรรถเป็นธรรมไม่ต้องยุ่ง

บิณฑบาตได้อะไรมาฉันพอ เท่านั้นพอ ได้น้อยได้มากพอ ไม่ได้สนใจว่าอาหารมีน้อยอาหารมีมาก อาหารนี่รสดีไม่ดี ไม่สนใจ พอยังชีวิตให้เป็นไปเท่านั้นเป็นที่พอใจแล้ว ขอให้ได้บำเพ็ญธรรมะ ขอให้ธรรมะสมบูรณ์ สิ่งเหล่านั้นไม่สำคัญ เป็นเพียงอาหารปัจจัยเครื่องอาศัยเท่านั้น ความพากเพียรให้สมบูรณ์นั้นเป็นที่พอใจ นี่เคยได้เหตุได้ผลมาอย่างนี้ จะรู้มากรู้น้อยก็รู้มาด้วยวิธีการนี้ ไม่ได้รู้มาด้วยความเหลือเฟือความอิ่มหนำสำราญ การกินมากนอนมาก อยู่สะดวกสบายก็เคยมาแล้ว แต่ไม่ได้รู้ด้วยวิธีนี้ รู้ด้วยความอดอยากขาดแคลนต่างหาก เพราะฉะนั้นจึงกล้าพูดได้ว่า ธรรมเจริญแก่ผู้ปฏิบัติด้วยความอดอยากขาดแคลน เขียมๆ แต่ธรรมหาความเจริญไม่ได้หรือธรรมฉิบหายไปเพราะความฟุ่มเฟือย ความเหลือเฟือ เช่น วัดป่าบ้านตาดนี้เหลือเฟือมาก แต่จะทำอย่างไรมันเป็นอัธยาศัยใจศรัทธาของประชาชน เป็นแต่เพียงว่ากระซิบกระซาบบอกพระบอกเณรเราให้รู้วิธีปฏิบัติตัวเอง ต่อปัจจัยไทยทานทั้งหลายโดยรอบคอบ ไม่ลืมตัว

คนนั้นก็นำมา คนนี้ก็นำมา มันขาดได้เมื่อไร ก็อย่างที่เห็นๆ นั่นแหละ เขาก็อยากจะได้บุญเป็นเจตนาของเขา เราก็ไม่มีอะไรที่จะตำหนิเขา แต่เราซึ่งเป็นนักปฏิบัติ

ก็ให้รู้ตัวเอาเอง เพื่อปฏิบัติให้เหมาะสมไม่ให้เสียทางด้านจิตใจเรา อาหารประเภทใดที่เป็นภัยต่อการภาวนา อาหารประเภทใดที่เป็นคุณต่อธาตุต่อขันธ์ ไม่เป็นภัยต่อการภาวนา ให้ยึดอันนั้นเป็นสำคัญยิ่งกว่าลิ้นกว่าปากกว่าท้อง อย่าให้ลิ้นปากท้องวิ่งแซงหน้าธรรม ถ้าลิ้นปากท้องได้เดินหน้าธรรมแล้ว ธรรมหาทางก้าวไม่ได้ หาทางออกไม่ได้ เพราะฉะนั้นต้องให้ธรรมเดินหน้าลิ้นปากท้องเสมอ อย่าถือลิ้นเป็นใหญ่ยิ่งกว่าธรรม เรื่องปากเรื่องท้องอย่าถือเป็นเรื่องสำคัญยิ่งกว่าธรรม ผู้นี้แหละผู้จะได้ผลในการปฏิบัติ

เอาทุกข์ก็ยอมรับว่าเราทำงาน เราฝึกทรมานกิเลส กิเลสมีกำลังขนาดไหนเราจะไปทำเบาๆ หย่อนๆ อ่อนๆ กำลังได้หรือ กิเลสมีกำลังขนาดไหนก็ต้องได้ทุ่มเทกันเต็มที่ ถึงคราวเป็นเอาเป็น ถึงคราวตายเอาตายไม่เสียดายชีวิต เหล่านี้เราได้เคยทำมาแล้ว ไม่ใช่มาคุยให้หมู่เพื่อนฟังเฉยๆ ด้วยความโอ้อวดนะ เราทำมาแล้วทั้งนั้น บางครั้งสละชีวิตทุ่มกันลงเลย ว่าเอาตายก็ตายเถอะเราถอยไม่ได้ นั่น ถึงขนาดนั้นก็มี ไม่ทราบกี่ครั้งกี่หนแล้ว ไม่ว่าไปอยู่สถานที่กลัวเคยทำแล้ว เอากลัวอะไรกลัวตรงไหนเดินบุกป่าเข้าไปที่นั่นเลย

ขณะเดินจงกรมจิตมันหลอก เหมือนกับเสือมีกี่สิบตัวไม่ทราบได้ มาหมอบอยู่ข้างทางจงกรมเป็นสิบๆ รอบทางจงกรม ดูซิสัญญาอารมณ์มันหลอกเรา ฮึ...มันยังไงกันนี่ เสือทั้งแผ่นดินจะถือเป็นอาหารอันเอร็ดอร่อยเฉพาะพระไม่เป็นท่าองค์เดียวเท่านี้หรือ ถึงได้มาคอยรุมกินแต่พระองค์เดียวนี้ เสือตัวไหนใหญ่ที่สุดมันอยู่ที่ไหน สัญญามันก็หลอก มันอยู่ตรงนั้น เอา ไปให้ตัวนี้กินก่อนเถอะ แล้วก็ก้าวออกจากทางจงกรมไปหาเสือตัวที่สำคัญว่าใหญ่ๆ นั้น แต่ไม่มี นั่นเห็นไหม มันหลอกเราหนึ่งครั้งแล้วนะจำไว้ เอาไปอีกตรงไหน มันก็หลอกเราว่าตรงนั้นๆ ว่าตรงนี้ๆ ก็บุกป่าเข้าไปพร้อมกับตัดสินใจ เอานะวันนี้นะ ถ้าความกล้าหาญไม่เกิดไม่ชนะความกลัวเหล่านี้ได้แล้ว คืนนี้ทั้งคืนจะไปไม่หยุด ใครจะว่าเป็นบ้าเป็นบอเพราะเที่ยวเวลาค่ำคืนในดงไหนป่าไหนบ้านก็ตามเถอะ วันนี้จะดัดสันดานมันละ เราไม่เป็นบ้าเราดัดกิเลสตัวมันหลอกลวงให้กลัวต่างหาก ก็บุกใหญ่พิจารณาไปเรื่อย บุกไปเรื่อยพิจารณาไปเรื่อย ว่าเสืออยู่ตรงไหนบุกเข้าไป ไม่มีฟืนมีไฟบุกเข้าไปกลางคืนมืดๆ เลย มีแต่ผ้าอังสะเท่านั้นแหละติดตัว

เอากินก็กินเถอะ พระหนักศาสนาพระแบบนี้ พระขี้ขลาดหวาดกลัวอย่าให้อยู่หนักศาสนานานเลย เอา...ถ้าไม่รู้ให้ตายวันนี้ ไม่ตายให้รู้ มีเท่านั้นในหัวใจ ถ้าไม่เกิดความกล้าหาญจนเป็นที่แน่ใจตัวเองขึ้นเมื่อไรแล้ว จะกลับไม่ได้วันนี้ เอา..เอาให้ถึงเหตุถึงผลกัน เสือมีเท่าไรมากินเราวันนี้ มากินพระขี้ขลาดหนักศาสนาองค์เดียวนี้ เอากิน กินเถอะ ไม่เสียดายอะไรทั้งนั้น พาบุกเรื่อยเดินเรื่อย กำหนดพิจารณาเรื่อย ว่า

ที่นั่นว่าที่นี่ ว่าที่นี่ว่าที่นั่น เสือตัวนั่นเสือตัวนี่ เสือตัวนี่เสือตัวนั่น อยู่ที่นี่อยู่ที่นั่น แต่ไปที่ไหนไม่มีเสือนี่ นี่มันหลอกเรา รู้เพลงของมันเรื่อยๆ ตามกันทัน ก็กำหนดพิจารณาไม่ถอยนี่ ไม่ใช่บุกป่าแบบบ้าๆ บอๆ แต่บุกป่าแบบภาวนาจะว่าไง นี่เป็นวิธีภาวนาดัดสันดานตัวเองจึงทำแบบนั้น พอรู้เข้าๆ เข้าใจเรื่อยๆ ทีนี้จิตมันก็กล้าหาญขึ้นมา

โอ้โฮ บทเวลามันกล้าหาญก็ตัวสั่นเหมือนกับเวลามันกลัวนะ ทีนี้ไม่ว่าอะไรจะมาทำให้กลัว แม้หมดโลกนี้ก็ไม่เคยกลัวอะไรทั้งนั้น กล้าหาญจนตัวสั่น ดูซิอำนาจแห่งธรรมเวลาเราปฏิบัติ ไม่ว่าเสือว่าช้างอะไรมาก็เถอะ มันจะอ้าปากกัดเรา เราสามารถโดดเข้าในปากมันได้เลยโดยมันจะงับเราไม่ได้ ช้างก็ช้าง เสือก็เสือเถอะไม่กลัวทั้งสิ้นยังจะเดินเข้าไปหามันได้สบาย อะไรก็ตามขึ้นชื่อว่าศัตรูหรืออันตรายแล้วไม่มีกลัว เมื่อไม่กลัวแล้วไปทำไมทีนี้ เมื่อไม่กลัวแล้วก็กลับ กลับมาเดินจงกรมสบายไม่มีอะไรละที่นี่จึงได้เห็นโทษของมัน

นี่เป็นระยะเป็นครั้งคราว ไม่ใช่มันระงับมันดับไปทีเดียวหมดไม่ต้องแก้ไขกันอีกนะ มันมีขึ้นอีกได้เหมือนกัน วันใดวันหนึ่งมันแสดงขึ้นมาอีก เราก็สำทับมันทันทีว่าจะเอาอีกเหรอ นั่น เพราะเคยเห็นเหตุผลจากกันมาแล้วนี่ เราได้เหตุได้ผลจากวิธีการนี้มาแล้ว พอถูกสำทับว่าจะเอาอีกเหรอ มันก็หมอบเลย นี่พูดเรื่องความกลัว กลัวแบบนี้และดัดกันแบบนี้ก็มี เหล่านี้เป็นอุบายวิธีของแต่ละรายจะผลิตขึ้นมาใช้ ฉะนั้นการปราบปรามกิเลสจึงต้องมีหลายวิธี ที่เห็นว่าเหมาะสมกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเป็นระยะๆ ไป

พูดถึงเรื่องการนั่ง เอ้า จะทุกข์ขนาดไหนความทุกข์นี่ มันไม่เลยธาตุขันธ์นี้ไปมันอยู่ในธาตุในขันธ์นี่ พิจารณาค้นลงให้รู้ว่าทุกข์ พระพุทธเจ้าท่านว่า **ทุกฺขํ อริยสจฺจํ** ทุกข์เป็นสัจธรรมเป็นของจริง ทำไมอยู่กับเรามันจึงจะปลอม มันปลอมเพราะเหตุไรเอากันละที่นี่

พูดถึงเรื่องทุกขเวทนา กำหนดกันไว้สว่างรุ่งขึ้นวันใหม่เป็นอย่างน้อย หรือมันจะเตลิดเปิดเปิงไปกว่านั้นก็แล้วแต่เหตุการณ์ แต่อย่างน้อยต้องสว่างเป็นวันใหม่เสียก่อนถึงจะลุกจากที่นี่ได้ เมื่อยังไม่ถึงนั้น เอา..อะไรจะขาดก็ขาดไปเถอะ วันนี้จะถอยกันไม่ได้ถ้าไม่รู้สัจธรรม พอพูดแล้วก็ยกมือสาธุขึ้นเลย ยกมือขึ้นสาธุว่า สัจธรรมมีเท่าไรขอจงแสดงให้ข้าพเจ้ารู้เห็นให้หมดในคืนวันนี้ ข้าพเจ้าจะฟังสัจธรรมนี้จนถึงสว่างหรือสลบตายไปเท่านั้น หากสลบล้มลงไป ได้สติเมื่อไรจะลุกขึ้นมานั่งทันทีไม่มีข้อยกเว้น ไม่มีข้อแม้ เช่น เว้นปวดถ่ายหนักถ่ายเบา ไม่ให้มีข้อยกเว้นกันเลย

มีเหตุอันตรายฉุกเฉินที่เกิดขึ้นในวงวัดเท่านั้น เช่น เกิดขึ้นกับครูบาอาจารย์หรือพระเณรในวัดนั้นเรายกให้เพราะอยู่กับหมู่กับเพื่อน แต่สำหรับเจ้าของจะเป็นอะไรก็

เป็นเถอะ ไม่ให้มีการลุกนั่งจากที่นั่งสมาธิภาวนา มันจะปวดขี้ เอา..ทะลักออกไปเลย เราลุกออกจากที่แล้วเราล้างได้ เราขี้ใส่ตักแม่ขี้ใส่มือแม่ในเวลาเป็นเด็กเล็ก ทำไมเราขี้ได้ ขี้ใส่ตัวใส่ผ้าของเราเอง ทำไมเราล้างไม่ได้วะ หากว่าเราไปมีข้อแม้แล้วมันจะหาทางออก เดี๋ยวปวดหนักเดี๋ยวปวดเบา เลยไม่ได้เรื่อง เมื่อไม่มีอะไรอื่นแล้วมัดมันไว้เลย

ตอนทุกขเวทนาหนักๆ นั่นแหละที่สำคัญมาก โอ้โฮ คนเราเมื่อจนตรอกจนมุมจริงๆ แล้วมันไม่ได้โง่อยู่ตลอดไปนะ นี่ก็ได้ความรู้ขึ้นมาอีกแง่หนึ่ง เวลาจนตรอกจนมุมหาทางออกไม่ได้นั้น **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** จะโผล่ขึ้นมาเองและเด่นทีเดียวละ ก็ไม่มีใครช่วยเหลือเรานี่ เราต้องช่วยตัวเอง เจ็บปวดหนักลำบากมากเท่าไร ทุกข์มากเท่าไร สติปัญญาหมุนติ้วๆ ค้นหาความจริง มันทุกข์ที่ตรงไหน เอ้า ทุกข์ที่ตรงไหนมากเอาตรงนั้นเป็นที่หมาย เอาตรงนั้นเป็นสนามรบเป็นสถานที่พิจารณา เช่น เอวมันปวดมากมันจะหัก เอวมันจะหักตรงไหน อะไรจะหักอะไรจะเจ็บ หนังหรือเจ็บ กระดูกหรือเป็นทุกข์ หรือเอ็นเป็นทุกข์หรืออะไรเป็นทุกข์ เรายกข้อเปรียบเทียบเข้าให้ทันเหตุทันผลปุ๊บปั๊บๆ ทุกข์มากเท่าไรปัญญายิ่งหมุน จะอยู่เฉยๆ ไม่ได้ ความอยากให้ทุกข์ดับไปเท่าไร ยิ่งเป็นการเพิ่มสมุทัยให้ทุกข์ทวีรุนแรงมากขึ้น

เราต้องพิจารณาให้เห็นความจริง ฟาดกันลงไปจนละเอียด แยกแยะเสียจนชัดเจน เนื้อเป็นเนื้อ หนังเป็นหนัง เอ็นเป็นเอ็น กระดูกเป็นกระดูก ต่างอันต่างจริง สรุปแล้วกายเป็นกาย ต่างอันต่างจริง เวทนาเป็นเวทนาเป็นความจริงล้วนๆ ประจักษ์ขึ้นกับใจว่า อ๋อ ที่ท่านว่า **ทุกฺขํ อริยสจฺจํ** เป็นความจริงเป็นอย่างนี้เอง ไม่ต้องถามใครเลย มันรู้ประจักษ์ใจ กายก็เป็นความจริงของกาย เขาไม่ได้ว่าเขาเป็นสุขเป็นทุกข์ เวลานำไปฝังดินหรือนำไปเผาไฟ เมื่อจิตไม่ได้ครองอยู่ในร่างนั้นแล้ว ไม่เห็นเขาว่าอะไรใครเป็นคนว่า

ทุกข์นี่มันเกิดขึ้นมาจากไหน ถ้าว่าใจเป็นทุกข์ ใจมันมีอยู่ทุกเวลาทำไมทุกข์ประเภทนี้จึงเพิ่งมาเกิด แล้วทุกข์ประเภทนี้ดับไป ทำไมใจจึงไม่ดับด้วย ถ้าว่าใจเป็นทุกข์ ทุกข์เป็นใจ เป็นอันเดียวกันจริงๆ ถ้าว่ากายเป็นทุกข์ ทุกข์เป็นกายก็เหมือนกัน เวลาทุกข์นี้ดับไปทำไมกายยังมีอยู่ ไม่เห็นดับไปด้วยล่ะ มันแยกมันแยะ

กำหนดพิจารณาที่ไหน จิตจ่อลงไปๆ กำหนดลงไป พอมันรอบของมันแล้วทุกข์ดับหมดเลยไม่มีเหลือ ต่อจากทุกข์ดับหมดแล้ว กายหายเงียบไปหมดจากความรู้สึก แต่ใครอย่ามาคาดนะ ให้เป็นตามหลักธรรมชาติของตนเอง จะมาคาดอย่างนั้นไม่ได้ ต้องเป็นสมบัติของใครของเรา ตามจริตนิสัยของใครของเรา จะแสดงขึ้นมาอย่างไรจะทราบเองเป็น **สนฺทิฏฺฐิโก** อย่าคาดเรื่องของผู้นั้นผู้นี้มาใส่ตัว นอกจากจะยึดเอาปฏิปทา

การดำเนินของท่านมาประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เห็นผลตามจริตนิสัยของตนเท่านั้น นั้นถูกต้อง

การปฏิบัติจะมายึดว่าจิตของเราเป็นอย่างท่าน คือ ดับร่างกายทุกส่วนในความรู้สึก ไม่มีอะไรเหลือ ทั้งที่จิตไม่เป็นเหมือนท่านว่า นั่นไม่ถูก เพราะเป็นความดับด้วยสัญญาความคาดหมายต่างหาก ต้องให้เป็นขึ้นกับตัวจริงๆ ก็รู้เอง ข้อนี้จะไปคิดไปยึดไม่ได้นะ ให้เป็นตามนิสัย แม้แต่ผมเองก็เคยรู้เคยเป็นหลายอย่าง ผมก็ไม่ค้านเจ้าของ เพราะเป็นความจริงแต่ละอย่างๆ จะค้านความจริงได้เหรอ เวลามันดับหมดจนไม่มีอะไรเหลือเลยในบรรดาส่วนของกาย เหลือแต่จิตที่เป็นของอัศจรรย์ล้วนๆ เท่านั้น

เมื่อเหลือแต่จิตโดยเฉพาะ อะไรจะอัศจรรย์เท่าเล่า ทั้งๆ ที่อวิชชายังมีอยู่ภายในใจนะ แต่ขณะนั้นมันอัศจรรย์ที่สุดเพราะไม่เคยรู้เคยเห็นนี่ มันรวมลงอย่างบอกไม่ถูก เมื่อกายเป็นกาย เวทนาเป็นเวทนา จิตเป็นจิต ต่างอันต่างจริงแล้วมันก็ไม่กระทบกัน หลังจากนั้นมันก็พังทลายลงไป แล้วเวทนาดับหมดๆ กายหายเงียบไปในความรู้สึกขณะนั้น เหลือสักแต่รู้ พูดไม่ได้นะว่ามีแต่ความรู้ล้วนๆ เด่นๆ อย่างนี้พูดไม่ได้ ละเอียดกว่านั้นไปอีก เราพูดได้แต่ว่าสักแต่ว่ารู้ หากเป็นของอัศจรรย์อย่างยิ่ง ฟังดูซิ ไม่มีอะไรปรากฏเลย นี่ละผลของปัญญาเกิดขึ้นจากความคิดค้นในเวลาจนตรอกจนมุม

เพราะฉะนั้น จึงว่าคนเราน่ะไม่ได้โง่อยู่ตลอดไปนะ เป็นแต่ปกตินิสัยมนุษย์เราชอบพึ่งพิงคนอื่นไม่ชอบพึ่งตัวเอง มันจึงไม่ได้เรื่อง นิสัยของมนุษย์เราปกติธรรมดาเป็นอย่างนั้น แต่เวลาถึงคราวจนตรอกจนมุมหาที่พึ่งไม่ได้จริงๆ แล้ว มันย้อนเข้ามาหาตัวเอง พึ่งตัวเองเป็น **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** ขึ้นมาประจักษ์ใจ อันนี้เด่นชัดในเวลานั้น พอได้ที่หนหนึ่งแล้ว ใจยิ่งมีความกล้าหาญชาญชัย ครั้งต่อไป เอ๊า ฟาดลงไปอีก

แต่การพิจารณา จะยึดอารมณ์อดีตที่เคยพิจารณาได้ผลมาแล้วมาพิจารณาอีกอย่างเดิมไม่ได้นะ ต้องให้มันคิดขึ้นมาสดๆ ร้อนๆ ด้วยอุบายของเราในปัจจุบัน แต่ละครั้งๆ ให้คิดขึ้นมาเอง แม้จะตรงกับอุบายอันเก่าก็ได้ไม่ผิด และได้ผลเท่ากัน ขอให้คิดค้นขึ้นมาสดๆ ร้อนๆ ในปัจจุบัน เป็นความถูกต้องเหมาะสมในการแก้กิเลสทุกประเภทและทุกๆ ครั้งไป ถ้าไปคาดเอาอุบายของวันนั้นมาใช้ เอาอุบายของวันนี้มาใช้ไม่ได้นะ มันต้องเอาอุบายใหม่เท่านั้นมาใช้ คิดขึ้นมาปัจจุบัน ค้นขึ้นมาพิจารณาขึ้นมาเป็นปัจจุบัน มันหากรู้ขึ้นมาเอง นั่นแหละเหมาะกับการแก้กิเลสที่มีอยู่ในปัจจุบันและอยู่ภายในจิต พิจารณาแยกแยะโดยอุบายต่างๆ ตามแต่ความแยบคายของแต่ละราย

การพิจารณาจงดูให้ชัด กระดูกมีมาแต่วันเกิด เมื่อเจ็บปวดกระดูก มันเข้าใจว่ากระดูกเป็นทุกข์ จิตมันก็สงวนกระดูก เกาะยึดในกระดูก กำหนดดูกระดูกและกำหนดดูทุกข์ว่าเป็นอันเดียวกันไหม รูปลักษณะมันต่างกันไหม ทุกข์ไม่มีรูป ไม่มีลักษณะ แต่

กระดูกมันมีรูปมีลักษณะ มีสีสันวรรณะ หนัง,เนื้อ,เอ็นเหมือนกัน ทุกขเวทนามันไม่มีรูปมีลักษณะ มันต่างกันอย่างนี้ แยกลงไป พิจารณาลงไป จิตมันจ่อ ๆ กำหนดลงไป ทุกข์มากเท่าไรมันยิ่งหมุนติ้ว ๆ จนเข้าใจชัดเป็นสัดเป็นส่วนแล้วปล่อย เห็นชัดแล้วปล่อย ใจก็เข้าสงบตัวอย่างสนิทพร้อมความอัศจรรย์เกินคาดไม่ถามใคร

สมาธิประเภทนี้อาจหาญมาก ผิดกับสมาธิที่เรากำหนดโดยทางอารมณ์ของสมถะแล้วสงบตัวลงไปอยู่มาก เพราะอย่างผมนี่ชำนาญทางสมาธิมานานไม่ใช่คุย พูดให้หมู่เพื่อนฟังซึ่งเป็นลูกศิษย์ลูกหา พูดเป็นกันเอง พูดให้ฟังตามความสัตย์ความจริง เรื่องสมาธินี้ชำนาญจริง ๆ เพราะจิตติดสมาธิอยู่ตั้งห้าปี กำหนดให้ลงเมื่อไรได้ทุกเวลาไม่มีฝืน เพราะความชำนาญนั่นเอง พอกำหนดให้ลงไป มันแน่วอยู่นั้นเสีย แต่ไม่อาจหาญเหมือนกับสงบลงไปด้วยปัญญา ซึ่งกำหนดพิจารณารู้เท่าทันทุกสิ่งทุกอย่างแล้วปล่อยให้สงบลงไป นี่มันอาจหาญมากนะ สง่าผ่าเผยอยู่ภายในนั้นแหละ ผิดกันกับที่เข้าไปสงบอยู่เฉย ๆ อยู่มาก

วิธีการนี้พอถอนออกมาแล้วก็ได้ความอาจหาญ เป็นคติเครื่องยึดและดำเนินเป็นอย่างดี นี่เป็นวิธีการแบบหนึ่งของการสมาธิภาวนา แม้จะไม่แสดงไว้ในแบบแผนตำรับตำราก็ไม่สงสัยว่าจะผิดไป

เมื่อได้เห็นผลครั้งหนึ่งแล้วเท่านั้น ทีนี้จิตใจมันกล้าหาญเป็นคนใหม่ขึ้นมาเลย เรื่องความตายไม่สะทกสะท้าน มีแต่จะให้รู้ความจริงเท่านั้น เอา.ตายก็ตายเถอะ แน่ใจเจ้าของด้วยว่าจะไม่พลั้งไม่เผลอเพราะอำนาจแห่งทุกขเวทนามาครอบงำในเวลาจะตาย เพราะแน่ใจว่าเวลาจะตายจริง ๆ ทุกข์จะเอาเวทนาหน้าไหนมาหลอกเราวะ ก็เวทนาที่ปรากฏอยู่เวลานี้นี่แล เวลาเกิดความทุกข์สาหัสก็จะเป็นอย่างนี้ ไม่ผิดจากนี้ไป เพราะเราได้พิจารณาชัดเจนแล้ว ได้รู้แล้ว ได้เข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างแล้วว่าเป็นสัจธรรมเต็มภูมิ ใจก็เป็นสัจจะคือความจริงอันหนึ่งเต็มภูมิของใจ เวลาจะตายจะเอาอะไรมาหลอกเราวะ จะเอาเวทนาหน้าไหนมาหลอกให้เราหลงล่ะ แน่ใจว่าไม่หลง

แล้วยังแยกแยะขันธ์ดูอีกว่าอะไรตาย เมื่อเข้าใจขนาดนั้นแล้ว ธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ สลายตัวลงไปต่างหาก มันตายที่ไหน มันสลายจากส่วนผสมลงไปสู่ธาตุเดิมของมันตามหลักความจริงต่างหากนี่ จิตก็เป็นจิตต่างอันต่างจริง ใจจึงอาจหาญชาญชัยต่อความเป็นความตาย ต่อความทุกข์ความลำบาก ใจยิ่งสง่าผ่าเผยขึ้นมาโดยลำดับ ๆ นั่นฟังซิ ความจริงเป็นอย่างนั้น

การสละตายมาอย่างนี้ได้สละมาไม่ทราบว่ากี่ครั้งแล้ว เกี่ยวกับเรื่องความกลัวอะไร ๆ ก็เคยทำแบบนั้น สละตายแบบนั้น เรื่องทุกขเวทนา มันกลัวทุกขเวทนาก็ต้องสละตายแบบนั้น แล้วได้ผลทุกแบบที่ทำมานี้ เฉพาะอย่างยิ่งการนั่งภาวนา ถ้าลงวันไหน

ได้ฟาดกันตลอดรุ่งแล้ว วันนั้นต้องได้รู้จิตยอดเยี่ยมทุกวัน เป็นแต่เพียงว่ามันลงได้ยากง่ายต่างกัน ช้านานต่างกัน ถ้าคืนที่อากาศดี ๆ ยิ่งให้ฝนพรำด้วยแล้วนั่งภาวนาตลอดรุ่งวันนั้นช่วยได้มากทีเดียว ถูกสัปปายะ ดินฟ้าอากาศเป็นที่สบายช่วยการภาวนาได้ดี พิจารณาธรรมทั้งหลายเหมือนกับคีมปากคม ๆ นั่นแล พอหนีบปั๊บติดปั๊บ ๆ กำหนดพิจารณาอะไรมันเข้าใจปั๊บ ๆ ทะลุ ๆ ทีเดียว ก็ลงผึง แน่วแน่ อัศจรรย์เกินคาด

วันเช่นนั้นทุกขเวทนาไม่ครอบงำมากเหมือนวันอื่น ๆ ที่อากาศไม่อำนวย นั่งเวลาเท่ากันก็ตาม สำคัญที่จิตลงได้ง่ายได้ยาก จิตพิจารณายากพิจารณาง่าย ลงยากลงง่าย ถ้าวันไหนได้พิจารณาฟาดกันจนบอบช้ำแทบจะเป็นจะตายแล้วใจถึงลง วันนั้นทุกข์มาก ร่างกายบอบช้ำมาก ออกจากสมาธิมาแล้วยังเจ็บปวดไปหลายเวลา ถ้าวันไหนจับปั๊บติดปั๊บ ๆ ลงปุ๊บ และพอถอนขึ้นมากำหนดพิจารณาอีกลงปุ๊บอีก ทุกขเวทนาไม่พอจะมาครอบงำได้ พอถึงเวลาแล้วลุกขึ้นไปเฉย ธรรมดา เหมือนไม่ได้นั่งตลอดรุ่งมาก่อนเลย ไม่มีความเจ็บปวดอะไร

อ๋อ ทำให้ระลึกย้อนหลังไปถึงเรื่องพระพุทธเจ้าและสาวกที่ท่านเข้านิโรธสมาบัติ จิตขณะที่อยู่เป็นเอกเทศเพียงอันเดียวนั้น ไม่ได้รับทราบอะไรในส่วนร่างกาย จะอยู่ไปตั้งกัปตั้งกัลป์ทำไมจะอยู่ไม่ได้ เป็นอย่างนั้นนะจิต แม้ร่างกายเป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** แต่จิตมันไม่ได้มาเกี่ยวกันเลยในขณะนั้น หากร่างกายแตกสลายไปตามกฎของมันก็คงไม่กระเทือนถึงจิตในขณะที่เป็นเช่นนั้นอยู่ เพราะไม่เกี่ยวข้องกันเลยในขณะนั้น

เรามาเทียบเรื่องทุกขเวทนาว่ามีมากมีน้อยทั้ง ๆ ที่เวลาเท่ากัน เพราะการพิจารณาลำบากสะดวกต่างกัน นี่เราก็ได้ข้อคิดได้เป็นคติสอนเจ้าของ แต่อย่างไรก็ตามผลอัศจรรย์ต้องได้ทุกครั้งทุกคืน ถ้าลงได้ทำถึงขนาดนั้นแล้วได้ทุกครั้งไม่มีพลาด

นี่การภาวนา สำหรับผมมันฟากตาย แต่เราก็พอใจ เมื่อคิดย้อนหลังก็ภูมิใจความเพียรของตัว พอมาอยู่กับหมู่เพื่อนเห็นทำกันงิบ ๆ แง็บ ๆ งอบ ๆ แงบ ๆ รำคาญตา รำคาญใจ บอกเตือนแทนที่จะเข้าอกเข้าใจเพราะเป็นของหยาบ ๆ ยังต้องบอกซ้ำ ๆ ซาก ๆ มันยิ่งรำคาญ เอ มันยังไงกันนี่ มันทำให้ฉงนสนเท่ห์ในใจ เอ๊ะ.ยังไงนี่ ต่างองค์ก็ตั้งจิตตั้งใจมาฟังมาปฏิบัติ แต่ทำไมพูดอย่างนี้ ๆ ไม่รู้เรื่องไม่เข้าใจนี่นา ไม่ใช่ของรายละเอียดอะไรพอที่จะท่องบ่นสาธยายเหมือนสวดมนต์สวดพร

ฉะนั้นจงเร่งพิจารณาให้เป็นจริงเป็นจังตามหลักธรรม อย่าเอาเรื่องอะไรมายุ่งเหยิงวุ่นวายภายในใจ ถ้าเดินตามนี้กิเลสมันจะทนได้หรือ พระพุทธเจ้าแก้กิเลสด้วยวิธีนี้ ด้วยอุบายเหล่านี้ ทำไมกิเลสเป็นประเภทเดียวกันกับครั้งพุทธกาล ธรรมะเครื่องแก้กิเลสก็ประเภทเดียวกัน ความเพียรก็ประเภทเดียวกัน แล้วทำไมจึงแก้กันไม่ได้วะ มันน่าคันฟันแทนจริง ๆ นี่

อกาลิโกหมายถึงอะไร กิเลสก็มีอยู่กับหัวใจเราตลอดกาลเวลา ธรรมะคือความพากเพียร เป็นต้น ผลิตขึ้นมา เพราะมีอยู่ตลอดกาลเวลาเหมือนกัน หากแก้กิเลสได้แล้วก็เป็นอกาลิกจิต อกาลิกธรรม เป็นธรรมแท่งเดียว หากาลเวลาไม่ได้ แน่ะ จะให้พูดอะไรยิ่งกว่านี้ไปอีก มันหมดภูมิของผู้เทศน์แล้ว

เอาเท่านี้แหละ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๒๑

ขันธ์ ๕ ต่างหากจากจิต

สิ่งภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสต่าง ๆ มีอยู่ทั่วไปตลอดเวลา เมื่อมีสิ่งรับทราบกัน สิ่งเหล่านั้นจะสัมผัสสัมพันธ์ไม่ขาดวรรคขาดตอนกับสิ่งภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ความมีสติ มีปัญญาเครื่องพิสูจน์กลั่นกรองกับสิ่งที่มาสัมผัสย่อมได้อุบายขึ้นมาเรื่อย ๆ ท่านเรียกว่าฟังเทศน์ เมื่อสิ่งเหล่านั้นมาสัมผัสสัมพันธ์กับตัวเราย่อมเป็นการปลุกความรู้สึกขึ้นมา เมื่อจิตใจมีความตั้งมั่นต่อเหตุผลหรืออรรถธรรมอยู่แล้ว ก็ทราบได้ทั้งสิ่งดีและชั่วที่มาสัมผัส การพิจารณาตามนั้นเรียกว่าเรียนธรรม ปฏิบัติธรรม การเกิดข้อข้องใจขึ้นมาก็เกิดจากสิ่งเหล่านั้น

การพิจารณาแก้ไขข้อข้องใจจนปลดเปลื้องตนไปได้ ก็อาศัยปัญญาพิจารณาให้ถูกทางตามหลักธรรมที่ท่านสอนไว้ จนผ่านพ้นไปได้เป็นพัก ๆ เป็นตอน ๆ เรื่อยไป เรียกว่า เรียนความจริง ไม่ใช่เรียนให้เป็นความจำ เรียนเป็นความจำก็อย่างเราเรียนเราท่องตำรับตำราต่าง ๆ เรียกว่าเรียนเพื่อจำ นี้เรียนเพื่อความจริง คือ ความรู้จริงเห็นจริงตามหลักธรรมชาติที่เป็นจริงซึ่งมีอยู่ทั้งภายนอกภายใน

เรียนเพื่อความจริงย่อมจะไม่มองข้ามสิ่งดีและชั่วที่มีอยู่กับตัว และสัมผัสสัมพันธ์กันอยู่เสมอ จะเห็นได้ตอนปัญญาเริ่มไหวตัวนั่นแหละ สมาธิมีความสบายมีความสงบ จิตไม่ค่อยวุ่นวาย เป็นความสะดวกสบายภายในใจ คือจิตไม่รบกวนตัวเองด้วยอารมณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับจาก รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสที่เคยเกี่ยวข้อง แล้วนำอารมณ์อดีตเข้ามาครุ่นคิด มายุแหย่ก่อกวนจิตใจให้ว้าวุ่นขุ่นมัวขึ้นมา

เราจะไปตำหนิว่ารูปไม่ดี เสียงไม่ดี กลิ่นไม่ดีก็ไม่ได้ ถ้าหากเราพิจารณาให้เป็นธรรมไม่ลำเอียงไปทางฝ่ายกิเลสก็ทราบได้ชัดว่า จิตใจเราไม่ดีเอง เราโง่เอง ใจคะนองไปรักสิ่งนั้น ไปชังสิ่งนี้ ไปเกลียดสิ่งนั้น ไปโกรธสิ่งนี้ ความรักความชัง ความเกลียดความโกรธ เป็นเรื่องของกิเลส ไม่ใช่เรื่องของธรรม เพราะฉะนั้น ปัญญาจึงต้องใคร่ครวญด้วยดีเพื่อทราบความคิดปรุงต่าง ๆ กระเพื่อมขึ้นจากตัวเอง โดยอาศัยสิ่งที่มาสัมผัสนั้นเป็นสาเหตุให้กระเพื่อมขึ้นมา เรียนธรรมะจำต้องเรียนอยู่ที่ตรงนี้

จิตเมื่อมีความสงบย่อมมีความสบาย เพราะไม่มีอะไรกวนใจเหมือนจิตที่หาหลักเกณฑ์ไม่ได้ จิตไม่เคยสงบเลย คือจิตไม่มีหลัก ย่อมจะถูกสิ่งก่อกวนราวีอยู่ไม่หยุดและย่อมก่อกวนตนเองอยู่เสมอ เมื่อถูกก่อกวนให้ขุ่นมัวอยู่เสมอ ใจก็หาความสงบสุขไม่ได้ ปลงที่ไหนก็ปลงไม่ลง

ถ้าจิตปลงตัวเองไม่ได้แล้ว ไม่มีที่ไหนเป็นที่ควรปลง จะปลงที่ต้นไม้ ภูเขา ดิน ฟ้าอากาศ ในน้ำ บนบกก็ปลงไม่ลง ถ้าไม่ปลงที่ต้นเหตุซึ่งมันเกิดขึ้น คือ ใจอันเป็นตัวมหาเหตุ

มันเกิดที่ตรงไหนให้พิจารณาลงที่ตรงนั้น มันว้าวุ่นขุ่นมัวที่ตรงไหนให้สนใจดูและพิจารณาที่ตรงนั้น คำว่าตรงนั้นก็คือใจเรานั่นเอง ต้องหาสารส้มมาแกว่งลงไป คำว่าสารส้มก็หมายถึง การบริกรรมภาวนา ในขั้นริเริ่มเป็นอย่างนั้น เช่น กำหนดอานาปานสติหรือกำหนดพุทโธเป็นต้น ตามแต่อัธยาศัยชอบ นำธรรมบทนั้นมาเป็นคำบริกรรม จิตในขณะที่บริกรรมอยู่ด้วยความไม่พลั้งเผลอ ย่อมเป็นเหมือนกับกลั่นกรองอารมณ์ให้เข้าสู่จุดเดียวให้แน่วแน่ลงไป เช่นเดียวกับสารส้มที่แกว่งลงไปในน้ำ ตะกอนก็ต้องนอนก้นลงไป น้ำก็ใสสะอาด แน่ะ เบื้องต้นต้องทำอย่างนี้ก่อน

พอใจมีความสงบอารมณ์ก็ไม่กวน ถ้าเป็นตะกอนก็ลงนอนก้นโอ่ง ขั้นเริ่มแรกต้องทำอย่างนั้น เพียงเท่านี้ก็สบาย แต่ยังไม่ค่อยเกิดความฉลาดหรือเกิดความแยบคายในแง่ต่าง ๆ เพราะจิตเป็นเพียงความสงบ เมื่อได้ความสงบก็เท่ากับเราได้ความสบายเพราะความสงบเป็นบาทฐานให้เกิดความสุขความสบาย เรียกว่ามีที่พักของจิต มีหลักมีเกณฑ์พอปลงจิตปลงใจลงได้ นั่งอยู่ก็สบาย นอนอยู่ก็สบาย เพียงขั้นสงบเท่านี้ก็สบายเห็นผลประจักษ์ใจ

เวลาเจอความสบายจะไม่เจอที่ไหน จะเจอที่จิต เพราะจิตเป็นตัวยุ่งเป็นตัวไม่สบาย เมื่อได้อบรมตนในทางที่ถูกที่ควรตามหลักธรรมแล้ว ก็ปรากฏเป็นจิตสงบเป็นจิตสบายขึ้นมาให้เห็นอย่างเด่นชัดภายในใจ ในอิริยาบถต่าง ๆ เป็นไปด้วยความสะดวกสบาย อยู่ที่ไหนก็พออยู่คนเราเมื่อจิตมีความสบายเสียอย่างเดียว เรื่องอดเรื่องอิ่ม ขาดตกบกพร่อง มั่งมีศรีสุขอะไรนั้นมันเป็นสิ่งภายนอก ไม่ใช่ของจำเป็นยิ่งกว่าจิตได้หลักยึดได้ธรรมเป็นที่อาศัย ไม่ระเหเร่ร่อนเหมือนแต่ก่อน

สิ่งของปัจจัยเครื่องอาศัยภายนอกก็ไม่เป็นภัย เพราะตัวเองฉลาด มีความรอบคอบต่อสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมาเกี่ยวข้องกับตน ท่านให้ชื่อว่าสมาธิ ความสงบ เป็นผลเกิดขึ้นจากการอบรมด้วยอารมณ์ของสมถะ คือ บทบริกรรมภาวนา

อารมณ์แห่งธรรม คือ ความคิดความปรุงในคำบริกรรมนี้ แม้จะเป็นความปรุงเหมือนกันกับความคิดปรุงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพราะกิเลสผลักดันให้คิดให้ปรุง แต่ความคิดปรุงประเภทนี้เป็นความคิดปรุงในแง่ธรรมเพื่อความสงบ ผิดกับความคิดปรุงธรรมดาของกิเลสพาให้ปรุงอยู่มาก กิเลสพาให้คิดปรุงนั้น เหมือนเราเอามือหรือเอาไม้ลงกวนน้ำที่มีตะกอนอยู่แล้ว แทนที่มันจะใสแต่กลับขุ่นมากขึ้นฉะนั้น แต่ถ้าเอาสารส้มลงกวนนั้นผิดกัน น้ำกลับใสขึ้นมา

นี่การนำอารมณ์เข้ามากวนใจ แทนที่ใจจะสงบ แต่กลับไม่สงบและกลับแสดงผลขึ้นมาให้เป็นความทุกข์ร้อนเสียอีก ถ้าเอาพุทโธเป็นต้น เข้าไปบริกรรมหรือแกว่งลงในจิต โดยบริกรรมพุทโธ ๆ แม้จะเป็นความคิดปรุงเหมือนกันก็ตาม แต่คำว่าบริกรรมนี้ซึ่งเปรียบเหมือนสารส้ม จึงทำให้ใจสงบเย็นลงไป

ท่านผู้สั่งสอนท่านมีเหตุมีผล เพราะท่านได้ดำเนินมาก่อนพวกเรา และรู้มาก่อนแล้วจึงได้นำมาสอนพวกเรา จึงไม่ใช่เป็นทางที่ผิด ความคิดปรุงเช่นนี้เรียกว่าเป็นฝ่ายมรรค เป็นฝ่ายระงับดับทุกข์ทั้งหลาย ความคิดปรุงตามธรรมดาของสามัญชนเราซึ่งไม่มีข้ออรรถข้อธรรมเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยนั้น เป็นความคิดปรุงที่เป็นสมุทัยอันเป็นแดนผลิตทุกข์ขึ้นมาเรื่อย ๆ จนเป็นผลเดือดร้อน

ในขั้นแรกก็ให้ได้ทรงสมาธิสมบัติภายในใจ อย่าให้ใจว่างเปล่าจากสมบัติอันมีค่าตามลำดับ ต่อไปพิจารณาด้านปัญญา ฝึกหัดคิดอ่านไตร่ตรอง อะไรเข้ามาสัมผัสก็เทียบเคียงหาเหตุหาผล หาต้นหาปลายของมัน ไม่ปล่อยให้อารมณ์นั้น ๆ มาคว้าเอาของดีไปกินเปล่าดังที่เคยเป็นอยู่เสมอ อารมณ์นั้นมีอยู่เกิดอยู่เสมอ เดี๋ยวก็มีเรื่องหนึ่งขึ้นมาสะดุดใจให้ได้คิดเป็นเงื่อนต่อไปอีก และเข้าใจในเงื่อนนั้นเข้าใจในเงื่อนนี้ แล้วปล่อยไป ๆ นี่เป็นวาระที่จะตัดกิเลส ส่วนสมาธิเป็นเพียงควบคุมกิเลสเข้ามาสู่จุดรวมคือใจ ปัญญาเป็นผู้คลี่คลายขุดค้นหากิเลส และตัดฟันหรือทำลายทีละชิ้นละอันโดยลำดับลำดา

นักปฏิบัติเราไม่สามารถปฏิบัติเพื่อทรงมรรคผลนิพพานได้แล้ว ไม่มีใครจะมีโอกาสสามารถยิ่งกว่าพระที่เป็นเพศอิสระ อยากพูดเต็มปากอย่างนี้ เพราะพวกเราเป็นนักปฏิบัติด้วย เป็นเพศนักบวชด้วย ซึ่งเป็นเพศที่ปลดเปลื้องภาระต่าง ๆ ออกมาแล้วโลกเขารับรองชีวิตจิตใจความเป็นอยู่ทุกด้านทุกทาง ปัจจัยสี่ก็เหลือเฟือครอบโลกธาตุแล้ว ความเป็นอยู่ของเราสมบูรณ์แล้ว ถ้าเป็นน้ำก็ท่วมลิ้นท่วมปากท่วมท้องแทบตลอดเวลา เช่น น้ำอ้อย น้ำตาล น้ำส้ม น้ำหวาน น้ำโกโก้ กาแฟ สารพัดน้ำ

คำว่าปัจจัย ๔ ที่ได้มาจากประชาชนทำบุญให้ทาน ด้วยศรัทธาความเชื่อความเลื่อมใสในพระศาสนาเรื่อยมามิได้ขาดนั้นคือ

จีวร เครื่องนุ่งห่มใช้สอยต่าง ๆ เช่น ผ้าสังฆาฏิ สบง จีวร ผ้าอาบน้ำ ตลอดผ้าเพื่อใช้สอยต่าง ๆ ที่จำเป็น

บิณฑบาต คือ อาหารการบริโภคทุกประเภท เพื่อยังอัตภาพให้เป็นไปในการประพฤติพรหมจรรย์

เสนาสนะ ที่อยู่ที่อาศัย เช่น กุฎิ กระต๊อบ ร้านเล็ก ๆ พอได้อาศัยบังแดดกันฝนและนั่งสมาธิภาวนาหรือพักผ่อนนอนหลับ

คิลานเภสัช ยาแก้โรคชนิดต่าง ๆ ในเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย

สิ่งเหล่านี้มีสมบูรณ์ไม่ขาดตกบกพร่อง นอกจากผู้รับทานจากศรัทธาทั้งหลายจะบกพร่องในหน้าที่ของตนเสียเอง จนกลายเป็นนอนใจ ไม่คิดอ่านขวนขวายเท่านั้น

เพศนักบวชผู้ปฏิบัตินี้แลเป็นเพศที่เหมาะสม หรือใกล้ชิดติดกับอรรถกับธรรมกับมรรคผลนิพพานอย่างยิ่ง ถ้าทำให้เป็นไปตามหลักธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า เป็นไปตามเจตนาดั้งเดิมที่บวชมาเพื่อมรรคผลนิพพาน งานของพระทุกชิ้นทุกอันจะเป็นไปเพื่อมรรคผลนิพพานทั้งนั้น เพราะงานโดยตรงของพระเป็นงานเพื่อถอดถอนกิเลส เช่น เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา ตั้งสติมีความรู้สึกตัว ระวังไม่ให้เผลอ ปัญญามีความคิดอ่านไตร่ตรองอยู่เสมอในสิ่งที่ควรละควรถอน สิ่งที่ควรบำเพ็ญ สิ่งที่ควรจะรู้แจ้งเห็นจริง พยายามทำ พยายามพิจารณาด้วยปัญญาอยู่ทั้งวันทั้งคืน ยืน เดิน นั่ง นอน เว้นแต่หลับเท่านั้น เป็นผู้ทำงานเพื่อรื้อถอนตนออกจากทุกข์ ด้วยอำนาจของความเพียรมีสติปัญญาเป็นเพื่อนสองอยู่โดยสม่ำเสมอ

กิเลสจะมาจากที่ไหน จะยกกองพันกองพลมาจากที่ไหนก็ยกมาเถอะ มันพังทลายทั้งนั้นแหละ แต่กิเลสมีอยู่ที่ใจ เหตุที่กิเลสมีมากจนให้เกิดทุกข์เป็นไฟทั้งกองภายในใจก็เพราะความไม่รู้ทันมัน ความไม่เข้าใจวิธีการแก้ การถอดถอนมัน และความเกียจคร้านอ่อนแอ ความสะเพร่ามักง่ายแบบสุกเอาเผากิน อยู่ไปวัน ๆ ซึ่งมีแต่เรื่องสั่งสมขึ้นมาโดยถ่ายเดียว กิเลสจะหาทางออกทางสิ้นไปช่องไหนได้เมื่อมีแต่เปิดประตูคือทวารทั้งหกรับมันเข้ามาอยู่ตลอดเวลาดังที่เป็นอยู่นี้ ไม่ยอมปิดและขับไสไล่มันออกไปบ้าง

หลักธรรมท่านสอนไว้ทุกแง่ทุกมุมไม่มีทางต้องติ ฉะนั้นเราควรทำหน้าที่ให้เต็มภูมิ อย่าให้เสียเวล่ำเวลาในความเป็นนักบวชเพื่อประพฤติปฏิบัติธรรม อยู่ที่ไหนให้ถือว่างานเป็นของสำคัญประจำใจ อย่าเห็นงานใดมีความสำคัญยิ่งกว่างานถอดถอนตนให้พ้นจากทุกข์ ผู้นี้แหละผู้ที่ใกล้ชิดต่อมรรคผลนิพพาน ใกล้ต่อความสำเร็จ สุดท้ายก็ผ่านไปได้อย่างหายห่วง

สิ่งที่ปิดบังลี้ลับไม่ให้รู้ให้เห็นก็ไม่ใช่สิ่งใดที่ไหน ได้เคยพูดอยู่เสมอ มีแต่กิเลสทั้งนั้นที่ปิดบังไว้ ไม่ใช่กาล ไม่ใช่สถานที่ ไม่ใช่เวล่ำเวลา ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่สิ่งใดมาปิดกั้นจิตใจไม่ให้บรรลุมรรคผลนิพพาน มีกิเลสอย่างเดียวเท่านั้น จะมีกี่แขนงก็รวมชื่อว่า กิเลส เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหาอะไร มันเป็นเรื่องของกิเลสแตกแขนงออกไป

เหมือนกับต้นไม้ที่แตกกิ่งแตกก้านแตกแขนงออกไป ออกจากไม้ต้นเดียวนั่นแหละกิเลสก็ออกจากใจดวงเดียว รากฐานของกิเลสแท้ท่านเรียกว่า อวิชชา มันตั้งราก

ตั้งฐานอยู่ภายในใจนั่นแล และครอบงำจิตใจไว้ แล้วก็แตกแขนงออกไปเป็นกิ่งเป็นก้านสาขาดอกใบไม่มีประมาณ ดังธรรมท่านว่า กิเลสพันห้าตัณหาร้อยแปดอะไรเหล่านี้ มันเป็นกิ่งก้านสาขาของกิเลสอวิชชานั่นแล

เพราะฉะนั้น การพิจารณาจึงต้องพิจารณาตามกระแสของจิตที่เกี่ยวพันกันกับกิเลส ซึ่งทำให้ลุ่มหลงในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส เครื่องสัมผัสต่างๆ พิจารณาคลี่คลายโดยทางปัญญาจะถอดถอนได้ กิเลสผูกมัดจิตใจ กิเลสทำให้มืด กิเลสทำให้โง่ ตัวกิเลสเองมันไม่ได้โง่ มันฉลาด แต่เวลามันมาครอบครองใจเรา เราก็เป็นคนโง่ไม่ทันกลมายาของมัน เพราะฉะนั้น จึงต้องอาศัยหลักธรรมมีสติปัญญาเป็นต้น ซึ่งเป็นเครื่องมือที่กิเลสกลัว นำมาขับไล่ปราบปราม

นักบวชต้องเป็นผู้มีความอดทน ตามหลักของนักบวชเป็นอย่างนั้น มีความขยันหมั่นเพียรก็คือนักบวช ชอบคิดอ่านไตร่ตรองก็คือนักบวช ความไม่ลืมเนื้อลืมตัวก็คือนักบวช ความเอาจริงเอาจังในสิ่งที่ชอบธรรมทั้งหลายก็คือนักบวช นักบวชต้องเอาจริงเอาจังทุกงาน ไม่ว่างานภายนอกงานภายใน มีสติคอยกำกับรักษาใจเป็นประจำ มีปัญญาคอยพิจารณาไตร่ตรองเลือกเฟ้น สอดส่องดูว่าอันใดผิดอันใดถูก ปัญญาแนบนำอยู่เสมอ

ทุกข์ก็ทน คำว่าทุกข์มันไม่ใช่ทุกข์เพราะความเพียรเท่านั้น มันทุกข์เพราะการฝืนกับกิเลสเป็นสำคัญ ความขี้เกียจก็คือเรื่องของกิเลส ความอ่อนแอคือเรื่องของกิเลส เราฝืนความอ่อนแอ เราฝืนความเกียจคร้านซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสด้วยความขยันหมั่นเพียร ด้วยความเอาจริงเอาจังจึงเป็นทุกข์ ความเป็นทุกข์ที่ปรากฏอยู่นี้ไม่ใช่เป็นทุกข์เพราะอะไร เป็นทุกข์เพราะความต่อสู้กับกิเลส ถ้าเรายังเห็นว่าความต่อสู้กับกิเลสเป็นเรื่องความทุกข์แล้ว ก็ไม่มีทางต่อสู้กับกิเลสได้ และไม่มีวันชนะกิเลสไปได้เลยแม้ตัวเดียว

เราต้องหาวิธีแก้ไขไม่นอนใจ ตราบใดที่กิเลสยังมีอยู่ภายในใจ การทำความเพียรต้องทำอย่างเข้มแข็งอยู่ตราบนั้นถอยไม่ได้ ถ้าไม่อยากให้กิเลสบดขยี้แหลกเหลวน่ะ การนั่งนานเกิดความเจ็บปวด นั่นมันเป็นธรรมดา เดินนานก็เหนื่อย เราเปลี่ยนได้พลิกได้ แต่สำคัญที่ความทุกข์เพราะการต่อสู้กับกิเลสนี้มันไม่มีเวล่ำเวลา ถ้าเราไม่ต่อสู้มัน มันยิ่งเอาเราหนัก การต่อสู้มันก็เพื่อชัยชนะ จึงไม่ถือว่าเป็นความลำบากลำบนเพราะเราต้องการอยู่เหนือกิเลส เราต้องการชนะกิเลส เรากลัวกิเลสเราจะเอาอะไรไปสู้กับมัน

เหมือนนักมวยเขาขึ้นชกกันบนเวที ถ้ากลัวกันอยู่แล้วก็ไม่ได้ต่อยกัน เพราะต่างคนก็ต่างหวังเอาชนะกันนั้นเอง หวังชนะทุกคน มันพลีชีพด้วยกันในขณะนั้น จะไปขี้

เกียจอ่อนแอในขณะชกกันอยู่บนเวทีได้หรือ ขาดกำลังใจนิดหนึ่งก็ต้องแพ้ เผลอนิดเดียวก็ต้องแพ้ถูกหามลงเปลว่าไง ดีแล้วหรืออย่างนั้นน่ะ

เราเป็นนักรบก็ต้องให้เป็นอย่างนั้น ให้เป็นเหมือนนักมวยขึ้นต่อยกันบนเวที จิตใจอยู่กับความชนะทั้งนั้น กำลังใจเป็นรากฐานแห่งความชนะก็มีประจำใจ การตั้งความชนะกิเลสไว้เป็นรากฐานสำคัญ แล้วก้าวเดินเข้าไป ทุกข์ก็ยอมรับว่าทุกข์เพราะต่อสู้กัน เราเข้าสงครามระหว่างกิเลสกับจิต ในธรรมท่านกล่าวไว้ **โย สหสฺสํ สหสฺเสน สงฺคาเม มานุเส ชิเน,เอกญฺจ เชยฺยมตฺตานํ,ส เว สงฺคามชุตฺตโม.** การชนะสงครามที่คูณด้วยล้าน ก็หาได้เป็นความชนะอันประเสริฐไม่ เพราะการชนะเหล่านั้นเป็นเครื่องก่อเวร ผู้แพ้ก็เป็นทุกข์ ผู้ชนะก็ต้องได้ระมัดระวังตัว และเป็นต้นเหตุแห่งความก่อเวรผูกพันกันไปเรื่อยๆ ไม่มีสิ้นสุด

แต่ผู้ชนะกิเลสภายในใจของตนเพียงคนเดียวนั่นแล เป็นผู้ประเสริฐสุดยิ่งกว่าการชนะในสงครามที่คูณด้วยล้านนั้นเป็นไหนๆ ความชนะเหล่านั้นสู้ความชนะกิเลสของตนไม่ได้ นี่เป็นพุทธภาษิต

พวกเราอยู่ๆ ก็จะให้เกิดความชนะขึ้นมาโดยไม่มีการต่อสู้ อย่าหาญคิด กระรอกกระแตที่มันเคยกัดกัน ต่อสู้กันเพื่อเอาชนะกันจะหัวเราะเอา แหละว่า โอ้โฮ้ พระวัดป่าบ้านตาดนี่โง่ชะมัดเชียว พากันวาดมโนภาพนั่งเอาชนะ นอนเอาชนะ สัปหงกงกงันเอาชนะโดยไม่คิดหาทางต่อสู้บ้างเลย พระเหล่าที่นอนชนะ กินชนะนี่มาจากที่ไหนกันบ้างวะ ดูว่ามาจากหลายจังหวัด หลายภาค หลายประเทศด้วยนี่ เวลาพากันมาอยู่วัดป่าบ้านตาดแล้ว สอบไล่ได้ระดับปริญญาเอกมีนัยน์ตาข้างเดียวกันหมด พวกเรามองไปไหนเห็นแต่พระปริญญาเอกแบบนี้เต็มวัด ถามองค์ไหนตอบเป็นเสียงเดียวกันอย่างคล่องปากว่า พวกข้า(พระ)มันพวกนอนกิน กิเลสแตกกระเจิงโดยไม่ต้องทำความเพียรหรือต่อสู้ให้ลำบากเหมือนพวกแกหรอก

นี่ถ้าไม่อยากให้กระรอกกระแตแตกหนีจากวัดกันหมดละก็ ต้องเป็นนักต่อสู้ ต้องมีสติปัญญา ไม่ฉลาดไม่ได้ มีสักแต่ว่าตนทำความเพียร เดินจงกรมไปเรื่อยๆ เฉยๆ โดยไม่มีสติสตัง ก็ไม่จัดว่าเป็นความเพียรเพราะโลกเขาเดินได้ทั้งนั้น แม้แต่เด็กก็ยังเดินได้ เดินไม่มีสติรักษาตน ไม่มีความรู้สึกตัวในความเพียรของตัวไม่จัดว่าเป็นความเพียร สติขาดระยะใดก็ชื่อว่าความเพียรได้ขาดระยะนั้น ถ้าลงว่าสติได้ขาดแล้วความเพียรก็ขาดทันที สติเป็นธรรมจำเป็นทุกกาลสถานที่ ปล่อยไม่ได้

สติเป็นของสำคัญ เป็นพื้น เราพูดอย่างเต็มปาก เพราะเคยเห็นคุณค่าของสติตอนเริ่มฝึกหัดมาอย่างนั้นด้วย ล้มลุกคลุกคลานเราก็เคยเป็นมาเสียจนพอตัว ไม่กลัวใครจะมาแข่ง จนบางครั้งเกิดความน้อยเนื้อต่ำใจตนเองว่า ตนมีวาสนาน้อย เกิดมารก

ศาสนา เพื่อนฝูงทั้งหลายท่านมีความสงบเย็นใจ มีอรรถมีธรรมได้เล่าถวายครูบาอาจารย์ฟังให้ท่านได้แก้ไขเพิ่มเติมให้เป็นขั้นเป็นตอนไป แต่เราไม่เห็นมีอะไร มีแต่ความล้มลุกคลุกคลาน มองดูทีไรมีแต่จิตถูกกิเลสมันเผาอยู่ตลอด เกิดความน้อยเนื้อต่ำใจ บางทีแทบจะร้องไห้ก็มี แต่นี่เป็นเพียงขณะใดขณะหนึ่ง ไม่เป็นตลอดไป

แต่อีกขณะหนึ่งจิตก็พลิกกันปั๊บว่า ครูบาอาจารย์แต่ก่อนท่านก็เป็นอย่างนี้เหมือนกัน ท่านก็เป็นคนๆ หนึ่ง ท่านสอนเราเพื่อให้เป็นคนอย่างท่าน เพื่อให้รู้ให้เห็นอย่างท่าน ทำไมเวลานี้เราก็มุ่งหน้าและตั้งหน้าตั้งตามาประพฤติปฏิบัติธรรมกับท่านด้วยความเต็มใจ ทำไมมาตำหนิติเตียนตนไม่เข้าเรื่องเข้าราวอย่างนี้ เกิดประโยชน์อะไรขึ้นมาบ้าง เรามาเพื่อความรู้เห็นอรรถธรรม ตลอดถึงมรรคผลนิพพาน ทำไมทำไม่ได้รู้ไม่ได้เมื่อเรามีความเพียรอยู่ เอาซิเป็นอะไรเป็นกัน คิดยุ่งให้เสียเวลาทำไม จิตก็เกิดความห้าวหาญขึ้นมาและตะเกียกตะกายต่อไป

จิตเมื่อได้รับการอบรมการฝึก การปลุกปลอบด้วยอุบายต่างๆ อันเป็นการช่วยจิตอยู่ตลอดเวลา จิตย่อมมีความเพียร มีกำลังใจและมีความสะดวกราบรื่นสงบเย็นลงได้ นี่แหละหลักการประพฤติปฏิบัติต่อจิตใจที่มีกิเลสครองอำนาจ ย่อมลำบากทรมานพอๆ กันนักปฏิบัติเรา

เราพร้อมทุกอย่างแล้วเวลานี้ ว่างที่สุดไม่มีใครว่างเกินพระสำหรับเมืองไทยเราผู้นับถือพุทธศาสนา ถือพระเป็นสิริมงคลต่อจิตใจ เขาเคารพเลื่อมใส การทำบุญให้ทานเท่าไรไม่อัดไม่อั้น ไม่เสียดาย อยากได้บุญกับพระผู้ตั้งใจฆ่ากิเลสตัวมหาโจรตัวมหาพินาศ ทำโลกให้พินาศก็คือกิเลสที่เข้าสิงจิตหรือหนุนจิตให้เป็นไป เมื่อท่านผู้ใดเป็นผู้ตั้งหน้าตั้งตาประพฤติปฏิบัติ เพื่อกำจัดสิ่งเหล่านี้ให้หมดไปจากใจแล้ว ธรรมสมบัติเริ่มปรากฏขึ้นมา ตั้งแต่สมาธิสมบัติ ปัญญาสมบัติ จนกระทั่งวิมุตติสมบัติ ท่านผู้นั้นย่อมเป็นที่พึงใจทั้งตนทั้งผู้สนับสนุน

เพราะฉะนั้นเวลานี้เราไม่มีอะไรบกพร่อง อาหารการบริโภคก็ดูเอา อยากได้น้อยเท่าไรก็ยิ่งมีมามาก วันหนึ่งๆ ถ่ายบาตรไม่ทราบกี่ครั้งกี่หน นี่คือน้ำใจของประชาชนที่มีความยินดีต่อผู้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติกำจัดกิเลส เขาอยากได้บุญด้วย เขาทำอย่างเราไม่ได้เขาก็อยากได้บุญ ให้เท่าไรไม่เสียดาย ให้มากให้น้อยเท่าไรเป็นที่พอใจ มีความยิ้มแย้มแจ่มใส ตื้นตันใจ พอใจ อิ่มเอิบ ข้าวยังไม่ตกถึงท้องก็ไม่หิวเพราะอิ่มทานการบริจาคด้วยความพอใจ

เราผู้ตั้งหน้ารบก็เอาให้จริงให้จัง เป็นเจตนาคนละอย่าง เขามีเจตนาอย่างนั้นกับเรา เรามีเจตนาอย่างนี้กับตน เพื่อถอดถอนกิเลสอาสวะให้หมดไปๆ อย่าคุ้นกับความทุกข์ ไม่ใช่เป็นของน่าคุ้น ไม่ใช่เป็นของน่าชิน เหมือนดอกไฟกระเด็นมาถูกเรา เราชิน

ไหม กระเด็นมาถูกน้อยก็เจ็บร้อนน้อยทุกข์น้อย ถูกมากก็ร้อนมาก ทุกข์ที่เกิดขึ้นมาจากไฟคือกิเลสที่ทำให้เราร้อนก็เหมือนกัน ไม่ว่าประเภทใดเกิดขึ้นมา มันเป็นธรรมชาติที่ร้อนที่ทำให้เกิดความทุกข์ทั้งนั้น แล้วเราจะมีความเคยชินกับมันได้อย่างไร สิ่งที่เคยชินไม่ได้ก็คือทุกข์ แสดงขึ้นเมื่อไรก็ต้องเดือดร้อนเมื่อนั้น เราจึงไม่ควรนอนใจกับมัน ให้เร่งความพากเพียรเข้าไปอย่าท้อถอย การเร่งความเพียรทุกประโยคก็คือการก้าวหนีทุกข์ การวิ่งหนีทุกข์ จะเป็นสิ่งที่ขี้เกียจได้อย่างไร

สติเป็นของสำคัญ ปัญญาเป็นของสำคัญ นี้เป็นหลักสำคัญมากในการประกอบความเพียร อย่าปล่อย นี่สอนเสมอ สอนหมู่เพื่อนเรื่องสติเรื่องปัญญา เพราะไม่เห็นอันใดที่เด่นมากในการแก้กิเลสอาสวะทุกประเภท จนกระทั่งหมดความสงสัยภายในใจที่นอกเหนือไปจากสติปัญญา โดยมีความเพียรเป็นเครื่องสนับสนุนนี้เลย เราเคยเห็นคุณค่าของสติปัญญามาอย่างนี้ เราจึงพูดเต็มปาก สติไม่มี สติล้มลุกคลุกคลานก็เคยเป็นมาแล้วอย่างที่เล่าให้ฟัง ปัญญาไม่มี ไม่ทราบจะคิดอะไรให้เป็นอรรถเป็นธรรมให้เป็นสติปัญญา ท่านพูดว่าปัญญาๆ ก็ไม่รู้ นี่ก็เคยเป็นมาพอแล้ว เวลาพิจารณาจิตอบรมจิตหลายครั้งหลายหนอย่างเอาจริงเอาจัง ก็ไม่ทนต่อความเอาจริงเอาจังด้วยความมีสติจดจ่อ ใจสงบลงจนได้ เมื่อสงบลงได้แล้วก็ปรากฏเป็นความสุข ความแปลกประหลาด ยิ่งกว่านั้นก็เป็นความอัศจรรย์ตามขั้นของจิต

ความเพียรเริ่มละที่นี่ เพราะเห็นผล เมื่อเห็นผลของงานแล้วความเพียรหากเป็นมาเอง เอ้า ทีนี้พิจารณาแยกแยะทางด้านปัญญาอย่างเอาจริงเอาจัง จดจ่อพิจารณาหาอุบายพลิกแพลงตนเอง ไม่คอยแต่ครูบาอาจารย์บอกวิธีนั้นวิธีนี้ นั่นไม่ใช่เป็นเรื่องของตนผลิตขึ้นมาเอง ไม่ดีไม่เหมาะ ปัญญาที่เกิดขึ้นจากความคิดความเห็นของตัวเองเกิดขึ้นกับตัวเองนั้นกินไม่หมด ยิ่งแตกแขนงออกไปเรื่อยๆ คิดเท่าไรพิจารณาเท่าไรยิ่งแตกแขนงออกไปไม่มีสิ้นสุด จนกระทั่งกระจายไปรอบตัวรอบจักรวาล นั่งอยู่ที่ไหนมีแต่สติกับปัญญาทำหน้าที่คุ้ยเขี่ยขุดค้นปราบปรามกิเลส

ถ้ากิเลสเป็นด้านวัตถุ ลงสติปัญญานี้ได้ออกก้าวเดินแล้วด้วยความสง่าผ่าเผยองอาจกล้าหาญ มีความเฉลียวฉลาดรอบตัว เราเดินไปตามทางก็ดี หรือในทางจงกรมก็ดี ก็เหมือนว่าเราฆ่ากิเลสเผากิเลสอยู่ตลอดเวลา ฆ่ากิเลสตายระเนระนาด ทั้งการเดินการนั่งมีแต่การฆ่ากิเลส นั่งก็ฆ่ากิเลส ยืนก็ฆ่ากิเลส ยืนที่ไหนฆ่าแต่กิเลส ด้วยสติปัญญาศรัทธาความเพียรทั้งนั้น หากกิเลสเป็นวัตถุแล้วซากศพของกิเลสเกลื่อนไปหมด แต่ก่อนล้วนกิเลสมันสั่งสมตัวมันไว้กัปกี่กัลป์ ทำลายจิตใจ ทีนี้ถูกสติปัญญาฟาดฟันหั่นแหลกกันลงไป ตายระเนระนาด ไปที่ไหนมีแต่เรื่องกิเลสตาย นี่สติปัญญาขั้นนี้เป็นอย่างนี้

ต้องให้รู้จักการรู้จักงาน รู้จักวิธีรบ วิธีรับ วิธีต่อสู้ วิธีหลบหลีก จึงเรียกว่าปัญญาอันคมกล้า ถ้ามีแต่กิเลสคมกล้า ไอ้เราก็มืดดำกำตาหรือมืดแปดทิศแปดด้าน ถ้าปัญญาได้สว่างจ้าขึ้นมาภายในใจแล้วจะรอบตัว กิเลสมาแง่ไหน คิดขึ้นมาเรื่องใด อะไรมาสัมผัสสติปัญญาทันทั้งนั้น นอกจากทันกับอารมณ์ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกันแล้ว ยังตามวินิจฉัยกันจนเป็นที่เข้าใจ ปล่อยวาง ๆ ไปเรื่อย ๆ จนกลายเป็นสติปัญญาอัตโนมัติขึ้นมา

ที่นี่เอาละ เรื่องความขี้เกียจเรื่องความกลัวทุกข์นั้นหายหน้าไปหมดเลย ไม่มีคำว่ากลัวทุกข์ ไม่มีคำว่ากลัวตาย มีแต่จะเอาให้รู้ เป็นก็ให้รู้ตายก็ให้รู้ หรือว่าเป็นก็ให้พ้นตายก็ให้พ้นจากทุกข์ พ้นจากกิเลสไปโดยถ่ายเดียว เป็นสิ่งที่ต้องการ คำว่าแพ้นี้ให้ตายเสียดีกว่า อย่าให้แพ้แบบหมอบราบทั้ง ๆ ที่มีชีวิตอยู่นี้เลย เป็นไปไม่ได้ ถ้าแพ้ก็ให้แพ้แบบตายเลย เป็นมวยบนเวทีก็ให้ถูกน็อกล้มลงไป ตายเลย อย่างนี้จึงว่าแพ้ อยู่ ๆ ก็ไปยกมือไหว้เขา ว่ายอมแพ้ไม่ได้

จิตขั้นนี้สติปัญญาขั้นนี้ เชื่อตัวเองขนาดนั้นแล ให้ท่านทั้งหลายพิจารณาเอาเอง เมื่อถึงขั้นเชื่อตัวเองเชื่ออย่างนั้น คือ เชื่อกำลังความสามารถของสติปัญญา อยากพบเห็นข้าศึกคือกิเลสเท่านั้น กิเลสตัวไหนที่มาขวางใจ อยู่ตรงไหนบ้าง มันพิจารณาซอกแซกซิกแซ็ก คุ้ยเขี่ยขุดค้นหาจนแหลก เพราะเมื่อสติปัญญามีกำลังกล้าขึ้นมาแล้วข้าศึกมันหลบตัวมันซ่อนตัว จึงต้องขุดค้นคุ้ยเขี่ย พอเจอกันก็ฟาดกันละที่นี่ เรียกว่าได้งานหรือเจอข้าศึกแล้ว ฟาดลงไป พอเหตุผลพร้อมแล้วกิเลสขาดสะบั้นลงไปเห็นชัดนี่ตัวนี้ขาดลงไปแล้ว ทีนี้คุ้ยเขี่ยหาอีก หางาน พอเจอเข้าก็ได้งานและต่อสู้ขาดลอยไปอย่างนี้เรื่อย ๆ จิตก็เพลินในความเพียร

ใจยิ่งเด่นขึ้น ๆ เห็นชัดเจนโดยลำดับลำดา กิเลสมีมากมีน้อยเห็นชัดว่าเป็นภัยต่อจิตอย่างยิ่ง เมื่อเป็นเช่นนั้นจะนอนใจได้อย่างไร เอาดำเนินไปซิ เมื่อความเพียรมีอยู่ไม่หยุดไม่ถอย จะไม่พ้นจากคำที่กล่าวนี้ไปได้เลย เพราะธรรมะของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงไว้ในทางความเพียรนี้ ต้องเป็นไปอย่างนี้จริง ๆ ไม่สงสัย เอาให้จริง

ทำอะไรอย่าทำแบบจับ ๆ จด ๆ อย่าหัดนิสัยจับ ๆ จด ๆ ให้มีความจดจ่อ ให้มีความจริงใจกับสิ่งนั้นจริง ๆ ทำอะไรก็เพื่อผลประโยชน์ อย่าสักแต่ว่าทำผ่านมือ ๆ ไปเป็นนิสัยจับจดใช้ไม่ได้ เวลาจะทำความพากเพียรถอดถอนกิเลสก็จะทำแบบจับ ๆ จด ๆ ปล่อย ๆ วาง ๆ เป็นคนหลักลอย เลยไม่มีอะไรเป็นเนื้อเป็นหนังเป็นของตัวได้เลย มีแต่ความเหลาะแหละเต็มตัว นั่นหรือเป็นตัว เป็นตัวไม่ได้ เชื่อตัวเองไม่ได้

เอาให้เชื่อตัวเองได้ซิ พระพุทธเจ้าสอนให้เชื่อตัวเอง จาก **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** คือ ความหวังพึ่งตนเอง ด้วยสติปัญญาศรัทธาความเพียรของตัวเอง พระองค์มอบไว้แล้วทุกอย่าง เครื่องมือถูกต้องหมดแล้ว เอ้า นำมาประกอบ นำมาฟาดฟันกิเลส

กิเลสจะตายด้วยสติปัญญา กิเลสกลัวสติปัญญา กิเลสประเภทใดก็ตามไม่พ้นจากสติปัญญานี้ไปได้ นี่กิเลสกลัวมาก และตายด้วยสติปัญญาศรัทธาความเพียรนี้ด้วย ไม่ได้ตายด้วยอย่างอื่น สิ่งที่พอกพูนกิเลสอย่าสนใจนำมาใช้ สิ่งใดที่กิเลสจะยุบยอบลงไป หรือจะสลายลงไปจากจิต ให้นำสิ่งนั้นมาใช้เสมอ สติปัญญาเอาให้ดี

เราอยากเห็นหมู่เพื่อน เราอยากได้ยินหมู่เพื่อนมีความพากเพียร ว่าได้รู้อย่างนั้นว่าได้เห็นอย่างนั้นมันมีกำลังใจ โอ้ การเทศน์มานี้ไม่เสียเวล่ำเวลา ไม่เสียอรรถเสียธรรมที่สอนเต็มเม็ดเต็มหน่วย ถอดจากหัวใจออกมาสอนทุกสิ่งทุกอย่าง แล้วได้ปรากฏผลออกมาเป็นสักขีพยาน เหมือนพระพุทธเจ้าทรงเปล่งอุทานว่า **อญฺญาสิ วต โภ โกณฺฑญฺโญ,อญฺญาสิ วต โภ โกณฺฑญฺโญติ** พระอัญญาโกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ ๆ นั่นแล

เหตุเบื้องต้นก็คือพระอัญญาโกณฑัญญะ ได้รู้เห็นธรรม บรรลุอริยธรรมขั้นต้นคือพระโสดาบัน แล้วเปล่งอุทานออกมาต่อพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า ด้วยความถึงใจว่า **ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ** ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้นแล้วต้องดับทั้งนั้น ด้วยความรู้ซึ้งถึงใจจริง ๆ วาระสุดท้ายพระพุทธเจ้าทรงเปล่งอุทานอนุโมทนาธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญะว่า **อญฺญาสิ วต โภ โกณฺฑญฺโญ, อญฺญาสิ วต โภ โกณฺฑญฺโญติ.** พระอัญญาโกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ ๆ **อิติหิทํ อายสฺมโต โกณฺฑญฺญสฺส, อญฺญาโกณฺฑญฺโญเตฺวว นามํ อโหสีติ.** อันนี้จึงได้เป็นมิตตกนามของพระอัญญาโกณฑัญญะตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

นี่คือพระอัญญาโกณฑัญญะ เป็นผู้ที่รู้เห็นธรรมคนแรก ที่เป็นสักขีพยานของพระพุทธเจ้า ไม่เสียพระทัย ไม่เสียพระกำลัง ไม่เสียเวลาที่ทรงสั่งสอนเป็นปฐมเทศนาแก่พระเบญจวัคคีย์ทั้งห้าครั้งแรกแห่งความเริ่มเป็นศาสดาของโลก และทรงแสดงอนัตตลักขณสูตรให้แก่พระเบญจวัคคีย์ทั้งห้าฟัง **รูปํ อนิจฺจํ,เวทนา อนิจฺจา,สญฺญา อนิจฺจา,สงฺขารา อนิจฺจา, วิญฺญาณํ อนิจฺจํ, รูปํ อนตฺตา, เวทนา อนตฺตา, สญฺญา อนตฺตา, สงฺขารา อนตฺตา,วิญฺญาณํ อนตฺตา.** ฟังซิ เอาฟังให้ซึ้งซิ มันอยู่ในตัวของเรานี้น่ะ **รูปํ อนิจฺจํ** มันแปรอยู่ตลอดเวลา อย่าชินชากับคำว่ามันแปรอยู่ตลอดเวลา ให้ซึ้งด้วยปัญญา จะทราบว่าสิ่งที่เราอาศัยอยู่นี้แปรอยู่ตลอดเวลา เราอยู่ด้วยความแปรความแปรปรวน อยู่ด้วยความทุกข์ทรมาน อยู่กับของหาหลักเกณฑ์อันแน่นอนไม่ได้ อยู่กับความว่างเปล่าจากสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา

รูปํ อนตฺตา ถือเป็นตัวเป็นตนที่ไหน คือ ธาตุสี่ดินน้ำลมไฟ เราไปถือมาเป็นตัวเป็นตนได้อย่างไร ดินก็เป็นดิน น้ำก็เป็นน้ำ ก็ชัด ๆ อยู่แล้ว ลมก็เป็นลม ไฟก็เป็นไฟ

ชัดๆ อยู่แล้ว ไปถือว่าเป็นคนได้อย่างไร ไปถือว่าเป็นเราได้อย่างไร ดินน้ำลมไฟน่ะ ไม่ละอายเขาบ้างเหรอ ปัญญาให้ซึ้งลงไปตามนั้นซิ

สัญญา ความจำได้หมายรู้ จำอะไรก็ลืมๆ ไปหมด เมื่อต้องการจำอีกก็ปรุงขึ้นมาอยู่อย่างนั้น

สังขาร ความปรุง ความคิด ไม่ว่าคิดดีคิดชั่ว คิดเรื่องอดีตอนาคต คิดอะไรดับทั้งนั้น เอาสาระแก่นสารอะไรกับมัน อาการเหล่านี้มันก็เหมือนพยับแดดนั่นเอง มองดูไกลๆ ก็เหมือนเป็นเนื้อเป็นหนังเป็นตนเป็นตัว เวลาเข้าไปใกล้ๆ แล้วก็ไม่เห็นมีอะไร นี่พิจารณาค้นเข้าไปจริงๆ แล้ว

ในที่ว่าอัตภาพร่างกายนี้มันไม่มีอะไร เต็มไปด้วย **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ทั้งนั้น มันมีเราอยู่ที่ตรงไหนพอจะถือว่าเป็นเราเป็นของเรา เราไม่อายความจริงบ้างเหรอ เราไม่อายกิเลสบ้างเหรอ หรือเราก็เป็นกิเลส เป็นตัวเดียวกับกิเลส เป็นตัวหลงถึงไม่อายกัน นั่นก็ยิ่งเพิ่มความโง่เข้าไปอีกซิ เวลานี้เราไม่ต้องการความโง่ ต้องการพิจารณาเพื่อความฉลาด

เมื่อท่านแสดงถึงอนัตตลักขณสูตรแก่พระเบญจวัคคีย์ วาระสุดท้ายก็ถึง **รูปสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ** ย่อมเบื่อหน่ายในรูป **เวทนายปิ นิพฺพินฺทติ** ย่อมเบื่อหน่ายในเวทนา **สญฺญายปิ นิพฺพินฺทติ** ย่อมเบื่อหน่ายในสัญญา **สงฺขาเรสุปิ นิพฺพินฺทติ** ย่อมเบื่อหน่ายในสังขารทั้งหลาย คือ ความคิดปรุงต่างๆ และทั้งสังขารอันหยาบคือร่างกายนี้ก็เป็นกองรูปอยู่แล้ว **สงฺขาเรสุปิ** นี้หมายถึง ความคิดปรุงล้วนๆ **นิพฺพินฺทติ** ย่อมเบื่อหน่ายในสังขารทั้งหลาย **วิญฺญาณสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ** ย่อมเบื่อหน่ายในวิญญาณ หมดขันธ์ห้าก็มีเท่านั้น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ **นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ** เมื่อเบื่อหน่ายย่อมคลายกำหนัด เมื่อคลายกำหนัดจิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ญาณความรู้แจ้งว่าจิตหลุดพ้นแล้วย่อมมี นี่อนัตตลักขณสูตรท่านแสดงไว้อย่างนี้

แต่สำหรับเราผู้ปฏิบัติ คิดว่าสูตรนี้ท่านผู้จดจารึกจะตัดทอนออก ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย ถ้าเต็มเม็ดเต็มหน่วยจะต้องหยั่งเข้าถึงจิต เพียงรู้เท่ารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี้เท่านั้น จิตหลุดพ้นไปได้อย่างไร เราปฏิบัติมันไม่ได้เป็นอย่างนั้นนี่ มันค้านกันได้อย่างจังๆ คือ ค้านกันด้วยภาคปฏิบัติ ไม่ได้ค้านกันด้วยความด้นเดาแต่อย่างใด

ทำไมถึงค้านกันได้ ก็ยกอาทิตตปริยายสูตรมาซิ อันนั้นเรายอมรับร้อยเปอร์เซ็นต์หาที่ค้านไม่ได้ หมอบราบเลย อันนั้นท่านแสดงถึง **มนสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ** ย่อมเบื่อหน่ายในจิต **ธมฺเมสุปิ นิพฺพินฺทติ** ย่อมเบื่อหน่ายในธรรมารมณ์ทั้งหลาย พูดย่นย่อเอาใจความสำคัญมาเทียบกัน เมื่อเบื่อหน่ายในอารมณ์แล้ว สิ่งที่สัมผัสก็เบื่อ

หน่าย เวทนาที่เกิดขึ้นจากความสัมผัสก็เบื่อหน่าย เบื่อหน่ายไปหมด ไม่มีอะไรเหลือภายในนั้น

เข้าถึงจิต....อาทิตตปริยายสูตร **จกฺขุ โสต ฆาน ชิวฺหา กาย มโน** เอ้า เราพูดย่อๆ เบื่อหน่ายในตา หู จมูก ลิ้น กาย นี้แล้ว เบื่อหน่ายในรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ธรรมารมณ์ และเบื่อหน่ายในจิตอีก นี่ซิมันเข้าถึงจิต เมื่อเบื่อหน่ายในจิตแล้วมันก็หมด คำว่าเบื่อหน่ายในจิต คือ รู้เห็นเหตุผลภายในจิต รู้ว่าสิ่งที่แทรกอยู่ในจิตนั้นมันเป็นตัวภัย นั่น ถึงขั้นอวิชชาเต็มตัวทีเดียว ถ้ายังไม่เข้าถึงจิตก็ยังไม่เข้าถึงอวิชชา

เมื่อพิจารณารูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส แล้วยังพิจารณาตา หู จมูก ลิ้น กาย แล้วยังพิจารณาใจด้วย อารมณ์ที่เกิดจากใจ อะไรพาให้อารมณ์เกิดขึ้นมาในใจนั้น ถ้าไม่ใช่อวิชชา อะไรเป็นผู้พาปรุง เป็นผู้ผลักดันออกมา เชื้อแห่งความคิดปรุงทั้งหลายมันคืออะไร พิจารณาเข้าไปตรงนั้น ทีนี้มันก็รู้ชัดเหมือนสภาวธรรมทั่วๆ ไป เหมือนรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส แล้วก็เหมือนตา หู จมูก ลิ้น กาย เวลาพิจารณาใจพิจารณาเหมือนกันนั้น รู้ก็รู้เหมือนกันนั้น ปล่อยก็ปล่อยเสมอกันไปหมด

เมื่อถึงจิตแล้วไม่มีทางไป **มนสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ,ธมฺเมสุปิ นิพฺพินฺทติ** ต่อจากนั้นก็ไป **นิพฺพินฺทํ** อันเดียวกัน อันนี้เรายอมรับในภาคปฏิบัติ เราปฏิบัติจริงนี่ มันเป็นอย่างนั้นจริงๆ ในภาคปฏิบัติ ส่วนอนัตตลักขณสูตรนี้ พอไปถึงรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เบื่อหน่ายสิ่งเหล่านี้แล้ว ยังไม่ถึงตัวจิตอวิชชาก็ผ่านไป นี่เราเข้าใจว่าท่านตัดออก นี่เราได้พิจารณาแล้ว พิจารณารูป รู้เท่ารูปปล่อยรูป ภายในใจก็รู้ชัด ๆ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ มันรู้เท่าหมด ปล่อยหมด แต่มันยังไปติดอยู่ในใจ มันไม่พ้นนี่นะเวลาปฏิบัติ มันก็ไปถือใจอยู่นั้นเสีย ถือใจก็คือ มานะ อวิชชา ซึ่งเป็นสังโยชน์เบื้องบนนั่นแลจะเป็นอะไรไป ถ้าไม่เป็นตัวใจล้วนๆ กับอวิชชากลมกลืนกันอย่างสนิทติดจมน่ะ เราพิจารณาอย่างนั้น

มานะ อุทธัจจะ อวิชชา มันก็อยู่ที่ใจทั้งหมดนี่ เมื่อเข้าถึงใจแล้วมันถึงได้รู้ตัว มานะคือ ความถือใจมันเป็นกิเลสประเภทหนึ่ง ท่านเรียกสังโยชน์เบื้องบน คือ กิเลสประเภทละเอียดที่จิตยังติดข้องอยู่ ยังไม่รอบตัว พูดง่ายๆ อวิชชาฟังดูซิ จะอยู่ที่ไหน ถ้าไม่อยู่ที่จิต ไม่ได้อยู่ที่รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นะ ไล่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นอาการทั้งห้านี้ ด้วยสติปัญญารอบไปหมด ปล่อยไปหมดแล้วมันยังไม่เห็นพ้นจากทุกข์นี่ ไม่เห็นพ้นจากกิเลสนี่นะ

พอไล่เข้าไปถึงจิต มันก็ไปโดนเอาตัว มานะ อุทธัจจะ อวิชชา จนได้ พอหมดอันนั้นแล้ว ไม่ต้องบอก บอกทำไม นิพพานอยู่ที่ไหนไม่ต้องบอก ไม่ต้องถามใครด้วยพ้นหรือยังจิตที่นี่ ไม่ถามใคร ถามทำไม **สนฺทิฏฺฐิโก** พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงผูกขาด เมื่อ

ปฏิบัติให้รู้เห็นตามหลักนี้แล้วมันก็รู้ชัดเจนขึ้นมาเอง แม้พระองค์ประทับอยู่ข้างหน้าก็ไม่ถาม ไม่ว่าสาวกองค์ใดจะไม่ถามเลย เพราะความจริงเท่ากัน

นี่การปฏิบัติ อันไหนที่มันแย้งกันเราก็บอกว่าแย้ง ทางภาคปฏิบัติมันเป็นอย่างนั้นจริงๆ เช่น อาทิตตปริยายสูตรนี้ไม่มีทางแย้งได้เลย เอานั้นมาเทียบกับอันนี้ถึงแย้งกัน ระหว่างอาทิตตปริยายสูตรกับอนัตตลักขณสูตร แต่เรายังถือว่าท่านแสดงเพียงสรุปเอา ถ้าแสดงเต็มภูมิแล้วจะต้องถึงจิตอันเป็นตัวการ ไม่ถึงจิตจะหลุดพ้นไปไม่ได้ ขัดต่อหลักความจริงของการปฏิบัติ ของปัญญาที่จะเข้าถึงกัน

นี่เข้าถึงเพียงรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ปล่อยนี้ไปแล้ว ก็ไปแบกทุกข์ไว้ที่ใจ แบกอวิชชาไว้ที่ใจ ก็เหมือนตัดต้นไม้ ตัดกิ่งตัดก้านตัดอะไรมันออก รากแก้วไม่ถอนขึ้นมามันก็งอกขึ้นมาอีกละซิ ถอนรากแก้วพรวดขึ้นมาหมดแล้ว กิ่งก้านไม่ต้องไปตัด มันก็แหลกหมด มันตายด้วยกันหมดนั่นแหละ อวิชชาเป็นตัวสำคัญมาก

เราเห็นอย่างนั้นการปฏิบัติ จริงจังอยู่ภายในจิต รู้ชัด การปฏิบัติธรรมจึงไม่จำเป็นต้องให้ถูกตามปริยัติเปรี๊ยะๆ ไปทีเดียว ตรงไหนแยกก็ให้ทราบว่าแยกด้วยภาคปฏิบัติของตน ตรงไหนเข้าร่วมกันก็ให้รู้โดยภาคปฏิบัติของตัว ไม่ให้คาดไม่ให้เดา

ดัง สมาธิ ปัญญา นี่ก็เหมือนกัน ของแต่ละรายๆ แต่ละนิสัย เอา สมาธิของเราเป็นอย่างไร ความสงบของเราเป็นแบบไหน ให้รู้ภายในตัวเอง อย่าเอาเรื่องของคนอื่นมาคาดหมายเทียบเคียง มาเป็นสมบัติของตน มันเป็นสิ่งหยิบยืม มันไม่ใช่ของจริง ของจริงแล้วเป็นขึ้นมาอย่างไร นั้นแลคือของเราแท้ ของเรามีความสงบแบบนี้ ปัญญาของเราเดินแบบนี้ หนักในการพิจารณาทางนั้นๆ องค์นั้นท่านชอบอย่างนั้น องค์นี้ท่านหนักไปในทางนี้ เป็นเรื่องของแต่ละท่านๆ อย่าเอามาคละเคล้ากัน ปฏิบัติให้จริงจังอย่างนี้โดยอยู่ในหลักสัจธรรมด้วยกัน

มรรคผลนิพพานจะอยู่ที่ไหนละที่นี่ เมื่อสติปัญญาได้หยั่งเข้าไปถึงจิตซึ่งเป็นที่รวมของอวิชชาตัวภพตัวชาติแล้ว และกระจายมันออก ทำลายมันได้โดยสิ้นเชิง ไม่มีสิ่งใดเหลืออยู่แล้ว อะไรจะมาเป็นภพเป็นชาติอีก มันไม่มี แล้วก็ไม่มีอะไรจะเทียบด้วย ถ้าว่าว่างเสียหมดอย่างนี้ คนก็จะคาดว่าว่าง.....อย่างไหนไม่รู้ ความจริงมันเป็นอยู่นี่ รู้อยู่ชัดๆ เต็มหัวใจแต่พูดไม่ออก ยกเอามาสมมุติ เพราะอันนั้นไม่ใช่สมมุติ จะมาพูดแบบสมมุติจะให้มันตรงแบบธรรมชาตินั้นมันตรงไม่ได้ เพราะอันนั้นเป็นวิมุตติอันนี้เป็นสมมุติ เป็นแต่เพียงข้อเทียบเคียงกันไปเท่านั้น

จงพากันตั้งใจปฏิบัติอย่าท้อถอยอย่าลดละ อยู่ที่ไหนอย่าเผลอ อย่าลืมเนื้อลืมตัวอย่าหลงกับสิ่งใดๆ ในโลกนี้ เป็นของเก่าแก่เคยมีมาดั้งเดิม วัตถุอารมณ์ต่างๆ มีอยู่เต็มแผ่นดิน ไปที่ไหนก็มีแต่อันนี้ ดินฟ้าอากาศ ต้นไม้ภูเขา เราเห็นอยู่แล้วด้วยตา

ตั้งแต่วันเกิดมา ตื่นเต้นกับมันอะไรกัน ฟังแต่ว่าโลกสมมุติเป็นไร อะไรๆ ก็สมมุติสมมุติกันขึ้นมาๆ เมื่อสมมุติกันขึ้นมาแล้วก็หลงกัน โลกทั้งโลกมีแต่ความหลงสมมุติกัน ไม่มีใครรู้สมมุติกันบ้างเลย ความหลงสมมุติ ความติดสมมุติ ก็คือ ความติดทุกข์ ความจมอยู่ในทุกข์นั่นแลจึงไม่ใช่ความฉลาด สมมุติก็ให้รู้ว่าสมมุติ เมื่อรู้สมมุติรอบหมดแล้วก็เป็นวิมุตติขึ้นมาเอง ภายในใจดวงที่เคยหลงเคยติดนั่นแล เอาละ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๓๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๒๑
ธรรมทายาท

จิตธรรมดายังหาหลักหาเกณฑ์ไม่ได้ ไม่ว่าจิตของใครทั้งนั้น พอมีสิ่งถูไถลากไปลากมาในทางที่ไม่ดีก็กลิ้งไปตามอารมณ์นั้นไม่หยุดหย่อน จนหาหลักยึดพอจะประทังความสงบสุขไว้ไม่ได้ ตามหลักธรรมท่านว่ากิเลส เราจะเห็นได้จากเวลาเริ่มฝึกหัดอบรมเบื้องต้น จิตมันล้มลุกคลุกคลานไม่ยอมไปตามอรรถตามธรรมเลยเพราะกิเลสมันรุนแรง ผมจำไม่ลืมเลยตั้งแต่ออกปฏิบัติทีแรกจนกระทั่งปัจจุบัน เพราะมันเป็นเรื่องสัจธรรมฝังอยู่ในจิตจะลืมได้อย่างไร

ตอนปฏิบัติทีแรกก็เอาจริงเอาจัง และนิสัยเรามันจริงด้วยไม่ใช่เล่นๆ หยอกๆ ถ้าปักลงตรงไหนแล้วต้องเป็นอย่างนั้น ทีนี้พอออกปฏิบัติแล้วมีหนังสือปาฏิโมกข์พกอยู่เล่มเดียวเท่านั้นติดย่ามไป คราวนี้จะเอาให้เต็มเม็ดเต็มหน่วยเต็มเหตุเต็มผล เอาเป็นเอาตายเข้าว่าเลย อย่างอื่นไม่หวังทั้งหมด หวังความพ้นทุกข์อย่างเดียวเท่านั้น จะให้พ้นทุกข์ในชาตินี้แน่นอน ขอแต่ท่านผู้หนึ่งผู้ใดได้ชี้แจงให้เราทราบเรื่องมรรคผลนิพพานว่ามีอยู่จริงเท่านั้น เราจะมอบกายถวายชีวิตต่อผู้นั้น และมอบกายถวายชีวิตต่ออรรถต่อธรรมด้วยข้อปฏิบัติอย่างไม่ให้มีอะไรเหลือหลอเลย ตายก็ตายไปกับข้อปฏิบัติ ไม่ได้ตายด้วยความถอยหลัง นั่น จิตมันปักลงเหมือนหินหัก

ออกมาทีแรกก็มาจำพรรษาโคราช อำเภอจักราช เพราะตามท่านอาจารย์มั่นไม่ทัน ก็เร่งความเพียรตั้งแต่มาถึงทีแรก ไม่นานจิตก็ได้ความสงบ เพราะทำทั้งวันทั้งคืน ไม่ยอมทำงานอะไรทั้งนั้นนอกจากงานสมาธิภาวนาเดินจงกรมอย่างเดียว ตามประสาของคนล้มลุกคลุกคลานนั่นแหละ จิตมันก็สงบได้ ก็เร่งใหญ่เลย แต่ก็ดังที่เคยเล่าให้ฟังแล้ว มันก็มาเสื่อมตอนทำกลด ตอนนั้นสมาธิไม่ใช่เล่นเหมือนกันนะ แน่นปึ๋งเลยเทียว แน่ใจว่ามรรคผลนิพพานมีแล้วเพราะจิตมันแน่นปึ๋ง ไม่สะทกสะท้านกับอะไร แม้ขนาดนั้นก็ยังเสื่อมได้แค่ทำกลดหลังเดียวเท่านั้น

พอไปถึงท่านอาจารย์มั่น ท่านชี้แจงแสดงอรรถธรรมให้ฟังเหมือนกับว่าถอดออกมาจากจิตใจ ไม่ได้มีคำว่า เห็นจะๆ เพราะถอดออกมาจากใจท่านแท้ๆ ที่ท่านรู้ท่านเห็นท่านปฏิบัติมาอย่างไร เหมือนอย่างว่า นี่น่าๆ อยู่อย่างนั้น เห็นหรือไม่เห็น รู้หรือไม่รู้ นี่น่ามรรคผลนิพพานอยู่ที่ไหน อยู่ที่นี่ๆ จิตมันก็ฝังลึก ฝังจริงๆ จากนั้นมาก็ตั้งสัจจอธิษฐาน หากว่าท่านยังมีชีวิตอยู่ตราบใดแล้วเราจะไม่หนีจากท่าน จนกระทั่งวันท่านล่วงไปหรือเราล่วงไป แต่การไปเที่ยวเพื่อประกอบความพากเพียรตามกาลเวลา

นั้น ขอไปตามธรรมดา แต่ถือท่านเป็นหลัก เหมือนกับว่าบ้านเรือนอยู่กับท่าน ไปที่ไหนต้องกลับมาหาท่าน เร่งความเพียรจนเต็มเหนี่ยว

ความฝันเราก็ไม่ลืม ความฝันนี้ก็เคยเล่าให้หมู่เพื่อนฟังแล้ว แต่ก็รู้สึกว่ามันดูดดื่มพอให้พูดได้อีกเหมือนกัน ไปอยู่กับท่าน พอตั้งสัจจอธิษฐานแล้วด้วยความลงใจของเรา เชื่อต่อท่านเต็มเม็ดเต็มหน่วยหาที่แย้งไม่ได้ ไม่ว่าท่านจะแสดงออกมาภายนอกภายในตรงกับหลักธรรมวินัยเป๋ง ๆ ไม่มีอ้อมค้อม จึงได้ปลงใจอธิษฐานว่าจะอยู่กับท่านหากว่าท่านยังมีชีวิตอยู่จนกระทั่งป่านนี้ผมก็ยังไม่หนี ผมต้องอยู่กับท่าน แต่การไปเที่ยวที่นั่นที่นี่ก็เป็นธรรมดาดังที่คิดไว้

ไปอยู่กับท่านได้ประมาณสัก ๔-๕ คืนเท่านั้นกระมัง ความฝันนี้ก็เป็นความฝันเรื่องอัศจรรย์เหมือนกัน ฝันว่าได้สะพายบาตร แบกกลด ครองผ้าด้วยดีไปตามทางอันรกชัฏ สองฟากทางแยกไปไหนไม่ได้มีแต่ขวากแต่หนามเต็มไปหมด นอกจากจะพยายามไปตามทางที่เป็นเพียงด่าน ๆ ไปอย่างนั้นแหละ รกรุงรัง หากพอรู้เงื่อนพอเป็นแถวทางไป พอไปถึงที่แห่งหนึ่งก็มีกอไผ่หนา ๆ ล้มทับขวางทางไว้ หาทางไปไม่ได้ จะไปทางไหนก็ไปไม่ได้ มองดูสองฟากทางก็ไม่มีทางไป เอ นี่เราจะไปยังไงนา เสาะที่นั่นเสาะที่นี่ไปก็เลยเห็นช่อง ช่องที่ทางเดินไปตรงนั้นแหละ เป็นช่องนิดหน่อยพอที่จะบึกบึนไปให้หลวมตัวกับบาตรลูกหนึ่ง พอไปได้

เมื่อไม่มีทางไปจริง ๆ ก็เปลื้องจีวรออก มันชัดขนาดนั้นนะความฝัน เหมือนเราไม่ได้ฝัน เปลื้องจีวรออกพับเก็บอย่างที่เราพับเก็บเอามาวางนี้แล เอาบาตรออกจากบ่าเจ้าของก็คืบคลานไป แล้วก็ดึงสายบาตรไปด้วย กลดก็ดึงไปไว้ที่พอเอื้อมถึง พอบึนไปได้ก็ลากบาตรไปด้วย ลากกลดไปด้วย แล้วก็ดึงจีวรไปด้วย บึนไปอยู่อย่างนั้นแหละยากแสนยาก พยายามบึกบึนกันอยู่นั้นเป็นเวลานาน พอดีเจ้าของก็พ้นไปได้ เดี๋ยวก็ค่อยดึงบาตรไป บาตรก็พ้นไปได้ แล้วก็ดึงกลดไป กลดก็พ้นไปได้ พยายามดึงจีวรไปจีวรก็พ้นไปได้ พอพ้นไปได้หมดแล้วก็ครองผ้า มันชัดขนาดนั้นนะความฝัน ครองจีวรแล้วก็สะพายบาตร นึกในใจว่าเราไปได้ละที่นี่ ก็ไปตามด่านนั้นแหละ ทางรกมาก พอไปประมาณสัก ๑ เส้นเท่านั้น สะพายบาตร แบกกลด ครองจีวรไป

ตามองไปข้างหน้าเป็นที่เวิ้งว้างหมด คือข้างหน้ามันเป็นมหาสมุทร มองไปฝั่งโน้นไม่มี เห็นแต่ฝั่งที่เจ้าของยืนอยู่เท่านั้น และมองเห็นเกาะหนึ่งอยู่โน้นไกลมาก มองสุดสายตาพอมองเห็นเป็นเกาะดำ ๆ นี่แหละ นี่เราจะไปเกาะนั้น พอเดินลงไปฝั่งนั้นเรือไม่ทราบมาจากไหน เราก็ไม่ได้กำหนดว่าเรือยนต์เรือแจวเรือพายอะไร เรือมาเทียบฝั่ง เราก็ขึ้นนั่งเรือ คนขับเรือเขาก็ไม่ได้พูดอะไรกับเรา พอลงไปนั่งเรือแล้วก็เอาบาตรเอาอะไรลงวางบนเรือ เรือก็บึ่งพาไปโน้นเลยนะโดยไม่ต้องบอก มันอะไรก็ไม่ทราบ

บึ่งๆๆ ไปโน้นเลย ไม่รู้สึกว่ามีภัยมีอันตรายมีคลื่นอะไรทั้งนั้นแหละ ไปแบบเงียบๆ ครู่เดียวเท่านั้นก็ถึงเพราะเป็นความฝันนี่

พอไปถึงเกาะนั้นแล้ว เราก็ขนของออกจากเรือแล้วขึ้นบนฝั่ง เรือก็หายไปเลย ไม่ได้พูดกันสักคำเดียวกับคนขับเรือ เราก็สะพายบาตรขึ้นไปบนเกาะนั้น พอปีนเขาขึ้นไปๆ ก็ไปเห็นท่านอาจารย์มั่นกำลังนั่งอยู่บนเขาบนเตียงเล็กๆ กำลังนั่งตำหมากจ๊อกๆ อยู่ พร้อมกับมองมาดูเราที่กำลังปีนเขาขึ้นไปหาท่าน อ้าว ท่านมหามาได้ยังไงนี่ ทางสายนี้ใครมาได้เมื่อไหร่ ท่านมหามาได้ยังไงกัน กระผมนั่งเรือมา ขึ้นเรือมา โอ้โฮ ทางนี้มันมายากนา ใครๆ ไม่กล้าเสี่ยงตายมากันหรอก เอ้า ถ้าอย่างนั้นตำหมากให้หน่อย ท่านก็ยื่นตะบันหมากให้ เราก็ตำจ๊อกๆๆ ได้ ๒-๓ จ๊อก เลยรู้สึกตัวตื่น แหม เสียใจมาก อยากจะฝันต่อไปอีกให้จบเรื่องก่อนค่อยตื่นก็ยังดี

พอตื่นเช้ามาก็เลยไปเล่าความฝันให้ท่านฟัง ท่านพูดทำนายได้ดีมาก เอ้อ ที่ฝันนี้เป็นมงคลอย่างยิ่งแล้วนะ นี้เป็นแบบเป็นฉบับในปฏิปทาของท่านไม่เคลื่อนคลาดนะ ให้ท่านดำเนินตามปฏิปทาที่ท่านฝันนี้ เบื้องต้นจะยากลำบากที่สุดนะ ท่านว่าอย่างนั้น ท่านต้องเอาให้ดี ท่านอย่าท้อถอย เบื้องต้นนี้ลำบาก ดูท่านลอดกอไผ่มาทั้งกอ นั่นแหละลำบากมากตรงนั้น เอาให้ดีอย่าถอยหลังเป็นอันขาด พอพ้นจากนั้นไปแล้วก็เวิ้งว้างไปได้สบายจนถึงเกาะ ท่านว่าอย่างนั้น อันนั้นไม่ยาก ตรงนี่ตรงยากนา

เราฟัง เราฟังจริงๆ นี่มันถึงใจๆ เป็นกับตายท่านอย่าถอยตรงนี้ ครั้งแรกนี้ยากที่สุด พอดีกับตอนจิตเจริญจิตเสื่อม ตอนนั้นแหละมันยากจนจะเอาหัวฟาดใส่ภูเขาไปโน้นแน่ะ มันโมโห เจริญแล้วก็เสื่อมๆ ท่านก็แนะไว้อย่างนั้น พอพ้นจากนี้แล้วท่านจะไปด้วยความสะดวกสบายไม่มีอุปสรรคอันใดเลย มีเท่านั้นแหละ เบื้องต้นเอาให้ดีอย่าถอยนะ ท่านว่าอย่างนี้ ถ้าถอยตรงนี้ไปไม่ได้นะ เอ้า เป็นก็เป็นกัน ตายก็ตาย ฟาดมันให้ได้ตรงนี้น่ะ ในนิมิตบอกแล้วว่าไปได้นี่ มันจะยากแค่ไหนมันก็ไปได้นี่ อย่าถอยนะ

จำได้ฝังใจ ดีใจพอใจ ถึงได้ดำเนินตามนั้นเรื่อยมา จนถึงเดือนเมษายนจิตมันก็เสื่อมมาตั้งแต่ต้นเดือนอ้าย เดือนยี่-ปีกลาย จนถึงเดือนอ้ายเดือนยี่ข้างหน้าและถึงเดือนเมษายนนี่มันยังไม่เจริญนะ เจริญขึ้นไปเต็มที่แล้วเสื่อมลงๆ เป็นปีแน่ะ พอถึงเดือนเมษายนถึงได้หาอุบายกำหนดวิธีใหม่เอาอย่างหนักแน่น จากนั้นมาก็นั่งหามรุ่งหามค่ำได้ จิตก็ลงได้เต็มที่ ถึงได้เร่งตั้งแต่นั้นมา นี่พูดถึงเรื่องความยาก มันยากขนาดนั้นจริงๆ สำหรับผมเอง

พอจากนั้นจิตเป็นสมาธิแล้ว จิตไม่เสื่อมละ ทีนี้เรื่องความเสื่อมนั้นมันเป็นครูเอกทีเดียว จะเสื่อมไปไม่ได้อีกเป็นอันขาดว่าอย่างนั้นเลย ถ้าเสื่อมเมื่อไรเราต้องตาย เราจะทนอยู่ในโลกแบกกองทุกข์แห่งความเสื่อมนี้ต่อไปอีกไม่ได้ เพราะเราเคยเสื่อม

มาแล้ว ทุกข์หนักแสนสาหัสเป็นเวลาปีกว่า ไม่มีทุกข์อันใดที่จะแผดเผายิ่งกว่าความทุกข์เพราะจิตเสื่อม หากยังจะเสื่อมต่อไปอีกได้แล้วเราต้องตายอย่างเดียวเท่านั้น เพราะฉะนั้นการระมัดระวังเจ้าของจากนั้นไปแล้วจึงเข้มงวดกวดขันที่สุดไม่ยอมให้เสื่อมได้ จิตก็เจริญเรื่อย ๆ

ตอนที่เห็นความอัศจรรย์ก็เห็นตอนนั่งภาวนาตลอดรุ่ง ตั้งแต่เริ่มคืนแรกเลย พิจารณาทุกขเวทนา แหม มันทุกข์แสนสาหัสนะ ทีแรกก็ไม่นึกว่าจะนั่งสมาธิภาวนาตลอดรุ่ง นั่งไป ๆ ทุกขเวทนาเกิดขึ้น ๆ พิจารณายังไงก็ไม่ได้เรื่อง เอ๊ะ มันยังไงกันนี่ว่ะ เอ้า วันนี้ตายก็ตาย เลยตั้งสัจจอธิษฐานในขณะนั้น เริ่มนั่งตั้งแต่บัดนี้ไปจนถึงสว่างถึงจะลุก เอ้า เป็นก็เป็น ตายก็ตาย ฟาดกันเลยทีเดียว จนกระทั่งจิตซึ่งไม่เคยพิจารณาปัญญายังไม่เคยออกแบบนั้นนะ แต่พอเวลามันจนตรอกจนมุมจริง ๆ โอ๋ย ปัญญามันไหวตัวทันเหตุการณ์ทุกแง่ทุกมุม จนกระทั่งรู้เท่าทุกขเวทนา รู้เท่ากาย รู้เรื่องจิต ต่างอันต่างจริงมันพรากกันลงอย่างหายเงียบเลย ทั้ง ๆ ที่เราไม่เคยเป็นอย่างนั้นมาก่อนเลย กายหายในความรู้สึก ทุกขเวทนาดับหมด เหลือแต่ความรู้ที่สักแต่ว่ารู้ ไม่ใช่รู้เด่น ๆ ชนิดคาด ๆ หมาย ๆ ได้นะ คือสักแต่ว่ารู้เท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนที่สุด อัศจรรย์ที่สุดในขณะนั้น พอถอนขึ้นมาก็พิจารณาอีก แต่การพิจารณาเราจะเอาอุบายต่าง ๆ ที่เคยพิจารณามาแล้วมาใช้ในขณะนั้นไม่ได้ผล มันเป็นสัญญาอดีตไปเสีย ต้องผลิตขึ้นมาใหม่ให้ทันกับเหตุการณ์ในขณะนั้น จิตก็ลงได้อีก คืนนั้นลงได้ถึง ๓ ครั้งก็สว่าง โอ๋ย อัศจรรย์เจ้าของละซิ

รุ่งเช้ามาพอได้โอกาสก็ขึ้นไปกราบเรียนท่านอาจารย์มั่น ซึ่งตามปกติมีความกลัวท่านมาก แต่วันนั้นไม่ได้กลัวเลย อยากจะกราบเรียนเรื่องความจริงให้ท่านทราบให้ท่านเห็นผลแห่งความจริงของเรา ว่าปฏิบัติมาอย่างไรจึงได้ปรากฏเช่นนี้ พูดขึ้นมาอย่างอาจหาญเลย ทั้ง ๆ ที่เราไม่เคยพูดกับท่านอย่างนั้น พูดขึงขังตึงตังใส่เปรี้ยง ๆ ท่านฟังแล้วก็พูดว่ามันต้องอย่างนั้น ว่าอย่างนั้นเลยเชียว ท่านเอาหนัก อธิบายให้ฟังจนเป็นที่พอใจ เราก็เหมือนหมาตัวหนึ่ง พอท่านยอบ้างยุบ้าง หมาเราตัวโง่นี้ก็ทั้งจะกัดทั้งจะเห่า พอเว้นคืนหนึ่งสองคืนก็นั่งตลอดรุ่งอีก เว้น ๒-๓ คืนเอาอีก จนกระทั่งจิตอัศจรรย์เรื่องความตายนี้หายหมดเวลามันรู้จริง ๆ แล้ว แยกธาตุแยกขันธ์ดูความเป็นความตาย ธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ สลายตัวไปแล้วก็เป็นดิน เป็นน้ำ เป็นลม เป็นไฟตามเดิม อากาศธาตุก็เป็นอากาศธาตุตามเดิม ใจที่กลัวตายก็ยิ่งเด่น มันเอาอะไรมาตาย รู้เด่นขนาดนี้มันตายได้ยังไง ใจก็ไม่ตาย แล้วมันกลัวอะไร มันโกหกกัน โลกกิเลสมันโกหกกันต่างหาก (คำว่าโกหกกันนั้น หมายถึงกิเลสโกหกสัตว์โลกให้กลัวตายทั้งที่ความจริงไม่มีอะไรตาย)

พิจารณาวันหนึ่งได้อุบายแบบหนึ่งขึ้นมา พิจารณาอีกวันหนึ่งได้อุบายแบบหนึ่งขึ้นมา แต่มันมีอุบายแบบเผ็ด ๆ ร้อน ๆ แบบอัศจรรย์ทั้งนั้น จิตก็ยิ่งอัศจรรย์และกล้าหาญจนถึงขนาดที่ว่า เวลาจะตายจริง ๆ มันจะเอาเวทนาหน้าไหนมาหลอกเราวะ ทุกขเวทนาทุกแง่ทุกมุมที่แสดงในวันนี้เป็นเวทนาที่สมบูรณ์แล้ว จากนี้ก็ตายเท่านั้น ทุกขเวทนาเหล่านี้เราเห็นหน้ามันหมด เข้าใจมันหมด แก้ไขมันได้หมด แล้วเวลาจะตายมันจะเอาเวทนาหน้าไหนมาหลอกเราให้หลงอีกวะ หลงไปไม่ได้ เวทนาต้องเวทนาหน้านี้เอง พูดถึงเรื่องความตายก็ไม่มีอะไรตาย กลัวอะไรกัน นอกจากกิเลสมันโกหกเราให้หลงไปตามกลอุบายอันจอมปลอมของมันเท่านั้น แต่บัดนี้ไปเราไม่หลงกลของมันอีกแล้ว

นั้นละจิตเวลามันรู้ และมันรู้ชัดตั้งแต่คืนแรกนะ ที่ว่าจิตเจริญแล้วเสื่อม ๆ ก่อนมาภาวนาจนนั่งตลอดรุ่งคืนแรกมันก็ไม่เสื่อม ตั้งแต่เดือนเมษายนมาก็ไม่เสื่อม แต่มันก็ยังไม่ชัด พอมาถึงคืนวันนั้นแล้วมันชัดเจน เอ้อ มันต้องอย่างนี้ไม่เสื่อม เหมือนกับว่ามันปีนขึ้นไปตกลง ๆ พอปีนขึ้นไปเกาะติดปั๊บ ร้อยเปอร์เซ็นต์ไม่เสื่อม มันรู้แล้ว จึงได้เร่งเต็มที่เต็มฐาน ในพรรษานั้นนั่งภาวนาตลอดรุ่งถึง ๙ คืน ๑๐ คืนกว่า ๆ แต่ไม่ติดกัน โดยเว้น ๒ คืนบ้าง ๓ คืนบ้าง บางทีก็เว้น ๖-๗ คืนก็มี จนเป็นที่แน่ใจในเรื่องของทุกขเวทนาหนักเบามากน้อย เข้าใจวิธีปฏิบัติต่อกัน หลบหลีกปลีกตัวแก้ไขกันได้ทันท่วงทีไม่มีสะทกสะท้าน แม้จะตายก็ไม่กลัว เพราะได้พิจารณาด้วยอุบายแยบคายเต็มที่แล้ว สติปัญญาทันความตายทุกอย่าง

ถ้าพูดเรื่องความเพียรของผม พรรษาที่ ๑๐ คือเริ่มตั้งแต่เดือนเมษายนนี่ ๙ พรรษาไปถึงพรรษาที่ ๑๐ เป็นความเพียรที่หักโหมที่สุดเลย ในชีวิตนี้ไม่มีความเพียรใดเกี่ยวกับเรื่องร่างกายที่จะหักโหมยิ่งกว่าพรรษาที่ ๑๐ ใจก็หักโหม ร่างกายก็หักโหมเต็มที่ หลังจากนั้นมาแล้วก็เจริญเรื่อย ๆ จนจิตนี้ราวกับเป็นหินไปเลย คือความแน่นหนามั่นคงของสมาธิมันชำนาญพอ จนเป็นเหมือนกับหินทั้งแท่ง ไม่หวั่นไหวอะไรง่าย ๆ เลย ติดสมาธินี้อยู่ถึง ๕ ปีเต็ม ๆ

พอออกจากสมาธิ ด้วยอำนาจธรรมอันเผ็ดร้อนของท่านอาจารย์มั่นเขกเอาอย่างหนัก จึงออกพิจารณา พอพิจารณาทางด้านปัญญาก็ไปได้อย่างคล่องตัวรวดเร็ว เพราะสมาธิพร้อมแล้ว เหมือนกับเครื่องทัพสัมภาระที่จะมาปลูกบ้านสร้างเรือนนี้มีพร้อมแล้ว เป็นแต่เพียงเราไม่ประกอบให้เป็นบ้านเป็นเรือนเท่านั้น มันก็เป็นเศษไม้อยู่เปล่า ๆ ไม่เกิดประโยชน์อะไร นี่สมาธิก็เป็นสมาธิอยู่อย่างนั้น เมื่อไม่นำมาประกอบให้เป็นสติปัญญามันก็หนุนอะไรไม่ได้ จึงต้องพิจารณาตามอย่างที่ท่านอาจารย์ใหญ่ท่านเขกเอา พอท่านเขกเท่านั้นมันก็ออก พอออกเท่านั้นมันก็รู้เรื่องรู้ราว ฆ่ากิเลสตัวนั้นได้ ตัด

กิเลสตัวนี้ได้โดยลำดับ ๆ เกิดความตื่นเนื้อตื่นตัวขึ้นมา โธ่ เราอยู่ในสมาธิเรานอนตายอยู่เฉย ๆ มากี่ปีกี่เดือนแล้วไม่เห็นได้เรื่องได้ราวอะไร คราวนี้ก็เร่งทางปัญญาใหญ่ หมุนติ้วทั้งกลางวันกลางคืนไม่มีห้ามล้อบ้างเลย

แต่ผมมันนิสัยโลดโผนน่ะ ถ้าไปแง่ไหนมันไปแง่เดียว พอดำเนินทางปัญญาแล้ว มันก็มาตำหนิสมาธิว่า มานอนตายอยู่เปล่า ๆ ความจริงสมาธิก็เป็นเครื่องพักจิต ถ้าพอดีจริง ๆ ก็เป็นอย่างนั้น นี่มันกลับมาตำหนิสมาธิว่า มานอนตายอยู่เปล่า ๆ กี่ปีไม่เห็นเกิดปัญญา ก็เร่งทางด้านปัญญา เร่งทางกายนี้ก่อน ตอนอสุภะนี่สำคัญอยู่มากนะ สำคัญมากจริง ๆ พิจารณาอสุภะนี่มันคล่องแคล่วแกล้วกล้า มองดูอะไรทะลุไปหมด ไม่ว่าจะหญิงจะชายจะหนุ่มจะสาวขนาดไหน เอ้า พูดให้เต็มตามความจริงที่จิตมันกล้าหาญน่ะ (ต้องขออภัยด้วยถ้าพูดตามความจริงนี้มันเกิดผิดไป และขออภัยทุก ๆ เพศที่เกี่ยวโยงกัน) ไม่ต้องให้มีผู้หญิงเฒ่า ๆ แก่ ๆ ละ ให้มีแต่หญิงสาว ๆ เต็มอยู่ในชุมนุมนั้นน่ะ เราสามารถจะเดินบุกเข้าไปในที่นั่นได้ โดยไม่ให้มีราคะตัณหาอันใดแสดงขึ้นมาได้เลย นั่น ความอาจหาญของจิตเพราะอสุภะ

มองดูคนมีแต่หนังห่อกระดูก มีแต่เนื้อแต่หนังแดงโร่ไปหมด มันเห็นความสวยความงามที่ไหน เพราะอำนาจของอสุภะมันแรง มองดูรูปไหนมันก็เป็นแบบนั้นหมด แล้วมันจะเอาความสวยงามมาจากไหนพอให้กำหนัดยินดี เพราะฉะนั้น มันจึงกล้าเดินบุก เอ้า ผู้หญิงสาว ๆ สวย ๆ นั้นแหละ (ต้องขออภัยไปเรื่อย ๆ จนเรื่องบ้าของป่าจะยุติลง) บุกไปได้อย่างสบายเลยถึงคราวมันกล้า เพราะเชื่อกำลังของตนเอง แต่ความกล้านี้ก็ไม่ถูกกับจุดที่จิตอิ่มตัวในขั้นกามราคะ จึงได้ตำหนิตัวเอง เมื่อจิตผ่านไปแล้วความกล้านี้มันก็บ้าอันหนึ่งเหมือนกัน แต่ตอนที่ดำเนินก็เรียกว่าถูกในการดำเนิน เพราะต้องดำเนินอย่างนั้น เหมือนการตำหนิอาหารในเวลาอิ่มแล้วนั่นแล จะผิดหรือถูกก็เข้าในทำนองนี้

การพิจารณาอสุภะอสุภังพิจารณาไปจนกระทั่งว่าราคะนี้ไม่ปรากฏเลย ค่อยหมดไป ๆ และหมดไปเอาเฉย ๆ ไม่ได้บอกเหตุบอกผล บอกกาลบอกเวลา บอกสถานที่ บอกความแน่ใจเลยว่า ราคะความกำหนัดยินดีในรูปหญิงรูปชายนี้ ได้หมดไปแล้วตั้งแต่ขณะนั้นเวลานั้นสถานที่นั้น ไม่บอก จึงต้องมาวินิจฉัยกันอีก ความหมดไป ๆ เฉย ๆ นี้ไม่เอา คือจิตมันไม่ยอมรับ ถ้าหมดตรงไหนก็ต้องบอกว่าหมด ให้รู้ชัดว่าหมดเพราะเหตุนั้นหมดในขณะนั้น หมดในสถานที่นั้น ต้องบอกเป็นขณะให้รู้ซิ ฉะนั้น จิตต้องย้อนกลับมาพิจารณาหาอุบายวิธีต่าง ๆ เพื่อแก้ไขกันอีก เมื่อหมดจริง ๆ มันทำไมไม่ปรากฏชัดว่าหมดไปในขณะนั้นขณะนี้นะ พอมองเห็นรูปมันทะลุไปเลย เป็นเนื้อเป็นกระดูกไปหมดในร่างกายนั่น ไม่เป็นหญิงสวยหญิงงาม คนสวยคนงามเลย เพราะ

อำนาจของอสุภะมีกำลังแรงเห็นเป็นกองกระดูกไปหมด มันจะเอาอะไรไปกำหนัดยินดีเล่าในเวลาจิตเป็นเช่นนั้น

ทีนี้ก็หาอุบายพลิกใหม่ ว่าราคะนี้มันสิ้นไปจนไม่มีอะไรเหลือนั้นมันสิ้นในขณะใดด้วยอุบายใด ทำไมไม่แสดงบอกให้ชัดเจน จึงพิจารณาพลิกใหม่ คราวนี้เอาสุภะเข้ามาบังคับ พลิกอันที่ว่าอสุภะที่มีแต่ร่างกระดูกนั้นออก เอาหนังหุ้มห่อให้สวยให้งาม นี่เราบังคับนะ ไม่งั้นมันทะลุไปทางอสุภะทันทีเพราะมันชำนาญนี่ จึงบังคับให้หนังหุ้มกระดูกให้สวยให้งาม แล้วนำเข้ามาติดแนบกับตัวเอง นี่วิธีการพิจารณาของเรา เดินจงกรมก็ให้ความสวยความงามรูปอันนั้นน่ะติดแนบกับตัว ติดกับตัวไปมาอยู่อย่างนั้นเอ้า มันจะกินเวลานานสักเท่าไร หากยังมีอยู่มันจะต้องแสดงขึ้นมา หากไม่มีก็ให้รู้ว่าไม่มี

เอาวิธีการนี้มาปฏิบัติได้ ๔ วันเต็ม ๆ ที่มันไม่แสดงความกำหนัดยินดีขึ้นมาเลยทั้ง ๆ ที่รูปนี้สวยงามที่สุดมันก็ไม่แสดง มันคอยแต่จะหยั่งเข้าหนังห่อกระดูก แต่เราบังคับไว้ให้จิตอยู่ที่ผิวหนังนี่ พอถึงคืนที่ ๔ น้ำตาร่วงออกมา บอกว่ายอมแล้ว ไม่เอาคือมันไม่ยินดีนะ มันบอกว่ายอมแล้ว ด้านทดสอบก็ว่ายอมอะไร ถ้ายอมว่าสิ้นก็ให้รู้ว่าสิ้นซิ ยอมอย่างนี้ไม่เอา ยอมชนิดนี้ย่อมมีเล่ห์เหลี่ยม เราไม่เอา กำหนดไป กำหนดทุกแง่ทุกมุมนะ แง่ไหนมุมใดที่มันจะเกิดความกำหนัดยินดี เพื่อจะรู้ว่าความกำหนัดยินดีนี้มันจะขึ้นขณะใด เราจะจับเอาตัวแสดงออกมานั้นเป็นเครื่องพิจารณาถอดถอนต่อไป พอดึกเข้าไป ๆ กำหนดเข้าไป ๆ แต่ไม่กำหนดพิจารณาอสุภะนะตอนนั้น พิจารณาแต่สุภะอย่างเดียวเท่านั้น ๔ วันเต็ม ๆ เพราะจะหาอุบายทดสอบหาความจริงมันให้ได้

พอสัก ๓-๔ ทุ่มล่วงไปแล้วในคืนที่ ๔ มันก็มีลักษณะยุบยับ เป็นลักษณะเหมือนจะกำหนัดในรูปสวย ๆ งาม ๆ ที่เรากำหนดติดแนบกับตัวเป็นประจำในระยะนั้น มันมีลักษณะยุบยับชอบกล สติทันนะเพราะสติมีอยู่ตลอดเวลานี่ พอมีอาการยุบยับก็กำหนดเสริมขึ้นเรื่อย ๆ นั่นมันมีลักษณะยุบยับ เห็นไหม จับเจ้าตัวโจรหลบซ่อนได้แล้วที่นี่ นั่นเห็นไหม มันสิ้นยังไง ถ้าสิ้นทำไมจึงต้องเป็นอย่างนี้ กำหนดขึ้น ๆ คือ คำว่ายุบยับนั้นเป็นแต่เพียงอาการของจิตแสดงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ไม่ได้ทำอวัยวะให้ไหวนะมันเป็นอยู่ภายในจิต พอเสริมเข้า ๆ มันก็แสดงอาการยุบยับ ๆ ให้เป็นที่แน่ใจว่า เอ้อ นี่มันยังไม่หมด เมื่อยังไม่หมดจะปฏิบัติยังไง

ที่นี่ต้องปฏิบัติด้วยอุบายใหม่โดยวิธีสับเปลี่ยนกัน ทั้งนี้เพราะทางไม่เคยเดินสิ่งไม่เคยรู้ จึงลำบากต่อการปฏิบัติอยู่มาก พอเรากำหนดไปทางอสุภะนี้สุภะมันดับพึบเดียวนะ มันดับเร็วที่สุดเพราะความชำนาญทางอสุภะมาแล้ว พอกำหนดอสุภะมันเป็นกองกระดูกไปหมดทันที ต้องกำหนดสุภะความสวยงามขึ้นมาแทนที่ สับเปลี่ยนกันอยู่

นั้น นี่ก็เป็นเวลานานเพราะหนทางไม่เคยเดิน มันไม่เข้าใจก็ต้องทดสอบด้วยวิธีต่าง ๆ จนเป็นที่แน่ใจ จึงจะตัดสินใจลงทางใดทางหนึ่งได้

ทีนี้วาระสุดท้ายนะ เวลาจะได้ความจริงก็นั่งกำหนดอสุภะไว้ตรงหน้า จิตกำหนดอสุภะไว้ให้ตั้งอยู่อย่างนั้น ไม่ให้เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างหนึ่งอย่างใด คือตั้งให้คงที่ของมันอยู่นั้นละ จะเป็นหนังห่อกระดูกหรือว่าหนังออกหมดเหลือแต่กองกระดูก ก็ให้มันรู้อยู่ตรงหน้านั้น แล้วจิตเพ่งดูด้วยความมีสติจดจ่ออยากรู้อยากเห็นความจริงจากอสุภะนั้นว่า เอ้า มันจะไปไหนมาไหน กองอสุภะกองนี้จะเคลื่อนหรือเปลี่ยนตัวไปไหนมาไหน คือเพ่งยังไงมันก็อยู่อย่างนั้นละ เพราะความชำนาญของจิตไม่ให้ทำลายมันก็ไม่ทำ เราบังคับไม่ให้มันทำลาย ถ้ากำหนดทำลายมันก็ทำลายให้พังทลายไปในทันทีนะ เพราะความเร็วของปัญญา แต่นี่เราไม่ให้ทำลาย ให้ตั้งอยู่ตรงหน้านั้นเพื่อการฝึกซ้อมทดสอบกันหาความจริงอันเป็นที่แน่ใจ

พอกำหนดเข้าไป ๆ อสุภะที่ตั้งอยู่ตรงหน้านั้น มันถูกจิตกลืนเข้ามา ๆ อมเข้ามา ๆ หาจิตนี้ สุดท้ายเลยรู้เห็นว่าเป็นจิตเสียเองเป็นตัวอสุภะนั้นน่ะ จิตตัวไปกำหนดว่าอสุภะนั้นน่ะมันกลืนเข้ามา ๆ เลยมาเป็นตัวจิตเสียเองไปเป็นสุภะและอสุภะหลอกตัวเอง จิตก็ปล่อยผลัวะทันที ปล่อยอสุภะข้างนอก ว่าเข้าใจแล้วที่นี่เพราะมันขาดจากกัน มันต้องอย่างนี้ซิ นี่มันเป็นเรื่องของจิตต่างหากไปวาดภาพหลอกตัวเอง ตื่นเงาตัวเอง อันนั้นเขาไม่ใช่ราคะ อันนั้นไม่ใช่โทสะ ไม่ใช่โมหะ ตัวจิตนี้ต่างหากเป็นตัวราคะ โทสะ โมหะ ทีนี้พอจิตรู้เรื่องนี้ชัดเจนแล้ว จิตก็ถอนตัวจากอันนั้นมาสู่ภายใน พอจิตแย็บออกไปมันก็รู้ว่าตัวนี้ออกไปแสดงต่างหาก ทีนี้ภาพอสุภะนั้นมันก็เลยมาปรากฏอยู่ภายในจิตโดยเฉพาะ

กำหนดอยู่ภายในพิจารณาอยู่ภายในจิต ทีนี้มันไม่เป็นความกำหนัดอย่างนั้นน่ะซิมันผิดกันมาก เรื่องความกำหนัดแบบโลก ๆ มันหมดไปแล้ว มันเข้าใจชัดว่ามันต้องขาดจากกันอย่างนี้ คือมันตัดสินกันแล้ว เข้าใจแล้ว ทีนี้ก็มาเป็นภาพปรากฏอยู่ภายในจิตก็กำหนดอยู่ภายในนั้น พอกำหนดอยู่ภายในมันก็ทราบชัดอีกว่า ภาพถ่ายในนี้ก็เกิดจากจิต มันดับมันก็ดับไปที่นี่ มันไม่ดับไปที่ไหน พอกำหนดขึ้นมันดับไป พอกำหนดไม่นานมันก็ดับไป ต่อไปมันก็เหมือนฟ้าแลบนั่นเอง พอกำหนดพับขึ้นมาเป็นภาพก็ดับไปพร้อม ๆ กัน เลยจะขยายให้เป็นสุภะอสุภะอะไรไม่ได้ เพราะความรวดเร็วของความเกิดดับ พอปรากฏขึ้นพับก็ดับพร้อม ๆ ต่อจากนั้นนิมิตภายในจิตก็หมดไป จิตก็กลายเป็นจิตว่างไปเลย ส่วนอสุภะภายนอกนั้นหมดปัญหาไปก่อนหน้านี้แล้ว เข้าใจแล้วตั้งแต่ขณะที่มันกลืนตัวเข้ามาสู่จิต มันก็ปล่อยอสุภะข้างนอกทันทีเลย รูป เสียง

กลิ่น รส อะไรข้างนอกมันปล่อยไปหมด เพราะอันนี้ไปหลอกต่างหากนี่ เมื่อเข้าใจตัวนี้ชัดแล้ว อันนั้นไม่มีปัญหาอะไร มันเข้าใจทันทีและปล่อยวางภายนอกโดยสิ้นเชิง

หลังจากภาพภายในดับไปหมดแล้วจิตก็ว่าง ว่างหมดที่นี่ กำหนดดูอะไรก็ว่างหมด มองดูต้นไม้ภูเขาตึกรามบ้านช่องเห็นเป็นเพียงราง ๆ เป็นเงา ๆ ส่วนใหญ่คือจิตนี้มันทะลุไปหมด ว่างไปหมด แม้แต่มองดูร่างกายตัวเองมันก็เห็นแต่พอเป็นเงา ๆ ส่วนจิตแท้มันทะลุไปหมด ว่างไปหมด ถึงกับออกอุทานในใจว่า โอ้โฮ จิตนี้ว่างถึงขนาดนี้เชียวนา ว่างตลอดเวลา ไม่มีอะไรเข้าผ่านในจิตเลย ถึงมันจะว่างอย่างนั้นมันก็ปรุงภาพเป็นเครื่องฝึกซ้อมอยู่เหมือนกัน เราจะปรุงภาพใดก็แล้วแต่เถอะ เป็นเครื่องฝึกซ้อมจิตใจให้มีความว่างช่ำชองเข้าไป จนกระทั่งแย็บเดียวว่าง ๆ พอปรุงขึ้นแย็บมันก็ว่างพร้อม ๆ ไปหมด

ตอนนี้แหละตอนที่จิตว่างเต็มที่ ความรู้อันนี้จะเด่นเต็มที่ที่นี่ คือรูปก็ดี เวทนาก็ดี สัญญาก็ดี สังขารก็ดี วิญญาณก็ดีมันรู้รอบหมดแล้ว มันปล่อยของมันหมดไม่มีอะไรเหลือ เหลือแต่ความรู้อันเดียว มันมีความปฏิพัทธ์ มันมีความสัมผัสสัมพันธ์อ้อยอิ่งอยู่อย่างละเอียดสุขุมมาก ยากจะอธิบายให้ตรงกับความจริงได้ มันมีความดูดดื่มอยู่กับความรู้อันนี้อย่างเดียว พออาการใด ๆ เกิดขึ้นพับมันก็ดับพร้อม มันดูอยู่นี่ สติปัญญาขั้นนี้ถ้าครั้งพุทธกาลท่านก็เรียก มหาสติ มหาปัญญา แต่สมัยทุกวันนี้เราไม่อาจเอื้อมพูด เราพูดว่าสติปัญญาอัตโนมัติก็พอตัวแล้วกับที่เราใช้อยู่ มันเหมาะสมกันอยู่แล้ว ไม่จำเป็นจะต้องให้ชื่อให้นามสูงยิ่งไปกว่านั้น มันก็ไม่พ้นจากความจริงซึ่งเป็นอยู่นี้เลย จิตดวงนี้ถึงได้เด่น ความเด่นอันนี้มันทำให้สว่างไปหมด

วันหนึ่งเดินจงกรมอยู่ทางด้านตะวันตกวัดดอยธรรมเจดีย์ เราอดอาหารมาได้ ๓-๔ วันแล้ว วันนั้นเขาจะมาใส่บาตรวันพระในวัด เราก็ไปเดินจงกรมอยู่โน้นตั้งแต่สว่างจนกระทั่งถึงเวลาไปบิณฑบาตที่บริเวณหน้าศาลาวัดถึงได้มา ตอนยืนรำพึงอยู่ทางจงกรม มันเกิดความอัศจรรย์พิลึกพิลั่น ถึงกับอุทานออกมาว่า แหม จิตนี้ทำไมถึงอัศจรรย์นักหนานะ มองดูอะไรแม้แผ่นดินที่เหยียบไปมานี้ก็เห็นอยู่ชัด ๆ ด้วยตา แต่ทำไมจิตซึ่งเป็นส่วนใหญ่มันว่างไปเสียหมด ต้นไม้ ภูเขาไม่มีในจิต มันว่างไปหมดไม่มีอะไรเหลือเลย เหลือแต่ความว่างอย่างเดียวเต็มหัวใจ ยืนรำพึงอยู่สักประเดี๋ยวความรู้ชนิดหนึ่งเกิดขึ้น "ถ้ามีจุดมีต่อมแห่งผู้รู้อยู่ที่ใด นั้นแลคือตัวภพ" ว่าอย่างนั้นเรางงเลย

ความจริงคำว่าจุดก็หมายถึง จุดผู้รู้นั้นเอง ถ้าเราเข้าใจปัญหานี้ตรงตามความจริงที่ผุดบอกขึ้นมา มันก็ดับกันได้ในขณะนั้นแหละ แต่นี้มันกลับงงไปเสียแทนที่จะเข้าใจ เพราะเราไม่เคยรู้เคยเห็น ถ้ามีจุดก็จุดผู้รู้ ถ้ามีต่อมก็หมายถึงต่อมผู้รู้ อยู่สถานที่ใดก็ที่จิตดวงรู้ ๆ นั้นแลคือตัวภพ อุบายที่ผุดขึ้นภายในจิตนั้นก็บอกชัด ๆ แล้วไม่ผิด

อะไรเลย แต่เรามันงงไปเอง เอ๊ะ นี่มันยังไงกันนะไปเสียอีก จึงไม่ได้ประโยชน์จากอุบายที่ผุดขึ้นบอกนั้นเลยในเวลานั้น ปล่อยให้เวลาผ่านไปเปล่า ๆ เป็นเวลา ๓ เดือนกว่า ทั้งที่ปัญหานั้นก็แบกอยู่ในจิตนั่นแล ยังปลงวางกันไม่ได้

ทีนี้ถึงเวลามันจะรู้นะ ก็พิจารณาจิตอันเดียวไม่ได้กว้างขวางอะไร เพราะสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นส่วนหยาบมันรู้หมด รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสทั่วโลกธาตุมันรู้หมดเข้าใจหมด และปล่อยวางหมดแล้ว มันไม่สนใจพิจารณา แม้แต่รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ยังไม่ยอมสนใจพิจารณาเลย มันสนใจอยู่เฉพาะความรู้ที่เด่นดวงกับเวทนาส่วนละเอียดภายในจิตเท่านั้น สติปัญญาสัมผัสสัมพันธ์อยู่กับอันนี้ พิจารณาไปพิจารณามา แต่ก็พึงทราบว่าจุดที่ว่านี้มันยังเป็นสมมุติ มันจะสง่าผ่าเผยขนาดไหนก็สง่าผ่าเผยอยู่ในวงสมมุติ จะสว่างกระจ่างแจ้งขนาดไหนก็สว่างกระจ่างแจ้งอยู่ในวงสมมุติ เพราะอวิชชายังมีอยู่ในนั้น

อวิชชานั้นแลคือตัวสมมุติ จุดแห่งความเด่นดวงนั้นก็แสดงอาการลุ่ม ๆ ดอน ๆ ตามขั้นแห่งความละเอียดของจิตให้เราเห็นจนได้ บางทีก็มีลักษณะเศร้าหมองบ้าง ผ่องใสบ้าง ทุกข์บ้าง สุขบ้าง ตามขั้นละเอียดของจิตภูมินี้ให้ปรากฏพอจับพิรุธได้อยู่นั่นแล สติปัญญาขั้นนี้เป็นองครักษ์รักษาจิตดวงนี้อย่างเข้มงวดกวดขัน แทนที่มันจะจ่อกระบอกปืนคือสติปัญญาเข้ามาที่นี่มันไม่จ่อ มันส่งไปที่อวิชชาหลอกไปโน้น จึงได้ว่าอวิชชานี้แหลมคมมาก ไม่มีอะไรแหลมคมมากยิ่งกว่าอวิชชาซึ่งเป็นจุดสุดท้าย ความโลภมันก็หยาบ ๆ พอเข้าใจและเห็นโทษได้ง่าย โลกยังพอใจกันโลภคิดดูซิ ความโกรธก็หยาบ ๆ โลกยังพอใจโกรธ ความหลง ความรัก ความชัง ความเกลียดความโกรธอะไรเป็นของหยาบ ๆ พอเข้าใจและเห็นโทษได้ง่าย โลกยังพอใจกัน

อันนี้ไม่ใช่สิ่งเหล่านั้น มันเลยมาหมด ปล่อยมาได้หมด แต่ทำไมมันยังมาติดความสว่างไสว ความอัศจรรย์อันนี้ ทีนี้อันนี้เมื่อมันมีอยู่ภายในนี้ มันจะแสดงความอับเฉาขึ้นมานิด ๆ แสดงความทุกข์ขึ้นมานิด ๆ ซึ่งเป็นความเปลี่ยนแปลง ไม่แน่นอนไม่คงเส้นคงวา ให้จับได้ด้วยสติปัญญาที่จดจ่อต่อเนื่องกันอยู่ตลอดเวลา ไม่ลดละความพยายามอยากรู้อยากเห็นความเป็นต่าง ๆ ของจิตดวงนี้ สุดท้ายก็หนีไม่พ้น ต้องรู้กันจนได้ว่าจิตดวงนี้ไม่เป็นที่แน่ใจตายใจได้ จึงเกิดความรำพึงขึ้นมาว่า จิตดวงเดียวนี้ทำไมจึงเป็นไปได้หลายอย่างนักนะ เดี๋ยวเป็นความเศร้าหมอง เดี๋ยวเป็นความผ่องใส เดี๋ยวเป็นสุข เดี๋ยวเป็นทุกข์ ไม่คงที่ดีงามอยู่ได้ตลอดไป ทำไมจิตละเอียดถึงขนาดนี้แล้วจึงยังแสดงอาการต่าง ๆ อยู่ได้

พอสติปัญญาเริ่มหันความสนใจเข้ามาพิจารณาจิตดวงนี้ ความรู้ชนิดหนึ่งที่ไม่คาดไม่ฝันก็ผุดขึ้นมาภายในใจว่า ความเศร้าหมองก็ดี ความผ่องใสก็ดี ความสุขก็ดี

ความทุกข์ก็ดี เหล่านี้เป็นสมมุติทั้งสิ้น และเป็นอนัตตาทั้งมวลนะ เท่านั้นแลสติปัญญาก็หยั่งทราบจิตที่ถูกอวิชชาครอบงำอยู่นั้นว่า เป็นสมมุติที่ควรปล่อยวางโดยถ่ายเดียวไม่ควรยึดถือเอาไว้ หลังจากความรู้ที่ผุดขึ้นบอกเตือนสติปัญญาผู้ทำหน้าที่ตรวจตราอยู่ขณะนั้น ผ่านไปครู่เดียว จิตและสติปัญญาเป็นราวกับว่าต่างวางตัวเป็นอุเบกขามัธยัสถ์ไม่กระเพื่อมตัวทำหน้าที่ใด ๆ ในขณะนั้น จิตเป็นกลาง ๆ ไม่จดจ่อกับอะไร ไม่เผลอส่งใจไปไหน ปัญญาก็ไม่ทำงาน สติก็รู้อยู่ธรรมดาของตนไม่จดจ่อกับสิ่งใด

ขณะจิต,สติ,ปัญญา ทั้งสามเป็นอุเบกขามัธยัสถ์นั้นแล เป็นขณะที่โลกธาตุภายในจิตอันมีอวิชชาเป็นผู้เรืองอำนาจได้กระเทือน และขาดสะบั้นบรรลัยลงจากบัลลังก์คือใจ กลายเป็นวิสุทธิจิตขึ้นมาแทนที่ ในขณะเดียวกันกับอวิชชาขาดสะบั้นหั่นแหลกแตกกระจายหายซากลงไปด้วยอำนาจสติปัญญาที่เกรียงไกร ขณะที่ฟ้าดินถล่มโลกธาตุหวั่นไหว (โลกธาตุภายใน) แสดงมหัศจรรย์บั้นสุดท้ายปลายแดนระหว่างสมมุติกับวิมุตติ ตัดสินความบนศาลสถิตยุติธรรม โดยวิมุตติญาณทัสสนะเป็นผู้ตัดสินคู่ความ โดยฝ่ายมัชฌิมาปฏิปทา มรรคอริยสัจเป็นฝ่ายชนะโดยสิ้นเชิง ฝ่ายสมุทัยอริยสัจเป็นฝ่ายแพ้น็อกแบบหามลงเปล ไม่มีทางฟื้นตัวตลอดอนันตกาลสิ้นสุดลงแล้ว

เจ้าตัวเกิดความอัศจรรย์ล้นโลก อุทานออกมาว่า โอ้โห่ ๆ อัศจรรย์หนอ ๆ แต่ก่อนธรรมนี้อยู่ที่ไหน ๆ มาบัดนี้ธรรมแท้ ธรรมอัศจรรย์เกินคาด(เกินโลก) มาเป็นอยู่ที่จิต และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับจิตได้อย่างไร และแต่ก่อนพระพุทธเจ้า พระสงฆ์สาวกอยู่ที่ไหน มาบัดนี้องค์สรณะที่แสนอัศจรรย์มาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับจิตดวงนี้ได้อย่างไร โอ้โห่ ธรรมแท้,พุทธะแท้,สังฆะแท้เป็นอย่างนี้หรือ ไม่อยู่กับความคาดหมายด้นเดาใด ๆ ทั้งสิ้น แต่เป็นความจริงล้วน ๆ อยู่กับความจริงล้วน ๆ อย่างเดียว

หลังจากนั้นก็เกิดรำพึงเป็นลักษณะท้อใจต่อเพื่อนร่วมโลกร่วมทุกข์ เกี่ยวกับธรรมที่เป็นอยู่ในใจว่า เมื่อธรรมแท้เป็นเช่นนี้ จะนำออกสอนใครให้รู้ให้เข้าใจได้อย่างไร อยู่คนเดียวพอถึงวันขันธ์แตกธาตุสลายไป ไม่เหมาะสมกว่าการบอกกล่าวสั่งสอนใครละหรือ พอรำพึงเช่นนี้ก็มีความรู้ชนิดหนึ่งผุดขึ้นมาว่า พระพุทธเจ้าทรงรู้เห็นธรรมอัศจรรย์นี้เพียงคนเดียว แต่เป็นศาสดาสั่งสอนสัตว์ได้ตั้งสามโลกธาตุ ทำไมเวลาเราสอนตนยังสอนได้ สอนคนอื่นจะท้อใจสอนไม่ได้อย่างไร เพราะแนวทางสอนแนวทางรู้มีอยู่มิได้ปิดบังลี้ลับ พอทราบเช่นนี้ ความรู้สึกท้อใจที่จะพูดกับเพื่อนฝูงจึงค่อย ๆ คลี่คลายออกมา

เรื่องทั้งนี้ยังทำให้ระลึกถึงองค์ศาสดาขณะตรัสรู้ทีแรก ทรงทำความขวนขวายน้อย อิดหนาระอาพระทัยในการที่จะนำธรรมอันประเสริฐในพระทัยออกสั่งสอนโลกเพราะทรงเห็นว่าเหลือวิสัยที่จะรู้เห็นตามได้ ทั้งที่ทรงปรารถนาเป็นศาสดาเพื่อสั่งสอน

โลกอยู่แล้ว เพราะเห็นว่าธรรมที่ทรงรู้ทรงเห็นนั้น เป็นธรรมสุดเอื้อมหมดหวังที่โลกจะยอมรับนับถือและปฏิบัติเพื่อรู้เห็นตามได้ แต่เมื่อทรงพิจารณาย้อนหลังถึงปฏิปทาที่ทรงดำเนินมาจนถึงความรู้แจ้ง ก็ทราบได้ว่าไม่เป็นธรรมที่สุดเอื้อมหมดหวัง ยังจะเกิดประโยชน์แก่โลกอย่างมหาศาลไม่มีประมาณ เพราะการสั่งสอนตามแนวทางของธรรมที่เคยเห็นผลมาแล้วไม่สงสัย จึงปลงพระทัยในการที่จะสั่งสอนสัตว์โลกต่อไป

เราที่เป็นในลักษณะนี้เพราะเป็นธรรมไม่เคยรู้เคยเห็น และเป็นธรรมอัศจรรย์สุดส่วน เมื่อมองดูเฉพาะผลในปัจจุบัน ไม่มองสาวไปถึงเหตุที่ดำเนินมาจึงทำให้ท้อถอยปล่อยวางในการที่จะพูดสนทนากับใคร ๆ ตลอดการเทศนาว่าการต่าง ๆ เกี่ยวกับธรรมนี้ ต่อเมื่อได้พิจารณาสาวถึงเหตุคือปฏิปทาเครื่องดำเนินมาแล้ว จึงทำให้มีแก่ใจในการที่จะพูดคุย ตลอดการแสดงออกแห่งธรรมแง่ต่าง ๆ ตามขั้นภูมิของผู้มาเกี่ยวข้องศึกษาอบรมด้วยเรื่อยมา จนกลายเป็นอาจารย์แบบปลอม ๆ ขึ้นมา ด้วยความเสกสรรของประชาชน,พระเณรทั้งหลายดังที่เป็นอยู่นี้แล เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จำต้องได้พูดจาปราศรัยเทศนาว่าการดุด่าว่ากล่าวกันไปตามความหนักเบาที่ควรแสดง

ต้องขออภัยกับท่านผู้ฟัง,ผู้อ่านมาก ๆ ด้วย ที่จะเรียนแบบเถรตรงเกินไปจนน่าเกลียดนี้ คือ ในเวลาพระเศษเดนเที่ยวหัวซุกหัวซุนด้วยความทุกข์แสนสาหัสเพราะการฝึกทรมานตนอยู่ในป่าในเขา ด้วยความตะเกียกตะกายโดยอาการต่าง ๆ แทบไปแทบอยู่ แบบไม่มีกุสลามาติกาตามส่งเสียบ้างเลย เพราะความทุกข์ทรมานร้อยแปดพันประการนั้น ไม่มีใครทราบและสนใจคิดกันบ้าง นอกจากคนในป่าในเขาที่ไปอาศัยเขาอยู่พอประทังชีวิตไปในวันหนึ่ง ๆ ที่เขาอาจพอทราบได้บ้างเป็นบางส่วนบางอาการ

ดังนั้นคำว่า พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพระองค์ถึงขั้นสลบไสลก่อนตรัสรู้นั้น จึงเป็นธรรมที่ผู้ปฏิบัติเพื่ออรรถเพื่อธรรม เพื่อมรรคผลนิพพานด้วยความมุ่งมั่นถึงใจต้องยอมรับและเชื่ออย่างถึงใจไม่มีความกังขา นอกจากผู้ไม่เคยปฏิบัติและไม่สนใจปฏิบัติเลย หรือปฏิบัติแบบเอาเสื่อหมอนมัดติดหลังติดคอรอให้กิเลสตาย และขุดหลุมฝังศพกิเลสด้วยการนอนคอยตักตวงเอามรรคผลนิพพานอยู่ท่าเดียวเท่านั้น จะไม่ยอมเชื่อการดำเนินด้วยความลำบากของพระพุทธเจ้าแลสาวกทั้งหลายเลย ยิ่งสมัยนี้เป็นสมัยคนฉลาดมาก อะไรที่ขัดต่อความเป็นปราชญ์ของตน แม้สิ่งนั้นจะถูกจะดีวิเศษวิโสเพียงไรก็ไม่สนใจรับนำสิ่งที่ดีนั้นเข้ามาเทียบเคียงความเป็นปราชญ์ของตน สุดท้ายความเป็นปราชญ์นั้นก็ไม่พ้นจากความพาลแก่ตนและส่วนรวมจนได้ ฉะนั้น วิถีทางเดินของความต่ำทรามแห่งจิตใจกับวิถีทางเดินแห่งความมีธรรมในใจจึงต่างกันมาก

ท่านนักปฏิบัติ ตามหลักธรรมท่านว่า เป็นนักพิจารณาใคร่ครวญทุกแง่ทุกมุมทั้งทางธรรมและทางโลกด้วยความไม่ประมาท ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถใด อยู่ในสถานที่

ใด ควรมีสติปัญญาประคองตัวอยู่เสมอ ไม่สนใจกับความบกพร่องหรือสมบูรณ์ทางมรรยาทความประพฤติดี-ชั่ว ตลอดการให้คะแนนตัดคะแนนของผู้ใด ยิ่งกว่าความสนใจกับความบกพร่องหรือสมบูรณ์ทางมรรยาทความประพฤติดี-ชั่ว ตลอดการให้คะแนนหรือตัดคะแนนตัวเราเอง นี่คือทางเดินของธรรมสำหรับผู้ประพฤติธรรม มีธรรมประจำตัว ถ้าตรงข้ามเป็นทางเดินฝ่ายต่ำสำหรับผู้ใจต่ำหาความเป็นธรรมเข้าแทรกมิได้ นี่เป็นคำเตือนท่านนักปฏิบัติที่มาศึกษาอบรมได้เข้าใจอย่างถึงใจโดยทั่วกัน

ธรรมที่กล่าววันนี้ส่วนมากเป็นเรื่องส่วนตัว เป็นธรรมไม่สมควรนำออกแสดงในที่สาธารณะชน ซึ่งมีความรู้สึกในแง่หนักเบาต่างกัน อาจมีส่วนเสียทางโลกวัชชะสำหรับผู้แสดง และมีส่วนเสียทางจิตใจของผู้ฟังผู้อ่านได้เมื่อถอดเทปออกพิมพ์เป็นอักษรนอกจากฟังในวงเฉพาะที่ควรฟังและเข้าใจกันได้ดีเท่านั้น กัณฑ์นี้จึงรู้สึกฝืนใจฝืนนิสัยของผู้แสดงอยู่ไม่น้อย เท่าที่นำออกก็ด้วยความเห็นใจท่านผู้มาศึกษาอบรมด้วยความเป็นธรรมขอร้องให้นำออก เพื่อเป็นแนวทางแก่ผู้ปฏิบัติทั้งหลายจะได้ยึดเป็นแนวปฏิบัติต่อไปตลอดกาลนาน หากผิดพลาดประการใดจึงขออภัยจากท่านผู้อ่านทั้งหลายโดยทั่วกันด้วย โดยคิดว่าท่านผู้ทรงธรรมทางด้านปฏิบัติจิตตภาวนายังมีอยู่มากทั้งปัจจุบันและอนาคต ซึ่งอาจได้รับประโยชน์จากธรรมกัณฑ์แหวกแนวนี้บ้าง ผู้แสดงจึงทนอายในการขายความโง่ของตนไว้ในกัณฑ์นี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๘ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๒๒

กายคู่ควรกับวัตถุ ใจคู่ควรกับธรรม

ศีลธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของใจ ธรรมกับใจเป็นของคู่ควรกัน และใจเป็นธรรมชาติใหญ่โตมากในบุคคลแต่ละคน ตลอดทั้งโลกมีใจเป็นสำคัญ ถ้าใจหันเหผิดทางไป เช่น นิยมทางด้านวัตถุมาก ๆ โดยไม่สนใจทางด้านจิตใจว่าเป็นสาระสำคัญที่ควรบำรุงรักษาให้มีความสงบเย็นบ้าง สมกับใจเป็นรากแก้วของสมบัติทั้งปวงมีร่างกายเป็นต้น มีแต่ปล่อยให้ค่านิยมของวัตถุฉุดลากไปโดยถ่ายเดียว ใจย่อมเกิดความโลภมากในวัตถุ ดิ้นรนในวัตถุ ได้เท่าไรไม่เพียงพอ คนหนึ่ง ๆ ให้ได้วัตถุสมบัติตามความอยากของตัวโลภนั้น โลกแห่งแผ่นดินนี้ยังแคบไป หาที่ปลงที่วางไม่ได้ เพราะไม่พอกับความอยากความต้องการของความโลภ ซึ่งเป็นสิ่งใหญ่โตมากครอบโลกธาตุไม่มีประมาณพอคาดได้ เพียงสมบัติในโลกมนุษย์เรานี้จึงไม่พอกับความต้องการของบุคคลแม้คนเดียว ยังอยากให้เต็มทั้งโลกมนุษย์นี้ด้วย เต็มทั้งท้องฟ้าอากาศ ไม่มีที่ว่างเลยด้วย มีแต่สมบัติของบุคคลเพียงผู้เดียวเท่านั้น แม้เช่นนั้นก็ยังไม่พอกับความอยากความต้องการของกิเลสตัวโลภมาก และมากยิ่งกว่าท้องฟ้ามหาสมุทรสุดสาครเป็นไหน ๆ ไม่มีอะไรแข่งได้ในโลกทั้งสามนี้

ท่านกล่าวไว้ว่า **นตฺถิ ตณฺหา สมานที** แม่น้ำรวมกันทั้งโลกธาตุ จะเสมอด้วยตัณหา คือ ความอยากอันใหญ่หลวงย่อมไม่มี เริ่มแสดงความอยากตั้งแต่วันเกิดกระทั่งวันตาย ไม่เคยบกพร่องในคนคนหนึ่ง ๆ แม้ตายก็ตายไปด้วยความอยากนั่นแลเป็นเจ้าอำนาจบาตรหลวงครองหัวใจสัตว์โลก ฉะนั้น โลกจะหาความสุขสบายเพราะความอยากไม่มีเมืองพอ จึงผิดหวังไปตาม ๆ กัน ไม่มีคำว่า “เจอความสุขแล้ว เพราะตัณหาเป็นผู้นำทาง” เราชาวพุทธจึงควรสะดุดใจบ้าง จะไม่เลยเถิดเตลิดไปตามความอยากอยู่เรื่อยไป พลาดท่าเรื่อยไป

เมื่อความโลภมีมาก ความรักความสงวนความถือสิทธิ์ถืออำนาจก็มีมากไปตาม ๆ กัน มีอะไรเข้ามาเกี่ยวข้องที่จะทำลายความรักความสงวนในสมบัติของตนให้บกพร่องไปแม้แต่นิดเดียว จะกระทบกระเทือนต่อจิตใจให้เกิดความเคียดแค้นแน่นหัวอก และเกิดกิเลสประเภทหนึ่งขึ้นมาในขณะนั้น ได้แก่ ความโกรธแค้น อันเป็นคู่กับความโลภ ความหลงก็มีพื้นอยู่แล้ว ไม่รู้สึกตัวเลยว่า โลกนี้ทั้งโลกเป็นโลกที่มีป่าช้า มี

วันตายได้ มีวันสลายพลัดพรากจากของรักของชอบใจจำนวนน้อยมากไปได้เหมือน ๆ สัตว์และมนุษย์ทั่วไป

เมื่อจิตได้หันเหไปทางด้านวัตถุ สนใจกับด้านวัตถุมาก ๆ จิตยิ่งมีความหยาบโลนลงไป เพราะไม่ใช่วิสัยของจิตจะไปยึดสิ่งเหล่านั้นมาเป็นตน เป็นสาระแก่นสารแทนใจ และเป็นความสุขอันพึงพอใจของใจได้ นอกจากศีลธรรมซึ่งเป็นของคู่ควรของใจเพราะเป็นนามธรรมด้วยกัน

ด้วยเหตุนี้โลกที่มีความเดือดร้อนวุ่นวาย ทั้งคนโง่คนฉลาด ทั้งคนเรียนมากเรียนน้อย ทั้งคนมีคนจน จึงหาความสุขจากด้านวัตถุแม้มีจำนวนน้อยมากเหล่านั้นไม่ได้ตามใจหวัง ไปที่ไหนมีแต่กองทุกข์ซึ่งเต็มอยู่ในใจของคนทุกประเภท ทุกเพศทุกวัยทุกชาติชั้นวรรณะไม่เลือกหน้า เพราะจิตหมุนไปในทางที่ผิดจนเกินเหตุเกินผล ไม่สะดุดใจแม้แต่น้อยเลยว่าตน คือ ใจได้ทอดตัวลงไปเป็นเขียงเช็ดเท้าให้ค่านิยมทางด้านวัตถุเหยียบย่ำทำลายเรื่อยมา และยังจะเรื่อยไปอีกไม่มีทางสิ้นสุด ถ้าไม่สะดุดใจระลึกรู้ตัวบ้างแต่บัดนี้

หากโลกยังมีความสนใจในด้านวัตถุมาก โดยไม่สนใจกับศีลธรรมหรือศาสนาเป็นคู่เคียงกันไปเลยแล้ว โลกก็จะถึงจุดระเบิดจนได้ ความระเบิดของโลกนั้นก็คือความฉิบหายของโลกเอง ซึ่งเกิดขึ้นจากจิตใจตัวโลภตัวโกรธเคียดแค้นนี้แล แผลงฤทธิ์ออกไปทำลายทั้งผู้อื่นและตัวเองให้ฉิบหายป่นปี้ไป แทบไม่มีสิ่งใดเหลืออยู่ได้เลย

ด้วยเหตุนี้นักปราชญ์ทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ที่ทรงค้นพบความจริงความปลอมทั้งหลายโดยประจักษ์พระทัยแล้ว จึงได้นำธรรมของจริงมาสั่งสอนโลกโดยแยกแยะทางด้านวัตถุและด้านนามธรรมเป็นชิ้นเป็นส่วน ให้รู้จักเลือกเฟ้นในสิ่งควรไม่ควร การทรงสั่งสอนโลกนั้นท่านเรียกว่าประกาศพระศาสนา การประกาศพระศาสนาก็คือ ประกาศความจริงอันถูกต้องแม่นยำแก่สัตว์โลก ให้ยึดถือและปฏิบัติตามนั่นเอง ผลคือความสงบเย็นใจจะเป็นความหวังที่แน่นอน ไม่เป็นความหวังแบบลม ๆ แล้ง ๆ ดังที่เคยเป็นมาและเป็นอยู่เพราะการกินไม่เลือก

ใจและกายซึ่งครองกันอยู่ก็ย่อมมีที่ปลงวาง ไม่ร้อนเป็นไฟไปด้วยกันเสียสิ้นทั้งกายและจิตใจ สมกับมนุษย์เป็นผู้ฉลาดกว่าบรรดาสัตว์ในโลกที่อยู่ด้วยกัน การด่าแช่งของสัตว์ที่เคยมีอย่างลึกลับแก่มวลมนุษย์ว่าโหดร้ายทารุณ ก็จะได้เบาลง เพราะมนุษย์ฉลาดแบบมีศาสนาปกครองใจ มิได้ฉลาดแบบผีแบบยักษ์ดังที่เคยเป็นมาประจำนิสัยมนุษย์

พระพุทธเจ้ามาตรัสรู้แต่ละพระองค์ ไม่เคยทรงสั่งสอนอรรถธรรมให้แตกต่างกันไปแม้แต่น้อยเลย หลักใหญ่ทรงสั่งสอนเรื่องกรรมของสัตว์ ประจำพระศาสนาของ

แต่ละพระองค์ๆ ไม่เคยเว้น กรรม คือ การกระทำ ความคิดดี-ชั่วทางใจเรียกว่า มโนกรรม การกล่าวดีชั่วทางวาจาเรียกว่า วจีกรรม การกระทำดีชั่วทางกายเรียกว่า กายกรรม เรียกว่า มโนสุจริต มโนทุจริตบ้าง วจีสุจริต วจีทุจริตบ้าง กายสุจริต กายทุจริตบ้าง ตามแต่กิริยาที่ทำนั้นเป็นฝ่ายดีหรือฝ่ายชั่ว ผลก็แยกส่วนแบ่งส่วนไปตามหลักธรรมชาติของกรรมที่ผลิตขึ้นมา ให้เป็นสุขบ้างเป็นทุกข์บ้าง ให้เป็นสุขโดยลำดับบ้าง เป็นทุกข์โดยลำดับบ้าง ให้เป็นสุขอย่างยอดเยี่ยมจนถึงที่สุดแห่งความสุขที่เรียกว่า **ปรมํ สุขํ** อันเป็นความสุขสุดยอดบ้าง และเป็นทุกข์โดยลำดับจนถึงขั้นมหันตทุกข์มหันตโทษบ้างเป็นรายๆ ไป

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงสอนเรื่องกรรม แต่ที่อยู่ของกรรมนั้นอยู่ที่ไหน กรรมอยู่กับมนุษย์และสัตว์ผู้ทำกรรม นอกจากสัตว์ตายจะไม่ทำกรรม เป็นแต่สัตว์เดียรัจฉานเขาไม่ทราบบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์เป็นอย่างไร จึงไม่ใช่วิสัยที่จะรับศาสนาไว้ได้ และไม่ใช่วิสัยของพระพุทธเจ้าจะทรงสั่งสอนสัตว์เหล่านั้นยิ่งกว่าการสนพระทัยสั่งสอนมวลมนุษย์ซึ่งเป็นผู้ฉลาด รู้จักดีชั่วบาปบุญคุณโทษทุกอย่างนอกจากผู้ไม่เชื่อและไม่ทำตามเท่านั้น

ศาสนาจึงต้องประกาศในแดนมนุษย์ ไม่ว่าพระพุทธเจ้าพระองค์ใดมาตรัสรู้ธรรม ย่อมทรงแสดงอรรถธรรมแก่มนุษย์ผู้ควรจะรับศีลธรรมไว้ได้เท่านั้น เพราะมนุษย์บ้างประเภทเขาก็ไม่สนใจ เพราะความรู้สึกทางจิตใจเป็นอีกแง่หนึ่ง มีความรู้ความเห็นเป็นต่างๆ ไม่อาจจะรับธรรมไว้ได้ พระองค์ก็ไม่ทรงสอน

ผู้ที่ควรจะรับอรรถธรรมที่สั่งสอนไว้ได้โดยลำดับ พระองค์ก็ทรงสอน สอนตามขั้นตามภูมิแห่งอุปนิสัยและความฉลาดสามารถของผู้รับฟัง จนถึงขั้นวิมุตติหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง เพราะอำนาจแห่งการสอนของพระพุทธเจ้า และอำนาจแห่งการประพฤติปฏิบัติตามของตนด้วยความเชื่อความเลื่อมใส จนถึงจุดหมายปลายทางได้

คำว่าศาสนาจึงจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับจิตใจมนุษย์เรา มนุษย์ผู้ใดคณะใดไม่มีศาสนา แต่ยึดวัตถุเป็นศาสนาเป็นที่ยึดถือของใจ ใจถือด้านวัตถุเป็นที่พึ่งที่อาศัย นี่เป็นอฐานะที่เป็นไปไม่ได้ เพราะไม่ใช่วิสัยของใจจะไปยึดสิ่งเหล่านั้นมาเป็นที่พึ่งเป็นสรณะได้ นอกจากศีลธรรมอันเป็นความเหมาะสมดีงามเท่านั้น มีพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นหลักใจ เป็นที่ยึดที่ระลึกของใจ และปฏิบัติตามหลักธรรมที่ทรงสั่งสอนไว้ด้วยความถูกต้องแม่นยำ

นี่เป็นวิสัยของจิตที่จะพึงคิดพึงยึดถือเป็นอารมณ์ เพราะจิตมีอารมณ์เป็นอาหาร มีอารมณ์เป็นเครื่องอยู่ กายมีวัตถุเป็นที่อยู่ มีวัตถุเป็นที่อาศัย มีวัตถุเป็นเครื่องบำรุงใจ มีอารมณ์เป็นเครื่องบำรุงรักษาและเป็นเครื่องทำลาย ถ้าอารมณ์นั้นเป็นข้าศึกต่อใจ

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงสั่งสอนสัตว์โลกด้วยธรรม เพื่อความเหมาะสมกับใจซึ่งเป็นนามธรรมด้วยกันได้ยึดและปฏิบัติตาม เช่น ให้ระลึก "พุทโธ ๆ"เป็นต้น ซึ่งเหมาะสมอย่างยิ่งกับใจ

เมื่อใจได้อาศัยพุทโธหรือธรรมบทต่าง ๆ เป็นอารมณ์เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ใจย่อมมีที่พึ่ง เมื่อใจมีที่พึ่ง ใจย่อมมีความสงบสุขไม่เคว้งคว้าง แม้จะเคยฟุ้งซ่านวุ่นวายคว้าโน้นคว้านี้ตอนที่ยังไม่ได้หลักได้เกณฑ์ ยังหาที่ยึดถือไม่ได้ เมื่อได้รับธรรมเข้าสู่ใจ ใจย่อมสงบและมีความอบอุ่น เช่นเดียวกับทารกเจอแม่หรือพี่เลี้ยงฉะนั้น ที่นี่ย้อนเข้าหาด้านจิตภาวนา จิตใจแม้จะเคยคึกคะนองมายิ่งกว่าม้าตัวคะนองเป็นไหน ๆ ก็ตาม ย่อมไม่ทนต่อการฝึกการอบรมการทรมานด้วยอรรถด้วยธรรมนี้ไปได้

พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ก็เพราะการฝึกการทรมานพระองค์ด้วยอรรถด้วยธรรม พระสาวกทั้งหลายได้บรรลุธรรมจนถึงขั้นอรหัตอรหันต์ ก็ล้วนแล้วแต่การประพฤติปฏิบัติฝึกหัดทรมานตนด้วยอรรถด้วยธรรมทั้งสิ้น ธรรมจึงมีความจำเป็นต่อจิตใจมากมาแต่กาลไหน ๆ ธรรมเป็นทั้งที่พึ่งที่ยึดของใจ เป็นทั้งเครื่องซักฟอกจิตใจให้ขาวสะอาดปราศจากมลทินไปโดยลำดับ จนถึงความบริสุทธิ์หลุดพ้น ส่วนวัตถุ ไม่มีวัตถุใดสมบัติใดแม้นิยมนับถือกันว่ามีค่ามาก ที่จะเข้าไปซักฟอกจิตใจให้มีความสงบสุขและความผ่องแผ้วสวยงาม หรือบริสุทธิ์จากสิ่งโสมมที่ฝังอยู่ภายในใจ คือ กิเลสประเภทต่าง ๆ ได้เลย นอกจากธรรมซึ่งคู่ควรของกันและกันเท่านั้น

ด้วยเหตุนี้ศาสนธรรมจึงเป็นธรรมจำเป็น สำหรับหมู่ชนผู้ต้องการหลักเกณฑ์อันถูกต้องตามความเป็นจริง กายก็ให้มีที่พึ่งอันหนึ่ง คือ วัตถุสมบัติ ดังโลกทั้งหลายเสาะแสวงหาด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อความเป็นอยู่ของกายจะได้สะดวก เพราะมีเครื่องบำรุงรักษาที่เหมาะสมกัน คือมีที่อยู่อาศัย ปัจจัยเครื่องบำรุงรักษาร่างกายให้มีความผาสุก เช่นข้าวน้ำโภชนะอาหาร เป็นต้น เวลาเกิดความหิวโหยขึ้นมาก็รับประทาน เป็นเครื่องบรรเทาทุกขเวทนาทางกายให้เบาลงและหายไป กลายเป็นความอิ่มหนำสำราญขึ้นมา เวลาหนาวก็หาผ้ามาห่ม ร้อนก็อาบน้ำหรือใช้พัดลม เหล่านี้เป็นวิสัยของกายกับวัตถุซึ่งเป็นของคู่ควรกัน อาศัยกันได้ชั่วระยะกาลที่ยังมีชีวิตครองร่างอยู่

แต่ใจต้องมีอารมณ์เป็นที่ยึดที่อาศัย จะอยู่ตามลำพังไม่ได้ ต้องคิดต้องปรุง ต้องมีอารมณ์เป็นเครื่องเล่นอยู่ประจำราวเด็กกับตุ๊กตานั่นแล ด้วยเหตุนี้ท่านจึงสอนให้นำธรรมะเข้าสู่ใจ อันเป็นอารมณ์ในทางที่ดี ให้ใจได้ยึดถือและปฏิบัติเพื่อเป็นอารมณ์ของใจ เฉพาะอย่างยิ่งคือจิตตภาวนา ซึ่งเป็นวิธีน้อมธรรมให้เข้าใกล้ชิดสนิทกับใจมากกว่าวิธีอื่นใด ใจมีธรรมเป็นอารมณ์ ซึ่งเป็นวิธีการเปลี่ยนอารมณ์อันเป็นข้าศึกต่อใจที่เคยเป็นมาออก ในขณะเดียวกันนำอารมณ์อันดีงาม คือ ธรรม เช่น พุทโธ ธัมโม สังโฆ หรือ

ธรรมบทใดก็ได้ ขึ้นชื่อว่าธรรมแล้วเป็น "โอสถ" เครื่องเยียวยารักษาใจทั้งสิ้น ตามแต่จริตนิสัยของผู้นั้น ๆ เป็นราย ๆ ไปจะชอบธรรมบทใด

จิตเมื่อได้ธรรมเป็นอารมณ์ บังคับฝึกฝนอบรมตนด้วยธรรมเป็นอารมณ์ มีสติเป็นเครื่องควบคุมงาน คือ การฝึกฝนอบรมตน ใจเมื่อมีผู้ป้องกันมีผู้รักษามีพี่เลี้ยงคอยรักษาอันตรายให้ คือ สติ ย่อมจะเข้าสู่ความสงบเย็นได้ในกาลเวลาหนึ่งโดยไม่ต้องสงสัย เมื่อจิตเข้าสู่ความสงบได้ด้วยการฝึกการอบรม หรือด้วยอารมณ์แห่งธรรมที่นำเข้าไปบริกรรมภาวนา จิตย่อมมีความเย็นความเบาความสบายขึ้นมา โดยไม่ต้องไปหาความสุขจากที่ใด ๆ

การที่จิตหาความสุขไม่ได้ทั้ง ๆ ที่ต้องการความสุขอยู่โดยทั่วกัน ก็เพราะจิตแสวงหาความสุขไม่ถูกทาง มิหนำซ้ำความคิดปรุงต่าง ๆ ซึ่งเป็นข้าศึกต่อใจนั้น จิตยิ่งมีความขยันคิดปรุง โดยไม่มีการหักห้ามต้านทานอารมณ์ที่เป็นภัยนั้นบ้างเลย อารมณ์ที่จิตคิดปรุงอยู่เสมอนั้นแล เป็นต้นเหตุที่จะให้เกิดความวุ่นวาย เกิดความทุกข์ขึ้นมา เมื่อจิตมีความสงบแล้ว ความทุกข์ความวุ่นวายเหล่านั้นก็หายไป

สรุปความลงแล้วว่า จิตที่หาความสุขไม่ได้ก็เพราะ ความรบกวนตนเองด้วยอารมณ์ที่เป็นข้าศึก เมื่อนำอารมณ์อันเป็นอรรถเป็นธรรมเข้าไปเป็นเครื่องยึดแทนอารมณ์ไม่ดี จิตย่อมมีความสงบเย็นได้ จิตสงบได้มากน้อย ความสุขย่อมเกิดขึ้นมากน้อยตาม ๆ กัน จึงไม่มีความสุขใด อยู่ในสถานที่ใด พอที่นำมายึดนำมาอวดโลกหรืออวดผู้หนึ่งผู้ใดได้ นอกจากเสาะแสวงหาจิต ด้วยวิธีการที่ถูกต้องดังที่กล่าวมานี้ การเสาะแสวงหาความสุขทางด้านจิตใจโดยผิดทางนั้น แสวงหาทางไหนก็จะเจอแต่ยาพิษคว้าน้ำเหลวกันทั้งเพ ถ้าไม่ฝึกหัดอบรมด้วยธรรมหรือนำธรรมเข้าสู่ใจ มีจิตตภาวนาเป็นสำคัญ โดยมีสติเป็นเครื่องบังคับงานที่ทำทุกระยะที่บำเพ็ญ ไม่ให้จิตเผลอจากงานของตนที่กำลังทำอยู่เวลานั้น

เช่น กำลังบริกรรมภาวนา ก็ให้มีสติรับทราบกับคำบริกรรมของตนไปทุกระยะไม่ขาดสาย โดยไม่ต้องคาดต้องหมายว่ามรรคผลนิพพานจะเกิดขึ้นได้ในแง่ใด หรือจะเกิดขึ้นในลักษณะใด อันเป็นการก่อกวนงานของตนให้ล้มเหลวไปได้ ให้มีแต่ปัจจุบันธรรม คือ คำบริกรรมกับสติควบคุมกันโดยเฉพาะ สติรู้อยู่กับธรรมบทนั้น ๆ เท่านั้นเป็นปัจจุบันอยู่โดยสม่ำเสมอ ผลจะพึงปรากฏเป็นความสงบสุขขึ้นมาเอง เมื่อใจหาทางเล็ดลอดออกไปหาอารมณ์อันเป็นข้าศึกไม่ได้ เพราะการบังคับบัญชาด้วยสติมีกำลังเพียงพอ

ผู้เจริญทางด้านปัญญา ปัญญาเคลื่อนไหวไปไหน สติตามสอดส่องไปด้วย เรื่องความรู้ความฉลาดย่อมจะแตกแขนงออกไปเป็นลำดับลำดาหาประมาณไม่ได้ เพราะขึ้น

ชื่อว่าปัญญาแล้วหาความสิ้นสุดไม่ได้ เมื่อเจ้าของมีความสนใจพาคิดอ่านไตร่ตรอง ในสภาวธรรมต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกอยู่เสมอด้วยความสนใจ มีสติเป็นเครื่องกำกับรักษา ความเฉลียวฉลาด ความคล่องแคล่วว่องไว การปลดเปลื้องสิ่งที่เคยยึดถือจะเป็นไปได้โดยลำดับ เพราะอำนาจแห่งปัญญาที่มีสติเป็นเครื่องควบคุมไม่แยกกัน

นี่เรากล่าวในเบื้องต้นเป็นสองภาค คือ ภาคกายอย่างหนึ่ง ภาคจิตอย่างหนึ่ง

สิ่งที่ควรแก่ร่างกายซึ่งเป็นด้านวัตถุด้วยกัน ก็ได้แก่วัตถุทั้งหลายมีอาหารการบริโภค เงินทอง ข้าวของ ตึกรามบ้านช่อง เป็นต้น นี่เป็นคู่ควรของกายที่จะพึงอาศัย โลกทั้งหลายจึงต้องเสาะแสวงหากัน เป็นแต่แสวงหาจนเลยเถิด ไม่รู้จักการแยกแยะทางด้านจิตใจออกบ้างเลย มิหนำซ้ำยังต้องบังคับจิตให้เข้าไปเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับวัตถุทั้งหลายเข้าอีก ซึ่งเป็นอฐานะ มันเป็นไปไม่ได้ ที่จำต้องทำลงไปนั้นเพราะความไม่รู้ไม่เข้าใจ ที่ร้ายจนน่าใจหายก็คือ การยกวัตถุขึ้นเป็นพระเจ้าบนหัวใจอีกด้วยนั่นแล

เมื่อยกวัตถุขึ้นเป็นพระเจ้าเสียเช่นนั้น ใจที่ควรจะเป็นพระเจ้าได้ตามความเป็นจริงของสิ่งที่เป็นฐานะต่อกัน ใจก็เลยกลายเป็นบ๋อยของวัตถุทั้งหลายนั้นไปเสียโงหัวไม่ขึ้น หาความแปลกประหลาดอัศจรรย์ภายในร่างกายและจิตใจนี้ไม่เจอเลยจนกระทั่งวันตาย และตายแบบลอยลมหาจุดหมายไม่เจอ ทั้งนี้เพราะไม่ใช่วิสัยของกัน ระหว่างวัตถุกับใจที่เป็นวิสัยของกันได้อย่างสนิทก็เฉพาะวัตถุกับร่างกาย ซึ่งเป็นวัตถุเหมือนกันเท่านั้น

ใจจึงแยกตัวออกจากวัตถุให้เหมาะกับวิสัยของตนที่ควรแก่นามธรรม สิ่งที่ควรต่อใจอย่างยิ่งเหมาะสมต่อใจอย่างยิ่ง คือธรรม เพราะเป็นนามธรรมด้วยกัน ไม่ใช่วัตถุ อีกประการหนึ่งใจเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งกว่าร่างกายเป็นไหน ๆ จึงควรได้รับการอบรมด้วยธรรมให้มีหลักมีเกณฑ์ แม้จะเป็นฆราวาสก็ควรเข้าใจว่า ใจนี้เป็นนาย กายเป็นบ่าว ใจเป็นหัวหน้างาน ใจได้รับการอบรมมากน้อยเพียงไรหรือไม่ ถ้าใจไม่ได้รับการอบรมบ้างเลย ก็จะพาความประพฤติทางกาย ทางวาจาอันเป็นเครื่องมือของใจ ให้เสียหายแหลกเหลวไปได้โดยไม่อาจสงสัย

ถ้าใจได้รับการอบรมด้วยศีลด้วยธรรมอันดีงาม ใจก็จะมีหลักมีเกณฑ์มีเหตุมีผลเป็นเครื่องประคับประคองตัวไปได้โดยราบรื่นดีงาม ตลอดความประพฤติหน้าที่การงานที่แสดงออกทางกายวาจา จะเป็นไปด้วยความสม่ำเสมอ และถูกต้องดีงามไปตาม ๆ กัน เนื่องจากใจได้รับการอบรม คือ นายเป็นผู้ฉลาด สามารถที่จะยังกาย วาจาอันเป็นเครื่องมือหรือเป็นบ่าวนั้น ให้พูดให้ทำในทางดีไม่เสียหาย นอกจากนั้นยังสร้างค่านิยมให้แก่ตนและสังคมไม่มีประมาณ

โลกหรือผู้ใดคณะใดก็ตามไม่มีศาสนา เรียกว่าเป็นโลกที่หมดหวัง ร่างกายแตกแล้วก็เท่านั้นเอง ใจที่เป็นของไม่ตายไม่ทราบจะพึ่งอะไร วัตถุทั้งหลายแม้มีเต็มโลกก็ไม่มีสิ่งใดที่จะติดสอยห้อยตามจิตใจไปได้เลย ต่างก็เป็นโมฆะไปด้วยกันทั้งสองอย่าง คือร่างกายก็เป็นโมฆะ วัตถุที่เคยเป็นคู่ควรของกันและกัน เมื่อตายแล้วก็หมดความหมายเป็นโมฆะไปเช่นเดียวกัน

ส่วนใจที่มีความสืบต่อภพต่อชาติตามกฎธรรมชาติยังบังคับอยู่ แต่ไม่รู้วิธีเสาะแสวงหาที่ยึดถือหรือที่พึ่งที่อาศัย ก็จะได้รับความทุกข์เดือดร้อนในภพชาติต่อไป เพราะคนเราเมื่อไม่ทำความดีก็ต้องทำความชั่ว เมื่อเห็นความดีเป็นของไม่จำเป็นแล้วก็ต้องเห็นความชั่วเป็นของจำเป็น และเสาะแสวงกระทำตามใจชอบ ร้อยทั้งร้อยที่ใจชอบต้องเป็นสิ่งที่ผิด การกระทำความผิดเราจะทราบว่าผิดหรือไม่ก็ตาม ผลต้องเป็นพิษด้วยกัน นี่คือคติธรรมดาไม่ลำเอียง เคยเป็นอย่างนี้แต่ไหนแต่ไรมา ไม่ขึ้นอยู่กับความเชื่อหรือไม่เชื่อของใคร และการลบล้างใด

ด้วยเหตุนี้เราทั้งหลายได้เกิดมาพบพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นคู่ควรกับใจอย่างยิ่ง เหมาะสมกับความเป็นมนุษย์อย่างยิ่ง ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่า และเป็นภาชนะอันดีงามกับพุทธศาสนาด้วยแล้ว จึงควรสนใจในการประพฤติปฏิบัติ กำจัดสิ่งที่เป็นข้าศึกอยู่ภายในจิตใจของตน ด้วยสติปัญญาศรัทธาความเพียรอย่าได้ลดละท้อถอย ให้มีความหนักแน่นในหน้าที่การงาน มีเหตุมีผลเป็นเครื่องบังคับการดำเนิน คือความเพียรของตนอย่าปล่อยให้เป็นไปตามยถากรรม

ความขี้เกียจขี้คร้าน ความอ่อนแอความท้อแท้ถอยหลัง หากเป็นสิ่งที่ยังประโยชน์หรือความสิริมงคลให้โลกได้รับแล้ว โลกนี้จะไม่อับเฉา โลกนี้จะไม่มีความทุกข์เดือดร้อนวุ่นวายเหมือนดังที่เป็นอยู่นี้เลย จะเป็นโลกเป็นบุคคลที่เต็มไปด้วยความสงบสุขและความเป็นสิริมงคลประดับตนด้วยกัน เพราะสิ่งดังกล่าวนี้มีอยู่กับทุกคน แต่สิ่งเหล่านี้หาความสงบสุขและความเป็นสิริมงคลไม่ได้ นอกจากเป็นเครื่องย่ำยีตีส่งเดชให้ได้รับความทุกข์ลำบากไปตาม ๆ กันเพราะหลงกลของมัน

ด้วยเหตุนี้จึงต้องอาศัยธรรมเป็นเครื่องแก้กลมายาของกิเลสที่หลอกลวงสัตว์ด้วยความขยันหมั่นเพียร ด้วยความเอาจริงเอาจัง ตามเหตุตามผลที่หลักธรรมสอนไว้แล้วโดยถูกต้อง นั่นคือหลักใจฝากเป็นฝากตายของเรา เมื่อมีธรรมเป็นหลักใจแล้วก็เป็นหลักความประพฤติหลักการดำเนินทั้งหลาย เมื่อดำเนินตามนี้ผลที่พึงใจไม่ได้สร้างความเดือดร้อนสงสัยให้คน ผลนั้นจะพึงเป็นขึ้นมาเองโดยลำดับ

อย่าหมายอดีตอนาคตว่า เมื่อวานนี้ได้ทำมามาก หรือปีกลายนี้ได้ทำมามาก ปีซืนนี้ได้ทำมามาก ปีนี้จะทำมากอย่างปีกลายปีซืนเห็นจะแย่ นี่คือกลมายาของกิเลส นี่

คือเรื่องหลอกตัวเอง ส่วนกิเลสมันไม่เคยมีอดีตอนาคตปัจจุบันที่ไหนเลย มันทำงานบนหัวใจสัตว์อยู่ตลอดเวลา อกาลิโก ไม่สนใจกับกาลเวลาสถานที่อะไรทั้งสิ้น ให้คิดย้ำเข้าที่ตรงนี้เพื่อทันกลมายาของกิเลส

กิเลสเคยอยู่กับเรามาตั้งแต่ก่อนเกิด ตั้งแต่วันเกิด อย่าว่าปีกลายปีซืนแห่งการทำความเพียรของเราเลย ยังไม่มีความรู้สึกสะดุดใจเลยว่า มันเคยฝังจมอยู่ภายในใจมานานแสนนานแล้ว ทำพิษภัยแก่เรามามากยิ่งกว่าปีกลายปีซืน ทำไมจึงไม่สนใจคิดเพื่อแก้สิ่งเหล่านี้ออก อุบายวิธีของปัญญาต้องใช้อย่างนั้น

กิเลสยอกย้อนไปตรงไหน สติปัญญาต้องยอกย้อนตามให้ทันกลมายาของมัน จึงชื่อว่าเป็นผู้สั่งสมความฉลาด คือ สติปัญญาอันเป็นธรรมชาติที่เกรียงไกร เป็นอาวุธที่ทันสมัยมาแล้วแต่ครั้งพุทธกาล ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสมและทรงบำเพ็ญมาจนกระทั่งปัจจุบัน ไม่มีอดีตอนาคตตลอดสถานที่ว่าจะล้าสมัย

คำว่า **สวากขาตธรรม** มีมัชฌิมาปฏิปทาเป็นต้น เป็นธรรมที่เหมาะสมอยู่ตลอดกาลกับบุคคลผู้สนใจนำไปประพฤติปฏิบัติ เราอย่าหลงกลมายาของกิเลสคือสนิมกัดกินใจให้สึกหรอและเสียไป จงเร่งประพฤติปฏิบัติได้มากเท่าไร กิเลสขาดลอยไปมากเท่าไรยิ่งดี จิตใจยิ่งมีคุณค่าขึ้นมามากเท่านั้น จงทำให้สมน้ำสมเนื้อ สมกับธรรมที่ประกาศสอนไว้เป็นธรรมอัศจรรย์เหนือโลกสมมุติทั้งมวล พระองค์ได้มาด้วยความรอดตาย ไม่ใช่ได้มาแบบธรรมดาแบบกอนแล้วนิน แบบกินแล้วนอน ไม่เหมือนได้สมบัติต่าง ๆ ที่โลกเสาะแสวงกัน

จงเล็งเห็นพระทัยของพระพุทธเจ้าที่มีพระเมตตาสูงสุดแก่มวลสัตว์ ถึงกับต้องสละชีวิตของพระองค์เป็นเดิมพัน หากจะตายก็ทรงยอมเพื่อโลกสงสารได้รับความร่มเย็น พระองค์ทรงปรารถนาพุทธภูมิเพื่อความเป็นโพธิญาณ คือความเป็นศาสดาของโลกมาเป็นเวลานาน การปรารถนามานานกับการประพฤติการปฏิบัติพระองค์ตามหลักแห่งโพธิญาณ ก็ต้องนานเหมือนกัน จะมีความลำบากทรมานมากน้อยเพียงใดและนานเท่าใด ตั้งแต่เริ่มแรกแห่งความปรารถนามา จนถึงขั้นสมบูรณ์แห่งการเป็นศาสดาสอนโลก และทรงอุตสาห์พยายามสั่งสอนโลกเรื่อยมาจนกระทั่งวันปรินิพพาน คิดคำนวณดูก็ทราบได้

เราควรนำมาเป็นคติเครื่องเตือนใจว่า ไม่ควรอยู่ด้วยความประมาทนอนใจ ควรขะมักเขม้นเข่นฆ่ากิเลสภายในใจแบบนักต่อสู้ตามทางศาสดา ให้สมกับพระองค์มีพระเมตตาล้นโลกต่อมวลสัตว์เรื่อยมา ไม่อืดอัดท้อถอยปล่อยทิ้งเสียกลางคัน พวกเราเพียงประกอบความเพียรนิด ๆ หน่อย ๆ ทำไมจะพลันล้นโลกล้นสงสาร เก่งกว่าครูแล้ว นั่นไม่สมควรแก่เราผู้เป็นลูกศิษย์ตถาคตเลย

ฉะนั้น กิจใดงานใดที่เป็นการบูชาตถาคตได้สมเพศสมภูมิ กิจนั้นงานนั้น คือ ธัมมานุธัมมปฏิปันโน การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ยิ่งแบบแหวกแนว ไม่หย่อนแบบกิเลสกดคอให้ทำตามใจชอบ เล็งเข็มทิศและปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาที่ทรงสั่งสอนไว้แล้ว นั่นคือการบูชาตถาคตโดยตรง และเหมาะสมอย่างยิ่งของนักบวชเราผู้พร้อมในแนวรบแล้วเพื่อชัยชนะโดยถ่ายเดียว ไม่ถอยทัพกลับแพ้ข้าศึกคือกิเลสภายในใจ

กิเลสมีหลายประเภท มัชฌิมาปฏิปทาจึงต้องมีหลายประเภท ให้ทันกับเหตุการณ์ของกิเลสที่มีกลมายาร้อยเล่ห์ร้อยเหลี่ยมร้อยสันพันคม หากจะมีแต่อุบายอันหนึ่งอันเดียวเท่านั้นไม่ได้ไม่ทันกิเลส จึงต้องผลิตขึ้นมาให้มาก บรรดาอุบายของสติปัญญาอย่างไรจะทันกับกลมายาของกิเลสประเภทใด สติปัญญาต้องผลิตขึ้นมาคิดค้นขึ้นมาเรื่อย ๆ ให้ทันกัน เขาสร้างบ้านแต่ละหลังขึ้นมา เครื่องมือของเขามีจำนวนมากเท่าไร เช่น พวกรับเหมาก่อสร้างต่าง ๆ เครื่องมือการก่อสร้างของเขาเป็นลำรถ มีกี่ประเภทนับไม่ถ้วน กว่าจะสำเร็จขึ้นมาแต่ละหลังต้องทุ่มเทกำลังวังชา สติปัญญาตลอดเครื่องมือการก่อสร้างลงไม่น้อยเลย

การสร้างมรรคผลนิพพานขึ้นแก่ตัวเราให้เป็นหลักเป็นเกณฑ์ เป็นหลักแหล่งอันแน่นหนามั่นคง เป็นที่พึงพอใจ เครื่องมือของเราจะมีเพียงอันหนึ่งอันเดียวเท่านั้นไม่ได้ จำต้องมีเครื่องมือมากมาย เพราะสิ่งที่จะตัดรอนและคอยทำลายเรามีอยู่มาก คือกิเลสมีประเภทต่าง ๆ จึงต้องใช้เครื่องมือให้เหมาะสมกับการแก้การปราบปรามกิเลสประเภทนั้น ๆ ให้หมดสิ้นไปจากใจ

อ้าว จิตมันหยาบเพราะกิเลสพาให้หยาบ จิตดื้อเพราะกิเลสพาให้ดื้อด้าน เมื่อกิเลสประเภทดื้อด้านหาญสู้ต่ออรรถต่อธรรมมีมาก เราก็ต้องปราบกิเลสด้วยมัชฌิมาปฏิปทาประเภทปรมัง คือ ยิ่งยวด เอ้า ตายก็ตายไม่ยอมถอย สติปัญญามีเท่าไรขุดค้นขึ้นมาฟาดฟันหั่นแหลกกับกิเลสไม่ยั้งมือ ชนิดใครดีใครอยู่ ใครสู้ไม่ได้ก็พังลงไปที่สุดยกเอาจนกิเลสแตกกระจายไปหมดจากใจ นี่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทาที่ทันเหตุการณ์ เป็นเครื่องมือที่เหมาะสมประเภทหนึ่งสำหรับแก้กิเลสประเภทดื้อด้าน

เมื่อกิเลสประเภทนั้นสลายลงไปหรือดับลงไป เพราะอำนาจแห่งมัชฌิมาปฏิปทาที่ทันสมัยนี้ กิเลสประเภทกลางแสดงออกมา **มัชฌิมา** คือ สติปัญญาขั้นเหมาะสมกันก็ผลิตขึ้นมาและแก้กันไปปราบกันไปโดยลำดับ จนถึงกิเลสขั้นละเอียดที่แทรกซึมอยู่ภายในใจถึงกับเจ้าตัวก็ไม่รู้ในขั้นแรก แม้เช่นนั้นก็ไม่ทนต่อสติปัญญาอันเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมกับกิเลสขั้นนี้ไปได้ คือสติปัญญาประเภทละเอียด ในครั้งพุทธกาลท่านเรียกว่า มหาสติ มหาปัญญา

นี่คือเครื่องมืออันละเอียดสุด สำหรับแก้กิเลสประเภทละเอียดสุดให้หมดสิ้นไปจากใจ เมื่อกิเลสหมดสิ้นไปจากใจโดยสิ้นเชิงแล้ว เครื่องมือแก้หรือปราบกิเลสเหล่านี้ก็หมดปัญหากันไปเองโดยหลักธรรมชาติ ดังนั้นพระอรหันต์ท่านจึงไม่นิยมว่าท่านเป็น มหาสติ มหาปัญญา หรือท่านโง่เขลาเบาปัญญา เมื่อถึงขั้นพ้นจากแดนแห่งสมมุตินี้แล้วท่านไม่เสกสรรปั้นยอ หรือตำหนิติเตียนตนเองว่าดีเยี่ยมหรือเลวทรามต่ำช้าใด ๆ กับผู้ใดหรือสัตว์ตัวใดเลย อยู่ตามสภาพแห่งความจริงอย่างคงเส้นคงวาเสมอไป จนอวสานสุดท้ายแห่งสมมุติ

สติปัญญาก็เป็นสมมุติ เป็นเครื่องมือ ฟังซิ เมื่อกิเลสยังมีอยู่ภายในจิตใจ สติปัญญาจำต้องมี เมื่อกิเลสสิ้นไปแล้ว สติปัญญาประเภทแก้กิเลสก็หมดปัญหากันไปเอง เช่นเดียวกับการปลูกบ้านสร้างเรือนเสร็จสิ้นไปแล้ว เครื่องมือก็หมดปัญหาหน้าที่ไปเอง นี่ก็เป็นเช่นนั้น เวลาจะใช้ก็คิดขึ้นมาใช้ ใช้ตามหน้าที่การงานซึ่งไม่เกี่ยวกับกิเลสประเภทใดเลย

เพราะฉะนั้นศีลก็ดี สมาธิก็ดี ปัญญาก็ดี จึงเป็นธรรมสมมุติตามกิเลสประเภทต่าง ๆ ซึ่งเป็นสมมุติด้วยกัน เมื่อกิเลสพังทลายลงหมดแล้ว ศีล สมาธิ ปัญญา ก็หมดปัญหาไปตาม ๆ กัน เหลือแต่ความบริสุทธิ์ของใจ แม้จะนำมาใช้ก็จะใช้ตามหน้าที่การงาน ในความจำเป็นต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เพราะเป็นสมมุติด้วยกัน จะว่าสมมุติทั้งปวงทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่วเป็นไตรลักษณ์ คือ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ก็ได้ นอกจากจิตที่พ้นสมมุตินอกสมมุติไปแล้วเท่านั้น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** จึงตามไม่ถึงเข้าไม่ถึง แม้เช่นนั้นจิตที่บริสุทธิ์แล้วก็ยังตั้งชื่อให้เป็นสมมุติได้อยู่ เช่น วิสุทธิจิต หรือจิตบริสุทธิ์เป็นต้น เพื่อให้คล้องกันกับโลกที่ยังมีสมมุติอยู่

ด้วยเหตุนี้จิตของพระอรหันต์จึงไม่มีเวทนาใด ๆ เข้าไปเจือปน เข้าไปเกี่ยวข้องได้เลย เพราะจิตนั้นพ้นแล้วจากแดนสมมุติ เวทนาจะเป็นสุข เป็นทุกข์ เฉย ๆ ประเภทใดก็เป็นสมมุติ เป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ทั้งนั้น จะเข้าไปเกี่ยวข้องจิตที่วิมุตติหลุดพ้นแล้วได้อย่างไร ศีล สมาธิ ปัญญา ก็อยู่ในกฎแห่งไตรลักษณ์นี้เช่นเดียวกัน มีเกิด มีดับ ถ้าจะเรียกว่าสมมุติ แต่สมมุติฝ่ายดีฝ่ายชั่ว สมมุติฝ่ายแก้ฝ่ายผูกมัด มีสองประเภท

เมื่อได้ทำงานกันเต็มเม็ดเต็มหน่วยจนได้ผลเป็นที่พึงพอใจแล้ว สนามรบระหว่างกิเลสกับสติปัญญาก็สิ้นสุดลง ผลคือสันติสุข ที่เรียกว่า **นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ** สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบอย่างเต็มภูมิไม่มี ก็หมายถึงความสงบอย่างราบคาบของจิตที่พ้นแล้วจากกิเลสเครื่องก่อกวนประเภทต่าง ๆ ไม่มีสิ่งใดเหลืออยู่ภายในใจเลยนั่นเอง

นี่จิตเป็นสันติธรรมโดยธรรมชาติของตัวเองเป็นอย่างนี้ เมื่อถึงขั้นพึ่งตัวเองโดยสมบูรณ์แล้วก็หมดปัญหาโดยประการทั้งปวง นี่อำนาจของศาสนธรรมที่พระพุทธเจ้า

ประกาศสอนไว้กับใจสัตว์โลก ซึ่งเป็นคู่ควรและเหมาะสมกับธรรม เมื่อนำมาปฏิบัติ นำมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ย่อมทำจิตใจให้มีความรื่นเริงบันเทิง มีความสงบสุข มีความอบอุ่นภายในตนเองโดยลำดับของภูมิจิตภูมิธรรมภายในใจ ไม่ว่าจะภพนี้ชาตินี้ หรือภพใดชาติใดก็ต้องอาศัยวิบากกรรม คือบุญกุศลที่ตนสร้างไว้นี้เป็นที่ยึดที่อาศัย เป็นคู่เคียงของใจเสมอไป จนกว่าจะถึงวิมุตติหลุดพ้นแล้วก็กลายเป็น **ปุญฺญปาป ปหินบุคคล** คือ ผู้มีบุญและบาปอันละเสียได้แล้ว นั้นชื่อว่าเป็นผู้หมดปัญหาไม่มีสิ่งใดเข้าไปเกี่ยวข้องอีกเลย

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒

บิณฑบาตโปรดสัตว์

ทุก ๆ ท่านมาเพื่ออรรถเพื่อธรรม ความมุ่งมาเพื่ออรรถเพื่อธรรมนี้ ตรงกับหลักศาสนธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้เพื่อมรรคผลนิพพานแก่บรรดาสัตว์ มีฝ่ายภิกษุ เป็นต้น เจตนาของผู้บวชกับเจตนาของผู้สั่งสอนหรือเจตนาของพระพุทธเจ้าเข้ากันได้แล้ว ผลที่แสดงออกย่อมเป็นความสงบสุข กิริยาที่แสดงออกของผู้มีเจตนาเป็นศีลเป็นธรรมอย่างเต็มใจอยู่แล้วนั้น จะเป็นกิริยาที่น่าดูทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่แสลงหูแสลงตา ในเวลาพูดหรือกิริยาของกายที่แสดงออก จะเป็นไปเพื่อความสวยงาม เป็นไปเพื่อเหตุผลแห่งการพูดทุก ๆ ประโยค และการฟัง การพูด การสนทนาระหว่างพระด้วยกันซึ่งเป็นผู้มุ่งต่อความจริงด้วยกันก็พูดอย่างมีเหตุมีผล พูดไม่ยึดไม่ถือทิฐิมานะ ไม่นำความรู้วิชา ฐานะสูงต่ำตลอดวงศ์สกุลเข้ามาเกี่ยวข้องในวงของพระ อันเป็นความสูงส่งเหนือสิ่งใดอยู่แล้ว นอกจากหลักธรรมที่พึงจะได้รับจากกันและกันในการสนทนาหรือพูดจาปราศรัยซึ่งกันและกันเท่านั้น

ในครั้งพุทธกาลท่านแสดงไว้ว่า **กาเลน ธมฺมสากจฺฉา เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ** การปรึกษาสนทนากันตามกาลเวลาในบรรดาธรรมทั้งหลายนั้น ท่านว่าเป็นมงคลอันสูงสุด ไม่ได้สนทนาไม่ได้คุยกันแบบอวดรู้อวดฉลาด ว่าตนได้เรียนมากเรียนสูง มีความรู้ชั้นนั้นชั้นนี้ แล้วเอาความสำคัญในชั้นภูมินั้นมาเป็นอำนาจ มาเป็นเกียรติยศชื่อเสียง มาเป็นความโอ้อวด มาเป็นทิฐิมานะ และแสดงออกเป็นความกระทบกระเทือนเพื่อนสหธรรมิกด้วยกัน ทำให้กระเทือนจิตใจของผู้ฟัง ซึ่งไม่เกิดประโยชน์อะไรทั้งสองฝ่ายและกลายเป็นสภากิเลสไป นั่นไม่ใช่**ธมฺมสากจฺฉา**ตามหลักมงคลที่ท่านแสดงไว้ในมงคล ๓๘ ประการ

ผู้ใดพูดก็ตาม ผู้พูดก็พูดเพื่ออรรถเพื่อธรรม พูดเพื่อความจริง ผู้ฟังก็ฟังเพื่ออรรถเพื่อธรรม ฟังเพื่อความจริงด้วยกัน พูดเท่าไรฟังกันเท่าไรก็ยิ่งมีรสชาติดูดดื่มและได้รับผลประโยชน์ไปโดยลำดับไม่เฟ้อ คำพูดก็ไม่เฟ้อ การฟังก็ไม่มากไป ท่านจึงว่า **เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ**

นี่เราทั้งหลายที่มาจากที่ต่าง ๆ ล้วนมีอุปัชฌาย์อาจารย์ด้วยกันทุกคน ลูกเกิดขึ้นมาต้องมีพ่อมีแม่ พระที่บวชมาก็ต้องมีอุปัชฌาย์ กรรมวาจาจารย์ นอกจากนั้นยังได้รับการอบรมจากครูอาจารย์ตามสถานที่ต่าง ๆ มากน้อยตามสมควร เป็นแต่ความ

หนักเบา ลึกตื้นหยาบละเอียดนั้น อาจมีต่างกันอยู่บ้าง ซึ่งขึ้นอยู่กับผู้ให้การอบรมที่มีพื้นเพต่างกัน

การมาอยู่ด้วยกันหลายท่านหลายองค์ แต่ละองค์นั้นมีจริตนิสัยต่าง ๆ กันเป็นราย ๆ ไปไม่ซ้ำกัน แม้จะมีนิสัยเรียกว่า **นานาจิตฺตํ** มีความรู้สึกในแง่ต่าง ๆ ผิดกันตลอดกิริยาอาการที่แสดงออกต่างกันก็ตาม แต่สิ่งที่รวมกันได้สนิทได้แก่ศีลได้แก่ธรรม ใครจะมีอากัปกิริยาจริตนิสัยอย่างไรก็ตาม มีธรรมวินัยเป็นเครื่องบังคับ เป็นเครื่องปกครอง เป็นเครื่องปฏิบัติดำเนิน ย่อมอยู่ด้วยกันได้เป็นผาสุก ไม่มีที่จะเกิดความระแคะระคายซึ่งกันและกันว่า องค์นั้นทำอย่างนั้น องค์นี้ทำอย่างนี้ จนถึงกับเกิดความทะเลาะเบาะแว้งกันขึ้น เพราะความทะเลาะเบาะแว้งนั้นเป็นสาเหตุมาจากทิฐิมานะความไม่ลงกัน ไม่ฝ่ายใดก็ต้องฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ผิด รวมกันแล้วก็เรียกว่าผิดทั้งสองฝ่ายจึงต้องทะเลาะกัน

ถ้าฝ่ายหนึ่งยังดี ฝ่ายหนึ่งผิดก็ผิดคนเดียว ฝ่ายดีก็รักษาความดีด้วยความเป็นธรรมไว้ได้ เรื่องก็ไม่เกิด การทะเลาะวิวาทก็ไม่มี แต่เมื่อมีการทะเลาะวิวาทขึ้นแล้ว จะว่าใครดีใครถูกนั้นย่อมพูดยาก นอกจากจะพูดว่ามีส่วนหนักส่วนเบาต่างกัน ผู้เป็นต้นเหตุทำให้คนอื่นได้รับความกระทบกระเทือนถึงกับต้องทะเลาะเบาะแว้งกันนั้นมีโทษหนัก หรือมีความผิดมากกว่าผู้ที่เป็นปลายเหตุ

ถ้าต่างองค์ต่างมีธรรม มุ่งหลักความจริงเป็นหลักใจอยู่แล้ว เรื่องดังกล่าวนี้ก็ไม่เกิดขึ้นได้เลย เพราะต่างองค์ต่างดูจิตใจของตนอยู่เสมอ ใจเป็นที่แสดงออกแห่งเหตุการณ์หรือเรื่องราวต่าง ๆ ผิดถูกดีชั่วเจ้าของเป็นผู้รู้ ผู้รักษา ผู้คอยกำกับดูแลด้วยความมีสติ ย่อมจะทราบการแสดงออกของจิต แม้เพียงคิดขึ้นมาเฉย ๆ ก็พอทราบได้ว่าคิดผิดถูกดีชั่วประการใด ไม่ถึงกับต้องปล่อยให้แสดงออกมาทางกิริยามารยาทให้คนอื่นได้เห็น ให้ปลงธรรมสังเวช

ความเป็นผู้เข้มงวดกวดขันระมัดระวังรักษาความเคลื่อนไหวของใจ ที่เป็นต้นเหตุเป็นตัวเหตุอยู่เสมอด้วยกันอยู่แล้ว เรื่องอะไร ๆ จะไม่เกิด เพราะสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลายนั้นเป็นสิ่งที่เราถือว่าเป็นข้าศึกแก่ใจของเราทุก ๆ คนอยู่แล้ว ไฉนจะมีเจตนาส่งเสริมสิ่งที่ผิดนั้นออกมาอย่างออกหน้าออกตา ถึงกับเกิดการทะเลาะเบาะแว้งกันขึ้นซึ่งเป็นความหยาบคายมาก ไม่สมควรแก่ผู้ปฏิบัติเพื่ออรรถเพื่อธรรมอย่างแท้จริงเลย เรียกว่าขวางโลก ขวางธรรมอย่างยิ่ง เกินกว่าจะให้อภัยกันได้ในวงพระปฏิบัติ

นี่เราไม่เป็นอย่างนั้น แต่การกล่าวทั้งนี้เกี่ยวกับเรื่องหมู่คณะ ต้องพูดทั้งดีทั้งชั่วทั้งผิดทั้งถูก ทั้งความสงบและความไม่สงบเป็นสาเหตุมาเพราะอะไร จะได้เข้าใจกันไว้

ไม่งั้นจะเสียเปรียบให้กิเลสประเภทแทรกซึม ซึ่งคอยโอกาสทำลายธรรมอยู่เสมอ ใครเผลอแง่ใดช่องใดเป็นเสียท่าให้มัน และเคยเสียให้มันอยู่เสมอมา

ลูกศิษย์ตถาคตมีกี่องค์ก็เป็นเหมือนอวัยวะเดียวกัน มีความรักความสนิทกันยิ่งกว่าวงใดทั้งหมด วงลูกศิษย์ตถาคตนี้เป็นวงอรรถวงธรรม เป็นวงที่ไว้อกไว้ใจกันได้ เพราะตนเป็นผู้เชื่อตนเองด้วยธรรมอยู่แล้ว เมื่อตนเป็นผู้เชื่อผู้มั่นใจตนเองด้วยธรรมภายในตนอยู่แล้ว การแสดงออกทุกสิ่งทุกอย่างที่ผิดจะให้เป็นไปด้วยเจตนานั้นไม่มีเลย นอกจากความผิดพลาดบ้างเพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์นั้นอาจมีได้ ผู้เกี่ยวข้องซึ่งเป็นนักธรรมะด้วยกันก็ย่อมให้อภัยกัน แม้ผู้ผิดก็ต้องเห็นโทษแห่งกิริยาการแสดงออกของตน ไม่ให้ผิดอีกในข้อที่ทราบแล้ว รู้แล้วนี้ว่าเป็นสิ่งผิด นี่สันติธรรมก็มีขึ้นได้และอยู่ด้วยกันเป็นผาสุก

วงใดจะมีความเหนียวแน่นมั่นคง เป็นที่ไว้ใจได้ทั้งตนและเพื่อนฝูงตลอดผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง นอกจากวงของผู้รักธรรมและปฏิบัติ ไม่มีวงใดจะยิ่งไปกว่าวงลูกศิษย์ตถาคต คือภิกษุบริษัทผู้มีใจเป็นธรรม คลังแห่งธรรมพรหมวิหาร นี่กล่าวถึงเรื่องที่อยู่ด้วยกันจะมาจากชาติชั้นวรรณะใดฐานะใดก็ตาม นั่นไม่ใช่เรื่องที่จะนำมาคิดในวงธรรมวินัยของพระ เพราะเป็นเรื่องของโลกที่เขาถือกัน ตามประเพณีของโลกตามนิสัยของโลก

เรื่องที่นำมาคิดเพื่อเป็นประโยชน์แก่ตน และความร่มเย็นในหมู่เพื่อนพระปฏิบัติด้วยกันนั้นคือธรรม รวมทั้งหมดที่มาอยู่ด้วยกันนี้คือมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบด้วยกัน ใครจะเป็นชาติชั้นวรรณะใด มาจากสกุลใด ประเทศชาติบ้านเมืองใดก็ตาม เป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์แบบด้วยกัน หาที่ตำหนิหรือที่บกพร่องไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงต้องมีความเสมอภาคกันด้วยความเป็นมนุษย์ ด้วยความเป็นพระเป็นเณรด้วยกัน

แล้วบวชเข้ามาในพระศาสนาจากอุปัชฌายะใด ที่ได้รับแต่งตั้งหรือได้สมมุติกันขึ้นแล้วด้วยความถูกต้องตามหลักธรรมหลักวินัย และการบวชถูกต้องตามหลักพระวินัยโดยสมบูรณ์ตามขั้นของสมมุตินั้นๆ แล้ว ก็ย่อมเป็นพระเป็นเณรโดยสมบูรณ์เหมือนกัน เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่าเป็นสมานสังวาส คือมีความเป็นอยู่เสมอกัน ไม่นิยมว่าชาติชั้นวรรณะ ฐานะ สูงต่ำประการใด

เมื่อศากยบุตรพุทธชิโนรสคือนักบวชนักปฏิบัติตามร่องรอยของพระพุทธเจ้า ได้ดำเนินตนไปตามหลักความถูกต้องดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ อยู่ที่ไหนก็เป็นผาสุกสบาย ตนเองก็ไม่ขวางตนเองภายในใจ คนอื่นก็ไม่ได้รับความกระทบกระเทือน อาหารปัจจัยมีมากน้อยแจกจ่ายกัน เฉลี่ยเผื่อแผ่กันให้ทั่วถึง ด้วยความจงรักภักดีต่อกันด้วยความเมตตาสงสาร เห็นท่านเหมือนเราเราเหมือนท่านไม่ลำเอียง เพราะคุณค่ามีเท่ากัน ลิ้น ปาก ท้อง มีความจำเป็นเท่ากัน ไม่ว่าผู้ใหญ่ผู้น้อยมีความจำเป็นเสมอกันในเรื่องเช่นนี้

เพราะฉะนั้น การจัดการแจกอาหารจตุปัจจัยไทยทานที่ได้มาจากที่ต่าง ๆ ด้วยความเป็นธรรม จึงนำไปแจกแบ่งให้ถูกต้องสม่ำเสมอด้วยความเป็นธรรม เช่นเดียวกับที่เขาให้มาด้วยความเป็นธรรม สม่ำเสมอกันไปหมด นี่คือความผาสุกของพระเราที่อยู่ร่วมกันจำนวนมากหรือน้อย

ออกจากสกุลใดมาก็ตาม สกุลนั้น ๆ ไม่นำเข้ามาเกี่ยวข้องในวงของพระ ให้มีแต่เรื่องของพระล้วน ๆ แล้วอยู่เป็นผาสุก ถ้านำวงศ์ นำสกุล นำชาติชั้นวรรณะ นำวิทยฐานะ ความรู้ชั้นนั้นชั้นนี้เข้ามาเกี่ยวข้องแล้ว นั้นแลคือตัวไฟ มันมาเผาหัวใจตนเอง ทำให้เย่อหยิ่งจองหอง แล้วเหยียบย่ำทำลายผู้อื่น ดูถูกเหยียดหยามคนอื่นลงได้อย่างไม่ต้องสงสัย นั่นคือสิ่งที่จะทำความแตกร้าวแก่กันและกันให้เกิดขึ้น เพราะมีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงเกิดขึ้นในวงแห่งพระ ซึ่งเป็นวงสมานสังวาส คือความเสมอภาคแห่งกันและกันโดยสมบูรณ์อยู่แล้ว

พระพุทธเจ้าท่านจึงทรงถือหนักหนา ให้ระมัดระวังไม่ให้นำชาติชั้นวรรณะวิทยฐานะ ความมั่งมีดีจนอะไรเข้ามาเกี่ยวข้องในวงของพระ ใครเข้ามาบวชในพระศาสนาเป็นลูกศิษย์ตถาคตทั้งนั้น นับตั้งแต่พระราชามหากษัตริย์ลงมาถึงพ่อค้าประชาชนคนธรรมดา สิ่งเหล่านั้นเราแยกไปเฉย ๆ เป็นสมมุติแต่ละแง่ ๆ หลักใหญ่ก็คือความเป็นมนุษย์ด้วยกันโดยสมบูรณ์แบบแล้ว บวชขึ้นมาเป็นพระเป็นเณรก็ต้องเป็นพระเป็นเณรสมบูรณ์แบบ ถ้าอุปัชฌายะหรือการบวชนั้นถูกต้องตามหลักธรรมวินัยที่ทรงดำรัสไว้แล้ว จึงอยู่ด้วยกันเป็นผาสุก นี่การประพฤติปฏิบัติธรรมะ เมื่อต่างองค์ต่างอยู่ด้วยกันเป็นผาสุก ไม่มีระแคะระคายซึ่งกันและกัน และเป็นเหมือนอวัยวะเดียวกันอยู่แล้ว

เบื้องต้นได้กล่าวแล้วว่าศาสนธรรมของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ทรงแสดงด้วยพระเจตนาอันบริสุทธิ์เต็มที่ ไม่มีเจตนาของผู้ใดจะบริสุทธิ์เต็มไปด้วยพระเมตตาเหมือนพระเจตนาของพระพุทธเจ้า ที่ทรงมุ่งต่อหัวใจของสัตว์โลกโดยตรง ไม่มุ่งต่อโลกามิสใด ๆ แม้น้อยเลย ผู้บวชเข้ามามีความมุ่งหวังเพื่ออรรถเพื่อธรรม เพื่อมรรคผลนิพพาน ตามพระเจตนาที่ทรงแสดงออกคือการประกาศพระศาสนา ผู้บวชและเทิดทูนธรรมด้วยการปฏิบัติสมควรแก่ธรรมไม่มีที่ต้องติ จะต้องได้รับธรรมสมบัติอันล้นค่าเป็นมรดก ตามศาสนธรรมที่ประทานไว้ไม่สงสัย

ดังครั้งพุทธกาลท่านว่า องค์นั้นสำเร็จพระโสดา องค์นั้นสำเร็จพระสกิทาคา องค์นั้นสำเร็จพระอนาคา องค์นั้นสำเร็จพระอรหัตอรหันต์อยู่ในสถานที่นั้น ๆ เช่น ในป่า ในเขา ในถ้ำ เงื้อมผา ป่าเปลี่ยว เป็นต้น นี่คือท่านผู้ตักตวงเอามรรคผลนิพพานตามหลักสวากขาตธรรมของพระพุทธเจ้า เพราะพระศาสนาเป็นธรรมชาติที่ทรงคุณค่าไว้โดยสมบูรณ์ แม้จะเรียกว่าตลาดแห่งมรรคผลนิพพานก็ไม่ผิด ทั้งฝ่ายเหตุและฝ่ายผล ฝ่าย

เหตุก็ทรงแนะนำสั่งสอนไว้โดยถูกต้อง ไม่มีแง่ใดมุมใดผิดเพี้ยนไปอันเป็นเหตุให้ขัดต่อผลซึ่งจะเกิดขึ้นไม่ได้

เหตุเป็นงานเป็นทางเดิน เปิดทางให้ผลปรากฏขึ้นหรือเกิดขึ้นโดยลำดับของผู้ปฏิบัติถูก คือปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ดังท่านกล่าวไว้ว่า **สุปฏิปนฺโน อุชุฯ ญายฯ สามีจิปฏิปนฺโน** ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรงไปตรงมาตามหลักธรรมหลักวินัย **ญายฯ** ปฏิบัติเพื่อความรู้แจ้งเห็นจริง เพื่อมรรคผลนิพพาน เพื่อถอดถอนกิเลสอาสวะซึ่งเป็นภัยต่อจิตใจออกไปโดยลำดับด้วยญายปฏิบัติ สามีจิปฏิบัติที่สวยงามมากน่ากราบไหว้บูชา ตนเองก็หาที่ตำหนิตนเองไม่ได้ แล้วคนอื่นจะมาตำหนิได้อย่างไร ที่ตนเองตำหนิตนเองไม่ได้ไม่ใช่ตนเป็นผู้เสกสรรปั้นยอตนว่าดีไปเสียทุกอย่างทั้ง ๆ ที่ตนไม่ดี คือตำหนิตนเองไม่ได้ด้วยการปฏิบัติว่าได้ผิดเพี้ยนจากหลักธรรมหลักวินัยข้อไหนบ้าง ไม่มีเลย มีแต่ตรงแน่วไปตามหลักธรรมหลักวินัยโดยถ่ายเดียว นั้นละตนเองจึงตำหนิตนเองไม่ได้

คนอื่นแม้เขาจะมาตำหนิติเตียนก็เป็นเรื่องของปากคนไม่มีประมาณ หัวใจโลกหาประมาณไม่ได้ เมื่อหัวใจหาประมาณไม่ได้แล้ว เครื่องมือที่จะนำมาใช้เช่นปากเป็นต้น กิริยาที่แสดงออกจะหาประมาณได้อย่างไร เราไม่ถือมาเป็นกฎเกณฑ์ มีธรรมวินัยเท่านั้นเป็นกฎเกณฑ์และประมาณของพระลูกศิษย์ตถาคต

กฎเกณฑ์ของเราที่ปฏิบัติดำเนินและถวายชีวิตจิตใจไว้ทุกลมหายใจนั้น เป็นพื้นฐานในหัวใจของเราอยู่แล้ว นั้นคือ **พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** เราถือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์เป็นชีวิตจิตใจ ฝากเป็นฝากตายทุกสิ่งทุกอย่างฝากไว้กับพระธรรม เราไม่ได้ฝากไว้กับปากหรือกิริยามารยาทของโลกที่หาประมาณไม่ได้ ซึ่งเมื่อพอใจเขาก็ชมเชย ไม่พอใจเขาก็ตำหนิติฉินนินทาไปตามนิสัยของโลกเท่านั้น ไม่เห็นมีอะไรที่เป็นสารคุณยิ่งกว่านั้นไป

โลกธรรมเป็นสิ่งที่มีอยู่ในโลก เราเรียนธรรมะเราต้องให้รู้เรื่องของโลกธรรมซึ่งมีอยู่ในโลกเช่นเดียวกับธรรม ดีชั่วมีอยู่ในโลก จะไม่ให้มาสัมผัสสัมพันธ์เรามันเป็นไปไม่ได้ นอกจากเราจะพิจารณาแก้ไขสิ่งเหล่านั้นไม่ให้เข้ามาแปดเปื้อนภายในใจ ซึ่งสมกับคำว่า “รักษาตน” เท่านั้น

เรื่องมรรคผลนิพพานนั้นไม่มีปัญหาใด ๆ ที่จะขึ้นอยู่กับกาล สถานที่ บุคคลหรือดินฟ้าอากาศ มืดแจ้งใด ๆ ในแหล่งโลกธาตุ แต่ขึ้นอยู่กับผู้ปฏิบัติคือพวกเราเอง ไม่มีที่อื่นเป็นที่ตำหนิ ถ้าตำหนิต้องตำหนิตัวเราเอง จะไปตำหนิกาลตำหนิสมัย ว่ากลืนเอามรรคผลนิพพานไปกินหมดจนไม่มีเหลืออยู่ในสมัยปัจจุบันนี้เลย อย่างนี้ก็ไม่ถูก จะไปตำหนิสถานที่ว่ากลืนเอามรรคผลนิพพานไปหมด พระพุทธเจ้าอยู่โน้นเป็นเวลานานแล้ว นิพพานหมดไปแล้วตั้งแต่พระพุทธเจ้านิพพานไปแล้ว นั้นก็ไม่ถูก นั่นผิดจากหลัก

ความจริงทั้งเพ อย่าคะนองใจคิดให้เสียเวลาและทำลายตัวเองให้หมดคุณค่าไปเปล่า ๆ เพราะสถานที่ กาลเวลา เป็นต้น ไม่ใช่ยักษ์ไม่ใช่ผีพอจะมากลืนมรรคผลนิพพานได้

สิ่งที่กลืนมรรคผลนิพพานนั้นคืออะไร ผีตัวสำคัญก็คือกิเลส ความโลภก็เป็นผีตัวหนึ่ง ความโกรธเป็นผีตัวหนึ่ง ความลุ่มหลงงมงายเซอะ ๆ ซะ ๆ เป็นผีตัวหนึ่ง ราคะตัณหาแต่ละตัว ๆ เป็นผีตัวหนึ่ง ผีเหล่านี้แลที่กลืนมรรคผลนิพพานไม่ให้โผล่ออกมาได้เลย ถูกกิเลสฝังจมมิดไม่มีเหลือ และผีที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ซึ่งถูกสาปแช่งจากจอมปราชญ์ทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าและสาวกเป็นต้น จนกระทั่งมีในพระโอวาทสอนให้ชำระสะสางสิ่งเหล่านี้ให้สิ้นซากไป ผีเหล่านั้นมันอยู่ที่ไหนเวลานี้ ก็อยู่ที่หัวใจทุก ๆ ท่านนั่นแล

เมื่อเราทราบแล้วว่าธรรมะท่านทรงตำหนิสิ่งเหล่านี้ และทรงสั่งสอนให้แก้ไขถอดถอนหรือปราบปรามสิ่งเหล่านี้ด้วยวิธีการใด เราควรพยายามทำตามวิธีนั้นการนั้นไม่ลดละท้อถอย ถ้าต้องการมรรคผลนิพพาน ไม่ต้องการผีคือกิเลสเหล่านั้นมากลืนหัวใจเราซึ่งเป็นของมีค่ามาก ให้หมดคุณค่าไปจนเป็นโมฆภิกษุที่เหลือแต่ผ้าเหลืองเครื่องหมายของท่านผู้ชนะมารคลุมร่างไว้เท่านั้น เราต้องพยายาม มีความเข้มแข็งเป็นสำคัญ ไม่งั้นจะไม่พ้นมือผีเหล่านั้นจะมากลืนกินจนได้

การทำสิ่งใดให้มีความจริงจัง มีเจตนา มีสติอยู่กับสิ่งที่ทำนั้น อย่าสักแต่ว่าทำเหม่อมอง ตาลอย จิตลอย อย่างนั้นไม่ใช่กิริยาของพระศิษย์ตถาคตจะนำมาใช้ ศิษย์ตถาคตต้องเป็นผู้มีสติระมัดระวัง

ภาวนาธรรมบทใดให้มีสติจดจ่ออยู่กับธรรมบทนั้น ไปที่ไหนให้มีสติอยู่กับตัว เดินไปบิณฑบาตก็เท่ากับเดินจงกรม ไม่สนใจจะคุยอะไร ๆ กับใครทั้งสิ้น นอกจากดูหัวใจที่แสดงอาการอย่างใดขึ้นมาเท่านั้น ซึ่งส่วนมากก็มีแต่ความสั่งสมกิเลสแสดงขึ้นมาอยู่เสมอในเวลาที่เราเผลอสติ จึงต้องระมัดระวังในเวลาเดินจงกรมไปบิณฑบาตในบ้าน ท่านจึงเรียกว่า **โคจรบิณฑบาตเป็นวัตร** ตามพุทธประเพณีหรืออริยประเพณีอันดีงาม อร่ามตาอร่ามใจแก่ผู้ได้พบได้เห็น

ครั้งพุทธกาลท่านว่า **ไปโปรดสัตว์** ทำไมจึงเรียกว่า **ไปโปรดสัตว์** ก็เพราะพระพุทธเจ้า พระอรหัตอรหันต์ท่านเป็นพระผู้ประเสริฐควรแก่การโปรดสัตว์ได้โดยสมบูรณ์ ไปที่ไหนก็เป็นสิริมงคลแก่หูแก่ตาของชาวโลกได้กราบไหว้บูชาเป็นขวัญตาขวัญใจ และได้ทำบุญให้ทานกับท่าน เป็นสิริมงคลแก่เขาอย่างสมบูรณ์พูนผล จึงเรียกว่าเป็นการโปรดสัตว์ สมนามว่าโปรดสัตว์จริง ๆ เพราะท่านไม่หวังโลกามิสใด ๆ ไปบิณฑบาตก็ไม่มีความโลภในอาหารแทรกแซงขึ้นภายในใจ ไปตามกาลตามเวลา ไปตามความจำเป็นของเหตุของผล ของอรรถธรรมและธาตุขันธ์ ซึ่งจะยังอาหารมาบริโภคขบ

ฉันพอยังชีวิตให้เป็นไปในวันหนึ่ง ๆ ที่ควรแก่อายุขัย และเพื่อเป็นประโยชน์แก่โลกตามที่ควร ท่านจึงเรียกว่าพอเป็นยา **ปนมัตถ์** สักแต่ว่าเยียวยากันไปเท่านั้น จึงเรียกว่าโปรดสัตว์ได้โดยสมบูรณ์

แต่สมัยทุกวันนี้มันตรงกันข้ามไปแล้ว อย่าเข้าใจว่าเราไปโปรดสัตว์ นอกจากจะเรียกว่าสัตว์โปรดเราเท่านั้น เพราะฉะนั้น เราเองจึงไม่อาจจะพูดว่าไปโปรดสัตว์ได้เหมือนครั้งพุทธกาล ไปให้สัตว์โปรดนั้นน่าจะถูกกว่า เพราะเราก็เป็นสัตว์ผู้ข้องผู้หนึ่งกิเลสเต็มตัวสกปรกรกรุงรังเหมือนโลกทั่วไป ความโลภก็ไม่ผิดกับฆราวาสเขา ดีไม่ดีพระเราบางองค์นับหลวงตาบัวด้วยจึงสมบูรณ์แบบ อาจโลภมากกว่าฆราวาสเขาเสียอีกเหมือนไฟไหม้กองแกลบก็ได้

พระองค์ที่โลภและเห็นแก่ตัวมากอาจมีเงินเป็นจำนวนแสน ล้าน ด้วยการสั่งสมก็ได้เพราะเริ่มเข้าสมัยศาสนเงินไปแล้วนี่ ส่วนศาสนธรรมอาจหมดสมัยไปก็ได้สำหรับพระเช่นนั้น ไม่สนใจที่จะสละบริจาคทานเพื่อความจำเป็นแก่เพื่อนมนุษย์ ผู้ได้รับความทุกข์ความลำบากทรมาน ให้สมกับว่าพระเป็นลูกศิษย์ตถาคตผู้เต็มเปี่ยมด้วยจิตเมตตาบ้างเลย พระเราความโลภก็กลายเป็นมากกว่าเขา ความโกรธใครมาแตะไม่ได้พระเป็นตัวที่มีทิฐิมานะจัด เพราะอาศัยความสำคัญว่าตนมีศีล หรืออาศัยผ้าเหลืองเพศแห่งความเป็นพระมาเป็นโล่บังหน้า มาเป็นอำนาจ แล้วสนุกสั่งสมกิเลสสนุกสั่งสมทิฐิมานะ ด้วยยศถาบรรดาศักดิ์สูงส่งต่าง ๆ เพราะความลืมตัวมั่วสุม ไม่สนใจกับอรรถกับธรรมมีจำนวนมากเข้าไปโดยลำดับ ด้วยความอยากเป็นนั่นเป็นนี่ เพราะอำนาจกิเลสมันพาให้เป็นพาให้เบ่ง

ส่วนที่เป็นไปด้วยความชอบธรรม รับด้วยความชอบธรรม อยู่ด้วยความชอบธรรมนั้นเป็นสามีจิกรรมที่ชอบธรรมไม่มีใครตำหนิ เพราะโลกหากเคยมีเคยเป็นกันมาอย่างนั้นแต่ไหนแต่ไรมา แต่ถ้าหลงยศเมื่อไร ก็นั้นแหละตัวเสนียดจัญไรมันอยู่ตรงนั้นแล้วจะไปโปรดสัตว์ได้อย่างไร เรียกว่าสัตว์โปรดเราจะเหมาะกว่า เพราะความจริงก็เห็น ๆ กันอยู่แทบทุกแห่งทุกหนไป ยิ่งในเมืองใหญ่ ๆ ยิ่งไปกันใหญ่ อาจพูดได้ว่า “เราไปป่าปะเขาฆ่าหมูดูไม่ได้” (ที่ในแบบเรียนของเด็กนักเรียนเราเคยอ่านเคยเรียนมาแล้ว)

บิณฑบาตก็แย่งกันยิ่งกว่า...นี่พูดตามหลักความจริงที่เห็นที่รู้อยู่กับตา ใครปฏิเสธไม่ได้ และผู้ทำยังทำได้ ผู้พูดตามความจริงทำไมพูดไม่ได้ เรื่องที่น่าสลดสังเวชนี้มีอยู่ดาษดื่นตามเมืองใหญ่ ๆ ทั่วไป พูดแล้วสลด ถ้าใจไม่มีธรรมเสียอย่างเดียวมันทำได้ทุกอย่างนั่นแหละคนเรา เพราะกิเลสพาให้ทำ ความโลภพาให้ทำ ทิฐิมานะก็จัดใครจะสั่งสมทิฐิมานะอย่างลึกลับยิ่งกว่าพระประเภทไม่มียางอายล่ะ พวกญาติโยมเขา

จะพูดอะไรก็ไม่อยากพูด เพราะเห็นแก่ผ้าเหลืองติดตัว เขาเคารพผ้าเหลือง ผู้ที่เอาผ้าเหลืองเป็นโล่บังหน้าก็สนุกสั่งสมความชั่วช้าน่าทุเรศแก่ตัวและวงพระศาสนา โดยไม่มีความรู้สึกอายตัวเองและอายใครบ้างเลย อย่างนี้จะเรียกว่าไปโปรดสัตว์ได้อย่างไร เอาอะไรโปรดเขา ธรรมแม้นิดเดียวก็ไม่มีในใจ ถ้ามีในใจไปแย่งกันทำไมเวลาบิณฑบาตน่ะ ไม่ใช่หมาแย่งกันกิน หาสารประโยชน์อะไรอย่างนั้น นี่เรียกว่าโปรดสัตว์อย่างไรได้ ควรเรียกว่า **สัตว์โปรด** ถึงจะถูก นี่เหตุการณ์มันกำลังเป็นไปในทางตรงกันข้ามแล้วเวลานี้

เอา ถ้าพระเราตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมวินัยที่ตถาคตทรงสั่งสอนไว้โดยชอบธรรมและพระเมตตาล้วน ๆ นี้ พระจะจนพระจะตายเพราะไม่มีใครให้ทานก็ขอให้รู้เสียที ให้ได้เห็นศาสนธรรมของพระพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนไว้โดยถูกต้องนั้นขัดแย้งกับธรรมที่ว่า "พระธรรมย่อมรักษาผู้ปฏิบัติธรรม" เสียที แต่จะไม่เห็นธรรมขัดแย้งธรรม นอกจากกิเลสขัดแย้งธรรมทำลายธรรมดังที่เห็นกันอยู่นี้เท่านั้น

การบิณฑบาตด้วยอรรถด้วยธรรม ย่อมไม่มุ่งหวังอาหารลาภยศอะไรทั้งนั้นแหละ ไปตามอรรถตามธรรม โคจรบิณฑบาต ดังที่ท่านแสดงไว้ว่า **ปิณฺฑิยาโลปโภชนํ นิสฺสาย ปพฺพชฺชา ตตฺถ เต ยาวชีวํ อุสฺสาโห กรณีโย** บรรพชาอุปสมบทแล้วให้ท่านทั้งหลายเที่ยวบิณฑบาตมาฉันด้วยกำลังปลีแข้งของตน และพึงทำความอุตส่าห์ไปจนตลอดชีวิตเถิด เพราะนี้เป็นงานที่ชอบธรรมอย่างยิ่งกับท่านทั้งหลายที่เป็นนักบวช นั่นการไปบิณฑบาตตามที่ว่านี้ จะว่าไปเพื่อโปรดเราหรือโปรดเขาก็พอพูดได้ เดินไปถึงไหนจิตกับตัวไม่คลาดเคลื่อนจากความเพียรของผู้ต้องการถอดถอนกิเลส เพราะกิเลสมันฝังจมอยู่ภายในใจตลอดเวลา ให้เห็นภัยของมันเสมอ ทุกอิริยาบถทุกอาการเคยเคลื่อนไหวอย่าเผลอตัว

อย่าเห็นสิ่งใดว่าเป็นของดีของวิเศษในโลกนี้ ความจริงมันเต็มไปด้วยโลก **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** สัตว์โลกเดือดร้อนกันไปทุกหย่อมหญ้า เราอย่าเข้าใจว่าสิ่งใดแดนใด สถานที่ใด ทวีปใด จะมีความสุขในโลกนี้ ถ้ากิเลสยังฝังใจของสัตว์จนจมและพอกพูนขึ้นทุกวัน ๆ ดังที่รู้ ๆ เห็น ๆ กันอยู่นี้ จะหาความสุขไม่เจอ แล้วไม่ต้องพูดว่าคนนั้นมีทรัพย์สมบัติมาก คนนั้นมีความรู้ความฉลาดมาก เรียนจบปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก มหานั้นเป็นบัณฑิตนักปราชญ์อะไรก็ตาม อันนั้นเป็นกิริยาอาการหนึ่ง ๆ ที่ถูกกิเลสพาเสกสรรปั้นยอขึ้น เพื่อให้คนนับหน้าถือตาเพื่อเป็นเกียรติยศชื่อเสียง เป็นเครื่องส่งเสริมอำนาจวาสนา เป็นเรื่องของกิเลสเสกสรรกันขึ้น หาความจริงไม่ได้

ส่วนตัวกิเลสจริง ๆ มันไม่ได้อยู่ที่นั่น แต่มันอยู่ที่จิต ก่อกวนคนให้ได้รับความทุกข์ความลำบากเช่นเดียวกันหมด ไม่ว่าจะเป็นชาติชั้น วรรณะ ฐานะ มีจนขนาดไหน

กิเลสคงเป็นกิเลสอยู่เช่นนั้น เมื่อกิเลสคงเป็นกิเลสอยู่ภายในจิตใจแล้ว มันเคยให้ความสุขที่พึงใจแก่ใครที่ไหน นอกจากให้ความทุกข์โดยลำดับมากน้อยเท่าที่มีอยู่ภายในใจเท่านั้น

หากว่ากิเลสเป็นสิ่งที่นำ ทำโลกให้มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นของอัศจรรย์ได้จริงแล้ว พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงสอนให้ชำระถอดถอนหรือปราบปรามกิเลสออกจากใจ นอกจากจะทรงสั่งสอนให้ส่งเสริมและสั่งสมกิเลสให้มาก ๆ ขึ้นเท่านั้น แต่นี่ไม่มีในพระคัมภีร์ธรรมของพระพุทธเจ้าพระองค์ใดเลย

เราเป็นลูกศิษย์ตถาคต ทำไมจึงต้องฝืนความรู้ความเห็นความฉลาดของจอมปราชญ์คือพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ฝืนธรรมไปตามกิเลสโดยไม่รู้สึกว่ากิเลสเคยเป็นภัยแก่ตน และลืมเนื้อลืมตัวไม่เห็นว่ากิเลสนั้นเป็นภัยเลย ทั้งที่บวชและปฏิบัติด้วยความเห็นภัยในกิเลสแลกองทุกข์ที่กิเลสผลิตขึ้นมาให้ได้รับเสวยผล ความคิดความเห็น คำพูดจา กิริยาอาการที่แสดงออกด้วยความอยาก อยากชนิดใดประเภทใดไม่เคยนำสติปัญญาเข้าไปแยกแยะพิสูจน์เลือกเฟ้นชั่งตวงกันบ้าง พอมองเห็นสิ่งหนักเบาของกันและกัน และเห็นแง่ความผิดความถูกของกันและกันบ้างเลยแล้ว เราจะถือว่าเราแก้กิเลสที่ตรงไหน

การแก้กิเลสต้องพิสูจน์กิเลสถึงจะรู้เรื่อง พิสูจน์ความคิดความปรุงของตน พิสูจน์ความอยากโน้นอยากนี้ อยากอะไรบ้าง กิเลสมันบกพร่องอยู่เสมอ ตามปรกติแล้วความบกพร่องมีมันจึงต้องอยากต้องหิว ตาดูไม่มีวันอิ่มพอ หูฟังไม่มีวันอิ่มพอ ไม่มีวันเบื่อหน่าย จมูก ลิ้น กาย เครื่องสัมผัสสัมพันธ์ กระทบกันทั้งวันทั้งคืน ไม่มีสิ่งอิ่มพอไม่มีวันอิ่มพอ ในธรรมท่านกล่าวย่อ ๆ ว่า รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส เป็นภัย

เอา ย่นเข้ามาถึงพระเรากับรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ที่ว่านี้คืออะไรที่เป็นภัยอย่างยิ่ง นี้ต้องขออภัยจากท่านผู้ฟังผู้อ่านทั้งหลาย พูดตามหลักธรรมอันเป็นหลักธรรมชาติแห่งความจริง ไม่มีใครได้เปรียบเสียเปรียบกันเพราะต่างก็มีด้วยกัน เว้นแต่คนตายแล้วเท่านั้นจึงไม่มีสิ่งเหล่านี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า ไม่มีรูปใดที่แหลมคมและทิ่มแทงได้ลึกและเจ็บแสบที่สุดถึงขั้วหัวใจแทบสลบไสล หรือถึงขั้นสลบไสลได้ยิ่งกว่ารูปของฝ่ายตรงกันข้าม แน่ะ ถ้าเป็นชายก็คือรูปหญิง ถ้าหญิงก็คือรูปชาย เสียงก็ไม่มีเสียงใดที่จะเสียดแทงเข้าไปถึงขั้วหัวใจยิ่งกว่าเสียงตรงกันข้าม แน่ะ กลิ่นก็คือกลิ่นของฝ่ายตรงกันข้ามนั้นแหละ รสก็รสของเพศนั้นแหละ ที่มันทำบุรุษสตรีตาฟางให้บอดให้จมน่ะ ทำสัตว์โลกให้ติดให้จมน่ะ นี่ท่านย่นเข้ามาให้เห็นได้ชัด

ผู้เป็นนักบวชจึงควรตระหนักอันนี้ให้ดีอย่าลืมเนื้อลืมตัว อย่าเห็นว่าสิ่งใดจะเป็นสิ่งที่มีความสุขความเจริญ เป็นที่พออกพอใจไร้กังวลทั้งหลาย มีความเป็นอยู่

สะดวกสบายไม่มี ถ้าใจยังว้าวุ่นขุ่นมัวมั่วสุมอยู่กับกิเลสกองทุกข์ทั้งหลาย และสั่งสมขึ้นมาภายในใจนี้อยู่แล้ว เราจะไปโลกไหน เกิดกี่ร้อยกี่พันชาติก็ตาม ก็จะเป็นภาชนะรับรองกิเลสและกองทุกข์อยู่ร่ำไป หาจุดหมายปลายทางไม่ได้ ถ้าไม่รีบแก้ไขเสียตั้งแต่บัดนี้ที่ได้รู้เหตุรู้ผลกันพอสมควร และโอกาสวาสนาแข้งขาอวัยวะกำลังอำนวยอยู่เวลานี้

เพศของพระเป็นเพศที่ร่มเย็นปลอดภัย เป็นเพศที่ไม่มีใครสงสัยจ้องมอง ไม่มีใครถือว่าเป็นพิษเป็นภัย และเป็นเพศที่มีโอกาสในการบำเพ็ญธรรมเพื่อประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น แต่ประโยชน์ตนนั้นสำคัญอย่างยิ่งในเบื้องต้น ดังพระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญประโยชน์สำหรับพระองค์ ไม่ทรงสนพระทัยกับผู้ใดเลย แม้แต่พระญาติพระวงศ์ก็ไม่ทรงสนใจเกี่ยวข้อง ทรงบำเพ็ญอยู่ถึงหกพรรษา ในหกพระพรรษานั้นเรียกว่าแทบเป็นแทบตาย ติดคุกติดตะรางยังไม่หนัก เท่าพระพุทธเจ้าทรงฝึกฝนทรมานปราบปรามกิเลสต่อสู้กับกิเลสในเวลานั้นเลย ทั้งนี้เพราะกิเลสอยู่กับคน การต่อสู้กิเลสจำต้องกระทบกระเทือนคนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ใครไม่อยากให้กระทบกระเทือนตนเพราะการต่อสู้ปราบปรามกิเลส ผู้นั้นก็ไม่ใช่ผู้รบกับกิเลส ในขณะเดียวกันก็ถูกกิเลสรบเอาเหยียบย่ำทำลายเอาโงหัวไม่ขึ้นตลอดไป

นั่นแลกิเลสมันมีกำลังมากขนาดไหน มันให้คนได้รับความทุกข์ขนาดไหน การปราบปรามมันด้วยวิธีต่าง ๆ นั้นได้รับความทุกข์ความลำบากขนาดไหน ถ้ากิเลสเป็นสิ่งที่หลุดลอยไปได้ง่ายเหมือนสะเก็ดไม้แล้ว ก็ไม่ต้องมีอะไรสั่งสอนกัน พระพุทธเจ้าก็ไม่ต้องทรงลำบาก ไม่ต้องสลบไสล นี่ปรากฏว่าสลบไสลถึงสามหน กิเลสเหนียวแน่นไหม กิเลสเก่งไหม แหลมคมไหม หรือกิเลสของพระพุทธเจ้าเหนียวแน่นและฉลาดแหลมคม แต่กิเลสของพวกเราเปราะและหักง่ายทั้งโง่จะตายไป นอนหลับกรนครอก ๆ อยู่ก็ฆ่ามันให้ตายได้หรือ แหม พวกเราเก่งยิ่งกว่าครู

ที่พูดเช่นนี้เพราะดูกิริยาประกอบความเพียรของพระปฏิบัติเรา มักจะทำกันแบบสุกเอาเผากิน ราวกับกิเลสนั้นโง่ คอยขึ้นเขียงให้สับยำเอาอย่างง่ายดายตายไปวันละร้อยละพัน โดยไม่คำนึงถึงองค์ศาสดาผู้ทรงทำมาก่อน ซึ่งเป็นตัวอย่างอันดีเยี่ยมบ้างเลย มองดูกิริยาแห่งความเพียรท่าใด มักมีแต่แบบที่กิเลสหั่นหอมกระเทียมไว้คอยเสียเป็นส่วนมาก จึงกระตุกกันบ้างพอได้สติ

อุบายวิธีที่จะฝึกตนนั้นต้องเอาอย่างเต็มภูมิ พระพุทธเจ้าได้รับความทุกข์ความลำบากเพราะต่อสู้กับกิเลส ก็เหมือนกับนักมวยแชมเปี้ยนขึ้นเวทีต่อยกันนั่นแหละ ใครจะเป็นฝ่ายแพ้ฝ่ายชนะมันเจ็บด้วยกันทั้งนั้น นี่พระพุทธเจ้าก็เจ็บก่อนที่จะได้ตรัสรู้ เจ็บจนสลบไสลแต่กิเลสตายเรียบไม่มีเหลือ เราจงถือเอาหลักนี้มาเป็นกฎเกณฑ์เป็นคติ

เครื่องสอนใจ อย่าเอาคนโง่เง่าเต่าตุนหรือเซ่อ ๆ ซ่า ๆ อันหาสาระไม่ได้มาเป็นคติเครื่องนำทาง ปกติเราก็เป็นอย่างนั้นอยู่แล้ว แม้ไม่ถึงขนาดนั้นก็ยังจัดว่าเป็นพี่เป็นน้องเป็นญาติกับสิ่งไม่ดีนั้นได้ เพราะกิเลสพาให้เป็น ไม่ใช่อะไรพาให้เป็น จงพากันทราบไว้อย่างถึงใจทุกระยะไป ใจจะไม่ประมาทว่าเราฉลาดกว่ากิเลส

พระสาวกท่านบำเพ็ญเป็นสรณะของพวกเรา ท่านถึงขั้นบริสุทธิ์วิมุตติพุทโธภายในใจ ก็ล้วนแต่ทุ่มเทกำลังความสามารถลงทุกด้าน ต่อสู้กับกิเลสอย่างสุดฝีมือไม่ออมกำลัง ไม่ตายจึงได้รู้ ถ้าไม่รู้ท่านก็ตาย ขนาดนั้นแหละ กิเลสมันเหนียวไหมพิจารณาดูซิ เราจะเอากบไปไสไม้ทั้งต้นมันได้เรื่องอะไร ทำความเพียรเดินจงกรมพอยีอก ๆ ๆ เพียงสองสามก้าวชะแง้ ๆ มองดูแต่หมอน มันได้เรื่องอะไร เรารู้ไหมว่ากิเลสมันผลักหัวใส่หมอนนั่นน่ะ มันผลักหัวลงที่นอนหมอนมุ้ง เราไม่คิด

เวลาจะประกอบความพากเพียรกลัวแต่จะตาย กลัวแต่จะลำบากลำบน บทเวลากิเลสเหยียบย่ำทำลายอยู่บนหัวใจไม่มีวันสร่างซาลงบ้างเลยนั้นไม่คิดไม่นึก เราจะหาทางถอดถอนกิเลสได้อย่างไร ถ้าไม่คิดในแง่ของกิเลสว่าเป็นภัยและมีกลมายาต่อเราอย่างไรบ้าง ถ้าคิดอย่างนั้น จิตใจก็ต้องจดจ่อกับกิเลสอยู่โดยสม่ำเสมอ ในอิริยาบถต่าง ๆ จะมีสติระมัดระวังตัว เพราะเรื่องกิเลสเป็นอันตรายต่อจิตใจไม่ใช่เรื่องเล็กน้อยแต่เป็นเรื่องใหญ่โตมากในวงวัฏฏะที่พาสัตว์ให้เกิดตายอยู่เรื่อยมานั้น มีกิเลสนี้เท่านั้นพาให้เป็นมาและเป็นไป ฉะนั้นจึงต้องระวัง วันหนึ่งแน่นอนที่เราจะได้เห็นกิเลสหงายท้องให้เราดูท้องของกิเลสตายทั้งหงายเป็นอย่างไร นับแต่ปู่-ย่า-ตา ทวดของพวกเรามายังไม่เคยเห็นกิเลสเสียท่าตายทั้งหงายให้เราดู

ส่วนมากร้อยทั้งร้อยมีแต่กิเลสต่อยล้มทั้งหงายให้มันดูเสียจนเบื่อจะทนดู ทั้งศพเก่าศพใหม่ เกิด-ตายเกลื่อนสามโลกธาตุจนไม่มีช่องว่าง แต่เราก็ได้เห็นท้องกิเลสที่ตายทั้งหงายเสียแล้ว ด้วยความเพียรของนักรบอันเกรียงไกรในการสงคราม ฉะนั้นจงฟาดฟันหั่นแหลกลงไปจนไม่มีสิ่งใดเหลือเพราะอำนาจแห่งความเพียร

ที่อธิบายมาทั้งนี้เพื่อที่พวกเราทั้งหลาย จะนำไปพินิจพิจารณาและปฏิบัติต่อกิเลส เราอย่าเข้าใจว่ากิเลสมันสุภาพอ่อนโยน นิ่มนวล ถ้าอยากรู้ฤทธิ์ของมันก็เวลาเข้าต่อสู้กันนั่นแหละ จะเห็นว่ามันแข็งแกร่งขนาดไหน เราแพ้มันทุกที แล้วมันจะอ่อนนุ่มที่ตรงไหนเมื่อยังแพ้มันทุกทีที่ต่อสู้กัน เดินจงกรมก็แพ้มัน นั่งสมาธิก็แพ้มัน จะภาวนาท่าไหนก็ไม่พ้นที่จะแพ้มัน เพราะความพลั้งเผลอสตินั้นแหละเป็นตัวการให้แพ้มันจากนั้นก็ทำให้เกิดความขี้เกียจอ่อนแอขึ้นมา ความขี้เกียจอ่อนแอก็เป็นเรื่องของกิเลสอีก แน่ะ มันมีแต่เรื่องของกิเลสสวมรอยและตามเหยียบย่ำเราอยู่ตลอดเวลา แล้ว

ธรรมจะแทรกลงที่ไหน ต้องแทรกลงที่ความตั้งใจ แทรกที่ความระมัดระวัง ให้มีสติสืบต่อ มีปัญญาคอยสอดส่องฟาดฟันละซิ

สติไม่ได้อยู่กับบทธรรมบทใดก็ให้อยู่กับตัว จึงเป็นสัมปชัญญะคือความรู้สึกตัวอยู่เสมอ จิตเมื่อมีสติเป็นเครื่องรักษาย่อมไม่ถูกกิเลสทำลายได้ง่าย ๆ ไม่ถูกกิเลสรบกวนอยู่เสมอ ไม่ถูกกิเลสเหยียบย่ำทำลายอยู่ตลอดไป รักษาตัวอยู่ไม่หยุดไม่ถอย กิเลสก็ค่อย ๆ เบาลงไป ๆ นี่คือวิธีการของผู้จะนำตนเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นมัชฌิมา คือท่ามกลางแห่งมรรคผลนิพพานอยู่เสมอ คำว่าท่ามกลางได้แก่ความเหมาะสมในการแก้กิเลสทุกประเภทอยู่เสมอนั่นแล ไม่มีกิเลสประเภทใดที่จะนอกเหนือจากมัชฌิมาปฏิปทาของพระพุทธเจ้าไปได้ และไม่มีกิเลสประเภทใดที่จะไม่ตายไม่ฉิบหายเพราะมัชฌิมาปฏิปทานี้ ถ้าได้นำมาใช้ให้เหมาะสมกับกิเลสประเภทนั้น ๆ ด้วยความเอาจริงเอาจัง จึงขอนิมนต์ทุกท่านที่มาศึกษาอบรมนำไปปฏิบัติต่อตัวเองให้เป็นเนื้อเป็นหนังขึ้นมา จนสามารถตั้งตัวได้โดยสมบูรณ์เพื่อโลกผู้หวังพึ่งธรรมได้อาศัยในอันดับต่อไป

ขอยุติเพียงแค่นี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒

ความอยากเป็นมรรคก็มี

ที่นี่ก็ทราบแล้วว่าวัดป่า มีการบำเพ็ญทางจิตตภาวนาโดยถ่ายเดียวเท่านั้น การดำเนินทางด้านจิตตภาวนาต้องอาศัย **กายวิเวก** เป็นอุปกรณ์แก่จิตวิเวก ความสงัดกายไม่พลุกพล่านวุ่นวายด้วยหมู่คณะและประชาชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องบ่อย ๆ **จิตวิเวก** เมื่อกายได้รับความสะดวกในการบำเพ็ญแล้ว จิตก็เป็นไปเพื่อความสงบสงัดด้วยจิตวิเวกแล้วก็เป็นอุปกรณ์ให้ถึง**อุปธิวิเวก** ความสงัดจากกิเลสอันเป็นธรรมสูงสุด ตามแนวทางของพระพุทธเจ้าที่ทรงดำเนิน และประจักษ์พระทัยมาแล้ว ผู้ต้องการผลดังพระพุทธเจ้าดังพระสาวกท่าน ก็ต้องดำเนินตามแนวแถวทางที่ท่านดำเนินมาแล้วอย่างไร ถ้าหลบหลีกปลีกตัวออกจากร่องรอยแห่งการดำเนินของท่าน ก็เท่ากับการหลบหลีกปลีกตัวออกจากผลที่จะพึงได้พึงถึงอย่างท่าน

ต้องคิดเสมอผู้ปฏิบัติ มีหลักเหตุผลเป็นเครื่องรักษาตนเป็นเครื่องบำเพ็ญ เพราะเหตุผลเป็นสิ่งสำคัญมาก เนื่องจากเหตุผลนั้นรวมเข้ากันแล้วเป็นหลักธรรม ผู้ปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์อย่าปล่อยให้ความอยากเข้าไปเป็นหัวหน้าชักจูง หรือลากถูไป ความอยากของสามัญชนนั้นร้อยทั้งร้อยมักเป็นกิเลสเสมอ ส่วนความอยากที่เป็นไปด้วยเหตุผลนั้นเป็นมรรค เช่น อยากทำบุญให้ทาน อยากรักษาศีล อยากทำสมาธิภาวนา อยากพ้นทุกข์ เหล่านี้จัดเป็นมรรค มุมานะเพื่อรบกับกิเลสหรือต่อสู้กับกิเลส โกรธเคียดแค้นกับกิเลส เหล่านี้จัดเป็นมรรค เราเคยมีในลักษณะนี้มาแล้วเหมือนกัน นี่ก็เรียกว่าเป็นทางมรรค เป็นความคิดที่ถูก เพราะเป็นเครื่องหนุนให้มีกำลังใจเพื่อต่อสู้กับกิเลสจนได้ชัยชนะ ถ้าไม่มีกำลังใจไม่มีการมุมานะ การปฏิบัติก็ไม่มีกำลังและไม่สำเร็จประโยชน์เท่าที่ควร

ความมุ่งมั่นและความมุมานะจึงเป็นสิ่งสำคัญ สุดท้ายก็ไม่พ้นจากอิทธิบาททั้งสี่ไปได้ เราพูดแยกเป็นแขนง ๆ ไปเฉย ๆ ลงท้ายก็อิทธิบาททั้งสี่นั่นแล คือธรรมที่สอนให้มุมานะเพื่อต่อสู้กับกิเลสทุกด้าน

ฉันทะ ความพอใจ พอใจกับอะไร เช่น พอใจกับมรรคผลนิพพาน ความมุ่งมั่นก็เป็นไปตามกับความพอใจนั้น ถ้าไม่ไป**วิริยะ** จะไปไหน เรื่องความพากเพียรก็ต้องเป็นไปตามกัน

จิตตะ ท่านว่าให้เอาใจฝักใฝ่ นั่นหมายถึงจิตใจมีความผูกพันอยู่กับหน้าที่การงานของตน ที่จะเป็นไปเพื่อความสมหวังนั่นเอง

วิมังสา ได้แก่องค์ปัญญา คือความรอบคอบในงานของตน ได้แก่การประกอบความพากเพียรทั้งภายนอกภายใน

อิทธิบาททั้งสี่ก็รวมลงที่นั่น ผู้ปฏิบัติจึงต้องเล็งทางดำเนินที่พระพุทธเจ้าพาสาวกดำเนินอย่างไร หรือพระองค์เองทรงดำเนินอย่างไร แม้ทรงสั่งสอนสาวกก็ทรงสั่งสอนแบบเดียวกับที่พระองค์ทรงดำเนินและได้ผลมาแล้วนั้น ไม่มีธรรมะอื่นที่พระพุทธเจ้าจะพอลดหย่อนผ่อนผัน เพื่อเป็นความสะดวกสบายแก่สัตว์โลกแล้วได้รับผลเป็นที่พึงพอใจ นอกจากหลักธรรมที่ทรงสั่งสอนไว้แล้วนี้เท่านั้น เพราะเป็นธรรมที่ทรงรับรองในทางเหตุว่าถูกต้อง และในทางผลว่าต้องได้รับตามกำลังแห่งเหตุไม่สงสัย เมื่อเหตุก็ทรงบำเพ็ญมาแล้ว ผลก็ทรงได้รับมาแล้วอย่างนั้น จึงต้องนำวิธีการเหล่านี้มาสั่งสอนสัตว์โลกนับตั้งแต่สาวกลงมาโดยลำดับ จะปลีกแวะจากนี้ไม่ถูกทางแห่งสวากขาตธรรม

ผู้ปฏิบัติจงพยายามให้มีงานน้อยที่สุด งานอย่างอื่นเช่นงานที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่อาศัย เช่น ทำโน้นทำนี้ก็พยายามให้มีน้อยมาก หากมีความจำเป็นแล้วก็ทำ แต่แล้วให้ทำความเข้าใจไว้เสมอ ไม่เผลอตัวเพลินไปกันการงานทั้งหลาย โดยถือว่าเป็นความสะดวกสบายเป็นเครื่องแก้รำคาญ จนกลายเป็นนิสัยใฝ่ใจกับงานภายนอกที่ไม่จำเป็น นี่คือความคิดผิด การห่างเหินจากความเพียรไปในกิจการภายนอกนั้น จะเป็นการแก้รำคาญได้อย่างไร ความรำคาญเป็นเรื่องของกิเลส การแก้ความรำคาญต้องชำระจิตใจ ต้องบังคับบัญชาจิตใจที่กิเลสมันพาให้อยากทำอะไร พาให้อยากไปไหน นั่นต้องหักห้ามกันจึงเป็นทางถอดถอนกิเลส เป็นการแก้กิเลสตัวพาให้รำคาญไม่มีสิ้นสุด

ผู้ที่ท่านดำเนินได้รับผลมาแล้วท่านดำเนินกันอย่างนั้น เฉพาะครั้งพุทธกาลแล้วรู้สึกว่างานจิตตภาวนาเป็นงานหลักแหล่งของสมณะของใจจริง ๆ เป็นแก่นของพระศาสนาจริง ๆ ไม่มีงานอื่นใดเข้ามาวุ่นวายทับถมโจมตีกันให้ยุ่งเหมือนอย่างสมัยปัจจุบัน งานชิ้นไหนก็เป็นงานเพื่อถอดถอนกิเลสทั้งนั้น ครั้งพุทธกาลท่านดำเนินกันอย่างนั้น ความคิดความนึกปรุงแต่งในเรื่องอะไรต้องอยู่ในความระมัดระวัง อยู่ในความมีสติมีปัญญาเครื่องไตร่ตรองเสมอ ไม่ได้คิดไปตามยถากรรมอันเป็นเรื่องของกิเลสฉุดลากพาให้คิดให้ปรุงไป การพูดการกระทำทุกสิ่งต้องใช้ความพินิจพิจารณาอยู่เสมอ จึงชื่อว่าเป็นผู้มีสติ เป็นผู้ระวังรักษาตน เป็นผู้บำรุงรักษาใจให้เจริญในธรรมทั้งหลาย ไม่ใช่ปรนปรือใจด้วยปุ๋ยบำรุงกิเลส ดังพวกเราชาวพุทธเห่อกัน

ใจเมื่อได้รับการบำรุงรักษาด้วยดีโดยอรรถโดยธรรม เฉพาะอย่างยิ่งด้วยสติปัญญานั่นแลหนีไม่พ้น จิตย่อมจะได้รับความเยือกเย็นมีความสงบสุขขึ้นไปโดยลำดับ การทุกข์ยากลำบากด้วยการประกอบความเพียรนั้นอย่าถือเป็นอุปสรรค อย่าถือเป็นข้อหนักใจสำหรับผู้ต้องการจะถอดถอนกิเลส ซึ่งเป็นภัยอันสำคัญอยู่ภายในใจให้หมดสิ้นไปโดยลำดับ ต้องถือความเพียรเป็นสำคัญกว่าเรื่องที่ว่าหนักใจสู้ไม่ไหวไปไม่รอด จอดอยู่แค่กระทะแค่เขียงสับยำหั่นหอมกระเทียมของกิเลส เพราะเคยถูกมันดัดสันดานมาพอแล้ว นักปราชญ์ท่านเดินอย่างนั้น

ดังที่เคยได้พูดให้ฟังหลายครั้งหลายหนแล้วว่า สาวกท่านประกอบความพากเพียร ได้รับความทุกข์ความลำบากมีจำนวนมากทีเดียว ก่อนที่จะได้บรรลุธรรมเป็นขั้นๆ จนถึงขั้นธรรมอันสุดยอด ไม่ใช่ท่านผู้ล้างมือเปิบด้วยการถือความลำบากลำบนในการประกอบความเพียรว่าเป็นอุปสรรค แล้วท้อถอยด้อยความพากเพียรไปเสียดังนั้นหาไม่ เมื่อเรานำสิ่งเหล่านี้เข้าไปเป็นเครื่องสนับสนุนก็แสดงว่าเป็นการทำลายตัวเอง และเป็นการทำลายวงศ์สกุลของพระศาสนาซึ่งท่านพาดำเนินมา ท่านสำเร็จมรรคผลนิพพานด้วยความพากเพียร ท่านสำเร็จมรรคผลนิพพานด้วยความอุตส่าห์พยายาม ด้วยความหนักก็เอาเบาก็สู้ ขึ้นชื่อว่าเป็นความเพียรที่ชอบธรรมแล้วไม่ถอยหลัง แบบนั่งคอยนอนคอยมรรคผลนิพพานให้ลอยมาสวมใส่ให้เองโดยไม่ต้องทำอะไรให้ลำบาก อันเป็นวิสัยของคนสิ้นท่าบัดซบชอบและปรารถนากัน

นี่คือทางเดินของปราชญ์ท่านที่เดินมาแล้ว ไม่มีทางอื่นให้เลือกเดินได้ หากว่ามีทางอื่นให้เป็นที่สะดวกสบายในการดำเนินของสัตว์โลกแล้ว ใครจะฉลาดเหนือพระพุทธเจ้าไม่มี จะทรงแยกแยะให้สัตว์โลกทั้งหลายได้รับความสะดวกสบายด้วยกันโดยไม่ต้องได้รับความลำบากเหมือนพระองค์ เหมือนสาวกทั้งหลาย ที่พระองค์พาดำเนินมาแล้วนั้นเลย จะต้องแยกแยะหาความสะดวกให้ มัดคดมันโค้งก็พยายามหาทางลัดให้ มันลำบากลำบนขรุขระในวิธีการเดินก็หาความสะดวกให้โดยลำดับๆ จนถึงขนาดเอาหมอนมัดติดคอให้เลย พระองค์ก็จะทำให้ไม่ต้องลำบาก ล้มที่ไหนก็เป็นหมอนและหลับที่นั่น เป็นมรรคผลนิพพานที่นั่น ไม่ต้องประกอบความพากเพียรให้ลำบากลำบนอะไรเลย เรียกว่า ธรรมสะดวกศาสนาสบาย เอ๊า ตถาคตได้พิจารณาค้นคว้าหมดแล้ว เห็นธรรมสะดวกอย่างยิ่งแล้ว จึงได้นำมาสอนท่านทั้งหลายว่า เอ๊า นอนมันเล้ยถ้าอยากนอน มรรคผลรออยู่แล้ว พระองค์จะต้องแสดงอย่างนี้ ไม่ให้ขัดใจสัตว์โลกผู้ชอบธรรมสะดวกสบาย

แต่นี่ไม่มีทางใดนอกจากมัชฌิมาที่ทรงแสดงไว้แล้วนี้ ว่าเป็นการเหมาะสมอย่างยิ่งแล้ว จะเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ เพราะกิเลสทุกประเภทไม่เคย

เปลี่ยนแปลงตัวเองเป็นอย่างอื่น พอที่จะเปลี่ยนแปลงมัชฌิมาธรรมให้เป็นไปตามนั้นได้เลย ด้วยเหตุนี้เมื่อกิเลสแสดงตัวแสดงอาการออกมาอย่างไร มัชฌิมาใดที่เหมาะสมกับกิเลสประเภทใด ซึ่งจะปราบปรามมันให้อยู่ในเงื้อมมือของมัชฌิมาขั้นนั้น ๆ จำต้องทุ่มเทมัชฌิมาขั้นนั้น ๆ ลงไปให้เหมาะสมกับกิเลสประเภทนั้น ๆ จนบรรลัยไปจากใจโดยไม่ต้องลดละท้อถอย เรื่องเป็นอย่างนี้ขอให้พากันเข้าใจเอาไว้ และให้ทำความเข้าใจกับตนอย่างซึ้ง อย่าสักแต่ว่าฟังเฉย ๆ แล้วไม่แน่ใจ หาความแน่นอนในใจไม่ได้ แบบหลักปักขี้ควายคอยแต่จะล้ม นั้นไม่ใช่ผู้ดำเนินเพื่อความพ้นทุกข์ จะเกิดความท้อถอยอ่อนแอและล้มเหลวไปในวันหนึ่งแน่นอน

อย่าเอาเรื่องอดีตในการประกอบความพากเพียร ที่ได้รับความทุกข์ความลำบากเข้ามาเป็นอุปสรรคต่อการบำเพ็ญในปัจจุบัน ซึ่งจะทำให้เกิดความท้อใจอ่อนแอไปได้ ให้มุ่งมั่นต่อสู้กับกิเลสที่ยังเหลืออยู่มากน้อยร่ำไป สมมุติว่าจิตใจมีความฟุ้งซ่านก็แสดงว่า นี่กิเลสกำลังแสดงลวดลายท้าทายเราเต็มที่ ฉุดลากเราจนถลอกปอกเปิกและจะตายทั้งเป็นอยู่แล้วเวลานี้ ถ้าเราไม่ช่วยตัวเองด้วยความพากเพียร ความอดความทน เราจะช่วยตนด้วยวิธีใด พระพุทธเจ้าท่านทรงสอนไว้อย่างไรบ้าง จงรีบหาศาตราธรรมาวุธนั้นเข้ามาต่อสู้แก้ไขทันที ไม่นอนใจให้มันกล่อมได้ นี่ชื่อว่าเป็นอุบายที่ถูกต้อง

อย่านำเอาเรื่องอดีตหรืออนาคต ซึ่งเป็นความลำบากผ่านมาแล้วมาเป็นอุปสรรค เช่น เคยทำมาแล้วได้รับความลำบากอย่างนั้น ๆ ไม่เห็นได้อะไร และอนาคตเราก็จะต้องลำบากลำบนอย่างนี้ไป ล้วนแต่สร้างขวากหนามไว้สำหรับกั้นทางเดินของตน จะไปไหนก็ไปไม่รอด ต้องจอดจมอยู่ในปัจจุบันนั้นแบบจมปลัก ท่านเรียกว่า จมปลัก หาทางไปไม่ได้ นี่ไม่ใช่ทางนักปราชญ์ และไม่ใช่ทางของผู้ปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง จงพากันระวังอย่าให้เกิดขึ้นได้จะเป็นภัยแก่ตน

ทางนักปราชญ์ท่านยึดธรรม **วิริเยน ทุกฺขมจฺเจติ** การหลุดพ้นจากทุกข์นั้นต้องหลุดพ้นด้วยความเพียรเป็นหลักสำคัญ นี่เป็นธรรมยืนยง จงตั้งหน้าตั้งตาประพฤติปฏิบัติ อย่าไปคำนึงในเรื่องมรรคผลนิพพานว่าอยู่ที่ไหนมันเสียเวลา และดีไม่ดีสร้างความวุ่นวายส่ายแส่ ความสงสัยสนเท่ห์ต่าง ๆ ให้แก่จิตใจของตนซึ่งไม่เป็นประโยชน์อะไร นอกจากเป็นการทำลายความมุ่งหวังมรรคผลนิพพานที่ตนจะพึงได้พึงถึงให้ด้อยลงไปจนก้าวไม่ออก

ความคิดใดที่จะเป็นข้าศึกต่อมรรคผลนิพพานให้พึงทราบว่า ความคิดนั้นเป็นเรื่องของกิเลส เพราะกิเลสต้องมีแง่งอนมาก มีเล่ห์เหลี่ยมมาก แหลมคมมากอยู่เสมอ ไม่มีสิ่งใดในโลกทั้งสามนี้จะเหนือกิเลสไปได้นอกจากธรรมเท่านั้น ฟังซิ เรื่องความแง่งอนเรื่องความมีเล่ห์เหลี่ยมอันแหลมคมสลับซับซ้อน จนกระทั่งเราผู้ตั้งหน้าฆ่ากิเลสตัว

กำลังกดหัวอยู่ก็เคลิ้มหลับไปตามมันโดยไม่รู้สึกตัว และไม่เห็นโทษของมันว่ากิเลสเคยให้โทษแก่เรามามากและนานเพียงไร แม้บัดนี้ก็ให้โทษแก่เราในปัจจุบันจิต และยังจะให้โทษแก่เราต่อไปอีกไม่มีเวลาสิ้นสุด เหล่านี้ไม่มีความระลึกรู้ได้เลย เพราะความแหลมคม เพราะความกล่อมอันสนิท เพลงของกิเลสนี้ไพเราะเพราะพริ้งมากทีเดียว ใครฟังแล้วต้องติดใจและหลับจมไปด้วยกิเลส

นี่พูดถึงเรื่องอำนาจความฉลาดแหลมคมของกิเลส ในสามโลกธาตุนี้เป็นบริษัทบริวารของกิเลสทั้งนั้นนอกจากธรรมะ มีธรรมะเท่านั้นมีอานุภาพมากเหนือสิ่งเลวร้ายทั้งหลาย คือกิเลสทุกประเภท ซึ่งจะสามารถนำมาระงับดับกันได้ ด้วยมัชฌิมาปฏิปทาที่พระองค์ท่านประทานไว้แล้วโดยสมบูรณ์ ให้ยึดเอาหลักนี้เป็นเครื่องปกครองตนและเป็นเครื่องปราบปรามกิเลสให้สิ้นซากไปจากใจ อย่าเสียดาย ไม่มีกิเลสตัวใดที่น่าเสียดาย เพราะพาให้เกิดให้ตายเวียนว่ายในกองทุกข์ด้วยกันทั้งสิ้น

ผู้ดำเนินจะได้เห็นความสว่างกระจ่างแจ้ง เห็นความเบาอกเบาใจของตนไปโดยลำดับ ด้วยความพากเพียรหนักบ้างเบาบ้างไปตามจังหวะในเชิงรบ ถ้าไม่มีความพากเพียร จะเอาแต่ความสะดวกเข้าว่า นั้นก็เป็นเชิงของกิเลสต่อยเอา ๆ เท่ากับการเพิ่มพูนกิเลสให้มากขึ้น สุดท้ายเลยก้าวไม่ออก เดินจงกรมก็ก้าวขาไม่ออก จะกำหนดจิตตภาวนาก็เหมือนอกจะแตกคับแน่นในทรวงอก จะทำอะไรก็ทำไม่ได้ มีแต่กิเลสหนีบเอาบังคับเอา บีบบี้สีไฟเอาเสียจนแหลกหาทางเดินไม่ได้ ตายจมอยู่ในวัฏสงสารไม่รู้กี่กัปกี่กัลป์หาประมาณไม่ได้เลย นั่นเป็นของดีแล้วหรือ เราควรนำมาพินิจพิจารณาด้วยดี

ทุกข์ก็ช่างเถอะ ในโลกนี้ไม่มีใครได้เปรียบเสียเปรียบ ขึ้นชื่อว่าความทุกข์แล้วไม่ว่าจะเป็นเศรษฐี กุฎุมพี มีเงินสักกี่หมื่นกี่แสนล้านก็ตาม ไม่ว่าใครจะมีความรู้ความเฉลียวฉลาดเรียนจบปริญญาไหนมาก็ตาม ไม่ว่าคนโง่คนฉลาด คนมีฐานะและคนจนขึ้นชื่อว่าได้ก้าวเขามาติดคุกในเรือนจำทั้งสามชั้นนี้แล้ว คือ กามโลก รูปโลก อรูปโลกจะต้องอยู่ในความควบคุมของนายเหนือหัวคือกิเลส มีความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหาเป็นตัวการสำคัญ ไม่พ้นไปได้สักรายเดียว แล้วเราจะสงสัยที่ไหนว่าโลกนี้มีความสุขความสบายหายกังวลหม่นหมอง ไม่ต้องนั่งนอนกอดทุกข์กัน

ความทุกข์นั้นได้รับด้วยกันทุกคน ขึ้นชื่อว่าเป็นนักโทษแห่งความเกิดแก่เจ็บตายกิเลสเป็นผู้รัดรึงตรึงใจไว้ทุกระยะ กิเลสเป็นผู้บังคับบัญชาบีบคั้นอยู่ตลอดเวลาภายในใจ แล้วรายไหนจะไม่มีทุกข์ในโลกนี้ เราสงสัยทุกข์กับผู้ใดว่าไม่มี มีแต่ผู้แบกกองทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น แบกกองทุกข์โดยปกติของขันธ์ แบกทุกข์ด้วยการวิ่งเต้นขวนขวาย ด้วยการเจ็บไข้ได้ป่วย แล้วยังแบกกองทุกข์เรื่องเกี่ยวกับความวุ่นวาย ความ

กระทบกระเทือนภายในใจมากน้อยยิ่งเป็นของสำคัญ ในโลกนี้มีแต่กองไฟเผาหัวใจอยู่ตลอดเวลาไม่ว่ารายไหนๆ เรายังสงสัยจุดใด ดอนใด เกาะใด ว่าจะเป็นที่มีความสุข ความสำราญบานใจ ขึ้นชื่อว่ากิเลสเป็นผู้บีบบังคับในหัวใจอยู่แล้ว

เมื่อได้พิจารณาให้ชัดเจนอย่างนี้แล้ว ความเพียรจะหนักมากน้อยเพียงไรก็พอสู้พอฟัดพอเหวี่ยงกันทั้งนั้นแหละคนเรา เมื่อไม่ได้สงสัยว่าโลกนี้จะให้ความสุขอะไรบ้าง เพราะเต็มไปด้วยกองทุกข์ นอกจากเที่ยวก ว้านเอาเครื่องหลอกๆ ลวงๆ มาประดับหน้าร้านเท่านั้น ภายในมีแต่ไฟไหม้แกลบ คือไหม้อย่างลึกลับอยู่ภายในหัวใจก็มี ไหม้แสดงออกมาอย่างเปิดเผยทางกิริยามารยาท ผิวพรรณวรรณะก็มี แสดงความร้องห่มร้องไห้พิไรรำพันเสียอกเสียใจก็มี ที่สุมอยู่ภายในจิตใจแดงโร่ทั้งวันทั้งคืนนี่มีจำนวนมาก ไม่เว้นชาติชั้นวรรณะเลยที่ไฟกองนี้จะไม่สุมอยู่ภายในจิตใจได้ เพราะกิเลสก็คือไฟ เราสงสัยอะไรที่ตรงไหนบ้าง นอกจากเป็นทะเลไฟเพราะกิเลสไปตามๆ กันเท่านั้น

การประกอบความเพียรที่ว่าเป็นทุกข์นั้น เป็นทุกข์ด้วยความชอบธรรมเพื่อจะหนุนให้หลุดพ้น เพื่อจะถอดถอนตนออกจากไฟทั้งหลายที่กำลังไหม้รอบจิตใจอยู่เวลานี้ เรายังเห็นว่าเป็นทุกข์ในความเพียรอย่างนี้อยู่แล้วก็จะหาทางไปไม่ได้ ต้องตายจมกองนรกอเวจีในมนุษย์โลกนี้อยู่ตลอดกัปตลอดกัลป์ หากำหนดกฎเกณฑ์ไม่ได้ คือหาความแน่นอนในกำเนิดที่เกิดในภพชาตินั้นๆ ไม่ได้ ซึ่งล้วนแต่กองทุกข์ทั้งมวล การประกอบความเพียรเพื่อจะถอนเชื้อไฟที่เผาลนภายในจิตใจ และเชื้อที่ชักจูงฉุดลากเราไปเกิดในภพน้อยภพใหญ่ในใจอันได้แก่กิเลสอวิชชานี้ เป็นสิ่งที่ควรใช้ความเพียรพยายามอย่างยิ่ง

หนักก็หนัก เบาก็ยอมรับ ทุกข์ขนาดไหนก็สู้กัน ขึ้นชื่อว่านักรบแล้วไม่มีถอยหลัง เพราะพระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาของเราไม่ได้พาให้ถอยหลัง สาวกทั้งหลายไม่ใช่ผู้ถอยหลัง ผู้ก้าวหน้าเดินเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ จนหลุดพ้นไปโดยถ่ายเดียว จึงได้ปล่อยวางความพากเพียรในแนวรบ แล้วเสวยวิมุตติสุขภายในใจทั้งที่ขันธ์ยังครองตัวอยู่ และเสวยวิมุตติสุขในพระนิพพาน เพราะความทุกข์เพียงเล็กน้อยทางความเพียรในอัตภาพเดียวหรือเพียงช่วงเวลาไม่กี่เดือนกี่ปี การประกอบความเพียรตั้งแต่ขั้นเริ่มต้นจนได้ตรัสรู้หรือบรรลุธรรม บางองค์ก็นานเป็นปี บางองค์ก็รวดเร็ว บางองค์เพียงครู่เดียวก็มี ตามอำนาจวาสนาบารมีที่สร้างมามากน้อยต่างกัน นักปฏิบัติเพื่อความรู้แจ้งแทงตลอดในธรรมทั้งหลาย จึงไม่ควรนำความช้าความเร็วของท่านที่ปฏิบัติและบรรลุธรรมไปแล้ว มาเป็นอารมณ์ฝ่ายกีดขวางตัวเอง จะทำให้เสียกำลังใจและก้าวไม่ออก

นี่เราก็เกิดในท่ามกลางแห่งวาสนาบารมีอยู่แล้ว ดีเราก็ทราบได้อย่างชัดเจน ชั่วก็ทราบได้อย่างชัดเจน บุญบาปก็ทราบอยู่ประจักษ์ใจ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเราก็ได้ศึกษาเล่าเรียน ครูบาอาจารย์ทั้งหลายท่านก็แนะนำสั่งสอนวิธีการดำเนิน ทั้งเรื่องบุญเรื่องบาป เรื่องกิเลสตัณหาอาสวะ เรื่องอรรถเรื่องธรรม ให้เราฟังทุกแง่ทุกมุม ก็ควรจะซึ้งภายในใจด้วยความเชื่อความเลื่อมใสให้หนักลงไป เพื่อเป็นอุปกรณ์แก่ประโยคพยายามของเราจะได้ก้าวหน้า ก้าวเข้าสู่สันติธรรมคือความสงบโดยลำดับ จนถึงสันติธรรมอันราบคาบ ด้วยความตะเกียกตะกายของเราที่เดินตามครู คือพระพุทธเจ้าซึ่งสลบถึงสามครั้งก่อนจะได้เป็นศาสดาขึ้นมา เอานั่นละมาเป็นตัวอย่างมาเป็นแบบเป็นฉบับ

อย่าหาเอาคนขี้เกียจขี้คร้านอ่อนแอมาเป็นแบบฉบับ จะกลายเป็นคนหมดคุณค่าหมดราคา หาทางก้าวเดินไม่ได้ เป็นโมฆภิกษุ อยู่ไปกินไปหาความหมายไม่ได้ภายในจิตใจ ทั้ง ๆ ที่ธรรมะมีความหมายเต็มตัวภายในใจของผู้ปฏิบัติอย่างเอาจริงเอาจัง เอ๊า จงพากันตั้งหน้าตั้งตาประพฤติปฏิบัติแบบตายเอาดาบหน้า อย่าถอยหลังให้กิเลสหัวเราะเยาะ จะทนอายไปตลอดกัปกัลป์ไม่มีวันสร่างซา

การพิจารณา ท่านผู้ใดถนัดในอาการใดในเบื้องต้นแห่งการพิจารณาหรือการสมถกรรมฐานจะมีความสะดวกเหมาะสมกับจริตของตนในธรรมบทใด ซึ่งได้เคยอธิบายให้ฟังแล้ว พึงยึดเป็นหลักเป็นเกณฑ์ เช่น พิจารณา เกสา กำหนดเกสาก็**เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ** กำหนดบทนั้น ๆ ให้จริงจัง อย่าปล่อยใจให้เถลไถลไปที่อื่น ถึงวาระที่จะบริกรรมก็บริกรรม ถ้าเป็นความถนัดในการบริกรรมก็บริกรรม หรือถนัดในระยะต่อไปเป็นความดูดดื่มที่จะต้องพิจารณาตามเรื่องของ **เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ** จนกระทั่งถึงอาการ ๓๒ ให้ตลอดทั่วถึง ซึ่งมีอยู่ภายในร่างกายเรานี้ก็พิจารณา ให้มีสติติดแนบไปทุกระยะ ทุกประโยคแห่งความเพียรพยายาม กิเลสจะไม่เข้ามาแทรกแซง กิเลสจะไม่เข้ามาฉุดลาก ถ้าสติยังกำกับอยู่กับความรู้คือใจนั้นเมื่อไร ใจจะมีความปลอดภัย และใจจะทำงานตามหน้าที่ ปัญญาเป็นผู้สอดส่องตรองดูความจริงที่มีอยู่ในร่างกายนี้ที่ท่านว่าสัจธรรม

เวลาทำใจให้มีความสงบก็ตั้งหน้าตั้งตาทำ ให้มีสติอยู่นั้น เรื่องของโลกทั้งมวลมันเป็นไปจากจิตเราดวงเดียวนี่แหละ เป็นตัวโลกเป็นตัวก่อเรื่องก่อราวทั้งหลาย ถ้าความรู้มารวมตัวเสียอย่างเดียวโลกนี้ก็เหมือนไม่มี เพราะไม่มีผู้ไปปรุงไปแต่งไปหลอกไปหลอนให้ความหมายอย่างนั้นอย่างนี้ ดีชั่วสวยงามหรือกว้างแคบสูงต่ำประการใดออกจากจิตดวงเดียวนี้เท่านั้น เป็นผู้ไปวาดภาพหลอกตนอยู่ทั้งวันทั้งคืนยืนเดินนั่งนอน

ในการปฏิบัติถ้าได้จดจ่อเข้าไปที่จิตจริง ๆ จะเห็นเรื่องราวของจิตที่แสดงตัวอยู่ตลอดเวลา เกี่ยวกับเรื่องดินฟ้าอากาศ ต้นไม้ ภูเขา บุรุษหญิงชาย เรื่องโลกสงสารมากน้อย มีแต่เรื่องของจิตเป็นผู้ปรุงผู้แต่งแล้วก็ตื่นเงาตัวเอง เพลินไปตามเงา เศร้าโศกไปตามเงาของตัวอยู่ตลอดเวลา นี่ขันธ์มันหลอก ขันธ์อันนี้มาจากจิตที่ไม่บริสุทธิ์คืออวิชชาเป็นต้นเหตุ **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** มันหมุนกันออกมาเรื่อย ๆ ให้ปรุงให้แต่งให้เกิดความสำคัญมั่นหมาย อยู่เฉย ๆ อยู่โดดเดี่ยวมีแต่ความรู้ล้วน ๆ มันอยู่ไม่ได้ เพราะกำลังของสติปัญญาไม่พอที่จะหักห้ามจิตไม่ให้ปรุงไม่ให้แต่ง ไม่สามารถที่จะกำจัดความคิดในแง่ต่าง ๆ ให้สิ้นไปจากใจ เหลือไว้แต่ความสงบราบคาบ ให้เห็นความจริงภายในจิตดวงเดียวคืออะไรได้

จิตดวงเดียวคือความรู้กับความอัศจรรย์อย่างเดียวเท่านั้น ไม่มีอันใดเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นสองเลย จิตแท้เป็นอย่างนั้น ในขณะที่เราต้องการความสงบ เราก็ไม่พึงเกี่ยวข้องกับอะไร ให้ดูจุดที่จิตจะกระเพื่อมผลักดันออกมาให้คิดให้ปรุง มันบอกอยู่ชัด ๆ ถ้ามีสติ เอ๊า จิตแสดงเป็นอะไรให้ถือนั้นเป็นอารมณ์ ถือนั้นเป็นจุดเป็นหมาย ถือนั้นเป็นเป้าหมาย กำหนดสติลงที่จุดนั้น จะว่าพุทโธก็ให้อยู่กับตรงนั้นให้ถี่ยิบเข้าไป ดูซิมันเป็นอย่างไร แล้วมันจะมีเรื่องมีราวหลอกเจ้าของไหม

ถ้าลงสติได้กำกับจิตด้วยดีแล้ว จิตจะปรุงออกมาเป็นเรื่องหลอกเจ้าของไม่ได้ เรื่องต่าง ๆ ที่เคยผ่าน ๆ ไปแล้วกี่ปีกี่เดือนกี่เวล่ำเวลามันมาสุมอยู่ภายในหัวใจ และหลอกเราตลอดเวลานั้นมันมาจากไหน เรื่องนั้นเป็นแล้วผ่านไปแล้วกี่ปีกี่เดือนมันหายไปหมดแล้ว แต่จิตดวงนี้มันไม่หาย อารมณ์อันนี้มันปรุงขึ้นมาอยู่เรื่อย ๆ หลอกเจ้าของอยู่เรื่อย ๆ เพลินอยู่กับตุ๊กตาเครื่องเล่นของเด็กภายในใจของตัวอยู่อย่างนั้น จงสังเกตดูให้ดีจะเห็นได้อย่างชัดเจน ไม่นอกเหนือไปจากที่กล่าวนี้เลย เพราะนี่ได้พูดตามเรื่องความจริงที่เป็นอย่างนั้นจริง ๆ ได้พิจารณาอย่างนั้นมาแล้วไม่สงสัย

เอ๊า จะพิจารณา **เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ** ตลอดอาการ ๓๒ ก็ให้รู้ตั้งแต่อาการเหล่านี้เท่านั้น อย่าเอาความรู้นี้แยกไปปรุงไปแต่งให้มีภาพนั้นเรื่องนั้นเข้ามาแทรก จนกระทั่งกลบเกลื่อนหรือทำลายวัตถุที่เราพิจารณา หรืออารมณ์ที่เราพิจารณานี้สูญหายไปเสีย เหลือแต่กิเลสเครื่องยั่วยวนกวนใจ ภาวนาวันไหนก็ไม่ได้เรื่องได้ราว มีแต่เรื่องไม่ต้องการ เพราะกิเลสมีอำนาจมาก มันฉุดมันลากมันผลักมันดันออกไปได้อย่างง่ายดาย ถ้าเราไม่ฝึกหัดเอาจริงเอาจัง เอาความตั้งใจเข้าว่าอย่างมั่นเหมาะกันจริง ๆ จะไม่เห็นเรื่องของตัวเอง แล้วก็จะตื่นเงาสำคัญมั่นหมายไปต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้น เพื่อความแน่ใจจงมีสติเป็นเครื่องกำกับรักษาให้ดี ให้เห็นผลในการปฏิบัติภาวนาของตน

ท่านว่าสมาธิ ๆ เป็นยังไง คือความมั่นคง ความแน่นหนา ความตั้งมั่นของใจ จิตสงบจิตก็มั่นเท่านั้นเอง ถ้าไม่สงบก็รวนเร เอนเอียงไปที่โน่นที่นี่หาความเป็นตัวของตัวไม่ได้แม้แต่ขณะเดียว จิตมีความสงบ คำว่าสงบก็คือสงบความคิดความปรุงต่าง ๆ ซึ่งเคยยั่วยวนกวนใจมาแต่ก่อนนั้นแล เหลือแต่ความรู้อันสงบแน่วอยู่นั้น ใจก็สบายไม่มีอะไรรบกวน นั่นเรียกว่าจิตสงบ สงบหลายครั้งก็เป็นสมาธิ คือความแน่วแน่มั่นคงของใจขึ้นมา ให้ได้ชมสมาธิสมบัติที่ตนขวนขวายได้มาเอง

วาระต่อไปจะพิจารณาให้เป็นปัญญาก็พึงพิจารณาดังที่กล่าวมานี้ แยกแยะดูร่างกายส่วนต่าง ๆ ให้ดี จะเอาข้างนอกมาเป็นปฏิภาคเป็นอุคคหนิมิตก็ได้ ไม่ว่ารูปหญิงรูปชายมันติดได้ทั้งนั้นแหละ ไม่ว่าข้างนอกข้างในติดได้ เป็นสมุทัยได้ เมื่อนำมาพิจารณาให้เป็นมรรค ให้เป็นทางเดิน ให้เป็นธรรม เป็นเครื่องแก้เครื่องถอดถอนกิเลสทำไมจะเป็นไม่ได้ พิจารณาแยกแยะออกเป็นเรื่อง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ก็ได้ หรือจะพิจารณาเป็นอสุภะอสุภังก็ได้ ดูมันมีแต่เรื่อง**อสุภะอสุภัง อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** กองกันอยู่เต็มตัวสัตว์ตัวบุคคล ตัวเขาตัวเราไม่มีบกพร่องแม้แต่รายเดียว ทำไมจึงไม่เห็นของจริงมีอยู่เต็มตัวเต็มใจ นั่นคือความจริง ใจเรามันปีนเกลียวกับธรรมอยู่ร่ำไป มันถึงได้เหยียบย่ำแต่ขวากแต่หนามคือกิเลสตัณหา ยอกหัวใจอยู่ทั้งวันทั้งคืนยืนเดินนั่งนอนหาความสงบสบายไม่ได้ ก็เพราะจิตใจปีนเกลียวกับความจริงคือธรรม

จงพิจารณาให้เห็นตามที่ท่านสอนไว้ตั้งแต่ **เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ** ซึ่งบอกชัด ๆ อยู่แล้ว ถลกหนังออกมาดูซิเป็นยังไง คนทั้งคนดูได้ไหม มันมีหญิงมีชายที่ไหนเมื่อถลกหนังออกมาแล้ว ความสวยความงามปรากฏอยู่ที่ไหน ก็มีแต่หนังบาง ๆ หลอกอยู่ข้างนอกเท่านั้นเอง ก็ทราบแล้วว่าหนัง ดูให้ซึ้งซิ เมื่อถลกหนังออกแล้วเป็นยังไร สวยงามไหม เอ๊า ดูทั้งหนังด้วย ข้างในข้างนอกของหนังเป็นอย่างไร แล้วดูเนื้อ ดูเอ็น ดูกระดูก ดูเข้าไปทุกแง่ทุกมุมในอาการต่าง ๆ จนกระทั่งถึงอาหารใหม่อาหารเก่าเต็มไปด้วยป่าช้าผีดิบของปฏิกูลโสโครกเน่าเหม็นเต็มตัว ทั้งเขาทั้งเรามันมีที่ตรงไหนที่ว่าสวยว่างาม ว่าน่ารักใคร่ชอบใจน่ะ มันหาเรื่องหาราวหลอกตัวเองอย่างสด ๆ ร้อน ๆ อย่างดื้อ ๆ ด้าน ๆ ไม่ฟังเสียงอรรถเสียงธรรมบ้างเหรอจิตนี่ ฟาดกันลงไปให้เห็นเหตุเห็นผลเป็นไร

นี่แหละคือความดื้อด้านของจิต ที่กิเลสยึดเป็นเครื่องมือต่อสู้กับความจริงคือธรรม ใจจึงไม่ยอมเป็นไปตามความจริง ฉะนั้นมันถึงได้เกิดความทุกข์ความลำบากแก่จิตใจอยู่เสมอ ไม่ว่าไปอยู่ที่ไหนมันมีแต่ไฟกองนี้แหละเผาอยู่ตลอด เฉพาะอย่างยิ่งไฟราคะตัณหา เพราะความปีนเกลียวกับธรรมคืออสุภะอสุภัง ซึ่งมีอยู่เต็มในร่างกายของทุกคน กองป่าช้า กองอสุภะอสุภัง กองปฏิกูลโสโครกเต็มไปหมด ตั้งแต่เบื้องบนลง

เบื้องล่าง ไม่มีชิ้นใดที่จะพอน่าดูน่าชมบ้างเลย แม้เช่นนั้นมันก็ยังเสกสรรได้ลงคอว่าเป็นของสวยของงาม ถึงกับจิตใจเกิดความกำเริบอยู่ไม่เป็นสุข มีแต่เรื่องของตัวหลอกตัวเองทั้งนั้นไม่ใช่อะไรจากที่ไหนมาหลอกนะ

รูปก็สักแต่ว่ารูปมีอยู่ตามความจริงของตน เราจะดูก็ตามไม่ดูก็ตาม คิดแง่ใดก็ตามไม่คิดก็ตาม เขาไม่มีความหมายสำหรับรูปอันนั้น ๆ ผู้ไปเห็นนี่แหละมันมาเกิดปัญหา เกิดเรื่องเกิดราวขึ้นมาในตัวผู้รู้ผู้เห็นนี่แหละ ไปปรุงแต่งไปสำคัญมั่นหมาย ว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วก็หลงความสำคัญมั่นหมายของตน เคลิบเคลิ้มไปตาม ผลที่ปรากฏก็คือความทุกข์ ความแน่นในหัวอกแทบจะเป็นจะตาย บางครั้งกินไม่ได้นอนไม่หลับ นี่โทษแห่งความคิดความปรุงของใจ มันแสดงให้เห็นอย่างชัดเจน ขนาดนั้นเรายังยอมเชื่อมันอยู่หรือ ยังไม่เห็นโทษของมันบ้างหรือสำหรับผู้ปฏิบัติแท้ ๆ น่ะ มันน่าคิดอยู่มากในจุดนี้

เอาซิ ขุดค้นลงไปให้เข้าใจความจริงอันนี้ เรื่องมรรคผลนิพพานไม่ต้องถาม สิ่งเหล่านี้แหละที่ปกคลุมหุ้มห่ออย่างมิดตัว ไม่ให้มองเห็นกระแสของความสว่างไสว ของความสงบเย็นใจ พอจะแสดงความอัศจรรย์ขึ้นมาโดยลำดับ ๆ จนเป็นมรรคผลนิพพานนั้นขึ้นมาได้ ก็เพราะสิ่งสกปรกโสมมทั้งหลายเหล่านี้แหละ มันปกคลุมหุ้มห่อเสียอย่างมิดตัว เพราะฉะนั้นจึงต้องแก้มันด้วยสติ แก้มันด้วยปัญญา เพิกถอนมันออกเลิกมันออก เปิดเผยมันออกให้เห็นความจริง เมื่อเริ่มเห็นความจริงบ้างแล้ว ความสงบไม่ต้องบอกหากค่อยเป็นไปเอง มันยุ่งวุ่นวายเพราะอะไร เพราะมันหลง เมื่อเห็นตามความจริงแล้วจิตก็ถอนตัวเข้ามาเท่านั้น เดี๋ยวนี้ยุ่งกับอะไร ก็ยุ่งกับสิ่งที่จิตกำลังหลง จงพิจารณาให้รู้ไปโดยลำดับและปล่อยวางไปพร้อม ๆ กัน จิตก็หมุนตัวเข้ามา เอ๊าพิจารณาย้ำเข้าหลายครั้งหลายหนเหมือนเขาคราดนา คราดจนมูลคราดมูลไถแหลกละเอียดควรแก่การปักดำ นั่นแหละเป็นสำคัญ

การพิจารณากี่เที่ยวกี่ครั้งกี่หนไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่ความชำนิชำนาญ ความคล่องแคล่วแกล้วกล้าซาบซึ้งภายในจิตใจด้วยการพิจารณา และเป็นอย่างนั้นจริง ๆ ซึ้งอย่างนั้นจริง ๆ ว่าอสุภะของปฏิกูลโสโครกก็ซึ้งถึงใจ ว่า **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** หรือแง่ใดก็ซึ้งถึงใจถึงความจริง เรียกว่าซึ้ง แล้วจิตจะไปหลงของปลอมอยู่ได้หรือ นี่การพิจารณาพิจารณาอย่างนั้น

ยืน เดิน นั่ง นอน อย่าให้เผลอ พยายามระมัดระวังตัวเสมอ การพูดการคุยกันก็ทำให้เผลอได้ จงมาตามกิจตามการในการเกี่ยวข้องกัน อย่ามาด้วยความเผอเรอต่าง ๆ อย่ามาด้วยความเซ่อ ๆ ซ่า ๆ ความไม่มีสติสตัง เป็นความไม่มีท่าทางในเชิงเป็นนักรบในตัว เป็นความไม่มีความหมายในการมาของตัว ในการพูดการคิดการทำทั้งหลาย ไม่

มีความหมายอะไรเลย ไม่มีสาระ จงทำให้เป็นสาระแก่เจ้าของด้วยความมีสติรักษาตัวอยู่เสมอ

เอ๊า ทุกข์ก็ทุกข์ ยอมรับว่าทุกข์ ตายก็ตาย ตายด้วยความเพียรเป็นไรไป แม้เขาไม่เคยภาวนาเขาก็จะตายเช่นเดียวกัน โลกนี้คือโลกป่าช้า โลกแห่งความเกิดตายของสัตว์ มันจะพ้นไปไหนได้ ต้องตายด้วยกันทั้งนั้นแน่นอนที่สุด นอกจากเร็วหรือช้าต่างกันไปเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น เราทุกข์เพราะความพากเพียรเพื่อให้เห็นจริงเห็นจังตามหลักธรรม เป็นทุกข์ที่ชอบธรรม ไม่ฝืนธรรม

เมื่อพิจารณาจนมีความช่ำชองแล้วไม่ต้องบอกแหละ จิตต้องถอนต้องปล่อยวางเข้ามาเป็นลำดับ ๆ ดังที่เคยอธิบายให้ฟังแล้ว จิตก็ยิ่งมีความผ่องใส มีความคล่องแคล่วแกล้วกล้า เบาหวิวภายในจิต เพราะเบาจากอุปาทาน ข้างนอกก็ไม่ยึดข้างในก็พิจารณาเข้าไป รู้แจ้งเห็นจริงเข้าไปเป็นลำดับ จนกระทั่งปล่อยวางรูปที่ว่ารูปกาย กายเป็นเราเป็นของเรา เป็นของสวยของงาม พิจารณาแล้วมีแต่เนื้อแต่หนัง แต่เอ็นแต่กระดูก พิจารณาเข้าไปแล้วมีแต่ของอสุภะอสุภังเต็มไปหมดทั้งร่าง เป็นเราได้อย่างไร เมื่อพิจารณาหลายครั้งหลายหนก็แจ่มแจ้งไปเอง นอกจากนั้นพูดถึงเรื่องธาตุก็ซึ้ง พูดถึงเรื่องอสุภะอสุภังก็ซึ้ง เห็นชัดเจนตามความจริง แล้วอุปาทานซึ่งเป็นผลของตัวจอมปลอมที่ไปสำคัญมั่นหมายมันก็ถอนตัวออกมาเอง โดยไม่ต้องบังคับขับไสให้ปล่อยวาง

ถ้าลงได้พิจารณาและรู้เห็นขนาดนั้นแล้ว ความเพียรไม่ต้องพูดละ มาเอง ความขี้เกียจหายหน้าไปหมด ไม่ต้องไปบังคับบัญชากันอีก ไม่ต้องได้ถูได้ไถกันเหมือนแต่ก่อนขั้นเริ่มแรกซึ่งยังไม่เคยเห็นผล ก็เหมือนเด็กทำงานนั้นแหละ ผู้ใหญ่ต้องคอยกำกับดูแลหรือควบคุมใกล้ชิด พอผู้ใหญ่เผลอหรือปลีกตัวไปธุระเสียบ้าง เด็กก็หลบหลีกหรือเลิกงานไปเสียไม่ทำงาน กลับหยอกเล่นกันไปเสียเพราะเขาไม่เห็นผลของงาน ถ้าเป็นผู้ใหญ่รู้ผลของงานแล้วก็ทำเอง อยู่คนเดียวก็ทำได้ อยู่กับหมู่กับเพื่อนก็ทำได้ ไม่ว่าที่แจ้งที่ลับ ใครจะมาควบคุมไม่ควบคุมไม่สำคัญ เพราะเห็นผลของงาน มีความมุ่งมั่นต่องานให้เป็นผลสำเร็จเป็นสำคัญ

นี่ผู้ปฏิบัติธรรมะในขั้นเริ่มแรก ก็ต้องถูไถต้องบังคับบัญชาตัวเอง เพราะยังไม่เห็นผลของธรรมที่เกิดขึ้นจากการภาวนา อันจะแสดงขึ้นที่ใจเป็นผู้รับผล เมื่อยังไม่เห็นผลก็ต้องถูไถบังคับบัญชากันไป ขั้นนี้เป็นขั้นที่ลำบากอยู่บ้าง เอ๊า ลำบากก็ทราบกันอยู่แล้ว ขั้นต่อไปที่ปรากฏผลบ้างแล้วความอุตส่าห์พยายามนั่นค่อยเป็นมาเอง ความพากเพียรก็มาเอง พอถึงขั้นปัญญาแล้วก็เริ่มหมุนตัวเป็นเกลียวไปกับเหตุการณ์ที่สัมผัสสัมพันธ์ไม่ขาดวรรคขาดตอนในวงความเพียร ความขี้เกียจหายหน้าไปหมด เดิน

จงกรมไม่เคยคำนึงกับเวล่ำเวลาว่าเช้าสายบ่ายเย็น มีแต่หมุนตัวติ้วๆ อยู่กับกิเลสว่าตัวไหนที่ยังรู้ไม่ชัด หน้ากิเลสตัวไหนที่ยังรู้ไม่ชัดยังฆ่าไม่ได้ มันเกาะอยู่กับอะไร มันทำให้เสียดแทงจิตใจเราอยู่เวลานี้ ค้นลงไป ๆ จนกระทั่งทราบชัดแล้วถอนออกไปเป็นตอนๆ ฆ่าตายเป็นตัวๆ เป็นพักๆ เรื่อยๆ ไป สติปัญญาเข้าใจในอันนั้นเข้าใจในอันนี้ อ้อ เรื่อยๆ กำหนดพิจารณาเข้าไปเรื่อยๆ การกำหนดพิจารณาก็คือการสู้กันนั่นเอง แล้วทำไมจะไม่ทุกข์ล่ะ

แต่มันไม่สนใจกับเรื่องทุกข์ยิ่งกว่าการที่จะถอดถอนกิเลส หรือการห้ำหั่นกับกิเลสให้แหลกแตกกระจายเป็นผุยผงไป และเห็นต่อหน้าต่อตาภายในใจเรานั้น มีน้ำหนักมากเกินกว่าจะมัวเกียจคร้านอ่อนแออยู่ได้ เพราะฉะนั้นความขี้เกียจจึงหายหน้าไปหมด เดินจงกรมไม่มีเวล่ำเวลา คิดว่าเดินเพียงครู่เดียวมันปาเข้าไปสามชั่วโมงสี่ชั่วโมงโน่น นั่งอยู่ที่ไหนก็เพลินต่อการพิจารณา ไม่มีเวล่ำเวลาในอิริยาบถทั้งสี่ เว้นเสียแต่หลับเท่านั้น พอตื่นขึ้นมาก็จับงานปุ๊บ ได้แก่จิตจับอารมณ์ที่ตนยังพิจารณาไม่เสร็จไม่สิ้นนั้น คลี่คลายออกดูไม่หยุดยั้ง จนกระทั่งเข้าใจแล้วปล่อยเองๆ

แต่อย่ามาคาดหมายนะไม่ถูก บอกวิธีการให้ทราบเฉยๆ การคาดหมายไม่ถูก ให้เป็นขึ้นในตัวเองนั้นแหละ ความจริงต่อความจริงจะเข้ากันได้ทันที ครูบาอาจารย์ที่แสดงให้เราฟังนี้ล้วนแต่ความจริง เวลานี้เรายังไม่เห็นความจริงตามที่ท่านสอน เราก็พยายามดำเนินไป พอจิตเราถึงความจริงขั้นใดแล้วมันยอมรับกันๆ เข้ากันได้ทันทีๆ ไปโดยลำดับ ตั้งแต่ธรรมขั้นต่ำจนถึงธรรมขั้นสูงและสูงสุดหาที่ค้านกันไม่ได้เลย เพราะเป็นความจริงเช่นเดียวกัน

การปฏิบัติ จิตถ้ามีความเป็นไป ครูบาอาจารย์คอยแนะนำสั่งสอนอยู่เสมอโดยถูกทางไม่เป็นที่สงสัย ก็น่าจะเขยิบขึ้นไปเรื่อยๆ และรวดเร็วกว่าปกติที่เราทำโดยลำพัง เราเห็นโทษแห่งการบำเพ็ญเพียรโดยลำพังมาแล้ว จึงได้ชี้แจงให้หมู่เพื่อนฟังว่าอย่านอนใจ การที่จะแนะนำตักเตือนสั่งสอนกันทางด้านจิตตภาวนานี่ จิตต้องสอนจิตเท่านั้น จะไปยกคัมภีร์นั้นคัมภีร์นี้มาสอนกันสุ่มสี่สุ่มห้านั้น สาธุ ไม่ได้ประมาท เพราะเราก็เคยเรียนมาบ้าง มันก็เหมือนกับยกยาทั้งตู้ทั้งหีบมาทุ่มใส่คนไข้นั่นแล โดยไม่ทราบว่าเป็นไข้อะไร ยาก็ไม่ทราบว่ายาอะไรต่ออะไร ทุ่มกันลงไปแบบสุ่มเดาก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร ดีไม่ดีทำให้คนไข้ตายเสียด้วยซ้ำไป

ความรู้ตามตำรับตำราและความรู้สุ่มสี่สุ่มห้าในการปฏิบัติ จะมาสอนผู้รู้จริงเห็นจริงตามขั้นภูมิของจิตของธรรมแห่งผู้ปฏิบัตินี้ มันสอนกันไม่ได้สอนกันไม่ลง ผู้ที่ปฏิบัติที่เข้าใจอรรถธรรมตั้งแต่สมาธิเป็นลำดับของขั้นสมาธิ และของปัญญาโดยลำดับของขั้นปัญญาเท่านั้นที่ลงกันได้หรือสอนได้ เพราะรู้ความจริงตามลำดับ ผู้สอนสมาธิจะ

เอาแบบแผนตำรับตำรามาสอนมันไม่ได้ความ เอาปัญญาตามตำรับตำรามาสอนไม่ได้ความ ถ้าจิตตนไม่เป็นสมาธิขั้นนั้นๆ มาก่อนแล้ว จะสอนไม่เข้าเรื่องเข้าราวไม่เข้ากฎเข้าเกณฑ์ ไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังด้วยความสนใจนั้นเลย นี่เป็นของสำคัญอยู่มาก เมื่อต่างมีความจริงรับกันอยู่แล้ว ผู้สอนก็สอนด้วยความจริงซึ่งเห็นแล้วรู้แล้วมันจะผิดไปไหน และก็รวดเร็วทันใจด้วย ติดข้องที่ตรงไหนท่านแก้ปั๊บๆ ไปเลยไม่เสียเวล่ำเวลา กรรมฐานจึงสำคัญที่ครูอาจารย์คอยแนะแนวทางให้ ฉะนั้นพระธุดงคกรรมฐานจึงติดครูอาจารย์ที่มีคุณธรรมทางจิตตภาวนา

ครั้งพุทธกาล สาวกก็ต้องอาศัยพระพุทธเจ้า และลูกศิษย์ลูกหาของสาวกแต่ละองค์ๆ ก็อาศัยครูอาจารย์ที่เข้าใจในด้านจิตตภาวนามาแล้วอย่างสมบูรณ์ เป็นผู้สั่งสอนมาโดยลำดับ ถ่ายทอดมาเรื่อยจนมาถึงปัจจุบันนี้ ฉะนั้นขอให้พากันตั้งอกตั้งใจพินิจพิจารณาอุตส่าห์พยายามอย่าลดละ

นักรบต้องทำใจกล้าหาญ อย่าท้อแท้อ่อนแอ อย่าหวังมอบป่าช้าให้กับภพใดชาติใดซึ่งเป็นเรื่องกองทุกข์ทั้งมวลไม่เป็นที่ไว้ใจได้เลย ไม่เหมือนมอบร่างกายมอบชีวิตจิตใจ แม้เป็นความทุกข์ความลำบากขนาดใดไว้กับความพากเพียร ไว้กับธรรมเท่านั้น เฉพาะอย่างยิ่งไว้กับความพ้นทุกข์ เอ๊า ตายก็ตายไม่ต้องกลัวไม่ท้อถอย เราจะเห็นแดนแห่งหนองอ้อที่ว่า อ้อ นี้หรือที่ท่านว่าความจริงเต็มส่วน ความบริสุทธิ์เต็มภูมิ นี้หรือหนองอ้อ อ้อเราเจอเสียแล้วที่นี่ แต่ก่อนได้ยินแต่ชื่อ คราวนี้เจอเสียแล้วคำว่า อ้อๆ นี้ท่านว่าธรรมประเภทฟากตาย นี่หรือหนองอ้อน่ะ

ดังที่ท่านอาจารย์มั่นอุทานซึ่งเราเขียนไว้ในประวัติท่านว่า อ้อๆ นี่หรือหนองอ้อนั่นแหละ หนองอ้อก็คือหมดปัญหาที่จะสงสัยโดยประการทั้งปวงแล้ว มีแต่ความบริสุทธิ์ล้วนๆ จากขณะนั้นแล้วก็หมดปัญหาโดยประการทั้งปวงตลอดกาล นั่นแหละหนองอ้อ จะอยู่ในหัวใจของผู้ปฏิบัติด้วยความเอาจริงเอาจัง หนองอ้ออันประเสริฐนี้จะเกิดขึ้นที่ใจของผู้ปฏิบัติเท่านั้น ไม่อาจเกิดได้ด้วยการวาดภาพ ด้วยการคาดคะเน ด้วยการจดจำและด้วยความสำคัญมั่นหมายต่างๆ แต่จะเกิดได้ด้วยภาคปฏิบัติจิตตภาวนาเป็นสำคัญ

เราอยู่ที่ไหนเวลานี้ ทุกข์ก็เห็นกันอยู่ชัดๆ ทั้งร่างกายและจิตใจ สมุทัยก็รู้กันอย่างชัดเจน ทั้งดีใจเสียใจ ทั้งรักทั้งชัง ทั้งเกลียดทั้งโกรธเป็นเรื่องของสมุทัยทั้งมวล คิดในแง่ใดๆ ส่วนมากเป็นเรื่องสมุทัยพาให้คิดให้ปรุงทั้งนั้น ถ้าสติปัญญาเครื่องบังคับบัญชาไม่มี กิเลสต้องบังคับจิตให้คิดปรุงออกมาเป็นเรื่องสมุทัยทั้งมวล มรรคก็คือสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร ประกอบกันเข้า หนุนเต็มกำลังโดยลำดับๆ เพื่อ

กำจัดกิเลสความฟุ้งซ่านที่มีอยู่ภายในใจ นั่นคือมรรค นิโรธคือความดับ เมื่อมรรคมีกำลังมากน้อย ก็ดับความฟุ้งซ่านรำคาญเข้าไปโดยลำดับ ๆ นี่เรียกว่านิโรธ

นิโรธคือความดับทุกข์ มรรคคือความดับกิเลสเป็นชิ้นเป็นอันไป จนกระทั่งดับกิเลสโดยสิ้นเชิง ทุกข์ก็ดับอย่างสนิท เรียกว่านิโรธเต็มภูมิ เพราะกิเลสสิ้นไปแล้วท่านว่า **สจฺฉิกาตพฺพนฺติ เม ภิกฺขเว** นิโรธความดับทุกข์ควรทำให้แจ้ง เราได้ทำให้แจ้งแล้ว ภิกษุทั้งหลาย หลังจากนั้นแล้วไม่มีสัจธรรมอันใดจะแสดงตัวออกมาอีกต่อไป ต่างก็ยุติ ทุกข์ทางใจก็หมดปัญหาโดยสิ้นเชิงไม่มีเหลือ เรียกว่าทุกข์ทางใจดับโดยสิ้นเชิง เพราะสมุทัยดับไปด้วยอำนาจของมรรค นิโรธแสดงขึ้นเต็มที่ในขณะที่มรรคประหารกิเลสเด็ดขาดไปโดยสิ้นเชิง หลังจากนั้นแล้วไม่มีงานอะไรต่อไปอีก เหลือแต่ทุกข์ภายในร่างกายซึ่งเป็นทุกข์ประจำขันธ์เท่านั้น ทุกข์ภายในใจไม่มีเพราะสมุทัยเป็นผู้ผลิตทุกข์ประเภทนี้ไม่มี

คำว่ามรรค ๆ ที่เคยใช้ ใช้เฉพาะฆ่ากิเลส เมื่อกิเลสสิ้นสุดลงไปแล้ว คำว่ามรรคก็หมดหน้าที่ไป ท่านไม่เรียกว่ามรรคสำหรับผู้สิ้นกิเลสแล้ว บรรดาพระอรหันต์ทั้งหลายท่านไม่เรียก ท่านไม่สำคัญท่านไม่หมายอะไรทั้งมวล เหลือแต่ความบริสุทธิ์ ความที่รู้ว่าทุกข์ดับไป เพราะสมุทัยดับไปด้วยมรรค นั่นคือธรรมชาติที่บริสุทธิ์ ไม่ใช่นิโรธไม่ใช่มรรคและไม่ใช่สัจธรรมทั้งสี่ ธรรมชาติที่นอกจากสัจธรรมออกไปคือผู้บริสุทธิ์นี้ เพราะสัจธรรมเป็นธรรมคู่และเป็นสมมุติ คือกิเลสกับมรรคเป็นศัตรูต่อกัน เป็นคู่ศัตรูหรือเป็นคู่แข่งกัน ทุกข์กับนิโรธก็เป็นคู่ปรับกัน ขณะที่ทุกข์ดับก็คือนิโรธ จากนั้นแล้วก็หมดปัญหาในวงสมมุติแห่งสัจธรรมทั้งสี่ที่ปฏิบัติต่อกัน มีเพียงกิริยาอาการ การประกอบความพากเพียรในทิฏฐธรรม วิหารธรรม คือความเป็นอยู่ระหว่างขันธ์กับจิต ทรงกันไปด้วยสมาธิสมาบัติ บำเพ็ญจิตใจเพื่อพักผ่อนหย่อนใจระหว่างขันธ์กับจิตให้พอเหมาะพอสม พอถึงกาลอันควรแห่งขันธ์เท่านั้นที่จะสลายตัวลงไป อันเป็นของแน่นอนอยู่แล้วว่าต้องแตก

เพราะฉะนั้นบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลายนับแต่พระพุทธเจ้าลงมา จึงประกอบความพากเพียรอยู่โดยสม่ำเสมอจนถึงกาลอายุขัย ดังที่ปรากฏในตำรับตำรานั่นแล แต่ไม่ได้ประกอบความพากเพียรเพื่อละกิเลสถอดถอนกิเลสตัวใด เป็นเพียงประกอบวิหารธรรมระหว่างขันธ์กับจิตให้อยู่ครองกันสะดวกสบายโดยสม่ำเสมอจนถึงอายุขัย แล้วก็ปล่อยไปตามกาลอันควร นี่งานของพระศาสนา งานถอดถอนกิเลสเป็นงานที่เสร็จสิ้นลงได้ งานทางโลกหาความสิ้นสุดไม่ได้ ตายก็ตายกับงาน ตายกับความยุ่งเหยิงวุ่นวายและความห่วงใย ไม่มีใครทำงานสำเร็จแล้วค่อยตายไป โลกทั้งโลกเป็นอย่างนี้

กันทั้งนั้น ไม่เหมือนงานคือการถอดถอนกิเลสให้สิ้นสุดลง แล้วนิพพานไปด้วยความหายห่วง **“อนาลโย”** ไม่มีงานใดให้เป็นห่วงอีกแล้ว

เอาละยุติ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๒๒
วิธีปฏิบัติธรรมเบื้องต้น

มนุษย์เราต้องมีเพื่อนมีฝูง มีพวกมีคณะ ไม่ว่าแต่ฆราวาสหญิงชาย แม้มาบวชเป็นพระเป็นเณรแล้วก็ยังไม่พ้นจากความอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นคณะ ผิดกับสัตว์บางประเภทซึ่งเขาอยู่ตัวเดียว สัตว์ป่าบางประเภทอยู่ตัวเดียว บางประเภทก็เป็นหมู่เป็นคณะ เป็นฝูง ๆ แต่มนุษย์เรานี้ไม่ว่าที่ใด ๆ ทั่วโลก ไม่ปรากฏว่าอยู่คนเดียว ไม่ว่าประเทศไหนทวีปใด ก็ต้องมีหมู่มีคณะ เป็นครอบครัว เป็นสังคม เป็นหมู่ ๆ พวก ๆ ทั่วดินแดน จะว่ามนุษย์ขี้ขลาดก็ถูก เป็นนิสัยของมนุษย์ทุกชาติทุกภาษาที่ต้องเกี่ยวข้องกันอยู่ร่วมกันเรื่อยมาแต่ดึกดำบรรพ์

นี่เราเป็นพระ เป็นเพศที่เด็ดเดี่ยวอาจหาญตามหลักธรรมและนิสัยของนักบวชควรจะอยู่ลำพังองค์เดียว แต่หลักใหญ่ก็ต้องอยู่เป็นหมู่เป็นคณะ เกี่ยวข้องกับหมู่เพื่อนเพศเดียวกันอยู่โดยดี แม้จะออกไปบำเพ็ญในสถานที่ต่าง ๆ ด้วยความเป็นผู้มีตนคนเดียว แต่โอกาสหรือความจำเป็นที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับหมู่กับคณะกับครูบาอาจารย์เพื่อการศึกษาปรารภข้ออรรถข้อธรรมต่าง ๆ ย่อมมีอยู่เป็นวรรคเป็นตอน สุดท้ายก็ไม่พ้นจากความเป็นสัตว์หมู่สัตว์คณะอีกเหมือนกัน เป็นแต่เพียงลัทธิ กฎ ระเบียบข้อบังคับ หลักธรรมวินัย ที่แสดงออกของพระกับของฆราวาสนั้นต่างกันเท่านั้น

พระมีกฎมีระเบียบตามหลักธรรมวินัยเป็นเครื่องประพฤติดำเนิน การแสดงออกทุกแง่ทุกมุมจึงเป็นไปตามหลักธรรมหลักวินัย ไม่ว่าจะแสดงทางจิตคิดออกมาด้วยเหตุผลกลไกอันใด ต้องระวังสำรวมในความคิดผิดหรือถูกอยู่โดยดี ความผิดนั้นถ้าไม่ผิดธรรมก็ต้องผิดวินัย ไม่ผิดวินัยก็ต้องผิดธรรม การผิดวินัยเป็นความหยาบ ผิดธรรมเป็นความละเอียด เป็นเรื่องของกิเลสประเภทหยาบ จำต้องได้ระมัดระวังเพราะเรามาแก้กิเลส จึงไม่ควรนอนใจในความคิด การพูด การกระทำ ทุกอาการที่แสดงออก

วาจาที่เกี่ยวข้องกับหมู่กับคณะที่จะต้องพูด จะต้องได้ระมัดระวังรักษา ทางกายก็เกี่ยวข้องกับหมู่กับคณะหรือโดยลำพังคนเดียว การกระทำสิ่งใดต้องคำนึงถึงกฎระเบียบข้อบังคับ คือหลักธรรมวินัยซึ่งเป็นทางเดิน จะปล่อยวางไม่ได้ แม้จะอยู่เป็นหมู่เป็นคณะก็มีลัทธิ มีข้อบังคับ มีกฎมีเกณฑ์ เป็นเครื่องดำเนินอยู่ในวงคณะเดียวกันที่เป็นพระด้วยกัน

ส่วนฆราวาสเขาก็มีกฎหมายบ้านเมืองเป็นเครื่องปกครอง กฎประเพณี นั่นก็ยังหยาบไป ตามเพศของฆราวาสซึ่งไม่เข้มงวดกวดขันในความประพฤติ กิริยาอาการแสดงออกทุกแง่ทุกมุมอะไรนักไม่เหมือนพระเรา พระนี้ถ้าพูดให้ถูกต้องตามหลักของความเป็นนักบวชแล้ว ต้องมีการระมัดระวังอยู่ทุกระยะ ทุกอิริยาบถในความเคลื่อนไหวของกายวาจาใจ

แต่เราอยู่รวมหมู่รวมคณะกันนี้ จริตนิสัยไม่เหมือนกัน ต่างองค์ต่างมีจริตนิสัยเป็นของตัวมาดั้งเดิม แม้จะมีกี่รูปกี่องค์ด้วยกันก็ตาม แต่จริตนิสัยอันเป็นแกนเดิมซึ่งมีอยู่ภายในจิตนั้นย่อมเป็นของตัวเอง อันนี้พึงทราบว่าเป็นนิสัยสมบัติของแต่ละองค์ๆ แต่การแสดงออกมาจากนิสัยนั้น พึงระวังที่จะเป็นการกระทบกระเทือนต่อหลักธรรมหลักวินัยซึ่งไม่ใช่นิสัย ตลอดถึงการกระทบกระเทือนแก่หมู่คณะที่อยู่ร่วมกัน นั่นก็ไม่จัดว่าเป็นนิสัย ต้องได้ระมัดระวังทุกรูปทุกองค์ เพื่อความสงบสุขแก่ตนและวงคณะที่อยู่ร่วมกัน

การระวังตัวนั้นแหละ คือการรักษาความสงบเรียบร้อยของตัวและวงคณะที่อยู่ร่วมกัน ไม่ให้มีอะไรเกิดขึ้น เหมือนอวัยวะเดียวกัน การประพฤติพรตพรหมจรรย์ก็จะมีความสะดวกสบายเพราะไม่เป็นนิวรณ์ ไม่เป็นสัญญาอารมณ์ที่มาก่อกวนจิตใจให้ยุ่งเหยิงวุ่นวาย ให้ใจสงบตัวเข้าสู่สมาธิในขณะที่ทำความเพียรนั้นไม่ได้ ด้วยเหตุนี้จึงต้องระมัดระวังรักษา ผู้ใดรายใดให้ถือว่า เราเป็นพระเต็มภูมิแห่งความสมมุตินิยมตามหลักพุทธศาสนาแล้วเวลานี้ จงรักษาภูมิแห่งความเป็นพระของตน ทั้งภายในใจและการแสดงออกสู่ภายนอกด้วยกายวาจา อย่าให้มีการกระทบกระเทือนซึ่งกันและกันเป็นอันขาดถ้าไม่อยากขายตัว

เรื่องทิฐิมานะอันเป็นเรื่องของกิเลสโดยตรงนั้น ให้ถือว่าเป็นข้าศึกแก่ตนด้วย ให้ถือว่าเป็นข้าศึกแก่วงคณะด้วย ใครๆ อย่านำออกมาให้เรี่ยราดสาดกระจาย จะเป็นการกระทบกระเทือนและสกปรกในวงหมู่คณะ หาความผาสุกไม่ได้ เฉพาะอย่างยิ่งวงพระกรรมฐานนี้เป็นวงที่ละเอียด การประพฤติปฏิบัติก็ละเอียด คือละเอียดตามหลักธรรมวินัยนั้นแหละ ไม่ได้หาความละเอียดนอกเขตนอกแดนแหวกแนวมาจากไหน โดยถือหลักธรรมหลักวินัยเป็นเครื่องดำเนิน เพราะหลักธรรมหลักวินัยนั้นเป็นสิ่งที่มีความละเอียดอ่อนมากทีเดียว เราจะทราบได้อย่างชัดก็ต่อเมื่อได้ปฏิบัติทางด้านจิตใจ ใจมีความละเอียดอ่อนด้วยการปฏิบัติจิตตภาวนามากเข้าไปเท่าไร ยิ่งเห็นความซึ้งของธรรมว่ามีความละเอียดอ่อนเข้าไปเท่านั้น ในขณะเดียวกันก็ทราบว่า กิเลสก็มีความละเอียดอ่อนไปตามๆ กัน ซึ่งจะไว้ใจหรือนอนใจประมาทไม่ได้ ต้องได้ระมัดระวังอยู่ตลอดเวลา

การอยู่ร่วมกันด้วยความผาสุก ก็คือต่างคนต่างระมัดระวังกิเลสของตนไม่ให้แสดงออก อันเป็นการกระทบกระเทือนตนเองให้ว้าวุ่นขุ่นมัวไปด้วย เป็นการกระทบกระเทือนผู้อื่นให้เกิดสัญญาอารมณ์ให้อยู่ไม่สะดวกสบาย ให้เป็นการระแคะระคายซึ่งกันและกันด้วย ซึ่งเป็นความเสียหายทางด้านจิตตภาวนาเป็นสำคัญ ยิ่งกว่านั้นก็ระบาดออกไปไม่มีประมาณ

โดยปกติจิตแม้ไม่มีสัญญาอารมณ์มาเกี่ยวข้องพัวพัน ความผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่ปรากฏยังภาวนาไม่ลง เพราะจิตมีธรรมชาติอันหนึ่งผลักดันออกมาให้คิดให้ปรุงเรื่องนั้นเรื่องนี้อยู่เสมอ อันเป็นการก่อกวนตัวเองให้ยุ่งเหยิง จนถึงกับจิตเข้าสู่ความสงบไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่เราทำความเพียรเพื่อความสงบ ปกติของจิตก็ชอบเป็นอย่างนั้นอยู่แล้ว ยิ่งมีเหตุการณ์อะไรเข้ามาเกี่ยวข้อง หรือมีเรื่องมีราวอะไรเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยแล้ว ก็ยิ่งเป็นการเพิ่มไฟขึ้นมาให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนมากขึ้น และระบาดสาดกระจายไปถึงวงคณะ หมู่เพื่อนที่อยู่ด้วยกันมากน้อย ให้ได้รับความไม่ผาสุกไปตาม ๆ กัน ชื่อว่าเป็นผู้สร้างบาปสร้างกรรมให้แก่ตนเองและผู้อื่น ซึ่งไม่สมควรแก่เราที่เป็นนักบวชและนักปฏิบัติเพื่อกำจัดสิ่งที่ไม่เป็นมงคล หรือสิ่งต่ำช้าเลวทรามทั้งหลายเหล่านี้ออกจากใจเลย

การอยู่ร่วมกันด้วยความผาสุกก็คือต่างองค์ต่างปกครองตนเอง ต่างคนต่างรักษาตัวเอง ไม่ให้มีกิริยาอาการใด ๆ อันเป็นเรื่องของกิเลสแสดงออกมาแก่หมู่คณะ นี่เป็นหลักใหญ่แห่งการอยู่ร่วมกัน เมื่อไม่มีอะไร ต่างองค์ต่างมีเหตุมีผล มีหลักธรรมเป็นที่ตั้ง ยึดหลักธรรมเป็นเครื่องดำเนินเป็นประจำอยู่แล้ว ย่อมไม่มีการถือเนื้อถือตัว ถือทิฐิมานะ ถือชาติชั้นวรรณะ ฐานะ สกุล ถือแต่ความถูกต้องดีงามอันเป็นกฎเกณฑ์ออกมาจากหลักธรรมเป็นสำคัญ

แม้จิตจะไม่มีความสงบก็ไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อผู้อื่น เพราะโทษต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นเราไม่อำนวยให้มัน นี่ก็เป็นความผาสุกหรือความสงบอันหนึ่ง เรียกว่า **ปุคคลสัปปายะ** อยู่ด้วยกันเป็นผาสุกในวงคณะ เพราะมีแต่กัลยาณมิตรอยู่ด้วยกัน

การมองกันอย่ามองในแง่ร้าย ให้มองในแง่เหตุผลเสมอ หากมีเหตุผลหรือความจำเป็นที่จะมองกันซึ่งเกี่ยวข้องกันในการอยู่ร่วมกัน ให้คิดเผื่อไว้เสมอ คือความเมตตา ความให้อภัยซึ่งกันและกัน นี้เป็นหลักของผู้ปฏิบัติธรรม ไม่ควรมองในแง่ร้ายหมายโทษต่าง ๆ หากเห็นองค์ใดมีความผิดพลาดจากหลักธรรมหลักวินัย ก็ให้ตักเตือนซึ่งกันและกันด้วยความเป็นธรรมเสมอ ผู้รับฟังก็ฟังด้วยความเป็นธรรม และเพื่อจะแก้ไขดัดแปลงตนให้เป็นไปตามหลักความถูกต้องที่ท่านผู้นั้นตักเตือนสั่งสอน อันเป็นความถูกต้องทั้งสองฝ่าย

ผู้เตือนก็เตือนด้วยความเป็นธรรม ไม่ได้เตือนด้วยความยกโทษ ไม่ได้เตือนด้วยอารมณ์ความโกรธความแค้น ความดูถูกเหยียดหยามซึ่งกันและกัน ผู้รับก็รับด้วยความเป็นธรรม เทิดทูนในคำตักเตือนของผู้อื่นที่มาชี้โทษ ซึ่งเป็นเหมือนกับมาชี้บอกขุมทรัพย์ให้ตนได้ดำเนิน

การอยู่ร่วมกันเป็นสำคัญ ถ้าหากมีรายใดรายหนึ่งแสดงกิริยาอาการออกมาไม่ถูกอรรถธรรม เป็นการกระทบกระเทือนหรือกีดขวางสายหูสายตาตลอดถึงการสะดุดใจของผู้อื่น จะเป็นความกระทบกระเทือนทั้งวัด ด้วยเหตุนี้การอยู่ร่วมกันจึงต้องได้ระมัดระวัง ให้มีความอภัยกันไว้เสมอสมกับเราเป็นนักธรรมะ มีเมตตากรุณาเป็นสำคัญ นี่เป็นพื้นฐานของจิตแห่งผู้ปฏิบัติธรรม เพื่อความเจริญรุ่งเรืองทั้งแก่ตนและวงคณะ

อยู่โดยปกติก็ต้องเจริญเมตตาเพื่อสัตว์ทั้งหลาย **สพฺเพ สตฺตา สุขิตา โหนฺตุ ,สพฺเพ สตฺตา อเวรา โหนฺตุ,** ฯลฯ ไปเรื่อย.....นอกจากนั้นก็เจริญ **กรณียเมตตาสูตร,วิรูปกฺเขหรืออปฺปมญฺญาพฺรหฺมวิหาร** ที่ท่านกล่าวไว้ว่า **อตฺถิ โข เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน** ขึ้นต้นว่าอย่างนั้น จากนั้นก็ **เมตฺตาสหคเตน เจตสา,เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ ตถา ตติยํ ตถา จตุตฺถํ, อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ, เมตฺตาสหคเตน เจตสา, วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรติ** จากนั้นก็**กรุณา,มุทิตา ,อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา** เนื้อความเหมือนกัน นี่ท่านเรียกว่า**อปฺปมญฺญาพฺรหฺมวิหาร** ควรเจริญเสมอสำหรับพระ นี่พูดมาพอเป็นปากเป็นทาง ขอท่านทั้งหลายนำไปปฏิบัติเป็นความร่มเย็นเป็นสุขด้วยการเจริญเมตตาพรหมวิหาร จากนั้นก็บำเพ็ญตัวทางด้านจิตตภาวนา

อย่าไปคิดระแคะระคายกับหมู่กับเพื่อน กับผู้หนึ่งผู้ใดนำเข้ามาเป็นอารมณ์ ให้ถือว่ามาอยู่ร่วมกันด้วยความเป็นธรรม และด้วยความให้อภัยซึ่งกันและกัน พระเป็นผู้เสียสละได้ พูดได้ว่าเป็นผู้เสียสละได้ทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นผู้ให้อภัยกันได้ พระให้อภัยกันไม่ได้ไม่มีใครให้อภัยกันได้ นี่เป็นหลักสำคัญของพระ เวลาอยู่ร่วมกันก็มีความผาสุกร่มเย็น นี่เป็นหลักใหญ่แห่งการอยู่ร่วมกันและการปกครอง

ด้วยเหตุนี้ผมจึงรับพระมากๆ ไม่ได้ เพราะได้พิจารณาแล้ว เราไม่ได้คิดเรื่องกลัวพระอดอยากขาดแคลน เรื่องจตุปัจจัยไทยทานที่เขานำมาบำรุงรักษาพระเณรในวัดของเรา กลัวว่ามีน้อยจะไม่เพียงพอ อย่างนี้เราไม่ได้คิด เราคิดในแง่การปกครองต่างหาก ซึ่งอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมากอาจดูแลไม่ทั่วถึง หรืออาจมีรายใดรายหนึ่งที่ทำให้เกิดความเสียหายกระทบกระเทือนแก่หมู่คณะ และเป็นความเดือดร้อนไปทั่วทั้งวัด

ซึ่งไม่ใช่ของดีเลย จึงรับไว้พอประมาณ การแนะนำสั่งสอนก็เต็มเม็ดเต็มหน่วย การดูแลก็ทั่วถึง

อะไรๆ ก็ตามถ้ามากเกินไปมันไม่ดี การทำอะไรก็ช้า เช่น การขบการฉันแทนที่จะเร็วก็ช้า จัดนั้นจัดนี้ พระเณรมีมากเท่าไรก็ยิ่งจัดเป็นเวลานาน ทำอะไรกว่าจะเสร็จก็สาย จัดนั้นจัดนี้ กว่าจะเสร็จก็กินเวลานานๆ แล้วยังต้องทำนี้เพื่อองค์นั้นทำนั้นเพื่อองค์นี้ เพื่อกันทั้งวัด มีจำนวนมากเท่าไรก็เพื่อกันมากเท่านั้น เลยเป็นเครื่องกังวลเป็นประจำ หาเวลาประกอบความพากเพียรให้ได้รับความสะดวกทางด้านจิตใจไม่ได้ อย่างนี้ก็ไม่เกิดผลประโยชน์อันใด

ด้วยเหตุนี้จึงรับเพียงพอประมาณ ปีนี้ก็เพิ่มขึ้นอีกแล้วสามองค์ เรื่องความเมตตาสงสารหมู่เพื่อนนั้นเมตตาสงสาร ทำไมจะไม่สงสาร ผู้มามุ่งอรรถมุ่งธรรมด้วยกันทำไมจะไม่สงสารกัน เราก็เคยเป็นผู้น้อยเสาะแสวงหาครูอาจารย์มาไม่ทราบว่ากี่องค์แล้ว กว่าจะได้พบท่านอาจารย์มั่นอันเป็นยอดอาจารย์ในความรู้สึกของเรา นี่เราก็เห็นใจ โดยเอาเรื่องของเรานี้ออกเทียบเคียง เอาใจของเรานี้ออกเทียบเคียงกับใจของหมู่คณะ ไม่อย่างนั้นก็ปฏิบัติต่อกันไม่ถูก เพราะความรู้สึกเจตนาในธรรมเหมือนๆ กัน แต่เท่าที่รับไว้นี้ก็เพราะเห็นว่าพอสมควรแล้ว ถ้ามากกว่านี้ก็เฟ้อ เดี๋ยวก็เลอะๆ เทอะๆ ไปหมด เก้งๆ ก้างๆ ดูไม่ได้ คนหนึ่งทำอย่างหนึ่ง อีกคนหนึ่งทำอย่างหนึ่ง อกผมก็แตกตายไม่อาจสงสัย

ขนาดที่เราอยู่ด้วยกันเวลานี้ บางท่านบางองค์อาจเข้าใจว่า วัดนี้มีความเคร่งครัดเด็ดเดี่ยวอาจหาญ เพราะไม่เคยเห็นที่เราและครูอาจารย์พาดำเนินมาแต่ก่อนว่าเป็นอย่างไรบ้าง ซึ่งส่วนมากท่านสมัครใจอยู่กันด้วยความขาดๆ เขินๆ บกๆ พร่องๆ ในปัจจัยทั้งหลายเพื่อความสมบูรณ์แห่งธรรมภายในใจ จะเห็นได้จากประชาชนที่เขายกยอสรรเสริญวัดป่าบ้านตาดว่าปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ไม่มีวัดไหนเสมอ ไม่มีวัดไหนอาจแข่งได้ เพราะเป็นระเบียบเรียบร้อยทุกสิ่งทุกอย่าง ตลอดพระเณรมีจำนวนมากน้อยเป็นความสวยงามตามๆ กันหมด ไม่มีองค์ไหนที่แสดงอากัปกิริยาที่ไม่น่าดูให้เห็นในวงของพระวัดป่าบ้านตาดนั้นเลย นี่เป็นคำชมเชยของประชาชน เราได้ยินเขาพูดต่อหน้าต่อตา

แต่เราอย่าไปดีใจกับคำชมเชยของเขา จะเป็นความลืมตัวเย่อหยิ่ง ความจริงแล้วเรายอมรับว่าหย่อนยานต่อหมู่ต่อคณะลงมากมายทีเดียว เพราะเหตุไรจึงต้องหย่อนยานลงมา ก็เพราะพระมีจำนวนมากหากจำเป็นต้องหย่อนยานไปเอง ตามวัยบ้าง ตามความไม่เคยชินของผู้มาอยู่ใหม่บ้าง ตามธาตุขันธ์ที่เคยอยู่เคยฉันมาแต่ก่อนเพราะมาจากที่ต่างกันบ้าง ตามจตุปัจจัยไทยทานที่เกิดมามีมาอย่างที่เห็นๆ กันบ้าง ทั้งที่การ

ประพฤติปฏิบัติของเราก็ไม่ได้มุ่งเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น แต่มันเป็นมาเอง คือมีคนเข้ามาเกี่ยวข้องมากวันหนึ่งๆ เช้าหนึ่งๆ มีมาก จะขาดก็ขาดเพียงเช้าหนึ่งสองเช้า การมีมากมีน้อยก็ทำให้ล่าช้าไปได้ จนกลายเป็นความอืดอาดเนือยนายไปโดยไม่มีเจตนา แต่จะทำอย่างไรเพราะเป็นศรัทธาเป็นอัธยาศัยของผู้มาด้วยความสมัครใจ ไม่มีใครจะห้ามใครได้เพราะขัดกับธรรม

การขบการฉันถ้าดูตามสภาพทุกวันนี้มีเหลือเฟือ ความเหลือเฟือในเรื่องจตุปัจจัยไทยทานนี้ เป็นสิ่งที่จะกดถ่วงทางด้านจิตตภาวนาลงได้ ถ้าผู้ลืมตัวมัวเมาไปกับปากกับลิ้นเพื่อพุงกางในโลกามิส จิตใจต้องต่ำทรามลงไปโดยลำดับไม่สงสัย เพราะเหตุนั้นนักปฏิบัติจึงต้องให้เห็นภัยในสิ่งทั้งหลายอยู่เสมอ อย่าไปคุ้นเคยกับสิ่งใดตายใจกับสิ่งใด ถ้าติดใจกับอามิสต่างๆ ใจต้องจมอยู่ในสิ่งนั้น แล้วก็ทำลายธรรมของตัวให้เสื่อมทรามลงไปหาความเจริญงอกงามไม่ได้ จำต้องระมัดระวังอยู่ตลอดไป

การปฏิบัติเป็นสิ่งสำคัญมากในเรื่องจิตตภาวนา ให้มีความห้าวหาญให้มีการต่อสู้ให้มีความเข้มแข็ง อย่ามีความอ่อนแอท้อแท้ จะกลายเป็นเรื่องเหลวไหลไป จะไม่มีผลประโยชน์อันใดเกิดขึ้น

กิเลสทุกประเภทให้พึงทราบว่า เป็นสิ่งที่เหนียวแน่นแก่นทนทานที่สุด เป็นสิ่งที่ฉลาดแหลมคมกว่าเราอยู่มากจนตามไม่ทัน มองไม่เห็นในขั้นเริ่มแรกแห่งการปฏิบัติ การปฏิบัติแบบซื่อๆ เซ่อๆ อย่างนี้จะไม่มีกิเลสตัวใดหลุดลอยออกไป หรือหมอบยอมจำนนต่อเราเลย เพราะปกติกิเลสมีอำนาจบนจิตใจเราอยู่แล้ว มีความฉลาดแหลมคมยิ่งกว่าเราอยู่แล้วจึงได้เป็นนายเรา เราคิดว่าเราเป็นนายอะไรเดี๋ยวนี้ เรายังไม่ได้เป็นนายอะไรเลย นอกจากเป็นบ๋อยของกิเลสโดยที่เราไม่รู้สึกตัวเท่านั้น ยังพากันภูมิใจอยู่หรือ แม้กิเลสหั่นหอมกระเทียมอยู่ต่อหน้าในท่าความเพียรของเรา เรายังมองไม่เห็นตัวมัน จะว่าเราฉลาดกว่ามันที่ตรงไหน

ความคิดความปรุงทุกแง่ทุกมุมที่แสดงออกมาจากใจนั้น ล้วนแต่เป็นความบงการของกิเลสให้คิดแทบทั้งสิ้น และก่อความไม่สงบแก่ใจอยู่ตลอดเวลา ไม่ใช่เรื่องอื่นใด ไม่ใช่ผู้ใดมาทำให้เป็น นั่นคือกิเลสแต่ละประเภทๆ ผลักดันออกมาบังคับออกมาให้คิดให้ปรุง ให้ยุ่งเหยิงวุ่นวาย ให้รักให้ชัง ให้เกลียดให้โกรธ มีแต่เรื่องของกิเลสทั้งสิ้น เรายังไม่ทราบว่ามันเป็นภัยต่อเรา จะเรียกว่าเราฉลาดทันมันหรือเราฉลาดเหนือมันได้อย่างไร เราคล้อยตามมันทุกระยะที่คิดปรุงออกไป ความเกลียดเราก็ไม่รู้สึกตัวว่าเป็นกิเลส ความโกรธเราก็ไม่รู้สึกตัวว่าเป็นกิเลส ความรักความชังเราก็ไม่รู้สึกตัวว่าเป็นแผนของกิเลสที่บังคับให้แสดงออกมา ถ้าเรารู้ทันทุกระยะที่มันแสดงตัวไม่นานกิเลสต้องหมอบราบไปไม่พ้นมือนักจิตตภาวนาแน่นอน สำหรับผู้ปฏิบัติจะพึง

สำเหนียกให้ถึงใจ ว่ากิเลสกับเรานั้นมีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงกว่ากันอยู่มากในเรื่องความฉลาดแหลมคมของมันที่มีต่อเรา

สิ่งใดที่กิเลสจะยอมจำนน ก็คือ สติปัญญา ศรัทธา ความเพียร เป็นเครื่องหนุนหลัง สติเป็นของสำคัญ ปัญญาเป็นเครื่องคุ้ยเขี่ยขุดค้นฟาดฟันหั่นแหลกกันลงไป สติเป็นผู้ควบคุมงานไม่ให้เผลอตัว เมื่อทำไม่หยุดไม่ถอยสติก็มีความแก่กล้าสามารถขึ้นมาจนกลายเป็นสัมปชัญญะ คือความรู้สึกตัวอยู่โดยสม่ำเสมอ จากความระลึกได้เป็นระยะ ๆ ของสติ ก็กลายเป็นสัมปชัญญะขึ้นมา จากสัมปชัญญะก็กลายเป็นมหาสติไปได้

ปัญญาก็เหมือนกันเริ่มแรกก็ล้มลุกคลุกคลานไปก่อน เราอย่าเข้าใจว่าปัญญาจะเกิดขึ้นเฉย ๆ และง่ายดาย ต้องหาอุบายคิดค้นซอกแซกซิกแซ็กในแง่ต่าง ๆ ความคิดใดก็ตามถ้าเป็นอุบายที่จะทำให้กิเลสหลุดลอยหรือกิเลสสงบตัวลง พึงทราบว่านั่นคือปัญญาธรรม อย่าไปคอยจ้องแต่คัมภีร์ใบลาน จะกลายเป็นหนอนแทะกระดาษโดยเจ้าตัวโอ่อ่าภูมิใจในภูมิสัญญาของตน

พระพุทธเจ้าท่านสอนไว้แล้วทุกสิ่งทุกอย่าง ออกมาจากพระทัยทั้งนั้น ธรรมอยู่ที่พระทัย ธรรมอยู่ที่ใจ สติปัญญาอยู่ที่ใจ ผลิตขึ้นมาให้เห็นเหตุเห็นผลต่อสู้กับกิเลส เพราะกิเลสมันแหลมคมมาก เป็นนายเหนือหัวเราทุกระยะที่คิดที่ปรุงที่สัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย รวมตัวเข้าไปเป็นธรรมารมณ์ภายในใจ ล้วนเป็นเรื่องของกิเลส เรายังไม่เห็นโทษของมันได้ก็เพราะเรายังโง่กว่ามัน ถ้าเรามีความฉลาดกว่ามันแล้ว พอมันเริ่มปรุงแย็บก็ทราบ ๆ เอา จงพยายามทำลงไปจะเป็นไปอย่างที่พูดนี้โดยไม่ต้องสงสัย จงพยายามฝึกจิตของตัวเสมอ อย่าลดละท้อถอยความพากเพียร วันหนึ่งต้องได้ครองมหาสมบัติแน่นอน ไม่พ้นความพากเพียรไปได้

การอดอาหารเป็นสิ่งที่บรรเทาความฟุ้งซ่านวุ่นวายได้ดี เป็นอุปกรณ์เครื่องหนุนความเพียรได้ดีสำหรับผู้ถูกกับนิสัย แต่ผู้ประกอบความพากเพียรในเวลาที่อดอาหารแต่ละครั้ง ๆ แต่ละพักละตอนไปนั้นให้พึงสังเกตด้วยดี ผมเคยเป็นมาแล้วจึงนำมาเตือนหมู่เพื่อน เช่น เราเริ่มอดอาหารไปเป็นลำดับลำดา ในครั้งแรกจิตใจมีความสม่ำเสมอจิตใจมีความสงบเย็น จิตใจมีสติ ถึงกับสติมีความสืบเนื่องไปแทบตลอดวันตลอดคืนตลอดอิริยาบถแทบจะไม่เผลอไปบ้างเป็นวรรคเป็นตอน ทีนี้พอเริ่มฉันจังหันมันชักจะเผลอ ๆ ไปเป็นธรรมดา แต่ผลที่ได้คือความสงบเย็นใจก็เป็นอันว่าได้

พอเรามาอดทีหลัง แทนที่จะมีสติติดต่อกันไปดังที่เคยเป็นแต่มันกลับไม่เป็นทำให้เกิดความเสียใจ ความจริงนั่นคือสัญญาอารมณ์ที่ไปยึดไปหมายความเพียรและผลที่เคยทำเคยเป็นมาแล้วแต่วาระก่อน เข้ามาเป็นอารมณ์ในขณะนั้นโดยไม่ทำงานคือ การตั้งสติสตังประกอบความเพียรของตน อารมณ์อดีตจึงเข้ามาแทรกได้จึงไม่

เกิดผล ที่ถูกพึงตัดอารมณ์อดีตนั้นเสีย เหลือแต่อารมณ์ปัจจุบันที่กำลังประกอบความเพียร โดยเฉพาะระวังรักษาสติไว้ ไม่ให้เผลอส่งไปเกี่ยวข้องกับอารมณ์ใดๆ จะเป็นอะไรขึ้นมาก็ตาม สิ่งที่เป็นมาแล้วในวาระก่อนนั้น จะดีจะชั่วอย่างไร จิตจะเคยสงบมาขนาดไหน มีความแน่นหนามั่นคงเพียงไรในอดีต มันก็เป็นไปแล้วผ่านไปแล้ว และเป็นไปจากความเพียรซึ่งกำลังเพียรอยู่เวลานี้แลไม่เป็นไปจากอะไร

จงมีสติเป็นผู้ควบคุมงานและตั้งลงหลักปัจจุบัน อย่าไปคาดไปหมายผลที่เกิดที่เป็นมาแล้ว สูงต่ำประการใดอย่าไปคาดไปหมาย นำมาเป็นอารมณ์ของใจในเวลานั้นจะเป็นเครื่องก่อกวนจิตใจไม่สงบลงได้ และจะมีแต่ความเสียใจรำพึงรำพันว่าจิตไม่เป็นเหมือนอย่างคราวที่แล้วๆ มา อดีตารมณ์นี่เป็นข้าศึกอันหนึ่งเหมือนกัน เพราะฉะนั้นจึงแสดงให้ทราบไว้ อย่าไปเป็นสัญญากับอารมณ์อดีตที่เคยเป็นมาแล้ว ให้ตั้งหลักปัจจุบันลงในจิตโดยเฉพาะว่า ขณะนี้จิตเป็นยังไง จิตไม่สงบเพราะเหตุใด ให้ตั้งความรู้สึกลงตรงนี้

ถ้าจับจุดของความรู้สึกไม่ได้ ก็อย่าลืมคำบริกรรมภาวนา ไปที่ไหนอยู่ในท่าอิริยาบถใดคำบริกรรมให้ติดแนบกับจิต ให้จิตเกาะอยู่กับคำบริกรรมภาวนานั้นเสมอ เช่น **พุทโธ** ก็ตาม **อัฏฐิ** ก็ตาม **เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ** บทใดก็ตาม ให้จิตติดอยู่กับบทนั้น ไม่ให้จิตไปทำงานอื่น ถ้าปล่อยนี้เสียจิตก็เถลไถลไปทำงานอื่นซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสไปเสีย ไม่ใช่เรื่องของธรรมที่เป็นความมุ่งหมายของเรา บทธรรมที่เราตั้งขึ้นมานั้น เพื่อให้จิตเกาะอยู่กับคำบริกรรมบทนั้นๆ ซึ่งเป็นเรื่องของธรรมที่เราเป็นผู้กำหนดเอง อาศัยธรรมบทต่างๆ เป็นเครื่องยึดเครื่องเกาะของจิต ขณะทำลงไปก็เป็นธรรม จิตใจก็สงบ นี่แลหลักการปฏิบัติที่จะทำให้จิตสงบเยือกเย็นได้โดยลำดับของนักภาวนาทั้งหลาย

การที่จะตั้งหลักตั้งฐานเบื้องต้นนี้ลำบากมากเหมือนกัน แม้ลำบากแค่ไหนก็อย่าถือเป็นอารมณ์ จะเป็นอุปสรรคแก่การดำเนินเพื่อมรรคเพื่อผลที่ตนต้องการ จงถือความเพียรเพื่อความพ้นทุกข์นี้เป็นธรรมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะเพิ่มพูนให้มาก สติซึ่งเป็นธรรมสำคัญจะต้องเพิ่มพูนให้มาก เพื่อความเหนียวแน่นมั่นคง เพื่อความสืบต่อแห่งความระลึกรู้ตัวอยู่เสมอ ปัญญาในโอกาสที่ควรพิจารณา ก็จงพิจารณาแยกแยะทั้งภายนอกทั้งภายในเทียบเคียงกัน มรรคนั้นเป็นได้ทั้งภายนอกทั้งภายใน ปัญญาเป็นได้ทั้งภายนอกภายในถ้าทำให้เป็นปัญญาที่เรียกว่ามรรค

เราจะพิจารณาเรื่องใด เรื่อง **อนิจฺจํ** เอาภายนอกมาพิจารณาเทียบกับภายในก็ได้ จะพิจารณาภายในเทียบกับภายนอก มันก็เป็นอันเดียวกันนั้นแหละไม่ได้ผิดแปลกอะไร เรื่อง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** อสุภะอสุภังของปฏิกูลโสโครก มันมีเต็มไปหมดทั้งภายนอก

ภายใน รูปสัตว์ รูปบุคคล หญิงชาย จะพิจารณาแยกแยะอย่างไรให้เป็นอุบายวิธีของเราในกาลที่จะพิจารณา

แต่ในเวลาต้องการความสงบ ให้ตั้งหน้าตั้งตาทำเพื่อความสงบ ด้วยคำบริกรรมบทใดหรืออานาปานสติ ได้ตามแต่จริตนิสัยชอบ แต่ให้มีสติสืบเนื่องอยู่เสมอ ความรู้จะได้สืบต่อกันกับงาน เมื่อความรู้สืบต่อกัน จิตใจไม่มีเวลาส่ายแส่ไปภายนอกแล้วจิตก็รวมตัวเข้ามา ๆ กระแสจิตทั้งหมดรวมเข้ามาเป็นตัวของตัว กลายเป็นจุดแห่งความสงบ กลายเป็นจุดเด่นดวงขึ้นมาที่ใจ

เมื่อจุดปรากฏเด่นขึ้นมาที่ใจ เรียกว่า ใจเริ่มสงบ ความคิดปรุงก็เบาบางลงไป ๆ กระทั่งความคิดปรุงในคำบริกรรมก็ค่อยเบาลงไป ๆ กลายเป็นความรู้ที่เด่นขึ้นมา จะบริกรรมหรือไม่บริกรรมความรู้ก็เป็นความรู้อยู่อย่างนั้น นี่เรียกว่าจิตรวมตัวเข้ามาเป็นตัวของตัวแล้ว ก็อยู่กับตรงนั้นเสีย คำบริกรรมก็ปล่อยวางกันในขณะนั้น นี่คือจิตสงบ ให้ตั้งหน้าตั้งตาทำให้เกิดผลตามที่กล่าวมา

ธรรมะเป็นธรรมชาติที่ประเสริฐสุด ไม่มีสิ่งใดเสมอแล้วในโลกทั้งสามนี้ กิเลสเป็นของต่ำทรามเป็นของสกปรก เป็นของปลอมแทรกของจริงคือธรรม แต่เรายังไม่เคยเห็นธรรม เรายังไม่เคยเห็นธรรมชาติที่ประเสริฐเป็นลำดับ ๆ ไป จึงไม่มีอะไรนำเข้ามาเทียบเคียงหรือเป็นคู่แข่งกับกิเลส จึงเชื่อกิเลสรับกิเลสคล้อยตามกิเลสเรื่อยมา และให้กิเลสกล่อมไปเรื่อย ๆ พอเรามีธรรมสมบัติขึ้นมาเป็นคู่แข่งกับกิเลสแล้ว กิเลสก็กลายเป็นของปลอมไป ธรรมะก็เป็นของจริงขึ้นภายในใจและเป็นคู่แข่งขึ้นมา มีทางชนะและสลัดกิเลสไปได้เป็นลำดับ ๆ และเห็นภัยของกิเลสประเภทต่าง ๆ ไปทุกระยะ ๆ เพราะมีธรรมเป็นเครื่องเทียบเคียงมีธรรมเป็นคู่แข่ง

ธรรมคือความสงบก็ตาม ธรรมคือความแยบคายของใจก็ตาม ความสงบขั้นใดก็ตาม ปัญญามีความละเอียดแหลมคมเพียงไรก็ตาม ท่านเรียกว่าธรรม ธรรมเหล่านี้แลเป็นคู่แข่งของกิเลส ผู้มีธรรมขั้นใดภูมิใดภายในใจ ย่อมจะทราบว่าระหว่างกิเลสกับธรรมนั้น อะไรมีคุณค่าต่างกันมากน้อยเพียงไร ให้ความสุขความสบายต่างกันอย่างไร ย่อมทราบโดยลำดับและทราบอย่างประจักษ์หายสงสัย

นี่แหละผู้ปฏิบัติทั้งหลายที่ไม่ย่อท้อในความพากเพียร ย่อมสามารถทำให้หลุดพ้นจากกิเลสโดยประการทั้งปวงได้ เพราะอำนาจหรือผลแห่งธรรมเป็นธรรมารสปรากฏอยู่กับใจ ที่ท่านว่ารสแห่งธรรมชนะซึ่งรสทั้งปวง รสทั้งปวงส่วนมากก็เป็นรสกิเลสนั่นแหละจะเป็นอะไรที่ไหนกัน รสชนิดไหนส่วนมากมักจะมีแต่รสกิเลสเป็นหัวหน้า ส่วนธรรมะชนะกิเลส กิเลสยอมแต่ธรรม กิเลสไม่เคยกลัวอะไร กลัวธรรมและยอมธรรมอย่างเดียว

แล้วทำอย่างไรกิเลสถึงกลัวธรรมและยอมธรรม ธรรมจำเป็นในการปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลสก็คือ ศรัทธาธรรม วิริยธรรม สติธรรม สมาธิธรรม ปัญญาธรรม จงยกขึ้นมาและนำออกปราบกิเลสด้วยการประพฤติปฏิบัติอย่าลดละท้อถอย จะเห็นกิเลสหมอบราบและจะเห็นแดนแห่งความสงบโดยลำดับ จะเห็นความสว่างกระจ่างแจ้งขึ้นโดยลำดับ จนถึงที่สุดจุดหมายปลายทางโดยไม่สงสัย

ขณะปฏิบัติด้วยธรรมที่กล่าวมา อุบายต่างๆ จะเกิดขึ้นเรื่อยๆ ภายในใจ เมื่อได้เปิดทางให้เดินด้วยข้อปฏิบัติแล้วธรรมมีวันจะเกิดขึ้นเรื่อยๆ ไม่เลือกอิริยาบถ ไม่เลือกกาลสถานที่ ถึงวาระธรรมเกิดต้องเกิดขึ้นเรื่อยๆ เช่นเดียวกับวาระของกิเลสเกิดนั่นแหละ เมื่อมีช่องมีโอกาสที่จะเกิดขึ้นได้ มันต้องเกิดของมันอยู่เรื่อยๆ ดังที่เคยเกิดเคยเป็นมาแล้วภายในใจสัตว์โลกไม่เลือกหน้า กิเลสเกิดขึ้นมากเท่าไรก็ยิ่งมีความทุกข์มาก ธรรมะเกิดขึ้นมากเท่าไรยิ่งมีความสุขมาก ระหว่างกิเลสกับธรรมภายในใจดวงเดียวนี่แล เป็นเครื่องเทียบเคียงและเป็นคู่แข่งกันให้เห็นได้อย่างชัดเจน

กิเลสเคยครองหัวใจเรามานานแล้ว ถ้าจะเข็ดหลาบก็ควรเข็ดหลาบอย่างถึงใจได้แล้ว ไม่มีอะไรที่น่าสงสัย เพราะอำนาจและพิษภัยของมันมีเต็มตัวทุกประเภท เมื่ออำนาจแห่งธรรมปรากฏขึ้นที่ใจกลายเป็นเครื่องเทียบเคียงและเป็นคู่แข่งกันนั้น จิตกับธรรมนับวันเวลาขยับเข้ากลมกลืนกันเป็นปึกแผ่นแน่นหนามั่นคงเป็นลำดับ ไม่อาภัพเหมือนแต่ก่อน หู ตา ใจ นับวันสว่างไสวไม่อับเฉาเมามัว ศรัทธาธรรม วิริยธรรม สติธรรม สมาธิธรรม ปัญญาธรรม หากกระตุ้นเตือนอยู่เสมอเพื่อความไม่นอนใจของผู้เห็นภัยในกิเลสและเห็นคุณในธรรม มีวิมุตติธรรมเป็นจุดที่หมาย แม้เป็นตายก็มอบไว้กับความเพียรไม่เสียดายกับอะไรอื่น

ขอพูดย้อนหลังอีกครั้ง นักบวชของเราเฉพาะอย่างยิ่งนักปฏิบัติ ถ้าใจหาความสงบไม่ได้เลยนั้นอย่าเข้าใจว่าจะมีความสุขนะ อยู่กับหมู่กับเพื่อนใจมันก็เป็นฟืนเป็นไฟไปหมดนั่นแหละ เป็นแต่ไม่แสดงออก แม้ครูบาอาจารย์ที่น่าเคารพเลื่อมใส ใจมันก็ไม่เห็นประเสริฐเลิศเลออะไร เพราะจิตนั้นมันเป็นไฟ คิดออกไปแง่ใดก็เป็นไฟไปตามๆ กัน จิตไม่มีของอัศจรรย์ไม่มีของแปลกประหลาดอยู่ภายในตัว มีแต่กิเลสเต็มหัวใจ คิดเรื่องหมู่เรื่องเพื่อนเรื่องครูบาอาจารย์ ก็กลายเป็นเรื่องกิเลสไปหมด เห็นเป็นของไม่แปลกไม่อัศจรรย์อะไร มีแต่ความเฉื่อยชา มีแต่ความท้อแท้อ่อนแอและถอยหลัง ถอยหลังก็ถอยให้กิเลสเหยียบย่ำทำลายเอาแหลกนั่นเอง มันสมควรแล้วหรือพวกเราซึ่งเป็นนักปฏิบัติลูกศิษย์ตถาคต ปรากฏในธรรมของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นธรรมอันเอก จะมัวมาทอดกายให้กิเลสเหยียบย่ำทำลายตั้งแต่ศีรษะลงมาถึงฝ่าเท้า มันเคยเหยียบย่ำเสียจน

แหลกจนเหลวมากี่ภพกี่ชาติแล้วยังไม่เข็ดไม่หลาบ เราจะหาความฉลาดเอาอรรถเอาธรรมมาจากไหน

เราเชื่อพระพุทธเจ้า เชื่อในลักษณะใด อาการความเคลื่อนไหวทำไมเป็นเหมือนคนสิ้นท่าไม่สนใจหาทางออก หากเป็นทำนองนี้จะว่า **ราคะตัณหา สรณํ คจฺฉามิ** มันก็ถูก ที่ว่ากันว่า **พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** นั้น มันสักแต่คำพูดมากกว่าเป็นความจริงใจ ความจริงแล้วพวกเราถึง **ราคะ โทสะ โมหะ สรณํ คจฺฉามิ** อยู่ตลอดเวลา และยังใกล้ชิดสนิทกว่าอรรถกว่าธรรมเสียอีกนี่ ส่วนอรรถธรรมเราระลึกเป็นกาลเป็นเวลา ทั้งต้องบังคับจับไสกันแทบเป็นแทบตาย ส่วนกิเลสมันมีอยู่กับหัวใจฝังอยู่กับหัวใจ เพราะมันแนบสนิทติดกับใจอยู่แล้ว ธรรมไม่มีทางจะแทรกเข้าไปได้ ก็เลยไม่มีอะไรอัศจรรย์ภายในใจ

พอจิตเริ่มมีความสงบร่มเย็นขึ้นมานั่นแล จึงเริ่มเห็นสาระของตัว เริ่มเห็นสาระของจิตใจ เริ่มเห็นสาระของหมู่ของเพื่อน เห็นสาระของครูบาอาจารย์ ยิ่งจิตมีความละเอียดลออเข้ามากเท่าใด ก็ยิ่งเห็นความแปลกประหลาดอัศจรรย์ของตัวและของครูบาอาจารย์ไปโดยลำดับ เพราะเหตุใด เพราะสิ่งที่ท่านแสดงให้ฟังมากน้อยลึกตื้นหยาบละเอียดนั้น แต่ก่อนเราสักแต่ว่าฟังๆ มันไม่ถึงใจ พอมีสักขีพยานปรากฏขึ้นที่ใจ เช่นความสงบก็เห็นได้ชัดภายในใจตามที่ท่านแสดงนั้น มันเป็นขึ้นในเราพอเป็นเครื่องรับกันได้บ้างแล้ว

พูดถึงเรื่องปัญญาแต่ละขั้นๆ อุบายวิธีของสติปัญญาแต่ละภูมิๆ ท่านแสดงเป็นยังไง มันก็ปรากฏขึ้นภายในใจของเรา ตลอดถึงผลที่เกิดขึ้นจากปัญญาที่แก้ที่ถอดถอนที่ทำงานได้ เป็นความขาวสะอาดภายในใจ ประจักษ์กับใจ ความเชื่อความเลื่อมใสในหมู่ในคณะในครูบาอาจารย์ก็ค่อยเป็นไปโดยลำดับเพราะจิตเป็นธรรม จึงขอให้พากันพยายามตะเกียกตะกายเต็มความสามารถ

ผมเองพยายามที่สุดที่จะให้หมู่เพื่อนได้รับความสะดวกสบายในการประกอบความพากเพียร ที่มีปัญหาอยู่บ้างคือตอนเช้านี่ก็แก้ไม่ตก จะทำยังไง มีแขกคนมาเกี่ยวข้องด้วยความหวังบุญกุศลกับพระเรา ถ้าไม่มีแขกคนมากภารกิจก็ไม่มาก ทำความพากเพียรได้ตามเวลา หมู่เพื่อนก็ไม่ต้องยุ่งเหยิงวุ่นวายรอคอยทำความสะอาดเช็ดถูศาลา หรือเก็บกวาดสิ่งนั้นสิ่งนี้ แต่นี้แขกก็มาอย่างที่เห็นนั้นแหละ ใจเขาใจเรามีความรู้สึกเช่นเดียวกันจะทำยังไง นี่ผมก็คิดจนเต็มใจแต่มันแก้ไม่ตก เพราะแขกไม่ใช่จำพวกเดียว ถ้าแขกจำพวกเดียวที่เขาเคยมาก็ไม่เป็นปัญหาอะไร เราไล่กลับก็ได้ว่า ไปกลับเสีย เคยพูดให้ฟังทุกวันอยู่แล้วนี่ แต่นี้ไม่ใช่พวกเดียวเพราะคนทั้งแผ่นดินจะว่ายังไง เดี๋ยวพวกนั้นมาพวกนี้มา มีแต่พวกใหม่ๆ มาเรื่อยๆ อ้าวพอจะเลิกพวกนั้นมา

พอจะเลิกพวกนี้มา ติดต่อกันไปเรื่อยๆ มันก็เลยสายไปเอง หมู่เพื่อนที่จะคอยทำความสะอาดปัดกวาดเช็ดถูเก็บนั้นเก็บนี้ ก็ต้องพลอยเสียเวลาไปด้วย อันนี้ผมคิดเหมือนกันแต่มันแก้ไม่ตก เพราะไม่ใช่เรื่องของคนๆ เดียวพวกเดียว มีมากต่อมากจากที่ต่าง ๆ ทั้งใกล้ทั้งไกลเอาประมาณไม่ได้ จำต้องได้อนุโลมผ่อนผันด้วยความเห็นใจและเมตตาสงสารอยู่นั่นแล

นอกจากนั้นก็ไม่ให้มีงานมีการอะไร ให้ประกอบความเพียร เดินมากมันดีก็เอาเดินให้มาก ถ้ามันเหนื่อยมันเพลียเพราะเราไม่ได้ทำงานก็ควรเดินมากๆ ร่างกายมันก็ชอบเคลื่อนไหวไปมาเหมือนกัน ถ้าไม่ได้ทำการทำงานอะไรอันนี้รู้สึกเส้นเอ็นมันจะมีอาการแปลกๆ แสดงความไม่สะดวกสบายภายในร่างกาย เดินมากๆ เดินทำความเพียรนั่นแหละคืองานของพระเราน่ะ

นั่ง จะควรนั่งมากนั่งนานเพียงไร อันนี้ตามแต่ความสามารถของตัว บอกกันไม่ได้บังคับกันไม่ได้ ให้เป็นไปตามอัธยาศัย ตามความเหมาะสมของผู้ปฏิบัติ อย่างผมเองที่เคยเล่าให้หมู่เพื่อนฟังก็อย่างนั้นเหมือนกัน นั่งภาวนาฝึกหัดทีแรกเพียง ๓๐ นาที มันก็เจ็บปวดไปหมด จากนั้นมาก็ได้ชั่วโมง ชั่วโมงครึ่ง จากนั้นมาก็ ๒ ชั่วโมง ๓ ชั่วโมง ๔ ชั่วโมง นั่งแต่ละครั้งๆ นี่สามสี่ชั่วโมง บทเวลาจะเอาจริงเอาจังมันหากเป็นของมันเอง หากมีเหตุการณ์บังคับที่จะคิดต่อสู้ให้เห็นเหตุเห็นผล รู้แจ้งเห็นจริงของกันและกันแล้วก็ขึ้นเวทีเอาตายเข้าว่าเสียทีหนึ่ง แน่ะ เช่น นั่งตลอดรุ่ง เป็นต้น

เราก็ไม่ได้คิดจะนั่งตลอดรุ่งอะไรทีแรก แต่พอเวลานั่งเข้าไปกิเลสมันสุมเข้ามาๆ รุมเข้ามาๆ เอ๊ะ นี่มันยังไงกันว่ะ นั่นความมุมานะมันขึ้นแล้วนะ ใครจะว่าทิฐิมานะก็ว่าไป แต่นี่มันเป็นฝ่ายธรรม กิริยาแห่งการต่อสู้กับกิเลสมันเป็นมรรค ไม่เป็นกิเลส เช่น แสดงอาการว่า ฮื่อ มันเป็นยังไงว่ะ นี่มันเป็นเรื่องของมรรคในการต่อสู้กับกิเลสของตัว ไม่ได้ไปต่อสู้กับใคร ถ้าไปว่าคนอื่นต่อสู้คนอื่นมันก็เป็นกิเลส แต่เพื่อเอาชัยชนะกับกิเลสของตัวนี้เป็นมรรค มรรคเป็นเครื่องต่อสู้กับกิเลส ทีนี้มันก็หมุนติ้วของมันเท่านั้น

ถ้ามันได้หมุนแล้ว เอ้า ตายก็ตายไปซิ ว่าอย่างนั้นเลย และตั้งสัจจอธิษฐานกึ๊กกั๊กขึ้นในขณะนั้นเลย เอานะวันนี้นะ จะเอาให้เห็นความจริงที่แสดงอยู่เวลานี้ เป็นเพราะเหตุใด ถ้าไม่ตายก็สว่างจึงจะออกจากที่ จากนี้ไปถึงสว่างจะไม่มีสิ่งใดมาเกี่ยวข้องวุ่นวายในงานนี้ได้เลย จิตก็หมุนติ้วๆ เข้าไป นั่นถึงวาระที่จะเป็นมันหากเป็นของมันเอง พอได้หลักได้เกณฑ์จากการปฏิบัติแบบนี้ในครั้งนี้แล้ว ก็เป็นเครื่องมืออันดีที่จะปฏิบัติในครั้งต่อไป ไม่สะทกสะท้านในเรื่องทุกขเวทนาจะเกิดขึ้นมากน้อย เราได้พิจารณาอย่างนั้นๆ เข้าใจกันแล้วจนทุกขเวทนาขาดไปจากใจ ไม่สัมผัสสัมพันธ์ซึ่งกันและกันพอให้เกิดความกระทบกระเทือนใจ เราก็ทราบแล้ว กายทุกส่วนก็เป็นของจริง

ตามส่วนของเขา เวทนาที่เกิดขึ้นมากน้อยเขาก็ไม่รู้ความหมายของเขา เขาก็ไม่ทราบว่าเขาเป็นเวทนา เขาเป็นอาการหนึ่งซึ่งเป็นความจริงของตน ตั้งอยู่ตามสภาพของตน จิตหากไปสำคัญมั่นหมายสิ่งนั้นว่าเป็นนั้นสิ่งนี้ว่าเป็นนี้ เราทุกข์ตรงนั้นเราทุกข์ตรงนี้แล้วรวมเข้ามาว่าเป็นเรา และยึดเอาสิ่งเหล่านั้นซึ่งเป็นความจริงแต่ละอย่าง ๆ มาเผาตัวเองเพราะปัญญาไม่ทัน

เมื่อปัญญาได้แยกแยะให้เห็นตามความจริงทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว กายทุกส่วนก็สักแต่ว่ากาย เป็นความจริงเช่นนั้นมาแต่ไหนแต่ไร เวทนาก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่แล้วดับไปตามธรรมชาติของเขา จิตเป็นผู้ไปสำคัญมั่นหมายต่างหาก มารู้เรื่องของจิตตัวสำคัญมั่นหมาย ตัวสัญญาเป็นสำคัญมาก พอมารู้เรื่องเหล่านี้ จิตก็ค่อยหดตัวเข้ามา ๆ สัญญานั่นแหละมันหดตัวเข้ามา ๆ ก็มาเห็นความจริงในใจตัวเอง

จากนั้นใจก็จริง กายก็จริง เวทนาก็จริง ต่างอันต่างจริง แม้เวทนาจะไม่ระงับลงไปดับลงไปก็ตาม มันก็ไม่กระทบกระเทือนจิตใจ อยู่ได้อย่างสะดวกสบาย นั่น นี่เป็นอุบายสำคัญ ได้หลักได้เกณฑ์ เกิดความอาจหาญ จิตสง่าผ่าเผย มีความสว่างกระจ่างแจ้งภายในจิต เห็นความอัศจรรย์ในตัวเองอย่างบอกไม่ถูก ซึ่งไม่เคยเห็นมาก่อนเลยเพียงเท่านี้เราก็ได้สิ่งที่ระลึกและเป็นความภูมิใจอย่างยิ่งแล้ว เกิดความอาจหาญต่อเวทนาจนกระทั่งถึงความตาย เฮ้ย ความตายมันจะมาจากไหนวะ ทุกขเวทนาหน้าไหนมันจะมาหลอกเรา มันไม่เอาทุกขเวทนาที่เป็นอยู่เวลานี้ไปเป็นในขณะจะตาย มันจะเอาทุกขเวทนาหน้าไหนมาหลอกเรา ทุกขเวทนาที่ปรากฏอยู่นี้เราได้เข้าใจแล้วตามความจริง ตายก็ไม่เห็นมีความหมายความสำคัญอะไร

ขอให้รู้ความจริงในวงปัจจุบันนี้ก็แล้วกัน ธาตุสี่ ดินน้ำลมไฟ ต่างสลายตัวลงไปจากความผสม มันก็ไปอยู่ตามความจริงของมัน แน่ะ แล้วจิตมันตายที่ไหน ว่ามันตายมันยิ่งเด่นขึ้น ๆ จิตก็เป็นความจริงของตัวเอง แล้วอะไรตาย ดินน้ำลมไฟตายไปฉิบหายไปที่ไหนไม่มี แล้วจิตเคยตายที่ไหน มันยิ่งเห็นเด่นชัดขึ้น ๆ ตัวนี้เหรอตัวมันจะตายมันเอาอะไรไปตายน่ะ ค้นสาเหตุของจิตตายไม่เห็น มีแต่ความเด่นดวงอยู่อย่างนั้นมันก็ยิ่งชัดเจน เลยเกิดความกล้าหาญขึ้นมาอย่างบอกไม่ถูก นี่หมายถึงเวล่ำเวลาตามโอกาสที่ควรจะต่อสู้กัน มันหากเป็นของมันเอง เป็นอย่างนี้ ฉะนั้นจึงขอให้ทุกท่านตั้งความพยายามอย่าลดละท้อถอย ให้พยายามอยู่โดยสม่ำเสมอ เอาสมบัติอันประเสริฐนี้มาครองในหัวใจให้ได้ อย่าให้ขายหน้าตัวเอง ให้กิเลสหัวเราะเยาะเย้ย

เรื่องกิเลสที่เคยอยู่บนหัวใจเรานั้นน่ะ มันอยู่มานานตั้งกัปตั้งกัลป์ จนตัวเองก็ไม่ทราบว่าต้นสายปลายทางมันมาจากไหน มาถึงปัจจุบันนี้ยังไม่ทราบ ก็เพราะความมืดดำของเราเอง ล้วนแต่อยู่ใต้อำนาจของกิเลส กิเลสเหยียบย่ำทำลายจิตใจและผลักดันมา

เกิดที่นั่นมาเกิดที่นี่ เกิดที่ไหนก็มีแต่กิเลสพาให้เกิดกิเลสพาให้ตาย พาให้ทุกข์ให้ลำบากลำบน เราไม่เห็นโทษของกิเลสเราจะเห็นโทษของอะไร ไม่มีอะไรทำโทษเรานอกจากกิเลส ดินฟ้าอากาศร้อนหนาวเป็นธรรมดา ไม่รุนแรงเหมือนกิเลสทำลายเราหรือทรมานเราบีบบังคับเรา นี่แหละเอาลงจุดนี้ ให้เห็นภัยของกิเลสแล้วเราจะมีทางเดิน จิตใจจะมีความร่มเย็น

เอาละจบเสียที ผู้ฟังก็ให้กิเลสจบด้วยนั่นแลประเสริฐสุด

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๒๒

ศาสนธรรมยังคงเส้นคงวา

ไม่มีอะไรที่จะบริสุทธิ์และประเสริฐยิ่งกว่าธรรม ไม่มีอะไรเหนือธรรมเลยในโลกทั้งสามนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรมจึงเป็นผู้ประเสริฐ เพราะธรรมพาให้ประเสริฐ ไม่ได้ประเสริฐเพราะสิ่งใดที่มีอยู่ในโลกทั้งสามนี้บันดาล มีธรรมเท่านั้นพาให้พระองค์ประเสริฐ เมื่อใจกับธรรมกลมกลืนเป็นอันเดียวกันแล้วย่อมประเสริฐและประเสริฐสุดส่วน ไม่ใช่ประเสริฐด้วยสมมุติต่าง ๆ ที่เสกสรรปั้นยอกันขึ้น แต่ประเสริฐโดยหลักธรรมชาติของธรรมกับใจซึ่งกลมกลืนเป็นอันเดียวกันแล้ว แม้ใจดวงบริสุทธิ์นั้นจะอยู่ในขันธ์ทรงขันธ์อยู่ก็ตาม ใจที่บริสุทธิ์แล้วนั้นย่อมเป็นธรรมชาติที่ประเสริฐอยู่ในตัวโดยอิสระ ซึ่งสมมุติทั้งหลายมีขันธ์เป็นต้นไม่เข้าไปเกี่ยวข้องยุ่งกวนได้เลย

ที่พระพุทธเจ้ามีพระเมตตาสุดส่วนแก่โลกนั้น ก็เพราะอำนาจแห่งธรรมเป็นธรรมชาติที่อ่อนโยนนิ่มนวลภายในพระทัยนั่นแล ไม่มีอะไรพาให้เป็น พระทัยที่สัมผัสสัมพันธ์หรือกลมกลืนกับธรรมแล้ว จึงเป็นพระทัยที่อ่อนโยนที่สุดไม่มีอะไรเทียบให้เสมอเหมือนได้ และไม่มีอะไรจะอ่อนโยนยิ่งกว่าจิตใจที่บริสุทธิ์ ซึมซาบเข้าได้ทุกตัวสัตว์ แทรกเข้าได้ทุกเม็ดหินเม็ดทราย

เมื่อพูดถึงความเมตตาที่ไม่มีโลกามิสใด ๆ เข้ามาเคลือบแฝงเลยก็คือเมตตาจิตของท่านที่บริสุทธิ์ มีแต่มุ่งสงเคราะห์โลกให้มีความร่มเย็นเป็นสุข ตามกำลังของเขาที่จะรับได้มากน้อย แต่ส่วนตามกำลังของท่านที่จะแสดงได้มากน้อยนั้นเราไม่อาจพูดได้ เพราะท่านที่ถึงธรรมขนาดนั้นแล้วไม่มีที่อัดอั้นเลย ใจเปิดโล่งอยู่ตลอดเวลาอกาลิโกในการที่จะสงเคราะห์โลกด้วยอรรถด้วยธรรม เพราะในพระทัยและใจของท่านถ้าพูดตามภาษาโลก ๆ ก็เรียกว่า อัดแน่นแล้วด้วยธรรมไม่มีช่องโหว่เลย ถ้าเป็นน้ำก็เต็มถัง พอเปิดเท่านั้นน้ำก็พุ่งกระจายออกมาทันที

เอ้า พูดถึงธรรมในใจท่านผู้บริสุทธิ์ ใครจะใช้สอยอาบดื่มตามภูมินิสัยวาสนาของตนได้ทั้งนั้นและไม่มีหมดมีสิ้นด้วย นอกจากขันธ์ที่เป็นเครื่องมือนำออกใช้ประกาศศาสนธรรมแก่โลกเท่านั้นจะไม่อำนวย เพราะขันธ์นี้เป็นสมมุติ จึงต้องเป็นไปตามสมมุติคือมีการเปลี่ยนแปลงแปรปรวนประจำตน สะดวกบ้างไม่สะดวกบ้าง ส่วนพระทัยหรือใจที่บริสุทธิ์ของพระพุทธเจ้าและสาวกนั้น ไม่มีความบกพร่องด้วยธรรมแม้นิดหนึ่งเลย ด้วยเหตุนี้การแนะนำสั่งสอนโลก จึงสั่งสอนด้วยความเป็นธรรมล้วน ๆ

อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย มีพระเมตตาและเมตตาล้วน ๆ ต่อสัตว์ทั้งหลายอย่างบริสุทธิ์เช่นเดียวกับพระทัยและใจของท่านที่บริสุทธิ์อยู่แล้วนั้นแล

ใครจะสามารถสั่งสอนอรรถสั่งสอนธรรมให้ถึงความจริงอย่างสุดส่วนได้ เหมือนพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ท่านผู้บริสุทธิ์แล้วไม่มี เพราะไม่สามารถรู้ธรรมของจริงได้อย่างเต็มใจเหมือนท่าน ไม่มีโลกามิสใด ๆ จะเข้าไปเคลือบแฝงในความบริสุทธิ์นั้นได้เลย นี่จึงเห็นได้ในเวลาที่พระพุทธเจ้าเริ่มประกาศศาสนธรรม เบื้องต้นได้ทรงเล็งญาณดูสัตวโลกว่า ผู้ใดที่สามารถจะบรรลุธรรมได้อย่างรวดเร็ว ก็ทรงทราบดาบสทั้งสองซึ่งเคยเป็นครูเป็นอาจารย์ท่านมาในเบื้องต้น ว่าจะเป็นผู้สามารถบรรลุธรรมได้อย่างรวดเร็ว แต่ก็ทรงทราบในพระญาณด้วยขณะนั้นว่าได้สิ้นชีวิตไปเสียแล้ว จากนั้นก็ทรงทราบอุปนิสัยสามารถของปัญจวัคคีย์ทั้งห้าว่าจะบรรลุธรรมได้อย่างรวดเร็ว จึงเสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ทั้งห้านี้ก่อนใครอื่น แม้จะได้รับคำคัดค้านต้านทานประการใดจากปัญจวัคคีย์ทั้งห้านี้ในขั้นเริ่มแรกก็ตาม พระองค์ไม่ทรงสนพระทัยกับเรื่องป่า ๆ เถื่อน ๆ อันเกิดขึ้นจากความสำคัญมั่นหมายของท่านเหล่านั้นเลย แต่ทรงประกาศความจริงคือธรรมอันบริสุทธิ์ล้วน ๆ ให้ท่านเหล่านั้นได้ฟังในขณะนั้นไม่ชักช้า

ของจริงกับของปลอมย่อมมีน้ำหนักต่างกันอยู่มาก ความรู้ความเห็นของปัญจวัคคีย์ที่เข้าใจว่า พระพุทธเจ้าทรงงดการอดพระกระยาหารและกลับมาเสวยแล้วจะตรัสรู้ธรรมได้อย่างไร ขณะที่ทรงอดพระกระยาหารถึงขนาดนั้นยังไม่สามารถบรรลุธรรมได้ เมื่อกลับมาเสวยก็แสดงถึงความเป็นผู้มักมากไปเสียแล้ว จะตรัสรู้ธรรมได้อย่างไร นี่เป็นคำคัดค้านของปัญจวัคคีย์ทั้งห้า จึงยังไม่ลงใจต่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าว่าจะเป็นความจริงดังที่ทรงประกาศในขณะที่เสด็จมาถึงทีแรก

แต่พระองค์ไม่ทรงถือสิ่งเหล่านั้นเป็นสำคัญ พอที่จะเป็นอุปสรรคต่อการประทานพระโอวาท เพื่อรื้อขนท่านเหล่านั้นให้พ้นจากทุกข์ในขณะนั้น จึงทรงประกาศพระองค์ย้ำลงในหลักความจริงที่ทรงรู้ทรงเห็น ให้ท่านเหล่านั้นฟังอย่างชัดเจนว่า "คำที่ว่าเราตถาคตได้ตรัสรู้ธรรมโดยสมบูรณ์แล้วนั้น เราตถาคตเคยพูดมาก่อนแล้วหรือ และท่านทั้งหลายเคยได้ยินแล้วหรือคำนี้สมัยที่เราอยู่กับท่านทั้งหลายเมื่อก่อนโน้น แต่บัดนี้เรามาพูดว่าเราได้ตรัสรู้ธรรมโดยสมบูรณ์แล้วเช่นนี้ ท่านทั้งหลายควรจะสนใจฟัง เราจะแสดงความจริงให้ฟังในบัดนี้"

พอท่านเหล่านี้รับว่ายังไม่เคยได้ยิน ถ้ายังไม่เคยได้ยินก็ให้พึงตั้งใจฟัง เราจะแสดงธรรมที่ได้ตรัสรู้แล้วนั้นให้ท่านทั้งหลายฟัง ก็ทรงแสดง ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร มีกามสุขัลลิกานุโยคและอัตตกิลมถานุโยคเป็นขั้นเริ่มต้น คือการประพฤติตนโดยความย่อหย่อนหรือหย่อนยานเสียจนไม่มีอะไรจะเกิดผลดีขึ้นมาได้ เพราะความหมกมุ่นใน

กามทั้งหลายและการประพฤติตัวเคร่งครัดแบบทรมานตนเปล่า ๆ แต่หาเหตุผลอันถูกต้องดีงามจากความเคร่งครัดนั้นไม่ได้ ก็ไม่ใช่ทางทั้งสองอย่าง และทรงแสดงมัชฌิมาปฏิปทา ได้แก่มรรคแปด ให้ท่านเหล่านั้นได้ทราบเป็นลำดับลำดา จนพระอัญญาโกณฑัญญะได้รู้จริงเห็นจริงในอริยภูมิขั้นต้นคือพระโสดาฯ และออกอุทานว่า **ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมํ** ว่าสิ่งใดก็ตามเกิดขึ้นแล้วต้องดับทั้งนั้น ในปริยัติท่านว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น สิ่งนั้นย่อมดับเป็นธรรมดา สรุปแล้วสิ่งใดก็ตามที่เกิดขึ้นในโลกนี้ ไม่มีที่จะคงทนอยู่ได้ด้วยความไม่แตกดับ ต้องแตกดับไปด้วยกันทั้งนั้น ความจริงบีบบังคับอยู่เช่นนี้

จากนั้นก็ทรงแสดงอนัตตลักขณสูตรให้ฟังในอันดับต่อไปว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ย่นเข้ามา ๆ ทั้งแสดงเรื่องอดีตเรื่องอนาคตและปัจจุบันของขันธ์ห้านี้โดยละเอียด จนกระทั่งหยั่งเข้าสู่จิตผู้ยึดมั่นถือมั่นในขันธ์ทั้งหลายโดยไม่เกิดประโยชน์อันใดเลย นอกจากเกิดโทษแก่ตนโดยถ่ายเดียวและพาให้พะรุงพะรัง พาให้แบกภพแบกชาติความเกิดแก่เจ็บตายไม่มีจุดหมายปลายทาง เพราะความหลงในธาตุในขันธ์ ความยึดในธาตุในขันธ์เป็นความพะรุงพะรัง ทั้งการแบกหามธาตุขันธ์ด้วยอุปาทาน ทั้งนามขันธ์ที่อยู่ในจิตก็ยึดว่าเป็นตัวของตัวโดยถ่ายเดียว อันเป็นความหนักหน่วงถ่วงจิตใจด้วยกันทั้งนั้น

ทรงแสดงย้ำลงในเรื่อง **อนิจฺจํ ทุกขํ อนตฺตา** ย้ำลงในขันธ์ทั้งห้า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทั้งอดีตที่เคยเป็นมาก็เป็น **อนิจฺจํ ทุกขํ อนตฺตา** มาโดยลำดับเช่นนี้ ทั้งอนาคตที่จะเป็นไปในกาลข้างหน้าก็ไม่พ้นจากหลัก **อนิจฺจํ ทุกขํ อนตฺตา** จะต้องบีบบังคับตามหลักธรรมชาติของมัน แม้ปัจจุบันเดี๋ยวนี้เรื่องขันธ์ทั้งห้าก็ดำเนินตนด้วย **อนิจฺจํ ทุกขํ อนตฺตา** ไม่มีการลดละ เรายังจะสำคัญมั่นหมายว่าเป็นเราเป็นของเราอยู่เหรอ จงพิจารณาให้รู้แจ้งเห็นจริงว่าสิ่งเหล่านี้เป็นไตรลักษณ์ เป็น**อนิจฺจํ ทุกขํ อนตฺตา** ไม่ใช่เราไม่ใช่ของเรา ให้รู้แจ้งเห็นจริงด้วยปัญญา จนปัญจวัคคีย์ทั้งห้าสามารถบรรลุธรรมถึงขั้นสุดวิมุตติพระนิพพานได้ ในขณะที่พระองค์ประทานอนัตตลักขณสูตรลงอย่างถึงใจ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตรก็ดี อนัตตลักขณสูตรก็ดี ซึ่งล้วนแต่แสดงลงในธาตุในขันธ์และจิตใจของสัตว์โลกทั้งสิ้น เพราะความมุ่งหมายก็เพื่อให้จิตดวงลุ่มหลงได้รู้สึกตัว และถอดถอนตนออกจากสิ่งเกี่ยวข้องผูกพันจนหมดสิ้นไปนั่นแล

เราก็เป็นผู้หนึ่งในจำนวนสัตว์โลกซึ่งเต็มไปด้วยสิ่งเหล่านี้เหมือนกัน ธรรมก็เป็นธรรมของจริงที่ชี้แจงถึงกิเลสบาปธรรมเหมือนกันกับครั้งพุทธกาล แต่ทำไมจิตใจเราจึงรู้และละสิ่งเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพราะเหตุใด นี่เป็นสิ่งที่เราต้องวินิจฉัยตัวเราเองด้วยการพิจารณา อย่างน้อยก็พอมีหลักยึดภายในใจ เช่น การเจ็บไข้ได้ป่วยที่ปรากฏขึ้นมา ก็

ให้ทราบว่าการเจ็บไข้เป็นสภาพอันหนึ่งที่เกิดขึ้นภายในขันธ์ แต่ขออย่าให้เกิดขึ้นภายในจิตเพราะความหลงงมงายไปตามมันก็แล้วกัน จะกลายเป็นโรคสองชั้นขึ้นมา คือ โรคในขันธ์ มีเจ็บท้องปวดศีรษะเป็นต้น โรคในจิตคือความเสียอกเสียใจอยากให้มันหายตามใจชอบ ความอยากนั้นเป็นตัณหา เมื่อมีสาเหตุที่ควรจะหายได้มันก็หายของมัน โดยไม่ต้องใช้ความอยากอันเป็นไฟตัณหาเข้าไปส่งเสริมมัน เมื่อมันไม่หายถึงจะอยากเท่าไรก็ไม่เกิดผลดี ยิ่งเพิ่มความหิวโหยเพิ่มความกระวนกระวายมากขึ้นๆ กลายเป็นโรคภายในใจขึ้นมาอีก เป็นโรคสองชั้น และรักษาลำบากเข้าไปอีก

เพราะฉะนั้น ท่านจึงสอนให้พิจารณาเรื่องธาตุเรื่องขันธ์โดยทางสัจธรรมด้วยสติปัญญา อย่างน้อยก็มีหลักใจเป็นที่ยึด เวลาทุกข์เกิดขึ้นในขันธ์มากๆ มันจะเหมือนไฟทั้งกองในรูปในกายของเรา ไม่ถึงกับการเจ็บไข้ได้ป่วย เพียงแต่เรานั่งภาวนานานๆ หลายๆ ชั่วโมงมันก็แสดงความเจ็บปวดขึ้นมาแล้ว เจ็บนั้นปวดนี้ตามอวัยวะต่างๆ นั่นแหละเรียกว่าความเจ็บป่วยของขันธ์ เวลาเจ็บปวดมากๆ ขณะนั่งนานอวัยวะทุกส่วนเหมือนจะแตกทลายลงไปในขณะนั้น ราวกับจะไม่มีชิ้นใดติดต่อกันเลย เป็นไฟไปหมดทั้งกองในกองแห่งขันธ์นี้

ผู้ต้องการความจริงก็ถือเอาสิ่งเหล่านี้เป็นหินลับปัญญา พิจารณาแยกแยะเรื่องรูปกาย เรื่องทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นจากกาย เกิดขึ้นจากส่วนไหน ตลอดถึงจิต พิจารณาแยกแยะให้เห็นชัด ทั้งอาการของกายในส่วนที่ว่าเป็นทุกข์ ทั้งทุกขเวทนาที่ปรากฏอยู่ในอาการนั้นๆ ทั้งจิตผู้ไปสำคัญมั่นหมายในความทุกข์ที่เกิดขึ้นนั้น ว่าเราเป็นทุกข์ว่าเราเจ็บเราปวด จนกระทั่งสามารถเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้งในอาการของธาตุของขันธ์นั้นๆ ทั้งเวทนาก็สักแต่ว่าทุกข์เท่านั้น แม้ทุกข์เองก็ไม่มีความรู้สึกและความหมายในตัวมันเองเลย ร่างกายส่วนที่ว่าเป็นทุกข์นั้นเขาก็ไม่ทราบว่าเขาเป็นทุกข์ เขาไม่มีความหมายในความเป็นทุกข์ของเขาเลย สุดท้ายก็มารวมอยู่ที่จิตผู้ไปหมายว่า นั้นเป็นทุกข์นี้เป็นทุกข์ จึงแบกกองทุกข์อยู่ภายในใจของตน นอกจากแบกกองทุกข์ภายในขันธ์แล้ว ยังมาแบกกองทุกข์ความกระวนกระวายภายในใจอีก จึงต้องได้พิจารณาแยกแยะจนรู้เห็นกันอย่างชัดเจนด้วยสติปัญญา จนลงถึงขั้นต่างอันต่างจริงไม่กระทบกัน แม้ทุกขเวทนายังมีอยู่ในขันธ์ก็ตาม ระหว่างกาย เวทนากับจิตก็ไม่เกิดเรื่องกัน

ผู้ปฏิบัติเมื่อไม่ละสติปัญญาขณะที่เข้าสู่สงครามระหว่างขันธ์กับจิต หรือระหว่างขันธ์กับโรคที่กำลังชุลมุนวุ่นวายกันนั้น สติปัญญาเป็นผู้บุกเบิกหาความจริงทั้งหลายที่มีอยู่ในกายในเวทนาและในจิต จนปรากฏความจริงขึ้นมา ทุกข์ก็ไม่มีอำนาจมาบีบบังคับจิตใจได้ รูปขันธ์ก็ไม่มีอำนาจมาบีบบังคับจิตใจให้ลุ่มหลงไปตามได้ จิตก็เป็นความจริง

รู้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย สุดท้ายกายก็เป็นของจริงขึ้นมาอันหนึ่งเสีย ทุกข์ก็เป็นของจริงอันหนึ่งขึ้นมาตามหลักอริยสัจ ใจก็เป็นของจริงอันหนึ่งขึ้นมา

เมื่อต่างอันต่างจริงแล้วก็หาความกระทบกระเทือนกันไม่ได้ เมื่อไม่กระทบกระเทือนกันแล้วก็เรียกว่าสันติสุข คือความสงบสบายภายในจิต เวทนาขันธ์จะเป็นต่อไปก็เป็น ถ้าไม่เป็นทุกขเวทนาก็ดับลงไป แม้ทุกขเวทนาดับลงไปก็ไม่เห็นเขาว่าอะไร จะยังทรงตัวอยู่ก็ไม่เห็นเดือดร้อนวุ่นวายอะไร เพราะทราบแล้วว่าขันธ์ไม่ใช่เรา เราก็ไม่ใช่ขันธ์ทั้งห้านั้น นี่ตามหลักความจริงแห่งการพิจารณา ใจก็มีหลักเกณฑ์เป็นที่ยึด เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยตรงไหน เวลาใด สถานที่ใด เป็นขึ้นที่ตรงไหน เราแน่ใจแล้วว่าจิตเป็นหนึ่งต่างหากจากขันธ์หรือร่างกายส่วนต่าง ๆ ไม่ใช่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ใจย่อมไม่เดือดร้อนวุ่นวาย นี่เรียกว่าจิตมีหลัก

ถ้าไม่มีหลัก อันใดผิดปกติบ้างเล็กน้อยภายในร่างกายนี้ จิตจะต้องไปแบกภาระหามภาระนั้น ๆ แล้วกวาดความหนักหน่วงถ่วงจิตใจหรือบีบคั้นจิตใจเข้ามาสู่ตัว ใจเลยกลายเป็นกองทุกข์อันใหญ่หลวงยิ่งกว่าโรคที่เกิดขึ้นภายในกายเสียอีก นี่คือความโง่เขลา ความไม่รอบคอบ ท่านจึงสอนให้รอบคอบด้วยการพิจารณาทางสติปัญญาไม่นอนใจ ทั้งที่ทุกข์ทางกายทางใจเกิดขึ้นหรือไม่เกิดก็ตาม

การปฏิบัติธรรมะเพื่อความสงบใจทำได้หลายทาง เช่น ทางบริกรรมก็เป็นทางอนุโลมเพื่อใจสงบได้ การพิจารณาค้นคว้าด้วยสติปัญญาในเวลาจนตรอกจนมุม เช่นในเวลาโรคภัยไข้เจ็บหรือความเจ็บปวดแสบร้อนเกิดขึ้นภายในร่างกายมาก ๆ พิจารณาจนรู้แจ้งเห็นจริงในสภาพเหล่านี้ เรียกว่าปฏิโลมคือพลิกกลับ เป็นการต่อสู้กันอย่างใหญ่หลวงด้วยอุบายสติปัญญา เวลารู้ก็รู้อย่างถึงใจและองอาจกล้าหาญตลอดวันตาย ไม่มีการสะทกสะท้านต่อความเป็นความตาย ต่อความทุกข์ความเดือดร้อนทั้งหลาย เพราะจิตได้หยั่งถึงความจริงแล้วอย่างไม่มีวันถอน เรียกว่า **อจลศรัทธา** เชื่อความจริงอย่างถึงใจ แม้คราวต่อไปจะไม่ได้ผลอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยอย่างที่เคยพิจารณามาแล้วก็ตามก็ไม่เสียใจ และไม่ถอนความเชื่อที่เคยหยั่งลงในความจริงอย่างแน่นหนามั่นคงแล้ว มีแต่ตั้งหน้าปฏิบัติไปไม่ลดละท้อถอยในทางความเพียร ผลย่อมคืบหน้าไปโดยสม่ำเสมอ

เราได้ยินแต่ครั้งพุทธกาลว่า พระสาวกที่ปฏิบัติตามพระโอวาทของพระพุทธเจ้าแล้ว เที่ยวปลีกตัวอยู่ในสถานที่ต่าง ๆ กัน องค์นั้นบรรลุมรรคผลนิพพานอยู่ที่นั่นอยู่ที่นี่ เป็นที่น่าอัศจรรย์ผลที่ท่านได้รับ แต่มาสมัยทุกวันนี้ทำไมจึงกลายเป็นการขัดแย้งกันไปเสียหมด เหมือนกับศาสนธรรมของพระพุทธเจ้าขัดแย้งกันในระหว่างพุทธกาล

กับสมัยปัจจุบัน ความจริงศาสนธรรมก็ออกมาจากสวากขาตธรรมที่ตรัสไว้ชอบแล้ว ตั้งแต่โน้นจนกระทั่งบัดนี้ ไม่มีเคลื่อนคลาดแปลกปลอมแต่อย่างใดเลย

ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ศาสนธรรมยังคงเส้นคงวาโดยสมบูรณ์ ที่เคลื่อนคลาดที่ขัดแย้งกันที่กลับตาลปัตรกันก็เพราะความรู้สึก ความนับถือศาสนา ความประพฤติปฏิบัติศาสนา ความรู้ความเห็นของคนผู้เกี่ยวกับศาสนา พลิกแพลงเปลี่ยนแปลงไปตามอำนาจของกิเลสเสียเป็นส่วนมากต่อมาก ไม่ได้คำนึงถึงอรรถถึงธรรมในแง่หนักเบาตามความสัจความจริงของธรรมนั้นเลย มันจึงขัดกันระหว่างครั้งพุทธกาลกับปัจจุบันที่เป็นอยู่เวลานี้

เพราะฉะนั้นการปฏิบัติในแง่ต่าง ๆ ของชาวพุทธเรา จึงมักจะเป็นข้าศึกต่อศาสนธรรมเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน และยังจะเป็นไปข้างหน้าด้วยการขัดแย้งกับหลักธรรมอันเป็นหลักความจริงที่ถูกต้องดีงามอีกมากมายก่ายกอง เพราะความรู้ความเห็นนั้นเป็นเรื่องของกิเลสเข้าแทรกมากต่อมากแล้ว กิเลสบงการให้ออกมาจากความชอบใจของมันที่หยาบโลนสิ้นดี เช่น ออกมาจากความโลภ เป็นต้น เพราะความโลภนี้มันเหยียบย่ำทำลายไปได้หมด ไม่มีคำว่าละอายบาป ขอแต่ให้ได้สมใจของกิเลสตัวโลภแล้วเป็นเอามันทั้งนั้น นั่นแลเสนามารตัวทำลายศาสนา ทำลายพระเณรเราน่ะ จงจำและระวังให้ดีถ้าไม่ประสงค์อยากเป็นเทวทัตทำลายศาสนาทำลายตัวเราเอง ต้องระวังท่าเดียว อย่านอนใจไร้สติปัญญา

ศาสนาเป็นธรรมเครื่องชำระกิเลสให้เบาบางและหมดสิ้นไปจากใจ ตามหลักธรรมอันเป็นความจริงแล้วเป็นอย่างนั้น ไม่ว่าจะสอนฆราวาสไม่ว่าจะสอนพระ ไม่ว่าฆราวาสจะปฏิบัติไม่ว่าพระจะปฏิบัติย่อมไปในรอยเดียวกัน คือเพื่อชำระสะสางกิเลสซึ่งมีอยู่ภายในจิตให้รู้เหตุรู้ผล รู้ดีรู้ชั่ว รู้หนักรู้เบา รู้บุญรู้บาป รู้วิธีละถอนในสิ่งที่เป็นภัยคือกิเลสนั้นออกจากใจไปเรื่อย ๆ ตามกำลังความสามารถของตน ไม่มีการสั่งสมอันเป็นการสั่งสมกิเลสเป็นการขัดแย้งต่อหลักธรรมของพระพุทธเจ้า และเป็นข้าศึกต่อศาสนธรรมในขณะเดียวกัน แต่แล้วทำไมจึงเป็นอย่างนั้น ที่เป็นไปอยู่ทุกวันนี้ก็ดูเอาเพราะตามีหูมีทุกคน ความรู้สึกมีทุกคนพอทราบได้ มองดูด้วยตาก็รู้ ฟังดูด้วยหูก็เข้าใจ ยิ่งคิดทางใจแล้วทำไมจะเป็นของลี้ลับ สิ่งที่ปรากฏอยู่ในโลกจากบุคคลแต่ละคน ๆ ที่แสดงออกมาจะไม่สัมผัสทางจิตใจจะไปสัมผัสที่ไหน ก็ต้องรู้เห็นอยู่นั้นแล

แม้ในวงปฏิบัติ ผู้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามธรรมตามความรู้สึก แต่ความละเอียดของกิเลสมันต้องมีอุบายสอดแทรกอยู่โดยดี นี่พูดถึงขั้นหยาบแห่งการปฏิบัติธรรมต่างหาก ขั้นละเอียดก็มี หากมีสอดมีแทรกเป็นข้าศึกกันอยู่ในนั้นแหละ เพราะกิเลสกับธรรมเคยเป็นข้าศึกกันมาแต่กาลไหน ๆ อยู่แล้ว จะไม่เป็นข้าศึกต่อผู้ปฏิบัติ

ธรรมได้อย่างไร เผลอตัวเมื่อไรกิเลสต้องเข้าแทรกทุกขณะที่เผลอตัว กิเลสเข้าแทรกเมื่อไรจิตใจก็เขวจากธรรมไปตามกิเลสในขณะนั้น เช่น กำลังนั่งภาวนาอยู่จิตใจก็เขวจากหลักภาวนาได้ เพราะอารมณ์ของกิเลสฉุดไป พิจารณาอรรถธรรมอยู่ก็เขวจากความเป็นอรรถเป็นธรรมไปได้ ใจกลายเป็นโลกไปเสียในขณะที่กำลังเข้าใจว่าตนพิจารณาอรรถธรรมอยู่นั่นแล เพราะกิเลสมันมีอำนาจเหนือกว่าอยู่แล้ว จึงไม่ยอมลดตัวลงอยู่ใต้อำนาจของธรรมอย่างง่าย ๆ พระพุทธเจ้า พระสาวกอรหัตอรหันต์ท่านเท่านั้นเป็นผู้ที่เหนือกิเลสโดยสิ้นเชิง มีธรรมเต็มเปี่ยมในพระทัยและใจของพระองค์แลสาวกทั้งหลาย ใจมีพลังเต็มที่ด้วยอรรถด้วยธรรม ไม่เป็นเรือนเป็นคลังและเป็นพลังของกิเลสเหมือนอย่างแต่ก่อน

ใจของสามัญชนทั้งหลายเต็มไปด้วยพลังของกิเลส ความโลภก็เต็มหัวใจ ความโกรธก็เต็มหัวใจ ความหลงตลอดราคะตัณหาเต็มอยู่ที่หัวใจไม่มีบกพร่องตลอดมาถ้าไม่ชำระซักฟอกด้วยธรรม เพราะฉะนั้นการระบายออกทางกิริยามารยาทอาการภายนอก จึงเป็นไปตามอำนาจของกิเลสที่บรรจุไว้ภายใน ซึ่งล้วนเป็นยาพิษด้วยกัน มีโลภ โกรธ หลง เป็นต้น แล้วจะหาความสุขมาจากไหนเมื่อยาพิษมันฝังจมอยู่ภายในใจเช่นนั้น

ด้วยเหตุนี้จึงต้องอาศัยหลักธรรมเข้าซักฟอก ชะล้าง หรือขับไล่สิ่งที่เป็นพิษนั้นออกไปโดยลำดับ ให้ธรรมได้แทรกเข้าไป ๆ เมื่อธรรมมีอำนาจมากเข้า ๆ กิเลสต้องถอยตัวออกไป ๆ ธรรมมีอำนาจมากเพียงไร ใจก็ยิ่งมีความสุขความสว่างกระจ่างแจ้งมองเห็นอรรถเห็นธรรมเห็นความจริง เห็นบุญเห็นบาป เห็นโทษเห็นคุณอย่างถึงใจ การเห็นโทษก็เห็นอย่างถึงใจ เห็นคุณก็เห็นอย่างถึงใจด้วยสติปัญญา ใจก็ยิ่งมีกำลังธรรมเข้าช่วยและนับวันถอดถอนออกไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งไม่มีเหลือเลย ขึ้นชื่อว่ายาพิษที่เคยฝังจมอยู่ภายในจิต เหลือแต่ธรรมล้วน ๆ นั่นแหละท่านว่าธรรมอัศจรรย์หรือใจอัศจรรย์ อัศจรรย์ที่ตรงนั้น ไม่มีอะไรที่ไหนอัศจรรย์ยิ่งกว่าที่ตรงนั้น

เมื่อหมดจากสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัย ที่ต่ำช้าเลวทรามและสกปรกโสมมแล้ว ก็กลายเป็นใจที่บริสุทธิ์ขึ้นมา พระพุทธเจ้าท่านเป็นอย่างนั้น พระสาวกท่านเป็นอย่างนั้น ด้วยอำนาจแห่งธรรมนี้แล จงนำไปชำระนำไปปราบปรามกิเลสทั้งหลายจนสิ้นซากไปจากใจ เพราะเราก็เป็นผู้หนึ่งที่นับถือพระพุทธศาสนาและปฏิบัติตามหลักศาสนธรรม จงพยายามทำความรู้ความเห็นความประพฤติการปฏิบัติของตน ให้เป็นไปตามหลักแห่งสวากขาตธรรม อย่าให้ขัดแย้งธรรมหรือเหยียบย่ำธรรมเพราะอำนาจของกิเลสโดยความมีเจตนาก็ดีหรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็ดี จงใช้ปัญญาสอดส่องความ

เคลื่อนไหวแห่งกาย วาจา ใจของตนอยู่เสมอ จะเห็นเหตุเห็นผล เห็นความผิดความถูก ซึ่งเคลือบแฝงกันมาภายในเรา ภายในใจของเรา

พระพุทธเจ้าท่านทรงเน้นนักเน้นหนาถึงเรื่องสติกับปัญญา เพราะพระองค์เป็นจอมปราชญ์ฉลาดแหลมคมเหนือโลกทั้งสาม สาวกทั้งหลายก็เป็นจอมปราชญ์เช่นเดียวกัน สามารถฉลาดถอดถอนสิ่งที่เป็นภัยต่อจิตใจออกได้ด้วยสติปัญญา ทั้ง ๆ ที่โลกทั้งหลายเที่ยวกอบเที่ยวโกยเอา **ราคคฺคินา โทสคฺคินา โมหคฺคินา** มาเผาลนตนเอง โดยไม่รู้สึกตัวว่าสิ่งนั้นเป็นไฟ แต่ท่านถอดถอนออกจนหมดสิ้น คำว่าจอมปราชญ์จึงหมายถึงความฉลาดแก้ฉลาดถอดถอนสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยนั่นเอง เพราะตรงนี้เป็นที่รวมแห่งภัยทั้งหลาย ทุกข์ก็อยู่ที่นี่ เชื้อแห่งทุกข์ที่จะพาให้เกิดแก่เจ็บตายไม่มีที่สิ้นสุดก็อยู่ที่ตรงนี้ โลกทั่ว ๆ ไปไม่มีใครสามารถรู้ได้ และไม่สามารถรู้วิธีประพฤติปฏิบัติกำจัดสิ่งเหล่านี้ออกจากใจได้ เพราะไม่มีสติปัญญาธรรมเพียงพอหรือไม่สนใจขวนขวาย

พระพุทธเจ้าและพระสาวกทรงรู้และรู้ได้ด้วย ถอดถอนได้ด้วยและพ้นจากทุกข์โดยสมบูรณ์ด้วย ความพะรุงพะรังด้วยความเกิดแก่เจ็บตายสืบต่อแขนงกันไม่มีที่สิ้นสุดจนหาเงื่อนต้นเงื่อนปลายไม่ได้ เหล่านี้ไม่มีเหลืออยู่ภายในใจท่านเลย นับแต่ขณะจิตที่ถึงขั้นบริสุทธิธรรมแล้ว เป็นอันว่าตัดปัญหาเรื่องป่าช้าความเกิดแก่เจ็บตายให้ขาดสะบั้นลงไปในขณะนั้น ยังเหลือก็เพียงเศษเดนของวัฏจักรที่เป็นวิบาก ได้แก่ ธาตุขันธ์เท่านั้นซึ่งเป็นผลของกิเลสพาให้เกิดขึ้นมา การตายก็จะตายเฉพาะขันธ์นี้เป็นวาระสุดท้าย ส่วนภพใหม่ที่จะก่อภพก่อชาติอีกเป็นอันว่าหมดสิ้นไปแล้วภายในใจ เพราะได้รู้แจ้งเห็นจริงอย่างชัดเจนไม่สงสัยแล้วด้วย **นตฺถิทานิ ปุนพฺภโว** บัดนี้ความเป็นอีกเกิดอีกของเราไม่มีแล้ว เพราะสิ้นเชื้อที่จะพาให้เป็นภพเป็นชาติอีกแล้ว

นี่แหละธรรมะเป็นสิ่งที่จะทราบได้ชัดภายในใจของผู้ปฏิบัติเป็นราย ๆ ไป เพราะใจเป็นนักรู้ รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีอะไรเหนือใจไปได้ เป็นแต่เพียงว่าใจยังไม่ฉลาดในแนวทางที่ถูกต้องตามหลักความจริงเท่านั้น จึงต้องอาศัยหลักธรรมของพระพุทธเจ้าอันเป็นความถูกต้องดีงามอยู่แล้วเป็นเครื่องมือ หรือเป็นทางเดิน เครื่องมือนั้นเป็นสิ่งชำระซักฟอก ทางเดินนั้นคือดำเนินไปด้วยความถูกต้องตามแนวทางเพื่อความหลุดพ้นโดยความชอบธรรม ทั้งนี้เพราะความหลุดพ้นด้วยความสำคัญตนก็มีทั้งที่ยังไม่หลุดพ้น

เราเป็นศิษย์ที่มีครู พระพุทธเจ้าเป็นครูเอกของเรา ธรรมะไม่มีบทใดบาทใดเปลี่ยนแปลงไปจากความจริงอันดั้งเดิม กิเลสก็ไม่มีกิเลสประเภทใดเปลี่ยนแปลงจากความเป็นกิเลสไปจากหลักดั้งเดิมของเขา พอที่จะหาหลักใหม่ธรรมใหม่มาแก้ไขดัดแปลงซักฟอกหรือถอดถอนกัน กิเลสก็เป็นประเภทอันดั้งเดิมอันเก่านั้นแลไม่มีการ

เปลี่ยนแปลง โลภก็เป็นโลภอยู่ตามเดิม โกรธหลงก็เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์ได้เหมือนที่เป็นมาแล้วแต่กาลไหน ๆ อำนาจแห่งความดีทั้งหลายที่เรานำไปแก้ไข หรือปราบปรามชะล้างสิ่งที่สกปรกรกรุงรังทั้งหลายนี้ ก็เป็นธรรมที่ถูกต้องดีงามมาดั้งเดิมอยู่แล้ว จึงไม่มีการเปลี่ยนแปลงอรรถธรรมและกิเลสตัวใดให้ปรับกันใหม่เพื่อความถูกต้อง เพราะทั้งธรรมทั้งกิเลสถูกต้องกันอยู่แล้วตามความจริงของแต่ละฝ่าย การแก้กิเลสก็แก้ด้วยธรรม ครั้งพุทธกาลก็แก้ด้วยธรรมไม่ได้แก้ด้วยอะไร

ธรรมคืออะไร มัชฌิมาปฏิปทาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้แล้วนี้ เป็นธรรมที่เหมาะสมอย่างยิ่งกับกิเลสทุกประเภท ไม่มีประเภทใดที่จะนอกเหนือจากปฏิปทานี้ไปได้ เรานำธรรมนี้มาประพฤติปฏิบัติกำจัดกิเลส จะต้องหลุดลอยไปได้เช่นเดียวกับครั้งพุทธกาลไม่มีที่สงสัย นี่เราพูดถึงความสิ้นสุดวิมุตติอันเป็นผลแห่งการปฏิบัติของผู้ปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริง แม้เราจะยังไม่ถึงขั้นนั้นก็ตาม อำนาจแห่งคุณงามความดีที่สร้างไว้ทั้งหลายมากน้อยจะเป็นพลังของใจเรา เป็นที่พึ่งที่อาศัยในระหว่างการท่องเที่ยวอยู่ในวัฏสงสาร จะไปภพใดชาติใดคนที่มีบุญไปเกิดย่อมต่างกับคนที่มีบาปอยู่มากมาย

เช่นเดียวกับคนมีคนจนเดินทาง คนจนต้องเอาหลังสู้ฟ้าหน้าสู้แดด ทนอดทนหิวทุกแง่ทุกมุม ที่หลับนอนที่อยู่ที่อาศัยปัจจัยเครื่องใช้สอย อะไร ๆ ขาด ๆ เขิน ๆ บก ๆ พร่อง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่นำมาแห่งกองทุกข์ทั้งมวล แต่คนที่มั่งมีไม่เป็นเช่นนั้น ไปที่ไหนสะดวกสบายเพราะมีแก้วสารพัดนึกอยู่ภายในตัว ได้แก่สมบัติเงินทอง อันเป็นเครื่องสนองความต้องการ นี่เป็นข้อเปรียบเทียบสำหรับเราอยู่ในโลกที่เดินทางไปไหนมาไหน คนจนกับคนมีนั้นต่างกันอย่างนี้ การท่องเที่ยวในวัฏสงสารก็ไม่ผิดอะไรกับเรื่องนี้เลย

ด้วยเหตุนี้คุณงามความดีซึ่งเป็นอัตสมบัติ อันจะเป็นที่พึ่งของเราในภพชาติกาลต่อไป ซึ่งเรายังมีภพชาติติดใจอยู่ จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องบำเพ็ญขวนขวายแต่บัดนี้อัตภาพนี้ เพื่อจะได้อาศัยไปทุกภพทุกชาติ จนอำนาจวาสนาแก่กล้าเพราะการบำเพ็ญความดีอยู่โดยสม่ำเสมอ ย่อมจะหลุดพ้นไปได้โดยสมบูรณ์ เพราะอำนาจแห่งกุศลทั้งมวล จากนั้นก็หมดปัญหากันโดยสิ้นเชิง

คำว่าเกิด ๆ ตาย ๆ ก็มีแต่โลกสมมุตินี้เท่านั้น เมื่อถึงวิมุตติแล้วก็หมดปัญหาท่านผู้ถึงนิพพานแล้วหมดปัญหาทั้งมวล แม้เวลายังครองธาตุขันธ์อยู่ ท่านก็ไม่เป็นกังวลวุ่นวายภายในใจ เจ็บไข้ได้ป่วยหรือเกิดโรคประเภทใดขึ้นมาภายในขันธ์ ท่านก็รู้เท่าทันเพราะท่านเรียนจบมาแล้วนี่ การเรียนสัจธรรมถ้าไม่เรียนเรื่องเกิดเรื่องตายเรื่องเจ็บเรื่องทุกข์จะเรียนเรื่องอะไร เมื่อรู้สิ่งเหล่านี้แล้ว จะไปหลงความทุกข์ ความลำบากในธาตุในขันธ์ยังไงกันอีก เพราะเคยเรียนอยู่แล้ว เข้าใจอยู่แล้ว เมื่อถึงกาลของ

มันจะไปไม่ไหวแล้วท่านก็ปล่อยเสีย หมดความรับผิดชอบ อันเป็นความถูกต้องกว่าคำใด ๆ สำหรับผู้สิ้นกิเลสแล้ว

ถ้าว่าหายกังวลก็ท่านไม่ได้มีกังวลนี่ หายทุกข์ก็ทุกข์ในธาตุขันธ์ต่างหากไม่ได้ทุกข์ในใจท่าน หมดความรับผิดชอบ พูดง่าย ๆ คือท่านรับผิดชอบในขันธ์ พาอยู่พากิน พาหลับพานอน พาขับพาถ่าย อิริยาบถทั้งสี่นี้คือความรับผิดชอบเพื่อให้ขันธ์พอประทังตั้งตัวสืบวันสืบคืนไปได้ เมื่อถึงกาลที่จะสละปล่อยวางกันแล้ว ท่านก็ปล่อยได้อย่างสบายเพราะท่านไม่มีห่วงอยู่แล้ว ยังเหลือแต่ความรับผิดชอบ เมื่อได้ปล่อยธาตุขันธ์ลงไปแล้ว ความรับผิดชอบก็หมดไป เหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ เท่านั้น แล้วจะมีอะไรอีก มันก็หมดปัญหา นั่นละผู้หมดปัญหาท่านเป็นอย่างนั้น

พวกเรานี่พวกกองปัญหาคลังปัญหา มันมีอยู่นี่ไม่ทราบร้อยแปด พันแปด หมื่นแปด แสนแปด มันเป็นอยู่ภายในจิตใจนี้ทั้งวันทั้งคืนยืนเดินนั่งนอน หาความสงบสบายไม่ได้ เพราะจิตมันก่อกวนวุ่นวายด้วยเรื่องต่าง ๆ เราตามมันไม่ทัน ท่านตามทันหมด ธาตุขันธ์ยังมีอยู่ความคิดความปรุงก็ย่อมมี แต่ความคิดความปรุงทั้งหลายเหล่านั้นไม่มีเชื้อ ไม่มีเครื่องสนับสนุน ก็เป็นแต่ความคิดความปรุงเฉย ๆ คิดแล้วก็ดับไป ๆ เพราะไม่มีเจ้าของ ถึงกาลแล้วก็สลายไปด้วยกันทั้งสิ้น ผู้บริสุทธิ์ก็ไปตามความบริสุทธิ์ของตนเท่านั้น หมดปัญหาที่จะพูดอะไรต่อไป เพราะไม่มีปัญหาเหมือนอย่างโลก เช่น นิพพานสูญ โลกไปให้ความหมาย ไปให้ปัญหาต่อนิพพานและต่อท่านผู้บริสุทธิ์ องค์ท่านผู้บริสุทธิ์เองท่านไม่ได้มีปัญหา ท่านไม่ได้สงสัยอะไรทั้งนั้น ท่านเต็มเปี่ยมด้วยความสมบูรณ์แห่งความบริสุทธิ์แล้ว

พวกเรานี่พวกเจ้าปัญหา ไปหายุ่ง นิพพานสูญอย่างนั้นสูญอย่างนี้ อยู่ไม่เป็นสุข หลุกหลิกยิ่งกว่าเจ้าบอนนี่ขึ้นโลกพระจันทร์ แล้วจะหาความสุขความสบายมาจากไหน พูดจนหมดน้ำลายของตนแล้วก็อยู่แบบลูบ ๆ คลำ ๆ เท่านั้นเอง ท่านไม่เห็นมีอะไร ก็มีแต่เจ้าปัญหาไปวิพากษ์วิจารณ์ท่านผู้บริสุทธิ์ เกี่ยวกับเรื่องไปนิพพานเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ แล้วก็ก่อทุกข์ใส่ตนจากปัญหาของตนหาได้ทราบไม่ ท่านผู้หมดปัญหาแล้วท่านไม่ได้วินิจฉัยให้วุ่นไปเสียเวลาเปล่า ๆ เพราะท่านสมบูรณ์เต็มที่แล้ว ไม่ได้มายุ่งกับพวกเรา

เพราะฉะนั้น จงพากันปฏิบัติให้รู้เห็นอย่างที่ว่านี้ ดูซิจะเป็นอย่างไร ต้องหมดปัญหาเหมือน ๆ กันนั่นแล กิเลสเท่านั้นพาให้เป็นเจ้าปัญหา ถ้าสิ่งนั้นหมดแล้วปัญหาทั้งมวลก็หมดไปทันที

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควรขอยุติเพียงแค่นี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒

สมณะภายนอก สมณะภายใน

ในมงคลสูตรท่านว่าไว้ว่า **สมณานญฺจ ทสฺสนํ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ** การเห็นสมณะผู้สงบกายวาจาใจจากบาปทั้งหลายเป็นมงคลอันสูงสุด นั่นท่านพูดท่านสอนทั่ว ๆ ไปหมายถึงสมณะประเภทนักบวชผู้สำรวมระวังตนที่เกี่ยวกับโทษกับคุณคือบุญและบาป ท่านเป็นผู้ระมัดระวัง มีกายวาจาอันสงบจากบาปทั้งปวง การแสดงออกทางกายด้วยความประพฤติก็ไม่เป็นบาป พูดออกมาทางวาจาก็ไม่เป็นบาป คิดออกมาทางใจก็ไม่เป็นบาปเพราะการระวังสำรวม นั่นเรียกว่าสมณะตามหลักธรรมในมงคลสูตร ท่านผู้ทรงความประพฤติไว้ด้วยความบริสุทธิ์ทั้งสามทวารคือกายวาจาใจนี้แลเป็นสมณะ ผู้มาเห็นสมณะเหล่านี้จัดว่าเป็นมงคลอันสูงสุด

เมื่อท่านกล่าวกว้าง ๆ ไม่ระบุขั้นภูมิของสมณะอย่างนั้น ก็แสดงว่าสมณะมีหลายประเภท แต่จะไม่พูดมากให้เสียเวลา จะพูดเฉพาะสมณธรรมที่ยังผู้ประพฤติตามที่โลกเขาสมมุติยกย่องเทิดทูนว่าเป็นสมณะ นั้นคือธรรมเช่นไร ในธรรมท่านกล่าวไว้มี ๔ ประเภท ธรรมที่สมณะผู้ปฏิบัติตนด้วยความสะอาดทางกายวาจาใจจะพึงได้รับ ได้แก่ โสดาปัตติมรรค โสดาปัตติผล นี่เป็นสมณะที่หนึ่ง สกิทาคามรรค สกิทาคาผล นี่เป็นสมณะที่สอง อนาคามิมรรค อนาคามิผล นี่เป็นสมณะที่สาม และอรหัตมรรค อรหัตผล นี้เป็นสมณะที่สี่ซึ่งสูงส่งสุดยอดแห่งสมณะ ธรรมเป็นเครื่องยังผู้ปฏิบัติตามจะพึงได้รับมี ๔ ประเภทดังกล่าวมา

ผู้ใดมีธรรมเหล่านี้ตั้งแต่เบื้องต้นขึ้นไปถึงสมณะที่สี่ เรียกว่า เป็นผู้มีสมณะเป็นขั้น ๆ ของสมณะ นี่พวกเรามุ่งหน้ามาปฏิบัติเพื่อความเป็นสมณะ เพื่อธรรมเหล่านี้ จึงต้องมีอากัปกิริยาความเคลื่อนไหวนับแต่ทางจิตใจออกมาถึงวาจาถึงกาย ต้องแปลกต่างจากโลกทั่วไป เพราะความมีธรรมมีวินัยประจำตัว ในอิริยาบถทั้งสี่จะพึงเป็นผู้มีความระมัดระวังสิ่งไม่ดีทั้งหลายที่จะแทรกขึ้นมาทางกายวาจาใจอยู่เสมอ การสำรวมระวังอยู่เสมอไม่เลือกกาลสถานที่และอิริยาบถ เว้นแต่ขณะหลับที่สุดวิสัยเสียเท่านั้น นอกนั้นเป็นกิริยาท่าทางของผู้ระมัดระวังบาป และส่งเสริมคุณธรรมขึ้นในตัวด้วยการปฏิบัติทางด้านจิตตภาวนาอยู่โดยสม่ำเสมอ นั่นเป็นความถูกต้องชอบธรรมประจำเพศของตนโดยแท้

คำว่าสมณะนี้ไม่อยู่ในที่อื่นใดนอกจากใจคือตัวรู้ จะเป็นผู้สัมผัสรับรู้ หรือใจเป็นภาชนะแห่งสมณะเหล่านี้เท่านั้น ที่อื่นๆ สิ่งอื่นๆ ไม่มีทางรับได้ ไม่สามารถเป็นภาชนะแห่งธรรม ไม่สามารถรับรู้ธรรม และไม่เป็นของคู่ควรแก่ธรรมเหล่านี้ได้เลยนอกจากใจดวงเดียวนี้ ใจนี้จึงเป็นสิ่งสำคัญมากต่อธรรมทั้งหลาย

แต่เวลานี้ใจกำลังเต็มไปด้วยของสกปรกโสมม คือกิเลสประเภทต่างๆ หุ้มห่ออยู่จนมองหาใจที่แท้จริงไม่เจอ นักปราชญ์ท่านขยะแขยงต่อสิ่งโสมมนี้มาก และเห็นว่าเป็นภัยต่อสัตว์โลกอย่างแท้จริง ท่านเห็นเป็นอย่างเดียวกัน ไม่ขัดแย้งกัน และสอนให้ละแต่ไหนแต่ไรมา แต่ปุถุชนทั้งหลายชอบนักชอบหนาในบรรดาของสกปรกเหล่านี้ ราวกับหมูชอบขี้ตมขี้โคลนฉะนั้น สิ่งที่ปราชญ์ทั้งหลายกลัวขยะแขยงนั้น ชื่อของมันว่ากิเลสมีประเภทต่างๆ กัน นับแต่ความโลภ โกรธ หลง ราคะตัณหาเป็นต้นไป อันเป็นตัวการใหญ่ เพราะฉะนั้นใจที่ยังไม่มีธรรมเข้าแทรก จึงต้องเป็นภาชนะรับสิ่งเหล่านี้ไปก่อน หวานก็ต้องอม ขมก็ต้องกลืนกันไป เพราะไม่มีทางเลือกที่เห็นว่าดีกว่านี้

การที่จะบรรจุธรรมสมณะที่หนึ่ง ที่สอง ที่สาม ที่สี่เข้าสู่ใจ จึงต้องซักฟอกหรือชะล้างจิตใจ กายวาจาของตน ซึ่งเป็นเครื่องมือหรือเป็นภาชนะให้สะอาดโดยลำดับ จนกระทั่งถึงขั้นสะอาดเต็มภูมิได้แก่สมณะที่สี่ เมื่อจิตสะอาดเต็มภูมิแล้วก็เป็นสมณะที่สี่ขึ้นมาที่ใจนั่นแล สะอาดเพียงขั้นหนึ่งก็เป็นสมณะที่หนึ่ง สะอาดไปโดยลำดับก็เป็นสมณะที่สองที่สามขึ้นมา ด้วยการระมัดระวัง การบำรุงรักษาไม่ให้จิตส่ายแส่ออกไปหาสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อธรรม และจงพยายามบำรุงรักษาใจของตนด้วยจิตตภาวนาอยู่โดยสม่ำเสมอ อย่าให้มีวันมีคืนมีปีมีเดือนเข้ามาเกี่ยวข้องในวงความเพียร จะเป็นอุปสรรคในการดำเนิน และอย่าคาดอย่าหมายกาลนั้นเวลานี้ในการประกอบความพากเพียรเพื่อชำระสิ่งสกปรกทั้งหลายซึ่งมีอยู่ภายในใจ สิ่งเหล่านี้ไม่มีกาลเวลา มันติดแนบกับใจอยู่ตลอดกาล การประกอบความพากเพียรเพื่อชำระสะสางสิ่งเหล่านี้ ถ้าจะหาแต่เวล่ำเวลาสถานที่ว่าดีว่าเหมาะอยู่แล้ว ก็ไม่ทันกับสิ่งที่ไม่มีเวล่ำเวลาซึ่งติดแนบอยู่กับใจนี้ จะแพ้สิ่งเหล่านี้เรื่อยไป ไม่มีวันชนะได้เลย

ฉะนั้นความเพียรมีเท่าไร สติปัญญามีมากน้อยเท่าไรต้องทุ่มเทกันลง เพื่อกำจัดปัดทิ้งสิ่งไม่พึงปรารถนาดังกล่าวมา เพื่อใจจะได้เป็นภาชนะอันเหมาะสมแก่ธรรมขั้นนั้นๆ ต่อไป จนถึงขั้นสมบูรณ์เต็มที่ ถ้าพูดฝ่ายเหตุ ศาสนธรรมก็คือเครื่องมือขุดค้นบุกเบิกสิ่งรกรุงรังภายในใจ ให้ได้บรรลุมรรคผลนิพพานขึ้นมาภายในจิตใจนั่นเอง ส่วนผลก็คือความสงบสุขทางใจไปโดยลำดับ ซึ่งเกิดขึ้นจากการชำระ นับแต่ สมาธิ ,ปัญญาขึ้นไปถึงวิมุตติหลุดพ้นเรียกว่าผล

พระเราจึงไม่มีงานใดยิ่งไปกว่างานชำระกิเลสประเภทต่าง ๆ ในอิริยาบถนั้น ๆ ตลอดไป ถืองานฆ่ากิเลสนี้เป็นกิจจะลักษณะจริง ๆ ประจำตน ผู้จะแก้กิเลสปราบปรามกิเลสให้หมดไปจากใจอย่าไปหาเวล่ำเวลา อย่าคิดไปในแง่เป็นการส่งเสริมกิเลส จงคิดในแง่เพื่อฆ่ากิเลสโดยถ่ายเดียว และจงใช้สติปัญญาระมัดระวังความคิดปรุงของใจอยู่เสมอ ว่าความคิดประเภทนี้เป็นไปเพื่อมรรคเพื่อผล หรือเป็นไปเพื่อกิเลสสมุทัยพึงระมัดระวัง

ความยากลำบากในการประกอบคุณงามความดีทั้งหลายนั้น เป็นเรื่องของโลกที่เขาพูดกันติดปากติดใจมานาน เพราะเขาไม่เคยรู้เคยเห็นในรสชาติแห่งธรรม เขาไม่เคยสัมผัสธรรมทางใจเช่นการปฏิบัติธรรม และการรับรสแห่งธรรมขั้นต่าง ๆ แต่งานทางโลกที่เขาเคยทำและชอบอกชอบใจนั้น เขาไม่คิดว่าเป็นความลำบากรำคาญ อายุจะสิ้นเปลืองไปมากน้อยเพราะสิ่งที่ชอบใจ สมบัติจะหมดสิ้นไปมากหรือจนหมดตัวและคว้าน้ำเหลวหาสาระเป็นหลักยึดไม่ได้ เขาก็ไม่เห็นโทษ ไม่เห็นเป็นความลำบากรำคาญและทรมานใจ เพราะความชอบใจ เพราะความพอใจ และคล้อยตามสิ่งที่ชอบใจนั้น ๆ ไม่มีวันเห็นโทษและอิ่มพอบ้างเลย

แต่พอย้อนเข้ามาสู่อรรถสู่ธรรม คือคุณงามความดีที่จะทำตนให้มีความสุขความเจริญ กิเลสจะเข้ามากระซิบกระซาบหรือบอกสอนทันที ว่าเป็นความยากความลำบากเกี่ยวกับด้านสังขารร่างกายวัยนั้นวัยนี้ สมบัติเงินทองเวล่ำเวลาไม่มี ลุกลามไปถึงหน้าที่การงานที่จะต้องจัดต้องทำ มีมากต่อมากจนทำไม่หวาดไม่ไหว จะมามัวสนใจในอรรถธรรมอยู่อย่างไรกัน เดี๋ยวอดตาย นี่เป็นอุบายของกิเลสกั้นกางหรือปิดทางไว้ไม่ให้ทำดีและผ่อนคลายทางด้านจิตใจตามหลักธรรมชาติที่ธาตุขันธ์และจิตใจจำต้องได้รับการผ่อนคลาย ไม่ตึงเครียดจนเกินไป ส่วนมากจึงต้องยอมจำนนโดยไม่รู้สึกตัวว่า อุบายเหล่านี้คือความฉลาดแหลมคมของกิเลสเสี้ยมสอนมนุษย์ผู้มีกิเลสอยู่แล้ว ไม่ให้ออกหรือเล็ดลอดออกไปจากอำนาจของมันได้ เราผู้ปฏิบัติธรรมเป็นผู้ตั้งหน้าจะออกจากกรงขังของกิเลสอยู่แล้วจึงควรระวังให้มาก อย่าได้ถูกหลอกถูกกล่อมจากกิเลสตัวแสนมารยาอย่างเต็มลวดลายของมันที่เคยเป็นมาในหัวใจ

เมื่อเรามาบวชเป็นพระแล้ว นิสัยของกิเลสนั้นก็ยังฝังอยู่ภายในใจไม่ยอมถอนตัวออกไปบ้างเลย ดังนั้นพอคิดถึงเรื่องประกอบความพากเพียรเพื่อมรรคผลนิพพานขึ้นภายในใจเท่านั้น ในขณะเดียวกันกิเลสก็ให้คิดถึงเรื่องความลำบากลำบน อายุสังขารหน้าที่การงาน อำนาจวาสนาบุญญาภิสมภาร ความเสียดายโลกสงสารอันเต็มไปด้วยป่าช้านี้ ขึ้นมากีดขวางในทันทีทันใด ไม่ยอมให้ธรรมก้าวไปถึงไหนได้เลย สุดท้ายก็ตายกองกันอยู่ในสิ่งที่ว่าดีที่ว่าชอบนี้แล แต่เมื่อเจอเข้าแล้วก็กลับไม่เป็นสิ่งพึงปรารถนา

ทำไมว่าเป็นของดีจึงไม่ปรารถนา....พิจารณาดูซิ ก็เพราะที่ทำให้ชอบใจอยากทำนั้นมันเป็นเหยื่อล่อของกิเลสต่างหาก ผลที่ตกออกมาจึงกลายเป็นปลาติดเบ็ด เพราะเหยื่อล่อไปตามกฎของกิเลสจอมล่อลวงสัตว์โลก ให้ล่มจมไม่มีวันเห็นโทษได้เลย ถ้าไม่ใช่ธรรมนำส่องแสงสว่างให้รู้ให้เห็นกลของมัน

ด้วยเหตุนี้ ผู้จะผ่านพ้นหลุมนรกที่มันแผดเผาอยู่ภายในจิตใจสดๆ ร้อนๆ นี้ออกไปได้ จึงมีน้อยนักน้อยหนา เพราะสู้อุบายของกิเลสเสี้ยมสอนและฉุดลากไปไม่ได้ก็ต้องยอมจำนนต่อมันไปเรื่อยๆ นี่เราก้าวเข้ามาสู่วงศาสนธรรมด้วยความเป็นนักบวชเรียกว่าเตรียมพร้อมแล้วทุกอย่าง ไม่มีอะไรขาดตกบกพร่องบรรดาเครื่องสนับสนุนเช่น ปัจจัยสี่ จีวรก็เต็มไปหมดไม่บกพร่องขาดเขิน เครื่องนุ่งห่มใช้สอย บิณฑบาตอาหารการบริโภค อย่างน้อยก็ยังพอชีวิตอัตภาพให้เป็นไปวันหนึ่งๆ เพื่อบำเพ็ญสมณธรรมได้สะดวกสบาย ยิ่งกว่านั้นก็เหลือเฟือ ที่อยู่ที่อาศัยยิ่งหรูหรามากยิ่งกว่าฆราวาสเขาเสียอีก

ถ้าพูดถึงยาแก้โรคแก้ความเจ็บไข้ได้ป่วยก็เต็มไปอยู่แล้วภายในวัด เพราะเขาให้ทานมาอยู่เสมอ เจ็บไข้ได้ป่วยไปหาหมอ เขาก็รักษาให้ฟรีๆ และพยาบาลรักษาเต็มความสามารถ เฉพาะวัดป่าบ้านตาดไปรักษาโรงพยาบาลหรือคลินิกใดในอุดรฯ นี้ ก็ไม่มีใครเอาเงินค่าหยูกค่ายาเลย หมอรักษาให้อย่างฟรี ๆ ด้วยน้ำใจที่ศรัทธาของหมอซึ่งเป็นชาวพุทธ ที่มีความเลื่อมใสต่อพระและต่อพระศาสนาอยู่แล้ว นั่น มีความลำบากที่ตรงไหนถ้าพูดถึงเครื่องสนับสนุนในการบำเพ็ญสมณธรรม

ที่ขาดตกบกพร่องก็คือกำลังภายในกายในใจของเราเอง คือ ศรัทธาธรรม วิริยธรรม สติธรรม ขันติธรรม สมาธิธรรม ปัญญาธรรม อันจะทำให้สูญเสียความหวังไปโดยไม่อาจสงสัย เรื่องทั้งมวลจึงขึ้นอยู่กับเราผู้เป็นนักบวชและนักปฏิบัติ จะพิจารณาวินิจฉัยตัวเองอย่างรอบคอบและหนักแน่นมั่นคง

ธรรมคือ สติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร เป็นต้น อันเป็นเครื่องสนับสนุนความเพียรและเครื่องฟาดฟันกิเลสของตนทางภายในนี้ ทำไมเราจะผลิตขึ้นมาไม่ได้ ความอดทนพระพุทธเจ้าสอนไว้เพื่อใครถ้าไม่สอนไว้เพื่อพุทธบริษัท อันดับหนึ่งคือนักบวชเพราะผู้นี้จะเป็นผู้ทรงธรรมไว้ก่อนใครอื่น วิริยะความพากเพียรในทุกแง่ทุกมุมทั้งกิจนอกการใน ความอดความทนความบึกบึนต่อสู้ไปโดยลำดับในกิจการงานที่ชอบธรรมเฉพาะอย่างยิ่งการชำระสะสางกิเลสปราบกิเลส สู้อย่างไม่ถอย สติก็มีอยู่กับตัว ระลึกได้เสมอเมื่อพอใจระลึก สติเป็นสติอยู่ได้ตลอดเวลา ปัญญาเมื่อพยายามคิดค้นก็คิดค้นได้เสมอ ปัญญาจะนอนตัวอยู่ได้อย่างไรเมื่อนำมาใช้ ต้องปรากฏขึ้นเป็นปัญญาได้เป็นลำดับและกว้างขวางละเอียดแหลมคม จนสามารถรู้ตลอดทั่วถึงไม่อับจนถ้านำมาใช้

นอกจากจะเรียนวิชาหมูและนอนอยู่เหมือนหมูเท่านั้นก็สุดวิสัยไม่มีใครช่วยได้ ตายทิ้งเปล่า ๆ ตลอดกัปกัลป์ไม่มีประมาณว่าจะมีทางหลุดพ้นไปได้

ธรรมเหล่านี้จะมีใครจำเป็นยิ่งกว่าพระ พระเราเป็นผู้จำเป็นอย่างยิ่งในการทรงธรรมทั้งหลายเหล่านี้ไว้ได้ เพื่อเป็นเครื่องสนับสนุนหรือบุกเบิกทางเดินเพื่อความพ้นทุกข์ ไม่มีใครจะยิ่งไปกว่าพระ เพราะเป็นผู้มีโอกาสโดยสมบูรณ์อยู่แล้วในอิริยาบถทั้งสี่และตลอดชีวิตของพระด้วย ไม่มีงานทางโลกหรือใครมายุ่งกวนให้งานที่จำเป็นของพระต้องเสียหรือด้อยลง นอกจากความขี้เกียจอ่อนแอโลเลไปตามกระแสโลกทำลายตัวเองไม่เหมือนโลกที่ต้องมีหน้าที่นั้นงานนี้ยุ่งไป ตั้งแต่ตื่นขึ้นมาจนกระทั่งหลับไม่มีเวลาว่างเลย ต้องขวนขวายทั้งกิจนอกการในแทบไม่มีเวลาว่างและพักผ่อนบ้างเลยในวันหนึ่ง ๆ

แต่พระเรามีแต่การประพฤติปฏิบัติตน เพื่อชำระสะสางปราบปรามกิเลสให้สิ้นซากไปจากใจอย่างเดียว ทำไมจะทำไม่ได้ เพศและเหตุผลก็บ่งบอกอย่างชัดเจนอยู่แล้วในองค์ของพระว่าต้องเพียรละกิเลส ฉะนั้นจงอย่ามองมรรคผลนิพพานข้ามความพากเพียรไป ความเพียรนั้นแลคือทางเดินเพื่อมรรคผลนิพพาน หรือต้นเหตุที่จะให้บรรลุถึงมรรคผลนิพพาน นับแต่สมณะที่หนึ่ง ที่สอง ที่สามขึ้นไปจนถึงสมณะสุดท้ายได้แก่อรหัตผล จะนอกเหนือไปจากความพากเพียรไม่มีเลย ฉะนั้นจงอย่าคอยเชื่อกิเลสน้อยใหญ่ว่าจะพาเราไปสู่มรรคผลนิพพานตามอุบายที่มันพร่ำสอนเลยจะตายเปล่า ไม่มีสิ่งพึงหวังติดมือเลยจะว่าไม่บอก นี่คือธรรมคำบอกเตือนให้รู้ตัวอย่างถึงใจ อย่าพากันหลงลืมถ้าไม่อยากนอนจมในวัฏฏะอีกต่อไปแบบจมไม่มีวันฟู

ธรรมพระพุทธเจ้าแสดงไว้อย่างเปิดเผย เราปฏิบัติธรรมเพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงทำไมจะพูดถึงมรรคผลนิพพานอย่างเปิดเผยตามความจริงไม่ได้ ถ้ารู้จริงมิได้พูดอวดอ้างแบบปาว ๆ เพราะธรรมทั้งมวลก็แสดงเพื่อมรรคผลนิพพานแก่ผู้สนใจและปฏิบัติตามอยู่แล้ว และการปฏิบัติของเราก็ปฏิบัติเพื่อมรรคผลนิพพานอยู่แล้วอย่างเต็มใจ ทำไมจะทำให้แจ้งซึ่งมรรคผลนิพพานไม่ได้ กาลสถานที่เวล่ำเวลาไม่สำคัญเพราะสิ่งเหล่านั้นไม่ใช่กิเลส กิเลสจริง ๆ อยู่ที่ใจ จงดูที่ใจ แก้ที่ใจ อย่าดูที่อื่นแก้ที่อื่นจะผิดความมุ่งหมายของธรรมที่สอนย้ำลงที่ใจ แก้กิเลสที่ใจ งานก็คืองานแก้งานถอดถอนกิเลสที่ใจนี้เป็นสำคัญกว่างานอื่นใดสำหรับนักบวชและนักปฏิบัติเรา

ครั้งพุทธกาลงานไม่ได้กว้างขวางมากมายอะไรเลย มีเฉพาะงานชำระกิเลสถอดถอนกิเลสมากกว่างานอื่น ๆ และงานนี้ท่านถือเป็นเนื้อเป็นหนังจริง ๆ ในครั้งพุทธกาลจะเห็นได้จากแบบแผนตำรับตำราที่ท่านเขียนไว้เป็นคติ เพื่อให้เราทั้งหลายได้ยึดเป็นทางดำเนินตามท่านอย่างรัดกุมและรวดเร็ว ไม่ว่าพระพุทธเจ้าเสด็จออกทรงผนวช ไม่ว่าการบำเพ็ญ ไม่เห็นมีงานใด ๆ เข้าไปเกี่ยวข้องแทรกแซงเลย เวลาทรงผนวชก็ง่ายไม่

พะรุงพะรังแห่หน้าแห่หลัง เวลาบำเพ็ญและที่บำเพ็ญก็เงียบสงัด ในเวลา ๖ ปีนั้นมีแต่งานถอดถอนกิเลสอาสวะโดยถ่ายเดียว จนกระทั่งได้ตรัสรู้เต็มภูมิศาสดาแล้ว จึงนำธรรมที่ทรงรู้แจ้งเห็นจริงแล้วนั้นมาสั่งสอนสัตว์โลก

ปฐมสาวกเราทั้งหลายก็ทราบแล้วคือใคร ก็คือพวกพระอัญญาโกณฑัญญะในนามว่าเบญจวัคคีย์ทั้งห้า ผู้ได้รับพระโอวาทและได้บรรลุมรรคผลนิพพานก่อนผู้อื่น และท่านเหล่านั้นก็ได้บำเพ็ญเพื่อธรรมทั้งหลายอยู่ก่อนแล้ว เป็นแต่ยังไม่ทราบวิธีการปฏิบัติวิธีดำเนินเท่านั้น เมื่อได้สดับตรับฟังพระโอวาทของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตรและอนัตตลักขณสูตรเท่านั้น ก็บรรลุสมณะที่หนึ่ง ที่สอง ที่สาม ที่สี่เป็นลำดับในไม่ช้า เพราะท่านพร้อมอยู่แล้ว

สาวกทั้งหลายในครั้งนั้น เมื่อได้สดับพระโอวาทคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เกิดความเชื่อความเลื่อมใสแล้ว ต่างก็ปลีกตัวออกบำเพ็ญสมณธรรมในที่ต่าง ๆ การบำเพ็ญแต่ละประโยคก็คือการทำงานนั่นแล ด้วยการเดินจงกรมบ้าง นั่งสมาธิภาวนาบ้างในอิริยาบถต่าง ๆ ไม่ลดละความเพียร มีสติเป็นพื้นฐาน มีปัญญาเป็นเครื่องวิจารณ์เพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงในธรรมที่มีอยู่ภายในใจ การบำเพ็ญจะบำเพ็ญอยู่ที่ไหนท่านก็ต่อสู้กับกิเลสอยู่อย่างนั้น

สถานที่อยู่ในครั้งพุทธกาลที่เป็นตัวอย่างมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้คือที่เช่นไร คือรุกขมูล ตามร่มไม้ชายเขา ตามถ้ำ เงื้อมผา ตามป่าอันรกชัฏ อันเป็นสถานที่สงัดปราศจากความพลุกพล่านวุ่นวายต่าง ๆ เพื่อบำเพ็ญสมณธรรมอันเป็นงานรื้อถอนกิเลสออกจากใจด้วยความสะดวกคล่องตัวในการบำเพ็ญ แต่ละองค์ท่านตั้งใจประพฤติปฏิบัติเพื่ออรรถเพื่อธรรมล้วน ๆ ไม่มีคำว่าโลกามิสเรื่องได้เรื่องเสียกับสิ่งภายนอกเข้าเคลือบแฝงเลยภายในใจ และความเพียรมีแต่เรื่องอรรถเรื่องธรรมหล่อเลี้ยงจิตใจอยู่โดยสม่ำเสมอ ราวกับน้ำมันเครื่องหล่อลื่นอยู่ภายใน จิตใจเบิกบานยิ้มแย้มแจ่มใสไม่ขุ่นมัวร้อนรนด้วย **ราคคฺคินา โทสคฺนา โมหคฺคินา** เหมือนใจพวกเราที่เป็นไฟทั้งดวงสุมอยู่ตลอดเวลา

องค์ใดทูลลาพระพุทธเจ้าออกไป มีแต่เพื่อบำเพ็ญสมณธรรมอันเป็นสมบัติน่าอัศจรรย์ทั้งสิ้น มีความหมายมั่นปั้นมือที่จะหลุดพ้นจากแหล่งแห่งวัฏจักร อันเป็นเครื่องพัดผันสัตว์โลกให้เหลวแหลกแตกกระจายไปด้วยความทุกข์ความทรมาน ท่านขะมักเขม้นทางความเพียรอยู่ตามสถานที่ดังกล่าวมาโดยลำดับ เพราะฉะนั้น สถานที่เหล่านั้นจึงเป็นที่เหมาะสมอยู่ตลอดเวลา สำหรับผู้จะรื้อถอนตนออกจากทุกข์ตามแนวทางแห่งศาสดา และสาวกท่านดำเนินมาและสั่งสอนไว้แล้ว

องค์ไหนก็เป็นอย่างนั้น องค์นั้นบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ที่นั่น ได้บรรลุมรรคผลนิพพานอยู่ที่นั่น มีถ้ำบ้าง ร่มไม้บ้าง ชายเขาบ้าง เงื้อมผาบ้าง ป่าอันรกชัฏบ้าง ซึ่งล้วนแต่เป็นสถานที่วิเวกวังเวงเหมาะสมแก่การบำเพ็ญธรรมเข้าสู่ใจโดยถ่ายเดียว ท่านจึงเจริญด้วยมรรคด้วยผลภายในใจ ไม่อดอยากขาดแคลนแร้นแค้นกันดารธรรมในใจเหมือนพวกเรา ซึ่งมักมีแต่ชื่อว่าผู้ปฏิบัติธรรม แต่ความจริงพากันวิ่งตามกิเลสในลักษณะแห่งความเพียรโดยไม่รู้สึกตัวว่าได้วิ่งตามกิเลส

ท่านไม่สนใจไยดีกับสิ่งใดเพราะท่านเคยผ่านมาแล้ว เห็นโทษเห็นคุณกันมาเต็มหูเต็มตาและเต็มใจ เพราะได้เห็นด้วยตา ได้ยินด้วยหู ได้สัมผัสสัมพันธ์ด้วยใจอยู่ตลอดเวลา เมื่อก้าวเข้ามาสู่วงพระศาสนาท่านจึงพอใจที่จะประพฤติปฏิบัติเต็มสติกำลังความสามารถ ในสถานที่ต่าง ๆ ไม่ว่าองค์ใดเมื่อออกสู่ความเพียรแล้วท่านดำเนินตนอย่างนั้น ไม่เป็นกังวลกับทางบ้านเรือน หน้าที่การงาน ทรัพย์สมบัติเงินทองครอบครัวลูกหลาน ญาติมิตร ท่านไม่ยุ่งไม่เกี่ยว มีแต่มุ่งหน้าประพฤติปฏิบัติตนเพื่อความหลุดพ้นโดยถ่ายเดียว สุดท้ายก็พ้นความพากเพียรความพยายามของท่านไปไม่ได้ ผลที่พึงใจก็คือองค์นั้นบรรลุธรรมขั้นนี้อยู่ในเขาลูกนั้น องค์นั้นบรรลุธรรมขั้นนั้นอยู่ในป่านั้น องค์นั้นบรรลุธรรมขั้นวิมุตติหลุดพ้นอยู่ในถ้ำนั้นเงื้อมผานั้น นั่นแหละสมณะที่หนึ่ง ที่สอง ที่สาม ที่สี่ คือบรรลุเป็นลำดับลำดาด้วยความเพียรตามแนวของศาสดาที่ทรงสอนไว้ และทรงดำเนินให้ดูเป็นตัวอย่างอย่างเต็มภูมิศาสดามาแล้ว

แนวของศาสดาและสาวกที่ดำเนินมานั้น ไม่ได้จืดจางเหินห่างไปไหนในบรรดาธรรมที่เราได้ยินได้ฟังอยู่เวลานี้ และไม่ได้เหินห่างไปจากตัวเรา ที่ท่านแสดงไว้ทั้งหมดเป็นเรื่องของท่าน เรื่องของท่านกับเรื่องของเราเป็นเหมือนกัน ธรรมจึงเป็นธรรมเหมือนกัน เป็นเครื่องมือแก้กิเลสได้อย่างมั่นเหมาะเหมือนกัน จึงเรียกว่า มัชฌิมาคือเสมอต้นเสมอปลายและเหมาะสมอยู่ตลอดเวลา ขอให้ดำเนินด้วยความเหมาะสมเถิด คำว่าสมณะที่หนึ่ง ที่สอง ที่สาม ที่สี่นั้นจะไม่มีผู้ใดได้ชม ไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของ นอกจากผู้ปฏิบัติด้วยความชอบธรรมนั้น จะเป็นเจ้าของแห่งธรรมเหล่านั้นแต่ละราย ๆ ไป

ธรรมทั้งสี่ประเภท คือ สมณะที่หนึ่ง ที่สอง ที่สาม ที่สี่นี้ จะเกิดขึ้นด้วยวิธีใด ถ้าไม่ใช่วิธีการแห่งจิตตภาวนาที่เป็นไปด้วยความอุตส่าห์พยายาม ความพากเพียรที่เต็มไปด้วยสติปัญญาของนักปฏิบัติ ไม่มีอันใดนอกเหนือไปจากธรรมที่กล่าวนี้จะสามารถบุกเบิกเพื่อธรรมอันสูงส่งได้ มีธรรมเหล่านี้เป็นเครื่องยืนยัน ท้าทายในการถอดถอนกิเลสทุกประเภทให้สิ้นซากไป เพราะฉะนั้นจงมั่นใจในธรรมที่กล่าวเหล่านี้และนำเข้ามาประชิดติดกับใจของเราอย่าให้เหินห่าง ไปที่ไหนก็ตามอยู่ที่ใดก็ตามอิริยาบถต่าง ๆ ให้มีสติเป็นเครื่องรักษาจิต ปัญญาเป็นผู้ไตร่ตรองอยู่เสมอ ชื่อว่าผู้นั้นมีความเพียรอยู่

ทุกๆ อาการที่มีสติปัญญาเครื่องรักษาใจทุกระยะ นี่คือความเพียรแท้ของผู้จะเอาตัวรอดเป็นยอดคน คือยอดเรานั่นแลดีกว่าเป็นยอดใคร

ความเห็นว่าลำบากลำบนเป็นทุกข์ทรมานในการประกอบความเพียร เห็นว่าอำนาจวาสนาน้อย เหล่านี้ไม่ใช่แนวทางของธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ แต่เป็นอุบายอันแยบคายของกิเลสซึ่งเป็นข้าศึกต่อธรรม มันร่ายมนต์กล่อมใจสัตว์และฉุดลากให้เหินห่างจากธรรมโดยถ่ายเดียวต่างหาก มนต์ประเภทนี้ให้พึงระวังเสมอ มันจะกระซิบอยู่เรื่อยๆ เพื่อเหนี่ยวรั้งใจสัตว์โลกให้เหินห่างจากอรรถจากธรรม จากมรรคผลนิพพาน เฉพาะอย่างยิ่งจากสมณะทั้งสี่ที่เราต้องการนั้นแล

ดังมงคลสูตรท่านแสดงไว้ สมณะทั้งสี่นั้นจะมาจากที่ไหน ถ้าไม่เกิดขึ้นที่หัวใจของผู้ปฏิบัติธรรม ให้เราเห็นสมณะทั้งสี่นั้นเสียเอง ดีกว่าไปเห็นสมณะที่ท่านสงบกายวาจาใจอยู่ภายนอกนั้น การเห็นสมณะภายนอกนั้นเป็นพื้นฐานหรือเป็นสื่อเป็นทางที่จะให้เกิดสมณะภายใน ความเห็นอันจริงจังแท้ก็คือการเห็นสมณะภายในใจของเราโดยลำดับ จนถึงขั้นสมณะที่สี่โดยสมบูรณ์ นั้นแหละจะเป็นที่หายสงสัยทุกสิ่งทุกอย่างทุกแง่ทุกมุม บรรดาศาสนธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ จะไม่มีปัญหาใดๆ ทั้งสิ้นตกค้างภายในใจอีกต่อไป ที่เป็นปัญหาก็เพราะความรู้ความเห็นของเราต่างหากที่ไม่ชอบ มันจึงสร้างปัญหาต่างๆ ขึ้นมา และการประพฤติ การกระทำ การแสดงออกทางกายวาจาใจของเราต่างหากที่ไม่ชอบ เมื่อไม่ชอบก็ย่อมเป็นข้าศึกแก่ตนและแก่ธรรม ธรรมจึงเกิดขึ้นไม่ได้เพราะเป็นการทำลายตนและทำลายธรรมอยู่ในตัว จึงต้องระมัดระวังอยู่เสมอ เผลอเมื่อไรเป็นเสียท่าให้กิเลสโดยไม่ต้องสงสัย

เราอยากเห็นเพื่อนฝูงที่มารับการอบรมกับเรา ว่าได้อะไรเป็นหลักใจบ้างทางด้านสมณธรรมที่สั่งสอนเรื่อยมา เพราะที่รับภาระการอบรมสั่งสอนหมู่เพื่อนมานี้ก็เป็นเวลา ๓๐ กว่าปีแล้ว เราพยายามเต็มสติกำลังความสามารถ ไม่ให้มีจิตใจเหินห่างจากบรรดาลูกศิษย์ลูกหาที่มารับการอบรมสั่งสอนนี้เลย ภาระเหล่านี้ท่านทั้งหลายย่อมทราบได้เองในกิริยาการแสดงออกของผม มีการสอดส่องมองดูกิริยาความเคลื่อนไหวผิดถูกประการต่างๆ ของหมู่เพื่อนอยู่เสมอในฐานะที่เป็นอาจารย์ ตลอดถึงการให้โอวาทแนะนำสั่งสอนทุกแง่ทุกมุม ตั้งแต่ต้นจนสุดความสามารถที่จะสั่งสอนได้ ก็ได้ทุ่มเทลงเต็มสติกำลังความสามารถตลอดมา ไม่เคยมีการปิดบังลี้ลับในธรรมทั้งหลายเลย จึงอยากพบอยากเห็นบรรดาเพื่อนฝูงที่มารับการอบรมว่าได้ผลอย่างไรบ้าง

อย่างน้อยก็ได้ความสงบเย็นใจ คือจิตใจมีความสงบ ก็นับว่าเป็นผลของการมาศึกษาอบรมของแต่ละราย ไม่เสียเวลาไปเปล่าทั้งฝ่ายลูกศิษย์และอาจารย์ผู้ให้การอบรม และมีปัญญาพินิจพิจารณาในสภาวธรรมทั้งหลายทั้งภายนอกภายใน ตามแต่

จริตนิสัยของใครจะหนักไปในทางใด ถนัดในแง่ใดแห่งการพิจารณา จนมีความรู้แจ้งแทงทะลุเป็นลำดับลำดาเพราะอำนาจของปัญญา เราอยากทราบผลดังกล่าวมานี้โดยลำดับ และอยากจะทราบความหลุดพ้นของหมู่เพื่อนอย่างเต็มหัวใจด้วย เพราะธรรมที่แสดงมานี้แม้เราผู้แสดงจะไม่หลุดพ้นก็ตาม แต่ก็ได้ขวนขวายอุบายวิธีการแห่งความหลุดพ้นมาแสดงให้ท่านทั้งหลายฟัง อย่างถึงใจทั้งสองฝ่าย ไม่เคยปิดบังไว้เลย หากได้ปฏิบัติตามที่ได้อธิบายมานั้น ก็แน่ใจร้อยเปอร์เซ็นต์ว่าไม่ออกนอกลู่นอกทาง นอกจากใจจะเข้าสู่จุดที่หมายอันเป็นที่พึงใจอย่างยิ่งโดยถ่ายเดียวเท่านั้น

แต่เรื่องมารนั่นซิมันสำคัญ มันอยู่รอบด้านรอบหัวใจ คอยแต่จะฉุดจะลากความคิดความเห็นให้ออกนอกลู่นอกทางอยู่เสมอไม่ลดละ กำลังเดินจงกรมอยู่มันก็ฉุดก็ลาก มีแต่การก้าวเดินอยู่เหมือนพระตุ๊กตา หาสติปัญญาประคองจิตใจไม่ได้ นั่งสมาธิก็เหมือนหัวตอ แต่นี่เป็นพระทั้งองค์ไม่ใช่หัวตอเพราะมีความรู้อยู่ภายในองค์พระหัวตอนั้น เป็นแต่ความรู้นั้นมันเลื่อนลอยไปกับกิเลสที่ฉุดลากไป หรือเสือกคลานไปกับกิเลสที่ลากไป ยืนก็ยืนแบบเหม่อมองแบบไม่มีสติสตัง เมื่อเป็นเช่นนี้ก็มีแต่เรื่องของกิเลสควบคุมอยู่เหมือนผู้ต้องหา แล้วจะเอามรรคผลนิพพานมาจากที่ไหนกัน เมื่อเหตุก็เป็นเรื่องของกิเลสสมุทัยเข้าทำงานเสียสิ้น ทั้ง ๆ ที่ภูมิใจว่าตนกำลังประกอบความพากเพียร ความจริงมีแต่กิเลสสมุทัยทำงานอยู่ในวงความเพียรท่าต่าง ๆ เสียสิ้น สติธรรม ปัญญาธรรมไม่มีช่องมีโอกาสได้ทำงานเลย

คำว่าสมุทัยก็คือความลืมตัว ความไม่มีสติสตังประคับประคองจิตใจนั่นแลปล่อยให้กิเลสฉุดลากไปทางความคิดความปรุงต่าง ๆ อันเป็นเรื่องของมันเสียสิ้นไม่มีชิ้นดีเลย เมื่อเป็นเช่นนั้นคำว่ามรรคมีสติปัญญาเป็นสำคัญจะก้าวเดินได้ที่ไหน ก้าวไปไหนก็มีแต่กิเลสตัวพลั้งเผลอปิดกั้นทางไว้เสียหมด การดำเนินอันเป็นมรรคนั้นได้แก่สติ มีได้ตั้งได้จึงชื่อว่ามีมรรคหรือเดินมรรค ปัญญาออกพิจารณาในสภาวธรรมแง่ต่าง ๆ กว้างแคบ ลึกตื้นหยาบละเอียดตามขั้นของปัญญา จึงชื่อว่ามรรคหรือดำเนินมรรค มรรคนี้แลเป็นธรรมที่จะยังผลอันพึงใจให้เกิดขึ้น ไม่ใช่กิเลสตัวพลั้งเผลอจะพาให้เกิด นอกจากคอยทำลายท่าเดียว

ต้องพยายามให้มากแต่ต้องระวังมารให้ดี กิเลสมารนั้นแหละเป็นตัวสำคัญ มันบันดาลทุกสิ่งทุกอย่างได้อย่างแนบเนียน ไม่ให้เราเห็นเนื้อเห็นตัวมันได้ถนัดชัดเจนเลย การแสดงออกจึงมักมีแต่เรื่องของมันทั้งนั้น จึงยากจะทราบได้ในขั้นเริ่มแรก จำต้องใช้ความพยายาม ใช้ความบึกบึน ใช้ความอดความทนเต็มที่ จึงจะปรากฏเป็นความสงบสุขขึ้นมาให้ได้ชม จากนั้นก็พอมีทางก้าวเดิน เพราะมีกำลังใจที่ได้รับจากผลคือความสงบ ไม่ร้อนเป็นฟืนเป็นไฟเหมือนแต่ก่อนนัก

การมีความสงบเป็นพื้นฐานของใจก็เหมือนกับมีต้นทุน จากนั้นก็พยายามพิจารณาทางด้านปัญญาไปตามขั้นแห่งความสงบของจิต โดยยึดร่างกายเป็นสนามรบ เพราะอุปาทานความยึดมั่นในขันธ์ที่ท่านว่านั้นมันยึดมั่นขันธ์ใดบ้าง ยึดมั่นในรูปขันธ์เป็นสำคัญในขั้นนี้ ขันธ์ก็แปลว่ากอง กองก็กองทุกข์นั่นแลจะเป็นกองเงินกองทองมาจากที่ไหน อะไรเป็นความสุขอยู่ในขันธ์นี้มีไหม ตามความจริงแล้วมันมีแต่กองทุกข์ทั้งมวล ร่างกายนี้ก็กองทุกข์ เวทนาส่วนมากในร่างกายมีแต่กองทุกข์ สุขในร่างกายให้เราเห็นชัด ๆ นั้นไม่ค่อยมี ส่วนมากมีแต่ความทุกข์ สังขารก็ปรุงเพื่อให้เกิดความทุกข์ สัญญาก็หมายเพื่อให้เกิดความทุกข์ เพราะเป็นเรื่องของกิเลสพาให้สำคัญมั่นหมาย พาให้ปรุงแต่งต่าง ๆ วิญญาณรับทราบอะไรก็เป็นไปเพื่อกองทุกข์ เมื่อสิ่งทั้งมวลในขันธ์ห้านี้มันเต็มไปด้วยความทุกข์ เราทำไมจะพิจารณาทุกข์ซึ่งมีอยู่ในขันธ์นี้ด้วยปัญญาของเราไม่ได้ล่ะ ถ้าตั้งใจพิจารณาจริง ๆ ไม่หลอกตัวเองอยู่เปล่า ๆ

ขันธ์หยาบเป็นของสำคัญคือรูปขันธ์นี้ จงพิจารณาแยกแยะออกให้เป็นชิ้นเป็นอันเป็นสัจเป็นจริง ตามความจริงของมันที่มีอยู่แล้วโดยทางปัญญา ร่างกายนี้แหละเป็นตัวสำคัญ **รูปูปาทานกฺขนฺโธ** กองแห่งความยึดมั่นก็คือรูปกายนั่นแลพาให้เป็นกองทุกข์ จงพิจารณาคลี่คลายตั้งแต่เบื้องบนลงมาเบื้องล่างตลอดด้านขวางสถานกลาง พิจารณาเข้าไปข้างในออกมาข้างนอกแห่งกาย ที่เต็มไปด้วยของปฏิกูลโสโครก เต็มไปด้วยของ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ไม่มีชิ้นใดที่จะนอกเหนือไปจากนี้เลย ก็สติปัญญาที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้แล้วอย่างเต็มพระทัย เรานำมาพิจารณาความจริงที่มีอยู่กับตัวนี้ ทำไมจะไม่รู้ทำไมจะไม่เห็น ถ้ามีสติบังคับบัญชาจิตให้ทำหน้าที่จริง ๆ ด้วยความสืบต่อกันไปเป็นลำดับไม่ให้ขาดวรรคขาดตอน ต้องเข้าใจวันหนึ่งจนได้ไม่สงสัยเพราะเคยพิจารณามาแล้วนี่

ทุกข์ก็ยอมรับว่าทุกข์ เพราะต่อสู้กับกิเลสไม่ทุกข์ได้ยังไง เขารบกันเขาก็ทุกข์ นี่เรารบกับกิเลส นำธรรมเข้ารบกับกิเลสมันก็ต้องเป็นทุกข์ แต่ผลที่จะได้รับคือความสงบเย็นใจความสว่างไสวและได้ชัยชนะไปโดยลำดับ มันคุ้มค่ากับความทุกข์ที่ได้รับในเวลาที่ต่อสู้กันเป็นไหน ๆ ทุกข์ประเภทนี้เป็นทุกข์ที่มีค่ามากยิ่งกว่าทุกข์ที่เกิดจากกิเลสเหยียบย่ำทำลายจิตใจให้หาความสุขไม่ได้ นอกจากนั้นก็ถูกมันลากไปเหมือนกับของตายแล้ว ไม่มีสติปัญญาต่อสู้ต้านทานกันบ้างเลย นี่สำคัญมาก จงพากันระวังให้จงหนัก ทุกข์ประเภทนี้ยังเป็นภัยไม่มีทางสิ้นสุดอีกด้วย ไม่เหมือนทุกข์ที่เกิดจากการต่อสู้กับกิเลสซึ่งมีทางสิ้นสุดยุติกันลงได้ ปราชญ์ท่านจึงจัดว่าเป็นทุกข์ที่มีคุณค่ามหาศาลบันดาลให้ผู้นั้นหลุดพ้นจากทุกข์อันเป็นมหาภัยของกิเลสได้

นี่ก็พยายามให้ความสะดวกในการประพฤติปฏิบัติแก่หมู่เพื่อนเสมอมา ก็เพราะไม่เห็นสิ่งใดมีคุณค่ายิ่งกว่าธรรม กว่าพระแต่ละองค์ในวัดนี้ เราจึงต้องสงวนมาก เราเป็นผู้รักษาเอง เป็นผู้ให้ความสะดวกแก่พระทั้งหลายที่ปฏิบัติอยู่นี้เสียเอง ไม่ให้มีกิจการเรื่องราวอันใดที่จะเป็นข้าศึกต่อการปฏิบัติธรรมเข้ามายุ่งเกี่ยว นอกจากมีความจำเป็นในบางคราวเท่านั้น ก็ได้กำหนดเอาไว้ในความจำเป็นนั้น ให้มีขอบเขตจำกัดอยู่เพียงแค่นั้น พอหมดธุระนั้นแล้วก็ให้ยุติ ไม่ให้ยืดเยื้อเรื้อรังต่อไป ได้พยายามอย่างนี้เสมอมา เพื่อให้พระทั้งหลายได้ประพฤติปฏิบัติธรรมด้วยความสะดวกสบาย ให้ได้เห็นความจริงในจิตสมเจตนาที่มุ่งมา

จิตนี้แหละตัวสำคัญในท่ามกลางแห่งขันธ์ เวลานี้มีแต่กิเลสรุมล้อมอยู่ตลอดเวลาจึงหาความสงบเย็นใจไม่ได้ หาความแปลกประหลาดอะไรไม่ได้ ทั้งที่จิตดวงนี้พร้อมจะแสดงความแปลกประหลาดและอัศจรรย์ให้เห็นอยู่ทุกเวลานาที ถ้าได้รับการบำรุงรักษาสมน้ำสมเนื้อกัน ฉะนั้นจงพยายามอย่าได้ละ จะต้องเห็นความอัศจรรย์ของจิตแสดงออกอย่างเต็มภูมิวันหนึ่งแน่นอนจากความเพียรของเรา ถ้าอยากรู้ธรรมเห็นธรรมแดนหลุดพ้นประจักษ์ใจ จงเชื่อธรรม อย่าเชื่อกิเลสที่เคยหลอกลวงล้วงเอาของดีจากเราไปกินมานานแสนนาน ซึ่งควรเข็ดหลาบอย่างถึงใจได้แล้ว

สติเป็นสำคัญอย่าได้ลืม นี่พูดอะไรก็ตามถ้าขาดการพูดเกี่ยวกับเรื่องสติแล้วรู้สึกว่าไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วยเพราะได้เคยดำเนินมาอย่างนั้น จึงเห็นสติกับปัญญาเป็นสำคัญมากในวงความเพียร เมื่อสติได้จดจ่อลงตรงไหนแม้ความสงบก็ทนอยู่ไม่ได้ ต้องสงบจนได้ไม่นอกเหนือสตินี้เลย จิตจะผาดโผนโลดเต้นขนาดไหนก็ตาม ถ้าลงได้ตั้งข้อบังคับจิตไม่ให้คิดปรุงฟุ้งเฟ้อไปไหนด้วยสติเป็นเครื่องกำกับ แม้เป็นก็เป็นตายก็ตาย สละกันลงในเวลานั้นไม่อาลัยเสียดาย แต่สติไม่ให้ขาดวรรคขาดตอน มันจะผาดโผนขนาดไหนจิตนี่ ก็เข้าสู่ความสงบจนได้ ไม่ได้ด้วยสมถภาวนาก็ได้ด้วยวิปัสสนาภาวนา คือใช้วิธีตีต้อนจิตด้วยปัญญา เอาจนจิตหมอบเห็นประจักษ์ในขณะนั้นก็ได้ การรบการต่อสู้ต้องใช้หลายวิธีจึงจะทันกลทันเล่ห์เหลี่ยมของกิเลสตัวเคยเรืองอำนาจด้วยความฉลาดของตน

ฉะนั้นสติกับปัญญาจึงเป็นของสำคัญมาก ยิ่งเข้าสู่ในที่จนตรอกจนมุมด้วยแล้วนั้นแหละจะเห็นคุณค่าของสติปัญญาอย่างประจักษ์ไม่สงสัย เพราะเราเคยเจอมาแล้วไม่รู้กี่ครั้งกี่หน หากเราเป็นผู้เสาะ เราเป็นผู้แสวง เราเป็นผู้ประกอบความเพียรเอง เราเป็นผู้ต่อสู้เอง แล้วเราก็ไปเจอความจนตรอกจนมุมของเราเอง และมีวิธีต่อสู้กันไปในตัวนั่นแล คำว่าจนตรอกจนมุมก็คือระหว่างกิเลสกับธรรมนั้นแหละปะทะกัน เมื่อปะทะกันแล้วศาตราวุธของเราคืออะไรที่จะปราบกิเลสให้ราบ ไม่ให้กิเลสปราบเราอย่างราบ

เราต้องมีสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร ความอดความทนเป็นเครื่องหนุนสติปัญญาเข้าไป สติปัญญาเป็นผู้เบิกหมุนติ้ว ๆ เข้าไปไม่มีคำว่าลดละท้อถอย เอาชีวิตเข้าประกันกันทีเดียว ไม่กลัวตาย กลัวแต่จะไม่รู้ความจริงอย่างสมใจในขณะนั้น จิตพุ่งลงช่องเดียว ไม่มีการแบ่งรับแบ่งสู้ให้กิเลสได้ใจในเวลานั้น

ที่เด่นชัดในการปฏิบัติซึ่งได้ดำเนินมาเต็มสติกำลังความสามารถของเรา ก็คือทุกขเวทนา เวลานั้นแหละเป็นเวลาจนตรอกเพราะมันทุกข์จริง ๆ ทุกข์จนร่างกายทั้งร่างนี้เป็นกองเพลิงไปหมด แต่ก็ทนสติปัญญาที่ขุดค้นโดยไม่ยอมให้ออกจากจุดนี้เลยในเวลานั้นไปไม่ได้ สุดท้ายก็รู้ รู้แจ้งจริง ๆ ชัดจริง ๆ ในเรื่องทุกขเวทนา ระหว่างกายกับเวทนา ระหว่างเวทนากับจิต รู้กันได้อย่างชัดเจนจนกระทั่ง กาย เวทนา จิต พรากออกจากกัน ต่างอันต่างจริงอย่างเห็นได้ชัด หายสงสัยในสัจธรรมที่ว่าทุกข์เป็นของจริงเต็มส่วนของตน เพราะอำนาจของสติปัญญาที่ขุดค้นลงในเวลาจนตรอกจนมุม ชนิดเป็น **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** ขึ้นมาโดยหลักธรรมชาติ ตนนั้นน่ะช่วยตัวเอง เป็นที่พึ่งของตน ตนเป็นผู้ช่วยตัวเองในเวลาจนตรอกจนมุม จนผ่านพ้นไปได้เป็นพัก ๆ ใจยอมรับธรรมบทว่า **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** เต็มภูมิ หาที่คัดค้านไม่ได้เลย

จิตในขณะนั้นทั้งรู้เด่น ทั้งอัศจรรย์บอกไม่ถูก เพราะไม่มีอะไรเหมือน เนื่องจากจิตไม่เคยเหมือนอะไรอยู่แล้วด้วย ยิ่งมาเจอความจริงเต็มส่วนเต็มภูมิของตนเข้าด้วยแล้ว ก็ยิ่งเด่นยิ่งอัศจรรย์เกินคาด ทั้งที่ไม่คาดไม่หมายในขณะนั้น พอผ่านจากความจนตรอกไปได้ ความอัศจรรย์ก็ปรากฏขึ้นให้ได้เห็นได้ชมอย่างสมใจที่ทุกข์แสนทุกข์แสนทรมาน เมื่อได้เห็นธรรมะอัศจรรย์ที่เกิดขึ้นจากความจนตรอกจนมุมนั้นแล้ว วาระต่อไปจิตจะถอนได้อย่างไร หลักฐานพยานก็รู้เห็นกับตัวเองอยู่แล้วอย่างชัด ๆ จึงถอยไม่ได้ ยิ่งเข้มแข็ง จิตใจยิ่งแข็งแกร่งราวกับเพชรทีเดียว เมื่อสติปัญญาหมุนติ้วลงไปเท่าไรก็รู้อีก ๆ รู้ไม่สิ้นไม่สุด ยิ่งรู้ยิ่งเพลิน ยิ่งแตกแขนงออกไปอย่างกว้างขวางไม่มีประมาณ และชำนิชำนาญคล่องตัวเข้าไปเรื่อย ๆ นี่แหละความจนตรอกจนมุมของผู้เป็นนักต่อสู้ด้วยสติปัญญาจริง ๆ ไม่ท้อถอย ต้องเจอความจริงอันประเสริฐขึ้นมาจนได้ เพราะความจริงดังกล่าวนี้มีอยู่กับทุกคน

ท่านผู้ประกอบความพากเพียรทั้งหลาย เช่น ครูบาอาจารย์ที่ปรากฏชื่อลือนามมีคนเคารพนับถือมาก ๆ นั้น เราได้เคยสนทนาปราศรัยกับท่านมาหลาย ๆ องค์แล้ว ท่าต่อสู้ของท่านมีลักษณะเหมือน ๆ กันนี้เอง ถึงเวลาจนตรอกจนมุมก็ต้องเจอ และต้องต่อสู้แบบเดียวกันตามแต่ยุทธวิธีของท่านองค์ใดจะออกในแง่ใดมุมใด แต่ก่อนที่ยังไม่ได้สนทนากับท่านก็เหมือนกับว่า คนในโลกนี้มีแต่เราทนทุกข์ทนลำบาก จนตรอกจนมุมแต่คนเดียว แต่เวลาได้สนทนากับครูอาจารย์แล้วท่านก็เป็นผู้หนึ่ง ไม่ใช่มีแต่เราคน

เดียวที่เจออย่างนั้น ท่านก็เป็นผู้หนึ่งที่เจออย่างนั้นเหมือนกัน เพราะท่านเป็นนักรบนี่ต้องเจอต้องปะทะกับข้าศึกจนได้ เมื่อปะทะกับข้าศึกแล้วส่วนมากผลคือชัยชนะมักเป็นของท่าน เช่นเดียวกับชัยชนะเป็นของเราที่ได้เห็นประจักษ์ใจมาโดยลำดับ

เมื่อเป็นเช่นนั้นคนเราต้องมั่นใจในตัวเอง ความมั่นใจในตัวเองจึงเป็นแม่เหล็กอันสำคัญที่จะหนุนความเพียรให้หมุนติ้ว ๆ ไม่หยุดหย่อนอ่อนกำลัง เมื่อเห็นผลที่ปรากฏขึ้นในเวลานั้นแล้วพลังของใจไม่ทราบมาจากไหน มันหากเป็นของมันเอง สุดท้ายคำว่าแพ้นี้มีไม่ได้นอกจากตายเสียเท่านั้น กับรู้หรือผ่านพ้นไปได้เสียเท่านั้น ที่จะถอยหลังนี้เป็นไปไม่ได้แล้ว เป็นไปไม่ได้จริง ๆ เรียกว่าหัวเห็ดเด็ดขาดจะถอยไม่ได้นอกจากต้องพุ่งให้ทะลุเลยเท่านั้น

ความเป็นเช่นนั้นเราเคยคิดไว้เมื่อไร ไม่เคยคิดไว้เลย แต่ถึงเวลามันเป็นมันก็เป็นให้เห็นอย่างชัด ๆ แบบนักต่อสู้ เห็นอย่างชัด ๆ แล้วก็เพิ่มพลังของจิต เพิ่มศรัทธาความเชื่อมั่น เป็นอจลศรัทธา ในผลที่ตนได้รับมากขึ้น ๆ ความอดความทนความพากเพียรไม่ต้องบอกหากเป็นมาเอง ความทนก็ทนจนตายสู้จนตาย และจนรู้จนหลุดพ้นไปเท่านั้น สติปัญญาซึ่งทำการบุกเบิกไม่ยอมถอยนั้น เมื่อไม่มีอะไรเหลืออยู่ภายในใจให้รบให้ต่อสู้แล้ว จะรบกับอะไรล่ะที่นี่ สติปัญญาย่อมยุติลงโดยอัตโนมัติของตัวเองไม่มีการบังคับด้วยเหตุผลใด ๆ

สรุปความลงแล้วก็มีแต่กิเลสเท่านั้น ที่เป็นสาเหตุให้เอาเป็นเอาตายเข้าสู้จนลมหายใจแทบจะไม่เหลือ แทบจะทิ้งร่างกายไว้ในสถานที่ทำความเพียร ทั้งนี้ก็มีแต่เรื่องของกิเลสเป็นข้าศึกตัวสำคัญเท่านั้น รบก็รบกับกิเลสนี้ ชนะก็ชนะกับกิเลสนี้ ไม่เห็นรบกับอะไร ไม่เห็นชนะกับอะไร จากนั้นแล้วก็จะรบกับอะไรอีก ดังที่ท่านพูดว่า **วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ** งานนี้ได้เสร็จสิ้นลงแล้ว ไม่ได้ทำอีกแหละบรรดางานแก้กิเลส เมื่อแก้ให้หมดปราบให้เรียบไม่มีเชื้อแห่งภพชาติเหลืออยู่ภายในใจแล้วจะปราบอะไรอีก เหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ ภายในใจเท่านั้น รู้ประจักษ์กับตัวเอง จะพูดได้หรือไม่ได้ก็ตาม แต่ความรู้ประจักษ์ใจนั้นไม่ปราศจาก เด่นชัดอยู่ที่ใจ เมื่อแยกออกมาเป็นสมมุติก็เป็นอีกแง่หนึ่ง พูดให้แจ่มแจ้งชัดเจนเห็นชัดเหมือนอย่างที่ตัวเองเห็นตัวเองรู้อยู่ภายในใจนั้นพูดไม่ได้ พูดไม่ถูกกับความจริงที่เป็นอยู่

ข้าศึกอันใหญ่หลวงในแหล่งแห่งไตรภพ ระหว่างกิเลสกับธรรมต่อสู้กันอย่างถึงเหตุถึงผลถึงพริกถึงขิงถึงเป็นถึงตาย เป็นการรบที่หนักหน่วงมากในชีวิตของการต่อสู้การเผาศพกิเลสก็เผาอยู่ทุกแห่งทุกหน ทุกอิริยาบถ เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา ไม่ว่าจะอยู่ในท่าใด มีแต่ท่าเผากิเลสด้วยตปธรรม ความพากเพียร มีสติปัญญาอัตโนมัติเป็นเครื่องมือ เป็นตปธรรม

จึงขอสรุปความว่า ทุกท่านจงอย่าท้ออย่าถอย อย่าเห็นสิ่งใดว่าเป็นสิ่งดีมีค่ายิ่งกว่าธรรม สำหรับนักบวชเราธรรมเป็นธรรมเลิศธรรมประเสริฐ สำหรับเราเองเทิดทูนจนสุดหัวใจ ไม่มีอันใดมีความหมายยิ่งกว่าธรรมเลย แม้ที่สุดชีวิตจิตใจนี้ก็มอบไว้กับธรรมทุกขณะ ไม่เคยเห็นว่าชีวิตจะมีค่าเหนือธรรมเลย ทำไมจึงเป็นอย่างนั้นซึ่งแต่ก่อนไม่เคยเป็น ทั้งนี้ก็เพราะธรรมมีคุณค่าน่าเทิดทูนเหนือกว่าชีวิตนั่นเอง เห็นอย่างชัด ๆ อยู่ภายในใจ เมื่อเป็นเช่นนี้ไม่เทิดทูนธรรมจะเทิดทูนอะไร การเทิดทูนมูลสดมูลแห้งคือกิเลสราคะตัณหาก็เคยเทิดทูนมาแล้ว ผลต่างกันอย่างไร ใจก็เคยรับรสกิเลสกับธรรมมาแล้วจะสงสัยอะไรอีก

จึงขอให้พากันจริงจังต่อสมณกิจสมณธรรมของตน ทำอะไรอย่าเหลาะแหละ ฝึกหัดนิสัยของตนให้มีความจริงจัง มีเจตนาติดตามไปกับความรู้สึก อย่าสักแต่ว่าทำจะเคยต่อนิสัย แล้วจะหาความจริงในตัวไม่ได้ตลอดวันตาย การปฏิบัติธรรมไม่ใช่ของธรรมดา ต้องฝึกต้องฝืนนิสัยของกิเลสและเอาให้จริงจัง มรรคผลนิพพานพระพุทธเจ้าไม่ได้กอบโกยไปด้วย ทำไมพวกเราที่ตั้งใจบำเพ็ญอยู่จึงจะไม่มีหวัง พระโอวาททั้งหมดก็คือเครื่องมือบุกเบิกเพื่อมรรคผลนิพพานอยู่แล้ว สอนก็สอนมาหาพวกเราผู้มีส่วนจะได้รับอยู่แล้วด้วยการปฏิบัติของตน เอาให้จริงให้จัง ไม่เช่นนั้นจะตายเปล่า ๆ นะ

นักบวชตายเปล่านี้มันเลวร้ายยิ่งกว่าโลกเขาตายเปล่า ๆ จงจำข้อนี้ไว้ให้ดีอย่าให้ตายเปล่า ให้ตายเต็มไปด้วยลวดลายของนักรบของนักบวชที่เป็นศิษย์ตถาคต ให้เต็มไปด้วยมรรคผลนิพพาน อยู่ก็ให้ได้ครองมรรคผลนิพพานภายในใจ ตายก็ให้ตายด้วยความบริสุทธิ์ใจไม่มีเยื่อใยกับสิ่งใด ขึ้นชื่อว่าโลกามิสในสมมุติ ไม่ว่าหยาบกลางละเอียดไม่เสียดายไม่ติดไม่ผูกพันกับอะไร เหลือแต่วิมุตติล้วน ๆ ไปอยู่ไหนก็ไปเถอะอยู่เถอะไม่ต้องไปกำหนดสถานที่นั่นที่นี่ เป็นที่เกิดที่ตาย ที่เสวยสุขเสวยทุกข์ให้เสียเวลา อันเป็นเรื่องของโมฆภิกษุผู้สิ้นท่าหาทางหลุดพ้นจากกิเลสไม่ได้ ขอให้ใจสมบูรณ์ภายในตัวเองไม่มีความบกพร่องแล้ว อยู่ไหนใจอยู่ได้ตายได้ไม่ขัดข้อง ไม่ขอร้องผ่อนผัน ไม่อยากไม่หิวโหยต้องการอะไรทั้งสิ้น เช่น เวลายังครองขันธ์อยู่อย่างนี้จะนั่งอยู่ก็ตาม นอนอยู่ก็ตาม ยืนอยู่ก็ตาม เดินอยู่ก็ตาม ไปที่ไหนมาที่ใดก็ตาม ด้วยทั้งจิตที่บริสุทธิ์อิ่มตัวแล้ว ไม่มีความหมายกับอะไรยิ่งกว่าความประจักษ์ใจว่าเป็นความพอแล้ว เรื่องสมมุติทั้งมวลจึงสิ้นสุดลงที่วิมุตติจิตแห่งเดียว

สถานที่นั่นที่นี่เป็นสมมุติทั้งมวล ธรรมนี้ไม่ใช่สมมุติคือวิมุตติต่างหาก จะไปพาดพิงเกี่ยวกับสถานที่นั่นที่นี่อย่างไร จงเอาให้เห็นกับตัวเองซิจึงจะหมดปัญหา ถ้าไม่เห็นกับตัวเองรู้กับตัวเองมันก็เป็นปัญหาวันยังค่ำอยู่นั่นแล แบกคัมภีร์จนท่วมหัวก็แบกไปเถอะ ก็หนักคัมภีร์เปล่า ๆ นั่นแหละ ไม่ได้มีความผาสุกสบายภายในใจเลย

การถอดถอนสิ่งที่หนักหน่วงถ่วงใจคือกิเลสออกหมดแล้ว ไม่มีอะไรจะเบายิ่งกว่าใจที่หลุดพ้นจากสิ่งกดถ่วงทั้งหลายแล้วนี่เลย ฉะนั้นจงเตรียมตัวเตรียมใจรบกับมหาภัยคือกิเลส ซึ่งตั้งกองร้อยกองพันกองพลอยู่ภายในใจให้สิ้นซากไป จะได้ครองมหาสมบัติกองมหาศาลภายในใจ กินไม่หมดไม่สิ้นตลอดอนันตกาล

จึงขอยุติเพียงแค่นี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๓
ผู้ปฏิบัติอย่าทำเล่น ๆ

การปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนาในครั้งพุทธกาล ท่านปฏิบัติเพื่ออรรถเพื่อธรรมเพื่อความหลุดพ้นจริง ๆ ไม่ได้ปฏิบัติแบบสะเทินน้ำสะเทินบก ตะเกียกตะกายแบบเสือกคลานไปตามโลกตามสงสารเหมือนอย่างพวกเราเป็นอยู่ทุกวันนี้ จนศาสนาก็ถูกฉุดถูกลากให้กลายเป็นโลกไปด้วย จะไม่มีศาสนาอย่างแท้จริงปรากฏภายในหัวใจของชาวพุทธและผู้ปฏิบัติเราแล้วนะเวลานี้ มีแต่ชื่อธรรมชื่อมรรคผลนิพพานในตำรับตำราและในความจดจำแบบนกขุนทอง โดยผู้นับถือไม่ปฏิบัติตามจะเกิดประโยชน์อะไร ทั้งนี้เพราะอำนาจของโลกซึ่งบีบบังคับอยู่ภายในจิตใจเหยียบย่ำทำลายและปกปิดทางดำเนินเพื่ออรรถเพื่อธรรมเสียหมด

แม้แต่นักบวช เฉพาะอย่างยิ่งนักปฏิบัติที่ตั้งใจเข้ามาชำระสะสางกิเลส ยังกลายเป็นให้กิเลสเหยียบย่ำทำลายได้ต่อหน้าต่อตาโดยเจ้าตัวไม่รู้สึกตัว แม้รู้สึกตัวก็กลายเป็นเรื่องมีเจตนาไปในทางเหยียบย่ำทำลายตนและพระศาสนาไปในตัวมีจำนวนไม่น้อย เพราะฉะนั้น ทุกท่านที่ตั้งใจมาศึกษาอบรม จงอย่ามาทำเล่น ๆ ลุ่ม ๆ ดอน ๆ กีด ๆ ขวาง ๆ อันเป็นแบบทำลายตนและพระศาสนาดังที่ว่านั้นเลย อกจะแตก ดูไม่ได้ จงคำนึงถึงพระพุทธเจ้า พระสงฆ์สาวกท่านอยู่เสมอ อย่าลืมเนื้อลืมตัวในความเป็นอยู่และการปฏิบัติทุกแง่ทุกมุม จะไม่พ้นความเป็นพระขวางธรรมแห่งศาสดาองค์เอกไปได้เลย รีบพากันคิดให้ถึงใจ อย่าเมามัวมั่วสุมฟังเพลงกิเลสโลกามิสอย่างเพลินใจไม่มีวันเวลาอิ่มพออยู่เลย

เคยพูดเสมอว่าไม่มีสิ่งใดที่จะเหนียวแน่นแก่นทนทาน ยิ่งกว่ากิเลสที่ติดแนบอยู่ภายในใจของสัตว์โลก เพราะเป็นสิ่งที่ละเอียดแยบคาย เกินกว่าสติปัญญาธรรมดาจะตามรู้ได้เห็นได้ละได้อย่างง่ายดาย แต่เป็นสิ่งที่รู้ยากเห็นยากแก้ยากมาตลอดพระพุทธเจ้าทรงแก้หรือทรงทำลายกิเลสถอดถอนกิเลส จนถึงขั้นสลบไสล ฟังดูซิเป็นของแก้ได้ง่าย ๆ เมื่อไร จะมาทำแบบสุกเอาเผากิน เอาแต่ความสะดวกสบายประจำใจเข้าว่ากันกับกิเลสอยู่อย่างนี้ละหรือ ก็เรื่องทำนองนั้นมันเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล ผู้ปฏิบัติจึงไม่ควรคิดว่าความสุขสบายเหล่านี้เป็นสิ่งที่จะถอดถอนกิเลส เพื่อได้รับความสุขความสบายยิ่ง ๆ เหนือกิเลสขึ้นไป ซึ่งผิดทางทั้งนั้น อย่าพากันหาญคิดและนำมาใช้ให้หนักพระศาสนา ซึ่งเดินสวนทางกันกับอาการดังกล่าวนี้

ธรรมอยู่ฟากตาย ธรรมอยู่ที่การต่อสู้ ธรรมอยู่ที่การฝืน ฝืนกับกิเลสตัวชอบความสบาย แต่ขนทุกข์มาทับหัวใจอยู่เสมอ นี้คือเรื่องของกิเลสพึงทราบเสมอ การปฏิบัติไปไม่ถึงไหนล้มละลาย ๆ เพราะความอ่อนแอตามกิเลส เลยกลายเป็นเรื่องกิเลสฉุดลากไปทุกระยะ จนกลายเป็นการเสาะแสวงหากิเลสไปในตัว แล้วจะเจอธรรมที่ไหน

หาสิ่งใดก็ต้องเจอสิ่งนั้น นี่เราหากิเลส หลงตามกิเลส หลงตามสัญญาอารมณ์ที่เคยคิดเคยปรุงขึ้นมาจากขันธ์ที่กิเลสผลักดันออกมา ให้คิดในเรื่องนั้นเรื่องนี้ แง่นั้นแง่นี้ อดีตอนาคต มีแต่เรื่องกิเลสทั้งมวลเต็มหัวใจ แล้วก็เอาเรื่องนั้นแหละมาครุ่นคิดมายึดมาถือ มาเสียบแทงจิตใจของตน เพราะนั่นเป็นอาการสั่งสมกิเลสโดยถ่ายเดียว ไม่มีธรรมเครื่องชำระกิเลสแฝงอยู่บ้างเลย การฝืนสิ่งเหล่านี้ต่างหากเป็นเรื่องของการแก้กิเลสและบาปธรรมทั้งหลาย

ถ้าไม่คำนึงถึงความวิเศษของธรรมะและความเลวร้ายของกิเลสแล้ว จะเอาตัวไปไม่รอด เพราะกิเลสกับธรรมเคยเป็นข้าศึกกันมาแต่กาลไหน ๆ การต่อสู้กับกิเลสต้องได้รับความทุกข์ความลำบาก เพราะกำลังของกิเลสมีมาก เมื่อสติปัญญาของเรายังมีน้อย กิเลสต้องมีมาก คอยแต่จะเหยียบย่ำทำลายสติปัญญา ศรัทธา ความเพียรให้ลดลงและขาดไปโดยลำดับ จนถึงกับล้มละลายไปก็มีจำนวนมากในวงผู้ปฏิบัติจิตตภาวนา

มีแต่ชื่อว่ากรรมฐาน และอ้างตนเป็นลูกศิษย์สายท่านอาจารย์มั่นด้วย นี้อันหนึ่งที่จะทำลายพระกรรมฐานสายท่านอาจารย์มั่นและพระศาสนาซึ่งเป็นส่วนใหญ่ให้ขาดลงไป ลดคุณภาพลงไปทีละเล็กละน้อยจนขาดสะบั้นไปเลย และสร้างความเอือมระอาแก่ศรัทธาทั้งหลาย ตลอดวงคณะที่ปฏิบัติเป็นธรรมให้กระทบกระเทือนไปด้วย

ความจริงสายท่านอาจารย์มั่นท่านปฏิบัติอย่างไร ท่านอาจารย์มั่นท่านเคยสั่งสอนอย่างไรบ้าง และปฏิปทาของท่านอาจารย์มั่นเราก็เคยเขียนไว้ในประวัติของท่านซึ่งเป็นที่แน่นอนและแน่ใจว่าไม่ผิดพลาด ท่านดำเนินอย่างไร ส่วนพวกเราดำเนินกันอย่างไร ความสมบุกสมบันความลำบากลำบน รวมอยู่กับท่านอาจารย์มั่น ท่านอาจารย์เสาร์ ในสมัยปัจจุบันใครจะลำบากลำบนยิ่งกว่าท่านทั้งสององค์นี้ไม่มี เราพูดได้อย่างเต็มปาก กว่าจะได้อรรถได้ธรรมมาอบรมสั่งสอนบรรดาลูกศิษย์ลูกหา ได้ประพฤติปฏิบัติจนเกิดความรู้ ถ่ายทอดจากท่านมาเรื่อย ๆ กลายมาเป็นครูเป็นอาจารย์ที่เคารพนับถือของประชาชนพระเณรนั้น ท่านรอดตายมาแล้ว ทั้งท่านอาจารย์เสาร์ท่านอาจารย์มั่นและคณะลูกศิษย์ท่าน ตลอดที่รอง ๆ กันลงมาในบรรดาลูกศิษย์ของท่านอาจารย์มั่น

ซึ่งเป็นผู้ใหญ่มีจำนวนมาก ก็เพราะท่านตั้งจิตตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามหลักความจริงที่ท่านอาจารย์มั่นท่านสอนด้วยความจริงใจจริง ๆ

การปฏิบัติด้วยความเป็นธรรมจะค่อยร่อยหรอไปโดยลำดับ จะไม่มีสิ่งใดเหลือติดตัวแล้วนะ นอกจากชื่อกรรมฐานเท่านั้น เราวิตกมากเกี่ยวกับเรื่องพระกรรมฐานสายท่านอาจารย์มั่น ลูกศิษย์พระกรรมฐานสายท่านอาจารย์มั่น จะเอาชื่อท่านไปจ่ายกินขายกินมีจำนวนมาก นี่เป็นการแสวงหาธรรมไหม ไม่ใช่เป็นการแสวงหาธรรม แต่เป็นการแสวงหาโลกามิส ก็จะเจอแต่เรื่องของโลกามิส คือ วัตถุ ทรัพย์สินเงินทองความยกย่องนับถือ ซึ่งเป็นเรื่องโลก ๆ นั่นแล หาธรรมความแปลกประหลาดอัศจรรย์เป็นหลักจิตใจ เป็นที่อบอุ่นใจไม่ได้เลย มีแต่สิ่งภายนอกอันเป็นรัศมีของโลก อาการของโลกเต็มเนื้อเต็มตัวเหมือนกับโลกทั่ว ๆ ไปที่เขาไม่ได้สนใจศาสนาและปฏิบัติธรรมนั่นแล

ส่วนโลกที่มีธรรมในใจ เขายังมีขอบเขตเหตุผลเครื่องรักษาตัว ไม่ปล่อยปละละเลยดังพระกรรมฐานตับแตกแหวกแนวจำพวกใช้ไม่ได้ หลักเกณฑ์ของนักประพฤติปฏิบัติธรรม เฉพาะอย่างยิ่งหลักใจของนักปฏิบัติเรานี้ ไม่ควรสนใจสิ่งใดยิ่งกว่าอรรถธรรม ตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้เดิมก่อนออกบวชและออกปฏิบัติ

ธรรมเป็นของประเสริฐ ทำให้ประเสริฐขึ้นที่ใจ ใจพร้อมแล้วที่จะรับอรรถรับธรรม สัมผัสสัมพันธ์กับธรรมทุกขั้นทุกภูมิจนถึงวิมุตติหลุดพ้น ไม่มีภาชนะใดไม่มีสิ่งใดเหมาะสมในธรรมทั้งหลาย ยิ่งกว่าจิตใจของผู้ปฏิบัติให้ตรงตามหลักธรรมที่ว่า **สวากขาตธรรม** ตรัสไว้ชอบแล้วนั้น ผู้ปฏิบัติจึงควรคำนึงเสมอในการประพฤติปฏิบัติ

จงบีบบังคับใจของตนไว้เสมอ อย่าสนใจสิ่งใดให้มากยิ่งกว่าธรรม อดอยากขาดแคลนต่าง ๆ ให้ถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาของผู้แสวงธรรมที่ต้องเผชิญ ดังศาสดาเป็นตัวอย่างอันดีเลิศมาแล้ว อย่านำโลกามิสเข้ามาเป็นข้อคิดข้อข้องใจ อันเป็นเรื่องของกิเลสที่จะมาขัดขวางถ่วงธรรมให้ล่มจมลงไปโดยลำดับ หาทางก้าวหน้าไม่ได้ ผู้ปฏิบัติทั้งหลายที่ผ่านมา ท่านเป็นผู้ยอมรับความลำบากลำบนทุกอย่างแม้ขั้นสาหัสมาโดยลำดับ นับแต่พระพุทธเจ้าตลอดสาวกทั้งหลายมาถึงครูบาอาจารย์ มีแต่ท่านที่ได้รับความลำบากลำบนมาแล้วทั้งนั้น แม้ผู้ที่ได้บรรลุธรรมง่ายรวดเร็วดังประเภทขิปปาภิญญาก็มีจำนวนน้อย หนึ่งในร้อยก็ยังหาไม่ได้ นี่เราจะมาล้างมือเปิบเฉย ๆ ใช้ได้ยังไงถ้าไม่ใช่ผู้อยู่ในข่ายแห่ง สุขา ปฏิปทา ขิปปาภิญญา น่ะ ส่วนมากพวกเรามักอยู่ในข่าย “ล้างมือคอยเปิบอยู่บนหมอน”ผลจึงมักได้ยินกันว่า “พระกรรมฐานหมอนแตก” นั่นแล มากกว่ากิเลสแตก

การปฏิบัติต้องฝืนกิเลสสู้กิเลส ความฝืนความทุกข์ความลำบาก เพราะความพากเพียรในการฝืนกิเลสนั้น เป็นการทำลายกิเลส เป็นการถอดถอนกิเลส เพื่อความสุขความสมหวังอันเป็นผลที่จะให้เกิดธรรมขึ้นภายในใจ สมกับว่าใจเป็นภาชนะอันเหมาะสมอย่างยิ่งกับธรรมอยู่แล้ว ท่านกล่าวไว้เสมอว่า ธรรมมีอยู่ทั่วไป ธรรมมีอยู่ตลอดกาล ทำไมธรรมจึงไม่ปรากฏแก่ผู้ปฏิบัติ เป็นเพราะเหตุไร เพราะเราไม่แสวงหาธรรมไพล่ไปแสวงหาโลกหากิเลสก็มี แสวงหาธรรมแต่ไม่ถูกทางก็มี แสวงหาธรรมเพียงสักแต่ว่ากิริยา แต่ความจริงใจไม่มีในธรรมก็มี จึงไม่เจอธรรม การแสวงหาตามประเภทที่หนึ่งและที่สามนั้นเลวถึงใจและช้ำใจ ขออย่าให้ได้ยินเลยตลอดวันตาย ธรรมแม้มีอยู่ตลอดกาล แต่ที่ไม่ปรากฏก็เพราะใจซึ่งเป็นสิ่งคู่ควรแก่ธรรมนั้นไม่ยอมรับธรรม เพราะถูกกิเลสประเภทเลวๆ กีดกันไว้ ธรรมจึงไม่ปรากฏภายในใจ

การเทศน์สอนหมู่สอนคณะมาก็เป็นเวลานาน นับแต่ออกสังคมมานี้เกือบสามสิบปีแล้ว ที่สอนแบบทุ่มเทกำลังทุกแง่ทุกมุมให้หมู่เพื่อนฟัง พอที่จะได้หลักได้เกณฑ์บ้างแต่ไม่ค่อยปรากฏ แม้แต่มาอยู่ในสำนักนี้ก็ยังทำลุ่มๆ ดอนๆ ให้เห็นอยู่เพียงหยาบๆ พูดแล้วยังไม่เข้าใจกัน เราจะหาความละเอียดลออถูกต้องดีงามยิ่งกว่านี้ได้อย่างไร เพียงแต่สิ่งหยาบๆ ยังหาความถูกต้องไม่ได้ ผิดพลาดคลาดเคลื่อนอยู่ตลอดเวลาในการแสดงออก แม้ไม่มีเจตนาก็ไม่ใช่สิ่งน่าชมเชย น่าส่งเสริมว่าให้ทำลุ่มๆ ดอนๆ อย่างนี้ต่อไปได้ ไม่มีใครถือสาหรอกเพราะไม่มีเจตนา น่าให้อภัยด้วยซ้ำไป แต่ครูอาจารย์และเพื่อนฝูงที่ดูอยู่นอกเวทีละซิ จะลูกตาแตก อกแตกเพราะทนดูไม่ได้ ที่เห็นแต่กิเลสต่อยเอาๆ อยู่ทำนองนั้น

การปฏิบัติทุกสิ่งทุกอย่างต้องมีความจริงใจจงใจ มีสติคอยจดจ่ออยู่เสมอ การประพฤติปฏิบัติสิ่งใดต้องเต็มไปด้วยเจตนา มีความจริงจังต่องานที่ชอบของตนอยู่เสมอนั้นแลจัดว่าเป็นผู้มีความเพียร เพียรภายนอกเพียรภายในสะเทือนเข้าถึงใจดวงเดียวนี้ เผลอภายนอกก็แสดงว่าเผลอภายใน ผิดพลาดภายนอกก็แสดงว่าผิดพลาดภายใน ไปจากใจที่มีสติหรือไม่มีสตินี้แลเป็นสำคัญ ถ้ามีสติแล้วย่อมไม่ผิดพลาดมากนัก หรือไม่ผิดพลาด นั่น ถ้าไม่มีสติต้องผิดได้ตลอดไป ความผิดอยู่เสมอนั้นเป็นคุณธรรมประจำใจเราแล้วเหรอ นั่นเป็นความผิดทั้งมวล ความผิดนำมาซึ่งอะไรถ้าไม่นำมาซึ่งโทษทุกข์แก่ตัวเราเองน่ะ ฉะนั้นต้องระวังอยู่เสมอ การมาปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลสด้วยความเพียร คือ การเดินจงกรม การนั่งสมาธิภาวนา เป็นต้น นี่คือการก้าวขึ้นสู่เวทีตีต่อยแล้ว จะมัวเพลินเผอเรออยู่ไม่ได้ จะถูกน็อกตกเวทีแบบไม่เป็นท่า ขายหน้าครูจะทนดูต่อไปได้

การอยู่ด้วยกันมากมันจะเริ่มโลเลไปละนะ ถ้ามากเข้า ๆ มักเป็นดังที่ว่านี้เสมอ ไม่ว่าที่ใดมองเห็นแต่พระเต็มวัดเต็มวา แต่อรรถธรรมที่จะแฝงอยู่ภายในหัวใจของพระจะไม่มี เมื่อสมาธิธรรม ปัญญาธรรม วิริยธรรม ขันติธรรมไม่มีในใจแล้ว จะหวังเอามรรคผลนิพพานมาจากที่ไหน มีไม่ได้ ถ้ามีวิริยธรรม ขันติธรรม สติธรรม ย่อมจะสามารถมีสมาธิธรรมขึ้นมาได้ และค่อยเลื่อนขึ้นขั้นปัญญาธรรมโดยลำดับ เพราะการพินิจพิจารณาตามขั้นตามภูมิของจิตของธรรม จนกลายเป็นมรรคผลนิพพานขึ้นมาประจักษ์ใจไม่สงสัย

เราหาความเที่ยงถาวรที่ไหนในโลกธาตุนี้ เห็นไหมนั่น องค์นั้นตายไปองค์นี้ตายไป คนนั้นตายไปคนนี้ตายไป เราจะอยู่ค้ำฟ้าได้เหรอ ทำไมจึงไม่วิ่งเต้นขวนขวายหาสารคุณเสียตั้งแต่บัดนี้ เสียดายอะไรในแดนสมมุติแดนป่าช้าแห่งการเกิดตายนี้ กิเลสพาคนให้วิเศษวิโสอย่างไรบ้าง ขึ้นชื่อว่ากิเลสแล้วไม่ว่าตัวใด ต้องเป็นพิษเป็นภัยเป็นเสนียดจัญไรต่อจิตใจและมรรยาทแห่งการแสดงออกอันดีงามทุกแง่ทุกมุมและกีดขวางธรรมทั้งนั้น ไม่ใช่เป็นของดีพอที่จะทะนุถนอม ลืมเนื้อลืมตัวไปตามมันตลอดไปดังที่เป็นอยู่นี้

เราเคยลืมเนื้อลืมตัวเพราะเพลงกล่อมของกิเลสมาเป็นเวลานานเท่าไรแล้ว เวลานี้เป็นโอกาสอันเหมาะสมที่จะปลุกจิตใจเราให้มีสติให้มีปัญญา เพื่อรู้เหตุรู้ผล รู้โทษรู้คุณ ตลอดความทุกข์ทรมานที่เกิดขึ้นเพราะกิเลสทำพิษ จะได้แก้ไขถอดถอนตามหลักธรรมเครื่องแก้กัน ให้เป็นจิตที่มีความสงบผ่องใส เป็นจิตที่มีความสง่างามขึ้นมาโดยลำดับจนถึงวิมุตติหลุดพ้น แต่แล้วยังมามั่วสุมกับเพลงกิเลสอยู่อย่างไรกันอีก ยังไม่เบื่อหน่ายอิ่มพออยู่หรือ

การหลุดพ้นนั้นหลุดพ้นที่ไหน ถ้าไม่พ้นที่จิต ซึ่งเป็นตัวถูกผูกมัดอยู่ด้วยกิเลสทั้งหลายเวลานี้เท่านั้น ไม่มีที่ใดเป็นที่หลุดพ้น อย่าพากันงมเงาจะเสียการณ์ อย่าคิดคาดไปที่ไหน ๆ ให้เสียเวลา ว่าหลุดพ้นที่โน่นหลุดพ้นที่นี่ หลุดพ้นที่ใจนี่แล ใจเวลานี้เหมือนผู้ต้องหาถูกกดขี่บังคับ ถูกมัดถูกตีอยู่ด้วยกิเลสประเภทต่าง ๆ ยังไม่ทราบและไม่สนใจจะทราบเพื่อปราบมันเลยหรือ

ความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหา ผูกมัดรัดรึงอยู่ภายในใจ ใจหาความอิสระได้ที่ไหนแม้แต่ขณะหนึ่ง ถ้าไม่ตั้งใจแก้ไขถอดถอนหรือปราบปรามออกให้ได้แล้ว จิตจะหาความสงบร่มเย็นและหาอิสระไม่ได้เลยตลอดไป อย่าเข้าใจว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไหนจะมาช่วยแก้ช่วยถอดถอนกิเลสตัวศักดิ์สิทธิ์ฤทธิ์มหาศาลที่ครอบหัวใจอยู่เวลานี้ได้ ถ้าไม่เอาความศักดิ์สิทธิ์จากวิริยธรรม สติธรรม สมาธิธรรม ปัญญาธรรมเหล่านี้เข้าแก้มัน ถ้าเชื่อธรรมก็ต้องเชื่อว่ากิเลสเป็นตัวก่อเหตุให้เกิดทุกข์แก่เราเรื่อยมา

และแก้กันอย่างไม่ชักช้านอนใจ ด้วย **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** ตนเป็นผู้ช่วยตัวเอง เป็นหลักใจในเวลาเข้าตาจนกับกิเลส

การทำความสงบใจก็ดี การพิจารณาก็ดี ถ้ามีสติกำกับอยู่กับใจ ใจจะสงบไม่ได้มีเหรอ เป็นไปไม่ได้ เราเชื่อแน่ร้อยเปอร์เซ็นต์ ถ้าลงสติได้กำกับใจแต่ใจยังจะฝืนฟุ้งซ่านพาลหาเรื่องส่งไปไหนได้อยู่แล้ว ใจนั้นก็ใช่ใจมนุษย์ที่รู้บุญรู้บาป ต้องเป็นใจสัตว์นรกนั้นแล

นอกจากกำหนดลงไปชั่วระยะแล้วก็ปล่อยให้จิตเถลไถลไป เพราะสติปราศจากใจ ไม่มีผู้ควบคุมรักษา เดี๋ยวรู้เดี๋ยวเผลอ แล้วก็ตั้งใหม่ ได้สักครู่หนึ่งก็หายไป ตั้งสักครู่หนึ่งก็หายไป ดังนี้จิตเป็นไปเพื่อความฟุ้งซ่านได้

แต่ถ้าลงได้ตั้งเจตนาฝังกึ๊กลงไปด้วยความเข้มแข็งในจุดที่ทำงาน ได้แก่ที่กำหนดภาวนา จะกำหนดอานาปานสติก็ได้ หรือกำหนดธรรมบทใดก็ได้ มีความจริงจังอยู่ในธรรมบทนั้น มีสติจดจ่ออยู่ในธรรมบทนั้น โดยไม่คาดผลว่าจะเกิดขึ้นอย่างไรบ้าง ไม่คาดอดีตอนาคต กำหนดอยู่เฉพาะงานที่ตนกำลังทำนั้นด้วยปัจจุบันธรรม โดยความมีสติกำกับรักษาอยู่ จิตถึงจะผาดโผนโลดเต้นขนาดไหน ก็พ้นอำนาจของวิธีการเหล่านี้ไปไม่ได้ จะต้องเข้าสู่ความสงบ ให้ได้ชมความสงบเย็นใจ เรียกว่าสมาธิธรรมแน่นอน

นี่ดูหมู่เพื่อนเราขวางตาอยู่ตลอด ดูว่าไม่มีความจริงจังอะไรเลย เจ้าของก็ยังไม่รู้ตัวเองว่าไม่จริงจัง แต่คนอื่นมองดูทำไมรู้ ในฐานะผมเป็นอาจารย์หมู่เพื่อนดูหมู่เพื่อนดูจริง ๆ เพราะเราเป็นผู้คอยแนะนำพร่ำสอน บกพร่องตรงไหน ๆ ก็มองเห็นชัด ๆ นอกจากขี้เกียจเตือนแล้วเตือนเล่าของเก่าซ้ำ ๆ ซาก ๆ ก็ไม่เตือน ทนหูหนวกตาบอดไปบ้าง เมื่อความจริงจังไม่มีจะหาธรรมความสงบเป็นต้นก็ไม่ได้ตลอดไป

ผู้ปฏิบัติต้องเป็นผู้จริงจัง เอาจริงเอาจังกับทุกสิ่งทุกอย่าง มีสติคอยกำกับรักษาอยู่เสมอ ไม่ว่าจะทำกิจนอกการใน มีสติสัมปชัญญะอยู่ในนั้น ยิ่งย้อนจิตเข้ามาสู่องค์ภาวนาด้วยแล้ว ไม่ยอมให้มีงานใดอารมณ์ใดเข้ามายุ่งเกี่ยวเลย มีแต่งาน คือ จิตตภาวนาอันเดียว จิตย่อมสงบได้ ไม่พ้นอำนาจของสติปัญญานี้ไปได้ เราเคยทำมาอย่างนี้จึงกล้าพูดกล้าสอนไม่กลัวผิด เพราะแน่ใจว่าไม่ผิด

พูดถึงด้านปัญญาก็เหมือนกัน ถ้าลงปัญญาได้แทงลงไปตรงไหน พิจารณาจุดใดย่อมจะปรากฏความจริงขึ้นมาถ้ามีสติ แต่ปัญญาที่ไม่มีสมาธิเป็นพื้นฐาน ย่อมกลายเป็นสัญญาไปได้ เร่ ๆ ร่อน ๆ ออกนอกลู่นอกทางไปเสีย มันไม่เป็นปัญญาให้ตามความมุ่งหมาย ฉะนั้นสมาธิกับสติจึงเป็นธรรมจำเป็นเพื่อวิปัสสนาปัญญา

จิตที่ไม่มีความสงบตัว ย่อมเต็มไปด้วยความหิวโหยกระวนกระวายในอารมณ์ต่าง ๆ อันเป็นส่วนภายนอก ซึ่งเคยเป็นมานานจนกลายเป็นนิสัย ในขณะที่จะหักห้าม

จิตใจเข้าสู่อรรถสู่ธรรม ก็กลายเป็นเรื่องของโลกสงสารของกิเลสตัณหาไปเสียหมด เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนาก็มีแต่กิริยาของโลกเข้ามาเหยียบย่ำทำลาย เพราะอำนาจของกิเลสมันมีกำลังมาก มันฉุดมันลากไปเสีย ความเพียรก็ไม่ปรากฏ มีแต่เดินหย็อก ๆ

ความเพียรที่ไม่มีสติได้ประโยชน์อะไร นั่งสมาธิก็เป็นสมาธิหัวตอ ร่างกายก็ตั้งอยู่นั้นแหละแต่จิตมันไม่อยู่ ถูกกิเลสฉุดลากออกไปนอกโลกนอกสงสารที่ไหนกี่ทวีปก็ไม่รู้ พอย้อนจิตเข้ามาสู่ตัว ก็มาพาลหาเรื่องคิดเอาเวล่ำเวลาเป็นมรรคเป็นผล หรือมาตำหนิติเตียนธรรมว่า ทำไมทำความเพียรถึงขนาดนี้จึงไม่ได้ผล ก็ไม่ได้ทำเพื่อเอาผลแห่งธรรมนี่ แต่ทำเพื่อเอาผลแห่งกิเลสต่างหาก แล้วจะปรากฏธรรมขึ้นมาได้อย่างไร

นี่ซิ จึงทำให้วิตกวิจารณ์กับหมู่เพื่อน มาปฏิบัติไม่ได้ร่องได้รอย ไม่เห็นความสงบร่มเย็น ไม่เห็นความสว่างกระจ่างแจ้ง ทั้งที่ครูบาอาจารย์ก็สอนเรื่องสมาธิสอนอย่างเต็มอรรถเต็มธรรม เต็มภูมิ สอนปัญญาก็สอนเต็มภูมิ จนกระทั่งวิมุตติหลุดพ้น พูดให้ฟังทุกแง่ทุกมุม ไม่ได้ด้นได้เดามาพูด พูดด้วยความจริงจังภายในใจจริง ๆ เช่นว่า ธรรมมีอยู่ดั้งเดิมและทั่วไปดังนี้เป็นต้น

อะไรจะเป็นผู้สัมผัสรับทราบธรรม ในแง่หนักเบาของธรรม ขั้นต่าง ๆ ของธรรม จนกระทั่งถึงวิมุตติหลุดพ้นอันเป็นธรรมประเสริฐ ถ้าไม่ใช่ใจเป็นผู้สัมผัสรับทราบ เป็นผู้ยืนยัน เป็นภาชนะอันเหมาะสม สิ่งอื่น ๆ ไม่มี ถ้าอยากจะทราบสมาธิธรรมดังท่านสอนไว้ ก็ให้ทำอย่างที่ว่านี้ซิ ความสงบนั้นแหละจะเป็นพยานของใจ เพราะจะเป็นขึ้นที่ใจ

ปัญญาความเฉลียวฉลาดในการคลี่คลายดูเหตุดูผล สกลกายอันเต็มไปด้วย **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** หรือปฏิกูลโสโครก กองป่าช้าผีดิบผีสดเต็มอยู่ในนี้หมด มันก็ทราบก็เห็นชัดเจนขึ้นที่ใจด้วยปัญญา ไม่ว่าจะพิจารณาไปทางใดแง่ใด ถ้าความจริงจังมีอยู่กับใจอย่างไรก็ปิดไม่อยู่ ต้องรู้สมาธิ ต้องแจ้งทางปัญญา ต้องหลุดพ้นเป็นวิมุตติขึ้นที่ใจแน่นอนไม่สงสัย

กลางคืนทั้งคืนเป็นยังไง ทำความเพียรน่ะ มันถึงไม่ได้เรื่องได้ราว กลางวันก็เหมือนกัน เราไม่ให้มีการมีงานอะไร พยายามรักษาหมู่เพื่อนไม่ให้มีงานอะไรมายุ่งมาเกี่ยว นอกจากงานข้อวัตรปฏิบัติซึ่งเคยมีประจำวันเท่านั้น งานอื่นงานใดก็ไม่ให้ยุ่ง เพื่อจะได้ประกอบความพากเพียรให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ให้เห็นเหตุเห็นผลภายในจิตใจจริง ๆ จึงไม่ให้มีงานอะไรภายในวัด เพราะเคยปฏิบัติมาแล้ว ว่างานทั้งหลายนั้นน่ะ มันเป็นข้าศึกต่อจิตตภาวนา

แม้ท่านจะกล่าวว่า**สมฺมากมฺมนฺโต**ก็ตาม งานส่วนหยาบนั้นแลกลับกลายมาเป็นข้าศึกต่องานละเอียดคืองานจิตตภาวนา และกลายเป็น **มิจฺฉากมฺมนฺโต** สำหรับนักจิตตภาวนาไปได้ไม่อาจสงสัย เช่น ทำนั้นสร้างนี้ ยุ่งนั้นยุ่งนี้ นั่นแหละมันทำลายจิตตภาวนา ทำจิตใจให้เกิดความกังวลวุ่นวาย เสียเวล่ำเวลาไปวันละเล็กละน้อย จนกลายเป็นการทำลายจิตใจทางความสงบร่มเย็นไปได้โดยไม่ต้องสงสัย ด้วยเหตุนี้จึงเรียกว่ามรรคหยาบทำลายมรรคละเอียด หรือฆ่ามรรคละเอียดให้เสียไปได้

มรรคหยาบก็คือการทำนั่นทำนี่ภายนอกเกี่ยวกับด้านวัตถุ แล้วมาทำลายด้านนามธรรม คือจิตตภาวนาของเราให้เสื่อมลงไปโดยลำดับลำดา จนเสื่อมหายไปหมดไม่มีอะไรเหลือ นี่เราเคยเห็นโทษมาแล้ว จึงไม่ส่งเสริมในการก่อสร้างนั้นก่อสร้างนี้ซึ่งหาเหตุผลไม่ได้ จะทำอะไรก็ต้องให้มีเหตุผล เป็นความจำเป็นที่ควรทำจริง ๆถึงได้ทำ ทำก็ทำด้วยการกำหนดกฎเกณฑ์เอาไว้โดยเฉพาะ ๆ ไม่ให้เลยเถิดเลยเหตุเลยผล นี่เราพยายามเสมอในการรักษาหมู่เพื่อนเพื่อให้ได้หลักเกณฑ์ในธรรมปฏิบัติ

สำหรับจิตตภาวนานี้ขาดตกบกพร่องไม่ได้ อะไรจะขาดก็ขาดไปเถอะ จตุปัจจัยทั้งสี่นั้นจะขาดก็ขาดไป ถือเป็นของธรรมดา แม้แต่ชาวโลกเขาแสวงหาได้ เขาก็ยังมีขาดตกบกพร่องได้ ทำไมเราเป็นผู้ไปขอทานเขากินเขาใช้เขาอยู่อาศัย ไม่ได้ทำอะไรเลย จะไม่มีขาดตกบกพร่องได้เป็นไปได้เหรอ เป็นไปไม่ได้ ต้องมีขาดตกบกพร่องเหมือนโลกทั่ว ๆ ไป

ก็เราอยู่ในท่ามกลางแห่งโลก **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ที่หาความสม่ำเสมอไม่ได้ เราจะสม่ำเสมอไปได้ยังไงในสิ่งเหล่านั้น แล้วก็ไม่เป็นเรื่องที่จะนำมาคิดให้เป็นกังวล นอกจากจะชำระสิ่งที่มันก่อความกังวลภายในใจให้หมดไป ๆ โดยลำดับเท่านั้น นี้เรื่องของพระเป็นอย่างนี้แต่ครั้งพุทธกาลมา อย่าวุ่นวายส่ายแส่หาเสี้ยนหนามมาแทงหัวใจ จงอยู่สงบสุขด้วยความมักน้อยสันโดษตามทางศาสดาที่พาดำเนินมา

อย่าคิดเรื่องใดให้เสียเวล่ำเวลา โลกนี่เราต่างก็ได้เคยผ่านมานานกี่ปีกี่เดือน นับตั้งแต่วันเกิดมาจนกระทั่งบวชมาถึงวันนี้ ทุกสิ่งทุกอย่างก็เคยได้ผ่านมาแล้ว ทางหู ทางตา ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ตลอดทางใจที่คิดยุ่งเหยิงวุ่นวายอยู่เรื่อยมา ได้ผลได้ประโยชน์อะไร ทำไมจึงไม่นำมาเทียบเคียงความหนักเบาได้เสียซึ่งกันและกัน ระหว่างเรากับความคิดอารมณ์ต่าง ๆ นั้น ทีนี้เราจะทุ่มเทจิตใจเราลงสู่อรรถสู่ธรรมอย่างแท้จริง ทำไมมันจึงถอยหลัง มันถึงจะไปไม่รอด ถ้าเราไม่เชื่อกิเลสจนไม่ยอมฟังเสียงอรรถเสียงธรรมเลยเท่านั้น

มรรคผลนิพพานมีอยู่ที่ไหน ถ้าไม่มีอยู่ที่ใจนี้เท่านั้น แต่ที่ปรากฏขึ้นมาไม่ได้ เพราะกิเลสทับถมอยู่จนมองหาจิตไม่เจอ แล้วจะเอามรรคผลนิพพานมาจากไหน ถ้าไม่

ฟาดฟันหั่นแหลกกันลงไปด้วยสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร อย่างเอาจริงเอาจัง ฝากเป็นฝากตายกับพระพุทธเจ้าจริงๆ แล้ว จะไม่เห็นความอัศจรรย์ภายในจิต และจะไม่เห็นคำว่าธรรมมีอยู่ดั้งเดิมและมีอยู่ทั่วไปเลย ธรรมจะมาปรากฏที่ไหนก็ไม่รู้ ทั้งๆ ที่ธรรมพร้อมจะปรากฏขึ้นที่ใจ รู้ที่ใจ รับทราบที่ใจ ยืนยันกันได้ที่ใจทุกเวลาอกาลิโกนั่นแล

นับแต่สมาธิธรรมจนถึงวิมุตติธรรม จะนอกเหนือไปจากใจจะเป็นผู้รับทราบเป็นภาชนะ เป็นเจ้าของแห่งธรรมทั้งหลายไปไม่ได้เลย ทำให้จริงให้จังซิ ถ้าอยากรู้อยากเห็นธรรมกับใจเป็นธรรมแท่งเดียวกันอย่างอัศจรรย์ในชีวิตของพระเรา

นี่นับวันร่อยหรอไปโดยลำดับๆ ต่อไปจะไม่มีใครสืบทอดข้อวัตรปฏิบัติทั้งภายในทั้งภายนอกกันแล้วนะ ภายในก็หมายถึงภูมิจิตภูมิธรรมภายในใจของผู้ปฏิบัติ ภายนอกก็คือธุดงควัตรข้อปฏิบัติไม่ให้เสื่อมคลาย หลักสำคัญก็ขึ้นอยู่กับใจ ถ้าใจมีหลักมีเกณฑ์ ใจมีภูมิอรรถภูมิธรรมอยู่ภายในตัว การประพฤติปฏิบัติข้อวัตรภายนอกก็คงเส้นคงวาสม่ำเสมอ ถ้าใจไม่มีหลัก ไม่มีภูมิอรรถภูมิธรรมภายในใจ ข้อวัตรปฏิบัติก็ค่อยเสื่อมและจืดจางไปๆ เลยกลายเป็นเรื่องอื่นขึ้นมาแทนที่เสีย

งานทั้งหลายมีงานเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา งานเสาะแสวงหาป่าเขาลำเนาไพรเพื่อบำเพ็ญเพียรชำระกิเลส ที่เคยทำมาก็เสื่อมคลายหายไป จิตกลับกลายแสวงหางานของโลกไปเสีย แล้วก็ไปกันใหญ่ละที่นี่ หาทางยับยั้งตั้งตัวด้วยธรรมไม่ได้ จิตเคลิ้มหลับใหลตามโลกไปเสียอย่างน่าเสียดายและสังเวชใจ

นี่วิตกมากกับหมู่เพื่อนที่มาอาศัยอยู่ด้วย ตลอดวงคณะที่เกี่ยวข้องกัน จนถึงส่วนใหญ่คือสังฆมณฑล จึงได้พูดแล้วพูดเล่า ย้ำแล้วย้ำเล่าอยู่เสมอในเรื่องเหล่านี้ เพราะเราเห็นคุณค่าแห่งธรรมของพระพุทธเจ้าเต็มหัวใจ และพูดอย่างตรงไปตรงมา ได้กำหนดพิจารณาเต็มกำลังความสามารถหมดแล้วในสามโลกธาตุนี้ว่า อันใดที่เด่นกว่าเพื่อนในทางความดีความสุขความประเสริฐเลิศเลอ ก็ไม่เห็นอะไรนอกเหนือไปจากใจกับธรรมที่สัมผัสสัมพันธ์กัน และใจกับธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นั้นคือความประเสริฐสุด เมื่อถึงความประเสริฐสุดแล้วเสียดายอะไร มันสลัดออกหมด เพราะไม่มีอะไรเยี่ยมยิ่งกว่านั้น เมื่อใจได้รู้ได้เห็นเต็มตัวแล้วยังจะเสียดายป่าช้าที่เคยเกิดตายนี้อยู่เหรอ

เวลานี้กิเลสพาให้สร้างป่าช้า พากันเข้าใจหรือยัง เกิด แก่ เจ็บ ตาย เราเคยเป็นมาสักเท่าไรแล้ว ไม่เบื่อไม่อิดหนาระอาใจเหรอ ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็คือความหมุนไปด้วยความทุกข์ความทรมานตลอดไปนั่นเอง ความพ้นเสียจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เพราะจิตหลุดพ้นนี้เป็นสิ่งที่ประเสริฐเลิศโลกแล้ว **นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโต**

เรียกว่าดับสนิท บรรดาชาติความเกิด ชราความแก่ พยาธิความเจ็บ มรณะความตาย ภพน้อยภพใหญ่ดับไปหมดภายในจิต เป็น **นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโต** ดับสนิทที่ใจ

มีกิเลสเท่านั้นที่เป็นเครื่องยุแหย่ก่อกวน ทับถมโจมตีจิตใจอยู่ตลอดเวลาให้ตั้งเนื้อตั้งตัวอยู่ผาสุกบ้างไม่ได้ นั่งอยู่ที่ไหนก็เป็นฟืนเป็นไฟ อิริยาบถทั้งสี่เป็นฟืนเป็นไฟ ไม่ใช่เป็นฟืนเป็นไฟเพราะธรรมมาเผาผลาญ แต่เป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวลเผาผลาญจิตใจ

เมื่อชำระกิเลสขั้นหยาบคือความฟุ้งซ่านรำคาญไปได้ จิตก็สงบ นี่เราก็พอเห็นคุณค่าของธรรมคือความสงบเย็น และเห็นโทษของกิเลสตัวพาให้ยุ่งเหยิงวุ่นวายไปโดยลำดับแล้ว.แน่ะ เมื่อแก้เข้าไป ๆ กิเลสค่อยหมดไป ๆ ความสะดวกสบายของใจค่อยปรากฏขึ้นมาโดยลำดับ เอาจนกระทั่งกิเลสไม่มีเหลือภายในใจเลย อะไรที่นี่จะมายุแหย่ก่อกวนอีก เรื่องเล็กเรื่องน้อยแม้เท่าเม็ดหินเม็ดทราย ซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสที่จะมายุแหย่ก่อกวนอีกไม่มีแล้ว มีแต่จิตล้วน ๆ เป็นธรรมทั้งแท่งก็ทราบได้ชัด ๆ ที่นี่ร้อยทั้งร้อยไม่สงสัย ว่าอ๋อ ไอ้เรื่องจิตยุ่งเหยิงวุ่นวายมาตั้งแต่ขั้นนั้นจนถึงขั้นละเอียดสุด มีแต่เรื่องของกิเลสทั้งนั้นเป็นผู้ยุแหย่ก่อกวน

เมื่อกิเลสสิ้นสุดลงไปเพราะอำนาจของตปธรรม มีสติปัญญาเป็นเครื่องแผดเผาแล้ว ถ้าจะเปรียบเทียบก็เหมือนบ้านร้าง บ้านร้างคือยังไง แต่บ้านร้างหากยังมีคนอยู่นั่นฟังซิ เหมือนบ้านร้างที่เงียบปราศจากสิ่งวุ่นวายพลุกพล่าน ภายในจิตนั้นเงียบไม่มีอะไรแสดงความคึกความคะนอง ความวิ่งเต้นเผ่นกระโดด ความเหลวไหลโลเล ความยุแหย่ก่อกวนเหมือนแต่ก่อน เหมือนกับบ้านร้างทั้ง ๆ ที่มีคนอยู่

บ้านร้างแต่มองเห็นคนมีอยู่ในบ้านนั้นคืออะไร ก็มีแต่ขันธ์ดีดดิ้นปรุงแต่งตามประสาของมันยุบยิบ ๆ เท่านั้น กิเลสตัวสำคัญที่นำขันธ์ไปใช้เป็นเครื่องมือนั้นตายหมดแล้ว ยังเหลือแต่ขันธ์ซึ่งไม่มีความหมายอันใดเลย เพราะไม่มีเจ้าของคือกิเลสเป็นตัวการ ขันธ์ก็หมดจากการบังคับของกิเลส เหลือแต่อาการที่คิดไปปรุงมา จำได้หมายรู้ธรรมดาเท่านั้น นี่เรียกว่าบ้านร้างแต่มีคน

หลักใหญ่ก็คือจิต บ้านร้างแต่จิตรู้ รู้ล้วน ๆ รู้ไม่มีอะไรยุแหย่ก่อกวน รู้ไม่มีพิษมีภัย รู้ด้วยความบริสุทธิ์ล้วน ๆ ขันธ์ก็เป็นขันธ์ล้วน ๆ ไม่มีกิเลสเข้าเคลือบแฝง นั่นแหละที่ว่าบ้านร้างหากแต่มีคนอยู่เป็นอย่างนั้น

ถ้าไม่ร้างเป็นอย่างไร อาการของขันธ์ทุกอย่างที่แสดงออกเต็มไปด้วยพิษด้วยภัยเพราะกิเลสเป็นผู้บงการใช้ออกมา ความคึกคะนองความยุ่งเหยิงวุ่นวาย ราคะตัณหาความโลภ ความโกรธ ความหลง เต็มไปหมด ออกมาจากขันธ์ทั้งนั้นเป็นเครื่องมือ เมื่อหมดตัวการสำคัญแล้ว ขันธ์ก็มีอยู่อย่างนั้นแหละ เวทนาก็มี แต่มีภายในร่างกายเท่านั้น

ภายในจิตใจไม่มี จะเป็นสุขก็ดี ทุกข์ก็ดี อุเบกขาก็ดี มีอยู่ภายในธาตุในขันธ์นี้เท่านั้น ไม่มีภายในจิตที่บริสุทธิ์สุดส่วนแล้ว

นับตั้งแต่ขณะที่กิเลสขาดหลุดลอยออกไปจากใจ ทุกขเวทนาต่างๆ จึงไม่มีในจิตของท่านผู้หลุดพ้นแล้วจากสมมุติโดยประการทั้งปวง มีแต่เวทนาในขันธ์ รูปขันธ์ก็เพียงทรงตัวอยู่ตามสภาพของตน เวทนาขันธ์ สุข ทุกข์ เฉยๆ ที่เป็นไปตามร่างกายก็เป็นไปตามหลักธรรมชาติของมัน ไม่มีพิษมีภัยอะไรต่อจิตใจ สัญญาก็เพียงจำได้หมายรู้ยิบๆ แย็บๆ ไปตามธรรมดาของมัน พอถึงกาลก็สลายไปตามเรื่องของมัน จิตซึ่งเป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์พุทธะเต็มดวงอยู่แล้ว จะมีอะไรหวั่นไหวกับเรื่องทุกขเวทนาเหล่านี้ที่ปรากฏขึ้นตามธรรมชาติของมันเล่า ไม่มีหวั่นไหวกับเวทนาใดขันธ์ใดทั้งสิ้น

นั่น การดับทุกข์ดับที่นี่ เมื่อสมุทัยคือกิเลสไม่มีครองหัวใจ ไม่มีมาบีบบังคับจิตใจแล้วแสนอิสระ ทั้งๆ ที่ยังไม่ตายก็รู้เห็นได้ชัดๆ อยู่ไหนก็อยู่สบาย เป็นอิสระตลอดเวลา อกาลิโก ไม่เลือกกาลสถานที่เวล่ำเวลาอิริยาบถเลย ถึงเรียกว่า อกาลิโก

เพียงกิเลสดับไปเท่านั้น สิ่งทั้งหลายก็เป็นความปกติของตนไปหมด รูปก็ปกติตามหลักธรรมชาติของเขา เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ปกติ เพราะไม่มีใครเข้าไปยึดไปถือไปสำคัญมั่นหมาย จิตก็บริสุทธิ์รู้เท่าทันอาการทั้งหลายโดยหลักธรรมชาติ เป็นแต่เพียงอาศัยกันไปชั่วระยะกาลเท่านั้น ไม่มีความยึดมั่นถือมั่น มีแต่เพียงความรับผิดชอบภายในร่างกายของตน แต่ไม่ได้ยึดมั่นถือมั่นว่าสิ่งนี้เป็นเราเป็นของเราเป็นต้น เมื่อถึงกาลแล้วก็สลายลงไปตามวิสัยของสมมุติ เพราะเรียนรู้หมดแล้ว รอคอยดูและรับผิดชอบกันไปจนถึงวันแตกดับไปเท่านั้น ไม่นอกเหนือไปจากตาข่าย คือญาณความรู้แจ้งเห็นจริงภายในจิตนี้ไปได้เลย

ชาติปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา มรณมฺปิ ทุกฺขํ เวลาเกิดก็เป็นทุกข์ แก่ก็เป็นทุกข์ ตายก็เป็นทุกข์ ท่านว่า ถ้าเป็นธรรมดาสามัญทั่วๆ ไปแล้ว เป็นทุกข์จริงๆ เดือดร้อนวุ่นวายระส่ำระสาย ร่างกายเป็นทุกข์ จิตใจก็เป็นทุกข์ขึ้นมาตามๆ กัน เลยกลายเป็นโรคสองชั้น โรคทางกายก็เสียดแทงเข้าไปสู่จิต โรคทางจิตก็เกิดความวุ่นวายเดือดร้อน นี่เรื่องสามัญชนเราเป็นอย่างนี้

แต่พระอรหันต์ท่านไม่เป็น **ชราปิ ทุกฺขา** ท่านก็ทราบเรื่องของขันธ์เสีย **มรณมฺปิ ทุกฺขํ** ขณะจะตายท่านก็ทราบว่ามันแสดงเต็มที่ คือทุกขเวทนานั้นแหละ ท่านก็ทราบเสียแต่ท่านไม่เป็นทุกข์ ใจท่านคำว่าทุกข์ก็สักแต่ว่ามีอยู่ภายในขันธ์ เมื่อหมดกำลังของมันที่จะสืบต่อต่อไปได้แล้วก็ปล่อยลงตามสภาพเดิม ธาตุไหนก็ไปเป็นธาตุนั้น ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ สลายลงไปสู่ธาตุเดิมของตน ธรรมชาติจิตที่บริสุทธิ์หลุดพ้นแล้วก็ไม่มีความเยื่อใยอะไรทั้งสิ้น นั่นความเป็นอิสระ นั่นคือผลแห่งความเพียร

ที่เต็มไปด้วยความทุกข์ความลำบากในการตะเกียกตะกายต่อสู้กับกิเลสตัณหาอาสวะผล เป็นอย่างนี้ พากันเข้าใจหรือยัง ถึงใจบ้างหรือเปล่า หรือถึงแต่กิเลส ถึงแต่ทุกข์อยู่ร่ำไป ไม่สนใจในสุขในธรรมเลยเหรอ ถ้าเช่นนั้น **กุสลา ธมฺมา** ก็หมดความหมาย

เพราะฉะนั้นการได้รับความทุกข์ความลำบากเพราะการประกอบความเพียร จึงไม่ถือเป็นอุปสรรค ไม่ถือเป็นข้อรำคาญ ต่อสู้กันเพื่อชัยชนะ นักมวยเขาต่อสู้กันบนเวที เขาไม่คิดอิดหนาระอาใจในความเมื่อยหิวอ่อนเพลีย ความเจ็บความปวดต่าง ๆ เลย ขณะนั้นเขาไม่คิด มีแต่จะเอาชนะท่าเดียวเท่านั้น ถ้ามามัวคำนึงถึงเรื่องความเมื่อยหิวอ่อนเพลียอยู่แล้ว กำลังใจจะตกทันที และก็แพ้โดยไม่ต้องสงสัย

นี่ถ้าเรามาคำนึง หรือมาคิดมามัววุ่นวายอยู่กับความลำบากลำบนในการประกอบความเพียร แสดงว่าเราเตรียมแพ้แล้วตั้งแต่ยังไม่ขึ้นเวที เพราะฉะนั้นจงคำนึงถึงศาสดาของเราอยู่เสมออย่าได้ลืม ท่านทำขนาดสลบสามหน เรามีใครบ้างสลบเพราะความเพียรน่ะ พิจารณาดู เอามาเทียบซิ

ท่านผู้เป็นครูเป็นศาสดาสอนโลก สอนธรรมแก่พวกเราได้กราบไหว้บูชา และประพฤติปฏิบัติตามอยู่เวลานี้ ท่านลำบากหรือไม่ลำบาก การต่อสู้กับกิเลสยากขนาดไหน พระสาวกก็เหมือนกันต่างองค์ต่างลำบากลำบน เพราะกิเลสเป็นสิ่งที่แก้ยาก กิเลสเป็นสิ่งที่แหลมคมมากเกินกว่าสติปัญญาของคนธรรมดาจะรู้ได้ จะเห็นได้จะแก้ได้ จะสู้ได้ ในบรรดากลมายาของกิเลสซึ่งมีมากต่อมาก นอกจากธรรม คือสติธรรม ปัญญาธรรมเป็นต้น โดยมีความเพียรและธรรมอื่น ๆ เป็นเครื่องสนับสนุนเท่านั้น จึงจะทราบกลมายาของกิเลสได้เป็นลำดับ ๆ จนถึงขั้นพอฟัดพอเหวี่ยงกัน คือ กิเลสมีความละเอียดลออขนาดไหน สติปัญญามีความละเอียดลออไปตามกัน ตามกันทัน และฟาดฟันหั่นแหลกกันไปทุกระยะ ๆ ได้ชัยชนะไปเป็นระยะ ๆ

อยู่ท่าใด ไปที่ใด มีแต่ท่าต่อสู้กับกิเลส ฆ่ากิเลส ขณะเดินจงกรมอยู่ ถ้ากิเลสเป็นตัวเป็นตนเหมือนสัตว์เหมือนบุคคลแล้ว จะเห็นตัวกิเลสทั้งลูกเต้าหลานเหลนของกิเลส ทั้งพ่อ-แม่ ปู่-ย่า ตา-ยายของกิเลสตายเกลื่อนอยู่ข้างทางจงกรมเต็มไปหมด ที่นั่งที่นอน หมอนมุ้ง ที่ขบที่ฉัน ตามสายทางบิณฑบาตจะเต็มไปด้วยซากศพของกิเลสที่ถูกฆ่าตายเกลื่อนหมดนั่นแล เพราะความเพียรของท่านผู้แก่กล้าฆ่ากิเลสให้ฉิบหาย ท่านมีสติท่านมีปัญญารอบตัว รอบอารมณ์ภายในภายนอก และฟาดฟันหั่นแหลกกันอยู่ทุกอิริยาบถ

ไปไหนก็มีแต่การฆ่าการฟันกิเลส ไปบิณฑบาตเพื่อยังอัตภาพชีวิตให้เป็นไป ท่านก็สักแต่ว่า ถือเป็นกิริยาตามข้อวัตรปฏิบัติเท่านั้น แต่หลักใหญ่คือความเพียรฆ่ากิเลสท่านไม่ลดละ เดินไปไหนมาไหนมีแต่ความเพียร โดยมีสติปัญญาเป็นเพื่อนสอง

อยู่ตลอดเวลาทุกอิริยาบถ ความที่เคยพลั้งเผลอและล้มลุกคลุกคลานมาแต่ขั้นเริ่มแรกหายหน้าไปหมด ปรากฏแต่สติปัญญาอยู่รอบตัว เมื่อเป็นเช่นนั้นทำไมจะไม่พบไม่เจอไม่ทันกับกิเลส ละเอียดขนาดไหนก็เถอะ ท่านค้นขึ้นมาฆ่าจนได้ จนแหลกแตกกระจายไปหมด

คำว่ามหาสติมหาปัญญานั้น ต้องเรียนมาเฉพาะในตำรับตำราเท่านั้นเหรอ นั้นเป็นชื่อของมหาสติมหาปัญญาต่างหาก องค์ของมหาสติมหาปัญญาจริง ๆ นั้นต้องผลิตขึ้นที่ใจเรา ราคะตัณหา ความโลภ ความโกรธ ความหลง ในตำรา มีแต่ชื่อของกิเลสทั้งนั้น ตัวกิเลสจริง ๆ อยู่ภายในใจเรา จงมองเข้ามาที่นี่ แก้กันที่นี่ ชำระกันที่นี่ซิ ตำราธรรมท่านสอนให้พิจารณาให้แก้ให้ถอดถอนกันที่นี่ คำว่านิพพาน ๆ ก็ดี ความบริสุทธิ์หลุดพ้นก็ดี นั่นเป็นชื่อของธรรมที่ท่านชี้เข้ามาสู่ตัวจริง คือใจของเรานี้ เอาให้รู้แจ้งและหลุดพ้นที่นี่ซิ

เมื่อได้รู้แจ้งเห็นชัดภายในใจแล้ว จะสงสัยพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ว่ามีหรือไม่มีที่ไหนกันอีก เมื่อใจดวงนี้เป็นพยานยืนยันความจริงสุดส่วนอยู่แล้ว เราเชื่อมั่นในความจริงของเรา เราเห็นชัดในความจริงของเรา แล้วจะไปลบล้างพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าไม่มีได้ลงคอละหรือ ถ้าจะลบล้างพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าไม่มี ก็จงลบล้างความรู้สุดส่วนอยู่ภายในใจซึ่งเป็นธรรมชาติเหมือนกันนั้นเสีย

แต่ร้อยทั้งร้อยบรรดาท่านที่รู้เห็นธรรม ซึ่งเป็นยอดพุทธ ยอดธรรม ยอดสงฆ์ภายในใจของตนแล้ว ต้องกราบพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ อย่างราบคาบไม่อิ่มพอด้วยกันทั้งสิ้น ฉะนั้นเมื่อเรายอมรับความรู้เห็นภายในใจของตนแล้ว ก็ต้องยอมรับพุทธ ธรรม สงฆ์ ในสากลโลกเท่าเทียมกัน โดยไม่มีอะไรมาขัดแย้งเลย ที่เคยขัดแย้งก็มีกิเลสอย่างเดียวเท่านั้น ซึ่งไม่เคยลงกับธรรมมาแต่กาลไหน ๆ เพราะความจริง พุทธ ธรรม สงฆ์ ที่ท่านแสดงบอกไว้ในตำรา ย่อมเป็นเหมือนกันกับความรู้ที่บริสุทธิ์ ซึ่งเรารู้เราเห็นเราทรงไว้อยู่เวลานี้ ไม่ผิดกันแม้แต่นิดเลย

นี่แลที่ท่านว่า พระพุทธเจ้าอยู่ที่ใจ พระธรรมอยู่ที่ใจ พระสงฆ์อยู่ที่ใจ ไม่อยู่ที่อื่น ๆ ไม่มีที่สถิตของธรรมนอกจากจิตเท่านั้น จะเป็นที่สถิตของธรรมทุกขั้นตลอดถึงวิมุตติหลุดพ้น จะไม่หลุดพ้นที่ไหน พ้นที่จิตนี้แล จงเอาให้จริงให้จัง

อย่ามาทำเล่น ๆ เหลาะ ๆ แหละ ๆ นะ เราหนักใจ เพราะเคยปฏิบัติมาแล้วก่อนที่จะนำธรรมมาสั่งสอนหมู่เพื่อน และเคยพูดให้ฟังไม่รู้กี่ครั้งกี่หน ไม่ได้พูดได้คุยเพื่ออวดหมู่เพื่อน พูดเป็นคติและพูดตามความจริงของตนที่ได้ดำเนินมา เราแทบล้ม

แทบตายมาหลายหนแล้วในการต่อสู้กับกิเลส แต่แล้วเราก็ไม่ตาย สุดท้ายกิเลสมัน.... ถ้าสู้เราไม่ได้

นี่ก็เป็นพยานได้ที่ว่าพระพุทธเจ้าสลบไปสามหนไม่ตาย สุดท้ายกิเลสก็ตาย เราก็เคยทำเคยทุกข์แสนสาหัสมาแล้วหลายหนแต่ไม่ถึงขั้นสลบ ไม่ถึงขั้นตาย แต่ประจักษ์ชัดว่ากิเลสมันตายมาโดยลำดับๆ เอาให้คว่ำไปหมดโคตรแซ่ของมันซิกิเลสภายในใจน่ะ โคตรแซ่มันคืออะไร **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** นั้นแหละโคตรแซ่กิเลสเราจะไปหาที่ไหน ฟาดฟันหั่นแหลกกันลงไปที่นั่น เมื่อโคตรแซ่มันตายเกลี้ยงหมดแล้ว ไม่มีอะไรเป็นพืชเป็นพันธุ์ต่อไปแหละ หมดเรียบวุธ

อวิชฺชายเตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ,สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ ,...ตลอดถึง **นิโรโธ โหติ.** เรียบไปหมด เมื่ออวิชชาดับ อะไรนั้นๆ ดับหมด เหมือนเราถอนต้นไม้ทั้งรากแก้วขึ้นมา พรวดเดียวเท่านั้นแหละ กิ่ง ก้าน สาขา ดอก ใบ ไม่ต้องพูดมันตายไปด้วยกันหมดเพราะเป็นบริษัทบริวารของกันและกัน ตัวสำคัญก็คือรากแก้ว ตัวสำคัญคืออวิชชา ฆ่าลงไปๆ จนถึงจุดสุดท้าย ถอนพรวดออกมา รากแก้วก็คือโคตรแซ่ของมัน เอาให้เรียบ แล้วอยู่ไหนก็อยู่ไปเถอะ ตายที่ไหนก็ไม่มีปัญหาอะไรแหละที่นี่

เรื่องความตายเรียนรอบหมดแล้วมันตายที่ไหน มีแต่ธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ สลายตัวลงไปตามหลักธรรมชาติของเขาเท่านั้นไม่มีอะไรตาย จิตที่กลัวตายๆ ความกลัวเป็นเรื่องของกิเลสหลอกต่างหากนี่ เมื่อเข้าถึงความจริงแล้วตายก็ไม่กลัว กลัวอะไร มันไม่มีอะไรตายนี่ เพราะเป็นหลักธรรมชาติแห่งความจริงด้วยกัน แล้วกลัวอะไร จะมีชีวิตอยู่เราจะได้อะไรจากธาตุจากขันธ์อันนี้ ฉะนั้นท่านที่ถึงความพอตัวแล้ว จึงไม่ประสงค์อะไรจากธาตุจากขันธ์นี้ เวลาตายแล้วจิตใจนี้จะไปล่มจมที่ไหน เพราะจิตใจไม่ใช่ขันธ์ ขันธ์ไม่ใช่จิต ต่างอันต่างจริงอยู่แล้ว

เราวิตกวิจารณ์กับหมู่เพื่อนอยู่เสมอ เพราะสังขารร่างกายสุขภาพก็ยิ่งชำรุดทรุดโทรมลงไปเรื่อย ๆ การให้โอวาทสั่งสอนก็ได้สั่งสอนมาเต็มเม็ดเต็มหน่วยเต็มอรรถเต็มธรรมเรื่อยมา ไม่สงสัยในการสั่งสอนหมู่เพื่อนว่ายังบกพร่องอยู่ที่ตรงไหน เราสอนอย่างเต็มภูมิ มีเท่าไรลากออกมาหมด แล้วทำไมผู้ที่จะเป็นสักขีพยานให้ได้ชมบ้างว่า ธรรมของพระพุทธเจ้า หรือโอวาทที่แนะนำสั่งสอนแทบเป็นแทบตายนี้ไม่เป็นโมฆะ ยังพอปรากฏผลบ้างแก่ผู้รับฟังและปฏิบัติตามอย่างนี้ แต่ทำไมไม่ปรากฏ เป็นเพราะเหตุไร

หูก็ตั้งใจมาฟัง ตาก็ตั้งใจมาดู จิตก็ตั้งใจมาศึกษาอบรม แล้วทำไมมันไม่เห็นปรากฏผลขึ้นมาบ้างดังที่มากันนี่ มันเป็นเพราะเหตุไร ถ้าไม่ใช่มาเหลาะๆ แหละๆ อยู่อย่างนั้น เราคิดคงเป็นดังที่ว่านี้ ที่นี่ธรรมเหลาะๆ แหละๆ เพื่อต้อนรับผู้ปฏิบัติแบบ

เหลาะ ๆ แหละ ๆ ไม่มีแม้ในห้องพระไตรปิฎก อย่าว่าแต่จะมีอยู่กับครูอาจารย์ที่เรามาศึกษาอบรมกับท่านนี่เลย ความเหลาะแหละไม่จริงไม่จังนั้นเป็นกลอุบายของกิเลสขวางธรรม ขวางผู้ปฏิบัติธรรมต่างหาก จงพากันทราบไว้อย่างถึงใจ จะได้ไม่หวังธรรมเหลาะแหละว่าจะมาสนองต่อไป

เอาละยุติแค่นี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๓

ความเพียรเราต้องฝืน

มนุษย์และสัตว์เกิดมาในท่ามกลางแห่งความวุ่นวาย เพราะธาตุขันธ์เป็นต้นเหตุสำคัญที่จะให้อยู่ตามความสะดวกสบายไม่ได้ ปากท้องมีจำต้องขวนขวายหามาเยียวยารักษา ไม่ว่ามนุษย์และสัตว์เหมือนกันทั่วโลก การงานต่าง ๆเกิดขึ้นเพราะปากท้องเป็นสำคัญ คนและสัตว์จึงต้องมีงานประจำหน้าที่และเพศของตน ไม่มีใครอยู่เฉย ๆ ได้ในแดนมนุษย์รวมทั้งสัตว์ด้วย มีงานประจำตัวอยู่ตลอดเวลา เพราะการเลี้ยงปากเลี้ยงท้องบรรดาสัตว์ก็มีอย่างนั้น

ส่วนมนุษย์นี้ยังมีอะไร ๆ อีกมากและที่เด่นขึ้นไปกว่าสัตว์ เกี่ยวกับความโลภความไม่รู้จักประมาณไม่มีเมืองพอ มนุษย์มีความโลภมากกว่าสัตว์เป็นพิเศษ จะว่ามนุษย์ฉลาดหรือมนุษย์โง่ก็แล้วแต่จะพิจารณาเอา ถ้าพูดตามขอบเขตเหตุผลความพอดีของมนุษย์มันก็มี ที่ว่ามนุษย์มีภาระมากกว่าสัตว์นั้น ความจริงก็เป็นอย่างนั้นจริง ๆ เพราะความโลภมีมากจนน่าเกลียดน่ากลัว เพราะฉะนั้นสัตว์ทั้งหลายจึงกลัวกัน แม้แต่มนุษย์ด้วยกันยังอดกลัวมนุษย์ประเภทโลภมากไม่ได้

ถ้าลำพังปากท้องการบริโภคใช้สอย สำหรับความจำเป็นเรื่องของมนุษย์เราก็ไม่มากนัก บรรดาภาระก็จะไม่ทำให้หมุนตัวเป็นเกลียวไปตลอดเวลา ย่อมจะมีโอกาสพอพักผ่อนได้บ้าง แต่นี้เป็นเรื่องพิเศษที่ทำให้หมุนคือกิเลส ความไม่เคยมีเมืองพอติดตัวบ้างเลย

คำว่ากิเลสก็มีหลายชนิดและมีหลายเรื่องหลายราวผสมกันเข้า ซึ่งล้วนแต่เป็นกิ่งเป็นแขนงและเป็นรากเหง้าของกิเลสทั้งนั้น มาทำให้มนุษย์เราต้องหมุนตัวเป็นเกลียวรวมแล้วเรียกว่างาน มนุษย์ไม่มีวันที่จะอยู่ได้เฉย ๆ ว่าง ๆ โดยไม่มีงานและห่วงงานต้องวิ่งเต้นขวนขวายอยู่เช่นนั้นเป็นประจำ

เราเป็นมนุษย์เหมือนกับโลกวุ่นวายทั่วไปก็จริง แต่เราเป็นเพศนักบวช มีความรู้ความเห็น เจตนาและความมุ่งหมายผิดจากโลกทั้งหลายไปคนละแง่ละทาง เพราะฉะนั้นหน้าที่ของพระตลอดกิริยามารยาทการแสดงออกต่าง ๆ จึงมีแตกต่างจากโลกอยู่ไม่น้อย การแสดงออกของนักบวชคือพระเรา ย่อมแสดงออกด้วยความมีสติด้วยความคิดอ่านไตร่ตรองเรียบร้อยพอประมาณ ก่อนแสดงออกมาทางกาย วาจาตลอดความประพฤติ แม้อยู่ภายในก็ยังต้องพินิจพิจารณากันว่า สิ่งใดที่เป็นความคิด

ผิดถูกประการใดบ้างแล้วค่อยแสดงออกมาเป็นความประพฤติ เป็นกิจการงานของพระที่จะต้องทำอย่างนั้นเสมอไป

งานประจำอันเป็นงานสำคัญหรือหน้าที่ของพระโดยตรงก็คือ การบำเพ็ญภาวนา รักษาสิกขาบทวินัยน้อยใหญ่ให้สมบูรณ์ตามเพศของตน ไม่ให้ด่างพร้อยและขาดทะลุได้ นอกจากนั้นก็บำเพ็ญความพากเพียรในด้านจิตตภาวนา เดินจงกรมเพื่อชำระจิตใจให้มีความสะอาดผ่องใส มีความสงบเยือกเย็น นั่งสมาธิภาวนาให้จิตได้รับความสงบเย็นใจ เพราะงานของจิตมีอยู่ตลอดเวลาไม่เลือกกาลสถานที่อิริยาบถ แต่มีความคิดปรุงอยู่เช่นนั้น เรียกว่างานประจำไม่มีว่าง ไม่มีวันเสาร์วันอาทิตย์ มีแต่ความคิดปรุงอยู่เสมอ นี้คืองานประจำจิต

เราต้องการจะเลือกเฟ้นงานซึ่งเกิดขึ้นภายในจิต ให้เป็นงานที่เหมาะสมเป็นสารคุณหรือเป็นประโยชน์แก่เรา จึงต้องระงับดับความคิดปรุงทั้งหลายที่เป็นเครื่องก่อกวนจิตใจลงไปโดยลำดับ โดยทำงานทางจิตตภาวนาเข้าแทนที่ เพื่อใจได้รับความสงบเยือกเย็น ปล่อยวางภาระทั้งหลายคือความคิดปรุงต่าง ๆ เสียได้ แม้ที่สุดเมื่อจิตได้รับความสงบตามภูมิของตนแล้ว ยังปล่อยวางคำบริกรรมภาวนาหรือบทธรรมต่าง ๆ อีกวาระหนึ่ง เข้าพักจิตอยู่ด้วยความสงบเย็นใจ จนถึงวาระที่จิตถอยตัวออกมาเป็นปกติ นี่ก็เป็นคุณสมบัติอันหนึ่งที่ควรพยายามสั่งสมให้เกิดให้มีขึ้นภายในใจ เพราะเป็นอัตสมบัติโดยแท้

ปัญญา คือ ความคิดอ่านไตร่ตรองในทุกแง่ทุกมุมทั้งภายนอกทั้งภายใน ทั้งใกล้ทั้งไกล อดีตอนาคตที่มาสัมผัสสัมพันธ์กับใจ ให้สติปัญญาได้พิจารณาไตร่ตรองเลือกเฟ้นด้วยดี สิ่งที่ควรปล่อยก็ปล่อย สิ่งที่ควรยึดไว้เป็นหลักใจเป็นสารคุณต่อจิตใจต่อไปก็ยึดไว้ สิ่งใดที่ไม่เป็นสาระก็เลือกเฟ้นตัดออกโดยลำดับ แม้จะเสียดายเพียงไรก็ทราบแล้วว่าสิ่งนั้นไม่เป็นสารคุณอันใด นอกจากเป็นพิษภัยต่อจิตใจโดยถ่ายเดียว

เพราะฉะนั้นงานของนักบวชจึงเป็นงานที่หนัก เพราะความฝืนกระแสของจิตซึ่งเคยคิดมาดั้งเดิมด้วยอำนาจของกิเลสตัณหา ถ้าเป็นทางก็เป็นทางเตียนโล่งราวกับมีผู้คอยปัดกวาดอยู่ตลอดเวลา เพราะคิดทั้งวันทั้งคืนคิดกลับไปกลับมา วกเวียนอยู่ในเรื่องของเก่านั่นแหละจนราบรื่นไปเอง นี่แลกระแสแห่งความคิดที่เป็นไปเพราะอำนาจกิเลสพาให้คิด ย่อมคิดได้อย่างสะดวกสบาย จะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็คิดได้ใช้คล่องทั้งนั้น เพราะกิเลสเครื่องหมุนจิตนั้นมันคล่องแคล่วชำนาญในตัวของมันอยู่แล้ว เหมือนน้ำไหลลงสู่ที่ต่ำนั่นแล

แต่การหักห้ามสิ่งเหล่านี้ ด้วยประโยคพยายามที่เรียกว่าความเพียรนั้น จึงต้องมีความจงใจ มีเจตนาและฝืนกันไม่เบาเลยในขั้นเริ่มแรก ความคิดใดก็ตาม คำพูดใดก็

ตาม การกระทำใดก็ตาม ในงานใดก็ตาม จำต้องใช้ความพิจารณาและหักห้ามในสิ่งไม่ควรอยู่เสมอ จะถือว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยไม่สำคัญไม่ได้ จะเป็นการส่งเสริมความประมาทให้มากขึ้น และกลายเป็นคนไม่มีอะไรสำคัญในตัวเลย จนกลายเป็นโมฆภิกษุไปได้ไม่สงสัย ฉะนั้นจงพากันระมัดระวังให้มากตลอดไป ไม่ว่ากิจนอกการภายในให้ถือว่าเป็นงานและผลของงานเพื่อเราทั้งสิ้นตลอดไป

การต้องการความสะดวกสบายโดยไม่ต้องฝืนนั้นเป็นไปไม่ได้ ต้องฝืน ถ้าไม่ฝืนก็เรียกว่า นั่นคือการปล่อยใจไปตามกระแสของกิเลสให้ผลักดันไปอย่างคล่องตัวโดยไม่สงสัย ฉะนั้นผู้บำเพ็ญทุก ๆ รายจึงต้องฝืนกิเลสประกอบความเพียรและความดีทั้งหลายไม้ฝืนไม่ได้ ยิ่งเราเป็นนักปฏิบัติก็เหมือนเป็นนักต่อสู้ เราต้องฝืน อยู่ด้วยความฝืน ยืน เดิน นั่ง นอน ด้วยความฝืนกิเลสต่อสู้กิเลสทุกอาการไม่มีถอย ไม่มีการปล่อยตัวปล่อยใจไปตามกระแสกิเลส

การอยู่ด้วยความสะดวกสบายตามนิสัยเดิมนั้น ไม่ใช่เป็นเรื่องของความเพียร ไม่ใช่เป็นเรื่องของการต่อสู้ มันเป็นเรื่องของกิเลสทำงานบนหัวใจทั้งสิ้น การปล่อยตัวปล่อยใจไปตามอำนาจของกิเลสดังที่เคยเป็นมานั้น ไม่สมควรอย่างยิ่งสำหรับพระปฏิบัติเรา นอกจากจะมีความหนักแน่นมั่นคงในหน้าที่การงานของตนเป็นพื้นฐานของใจประจำอิริยาบถโดยลำดับเท่านั้น และจงถือว่ากิจนี้งานนี้เป็นสาระเหนือชีวิตของเรา เพราะชีวิตนี้ลงเอยกันแค่ตาย ส่วนผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำของเรานี้เป็นคุณสมบัติประจำใจ เกี่ยวพันกับใจไปในอนาคตไม่มีสิ้นสุดเหมือนร่างกาย

ถ้าได้พยายามบำเพ็ญตัวเราเต็มสติกำลังความสามารถแล้ว คุณสมบัตินี้จะสนิทติดแนบกับใจตลอดไป ในขณะเดียวกันก็จะตัดกระแสแห่งการท่องเที่ยวในวัฏสงสารซึ่งเคยเป็นมาอย่างยืดยาวนาน และจะเป็นไปอย่างยืดยาวนานให้สั้นลงโดยลำดับ จนถึงขั้นตัดขาดโดยสิ้นเชิง ปรากฏแต่ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ ภายในใจโดยถ่ายเดียว ผู้นั้นชื่อว่าเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งคุณธรรมอันสูงส่ง ไม่มีคุณธรรมใดจะสูงส่งยิ่งกว่าและนอกเหนือไปจากใจที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ แล้วนั้นเลย นี่แหละการประพฤติปฏิบัติธรรม เมื่อมาถึงจุดนี้แล้วเป็นธรรมสมบัติอันสว่างกระจ่างแจ้งอยู่กับใจและหายห่วงโดยประการทั้งปวง

เพราะฉะนั้นการประกอบความเพียรทุกประโยคจึงต้องฝืน ฝืนทุกระยะ อย่าหาความสะดวกสบายตามนิสัย เพราะนั้นเป็นทางเดินของกิเลสผลักดันให้ไปตามอำนาจของมันต่างหาก เราต้องการความผาสุกเพราะการปราบปรามกิเลสให้ลดน้อยลง และดับไปเป็นขั้น ๆ ตอน ๆ จนกิเลสหมดสิ้นไปจากใจต่างหาก ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของธรรมและความมุ่งหมายของเราด้วยใจจริง

งานนี้เป็นงานชำระสะสางกิเลส ไม่ใช่งานสั่งสมกิเลสอาสวะ จึงต้องคำนึงถึงความพ้นทุกข์จากกิเลสเสมอ อย่าคิดสิ่งใดให้มากนอกเหนือไปจากความจดจ่อดูความเคลื่อนไหวของใจที่กิเลสพาให้เป็นไป ต้องใช้ความสนใจอย่างมาก สติและปัญญาจดจ้องและพินิจพิจารณาอยู่โดยสม่ำเสมอ จิตที่มีการอารักขานั้นเทียบกับเด็กมีพี่เลี้ยงคอยดูแลรักษาอยู่เสมอย่อมปลอดภัย ไม่เป็นอันตรายได้อย่างง่ายดาย

จิตใจที่มีสติปัญญาคอยเข้มงวดกวดขัน คอยระมัดระวังสิ่งที่เป็นภัยอยู่โดยสม่ำเสมอ ย่อมได้รับความปลอดภัยและสงบเย็น มีสติปัญญาเป็นเครื่องระลึกรู้และพิจารณาฟาดฟันหั่นแหลก สิ่งที่มาเกี่ยวข้องและกีดขวางลวงใจนั้น ให้ขาดลงไปโดยลำดับ ๆ ใจย่อมปลดเปลื้องภาระลงได้เป็นพัก ๆ ตอน ๆ ภาระก็คือของหนักที่กดถ่วงจิตใจนั่นแล

เมื่อปัญญาตัดขาดภาระเหล่านั้นไปเป็นขั้น ๆ ตอน ๆ จิตใจย่อมมีความสงบเย็น มีความผ่องใส มีความสง่าผ่าเผยองอาจกล้าหาญ จากนั้นก็กล้าหาญชาญชัย ไม่มีหวั่นต่อกิเลสตัวใดทั้งสิ้น ขึ้นชื่อว่ากิเลสแล้วไม่ว่าประเภทใดเป็นสู้ไม่ถอย ใจกล้าหาญเต็มภูมิเพราะเชื่อกำลังสติปัญญาศรัทธาความเพียรของตน

เมื่อยังเชื่อตนไม่ได้ก็ต้องล้มลุกคลุกคลานไปก่อน เหมือนฟุตบอลที่ถูกเตะนั่นแหละ กลิ้งไปโน้นกลิ้งไปนี้ เดี๋ยวถูกเตะออกไปข้างนอกเดี๋ยวถูกเตะเข้ามาข้างใน เตะวกไปเวียนมา ถูกขยี้ขยำด้วยฝ่าเท้าอยู่ทำนองนั้น โดยไม่มีจุดหมายปลายทางว่าจะยุติเมื่อไร จนแหลกแตกกระจายไปในที่สุด นี่แหละการท่องเที่ยวในวัฏสงสารเหมือนฟุตบอลที่ถูกฝ่าเท้าเขาเตะกลิ้งไปกลิ้งมาในสนามกีฬานั่นแล

นี่ก็คือกิเลสมันถีบมันเตะจิตใจของเราให้เข้าสู่ภพนั้นให้เข้าสู่ภพนี้ แม้ในวงปัจจุบันคือในอัตภาพนี้ ก็ยังถูกมันเตะกลิ้งไปกลิ้งมาอยู่ด้วยความไม่มีสติ ด้วยความไม่มีปัญญาเครื่องคัดค้านต้านทานหรือต่อสู้กัน พอให้มีความสงบสุขต่อจิตใจได้บ้างเลย น่าทุเรศเวทนาเอานักหนา ที่นักปฏิบัติภาวนาเราเสียเปรียบให้กิเลสในสนามรบน่ะ ฉะนั้นจงทำความเข้าใจกับตนอยู่เสมอ อย่าปล่อยวางหน้าที่การงานอันสำคัญของตนให้กิเลสคว้าเอาอาวุธเรากลับมาทำลายเราบนเวทีแห่งความเพียร ครูอาจารย์ทนดูไม่ได้จะกระอักเลือดตายต่อหน้าเวทีนั่นแล เพราะอับอายขายหน้าเกินกว่าจะทนดูต่อไปได้

อย่าเห็นงานใดเป็นสิ่งที่ประเสริฐเลิศเลอ ยิ่งกว่างานแก้กิเลสงานปราบกิเลสที่ทำด้วยความเพียร เพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงซึ่งธรรมทั้งหลายภายในใจ พระพุทธเจ้าจะประเสริฐเลิศโลกขึ้นมาเพราะงานประเภทที่เรากำลังทำอยู่เวลานี้ ท่านทรงทำมาแล้วทั้งฝ่ายเหตุคือการต่อสู้วิธีต่อสู้และผลเป็นที่พอพระทัยแล้ว จึงได้นำอุบายวิธีต่าง ๆ นี้มาสอนพวกเราให้ดำเนินตาม จงดำเนินตามหลักของศาสดาสมกับคำอุทิศต่อท่านว่า **พุทฺธํ**

สรณํ คจฺฉามิ จงถือพระองค์เป็นที่ฝากเป็นฝากตายในแนวรบ ให้บรรจบลงด้วยชัยชนะ ธรรมมากน้อยตั้งแต่สมาธิธรรม ปัญญาธรรมเป็นขั้น ๆ ขึ้นไปจะปรากฏขึ้นจากใจของผู้ปฏิบัติโดยลำดับ ตลอดถึงวิมุตติธรรม แยกกันไม่ออก เมื่อการปฏิบัติดำเนินเป็นไปตามคลองธรรมที่ประทานไว้ จะต้องได้รับผลอย่างนั้นแน่นอน ไม่มีอะไรมากีดกั้นได้

จงนึกน้อมถึงพระพุทธเจ้ายิ่งกว่าสิ่งใด และนึกถึงธรรมเป็นหลักใจอยู่โดยสม่ำเสมอ ในอิริยาบถต่าง ๆ ไม่เลือกกาลสถานที่ เวลาเกิดความท้อถอยอ่อนแอขึ้นมาในขณะใดให้พึงทราบว่า นั้นคือกิเลสเข้าเหยียบย่ำทำลายจิตใจแล้ว ไม่ใช่อะไรที่ไหนมาทำให้อ่อนแอท้อแท้ คือตัวกิเลสโดยแท้นั่นเอง

จงระลึกถึงพระสงฆ์ที่ท่านอุตส่าห์พยายามตะเกียกตะกายมาก่อนพวกเรา จนได้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า การเป็นอรหันตสาวกของพระพุทธเจ้าขึ้นมาแต่ละองค์นั้นไม่ใช่เป็นของหาได้อย่างง่ายดาย ต้องเอาชีวิตจิตใจเข้าแลกเสียเป็นส่วนมากดังในตำรับตำราท่านแสดงไว้ ส่วนเราจะมาล้างมือเปิบเอาเฉย ๆ มันก็ขัดต่อสรณะที่ท่านดำเนินมา และขัดต่อธรรมของพระพุทธเจ้าด้วย จึงไม่ควรอุตริคิดทำกัน จะเป็นปฏิปทาแหวกแนวศาสนธรรมของศาสดา ผู้มีความเพียรนั้นแลจะเป็นผู้หลุดพ้นจากทุกข์ไปได้อย่างแน่นอน ความไม่เพียร ความขี้เกียจอ่อนแอ แต่ขยันกินขยันนอน หมูสู้ไม่ได้ แต่จะหลุดพ้นกิเลสกองทุกข์นั้น ไม่เคยมีในแบบแผนตำรับตำราฉบับใดเลย จึงอย่าหาธรรมนอกตำรา (คลังกิเลส) มาแข่งศาสดา

ด้วยเหตุนี้จึงไม่ควรนำความอ่อนแอท้อถอยซึ่งเป็นข้าศึกต่อความเพียร เข้ามาใช้ในวงการปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลส จะเป็นการขัดแย้งต่อศาสนธรรมและหลักของศาสดาที่ทรงสอนไว้โดยถูกต้องทุกแง่ทุกมุม ตลอดการดำเนินของท่านและสาวกทั้งหลายที่เป็นตัวอย่างอันดีเยี่ยมแก่พุทธบริษัท จะเป็นการขัดแย้งไปหมด จะเป็นข้าศึกต่อท่านด้วย เป็นข้าศึกต่อศาสนธรรมด้วย จงพากันยึดหลักนี้ไว้ภายในใจอย่าได้ลดละปล่อยวาง ความพยายามตะเกียกตะกายทั้งหลายจะเป็นมงคลแก่ตัวเราเองและวงพระศาสนาไม่มีประมาณ

จงคิดให้ถึงใจกับตนเองว่า เราเป็นศิษย์ตถาคตองค์ลือนามในหมู่สัตว์ จะไม่ยอมถือความลำบากลำบนในการประกอบความพากเพียรเข้ามากีดขวางลวงใจ เพราะเป็นอุบายของกิเลสหลอกเรามานาน ทำอย่างไรจะมีความเข้มแข็งมีความกล้าหาญชาญชัย อุบายใดที่จะเป็นไปเพื่อการส่งเสริมเราให้มีการก้าวหน้าทางด้านธรรมะเป็นขั้น ๆ ไปนั้น เราจะพยายามคิดหาอุบายนั้น มาต่อต้านกันกับความท้อถอยอ่อนแอตลอดไป ไม่ยอมให้กิเลสที่เคยหลอกใช้เรามานานนำมาหลอกใช้ และบังคับทรมานเราอีกต่อไป

เมื่อชีวิตสติปัญญาเรายังพอผลิตพอคิดค้นขึ้นมาต่อสู้กับกิเลสมีอยู่ นี่คือการปลุกใจตัวเองเพื่อความกล้าหาญในการรบการต่อสู้กับศัตรูหมู่ปัจจามิตรทั้งหลาย และเพื่อมีกำลังใจอยู่เสมอ ไม่หลงกลของกิเลสที่คอยกระซิบหลอกหลอนอยู่ตลอดเวลา ส่วนสติปัญญาอันเป็นอาวุธสำคัญ เราพอคิดค้นขึ้นมาใช้ได้กับทุกคนที่สนใจคิดและเปลื้องตน ไม่เป็นธรรมที่เหลือวิสัยอะไรเลย

การนั่งสมาธิที่จะให้มีความสงบด้วยอารมณ์ของสมถะ ก็ให้ทำอย่างจริงจังตามหลักของสมถะ เวลาจะพิจารณาทางด้านปัญญาก็อย่าหวงสมถะอย่าห่วงสมถะ คืออย่าไปห่วงสมถะคือความสงบใจ ให้ทำงานเต็มเม็ดเต็มหน่วยทางด้านปัญญาจริง ๆ อย่าให้งานสมถะและวิปัสสนาก้าวก่ายกัน จะรู้เห็นสิ่งใดก็ให้รู้เห็นด้วยปัญญาที่จดจ่อต่อแขนงกันจริง ๆ จะเห็นได้ชัดโดยลำดับว่ากิเลสลดน้อยลงไปเพียงไร ตลอดถึงกิเลสขาดเป็นวรรคเป็นตอนไปก็ทราบด้วยปัญญา เพราะปัญญาเป็นเครื่องถอดถอนกิเลสทุกประเภท ไม่มีอันใดจะนอกเหนือสติปัญญานี้ไปได้เลย ในวงแห่งเครื่องมือการชำระซักฟอกกิเลสออกจากจิตใจ

สมาธิเป็นต้นทุนให้จิตใจได้รับความสงบ ไม่หิวโหย ไม่ดิ้นรนกวัดแกว่ง เป็นจิตที่อิ่มตัวกับอารมณ์ทั้งหลาย เวลานำไปใช้ทางด้านปัญญา จิตก็ตั้งหน้าตั้งตาทำหน้าที่ของตนอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย เพราะจิตมีความอิ่มตัวด้วยความสงบ ผิดกับจิตที่ไม่สงบและแสดงความหิวโหยโรยแรง ยุ่งเหยิงวุ่นวายส่ายแส่ทุกแง่ทุกมุมด้วยสัญญาอารมณ์ต่าง ๆ อยู่มาก การบังคับจิตประเภทนี้เข้ามาสู่ด้านปัญญา ก็เถลไถลไปตามสัญญาอารมณ์นั้นเสีย ไม่เป็นปัญญาความแยบคายให้ตามต้องการ

ด้วยเหตุนี้ท่านจึงสอนว่า **สมาธิปริภาวิตา ปญฺญา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา** สมาธินั้นแหละเป็นต้นทุนของปัญญา หรือเป็นเครื่องหนุนปัญญาให้ทำงานด้วยความสะดวก ให้ทำงานตามหน้าที่ของตนด้วยความคล่องแคล่วไม่อืดอาดเนือยนาย นั่น แม้ท่านสอนไว้อย่างนี้ก็จริง เมื่อถึงคราวที่เราจะใช้ปัญญามาปฏิบัติต่อจิตดวงที่ผาดโผนโลดเต้นไปด้วยอารมณ์ต่าง ๆ อันเป็นเรื่องของกิเลส ก็ให้นำ สติ ปัญญามาใช้ให้ทันกับเหตุการณ์ดังที่เคยกล่าวไว้แล้วในปัญญาอบรมสมาธิ

จิตคิดไปในแง่ใดมุมใดอันเป็นเรื่องของกิเลส ตามต้อนมาด้วยสติปัญญาจนกระทั่งจิตหรือกิเลสมันจนตรอกจนมุม ยอมรับความจริงจากปัญญาแล้วสงบตัวลงไป นั่นแลเรียกว่าการทรมานจิตทันกับเหตุการณ์

ความสงบประเภทนี้มีความแกล้วกล้ามาก มีความอาจหาญมาก ทั้งขณะที่สงบตัวลงก็ลงได้อย่างอาจหาญรู้เหตุรู้ผลที่เป็นมาโดยลำดับ เวลาถอนขึ้นมาแล้วก็มีความ

กล้าหาญชาญชัย มีความกระหยิ่มต่องานของตนที่ทำมาแล้ว และยึดไว้เป็นหลักใจไม่มีวันลืมกระทั่งวันตาย นี่เป็นอุบายหนึ่งที่เรียกว่า ปัญญาอบรมสมาธิ

อุบายที่สมาธิอบรมปัญญาก็คือเรื่องสมถะ อุบายของปัญญานี้ใช้ปัญญาอบรมจิตให้เป็นสมาธิ โดยไล่ตีต้อนจิตที่กำลังผาดโผนโจนทะยานนั้นให้เข้าสู่ความสงบได้ด้วยการยอมจำนนต่อปัญญา กาลใดขณะใดที่ควรจะนำมาใช้ในธรรมแง่ใด เราก็นำมาใช้เพื่อประโยชน์ของเราเอง ไม่มีอะไรผิด และขัดข้องในวงความเพียรของผู้ปฏิบัติที่ต้องการความแยบคายให้ทันกับกลมายาของกิเลส ที่เคยฉลาดแหลมคมบนหัวใจมาแต่กาลไหน ๆ

การเกิดตายไม่ควรสงสัยแล้ว เพราะเราเป็นตัวเกิดตัวตายมาตลอดอยู่แล้ว ความทุกข์ความลำบากที่ติดตามมากับความเกิด ต่อเนื่องกันมาจนกระทั่งถึงวาระสุดท้ายคือ ตาย ไม่มีระยะห่างกันเลยกับตัวเรา **ชาติปิ ทุกฺขา** เวลาเริ่มเกิดอยู่ในท้องแม่มันก็ทุกข์ทรมานแสนสาหัสอยู่แล้ว เป็นแต่จำไม่ได้เท่านั้น เวลาตกคลอดออกมาก็ออกมาจากช่องแคบ ซึ่งเป็นความทุกข์ความทรมานอย่างมากมาย เรียกว่าเดนตาย ถึงได้เป็นมนุษย์ขึ้นมา แต่พากันมองข้ามเหตุการณ์อันรุนแรงนี้ไปเสีย เพราะคนใดที่เกิดขึ้นมาเป็นลูกเป็นหลานของตน ใจพุ่งไปทางความดีอกดีใจไปเสีย ความทุกข์ความลำบากที่เด็กเผชิญและตกคลอดมานั้นไม่ได้คำนึงกัน จิตเพลินมองข้ามความจริงไปเสีย **ชาติปิ ทุกฺขา** เลยไม่เห็นโทษแห่งความเกิดเรื่อยมาและยังจะมองข้ามเรื่อยไป ไม่มีการย้อนจิตกลับมาคิดกันบ้างพอได้เห็นโทษของความเกิด อันเป็นเครื่องหมายของผู้นับถือพุทธศาสนาและผู้ปฏิบัติธรรม

ต่อจากนั้นก็ไปตำหนิความตาย ไม่อยากตายกันมีแต่อยากเกิดท่าเดียว เมื่อผิดแต่ต้นมาแล้วตอนปลายมันก็ผิดเรื่อยไป ถ้าพิจารณาให้เห็นความจริงตามหลักธรรมชาติอันเป็นหลักธรรมแล้ว ว่าการเกิดนี้มีความทุกข์มากน้อยเพียงไร ได้เห็นประจักษ์ตาประจักษ์ใจแล้ว การแก่ชราคร่ำคร่าลงไป มันก็มีทุกข์ติดแนบไปโดยลำดับ ๆ ไม่ขาดวรรคขาดตอนเลยเรื่อยมา จนถึงวาระสุดท้ายนั่นแหละถึงตายไป ก่อนจะตายก็มีความทุกข์แสนสาหัสจนทนไม่ได้จึงต้องตายนั่นเอง

นี่เป็นไปอยู่กับสัตว์กับบุคคลทุกภพทุกชาติ ทุกอัตภาพร่างกาย ไม่มีอัตภาพใดที่จะเดินข้ามความทุกข์นี้ไปได้ นับแต่วันเกิดจนถึงวันตาย ต้องเป็นไปกับความทุกข์อย่างแนบสนิทติดกันแยกไม่ออก นี่ความจริงที่มีอยู่กับสัตว์โลก มีอยู่กับเราทุกคน

เราเป็นนักคิดนักพินิจพิจารณา มีสติปัญญาเป็นเครื่องมือบุกเบิกให้เห็นความจริงของสิ่งเหล่านี้ ทำไมจะไม่รู้ไม่เห็นเพราะสิ่งเหล่านี้มีอยู่กับตัวเราเอง เราก็เคยผ่านมาอยู่แล้ว ปัจจุบันนี้ก็มีอยู่กับอัตภาพร่างกายนี้ ขึ้นชื่อว่าทุกข์ไม่ทุกข์ที่ไหน นอกจาก

เบญจขันธ์กับจิตใจที่สัมผัสสัมพันธ์กันอยู่นี่เท่านั้น จึงควรพิจารณาแยกแยะให้เห็นตามหลักความจริง ไม่ควรสงสัยเรื่องความเกิด ว่าจะมีความสุขความสบายสำราญบานใจในภพนั้นภพนี้ มันเต็มไปด้วยทุกข์ดังกล่าวนี้ทั้งนั้นแหละ

สิ่งที่เป็นสาเหตุของเรื่องนี้คืออะไร ท่านกล่าวไว้แล้วว่า **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ ,** จนกระทั่งถึง **ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติ. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส, สมุทโย โหติ.** นั่นแหละปลายของมัน ผลของมันเป็นไปจากอวิชชา นี่แหละตัวผลิตทุกข์ทั้งหลาย จับสัตว์ไสเข้าไปในภพในชาติ ไสเข้าไปในกองทุกข์ก็คือกิเลสตัณหาอวิชชานั่นแลเป็นตัวการจะเป็นอะไรไป

ถ้าเห็นสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นภัยต่อตนเองอยู่แล้ว ทำไมความเพียรจะไม่แก่กล้าสามารถจะไม่บากบั่นภายในตน จะเป็นไปได้เหรอมนุษย์เราทั้งคนน่ะ นอกจากจะพิจารณาแบบเผินๆ ความขี้เกียจเต็มตัว หัวใจเป็นคลังกิเลสอยู่เต็มล้นเหลือบัญชีไปเสียอีก

มองอะไรดูอะไรก็ให้กิเลสพาดูให้กิเลสพามอง ให้กิเลสพาทำ ให้กิเลสพาคิด มันก็เป็นไปตามเรื่องของกิเลสเป็นผู้คิดบัญชีเอาเสียหมดละซิ เรื่องของธรรมที่บ่นเพ้อกันอยากรู้อยากเห็น จึงไม่ปรากฏแม้แต่เงาภายในใจและกิริยาที่แสดงออก ถ้าธรรมพาคิดธรรมพามอง ธรรมพาพินิจพิจารณาแล้วจะไม่ข้ามความจริง จะตรงเป๋งกับความจริงทุกระยะ และทราบความจริงอย่างซึ้งใจไปโดยลำดับไม่ต้องไปถามใคร เพราะสัจธรรมมีอยู่กับทุกคน

คำว่า **ทุกฺขํ อริยสจฺจํ** มีอยู่ที่ไหนถ้าไม่มีอยู่ในธาตุขันธ์ในจิตใจของเรานี้ **สมุทัย อริยสจฺจํ** ถ้าไม่มีอยู่ในใจจะมีอยู่ที่ไหน มันสัมผัสสัมพันธ์และบีบบังคับใจเราอยู่ตลอดเวลา ทำไมจะไม่เห็นถ้าใช้สติปัญญาพิจารณาแบบนักธรรมะ มรรคปฏิปทาหมายถึงอะไรถ้าไม่หมายถึง สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป สัมมาสมาธิเป็นที่สุด ซึ่งมีอยู่ภายในกายในใจของคนๆ เดียวนี้จะหมายถึงอะไร นี้แหละเป็นเครื่องบุกเบิก เป็นเครื่องสอดส่องมองดูทุกขสัจ สมุทัยสัจ ให้เห็นทะลุปรุโปร่งไปหมดด้วยมรรคสัจมีสติปัญญาเป็นสำคัญ

เมื่อมองทะลุไปแล้วสมุทัยมันก็ขาดลงไปโดยลำดับๆ นิโรธ คือความดับทุกข์นั้นเป็นผลของมรรคที่ทำหน้าที่ได้มากน้อยเพียงไร กิเลสตายไปมากน้อยทุกข์ก็ดับไปเรื่อยๆ นิโรธก็แสดงตัวขึ้นมาเรื่อยๆ นิโรธไม่ได้ทำงานแก้กิเลส นิโรธเกิดขึ้นจากการที่กิเลสดับไปเพราะอำนาจของมรรค ทุกข์จึงดับไปพร้อมในระยะเดียวกันนั้น จนวาระสุดท้ายทุกข์ก็สิ้นไปหมดจากใจ ท่านเรียกว่า เรียนสัจธรรมจบ เพราะสัจธรรมทั้งมวลมี

อยู่ที่ตัวของเรานี้ ในตำรับตำราจะมีมากน้อยเพียงไร ท่านไม่ได้ชี้ไปไหนนี่ ไปดูซิในตำรา ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ชี้เข้ามาที่กายที่จิตของสัตว์ของเราของท่านนี้ทั้งนั้น จงพิจารณาเข้ามาจุดนี้ นี้คือจุดแห่งความจริง อย่ามองข้ามความจริงนี้ไปจะไม่เจอความจริงตลอดไป ถ้ามองข้ามนี้แล้ว

ฉะนั้นท่านจึงสอนให้มองเข้ามาสู่ความจริง คืออริยสัจที่มีอยู่ภายในกายในใจของเรานี้เป็นความจริงอยู่ตลอดเวลา ใครจะวินิจฉัยใคร่ครวญหรือจะนอนหมกจมกันอยู่ที่นั่นมันก็เป็นสัจธรรมอยู่โดยตรง ถ้าพิจารณาให้รู้แจ้งเห็นจริงก็รู้สัจธรรม เมื่อรู้สัจธรรมแล้วก็ละสัจธรรมทั้งหมดเพราะอันนี้เป็นทางก้าวเดิน ผู้ที่หลุดพ้นหรือผู้ที่จะก้าวข้ามหรือรู้เท่าในสัจธรรมทั้งสี่ รู้รอบสัจธรรมทั้งสี่นี้แล้วหมดห่วง ก็คือจิตที่บริสุทธิ์เต็มที่แล้วนั่นแล นั่นไม่ใช่สัจธรรม

สัจธรรมมีทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ทั้งสองฝ่ายนี้เป็นคู่ปรับกัน เป็นคู่อริกันหรือเป็นเครื่องแก้กัน ทุกข์กับสมุทัยเป็นฝ่ายผูกมัด นิโรธกับมรรคเป็นฝ่ายแก้ฝ่ายถอดถอนฝ่ายระงับดับลงไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งดับลงโดยสิ้นเชิง หลังจากความดับแห่งกิเลสทั้งหลายโดยสิ้นเชิงแล้วนั้นแล คือความหลุดพ้นของจิต จากนั้นจิตก็ไม่เป็นสัจธรรมต่อไปอีก

ในขณะที่จิตยังมีกิเลสหุ้มห่ออยู่นั้นเป็นสัจธรรมทั้งดวงทีเดียว พอชำระซักฟอกกิเลสอันเป็น**สมุทัยสั**จออกจากใจหมดแล้ว ใจก็กลายเป็นความจริงอันประเสริฐ แต่ไม่ใช่ความจริงในอริยสัจ เป็นความหลุดพ้นของตัวเอง อันนี้ไม่ใช่สัจธรรม การพิจารณาจึงเป็นกิริยาทั้งนั้น เมื่อถึงขั้นที่หมดกิริยาแล้ว สัจธรรมทั้งสี่นี้ก็เป็นอันว่าหมดหน้าที่ไป เช่น มรรคเป็นเครื่องดำเนินแก้กิเลสก็หมดหน้าที่ไป เหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ

นี้แหละคือการตัดภพตัดชาติตัดกิเลสตัณหา ไม่ให้มีเกี่ยวข้องภายในจิตใจได้อีกเลยตลอดอนันตกาล ไม่มีกาลใดสมัยใดที่ทุกข์จะเข้ามาสัมผัสสัมพันธ์ใจได้อีก หรือตนจะไปโดนทุกข์ที่ตรงไหนภายในใจอีก ภพนั้นภพนี้ไม่มีในจิตแล้วทุกข์จะมีที่ไหนได้ ก็มีแต่ความบริสุทธิ์พุทโธเท่านั้น นอกจากทุกข์ประจำขันธ์ซึ่งพระพุทธเจ้าแลสาวกก็ยอมรับรู้แต่ไม่ยึดเท่านั้นเอง

นี่คือผลแห่งการประพฤติปฏิบัติกำจัดสิ่งที่เป็นข้าศึกอยู่ภายในใจ ด้วยความพากเพียร อย่าลดละท้อถอย ให้เอาให้จริงให้จังต่องานของตนอย่างยิ่ง อย่าเห็นงานใดเป็นสิ่งที่วิเศษวิโสยิ่งกว่างานของพระเรา นี่แหละพระเรามีงานอย่างนี้ นี่แลงานของพระในครั้งพุทธกาลท่านมีอย่างนี้กันทั้งนั้น องค์ใดออกจากสกุลต่าง ๆ มาบวชในสำนักของพระพุทธเจ้าหรือสำนักใดก็ตาม เมื่อได้สดับตรับฟังพระโอวาทของพระพุทธเจ้าให้เต็มที่เต็มฐานแล้ว ก็ออกประกอบความพากเพียรที่เรียกว่าทำงาน เดินจงกรม นั่ง

สมาธิภาวนาชำระจิตใจประจำตนไม่ลดละ จนบรรลุผลสำเร็จดังใจหวัง นี่ละงานคือการชำระจิตใจ

ชำระมันทำไมจิตใจน่ะ ก็มันเต็มไปด้วยของสกปรกรกรุงรังอยู่ภายในนั้นมาตั้งกัปตั้งกัลปนับไม่ถ้วนแล้ว จึงต้องชำระสะสาง และสิ่งนี้แลเป็นตัวเหตุที่พาให้ได้รับความทุกข์ความทรมานในภพน้อยภพใหญ่เรื่อยมา จึงต้องชำระมันออกให้หมด ด้วยกิจการงานเหมาะสมของเราที่ดำเนินอยู่นี้ เมื่อชำระเสร็จสิ้นลงไปแล้ว อดีตก็หมด อนาคตก็หมดความหมายไปโดยประการทั้งปวง เพราะจิตนั้นบริสุทธิ์เต็มตัวแล้ว แม้ปัจจุบันก็รู้เท่า ไม่ยึดทั้งอดีตทั้งอนาคตทั้งปัจจุบัน รู้ตามความจริงโดยตลอดทั่วถึง ไม่มีจุดมีต่อมที่ไหนอีกแล้ว นั่นแลคือการเสร็จงานอันวิเศษ กลายเป็นคนวิเศษขึ้นมาภายในตัวเอง ซึ่งแต่ก่อนหาคุณค่าไม่ได้

จงสนใจพินิจพิจารณาอย่างเอาจริงเอาจัง เอาร่างกายนี้เป็นตัวเหตุ เป็นสนามรบเป็นสถานที่คลี่คลายดูความจริง **เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ** จนกระทั่งอาการ ๓๒ สิบสอง มีแต่ความจริงล้วน ๆ ภายในตัวเรา จงมองลงไปตามจุดความจริงดังที่ท่านสอนไว้นั้น จะเห็นความจริงเต็มกายเต็มหัวใจ ตลอดถึงกระแสของใจที่ไปคิดสำคัญมั่นหมายว่านั้นเป็นเรานี้เป็นของเรา รูปเป็นเรา เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นเราเป็นของเรา

ความสำคัญมั่นหมายเหล่านั้นมันจะหมดความหมายไปทันที เพราะความเสกสรรทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล เมื่อปัญญาได้ชะล้างเข้าไปตรงไหนแล้ว จะมีแต่ความจริงล้วน ๆ ปรากฏขึ้นมา ความจอมปลอมทั้งหลายที่เคยเสกสรรปั้นยอต่าง ๆ นั้นจะหายหน้าไปหมด ปรากฏแต่ความบริสุทธิ์ที่ไม่ยึดไม่ถือสิ่งใด เพราะรู้เห็นตามความจริงเต็มส่วนแล้ว นี่คือการปล่อยวางอุปาทานในขันธ์ ปล่อยวางอุปาทานในจิต ปล่อยด้วยอุบายดังกล่าวมา

เมื่อปล่อยวางหมดแล้วก็ไม่ได้บอกว่าเลิศ หากรู้ภายในตัวเอง ไม่มีการเสกสรรปั้นยออีกแล้วที่นี่ อยู่ตามความจริง อยู่ตามหลักธรรมชาติ ไม่สำคัญตนว่าสูงยิ่งกว่าผู้อื่นผู้ใด ไม่สำคัญตนว่าต่ำต้อยน้อยหน้ากว่าผู้ใด ไม่ยกตนข่มผู้หนึ่งผู้ใด แล้วไม่นึกคิดนำเรื่องของผู้ใดเข้ามาเป็นอารมณ์เหยียบย่ำทำลายตน ต่างอันต่างจริง ข้างนอกก็จริงข้างในก็จริง ใจก็จริง จริงทุกสิ่งทุกอย่างแล้วไม่กระทบกระเทือนกัน นั่นคือความอยู่สบายในระหว่างขันธ์กับจิต อยู่สบายในระหว่างโลกกับเรา เพราะรู้เท่าทันหมดแล้วไม่ไปเกาะไม่ไปยึด ก็ไม่มีอะไรมากระทบกระเทือน

พอสิ้นวาระของธาตุขันธ์ที่สืบต่อกัน มันก็สลายตัวลงไปตามหลักธรรมชาติของขันธสมมุติ ซึ่งเราก็ได้พิจารณารอบตัวไว้หมดแล้ว ย่อมไปอย่างสุคโต ไปอย่างเป็นสุข

สุขอันนี้ไม่ใช่สุขธรรมดาในวงสมมุติ เป็นบรมสุขที่เรียกว่า **ปรมํ สุขํ ปรมํ สุขํ** ได้แก่ท่านผู้ที่ไปจากธาตุจากขันธ์จากอุปาทานโดยประการทั้งปวง ไม่มีอะไรห่วงใยเลย เป็น **อนาลโย** คำว่า **อนาลโย** คือความหมดอาลัย ก็หมดที่ใจนี้เองไม่ใช่หมดที่ไหน อย่าเที่ยวตะครุบเงากัน

ฉะนั้นผู้ปฏิบัติเพื่อรู้ธรรมของจริง จงอย่าไปคาดไปหมายเรื่องมรรคผลนิพพานว่าจะอยู่ในสถานที่ใด นอกจากจะอยู่ในท่ามกลางแห่งสัจธรรมทั้งสี่นี้เท่านั้น ไม่นอกเหนือไปจากนี้เลย พึงทราบว่าสัจธรรมทั้งสี่ สติปัฏฐานสี่ซึ่งมีอยู่กับกายกับใจเรานี่แลคือตลาดแห่งมรรคผลนิพพาน ให้ดูตรงนี้ให้ดี แล้วจะเป็นที่ยอมรับภายในตัวเองยิ่งกว่าผู้หนึ่งผู้ใดมาบอกมาสอนเป็นไหน ๆ **ปจฺจตฺตํ** รู้จำเพาะตน **สนฺทิฏฺฐิโก** เห็นเองประจักษ์ใจหายสงสัย

ธรรมเหล่านี้เป็นธรรมสำคัญ ที่จะได้นำไปประพฤติปฏิบัติให้ปรากฏผลขึ้นกับตัวเอง ด้วยความเข้มแข็งทางด้านความเพียรและเข้มแข็งทุกด้านทุกทาง ข้อวัตรปฏิบัติภายนอกภายในมีความกลมกลืนกัน เพราะภายนอกก็เกี่ยวกับเรื่องภายใน คือใจเราเอง ข้างนอกเหลวไหลข้างในก็โลเล ถ้าข้างนอกดีข้างในก็ดี แน่นหนามั่นคงไปทุกสัดทุกส่วน เพราะเราทำเพื่อเรา ไม่ได้ทำเพื่อผู้หนึ่งผู้ใด

จงเอาให้จริงให้จัง ให้เห็นธรรมวิเศษที่มีอยู่ในท่ามกลางแห่งขันธ์นี้คืออะไร คือจิตที่บริสุทธิ์จากการชำระซักฟอกด้วยตปธรรม เมื่อจิตกับธรรมเป็นอันเดียวกันแล้วไม่ต้องเสกสรร หากรู้ชัด ๆ ว่าแตกต่างกับสิ่งทั้งปวงในแดนสมมุติ แตกต่างจากทุกสิ่งทุกอย่างในโลก ไม่มีอะไรเหมือนจิตเหมือนธรรมที่บริสุทธิ์เป็นอันเดียวกัน คือ ธรรมเป็นจิต จิตเป็นธรรม จิตกับธรรมที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี้ไม่เหมือนสิ่งใด จะรู้ภายในตัวของผู้ปฏิบัติเอง จงพากันประพฤติปฏิบัติเพื่อเป็นอัตสมบัติของตนให้ได้ เพราะนักบวชเราพร้อมทุกอย่างแล้วทางการรบเพื่อจบพรหมจรรย์ในพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาที่เลิศในหัวใจของผู้เรียน ผู้ปฏิบัติและรู้เห็น

หยุดแค่นี้แล

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๓
กิเลสเท่านั้นทำให้สัตว์มืดบอด

ทางโลกกับทางธรรมผิดกันอยู่มาก ทางโลกนั้นเรื่องมักเป็นไปตามประสีประสา ไม่ค่อยมีขอบเขตเหตุผล ความรู้ความเห็นการแสดงออกทุกแง่ทุกมุม มักมีกิเลสของไม่ดีเป็นเครื่องควบคุมให้เป็นไป โดยไม่ได้สำนึกผิดถูกชั่วดีประการใด นี่เป็นแง่ของโลก แง่ของธรรมต้องใช้ความใคร่ครวญพินิจพิจารณาก่อนจะแสดงออก แม้ความคิดทางด้านจิตใจ ก็ต้องระมัดระวังว่าผิดถูกดีชั่วประการใด ควรคิดหรือควรระงับ ควรดับควรงดเว้น กาย วาจา การแสดงออกตลอดความประพฤติ มีเหตุมีผลเป็นเครื่องบังคับเพื่อยังตนให้มีความราบรื่นดีงามอันเป็นผลฝ่ายธรรม ติดต่อสืบเนื่องกับการระบายออกไปเรื่อย ๆ ทุกระยะ นี่คือแง่ของธรรม ทำผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมให้เป็นคนดีมีใจสะอาดไปโดยลำดับ กาย วาจา ก็สะอาดสวยงาม โลกกับธรรมจึงต่างกันอย่างนี้

โลกทั้งโลก อยากจะพูดว่าร้อยทั้งร้อยแห่งการแสดงออกของโลกที่ไม่ได้สนใจในธรรมเครื่องทดสอบความผิดถูกดีชั่วต่าง ๆ มักแสดงออกเพราะอำนาจของกิเลส (ฝ่ายต่ำ) เป็นผู้บงการให้แสดงออกมา จะแสดงความยิ้มแย้มแจ่มใส แสดงการหัวเราะซึ่งเป็นสิ่งที่โลกยินดีก็ตาม แต่ก็ไม่พ้นจากเรื่องของกิเลสพาให้เป็นไปจนได้ เพราะไม่มีเครื่องต้านทานหักห้าม

เรื่องของธรรมนั้นผิดกัน เพราะฉะนั้นกิเลสกับธรรมจึงมีทางเดินคนละทางหรือเดินสวนทางกัน และเป็นข้าศึกต่อกันอยู่เรื่อยมาแต่กาลไหน ๆ เป็นแต่เราไม่มีความรู้ความสามารถฉลาดพอ ที่จะรู้กลมายาของกิเลสประเภทต่าง ๆ ที่พาให้แสดงออกและที่ฝังอยู่ภายในใจเท่านั้น จึงเป็นเหมือนกับสัตว์ที่ถูกจูงไปในที่ต่าง ๆ แม้ที่สุดถูกจูงเข้าสู่ที่ฆ่า ก็ยังไม่รู้สึกว่าตนถูกจูงเข้าไปสู่ที่ฆ่าที่ทำลาย

กิเลสจูงสัตว์โลกก็จูงเช่นนั้นเหมือนกัน ถ้าไม่มีธรรม มีสติธรรม ปัญญาธรรมเป็นต้น ตรวจตราทดสอบ ย่อมไม่มีทางทราบได้เลยว่ากิเลสเป็นภัยแก่ตัวเอง ความรักก็ว่าเรารัก ความรักเป็นของเรา เป็นเนื้อเป็นหนังของเรา ความเกลียด ความชอบ ความโกรธ โมโหโทโส ก็ว่าเป็นเราเป็นของเรา เป็นเนื้อหนังของเรา เพราะกิเลสบังคับให้เชื่อมโยงเข้าติดกันอย่างแนบสนิทระหว่างเรากับสิ่งเหล่านั้น ไม่ให้ทราบได้เลยว่าอะไรเป็นอะไรระหว่างของจริงกับของปลอม เพราะฉะนั้นสิ่งใดที่แสดงออกจึงเป็นไปด้วย

ความเต็มใจ ไม่เฉลียวใจเลยว่าสิ่งที่พาให้แสดงออกนั้นมาจากเรื่องอะไรพาให้แสดงออก เพราะไม่มีธรรมเป็นเครื่องวัด เครื่องตวง เครื่องทดสอบกัน

การพูดทั้งนี้ไม่ได้ประมาทโลกแต่อย่างใด แต่พูดตามหลักความจริง เพราะเราก็อยู่ในโลก และเคยอยู่ใต้อำนาจของกิเลสมานานเช่นเดียวกัน แม้ขณะนี้ก็มิได้หมายความว่า อยู่เหนือกิเลสแล้ว ธรรมเป็นของกลางจึงพูดได้ตามหลักธรรมชาติของทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว คือทั้งฝ่ายกิเลสและฝ่ายธรรมะ พูดได้อย่างเป็นธรรม เพื่อท่านผู้มุ่งธรรมได้ฟังได้อ่านและเข้าใจตามหลักความจริง

ใครก็ตามถ้าไม่ได้ศึกษาอบรมและปฏิบัติธรรมมาก่อน จะไม่สามารถรู้ได้ว่ากิเลสเป็นสิ่งแหลมคมมาก เป็นเจ้าอำนาจบนหัวใจของสัตว์โลกและเป็นมานานเพียงไรในดวงใจแต่ละดวง ๆ นั้น ไม่มีใจดวงใดเป็นอิสรเสรีภายในตนเพราะไม่ถูกกิเลสประเภทต่าง ๆ ครอบงำอยู่นั้นเลย เมื่อเป็นเช่นนั้น การกระดิกพลิกแพลงเคลื่อนไหวไปมาในอากัปกิริยาใด ๆ จึงไม่พ้นจากการถูกกิเลสจูงจนได้ จูงให้รักก็ต้องรักโดยไม่เฉลียวใจ จูงให้ชังก็ต้องชังอย่างไม่เฉลียวใจ จูงให้เกลียดให้โกรธให้โลภประการใด ๆ ก็ต้องเป็นไปตามนั้น โดยไม่มีความเฉลียวใจว่า สิ่งนี้ผิดหรือสิ่งนั้นผิด หรือนี้เป็นประการใดจึงต้องเป็นอย่างนี้ ไม่มีความเฉลียวใจ เพราะสิ่งนั้นลึกลับอยู่ฉากหลัง ตาคือสติปัญญาธรรมดาก็มองไปข้างหน้าเสีย ไม่ระลึกรู้พอจะมองย้อนหลังได้บ้าง จึงไม่สามารถทราบเรื่องของกิเลสที่อยู่ฉากหลังได้

ส่วนธรรมะสามารถมองย้อนหลังได้ คือปัญญา ดังนั้นผู้ไม่เชื่อธรรมคือความจริงไม่เชื่อศาสนธรรม ย่อมไม่อาจเชื่อและกราบพระพุทธเจ้าได้ลงคอ เพราะอำนาจความจอมปลอมหุ้มห่อปิดบังใจเสียจนมืดมิดปิดทวาร และกลายเป็นผู้หมดคุณค่าภายในตัวเสียจริง ๆ เหลือแต่ร่างมนุษย์เท่านั้นที่ว่าเป็นคนกับโลกเขา เพราะกิเลสนั้นพาให้เชื่อธรรมได้ยาก และนับวันจะมีจำนวนมาก แต่เรามิได้นับเข้าในจำนวนเหล่านี้ จึงควรภาคภูมิใจในวาสนาของตน ที่ได้เกิดมาพบธรรมของศาสดาองค์เอก และได้บวชในศาสนา

เพราะคนและสัตว์ทั้งสามโลกธาตุนี้ ไม่มีใครที่จะขุดค้นทั้งฝ่ายกิเลสประเภทต่าง ๆ ทั้งมวล และธรรมตั้งแต่ขั้นพื้น ๆ แห่งธรรม จนถึงขั้นสูงสุดวิมุตติ เป็นธรรมวิเศษ ธรรมประเสริฐ ขึ้นมาให้โลกรู้เห็นได้ มีพระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียว ทรงพบทรงเห็นประจักษ์พระทัย ทั้งเหตุคือวิธีการขุดค้นคุ้ยเขี่ยทำลายสิ่งที่เห็นว่าเป็นภัย และบำรุงส่งเสริมสิ่งที่เห็นว่าเป็นคุณขึ้นมาเป็นลำดับ และทำลายได้ไม่มีเหลือ

ทั้งฝ่ายดีก็พยายามรื้อฟื้นขึ้นมาและบำรุงรักษาโดยตลอดจนเจริญเต็มที่ หาความเจริญกว่านั้นไม่มีแล้ว กลายเป็นพระทัยที่บริสุทธิ์หลุดพ้นจากสิ่งกดถ่วง หรือเจ้ามหาอำนาจวัฏจักรโดยประการทั้งปวง จึงนำธรรมเหล่านั้นมาประกาศสอนโลก

ทั้งนี้พระพุทธเจ้าทรงทำหน้าที่พระองค์เดียว ไม่มีใครเข้าไปเกี่ยวข้องช่วยเหลือบ้างเลย ทรงยากเย็นเข็ญใจแค่ไหน ฟังและอ่านดูก็รู้เอง

ศาสดาองค์นี้แลเป็นผู้นำวิธีการและชี้บอกทั้งฝ่ายโทษ คือฝ่ายกิเลส ที่จะพาให้สัตว์ทั้งหลายเป็นโทษเป็นบาปเป็นกรรม ทั้งฝ่ายธรรมที่จะยังสัตว์ทั้งหลายให้เป็นบุญเป็นคุณ เป็นความรู้ความฉลาด ทำประโยชน์ให้แก่ตนและแก่โลกได้ไม่มีประมาณ พวกเราผู้ล้างมือคอยเปิบมีความรู้สึกอย่างไรบ้าง ควรคิด อย่านอนใจเป็นหมูนอนคอยเขียงอยู่ด้วยแกลบรำเครื่องปรนปรือที่ล้นปากเหลือท้อง ไม่มี **โภชเนมตฺตญฺญุตา** สะกิดใจบ้างเลย

ผู้ที่ไม่ได้สนใจศาสนธรรมอันประเสริฐและเป็นความจริงสุดส่วนนี้บ้างเลย ก็ชื่อว่าเกิดมาเสียชาติ มีแต่ร่างมนุษย์ติดตัวอยู่เท่านั้น หาความหมายหรือสารคุณใด ๆ ไม่มีในร่างกายและจิตใจ มีแต่ความขาดทุนสูญดอก นับแต่วันเกิดมาอาการเคลื่อนไหวทุกแง่ทุกมุม ไม่มีสาระแก่ทางจิตใจ อันเป็นองค์ประธานในการอยู่และการท่องเที่ยวบ้างเลย จนถึงวันตาย มีแต่ถูกกิเลสฝ่ายต่ำที่อยู่เหนือจิตใจและมีอำนาจมากกว่าจิตใจสัตว์โลก จูงไปทุกแง่ทุกมุม ทุกแห่งทุกหน ทุกอากัปกิริยา ไม่มีความรู้สึกตัวบ้างเลยว่าได้ถูกฝ่ายต่ำลากจูงเรื่อยมา

เพราะฉะนั้นคนเราจึงสร้างบาปได้ ลุอำนาจแก่เหตุผลอย่างไม่ละอาย เพราะอำนาจของกิเลสตัวให้พาลุอำนาจนั้นมันมากเกินกว่าที่จะระลึกรู้ในสิ่งดีชั่วต่าง ๆ ว่าผิดหรือถูกประการใด กว่าจะรู้ตัวก็สายเกินการณ์เสียแล้ว ตายทิ้งเปล่า ๆ ไม่เกิดประโยชน์อันใดเลย ผิดกับผู้ที่มีความใคร่ความสนใจในธรรมะ ซึ่งเป็นหลักยึดของใจ เป็นที่พึ่งของใจโดยตรงอยู่มากมายทีเดียว

นี่เฉพาะอย่างยิ่งเราทั้งหลายได้ผ่านคำที่กล่าวว่า "โมฆะ ๆ" ในร่างแห่งมนุษย์นั้นมาแล้ว ได้มานับถือและบวชในพระพุทธศาสนา และปฏิบัติตามศาสนธรรม จึงชื่อว่าเรามีวาสนาบารมี ได้สร้างสารคุณให้แก่ตนไปโดยลำดับ คนจะทราบบุญทราบบาปก็ต้องทราบด้วยวิชาธรรมะของพระพุทธเจ้าโดยทางการศึกษา เฉพาะอย่างยิ่งทางด้านปฏิบัติเป็นสำคัญมาก เพราะบาปบุญ เป็นต้น จะไม่ปรากฏที่ไหน นอกจากใจซึ่งเป็นผู้สัมผัสรับรู้ สถานที่อยู่ สถานที่เกิดแห่งบาปและบุญก็คือใจ ซึ่งเป็นโรงงานอันสำคัญผลิตขึ้นมาที่นั่น

ผู้ที่จะพิสูจน์เรื่องบุญเรื่องบาป เรื่องคุณและโทษ ก็คือสติปัญญาโดยภาคปฏิบัติ เมื่อได้พิสูจน์ด้วยหลักจิตตภาวนา ดังพระพุทธเจ้าทรงเคยพิสูจน์มาแล้วจนเห็นผลประจักษ์ ผู้นั้นย่อมจะทราบได้โดยลำดับในเรื่องบุญและบาป ว่าเกิดขึ้นจากสถานที่ใด และอยู่สถานที่ใด ใครเป็นผู้รับเคราะห์กรรมแห่งบาปนั้น และใครเป็นผู้จะเสวยผลแห่งบุญอันเป็นความดีความชอบของตนที่ได้ปฏิบัติมานั้น ถ้าไม่ใช่ใจจะเป็นอะไรอื่นไปไม่ได้ ดังนั้นการปฏิบัติจิตตภาวนา จึงเป็นธรรมจำเป็นมากในการพิสูจน์ความจริงทั้งหลายดังกล่าวมา

การเรียนรู้ตามหลักวิชาตำรับตำราท่านเขียนไว้นั้น เป็นแต่เพียงความคาดความหมาย ความจำ หรือเป็นกรุยหมายป้ายทางไว้เท่านั้น ยังไม่ใช่เรื่องจริงที่จะเป็นที่เชื่อถือและแน่ใจได้นอกจากการปฏิบัติ เพราะเป็นหลักที่รับรองมาแล้วตั้งแต่พระพุทธเจ้าลงมาจนถึงพระสาวกทั้งหลาย ท่านรับรองยืนยันเป็นแบบเดียวกัน ไม่มีพระพุทธเจ้าและสาวกองค์ใดที่จะคัดค้านเรื่องบุญเรื่องบาป นรก สวรรค์ พรหมโลก และนิพพาน กันเลยแม้แต่องค์เดียว เพราะสิ่งที่กล่าวมาเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีอยู่ดั้งเดิม และผู้รู้ทั้งหลายก็รู้สิ่งที่มีอยู่นั้นเหมือนกันหมด เมื่อความจริงเป็นอันเดียวกันจะเอาอะไรมาค้านกันคนเรา

เหมือนกับคนตาดีที่มองเห็นวัตถุและสีแสงนั้น ๆ ด้วยกัน เห็นสัตว์ เห็นบุคคล หญิงชายคนเดียวกัน จะเอาอะไรมาค้านกัน เพราะต่างคนต่างเห็น ต่างคนต่างเป็นคนตาดีด้วยกันอยู่แล้วค้านกันได้อย่างไร ไปพบเห็นและได้ยินเรื่องราวต่าง ๆ และเขาพูดเรื่องอะไร อยู่ที่ไหน ด้วยเป็นภาษาเดียวกัน เขาพูดเรื่องดีเรื่องชั่ว เหตุผลกลไกประการใดบ้าง ผู้ฟังซึ่งรู้ภาษาเดียวกันอยู่แล้ว ย่อมทราบกันได้อย่างชัดเจนและหาที่ค้านกันไม่ได้ เรื่องเหล่านั้นก็เหมือนกัน ไม่มีอะไรผิดกัน

ที่ว่าศาสดาองค์เอก คือมีพระองค์เดียวเท่านั้นในสามโลกธาตุนี้ ที่สามารถรู้ทั้งบาปบุญคุณโทษต่าง ๆ เฉพาะอย่างยิ่งตัวกิเลสประเภทต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ละเอียดสุขุมมาก เกินกว่าสามัญชนเราจะทราบได้ พระพุทธเจ้าทรงทราบได้หมด ขุดคุ้ยขึ้นมาให้โลกได้เห็น ได้รู้เรื่องรู้ราว สิ่งที่ควรละให้ได้ละอย่างเต็มใจ เต็มความสามารถ สิ่งที่ควรจะบำเพ็ญให้เกิดมีขึ้นภายในตนอันเป็นส่วนบุญส่วนคุณ ก็ให้ได้พยายามบำเพ็ญเต็มสติกำลังความสามารถของตน ไม่มีแง่ที่สงสัย

ดังที่ท่านกล่าวไว้แล้วว่า **สวากขาตธรรม** ตรัสไว้ชอบทุกแง่ทุกมุม ตรัสไว้ตามความจริงของสิ่งที่มีอยู่ทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว สิ่งใดไม่มีพระพุทธเจ้าไม่อุตริมาสอนโลก ไม่อุตริมาหลอกลวงโลก เพราะศาสดาองค์เอกจะลวงโลกได้อย่างไร เป็นผู้บริสุทธิ์สะอาด ใครจะบริสุทธิ์สะอาดยิ่งกว่าพระพุทธเจ้ากับพระอรหันต์ทั้งหลาย จะนำของปลอมมา

หลอกโลกได้อย่างไร เพราะในพระทัยมีแต่ของจริงของประเสริฐล้วน ๆ จะเอาสิ่งจอมปลอมมาหลอกลวงโลกนั้น จะสมกับความเป็นศาสดาเอกของโลกได้อย่างไร ไม่เหมาะสมกันอย่างยิ่ง พระองค์ทรงขยะแขยงสิ่งที่สกปรกโสมมอยู่แล้ว เหตุใดจะเอาสิ่งสกปรกโสมมมาหลอกลวงโลกล่ะ นี่หลักใหญ่อยู่ที่ตรงนี้ ควรเป็นที่ตายใจได้สนิทในวงชาวพุทธเรา

เพราะฉะนั้นเมื่อได้ตรัสไว้อย่างไร จึงล้วนเป็นความจริงตามสิ่งที่มีอยู่นั้น ๆ จะเป็นฝ่ายดีก็ตาม ฝ่ายชั่วก็ตาม เช่น บาปฝ่ายชั่ว บุญฝ่ายดี นรกฝ่ายชั่ว สวรรค์ฝ่ายดี พรหมโลก นิพพาน เป็นฝ่ายดีและฝ่ายดีเยี่ยม เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าผู้ทรงโลกวิทู รู้แจ้งเห็นจริงในโลกทั้งสามมาแล้ว จึงได้นำสิ่งเหล่านี้มาสั่งสอนสัตว์โลกให้รู้ให้เห็น และประพฤติปฏิบัติตามความสามารถของตน

ธรรมนั้นสรุปความลงแล้ว คือมัชฌิมาปฏิปทา เป็นธรรมที่เหมาะสมอย่างยิ่งตลอดกาลในการปราบปรามกิเลสทุกประเภท ไม่มีกิเลสตัวใดที่จะเหนือขอ เหนืออำนาจของธรรม มีสติปัญญาธรรม เป็นต้น ไปได้เลย หลักใหญ่อยู่ที่ตรงนี้

ฉะนั้นเราทั้งหลายผู้ปฏิบัติ ให้พึงเล็งเข็มทิศทางเดินที่พระพุทธเจ้าแลสาวกท่านดำเนินมา ไม่ว่าสถานที่อยู่ ไม่ว่าจตุปัจจัยไทยทานทั้งสี่ การบริโภคขบฉัน ที่อยู่ที่อาศัย เครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ให้พึงคำนึงถึงองค์ศาสดาและสาวกท่านเสมอ อย่าให้เป็นความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมลืมเนื้อลืมตัวอันเป็นเรื่องของกิเลสทั้งเพ ใครที่มีความรู้สึกตัวอยู่เสมอ ไม่ตื่นไม่เห่อกับโลกามิสทั้งหลาย ซึ่งถ้าเป็นผู้โง่ โลกามิสทั้งหลายก็กลายเป็นเครื่องล่อให้จมดิ่งลงไปโดยไม่ต้องสงสัย ท่านจึงสอนให้ระมัดระวังไม่ให้ประมาท ถ้าเป็นผู้ฉลาดก็เป็นเครื่องบำรุงรักษา เราอย่าได้หลงสิ่งเหล่านี้ เพราะเราไม่ได้มาปฏิบัติเพื่อสิ่งเหล่านี้ แต่เราปฏิบัติเพื่อธรรม ซึ่งเป็นของมีคุณค่ามากยิ่งกว่าสิ่งเหล่านี้เป็นไหน ๆ

จึงต้องทำความรู้สึกตัวอยู่เสมอ ท่านอยู่อย่างไรพระพุทธเจ้าและสาวก ท่านอยู่ด้วยความเกลื่อนกล่นวุ่นวายกับเพื่อฝูงชายหญิงญาติโยมและโลกามิสต่าง ๆ เหรอ หรือท่านอยู่ด้วยความสงบ เตรียมท่าเตรียมใจ ด้วยความเป็นผู้มีสติอยู่ตลอดเวลา หรือท่านอยู่ด้วยความหลงงมงาย

ให้เรานำเรื่องของท่านมาเป็นเครื่องยืนยัน มาเป็นแนวทาง มาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของใจเรา ใจจะมีหลักยึดเป็นเครื่องดำเนิน การใช้สอยท่านใช้อย่างไร การขบฉันท่านขบฉันอย่างไร ผู้เลี้ยงง่ายคือใคร ก็คือลูกศิษย์ตถาคต นับแต่องค์ศาสดาลงมาถึงสาวก ตลอดกัลยาณภิกษุทั้งหลาย ที่ตามเสด็จพระพุทธเจ้าด้วยปฏิปทาอันเหมาะสมงดงาม ท่านดำเนินอย่างไร จงยึดหลักนั้นไว้เป็นหลักใจอยู่เสมออย่าโยกคลอน

เพราะธรรมเป็นสิ่งที่ประเสริฐเหนือโลก และเป็นสิ่งที่ใครๆ ต้องการ แม้จิตใจเราก็มุ่งมั่นต่อธรรมดวงนั้นอยู่แล้ว ไม่ได้มามุ่งมั่นหรือส่ายแส่หาสิ่งที่เป็นโลกามิสนี้เลย เพียงเป็นเครื่องอาศัยเล็กน้อยพอยังชีวิตอัตภาพให้เป็นไปเท่านั้น แต่ใจกับธรรมมีความสัมผัสสัมพันธ์กันอยู่เสมอ เพื่อการถอดถอนกิเลส คือเตรียมฆ่ากิเลสอยู่ตลอดเวลาด้วยความพากเพียรของตน นี่คือทางเดินของพระพุทธเจ้า

ความเป็นอยู่ของศาสดาก็เป็นอยู่ด้วยความหมดจด ความเป็นอยู่ของพระอรหันต์ท่านก็เป็นอยู่ด้วยความหมดจดงดงาม และเป็นเนติแบบฉบับอันดีงามแก่ผู้ที่ต้องการจะหักวัฏจักรวัฏจิต ที่กิเลสพาหมุนเวียนอยู่นี้ ให้ขาดสะบั้นลงไปโดยลำดับด้วยปฏิปทาที่ท่านพาดำเนินมาแล้ว นี่คือหลักสำคัญของผู้จะข้ามวัฏวนให้พ้นไป ไม่กลับมาแบกหามกองทุกข์อีกต่อไป

อยู่ที่ไหนอย่าให้ปราศจากสติ สติเป็นสิ่งสำคัญมาก พูดแล้วพูดเล่า ย้ำแล้วย้ำเล่าไม่เคยละ เพราะเป็นธรรมจำเป็นอย่างยิ่งในการแก้กิเลสทุกประเภท ถัดจากนั้นก็คือปัญญา ความสอดส่องมองทะลุ ที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา ดังที่กล่าวมาเมื่อสักครู่นี้มีอะไรบ้าง สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป นั้นแลคือองค์ปัญญา องค์แห่งความเฉลียวฉลาดที่กิเลสหวาดกลัวมากที่สุด สัมมาสติ สามประเภทนี้กิเลสกลัวมาก สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เพราะมิจฉาสมาธิก็มี เหล่านี้กิเลสกลัวมาก

สัมมากัมมันตะ เดินจงกรม นั่งสมาธิ โดยมีสติแนบกับใจไปทุกระยะ อย่ากลัวที่นอนหมอนมุ้งจะเป็นร้างเป็นม่ายเพราะไม่มีผู้ไปนอน สติปัญญามีเท่าไรขุดค้นลงไปให้รู้ให้เห็นตัวพิษตัวภัยไปโดยลำดับ นี่แลคือการงานชอบของพระเรา

สัมมาวาจา จงกล่าวแต่เรื่องจะฆ่ากิเลส ชำระกิเลส ซักฟอกกิเลส ออกจากใจเป็นเครื่องรื่นเริงซึ่งกันและกันเวลาสนทนาธรรม อย่าคะนองปากพูดการบ้านการเมืองการซื้อการขาย การทำราชการงานเมือง เรื่องกีฬา พาให้มัวเมาเขลาต่อกิเลสอยู่ร่ำไป ไม่ใช่ทางของพระจะพ่นน้ำลาย อายโลกเขาบ้าง เรามันศีรษะโล้น ครองผ้ากาสาวพัสตร์ซึ่งเป็นเพศฝึกหัดทรมานตนให้สงบใจ กาย วาจา ตามทางศาสดาที่สอนไว้

การกระทำทุกท่าไม่ถอยความเพียร ไม่ว่าจะเดินจงกรมหรือนั่งสมาธิ ตลอดการพินิจพิจารณาภายในใจอันเป็นวิธีการฆ่ากิเลสของนักต่อสู้ จงทำให้ถึงฐาน ทุกอาการทุกท่าทุกทาง ไม่อ่อนข้อย่อหย่อน นั่นแลกิเลสกลัว นอกนั้นกิเลสหัวเราะ

เราไม่ได้บวชมาเพื่อให้กิเลสหัวเราะ แต่เราบวชมาเพื่อสังหารกิเลส ซึ่งเป็นเจ้าจอมทัพอยู่บนหัวใจให้พังทลายลงไปไม่มีสิ่งใดเหลือ เวลานี้มีกิเลสเท่านั้นที่ทำให้จิตให้หมุนติ้วอยู่ทั้งวันทั้งคืนเหมือนกังหัน ผลปรากฏเป็นแต่ความรุ่มร้อนนอนครางทั้งวัน

ทั้งคืนยืนเดินนั่งนอน หาเวลายับยั้งตั้งตัวไม่ได้ เพราะกิเลสไม่ยอมให้ตั้งเนื้อตั้งตัวได้ นั่นพิษภัยของมันเป็นเช่นนั้นแต่ไหนแต่ไรมา

เรายังจะเห็นคุณค่าของมันว่าดี และเห็นโทษแห่งความเพียรว่าเลว ก็ชื่อว่าขึ้นเขียงให้มันสับยำให้แหลกเป็นลาบไปโดยไม่ต้องสงสัย ผู้นั้นคือผู้ตายทั้งเป็น เหม็นคลุ้งทั้งที่ยังไม่ตายนั่นแล เพื่อไม่ให้เป็นเช่นนั้น ความเพียรจึงเป็นสิ่งที่เราจะต้องขะมักเขม้นให้หนักมือ คือมีความรักความชอบความสนใจต่อความเพียร จะตรงกับเป้าหมายของผู้มุ่งมั่นในการฆ่ากิเลสเพื่อมรรคผลนิพพาน หลักใหญ่ของนักรบในสงครามอยู่ที่ตรงนี้ จึงต้องเอาให้จริงให้จัง

ต้องฝืน กิเลสกับธรรมต้องฝืนกัน อย่าเห็นความทุกข์ความลำบากในการประกอบความเพียร ว่าเป็นสิ่งที่หนักหน่วงถ่วงจิตใจยิ่งกว่ากิเลสที่นอนทับขี้รดหัวใจเรานั้น หนักมากขนาดไหน และหนักมากี่กัปกี่กัลป์แล้ว ทำไมไม่อิดหนาระอาใจเห็นโทษของมันบ้าง เพียงจะตะเกียกตะกายความพากเพียรเพื่อแก้กิเลสฆ่ากิเลส ทำไมจะเห็นว่าเป็นความทุกข์ความลำบาก ถ้าอย่างนั้นก็ถูกกิเลสจูงเข้าสู่ความเกิดแก่เจ็บตาย อันเป็นแหล่งแห่งกองทุกข์ไม่มีเวลาหยุดยั้ง ไม่มีต้นมีปลายแห่งทางออกจากทุกข์ได้เลยละซิ

ต้องเป็นผู้หนักแน่น ต้องเป็นผู้จริงจัง เรื่องของธรรมเป็นเรื่องหนักแน่นเป็นเรื่องจริงจัง เพราะเรื่องของธรรมเป็นคู่ปรับกับกิเลส เป็นเครื่องฆ่ากิเลส เครื่องทำลายกิเลส จะไปอ่อนแอให้กิเลสเหยียบย่ำทำลายธรรม และในขณะเดียวกันก็เหยียบย่ำตนทำลายตนด้วย ในนามลูกศิษย์ตถาคตมันสมควรละหรือ

เราเป็นนักรบในสงครามระหว่างกิเลสกับธรรม ธรรมเป็นเครื่องมือ อย่าปล่อยเครื่องมือ อิริยาบถทั้งสี่ ยืน เดิน นั่ง นอน ให้มีอกับเครื่องมือสังหารข้าศึกติดแนบสนิทกัน สติกับปัญญาเป็นสำคัญ เอ้า ทุกข์ให้ทุกข์ไป เราเคยทุกข์เพราะกิเลสเหยียบย่ำทำลายมานี้ เคยทุกข์จนเหลือทนมาแล้ว ถ้าเป็นสิ่งที่ล้นโลกก็ไม่มีที่เก็บแล้ว เพราะชาติไหนชาติที่ไม่ทุกข์ มันไม่มี **ชาติปิทุกฺขา** นั่นขั้นพร้อมกันแล้วเห็นไหม **ชราปิทุกฺขา** นั่นชาติความเกิดก็บ่งบอกแล้วว่าทุกข์ติดมาพร้อมแล้ว ชราความแก่ทุกข์ก็ติดอยู่แล้ว **มรณมฺปิ ทุกฺขํ** ก่อนที่จะขาดใจตายลงไป ก็ทุกข์จนทนไม่ได้จึงได้ตาย ความทุกข์บีบคั้นจนทนไม่ได้และตายไป นี่เป็นมาจากแถวแนวของกิเลสทั้งนั้น

แม้เคยทุกข์มากี่กัปกี่กัลป์แล้ว รู้หรือไม่รู้ นับได้หรือไม่ได้ก็ตาม จงเอาใจดวงที่เป็นนักโทษให้ทุกข์เหยียบย่ำทำลายตลอดมา ซึ่งมีอยู่ในปัจจุบันในตัวของเรานี้แลเป็นเครื่องยืนยัน ว่าเป็นพื้นฐานที่วางเชื้อของกิเลส **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** ทั้งมวล

ไม่มีสิ่งใดพาให้สัตว์โลกเกิด มีแต่ใจดวงนี้กับเชื้อ คือพืชอันสำคัญของกิเลส ได้แก่อวิชชานี้เท่านั้นเป็นตัวผลักไสให้สัตว์โลกเกิดแก่เจ็บตายอยู่ไม่หยุดไม่ถอย นอกจากนั้นก็เป็นวิบากที่แฝงกันไปให้ดีบ้างชั่วบ้าง สุขบ้างทุกข์ อย่างไรก็ไม่พ้นเรื่องความทุกข์อันเป็นผลมาจากกิเลสจนได้

ทุกข์ขนาดไหนที่กิเลสเคยเหยียบย่ำทำลายเรามา ถ้าเป็นสิ่งที่ไม่ทนทานก็เป็นผุยผงไปนานแล้ว แต่ใจนี้ทนทานมาก แม้ทุกข์ขนาดไหนก็ไม่ถูกทำลายให้ฉิบหายได้ เฉพาะภพปัจจุบันร่างกายของเราเวลานี้ มันทุกข์มาเท่าไรแล้วตั้งแต่วันเกิดมาจนบัดนี้ เคยทุกข์เรื่องอะไรบ้าง เจ็บไข้ได้ป่วย เจ็บหัวตัวร้อน เป็นสิ่งที่ปรารถนาเมื่อไร บางครั้งถึงกับสลบไสล ในอัตภาพนี้แหละ ที่รอดตายมาได้เวลานี้ ได้มาบำเพ็ญพรหมจรรย์ประกอบความพากเพียรในการเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา บังคับจิตใจไม่ให้เป็นไปตามกระแสของกิเลส นอกจากให้เป็นไปตามกระแสของธรรมอย่างเดียวเท่านั้น ทำไมจะทำไม่ได้จะบังคับไม่ได้

ทุกข์เพื่อความเพียรนี้ทำไมจะทนไม่ได้ ทุกข์เพราะกิเลสเหยียบย่ำทำลายทำไมทนได้ เอาเทียบกันซินักปฏิบัติ บวกลบคูณหารกันให้ถึงเหตุถึงผล ให้ถึงใจแล้ว ใจมันหากมีกำลังมาเองที่จะฮึดสู้กับกิเลส เอาจนกิเลสพังทลายไปได้ แล้วไม่ต้องถามว่ามรรคผลนิพพานอยู่ที่ไหน ให้ดูตัวกิเลส ทำลายกิเลสที่ปิดบังมรรคผลนิพพานไว้อยู่ที่ใจของเรานี้ มันสร้างขวากหนามขึ้นมาทิ่มแทงจิตใจของเราอยู่เวลานี้ นี่คือตัวมารตัวข้าศึก ตัวไม่ให้มองเห็นมรรคผลนิพพานได้เต็มตาเต็มใจ ก็คือกิเลสมันปิดมันบังเอาไว้ สำรอกปอกมันออกไป กิเลสประเภทนี้หลุดลอยออกไปด้วยอุบายวิธีแห่งความเพียรประเภทนั้น กิเลสประเภทนั้นหลุดลอยออกไปด้วยอุบายวิธีความเพียรประเภทนั้น หลุดลอยออกไปด้วยอุบายวิธีนั้น ๆ สุดท้ายหลุดลอยออกไปหมดไม่มีเหลือ เมื่อไม่มีเหลือ กิเลสแม้ตัวเดียว นิดหนึ่งก็ตาม ไม่มีมาปิดบังจิตใจแล้วถามหานิพพานไปหาอะไร ธรรมของพระพุทธเจ้าไม่ใช่ทำคนให้โง่ พาคนให้โง่ พอจะถามหามรรคผลนิพพานนี่

เราทุกข์เพราะกิเลสเท่านั้น เมื่อกิเลสหลุดลอยออกไปหมดจากใจแล้วจะเอาความทุกข์มาจากไหน นอกจากเศษเดนของกิเลสที่เป็นธาตุเป็นขันธ์ซึ่งครองตัวอยู่เวลานี้ ย่อมมีการเจ็บไข้ได้ป่วย เจ็บหัวตัวร้อน มีหิวมีกระหายไปตามธรรมดาของขันธ์ พระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายท่านก็เป็นเช่นเดียวกับเรา ๆ ท่าน ๆ แต่สำคัญที่จิตของท่านไม่ยึดถือไม่เสวย เพียงรับทราบไปตามความจริงของขันธสมมุติที่แสดงอาการต่าง ๆ เท่านั้น ท่านจึงไม่แบกไม่หามไม่เป็นกังวลกับสิ่งเหล่านี้ ไม่มีขันธ์หรือสมมุติใด ๆ เข้าไปเหยียบย่ำทำลายจิตใจของท่านให้โอนเอนหรือล้มละลายไปได้เหมือนจิตใจของปุถุชนทั้งหลาย ท่านผู้สิ้นกิเลสกับผู้ยังมีกิเลสจึงผิดกันมากดังที่กล่าวมา

นี่ละเมื่อกิเลสหลุดลอยไปหมดแล้ว ไม่มีอันใดยุแหย่ก่อกวนใจ ย่อมเห็นได้ชัด ๆ รู้ได้ชัด ๆ ถ้าโลกนี้ไม่เต็มไปด้วยคนบ้ากิเลสที่เป็นข้าศึกต่อธรรม คอยลบล้างธรรมเพื่อการส่งเสริมกิเลสแล้ว ก็พูดได้ชัด ๆ ว่า นี่คือนิพพานรู้ไหม จะไปหานิพพานที่ไหนกันอีกล่ะ ว่าอย่างนั้นเลยก็ได้

แต่โลกปัจจุบันนี้มันมีบ้ากิเลสมาก ไปพูดอย่างนั้นไม่ได้ จะเสริมคนให้เป็นบ้าหนักขึ้น จะว่าไอ้นี่มันกำลังจะเป็นบ้าแล้วนะ บ้านิพพานอยู่อย่างนี้อย่างนั้น สำหรับตัวมันเองเป็นบ้ากิเลสปิดหูปิดตาจนมองไม่เห็นบุญเห็นบาปมันไม่ได้ว่าตัวเอง เพราะกิเลสมันต้องตำหนิธรรม มันต้องเหยียบย่ำทำลายธรรม และต้องตำหนิคนอื่นเหยียดหยามคนอื่น มันมีอยู่ในหัวใจของผู้ใดมันต้องเป็นอย่างนั้นจนได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องระวังเพื่อไม่ให้เกิดโทษเกิดภัยแก่ผู้ได้ยินได้ฟัง เพราะความรู้สึกในแง่หนักเบาต่างกัน

นักปราชญ์ท่านจึงคมในฝัก ท่านไม่แสดงอะไรออกมาอย่างง่ายดาย รู้อย่างเต็มใจก็ให้รู้อยู่นั้นแล เพราะธรรมชาตินี้ไม่มีความหิวความกระหาย อัดอั้นตันใจ อยากพูดอยากคุย อยากพล่ามโน้นพล่ามนี้ ความอยากเป็นกิเลส ความอยากเป็นความบกพร่องความหิวความกระหายคือความไม่อิ่มพอ จึงต้องอยาก เมื่อพอแล้วไม่ต้องอยาก

นี่ละมรรคผลนิพพาน อยู่ที่ใจของผู้สิ้นกิเลสโดยสิ้นเชิงแล้วนั่นแล อย่าไปคิดให้เสียเวล่ำเวลา นอกจากวงสัจธรรมทั้งสี่นี้ ตรงนี้เป็นสำคัญ ทุกข์กับสมุทัยนี่เป็นเครื่องปิดบังจิตใจอันจะถึงนิพพานทั้งเป็นให้มองไม่เห็น มรรคมีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นต้น นี่เป็นเครื่องบุกเบิก เป็นเครื่องปัดกวาดพวกขวากพวกหนามที่รกรุงรังภายในใจออกโดยลำดับ ๆ นิโรธ เป็นเพียงกิริยาแห่งความดับทุกข์ด้วยอำนาจของมรรคเท่านั้น เมื่อมรรคมีกำลังเต็มที่แล้ว สามารถดับกิเลสได้โดยสิ้นเชิง กิริยาแห่งกิเลสดับไปท่านเรียกว่านิโรธ

ผู้ที่รู้ว่า ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ได้ทำหน้าที่โดยสมบูรณ์แล้วนั้นคือผู้บริสุทธิ์ ผู้บริสุทธิ์นั้นไม่มีปัญหาภายในตัวเอง เมื่อเป็นเช่นนั้นจะเป็นปัญหาให้ถามหานิพพานอยู่ที่ไหน นิพพานอยู่ที่นั่นที่นี่อย่างไรกัน เพราะหมดปัญหาแล้ว รู้หมดแล้วทุกสิ่งทุกอย่างทั้งสมมุติทั้งวิมุตติตลอดทั่วถึง

ให้เอาตรงนี้ ความจริงอยู่ตรงนี้ ไม่ได้อยู่ตามลม ๆ แล้ง ๆ อย่าพากันไปตื่นเงาเอาให้จริงให้จัง คำพูดเหล่านี้ให้ท่านทั้งหลายจำไว้ ด้วยการปฏิบัติของท่านทั้งหลายเองอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย อย่าท้อถอย คำพูดเช่นนี้แม้ผมตายไปแล้วกี่ปีกี่เดือน ท่านทั้งหลายจะกระเทือนหัวใจทันที เมื่อได้ปฏิบัติให้เห็นตามที่กล่าวมาแล้วนี้ ผมตายไปกี่ปีก็ตาม คำพูดนี้จะกังวานอยู่ในหัวใจของท่านทั้งหลายที่ทรงธรรมประเภทนั้นไว้ โดยหาที่ค้านไม่ได้ นอกจากจะกราบคำพูดนี้เท่านั้น เพราะเป็นธรรมของพระพุทธเจ้าไม่กราบ

ได้อย่างไร ก็เป็นความจริงเต็มส่วนนี่ **สนฺทิฏฺฐิโก** มีอยู่ที่ไหน มีอยู่กับผู้ปฏิบัติ เอาให้จริงให้จัง

ผมมีความเป็นห่วงหมู่เพื่อนอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเคยพูดแล้วพูดเล่าอยู่เสมอ เป็นอยู่ภายในจิตใจจริง ๆ เพราะเวลานี้พระปฏิบัติด้วยความเป็นธรรมกำลังร่อยหรอเข้ามาทุกวัน ๆ ผู้ที่จะเสาะแสวงหาอรรถหาธรรมในความเป็นนักบวชนี้มีน้อยมาก

ตามหลักสากลนิยมคือโลกชาวพุทธเขานิยมกันว่า พระบวชมาเพื่อชำระสะสางกิเลส แต่เวลานี้ไม่ว่าท่านว่าเรามันกลายเป็นบวชมาสั่งสมกิเลส อาศัยเพศแห่งความเป็นพระนี้เป็นเหตุ ให้สั่งสมกิเลสขึ้นมาอย่างลึกลับโดยไม่รู้สึกตัว ไม่คำนึงถึงความเสื่อมเสียอะไรบ้างเลย จงพากันระวังให้มาก อย่าให้เป็นเช่นนั้น

อันใดเป็นกิเลสจงพยายามตัดออก ๆ อย่าเสียดาย กิเลสเป็นยาพิษ ไม่ใช่เป็นสิ่งที่น่าเสียดาย เป็นขวากเป็นหนามน่าเสียดายที่ตรงไหน ธรรมต่างหากที่จะให้คุณให้ประโยชน์ให้ความสุขความเจริญ ตั้งแต่ขั้นต่ำจนถึงขั้นสุดยอดแห่งความสุขความเจริญ ธรรมนี้ต่างหากเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามาก ยิ่งกว่าเรื่องของกิเลสประเภทต่าง ๆ เป็นไหน ๆ อย่าเสียดายถ้าเชื่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ท่านน่ะ

เอ้า เดินจงกรม จิตกับสติให้ติดแนบกัน เวลาจะทำสมาธิก็ให้จิตรู้อยู่กับคำบริกรรม ถ้าจิตยังตั้งหลักไม่ได้ให้ยึดคำบริกรรมเพื่อจิตจะได้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว มีสติกำกับอยู่กับคำบริกรรม อย่าลดละ อย่าเสียดาย สิ่งใดในโลกนี้มันมีอยู่แล้วดั้งเดิม ธาตุสี่ดินน้ำลมไฟ ต้นไม้ ภูเขา ไม่พ้นไปจากธาตุสี่ดินน้ำลมไฟ เสียดายมันหาอะไร อยากมันหาอะไร เราเคยดูเคยเห็นมาแล้ว ไม่ว่ารูปหญิง รูปชาย รูปสัตว์ รูปบุคคล รูปต้นไม้ ภูเขา ล้วนเป็นแต่เรื่องของธาตุต่าง ๆ เท่านั้น เสียดายอะไรกัน

เสียงก็เหมือนกัน กลิ่นรสเครื่องสัมผัส เป็นสิ่งที่เราเคยสัมผัสสัมพันธ์มาแล้วอย่างจำเจ ไม่ต้องสงสัยและเสียดาย ถ้าสิ่งเหล่านี้จะพาคนให้ประเสริฐโลกนี้ประเสริฐไปนานแล้ว ไม่มีใครเหลือเป็นเดนให้กิเลสเหยียบย่ำทำลาย ขี้รดเยี่ยวรดดังที่เป็นมาและเป็นอยู่นี้หรอก โลกประเสริฐกันไปหมดแล้ว

ธรรมต่างหากประเสริฐ เพราะฉะนั้นจงรักสงวนธรรม จงฝืนกิเลสประเภทต่าง ๆ ซึ่งเป็นของเดนของทิ้งแห่งปราชญ์ทั้งหลายอยู่แล้ว อย่าไปเสียดายเอามาลิ้มมาเลียมาเคล้าเคลียเพื่อประโยชน์อะไร เอาให้จริงจังลงที่ตรงนั้น

เวลาทำสมาธิก็ให้เป็นสมาธิ อย่าเสียดายอารมณ์ต่าง ๆ ที่กระซิบและปรุงวาดภาพให้ตื่นเงาตัวเองออกไป ให้มันแน่วลงไปด้วยความมีสติสืบเนื่องกันโดยลำดับ เอ้า เป็นก็เป็น ตายก็ตาย ในขณะนั้นไม่เสียดายอะไร นอกจากคำบริกรรมระหว่างจิตกับสติที่สัมผัสสัมพันธ์กันอยู่เท่านั้น

ผู้ที่เคยกำหนดพิจารณาทางด้านปัญญาก็ให้เป็นทำนองเดียวกันนี้ ตรงไหนที่จิตมีความดูดดื่ม ดูดดื่มด้วยเหตุผลกลไกอะไร ถ้าจิตเป็นธรรมแล้วจะดูดดื่มเพื่อความเป็นธรรม ถ้าสติปัญญายังไม่ทันกิเลสมีอำนาจกว่า มันจะดูดดื่มไปทางฝ่ายกิเลส เพราะกิเลสเป็นแม่เหล็กมีกำลังมากกว่าด้านธรรมะ ก็ให้ฝ่าฝืนกันต่อสู้กัน คลี่คลายออกไปจนเห็นเหตุเห็นผล เห็นแจ้งชัดเจนตามความจริงด้วยปัญญาแล้วจิตจะหายสงสัยและถอนตัวเข้ามาโดยลำดับลำดา ไม่ว่ารูปเสียงกลิ่นรสเครื่องสัมผัส ใจจะย้อนกลับเข้ามาในรูปขันธ์ของเรานี้

อันไหนเป็นตัวของเรา ดูให้ดี ดูตามความจริง อย่าดูแบบกิเลสจูงจมูกไป กิเลสเคยจูงจมูกว่าหนังนี้เป็นเรา เนื้อเป็นเรา เอ็นเป็นเรา กระดูกเป็นเราเป็นของเรา น่ารักใคร่ชอบใจ แม้ที่สุดมูตรคูถเต็มอยู่ในร่างกายนี้ กิเลสก็เสกสรรปั้นยอหลอกว่าเป็นเราเป็นของเรา เป็นสิ่งที่รักสงวนทั้งหมด นี่คือสิ่งจอมปลอม มันปักเสียบไว้หมดทุกแง่ทุกมุม เราหลงตามมันเสียทุกแง่ทุกมุม ไม่มีแง่ใดที่จะเล็ดลอดไปได้ เพราะกลมายาของกิเลสมันแหลมคมยิ่งกว่าเรา

ด้วยเหตุนี้จึงใช้ปัญญาเข้าวินิจฉัยไต่สวนพินิจพิจารณา หนังนี้มันเป็นอย่างไร ยกหนังนี้เป็นต้น ดูให้ดีหนังข้างนอกข้างใน ข้างนอกก็มีแต่ขี้เหงื่อขี้ไคลเต็มไปหมดแล้ว ข้างบนข้างล่างมีตรงไหนที่สะอาดสะอ้าน น่ารักน่าชอบน่าเป็นเราเป็นของเรามีที่ตรงไหน ดูเข้าไปข้างในหนังเป็นอย่างไรอีก เข้าไปเนื้อเอ็นกระดูก ดูเข้าไปมีตั้งแต่ของปฏิกูลโสโครกเต็มไปหมดทั้งร่าง เหตุใดจึงไม่ละอายตัวเองหรือละอายธรรมของพระพุทธเจ้าบ้าง ที่หลงไปยึดว่าเป็นเราเป็นของเรา มันเป็นได้อย่างไรกองปฏิกูลทั้งตัว ป่าช้าผีดิบเต็มหมดทั้งตัวเรานี้ มันเป็นเราเป็นของเราน่ารักใคร่ชอบใจได้ที่ไหนกัน

นี่คือความจริง ลบล้างสิ่งจอมปลอมที่กิเลสเสกสรรปั้นยอว่าสวยงามน่ารักใคร่ชอบใจ ว่าเป็นเราเป็นของเรา เป็นต้น ออกด้วยปัญญา เราจะเห็นแจ้งชัดเจนตามหลักความจริง เมื่อเห็นแจ้งชัดเจนตามหลักความจริงทั้งฝ่ายอสุภะ ทั้งเรื่อง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันประจักษ์ใจแล้วไม่ต้องบอก จิตปล่อยเอง

เมื่อหายหลงแล้วก็ไม่ยึด ความยึดเป็นผลของความหลง ความหลงเป็นเหตุ เพราะความหลงเป็นกิเลสประเภทหนึ่ง ความยึดก็เป็นกิเลสประเภทหนึ่ง เมื่อถอนต้นเหตุแห่งความหลงด้วยสติปัญญาแล้ว ความหลงก็กลายเป็นความรู้ขึ้นมา ความยึดมั่นถือมั่นก็ถอนตัวออกมา เมื่อถอนออกมาแล้วทำไมใจไม่ดีดขึ้นล่ะ

เรื่องเวทนา เอา พูดถึงเรื่องเวทนาทางกายก่อน มันมีความสุขความทุกข์เฉย ๆ เกิดแล้วดับ ดับแล้วเกิด เกิดแล้วดับ อยู่อย่างนี้ตลอดมา ตั้งแต่วันเกิดจนกระทั่งบัดนี้

มันเป็นเราเป็นของเราที่ตรงไหน เรื่องเกิด ๆ ดับ ๆ อยู่กับจิตซึ่งไม่ใช่เป็นของเกิดดับ มันเป็นอันเดียวกันแล้วเหรอ ดูให้ดีด้วยสติปัญญา

สัญญามันซึบออกไป คืบคลานออกไปอย่างละเอียดลออ ไปปรากฏภาพนั้นภาพนี้ขึ้นมา สังขารก็ปรุงไปตามนั่น นี่ก็หลงเงาตัวเอง สิ่งเหล่านี้มีแต่อาการของจิต มีแต่เงาของจิต ออกมาจากกิเลส เพราะกิเลสกำลังเป็นใหญ่และเป็นเจ้าของครองอำนาจเวลานั้น แสดงอาการใดออกมาเป็นกลมายาของกิเลสพาให้แสดงทั้งนั้น แก้กิเลสอันจอมปลอมนั้นด้วยปัญญา ให้เห็นชอบตามความจริง ว่านี่สักแต่ว่า เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นอาการหนึ่ง ๆ เท่านั้น ดูให้เห็นชัดเจน เมื่อชัดเจนแล้ว ใจจะยึดสุขทุกข์เฉย ๆ นั้นว่าเป็นเรา จะยึดสัญญา สังขาร วิญญาณ ว่าเป็นเราเป็นของเราได้อย่างไร

พิจารณาแต่รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสสัมพันธ์ต่าง ๆ เรื่อยมาโดยลำดับด้วยปัญญาตีต้อนเข้ามา ๆ กิเลสหาที่หลบซ่อนไม่ได้เข้ามาสู่ร่างกาย ก็รื้อร่างกายนี้ออกให้เห็นทุกสัดทุกส่วน เนื้อ หนัง เอ็น กระดูก ตับ ไต ไส้ พุง พิจารณาให้แหลกแตกกระจายไปถึงความจริงทุกอย่าง กิเลสตัวปลอม ๆ มันจะอยู่กับความจริงได้อย่างไร เพราะความจริงเป็นธรรม ความจอมปลอมเป็นกิเลส จะสู้ธรรมได้อย่างไร มันต้องหลบ กิเลส หลีกไปตรงไหนไปหลบซ่อนอยู่ที่ใด เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ สติปัญญาตีต้อนเข้าไปโดยลำดับ ๆ หาที่อยู่ไม่ได้มันก็หดตัวเข้าสู่ใจ สติปัญญาฟาดกันลงไปตรงนั้นอีก คือเข้าไปที่ใจนั้น มันจะแสดงเป็นความอาจหาญ เป็นความสง่าผ่าเผย เป็นความสดใสงดงามเพียงใดก็ตาม นี่ละคือจอมกษัตริย์วัฏจักรแท้ ๆ มันอยู่ที่ตรงนั้น

จะไปอยู่ตรงไหนก็เถอะ มันก็คือกิเลสอยู่โดยดี แล้วก็สติปัญญาอยู่โดยดีนั้นแหละที่จะทำลายสิ่งเหล่านี้ พิจารณาฟาดฟันเข้าไป จอมกษัตริย์ที่ฝังจมอยู่ในจิตแตกกระจายหมด ไม่มีแล้วที่นี่ กิเลสไม่มีที่หลบที่ซ่อน แม้ที่สุดเข้าไปอยู่ในจิต คืออุโมงค์ใหญ่ซึ่งเป็นที่ทำงาน เป็นโรงงานใหญ่ของมัน ก็ถูกพังทลายลงไปด้วยมหาสติมหาปัญญาที่ทันสมัย กิเลสพังทลายลงไปแล้วทีนี้เป็นอย่างไร ความหนักหน่วงถ่วงใจ ความทุกข์ความลำบากที่เคยเป็นมาเพราะความพากเพียรนั้น มีคุณประโยชน์มากขนาดไหนนำมาเทียบกันดูซิ ความทุกข์อันนี้กับความทุกข์ของกิเลสสร้างมามีคุณค่าต่างกันอย่างไรบ้าง

ความทุกข์ในการประกอบความพากเพียรแสดงให้เห็นคุณค่าธรรมอัศจรรย์ ความทุกข์ที่กิเลสสร้างมาเหล่านั้นมันมีแต่โทษให้รู้เห็นมาเป็นประจำหาคุณค่าได้ที่ไหน เราจะเอาทุกข์ทางไหนเป็นกฎเป็นเกณฑ์ ถ้าเราเชื่อธรรมพระพุทธเจ้า ก็เอาทุกข์ในทางความเพียร เอ้า ตายก็ตาย ไม่ตายให้รู้ นี่จึงชื่อว่านักรบเพราะเอาจริงเอาจัง

มรรคผลนิพพานอยู่ในหัวใจของเรานี่ เพราะกิเลสปิดบังไว้ที่นี่ เปิดกิเลสออกหมดแล้วไม่สงสัยมรรคผลนิพพาน สงสัยหาอะไร กิเลสเท่านั้นพาให้สงสัย อันใดก็ตามแย็บออกมาเป็นเรื่องของกิเลส ๆ เมื่อกิเลสหมดไปแล้วไม่มีอะไรแย็บที่นี่ หมดเรื่องหลอกลวงโดยประการทั้งปวง เหลือแต่เพียงขันธ์ห้าแสดงตามอาการของตนอยู่เท่านั้น เหมือนหางจิ้งเหลนขาด ไม่มีใครเป็นเจ้าของ

ตอนกิเลสเป็นเจ้าของนี่มันพาฟัดพาเหวี่ยงไม่มีหยุดมีถอยเหมือนกังหัน พอธรรมเป็นเจ้าของธรรมไม่ยึดนี่ กิเลสเป็นเจ้าของมันยึดขันธ์มันแบกขันธ์ พาให้แบกขันธ์มันถึงหนัก ธรรมเป็นเจ้าของขันธ์ธรรมไม่ยึดขันธ์นี่ เป็นเพียงนำขันธ์เป็นเครื่องมือทำประโยชน์ อาศัยกันไปเพียงวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น พอถึงกาลที่ขันธ์จะทนไม่ได้แล้วก็ปล่อยไปเสียตามหลักธรรมชาติของมัน ไม่อาลัยเสียดาย

จิตที่พอตัวแล้วย่อมเป็นธรรมชาติของตัวเอง นั่นแหละผลแห่งการปฏิบัติด้วยความเด็ดเดี่ยวอาจหาญตามหลักประเพณีของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกที่ท่านพาดำเนินมา นี้คือทางเดินอันถูกต้องและราบรื่นดีงาม จงยึดทางดำเนินวิธีดำเนินของท่านให้เหนียวแน่นมั่นคง อย่าให้กิเลสมารมีโอกาสสอดแทรกเข้ามาในวงความเพียรนี้ได้ ความพ้นทุกข์จะเป็นสมบัติอันคุ้มค่าน่าอัศจรรย์ของท่านนักปฏิบัติทั้งหลาย โดยไม่มีอะไรมาเป็นอุปสรรคได้

อย่าพากันตื่นโลก โลกนี้มีแต่ป่าช้า ตายแล้วเกิด เกิดแล้วตาย เต็มไปทุกแห่งหนตำบลหมู่บ้าน มีเต็มไปหมดตั้งแต่ป่าช้า เราชอบนักหรือป่าช้า ถ้าไม่ชอบป่าช้าอยากจะลบล้างป่าช้า ก็จงลบล้างกิเลสตัวพาให้จับจองป่าช้านี้ออกให้หมดแล้วก็หมดปัญหาไปเอง อยู่ไหนอยู่เถอะทีนี้ ความทุกข์ที่แสนทรมานมาด้วยความเพียรนั้นหมดปัญหาไม่ได้ทุกข์ต่อไปอีกแล้ว

นี่ละงานของศาสนามีวันจบสิ้นลงได้อย่างนี้ เมื่อถึงขั้นสำเร็จโดยสมบูรณ์แล้ว **วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ** เสร็จกิจทุกอย่าง บรรดางานที่ถอดถอนหรือต่อสู้กับกิเลสเสร็จสิ้นลงแล้วโดยสมบูรณ์ ส่วนงานภายนอกงานโลกงานสงสาร เกิดมาก็ได้ทำงานมาโดยลำดับลำดา จนถึงวันตายก็ไม่ปรากฏว่างานนั้นสิ้นสุดลง จำต้องตายอยู่กับงาน ตายอยู่กับความห่วงใยพัวพันตลอดไปหาที่สิ้นสุดยุติไม่ได้

อย่าไปวาดภาพว่าผู้นั้นจะมีสุขคนนี้จะมีสุข คนนั้นมั่งมีศรีสุข คนนั้นมียศถาบรรดาศักดิ์สูง มีหน้ามีตาสง่าผ่าเผย มีความสุขความเจริญ หน้าของเราก็มี แต่ก็ไม่พ้นจากทุกข์ ถ้ากิเลสเหยียบหัวใจอยู่แล้วหน้าใครก็หน้าเถอะ วิชาใดที่เรียนมาก็เรียนมาเถอะ มันเป็นเครื่องมือของกิเลสให้ทำลายตนเองและคนอื่นได้เป็นอย่างดี ถ้าไม่มีธรรมเป็นน้ำเชื่อมหรือเป็นเบรกห้ามล้อไว้

เราสงสัยที่ตรงไหน ความทุกข์ในขันธ์ในจิตของคนมีกิเลสมันราบเหมือนหน้ากลองนั้นแล คือเป็นทุกข์เหมือนกันทั่วโลก จะเป็นสัตว์เป็นคนในชาติชั้นวรรณะใดตามสมมุตินิยม มีฐานะสูงต่ำขนาดไหน เงินทองข้าวของมีจำนวนมากน้อยเพียงไร นั่นเป็นเพียงวัตถุอันหนึ่ง ๆ ต่างหาก ส่วนกิเลสมันไม่ได้ขึ้นอยู่กับนั้น มันไม่ได้ไปสนใจกับสิ่งนั้น ๆ แต่มันสนใจกับหัวใจคนหัวใจสัตว์เท่านั้นเป็นที่เหยียบย่ำทำลายให้สนุกสนานของมัน จงพากันรู้ชัดที่ตรงนี้ เอาตรงนี้ให้มันแหลกแตกกระจายลงไปแล้ว ไม่ต้องถามเรื่องความสุขความเจริญเป็นอย่างไรบ้าง นิพพานเป็นอย่างไรบ้างดังที่กล่าวมาแล้ว

จงพากันตั้งใจอย่างจริงจัง สมเจตนาที่ผมทุ่มเทอรรถธรรมทุกขั้นทุกภูมิแก่หมู่แก่เพื่อน เพราะอยากให้เห็นของประเสริฐเลิศเลอนี้ เดี๋ยวนี้ใจมันกำลังเห็นกิเลสเป็นของเลิศเลอ ความขี้เกียจขี้คร้านมันก็เลิศเลอ ความอ่อนแอมันก็เลิศเลอเวลานี้ เพราะเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล ความจับจดไม่จริงไม่จัง เหลาะแหละคลอนแคลน ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นเรื่องของกิเลส จึงกลายเป็นสิ่งเลิศเลอไปตามมันหมด

ทั้ง ๆ ที่กำลังเดินจงกรมทำความเพียรอยู่นั้นแหละ กิเลสมันจูงจมูกไปเที่ยวกี่ทวีปก็ไม่รู้ ครั้นกลับมาก็โกยเอาทุกข์มาเผาหัวใจเจ้าของจมูกนั่นแหละให้ร้อนเป็นฟืนเป็นไฟไป นั่งภาวนาอยู่มันก็โกยเอาของดีไปกินหมด ตับ ไต ไส้ พุง ไม่มีเหลือ ถ้าพูดกันแบบวัตถุแล้วนักปฏิบัติเรานี่ไม่มีตับไตไส้พุงกันละ กิเลสเอาไปกินเรียบทั้ง ๆ ที่กำลังทำสมาธิภาวนาอยู่นั้นแหละ มันมาทำงานแทนความเพียรอยู่ที่ตรงนั้นแล ธรรมเลยเข้าแทรกไม่ได้ มีแต่ลมแต่แล้งว่าตนทำความเพียร ส่วนเนื้อหนังของดีกิเลสเอาไปกินหมด

นี่ได้เทศน์ทุกแง่ทุกมุม กลมายาของกิเลสเป็นอย่างไรนำมาพูดหมด เพราะได้เคยต่อสู้กันมาแล้ว จึงกล้าพูดว่าไม่มีอันใดแหลมคมยิ่งกว่ากิเลสในไตรภพนี้ และในขณะเดียวกันไม่มีอะไรแหลมคมยิ่งกว่าธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นเครื่องปราบกิเลสให้ราบลงไป พระพุทธเจ้าปราบกิเลสให้ราบลงไปด้วยธรรม สาวกปราบกิเลสให้ราบลงไปด้วยธรรม นอกนั้นไม่มีอะไรที่กิเลสจะกลัว ให้พากันเอาจริงเอาจังอย่าเหลาะแหละ ให้ยึดหลักไว้

การอยู่ด้วยกันไม่เป็นของแน่นอนนะ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** บอกอยู่ทุกขณะทุกเวล่ำเวลา ย่อมมีการพลัดพรากจากกันไปทั้งเป็นทั้งตายเป็นได้ทุกแง่ทุกมุมทั่วโลกธาตุ ไม่มีจุดมีดอนที่ตรงไหนละ เวลามาฟังครูบาอาจารย์จงฟังให้ถึงใจ อย่ามาฟังสักแต่เอาชื่อเอานามเอาไปจับจ่ายขายกินซึ่งมีเยอะนะ โลกามิสเหยียบย่ำทำลายเสียแหลก ธรรมไม่มีเหลือภายในใจเลย เป็นประโยชน์อะไรคนประเภทนั้นพระประเภทนั้น พระที่เป็นประโยชน์ทรงคุณค่าคือพระมีธรรมในใจ เอา อด ๆ ไปเถอะ จน ๆ ไปเถอะ ให้จนแบบ

พระจนแบบนักธรรมะไม่ตาย มีความสุขความสบายในจิตใจนั้นเป็นพอ บ่อความสุขจริง ๆ แล้วอยู่ที่ใจ อย่าเข้าใจว่าอยู่ที่ไหน อย่าวาดภาพหลอกตัวเอง

เอาละการแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๒๔

เดินตามครู

พื้นเพของจิตใจทั้งสัตว์ทั้งบุคคล เป็นสิ่งที่สกปรกรกรุงรังอยู่ด้วยเชื้อแห่งวัฏจักรวัฏวน รากเหง้าเค้ามูลของวัฏจักรวัฏวนมีอยู่ในจิตใจของสัตว์และบุคคลเหล่านี้เท่านั้น ไม่มีในที่อื่นใด อากาศกว้างแสนกว้างไม่มีประมาณ แผ่นดินหนาขนาดหนาหาสิ่งเทียบไม่ได้ แม่น้ำมหาสมุทรลึกแสนลึก กว้างแสนกว้าง กิเลสทั้งมวลไม่ไปก่อความรกรุงรังใส่ในสถานที่ดังกล่าวเหล่านั้นเลยแม้ตัวเดียว เพราะไม่เหมาะสมกับสิ่งเหล่านั้น

สิ่งที่เหมาะสมกันก็คือใจ เพราะฉะนั้นสัตว์และมนุษย์ เฉพาะอย่างยิ่งมนุษย์เราจึงต้องยอมรับสิ่งเหล่านั้นอย่างเปิดเผย ปิดกั้นไม่อยู่ ทั้งฝ่ายเหตุคือกิเลสที่พาให้แสดง ทั้งฝ่ายผลคือสุขแลทุกข์ที่แสดงออกทางกาย วาจา ใจ เรื่อยมา การคาดการเกิดการตาย ตายเกิดตายสูญ คาดเท่าไรจึงไม่มีถูกต้องตามหลักความจริง จะคาดไปตั้งกัปตั้งกัลป์ก็เช่นเดียวกับเราหารอยเท้าของสัตว์บนอากาศนั้นแล เพราะไม่มีสัตว์ตัวใดจะไปเหยียบเป็นร่องรอยไว้ตามอากาศ นอกจากตามพื้นที่ที่สัตว์ควรเดินได้เท่านั้นจึงจะเห็นร่องรอย

การคาดเชื้อที่พาให้สัตว์เกิดตายซึ่งฝังอยู่ภายในจิตนั้น ไม่ใช่นก ไม่ใช่รอยนกพอจะมองเห็นหรือคาดคิดให้ถูกได้อย่างง่ายดาย แต่เป็นนามธรรมที่จะมองเห็นและตัดขาดได้ด้วยสติปัญญาเป็นขั้นๆ เท่านั้น พระพุทธเจ้าจึงประกาศศาสนธรรมไว้เป็นแบบฉบับสำหรับทดสอบแยกแยะกิเลสทั้งมวลให้เห็นตามความจริง และสลัดตัดขาดออกจากใจได้ ใจจึงเป็นพื้นฐานอันควรเกิดควรอยู่ของกิเลสและบาปธรรมทั้งมวล การพิสูจน์ทั้งกิเลสทั้งธรรมจึงพิสูจน์ลงที่ใจ ไม่มีที่อื่นเป็นที่พิสูจน์และเห็นจริง

ตามปกติของสามัญชนเราจะไม่มีทางรู้ได้และไม่มีทางที่จะพูดได้ด้วยว่า จิตนี้สกปรกรกรุงรังกับสิ่งนั้นๆ และสิ่งนั้นทำให้เป็นทุกข์อย่างนั้น เพราะไม่มีเครื่องมือสอดส่อง ไม่มีเครื่องมือทดสอบ นอกจากธรรมเท่านั้นเป็นเครื่องทดสอบ

ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีศาสดาแนะแนวทางเป็นลำดับมา เฉพาะอย่างยิ่งองค์ปัจจุบันที่โลกชาวพุทธถือว่าเป็นองค์สดๆ ร้อนๆ เพราะต้องยึดกาลสถานที่ตามวิสัยของโลก ซึ่งผิดกับธรรมในหลักธรรมชาติอันเป็นความจริงอยู่มาก หลักธรรมอันเป็นความจริงนั้นไม่มีกาล ไม่มีสถานที่ คำว่าพระพุทธเจ้าทั้งหลายนั้นก็แยกออกมาพูดตามสมมุติเท่านั้น หลักธรรมชาติแท้ๆ คือองค์ศาสดาหรือองค์พระพุทธเจ้าแท้นั้นพูดไม่ถูก แต่ผู้ปฏิบัติกำจัดกิเลสภายในใจให้กระจายออกไปแล้ว ธรรมชาตินี้ผู้นั้นก็สามารถรู้ได้เองโดยไม่ต้องไปถามผู้หนึ่งผู้ใดเลย แม้พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์จะปรินิพพานนานกี่กัปนับไม่

ถ้วนก็ตาม คำว่าผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเราตถาคตนี้ เป็นธรรมประกาศตัวของผู้เห็นธรรมนั้นว่าได้เห็นตถาคตทุก ๆ พระองค์ ไม่ต้องพูดเฉพาะตถาคตเพียงองค์เดียว คือศาสดาของเราองค์เดียวนี้เลย เพราะตถาคตทั้งหลายเหมือนกันด้วยความบริสุทธิ์ด้วยหลักธรรมชาติอันนี้

หลักธรรมชาตินี้เราจะพูดว่ามีอยู่เหมือนโลกทั่วไปก็กลายเป็นโลกเสีย ว่าสูญสิ้นไปก็ไม่ใช่ฐานะของธรรมชาตินี้จะเป็นอย่างนั้นได้ หากจะพูดพอคาดได้ ธรรมชาตินี้อยู่ท่ามกลางที่โลกไม่สมมุติกัน จิตที่บริสุทธิ์แล้วย่อมเป็นเช่นนั้น ย่อมไม่อยู่ในสมมุติว่าสูญไปหรือมีอยู่ แต่อยู่ท่ามกลางที่โลกไม่สมมุติกัน หรือที่โลกเอื้อมไม่ถึง

ด้วยเหตุนี้การพิสูจน์เรื่องการเกิดการตายแบบสามัญทั่วไปนั้น จะพิสูจน์จนวันตายหรือกี่กัปกี่กัลป์ ก็เหมือนกับเที่ยวดูรอยเท้าของสัตว์บนอากาศนั่นแล หาความหมายไม่ได้ เสียเวล่ำเวลาเปล่า ๆ ฉะนั้นงานที่จะให้รู้จริงเห็นจริงในธรรมที่กล่าวมานี้ จึงเป็นงานใหญ่โตรโหฐาน ยากลำบากหรือหนักยิ่งกว่างานอื่นใดบรรดาที่โลกทั้งหลายเคยทำกันมา ดังพระพุทธเจ้าทรงเสาะแสวง หรือทรงบำเพ็ญพระบารมีมาเท่านั้นเท่านี้กัปซึ่งเป็นปริยาย ถ้าเป็นต้นไม้ก็เปรียบได้กับกิ่งก้านสาขาดอกใบของไม้ต้นนั้นไม่ใช่รากแก้วอันสำคัญ รากเหง้าเค้ามูลของบารมีที่จะยังใจให้มีความเจริญรุ่งเรืองเต็มที่ก็เหมือนกัน ได้แก่ จิตตภาวนา นี่เป็นหลักสำคัญมาก แต่เป็นธรรมเกี่ยวโยงแยกกันไม่ออก การให้ทาน การรักษาศีล ออกไปจากอวัยวะต้นไม้ต้นเดียวกัน คือออกจากจิตดวงเดียว

เมื่อสรุปเพื่อให้รู้ให้เห็นองค์ตถาคตอย่างแท้จริงในหลักธรรมชาติ ที่กล่าวว่าตถาคตทั้งหลายนั้นคืออะไรอยู่สถานที่ใดนั้น ต้องรวมลงในจิตตภาวนา นี่แลเข้าในจุดที่ว่า ศาสนธรรมเป็นเครื่องซักฟอกสิ่งสกปรกรกรุงรังทั้งหลายภายในจิตใจออกด้วยศรัทธาธรรม วิริยธรรม ขันติธรรม สติธรรม ปัญญาธรรม เป็นต้น

เมื่อธรรมมีมากน้อยซึมซาบเข้าถึงใจ ย่อมเป็นเครื่องสนับสนุน เป็นเครื่องซักฟอกใจโดยลำดับ สิ่งทั้งหลายที่สกปรก เคยมืดมิดปิดหัวใจมาเป็นเวลานานและหนาแน่นเพียงไร ก็ค่อยจางออกไป ๆ เพราะอำนาจแห่งธรรมที่แทรกเข้าไปไม่หยุดไม่ถอย ด้วยอำนาจแห่งความเพียรเป็นสำคัญ

ดังนั้นงานจิตตภาวนาจึงเป็นงานสำคัญมาก เพราะเป็นงานที่จะให้ถึงจุดสุดยอดแห่งความจริงทั้งหลายทั้งภายในและภายนอกทั่วโลกแดนดิน ตลอดไตรโลกธาตุจะมารวมอยู่ภายในจิตนี้ ผู้ไปเกิดในปรโลก ภพไหนต่อภพไหนในสามภพนี้ มีกี่กำเนิดนับไม่ถ้วนก็คือจิตดวงนี้เป็นตัวยืนโรงพาให้เกิด เพราะฉะนั้นเวลาปฏิบัติกำจัดกิเลสลงไปโดยลำดับภายในจิตนี้ กิเลสจึงรวมตัวเข้าไปสู่จิตดวงนี้ ที่จะรู้จะเห็นอย่างเปิดเผยขึ้นกับตัว

ที่เรียกว่า **สนฺทิฏฺฐิโก** งานนี้จึงเป็นงานใหญ่โตมาก ดังพระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญมา ที่เคยได้อธิบายหลายครั้งหลายหนแล้ว ทรงสละเป็นสละตาย ทรงถวายชีวิตเพื่อธรรม เพื่อความเป็นศาสดาของพระองค์ และเพื่อความเป็นศาสดาของโลก จนกลายเป็นศาสดาของโลกขึ้นมาเพราะความพากเพียร

ถ้าจะเทียบก็เหมือนโลกธาตุหวั่นไหวนั่นแล เพราะไม่มีใครทำได้ดังพระองค์ งานที่พระองค์ทรงทำคืองานเช่นไร คือ งานรื้อภพรื้อชาติ รื้อวัฏสงสาร รื้อวัฏจักร รื้อวัฏวนออกจากพระทัย เป็นงานหนักขนาดไหนเราทราบกันอยู่แล้ว เบื้องต้นพระองค์ทรงเจริญอานาปานสติอย่างจริงจัง เป็นตายไม่ทรงคำนึง ขอให้รู้แจ้งแทงทะลุดงหนาป่าทึบคือกิเลสภายในพระทัยเป็นที่พอพระทัย สุดท้ายก็สำเร็จดังพระทัยหมาย กลายเป็นศาสดาของพระองค์อย่างเต็มภูมิ และเป็นศาสดาผู้ลือนามของโลกด้วยการประทานพระโอวาทแก่บรรดาสัตว์ผู้ควรแก่ธรรมเรื่อยมาจึงถึงปัจจุบันนี้ พวกเราทั้งหลายได้เทิดทูนและปฏิบัติตาม พอมองเห็นเหตุเห็นผลเห็นอรรถเห็นธรรมบ้าง เหมือนแสงหิ่งห้อยก็ยังดี

เอ้า ทีนี้สรุปเข้ามาหางานที่พระองค์ประทานแก่นักบวชอย่างพวกเรา คืองานเช่นไร งานเหล่านี้พระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายได้ทรงดำเนินและดำเนินมาแล้วอย่างไร ท่านจึงตักตวงเอามรรคผลนิพพาน ผ่านพ้นโลกวัฏจักรไปได้นับจำนวนไม่น้อย เฉพาะสาวกของพระพุทธเจ้าของเราเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น ก็มีจำนวนมากเกินกว่าที่เราจะนับอยู่แล้ว

ท่านเหล่านี้ คือท่านผู้ตักตวงเอามรรคผลนิพพานเต็มเม็ดเต็มหน่วย พ้นจากโลกวัฏวนนี้ไปได้ กลายเป็นวิวัฏจักรวิวัฏจิต ไม่หมุนแล้ว งานของท่านคืองานเช่นไร นี่แหละที่ว่างานใหญ่โตของนักบวชเรา เราอย่าเห็นอย่าสำคัญว่างานอื่น ๆ เป็นงานของพระ เป็นงานเนื้องานหนังของพระจริง ๆ ไม่มีอะไรเป็นเนื้อเป็นหนังเป็นงานอันแท้จริงที่จะพาให้เห็นเหตุเห็นผลเห็นอรรถเห็นธรรมและรู้แจ้งแทงทะลุไปโดยลำดับได้ นอกจากงานจิตตภาวนา

จิตตภาวนานี้แล คืองานของพระโดยตรง พระพุทธเจ้าแลสาวกประเสริฐเลิศโลกเพราะงานจิตตภาวนานี้แล แต่งานจิตตภาวนาธรรมนั้นจะทำอย่างไรจึงจะถูกตามเป้าหมายของงานจิตตภาวนา และชิ้นส่วนของงานที่ทำและผนวกกันเข้าเป็นจิตตภาวนานั้นคืออะไรบ้าง **เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ** เป็นต้น เหล่านี้แลที่พระพุทธเจ้าและอุปัชฌาย์ทรงมอบและมอบให้กุลบุตร ยึดไปประกอบเป็นองค์จิตตภาวนาเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันคือพวกเรา ทรงมอบกรรมฐานห้าเหล่านั้นให้เป็นหน้าที่ของอุปัชฌาย์ เพื่อฝึกอบรมสัทธิวิหาริกของตนในขณะบวชและเวลาต่อไปโดยย่นย่อ พอเหมาะกับ

กาลเวลาที่มีน้อยว่า **เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ** เพียงเท่านั้นก่อน จากนั้นก็ชี้แจงกระจายไปถึงอาการ ๓๒ ซึ่งมีอยู่ในร่างกายของเราจนตลอดทั่วถึง

ทั้งดินทั้งน้ำทั้งลมทั้งไฟ คลี่คลายขุดค้นดูสิ่งอันเป็นที่ซุ่มซ่อนของวัฏจิต ได้แก่กิเลส มันแทรกสิงอยู่ทุกขุมขน แทรกสิงอยู่ทุกอวัยวะ ไม่ว่าส่วนหยาบส่วนละเอียด แทรกสิงอยู่ในธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ที่เรียกว่ากองรูป ตั้งแต่ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไส้ใหญ่ ไส้น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า แทรกไปหมด กิเลสยึดครองว่าเป็นเราเป็นของเราทั้งสิ้น

ส่วนใดสะอาดอันใดสกปรก กิเลสไม่สนใจ ไม่หมุนพวงมาลัยของจิตเข้าไปสู่จุดนั้น เพราะจะเป็นข้าศึกต่อตนคือกิเลสเสียเอง จึงเหมาเอาหมดว่าเป็นเราเป็นของเรา นี่ส่วนหยาบกิเลสก็จับจองเอาไว้หมด

ส่วนละเอียด เวทนา สุข ทุกข์ เฉยๆ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ มันก็จับจองว่าเป็นเราเป็นของเราไปหมด สัญญา สังขาร วิญญาณ กิเลสแทรกไว้หมด กำอำนาจไว้หมด เมื่อเป็นเช่นนั้นเราทั้งคนเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล หาเราอย่างแท้จริงคือเราแบบอิสระโดยธรรมมีที่ไหน มีแต่เราของกิเลสทั้งนั้น เวลาจะปฏิบัติอรรถธรรมเพื่อฆ่ากิเลส กิเลสก็ถือเอาเรานี้เป็นตัวประกันให้อยู่ข้างหน้าเสีย เมื่อจะจ่อศาตราวุธเข้าไปสู่ตัวกิเลสก็ไปเจอแต่เราเสีย คือกิเลสมันเอาขันธ์ทั้งห้านี่มาบังหน้าไว้เสีย ว่านี่คือเรานี้คือของเรา ถ้าจะชำระสะสางตรงไหนก็กลัวเราจะกระทบกระเทือน กลัวเราจะลำบากเพราะกิเลสมันเอาสิ่งเหล่านี้เป็นตัวประกันไม่ให้ทำลายมันได้ มันอยู่ฉากหลัง

เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงต้องได้ใช้ความพยายามอย่างเต็มที่เต็มฐาน มีวิธีการ มีหลักวิชาเป็นเครื่องกำจัด เป็นเครื่องรบราฆ่าฟัน เป็นเครื่องต่อสู้กัน ดังพระพุทธเจ้าทรงดำเนินและสั่งสอนไว้แล้ว จึงให้แยกให้กระจายสิ่งเหล่านี้ออกด้วยสติปัญญา ตามจุดที่กิเลสมันเที่ยวจับจองเอาไว้ เช่น ผมก็ของเรา ขนก็ของเรา เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นเราเป็นของเรา

ในเบื้องต้นใช้คำบริกรรม จะบริกรรมบทใดก็ตาม เพื่อจิตจะได้มีความสงบยับยั้งตั้งตัวได้ไม่แส่ส่ายอันเป็นเรื่องของความไม่แน่ใจ ใจเรรวนกระสับกระส่าย จึงต้องทำจิตให้สงบ เมื่อจิตมีความสงบแล้วใจก็แน่วแน่ ในวาระต่อไปก็พิจารณาแยกแยะดูสิ่งเหล่านี้ที่เป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล นับแต่ผิวหนังเข้าไปถึงอาการต่างๆ ของร่างกายด้วยสติปัญญา เพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงเป็นลำดับไป นี่เรียกว่างานของพระ สมฐานะ สมเพศ สมความหมายมั่นปั้นมือว่าบวชมาฆ่ากิเลส งานเหล่านี้แลคืองานฆ่ากิเลสตามทางศาสดาและพระสาวกท่านดำเนินมา

จงพิจารณาให้เห็นทั้งภายนอกว่า ที่ว่าเราว่าของเรานั้น อะไรเป็นเราอะไรเป็นของเรา พิจารณาขุดค้นลงไปจนเห็นความจริงความปลอมในขันธ์และหายสงสัยไปโดยลำดับ นี่คือการค้นหาความจริงเข้าไปทำลายสิ่งจอมปลอมทั้งหลาย ที่ว่านั่นเป็นเรานี่เป็นของเรา เป็นต้น แยกแยะดูตามความจริงของสิ่งนั้นๆ ความเป็นจริงนี้คือธรรมของจริง เข้าไปทำลายสิ่งจอมปลอมทั้งหลายที่กิเลสยึดครองอยู่นั้น และปล่อยวางๆ ไปตามลำดับที่รู้ที่เข้าใจ คำว่าปล่อยวางก็หมายถึงการทำลายความยึดมั่นถือมั่นสำคัญผิดอันเป็นเรื่องของกิเลสปักเสียบเอาไว้นั่นแล

งานเหล่านี้จึงไม่ใช่งานเล็กน้อย ผู้ปฏิบัติจึงต้องทำหน้าที่ของตัวอยู่ทุกเวลาไม่มีอิริยาบถ ยืนเดินนั่งนอน เว้นแต่หลับ ก็ต้องทำงานด้วยการบริกรรมหรือการพินิจพิจารณาตามขั้นตามภูมิของจิต ถ้าจิตยังไม่สงบ ก็ทำจิตให้สงบด้วยคำบริกรรมบทใดก็ได้ตามความถนัดในอิริยาบถต่างๆ ไม่ลดละท้อถอย

ผู้มีความสงบที่ควรใช้ปัญญาก็ใช้ปัญญาตามขั้นของปัญญานั้นๆ ปัญญาทำการแยกแยะคลี่คลายดูให้เห็นกองธรรม และกองกิเลสภายในกายในขันธ์นี้ ความจริงสิ่งเหล่านี้มันไม่ได้หนาแน่นมั่นคงอะไรเลย มีแต่ความเปลี่ยนแปลงแปรปรวน ความแตกความพังทลายอยู่ทุกอาการอยู่ทุกระยะ แต่กิเลสมันไม่ยอมให้เห็น มันปักเสียบลึกลงถึง**ขั้นนิจฺจํ ขั้นสุขํ ขั้นอตฺตา** แม้ทุกส่วนของร่างกายจะแปรอยู่ตลอดเวลา มันก็หน้าด้านหาญสู้ธรรมว่าเป็น**นิจฺจํ** ของเที่ยงถาวร **ทุกฺขํ**เต็มตัวมันก็ว่า **สุขํ อนตฺตา**เต็มตัวมันก็ปักเสียบลงไปว่า เป็น**อตฺตา** เป็นเราทั้งสิ้น ซึ่งล้วนแต่สิ่งจอมปลอมที่แทรกสิงอยู่ในขันธ์ในจิต

สิ่งที่แทรกสิงอยู่นี้แลคือภัยของจิตแท้ ไม่ใช่สิ่งใดเป็นภัยของจิต อย่าไปมองดินฟ้าอากาศหรือที่ไหนๆ ว่าเป็นภัย คือสิ่งเหล่านี้เท่านั้นเป็นภัยของจิต ผู้ปฏิบัติจึงต้องคุ้ยเขี่ยขุดค้นลงไปตามสิ่งที่เป็นภัยมันแทรกซึมอยู่ นี่ยึดตรงไหนเป็นทุกข์ตรงนั้น ความยึดถือเบาบางลงไปเท่าไร ความทุกข์ก็เบาบางลงไปตามๆ กัน ขณะเดียวกันความสุขก็เริ่มมีขึ้น ทุกข์เป็นผลของกิเลสความยึดความสำคัญมั่นหมาย ทำให้รักชอบเกลียดโกรธต่างๆ ล้วนแต่เป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวลพาให้เป็นไป จึงต้องอาศัยการคลี่คลายพินิจพิจารณาอยู่ไม่ลดละท้อถอย จนกระทั่งรู้แจ้งตามหลักความจริงในส่วนใด เช่นรู้แจ้งในรูปขันธ์ ความจอมปลอมของกิเลสที่ยึดครองก็สลายตัวลงไป เหลือแต่ความจริง

รูปขันธ์ก็ทราบว่ารูปขันธ์ตามหลักความจริง ไม่ยึดมั่นถือมั่น ความหนักหน่วงถ่วงจิตใจที่เคยเป็นมาก็ถอนตัวออกมาเป็นขั้น ๆ นี่แลงานของผู้จะรื้อภพรื้อชาติรื้อวัฏสงสารซึ่งเต็มอยู่ภายในใจ พิจารณาอย่างนี้ต้องรื้อถอนแบบนี้ เกี่ยวกับรูปขันธ์คือกายเรา เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์แต่ละอย่างๆ ละเอียดเข้าไป

โดยลำดับที่มันปักเสียบไว้อย่างลึกลับ ฝังจมอยู่ภายในจิต มันบังคับให้ว่าเป็นเราเป็นของเราทั้งนั้น

จงพิจารณาแยกแยะให้เห็นตามความจริงของสิ่งนั้น ๆ ซึ่งมีแต่ความเกิดความดับอยู่เป็นประจำ ทุกข์ก็เป็นเพียงทุกข์ซึ่งเป็นความจริงอันหนึ่ง สุขเกิดมาก็สักแต่ว่าเป็นความจริงอันหนึ่งแล้วก็ดับไป ๆ ขึ้นชื่อว่าสมมุติแล้วไม่มีอะไรที่จะคงเส้นคงวา อยู่ในกฎของ**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**ทั้งสิ้น จะยึดเป็นตัวเป็นเราเป็นเขาเป็นของเราของเขาได้อย่างไร หาที่ไว้ใจได้อย่างไรกับสิ่งที่หมุนติ้วอยู่ด้วยกงกรรมของ**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เช่นนี้ มันเหมือนฟุตบอลกลิ้งไปกลิ้งมา ด้วยความแปรสภาพ หาความยั่งยืนแน่นอนได้อย่างไร

จงพิสูจน์เข้าไปด้วยสติปัญญา ขั้นนี้เป็นขั้นปัญญา จงพิจารณาให้เห็นมันออกมาจากไหน ทุกขเวทนาทางกายอาศัยกายเกิดขึ้น แต่ไม่ใช่กาย สุขเกิดขึ้นก็ไม่ใช่กาย มันเป็นเวทนาของมันต่างหาก อุเบกขาเกิดขึ้นภายในกายก็ไม่ใช่กาย มันเป็นความจริงอันหนึ่ง ๆ ที่ปรากฏขึ้นแล้วดับไป ๆ ทั้ง ๆ ที่ร่างกายยังไม่ดับ แต่สิ่งเหล่านี้มีการเกิดดับอยู่เสมอ เช่น นั่งนานก็เกิดทุกข์ พอเปลี่ยนอิริยาบถมันก็หาย แน่ะ อาการที่แสดงเหล่านี้แลคือความเกิดความดับของมัน นี่พูดถึงเวทนาทางกาย

เมื่อพูดถึงเวทนาทางกายแล้ว มันก็ไม่พ้นที่จะเข้าสู่เวทนาทางจิต เพราะจิตมีความกระเพื่อมตัวออกมา สำคัญมั่นหมายในสิ่งใดที่ขัดกับความต้องการของตน มันก็เป็นทุกข์ขึ้นมา ถูกกับความต้องการของตนก็แสดงความรื่นเริง อันเป็นเรื่องความลืมตัวภายในจิตขึ้นมา มันไม่ใช่ของดี มันเป็นของจอมปลอมด้วยกันทั้งสองอย่างนั้นแล ถ้าปัญญาได้พิจารณาลงไปแล้ว จะเห็นความจอมปลอมมันมีอยู่รอบจิต ไม่ว่าจะเกิดทางสัญญา ไม่ว่าจะเกิดทางเวทนา เกิดทางสังขาร เกิดทางวิญญาณ มันล้วนแต่ของจอมปลอมทั้งนั้น เพราะเจ้าจอมปลอมเป็นผู้ผลิตขึ้นมาให้ยึดให้ถือให้สำคัญมั่นหมาย

สติปัญญามีเท่าไรทุ่มลงไปให้เห็นตามหลักความจริงอันนี้ สิ่งเหล่านี้จะแจ้งชัดขึ้นภายในปัญญาของผู้ปฏิบัตินั่นแล เมื่อแจ้งชัดตรงไหนแล้ว จำเป็นอะไรจะต้องไปดูอีกพิจารณาอีก ความแจ้งชัดเต็มที่แล้วนั้นจะหาอะไรมาแทรกอีกได้อย่างไร เพราะเต็มที่แล้วในขั้นนี้ เต็มที่แล้ว ๆ เข้าไปโดยลำดับ ๆ ทีนี้เราจะหาบุญหาบาปที่ไหนล่ะ เมื่อไล่กันเข้าไป ตะล่อมกันเข้าไป กิเลสทั้งมวลที่จับจองตัวของเราให้หนาแน่นยิ่งกว่าภูเขาทั้งลูก ได้ถูกทำลายลงไปด้วยสติปัญญาแล้ว ขาดวรรคขาดตอนไปเป็นลำดับและรู้ชัดประจักษ์ใจ จนกระทั่งกิเลสชนิดละเอียดรวมตัวเข้าไปสู่จิตแห่งเดียว

แล้วทำการฟาดฟันหั่นแหลกแตกกระจายกันตรงนั้นอีก เป็นแต่กิเลสประเภทจอมกษัตริย์มันอยู่ตรงนั้น จอมกษัตริย์วัฏจักรรวมตัวเข้าไปอยู่จิตนั้นแห่งเดียว เพราะ

ถูกตัดสะพานเชื่อมโยงกับสิ่งภายนอกหมดแล้ว สิ่งเชื่อมโยงกับขันธ์ทั้งห้าก็ถูกตัดเข้าไปหมด เหลือแต่ธรรมชาติคืออวิชชา ก็ไม่พ้นสติปัญญาไปได้ เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นสมมุติ สิ่งเหล่านั้นเป็นกิเลส จะมาถือว่าเป็นเราเป็นของเราได้อย่างไร

เมื่อได้แยกแยะเห็นตามความจริงของมันแล้ว ต้องกระจายสูญหายไปได้เช่นเดียวกับกิเลสอื่นๆ ไม่มีเหลือ นั่นละที่ท่านว่าท่านทำลายภพชาติ ภพชาติอยู่ที่จิต ไม่ได้อยู่ที่ดินฟ้าอากาศ ท้องฟ้า มหาสมุทรที่ไหน การตายเกิดตายสูญ หาที่ไหนไม่เจอ ดูที่ตรงนี้ถึงจะเจอ มันอยู่ที่จิตนี้เท่านั้น ตายเกิดก็คือเชื้ออวิชชาพาให้เกิด คำว่าตายสูญก็คือเชื้ออวิชชาหลอก ความจริงมันสูญได้ที่ไหน คำว่าสูญก็คือความจอมปลอมของอวิชชาหลอกสัตว์โลกต่างหากนี่

เมื่อความจริงปรากฏเต็มภูมิภายในใจแล้วจะทราบเองทุกรายไปไม่ต้องถามพระพุทธเจ้า แม้มีกี่พระองค์มาประทับอยู่ตรงหน้านี้ก็ตาม พูดแล้วสาธุ ไม่ได้ประมาท พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ท่าน ที่เราเทิดทูนสุดหัวใจอยู่แล้ว เพราะ **สนฺทิฏฺฐิโก** พระองค์ไม่ได้ทรงผูกขาดไว้เฉพาะพระองค์เดียว ไม่ว่าศาสดาองค์ใด สอนธรรมแบบเดียวกันเพื่อ **สนฺทิฏฺฐิโก** แบบเดียวกัน รู้จริงเห็นจริงภายในจิตนี้ด้วย **สนฺทิฏฺฐิโก** แบบเดียวกัน

นี้ละการรื้อภพรื้อชาติด้วยงานอันสำคัญที่กล่าวมา พระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายท่านตักตวงเอามรรคผลนิพพานด้วยงานจิตตภาวนานี้ และข้ามโลกข้ามสงสารไปอย่างอัศจรรย์ ทั้งๆ ที่ท่านก็เป็นมนุษย์เหมือนเราท่านทำไมทำได้ กลายเป็นผู้วิเศษวิโสเหนือโลกสมมุติทั้งปวง ได้กราบไหว้ท่าน พวกเราเป็นอย่างไร ท่านดำเนินงานอย่างไร งานชนิดใดที่ท่านทรงบำเพ็ญและบำเพ็ญ บรรดาสาวกทั้งหลายจึงได้เป็นอย่างนั้น แล้วงานนั้นก็ได้มอบไว้แล้วกับเราทั้งหลาย คืองานจิตตภาวนา อันเป็นงานสำคัญที่จะรื้อภพรื้อชาติให้กระจ่างแจ้งภายในจิตเช่นเดียวกับครั้งพุทธกาล ไม่ได้นอกเหนือหรือยิ่งหย่อนกว่ากันเลย ทำไมพวกเราจะทำไม่ได้ จะเป็นไปไม่ได้ จะบรรลุไม่ได้ เมื่อความพากเพียรและสติปัญญาศรัทธามีอยู่ ปฏิบัติอยู่แบบลูกศิษย์ตถาคตน่ะ

กาลสถานที่ไม่ใช่อุปสรรค ไม่ใช่เครื่องกีดขวาง กิเลสภายในจิตใจต่างหากกีดขวางมรรคผลนิพพาน กีดขวางทางเดินของเรา ที่จะก้าวไปเพื่อมรรคผลนิพพาน อย่าเข้าใจว่ากาลสถานที่หรือสิ่งอื่นใด บุคคลใด เรื่องใด ซึ่งอยู่ภายนอกจะมาทำการกีดขวาง ถ้าไม่ใช่ใจเป็นผู้ไปสำคัญมั่นหมาย แล้วกว้านเอาเรื่องเหลวไหลต่างๆ มากีดขวางตัวเองเท่านั้น กาลโน้นกาลนี้จึงเสมอภาคกัน กิเลสก็เป็นประเภทเดียวกัน ธรรมเครื่องชำระหรือเครื่องปราบปรามกิเลสก็เป็นประเภทเดียวกัน คงเส้นคงวาคือ มัชฌิมาปฏิปทา ไม่มีคำว่ายิ่งไม่มีคำว่าหย่อน ไม่มีคำว่าเกินไป มีแต่ความเหมาะสมทั้งนั้น ไม่ว่าจะนำมา

ปราบกิเลสประเภทใด ธรรมเหล่านั้นเหมาะสมตลอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน จะแตกต่างกันอย่างไรกับครั้งพุทธกาลน่ะ เพราะกิเลสก็มีประเภทเดียวกัน ธรรมเครื่องปราบกิเลสก็มีประเภทเดียวกัน เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ต้องนำมาปราบได้ กิเลสฉิบหายไปได้ ถึงความสิ้นสุดแห่งทุกข์ได้ด้วยธรรมเหล่านี้ โดยไม่มีข้อเคลือบแคลงสงสัย

แล้วใครจะเป็นผู้ปราบกิเลสที่กล่าวมาเหล่านี้ถ้าไม่ใช่เราเอง ตรงกันข้ามอย่าให้กิเลสมันปราบเราหนา ทุกวันทุกอิริยาบถส่วนมากมีแต่กิเลสปราบเราโดยไม่รู้สึกตัว เพราะมันแทรกซึมอยู่ทุกแห่งทุกหน รอบอวัยวะสกลกายภายในขันธ์ทั้งห้า ตลอดถึงจิต เต็มไปด้วยกิเลสที่จับจองไว้หมด เพราะฉะนั้นจึงต้องคุ้ยเขี่ยขุดค้นหาอรรถหาธรรมเข้ามาเป็นเครื่องต้านทานต่อสู้กัน จนเห็นเหตุเห็นผล เห็นความแพ้ความชนะกันจึงเรียกว่านักต่อสู้

ถ้าลงได้ต่อสู้กันแล้วต้องมีคำว่าแพ้คำว่าชนะจนได้ ต่อไปก็มีคำว่าชนะ ๆ ๆ ถึงชัยชนะอย่างสุดยอด กิเลสหลุดลอยออกไปจากใจหมดแล้ว ไม่มีคำว่ากิเลสเข้ามาแทรกสิงจิตใจอีกแล้ว กาลไม่มี สถานที่ไม่มี อกาลิโกคืออะไร ก็คือไม่ใช่กาล อกาลิกจิต อกาลิกธรรมอยู่ที่ใจดวงเดียวนี้ ไม่มีกาลไม่มีสถานที่ การเห็นตถาคตอย่างเต็มองค์เห็นที่ตรงนี้

ไม่ถามใครให้เสียเวล่ำเวลา ถามทำไมความจริงเป็นอย่างเดียวกัน ถามท่านก็คือถามเราซะซิ เพราะความจริงอันนี้กับความจริงอันนั้นเป็นอันเดียวกันเหมือนกัน ถ้าใช้คำว่าเหมือนก็เหมือนกัน ถ้าไม่เหมือนก็อันเดียวกัน จิตเป็นธรรม ธรรมเป็นจิต เป็นเอกีภาพ

เวลามีชีวิตอยู่ ท่านเป็นพระอรหัตอรหันต์พ้นจากโลกแล้ว เรียกว่าจิตบริสุทธิ์ก็ถูก เรียกว่าจิตก็ถูก พอผ่านจากขันธ์นี้ไปแล้ว ไม่มีคำว่าจิต ถ้าจะเรียกก็เรียกว่าธรรมล้วน ๆ นั่นธรรมกับจิตเป็นอันเดียวกันแล้ว ท่านว่าวิมุตติธรรม เมื่อถึงขั้นวิมุตติธรรมแล้วเป็นเช่นนั้น ประเสริฐเลิศเลอไม่มีสิ่งใดเสมอเหมือน สามแดนโลกธาตุนี้มีจิตดวงเดียวเท่านั้นเป็นผู้เด่น ในท่ามกลางแห่งสมมุติทั้งหลายที่สัตว์โลกเคยจมอยู่ ท่านเหนือแล้วด้วยความบริสุทธิ์ ไม่ใช่เหนือหนีไปนอกเมฆนอกหมอก ไปอยู่อวกาศที่ไหน เหนืออยู่ตรงที่พ้นแล้วนี้แล

เหมือนขันธ์กับจิตของเรานี้ แต่ก่อนขันธ์กับจิตอยู่ด้วยกัน ยึดถือกัน หลงกันวุ่นกัน พอรู้รอบขอบชิดหมดแล้วถอนความยึดมั่นถือมั่นโดยประการทั้งปวง แม้อยู่ด้วยกันก็พ้น อยู่ในขันธ์ก็พ้นขันธ์ อยู่ในขันธ์ก็สูงกว่าขันธ์ ขันธ์นี้ไม่สามารถจะเหยียบย่ำทำลายจิตที่บริสุทธิ์นั้นได้แล้ว เพราะขันธ์อยู่ในฐานะแห่งความเป็นสมมุติ จิตวิสุทธินั้นอยู่ใน

ฐานะแห่งความเป็นวิมุตติจิต อยู่ด้วยกันก็ไม่กระทบกระเทือนกัน ต่างอันต่างจริงต่างอันต่างอยู่ตามความจริงของตน

ด้วยเหตุนี้จึงกล้าพูด และเชื่อในประวัติท่านอาจารย์มั่นที่ท่านแสดงไว้ เราเขียนประวัติท่านว่าพระสาวกบางองค์ยืนนิพพาน บางองค์เดินนิพพาน บางองค์นั่งนิพพาน บางองค์นอนนิพพาน ตามความถนัดอัธยาศัยของท่านในวาระสุดท้ายแต่ละองค์ ๆ เพราะเหตุไร เพราะจิตเป็นวิสุทธิจิตแล้ว ท่านจะปล่อยขันธ์ในวาระสุดท้าย ท่านถนัดตามอัธยาศัยของท่านอย่างไรท่านก็ทำได้สะดวกสบาย โดยที่ขันธ์อันนี้ไม่สามารถเข้าเหยียบย่ำทำลายวิสุทธิจิตของท่านให้เอนเอียงได้เลยแม้แต่น้อย

ขันธ์ก็เช่นเวทนาขันธ์ คนจะตายต้องมีทุกข์มาก ทุกข์มากก็มากอยู่ในขันธ์ไม่ได้มากอยู่ในจิตท่านผู้บริสุทธิ์ เพราะพระอรหันต์ท่านไม่มีเวทนา เอาเวทนาที่ไหนมาเป็นทุกข์ เรื่องเวทนาอยู่ในขันธ์ซึ่งเป็นสมมุติต่างหาก ส่วนวิสุทธิจิตนอกสมมุติไปแล้ว เวทนาซึ่งเป็นสมมุติจะเข้าไปถึงได้อย่างไร นี่แหละหลักยืนยัน ยืนยันอยู่ที่จิตไม่ได้ยืนยันอยู่ที่อื่นที่ใด ขอให้จิตเป็นวิมุตติก็รู้เองทุกรายไป เพียงปุถุชนจะเอาความมืดบอดด้นเดาไปให้คะแนนพระอรหันต์ท่านก็ทำนองคนตาบอดจูงคนตาดี ใครจะยอมเชื่อและยอมให้จูงล่ะ เพียงมองดูคนตาบอดก็ปลงอนิจจังไม่ลงอยู่แล้ว จะให้พระอรหันต์มาเชื่อปุถุชนคนตาบอดมันใช่วิสัยหรือ

เอ้า แต่ก่อนจิตเป็นอย่างไร เวลาเวทนาเกิดขึ้นภายในร่างกาย จิตใจกระวนกระวายระส่ำระสายไหม ไม่ต้องบอก นอกจากกายเวทนาแล้วยังกลายเป็นจิตเวทนาขึ้นมาอีก เป็นทุกขเวทนาภายในจิตอีกทีหนึ่ง จากสาเหตุแห่งร่างกายเป็นทุกข์ เช่น เจ็บไข้ได้ป่วยร่างกายเป็นทุกข์ ใจก็เป็นทุกข์กระวนกระวายไปด้วย เวลาแยกกันเต็มสัดเต็มส่วนไม่คละเคล้ากันแล้ว ทั้ง ๆ ที่อยู่ด้วยกันย่อมทราบได้ชัดว่า นั่นคือทุกขเวทนาภายในร่างกายเกิดขึ้นอย่างนั้น ๆ แต่ทุกขเวทนาในจิตไม่มี มีได้อย่างไรเพราะไม่ใช่ฐานะที่จะรับเวทนาไว้ในจิตที่บริสุทธิ์นั้นได้ นี่เป็นหลักธรรมชาติ เอาให้รู้ซินักปฏิบัติเรา ยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม พูดคุยแบบหาเหาเกาหมัดอยู่ทำไม ไม่กลัวสุนัขขี้เรื้อนหัวเราะละหรือที่เราเกาหมัดแข่งมันน่ะ

งานนี้เป็นงานอย่างเอก หนักก็หนักเถอะ หนักเพื่อพ้นภพพ้นชาติ พ้นแหล่งแห่งวัฏสงสารอันเต็มไปด้วยกองทุกข์ความทรมานทั้งหลาย เราเคยหาบหามกองทุกข์เพราะความเกิดตายมาแล้วไม่ควรสงสัย จิตดวงนี้แลตัวที่ถูกหมอบราบให้กิเลสขยี้ขยำตำให้แหลกอยู่ตลอดมาด้วยความทุกข์ทรมาน แต่ไม่ฉิบหาย ก็คือจิตดวงนี้ เอ้า สติปัญญาฟาดฟันกระจายออก สิ่งใดที่เป็นข้าศึกต่อจิตใจ เอาให้หมดสิ้นไป แล้วแดนแห่งความประเสริฐไม่ต้องถามใคร จะรู้ขึ้นตรงนั้นแล

ที่ไม่ประเสริฐพ้นทุกข์ไปได้ก็เพราะของเลวทราม ของรกรุงรัง ของสิ่งทรมาน คือกิเลสทั้งหลายมันเหยียบย่ำทำลายอยู่ภายในใจ หุ้มห่อจิตใจดวงประเสริฐ จนกลายเป็นสิ่งต่ำช้าเลวทรามไปตามมันเท่านั้น และดิ้นรนไปตามมันโดยไม่รู้สึกตัว ทีนี้เวลากำจัดมันออกหมดโดยสิ้นเชิงไม่มีเหลือแล้ว อะไรจะเหมือนจิตนี้ล่ะในโลกนี้ ไม่มีอันใดเหมือน ไม่เหมือนกับอันใด คือธรรมชาติที่บริสุทธิ์ เห็นอยู่ระหว่างแห่งขันธ์นี่แหละ อยู่ท่ามกลางแห่งขันธ์นี้แหละ เวลาขันธ์สลายลงไปแล้วไม่ต้องพูด แม้แต่ขณะนี้ก็ไม่สงสัยแล้ว ตายแล้วไปสงสัยหาอะไร นี่งานจิตตภาวนา หนักขนาดไหนพูดได้ว่าไม่มีงานใดเทียบและเป็นคู่แข่งได้ เวลาเกิดผลก็เป็นที่พึงใจตลอดอนันตกาล ไม่มีคำว่า **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** จะตามต้อนตามตื๊อได้เหมือนแต่ก่อน

หนักเท่าไรก็เอา ถ้าเราเล็งดูเหตุผลแห่งความวิเศษของจิต แห่งความพ้นจากทุกข์แล้ว ความเพียรหนักเท่าไรเราทุ่มได้ทั้งนั้น ผู้มีเหตุผลแล้วต้องทุ่มกันลงได้ นอกจากให้กิเลสเป็นตัวเหตุผลเสียอย่างเดียว จะไม่มีเวลาทำอะไรได้เลย เดินจงกรมชั่วขณะก็จะตาย บังคับจิตใจเล็ก ๆ น้อย ๆ พอกิเลสมันตื่นนอนก็หงายไปแล้ว นี่เป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวลที่แทรกอยู่ในวงความเพียรของพวกเรา แต่เราไม่ทราบ ขอให้ทราบมันโดยลำดับตั้งแต่บัดนี้ไป

การเดินจงกรม อย่าเข้าใจว่าเราทำความเพียรโดยถ่ายเดียว กิเลสทำงานอยู่กับทางจงกรม อยู่กับกิริยาแห่งการทำความเพียรของเราทุกอิริยาบถ เราไม่ทราบมันได้เพราะวี่แววแห่งความฉลาด สติปัญญาของเราไม่เพียงพอที่จะทราบมันได้ ต่อเมื่อธรรมเหล่านี้ฉายแสงออกมาเราจะทราบ ทราบได้ทุกระยะ ๆ จนกระทั่งทราบได้รอบตัวภายในจิตใจ เอ้า ทีนี้กิเลสกระเด็นออกจากจิตใจเราหมดแล้ว มันอยู่ในใจของสัตว์ของบุคคลใดก็ตาม แสดงออกมาในลักษณะใดรู้หมด ปิดไม่อยู่ที่นี่ หัวใจเราไม่มีมันอยู่กับหัวใจใด มันแสดงออกมาในกิริยาท่าทางใด เป็นกิเลสประเภทใดรู้หมด เพราะเรียนมันจบแล้วทำไมจะไม่รู้มันล่ะ จะไปถามที่ไหน เพราะมันเคยกองอยู่ภายในใจเราแล้ว ถูกกำจัดให้ราบเรียบไปจากนี้แล้วทำไมจะไม่รู้

นั่น เมื่อกำลังพอกันแล้ว ความสามารถพอกันแล้วไม่ต้องไปถามใคร รู้ทั้งนั้นให้พากันประพฤติปฏิบัติอย่าลืมเนื้อลืมตัว ไม่มีสิ่งใดที่จะไว้ใจได้ในโลกทั้งสามนี้นอกจากธรรมเท่านั้น ธรรมนี้แน่นอน เป็นที่อบอุ่นเป็นที่เย็นใจ ตั้งแต่เริ่มแรกที่ได้ปรากฏผลขึ้นมาคือความสงบเย็นใจ นี้แลสรณะของใจ คือธรรม ไม่มีสิ่งใดเป็นสรณะของใจได้ วัตถุเป็นวัตถุ น้ำเป็นน้ำ ดินเป็นดิน ลมเป็นลม ไฟเป็นไฟ ไม่มีใครเอาสิ่งเหล่านี้ไปได้ เกิดก็เอาสิ่งเหล่านี้มาประสมประเสกัน แล้วก็วิเคราะห์เสกสรรว่าเป็นเรา

เป็นของเราไปชั่วระยะกาลเท่านั้น แล้วก็สลายลงไป ไม่มีใครแบกหามติดตัวไปได้ เราอย่าสงสัยสิ่งเหล่านี้ให้เสียการณ์

จิตใจคิดไปในแง่ใดในเรื่องของสมมุติ ให้พึงทราบว่าเป็นตาข่ายที่เคยครอบหัวเรามาแล้วเป็นเวลานานทั้งนั้น อย่าเสียดายความคิดทั้งหลาย อย่าเสียดายฟืนเสียดายไฟเสียดายวัฏจักร ให้เสียดายธรรมจักรนั้นสำคัญยิ่งกว่าสิ่งที่เราเคยผ่านมาแล้ว กิเลสไม่เคยอิ่มพอกับความคิดนึกปรุงแต่งใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่เคยอิ่มพอกับความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหา ไม่เคยอิ่มพอในสิ่งที่เคยสัมผัสสัมพันธ์มาแล้วทั้งสิ้น ให้ทราบเสียว่าไม่มีคำว่าเมืองอิ่มพออยู่กับกิเลส นอกจากธรรมเท่านั้น ธรรมนี้เมื่อได้ซึมซาบเข้าได้มากเท่าไร ก็มีความสุขความเอิบอิ่มเข้าไปโดยลำดับ ๆ จนกระทั่งถึงขั้นพอตัวแล้วอิ่มเต็มตัว ไม่มีคำว่าบกพร่องหิวโหยอีกต่อไป นั่นฟังซิ

กิเลสพาคนให้อิ่มที่ไหน ธรรมพาผู้เข้าถึงเต็มภูมิแล้วให้อิ่มเต็มที่ อิ่มเต็มภูมิไม่มีเวลาบกบางตลอดกาลไหน ๆ เอ้า ความเพียรเราที่ทุ่มลงไปด้วยความเสียสละเป็นตายนี้ ทำไมจะไม่คุ้มค่ากับธรรมเหล่านั้นเล่า ธรรมเหล่านั้นทำไมจะไม่คุ้มค่ากับความเพียรของเราเล่า เราเสียดายอะไรเรื่องความทุกข์ความลำบาก ซึ่งเคยเป็นมาแล้วไม่เกิดประโยชน์อะไรเลย นี่เกิดประโยชน์จากความทุกข์ประเภทนี้ ทำไมเราจึงไม่กล้าเสียสละ เราเป็นลูกศิษย์ตถาคตพระองค์หนึ่งในองค์ปัจจุบันนี้ ซึ่งทุกข์แสนสาหัสมาแล้ว เราเป็นลูกศิษย์ของท่าน ต้องเดินตามครู อย่าเดินตามกิเลส

เดินตามกิเลสเคยเดินมานานแล้ว เป็นนักโทษให้มันเหยียบย่ำทำลายบังคับขู่เข็ญมากี่กัปกี่กัลป์ ภพใดชาติใดมีแต่เป็นนักโทษของกิเลสทั้งนั้น นอกจากพ้นไปเสียเท่านั้นจะสมใจ กิเลสจะเป็นนายเราไม่ได้อีกต่อไป เอาให้จริงให้จังนักปฏิบัติ ไม่เห็นแดนใดที่จะเป็นที่แน่ใจ นอกจากแดนแห่งธรรมซึ่งเป็นสรณะของใจเท่านั้น จงสร้างกุศลคือความฉลาดให้พอกับการต่อสู้กับกิเลส

คำว่าความสุขความสบายภายในใจนี้จะเป็นตัวของตัวเอง ไม่มีการมาแล้วหายไป ได้มาแล้วเสียไป ๆ ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า **ปรมํ สุขํ** นั่น **นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ** หมายถึงอะไร ก็หมายถึงจิตที่เป็นสุขในธรรมชาติของตนนั่นแล ไม่ต้องอาศัยอันใดเข้ามาเจือปน ด้วยเหตุนี้สุขนี้จึงไม่ใช่สุขเวทนา เป็นสุขในหลักธรรมชาติของจิตที่บริสุทธิ์แล้วเท่านั้น สุขอื่นจะให้เหมือนนี้ไม่ได้ สุขนี้จะให้เหมือนใครก็ไม่ได้ สุขนี้จะให้เป็นเวทนาก็ไม่ได้ ไม่ใช่สุขเวทนา เป็นสุขในหลักธรรมชาติ จึงเรียกว่า **ปรมํ สุขํ** สุขนอกสมมุติ ไม่ใช่สุขในกรงขังห้องขังคือวัฏจักรนี้ เหมือนอย่างโลกทั้งหลายที่เราเคยผ่านมาอยู่แล้ว และในปัจจุบันนี้ก็ยังอยู่ในวงแห่งเรือนจำอันนี้ เครื่องล่ออันนี้ มีสุขเพียงเล็กน้อยนิด ๆ หน่อย ๆ ก็ติด ลืมสุขอันยิ่งใหญ่ที่จะพึงได้พึงถึงนั้นเสีย แน่ะ จงพากัน

พินิจพิจารณาอย่านิ่งนอนใจ ความทุกข์เพราะอำนาจกิเลสไม่ใช่สิ่งนอนใจ จงเอาให้จริง จะรู้จริงเห็นจริงด้วยข้อปฏิบัติของเราเอง อย่าหวังพึ่งอะไร นอกจาก **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** ที่เป็นความแน่นอนสุดส่วน

การปฏิบัติตัวเราด้วยงานที่กล่าวมานี้เป็นงานที่แน่ใจ เป็นผลที่พึงใจที่จะต้องได้รับโดยไม่ต้องสงสัย เอ้า บังคับลงไปอย่าออมแรงไว้เพื่อให้กิเลสแบ่งไปกิน การบังคับคือการต่อสู้กับกิเลส การบังคับตัวเองฝึกฝนทรมานตนเองนั้นได้แก่การต่อสู้กับกิเลส ไม่ใช่การทำลายตนเองให้ฉิบหายป่นปี้ แต่เป็นการต่อสู้กับกิเลสทำลายกิเลส ซึ่งเป็นข้าศึกต่อใจเราให้หมดสิ้นไปโดยลำดับ จนราบเรียบไม่มีกิเลสตัวใดเหลือแล้ว อยู่ไหนก็อยู่เถอะ ดังที่กล่าวมาแล้วว่ากาลสถานที่ไม่มี แม้ขันธ์มีอยู่ก็ไม่เป็นทุกข์เหมือนกิเลสมีอยู่ในหัวใจ ซึ่งแสนได้รับความทุกข์ทรมานตลอดกาลสถานที่

ทุกข์ในขันธ์ก็รู้มันอยู่แล้วว่ามันเป็นความจริงแต่ละอย่าง ๆ ตื่นเต้นมันอะไรโศกเศร้าเหงาหงอยกับมันไปทำไม พอครองตัวอยู่ได้ก็ครอง เยียวยารักษากันไปตามกาลตามเวลา ตามกำลังของธาตุของขันธ์ที่จะพอเป็นไปได้ เอ้า เมื่อถึงกาลแล้วมันทนไม่ไหวแล้ว ปล่อยทิ้ง สลัดลงไปเลย **อนาลโย** หาความอาลัยไม่ได้ เพราะก่อนตายก็หมดความอาลัยอยู่แล้วเนื่องจากความยึดถือไม่มี มีแต่ความรับผิดชอบอย่างเดียวตามสัญชาตญาณที่เคยรับผิดชอบตัวเอง แต่ไม่ได้รับผิดชอบด้วยทั้งการยึดมั่นถือมั่น ถึงกาลแล้วปล่อย หายกังวลไปเลย **ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา** มันหนักยิ่งกว่าภูเขาทั้งลูก ภูเขาเราไม่ได้ไปแบกมันนี่เอาอะไรมาหนัก ไอ้ **ภารา หเว** นี่แบกอยู่ตลอดเวลา แบกนั่ง แบกยืน แบกเดิน แบกนอน ไม่มีเวลาปลงกันได้เลย หนักอยู่ด้วยอิริยาบถต่าง ๆ นั่นแหละ จนกระทั่งหมดไปเสีย ปล่อยทิ้งเสียแล้วก็หมดภาระ ไอ้เศษของสมมุติมันติดอยู่ในขันธ์ ขันธ์กับจิตอยู่ด้วยกัน จึงเรียกว่าเศษแห่งสมมุติ

ทำไมจึงเรียกว่าเศษแห่งสมมุติ ก็ไม่ยึดถือมันนี่ มันหากอาศัยกันอยู่จะทำยังไงปฏิบัติรักษากันไป พาอยู่ พากิน พาหลับ พานอน พาขับ พาถ่าย ชะล้างกันไปอย่างนั้นจนถึงวาระสุดท้ายก็ปล่อย ไปไม่รอดแล้วก็อยู่เสีย สมบัติของดินเป็นดิน สมบัติของน้ำเป็นน้ำ ของลมเป็นลม ของไฟเป็นไฟ สมบัติที่บริสุทธิ์แท้เป็นวิมุตติไปตามความจริงไม่เหมือน **ภารา หเว** ที่แบกให้ยากให้ลำบากอะไร

ดูตัวของเรานั่นแหละ ตัวก็คือหมดทั้งร่างกาย ความเคลื่อนไหวทางกาย ความเคลื่อนไหวออกมาทางวาจา ส่งออกมาจากใจ ใจมีสติปัญญารักษาตัวมากน้อยเพียงไรดูตรงนั้นเป็นสำคัญ ผู้มาปฏิบัติสำเหนียกศึกษาให้ถึงใจ

ทำอะไรให้มีความจงใจ อย่าทำเหลาะ ๆ แหละ ๆ สักแต่ว่าทำใช้ไม่ได้ ไม่ใช่ทางของนักบวช ไม่ใช่ทางของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่ทางแห่งธรรมที่ท่านสอนไว้ มีความจริงจัง

ทุกอย่างทั้งการละทั้งการบำเพ็ญ หน้าที่การงานกิจวัตรต่าง ๆ ให้ถือว่าเป็นสมบัติของตนทั้งนั้น อย่าเข้าใจว่าผู้นั้นทำแล้วจะแล้วเรา ความจริงผู้นั้นทำ เป็นของผู้นั้น เราโง่ก็ไม่ได้อะไร โง่ต่อข้อวัตรปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับส่วนรวมแล้วยังไม่แล้ว ยังมาโง่ต่อความเพียรของตนอีก ถ้าคนเคยโง่ต้องโง่ไปเรื่อย คนเคยเสียเปรียบต้องเสียเปรียบไปเรื่อย ไม่ว่าจะเสียเปรียบทางข้อวัตรปฏิบัติที่ไม่ทันหมู่เพื่อน ยังมาเสียเปรียบภายในใจของตนอีก อย่างนี้ไม่ใช่ของดี

คนที่พยายามตักตวงมรรคผลอยู่ตลอดเวลาด้วยความเพียรภายนอกภายใน ไม่ยอมเสียเปรียบกิเลสไม่ว่าข้างนอกข้างใน ธรรมย่อมจะสมบูรณ์เต็มภูมิไปโดยลำดับไม่อับเฉา มีความคล่องแคล่วแกล้วกล้าว่องไวทั้งภายนอกภายใน ทันเหตุทันการณ์ทุกสิ่งทุกอย่าง นั่นชื่อว่ามีสติปัญญาเป็นเครื่องปราบกิเลสภายในใจให้ราบเรียบลงได้โดยไม่ต้องสงสัย ฉะนั้นจงให้พากันตั้งอกตั้งใจ ผู้มาใหม่มาเก่า ผมยังไม่ได้วินิจฉัยใคร่ครวญว่าจะให้อยู่ให้ไป เป็นแต่เพียงว่าให้อยู่ด้วยเพื่อการอบรม เพราะเห็นใจที่มาจากที่ต่าง ๆ มากบ้างก็ทนเอา เพราะต่างก็มุ่งมาเพื่อการศึกษาอบรมด้วยกัน

ให้สลักลงภายในจิตทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้ยินได้ฟังแล้ว ไม่มีอะไรจะเลิศยิ่งกว่าใจ เอาใจให้ได้ เวลานี้ถูกกิเลสถือกรรมสิทธิ์เหยียบย่ำทำลายอยู่ตลอดเวลา ไม่เพียงถือกรรมสิทธิ์เฉย ๆ จิตนี้ถ้าเป็นสิ่งที่ฉิบหายแล้วเลยผุยผงไปเสียอีก แต่นี้ใจเป็นสิ่งทนทานถูกเหยียบย่ำทำลายแทนที่จะฉิบหายก็ไม่ฉิบหาย แต่ทนทุกข์เอา

ทีนี้เอาทุกข์ด้วยความเพียร แทนทุกข์ที่กิเลสเหยียบย่ำ ทุกข์ด้วยความเพียรคือการต่อสู้ เอ้าทุกข์มากขนาดไหน คราวนี้ให้ทุกข์แบบนี้เพื่อเห็นเรื่องของกิเลสพังทลายไปจากจิต อย่าให้ได้ยินแต่ชื่อแต่เสียงกิตติศัพท์กิตติคุณของพระพุทธเจ้าของพระสงฆ์สาวก ของครูบาอาจารย์ทั้งหลาย ว่าท่านได้หลุดพ้นจากกิเลสอยู่ที่นั่นที่นี่ประเสริฐเลิศเลอ เราเองจมอยู่ในปลัก คือกองกิเลส เต็มไปด้วยความขี้เกียจขี้คร้าน มันจะเข้ากันได้อย่างไร เอาให้ได้ยินข่าวเราด้วยซิ ทั้งเหตุ คือการประพฤติปฏิบัติกำจัดกิเลสก็เอาจริงเอาจัง สมชื่อเป็นนักต่อสู้ ไม่มีใครอดทนและมีความพากเพียรมีความใคร่ครวญพินิจพิจารณายิ่งกว่านักบวช

เราทำอะไรไม่ได้ ไปสอนคนอื่นให้เป็นประโยชน์ได้อย่างไร จะเอาความเฉลียวฉลาดอะไรไปสอนเขาพอให้ถึงใจ ถ้าไม่ถึงใจเราก่อนแล้ว ไปสอนคนอื่นก็ไม่ถึงใจ ถ้าถึงใจเราแล้ว เอาความถึงใจนี้ออกสอนคนอื่นทำไมจะไม่ถึงใจล่ะ ธรรมเป็นของจริงล้วน ๆ มาแต่ไหนแต่ไรอยู่แล้ว

เอาละพอสมควร

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔

ของวิเศษอยู่กับธรรม

เวลานั่งภาวนาธรรมดา ๆ ซึ่งเป็นเวลาปล่อยงานข้างนอก คือความคิดปรุงต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวกับสิ่งสัมผัสสัมพันธ์ภายนอกแล้ว มาอยู่โดยลำพังจิต เฉพาะอย่างยิ่งจิตกับกายอยู่ด้วยกัน ซึ่งแต่ก่อนก็ไม่เคยเป็น เราเองก็ไม่เคยคาดคิดว่าความจริงอย่างนี้จะเป็นขึ้นมาได้ เวลานั่งเหมือนนั่งท่าภาวนา คือระงับอารมณ์ความคิดปรุงกับสิ่งที่เกี่ยวกับภายนอก เหลือแต่ความรู้โดยหลักธรรมชาติของตนแล้วก็ดูร่างกาย

ความรู้ที่กำลังดูกายของตัวนั้น ทำให้รู้อย่างชัดเจนว่า กายอันนี้กับวัตถุต่าง ๆที่มีอยู่ภายนอกกายนั้น ไม่มีอะไรผิดแปลกกันเลย กายอันนี้จึงเป็นเหมือนวัตถุอันหนึ่งเช่นเดียวกับวัตถุภายนอก เหมือนไม่ใช่กายของตัวเลย มันเป็นเหมือนวัตถุชิ้นหนึ่งเหมือนวัตถุภายนอกนั่นแล จากนั้นไปจิตก็ไม่เกี่ยวกับกายเลย อย่างนี้มันก็เหมือนกายไม่มี แต่ความรู้มันยังกระจายออกไปเหมือนกับว่าในโลกนี้ไม่มีวัตถุอะไรเลย เป็นความว่างเปล่าไปหมด ไม่มีอะไรปรากฏในความรู้สึกแม้นิดหนึ่ง

แต่ก็มีอีกแง่หนึ่งว่า ความรู้นี้ครอบโลกธาตุ ทั้งนี้เพราะความรู้นั้นแสดงตัวอย่างอิสระเต็มที่ ไม่มีสมมุติใด ๆ มาผ่านมาเกี่ยวข้องในขณะนั้น โลกจึงเหมือนไม่มีเลย ทำไมจึงว่าจิตครอบโลกธาตุ เพราะความรู้นี้เด่นดวงอยู่แต่ผู้เดียว แต่มิใช่เด่นดวงแบบจิตอวิชชาดังที่เคยเด่นในใจมาแล้ว ฉะนั้นความเด่นดวงนี้จึงขอเรียกว่าตามภาษาป่าว่าเด่นนอกสมมุติ เด่นอิสระตามธรรมชาติของตน สิ่งเหล่านั้นจึงไม่ปรากฏ แม้มีอยู่ก็ไม่ปรากฏในความรู้สึก มีแต่ความรู้สึกปรากฏกับตัวเองโดยเฉพาะ มันจึงเป็นเหมือนครอบโลกธาตุไป ถ้าแยกออกไปว่าครอบโลกธาตุ ถ้าไม่แยกก็เหมือนไม่มีอะไรเลย เป็นหลักธรรมชาติของจิตประเภทนี้

พอส่งเข้ามาสู่ร่างกายมันก็กระจายไปหมดเสีย ร่างกายก็เหมือนไม่มี ถ้าแยกเข้ามาเป็นส่วนสมมุติว่าร่างกายมี ร่างกายมันก็เป็นเหมือนท่อนไม้ท่อนหนึ่งเท่านั้น จึงเหมือนมันไม่ใช่อะไร ไม่มีอะไรกับเรา มันเหมือนกับวัตถุอันหนึ่งที่อยู่นอกกายเราไป อันนี้ก็เหมือนกับวัตถุอันหนึ่ง คือมันอยู่นอกใจ ถ้าพูดง่าย ๆ ก็ว่าอย่างนี้เสียดีกว่า นี่คือเป็นหลักปัจจุบัน เป็นหลักธรรมชาติของจิตที่เป็นอยู่ตามลำพังตัวเองโดยไม่ต้องเสกสรรปั้นยอใด ๆ เราพิจารณาและพูดตามความจริงของจิต

ถ้าจิตได้แยกตัวออกจากทุกสิ่งทุกอย่างเสียก็เป็นดังที่ว่านี่ เมื่อจิตยังมีกิเลสก็แยกกันออกด้วยความพากเพียรโดยวิธีต่าง ๆ จนกระทั่งกิเลสไม่มีเหลือเลย ส่วนกายยัง

มีเหลือ ความยึดมั่นถือมั่นในกายที่เคยเป็นมาก็สิ้นไป กายซึ่งเป็นของมีอยู่ก็มีอยู่ตามหลักธรรมชาติของตน แต่จิตก็เป็นอันหนึ่งของตัวเอง คือสิ่งนั้น ๆ มีอยู่แต่มันแยกกันโดยหลักธรรมชาติ นี่จึงว่าเมื่อกิเลสสิ้นไปโดยสิ้นเชิงแล้ว มันไม่มีจริง ๆ ภายในจิตที่เคยเป็นคลังกิเลสทุกประเภทมาดั้งเดิม

จะดูจำพวก เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เหล่านี้ก็ไม่ใช่กิเลส มันเป็นเพียงอาการของขันธ์แต่ละขันธ์ ๆ เมื่อยังมีกิเลสและกิเลสบงการ สิ่งเหล่านี้จึงจะเป็นเครื่องมือของกิเลสแต่ละอย่าง ๆ ไปได้ ถ้าไม่มีกิเลสตัวใดบงการออกมา ขันธ์แต่ละขันธ์ก็เป็นอาการอันหนึ่ง ๆ อยู่เท่านั้น ที่เรียกว่าขันธ์ล้วน ๆ เป็นอย่างนั้นเอง กายแม้ไม่ยึดถือกายก็มีอยู่ แต่กิเลสไม่มีจึงไม่มีอะไรพาให้ยึดถือ นั่น มันผิดกันตรงนี้ มันไม่มีอะไรจะให้ยึด นี่เรียกว่าพูดสุดขีดของจิตของธรรมของกิเลส สามอย่างนี้ที่เคยเกี่ยวข้องพัวพันกันมา เฉพาะอย่างยิ่งกิเลสกับจิตเป็นสิ่งที่ฝังจมลึกภายในใจจนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่อาจรู้ได้เลยว่าจิตเป็นอย่างไร กิเลสเป็นอย่างไร เพราะเป็นอันเดียวกันด้วยความกลมกลืน

จิตที่เป็นอันเดียวกันกับกิเลสนี้ กิเลสจึงมีอำนาจที่จะแสดงออกทุกแง่ทุกมุมก่อนธรรมจะแสดงออกมาทุกขณะ ด้วยเหตุนี้ท่านผู้มีความละเอียดกว่าพวกเรา หรือท่านผู้เรียนวิชาของธรรมของกิเลสจบสิ้นลงภายในจิตใจ อย่างสมบูรณ์เรียบร้อยแล้ว มองดูพวกเราซึ่งกำลังพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับกิเลส และถูกกิเลสกดหัวจนเงยหน้าอ้าปากไม่ได้นั้น ท่านจึงเห็นได้ชัด ๆ รู้ได้ชัด ๆ ว่าอาการใดที่แสดงออกมา เพราะกิเลสตัวใดประเภทใดบังคับออกมา เพราะกิเลสเป็นผู้ออกหน้าควบคุมและออกหน้าด้วยกำลังของกิเลสตัวใด แต่ละอาการ ๆ ของกิเลสที่แสดงออกมาจากตัวของเรานั้นท่านรู้ทั้งสิ้นเพราะท่านเคยปราบมันให้สิ้นซากไปจากใจท่านมาแล้ว

ฉะนั้นเราผู้โง่เขลาหลงเงาของกิเลส การประพฤติปฏิบัติต่อตัวเองเพื่อชำระกิเลสจึงมักมีกิเลสแทรกอยู่ในอิริยาบถและความเพียรแทบทุกประโยคโดยที่เราไม่รู้เลย แม้ที่สุดกำลังนั่งสมาธิ เดินจงกรมภาวนา คือทำความเพียรอยู่ในท่าต่าง ๆ นั้นแล ส่วนมากจึงมักเป็นท่าหรือกิริยาของกิเลสทำงานไปเสียทั้งมวล จะเป็นท่าของความเพียรในขณะจิตแรกทำภาวนาเท่านั้น นอกจากนั้นก็มีแต่กิเลสทำงานของตัวเองอยู่ในที่นั่งสมาธิภาวนา ในที่เดินจงกรม ในที่ทำความพากเพียรท่าต่าง ๆ ไปเสียหมด และมีแต่เป็นเรื่องความเพียรของกิเลสพอกพูนตัวบนหัวใจเราถ่ายเดียว เพราะสติปัญญาไม่ทันมันเบื้องต้นเป็นอย่างนี้กันแทบทั้งนั้นสำหรับนักภาวนาเรา

เราไม่ทราบเบื้องต้นแห่งความเพียรภาวนาของเราเป็นอย่างนี้ เมื่อมีผู้ทราบเรานั้นแหละเราถึงจะได้ฟังเรื่องของเราว่าเป็นอย่างนี้ขึ้นมาได้ ถ้าไม่มีผู้ทราบเลยก็ไม่มีผู้

พูดอย่างนี้ขึ้นมาได้ จะนำอะไรมาพูดเพราะโง่เหมือนกันหมด เมื่อแยกกิเลสออกมาและแยกกิเลสออกจากกันได้มากน้อย และแยกออกจากกันได้โดยสิ้นเชิงแล้ว ก็พูดกันได้เต็มปากและชัดเจน ไม่สะทกสะท้านหวั่นไหว

การประกอบความเพียรจึงต้องได้สอนเสมอเรื่องสติ สติเป็นสิ่งสำคัญเป็นอันดับแรกแห่งการประกอบความเพียร ปัญญาเป็นอันดับสอง ให้มีสติอยู่กับตัว ไม่ว่าจะภาวนาในธรรมแขนงใดบทใด ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถใดหรือทำงานใดอยู่ อย่างน้อยสติต้องมีคือรู้สึกตัว แม้จะไม่รู้อยู่กับธรรมบทใดเหมือนกับเรากำลังภาวนาก็ตาม แต่ให้สติมีความสืบต่ออยู่กับความรู้ของตน เวลาภาวนาจิตก็สงบได้ง่ายถ้าเป็นฝ่ายสงบ ถ้าเป็นฝ่ายปัญญาพิจารณาอะไร สติซึ่งอยู่กับตัวอยู่แล้วก็เรียกได้คว้าได้ทันกับความต้องการทุกเวลา

เราจึงกล้าพูดเสมอถึงเรื่องสติ และพูดแล้วพูดเล่าเพราะเห็นคุณค่าของสติ เป็นสิ่งที่เด่นมากในวงความเพียร ไม่มีอะไรเกินกว่าสตินี้ไปได้เลย ในจิตทั้งดวงอันถูกกิเลสหุ้มห่อจนมองหาจิตแท้ไม่เจอ ขยายออกมาทางกายก็หมดทั้งร่าง มันเป็นเรื่องของกิเลสหมดทั้งร่าง เพราะกิเลสจับจองไว้รอบตัวอยู่แล้ว กิริยาที่แสดงออก กิเลสจึงมีทางแสดงออกได้ก่อนธรรมเสมอเมื่อผู้ยังไม่มีสติปัญญารู้เท่าทันกับกิเลสประเภทต่าง ๆ ดังนั้นจึงต้องได้ใช้สติรักษา ใช้ปัญญาพินิจพิจารณาอยู่โดยตลอดไม่เลือกกาลสถานที่

งานพอกพูนของกิเลสนั้นเป็นงานอัตโนมัติ ไม่ต้องมีใครบังคับก็เป็นไปเอง เพราะเคยชินกับใจของสัตว์โลกมานานแล้ว เคยใช้จิตใจของสัตว์โลกเป็นที่รองรับมาทุกแง่ทุกมุม ไม่มีใครที่จะช่ำชองยิ่งกว่ากิเลสเอาจิตของเราเป็นที่อยู่ที่อาศัย เป็นเครื่องไม้เครื่องมือหรือเป็นคนใช้ของมันพอกพูนตัวเอง กิเลสจึงมีความชำนิชำนาญมากในการบังคับบัญชาจิตใจให้เป็นไปในแง่ต่าง ๆ โดยที่ไม่ต้องตั้งใจมันก็เป็นไปได้ของมันเอง เพราะมันคล่องตัว มันเคยกับงานของมันมานาน เรื่องของกิเลสเป็นอัตโนมัติภายในใจของสัตว์โลกดังที่กล่าวมานี่แล แน่ใจว่าพูดไม่ผิด

ทีนี้เรื่องของธรรมซึ่งยังไม่มีในใจหรือมีน้อย จึงต้องได้ใช้ความตั้งอกตั้งใจอย่างจริงจังด้วยเจตนา เต็มสติกำลังของตนด้วยกันทุกคน จึงจะกำจัดหรือชะล้างกิเลสออกได้โดยลำดับ การภาวนากำหนดอานาปานสติ ลมหายใจเข้าออก สติเป็นเครื่องหยั่งอยู่กับองค์ภาวนานั้นไม่ให้จิตคิดปรุงออกไปได้ เราอย่าพากันเข้าใจว่าอารมณ์มาจากภายนอกเข้ามากวนใจ ไม่มีอารมณ์ใดมากวนใจ มีแต่ใจกวนตัวเอง กิเลสมันผลักดันออกมาให้คิด ผลักดันออกมาให้อาลัยเสียดาย ความคิดความปรุงต่าง ๆ เป็นเรื่องของกิเลสทั้งนั้น ที่จะมีจากสิ่งภายนอกก็คือสิ่งที่มาสัมผัส เช่น เสียง เป็นต้น เวลาเราภาวนา

เสียงกระทบพับ ถ้าภายในนี้ไม่ปรุงขึ้นรับเสียงก็ไม่มีความหมาย แต่อาศัยเสียงทำให้จิตกระเพื่อมขึ้นมา ถ้าไม่มีอะไรเข้าส่งเสริมมันก็ดับไปเอง ไม่เป็นเรื่องเป็นราวต่อไป

ใจตัวคะนองนั้นแม้ไม่มีอะไรเข้ามาเกี่ยวข้องเลยมันก็เป็นของมันได้เอง มันผลักมันดันออกมาให้คิดให้ปรุงให้เสียดายเรื่องนั้นเรื่องนี้ เพราะกิเลสนั้นเป็นเจ้าเรื่องเจ้าเรืองอำนาจพาให้เป็น จงพากันทราบเอาไว้ ไม่มีสิ่งใดจะเกินกิเลสซึ่งเป็นเจ้าเรื่องไปได้ จอมเรื่องก็คือกิเลสนี่แล เพราะฉะนั้นจงระมัดระวังเรื่องอันเป็นเรื่องของกิเลสล้วน ๆ จะพาให้แสดง ที่นักปฏิบัติเราทำใจให้สงบตามความต้องการไม่ได้ เพราะไม่ทราบว่าเรื่องนั้นคือเรื่องของกิเลส ความอยากคิดอยากปรุงเรื่องราวต่าง ๆ อดีตที่ล่วงมาแล้วกี่ปีกี่เดือนระลึกได้เมื่อไร เพราะกิเลสพาให้ระลึก ไม่ใช่เราระลึกได้เอง กิเลสพาให้ระลึกพาให้ติดพันในเรื่องนั้น ๆ ไม่มีจบมีสิ้น จึงหลงกลมายาของมันเรื่อยไปไม่มีวันเบื่อหน่ายอิ่มพอบ้างเลย ความเพียรก็หายไปหมดเพราะถูกอารมณ์เหล่านั้นเข้ามาเหยียบย่ำทำลาย นี่เราจะทราบได้ชัดเมื่อถึงขั้นควรจะทราบได้ชัด หรือทราบได้อย่างเต็มภูมิเมื่อถึงขั้นสติปัญญาเต็มภูมิ ไม่ต้องบอกจะทราบได้เองบรรดาเรื่องที่กล่าวมาทั้งหมด ขออย่าละความพากเพียรเพื่อทราบสิ่งเหล่านี้ก็แล้วกัน

เอาซิ ลงกิเลสได้สิ้นไปจากใจหมดแล้ว ความอยากคิดเรื่องนั้นอยากปรุงเรื่องนี้ดังที่เคยหิวเคยอยากไม่มี จึงทำให้รู้เรื่องของกิเลสได้อย่างชัดเจนว่า เรื่องของกิเลสทั้งมวลที่พาให้ปรุงต่าง ๆ พาให้เสียดายอารมณ์ พาให้เสียดายเรื่องนั้นเรื่องนี้ เรื่องโลกเรื่องสงสาร เรื่องใกล้เรื่องไกล เรื่องอดีตอนาคต มันไม่มีสิ้นสุดเลย วันเวลาหนึ่ง ๆ มีแต่เรื่องของกิเลสมันพาวาดภาพหลอกแบบลม ๆ แล้ง ๆ ทั้งเพไม่มีหลักมีเกณฑ์ แต่ผลมันไม่ลม ๆ แล้ง ๆ น่ะซิ มันกอบโกยทุกข์เข้ามาสู่หัวใจซึ่งเป็นสถานที่ทำงานของกิเลสนี้ให้เกิดความทุกข์ร้อนขุ่นมัวภายในจิตใจจนแทบเป็นแทบตายในบางครั้ง เป็นสิ่งที่น่าหลงลืมได้อย่างง่าย ๆ เมื่อไร

จิตที่ไม่มีกิเลส ไม่มีอะไรจะเสียดายอะไร เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ ความรู้ไม่มีเรื่องแอบอิง ก็ทำให้ทราบชัดว่าเรื่องทั้งหมดเกิดมาจากกิเลสทั้งสิ้น เมื่อไม่มีอะไรผลักดันมันก็ไม่มีเรื่อง ไม่มีเรื่องอยากให้ผลักดันออกมา ก็ประมวลลงได้ว่า อ๋อ เรื่องทั้งหมดมันเกิดจากกิเลสซึ่งเป็นเจ้าเรื่องจอมเรื่อง เมื่อจอมก่อกวนนี้ถูกทำลายลงไปแล้วใจก็ไม่มีอะไรรบกวน เหมือนบ้านร้างแต่มีคนอยู่ บ้านร้างคืออะไร คือกิเลสพังทลายไปหมด ตัวเป็นพิษเป็นภัยตัวฝักใฝ่ตัวไล่ไม่จน ยึดนั้นยึดนี้ คว้านั้นคว้านี้ถูกทำลายลงไปหมดนั่นแล แต่คนยังมีอยู่ก็หมายถึงขันธ์กับความรู้ที่ไม่เป็นภัยต่อสิ่งใดและต่อตนเองเป็นความรู้ที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ ยังมีอยู่ นี่แหละที่ว่าเหมือนบ้านร้างแต่มีคนอยู่ ขันธ์ยังมีอยู่

ความรู้นั้นยังมีอยู่ แต่ผู้ที่ก่อความยุ่งเหยิงวุ่นวายต่าง ๆ นานาทำให้ไม่สงบนั้น พังทลายไปหมดแล้ว จึงเป็นเหมือนกับบ้านร้าง

บ้านเรามันเต็มไปด้วยสุรายาเมา บ้านในขันธ์ ขันธ์ของกิเลสเป็นเครื่องมือของกิเลส มันจึงกลายเป็นเรื่องความมึนความเมา ความอับเฉาเศร้าใจทุกข์ใจอยู่ตลอดเวลา ไม่มีมืดมีแจ้งมีสว่างอะไรบ้างเลย เมาอยู่ด้วยกิเลสตัณหาอาสวะ ทำภาวนาก็ไม่ลงถูกกิเลสฉุดลากไปต่อหน้าต่อตา เดินจงกรมอยู่ก็ไม่ชั่วกี่วินาทีก็เผลอไปแล้ว นั่งสมาธิตั้งท่าตั้งทางกับองค์แห่งสมาธิของตนก็ไม่ได้กี่วินาที ไม่อยากพูดถึงเรื่องนาทีหรือชั่วโมงเลย ใจถูกมันลากไปเสียแล้ว ๆ พอรู้ตัวที่ไหนได้มันอยู่บนเขียงและเป็นลาบไปแล้ว แหลมคมไหมกิเลส ดูเอา ฟังเอาซิ

เพราะฉะนั้นในตัวของคนแต่ละคน กิริยาที่แสดงออกมันจึงบอกชัดอยู่ในตัวว่ามีกิเลสล้อมหน้าล้อมหลังทุกอิริยาบถ ความจริงกิเลสจะเหนือธรรมไปได้ยังไง เมื่อธรรมเหนือกิเลสมองกิเลสมันต้องรู้ชัด เห็นเรื่องของกิเลสได้อย่างชัดเจน ที่ธรรมไม่เหนือกิเลสนั่นซิ กิเลสจึงเหยียบย่ำทำลายธรรมลงไปในท่าต่าง ๆ ของความเพียรจนไม่มีเหลือ นี่ละที่ภาวนาไม่ได้เหตุได้ผลไม่ได้เรื่องได้ราว หาความสงบร่มเย็นภายในตัวเองไม่ได้ก็เพราะเหตุดังกล่าวมานี้แล มันมีแต่กิเลสเข้าไปแทรกอยู่ในวงงานเสียหมด

เอาแต่ชื่อแต่นาม เอาแต่กิริยาแห่งการประกอบความเพียรมาอวดเจ้าของ ด้วยความสำคัญมั่นหมายว่า เราได้เดินจงกรมเท่านั้นชั่วโมงเท่านี้ชั่วโมง นั่งภาวนาเท่านั้นชั่วโมงเท่านี้นาที เอาแต่ลม ๆ แล้ง ๆ มาหลอกตัวเองไปเป็นวัน ๆ โดยไม่คิดกระดากอายตัวเองหรือท่านผู้จริงจังบ้างเลย เมื่อเป็นเช่นนั้น ผลคือความสงบร่มเย็นของใจจะเกิดได้อย่างไร ถ้าปฏิบัติตามที่ได้กล่าวมานี้ กิเลสตัวไหนจะดื้อด้านหาญสู้ธรรมไปได้วะ ใจต้องสงบลงจนได้ แม้ใจจะคึกคะนองยิ่งกว่าม้าตัวแสนคะนองก็เถอะ จะไม่พ้นอำนาจของสติและอำนาจของปัญญานี้ไปได้เลย

ในเบื้องต้นที่จะให้จิตสงบต้องไม่พ้นวิสัยของสติตามควบคุม ต้องเห็นผล ไม่เห็นได้ยังไง ทางที่ถูกอยู่ตรงนี้ ทางแห่งความสงบอยู่ที่สติสืบต่อ มีความเพียร มีความอดทนเป็นเครื่องสนับสนุนให้สติได้สืบต่ออยู่ด้วยความระมัดระวัง ใจต้องสงบต้องเย็น ที่ภาวนามากี่ปีกี่เดือนไม่ได้เรื่องเพราะมีแต่เรื่องเหลาะแหละ ๆ จะเอาเรื่องความจริงคือสมาธิธรรมปัญญาธรรมมาจากไหน

นี่แหละที่เป็นห่วงหมู่เพื่อนมาก หมู่เพื่อนมาอยู่ด้วยกี่ปีกี่เดือนก็ได้เทศน์ให้ฟังจนหมดเปลือกหมดพุงแล้ว เวลานี้ไม่มีอะไรเหลือ แล้วผลเป็นยังไงสำหรับผู้มาประพฤติปฏิบัติ พอเป็นทุนเป็นรอนเป็นพื้นฐานของหัวใจตนได้บ้างหรือไม่ นี่น่าคิดอยู่มาก พากันเสียดายอะไรกับโลกสงสารอันนี้ เราเกิดมาในท่ามกลางโลกนี้อยู่แล้ว ความ

เป็นอยู่ของจิตก็คือเรื่องของโลกล้วน ๆ อยู่แล้ว ดีชั่วก็ควรจะเห็นผลกันมาโดยลำดับลำดา เพราะอยู่ด้วยกันคละเคล้ากันกับโลกมาเป็นเวลานาน เวลานี้จะปฏิบัติธรรม

รสของโลกเป็นขนาดไหนก็ได้เคยสัมผัสสัมพันธ์กันมาแล้ว โกหกกันได้อย่างไร เรื่องของโลกน่ะ รสของธรรมซึ่งจะเป็นเครื่องเทียบเคียงหรือเป็นคู่แข่งกันกับรสของโลกนั้น เรายังไม่เคยประสบพบเห็น แต่เราเชื่อต่ออรรถธรรม เชื่อครูบาอาจารย์จึงได้มาประกอบความพากเพียร ก็ควรจะเอาความเชื่อนี้หยั่งลงภายในหัวใจให้ลึก ๆ บ้าง ถ้ายังไม่ลึกมาก ก็หยั่งเพื่อสงบอารมณ์ลงบ้างเสียก่อน หยั่งลงไปด้วยสติ บังคับจิตใจด้วยสติเพื่อความสงบ มันจะสงบไม่ได้จริง ๆ เหรอ ใจจะคึกคะนองขนาดไหนก็เคยคึกคะนองมาแล้วตั้งแต่วันเกิดจนกระทั่งบัดนี้ มันเคยสงบตัวลงด้วยความอ่อนเพลียเองของมันมีไหม นี่ไม่เคยมี ถ้าไม่สงบตัวลงได้ด้วยอำนาจของธรรม ปราบปรามสิ่งที่พาให้คึกคะนองนั้นให้ราบลงไปเป็นลำดับลำดา จิตจะหาความสงบตัวโดยลำพังไม่ได้เลย ปักใจลงไปซินักปฏิบัติ

เพียงขั้นสงบยังเอาไม่ได้แล้วจะทำอย่างไร จะพูดอะไรถึงเรื่องขั้นปัญญาความเฉลียวฉลาดแหลมคมยิ่งกว่านี้ ซึ่งเป็นอันดับที่ออกไปจากความสงบ ใจหาความสงบไม่ได้ จะพิจารณาให้มีความแยบคายทางด้านปัญญาในแง่ต่าง ๆ ของธาตุของขันธ์เพื่อรู้แจ้งแทงทะลุในขันธ์นั้น ๆ ไปได้อย่างไร เมื่อจิตก็กำลังฟุ้งซ่านรำคาญหิวโหยเต็มตัวอยู่ พาพิจารณาเรื่องอะไร สัญญาอารมณ์ก็ฉุดก็ลากไปเสีย ไม่เป็นปัญญาไม่เป็นอรรถเป็นธรรมขึ้นมาให้ชมได้บ้างเลย จึงต้องอาศัยการอบรมใจเพื่อความสงบได้เท่าที่ควร พอจิตมีความสงบตัวได้ จิตก็เริ่มอิ่มตัวขึ้นมาควรแก่การพิจารณาทางด้านปัญญาได้ ไม่หิวโหยกับอารมณ์ดังที่เคยเป็นมา นี่หลักการปฏิบัติจิตเป็นอย่างนี้ไม่เป็นอย่างอื่น ขอให้เป็นที่ลงใจสำหรับท่านผู้ปฏิบัติทั้งหลาย

เอาให้จริงให้จัง ของวิเศษอยู่กับธรรมแท้ ๆ ไม่ได้อยู่กับกิเลสตัณหาอาสวะประเภทใด ๆ พอที่จะหลงตามคล้อยตาม เคลิ้มหลับไหลไปตามมันอยู่ไม่หยุดหย่อนพอผ่อนคลายกันบ้างมีอย่างเหรอ พิจารณาซิ เคยเกิดเคยตายมากี่กัปกี่กัลป์ จงประมวลกันลงในชาตินี้ นับแต่เกิดมาจนถึงบัดนี้เราเคยสัมผัสสัมพันธ์กับเรื่องเหล่านี้มาแล้วเพราะคลุกเคล้ากันมาตั้งแต่วันเกิด นอนจมกันมาอยู่แล้ว ไม่พอเห็นโทษเห็นคุณของมันบ้างเหรอ เอาสิ่งที่เคยเป็นมามาเทียบกับธรรมะดูซิเป็นอย่างไร ควรจะมีแก่ใจพินิจพิจารณากันตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นจอมปราชญ์ฉลาดแหลมคมได้บ้างไหม

ความเลิศก็คือพระพุทธเจ้า ธรรมพาให้พระองค์เลิศ กิเลสไม่ได้พาให้เลิศ ทำไมจึงต้องคว้าเอากิเลสมาฟัดมาเหวี่ยงมาทำลายธรรมทั้ง ๆ ที่ประกอบความพากเพียรอยู่

ได้ลงคอ มันน่าพิจารณาเอามากนะ หากว่าไม่เอากิเลสเข้ามาเหยียบย่ำทำลายธรรมในขณะที่ประกอบความเพียรอยู่แล้วทำไมจิตจะหาความสงบไม่ได้ เพราะเราทำเพื่อความสงบแท้ ๆ และเราทำเพื่อปัญญาความเฉลียวฉลาดแหลมคม เพื่อความรู้แจ้งแทงทะลุตามความจริงทั้งหลายแท้ ๆ ซึ่งเวลานี้กิเลสตัวจอมปลอมมันไปฝังของปลอมหลอกลวงไว้เต็มธาตุเต็มขันธ์เต็มอายตนะเต็มใจ จะถอนมันออกมาจากนี้เพื่อเห็นความจริงและลบล้างความปลอมนั้น

ในเบื้องต้นแม้จะรู้เพียงเล็กน้อยก็พอเป็นเครื่องทดสอบ พอเป็นคู่แข่งกัน พอเป็นเครื่องเปรียบเทียบกันก็ยังดี พอมีกำลังใจต่อสู้ ไม่เสียลวดลายนักปฏิบัติไปเสียทีเดียว นี่ไม่มีอะไรเป็นเครื่องเปรียบเทียบกัน ไม่มีอะไรพอเป็นคู่แข่งกันเลยเราจะหวังผลจากอะไร เมื่อมีแต่ลม ๆ แล้ง ๆ ไม่มีน้ำมีเนื้อติดอยู่บ้างเลยอย่างนี้ ถ้าว่าความสงบก็มีแต่ความฟุ้งซ่านออกหน้าออกตาเสีย ว่าความฉลาดทางด้านปัญญาก็มีแต่ความโง่ออกหน้าออกตาเสียซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล แล้วเราจะหวังเอาอะไรมาเป็นสารคุณภายในใจเล่า นี่มันน่าคิดอยู่มากนะ ผมก็อดพูดไม่ได้ เพราะสอนหมู่เพื่อนมาเป็นเวลานาน ทำไมจิตใจถ้าได้ดื่มรสแห่งธรรมคือปรากฏผลยิบ ๆ แย็บ ๆ ขึ้นมาทางภาคปฏิบัติบ้างซึ่งเป็นสมบัติของตน มันจะอดพูดต่อครูอาจารย์และเพื่อนฝูงได้หรือ ผู้ปฏิบัติถ้ารู้เห็นผลจากการปฏิบัติของตนมากน้อย ต้องพูดได้เต็มปากด้วยความอาจหาญ เราเคยเป็นมาแล้วนี่ อยู่กับท่านอาจารย์มั่นก็เป็น

เวลายังไม่ได้เรื่องได้ราวอะไรทางสมถะและวิปัสสนา เวลาขึ้นไปหาท่านก็ไม่ทราบว่าจะพูดเรื่องอะไรกับท่าน มีแต่กลัวท่านจนตัวสั่น กลัวก็กลัวแบบไม่ได้เหตุได้ผล พอมันเข้าใจรู้เห็นสมาธิปัญญาจากจิตตภาวนามากน้อยเท่านั้น มันเกิดความกล้าหาญชาญชัยขึ้นมาตามกำลังความรู้ความเข้าใจ ตามภูมิจิตภูมิธรรมของตนในเวลานั้น และพูดกับท่านได้อย่างเต็มปากเลย ความกลัวท่านหายไปหมด มีแต่ความอยากพูดถ่ายเดียว เพราะมันถึงใจเจ้าของจากการทำของเจ้าของเอง ทั้งเหตุที่ทำลงไปก็ถึงใจผลที่ปรากฏขึ้นมาก็ถึงใจตามภูมิจิตภูมิธรรมของตัวเอง มันจึงพูดออกมาได้อย่างไม่สะทกสะท้านพูดเปรี้ยง ๆ กับท่าน นี่ก็ได้เคยพูดให้หมู่เพื่อนฟังแล้ว

ถ้ามันเป็นมันรู้เห็นอยู่ภายในจิตจริง ๆ ทำไมจะพูดไม่ได้ ต้องพูดได้ มันอยากพูดยิ่งกว่าอะไร ใจมันขยับตัวพับ ๆ ด้วยความกล้าหาญ เหมือนนักมวยคันมืออยากชกอยากต่อยนั่นแล ยิ่งเห็นครูบาอาจารย์ผู้ที่ตนเคารพเลื่อมใสเป็นที่ฝากเป็นฝากตายด้วยแล้ว ทำไมจะไม่อยากพูดกับท่าน เพราะครูบาอาจารย์ท่านเป็นที่ฝากเป็นฝากตายของเราแท้ ๆ ต้องอยากพูดและต้องพูดอย่างจุใจกับท่าน เพราะเราไม่ได้พูดเพื่อความโอ้อวด เราพูดด้วยความจริงและความภูมิใจของเรา ขัดข้องตรงไหนให้ท่านบอกท่านแนะ

ท่านจะว่าหนักเบาขนาดไหนยอมรับทั้งนั้น ขึ้นชื่อว่าธรรมแล้วต้องยอมธรรมจากครูบาอาจารย์ นอกจากกิเลสมันจึงไม่ยอมอะไรกับผู้ใด มีแต่จะสู้จะทำลายโดยถ่ายเดียว นี่หมายถึงความรู้ภายในใจของผู้ปฏิบัติ ถ้ารู้ขึ้นมาในใจแล้วต้องเป็นอย่างนี้ด้วยกัน

เพียงขั้นสมาธิมันก็พูดได้ ยิ่งขั้นปัญญาสูงขึ้นไปโดยลำดับด้วยแล้วจะพูดไม่ได้ยังไง คิดดูเวลาท่านกำลังเจ็บป่วยหนักๆ ใครเข้าไปหาท่านได้เมื่อไร เรายังกล้าหาญเข้าหาท่านได้สบาย มันหากมีเรื่องจะพาให้เข้าหาท่าน ท่านนอนอยู่สบายเงียบๆ ตอนบ่ายๆ จิตของเรามันกำลังหมุนติ้วๆ ไม่มีเวลาว่างงานทั้งวันทั้งคืน บางคืนนอนไม่หลับเลย เพราะปัญหากับสติปัญญายังยุติกันไม่ได้ ภูมิจิตภูมิธรรมขั้นนี้ปัญหาต่างๆ จะไม่เกิดได้ยังไง มันต้องเกิด การต่อสู้กับกิเลสก็ต่อสู้กันทั้งวันทั้งคืนจะไม่ให้มีปัญหาได้ยังไง ก็กิเลสทั้งมวลมันเป็นตัวปัญหานี่ ธรรมจะฟาดฟันกับกิเลสทำไมจะไม่มีปัญหาต่อกันขึ้นมา มันจึงได้เรื่องเหล่านั้นแหละขึ้นมากราบเรียนท่าน จะเป็นเรื่องข้องใจก็กราบเรียนท่าน เป็นเรื่องความรู้ความเห็นเป็นที่แน่ใจแล้วก็กราบเรียนท่าน ให้ท่านเสริมต่อให้

ถ้าเราผิดตรงไหน ท่านก็แนะท่านก็บอก ที่ถูกตรงไหนแล้วท่านก็รับและเสริมต่อให้ ใจมันก็ยิ่งหนักมือลงไปเพราะแน่ใจว่าถูกต้องแล้ว เจ้าของก็แน่ใจอยู่แล้วด้วยท่านผู้ผ่านไปแล้วพ้นไปแล้วเข้าใจรับรองให้ด้วยซ้ำลงไปอีก มันก็ยิ่งเพิ่มกำลังขึ้นไป ผมเคยรบกวนท่านอยู่เสมอ เวลาท่านเพียบทางร่างกายเราก็เพียบทางด้านจิตใจ เพราะตอนนั้นเราเพียบจริงๆ ทางจิตใจ จิตมันเข้าจุดรวมของมันนั่นแหละ มันจึงหมุนติ้วๆ ด้วยความเพียรและสติปัญญา ไม่มีเวลายับยั้งผ่อนคลายบ้างเลย เจ้าตัวผู้เป็นเวทีระหว่างกิเลสกับสติปัญญาต่อสู้ฟัดเหวี่ยงกันจึงแย่มาก เกือบเวทีพัง คือเกือบตายก่อนสติปัญญาจะชนะกิเลส

นี่ทำไมอยู่ด้วยกันนานแสนนานได้เรื่องได้ราวอะไรบ้าง ภาวนาไม่ได้เรื่องได้ราว อย่าเข้าใจว่ามีความสบายนะ เพศเป็นแต่ชื่อว่าเป็นเพศที่สบายเฉยๆ ที่ไม่ได้ทำไร่ทำนาทำสวนซื้อถูกขายแพงเหมือนโลกเขา ถือเป็นเรื่องสบายเพราะไม่ได้ทำอย่างเขา นั่นเป็นเรื่องร่างกายต่างหาก ใจมันมีงานอยู่ตลอดเวลาจะเอาความสบายมาจากไหน งานของใจเป็นงานที่กิเลสมันบังคับให้ทำจะเอาความสุขมาจากไหน ถ้าไม่ใช่งานที่ธรรมบังคับให้ทำ

กิเลสบังคับเรามันยังบังคับได้ เรานำธรรมมาปฏิบัติ นำธรรมมาบังคับต่อสู้กับกิเลสทำไมเราท้อถอย ท้อถอยไปทำไม จะหวังเอาชัยชนะอะไรจากความท้อถอยอ่อนแอแพ้กิเลสเล่า แต่ก่อนก็แพ้อยู่แล้วยังจะถอยเพื่อแพ้หาอะไรอีก มันเลยแพ้ไปแล้วนี่ไม่ใช่กิเลสจับใส่เปลโยนลงคลองไปแล้วหรือ ถ้ายังจะขืนถอยขืนแพ้มันอยู่อีก จงอย่าหวังกุสลา มาติกาจากกิเลส มันไม่มีให้เป็นแน่อย่าหวังๆ นอกจากจะสู้สุดเหวี่ยงเพื่อ

ความชนะถ่ายเดียวเท่านั้น ความแพ้กิเลสมันดีเมื่อไร ถ้าดีโลกนี้วิเศษกันหมดแล้วสงสัยอะไร **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ครอบโลกธาตุอยู่แล้ว มันก็เหมือนกงจักรนั่นแล คำว่า **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ไม่เหมือนกงจักรจะเหมือนอะไร เราสงสัยอะไรเวลานี้

ภาวนาให้จริงให้จังซินักปฏิบัติ ให้มันเห็นประจักษ์ ธรรมอยู่ที่ใจแท้ๆ เดี๋ยวนี้กิเลสมันครอบอยู่ที่ใจ กิเลสแทนธรรม ธรรมหาที่แทรกไม่ได้เพราะกิเลสบีบบังคับกีดกันไว้ไม่ให้แทรก เพียงแต่ขั้นสงบก็แทรกไม่ได้ จะทำความเพียรมันก็บังคับไว้กลับให้เป็นความเพียรของกิเลสไปเสีย ไม่ใช่ความเพียรเพื่ออรรถเพื่อธรรมเพื่อฆ่ากิเลส แต่กลับเป็นความเพียรของกิเลสสังหารธรรมไปเสียอย่างนี้ เอา พากันพิจารณาดูให้ดีตามนี้ซิ เราบังคับเราเพื่อความดีสำหรับเราเองจะเป็นอะไรไป

ร่างกายนี้มันก็จะแตกอยู่แล้วไม่กี่วันกี่เดือนกี่ปีนี้ เราหวังเอาอะไรจากกันมันก็เป็นร่างของมันอยู่เพียงแค่นี้ ถึงวาระของมันแล้วใครจะรั้งมันไว้ได้ ต้องพังลงด้วยกันทั้งนั้นแหละ แล้วอะไรที่เป็นสาระสำคัญนอกจากใจที่ไม่ต้องแตกต้องดับเหมือนสิ่งทั้งหลายเท่านั้นในตัวคน แต่สิ่งที่แทรกอยู่ที่ใจนั้นคือยาพิษน่ะซิ มันจะทำให้เกิดความเดือดร้อนต่อไปอีกถ้าไม่รีบถอนยาพิษเสียแต่บัดนี้ ฉะนั้นจงเอาธรรมขับไล่เข้าไป สมถธรรม วิปัสสนาธรรม สมาธิธรรม สติธรรม ปัญญาธรรม วิริยธรรม แทรกลงไปแฝงลงไปขับไล่มันออกไป นี้แหละตัวภัย จงขับออกให้พ้นตัวพ้นใจจะหมดภัย ไม่ต้องทนทุกข์ทรมานอยู่ร่ำไปดังที่เคยเป็นมาและเป็นอยู่นี้

การทำความเพียรต้องฝืนผู้ปฏิบัติ ต้องฝืนกิเลส ไม่ฝืนกิเลสจะฝืนอะไร สิ่งที่ให้ฝืนมีแต่กิเลสทั้งนั้น เพราะกิเลสมันฝืนธรรม กิเลสมันเป็นข้าศึกต่อธรรม กิเลสเต็มตัวเราทำไมจะไม่ฝืนธรรม เพราะจิตไปฝ่ายกิเลสอยู่แล้วโดยหลักธรรมชาติ ทีนี้เราฝืนกิเลสเพื่อคล้อยตามธรรมเพื่อปฏิบัติตามธรรม นำธรรมเข้ามาแก้กิเลสปราบกิเลสก็ต้องฝืนน่ะซิ เอ๊า ถึงไหนถึงกัน ตายก็ให้ตายไปซิ ในโลกนี้มันเว้นได้เมื่อไรป่าช้าเต็มไปหมด เขาทุกข์เขาลำบากเพื่อกิจการงานอื่นๆ เขาก็ตาย เราทุกข์ลำบากเพื่อการถอดถอนกิเลสฟาดฟันกิเลส จะตายก็ให้เห็นกับตัวเราเองดูซิ อะไรจะตายก่อนตายหลังก็ให้รู้กัน

สุดท้ายกิเลสนั่นแหละตาย ผู้ปฏิบัติธรรมไม่ตาย จงกล้าทำลงไปจนได้เห็นความสามารถของตัวเองบ้างซิผู้ปฏิบัติธรรมน่ะ นี่มองหาสาระสำคัญของตนอันเป็นที่ภูมิใจในความพากเพียรการต่อสู้ ตลอดผลแห่งการต่อสู้ไม่เจอบ้างเลยนี้ทำยังไง เราจะเอาอะไรเป็นที่อบอุ่นเย็นใจ อย่างน้อยก็ให้เห็นสาระสำคัญของเราในการต่อสู้กับกิเลสบ้างซิ จะสมนามว่าเป็นนักบวชนักปฏิบัติธรรมตามรอยพระบาทของศาสดาองค์เอกด้วยการต่อสู้ ด้วยชัยชนะ

ภาคปฏิปทาเวลาเด็ดก็ต้องเด็ด เอาจริงเอาจัง เวลารู้เห็นธรรมก็เป็นแบบเดียวกันนั่นแหละ มีอย่างเด็ดอย่างขาดอย่างถึงใจเหมือนกันกับประโยคแห่งความเพียรนั่นแหละ ความอาจหาญนี่ละเป็นสารคุณเป็นหลักใจสำคัญในการต่อสู้ ว่าเราเคยชนะมาแล้วด้วยวิธีการเหล่านี้ และวิธีการนี้แหละที่จะต่อสู้ในกาลต่อไปเพราะเป็นพยานแล้ว ผลก็เป็นต้นทุน อย่าว่าแต่เหตุเป็นต้นทุนเป็นพยานเลย ต่อไปก็พอฟัดพอเหวี่ยงกันไปและจงทราบ ความเหนียวแน่นไม่มีอะไรเหนียวแน่นยิ่งกว่ากิเลส ไม่มีอะไรจะเหนียวแน่นและแก้ยากถอดถอนยากยิ่งกว่ากิเลสภายในใจของสัตว์โลก ตัดไม่ขาดได้ง่าย ๆ ดีไม่ดียื่นด้ามดาบให้มันตัดหัวของเราด้วยซ้ำ เพราะความฉลาดแหลมคมไม่ทันมัน แม้นักปฏิบัติธรรมก็เถอะ ฉะนั้นจงอย่าภูมิใจและหยิ่งว่าตัวเป็นพระปฏิบัติ เท่าที่สังเกตเรื่อยมาในวงแคบ ๆ นี่แล ไม่ต้องพูดอื่นไกลที่ไหนละ

มองไปที่ไหน ผู้ใด องค์ใด หลวงตาบัวตัวเก่งด้วย มันเห็นแต่กิเลสเหยียบหัวคนเหยียบหัวพระเหยียบหัวเณรกรรมฐานเต็มไปหมดโดยไม่เลือกกาลสถานที่ ไม่เห็นพระกรรมฐานเหยียบหัวกิเลสได้หมอบราบกราบไหว้บ้างสักตัวสองตัวเลย ทั้งร้อยทั้งพันทั้งหมื่นทั้งแสนของกิเลสก็มีตั้งแต่ ต่างตัวต่างปีนกันขึ้นเหยียบหัวพระหัวเณรกรรมฐานอย่างเดียว น่าอับอายขายหน้า กิเลสเป็นแสน ๆ เหยียบหัวขนาดนั้นยังสนุกสนานอยู่แบบทองไม่รู้ร้อนได้หรือ ยืน เดิน นั่ง นอน บรรดาอิริยาบถต่าง ๆ แม้ขณะภาวนาก็ให้มันขึ้นมันเหยียบอยู่นั่นแล

เราก็เหยียบมันให้ตายสักตัวสองตัวบ้างเป็นไร อย่างน้อยก็เหยียบหัวหลานแหลนของมันบ้างก็ยังนับว่าไม่เสียลวดลาย เมื่อยังไม่สามารถเหยียบตัวใหญ่ ๆ ได้ก็เหยียบเหลนมันแหลกให้เห็นบ้างซิ และเหยียบเหลนมันเหยียบหลานมันและเหยียบลูกมันเข้าไป ฟันหัวแม่มันลงไป ฟันหัวพ่อมันลงไป ฟันหัวปู่ย่าตายายของกิเลสให้ขาดสะบั้นลงไปให้เห็นเป็นไร ผลแห่งการฟันกิเลสขาดสะบั้นลงไปจากจิตใจด้วยปัญญานั้นจะแสดงตัวเป็นความแปลกประหลาดอัศจรรย์อย่างไรบ้าง จะได้รู้เห็นประจักษ์ใจของนักปฏิบัติ ที่กิเลสเหยียบหัวเรามาโดยลำดับนั้นมันอัศจรรย์ที่ตรงไหน เอามาเทียบกันบ้างซินักปฏิบัติ อยู่แบบเซ่อ ๆ ซ่า ๆ อ้าปากให้กิเลสเอาของดีภายในไปกินจวนจะหมดอยู่แล้วอย่างไรกัน ไม่เสียดายบ้างหรือ โลกทั้งโลกเขารักสงวนและเสียดายกัน เราทำไมปล่อยให้กิเลสเอาไปกินแบบไม่สนใจอะไรกันอย่างนี้ สติมีจงตั้งขึ้น ปัญญามีจงพิจารณาอย่าอยู่แบบคนสิ้นท่า อย่างไรจะเอาตัวรอดพ้นไปได้จงขวนขวายอย่านอนใจ จะหมดลมหายใจไปก่อน

เราโง่ขนาดไหน แม้แต่เหลน ๆ ของกิเลสก็ให้มันเหยียบหัวได้ไม่มีท่าทางอะไรเลย เหมือนเป็นของตายคอยมันอยู่แล้ว หลานกิเลสเหลนกิเลสที่ไหนก็ขึ้นเหยียบเอา ๆ

ลูกกิเลสโผล่ขึ้นมาก็เหยียบเอา ๆ อย่าว่าแต่พ่อแม่ปู่ย่าตายายมันเหยียบมันขี้รดอยู่ทั้งวันทั้งคืนเลย แม่แต่ลูก ๆ หลาน ๆ เหลน ๆ มันก็ยังขี้รดเยี่ยวรดเราได้อย่างสบายไม่มีท่าต่อสู้ขัดขวางมันบ้างเลย เอ๊า สู้มันซิ จะได้เหยียบลูกเหยียบหลานเหยียบเหลนมัน ฟันหัวลูกหลานเหลนถึงพ่อถึงแม่ โคตรแซ่ปู่ย่าตายายของมันให้แหลกแตกกระจายไปจากใจ และเผาศพมันด้วยไฟคือตปธรรมให้เรียบไปเป็นไรวะ

เอ้า เพียรลงที่นี่ ที่ใจดวงนี้ ดวงที่เคยเป็นห้องน้ำห้องส้วมให้กิเลสขับถ่ายตลอดมานี้ จะกลายเป็นจิตชนิดใดขึ้นมาในใจดวงนั้นจะได้รู้กับเราเอง เมื่อธรรมได้เข้าครองใจแล้ว เริ่มตั้งแต่ขั้นสมาธิธรรมขึ้นไปถึงปัญญาธรรมขั้นนั้น ๆ ตลอดถึงวิมุตติธรรมเต็มหัวใจแล้ว อะไรที่นี่จะเลิศยิ่งกว่าใจดวงนี้ ก็รู้เห็นชัดเจนละซิ ใครมีอำนาจมาปิดกั้นได้เมื่อไร นอกจากกิเลสอย่างเดียวเท่านั้นปิดกั้น เมื่อถอดถอนกิเลสออกหมดแล้วก็รู้เองเห็นเอง ไม่ถามใครให้โง่เพราะเคยโง่มาเต็มประดาจนเบื่อพอแล้ว ความเลวร้ายของกิเลสเป็นอย่างไร และความเลิศประเสริฐของธรรมเป็นอย่างไรในใจดวงเดียวนั่นแหละ เมื่อธรรมเข้าแทนที่แล้ว คราวนี้เป็นธรรมสมบัติเป็นอัตสมบัติขึ้นมาเป็นยังไงที่นี่ **สนฺทิฏฺฐิโก** มิใช่โมฆธรรม จะแสดงขึ้นกับตัวเองนั่นแล

นี่ซิผู้ปฏิบัติ ควรมีแก่ใจขะมักเขม้นอดทนให้มากซิ เรื่องภายนอกเพียงอาศัยไปชั่วกาลชั่วเวลาเท่านั้น ไม่เห็นมีอะไรสำคัญยิ่งกว่าการประกอบความเพียรเพื่อถอดถอนกิเลสภายในใจ ทุกระยะให้จิตพร้อมด้วยสติปักลงจุดนี้อยู่เสมออย่าได้ลืมตัว ถ้าลืมตัวแล้วก็เหลวไหลไปไม่รอดนะ จะว่าไม่บอกไม่เตือน นี่เคยบอกเคยเตือนเสียยิ่งกว่าเคยจนระอาใจในบางครั้ง

นี่ก็อ่อนเพลียไปเรื่อย ๆ เป็นไปตามวัยเป็นไปตามโรค คิดดูตั้งแต่ออกพรรษามาแล้วนี้ไม่ค่อยได้ประชุมอบรมหมู่เพื่อนเหมือนแต่ก่อนเลย ก็เพราะสุขภาพไม่อำนวยนี่เป็นหลักใหญ่ วันไหนคิดว่าจะประชุม พอสังเกตดูตัวเองก็ไม่สะดวกเสีย ก็ต้องงดไป ๆ ซึ่งแต่ก่อนเราไม่เคยงดการประชุมนานถึงขนาดนี้ ในการอบรมหมู่เพื่อนปีนี้รู้สึกว่าได้งดมาเสียนาน เรื่องการงานยุ่งเหยิงวุ่นวายก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง เราปลีกได้สิ่งเหล่านั้น แต่ปลีกไม่ได้ก็คือโรคภายในตัวเรา อยู่เฉย ๆ เวลามันจะเป็นก็เป็นขึ้นมา เมื่อมีอากาศอบอ้าวบ้างอะไรบ้างมักจะกำเริบได้ง่าย เมื่อเป็นขึ้นมาก็ขาดกิจที่เราจะต้องทำต้องเอนไปตาม คล้อยไปตามมันโรคอันนี้ ไม่คล้อยตามก็เป็นจริง ๆ หมู่เพื่อนก็ให้เอาเทปไปฟังแทน เพราะได้เทศน์ไปมากมายก่ายกองอยู่แล้ว เครื่องเทปก็มีมาก ฟังด้วยความสนใจจดจ่อ ตั้งใจประพฤติปฏิบัติกำจัดกิเลสที่เป็นตัวภัยออกจากจิตใจ ให้ใจได้มีความสง่าผ่าเผยด้วยอรรถด้วยธรรมขึ้นโดยลำดับ

ที่พึ่งในโลกอันนี้จะมีอยู่จุดใดเป็นจุดที่ภูมิใจที่สุด เราจะเห็นได้ชัดเจนภายในใจของผู้ปฏิบัติที่ได้สมาธิสมบัติปัญญาสมบัติและวิมุตติสมบัตินั้นแล จะไม่ได้จากจุดใดเลย หากผู้ปฏิบัติธรรมได้ดำเนินให้เต็มเม็ดเต็มหน่วยจะมาทราบกันที่จุดนี้ โลกกว้างแสนกว้างไม่มีจุดที่พอปลงจิตปลงใจลงได้ด้วยความตายใจ ไม่ต้องระแวงทุกข์มากน้อยจะแทรกจะโผล่ขึ้นมา มันมีจนได้ทุกแห่งหนบุคคลไป ทั้งนี้ไม่ได้ประมาทโลกแต่พูดตามความจริงของธรรม

เราเคยอยู่ในโลกมาตั้งแต่วันเกิดจนกระทั่งบัดนี้ ถ้าควรจะปลงใจลงได้ในจุดใดว่าเป็นความสุขความสบาย เราก็ปล่อยก็ปลงมานานแล้ว เพราะเราอยากจะปล่อยจะปลงใจลงสู่ความสุขความสบายกับโลกนี้มานาน แต่ส่วนมากมันไปเจอแต่สิ่งที่กลัว ๆ ไม่ประสงค์นั่นแล มากกว่าจะเจอสิ่งพึงหวัง โลกเสาะแสวงหากันยุ่งไปหมด ไม่ใช่หาจุดหมายปลายทางหาความสุขความสบายเป็นที่ปลงจิตปลงใจไม่ใช่เหรอ แต่ทำไมมันปลงไม่ได้ ปลงไม่ลง เพราะมันไม่มีที่ปลงเนื่องจากหัวใจไม่พาให้ปลง หัวใจมันเป็นฟืนเป็นไฟอยู่ภายในตัวแล้วจะไปปลงที่ไหนมันก็เป็นไฟทั้งกองอยู่นั้นปลงลงได้ยังไง ถ้าไม่ดับไฟที่ตรงนี้แล้วปลงที่ไหนก็ปลงได้ เพราะจิตปลงตัวเองเรียบร้อยแล้ว เริ่มแต่สมาธิธรรม ปลงลงได้โดยลำดับ ปัญญาธรรมจนถึงขั้นวิมุตติธรรมปลงได้หมด เรียบ สบายสุดท้ายก็อยู่ที่จุดนี้

เราจะไปหาปลงใจลงที่ไหนที่เป็นที่แน่ใจไว้ใจได้ นับแต่น้อยเปอร์เซ็นต์ไปจนกระทั่งถึงร้อยเปอร์เซ็นต์เต็มบริบูรณ์ ถ้าไม่ปลงลงที่นี่ไม่มีที่ปลง โลกกว้างแสนกว้างมันก็เป็นดินฟ้าอากาศไปอย่างนั้น แต่จิตใจนี่ซิมันแผ่กระจายความทุกข์ความลำบากไปเพราะคำว่าโลกกว้างแสนกว้างนั่นแหละ แตกแขนงออกไปมากขนาดไหนพอ ๆ กันหรือยิ่งกว่านั้นไปอีก ถ้าไม่ปลงลงที่จิตนี้ไม่มีที่ปลง ไม่มีที่เหมาะสม ไม่มีที่ตายใจได้ไว้ใจได้ จงพยายามหาที่ปลงให้ได้ด้วยความพากเพียรของเราเอง จะเหมาะยิ่งกว่าการหวังพึ่งใคร ๆ ในโลก

จงยกขึ้นเสมอพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าท่านปลงที่ไหนกัน ธรรมได้ปรากฏขึ้นให้โลกกราบไหว้บูชา ก็เพราะจุดนี้เท่านั้นเป็นที่ปลง พระพุทธเจ้าฆ่ากิเลสหมดแล้วธรรมก็เต็มดวงขึ้นมาที่นี่ พระสงฆ์ก็เหมือนกัน **สรณํ คจฺฉามิ** ให้ถึงจุดนี้ซิเป็นหลักเป็นเกณฑ์ ไปที่ไหนก็มีแต่เรื่องกิเลส **สรณํ คจฺฉามิ** อยู่ตลอดเวลาโดยไม่ต้องปล่งวาจา มันหากเป็นอยู่ภายในจิตใจ มีแต่หมอบราบ **สรณํ คจฺฉามิ** กับกิเลสอยู่ตลอด จะหาอรรถหาธรรมมา **สรณํ คจฺฉามิ** ที่ไหนมี ก็เหลวไหลน่ะซิผู้ปฏิบัติ

ธรรมของพระพุทธเจ้าค้านได้ที่ไหน หาที่ค้านไม่ได้ ยังเหมือนองค์ศาสดาประทับอยู่ข้างหน้าตลอดเวลา สำคัญตรงนี้น่ะซิ ความจริงนั่นแหละคือศาสดาแท้ ความ

จริงแห่งองค์ศาสดาแท้คือความบริสุทธิ์ อันนี้บริสุทธิ์ยังไงนั้นก็ฉันนั้น เรื่องภายนอกเป็นเพียงปริยาย ความบริสุทธิ์คือองค์ศาสดาแท้ ร่างกายนี้เป็นเรือนร่างต่างหากไม่ใช่องค์ศาสดาที่แท้จริง นั่นเป็นเรือนร่างของศาสดา จึงมีการล้มหายตายจากไปเป็นธรรมดา นิพพานที่โน่นที่นี่เป็นเรือนร่างของตถาคต เป็นเรือนร่างของพุทธะ พุทธะแท้นิพพานที่ไหน สมมุติใดที่เข้าไปเกี่ยวข้องได้ไม่มี โลกว่าสูญก็สูญไปแบบโลก นิพพานไม่ได้สูญแบบโลก ไม่ได้มีอยู่แบบโลกนี่ โลกจะเข้าไปถึงได้อย่างไงเท่านั้นเอง เพราะนั้นไม่ใช่แบบโลกที่งมเงากันนี่

จงตั้งใจปฏิบัติให้เห็นจริง พูดเหมือนหลอกกันเล่นว่ะ เมื่อถึงความจริงแล้วมันคำเดียวกันนั่นแหละ ไม่มีคำสองคำสามอะไรอีก ธรรมะของพระพุทธเจ้าเป็นของจริงอันเดียวกัน ลงถึงใจเต็มที่แล้วก็เหมือนกันหมด พระพุทธเจ้ากี่หมื่นกี่แสนกี่ล้านองค์เป็นความจริงอันเดียวกันหาความสงสัยไม่ได้ สงสัยอะไรท่าน ถ้าไม่สงสัยอันที่รู้อยู่นี่ จะไปสงสัยพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ที่ไหนอีก พระสงฆ์ก็เป็นกิริยาของธาตุขันธ์ต่างหาก พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า และพระพุทธเจ้ารวมแล้วอยู่ในธรรมแท่งเดียวกัน เท่านั้นพอ ไม่ต้องหางมเงา

ก่อนหน้านี้ก็พูดแล้วว่า มองไปทางไหนมีแต่กิเลสเหยียบย่ำทำลายหัวพระหัวเณรเต็มวัดเต็มวา ไม่ว่าเฒ่าว่าแก่ว่าหนุ่มว่าอะไร ถูกกิเลสมันกัดมันฟัดมันเหวี่ยงล้มกลิ้งพลิกไปพลิกมาเหมือนหมากัดกัน มันน่าโมโหนะผู้เป็นครูอาจารย์ที่ฝึกซ้อมให้อย่างเต็มกำลังความสามารถ เมื่อมองไปทีไรเห็นแต่กรรมฐานเคลื่อนที่เป็นกระสอบให้กิเลสต่อยเอาเตะเอาอยู่ทุกอิริยาบถเช่นนั้น เดินจงกรมก็กลิ้งอยู่กับทางจงกรม นั่งภาวนาอยู่ก็กลิ้งกับที่นั่ง ภาวนาท่าใดก็กลิ้งอยู่กับภาวนาท่านั้น เดินไปไหนมีแต่กิเลสเหยียบหัวกัดแหลกกลิ้งกันอยู่ตลอดเวลา ทำไมจะไม่โมโห

เหมือนกับครูมวยเขาฝึกมวยศิษย์เสียจนเต็มที่ กำลังวังชาทั้งหลักวิชาทุกด้านฝึกให้จนหมดพุง แต่เวลาขึ้นเวทีกลับไปเป็นกระสอบให้เขาต่อยเขาเตะอยู่ปึ๊ง ๆ มันจะไม่โมโหได้ยังไงครูมวยน่ะ ก็เวลาสอนไม่ได้สอนให้เป็นกระสอบนี่นะ แต่กลับให้เขาตีต่อยเอาข้างเดียวไม่ตายแล้วเหรอ มันก็โมโหน่ะซิครูมวย ก็ลูกศิษย์ขึ้นไปเป็นกระสอบให้เขาไม่ว่าเขาจะเตะจะศอกจะเข่าอะไรก็โอนโน่นโอนนี่อยู่อย่างนั้น ทำไมครูมวยที่ฝึกลูกศิษย์ของตนเต็มฝีมือแล้ว แต่ขึ้นไปให้เขาต่อยเหมือนกระสอบนั้นจะไม่โมโหล่ะ

อันนี้ก็เหมือนกันน่ะซิ เราก็สอนหมู่เพื่อน สอนเต็มที่เต็มฐานสอนเต็มเม็ดเต็มหน่วย แต่ดูอิริยาบถไหนก็มีแต่กิเลสมันตบมันต่อยตีตกเวทีตลอดเวลา มันอะไรกันนี่น่าโมโหจริง ๆ เพราะวิชาที่จะต่อยให้กิเลสหงายท้องมันมีอยู่นี่ วิชามวยก็เหมือนกันที่จะต่อยให้คู่ต่อสู้มันหงายก็มีอยู่ วิชาธรรมก็มี ทำไมจึงไม่มีทางต่อยกิเลสบ้าง ปล่อยให้

กิเลสต่อยเอาๆ ยังพอมีหนังเหลืออยู่ไหม ดูมันถลอกปอกเปิกไปหมด ไม่รู้ว่ากลิ้งไปกี่พลิกกี่ตลบ มีแต่กิเลสต่อยเอาฝ่ายเดียวมันน่าโมโห ก็มันเป็นอย่างนั้นจริงๆ กิเลสกับเรามันไม่ทันมันนี่นะ

ทั้งนี้พูดเป็นข้อเปรียบเทียบให้ฟัง คือ กิเลสมันเร็ว มันแหลมคม ไม่ทันมันง่ายๆ เอ้า เรียนวิชาให้เหนือมันซิทำไมจะไม่รู้มันล่ะ กิเลสตัวนี้มันเคยอยู่ในหัวใจเรามาพอแล้วนี่นะ และถูกปราบแหลกไปเพราะวิชาใดทำไมจะไม่รู้เรื่องของมัน นั่นน่ะซิที่โมโหน่ะ พระกรรมฐานเป็นกระสอบให้มันต่อยเอาๆ จะเอาหน้าไปไว้ที่ไหนครูอาจารย์น่ะ มองไปที่ไหนองค์ใดเห็นแต่ถูกต่อยเป็นกระสอบ มองไปที่ไหนเห็นแต่เศษกรรมฐานเคลื่อนที่ให้กิเลสต่อยเอาๆ ทุกขัง มันน่าโมโหอย่างถึงใจนี่นะ

เวลากิเลสต่อยเราก็ต่อยมาพอแล้ว เวลาเราต่อยมันก็ไม่ลืมนะ เวลากิเลสมีอำนาจมันเอาจริงๆ แหม มันกล่อมได้ มือไม้จิตใจอ่อนเปียกไปหมด มันร่ายมนต์เป่าไม่ถึงพรู้ดอย่างนี้หรอกนะ เพียงมันร่ายมนต์เท่านั้นเราก็ล้มระนาวไปแล้ว มนต์ของกิเลสมันเก่งมากขลังมากนะ พอตั้งตัวได้ร่ายมนต์ธรรมะขึ้นมา ร่ายมนต์สติธรรม วิริยธรรมขึ้นมา ขันติธรรมขึ้นมา ต่อจากนั้นก็ร่ายปัญญาธรรมขึ้นมา เอาละที่นี่ เริ่มมีแพ้มีชนะขึ้นมาบ้างพอมีแก่ใจ ได้กำลังใจขึ้นมา มันล้มเพราะหมัดเรามีนะ คราวนี้ต่อยมึงล้ม คราวหลังเตะมึงล้ม คราวหลังก็ใส่ปั๋งล้ม โอ้ มันก็ล้มด้วยเท้ากูเหมือนกันอย่าว่าแต่กูล้มด้วยเท้ามันเลย กูล้มด้วยศอกมัน มันก็ล้มด้วยศอกกูเหมือนกัน กูล้มด้วยเข่า มันก็ล้มด้วยเข่ากูเหมือนกัน

เอาไปเอามา วิชาของมันที่เคยเอากับเราล้มนั้น เราก็เอาวิชาของเราล้มมันและเหนือมันอีก เหนือไปโดยลำดับ เอาละที่นี่ กิเลสตัวไหนมันจะโผล่ขึ้นมา โผล่ขึ้นมาก็แหลก ถึงขั้นสติปัญญาอันเกรียงไกรแล้วกิเลสหมอบ กิเลสหมอบก็คืออุบายของกิเลสนั่นแล แสดงว่าเรายังไม่ทันมัน ต้องหาเวลาให้มันโผล่ขึ้นมาเสียก่อน มันหมอบจึงไม่เห็นมัน เราก็คุ้ยเขี่ยขุดค้นหา เดี๋ยวมันก็โผล่ขึ้นมา การคุ้ยเขี่ยเป็นวิชาธรรม สติปัญญาคุ้ยเขี่ยจนกิเลสโผล่ขึ้นมาจนได้ ฟาดฟันจนแหลกๆ จนเรียบวุธภายในจิต อะไรจะมาโผล่ที่นี่ เอาจนน็อกหรือตายไปเลย ไม่ต้องให้มันฟื้นแหละ หามลงไปแล้วตายไปเลยนั่นเรียกว่านักรบชั้นเอก ไม่ใช่เอกมีนัยน์ตาข้างเดียว

พวกเรานี่มีแต่เอกตาเดียว มีนัยน์ตาข้างเดียวจึงถูกกิเลสต่อยเอาๆ จนเบื่อจะทนดู ต้องให้เอกแบบไม่มีคู่ต่อกรซิ ถึงจะเรียกว่าเอกแท้ ความเพียรก็เอก ความทรหดอดทนก็เอก สติปัญญาก็เอก ธรรมสมบัติที่ได้ครองภายในใจก็เอก แต่ไม่หาแข่งกับใครอยู่อย่างสบายหายห่วง เสวยผลของการต่อสู้ไม่มีวันหมดสิ้นไปตลอดอนันตกาล ฉะนั้นจงพากันตั้งใจใฝ่ฝันในธรรมอันเอกซึ่งรอคอยผู้มีความเพียรอยู่แล้ว

เอาละจบเสียที

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด

เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔

ความลืมตัว

ทุกสิ่งทุกอย่างที่นำมาแนะนำสั่งสอนหมู่เพื่อน ได้พิจารณาตามเหตุตามผลอรรถธรรม จากครูอาจารย์ที่ตนเคยอยู่อาศัยกับท่านมาแล้วด้วยความแน่ใจไม่สงสัย ตลอดการปฏิบัติที่เคยดำเนินมา จึงไม่ได้เอาป่าๆ เถื่อนๆ มาสั่งสอนหมู่เพื่อน เพราะฉะนั้นใครมาอยู่ก็ให้ดูกันเพื่อเหตุผลอรรถธรรมทุกๆ แง่ไป อย่ามาขวางกันเหมือนทัพพีขวางหม้อ เพราะการขวางกันนี้มันกระเทือนกันทั้งวัด นี่ต่างองค์ต่างมาศึกษาอบรมให้ละทิ้งนิสัยเดิมซึ่งขัดต่อหลักธรรมหลักวินัย อย่าเอามาใช้เป็นอันขาดถ้าไม่ต้องการก้างขวางคอตนและผู้เกี่ยวข้องซึ่งมีจำนวนมากด้วยกัน

นี่แหละการปฏิบัติตัวเองที่เป็นไปไม่ได้ เพราะการปล่อยให้เป็นไปตามใจที่เคยเป็นมาดั้งเดิม ใจทั้งดวงนั้นมองหาจนไม่เห็น ไม่เจอเลย มีแต่กิเลสหุ้มห่อเสียจนมิด ตัวจริงของความรู้นั้นถูกกิเลสปิดบังจนมองหาตัวจิตไม่เจอ เรายังว่าเราดีอยู่เหรอ เมื่อจิตถูกหุ้มห่อด้วยสิ่งสกปรกโสมมทั้งหลายแล้ว การแสดงออกมาทางกายทางวาจา จะเอาความสะอาดสวยงามน่าดูน่าชมมาจากไหน เพราะตัวจิตเดิมซึ่งเป็นผู้บงการเป็นธรรมชาติที่สกปรกรกรุงรังอยู่แล้วด้วยสิ่งไม่เป็นท่าทั้งหลาย เอา จงเรียน จงปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าให้ถูกต้องแม่นยำอย่าให้ผิดพลาด และคำที่ผมพูดนี้จำให้ดี จะเป็นความจริงอย่างนั้นไหม

เวลานี้ใจเราทั้งดวงมีแต่กิเลสบงการทั้งนั้น ธรรมไม่ได้บงการในหัวใจเลย เราจึงไม่ทราบว่ากิเลสเป็นอย่างไร ธรรมเป็นอย่างไร จนกว่าได้ปฏิบัติเข้าใจไปโดยลำดับ กิเลสค่อยจางไปๆ ธรรมแทรกเข้าไปๆ นั้นแหละจะค่อยรู้เรื่องกันไปเอง ถ้าหากไม่ได้ประพฤติปฏิบัติกำจัดมันแล้ว จนกระทั่งวันตายจะไม่เห็นเรื่องของธรรมเป็นของแปลกประหลาดและอัศจรรย์ยิ่งกว่าเรื่องของกิเลสที่ครอบอยู่ในหัวใจนี้เลย ด้วยเหตุนี้เองกิเลสจึงมีอำนาจเป็นข้าศึกต่อธรรมเรื่อยมาในหัวใจสัตว์โลก

เรามาบวชในศาสนาแต่กิเลสไม่ได้บวชด้วยให้ทราบไว้อย่างถึงใจ กิเลสคงเป็นกิเลสอยู่โดยดี เป็นตัวข้าศึกต่อธรรมอยู่อย่างสมบูรณ์ ไม่เคยสะทกสะท้านต่อการบวชนั่นเลยถ้าไม่ปฏิบัติ ถ้าได้ทำการแก้การถอดถอนมันซึ่งเรียกว่ารบกัน นั่นแหละกิเลสจะไหวตัวและเริ่มกลัว ถ้ามีการปฏิบัติแทรกเข้าตรงไหนกิเลสจะไหวตัวตรงนั้น ถ้าจะพูดเป็นภาษาของเราเป็นปุคคลาธิษฐานก็ว่า กิเลสเริ่มร้อนตัวขึ้นมา เพราะถูกข้าศึกเข้าจู่

โจมอยู่ทุกวันทุกเวลาด้วยความเพียรซึ่งเป็นอรรถเป็นธรรม อันเป็นเรื่องของกิเลสกลัว เพราะกิเลสกลัวธรรมอย่างเดียว ทั้งสามโลกธาตุนี้กิเลสเป็นเจ้าอำนาจทั้งนั้นจึงไม่กลัวอะไร แต่ธรรมนี้เหนือโลกท่านจึงเรียกว่า โลกุตรธรรม แปลว่าธรรมเหนือโลก กิเลสจึงต้องกลัว

ถ้าไม่นำธรรมเข้าไปกำจัดกิเลสจะไม่มีสะทกสะท้าน จะไม่มีกลัวเลย และไม่มีวันเบื่อหน่ายอิ่มพอที่จะอยู่ในจิตใจของสัตว์โลก เพราะสัตว์โลกก็ถูกมันกล่อมให้หลับและหาความอิ่มพอไม่ได้เช่นเดียวกันอยู่แล้ว นี่แหละเรากับกิเลสจึงเป็นอันเดียวกัน เวลาจะทำกิจการใด ๆ ที่เป็นส่วนกุศลย่อมกระเทือนกิเลส กิเลสก็ขัดขืนต้านทานไม่อยากให้ทำ เราเองก็เห็นตามกิเลสไปเสียโดยไม่คิดอ่านไตร่ตรองอะไรเลย กลัวจะกระเทือนเรา คือกลัวจะลำบากลำบน จะฝ่าฝืนกิเลสเพื่อดัดแปลงตนเองด้วยธรรมให้เป็นคนดีเป็นพระดี ก็ถูกขัดขวางจากกิเลสซึ่งเราถือว่าเป็นเรานั้นเสีย สุดท้ายก็ไปไม่ได้ นี่คืออุปสรรคอันสำคัญที่จะก้าวไม่ออก

ธรรมะของพระพุทธเจ้าเท่านั้นที่จะสร้างคนให้ดี สร้างพระให้ดี ถ้าไม่มีธรรมเป็นน้ำเชื่อมอยู่แล้ว ความรู้ทั้งหลายที่เรียนมามากน้อย จะเป็นเครื่องมือของกิเลสนำไปใช้ทั้งมวล กลายเป็นความรู้ที่หาสาระไม่ได้ไปเสีย ไม่พอให้ได้รับความร่มเย็นเป็นสุขภายในใจได้ เพราะฉะนั้นธรรมจึงเป็นทั้งเครื่องมือสร้างคนให้ดี เป็นทั้งผลคือความสุขความพึงใจทั้งปัจจุบันและอนาคต เมื่อสร้างตนได้ดีมากน้อยตามกำลังความสามารถ

การจะเป็นคนดีต้องฝืน ฝืนต่อสิ่งที่ไม่ดีซึ่งเคยทำอยู่แล้วและชอบทำอยู่เสมอไม่มีวันอิ่มพอ ฝืนตรงนั้นแหละ ฝืนสิ่งนั้นแหละ อยากทำก็ไม่ทำ ความอยากเป็นเรื่องของข้าศึก อยากในสิ่งที่ไม่เกิดผลเกิดประโยชน์ต้องหักห้าม อยากในสิ่งที่จะทำตนให้เสียให้ล่มจมลงไปต้องหักห้าม เพราะนั้นคือฝ่ายต่ำที่จะฉุดลากเราให้เป็นคนต่ำลงไปชั่วช้าเลวทรามลงไป เราจึงต้องฝืนไม่ทำตามมัน นี่คือการรักษาและป้องกันตัว หรือการฉุดลากตัวออกมาจากสิ่งต่ำทรามทั้งหลายไม่ให้เป็นไปตามมัน จะกลายเป็นคนต่ำทรามลงไป จึงต้องฝืน จึงต้องหักห้ามต้านทาน

ทุกสิ่งทุกอย่างถ้าเป็นเรื่องของกิเลสแล้วต้องทำให้อยากทำทั้งนั้น ส่วนทางดีคือกุศลธรรมแล้วไม่อยาก คือไม่อยากทำ เพราะฤทธิ์ของกิเลสมีมากเกินกว่าที่จะอยากทำทางด้านกุศลธรรม ต่อเมื่อได้ใช้ความพยายามทำลงไปด้วยการฝ่าฝืนกันโดยทางเหตุผลต่อสู้กับสิ่งไม่ดีทั้งหลายโดยทางเหตุผล ทั้ง ๆ ที่ไม่อยากทำเราก็ทำ ไม่ว่าจะหนักเบามากน้อยเพียงไร เราทำโดยทางเหตุผลคือเชื่อธรรมของพระพุทธเจ้า แล้วฝืนต่อสู้กับกิเลสเรื่อยไป กิเลสตัวฝืนธรรมก็ค่อยเบาบางลง ความอยากในสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลายก็ค่อยอ่อน

ตัวลง เพราะมีการต่อสู้ต้านทานกันอยู่ทุกเวล่ำเวลา สุดท้ายความอยากทางฝ่ายต่ำทั้งหลายก็ค่อยเบาบางลงไป ๆ ความอยากฝ่ายธรรมก็เริ่มมีกำลังขึ้นมา ผลที่เกิดขึ้นจากการบำเพ็ญธรรมก็ประจักษ์ใจ มีความเย็นความสงบสุข เมื่อปรากฏผลขึ้นมามากน้อยย่อมมีแก่ใจที่จะฝ่าฝืนบึกบึนหรือประกอบงานที่ดีนั้นให้มากมูนขึ้นโดยลำดับ ส่วนต่ำฝ่ายต่ำก็อ่อนลงไป ๆ ฝ่ายดีก็มีกำลังมากขึ้น

ในเบื้องต้นต้องฝึกต้องฝืน ไม่ฝืนไม่ได้ ความปล่อยตามอำเภอใจ อยู่อย่างสบาย นอนอย่างสบาย กินอย่างสบาย อะไร ๆ ก็อย่างสบายนั้น ล้วนแต่เป็นเรื่องกิเลสบ่งให้ทำทั้งนั้น เป็นอาการของกิเลสทำงาน เป็นงานของกิเลสซึ่งจะทำตัวให้เสียไปโดยถ่ายเดียว ไม่ใช่งานซึ่งจะส่งเสริมตนให้ดีขึ้น แต่เราไม่ทราบว่าเหล่านี้เป็นกิเลส เพราะสิ่งเหล่านี้กับเรามันติดแนบกันมาแล้วตั้งแต่วันเกิด ตั้งแต่เรายังไม่รู้จักเดียงสาภาวะ อันนี้ก็ติดก็ครอบหัวใจอยู่แล้ว หากว่าไม่มีธรรมะเป็นเครื่องชี้แจงแสดงบอกไว้ เราจะไม่ทราบว่าสิ่งนั้นเป็นธรรมสิ่งนี้เป็นกิเลสได้เลยตลอดไป

มีพระพุทธเจ้าเท่านั้นเป็นผู้ฉลาดแหลมคม แสดงวิธีแยกแยะให้รู้เหตุรู้ผล รู้ดีรู้ชั่ว รู้ฝ่ายกิเลสรู้ฝ่ายธรรม และสอนวิธีประพฤติปฏิบัติเพื่อกำจัดสิ่งที่เป็นภัยแก่ตนตามขั้นตามภูมิไปโดยลำดับ จนกระทั่งถึงที่สุดแห่งการสิ้นซากของกิเลส และที่สุดแห่งธรรมแห่งความประเสริฐภายในใจ กิเลสที่เคยห่อหุ้มเสียจนมิดมองหาจิตไม่เห็นนั้นหายไปหมด เหลือแต่จิตกับธรรม ธรรมกับจิตเป็นอันเดียวกันล้วน ๆ หลังจากนั้นกิเลสประเภทใดแสดงออกจากใครออกจากผู้ใด ออกจากสัตว์ตัวใดจะรู้ทันที ผู้ที่ได้รู้เห็นหมดทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว กิเลสซ่อนกลไม่ได้ ปิดไม่ได้ เพราะได้ปราบมันแล้วด้วยความฉลาดสามารถของตน กิเลสยอมแพ้แล้วเพราะความฉลาด เมื่อเป็นเช่นนั้นมันจะแสดงออกมาในแง่ใดท่าใด ในบุคคลหญิงชายหรือสัตว์ตัวใดต้องรู้ทั้งนั้น ทันทั้งนั้น ทีนี้กลมายาของกิเลสปิดไม่อยู่ จะเคยลี้ลับมาเพียงใดก็เปิดเผยขึ้นมาหมด เพราะสติปัญญาหรือจิตธรรมชาติอันนั้นเป็นธรรมทั้งแท่งแล้ว สว่างกระจ่างแจ้งรอบตัวหมดแล้ว ต้องมองเห็นหมดเรื่องของกิเลสทั้งมวลที่แสดงออกด้วยอาการต่าง ๆ จากสัตว์และบุคคล

การฝึกหัดจิตใจต้องทำให้จริงให้จัง อย่าทำเหลาะ ๆ แหละ ๆ เหมือนจะทำให้คนอื่นคนใด หรือทำด้วยถูกบังคับบัญชาผลประโยชน์เป็นของเขา เราทำให้เขา เป็นเครื่องมือเขา หรือเป็นบ่าวคอยเอาค่าจ้างรายวันจากเขา นี่ไม่ได้เป็นอย่างนั้น เราทำเพื่อเรา ทำความดี ถ้าถือธรรมเป็นหลักใจ หลักประพฤติตัว จะเป็นฆราวาส เป็นเด็ก เป็นหนุ่มเป็นสาว เป็นวัยใดก็ย่อมสวยงามน่าดูน่าชมไปตามเพศและวัยนั้น ๆ เพราะธรรมไม่เคยทำคนและสัตว์ให้ลดความน่าดูสวยงามและคุณค่าลงแต่อย่างใด ความสวยงามน่าดูในรูปร่างลักษณะนั้น ไม่สำคัญเหมือนความสวยงามทางด้านจิตใจและความ

ประพฤติมรรยาทอัธยาศัยใจคอ ที่ได้รับการอบรมจากธรรมมาพอสมควรหรือได้รับการอบรมมาด้วยดีแล้ว นี่เป็นมรรยาทที่ซึ้งมาก สวยงามมากไม่จืดจางไปตามวัย

ผู้มีธรรมย่อมรักษาตนให้ปลอดภัยจากโทษทัณฑ์ได้ดี ไปที่ใดมาที่ใดย่อมมีสติรู้ทั้งผิดทั้งถูก รู้วิธีหลบหลีกปลีกตัวจากสิ่งที่ไม่ควรได้ดี ไม่โดนเอา ๆ เหมือนคนไม่มีธรรม ไม่เคยได้อบรมในธรรม ผู้มีธรรมเป็นอย่างนั้น ถ้าไม่มีธรรมไปที่ไหนมักกระทบกระเทือนตนและผู้อื่นอยู่เสมอ แม้อยู่คนเดียวก็อุตริแต่จะทำผิด การคบกับหมู่เพื่อนก็มีแต่เพื่อนที่เลวทรามฉุดลากกันลงไป เพราะไม่มีใครสนใจในธรรม แล้วจะหาความถูกต้องดีงามมาจากไหน เมื่อต่างคนต่างไม่ได้สนใจในธรรม สนใจแต่สิ่งต่ำช้าเลวทราม ก็มีแต่ความเลวทรามมาบวกกันเข้า ๆ จะเป็นกองใหญ่โตขนาดไหน ถ้าสังคมก็เป็นสังคมที่เลวทราม เพื่อนฝูงก็เป็นเพื่อนฝูงที่เลวทราม แล้วเราจะเป็นคนดีเด่นมาจากไหนเมื่อตนก็เป็นคนเช่นนั้นเหมือนกันแล้ว ก็ไม่ผิดอะไรระหว่างเขากับเรา นี่ความไม่มีธรรมเครื่องยับยั้งชั่งตวงความประพฤติ ทำคนให้เสียได้ดังที่กล่าวมา

ส่วนความมีธรรมย่อมมีการดัดแปลงแก้ไขตน อันไหนไม่ดีก็คัดออกด้วยการละเว้น ยากลำบากขนาดไหนไม่ถือเป็นสำคัญ เพราะความดีและเรามีคุณค่ายิ่งกว่าความยากลำบากนั้นเป็นไหน ๆ ความยากความลำบากในการดัดแปลงแก้ไขตนเองในการฝ่าฝืนต่อสิ่งที่ไม่ดีนั้น ก็เป็นคุณค่าสำหรับตัวเรา ไม่ได้เป็นการทำลายหรือสังหารตัวเราให้ล่มจมฉิบหายไป ผู้หวังความดีสำหรับตนทำไมไม่พอใจทำ

คนเราดีเพราะความประพฤติ อัธยาศัยใจคอดีเพราะการอบรม ไม่ได้ดีเพราะเนื้อเพราะหนังมังสังอะไร ไม่ได้ดีเพราะรูปร่างกลางตัวว่าสวยว่างามเฉย ๆ ดีอันนี้ดีเพียงหลอกตาอยู่หน้าร้านเท่านั้น ไม่ใช่ดีอย่างแท้จริง ไม่ใช่ดีอย่างสมบูรณ์ ไม่ใช่ดีเป็นคุณภาพ ดีด้วยความเสกสรร พอประพฤติตัวไม่ดีเสียเท่านั้นความดีความสวยงามเหล่านี้ก็ล้มเหลวไปหมด ไม่มีคุณค่า ถ้าประพฤติตัวเป็นคนดี ถึงรูปร่างกลางตัวจะไม่สดสวยงดงาม แต่คุณธรรมของคนนั้นหากพาให้งดงามอย่างเย็นตาเย็นใจไปเอง เป็นคนดีอยู่ในตัว นี่ดีไม่ลดละดีไม่จืดจางดีอย่างนี้ ใครจะมาคบค้าสมาคมก็ทำให้สนิทติดใจไม่มีความเบื่อหน่ายจืดจาง นี่แหละธรรมมีอยู่ที่ไหนย่อมเป็นเหมือนแม่เหล็กเครื่องดึงดูดความดีคนดีทั้งหลายให้เข้ามาใกล้ชิดสนิทสนม คบค้าสมาคมกับใครเขาก็พอใจคบไม่อิดหนาระอาใจเพราะความดีของเรา

ธรรมจึงสร้างคนให้เป็นคนดีมานับกัปนับกัลป์ไม่ได้แล้ว คนเราดีด้วยธรรม ดีด้วยการประพฤติปฏิบัติ สัตว์ทั้งหลายดีด้วยเนื้อด้วยหนัง มีคุณค่าราคาด้วยเนื้อหนังกำลังวังชาของมัน อย่างที่ว่าเลี้ยงลูกปลูกโพธิ์ คำว่าเลี้ยงลูกก็คือบำรุงรักษา ความรับผิดชอบเต็มตัวทั้งพ่อทั้งแม่ญาติวงศ์ นี่เรียกว่าเลี้ยงลูกให้เติบโตขึ้นมา ปลูกโพธิ์ คำ

ว่า โพธิ แปลว่าความเฉลียวฉลาด สอนกิริยามารยาท ส่งเข้าโรงร่ำโรงเรียนก็เพื่ออนาคตของลูก มีเท่าไรก็ทุ่มลงไป ๆ เพื่อให้ลูกได้ศึกษาเล่าเรียนเต็มเม็ดเต็มหน่วย อนาคตจะได้มีความแน่นหนามั่นคง ขนาดนั้นแลพ่อแม่ของคน

เวลามีโอกาสได้บวชก็ทำให้พ่อแม่ดีอกดีใจ แทบจะเหาะจะบินด้วยความปีติยินดีใจ สะอึกสะอื้นเพราะความตื้นตัน น้ำตาร่วงไหล นับแต่วันลูกเกิดมาก็มีวันได้บวชลูกนั้นแลเป็นชีวิตจิตใจที่มีคุณค่ามาก เป็นประวัติการณ์ในชีวิตของพ่อกับแม่ เพราะก้อนเลือดทั้งก้อนนี้ประคับประคองทะนุถนอมเลี้ยงดูมา ตั้งแต่อยู่ในท้องจนกระทั่งบัดนี้ ทุกข์ยากขนาดไหนก็อดก็ทนเอาด้วยความรักสงสาร แล้วได้ก้อนเนื้อนี้คือเราทั้งคนนี้เข้ามาบูชาพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ด้วยการบวชการประพฤติปฏิบัติอรรถธรรม ด้วยร่างกายและจิตใจที่แสนเลี้ยงยากนี้ ซึ่งจัดว่าเป็นความถูกต้องดีงามอย่างยิ่งแล้ว จึงเป็นที่ยินดีแก่บิดามารดาวงศาคณาญาติเป็นอย่างยิ่ง

ความยินดีของพ่อแม่ที่มีต่อเรา ความปีติซาบซ่านทุกขุมขนนับแต่บนศีรษะลงมาถึงเท้าก็มีวันนี้ ความสุขมหาศาลที่ได้รับจากลูกก็มีวันที่ลูกบวชนี้ ตลอดเวลาที่ลูกได้ประพฤติปฏิบัติตัวเกี่ยวกับความเป็นนักบวชนี้แล พ่อแม่มีความภาคภูมิใจมากไม่มีสมบัติใดเสมอเหมือน ไม่หวังเอาอะไรจากเราแหละ ท่านหวังแต่อยากให้ลูกเป็นคนดีสมบูรณ์ด้วยศีลด้วยธรรมในตัวตลอดไปอยากให้ลูกเป็นคนดี อยากให้ลูกมีความรู้วิชาทั้งทางโลกทางธรรมเฉลียวฉลาดเพื่อรักษาตน

หากไปเป็นฆราวาสจะได้มีหน้าที่การงานเป็นหลักเป็นฐาน มีฐานะความมั่นคงในอนาคต ไม่อยากพบเห็นลูกตกนรกทั้งเป็นด้วยความเห็นผิดคิดนอกลู่นอกทางและการกระทำที่เลวทรามต่าง ๆ ผู้มั่นคงในเพศของพระท่านก็หวังพึ่งใบบุญแห่งคุณธรรมที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบของลูก แม้ถึงคราวตายตาก็หลับสนิทไม่ห่วงใย นี่เป็นความมุ่งหมายอันใหญ่หลวงของพ่อแม่ที่มีต่อลูก ๆ

การที่จะตอบแทนบุญแทนคุณพ่อแม่ด้วยสมบัติเงินทองเป็นต้นนั้น ส่วนมากพ่อแม่ไม่ค่อยสนใจคิดยิ่งกว่าอยากให้ลูกเป็นคนดี มีฐานะมั่นคงทั้งทางโลกและทางธรรมซึ่งเกี่ยวโยงกัน ฉะนั้นเราจงพยายามเพื่อความเป็นคนดีพระดี หากทนต่อกระแสของโลกไม่ไหวเพราะความจำเป็นบังคับที่ต้องสึกออกไป ก็ให้นำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติตัวเองตามเพศของชาวพุทธที่ดี อย่าลดละปล่อยวางตลอดอวสานแห่งชีวิต

การคอยสังเกตตัว เฉพาะอย่างยิ่งคอยสังเกตจิตนั้นสำคัญมากกว่าอื่น ๆ จิตนั้นแลคือตัวคะนองที่สุด มันคิดไปทุกแง่ทุกมุมหาเวล่ำเวลาสงบตัวไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่ภาวนาอยู่มันก็บุกออกมาต่อหน้าต่อตา หายไปต่อหน้าต่อตา โดดไปคว้าเอาฟืนเอาไฟมาเผาเราจนได้ ทั้งที่เรากำลังนั่งภาวนาพยายามควบคุมจิตให้สงบ ปราบความฟุ้งซ่านอันเป็น

เรื่องของกิเลสให้สงบอยู่นั่นแล ในขั้นเริ่มแรกยังไงกิเลสมันก็ฟุ้งไปจนได้ นี่แหละที่ว่าภาวนาไม่เป็นไป เพราะความไม่เข้มแข็งภายในใจ กำลังใจมีน้อย ความสนใจมีน้อย ความเหลาะ ๆ แหละ ๆ ความใจลอยอันเป็นเรื่องของกิเลสมีมากกว่า ผลแห่งธรรมจึงไม่ค่อยเกิดได้

เวลาสั่งอะไรกับหมู่กับเพื่อนอย่างนี้มักมีความเคลื่อนคลาดอยู่เสมอ ทั้งนี้มันหากเป็นในนิสัยของผมเองที่ต้องจดจ่อในกิจการที่สั่งเสียนั้น ๆ เพราะเราเป็นหัวหน้าในการอบรมสั่งสอน เมื่อสั่งอะไรใครคนไหนต้องจับไว้ ๆ เพื่อดูผลว่าจะเป็นอย่างไร ก็แสดงหลักลอยให้เห็นอย่างชัดเจน บอกอย่างหนึ่งกลับเป็นอย่างหนึ่ง สั่งอย่างหนึ่งเป็นไปอีกอย่างหนึ่ง ทั้ง ๆ ที่สิ่งนั้นหยาบ ๆ มันยังเคลื่อนให้เห็นต่อหน้าต่อตา จะพูดอะไรถึงเรื่องความละเอียดของกิเลสของธรรมว่าจะสามารถทำได้เป็นได้ยังไง นี่แหละที่ทำให้อ่อนใจนะ ก็ครูบาอาจารย์เป็นผู้สั่งเองทำไมให้คลาดเคลื่อนได้ นี่เคยเป็นผู้น้อยมาแล้วเคยจริงจังทุกอย่าง ยิ่งเรามาเห็นความเหลวไหลนี่ต่อหน้าต่อตา จึงทำให้เกิดความอิดหนาระอาใจ

ยิ่งภาวนาไม่ได้เรื่องไม่ได้ราวอีกด้วยก็ยิ่งทำให้คิดไปในแง่ต่าง ๆ อีกมากมาย ทำภาวนาอยู่ทุกวันทำไมจิตจึงไม่เป็นไป ถ้ามีการทำชนิดหนักเบากันบ้างตามเหตุการณ์ที่ควรหนักเบา มันควรจะเห็นเหตุเห็นผลกันในวันใดวาระหนึ่งแน่นอน พ้นมือไปไม่ได้ เพราะความฟุ้งซ่านเราก็เคยฟุ้งซ่าน ฟุ้งเสียจนหาขอบเขตเหตุผลไม่ได้ เป็นฟืนเป็นไฟหมดทั้งดวงภายในใจเพราะอำนาจของกิเลสเผา ก็เคยเป็นมาแล้ว เมื่อฟัดกันด้วยความเพียรอย่างเต็มเหนี่ยว จนความฟุ้งซ่านมันหมอบราบลงไปมีแต่ความสงบแน่ว ก็เคยเห็นเคยเป็นมาแล้ว เพราะคุณค่าแห่งความเพียร คุณค่าแห่งการเอาจริงเอาจัง ความเอาเป็นเอาตายเข้าต่อสู้กัน มันก็เห็นก็เป็นจนได้

แล้วทำไมหมู่เพื่อนทั้งที่ก็ประพฤติปฏิบัติกันอยู่ มันจึงไม่ปรากฏผลเป็นที่พึงใจขึ้นมาให้ได้ชมบ้าง นี่ก็แสดงว่าความจริงจังไม่มี ทำอะไรก็กลัวแต่จะกระเทือนกิเลส ทีกิเลสเหยียบหัวใจเราไม่คิดจะว่าไง นี่ซิถึงว่าความเพียร ความเข้มแข็งของเรามันไม่ทันกลมายาของกิเลส แล้วจะให้เกิดความสงบเย็นใจได้ยังไง เพราะความเพียรและการต่อสู้ไม่สมดุลกัน

การพิจารณาก็เคยอธิบายให้ฟังแล้ว ว่าการแยกธาตุแยกขันธ์ด้วยปัญญาจงทำจริงทำจัง บังคับจิตเหมือนกับบังคับนักโทษ เพราะเวลานี้จิตกำลังเป็นนักโทษอยู่เต็มตัว เราบังคับให้มันเข้าสู่กรอบสู่มุมอันถูกต้องดีงามด้วยอำนาจของสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร ทำไมจะไม่เห็นเหตุเห็นผลกันในวาระใดวาระหนึ่ง พอที่จะจับเงื่อนนั้นดำเนินในวาระต่อไปได้ และเพิ่มพูนวิธีการที่เห็นว่าถูกต้องแล้วนั้นให้มีกำลังมากขึ้น เพื่อกิเลสใน

หัวใจจะได้อ่อนตัวลงไป ใจจะได้รับความสงบเย็นและโทษทัณฑ์ก็เบาบางลงโดยลำดับ จนพ้นโทษได้เป็นวรรคเป็นตอน

ถ้าทำแบบตามสบาย ๆ ก็เท่านั้นแหละ ไม่ได้เรื่องนะ และต่อไปจิตก็ยิ่งจะแหวกแนวกลายเป็นสัตว์ไม่มีเจ้าของยิ่งไปกันใหญ่ หนักเข้าก็ไม่ฟังครูฟังอาจารย์ ฟังแต่ทิฐิของตนซึ่งเต็มไปด้วยสิ่งหยาบช้าลามก สุดท้ายก็ไปกันใหญ่ นี่ให้ระวัง ไม่ตั้งใจเวลามาศึกษาอบรมจะตั้งใจเวลาไหน วัดนี้เราระวังรักษาที่สุดเรื่องหมู่เพื่อนไม่ให้มีการมีงานอย่างอื่น มีแต่การภาวนา อยู่ด้วยกันมากน้อยก็ให้ต่างคนต่างหาความสงบเย็นใจสำหรับตัวเองด้วยจิตตภาวนาอย่างเดียว มีแต่การฝึกทรมานจิตใจอยู่ตลอดเวลาทั้งเช้าสายบ่ายเย็น อิริยาบถต่าง ๆ เว้นแต่หลับเท่านั้น ถือว่างานภาวนา งานสอดส่องมองดูความคิดความเคลื่อนไหวของใจนี้เป็นงานสำคัญภายในตัวอยู่โดยสม่ำเสมอ ทำไมจะหาผลคือความสงบร่มเย็นไม่ได้ ถ้าลงสติปัญญาเอากันจริงจัง ผลอันพึงหวังเป็นขั้น ๆ ต้องเกิดได้ ทำไมจะเกิดไม่ได้เล่า

นี่ไม่เห็นได้เรื่องได้ราวอะไร มีแต่เถลไถลออกนอกลู่นอกทางไปเสีย เมื่อทำความเพียรแบบเหยาะ ๆ แหยะ ๆ ไม่ได้เรื่องได้ราวอะไร ใจก็เถลไถลออกไปข้างนอกจะเอาเรื่องเอาราวอันเป็นธรรมมาจากไหน ถ้าใจถูกลากถูจากกิเลสออกไปข้างนอกแล้วมันจะคอยขึ้นเขียงอยู่เท่านั้นแหละ ถ้าเป็นสัตว์เมื่อปราศจากเจ้าของแล้ว เขาจะจับเอาขึ้นเขียงเมื่อไรก็ได้ นี่จิตถ้าขาดความสนใจ ขาดความพากเพียร ขาดความเคารพนับถือในครูในอาจารย์ ขาดความดูดดื่ม ขาดความมุ่งมั่นในอรรถในธรรมแล้ว มันจะต้องเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นอื่นไปทันที เพราะจิตอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ ปล่อยอันนี้ต้องจับอันนั้นปล่อยอันนั้นต้องจับอันนั้น ปล่อยจากดีต้องจับชั่วทันทีเพราะความชั่วเคยติดกันมาอยู่แล้ว

ควรให้ได้หลักได้เกณฑ์ในเวลาอยู่กับครูบาอาจารย์ ในเวลาพรรษายังหนุ่มน้อยควรให้ได้หลักใจหลักธรรมไว้เป็นพื้นฐานซิ ถ้าไม่ได้ระยะนี้จะลำบากนะ ยิ่งไปเป็นครูเป็นอาจารย์เขาทั้ง ๆ ที่ยังหาความรู้หาหลักใจไม่ได้นั้น นั้นแหละตัวจม มีแต่ชื่อแต่เสียงลั่นฟ้าลั่นแผ่นดิน แต่คุณสมบัตินิดหนึ่งจะติดตัวติดใจไม่มี แบบนี้คือแบบไม่เป็นท่าเลยจากนั้นก็เถลไถลออกนอกลู่นอกทาง หาเรื่องก่อความรำคาญสร้างนั้นสร้างนี้ เอาละนะที่นี่ หาเกาแบบหมาขี้เรื้อนไปละ ที่ไหนมันคันจะไม่สนใจ แต่จะเที่ยวเกาที่ไม่คันให้ถลอกปอกเปิกไปอย่างไม่มีประมาณ จนกลายเป็นขี้เรื้อนทั้งตัวไปเลย จงจำไว้ให้ถึงใจนะ เพราะความจริงเป็นอย่างนี้ในวงปฏิบัติที่จิตใจจืดชืดในธรรมปฏิบัติแล้ว

ถ้าไม่ได้ทำก็อยู่ไม่ได้ รำคาญ ต้องทำ ก็ยิ่งเป็นการเพิ่มความรำคาญเข้าไปอีกตรงนี้ไม่ได้คิด สุดท้ายก็เอางานเอาการเป็นเพื่อนเป็นฝูง เอาญาติเอาโยมเป็นเพื่อนเป็นฝูงการติดต่อสมาคมกับญาติกับโยม ถือเป็นการเป็นงานสำคัญขึ้นมาแทนที่ของงาน

ปฏิบัติจิตตภาวนาไปเสียแล้ว เกี่ยวกับเงินกับทองรายได้รายรวยเป็นเพื่อนเป็นฝูงเป็นสาระสำคัญยิ่งกว่าศาสนธรรมไปละ จนกลายเป็นศาสนเงินขึ้นมาแทนที่ศาสนธรรมไม่สงสัย ทีนี้อรรถธรรมก็เลยไม่มี การเอาอรรถเอาธรรมเป็นเพื่อนเป็นฝูงนั้นไม่สนใจเลย กลายเป็นเอาโลกเป็นเพื่อนเป็นฝูง จนเลยโลกไปเสียทุกอย่าง นี่แหละความไม่ตั้งอกตั้งใจปฏิบัติแต่ต้นมือ

ถ้าจิตลงได้ไหลลงทางต่ำมันต้องไหลลงไปอย่างนั้นนะ นี่ก็เห็นอยู่แล้วอย่างชัด ๆ จะว่าไง เต็มแผ่นดินไปพระนักปฏิบัติเราที่เป็นอย่างว่านั้น มันมีน้อยเมื่อไร นี่จึงวิตกวิจารณ์กับหมู่คณะวงปฏิบัติอยู่มากเรื่อยมา และสอนย้ำเรื่องเหล่านี้อยู่เสมอ ใครจะว่าพูดผิดเทศน์ผิดหรือถูก หู ตา ใจ มีทุกคน ให้ฟังเอา ดูเอา คิดเอา เพราะหลักศาสนธรรมที่ถูกต้องแม่นยำมีอยู่ไม่ได้อุตริพูด เรื่องที่กล่าวก็มีอยู่ตำตาตำใจเรื่อยมาไม่อดไม่อั้น ดูได้ตลอดเวลาไม่ต้องไปเที่ยวหาดูให้ลำบาก

อะไรก็ได้เทศน์ให้ฟังหมดแล้วไม่มีปิดบังลี้ลับ เทศน์อย่างหมดภูมิแล้ว ฝ่ายเหตุได้ดำเนินมาอย่างไรก็ได้ลากออกมาแสดงหมดตับหมดปอด ตลอดถึงผลที่ปรากฏเป็นยังไง ๆ ก็ลากออกมาแสดงให้ฟังหมด ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จะไม่ควรเป็นคติแก่ใจในการประพฤติปฏิบัติ และไม่พอที่จะเป็นกำลังใจของเราได้บ้างหรือยังไง จิตใจมันถึงได้เหลว ๆ ไหล ๆ หาหลักหาฐานไม่ได้

ถ้าใจหาความสงบไม่ได้ในวงของพระปฏิบัติเรานี้แล้ว จงอย่าพากันเข้าใจว่าใจจะหาความสุขได้จากอะไรในที่ไหน ๆ นะ จิตนี้ถ้าไม่สงบก็ต้องเป็นไฟเผาตัวสุมอยู่ตลอดเวลาไม่อาจสงสัย แต่ถ้าจิตสงบได้บ้าง หรือสงบได้เป็นหลักเป็นฐานก็สบาย เพียงขั้นสงบเท่านั้นก็สบาย ถ้าไม่สงบนี่แหม ส่ายแส่เร่ร่อนหาฟืนหาไฟไม่มีเวลาหยุดยั้งตั้งตัวได้บ้างเลย ลิงร้อยตัวตามไม่ทัน เพราะความรวดเร็วของจิตยิ่งกว่าลิงร้อยตัว ลิงเที่ยวโดดกิ่งนั้นกิ่งนี้มันยังไม่เจอผลไม้พออิ่มปากอิ่มท้องของมัน ไอ้ลิงคือจิตตัวคิดตัวปรุงนี้โดดไปกิ่งไหนมีแต่ฟืนแต่ไฟ มีแต่ไม้ผุ ไม้ผุพาให้หงายตูม ๆ และเจอแต่ฟืนไฟคือกองทุกข์ทั้งมวลนั่นแล ไม่มีคำว่าเจอความสงบสุขพออิ่มใจบ้างเลย ถึงขนาดนั้นเรายังไม่เห็นโทษแห่งความคิดปรุงของเราอยู่เหรอ

เราเสียดายอะไรกับความคิดปรุงในอารมณ์ของโลก เราเคยคิดมาตั้งแต่วันเกิดจนกระทั่งบัดนี้ไม่มีวันเวลาหยุดยั้งได้บ้างเลย ยังไม่เห็นโทษของมันอยู่หรือ เราเสียดายอารมณ์แห่งความคิดเหล่านั้นอะไรนักหนา จะภาวนาก็ทำไมจะตัดอารมณ์ที่เคยคิดเคยปรุงอันไร้สาระนี้ไม่ได้ อารมณ์ของธรรมเป็นของวิเศษวิโส ยิ่งกว่าอารมณ์เหลวไหลหลอกลวงทั้งหลายที่เคยคิดมาเป็นไหน ๆ ทำไมจึงไม่บังคับใจให้คิดปรุงให้ถึงใจ เพื่อใจจะได้ถึงธรรมคือความสงบเยือกเย็นตามเข็มทิศที่มุ่งมาศึกษาอบรมธรรมเข้าสู่ใจ

ทุกข์ก็ยอมทุกข์ซิ เราเป็นนักรบ เป็นลูกศิษย์ตถาคต ซึ่งไม่เคยแสดงไว้ที่ไหนว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้อ่อนแอ คล้อยตามกิเลสตัณหาอาสวะจนได้ความวิเศษวิโสขึ้นมาเป็นศาสดาสอนโลก ความอ่อนแอที่พาให้พระองค์เป็นศาสดานี่เรายังไม่เคยเห็นในตำรับตำรา มีแต่ความฝ่าฝืนบึกบึนต่อสู้กันจนสลบไสลจึงได้ชัยชนะ ได้เป็นศาสดาขึ้นมาด้วยความเป็นนักต่อสู้ พระองค์ไม่ใช่เป็นนักถอยกรูดๆ อย่างพวกเรานะ พวกเรามีแต่กินแล้วนอน กอนแล้วนิน นั่นขัดกับการดำเนินของศาสดาไปถึงทวีปไหนแล้ว รู้กันบ้างหรือยังว่าพวกเราเดินสวนทางกับศาสนธรรมและศาสดา แล้วมันเกิดประโยชน์อะไรล่ะ เราก็เคยนอนมาแล้วจนหลังแบน เสียดายมันอะไรนักหนา เกิดมาก็นอนเป็นประจำชาติอยู่แล้วเรื่อยมา ส่วนความพากเพียรที่จะเป็นสาระอันสำคัญเป็นเครื่องประดับจิตใจส่งเสริมจิตใจให้ได้รับความสุขความเย็นใจ สว่างไสวยิ่งกว่าความสุขที่เคยผ่านมาตามโลกสงสารเป็นไหนๆ ทำไมจึงไม่เห็นคุณค่าของสิ่งนี้ ไม่ใช่พวกเราถูกกิเลสเอาไม้ทิ่มแทงตาบอดกันหมดแล้วหรือ จึงไม่เห็นความสำคัญของสิ่งสำคัญที่ปราชญ์ท่านเห็นว่าสำคัญกันมาแต่ดึกดำบรรพ์

นักปฏิบัติต้องคิดต้องเทียบเคียงหาเหตุหาผลเพื่อเอาตัวรอดซิ ไม่อย่างนั้นจะว่าปฏิบัติเพื่อความฉลาด เพื่อเอาตัวรอดได้อย่างไร พระพุทธเจ้าไม่ใช่คนโง่สอนไว้แล้วทุกแง่ทุกมุม ล้วนแต่เป็นอุบายแห่งความฉลาดทั้งนั้น ท่านสอนให้ฉลาดไม่ใช่สอนให้โง่ เราต้องเอาจริงเอาจัง บังคับซิจิตน่ะ บังคับจิตไม่ได้ไม่มีทางนะ เพราะตัวเสนียดจัญไรตัวพิษตัวภัยมันมีเต็มอยู่ในจิต จงบังคับกันลงที่นี่ เบาบางก็เบาบางกันที่นี่ จิตมีความเบาบางจากสิ่งไม่ดีทั้งหลาย ก็เหมือนกับโรคที่ทุเลาลงไปโดยลำดับนั่นแล ยาคือความเพียร สติ ปัญญาก็เพิ่มเข้าไป เพิ่มเข้าไปเรื่อยๆ จนกระทั่งโรคหาย ความทุกข์เพราะโรคเหล่านั้นมันก็หมดไป นี่เราทุกข์เพราะกิเลสประเภทใด โรคคือกิเลสประเภทใดมันเสียดแทงจิต คำว่าโรคต้องเสียดแทงทั้งนั้นแหละ

กิเลสไม่เคยให้คนวิเศษวิโสอะไรโดยหลักธรรมชาติ นอกจากเสกสรรปั้นยอกันขึ้นเฉยๆ ว่าวิเศษอย่างนั้นวิโสอย่างนี้ ว่ากันไปลมๆ แล้งๆ อย่างนั้นเอง ความจริงมันไม่ได้เป็นดังที่เสกสรรกัน ขึ้นชื่อว่ากิเลสมีแต่ความเผาผลาญทั้งนั้น ธรรมไม่มีคำว่าเผาผลาญ มีมากมีน้อยเป็นที่กระหยิ่มอิ่มเอิบในจิตโดยลำดับ เพราะฉะนั้นจึงมีผู้บริสุทธิ์ในโลก เพราะรสของธรรมนี้ชนะซึ่งรสทั้งหลาย ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า **สพฺพรสํ ธมฺมรโส ชินาติ** รสแห่งธรรม ชนะซึ่งรสทั้งปวง ฟังซิว่าทั้งปวง พอรสแห่งธรรมขั้นนี้เกิดขึ้น รสของสิ่งที่เราเคยติดมาขั้นนี้ก็ปล่อยวางกันไปเอง รสแห่งธรรมเหนือกว่าโลกามิสอันนี้ก็ปล่อยวางรสอันนี้ รสแห่งธรรมเหนือกว่ารสประเภทนั้นปล่อยประเภทนั้นๆ ปล่อยไปเรื่อยบรรดาโลกามิสภายในจิตใจ ปล่อยไปเรื่อยๆ จนกระทั่งปล่อยหมดไม่มีเหลือเลยบรรดา

โลกามิสในโลกสงสาร ทั้งหยาบทั้งกลางทั้งละเอียดอันเป็นสมมุติด้วยกัน เพราะไม่มีอะไรเลิศยิ่งกว่ารสของธรรม จนกลายเป็นธรรมวิเศษพอตัว

มีมากที่อยู่ด้วยกันนี่ แต่อะไร ๆ ก็ไม่เป็นท่าเป็นทาง ปล่อยให้กิเลสเหยียบย่ำอยู่ทุกอาการที่เคลื่อนไหว ทำอะไรให้มีความเจาะจงจดจ่อต่อเนื่องด้วยความเพียรซิ อย่าสักแต่ว่าทำ นั้นเป็นนิสัยของโลกสงสาร นิสัยของฆราวาสที่ไม่เคยอบรมศีลธรรม นิสัยของพระผู้เป็นศิษย์ตถาคตต้องต่างกับนิสัยของโลกมากทีเดียว กิริยาแห่งการทำทุกสิ่งทุกอย่าง ความเคลื่อนไหวไปมาของจิตของกายวาจาต้องเป็นอรรถเป็นธรรม มีสติสตังมีปัญญาพิจารณาสอดส่องในเหตุผล กระทำอะไรลงไปย่อมมีความจงใจ สติติดแนบอยู่กับงานที่ทำ เรื่องของพระต้องเป็นอย่างนั้น ไม่เช่นนั้นจะหาทางออกไม่ได้นะ วันไหนก็วันเก่า ก็วันเก่าน่ะซิเพราะมีแต่มืดกับแจ้งเท่านั้น ถ้าเราไม่แก้เราให้ดีขึ้นก็ไม่มีอะไรในโลกอันนี้จะพาให้ดีหรอก

วันคืนปีเดือนมันเป็นสมมุติประเภทหนึ่งอยู่ตามธรรมชาติของเขา เราออกไปสมมุติเขา แต่การสร้างกองรับเหมากองทุกข์มันคือหัวใจคน นี่เราจะมาแก้ความรับเหมานั้นให้คลี่คลายออกไปจากใจ จะได้ลืมหูลืมตาอ้าปากสูดอารมณ์ที่บริสุทธิ์และดูทุกสิ่งทุกอย่างได้สะดวกสบาย แม้อยู่ในท่ามกลางแห่งโลกที่เต็มไปด้วยความรุ่มร้อน เราก็หาความรุ่มร้อนไม่ได้ เพราะไม่มีเชื้อแห่งความรุ่มร้อนอยู่ภายในจิต เย็นตลอด

ร่างกายจะเจ็บไข้ได้ป่วยปวดหัวตัวร้อนก็เป็นไปซิ ก็รู้อยู่แล้วว่าร่างกายเป็นเรือนเป็นรังของโรค มันเจ็บตรงไหนก็อย่าไปอยู่ อย่าไปข้องไปแวะกับมันให้เกิดความทุกข์ความลำบากทางใจซิ อย่างกับบ้านของเรามันรั่วตรงไหนก็อย่าไปอยู่ซิที่มันรั่ว ที่มันดีมีอยู่เยอะก็ไปอยู่ที่มันไม่รั่วนั่นซิ ตรงนั้นก็รั่วตรงนี้ก็รั่วก็ไม่ไปอยู่ ตรงไหนไม่รั่วก็ไปอยู่ที่นั่น มันรั่วหมดหรือก็ทิ้งมันเสีย ของใช้อยู่อาศัยไม่ได้จะเสียดายมันหาประโยชน์อะไรเพราะมันหมดคุณค่าแล้วนี่

จิตใจร่างกายเราก็เหมือนกัน มันเจ็บปวดตรงไหนก็เท่ากับฝนรั่วที่นั่น ก็อย่าไปเกาะไปเกี่ยวไปพัวพันกับมันด้วยความโง่เขลา ให้อยู่กับความฉลาดซิ ร่างกายจะเจ็บไข้ได้ป่วยขนาดไหนก็รู้ว่ามันเจ็บ ใจไม่ได้เจ็บด้วยใจไม่ได้ทุกข์ด้วย เพราะใจรู้รอบหมดแล้วในสิ่งเหล่านี้ตั้งแต่ทุกข์ประเภทนั้น หรือโรคประเภทนั้นยังไม่เกิดก็รู้รอบหมดแล้ว เมื่อทุกข์เกิดขึ้นก็อยู่ในข่ายแห่งความรู้รอบอยู่แล้วจะตื่นไปไหน ส่วนไหนเจ็บก็เจ็บ ที่ไม่เจ็บมีอยู่ ที่ดีมีอยู่ จิตใจไม่เจ็บ จิตใจไม่ปวด จิตใจไม่หลงไม่งมงาย จิตใจไม่ติดไม่พัวพัน ทุกข์อันนั้นก็ไม่เพิ่มความรุนแรงขึ้น คงเป็นไปตามสภาพของเขา เพราะใจไม่ไปเสริม ทุกข์ทางใจก็ไม่มี

ถ้าทนไม่ไหวธาตุขันธ์จะไปแล้วแหละ ธาตุนี้มันจะแตก จะแตกก็แตกไปซิ แม้สิ่งอื่นก็ยังแตกได้ ทำไมธาตุขันธ์ซึ่งอยู่ในโลกแห่งความแตกดับเหมือนกัน มันจะอยู่ค้ำฟ้าได้ยังไง จำต้องแตกสลาย เมื่อเยียวยารักษาไม่ไหวแล้วก็ปล่อยมันเสีย ใจของเราไม่ได้แตก มันแตกแต่ธาตุแต่ขันธ์ต่างหาก เมื่อรู้แน่อยู่ในใจอย่างนั้นแล้วจะไปหวั่นไหวกับอะไร นี่คือความเรียนโลกให้เรียนอย่างนี้และเข้าใจอย่างนี้ เมื่อเรียนให้ถึงโลกถึงธรรมแล้วต้องเป็นอย่างนั้นไม่เป็นอย่างอื่น ไม่วิตกวิจารณ์กับเรื่องความเป็นความตาย อะไรมันเป็นอะไรมันตายก็รู้หมดแล้ว ใจจะมีส่วนได้ส่วนเสียอะไรกับสิ่งเหล่านั้น เพราะสิ่งเหล่านี้มันเคยเป็นมาแล้วตั้งแต่กาลไหนกาลใด จิตใจของเราเมื่อฉลาดรอบตัวแล้วก็จะไปหลงอะไรกับสิ่งเหล่านี้ จะไปก่อทุกข์แก่ตนเพราะเรื่องเหล่านั้นทำไม ก็อยู่อย่างผู้รู้ผู้ไม่หลง อยู่อย่างผู้บริสุทธิ์พอตัวตามหลักธรรมชาตินั่นแล

การปฏิบัติสมัยไหนพระพุทธเจ้าสอนคนให้โง่มีเหรอ มีแต่สอนให้ฉลาด การปฏิบัติตัวให้ดีไม่ว่าสมัยไหนดีทั้งนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับกาลกับสถานที่ แต่มันขึ้นอยู่กับการกระทำของคน เราเป็นผู้รับผิดชอบเราเอง จะกี่ภพกี่ชาติเกิดแก่เจ็บตายก็ใครจะเป็นผู้ไปแบกไปหามกองทุกข์ซึ่งติดไปกับภพกับชาตินั้น ๆ ก็เราเอง ทุกข์ในเวลาประกอบความพากเพียรก็เพื่อจะสลัดปัดทิ้งสาเหตุแห่งทุกข์และทุกข์ทั้งหลายออก ทำไมจะทำไม่ได้ ทำไมจะทนไม่ได้ เราเป็นผู้เหมาะสมแล้วกับงานเหล่านี้ เพศอำนวยอยู่แล้วเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ เพศพระไม่มีใครรบกวนและรังแก เพศนี้เป็นเพศที่เย็น เป็นเพศที่สะดวกสบาย แต่เรามันลืมตนลืมเพศของตน ลืมหน้าที่ของตน สะดวกสบายเสียจนนอนใจกลายเป็นหมูในร่างของพระไป นี่เรียกว่านอนหลับทับสิทธิ์ สิทธิที่ควรได้ควรเป็นจากงานของตนก็ไม่ทำ สิทธิเป็นพระเขาไม่รบกวน ทางบ้านเมืองเขาไม่มายุ่งกวนเหมือนโลกทั้งหลาย ให้อยู่สะดวกสบาย

อาหารการบริโภค เวลาโคจรบิณฑบาตก็เต็มบาตรมา ใครก็ยินดีกันทั้งนั้นอยากทำบุญให้ทาน ปัจจัยเครื่องอาศัยขาดตกบกพร่องที่ตรงไหน แต่งานของเราที่จะทำให้เป็นสาระสำคัญในตัวเราน่ะซิมันขาด มันขาดตกบกพร่องอยู่ที่ตรงนี้ ต้องทำให้สมบูรณ์ซิ เครื่องสนับสนุนเพื่องานสำคัญเหล่านี้คือปัจจัยทั้งสี่ก็มีสมบูรณ์อยู่แล้ว มีแต่ผู้ดำเนินงานนี้มันบกพร่องในตัวเอง ผลที่ควรจะได้จะถึงจึงไม่ค่อยปรากฏกัน

ถ้าพระไม่สามารถจะทรงมรรคผลนิพพานได้ก่อนอื่นก่อนใครแล้ว ใครจะทรงล่ะเพราะพระนี่ออกแนวรบแล้ว พร้อมทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีอะไรบกพร่องแล้ว ถ้าพูดถึงความกังวลยุ่งเหยิงวุ่นวายกับความเป็นอยู่ ที่อยู่ที่อาศัยปัจจัยเครื่องใช้ไม่สอย การรับประทานหรือการขบฉันต่าง ๆ ก็มีเต็มไปหมด มีแต่งานเดินจงกรมนั่งสมาธิภาวนางานต่อสู้กับกิเลสอันเป็นภัยต่อจิตใจ ทำไมเราจะทำไม่ได้ งานมีเพียงอันเดียวเท่านี้

ไม่ได้มากมายอะไร อยู่กับตัวเราเอง กิเลสถ้ามีมากก็เต็มตัวนี้เท่านั้น งานเพื่อฆ่ากิเลสถ้าว่ามีมากก็เท่าตัวเรา ไม่เลยตัวนี้ไปได้ จงฟาดฟันกันลงไป

เราอยากได้ยินได้เห็นหมู่เพื่อนพูดอรรถพูดธรรมจากการปฏิบัติให้ฟัง ผลเป็นยังไงบ้าง สอนก็สอนแทบล้มแทบตาย เกือบ ๓๐ ปีแล้วที่ออกมาสู่สังคมนี้ แต่ก่อนก็อยู่ในป่าในเขาไม่ยุ่งอะไรกับใคร สอนแต่ตนอยู่ในป่าในเขา ทั้งนี้ไม่ใช่อะไรหรอกคือสอนตนทรมานตน คำว่าสอนตนทรมานตนก็คือการต่อสู้กับกิเลสของตนนั่นแล ไม่ได้อยู่ในป่าในเขาแบบสัตว์ป่า แต่อยู่แบบคนมืดหนาสติปัญญาหยาบ ต้องฝึกฝนทรมานตนอย่างหนักอยู่เป็นประจำ จนลืมคิดไปว่าจะไม่มีคนมาเสกสรรให้เป็นครูเป็นอาจารย์ดังที่เป็นอยู่เวลานี้ซึ่งยุ่งจริง ๆ

เอาให้จริงจังซิ ให้เห็นใจกับกิเลสขาดสะบั้นจากกันแล้วใจจะรู้สึกยังไง จะวิเศษหรือไม่วิเศษ ไม่ต้องมีใครมาเสกสรรก็รู้ประจักษ์กับตัวไม่สงสัย เอ๊า ทีนี้ยกมาสามโลกธาตุจะมาหลอกมาลวงมาด้วยกลมายาอย่างไรบ้าง ใจจะไม่มีหวั่นแม้เท่าเม็ดหินเม็ดทราย นั่นละคือความจริงแท้ ธรรมแท้ ลบไม่สูญ แต่นี้เราอยู่ด้วยกับความหลอกลวงทั้งนั้น ก็ตัวเราใจเรานั่นแหละมันหลอกเจ้าของ หลอกมาเท่าไรไม่เคยเข็ดหลาบก็คือกิเลสหลอกสัตว์โลกนั่นเอง

อุบายปัญญาของเรามี หลอกกิเลสบ้างซิ หลอกจนได้มองเห็นกิเลสเผลอที่ไหนต่อยเอา ๆ จนถูกน็อกจากเราตกเวทีและตายไปเลย หาวันฟื้นไม่ได้ตลอดอนันตกาลนั่นซิ จะได้ชมตัวเองว่าเก่งจริงละที่นี่ ไม่เก่งแบบหลอก ๆ หลอน ๆ ดังที่เคยเป็นมา นั่นแหละพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายท่านหลอกท่านต่อยกิเลสของท่านอย่างนั้น เอาจนตกเวทีไม่มีวันฟื้น

การไปเกิดแก่เจ็บตายที่ไหนก็เพราะกิเลสเป็นตัวยืนโรง พอตัวนี้หมดจากใจไปเสียเท่านั้นก็ไม่มีอะไรหลอกได้อีกในโลกนี้ แผ่นดินแผ่นฟ้าอะไรที่ว่ามีมากมายก่ายกองในแผ่นดินอันนี้ในโลกอันนี้ก็ไม่มีในความรู้สึก จึงเหมือนอะไรไม่มี ที่พาให้มีก็คือเรื่องของกิเลสเท่านั้นพาให้มี พาให้ทุกข์ พาให้ลำบาก พาให้กังวลวุ่นวาย เสียดแทงอยู่ตลอดเวลาไม่มีอิริยาบถใดว่างจากทุกข์ นอกจากเวลาหลับสนิทเสียเท่านั้น เพราะกิเลสสงบตัว พอตื่นขึ้นมามันก็ทำงานของมันเหมือนหอกเหมือนหลาวทิ่มแทงในหัวใจ ทั้งอดีตอนาคตอารมณ์อะไร ๆ ยุ่งไปหมด เราก็ยังไม่เบื่อหน่ายอิ่มพอกับความเป็นของกิเลส แล้วเราจะไปเห็นโทษกิเลสที่ตรงไหน แก้กิเลสได้ที่ตรงไหน เมื่อสิ่งเหล่านี้ทั้งมวลเป็นกิเลสเรายังไม่ทราบอยู่แล้ว จงฟิตเข้าซิสติปัญญาซึ่งเป็นธรรมที่ผลิตได้ ฟิตให้มีกำลังกล้าแข็งมีแรง สามารถฟาดฟันกับกิเลสให้แหลกแตกกระจายได้ จะนอนใจอยู่ทำไม

เราอยากเห็นผลแห่งการแนะนำสั่งสอนหมู่เพื่อน ที่สอนมานี้สอนด้วยความแน่ใจ ไม่ได้สอนด้วยการด้นเดาเกาหมัด ไม่ใช่คุย เราสอนจริง ๆ ตามที่ได้ประพฤติปฏิบัติมา ตลอดถึงผลรู้ยังไงเห็นยังไงนำมาพูดให้ฟังจนหมดโดยไม่สะทกสะท้าน เพราะธรรมของจริงนี่สะทกสะท้านหาอะไร ธรรมเป็นอย่างนี้จริง ๆ เมื่อรู้อย่างนี้จริง ๆ เห็นอย่างนี้จริง ๆ แล้วจะไปสะทกสะท้านต่อใคร จึงเรียกว่า ของจริงลบไม่สูญ ใครรู้ขึ้นก็จริงทั้งนั้น ไม่ว่าครั้งไหนสมัยใดหรือผู้ใดรู้ผู้ใดเห็น ต้องทรงความจริงเต็มส่วนเช่นเดียวกัน ไม่มีอะไรแปลกต่างกัน

พระของพระพุทธเจ้าเป็นพระทรงมรรคทรงผล ทรงความสุขความเจริญสุดส่วน พระของเราทรงกันแต่ความทุกข์ความลำบาก ความขี้เกียจขี้คร้าน อ่อนแอท้อแท้เหลวไหล แน่ะ มันตรงกันข้าม ๆ ไปหมด พระอะไรอย่างนี้ ถ้าคนเขาเรียกว่า พระเทวทัตก็จะโกรธให้เขาอีก ก็ยิ่งไปกันใหญ่ พระของพระพุทธเจ้าเป็นพระอย่างนั้น ทีนี้เราเป็นพระของใครหรือเป็นพระอะไรกัน ถ้าจะว่าพระนอนเหมือนพระพุทธรูปปางนอนก็น่ากราบไหว้บูชา แต่นี้เป็นพระอะไรจึงเป็นอย่างนี้ ถ้าไม่ใช่เป็นพระเทวทัตคอยทำลายตัวเองด้วยกิริยาอาการดังกล่าวมา

พุทธะ ๆ คือใจของเราถูกเทวทัตกิเลสทำลายอยู่นี่ นี่แหละเทวทัตทำลายพุทธะในตัวเรา ส่วนเทวทัตที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้านั้นยกให้เป็นเรื่องของท่าน ไม่ไปแตะต้องยุ่งกวนท่าน แยกเข้ามาลงเรื่องเทวทัตคือกิเลสทั้งหลายที่ทำลายพุทธะของเรานี่ซิ ให้เป็นฟืนเป็นไฟอยู่ทั้งวันทั้งคืน เราไม่เห็นเทวทัตตรงนี้จะปราบเทวทัตได้ยังไง เอาตรงนี้ซิ **โอปนยิโก** น้อมเข้ามาเป็นธรรมเครื่องสอนตนได้ทั้งนั้นแหละ ถ้ามีปัญญาไม่จนตรอกต้องเอาตัวรอดได้ด้วยอุบายของสติปัญญาไม่สงสัย

สมัยนี้ พาหิรชนก็ดี พุทธศาสนิกชนก็ดี มักตำหนิพุทธศาสนาว่าเป็นราวกับลัทธิไม่ใช่ของจริงมีจำนวนมาก โดยความรู้สึกของเขาเองบ้าง โดยอาศัยผู้นับถือและปฏิบัติศาสนาทำกันแบบลัทธิบ้าง ซึ่งไม่ถูกต้องกับความจริงของศาสนธรรม ศาสนาโดยอาศัยผู้นับถือและปฏิบัติลุ่ม ๆ ดอน ๆ จึงเป็นสาเหตุให้คนตำหนิ จนทำคนให้กลายเป็นคนใจสกปรก ปากสกปรกไปด้วยศาสนาซึ่งเป็นธรรมที่สะอาดโดยไม่เป็นสิ่งที่ควรจะเป็น จะอย่างไรก็ตามสิ่งสำคัญคือเราผู้เป็นนักบวชปฏิบัติตามสวากขาตธรรม จงทำกาย วาจา ใจ ของตนให้สะอาดไปตามศาสนธรรมด้วย **สุปฏิปนฺโน อุชุฯ ญายฯ สามีจิปฏิปนฺโน** อย่าให้เคลื่อนคลาด ธรรมอันบริสุทธิ์สะอาดจะเป็นเราผู้เทิดทูนเป็นสมบัติของตัวเสียเอง ส่วนความสกปรกดังกล่าวมา ใครจะสนใจรับไว้ก็ไม่กระเทือนเราผู้เป็นเจ้าของแห่งธรรมมหาสมบัติ ที่เกิดจากความตะเกียกตะกายของเราเอง

จงทราบอย่างถึงใจว่า ธรรมแท้ สวากขาตธรรมแท้ ทรงความจริงเหนือโลกธาตุ จึงไม่มีสมมุติใดรายใดในโลกธาตุนี้ จะลบให้สูญสิ้นจากความจริงเต็มส่วนของธรรมนั้นได้ จงพากันตั้งใจน้อม **พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** เข้าไว้เต็มดวงใจ และน้อมมาเพื่อปฏิบัติอย่างจริงจังเถิด ธรรมที่ลบไม่สูญนี้จะปรากฏขึ้นในมโนทวารของสุปฏิบัติบุคคลโดยไม่มีข้อกังขา เพราะธรรมนี้เป็นมัชฌิมาเป็นปัจจุบัน ที่คอยสัมผัสกับการปฏิบัติโดยถูกต้องอยู่ตลอดเวลาอกาลิโก ไม่มีใครมาเป็นใหญ่เหนือธรรมนี้ให้เป็นอื่นได้ตลอดไป

อย่าคิดว่าธรรมหมดเขตหมดสมัย มรรคผลนิพพานสุดเอื้อมหมดหวัง กิเลสตัวเคยเป็นข้าศึกของธรรมมาดั้งเดิมจะหัวเราะฟันหักฟันถอนไม่รู้ตัว จงทราบว่าศาสนธรรม คือเครื่องปราบกิเลสทุกประเภทมาแต่กาลไหน ๆ ไม่เคยแพ้กิเลสเลย จงนำมาปราบกิเลสด้วยอุบายวิธีต่าง ๆ ด้วยการปฏิบัติและความแยบคายของตนเถิด ผู้นี้แลจะทรงมรรคผลนิพพานในท่ามกลางแห่งโลกที่ว่ามรรคผลนิพพานสุดเอื้อมหมดหวัง จงเอาให้ดี มอบชีวิตไว้กับศาสนธรรม อย่ามอบกับอะไรซึ่งล้วนเป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** หมุนตัวอยู่รอบด้านตลอดเวลาหาความไว้วางใจไม่ได้เหมือนธรรม ที่ไม่มี **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เข้าไปยุ่งเกี่ยวได้

พระพุทธเจ้าประทับอยู่กับสวากขาตธรรมตลอดเวลา อย่าหลงบ้าว่าพระองค์เสด็จปรินิพพานสิ้นสูญไปแล้ว จงยึดสวากขาตธรรมเป็นหลักใจและหลักปฏิบัติให้แม่นยำ จะได้พบได้เฝ้าพระองค์อย่างเต็มใจที่สวากขาตธรรมนั้นด้วยกัน ไม่น้อยหน้าฆ่าตัวเองว่าพระองค์ไปสุดเอื้อมแล้ว

ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเราตถาคต คือ ผู้รู้เห็น **สนฺทิฏฺฐิโก** ด้วยสวากขาตธรรมนั่นแล จะเป็นอื่นที่ไหนไป จงลงใจ ปฏิบัติให้จริงจัง ผลจะไม่เป็นอย่างอื่นจากที่กล่าวนี้ แต่จงระวังกิเลสมันชอบและคอยแอบคอยตาม **อกุสลา ธมฺมา** แก่ผู้กอนแล้วนิน คือกินแล้วนอนอยู่ทุกระยะนะ จะว่าไม่บอกไม่เตือน ขณะเดียวกันจงตาม **กุสลา ธมฺมา** กิเลสให้ได้

เอาละหยุด

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด

เมื่อวันที่ ๑๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๒๔

ทางของศาสดาและสาวก

ครูบาอาจารย์ที่เป็นที่เคารพนับถือก็ร่วงโรยไปเรื่อย ๆ เราจะมาอยู่ด้วยความประมาทมันสมควรกับธรรมแล้วเหรอ ความประมาทเป็นเรื่องของกิเลส ซึ่งพาให้สัตว์โลกจมอยู่ในวัฏสงสารอันเป็นคลังแห่งทุกข์ทั้งมวล ยังไม่พากันสะดุดใจเห็นโทษของมันอยู่หรือ การปฏิบัติหาความจริงจังและสงบเย็นไม่ได้ จะหวังเอาอะไรเป็นหลักยึดของใจ ธรรมไม่ใช่ของปลอม กับการปฏิบัติที่หาความจริงจังไม่ได้นั้นจะเข้ากันได้ยังไง ธรรมเป็นของจริง การปฏิบัติเพื่อธรรมก็ต้องจริงจึงจะเข้ากันได้ ขึ้นชื่อว่างานอันเป็นความชอบธรรมแล้วต้องจริงทุกอย่าง การละการถอนกิเลสตัวเป็นภัยทุกชนิดต้องเอาจริงเอาจัง จะออมแรงเพื่อให้กิเลสแบ่งไปกินอยู่ไม่ได้ ไม่สมควรอย่างยิ่ง การปฏิบัติไม่จริงไม่ได้ ต้องเหลวไหลและล้มละลายไปไม่รอด

มองดูหมู่เพื่อนทำให้อิดหนาระอาใจเข้าโดยลำดับ ๆ นะ เพราะบวกลบคูณหารผลได้ผลเสีย อยู่ตลอดเวลาที่เกี่ยวกับหมู่เพื่อนซึ่งมาอาศัย เราทุ่มเทลงเต็มความสามารถทุกแง่ทุกมุมในการอบรมสั่งสอน ไม่เคยปิดบังลี้ลับอะไรไว้เลย ถึงคราวเปิดเปิดเต็มที่เปิดหมดหัวอก เปิดหมดตับหมดปอดหมดไส้หมดพุง หมดไส้อ่อนไส้แก่ไม่มีเหลือไว้เลยให้หมู่เพื่อนได้ฟังอย่างถึงใจ แสดงอย่างถึงเหตุถึงผลถึงความจริงทุกแง่ทุกมุมที่มีอยู่ในหัวใจของทุกคน แต่ผู้ฟังผู้มาศึกษาอบรมจะมาเหลาะ ๆ แหละ ๆ ให้เห็นอยู่ต่อหน้าต่อตามันเข้ากันได้ที่ไหน เพียงให้ **ยถา สพฺพีฯ** ตามตำราที่ท่านเขียนไว้แล้วอย่างชัดเจนก็ว่าไม่ถูก นี่แสดงถึงความเหลาะแหละความเหลวไหลของผู้มาศึกษามากเพียงไร

ความคิดเฉื่อยชา ไม่สนใจ เห็นว่าไม่สำคัญ ความคิดเช่นนั้นก็คือเห็นว่าตัวเองไม่สำคัญนั่นเอง จึงเห็นสิ่งที่เป็นสาระทั้งหลายไม่สำคัญ ความคิดเหล่านี้มันขึ้นอยู่ที่ไหน ถ้าไม่ขึ้นอยู่กับตัวของเราเอง **ยถา สพฺพีฯ** บทธรรมต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นอรรถเป็นธรรม ใครจะนำมาเป็นประโยชน์ก็ได้ ไม่นำมาธรรมเหล่านั้นก็ไม่เสียหายอะไร แต่มันเสียหายที่บุคคลผู้มุ่งประโยชน์จากธรรมแต่มาทำเหลวไหลต่างหาก มันดีที่คน มันไม่ดีอยู่ที่คน

การพูดไม่ถูกต้องตามหลักธรรมหลักวินัย จะเป็นการเสียหายแก่ธรรมแก่วินัยที่ไหนกัน ก็ต้องเป็นความเสียหายแก่ผู้ปฏิบัติผิดนั้นซิ ความไม่ถูกธรรมวินัยต้องเป็นความเสียหายแก่ตนเองนั่นแล อย่าพากันทำแบบโลก ๆ ลวก ๆ เพราะธรรมไม่ใช่โลกซึ่ง

ผิดกันราวฟ้ากับดิน จะนำนิสัยโลกที่ไม่มีประมาณในหัวใจมาใช้ในการปฏิบัติธรรมมันขัดกัน ผู้ปฏิบัติจะไม่มีอะไรผิดกันกับผู้ไม่มีศาสนาติดตัว

นี่ได้เทศน์ทุกแง่ทุกมุมให้รู้เรื่องสิ่งที่เกี่ยวข้องพัวพัน อันจะยังตนให้ตกต่ำลงไปกับมันอยู่เสมอ ไม่เคยลดละในการให้โอวาทสั่งสอน เพราะสิ่งต่ำทรามภายในใจมันมีอยู่ตลอดเวลาแต่ตัวเองไม่ทราบได้ ใจนี้เองที่ไม่ทราบว่ามันเป็นสิ่งกดถ่วง ภาษาธรรมะท่านเรียกว่ากิเลส เราไม่รู้ทันมัน นักมวยที่เขาต่อยกัน เขาหาต่อยที่สำคัญ ต่อยถูกจุดไหนจุดนั้นก็คือจุดที่บกพร่อง รู้ไม่ทันคู่ต่อสู้นั่นเอง รู้ไม่ทัน รับไม่ทันจึงต้องเสียท่า นี่เรารู้กลมายาของกิเลสไม่ทันแล้วจะไม่เสียท่าได้ยังไง ต้องเสียท่าให้มันวันยังค่ำ ยืน เดิน นั่ง นอน มีแต่อาการเสียท่าให้กิเลสทั้งนั้น มีท่าไหนที่เป็นท่าต่อสู้กับกิเลสบ้างติดอยู่นั้นถ้ามีก็น้อยนิดเดียว แล้วจะไปหวังเอาชัยชนะจากความมีท่าน้อยนิดเดียวนั้นได้อย่างไร

ครูอาจารย์สอนไปโดยอรรถโดยธรรม เรื่องกิเลสมันก็แทรกขึ้นมาในขณะที่ฟังนั้นและไม่รู้ว่ามันเป็นกิเลส เลยหลงไปตามกลของมันว่าท่านดุด่าว่ากล่าว ว่าท่านจ้ำจี้จ้ำไชอะไรต่าง ๆ นานาไปเสีย กิเลสไม่ชอบเรื่องอย่างนี้เพราะเป็นเรื่องกระเทือนหัวกิเลส กิเลสจะชอบยังไง เพราะการดุด่าสั่งสอนนั้นเป็นเรื่องของธรรมและเป็นเรื่องที่ถูกธรรม เมื่อไม่รู้กลมายาของกิเลสก็ให้มันหลอกให้คิดอย่างนั้นแหละ เรารู้ไหมเรื่องกลลวงเหล่านี้ซึ่งมีอยู่เต็มหัวใจด้วยกันทุกคน

อุบายวิธีแก้กิเลสนี่ก็สอนมามากต่อมากแทบจะไม่มีอะไรมาสอนอีกแล้ว สอนหนักเบาขนาดไหนล้วนเป็นอุบายแก้กิเลสทั้งนั้น ไม่ได้หาเรื่องความเสียหายฉิบหายป่นปี้ไม่ดีไม่งามอะไรมาสั่งสอนหมู่เพื่อน จะหนักเบามากน้อยล้วนเป็นอุบายสำหรับการถากถางกิเลสซึ่งเป็นข้าศึกแก่ตนอยู่ทั้งนั้น เพราะกิเลสมันเป็นข้าศึกต่อธรรมอยู่แล้วมันก็แทรกเข้ามา ขวางธรรมเข้ามา ทั้งนี้ก็คือขวางตัวเองนั่นแหละไม่ให้เข้าถึงธรรมได้ ผลสุดท้ายก็จมไปตามมันอย่างไม่รู้ตัวเลย อยู่ตามลำพังก็ไม่ได้เรื่อง ครูบาอาจารย์แนะนำสั่งสอน แทนที่จะยึดจะถือเอาไปเป็นหลักเป็นเกณฑ์แก่ตัวเอง ในฐานะที่ควรจะได้ซึ่งไม่สุดวิสัย ก็ไม่ได้เรื่อง แล้วจะเอาความดิบความดีมาจากไหน มันก็เหลว ๆ ไหล ๆ ไปตามประสีประสาของคนยอมตัวหมอบราบต่อกิเลสนั่นละซิ

เคยบอกอยู่เสมอว่า เราน่ะบวชแต่กิเลสมันไม่ได้บวชนะ กิเลสกับธรรมเป็นข้าศึกกันแต่ไหนแต่ไรมาหนา แม้แต่ในขณะที่เราบวชมันก็ยังต้องเป็นข้าศึก มันไม่เคยเป็นมิตรกับธรรมและกับเราเลย เหตุไฉนหลังจากการบวชแล้วมันจะไม่เป็นข้าศึกต่อเราอยู่ตลอดไป ถ้าไม่แก้สิ่งที่เป็นข้าศึกเราจะแก้อะไรเวลานี้ สิ่งที่เป็นคุณไม่ได้เป็นข้าศึกต่อเรา จึงเรียกว่าคุณ นั่นไม่ต้องแก้นอกจากบำรุงส่งเสริมถ่ายเดียว สิ่งใดที่เป็นข้าศึก

นั้นไม่ใช่คุณ ต้องเป็นพิษเป็นภัยต่อเรามากน้อยตามที่มีอยู่เสมอไปนั้นแล พิจารณาให้ดีซิผู้ปฏิบัติน่ะ

นี่ก็นับว่าลดลง ๆ กำลังวังชา จิตใจก็ถอยเข้ามาโดยลำดับลำดา ไม่อยากรับภาระธุรังอะไรเสียแล้ว อยู่ตามลำพังเห็นเป็นความสะดวกกว่าการเกี่ยวข้องกับผู้คนพระเณรมากน้อย เพราะเป็นเรื่องที่ต้องรับความลำบากทั้งนั้น เนื่องจากกำลังมันลดลงทุกที ๆ อะไรมาสัมผัสสัมพันธ์เล็กน้อยก็เกิดทุกข์ได้ง่าย แปรปรวนได้ง่าย ทุกข์ก็ทุกข์ร่างกายนั่นแหละไม่ใช่อะไรทุกข์ เมื่อจิตยังครองตัวอยู่ก็ต้องรับทราบอยู่โดยดี เพราะจิตกับกายมันเกี่ยวโยงและรับผิดชอบกันอยู่โดยปกติ วันหนึ่ง ๆ ถ้าอยู่ตามลำพังรู้สึกสะดวกเพราะไม่ยุ่งกับอะไร ความยุ่งมันหนัก ฉะนั้นหมู่เพื่อนที่มาฟังการอบรมก็ขอให้จริงให้จัง พอเพิ่มกำลังใจและมีแก่ใจแก่ผู้ให้การอบรมสั่งสอนด้วย อย่าให้เป็นทำนองยกแหขึ้นเต็มเหนี่ยว เตรียมจะขว้างลงในน้ำอยู่แล้ว แต่ปลาตัวเดียวจะดีดน้ำก็ไม่มี ที่มีก็คือมูลสดมูลแห้งเกลื่อนอยู่ในน้ำ จะทอดลงคอละหรือ ข้อเปรียบเทียบนี้พากันไปพิจารณาให้ได้ความ

การประพฤติปฏิบัติสติเป็นของสำคัญเคยพูดเสมอ นี่เว้นไม่ได้ ขาดไม่ได้สติน่ะเป็นพื้นแห่งความเพียรจริง ๆ จากนั้นก็ปัญญาตามกันมา ข้างนอกข้างในจะทำอะไรควรพินิจพิจารณา ความเคยพิจารณาอยู่เสมอจะเป็นนิสัย และกำลังสั่งสมตัวขึ้นให้มีความแก่กล้าทางด้านสติปัญญา เวลานำมาใช้พิจารณาทางด้านธรรมะโดยตรง เช่น พิจารณาเรื่องวิปัสสนาก็ไปได้สะดวก คล่องตัว ไปได้รวดเร็วกว่าที่จะมาฝึกทีเดียวให้เป็นทีเดียว กิจการงานใดก็ตาม สติให้ความจดจ่อต่อเนื่องกับงานนั้น ๆ อยู่เสมอ ในงานนั้น ๆ ก็ต้องมีความใคร่ครวญพินิจพิจารณากันไปด้วย เวลาเข้ามาพิจารณาภายในก็ง่าย สติก็อยู่กับตัวอยู่แล้ว เคยฝึกกันอยู่แล้วก็ไม่ยาก ปัญญาก็เคยพิจารณาอยู่แล้วก็คล่องตัวไปเอง

นี่อะไรก็ไม่ได้เรื่อง แต่หวังจะตักตวงเอามรรคผลนิพพานท่าเดียว ความหวังเฉย ๆ ก็ไม่เกิดประโยชน์ ถ้าประโยคพยายามไม่สืบเนื่องกันด้วยความชอบธรรมที่ควรจะเกิด ความเจริญของจิตมันก็เจริญไม่ได้ ขอให้พากันเข้าใจวิธีบำรุงรักษาสติและปัญญาให้แก่กล้าสามารถตามที่อธิบายมานี้ ผลจะไม่เป็นโมฆะไปเปล่า ๆ

งานของพระเราคืองานภาวนา งานต่อสู้กับกิเลส เป็นงานอันเยี่ยม เป็นงานอันประเสริฐ เป็นงานที่เหมาะสมกับเพศและความต้องการอย่างยิ่ง ไม่งานใดอื่นจะยิ่งกว่างานจิตตภาวนานี้เลยสำหรับพระ งานอื่นก็ทำไปอย่างนั้นแหละพอได้อาศัย อย่าปล่อยให้จิตเก้ง ๆ ก้าง ๆ เพ่น ๆ พ่าน ๆ การประกอบความเพียรให้เอาจริงเอาจัง เราไม่เคยเห็นความเก้ง ๆ ก้าง ๆ เพ่น ๆ พ่าน ๆ ไปตามกระแสของกิเลสฟัดไปเหวี่ยงไปฉุดลากไปถูไปว่าเป็นสิ่งประเสริฐเลิศเลออะไรเลย มีแต่ความสลดสังเวชเท่านั้น เมื่อมองไปเห็น

อากัปกิริยาอย่างนั้น จะอยู่กับรายใดก็ตาม และทำให้เกิดความอิดหนาระอาใจในการอบรมสั่งสอนไปตามๆ กัน

จงเป็นนักต่อสู้อยู่เสมอ ทุกข์เท่าไรก็ยอมทุกข์เถิด ทุกข์เพื่อต่อสู้กิเลสไม่เป็นความเสียหายล่มจมที่ตรงไหน นอกจากเป็นความทุกข์เพื่อเชิดชูตัวเองให้ขึ้นจากหล่มลึกเท่านั้น การนอนจมอยู่กับกิเลส นอนใจอยู่กับกิเลสมันเป็นของดีเมื่อไร โลกอันนี้ใครๆ ก็เคยจมกันอยู่แล้วจนมองไม่เห็นวันโผล่ มันมีอะไรเป็นของแปลกของอัศจรรย์บ้าง นำมาคลี่คลาย นำมาพิจารณาให้เห็นตามหลักธรรมอย่างแจ้งชัด อะไรในโลกนี้จะประเสริฐยิ่งกว่าธรรม ให้ธรรมได้ฝังลงที่ใจ ให้ธรรมได้ปรากฏขึ้นในใจดูซิ ปรากฏขึ้นมากน้อยจะเห็นความเด่นขึ้นๆ โดยลำดับของจิตของธรรมซึ่งสัมผัสสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นี่แหละที่ทำให้ท่านผู้รู้ธรรมเห็นธรรมปล่อยวางโลกามิสทั้งหลาย

เมื่อธรรมโผล่ขึ้นมากน้อย ธรรมนี้เหนืออะไรที่ควรจะปล่อยวางสิ่งนั้นได้ก็ปล่อยไปเอง เพราะธรรมเป็นของประเสริฐอยู่ตามลำดับขั้นอยู่แล้ว เพียงขั้นใดปรากฏขึ้นมาจะควรเหนือกับโลกามิสอันใดก็ปล่อยโลกามิสนั้นไป เข้าขั้นธรรมอันละเอียดก็ปล่อยโลกามิสส่วนละเอียดเข้าไปตามลำดับ จนกระทั่งโลกามิสไม่มีเหลืออยู่ภายในจิต เพราะอันนี้มีคุณค่ากว่าอันนั้น จะยอมถืออันนั้นเพื่อมาแข่งของมีคุณค่าได้ยังไง เหมือนกองมูตรกองคูถเอามาแข่งทองคำทั้งแท่งมันควรกันละเหรอ ใครๆ ก็รู้คุณค่าของทองคำทั้งแท่งกับมูตรคูถว่าต่างกันอย่างไร โลกกับธรรมก็เทียบอย่างนั้น ใจหากรู้แล้วย่อมปล่อยของมันเอง อันใดที่ดีอันใดที่ชั่วกว่ากัน เมื่อเหนือกันใจก็ปล่อยไปตามลำดับในตัวเอง ใจรู้ธรรมเห็นธรรมย่อมถือโลกามิสเป็นบันไดเหยียบย่างไป อันใดมีคุณค่าเหนือกว่ากันต้องไปทางนั้นโดยหลักธรรมชาติไม่มีใครมาแนะมาบอก

นี่มีแต่กิเลสเหนือจิตเหนือใจเหนืออรรถเหนือธรรม ธรรมโผล่ขึ้นไม่ได้ แล้วจะเห็นอะไรเป็นของประเสริฐเป็นของแปลกประหลาดเป็นของอัศจรรย์ พอจะนำมาแข่งกิเลส เมื่อธรรมในใจไม่มีก็ไม่มีอะไรมาแข่งละซิ ถูกกิเลสเหยียบย่ำทำลายอรรถธรรมอยู่ภายในใจตลอดเวลา ตามธรรมดาของนักปฏิบัติธรรม ธรรมควรจะเกิดขึ้นได้จากผู้ปฏิบัติ แต่ธรรมเกิดขึ้นไม่ได้เพราะความนอนใจความตายใจ ความทำแบบสุกก่อนห่าม นั่งอยู่เฉยๆ สบาย นอนอยู่เฉยๆ สบาย ไม่ต้องกดขี่บังคับกิเลสภายในใจ ไม่ต้องทรมานฝึกฝนตน นั่นมันเป็นความสะดวกสบายไปในแนวทางของกิเลสหลอกคนทั้งมวล มันจึงเหยียบย่ำใจอยู่ตลอดเวลา แล้วจะหาธรรมวิเศษวิโสที่ไหนพอมาเป็นคู่แข่งกับกิเลสบ้างล่ะ นี่แหละเรื่องที่ไม่มีของดีอะไรปรากฏในใจเป็นเพราะอย่างนี้ จงพากันทราบไว้สำหรับนักปฏิบัติเพื่อฆ่ากิเลส อย่าปล่อยให้กิเลสฆ่าอยู่เรื่อยไป มันขายขี้หน้าผู้ทรงผ้ากาสาวพัสตร์ อันเป็นเครื่องหมายของผู้ชนะเลิศคือศาสดาของพวกเรา

เราอย่าไปคิดอย่าไปคาดเรื่องมรรคผลนิพพานว่ามีหรือไม่มีและอยู่ที่ไหน ให้ดูสัจธรรมที่อยู่ภายในกายในใจของเรานี้แหละ ธรรมเครื่องยืนยันมรรคผลนิพพานอยู่ตรงนี้ สัจธรรมนี่แหละเครื่องยืนยันมรรคผลนิพพานอยู่ที่กายที่ใจของเรา มรรคผลนิพพานอยู่ในท่ามกลางแห่งสัจธรรมนี้ ทุกข์ สมุทัย เป็นเครื่องผูกมัด เป็นฝ่ายข้าศึก นิโรธ มรรค เป็นฝ่ายแก้ถอดถอน ฝ่ายดับทุกข์ จงเจริญมรรคคือความพากเพียรสติปัญญาเป็นสำคัญขึ้นภายในใจของตนให้มาก นี่เป็นการบุกเบิกสิ่งที่ปิดบังหุ้มห่อภายในจิตใจคือตัวสมุทัยให้จางลงไปและหมดไป คำว่านิโรธคือความดับทุกข์ไม่ต้องบอก เมื่อกิเลสดับไปมากน้อยความดับทุกข์ก็เป็นไปตามนั้น นิโรธเป็นกิริยาอันหนึ่งเท่านั้น ธรรมสองอย่างคือทุกข์กับสมุทัยเป็นเครื่องปิดบังมรรคผลนิพพาน ไม่ใช่ดินฟ้าอากาศกาลสถานที่เวล่ำเวลาที่ไหนจะมากีดขวางมรรคผลนิพพาน ไม่มีสมัยโน้นสมัยนี้สมัยไหนจะมากีดขวางมรรคผลนิพพาน นอกจากกิเลสเท่านั้นเป็นข้าศึกและกีดขวางมรรคผลนิพพาน

กิเลสคืออะไร คือสมุทัย ตัวผลิตทุกข์ทั้งมวลได้แก่น**นฺุทิราคสหคตา ตตฺร ตตฺราภินนฺทินี เสยฺยถีทํ. กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา.** นี่แล พาให้เกิดความอยากความดิ้นรนไม่มีวันหยุดยั้ง กิเลสตัณหานี่มันหาความอิ่มพอไม่ได้ ให้มันมากเท่าไรก็ไม่พอ ให้มากเท่าไรได้มากเท่าไรยิ่งอยากยิ่งทะเยอทะยานมาก นี่แหละตัวปิดกั้นมรรคผลนิพพานอยู่ในหัวใจของเรานี่เองไม่ได้อยู่ที่ไหน ทุกข์เกิดขึ้นเสมอเพราะอำนาจของสมุทัยเป็นผู้ผลิตขึ้นมาไม่หยุดหย่อน มรรคคือข้อปฏิบัติเป็นเครื่องทำลายสมุทัย จงผลิตขึ้นมาแก้กัน นี่แหละธรรมฝ่ายแก้มีอยู่สอง คือมรรคกับนิโรธ มีเท่านี้

อย่าไปหา อย่าไปคาดไปหมายที่อื่นที่ใด อย่าไปหาตะครุบเงา เงามันอยู่กับตัวกับเราแท้ๆ ไปหาตะครุบเงาทำไม ของจริงมีอยู่กับเรา เงานั้นเป็นของจริงเมื่อไรมันเป็นของเทียม เทียมขึ้นมากับตัวของเราเองจึงเรียกว่าเงา ความสำคัญว่ามรรคผลนิพพานอยู่ที่นั่นที่นี่ นั่นแหละเงา ตัวจริงอยู่ที่นี่ กิเลสมันเป็นยังไงไม่พากันคิดบ้าง กิเลสมันไปอยู่สมัยโน้นสมัยนี้ที่โน่นที่นี่เมื่อไร เราเคยเห็นไหม มันไปอยู่กับต้นไม้ ภูเขา อยู่กับดินฟ้าอากาศที่ไหน หรืออยู่กับดินน้ำลมไฟที่ไหน ไม่อยู่ไม่มี อย่าไปตะครุบเงา เพราะมันอยู่ที่หัวใจเรานี้ตลอดเวลาอกาลิโก มันมีกาลมีสมัยเมื่อไรกิเลส มันครอบอยู่ที่หัวใจสัตว์โลกนี้ต่างหาก มันมิได้ไปเที่ยวครอบดินฟ้าอากาศ ต้นไม้ ภูเขา ลม ไฟ ที่ไหนนี่ เมื่อเป็นเช่นนั้นผู้บำเพ็ญธรรมเพื่อแก้กิเลส จะไปมัวหากาลสถานที่เวล่ำเวลาที่ไหนมันถึงจะทันกิเลส มันมีอยู่ตรงไหนก็ฟาดฟันกันลงไปตรงนั้นแหละ มันถึงจะทันกันและแก้กันได้

สติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร เป็นต้น นี่คือธรรมเครื่องแก้กิเลสทุกประเภทจงเร่งลงไปให้พอกัน ทุกข์ก็ยอมรับว่าทุกข์เพราะเราทำงานทำไมจะว่าเราทุกข์ การเข้าสู่สงครามต่อสู้กับกิเลสทำไมจะไม่ทุกข์ ก็ต้องทุกข์และยอมรับกันบ้างซิ ถ้าจะเชื่อธรรมของพระพุทธเจ้าก็ต้องยอมรับทุกข์เพราะความเพียรมากน้อยไปตามเหตุการณ์ พระพุทธเจ้าก็เคยทุกข์มาแล้วอย่างแสนสาหัส ไม่ใช่ผู้ล้างมือคอยเปิบแล้วมาสั่งสอนพวกเราให้ปฏิบัติเพื่อรับทุกข์แต่ฝ่ายเดียว อย่างนี้ไม่เคยมีในพระโอวาท ฉะนั้นจงอย่าพากันอุตริคิดและทำแบบล้างมือเปิบ จะพากันคว้าน้ำเหลวเรื่อยไป

พระพุทธเจ้าในสมัยล้างมือเปิบ พระสาวกในสมัยล้างมือเปิบมีที่ไหน องค์ไหนก็แทบสลบไสลหรือถึงขั้นสลบไสลมีมากมายทีเดียว เพราะความทุกข์ความลำบากในการประกอบความพากเพียรจึงได้เป็นผู้วิเศษขึ้นมา ท่านวิเศษขึ้นมาด้วยวิธีการเหล่านี้เหนื่อยหนักขนาดไหนก็สู้ ขึ้นชื่อว่าเป็นนักรบแล้วไม่ถอย นี่ทางของศาสดาทางของสาวกที่เป็นสรณะของพวกเราท่านดำเนินอย่างนี้ เราจะคิดอุตริดำเนินแบบไหนกัน ท่านเคยสำเร็จผลด้วยวิธีใด ท่านก็นำวิธีนั้นมาสอนพวกเรา เพราะทางอื่นที่เห็นว่าดีและสะดวกกว่าที่ทรงดำเนินมาแล้วไม่มี ใครจะฉลาดยิ่งกว่าพระพุทธเจ้าพระสาวกท่านที่นำธรรมมาสั่งสอนโลกล่ะ ท่านฉลาดแหลมคมขนาดไหน ทรงเลือกเฟ้นด้วยพระปรีชาหมดแล้วว่าทางใดเหมาะทางใดไม่เหมาะ นอกจากทางคือมัชฌิมาปฏิปทานี้เท่านั้น เป็นทางที่เหมาะสมกับการแก้กิเลสอย่างยิ่ง จึงได้ประทานทางเหล่านี้ไว้ให้พวกเราได้ประพฤติปฏิบัติเรื่อยมา

ฉะนั้นจึงขอย้ำอีกครั้งว่ามรรคผลนิพพานมีอยู่ที่ไหน ถ้าไม่อยู่ที่หัวใจดวงรู้ๆ อยู่เวลานี้ แก้ออกซิ เปิดออกซิ ความมืดมนอนธการอันเป็นตัวกิเลสครอบงำหัวใจนั้นแลที่ปิดบังความสว่างกระจ่างแจ้งแห่งธรรมทั้งหลายซึ่งอยู่ภายในใจดวงเดียวกัน พอเปิดออกมากน้อยก็เริ่มแสดงความสว่างกระจ่างแจ้งขึ้นมา เมื่อเปิดออกเต็มที่ไม่มีกิเลสตัวใดเหลืออยู่แล้วความมืดก็ไม่มี แล้วจะถามหาความสว่างภายในใจที่ไหนกันอีก **อาโลโก อุทปาทิ** ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ท่านว่าสว่างโร่อยู่ทั้งกลางวันกลางคืนนั้นได้แก่อะไรก็ได้แก่ **เอโก ธมฺโม** ซึ่งมีอยู่ภายในใจดวงเดียวนั้นแล และไม่มีคำว่ามืดว่าสว่างเหมือนวันคืนปีเดือน ถ้าลงจิตดวงนั้นได้สว่างเต็มที่แล้ว ไม่มีกิเลสตัวใดเข้าไปครอบงำได้อีกเลย ธรรมที่กล่าวมานี้อยู่ที่ใจ อย่าไปคาดไปหมายเหมือนคนตาบอด ทั้งที่มัชฌิมาปฏิปทาอันทันสมัยกับกิเลสทุกประเภท มีอยู่กับตัวกับใจของนักปฏิบัติด้วยกันทุกคน

สิ่งที่ปกคลุมหุ้มห่อทั้งภายนอกภายในก็เคยได้อธิบายให้ฟังแล้ว รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส แต่ละอย่างๆ เป็นสิ่งที่ใจจะยึดจะถือได้ เพราะอำนาจของกิเลสพาให้

รักให้ชังให้เกลียดให้โกรธ ให้สำคัญมั่นหมาย ให้ยึดให้ถือ เกลียดก็ติดได้ โกรธก็ติดได้ รักก็ติดได้ ชังก็ติดได้ เพราะเป็นเรื่องของกิเลสด้วยกัน มันติดกันได้ง่ายๆ ความไม่เกลียด ไม่โกรธ ไม่รัก ไม่ชัง นี้คือธรรม

เวลานี้เราจะพิจารณาให้ถึงแก่นแห่งความจริง คือไม่รัก ไม่ชัง ไม่เกลียด ไม่โกรธ เพราะทราบตามความจริงทุกสิ่งทุกอย่างแล้วว่า การเป็นไปด้วยความรัก ความชัง ความเกลียด ความโกรธนั้น คือความเป็นไปของนักโทษหรือผู้ต้องหาอยู่โดยดี นี่แหละธรรมแท้เป็นอย่างนี้ ความรัก ความชัง ความเกลียด ความโกรธเป็นของปลอมทั้งนั้น ซึ่งแทรกอยู่ภายในจิต ไม่ใช่เป็นของจริงของแท้ จึงชำระออกได้ แต่มันทำสัตว์โลกให้ได้รับความทุกข์ความลำบากเป็นประจำ ความรักก็ดี ความชังก็ดี ความเกลียดก็ดี ความโกรธก็ดี มีแต่สิ่งนำความทุกข์มาให้ด้วยกันทั้งนั้น พลิกขณะหนึ่งก็เป็นอย่างหนึ่ง พลิกขณะหนึ่งก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง ตลบตะแลงไปได้ร้อยสันพันนัยของกิเลส ไม่มีอะไรจะแหลมคมยิ่งกว่ากิเลส ถ้าไม่ใช้สติปัญญาให้แหลมคมกว่ามันก็ไม่มีทางแก้มันได้ ฉะนั้นจงผลิตสติธรรมปัญญาธรรมให้เพียงพอ และฟัดกันลงตรงนี้

นอกจากความปกปิดกำบังภายนอกให้ยึดให้ถือให้งมงายแล้ว มันยังมีในขันธ์เรานี้อีก เช่น รูปคือร่างกายนี้ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ความสุข ความทุกข์ เฉยๆ มีอยู่ทั้งทางร่างกายและจิตใจ จนกระทั่งถึงวิญญาณ สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องปกปิดกำบังธรรมในใจได้ทั้งนั้น เพราะกิเลสถือเป็นเครื่องมือได้ทั้งหมด และสิ่งเหล่านี้เป็นวิบากของกิเลส เกิดขึ้นมาจากอำนาจของกิเลส วิบากของกิเลสก็คือร่างกายนี้ สัญญา สังขาร วิญญาณก็เป็นเครื่องมือของกิเลส ถูกกิเลสผลักดันออกมาให้สำคัญมั่นหมายต่างๆ มันเป็นเครื่องปกปิดกำบังมรรคผลนิพพานได้ทั้งนั้น เพราะฉะนั้นจึงต้องเปิดให้รู้ให้เห็นความจริงด้วยสติปัญญา แล้วปล่อยวางกันไปเป็นลำดับ ว่ารูปมีอะไรในรูปนี้เปิดเข้าไป นี่คือกองป่าช้าผีดิบทั้งสัตว์ทั้งคน ทั้งหญิงทั้งชาย พิจารณาให้เห็นตามความจริงนี้แล้วมันก็เปิดของมันเอง ปล่อยวางของมันเอง เมื่อปล่อยวางเข้าไปก็เห็นชัดแจ้งเข้าไปเรื่อยๆ แล้วใจจะไปติดที่ตรงไหน

เมื่อพิจารณารอบขอบชิดหมดแล้ว ใจก็เปิดเผยเต็มที่เป็นธรรมชาติของตัวเอง จะถามหาที่ไหนมรรคผลนิพพานน่ะ เหมือนกับเรามาถึงวัดป่าบ้านตาดนี้แล้ว จะไปถามหาวัดป่าบ้านตาดที่ไหนกันอีก ผู้อยากมาวัดป่าบ้านตาด เมื่อมาถึงแล้วจะอยากไปวัดป่าบ้านตาดที่ไหนกันอีก มันก็หมดความอยากไปเอง ความอยากของธรรมก็คืออยากเพื่ออิ่มพอนั่นเอง ไม่ได้เหมือนความอยากของกิเลสซึ่งหาความอิ่มพอไม่ได้ ความอยากของธรรมมีความอิ่มพอได้ พอถึงที่แล้วก็หายอยากเป็นลำดับ ถึงจุดไหนก็หายอยากจุด

นั้น ถึงที่สุดวิมุตติหลุดพ้นแล้วหายอยากโดยประการทั้งปวง แม้นิพพานก็ไม่อยากไป อยากไปหาอะไร นิพพานคืออะไรก็รู้เห็นอย่างประจักษ์ใจอยู่แล้วนี่

การภาวนาอย่าส่งจิตออกข้างนอก จงรู้อยู่ภายในนี่ ถ้าส่งออกภายนอกก็ส่งไปเทียบเคียงในเหตุในผลในอรรถในธรรม เพราะเป็นธรรมทั้งข้างนอกข้างใน ถ้าจิตผู้พิจารณานี้เป็นธรรม เป็นธรรมเครื่องแก้ได้ทั้งข้างนอกข้างใน เช่นเดียวกับสมุทัยมีได้ทั้งภายนอกภายใน คิดให้เป็นกิเลสเป็นได้ทั้งนั้น ข้างนอกก็เป็นได้ข้างในก็เป็นได้ คิดให้เป็นธรรมข้างนอกก็เป็นธรรมข้างในก็เป็นธรรม เพราะฉะนั้น ผู้มีสติปัญญาจึงได้ประโยชน์ไปโดยลำดับไม่ขาดทุน เกิดประโยชน์ไปโดยตลอด ไม่ว่าจะพิจารณาข้างนอกไม่ว่าจะพิจารณาข้างใน เป็นประโยชน์ทั้งนั้น ถ้าพิจารณาให้เป็นกิเลสมันก็เป็นกิเลสไปหมด ไม่เป็นธรรมได้เลย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการคิดการพิจารณาให้เป็นโทษหรือเป็นธรรม

อยู่ด้วยกันมาก็นาน เป็นยังไงบ้างการภาวนา มันทำไมไม่ได้เรื่องได้ราว สอนก็สอนถูกจุดที่หมายทุกแง่ทุกมุมอยู่แล้ว ทำไมผู้ปฏิบัติถึงไม่เป็นไปในธรรมทั้งหลายที่อยากให้เป็นไป ก็แสดงว่ามันไม่เป็นไปตามที่สอนนี้ซิ ถ้าเป็นไปตามที่สอนผลที่พึงหวังจะไปไหนพ้นวะ เพราะไม่ได้ด้นเดาเกาหมัดมาสอนนี่ ไม่ได้อวดนะพูดตามความจริง เพราะฉะนั้นการเสาะแสวงหาครูอาจารย์ที่ถูกต้องแม่นยำในการให้โอวาทสั่งสอน จึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นมากทีเดียว ผู้ศึกษาผู้ปฏิบัติทั้งหลายจะปราศจากครูอาจารย์ที่ดีไม่ได้ เรายอมรับร้อยเปอร์เซ็นต์เลย ความอยากอยากเท่าไรก็อยากไปเถิด เมื่อดำเนินไม่ถูกก็ไม่ได้ผล ต้องมีผู้ให้คำแนะนำอุบายวิธีต่าง ๆ ในการปฏิบัติจึงจะเข้าใจ และให้จริงจังต่อสิ่งที่ได้ยินได้ฟัง นำไปประพฤติปฏิบัติจริง ๆ ผลจะต้องเกิดขึ้นแน่นอน

นี่ถ้าปฏิบัติจริงจังต้องปรากฏผล สมาธิจะไปไหนพ้นวะ ความฟุ้งซ่าน อะไรพาให้ฟุ้งซ่าน ก็รู้อยู่แล้วว่ากิเลสพาให้ฟุ้งซ่าน มันฟุ้งซ่านไปกับอะไรที่ไหน ตั้งหน้าตั้งตาพิจารณาเข้าตรงนั้นเข้าจุดนั้น บังคับจิตสติลงที่จุดนั้น เอ๊า เป็นก็เป็น ตายก็ตาย ฟาดกันลงที่จุดนั้นด้วยสติปัญญา ถ้าใช้ปัญญาก็ใช้อยู่ที่นั่น ถ้าใช้สติก็จ่อบังคับกันที่จุดนั้น มันจะเหาะเหินเดินฟ้าไปไหนจิตนี่ เอ๊า สมมุติว่าบริกรรมก็ให้ถี่ยิบ เช่น บริกรรมธรรมบทใด สำหรับผู้ฝึกหัดเบื้องต้น ถ้าบริกรรมห่าง ๆ ไม่ถี่มันแทรกได้ความคิดน่ะ ปรุงแต่งออกมาได้ จงขยับคำบริกรรมเข้าไป ความตั้งใจมีอยู่ขยับเข้าจนถี่ยิบ ถี่ยิบขนาดไหนก็มีความตั้งใจอยู่ที่นั้น ต้องรู้เหตุรู้ผลของมัน มันจะเป็นยังไงจิตนี้ มันต้องรู้ทำไมไม่รู้ นี่เคยทำมาแล้วไม่ใช่มาพูดเฉย ๆ บังคับให้สงบจนได้ นอกจะได้รับประโยชน์จากวิธีนั้นแล้วยังเป็นคติเครื่องสอนตนต่อไปอีก

ทำอะไรถ้าไม่ถึงเหตุถึงผล ถึงพริกถึงขิง มันก็ไม่ทราบเหตุทราบผลได้ชัดเจนประจักษ์กับตัว มันก็เหลาะ ๆ แหละ ๆ เหลว ๆ ไหล ๆ อยู่นั้นแหละ วันนี้ก็อย่างนั้น วัน

หน้าก็อย่างนั้น วันไหนก็วันนั้น มืดกับแจ้งก็อย่างนั้น ก็เราไม่จริงไม่จังกับสิ่งที่ควรจะจริงจังมันก็ไม่เกิดผลเกิดประโยชน์อะไร เมื่ออยู่ไปนานทำไปนานโดยวิธีเหลาะแหละใจก็ด้าน กลายเป็นหลักปักขี้ควายเหลวไป ฝึกไม่ขึ้น ฟิตไม่กระดิกหู พอคิดถึงภาวนาชำระกิเลส เลยอ่อนปวกเปียกต่อหน้าต่อตาเจ้าของแบบไม่อาย นักปฏิบัติคนนั้นตายทิ้งเปล่า ๆ ไม่มีกุสลาติดตัวบ้างเลย นอกจากอกุสลาเต็มใจไม่มีใครกล้าแข่ง นี่โทษแห่งความอ่อนแอ จงดูให้เต็มตา คิดให้ถึงใจ รีบปราบมันให้เรียบราบด้วยกุสลาปัญญาเสียแต่บัดนี้ จะภูมิใจในตัวเองทั้งอยู่ทั้งไปหายสงสัย ตายร่มไม้ ชายเขา ในป่า ในถ้ำ หรือในที่ใด ๆ ก็ตายแบบหายห่วง เพราะกุสลาปัญญาพอตัวแล้วไม่หวังพึ่งใคร

พระพุทธเจ้า พระสาวกท่าน ตายแบบกุสลาปรีชาญาณเต็มองค์ จึงไม่ปรากฏว่ามีใครไปกุสลามาติกาให้ท่านในเวลาตาย ส่วนพวกเราแห่กันไปกุสลาจนป่าเลิกเมืองเลิก แต่ไม่ทราบว่าได้ความฉลาดมากน้อยแค่ไหน ผู้เทศน์โง่จึงไม่อาจวินิจฉัยได้ในเรื่องเหล่านี้

เอาซินักปฏิบัติธรรม เอาให้รู้แจ้งแทงทะลุธรรม ฟันกิเลสให้แตกกระเจิงจากใจอย่าให้เหลือเป็นเชื้อทุกข์ต่อไปอีก ธรรมจะประจักษ์ใจในขณะที่กิเลสแตกกระจายไม่สงสัย ผู้นี้แลผู้จะนำศาสนธรรมออกประกาศได้อย่างองอาจกล้าหาญและกว้างขวางต่อหมู่ชน ครั้งพุทธกาลท่านสอนด้วยความรู้ประเภทนี้แล ผลประโยชน์แก่โลกจึงมากมายไม่อาจคณนาได้ การสอนตนให้แม่นยำในธรรมทั้งหลายแล้ว สอนคนอื่นก็สอนด้วยความแน่ใจ และสอนตามความจริงแห่งธรรม ที่สำคัญอันดับแรกได้แก่การสอนคน คนแรกคือตัวเรานี่แล มันสอนยากอย่างยิ่ง ไม่มีสอนอะไรยากยิ่งกว่าการสอนคนคือเรา จงพยายามสอน พยายามฝึกฝนทรมานคนคนนี้ให้ได้ ถ้าสอนคนคือเราได้เป็นที่แน่ใจแล้ว การสอนคนอื่นก็ง่ายเพราะไม่ต้องด้นต้องเดา แต่การปฏิบัติตามของคนอื่นนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งอาจจะยากเหมือนกับเราก็ได้ ง่ายกว่าเราก็ได้ ตามแต่ภูมินิสัยวาสนาที่สั่งสมมามากน้อยต่างกัน

หลักสำคัญจงถือเราเป็นตัวประกันในคุณธรรมไว้ก่อน ด้วยการปฏิบัติอย่างเอาจริงเอาจัง แม้จะตายอยู่ในแนวรบกับการฆ่ากิเลส ก็จงตายแบบนักรบ แบบนักต่อสู้ไม่หมายป่าช้าที่ทิ้งสรีรศพ ชีวิตจบที่ไหนถ้ายังไม่ถึงที่สุดก็ยอมให้กิเลสอกุสลาไปก่อน หากถึงที่สุดความมุ่งหมายโดยสมบูรณ์แล้วก็ กุสลา ตัวเองอย่างหายห่วง ร่มไม้ชายเขาที่ไหนได้ทั้งนั้นไม่มีอะไรแปลกกัน

ขอให้จิตเต็มไปด้วย กุสลา รอบตัวเป็นอันสมบูรณ์เต็มที่ ในการอยู่การตายไม่เป็นสิ่งน่ากลัวน่ากล้า เพราะความตายเป็นคติธรรมดาของผู้รู้คติธรรมดาอย่างเต็มภูมิ

แล้ว อันความกลัวตายนั้นเป็นเรื่องของกิเลสเขย่าต่างหาก กิเลสตายไปจากใจหมดแล้ว ไม่มีอะไรเขย่ากวนใจให้กลัวให้กล้าอีกต่อไป

เอานะนักรบเพื่อจบพรหมจรรย์ในเพศแห่งนักบวช จงเตรียมตัวจ้อราวกับนักมวยต่อยกันบนเวที อย่าเผลอตัวให้กิเลสน็อกตกเวที มันน่าอับอายขายขี้หน้านักปฏิบัติ ไม่มีแง่ที่ควรให้อภัยใด ๆ ทั้งสิ้น นอกจากเป็นลมตายอยู่กับแนวรบมิได้ถูกน็อกจากกิเลสเท่านั้นจึงควรอภัยโดยหลักคติธรรมดา

เราอยากพบอยากเห็นเพื่อนฝูงที่ได้ชัยชนะกิเลส ก้าวลงเวทีอย่างสง่าผ่าเผยด้วยใจที่ทรงความบริสุทธิ์สุดส่วน จะเข้าสวมกอดด้วยมุทิตาจิตชนิดไม่มีอะไรเหมือน แต่ไม่อยากพบเห็นอย่างยิ่งตลอดวันตายที่เพื่อนฝูงตกจากเวที เพราะถูกน็อกจากกิเลสด้วยความไม่เป็นท่าน่าชมเชย จงเอาให้ได้ครองธรรมไชโยเป็นอุทานภายในใจจนได้ เทวดาจะได้อนุโมทนาสาธุการทั่วหน้ากัน

เอาละขอยุติ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๓ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔

ศาสนาคือน้ำดับไฟ

ใจดวงนี้เคยถูกความมืดดำ ภาษาทางธรรมะท่านให้ชื่อว่ากิเลส ปิดบังครอบงำบีบคั้นมาเป็นเวลานานแสนนาน โลกใดก็ตาม ผู้ใดก็ตามไม่สามารถหยั่งทราบสิ่งปิดบังกดขี่บังคับจิตใจนี้ได้เลย นอกจากพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ๆ เท่านั้น ในขั้นเริ่มแรกที่จะนำความจริงทั้งหลายซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจของสัตว์โลกเอง ออกประกาศแก่มวลสัตว์ หรือจะพูดตามภาษาสมัยใหม่ก็ว่า มีพระพุทธเจ้าเท่านั้นนำความจอมปลอมหลอกลวงของกิเลสออกมาเปิดโปง ให้โลกได้เห็นความลามกจกเปรตของมันที่ฝังจมและกัดกินหัวใจสัตว์โลกมานาน พร้อมการประกาศเครื่องมือปราบมัน และคุณธรรมอันประเสริฐซึ่งเป็นผลจากการปราบมันสิ้นเสร็จลงไปแล้ว

โลกจึงถูกสิ่งเหล่านี้ปิดบัง และนำเอาใจดวงนั้นออกเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ของมันอย่างออกหน้าออกตาทั่วโลกแดนดิน คือ กามโลก รูปโลก อรูปโลก ล้วนแต่ถูกธรรมชาตินี้กดขี่บังคับ และใช้การใช้งานไปตามความต้องการของมันโดยเจ้าตัวไม่รู้สึกเลย ถ้าจะเทียบก็เหมือนเรากับสัตว์เลี้ยงต่างๆ นั่นแล จะนำไปไหนใช้การใช้งานอะไรสัตว์ก็จำต้องทำตาม เพราะเมื่อไม่ทำตามก็ถูกเฆี่ยนถูกตีถูกทรมาน ดีไม่ดีบางรายถึงกับฆ่า หาว่าสัตว์นั้นพยศ สัตว์นั้นดื้อดึง เพราะเหตุนั้น สัตว์จำเป็นจึงต้องทำตามการบัญชาหรือความต้องการของมนุษย์ เช่น สัตว์ วัว ควาย นำไปไถไร่ไถนา ใส่ล้อใส่เกวียน ม้าใช้ขับขี่ สัตว์ชนิดใดที่ควรจะใช้งานได้ประเภทใดก็นำไปใช้งานนั้น พวกช้างก็ใช้ลากเข็นภาระหนักต่างๆ

แต่ละประเภทๆ ของสัตว์ที่ควรจะใช้งานอย่างใดได้ มนุษย์ใช้มันทั้งนั้น ที่ใช้ไม่ได้ก็เอาเนื้อเอาหนังของมันมาเป็นอาหาร แม้สัตว์ที่ใช้ได้เหล่านั้นก็ยังไม่พ้นความเป็นอาหารของมนุษย์ ถ้าจะเทียบถึงเรื่องมนุษย์เอาเปรียบสัตว์ทั้งหลายนั้นก็ไม่มีใครเกินได้เลย แต่สัตว์ยังพอทราบได้ว่าถูกคนทำอะไรเขาเพราะมองเห็นตัวผู้ทำ ส่วนกิเลสทำกับสัตว์โลกมีมนุษย์เป็นต้นนั้น ไม่มีใครมองเห็นตัวและการกระทำของมันเลย มนุษย์แย่กว่าสัตว์ตรงนี้

นี่ถ้าเราเทียบกิเลสกับจิตใจของสัตว์โลกก็เป็นเช่นนั้นเหมือนกัน ใจเป็นเหมือนกับสัตว์ กิเลสเป็นเหมือนกับเจ้าของ คอยใช้การใช้งานอะไรตามความต้องการ ไม่มีรายใดจะฝืนมันได้เพราะไม่ทราบ เช่นเดียวกับสัตว์ไม่ทราบอุบายสติปัญญาและความต้องการหรือความฉลาดแหลมคมของมนุษย์ จำต้องยอมจำนนไปโดยลำดับ

จิตใจก็เป็นเช่นนั้น จนกลมกลืนเป็นอันเดียวกันระหว่างกิเลสกับจิต ไม่ทราบว่าอันใดเป็นกิเลส อะไรเป็นสิ่งที่ให้มืดมนอนธการ และในขณะเดียวกันยิ่งไม่ทราบว่า อันใดเป็นสิ่งที่จะทำให้สว่างกระจ่างแจ้ง พอมองเห็นสิ่งมืดมนอนธการทั้งหลายซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจนี้ได้ นี่ละความละเอียดของธรรมชาติที่ทำให้จิตเป็นวัฏจักร หมุนวกเวียนไปมาอยู่ไม่หยุดไม่ถอยไม่หยุดหย่อน กี่ภพกี่ชาติเกิดมาเป็นกำเนิดอันใดบ้างไม่ทราบได้เลย เช่นเดียวกับสัตว์เดรัจฉานนั่นแล เมื่อสิ่งนี้ปิดบังหุ้มห่อแล้ว สติปัญญาที่ควรจะออกควรจะรู้จะเห็นในความจริงทั้งหลายก็ไม่มี นอกจากรู้ไปตามแนวแถวของกิเลสที่บงการเท่านั้น

เพราะฉะนั้น ความรู้ของโลกกับความรู้ของธรรม คือความรู้ของจิตที่เป็นไปตามกระแสของกิเลส กับความรู้ของจิตที่เป็นไปด้วยอำนาจแห่งธรรมจึงต่างกันมาก ต่างกันอย่างคนละโลกเลย เพราะความรู้เหล่านั้นเป็นสิ่งที่อำนวยความสะดวกคล่องตัวให้กิเลสโดยถ่ายเดียว แต่ความรู้ทางด้านธรรมะนี้อำนวยผู้ปฏิบัติตามให้เป็นความสุข จิตใจเคยมืดก็ค่อยสว่างขึ้นมาเพราะกระแสของธรรม

ธรรมเป็นเหมือนกับไฟฟ้า กิเลสเป็นเหมือนกับความมืดดำ ไฟฟ้าเปิดขึ้นที่ไหนสถานที่นั่นก็สว่างตามกำลังของไฟ ถ้าไฟมีกำลังกล้าก็สว่างจ้าไปหมดรอบทิศรอบด้าน จิตใจที่มีความสว่างด้วยอรรถด้วยธรรมตามกำลังที่ตนปฏิบัติได้ก็เป็นเช่นนั้น

เพราะฉะนั้น จึงไม่มีอันใดปิดบังหุ้มห่อจิตใจไม่ให้รู้ให้เห็นความจริงมากน้อยจนถึงความจริงเต็มส่วนได้ ยิ่งกว่ากิเลสประเภทต่าง ๆ ที่ปิดไว้อย่างสนิทมิดตัว

ท่านผู้ทรงค้นพบจึงเป็นท่านผู้อัศจรรย์มาก อัศจรรย์ตามหลักธรรมชาติ ไม่ใช่อัศจรรย์โดยความเสกสรรปั้นยอ คำว่าอัศจรรย์ตามหลักธรรมชาตินั้น ต้องเป็นผู้ปฏิบัติจะเป็นผู้รู้ธรรมนั้น ไม่ใช่รู้ตามความจำ ความคาดคะเนด้นเดาเอาเฉย ๆ ผู้รู้ธรรมนั้นโดยสมบูรณ์แล้วย่อมรู้ระหว่างโลกกับธรรม ระหว่างจิตกับสิ่งเกี่ยวข้องทั้งหลาย ว่าเป็นคนละวรรคละตอนไม่คละเคล้ากัน ผู้นี้แลเป็นผู้ที่เห็นความอัศจรรย์ของพระพุทธเจ้าเช่นเดียวกับเห็นความอัศจรรย์ภายในตัวเอง และเป็นผู้ที่ทราบได้ชัดในสิ่งที่เป็นภัยต่อจิตใจมานานเท่าไร โดยไม่ต้องนับกัปนั้นกัลป์นี้ให้ยืดเยื้อเสียเวลาไปเปล่า ๆ ดูตัวจิตที่บริสุทธิ์ไม่มีความเกี่ยวข้องพัวพันกับสิ่งใดนี่แล ไม่ต้องถามใครเพราะไม่มีอะไรจะถามเนื่องจากความจริงเต็มหัวใจอยู่แล้วถามอะไร ธรรมนี่เป็นเครื่องประกาศภายในตัวเอง เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าก็ดี สาวกทั้งหลายก็ดี จึงไม่ต้องหาหลักฐานพยานที่ไหนมายืนยัน นี่แหละที่ว่าศาสนาปรากฏขึ้นในโลก คือปรากฏขึ้นในพระทัยของพระพุทธเจ้า

อันศาสนธรรมที่ประกาศสอนโลกนี้ เป็นเพียงกิริยาแห่งธรรมแสดงออกเท่านั้น ไม่ใช่ธรรมอันแท้จริง เช่นเดียวกับรอยแห่งโค เราตามรอยโคไปกับการถึงตัวโคนั้น

ต่างกัน การประพฤติปฏิบัติตามหลักศาสนธรรม นั่นคือการตามร่องรอยแห่งธรรมของจริง เช่นเดียวกับเจ้าของโคตามร่องรอยแห่งโคไปไม่ลดละจนถึงตัวโค เมื่อถึงตัวโคแล้วรอยโคกับโคเป็นอันเดียวกัน อาการแห่งธรรมที่ให้ชื่อว่าศาสนธรรมที่พระพุทธเจ้าประกาศสอนโลก ซึ่งเทียบเหมือนรอยโคก็เป็นเช่นนั้น ผู้ปฏิบัติตามพระโอวาทที่ทรงสั่งสอนไว้แล้วไม่ลดละ ย่อมจะเข้าถึงความจริงที่เรียกว่าตัวโค ได้แก่ผู้รู้คือจิตนี้ อันเป็นสถานที่สถิตอยู่แห่งธรรมทั้งปวง นับแต่ธรรมขั้นต่ำจนถึงขั้นสูงสุดคือวิมุตติพระนิพพาน ไม่นอกเหนือไปจากจิตดวงนี้เลย

ธรรมแท้อยู่ที่จิต เพราะจิตเป็นภาชนะที่เหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับรับธรรมทั้งมวล ทั้งรับทราบรับสัมผัส ทั้งเป็นสถานที่สถิตอยู่แห่งธรรมทั้งหลาย อยู่ในจิตนั้นแล อาการแห่งการสอนเหล่านั้น หรืออาการแห่งธรรมทั้งหลายเหล่านั้น เปรียบเหมือนร่องรอยแห่งธรรมเท่านั้น ไม่ใช่ธรรมอันแท้จริง แต่ผู้ปฏิบัติจะต้องดำเนินตามนั้น ดำเนินอย่างอื่นไม่ได้ไม่ถูก จะไม่เข้าถึงตัวจริงคือธรรมแท้ได้เลย ต้องดำเนินตามหลักธรรมหลักวินัยซึ่งเป็นองค์ศาสดาแทนพระองค์ไม่ลดละ และธรรมที่กล่าวนี้ไม่ได้มีกาลสถานที่ ว่าใกล้ว่าไกล ว่าเวลานั้นว่าเวลานี้ นั่นเป็นสมมุติอันหนึ่งต่างหาก ส่วนธรรมที่กล่าวนี้ ไม่นอกเหนือไปจากจิตนี้เลย จิตนี้ไม่มีกาลสถานที่ เพราะเป็นธรรมชาติที่รู้อยู่ตลอดเวลาอกาลิโก จึงสามารถรับธรรมได้ทุกกาลทุกสถานที่ไม่มีกาลเวลาเช่นเดียวกัน ผู้ปฏิบัติจึงต้องสนใจในจิตเป็นสำคัญยิ่งกว่าอื่น

ธรรมที่กล่าวนี้ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติต่างหาก ไม่ได้ขึ้นอยู่กับกาลสถานที่ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับผู้หนึ่งผู้ใดที่จะมีอำนาจมาให้ค่าจ้างรางวัล หรือกีดขวางทางเดินอันชอบธรรมของผู้ปฏิบัติ ขอให้ยึดหลักธรรมหลักวินัยไว้ด้วยดีเถิด ธรรมที่กล่าวนี้จะเป็นธรรมสด ๆ ร้อน ๆ ปรากฏขึ้นที่ใจของผู้ปฏิบัติ เพราะการปฏิบัตินั้นคือการตามร่องรอยแห่งความจริงเข้าไปอยู่โดยสม่ำเสมอ จะต้องบรรลุถึงธรรมแท้ในวันเวลาหนึ่งแน่นอนไม่สงสัย

เบื้องต้นก็ล้มลุกคลุกคลาน เช่นเดียวกับพวกเราที่ฝึกหัดอบรมทำจิตให้สงบด้วยสมถธรรม ต้องใช้คำบริกรรมกำกับ เป็นธรรมบทใดก็ได้ หรืออานาปานสติกำหนดลมหายใจเข้าออกก็ได้ ด้วยความมีสติจดจ่อต่อเนื่องกันไปไม่ขาดวรรคขาดตอน ไม่คาดมรรคคาดผล คาดสวรรค์นิพพาน คาดภาพคาดนิมิตต่าง ๆ ว่าจะรู้อย่างนั้นจะเห็นอย่างนี้ ให้นอกเหนือไปจากงานที่ตนกำลังบริกรรมหรือกำลังกำหนดนั้น นั้นชื่อว่าเป็นการถูกต้องในการประกอบงาน จิตใจจะสงบเมื่อถูกบังคับจากธรรมมีสติธรรมเป็นต้น เหตุที่ต้องบังคับก็เพราะกิเลสเป็นผู้บังคับผลักดัน หรือฉุดลากใจออกนอกลู่นอกทางตลอดเวลามาก่อน จนหาความสงบสุขไม่ได้นั่นแล

ด้วยเหตุนี้ผู้ต้องการความสงบอันเป็นฝ่ายธรรม จึงต้องได้หักห้ามจิตใจ ฝึกฝนทรมานจิตใจ หนักบ้างเบาบ้าง หรือหนักมากในบางครั้ง ตามแต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวงความเพียร ก็จำต้องทนต้องสู้เพราะอยากเป็นคนดีมีสุขอันสมบูรณ์ จิตเมื่ออาศัยอำนาจแห่งความเพียรด้วยวิธีการต่าง ๆ หนักบ้างเบาบ้างก็จะสงบตัวลงได้ ขณะที่จิตสงบนั้นเป็นขณะที่กิเลสสงบตัว เพราะอำนาจแห่งสมถธรรมเข้าระงับดับกัน ใจจะมีความเยือกเย็น ไม่มีสิ่งใดรบกวน คำว่าสิ่งรบกวนนี้หมายถึงความปรุงของจิตที่ถูกผลักดันของกิเลส ทำให้คิดให้ปรุงเรื่องนั้นเรื่องนี้นั่นแล ขณะนั้นความอยากประเภทนี้สงบตัวลง จิตจึงไม่คิดไม่ปรุงเรื่องหนึ่งเรื่องใดให้เพลิดเพลินเศร้าโศกไปตาม ทรงความสงบไว้ ผลแห่งความสงบนั้นคือความสุข เย็นใจ เบาใจ และปรากฏเป็นความแปลกประหลาดอัศจรรย์ขึ้นภายในใจตามขั้นแห่งจิตแห่งธรรม

เมื่อจิตมีความสงบพอประมาณ ย่อมไม่หิวโหยกระวนกระวายกับการคิดเรื่องนั้นเรื่องนี้เหมือนแต่ก่อน แล้วนำจิตดวงที่มีความสงบนั้นพินิจพิจารณาโดยทางปัญญาหลังจากพักสงบแล้ว คำว่าปัญญาคือการสอดส่องไตร่ตรองในสภาวธรรมทั้งหลาย จะเป็นรูป รูปนอกก็ตามรูปในก็ตาม เสียง เสียงดีเสียงชั่วก็ตาม กลิ่น รส เครื่องสัมผัสที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ของเรา พินิจพิจารณาลงหาความจริง ไม่ใช่พิจารณาเพื่อความเพลิดเพลิน ไม่ใช่พิจารณาเพื่อความเศร้าโศกเสียใจเหมือนโลกทั้งหลายเขาคิดเขาปรุง เขาโศกเศร้าเสียใจเพราะความคิดของเขา

แต่ความคิดทางด้านปัญญานี้เพื่อระงับดับสิ่งเหล่านั้น ด้วยความรู้จริงเห็นจริงตามสัดตามส่วนตามกำลังแห่งสติปัญญา เช่น พิจารณารูป ไม่ว่ารูปเรา ไม่ว่ารูปเขา รูปหญิงรูปชาย มันเป็นรูปด้วยกัน ที่สมมุติว่าเป็นหญิงเป็นชายนั้น เป็นอาการอันหนึ่งที่กิเลสมันแต่งตั้งเสกสรรขึ้นมาให้มีทั้งหญิงทั้งชาย ออกจากคำว่าทั้งหญิงทั้งชายแล้วมันก็ร่ายมนต์เสกเป่าแตกแขนงออกไปไม่มีสิ้นสุด เช่นเดียวกับต้นไม้ที่ปรากฏเป็นต้นขึ้นมาแล้ว ย่อมแตกกิ่งก้านสาขาแผ่กระจายออกไปไม่มีประมาณ

นี่พอตั้งกองผสมแห่งธาตุขึ้นมา เพราะอำนาจแห่งอวิชชาพาให้เป็นไปแล้ว ก็ปรากฏชื่อขึ้นมาตามกฎแห่งกิเลสสมมุติว่าเป็นหญิงเป็นชาย นอกจากว่าเป็นหญิงเป็นชายแล้ว ยังว่าสวยว่างาม ว่าน่ารักใคร่ชอบใจ และน่าเกลียดน่าชัง ความเกลียดความชังนี้ก็เป็นเรื่องของกิเลส ไม่ใช่เรื่องของธรรม น่ารักใคร่ชอบใจก็เป็นเรื่องของกิเลส มันเป็นโครงการของกิเลสทั้งมวลในตัวของบุคคล นี่แลเรียกว่ากิ่งก้านของมัน และยังแตกแขนงออกไปอีกไม่มีที่สิ้นสุด นี่เป็นเรื่องของกิเลสที่ฝังอยู่ในจิตใจของแต่ละคนและสัตว์ทั่วไตรโลกธาตุ

ทีนี้คำว่าปัญญา ก็คือการคลี่คลายดูสกลกายที่กิเลสเที่ยวปักเสียบไว้อย่างลึกถึงขั้วหัวใจเราจนทะลุหัวใจ ว่าหญิงว่าชาย ว่าสวยว่างาม แล้วแยกแยะออกโดยความจริงอันเป็นฝ่ายธรรมว่ามันสวยงามที่ตรงไหน ดูไปตั้งแต่ผมเรื่อยไป ผมเส้นหนึ่งมันก็สกปรกเท่ากันกับเส้นหนึ่งของมัน แล้วเต็มอยู่บนศีรษะของเรา มันก็เต็มไปด้วยของปฏิกูลในเส้นผมนั้น ๆ เวลาตกลงในอาหารการบริโภค สะอิดสะเอียนไม่อยากรับประทานกัน ทั้ง ๆ ที่ว่ามันสวยมันงาม แต่ก็พลิกแพลงเปลี่ยนแปลงไปได้ทุกแง่ทุกมุม เรื่องของกิเลสเป็นอย่างนั้น

นี่เราพิจารณาแก้ความผูกมัดของกิเลส ความปักปันเขตแดนอย่างจมมิดของกิเลสถอนกันขึ้นมาด้วยปัญญา มันสวยงามที่ตรงไหน มีแต่ผมเท่านั้นรักได้ที่ไหน มัดผมที่เขาตัดทิ้งไว้แล้วไม่มีเจ้าของเอามาดูซิ เอามาชมซิ ชอบไหม ใครจะชอบที่ไหนเพียงเส้นผม ขนก็เหมือนกันอีก เอ้าหนังจงแยกเข้าไป นี่ละนักปฏิบัติ นักรื้อถอนสิ่งจอมปลอมที่ฝังลึกอยู่ในขั้วหัวใจออกมาให้เห็นความจริงด้วยปัญญาธรรม สติธรรมให้แยกอย่างนี้

ดูหนัง ทั้งหนังเขาหนังเรามันเป็นหนังด้วยกัน หนังหญิงหนังชายมันเป็นหนังด้วยกัน ดูข้างนอกเป็นยังไง ชะล้างกันอยู่ตลอดเวลา สิ่งใดเข้ามาสัมผัสสัมพันธ์เครื่องนุ่งห่มใช้สอยถ้าเข้ามาคละเคล้ากับร่างกายที่ว่าสวยว่างามนี้แล้ว มันกลายเป็นของสกปรกโสโครกไปหมด ไม่ว่าเสื้อผ้าเครื่องใช้ไม้สอย ที่อยู่ที่อาศัย ต้องชะต้องล้างต้องเช็ดต้องถูต้องปัดต้องกวาด เพราะร่างกายนี้มันเป็นตัวปฏิกูลหมดทั้งตัวอยู่แล้ว เป็นแต่กิเลสมันบังคับหัวใจของคนโง่เพราะอำนาจของมัน ให้เห็นไปตามมันให้เชื่อถือมัน เลยว่าเป็นของสวยของงามไปเท่านั้น ความจริงมันปลอมทั้งร้อยเปอร์เซ็นต์ มันงามที่ไหน

เอ้าดูหนัง ดูข้างนอกก็เป็นอย่างนี้ ต้องได้ชะได้ล้างอยู่ทุกวันทุกเวลา เสื้อผ้าเครื่องใช้ไม้สอยต้องซักต้องฟอกต้องล้างต้องเช็ดต้องถู ไม่ยังงั้นดูไม่ได้ เอ้า พลิกเข้าไปข้างใน เอาข้างในออกมาข้างนอก ดูซิเป็นยังไง หนังเขาหนังเรา ถลกออกมาให้เห็นชัดเจนด้วยความจริงไม่ใช่ปลอม มันเยิ้มไปด้วยปุพโพโลหิต น้ำเน่าน้ำหนอง และนานวันไปกว่านั้นก็เน่าเฟะไปหมด ไม่ว่าหนังว่าเนื้อว่าเอ็นว่ากระดูก เต็มไปด้วยของปฏิกูลหมดทั้งตัวของมนุษย์เรา หาความสะอาดสะอ้านที่ไหนมี ทำไมจึงหลงกันเอานักเอาหนาว่าเป็นของสวยของงาม ทั้ง ๆ ที่มันเป็นป่าช้าผีดิบหมดทั้งตัว แม้ชิ้นเดียวที่จะยกออกมาอวดว่าเป็นของสวยของงามน่ารักใคร่ชอบใจไม่มีเลย ทำไมถึงได้จมกับความกล่อมของกิเลสถึงขนาดนี้มนุษย์เราทั้งคน

เฉพาะอย่างยิ่ง เรานักปฏิบัติ ธรรมที่จะเปิดเผยที่จะสอดส่องมองหาความจริงในสกลกายนี้มีอยู่คือ ปัญญา พิจารณาสอดแทรกลงไปตามความจริงทั้งหลายที่กล่าวมานี้ ทบทวนวกไปเวียนมา คลี่คลายดูทั้งภายในภายนอกจนตลอดทั่งถึงหลายครั้งหลายหน จนเป็นที่เข้าใจไปโดยลำดับ ๆ และเข้าใจอย่างรู้แจ้งแทงทะลุภายในร่างกายอันนี้แล้ว ความรักมันถอนตัวทันที ความว่าสวยว่างามถอนตัวทันที เพราะนั้นเป็นของปลอม จะยังเหลือแต่ความจริง ความจริงขั้นอสุภะก็เป็นความจริงขั้นหนึ่ง มันไม่สวยไม่งาม ลบล้างคำว่าสวยงามนั้นได้ จากนั้นก็เป็น**อนิจฺจํ**แปรสภาพ

ธรรมดากิเลสมันไม่ได้ว่านะว่าโลกนี้เป็น **อนิจฺจํ** มันบังคับให้เป็น **นิจฺจํ** ให้เป็น**สุขํ**ให้เป็น**อตฺตา** ไปหมดทั้งโลกธาตุ นี่เป็นเรื่องของกิเลส มันปลอมเต็มตัวของมันเช่นนี้ เรื่องธรรมแยกไปตามความจริงอย่างเต็มภูมิ ในร่างกายนี้มันเป็น **อนิจฺจํ** หมดทั้งร่างเลย มันแปรอยู่ตลอดเวลา ยิ่งคนตายแล้วยิ่งเห็นได้ชัด เอาไว้ประมาณสัก ๒๔ ชั่วโมงเท่านั้นเริ่มส่งกลิ่นคลุ้งไปแล้ว ก้าวเข้ามาในบ้านในวงศพนั้นจะไม่ได้เสียแล้วทั้ง ๆ ที่คน ๆ นี้แต่ก่อนราวกับเป็นเทวดา แล้วกลายเป็นป่าช้าผีดิบบนบ้านให้เห็นอย่างชัดเจน

ถ้าพิจารณาตามหลักความจริงแล้ว ทำไมจะไม่ย้อนถึงตัวเราผู้ที่ยังไม่ตายไปเห็นศพที่ตายแล้วได้ นี่เรียกว่าปัญญา พิจารณาคลี่คลายออกไป กำหนดให้เน่าไปทั้ง ๆ ที่ไม่ตายนี้แล เพราะมันจะตายแน่ ๆ ข่ายคือปัญญากางไว้ข้างหน้า ดักมันไว้ให้หมด เอ้าสมมุติขึ้นว่าตาย มันยังไม่ตายมันก็ต้องตายแท้ ๆ ปัญญาหยั่งทราบไว้หมด กำหนดตัวของเราตาย หรือกำหนดตัวของเขาตายอยู่ต่อหน้าเรานั่นแหละ แล้วเป็นยังไงศพคนตายต้องขึ้นอืดและเน่าพอง จากเน่าพองแล้วก็ระเบิดตัวออกมา แล้วดูอาการไหนดูได้ไหม ดูไม่ได้หมดทั้งร่างเลย น่าสะอิดสะเอียน นอกจากนั้นยังน่ากลัวเสียอีก นี่คือความจริงขั้นหนึ่ง

จากนั้นก็กำหนดกระจายลงไป ส่วนที่เป็นน้ำก็กลายเป็นน้ำตามธรรมชาติของมัน ส่วนที่เป็นดินก็กลายสภาพลงไปเป็นดินตามสภาพของมัน เป็นลม เป็นไฟก็ไปตามสภาพของตนเอง นี่ก็เป็นความจริงขั้นหนึ่งของปัญญาที่พิจารณาให้ถึงความจริงตามขั้นที่กล่าวมา หลายครั้งหลายหน ถือว่าเป็นงานของตนในภาคปฏิบัติ

ไม่ต้องไปคิดให้กิเลสมันหลอกว่า ได้พิจารณาแล้วหลายครั้งหลายหน นี่เป็นความหลอกของกิเลส หลายครั้งหรือไม่หลายครั้งก็ตาม เมื่อยังไม่เข้าใจต้องพิจารณาจนเข้าใจ เช่นเดียวกับเรารับประทานอาหาร จะนั่งรับประทานนานไม่นานไม่สำคัญ สำคัญที่ความอิ่ม อิ่มเมื่อไรก็หยุดได้ ถ้ายังไม่อิ่มหยุดไม่ได้ เพราะธาตุยังไม่พอกับความต้องการ นี่ความจริงยังไม่พอกับความต้องการ ต้องพิจารณาให้พอจนถึงความ

จริง เมื่อถึงความจริงในขั้นใดแล้วย่อมพอตัว เช่น การพิจารณาร่างกายดังที่กล่าวมา เมื่อถึงความจริงเต็มส่วนของรูปขันธ์ได้แก่ร่างกายนี้แล้ว จิตย่อมถอดถอนความยึดมั่นถือมั่นในกาย พร้อมกันกับความรู้แจ้งแทงทะลุในกาย ทั้งเป็นฝ่าย**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ทั้งเป็นฝ่ายอสุภะอสุภังตลอดทั่วถึงหมด นี่เรียกว่าปัญญาขั้นหนึ่ง

ที่สำคัญอีกอันหนึ่งก็คือทุกขเวทนาที่มีอยู่ในร่างกาย อันเป็นสิ่งที่เด่นชัดในขันธ์นี้ ในขันธ์ห้านี้ ทุกขเวทนาที่เกิดทุกข์ขึ้นในเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย หรือขณะนั่งภาวนานาน ๆ นี่ก็เป็นปัญญาอีกขั้นหนึ่ง แต่ปัญญาขั้นนี้เป็นปัญญาขั้นเฉียบขาดผาดโผน เป็นขั้นที่เด็ดเดี่ยวอาจหาญมากทีเดียว จะเรียกปัญญาเกิดขึ้นในเวลาจนตรอกก็ได้ หรือปัญญาจนตรอกก็ได้ และทันกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้นได้ดีมาก เกิดทุกขเวทนากล้าหรือสาหัสมากเท่าไร สติปัญญานี้ยิ่งหมุนตัวเป็นเกลียวเข้าไปกับทุกข์ แยกทุกข์ออกจากกาย แยกกายออกจากทุกข์ แยกทุกข์กับกายออกจากจิต หรือดูจิตแล้วดูทุกขเวทนา แล้วดูกาย ให้เห็นความจริงเป็นสัดเป็นส่วนด้วยปัญญานั้นไม่ยอมถอย

คำว่าอยากให้ทุกข์หายไปนี้อย่าไปอยาก ถ้าไม่ประสงค์ให้ทุกขเวทนารุนแรงยิ่งขึ้น เพราะความอยากนี้เป็นสมุทัย อยากให้ทุกข์หายเท่าไรทุกข์ยิ่งเพิ่มขึ้น อยากทราบความจริงในกาย เวทนา จิต นั่นแลเป็นความอยากที่ชอบธรรม เรียกว่าเป็นมรรค คือทางที่จะให้เรารู้แจ้งเห็นจริงตามความจริงที่ต้องการ ให้อยากลงตรงนั้น ในขณะที่ทุกข์เกิดขึ้นมาก ๆ อย่ากลัวตาย อย่าหมายป่าช้า อย่าหมายความล้มความตาย อย่าหมายเรื่องความอยากหายจากความทุกข์ทั้งหลาย แต่ให้มุ่งมั่นต่อความจริงด้วยปัญญา มีปัญญานี่เท่านั้นจะเป็นผู้ฟาดฟันหั่นแหลกสิ่งจอมปลอมที่คาดโน้นหมายนี้ ป่าช้าป่ารกชัฏที่ไหนว่าที่เป็นที่ตาย ตลอดถึงความทุกข์ทรมานต่าง ๆ ให้ขาดสะบั้นลงประจักษ์ใจในขณะนั้น ปัญญาจะฟาดฟันหั่นแหลกให้เห็นจริงไปหมด แล้วมายุติกันที่จิตอันเป็นหลักใหญ่แห่งความจริงทั้งสามคือ กาย เวทนา จิต

ทุกขเวทนาก็เป็นความจริงอันหนึ่ง กายก็เป็นความจริงอันหนึ่ง จิตก็เป็นความจริงอันหนึ่ง เมื่อต่างอันต่างจริงแล้ว ความอัศจรรย์ของจิตก็แสดงขึ้นเต็มที่ในขั้นนี้ หลังจากทุกขเวทนาดับลงไป ฉะนั้นการพิจารณาเพื่อความรู้จริงนั่นแลคือความถูกต้องของการพิจารณา ทุกข์จะหายไม่หายไม่สำคัญขอให้รู้ความจริง นี่เป็นหลักการปฏิบัติที่ถูกต้อง นี่เป็นปัญญาแขนงพิเศษแขนงหนึ่ง

ส่วนสัญญา สังขาร นี้ขึ้นอยู่กับจิตขั้นละเอียด แม้จะอธิบายให้ฟังก็จะเข้าใจได้ยากเมื่อยังไม่ถึงขั้นจะควรเข้าใจ สัญญา ความหมาย มันหมายออกไปจากจิตนี้แล ผู้ปฏิบัติเท่านั้นจะทราบเรื่องสัญญาของตัวเองได้อย่างชัดเจนและปลดเปลื้องกันได้ หายความหลอกลวงตัวเอง คำว่าสัญญาคือตัวเรา มันซึมออกไปเหมือนกระดาษซึม ออกไป

เป็นภาพ เมื่อซึมออกไปเราก็ไม่รู้ เมื่อปรากฏเป็นภาพออกมาแล้วเราก็ไม่รู้ เราไปเข้าใจว่าเป็นมาจากที่อื่นที่ใด ก็ไปหลงเพลินอยู่กับภาพต่าง ๆ เรื่องราวต่าง ๆ ที่สัญญาวาดขึ้นมา ใจจึงอยู่กับเรื่องนั้นเรื่องนี้อันเป็นเงาออกมาจากสัญญานั่นแล เมื่อจิตถึงขั้นนี้แล้วก็ทราบเอง พอกระดิกออกหรือซึมออกนิดเท่านั้นจะเป็นการเตือนสติที่พร้อมอยู่แล้วให้รู้และดับกันลงทันที ๆ สุดท้ายก็รู้ได้อย่างชัดเจนว่า สิ่งเหล่านี้กระเพื่อมหรือซึมระบายออกมาจากขันธ์นี้เท่านั้น มาหลอกตัวเองให้หลงตาม

พูดถึงขั้นปัญญาในการพิจารณารูป จะพิจารณารูปไหนก็ตาม ยกตัวอย่างเช่นท่านให้ไปเยี่ยมป่าช้า แม้จะมีอยู่ในตัวเราที่เรียกว่าป่าช้า สัตว์กี่ประเภทมีอยู่หมดในร่างกายของเรานี้ แต่เราก็ไม่สามารถทราบได้ ท่านจึงให้ไปดูป่าช้าผีตายอย่างเด่นชัดคือดูศพคนตายแล้วในป่าช้า แล้วย้อนเข้ามาเทียบกับตัวเราเองซึ่งมีความจริงเท่ากันเป็นเหมือนกัน พอได้หลักได้เกณฑ์จากนั้นแล้วก็ย้อนมาพิจารณาตัวเรา ปล่อยการไปเยี่ยมป่าช้าภายนอกก็ได้ นี่พูดถึงขั้นปัญญา ให้พิจารณาสอดส่องบังคับบัญชากันด้วยสติอยู่โดยสม่ำเสมอ

การฝืนนั่นแลคือการต่อสู้กับกิเลส การอดการทนในการประกอบความพากเพียรนั่นแลคือการต่อสู้กับกิเลส คือการขัดการขืนกิเลส ไม่ใช่การคล้อยตามกิเลส ความอ่อนแอความขี้เกียจขี้คร้าน ความเห็นแก่ความสะดวกสบาย เป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวลจงทราบไว้โดยทั่วกัน อันนี้เคยฝังใจเรามานานแล้ว เพราะฉะนั้นนิสัยกิเลสประเภทนี้ เวลาเรามาบวชมันจึงตามรังควานเรา ทำลายเราอยู่เสมอ แล้วกล่อมเราให้หลับสนิทโดยไม่รู้สึกตัวว่านั้นคือกิเลสเลย มีทุกรูปทุกนามทุกดวงใจ ทำไมเราจะทราบไม่ได้เมื่อสนใจอยากทราบ

ธรรมเท่านั้นเป็นเครื่องส่องเป็นเครื่องวิพากษ์วิจารณ์ เป็นเครื่องพินิจพิจารณาที่จะให้ทราบสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นเรื่องของกิเลส ว่าเป็นเรื่องจอมปลอมโดยไม่ต้องสงสัย เพราะธรรมมีสติธรรม ปัญญาธรรมเป็นต้น นับวันที่จะเหนือกิเลสขึ้นไปทุกวันเมื่อได้รับการอบรมการศึกษา การบำรุงการรักษาอยู่เสมอ จิตก็จะมีความเจริญขึ้นเป็นความสงบสุข ปัญญาก็เจริญด้วยความเฉลียวฉลาดรอบตัวและรวดเร็ว สติกับปัญญานับวันเกรียงไกร และกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ธรรมชาตินี้แลจะสามารถรู้สิ่งที่กล่าวมาเหล่านี้ได้โดยลำดับไม่สงสัย จนถึงขั้นรู้แจ้งแทงทะลุ ไม่มีอะไรมาแสดงอาการอย่างนั้นให้เราเห็นอีก

อาการเหล่านี้มันเป็นกิเลส เป็นเครื่องหลอกลวง เป็นเครื่องก่อกวนอย่างลึกลับอย่างละเอียดแหลมคม มากเกินกว่าสติปัญญาของเราจะตามทันมันได้ในขั้นเริ่มแรก ต่อเมื่อได้อบรมสติปัญญาด้วยความพากเพียรอยู่โดยไม่ลดละ อย่างไรก็ไปไม่พ้น สติ

ธรรม ปัญญาธรรม ขันติธรรม วิริยธรรม นี่เป็นธรรมสำคัญมาก ที่จะตามล้างตามผลาญกิเลสตัวข้าศึกให้แหลกแตกกระจายไปจากจิตใจ นี่แลที่ว่าธรรมนับวันเหนือกิเลสขึ้นไปโดยลำดับเมื่อได้รับการอบรมศึกษาฝึกซ้อมสติปัญญาอยู่เสมอ

อย่าไปคิดครั้งพุทธกาลกับครั้งนี้มีความแปลกต่างกัน ไม่มีสิ่งใดแปลกต่างกันโดยหลักความจริง ครั้งนั้นกิเลสก็มีอยู่ในหัวใจสัตว์โลกเหมือนกัน มีกิเลสอย่างหยาบ อย่างกลาง อย่างละเอียด มีในหัวใจของสัตว์โลกเช่นเดียวกัน ต้องได้รับอุบายวิธีการจากพระพุทธเจ้าแนะนำสั่งสอนในการแก้การถอดถอน การปราบปรามกิเลสเช่นเดียวกันกับสมัยปัจจุบันนี้ กิเลสจากโน้นมาถึงสมัยนี้ก็เป็นกิเลสประเภทเดียวกัน ไม่มีกิเลสตัวใดเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสถานที่เวล่ำเวลา มาถึงสมัยเรานี้เป็นกิเลสประเภทหนึ่งขึ้นมา ไม่ใช่กิเลสประเภทครั้งพุทธกาลนั้น จำต้องเปลี่ยนแปลงอรรถธรรมขึ้นมาแก้ไขกันใหม่จึงจะทันกัน อย่างนี้ไม่มี มันจะออกมาแง่ใดมุมใดก็ตาม เป็นแง่ของกิเลส เป็นมุมของกิเลสที่จะต้องปราบด้วยธรรมของพระพุทธเจ้าด้วยกันทั้งนั้น ไม่นอกเหนือไปจาก สวากขาตธรรม นี้เลย สำคัญที่จะนำธรรมมาใช้ให้เหมาะสมกับกิเลสประเภทนั้น ๆเท่านั้น

อย่าเสียดายชีวิตอันเป็นเครื่องฝังจมอยู่กับกิเลส เอ๊า ตายให้ตายด้วยอรรถด้วยธรรม เป็นสิ่งที่สง่างามมากในเพศของนักบวชเรา สติปัญญามีให้พิจารณา เอาให้จริงให้จังนักปฏิบัติ ไม่มีอะไรที่เลิศยิ่งกว่าธรรมภายในใจ เราไม่อยากพูดว่าธรรมในที่โน้นธรรมในที่นี้เพราะไม่สนิทใจเลย ถ้าพูดว่าธรรมในใจหรือใจกับธรรมเป็นอันเดียวกันนั้นถึงไหนถึงกัน เราพูดได้เต็มปากเพราะรู้อยู่เต็มใจไม่ได้อวด ให้ปฏิบัติลงที่นี่

เวลานี้จิตกำลังเรียกร้องหาความช่วยเหลือจากเรา เราทราบไหม นักปฏิบัติเท่านั้นจะทราบ ผู้อื่นหาทางทราบได้อยาก นอกจากผู้นั้นก็เป็นผู้สนใจในการปฏิบัติจะทราบถึงเรื่องว่า ใจนี้เรียกร้องหาความช่วยเหลือจากเรา ความโลภเกิดขึ้นมันสุขเมื่อไรมันบีบหัวใจ ความโกรธเกิดขึ้นก็บีบหัวใจ ความรักความชัง ความเกลียด ความโกรธอะไรก็ตามเกิดขึ้นมันบีบหัวใจทั้งนั้น แล้วทำไมใจจะไม่เรียกร้องหาความช่วยเหลือ แม้แต่เราได้รับความทุกข์ความลำบากด้วยเหตุผลกลไกใด ๆ ยังต้องเรียกร้องหาความช่วยเหลือจากผู้อื่น นี่ใจก็เช่นเดียวกัน เรียกร้องหาความช่วยเหลือจากเรา

เราจะนำอะไรไปช่วยจิตใจ หรือจะนำฟืนนำไฟเข้าไปเผาให้มันแหลกแตกกระจายไปอีกงั้นเหรอ นี่ไม่สมควรแก่นักปฏิบัติเราเลย จิตมันติดอะไรตามแก้ให้ได้ อย่าเห็นว่าเป็นความลำบากลำบนซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสหลอกทั้งนั้น อย่างไรจะแก้ได้ เอ๊า แก้ลงไป พิจารณาลงไป นี่เป็นขั้นปัญญาที่ควรพิจารณา นี่เป็นขั้นหนึ่งของการพิจารณาทางปัญญา

ที่นี่เมื่อถึงเวลาเราต้องการความสงบ เราจะพิจารณาธรรมบทใด ก็ดังที่เราเคยปฏิบัติมาแล้ว เมื่อถึงขั้นพอมีหลักมีเกณฑ์แล้วไม่ได้ถามใครแหละ จะรู้เอง ยิ่งจิตมีฐานแห่งความสงบดีด้วยแล้ว ไม่ต้องนำคำบริกรรมมาบริกรรมเลย พอกำหนดเท่านั้นจิตสงบลงไปเลยเพราะความชำนาญ ต่างกัน เช่นเดียวกับเราเริ่มเรียนหนังสือเขียนหนังสือจะเขียนแต่ละตัวนี้เราต้องระลึกเสียก่อน อักษรนั้น สระนั้นหรือพยัญชนะนั้น กว่าจะมาประสมตัวได้ก็เสียเวลานาน ที่นี่กับความชำนาญในการเรียนการเขียนแล้วนั้นเป็นอย่างไร พอจะเริ่มเขียนชื่อหรือนามอะไร ทั้งสระทั้งพยัญชนะมาพร้อมกันเลยทีเดียว นี่การพิจารณาด้วยความคล่องแคล่วด้วยความชำนาญก็เหมือนกันเช่นนั้น ไม่ใช่จะต้องตั้งท่าตั้งทางหาคำบริกรรม กำหนดอย่างนั้นกำหนดอย่างนี้ เหมือนเด็กเริ่มเรียนหนังสือเขียนหนังสือนั่นเลย พอกำหนดก็มาพร้อมกันๆ

เวลาจะต้องการความสงบ ไม่ต้องคิดต้องยุ่งกับเรื่องความคิดทางด้านปัญญาใดๆ ทั้งสิ้น ให้ทำหน้าที่เพื่อความสงบอย่างเดียว ทำงานให้เป็นวรรคเป็นตอน เป็นฝักเป็นฝ่ายอย่าให้ก้าวก่ายกัน เป็นความลังเลสงสัย ไม่ถูกทาง เมื่อจะทำความสงบ จงทำให้สงบมีหน้าที่อย่างเดียวเท่านั้น เหมือนกับเราไม่เคยพิจารณาทางด้านปัญญามาเลย ตั้งหน้าพักจิตให้สงบ

การพักจิตให้สงบนี้ถ้าพูดถึงเป็นผลแล้ว ก็มีแต่ผลแห่งความสุขสบายในขณะนั้นเท่านั้น แต่ผลแห่งการแก้กิเลส ถอดถอนกิเลสให้หมดเป็นชิ้นเป็นอันนั้น ไม่ได้จากสมาธิ ต้องถอดต้องถอนด้วยอำนาจของปัญญา แต่การพักสมาธินี้เพื่อเอากำลังในการประกอบงานโดยทางสติปัญญาต่อไป ไม่ได้พักไม่ได้ ต้องพัก ท่านจึงว่าสมาธิกับปัญญาเป็นธรรมที่แยกกันไม่ออก หาที่ค้านไม่ได้เลย เพราะเป็นความจริงอย่างนั้น

คนเราเมื่อทำงาน อิดหิวเมื่อยล้าต้องพัก พักผ่อนนอนหลับหรือรับประทานอาหาร เวล่ำเวลาจะหมดไป อาหารการบริโภคจะสิ้นเปลืองไป ก็เพื่อกำลังวังชาของธาตุขันธ์เพื่อทำงานและผลของงานต่อไป การพักสงบในสมาธิก็เช่นเดียวกัน เพราะจิตประเภทที่มีความสงบตัวแล้วย่อมไม่หิวโหย ย่อมไม่เถลไถลไปตามอารมณ์ต่างๆ ดังที่เคยเป็นมา พาพินิจพิจารณาอะไรก็เป็นอย่างนั้นจริงๆ เป็นปัญญาจริงๆ สมาธิจึงเป็นสิ่งสำคัญมากที่จะหล่อเลี้ยงจิตใจให้มีความอิ่มตัว และตั้งหน้าพิจารณาทางด้านปัญญาได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย

ถึงกาลที่ควรจะพิจารณาปัญญาให้พิจารณา จะเป็นความสงบขั้นใดก็ควรแก่ปัญญาขั้นนั้นๆ อย่าไปคาดว่าต้องได้สมาธิขั้นนั่นแล้วจึงพิจารณาปัญญา หรืออยู่ๆ มีสิ่งใดเข้ามาสัมผัสสัมพันธ์ ควรจะได้อุบายจากสิ่งที่มาสัมผัสสัมพันธ์นั้น เราก็พิจารณาได้

ทั้งที่จิตยังไม่สงบก็ตาม แล้วแต่ความถนัดและความเหมาะสมกับเหตุการณ์ นี่เป็นหลักสำคัญมากในการปฏิบัติ

เอาให้ได้จิต ไม่มีสิ่งใดประเสริฐยิ่งกว่าจิตในโลกทั้งสามนี้ กามโลก รูปโลก อรูปโลก นี่ท่านเรียกว่าโลกสาม และโลกธาตุสามก็คือนี่แลไม่ใช่อะไร ทั้งสามนี้เป็นโลกที่มีกิเลสเป็นผู้ควบคุมทั้งนั้น ไม่มีโลกใดจะเหนือกิเลสไปได้ กิเลสจึงเป็นตัวมีอำนาจมากที่สุดในสังสารจักรแห่งความท่องเที่ยวเกิดแก่เจ็บตายของสัตว์ เป็นความบงการของกิเลสทั้งมวล พาให้เกิดพาให้ตาย ให้เกิดในภพนั้นภพนี้ ภพน้อยภพใหญ่ เป็นเรื่องของกิเลสคืออวิชชาเป็นตัวพาให้เกิด วิบากได้แก่บาปบุญ เป็นสิ่งที่แทรกไปตามพื้นฐานของอวิชชานั้น พื้นฐานคืออวิชชาพาให้เกิด สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่แทรกพาให้เกิดสูงๆ ต่ำๆ ลุ่มๆ ดอนๆ ไปด้วยอำนาจแห่งวิบากกรรมดีและชั่ว บุญบาปต่างกัน ซึ่งมีอยู่ที่จิตของสัตว์โลก

ไม่มีวิชาใดในโลกนี้ที่จะพิสูจน์ความจริงอันนี้ให้เด่นชัดขึ้นประจักษ์ใจ นอกจากวิชาธรรม ปริยัติธรรม ปฏิบัติธรรม ปฏิเวธธรรม สามอย่างนี้กลมกลืนกันแล้ว ความจริงเหล่านี้จะเด่นขึ้นมาโดยไม่ต้องสงสัย และไม่ต้องไปถามใครว่าตายเกิดตายสูญ ถามทำไม ความจริงมีอยู่กับหัวใจอยู่แล้ว จะเริ่มทราบไปโดยลำดับตั้งแต่จิตเป็นสมาธิ จิตเป็นสมาธิย่อมเป็นตัวของตัวในขั้นนี้ ขันธ์คือรูปกายเป็นอย่างหนึ่ง ความสงบของจิต ความสว่างกระจ่างแจ้งของจิตเป็นอีกอย่างหนึ่ง อยู่ภายในร่างอันนี้ แต่ไม่ใช่ร่างอันนี้

พอถึงขั้นปัญญาก็เที่ยวตัดเที่ยวฟัน มันติดมันสัมพันธ์อยู่กับอะไร ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดในธาตุในขันธ์อันนี้ พิจารณาไปตั้งแต่รูปกายดังที่กล่าวนี้ จนกระทั่งถึงขั้นพอตัว ไม่มีอะไรสงสัยอีกแล้วภายในร่างกายนี้ ถอนอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นในกายออกมาได้อย่างเด่นชัดหายสงสัย การพิจารณากายในเวลานั้นหมดปัญหาไปแล้ว เพราะอิ่มตัวแล้ว เห็นชัดแล้ว จะพิจารณาไปเพื่ออะไรอีก ต้องอย่างนี้จึงเรียกนักปฏิบัติ ให้มันเห็นอย่างนี้ซิ หิวก็ให้รู้ว่าหิว อิ่มก็ให้รู้ว่าอิ่ม มันยึดมั่นถือมั่นด้วยความหิวโหยก็ให้รู้ว่ามันยึดมั่นถือมั่นด้วยความหิวโหย จิตอิ่มตัวแล้วด้วยการพิจารณาก็ให้รู้แจ้งแทงทะลุตามหลักความจริงซึ่งมีอยู่กับตัวนั่นซิ

ที่นี่การพิจารณา เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จะเป็นขันธ์ใดก็ตามไม่ใช่จะต้องพิจารณาไปทั้งหมด พิจารณานี้แล้วพิจารณานั้นเรียงกันไปแบบตำรา นอกจากเป็นความถนัดและซึมซาบเรียงลำดับของจิตไปเองก็ถูกต้อง ความถนัดในขันธ์ใดเวทนาใด พิจารณาเถอะ จะวิ่งประสานกันไปหมดในขันธ์ทั้งสี่นี้ เมื่อรู้แจ้งชัดเจนแล้วขันธ์นี้ก็เป็นแต่อาการอันหนึ่งๆ เท่านั้น มันไม่ใช่ตัวจริง นี่ละภาคปฏิบัติเป็นอย่างนี้

ต้องรู้ประจักษ์กับตัวเองทุกระยะไป ไม่ยืมความรู้ใครมาถือมายึดว่าเป็นความรู้เป็นสมบัติของตัว

เวทนา ความสุข ความทุกข์ มันมีเกิดมีดับมีตั้งอยู่เพียงเท่านั้นเรื่องของมัน สัญญา ก็มีความเกิดความดับ ถ้าเราไม่หลงมันจะมีพิษมีสงอะไรกับเรา สังขาร ความปรุง ปรุงดีปรุงชั่ว ปรุงอะไรก็ดับไปพร้อมกันทั้งนั้น เป็นความเกิดความดับไปตาม ๆ กัน เป็นเราเป็นของเราที่ไหน วิญญาณ ความรับทราบ จากรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส มากระทบตา หู จมูก ลิ้น กายเรา มันก็สักแต่ว่าเกิดแล้วดับ ๆ สัมผัสแล้วดับไป ๆ เหมือนแสงหิ่งห้อย แล้วเอาความจริงจากแสงหิ่งห้อยที่ไหนได้ ปัญญาหยั่งทราบลง ๆ

อาการทั้งห้าคือ รูป ก็เป็นอันว่าผ่านไปแล้วด้วยความรู้จริงเห็นจริง เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นส่วนละเอียด เว้นเวทนาจิต เวทนาที่เกิดขึ้นภายในร่างกายรู้ได้ชัด ปล่อยไว้ตามเป็นจริง สัญญา สังขาร วิญญาณแต่ละอาการ ฟังแต่ว่าอาการ ๆ มันเป็นตัวเป็นตนเป็นสัตว์เป็นบุคคลที่ไหนกัน ถ้ามันเป็นสัตว์เป็นบุคคลมันจะเป็นอาการได้ยังไง อาการมีการเกิดขึ้นมีการดับไป มีการเคลื่อนไหวกันอยู่ตลอดเวลา **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เต็มตัวของมัน ทุกขันธ์เห็นได้อย่างชัดเจน จิตเมื่อเห็นได้อย่างชัดเจนแล้วย่อมไม่หลงอาการของตัวเอง ย่อมไม่ตื่นเงาของตัวเอง อาการทั้งห้านี้คือเงาของจิตนั่นแล จิตมีอวิชชาเป็นตัวหลอกให้หลงอยู่ในนั้น แล้วตีตะล่อมเข้าไป ๆ ดังที่กล่าวมานี้ จนกระทั่งรู้แจ้งเห็นชัดในอาการที่กล่าวมา คือ รูป เวทนา สุข ทุกข์ เฉย ๆ ภายในร่างกายนี้ สัญญาความจำได้หมายรู้ สังขาร ความคิดความปรุง วิญญาณ ความรับทราบเวลามีสิ่งที่มาสัมผัส แล้วดับ ๆ ทั้งห้านี้เป็นอาการอันหนึ่ง ๆ เท่านั้น หลงมันอะไร นี่หมายถึงปัญญาเห็นชัดแล้วย่อมปล่อยวางเอง

เมื่อเป็นเช่นนั้นคำว่า อวิชชา ซึ่งอาศัยสายทางทั้งห้านี้เป็นที่ออกเที่ยวหากินก็ถูกตัดเข้ามา ๆ อวิชชาหาทางเดินไม่ได้ จะเดินทางตาเพื่อไปสู่รูป เดินทางหูเพื่อไปสู่เสียง หลงรักหลงชังในรูปในเสียง เดินเข้าสู่กลิ่นสู่รส เครื่องสัมผัสต่าง ๆ ให้เกิดความรักความชัง ความเกลียดความโกรธดังที่เคยเป็นมา ก็ถูกตัดหมดแล้วด้วยปัญญา อวิชชาหาทางเดินไม่ได้ หดตัวเข้าไป เหล่านี้มีแต่อาการ ไม่ใช่กิเลสนะ รูปไม่ใช่กิเลส เวทนาไม่ใช่กิเลส ไม่ว่าสุขว่าทุกข์เฉย ๆ ไม่ใช่กิเลสทั้งนั้น สัญญา สังขาร วิญญาณแต่ละอย่าง ๆ ไม่ใช่กิเลส แต่เป็นทางเดินของกิเลส หรือเป็นเครื่องมือของกิเลสต่างหาก ดูให้ดีพิจารณาให้รอบ อย่าตื่นเงาคือขันธ์

เมื่อสติปัญญาได้กลั่นกรองหรือฟาดฟันเข้าไปฟันเข้าไป สิ่งเหล่านี้จึงทราบได้ชัดว่าเป็นเพียงเครื่องมือ แล้วตัดกันออก ตัดสะพานที่เชื่อมโยงให้ขาดวรรคขาดตอนก็

เหลือแต่ **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** ให้เกิดโน้นเกิดนี้ เหลือแต่อวิชชา อวิชชาตัวนี้ลึกลับซับซ้อนเกินกว่าสติปัญญาธรรมดาจะรู้ได้ ต้องเป็นมหาสติมหาปัญญาเท่านั้นที่จะฟาดฟันหั่นแหลกกันเข้าไปได้

นี่แหละการพิสูจน์วัฏจักรวัฏจิต จะว่าการพิสูจน์วัฏจักรก็ถูก การถอดถอนวัฏจักรออกจากจิตโดยสิ้นเชิงก็ไม่ผิดเพราะมันอยู่ด้วยกัน เมื่อพิจารณาเข้าไปถึงขั้นนี้แล้วมันหมดปัญหาจะไปสืบต่อ จะไปดูดดื่มกับการพิจารณารูป พิจารณาเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ มันหมดการสืบต่อ คือจิตอิ่มตัวหมดแล้ว สิ่งที่ไม่อิ่มก็คือความดูดดื่มภายในจิต เมื่อมีปัญญาอยู่แล้วมันดูดดื่มอะไร และอะไรที่ปรากฏนั่นแลคือสมมุติกำหนดสติปัญญาเข้าไปตรงนั้น ตามหลักธรรมชาติแล้วจะเป็นความอัศจรรย์อยู่มากภายในจิตดวงนั้น แต่ความอัศจรรย์นั้นคือเครื่องหลอกอย่างละเอียดของอวิชชา เมื่อสติปัญญาทันมันแล้วอันนั้นก็แตกกระจายไป สลายไปหมดไม่มีสิ่งใดเหลือเลย นี่แลคือการทำลายสังสารจักรภายในจิต

เมื่ออวิชชาดับลงไปแล้วทำไมจะไม่รู้ได้อย่างชัดเจนว่า จิตนี้เคยเกิดเคยตายมากี่ภพกี่ชาติ ภพน้อยภพใหญ่ เพราะอะไรเป็นสาเหตุทำไมจะไม่รู้ ตัวที่เป็นสาเหตุนี้ได้ถูกทำลายกระจายลงไปหมด ไม่มีอะไรแม้แต่ผุยผง จิตนี้บริสุทธิ์เต็มตัวแล้วจะไปเกิดที่ไหนอีกล่ะ นี่การพิสูจน์จิตและการตายเกิดตายสูญ ต้องเอาหลักพุทธศาสนาเท่านั้นเป็นเครื่องพิสูจน์ หลักพุทธศาสนาก็กลมกลืนกันด้วยปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ จึงจะสมบูรณ์

คำว่าปริยัติก็ได้แก่การเรียนรู้ เช่น **เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ** นี้คือปริยัติ นำวิธีการที่อุปัชฌายะสอนไปปฏิบัติ เรียกว่าปฏิบัติ การรู้เห็นไปโดยลำดับ ค่อยถอดถอนตนไปด้วยความรู้ความเข้าใจไปโดยลำดับนี้เรียกว่าปฏิเวธ ค่อยรู้แจ้งเข้าไปโดยลำดับจนกระทั่งรู้แจ้งแทงทะลุหมด กิเลสตัณหาอวิชชาหมดภายในใจแล้วอะไรจะไปเกิดที่นี่น่ะ หมดประจักษ์ภายในจิต ไม่ต้องไปถามใคร ถามทำไม ความจริงเต็มหัวใจอยู่นี้ถามเพื่ออะไร **สนฺทิฏฺฐิโก** ความรู้เองเห็นเองพระพุทธเจ้าไม่ทรงผูกขาด มอบพระโอวาทไว้สำหรับพิสูจน์ตนเอง เพราะความจริงมีอยู่กับทุกคน เมื่อเห็นแจ้งเห็นจริงแล้วจะไปถามใคร

นั่นแหละคำว่าวัฏจักรบรรลัยจากจิตบรรลัยอย่างนี้ ตายแล้วไม่เกิดคืออะไรที่นี่ก็คือจิตดวงนี้ ตายก็หมายถึงธาตุขันธ์สลายเท่านั้น จิตนี้เคยเกิดเคยตายที่ไหน ไม่เคยมีแต่อวิชชาพาให้กลิ้งไปกลิ้งมาเหมือนฟุตบอลเท่านั้นเอง พออวิชชาหมดฤทธิ์หมดอำนาจแล้วมันไม่กลิ้งละที่นี่ นั่นแหละ **ธมฺโม ปทีโป** ความสว่างกระจ่างแจ้งของธรรมคือใจ ความสว่างกระจ่างแจ้งของใจคือธรรม ธรรมกับใจเป็นอันเดียวกัน **เอโก ธมฺโม** ธรรมอันเอก ได้แก่ใจที่บริสุทธิ์นี้

เอ้าที่นี่สงสัยที่ไหน จะไปเกิดที่ไหน ไม่เกิดแล้วจะสูญไปไหนที่นี่ จิตดวงนี้สูญไหม จิตดวงที่ว่าบริสุทธิ์เวลานี้น่ะ ไม่มีอะไรเข้าเกี่ยวข้องแล้ว ยังรู้ตัวอยู่ว่าไม่มีอะไรเข้าเกี่ยวข้องแล้วจะสูญไปไหนที่นี่ นี่แหละท่านว่า นิพพานสูญ เอ้าสูญทั้งรู้ๆ อยู่นี่จะว่ายังไง สูญในบรรดาสิ่งที่เป็นสมมุติ กิเลสอาสวะประเภทต่างๆ สูญไปหมด ผู้ที่รู้ว่ากิเลสสูญนั้นรู้อยู่มีอยู่ นั่น แต่ไม่มีอยู่แบบโลกสงสารอันเป็นเรื่องสมมุติ และไม่สูญไปแบบโลกสงสารอันเป็นเรื่องสมมุติอีกเหมือนกัน รู้อยู่อย่างนั้น สูญแบบนิพพาน สูญแบบผู้บริสุทธิ์ มีอยู่แบบผู้บริสุทธิ์ ไม่ใช่สูญแบบคนมีกิเลสครอบหัวใจ ทั้งมีอยู่ทั้งสูญไปเป็นเรื่องของคนมีกิเลสครอบหัวใจ ท่านผู้สิ้นกิเลสแล้วสิ้นอยู่ตรงนี้

นี่ผลแห่งการปฏิบัติอยู่ตรงนี้ ไม่อยู่กาลโน้น ไม่อยู่สถานที่นี่ ไม่อยู่ที่ไหน เอาให้จริงให้จังนักปฏิบัติ ถ้าอยากเห็นความเลิศความประเสริฐของใจว่าไม่มีอะไรเสมอในโลกนี้ อยู่ที่ตรงนี้ พระพุทธเจ้าสอนสดๆ ร้อนๆ สวากขาตธรรม เหมือนพระองค์ประทับอยู่แสดงด้วยพระโอษฐ์ เราอ่านธรรมบทข้อใดก็ตาม เหมือนกับพระพุทธเจ้าประทานพระโอวาทให้กับเราผู้เข้าใจในการอ่านอยู่เวลานั้นๆ ให้พากันเข้าใจ นี่ละศาสดาไม่อยู่ที่ไหน อยู่ที่ความจริง หลักของศาสดาแท้คือผู้รู้ผู้บริสุทธิ์ นี่คือธรรมแท้ละที่นี่

พูดถึงธรรมแท้ อาการแห่งธรรมก็ได้กล่าวมาแล้ว ท่านนำมาสั่งสอนทางเหตุทางผลให้ละชั่วทำดีนั้นเป็นอาการ เหมือนกับเราตามรอยโค นี่คือตามรอยธรรมอันเป็นธรรมแท้ ซึ่งจะสัมผัสภายในใจนี้โดยแท้ และตามเข้ามาๆ จนกระทั่งถึงที่นี่แล้วร่องรอยแห่งธรรมทั้งหลายก็หมดปัญหา หมดเพราะถึงตัวจริงที่ใจแล้ว

ขอให้พากันตั้งใจประพฤติปฏิบัติ ผมเป็นห่วงหมู่เพื่อนมาก ทุกข์ยากลำบากในสุขภาพหรือหน้าที่การงานอะไร ความห่วงใยหมู่เพื่อนไม่เคยลดละ เป็นอยู่ในหัวใจโดยหลักธรรมชาตินะไม่ใช่เสกสรรปั้นยอ อยากให้รู้ให้เห็นความจริง เวลานี้กิเลสมีอำนาจมันครอบหัวใจเรา ครองหัวใจสัตว์โลก มันเรืองฤทธิ์เรืองอำนาจ จนอะไรๆ เป็นกิเลสไปทั้งมวล แม้ผู้ปฏิบัติก็ไม่รู้ว่าตัวเป็นกิเลส เลยเอากิเลสเป็นเรา เราเป็นกิเลสไปเสียเมื่อเป็นเช่นนั้นก็ขัดกับธรรม เลยกลายเป็นเราเป็นผู้ต่อสู้ธรรม เป็นข้าศึกต่อธรรม เจ้าตัวยังภาคภูมิใจว่าเราเป็นพุทธบริษัท เราเป็นพระธุดงคกรรมฐาน หาได้ทราบไม่ว่าความจริงคือเทวทัตผู้ทำลายตนและศาสนธรรม เพราะการสวมรอยของกิเลส

ฉะนั้นจงพากันระลึกย้อนหน้าย้อนหลัง เวลากิเลสสวมรอยจะมีทางทราบได้ วิริยธรรม ขันติธรรม วิริยะคือความเพียร ขันติคือความอดทนในหน้าที่การงานอันเป็นทางแก้และถอดถอนกิเลส สติปัญญาธรรมตั้งให้ดี พินิจพิจารณาให้ละเอียดกับทุกสิ่งที่เกี่ยวข้อง และฟาดฟันหั่นแหลกกับกิเลสอันเป็นตัวข้าศึกของธรรมภายในใจเรานี้ ให้

แหลกแตกกระจายไปโดยสิ้นเชิง จะไม่ถามโลกใด ตายแล้วจะไปเกิดที่ไหนไม่คิดให้เสียเวลา จะพอตัวอยู่ภายในจิตดวงนั้น ตลอดอนันตกาล

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร รู้สึกเหนื่อย ๆ ภายในหัวใจ เอาเพียงแค่นี้

พูดท้ายเทศน์

ความทุกข์เพราะงานทั้งหลายที่ผ่านมา ไม่มีทุกข์ใดมากยิ่งกว่างานฆ่ากิเลส งานนี้ยอมรับว่าทุกข์มากจริง ๆ แต่เวลาตีผ่านมันไปแล้ว ไม่มีอะไรที่จะเลิศยิ่งกว่า พูดง่าย ๆ ก็ว่ามันคุ้มค่ากัน ไม่ได้เสียดายกำลังเลย ที่ร่างกายทรุดโทรมมานี้ผมก็รู้ อย่างท้องเสียเป็นต้นผมก็ทราบเรื่องของมัน นิสัยผมมันหยาบและผาดโผนจริงจังกับทุกอย่าง ไม่มีคำว่าพอดี ฉะนั้นเวลาประกอบความเพียรฆ่ากิเลสจึงผาดโผนไปตามนิสัย ไม่งั้นก็ไม่ทันกันกับความหยาบที่เป็นฝ่ายต่ำของตน

การอดอาหารก็อย่างว่านั่นแหละ มันไม่ได้คำนึงว่าจะเป็นจะตาย ท้องจะเสียอะไร ๆ มันก็ไม่คำนึง เพราะมันเห็นเหตุเห็นผลในการอดอาหาร ฟัดกันไปเรื่อย ๆ บทเวลามันแสดงผลร้ายทางธาตุขันธ์ออกมา จนกระทั่งอดอีกไม่ได้จึงรู้ ท้องผมก็เป็นมาตั้งแต่โน้นแหละ เราก็ไม่เสียดายและไม่เสียใจย้อนหลังว่า ความเพียรหักโหมเกินไป ยังปลื้มใจอีกด้วยเมื่อนึกย้อนหลังแต่ละครั้ง ว่ามันต้องอย่างนั้นจึงพอดีกับกิเลสตัวดื้อ ๆ ตัวผาดโผนเวลามันเรืองอำนาจบนหัวใจเรา

แต่ความอัศจรรย์จากความทุกข์มันคุ้มค่ากันนะซิ ถ้าไม่ถึงขนาดนั้นมันก็ไม่เห็นแดนแห่งความอัศจรรย์ แต่ละครั้ง ๆ เวลาจิตสงบเต็มที่อะไร ๆ มันหมดจริง ๆ มันแปลกจริง ๆ ความรู้นี่นะ คือทุกสิ่งทุกอย่างหมดในโลกนี้ไม่มีอะไรเหลือเลย เหลือแต่ความรู้ที่ละเอียดก็พูดไม่ถูกนะ คำว่าละเอียดมันก็เลยเป็นสองไปเสีย ถ้าเราแย็บออกมาว่าละเอียด มันสักแต่ว่ารู้เท่านั้น ถ้าว่าละเอียดก็ละเอียดขนาดนั้นนะจิตนี้ คำว่าสักแต่ว่ารู้กับความอัศจรรย์เป็นอันเดียวกัน ร่างกายก็หมดในความรู้สึกเวลานั้นไม่เกี่ยวกันเลย ไม่ต้องพูดถึงสิ่งภายนอก แผ่นดินทั้งแผ่นไม่ต้องพูดแหละ และสิ่งที่เกิดอยู่กับแผ่นดินทั้งแผ่นนี้เราก็ไม่ต้องพูด คิดดูตั้งแต่ร่างกายมันไม่เห็นมีอะไรเลย มันสักแต่ว่ารู้ขณะจิตรวมสนิทเต็มภูมิ

นี่หมายถึงเวลามันฟัดกันเต็มที่นะ ตะลุมบอนกันแบบเอาเป็นเอาตายเข้าแลกบทเวลามันได้ชัยชนะและรวมสงบลง มันผ่านขันธ์ได้หมดด้วยอำนาจของปัญญาฟาดฟันกันลงไป ๆ จนไม่มีอะไรเกาะเกี่ยวกันแล้ว หายเงียบไปเลยนี่ซิมันอัศจรรย์ และมันหมดจริง ๆ ปรากฏว่าไม่มีอะไรเหลือเลย มีแต่ผู้รู้อันเดียว และคำว่าผู้รู้อันนี้จะว่ารู้

เด่น ๆ อย่างนี้ก็ไม่ได้นะ เราเอาออกมาพูดได้อย่างเต็มปากก็คือ สักแต่ว่ารู้และอัศจรรย์เกินคาด ทั้ง ๆ ที่เวลานั้นอวิชชายังครอบหัวมันอยู่นะ

แต่เราไม่เคยสนใจพิจารณาอวิชชาตอนนั้น เทียบกันได้ว่ากินข้าวทั้งกาก เคี้ยวอาหารทั้งกระดูกทั้งก้างก็ยังอร่อยนะ นี่มันเป็นขั้น ๆ เมื่อต่อจากขั้นนี้แล้วก็พูดไม่ได้พูดไม่ถูก ขั้นนั้นก็ว่าอัศจรรย์เกินคาดแล้ว ขั้นกินข้าวทั้งกาก คืออวิชชามันอยู่ในนั้น เคี้ยวมันทั้งอวิชชา ความจริงมันเคี้ยวตายอะไร ไม่เห็นได้พิจารณามันสักนิดหนึ่งจะว่าเคี้ยวมันยังไง ไม่ได้เคี้ยว มีแต่อวิชชากล่อมให้หลง สำคัญว่าเป็นของอัศจรรย์ ๆ พูดพลิกไปหลายด้าน

ความอาจหาญไม่รู้มาจากไหน คิดดูซิความกลัวพ่อแม่ครูบาอาจารย์มั่นที่เคยกลัวนั้น ไม่ได้กลัวเลย มันอาจหาญ มันอยากพูดอยากเล่าถวายท่าน ใจคึกคักและพูดขึ้นเลยเชียวไม่สะทกสะท้าน ท่านจะเห็นนิสัยเราในเวลานั้นแหละ แต่ก่อนไม่เคยแสดงอะไรเลย จิตเป็นอย่างไรก็ไม่เคยแสดงกิริยาอย่างนั้น แต่พอความรู้นี้ได้ปรากฏขึ้นมาแล้วขึ้นหาท่านปั๊บเฉพาะสองต่อสอง กราบเรียนท่านเลย ท่านก็เป็นเหมือนเจ้าของหมา คอยยุเรากัดกับกิเลสน่ะ ท่านอาจารย์มั่นใครจะไปฉลาดยิ่งกว่าท่าน พอขึ้นไปแล้วพูดผึง ๆ เลยไม่มีสะทกสะท้าน

นี่ความจริงถ้ามันได้รู้แล้ว ตลอดถึงการพิจารณามันก็รู้ พิจารณายังไง ๆ มันรู้ไปหมด พูดไปได้หมด จนกระทั่งผลที่ปรากฏขึ้นมา พูดได้อย่างเต็มที่ เวลาเราพูดท่านนิ่งฟังนะ ทางนี้ก็ปึ๋ง ๆ เลยนะ โอ้ ไอ้บ้าตัวนี่มันไม่ใช่เล่น ท่านคงจะคิดยังงั้น บทเวลาบ้ามันขึ้น มันเอาจริงเอาจัง ท่านคงจะว่ายังงั้น

พอเราพูดจบท่านก็พูดผางออกมาเลย มันต้องอย่างนั้นซิ ท่านขึ้นเลยที่นี่ ท่านใส่ปึ๋ง ๆ เราก็หมอบฟัง เอ้า มันไม่ตายถึง ๕ หนในอัตภาพเดียวนี่ท่านว่า มันตายเพียงหนเดียวเท่านั้น เอ๊า ฟาดกันลงไปที่นี่ เอ้า ได้หลักใจแล้วที่นี่ ได้การแล้ว ๆ ท่านว่า เอาฟัดกันลงไปนะ เราก็เหมือนหมาตัวหนึ่งที่ถูกยุเพราะความดีใจ พอออกจากท่านมาทั้งจะกัดจะเห่า ซัดกันเรื่อย คือนั่งตลอดรุ่งเรื่อย ๆ ได้ธรรมะมากราบเรียนท่านเรื่อย ๆ ที่นั่งสมาธิภาวนาตลอดรุ่งนั้นตั้ง ๙ คืน ๑๐ คืนกว่านะไม่ใช่ธรรมดา เพราะฟัดกันเต็มเหนี่ยว เห็นทั้งความอัศจรรย์ด้วย บวกกับความเคียดแค้นที่จิตเสื่อมนั้นด้วย บวกกันเข้าจิตจึงมีกำลังเคียดแค้นและอาจหาญเต็มที่ พอนานวันเข้าท่านก็เตือนแย็บออกมา กิเลสมันไม่ได้อยู่กับร่างกาย กิเลสอยู่กับใจ ท่านเตือน

ท่านยกเอาเรื่องม้ามาเตือนเรา ม้าที่เวลามันกำลังคึกคะนอง มันไม่ยอมฟังเสียงเจ้าของเลย ต้องทรมานมันอย่างเต็มที่ ไม่ควรให้กินหญ้าก็ไม่ให้มันกินเลย ทรมานมันอย่างหนัก เอาจนมันกระดิกไม่ได้ ทีนี้พอมันยอมลดพยศลงก็ผ่อนการทรมาน เมื่อมัน

ผ่อนความพยศลงมาก การฝึกทรมานก็ผ่อนกันลงไป ท่านพูดเพียงเท่านั้นนะ เราก็เข้าใจทันที ถ้าท่านจะพูดมากกว่านั้น เพราะท่านรู้นิสัยของเรา กลัวเราจะอ่อนเปียกไปเสีย ท่านเลยเตือนแย็บเพียงเท่านั้นเราก็เข้าใจ

กิเลสมันไม่ได้อยู่กับธาตุอยู่กับกายนะ มันอยู่กับจิต ท่านว่า ท่านพูดเบื้องต้นขึ้นอย่างนี้แหละ จากนั้นท่านก็พูดเรื่องม้าไปเลย ความหมายก็ว่า ความเพียรเรามันผาดโผนท่านก็รู้ ไม่กี่วันก็กราบเรียนท่านเรื่อยนี่ เว้น ๒ วันบ้าง ๓ วันบ้าง และในพรรษานั้นผมไม่นอนกลางวันนะ กลางวันผมไม่เคยจำวัดเลย นอกจากคืนไหนผมนั่งตลอดรุ่งผมก็พักนอนกลางวัน ถ้าธรรมดาแล้วเป็นไม่พักให้เลย ปีนั้นหรือพรรษานั้นความเพียรหักโหมที่สุดในชีวิตของเราที่เป็นนักบวช ก็เป็นพรรษาที่สิบนั่นหักโหมมากทีเดียว เกี่ยวกับร่างกายหักโหมมาก จิตหักโหมมากพอ ๆ กัน

จากนั้นจิตที่หักโหมมากก็ในขั้นสติปัญญาอัตโนมัติ หมุนตัวตลอดเวลาอิริยาบถเว้นแต่หลับเท่านั้น ไม่รู้จักยับยั้งเลย มีแต่หมุนติ้ว ๆ จนเจ้าของจะตาย นอนไม่ได้คือจิตมันไม่ยอมนอนไม่ยอมหยุด มันทำงานของมันเป็นธรรมจักร ขั้นนั้นหักโหมทางจิตมาก มันเป็นไปโดยอัตโนมัติไม่ใช่บังคับ ตอนต่อสู้กับทุกขเวทนานั้นบังคับมันทุกด้าน หักโหมร่างกาย นั่งฉันจังหันตอนเช้าได้นั่งพับเพียบ ขออภัย ก้นเหมือนกับพองไปหมด นั่งขัดสมาธิไม่ได้ คือตอนนั้นตอนเราไม่ฝืนเราไม่บังคับ ปล่อยธรรมดาจึงนั่งไม่ได้ ตอนนั้นเราไม่ตั้งใจจะทนกับมันจะสู้กับมัน เราจะสู้กับรสอาหารต่างหาก เราจะขึ้นสู้รสอาหารต่างหาก เราไม่ทนกับมัน จึงต้องนั่งพับเพียบฉันจังหัน นี่หมายถึงวันที่หักโหมกันเต็มที่ จิตลงไม่ได้ง่ายมันแพ้ทางร่างกายมาก แต่ถ้าวันไหนที่พิจารณาติดปั๊บ ๆ เกาะติดปั๊บ ๆ อย่างงั้นมันก็ธรรมดา นั่งตลอดรุ่งเวลาเท่ากันก็ตาม ไม่มีอะไรชอกช้ำภายในร่างกายเลย พอลุกขึ้นก็ไปเลยธรรมดา ๆ เหมือนเรานั่งสามสี่ชั่วโมงเป็นประจำตามความเคยชิน

เพราะตามธรรมดา ผมนั่งภาวนา ๓-๔ ชั่วโมงถือเป็นธรรมดานะ นั่งตามอัธยาศัยต้อง ๓-๔ ชั่วโมง ถ้ามีเวลาน้อยเช่นกลางวันก็นั่งราว ๑-๒ ชั่วโมง เช่นหน้าหนาวกลางวันมีน้อยกลางคืนมีมาก และลงเดินจงกรมไม่ได้ กลางคืนหน้าหนาวตัวมันแข็งไปหมดจะเดินได้ยังไง นี่แหละเราต้องสงวนเวลาไว้สำหรับเดินให้มาก นั่งภาวนากลางวันเพียงชั่วโมงเดียว จากนั้นก็เดินจงกรมจนกระทั่งถึงเวลาปัดกวาด พอปัดกวาดเสร็จเรียบร้อยแล้วก็ไปอาบน้ำในคลองในอะไรก็แล้วแต่ เพราะเราไปอยู่ในที่ต่าง ๆ บางทีตามซอกหินซอกผาอะไรก็แล้วแต่ ในห้วยในคลองที่ไหนพออาบก็อาบ ที่นี่เดินจงกรมอีกแล้ว จนกระทั่งเย็น หนาวเข้า ๆ ก็เข้าที่พัก ออกเดินไม่ได้เพราะหนาวมาก ที่นี่นั่งนานนะมันจึงเหนื่อย

กลางวันพอฉันจังหันเสร็จแล้ว ล้างบาตรล้างอะไร เช็ดบาตรเรียบร้อยแล้วไม่เข้าถลกแหละ เอาไปวางไว้ปุ๊บแล้วเข้าทางจงกรมเลย ฟัดกันจนโน้น ๑๑ โมงเป็นอย่างน้อย หรือเที่ยงวันออกมาจากทางจงกรมก็พัก ออกจากพักก็นั่งภาวนาราวชั่วโมงก็ลงเดินจงกรมอีกแล้ว อย่างนั้นเป็นประจำ ถ้าวันไหนร่างกายมันบอบช้ำมากจิตลงได้ยาก วันนั้นแหละได้นั่งพับเพียบ นั่งพับเพียบฉันจังหัน มันเหมือนไฟเผาอยู่ก้น บางทีได้เอามือคลำดูนะ ก้นพองหรือ คลำดูก็ไม่พอง กระดูกทุกส่วนเหมือนจะแตก กลางวันก็ตามมันเจ็บปวดรวดร้าวไปหมด ไม่ใช่เฉพาะเวลาเรานั่งภาวนาจึงปวด กระดูกตามร่างกายส่วนต่างๆ เหมือนมันจะแตกจะหักเพราะมันบอบช้ำตั้งแต่กลางคืน ฉะนั้นจึงต้องเดินให้มากทีเดียวในเวลากลางวันหรือกลางคืนที่ไม่ได้นั่งตลอดรุ่ง

ขนาด ๗-๘ ชั่วโมงก็มีผมนั่ง ไม่ตลอดรุ่ง ๗-๘ ชั่วโมงก็มี หากมีเป็นครั้งสองครั้งเท่านั้นแหละ ส่วน ๔ ชั่วโมง ๕ ชั่วโมงนี้ไม่ต้องพูด ถือเป็นธรรมดาๆ ไม่เห็นเหน็ดเหนื่อยอะไร นับแต่ต่อสู้เวทนาใหญ่ในเวลานั่งตลอดรุ่งมาแล้วเป็นเรื่องธรรมดาไปหมด นั่ง ๔-๕ ชั่วโมงเวทนาใหญ่ไม่เคยปรากฏ เป็นธรรมดาๆ นี่เพราะความเคยชิน ประการหนึ่งก็จิตมีความมุ่งมั่นมากนั้นซิมันมีกำลังมาก มันไปสนใจอะไรกับความเจ็บปวดล่ะ

การอยู่คนเดียวมันสนุกประกอบความเพียร ไม่พูดคุยกับใครเลย มีคนเดียว ไม่มองเห็นใครเห็นแต่เราคนเดียว ไม่กินข้าวกี่วันก็ไม่เห็นใครทั้งนั้น เราสนุกทำความเพียรตลอดเวลาเว้นแต่เวลาหลับเท่านั้น ไม่มีอะไรมายุ่งเกี่ยวในวงความเพียร บางทีกิเลสมันกล่อมเราเหมือนกันนะ โธ่ มาอยู่อย่างนี้เหมือนคนสิ้นท่า ไม่มีคุณค่ามีราคาอะไรเลย โลกสงสารเขาก็อยู่ได้อย่างสะดวกสบายสนุกสนาน ไม่ต้องมารับความทุกข์ทรมานเหมือนเราซึ่งเปรียบเหมือนคนสิ้นท่านี่ ทำไมจึงต้องมาทรมานอยู่ในป่าในรกกับสัตว์กับเสืออย่างนี้ ไม่มีคุณค่าราคาอะไร

นี่มันจะทำให้ท้อถอยน้อยใจและอ่อนความเพียร มันมีได้ กิเลสมันกระซิบขึ้นมาเหมือนอย่างพระวัชชีบุตร พระวัชชีบุตรเป็นลูกชายคนเดียว เป็นลูกเศรษฐี ชื่อวัชชีบุตรสกุลวัชชีด้วยนะ เพื่อนของท่านมีแต่พวกกษัตริย์ พวกวงศ์กษัตริย์ลิจฉวี ที่นี่ท่านไปอยู่ป่าช้าและมีทางไปมาข้างๆ ป่าช้านั่น เขาไปเล่นนักษัตร แต่ก่อนเรียกว่านักษัตร ก็พวกมหรสพนี้แหละจะเป็นอะไร เขาร้องลำทำเพลงไปนั้น ท่านจำเสียงเขาได้ละซิ นี่มันทำให้จิตประหวัดกลับเข้ามาหาเจ้าของ โอ้ พวกเหล่านี้เขามีความสุขความสบายกัน เขาไปเที่ยวรื่นเริงบันเทิงกัน ส่วนเรามาอยู่ในป่าช้าผีตาย เหมือนกับเราก็เป็นคนตายคนหนึ่งทั้งที่มีลมหายใจอยู่ เรานี้เป็นคนหมดคุณค่ายังไงถึงต้องมาอยู่ป่าช้ากับคนตายอย่างนี้ทำให้น้อยใจนะ ตอนนั้นปรากฏว่าเกิดความท้อถอยน้อยใจ

เทวดาตนหนึ่งที่เคยเป็นเพื่อนกันมาแต่ชาติปางก่อน เคยบำเพ็ญความดีมาด้วยกันและเคยเป็นสหายกันมาแต่ก่อน มาสถิตอยู่บนอากาศร้องบอกลงมาเลยว่า เวลานี้เป็นเวลาที่มีคุณค่ามากสำหรับท่าน องค์ท่านเองก็เป็นผู้ที่มีคุณค่ามาก ประกอบการงานที่ชอบธรรม และเป็นการงานที่มีคุณค่ามาก ไม่มีใครสามารถประกอบการงานที่มีคุณค่ามากเหมือนอย่างท่านได้ ทำไมท่านจึงมาตำหนิติเตียนในคุณค่าของตนอย่างนี้ไม่สมควรอย่างยิ่ง ขอท่านจงอยู่บำเพ็ญในที่เช่นนี้ด้วยความภาคภูมิใจเถิด ท่านได้สติปุ๊บจิตย้อนเข้าสู่ความเพียร ได้บรรลุธรรมในคืนวันนั้นนะ พระวัชชีบุตร นั่น มันมีเรื่องกิเลสคอยแทรกอยู่ตลอดในวงความเพียรนั้นดังที่กล่าวมานั่นแล

อันนี้เราบางทีก็มี อย่างวันหนึ่งผมยังไม่ลืม ผมไม่ได้ดูนาฬิกา เราก็นั่งภาวนาจะไปดูนาฬิกาอะไร มันดึกจริงๆ นะวันนั้น จิตมันยังลงไม่ได้ ทางภาคอีสานเขาเรียกลำเขาลำยาวข้ามทุ่งนาไปจากบ้านนามน เขามาเที่ยวสาวทางบ้านนามน เขาอยู่บ้านโพนทอง ด้านตะวันออกวัดบ้านนามนนู้นน่ะ เขาลำยาวไปตามทุ่งนา ฟังอาการเขาร้องเพลงเขาลำยาวเพลงภาคนี้ จิตมันยังวิตกขึ้นมาได้ในขณะนั้น โอ้ เขายังมีความสนุกสนานรื่นเริง เดินขับลำทำเพลงตัดทุ่งนาไปอย่างเพลิดเพลิน ไม่มีความทุกข์กายทรมานใจเหมือนเรา ไอ้เรานี้กำลังตกนรกทั้งเป็น

ดูซิมันคิดปรุงขึ้นมา ไม่มีใครที่จะทุกข์ยิ่งกว่าเราคนในโลกนี้ กำลังตกนรกทั้งเป็นอยู่เวลานี้ ใครไม่เคยเห็นนรกและคนตกนรกก็จงมาดูเราซึ่งกำลังตกนรกทั้งเป็นอยู่เวลานี้ นี่มันคิดปรุงขึ้นมาในขณะที่ได้ยินเสียงลำ(เพลงอีสาน) เขา ธรรมะก็ปรากฏขึ้นในขณะนั้นว่า เราเคยตกนรกทั้งเป็นกับกิเลสตกนรกทั้งตายกับกิเลสมากี่กัปกี่กัลป์แล้ว นี่จะตะเกียกตะกายตนให้พ้นจากนรกของกิเลส ทำไมจึงเห็นว่าเป็นความทุกข์ความลำบาก เธอประกอบความเพียรหาอะไร หานรกอเวจีที่ไหนเวลานี้ นั่น มันปุ๊บขึ้นเลยมันแก้กันทันที จากนั้นไม่นานจิตก็ลงได้ นี่แหละที่เรียกว่ามาร มันมีได้เป็นได้

ในใจของเราทั้งดวงมันมีแต่อันเดียวนั้น อาการใดแสดงออกมาเราไม่รู้มันได้ง่ายๆ นี่ มันมีแต่อาการของกิเลสทั้งนั้นออกมาเพ่นพ่านออกหน้าออกตา ในหัวใจพระในวงความเพียรของพระ ในอิริยาบถของพระ ในอาการของพระที่แสดงออก มันมีแต่อันนี้ออกหน้าออกตาและรวดเร็วที่สุด เราอย่าว่ากิเลสมันโง่นะ มันฉลาดที่สุดมันจึงทำให้เราโง่ หลงเพลงกล่อมของมันอย่างสนิทติดใจไม่มีวันจืดจาง ใครจะจืดจางจากกิเลสเบื่อหน่ายกิเลสมีเหรอในโลกนี้ หรือโลกไหนก็ตาม สัตว์โลกเคยอยู่ใต้อำนาจของมันมาเท่าไร ดูซิมันลึกซึ้งไหมเพลงของมัน รสชาติของกิเลส

ถ้าไม่มีรสชาติของธรรมเข้าไปเทียบเคียงเข้าไปเป็นคู่แข่งแล้ว เราจะไม่เห็นโทษของกิเลสเลย มันกล่อมได้สนิท พอมีรสชาติของธรรมแทรกเข้าไปๆ ทีละเล็กละน้อยก็

ปรากฏมีของสองอย่างขึ้นมาและนำมาเทียบเคียงกันละทีนี่ จิตไม่เคยมีความสงบเลย พอจิตมีความสงบแล้ว ผลของความสงบมันเป็นอย่างนี้ๆ จิตของเราเคยฟุ้งซ่านอย่างนี้ๆ และเป็นทุกข์อย่างนี้ๆ มันพอมาเทียบกันได้ พยายามทำความสงบให้มากขึ้นกว่านั้น มันเริ่มมีคู่แข่งกันไปเรื่อยๆ

เพราะฉะนั้น เวลาจิตเสื่อมจากสมาธิมันถึงจะเป็นจะตายจริงๆ เพราะทุกข์มากนี่ ผมเป็นอย่างนั้น ทุกข์ในเพศของนักบวชนี้นอกจากประกอบความเพียรเรียนหนังสือแล้ว ยังทุกข์เพราะจิตเสื่อมเข้าอีก โอ้โห ไม่ได้ลืมกระทั่งทุกวันนี้ เพราะเราเคยเห็นคุณค่าของสมาธิที่แน่นปึ๋งๆ มาแล้ว และก็เสื่อมเอาชนิดไม่มีอะไรติดเนื้อติดตัวเลย มีแต่ฟืนแต่ไฟเผาหัวใจตลอดเวลาทั้งวันทั้งคืน ทั้งยืนทั้งเดินทั้งนั่งทั้งนอน จะไม่ทุกข์ได้ยังไง ทุกข์เพราะอยากได้สมาธินั้นกลับคืนมา ไม่ได้สมใจมันก็ทุกข์ นอกจากกิเลสมันยั่วด้วยวิธีต่างๆ อีกด้วยแล้ว มันยังจะลากลงนรกอเวจีทั้งเป็นอีกด้วย ก็มันทุกข์มหันตทุกข์จริงๆ เพราะความอาลัยเสียดายสมาธิสมบัติที่เสื่อมไป อยากได้กลับคืนมาอย่างเดิมแต่ไม่สมหวัง จะไม่เป็นมหันตทุกข์อย่างไรคนเรา ในชีวิตของนักบวชก็มีคราวที่จิตเสื่อมนั่นแลที่ทุกข์มากที่สุดสำหรับผมน่ะ

ฉะนั้น เวลาเอาจิตกลับคืนมาได้แล้วถึงได้เคียดแค้นอย่างถึงใจ เหมือนเราขึ้นบนกระพองช้างได้แล้วเอาขอกระหน่ำลงนั่นแล ความเคียดแค้นแสดงออกในขณะนั้นราวกับท้าทายความเสื่อมนั่นแล นับแต่บัดนี้ไปจิตเราจะเสื่อมอีกไม่ได้เป็นอันขาดถ้าเราไม่ตายนะ เราเคียดแค้นและผูกอาฆาตในความเสื่อมของจิตอย่างถึงใจและถึงเป็นถึงตาย ถ้าเสื่อมเมื่อไรต้องเราตายเมื่อนั้น ไม่มีทางที่จะสืบต่อชีวิตไปได้อีกเลยมันขนาดนั้นเชียวนะความเสียใจเพราะจิตเสื่อม พอได้กลับคืนมาแล้ว จะเสื่อมไปไม่ได้บอกตัวเองเด็ดๆ อย่างนั้นเลย ถ้าเสื่อมเมื่อไรก็แสดงว่าความตายต้องเป็นไปด้วยกันเมื่อนั้นไม่อาจสงสัย

จึงทำให้ระลึกย้อนถึง**พระโคธิกะ** จิตท่านเสื่อมถึงหกครั้งนะ เราเสื่อมเพียงครั้งเดียวเท่านั้นก็ทุกข์เข็ดทุกข์หลาบพอแล้ว **พระโคธิกะ**เจริญแล้วเสื่อมๆ ถึงหกครั้งพอครั้งที่หกท่านจะฆ่าตัวตาย ก็ได้บรรลุธรรมในขณะนั้นด้วยการปฏิวัติจิตเข้าสู่ธรรม แต่ในหนังสือรู้สึกว่าจะมีอะไรแผลงๆ ปรากฏว่าพระโคธิกะนั้นฆ่าตัวตาย ในหนังสือนั้นแปลกอยู่นะ มีตอนหนึ่งที่ว่าพญามารค้นคว้าหาจิตวิญญาณของพระโคธิกะที่ตายไปแล้วในเวลานั้น นี่ซิตอนสำคัญ ตอนตำราไปอ้างไปเป็นพยานกัน ปรากฏว่าฆ่าตัวตายตอนนั้น แต่มีลับๆ ลิบๆ อยู่นั้นแหละพอให้สงสัย แล้วมาเด่นตรงนี้ ตอนพญามารค้นหาจิตวิญญาณของพระโคธิกะจนควันตลบโลกธาตุ ว่างั้นในตำรา ฤทธิ์ของมารที่ค้นคว้าหาจิตวิญญาณของพระโคธิกะ

พระพุทธเจ้าเลยตวาดเอาบ้างว่า พญามารอันเพียงความรู้ของเธอนั้นน่ะ จะไปสามารถรู้จิตของพระโคธิกะลูกของเราได้ยังไง เพราะพระโคธิกะเธอเป็นพระอรหันต์และนิพพานไปแล้วนี่ เธอก็มีวิสัยแค่จะดูสัตว์ที่ยังข้องอยู่ในกิเลสนี้เท่านั้นแหละ พระโคธิกะเราไม่ได้เป็นคนประเภทนั้น เป็นผู้พ้นแล้วจากอำนาจแห่งมาร เพราะฉะนั้น เธอจะค้นหมดทั้งโลกธาตุ หรือจะไปโลกธาตุไหนก็ไปเถอะ เธอจะตายทิ้งเปล่าๆ นั้นแลไม่มีหวังที่จะเห็นร่องรอยของพระโคธิกะเราว่าไปไหนมาไหนได้เลย เพราะพระโคธิกะของเราพ้นวิสัยของเธอไปแล้ว เธอประนิพพานแล้ว นี่ตรงสำคัญท่านขู่พญามาร พระพุทธเจ้าท่านขู่ ในหนังสือบอกไว้อย่างนั้น

เมื่อท่านสำเร็จแล้ว ท่านก็จะเอามีดโกนมาเฉือนคอตัวทำไม หรือว่าท่านเฉือนในขณะนั้นแล้ว เวลาจะตายท่านพิจารณาได้สำเร็จมรรคผลในขณะนั้นเหรอ อันนี้มีข้อน่าพิจารณาอยู่ ในหนังสือมีผมอ่านแล้วอ่านเล่า เพราะหนังสือนั้นอยู่ในหลักสูตรเปรียญนี่หนังสือธรรมบทนี่แปลไม่รู้กี่ครั้งกี่หนกี่ตลบทบทวนผมก็ชักลืมๆ ดูเหมือนอยู่ในธรรมบทภาค ๖ ถ้าจำไม่ผิด แต่มันจับได้ที่ว่าเราสงสัยอยู่นี่ ถ้าหากว่ามันแจ่มแจ้งแล้วเราจะสงสัยอะไร แสดงว่าไม่แจ่มแจ้งนัก หรือว่าเวลาจิตของท่านเสื่อมท่านเอามีดโกนมา พอเฉือนคอปั๊บ ท่านจะตายแล้วท่านระลึกได้ในขณะนั้น ท่านบรรลุในขณะนั้นก็เป็นได้ แต่ว่าหลังจากนั้นแล้วก็ว่าท่านนิพพานนี่นะ พญามารค้นหาวิญญาณของท่านจนถูกพระพุทธเจ้าขู่เอา

นี่หมายถึงเรื่องจิตเสื่อมนี้ทำให้เสียใจขนาดนั้น พระโคธิกะเป็นตัวอย่าง เรามันเข้ากันได้ทันทีเลยเพราะมันถึงใจจริงๆ นี่นะ บอกว่าตั้งแต่บัดนี้แล้วจิตจะเสื่อมไปไม่ได้ว่าอย่างนั้นเลยนะ อาจหาญเต็มที่ ว่าถ้าจิตนี้เสื่อมไปเมื่อไรก็เท่ากับว่าเราต้องตายไปเมื่อนั้นวันนั้นด้วย ไม่มีสอง นั่น มันจะต้องทำอะไรเจ้าของให้ตายจริงๆ นะ มันมีความฝังใจอย่างเด็ดจริงๆ นี่นะ คือจะเสื่อมไปไม่ได้ ถ้าเสื่อมไปเมื่อไรเราต้องตายไปพร้อมกัน จะคงทนทุกข์ทรมานดังที่เคยเป็นมาคราวที่แล้วนั้นไม่ได้ว่างั้น นี่ละเสียใจขนาดไหนจิตเสื่อม ฟังซิ จนกระทั่งชีวิตก็ไม่เสียดายหรือตายเลยดีกว่า

จากนั้นมาก็เข้มงวดกวดขันน่ะซิ ไปไหนเหมือนกับนักโทษเหมือนผู้ต้องหา ด้วยการควบคุมจิตดวงนี้ การรักษาต้องครอบอยู่งั้นเลย มันจึงไม่เสื่อม เสื่อมไม่ได้และก็จริงด้วย รักษามันตลอด ไม่คุ้นกับอะไรทั้งนั้น แล้วจิตก็ไม่เสื่อม เพราะมันรู้แล้วตั้งแต่นั่งตลอดรุ่งอยู่แล้วที่ว่า เอ้อ ต้องอย่างนี้ซินะ ทีนี้ไม่เสื่อมๆ ตั้งแต่นั่งตลอดรุ่งคืนแรกเลยนะ มันได้หลักได้เกณฑ์ขึ้นมา เหมือนกับว่าจิตปีนตกๆ พอจิตเข้าไปถึงที่กึ๊กเลย ก็ทราบทีนี้ไม่ตก หมายความว่าปีนขึ้นไปตกลงๆ พอไปถึงที่เกาะติดปั๊บ เอ้อ ต้องอย่างนี้

ซิ ทีนี้ไม่เสื่อมมันแน่ใจแล้ว ถึงขนาดนั้นก็ยังไม่นอนใจ เชื่อนั้นก็เชื่อ แต่ความที่เคยเข็ดนี้มันก็ถึงใจเหมือนกัน จิตก็ไม่เคยเสื่อมอีกตั้งแต่นั้นมา

มันสำคัญที่มาติดสมาธิน่ะซิ มีรสมีชาติสำคัญอยู่นะสมาธินี่ พอให้ติดถึงติด ประการหนึ่งเราก็ไม่เคยเห็นคุณค่าผลของปัญญานี่มันก็ต้องติดเป็นธรรมดา พอออกไปพิจารณาทางด้านปัญญา เห็นคุณค่าของปัญญาแล้วมันก็กลับมาตำหนิสมาธิว่า นอนตายอยู่เฉยๆ ไม่เห็นเกิดประโยชน์อะไรอีกแหละ คือผลทางปัญญานั้นคุณค่าสูงกว่านี้

เอาให้จริงให้จังนะ จิตนี้เลิศไม่มีอะไรจะเลิศเท่าจิตแหละในโลกนี้ เอ้า ทุกข์ก็ทุกข์เถอะ เพื่อจะถอดถอนจิตให้ขึ้นจากหล่มลึก คือวัฏฏจักรวัฏฏวนที่เราเคยจมมาแล้วไม่มีอะไรที่น่าสงสัย กี่กัปกี่กัลป์ไม่ต้องนับ แน่ในหัวใจไม่สงสัย ผมไม่สงสัยจริงๆ เรื่องจิตนี้เคยเกิดแก่เจ็บตายมากี่ภพกี่ชาติไม่สงสัย เพราะรากฐานของมันบอกชัดๆ อยู่ในหัวใจนี้ ขอให้รื้อรากฐานของภพชาติคืออวิชชาออกจากจิตเถอะ เอ้า จะไปภพไหนก็ไปเถอะที่นี่ มันรู้ประจักษ์ หมดปัญหา การเกิดนี้หมดปัญหาเสียทีเถอะ นี่ก็ถึงใจเหมือนกัน

การพิสูจน์เรื่องตายเกิดตายสูญ ไปพิสูจน์แบบเอาความรู้ของกิเลสไปพิสูจน์กิเลส มันก็มาฟันหัวเจ้าของนั่นแหละ ความรู้สามัญธรรมดาทั่วๆ ไป ไปพิสูจน์ว่าตายแล้วเกิดหรือตายแล้วสูญ วิพากษ์วิจารณ์ถกเถียงกันก็หมดน้ำลายเปล่าๆ เป็นสภาน้ำลายไปเปล่าๆ ไม่มีผลอะไรเลย นอกจากกิเลสจับหัวชนกันให้ทะเลาะกันให้มันหัวเราะสนุกเท่านั้น จึงอย่าพากันไปหาเกา เรามิใช่สุนัขขี้เรื้อนนี่ เพียงคิดเผินๆ ก็พอเข้าใจได้ว่า ถ้าตายแล้วสูญ สัตว์โลกไปเอาป่าช้ามาจากอะไร พาให้เกิดให้ตายเกลื่อนอยู่ไม่หยุดหย่อนเล่า

พระพุทธเจ้าท่านพิสูจน์จิต ท่านพิสูจน์ด้วยภาคปฏิบัติ พระสาวกท่านพิสูจน์ด้วยภาคปฏิบัติ ท่านไม่ได้พิสูจน์ด้วยน้ำลายนี่ ท่านไม่ได้พิสูจน์ด้วยความจดจำเอาแต่ชื่อมันมาพิสูจน์นี่ ท่านพิสูจน์เข้าถึงตัวจริงมันจริงๆ ท่านถึงได้รู้จริง นำเรื่องจริงมาสอนพวกเราโดยสวากขาตธรรม

ตำรับตำราเราก็เรียนเหมือนกันเราไม่ประมาท เรากราบไหว้เสมอ เราไม่เคยลดละการกราบไหว้ ในตำราทั้งมวลเป็นชื่อของกิเลสและบาปธรรม ชื่อของมรรคผลนิพพาน ชื่อของสมาธิ ชื่อของปัญญาทั้งสิ้น แต่องค์ของสมาธิองค์ของปัญญา ตัวของกิเลสจริงๆ มันไม่ได้อยู่ในหนังสือนี่นะ อยู่ที่หัวใจเรานี่ ฉะนั้นจงฟาดกันลงที่นี่ ขุดกันลงที่นี่ กิเลสตัวไหนก็จะรู้ สมาธิหรือปัญญาขั้นใดๆ ก็จะรู้ที่นี่ ไม่ได้อยู่ห่างอะไรจากใจเลย ฟังซิคำว่าตำรา คือธรรมภาคเข็มทิศทางดำเนิน ผู้ต้องการผลต้องดำเนินคือปฏิบัติตามตำราที่ชี้บอกไว้ จะปรากฏผลมากน้อยตามนั้น

ใจกับธรรมอยู่ด้วยกัน เป็นแต่เพียงว่ากิเลสมันปิดเอาไว้ไม่ให้เห็น เหมือนอย่างที่นี่ที่รกชัฏ ที่เตียนมันจะอยู่ไกลไหม เอ้า สมมุติว่าที่นี่มีหญ้าปกคลุมหุ้มห่อไว้มืดมิดไปหมด จนมองหาที่สะอาดเตียนโล่งไม่เห็นไม่เจอเลย ที่สะอาดเตียนโล่งนั้นมันอยู่ห่างไกลกันนักเหรอ เอ้า รื้อสิ่งปกคลุมออกซิ สิ่งที่ปกคลุมหุ้มห่อเอาออกให้หมด เอ้า รื้อออกให้หมด แล้วความเตียนโล่งจะมาจากไหน มันก็มีอยู่ที่นี่เอง เหมือนอย่างความมืด เวลามันมืดเหมือนกับความแจ้งความสว่างไปอยู่โลกไหน พอเปิดไฟจ้าขึ้นเท่านั้นความสว่างก็อยู่ที่นี่ มันอยู่ในฉากเดียวกัน กิเลสกับธรรมอยู่ในฉากเดียวกัน ความมีกิเลส คลังของกิเลสกับคลังของมรรคผลนิพพานก็อยู่ในฉากเดียวกัน ในจิตดวงเดียวกันนั่นแลไม่อยู่ที่ไหน ให้เอาลงที่นี่

อย่าไปคิดนอกลู่นอกทางให้เสียเวล่ำเวลานะ นี่สอนด้วยความลงใจแน่ใจแท้ ไม่ได้สอนแบบงมเงาเกาหมัด จงเอาให้จริงจัง เราเคยทุกข์มาแล้ว ความโลภทำใครให้วิเศษ ความโลภคือกิเลสทำใครให้วิเศษ ความโกรธ ความหลงทำใครให้วิเศษมีไหม คนวิเศษด้วยความโลภ คนวิเศษด้วยความโกรธ คนวิเศษด้วยความหลง คนวิเศษด้วยความรักความชังเหล่านี้มีไหม ไม่เห็นมี ใครก็โลภ เราก็โลภ เขาก็โลภ เราก็โกรธ เขาก็โกรธ เราก็รัก เราก็ชัง เขาก็รัก เขาก็ชัง เขากับเราก็เท่าๆ กัน มีใครวิเศษกว่ากันวะ ให้เอามาเทียบซิ ถ้าอยากพบของดีวิเศษกว่านี้

เราจะให้เราวิเศษยิ่งกว่าสิ่งที่กล่าวมานี้ กว่าบุคคลกว่าหัวใจที่กล่าวมานี้ด้วยการปฏิบัติธรรม พระพุทธเจ้าวิเศษเพราะพ้นจากสิ่งเหล่านี้ต่างหากนี่ สาวกทั้งหลายท่านวิเศษเพราะการพ้นจากสิ่งเหล่านี้ต่างหาก เราได้กราบพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เพราะธรรมชาติที่วิเศษทั้งสามนั้นพ้นจากสิ่งเหล่านี้แล้ว นั่น เราไม่ได้กราบ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความรัก ความชัง นี่นะ มันมีเต็มหัวใจเราหัวใจเขาอยู่แล้ว อัศจรรย์อะไร สิ่งที่พาโลกให้จมก็คือสิ่งเหล่านี้ทั้งนั้นมัวสงสัยอะไรอยู่อีก จะให้พูดอะไรที่ยิ่งกว่านี้ไปอีก ผมหมดภูมิแล้วบอกตรงๆ แบบคนโง่ๆ นี่แหละ จะจัดการกับตัวเองอย่างไรก็รีบจัดการเสียแต่บัดนี้ อย่าให้สายเกินไป กุสลา มาติกา จะตามไม่ทัน

เอาละพูดมากกิเลสรำคาญหากผู้ฟังไม่รำคาญ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔
ทางเดินเพื่อพ้นทุกข์

คำว่าโลกวุ่นวาย ส่วนมากคิดไปสู่ภายนอก ด้วยความติดใจแน่ใจด้วยว่าโลกวุ่นวาย ความจริงแล้วโลกอยู่ที่หัวใจของสัตว์และบุคคลแต่ละราย ๆ ไม่เว้น อยู่กับจิต ความวุ่นสร้างขึ้นที่จิต แสดงอยู่ที่จิต เหมือนโรงงานที่เปิดแล้วไม่มีวันปิดนั่นแล ผู้จะระงับดับความวุ่นวายของโลกได้ ต้องเป็นผู้ปฏิบัติธรรมะ การปฏิบัติธรรมะกับการปฏิบัติตัวเอง การดูความวุ่นวายของโลกกับการดูความวุ่นวายของใจ อันเป็นสถานที่ผลิตขึ้นแห่งเรื่องทั้งหลายจนกลายเป็นโลกวุ่นวาย ก็ไม่พ้นจากจิตดวงนี้ไปได้ ผู้ปฏิบัติจึงต้องมองดูที่นี่ จึงเรียกว่าปฏิบัติธรรมปฏิบัติตน

เราดูภายนอกหาความสิ้นสุดยุติไม่ได้ ดูตั้งแต่วันรู้จักเดียงสาภาวะมาจนกระทั่งวันตาย หาความระงับดับความวุ่นวายของโลกซึ่งเกิดขึ้นที่ใจนี้ไม่ได้ ผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าเท่านั้นจะเป็นผู้มีทางทราบได้ และทราบได้โดยลำดับภายในหัวใจของตน อันเป็นสถานที่ผลิตหรือที่เกิดที่อยู่ของความวุ่นวายทั้งหลาย โลกย่อมเป็นอยู่เช่นนั้น เพราะคำว่าโลกกับคำว่า **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เป็นสิ่งที่เกี่ยวพันกันไปตลอดสายแยกไม่ออก ถ้าจิตไม่ไปสร้างความวุ่นวายไปสำคัญมั่นหมายสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นเข้ามาเป็นเรื่องราวกับตัวเองแล้ว แม้สิ่งใดจะเป็นเช่นไรก็เป็นอยู่ตามความจริงของเขา ใจเราก็สะดวกสบาย เพราะมีความเฉลียวฉลาดรอบตัวในการปฏิบัติต่อสิ่งที่มาเกี่ยวข้องสัมผัสสัมพันธ์กับเรา

คำว่ามารก็ไม่อยู่ที่อื่นที่ไกล ท่านว่ากิเลสมาร นั่น กิเลสคุณมีที่ไหนเคยได้ยินไหม ไม่เคยมี ท่านกล่าวไว้ล้วนแล้วแต่กิเลสมาร ไม่ว่าประเภทใด คำว่ากิเลสแล้วย่อมอยู่ที่จิตและเกิดขึ้นที่จิต สร้างความวุ่นวายให้ที่จิต รังควานที่จิต บีบบังคับอยู่ที่จิต จึงเรียกว่ากิเลสมาร สิ่งอื่นไม่ใช่มาร ตัวกิเลสนี้แลเป็นตัวมารอันใหญ่หลวงภายในใจของเราของท่านทุกรูปทุกนามไม่มีเว้น เว้นแต่พระอรหันต์ท่านเท่านั้นที่ไม่มีกิเลสมารเข้าไปเคลือบแฝงหรือแอบแฝงได้

ธรรมะเครื่องปราบมาร พระพุทธเจ้าประทานไว้สมบูรณ์แล้ว ไม่มีข้อหนึ่งข้อใดบกพร่อง สมกับคำว่า **สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม** พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ชอบแล้ว นั่น เพราะรู้ชอบเห็นชอบ การตรัสออกมาด้วยความรู้ความเห็นอันชอบอันเป็นความจริงล้วน ๆ นั้น จึงไม่มีการผิดพลาดคลาดเคลื่อนไปไหน ตรงต่อความจริงทุก

สิ่งทุกอย่างทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว ทั้งวิธีการละทั้งวิธีการบำเพ็ญ ทรงแสดงไว้โดยถูกต้องทุกแง่ทุกมุม เหมาะสมกับการแก้ไขถอดถอน และเหมาะสมกับการบำเพ็ญทุกแง่ทุกมุมทุกขั้นทุกภูมิไป ไม่มีข้อที่น่าสงสัยในพระโอวาทที่แสดงไว้แล้ว

นิยยานิกธรรม เป็นธรรมเครื่องนำออกจากทุกข์โดยถ่ายเดียว คือนำสิ่งที่เป็นข้าศึกทั้งหลายนั้นแล ออกจากใจซึ่งเป็นคลังแห่งพิษภัยและกองทุกข์ทั้งหลาย ความสุขความสบายเริ่มแต่ความสุขเย็นใจขึ้นไป ถึงขั้นสว่างกระจ่างแจ้งด้วยปัญญาเป็นขั้น ๆ จนถึงวิมุตติหลุดพ้น อันเป็นธรรมที่พึงปรารถนาของเราทุกท่าน จะพึงรู้เห็นจากการประพฤติปฏิบัติของตน

งานของพระที่เป็นงานประจำ เหมาะสมกับเพศและหน้าที่ของเราโดยแท้จริงนั้น พระพุทธเจ้าประทานให้แล้ว ยก **เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ** ขึ้นเป็นงานชิ้นสำคัญ ๆ เพราะสถานที่เหล่านี้หรือวัตถุที่กล่าวเหล่านี้เป็นที่ซ่องสุมของกิเลสทุกประเภท รวมอยู่ในที่นี่ การคลี่คลายขยายดูสิ่งเหล่านี้ด้วยสติปัญญาของตน ซึ่งเป็นการทำลายหรือซักฟอกสิ่งซึมซาบคือกิเลสทั้งหลายออกได้โดยลำดับ จึงไม่ใช่งานเล็กน้อย เป็นงานจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะกิเลสเข้าไปแทรกอยู่หมดทุกแง่ทุกมุมในบรรดาอาการที่กล่าวมา เฉพาะอย่างยิ่งมีห้าอาการนี้ เพราะเป็นอาการอันใหญ่ มี **ตโจ** เป็นสำคัญมากในตัวสัตว์บุคคลทั่ว ๆ ไป

ในร่างกายของเราทุกร่างนี้ ดูให้ถึงตามหลักความจริง มีหนังเท่านั้นเป็นเครื่องฉาบทาเอาไว้ เป็นเครื่องหลอกตาลวงใจของสัตว์โลก ฉะนั้นท่านจึงนำของจริงเข้ามาเพื่อกำจัดของปลอมที่เสกสรรปั้นยอไว้นั้น ให้จางหายไปด้วยความจริง **ตโจ** แลว่าหนัง **ปริยนฺโต** หุ้มห่ออยู่โดยรอบร่างกาย นี่เป็นเครื่องพรางตาของสัตว์ไม่ให้มองเห็นความจริง จึงต้องใช้ความพินิจพิจารณาคลี่คลายเอาเพียงหนังบาง ๆ เท่านี้แหละออก แล้วจะเยิ้มไปด้วยสิ่งสกปรกทั้งหลาย หมดทุกชิ้นทุกอันภายในร่างกายนี้ไม่มีข้อยกเว้นเลยว่าจะไม่เป็นอสุภะอสุภัง ไม่เป็นสิ่งปฏิกูลโสโครก เต็มไปด้วยสิ่งเหล่านี้ทั้งนั้น มีหนังเท่านั้นเป็นเครื่องหุ้มห่ออยู่ภายนอก ให้หลงภายในว่าเป็นเหมือนกับภายนอกนี้ ความจริงไม่ได้เหมือน สิ่งภายนอกบาง ๆ เท่านั้นที่ปกคลุมหุ้มห่อเอาไว้ นอกนั้นเป็นก้อนปฏิกูลโสโครกทั้งหมด ยิ่งลึกยิ่งในเข้าไปเท่าไรก็ยิ่งน่าขยะแขยงเต็มไปด้วยสิ่งไม่พึงปรารถนา

เราแต่ละคน ๆ นี้ก็คือกองอสุภะอสุภังป่าช้าผีดิบเราดี ๆ นี่แล นี่คือความจริง ไม่ใช่ความปลอมดังกิเลสเสกสรรปั้นยอเอาไว้ว่าสัตว์ว่าบุคคล ว่าเป็นของสวยของงาม แต่หาของสวยของงามตามคำที่กิเลสเสกสรรไว้อย่างฝังใจนั้นไม่มีเลย มีแต่ของปฏิกูลทั้งนั้นตามหลักธรรม นี่เพียงขั้นนี้ก็ทำให้สลดสังเวชแล้วภายในร่างกายของเรานี้ไม่มี

อะไร อะไรที่จะเป็นสาระเป็นแก่นสาร **อนิจฺจํ** ก็ตีตราไว้อยู่แล้วอย่างแน่นหนามั่นคง ว่าไม่มีชิ้นใดที่จะเป็นสิ่งจีรังถาวร พอที่จะยึดว่าเป็นเราเป็นของเราได้ตลอดไป นอกจากเพียงอาศัยมันอยู่เท่านั้น

ถ้าพูดถึงเรื่องความสุข เราเคยเห็นอวัยวะต่าง ๆ นี้แสดงความสุขให้เราเห็นมีชิ้นใดบ้างไม่ปรากฏ เวลาพบเห็นกันถามเรื่องสุขเรื่องทุกข์กันก็ถามว่า เป็นยังไงสบายดีเหรอ เพียงโรคไม่แสดงตัวขึ้นมาในร่างกายเท่านั้นก็ไปเหมาเอาแล้วว่า ร่างกายนี้มีความสบาย ก็พูดกันไปแบบสุ่ม ๆ เดา ๆ ว่า สบายดี นั่ คำว่าสบายดีก็หมายถึงตอนนั้นโรคไม่กำเริบ หรือว่าโรคภัยต่าง ๆ นอนหลับยังไม่ตื่นเท่านั้นเอง หาความสุขจริง ๆ ภายในร่างกายนี้ไม่มี จะมีก็เฉพาะเวลารับประทานอาหารสัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งที่ตนต้องการบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น แต่ก็ไม่พ้นที่จะเข้าไปจุนเจือสิ่งที่บกพร่อง เช่น ความหิวความกระหายซึ่งเป็นความทุกข์อยู่แล้วจนได้แหละ แน่ะ ก็เพียงเข้าไปเยียวยากันเท่านั้น

เราเอาความสุขความสบายจากร่างกายนี้ที่ไหนกัน มองดูแล้วมันไม่มี รับประทานอาหารว่าเอร็ดอร่อย ก็เพียงไปเยียวยาความหิวความกระหาย สัมผัสสัมพันธ์ลิ้นนิดหน่อย ผ่านเข้าไปพอรู้ว่ามีรสอย่างนั้นมีรสอย่างนี้ยิบ ๆ เท่านั้นหายไปแล้วไม่มีเหลือ แล้วจะว่า **สุขํ** ที่ไหน สุขในการรับประทานก็เพียงผ่านลิ้นประเดี๋ยวประด๋าวเท่านั้น ไม่กี่ชั่วโมงทุกข์เพราะความหิวกระหายก็เริ่มเกิดขึ้นอีกแล้ว ๆ อยู่นั่นแล

ทีนี้คำว่า **ทุกฺขํ** นั้นเป็นสิ่งที่เด่นชัดอยู่แล้วว่า ร่างกายส่วนต่าง ๆ นี้มีการบีบบังคับกันไปในตัว ส่วนจิตใจก็ถูกบังคับด้วยกิเลสตัณหาประเภทต่าง ๆ ไม่มีเวลายับยั้งตั้งตัวได้เลย ถ้าใช้สติปัญญาพิจารณาแล้ว จะเห็นกองพิษกองภัยเต็มอยู่ทั้งร่างกายและจิตใจของตนอยู่โดยสม่ำเสมอ เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่เคยบกพร่องในกายในใจ สิ่งที่บกพร่องก็คือสติปัญญาเป็นต้นเท่านั้น ถ้าพิจารณารู้เห็นแล้วจะคว้ามายึดมาถือว่าเป็นเราเป็นของเรา เป็นสิ่งที่น่ารักใคร่พึงใจได้อย่างไร ยึดไม่ลง เมื่อทั้งสองนี้กลมกลืนกันเป็นเรื่อง**อนิจฺจํ ทุกฺขํ** ไปด้วยแล้ว คำว่า **อนตฺตา** เราจะถือว่าเป็นตัวเป็นตนเป็นสัตว์เป็นบุคคล เป็นเราเป็นเขาที่ไหน มันไม่มี ธรรมอันแท้จริงเป็นอย่างนี้

สิ่งที่จอมปลอมก็คือ **นิจฺจํ สุขํ อตฺตา** แฝงกันขึ้นมานี้ สวมรอยธรรมและมีอำนาจแผ่กระจายครอบหมดทั้งร่างกายและจิตใจ กายเป็นของปลอมนั้นกลับกลายเป็นของจริงไปเสียทั้งสิ้น นี่เพราะความเสกสรรปั้นยอของกิเลสประเภทต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจ

ด้วยเหตุนี้ผู้ปฏิบัติจึงต้องใช้ความพินิจพิจารณาอย่างละเอียดลออ ตามหลักธรรมอันเป็นของจริงนี้ เพื่อปราบปรามแก้ไขหรือซักฟอกสิ่งจอมปลอมทั้งหลาย ที่

ปักเสียบไว้ทั่วสรรพางค์ร่างกายเหมือนกับเสี้ยนกับหนาม ให้ออกจากร่างกายและจิตใจโดยลำดับจนกระทั่งหมดโดยสิ้นเชิง

เราจะเห็นได้ชัดเจนที่นี่ ไม่มีใครมาบอกก็ตาม ความจริงบอกอยู่แล้วภายในร่างกายและจิตใจ เพราะธรรมมีอยู่ที่นี่ ความจริงมีอยู่ที่นี่ เมื่อพิจารณาตามหลักความจริงย่อมจะเห็นความจริง เมื่อเห็นความจริงแล้วย่อมปล่อยวางสิ่งจอมปลอมทั้งหลายออกได้โดยลำดับที่ความจริงเข้าถึง แล้วปล่อยวางได้โดยสิ้นเชิง จากนั้นก็เป็นอิสรเสรีไม่มีคำว่าเราว่าเขา สักแต่ว่าอาศัยกันไปชั่วระยะกาลของสิ่งสมมุติที่ได้เกี่ยวข้องกันมาแล้วเท่านั้น ส่วนจิตก็ไม่ติดไม่พัน ไม่แบกไม่หามด้วยอุปาทาน เพราะความลุ่มหลงเป็นสาเหตุ เป็นจิตที่บริสุทธิ์ และร่างกายทุกส่วนก็เป็นของจริงตามหลักธรรมชาติของเขา จิตไม่ไปเปลี่ยนแปลงปั้นยอเขาว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้อีกต่อไป ต่างอันต่างจริง เมื่อต่างอันต่างจริงแล้ว ย่อมไม่กระทบกระเทือนกัน จึงอยู่เป็นผาสุกโดยหลักธรรมชาติปราศจากสิ่งเสกสรร

หากร่างกายจะมีความเจ็บไข้ได้ป่วยมากน้อย ก็ทราบชัดว่าร่างกายมีความวิกลวิการผิดปกติไปตามสภาพของมัน ทุกขเวทนาก็แสดงขึ้นไปตามความวิการของร่างกายส่วนต่าง ๆ เรื่องก็มีเท่านั้น เมื่อความวิการของร่างกายสงบตัวลง ทุกขเวทนาก็สงบตัวลง หรือเมื่อถึงขีดถึงแดนของมันเยียวยารักษาไม่ได้แล้ว ร่างกายก็แสดงความวิการของตนเต็มที่ ทุกขเวทนาก็แสดงเต็มที่เป็นเงาตามตัวไปในนั้น แล้วกระจายออกจากกันไปตามความจริงของใครของกัน จิตที่รู้เท่าทันกับสิ่งเหล่านี้อยู่แล้วก็อยู่ตามความจริงของตนไม่มีความหวั่นไหวหรือกระทบกระเทือนตนเอง นี่คือผลแห่งการพิจารณารู้รอบ หรือทำงานเสร็จสิ้นโดยสมบูรณ์แล้ว นับตั้งแต่กรรมฐาน ๕ ไปถึงอาการ ๓๒ ซึ่งเป็นส่วนรูปกายนี้ เข้าถึงเวทนา ทั้งกายเวทนาทั้งจิตเวทนาไปโดยลำดับ

สัญญา ความจดจำได้หมายรู้ซึ่งเป็นอาการอันหนึ่ง เป็นเงาของจิตเพียงเท่านั้น ไม่ใช่ตัวจริงของจิต การรับทราบจากสิ่งมาสัมผัสที่เรียกว่าวิญญาณก็เป็นทำนองเดียวกัน มีแต่อาการ มีแต่เงา ความจำที่เรียกว่าสัญญาก็เป็นอาการอันหนึ่ง เพราะฉะนั้นสิ่งเหล่านี้จึงมีการเปลี่ยนแปลงยักย้ายไปต่าง ๆ หาความแน่นอนไม่ได้ ท่านจึงเรียกว่า **รูปํ อนิจฺจํ, เวทนา อนิจฺจา, สญฺญา อนิจฺจา, สงฺขารา อนิจฺจา, วิญฺญาณํ อนิจฺจํ** เป็นสิ่งที่แปรสภาพอยู่ตามหลักธรรมชาติของเขา จึงไม่ใช่เป็นสิ่งซึ่งจะควรถือเอาแม้แต่ชิ้นเดียวหรืออาการเดียว

การพิจารณาให้รู้เท่าทันและปล่อยวางสิ่งเหล่านี้ จนกระทั่งเชื้อของมันที่จะให้เกิดขึ้นมาเป็นรูปเป็นกาย เป็นภพเป็นชาติซึ่งฝังจมอยู่ภายในจิตใจ ก็ไม่ทนสติปัญญาที่มีความฉลาดแหลมคมทันกันไปได้ และแผ่กระจายออกไปโดยตลอดทั่วถึงภายในกาย

ในจิต เชื้อแห่งภพแห่งชาติท่านกล่าวไว้ว่า **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** ก็ตัวอวิชชาซึ่งเป็นตัวสำคัญ จอมกษัตริย์วัฏจักรที่มีอยู่ภายในจิตนั้นแล มันผลักดันออกมาให้คิดให้ปรุงให้สำคัญมั่นหมายลูบ ๆ คลำ ๆ ไปต่าง ๆ นานาจนไม่มีประมาณ

ท่านว่า **อวิชฺชาปจฺยา สงฺขารา** อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ มีความต่อเนื่องกันไป อันนี้ท่านพูดตามอาการ ๆ ต่อเนื่องกันของอวิชชา จึงเป็นเหมือนว่าเป็นสายยาวเหยียดไปจนกระทั่งหาที่สิ้นสุดยุติไม่ได้ ความจริงมันเป็นอยู่กับจิต แม้แสดงอาการสืบเนื่องกันยาวเหยียดตามที่ท่านแสดงไว้ ก็แสดงอยู่ภายในจิตโดยเฉพาะ มิได้ยืดยาวเป็นสายโทรเลขดังที่คาดคิดกัน คือคำที่ว่าอวิชชาทำให้เกิดสังขารนั้น เราแยกออกมาใช้ทางมรรคเพื่อทำลายอวิชชาก็ได้ดังนี้

สังขารที่ปรากฏคิดปรุงขึ้นมาด้วยอำนาจของอวิชชานั้นเป็นอย่างหนึ่ง สังขารที่คิดปรุงขึ้นมาด้วยอำนาจของธรรมพาให้คิดให้ปรุง เช่น การไตร่ตรองพินิจพิจารณาอรรถธรรมแง่ต่าง ๆ เป็นอีกอย่างหนึ่ง การคิดปรุงขึ้นมาตามธรรมชาติของตนซึ่งเป็นขันธ์ล้วน ๆ ของพระอรหันต์ ไม่มีอะไรเข้าเคลือบแฝง ไม่มีอะไรมาบังคับ เป็นสังขารประเภทหนึ่ง สังขารประเภทนี้ไม่มีพิษมีภัย ไม่เหมือนสังขารที่เกิดขึ้นมาจากความผลักดันของอวิชชา หรืออวิชชาบังคับให้คิดให้ปรุง นี้คิดมากเพียงไรเป็นพิษเป็นภัยทั้งนั้น เพราะเป็นฝ่ายสมุทัยเครื่องผูกมัด คำว่าสังขารจึงแยกได้ ๓ ประเภท คือประเภทสมุทัย ประเภทมรรค และประเภทสังขารของพระอรหันต์ซึ่งเป็นขันธ์ล้วน ๆ ไม่มีกิเลสเข้าเจือปน

วิญญาณ ความรับทราบ ให้เกิดสังขาร ให้เกิดวิญญาณ ให้เกิดอายตนะความสัมผัสสัมพันธ์อย่างนี้ มันอยู่ในจิตดวงเดียวนี้ทั้งนั้น ท่านแยกไปตามความละเอียดสุขุมลุ่มลึกของพระพุทธเจ้า ภูมิของศาสดา ผู้ปฏิบัติไม่จำเป็นต้องไปไล่ไปเลียงให้เป็นแบบเป็นฉบับยืดยาว จะกลายเป็นแปลนบ้านแปลนเรือนแบบโลก ๆ ไป ซึ่งความจริงของการปฏิบัติมิได้เป็นเช่นนั้น

จงย้อนเข้ามาพิจารณาตรงนี้จะรู้หมด นับตั้งแต่ **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** ถึง**สมุทโย โหติ** และรอบหมดตั้งแต่ **อวิชฺชายเตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ** จนกระทั่ง **เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติ** รวมอยู่ที่ใจนั้นทั้งสิ้น ไม่มีอะไรนอกเหนือไปจากนี้เลย ที่ท่านอธิบายเป็นลูกโซ่ไปนั้น ท่านอธิบายอาการของอวิชชาแสดงตัวต่างหาก จุดรวมของอวิชชา และจุดจบของอวิชชาแท้อยู่ที่การพิจารณาจิตอวิชชาตามกำลังสติปัญญาที่ควรแก่กันแล้วเท่านั้น เรื่องของอวิชชาพาปรุงให้เป็นขันธ์ มันเป็นขันธ์ของสมุทัย ไม่ได้เป็นขันธ์อยู่ตามธรรมดาของตน

เมื่อพิจารณาทำลายรังของภพของชาติคือจิตอวิชชาแตกกระจายออกไปแล้ว จึงไม่มีอะไรที่จะไปตั้งภพตั้งชาติอีก แม้เจ้าตัวก็ทราบ ถึงจะไม่เคยทราบมาก่อนก็ตาม ดังพระพุทธเจ้าทรงทราบเป็นพระองค์แรก แล้วพระสาวกทั้งหลายทราบตามลำดับกันมาอย่างเต็มหัวใจแล้ว ท่านไม่ไปทูลถามพระพุทธเจ้าในเรื่องเหล่านี้เลย เป็นไปตาม **สนฺทิฏฺฐิโก** ของผู้ปฏิบัติจะพึงรู้เองเห็นเอง เพราะพระพุทธเจ้าไม่ทรงผูกขาดในความรู้ความเห็นอันจะเกิดขึ้นจากผู้ปฏิบัติดีนั้น ๆ คำว่ารู้รู้อย่างนี้

คำว่าภพชาติหมด หมดที่จิตไม่ได้หมดที่ไหน ภพชาติมีมากน้อยที่เคยเกิดแก่เจ็บตายมาเท่าไร แม้จะตามนับภพนับชาติไม่ได้ก็ตาม แต่ก็ไม่พ้นหลักปัจจุบันจิตที่แสดงให้เห็นอยู่ภายในใจ ว่าจิตจะไปเกี่ยวข้องหรือผูกพันกับสิ่งใดอีกอันจะพาให้เกิดให้ตายต่อไปอีกไม่มี นี่แลธรรมของพระพุทธเจ้าพิสูจน์กันที่จิต พิสูจน์ด้วยการปฏิบัติไม่ใช่พิสูจน์ด้วยการท่องการจดจำการเล่าเรียนมาเฉย ๆ ซึ่งได้แต่ชื่อแต่นามของกิเลสตัณหาอาสวะ ได้แต่ชื่อแต่นามของอรรถของธรรมของมรรคผลนิพพาน ตัวของกิเลสตัณหาอาสวะแท้ฝังอยู่ภายในจิตใจไม่มองดูเลย มรรคผลนิพพานซึ่งถูกกิเลสตัณหาอาสวะประเภทต่าง ๆ ครอบเอาไว้ก็ไม่มองดูเพราะไม่สนใจมอง เพราะฉะนั้นการเรียนเฉย ๆ ไม่ได้สนใจในภาคปฏิบัติจึงไม่เกิดประโยชน์อะไร

ท่านจึงสอนให้ถือเป็นความจำเป็นในธรรมทั้งสามที่เกี่ยวโยงกัน คือ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ปริยัติ ได้แก่การศึกษาเล่าเรียน นับตั้งแต่ศึกษาจากอุปัชฌายะในกรรม ๕ นั้นเป็นลำดับไป ปฏิบัติ คือนำเอาสิ่งที่ตนเข้าใจ ที่ตนรู้แล้วศึกษามาแล้วนั้นไปปฏิบัติคลี่คลายขยายดูให้เห็นตามหลักความจริง ดังที่เราพิจารณากรรมฐานหรือปฏิบัติกรรมฐานนี้แลเรียกว่าภาคปฏิบัติ เมื่อมีภาคปฏิบัติแล้ว ปฏิเวธอันเป็นผลจะพ้นจากงานนี้ไปไม่ได้ เพราะงานเป็นต้นเหตุ งานเป็นแม่บทที่จะทำให้ผลเกิดขึ้นเป็นลำดับจนถึงความรู้แจ้งแทงตลอดหายสงสัยในธรรมทั้งปวง

จิตเป็นของลึกลับมาก เมื่อกิเลสยังครอบอยู่จะพิสูจน์ท่าใดก็ไม่มีทางรู้ นอกจากภาคปฏิบัติเท่านั้น ไม่มีอะไรจะสามารถพิสูจน์ให้เห็นความจริงของจิตได้เหมือนการปฏิบัติจิตตภาวนาเลย พระพุทธเจ้าเองก็ทรงปฏิบัติมาแล้วอย่างโชกโชนถึงขั้นสลบไสล พระสาวกก็ปฏิบัติมาแล้วด้วยกัน เรียกว่าท่านทำงานทางภาคปฏิบัติมาแล้วทั้งนั้น จึงได้ผลเป็นที่พอพระทัยและพอใจ ไม่ใช่เพียงเรียนมาแล้วกิเลสก็หลุดลอยไปเอง ต้องมีการปฏิบัติด้วยผลจึงจะปรากฏจนถึงขั้นสมบูรณ์ได้

นี่แลการพิสูจน์จิตซึ่งเป็นของลึกลับในขณะที่กิเลสครอบงำอยู่ จึงต้องพิสูจน์ด้วยภาคปฏิบัติอันเป็นงานเพิกถอนกิเลส จนกระทั่งเข้าถึงกระแสของจิตถึงตัวจิตโดยสมบูรณ์ และเกิดความอาจหาญชาญชัยไม่สะทกสะท้านดังที่เคยเป็นมา เพราะตนเป็น

ผู้รู้เองเห็นเอง เนื่องจากตนเป็นผู้ปฏิบัติมาและรู้มาประจักษ์ใจ จึงหาความสะทกสะท้านไม่ได้ สามารถพูดได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย เต็มอรรถเต็มธรรม เต็มตามความจริงดังพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นศาสดาเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น สามารถประกาศธรรมสอนโลกได้โดยตลอดทั่วถึง

ขอให้รู้ความจริงแห่งธรรมขั้นนั้น ๆ ด้วยการปฏิบัติของตนเถอะจะพูดได้ ถ้าไม่รู้พูดไม่ถูก เฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของจิตเป็นเรื่องลึกลับสลับซับซ้อนมาก เพราะกิเลสพาให้สลับซับซ้อน ไม่ใช่เรื่องธรรมพาให้สลับซับซ้อน นี่ละโลกเราที่ได้หลงกันหลงโลกหลงสงสาร หลงความเกิดแก่เจ็บตายของตนซึ่งเคยเป็นมาไม่รู้กี่กัปกี่กัลป์ กลิ้งไปกลิ้งมาอยู่อย่างนั้นยิ่งกว่าฟุตบอล ก็ยังหลงและลบล้างความเป็นมาของตนได้ โดยเห็นว่าตนไม่เคยเกิดตนไม่เคยตาย ตนไม่เคยทุกข์เคยลำบาก ตนไม่เคยตกนรกหมกไหม้ ตนไม่เคยไปสวรรค์ชั้นใด ๆ

ความจริงสถานที่เหล่านี้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวของจิตดีชั่วทั้งนั้น จิตดีก็ไปสูง จิตไม่ดีก็ไปต่ำ จิตดีก็เป็นสุข จิตชั่วก็เป็นทุกข์ สถานที่อยู่ของผู้มีสุขมีทุกข์ก็คือนรกสวรรค์อบายภูมิทั้งสี่จนถึงพรหมโลก เหมือนกับสถานที่อยู่ของนักโทษและผู้หาโทษมิได้นั่นแลมันมีอยู่อย่างนั้นจะไปลบล้างได้ยังไง ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะกิเลสพาลบล้าง มันปิดมันบังสิ่งที่เคยเป็นมาของตนเสียอย่างมิดชิดชนิดปิดหูปิดตามองไม่เห็น แล้วก็ยึดเอาความมองไม่เห็นนั้นมาลบล้างสิ่งที่มีว่าไม่มีไปเสียโดยไม่คิดสะดุดใจบ้างเลย นี่ละคนเราที่ทำชั่วปล่อยตัวจนจมมิด และหมดหวังทั้งที่ร่างกายและชีวิตยังมีลมหายใจอยู่ ก็เพราะอำนาจกิเลสตัวพาคนให้มืดบอดนี่แล มิใช่ดินฟ้าอากาศมืดแจ้งพาให้เป็น

ด้วยเหตุนี้การปฏิบัติจึงเป็นการพิสูจน์ที่แน่นอน ที่จะเห็นผลตามหลักธรรมที่ท่านสอนไว้ เพราะตรัสไว้ตามความมีอยู่เป็นอยู่ของทุกสิ่งทุกอย่าง จิตเป็นวิสัยที่จะรู้จะเห็นสิ่งมีอยู่เป็นอยู่ทั้งหลายได้เต็มกำลังของตัว ทำไมจะไม่รู้ไม่เห็น ต้องรู้ต้องเห็นได้เมื่อมีเครื่องมือช่วยบุกเบิกเพิกถอนต้องรู้เห็นได้ตามฐานะและกำลังของตน เฉพาะอย่างยิ่งกิเลสประเภทต่าง ๆ มีมากน้อย ต้องรู้ได้ละได้โดยลำดับด้วยอำนาจแห่งการปฏิบัติ ขออย่าให้กิเลสเข้ามาทำงานแทนที่ในวงความเพียรโดยไม่รู้สึกตัวเถอะ นี่สำคัญมาก จงระวังด้วยดีทุกระยะไป อย่าเผลอตัวเปิดช่องให้มัน

กิเลสนี้สอดแทรกรวดเร็วยิ่งกว่าสิ่งใดในโลก แหลมคมมากไม่ทันมันง่าย ๆ จึงต้องพูดเสมอถึงเรื่องสติ สตินี่เป็นสิ่งที่จะทันกับกิเลส เมื่อสติมีแล้วจิตก็ย่อมจะปลอดภัยตามฐานะของตนไปโดยลำดับ จากนั้นก็ปัญญาเป็นเครื่องมืออันสำคัญเป็นขั้น ๆ ของปัญญา สามารถฟาดฟันกิเลสประเภทต่าง ๆ ได้ตามกำลังของตนและขาดสะบั้นไปด้วยปัญญา จนไม่มีกิเลสตัวใดเหลือภายในใจเลย

อยู่ที่ไหนก็อยู่เถอะที่นี่ พระพุทธเจ้าจะปรินิพพานนานไปสักกี่ปีกี่เดือนกี่พระองค์ ไม่คิดไม่สงสัยให้เสียเวล่ำเวลา เพราะความจริงที่เป็นอยู่เต็มหัวใจนี้มีอยู่กับตนแล้ว มีรูปลักษณะอย่างไรที่จะแปลกต่างกันกับพระพุทธเจ้าทั้งหลาย และสาวกทั้งหลายไม่มี เป็นธรรมชาติอันตายตัวเหมือนกันนี้ทั้งสิ้น นั่นละความจริงขั้นเอกขั้นเต็มภูมิแล้วเหมือนกัน

อยู่ที่ไหนก็เป็นพุทธะ เป็นธรรมะ เป็นสังฆะ ถ้าจะแยกเป็นอาการนะ ถ้าพูดตามหลักธรรมชาติอันแท้จริงแล้ว ธรรมะอันเดียวเท่านั้นพอ จิตได้กลายเป็นธรรมไปทั้งดวงแล้ว ธรรมกับจิตเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว เพราะฉะนั้นคำว่าพุทธะทั้งหลายนั้นจึงไม่เป็นที่สงสัย หายสงสัยทั้งมวล และเข้ากับหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเราตถาคต นี้แลธรรมแท้ นี้แลคือตถาคตแท้เป็นอย่างนี้ พระสรีระนั้นเป็นเรือนร่างของพุทธะไม่ใช่องค์ของพุทธะ ธรรมะแท้ เป็นเพียงเรือนร่างเท่านั้น จึงมีการเสื่อมสลายแปรปรวนไปได้ตามกาลของมัน ข้อสำคัญขอให้ใจได้ดื่มธรรมเถิด ก็เท่ากับได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าตามฐานะตามกำลังของตนที่มีธรรมในใจ เมื่อได้ถึงธรรมเต็มภูมิก็ได้เฝ้าศาสดาเต็มองค์ไม่สงสัย

การปฏิบัติเป็นสำคัญมาก ขอให้ทุกท่านพยายามเต็มสติกำลังความสามารถทุกข์ชนิดใดเราเคยผ่านมาแล้วด้วยกันไม่เป็นที่สงสัย สุขใดก็ตามที่มีในโลกนี้ พ้นจากความสัมผัสสัมพันธ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจของเราไปไม่ได้เลย เราจะต้องเป็นผู้รับทราบทั้งนั้นในสิ่งเหล่านี้ จึงไม่น่าจะสงสัยกับอะไรอีกแล้วในโลกนี้ สิ่งที่เรายังไม่ได้ดื่มดังจอมปราชญ์ทั้งหลายท่านแสดง และตรัสออกมาจากความรู้ความเห็นความเป็นจริงของท่าน ความเสวยของท่านจริง ๆ นั้นเรายังไม่พบเรายังไม่เห็น เริ่มตั้งแต่สมาธิคือความสงบใจ ก็เป็นความสุขประเภทหนึ่งที่แปลกจากโลกอยู่แล้ว ความสุขของสมาธิเป็นขั้น ๆ เป็นความสุขที่แปลกจากโลกเป็นขั้น ๆ ไปเช่นเดียวกัน ปัญญาเป็นขั้น ๆ ที่ได้ตัดกิเลสตัวเสนียดจัญไรออกไปเป็นลำดับ ก็เป็นความสุขประเภทหนึ่ง ๆ จนกระทั่งปัญญาตัดกิเลสทั้งหลายขาดจากใจโดยสิ้นเชิงแล้ว นั่นเป็น **ปรมํ สุขํ** เรียกว่าสุขในวิมุตติธรรมล้วน ๆ ไม่มีสิ่งใดเข้าไปเจือปนเลย

นี่เรายังไม่เคยเห็นยังไม่เคยพบ ได้ยินแต่ชื่อของสมาธิ ได้ยินแต่ชื่อของปัญญาขั้นนั้น ๆ ได้ยินแต่ชื่อของมรรคผลนิพพาน ได้ยินแต่ชื่อแต่เสียงท่านบรรลุ ยังไม่เห็นตัวจริงของความบรรลุ ยังไม่เห็นตัวจริงของความบริสุทธิ์ ยังไม่เห็นตัวจริงของความสิ้นจากกิเลสทั้งหลายว่ามีความเลิศประเสริฐประการใดบ้าง ทำไมพระพุทธเจ้าก็เป็นคนธรรมดา สาวกทั้งหลายก็เป็นคนธรรมดา พอตรัสรู้ธรรมบรรลุธรรมแล้วกลายเป็น

ผู้วิเศษไปได้หมด เป็นเพราะเหตุใด นี่ละการรู้ของจริงมีความแปลกต่างกันไปโดยลำดับอย่างนี้

เราเองก็เถอะ ขอให้รู้ธรรมเหล่านี้เป็นลำดับลำดาขึ้นไปจนกระทั่งวิมุตติหลุดพ้นความวิเศษโดยหลักธรรมชาตินั้นจะไม่มีใครมาเสกสรรปั้นยอก็ตาม เราไม่เสียดาย เราไม่เกี่ยวข้อง เราไม่กังวล ขอให้ถึงตัวจริงแล้วเป็นที่พอใจ ความพอใจไม่ได้พอด้วยความเพลิดเพลินแบบผาดๆ โผนๆ พอใจด้วยความเหมาะสมกับธรรมชาติ พอใจด้วยความพอดิบพอดีกับธรรมชาติ ท่านว่านิพพานคือเมืองพอฉันใด ความพอใจอันนี้ก็มีความพอตัวคงเส้นคงวาฉันนั้นเหมือนกัน เพราะเป็นอันเดียวกัน

ธรรมที่กล่าวมาเหล่านี้เรายังไม่เคยพบเคยเห็น ใครพูดทางไหนเรื่องใดเราก็ตื่นตาก็ตื่น หูก็ตื่น ใจก็ตื่น ซึ่งล้วนแต่พูดเพราะอำนาจของกิเลสตัณหาความมืดดำกำตาทั้งนั้น ไม่ได้พูดด้วยความรู้แจ้งเห็นจริง พูดอยู่ในวงของสมมุติ เห็น ได้ยิน สัมผัสสัมพันธ์จากวงสมมุติ มาพูดสู่กันฟังเรื่องนั้นเรื่องนี้ โลกนั้นโลกนี้ บ้านนั้นเมืองนี้ สิ่งนั้นสิ่งนี้พากันตื่น เพราะกิเลสพาให้ตื่น ตื่นอยู่ตลอดเวลาไม่เคยเห็นโทษของมันเลย ทั้งๆ ที่ก็เคยเป็นมาอย่างนั้นแล้ว

ที่กล่าวมาเหล่านี้มีอันใดวิเศษ ทำคนให้วิเศษได้ ทำคนให้เป็นที่พึ่งใจแก่ตัวเองได้ ให้เป็นที่แน่ใจได้ ไม่ปรากฏ ควรเอามาทดสอบกันกับธรรมกับผู้รู้ธรรมกับท่านผู้ปฏิบัติธรรม ท่านผู้รู้ธรรมเห็นธรรม ท่านผู้มีธรรมเป็นสมบัติ ท่านผู้มีความสุขในธรรม เพราะท่านเหล่านี้ท่านเป็นผู้ที่เคยมีความสุขความทุกข์ในโลกมาพอตัวเช่นเดียวกับเราๆ ท่านๆ ไม่เป็นที่สงสัย เหตุใดเวลาท่านประพฤติปฏิบัติธรรมแล้วจึงกลายเป็นผู้วิเศษขึ้นมา ถ้าความรู้ความเห็นความเป็นความสุข สิ่งที่ท่านรู้สิ่งที่ท่านเห็นนั้นไม่เป็นของวิเศษเลยโลกเลยสงสารแล้ว ท่านจะเป็นผู้เลยโลกเลยสงสารเหนือโลกเหนือสงสารได้อย่างไร

นี่เป็นหลักสำคัญที่เราจะนำมาเทียบเคียงทดสอบ จะลบล้างความขี้เกียจขี้คร้านอ่อนแอความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม ความตื่นเต้นไปตามโลกตามสงสารเสียได้ จะไม่มีสิ่งใดเข้ามายุแหย่ก่อกวนจิตใจได้อีก เนื่องจากอำนาจแห่งความเชื่อความเลื่อมใส ความเอาจริงเอาจังมันถึงใจทุกอย่าง การปฏิบัติธรรมก็มีกำลัง ความเพียรก็เป็นความเพียร เพราะความมุ่งมั่นเป็นแม่เหล็กเครื่องดึงดูดอันสำคัญ มุ่งมั่นต่อความสุข มุ่งมั่นต่อรสต่อชาติต่อมรรคผลนิพพาน ที่ท่านผู้วิเศษทั้งหลายได้พบได้เห็นแล้วเป็นผู้วิเศษขึ้นมา เราอยากเป็นเช่นนั้น เราอยากพ้นทุกข์เช่นนั้น เราอยากเห็นสุขประเภทนั้น

เอ๊า ที่นี่ย่นเข้ามาย่อเข้ามาถึงทางเดินเพื่อความพ้นทุกข์นั้น ไม่นอกเหนือไปจากงานที่กล่าวมาเบื้องต้นนั้นเลย นี่เป็นงานบุกเบิกเบื้องต้น เอ๊า ทุกข์ก็ยอมรับว่าทุกข์ เรา

เป็นผู้เริ่มจะดับทุกข์ด้วยความพากเพียร ด้วยทั้งมีครูมีอาจารย์คอยแนะนำสั่งสอนข้ออรรถข้อธรรมให้ไม่ไขว่คว้า แม้ผู้สอนก็ขอเรียนท่านทั้งหลายโดยตรงว่า ไม่ได้มีความสงสัยใด ๆ ในข้ออรรถข้อธรรมที่นำมาสอนหมู่เพื่อน สอนด้วยความถึงใจของตัวเองทุกอย่าง ออกจากความถึงใจของตนทั้งสุขทั้งทุกข์ ทั้งความรู้ความเห็นมากน้อยที่เป็นมาจากการปฏิบัติ ได้ถอดออกมาจากหัวใจจริง ๆ ไม่ได้เที่ยวตะครุบนั้นลูบคลำอันนี้เอามาสอนแบบปาว ๆ แบบด้น ๆ เดา ๆ เราไม่ด้น เราพูดตามความจริง สอนตามหลักความจริง และสอนด้วยความแน่ใจ จึงไม่เป็นที่สงสัยในการสอนทุกแง่ทุกมุมแห่งธรรม ทุกขั้นทุกภูมิแห่งธรรม ผู้ปฏิบัติเท่านั้นจะยึดและทรงไว้ได้มากน้อยตามกำลังของตน วิธีสอนก็แน่ใจว่าไม่ผิด

นี่คือเบื้องต้นแห่งการบุกเบิกดังที่กล่าวมาแล้วนี้ ท่านผู้ใดมีจริตนิสัยชอบพิจารณาในแง่ในอาการใดของอาการ ๓๒ แห่งร่างกายนี้ เอ๊า พิจารณาเถอะเหมือนกันหมด สำคัญที่จริตนิสัยชอบ จับแขนซ้ายก็กระเทือนถึงแขนข้างขวา จับเท้าซ้ายก็กระเทือนถึงเท้าข้างขวา จับอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งกระเทือนถึงกันหมดเพราะเป็นอวัยวะเดียวกัน พิจารณาอาการใดก็ตามจะวิ่งถึงกันหมด เพราะเป็นกอง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เป็นกองอสุภะอสุภังซึ่งจะเป็นเหตุให้รู้แจ้งแทงทะลุไปตาม ๆ กันหมด สำคัญที่จริตนิสัย พิจารณาให้จริงให้จัง อย่าทำเล่น ๆ กิเลสและมรรคผลนิพพานไม่ใช่ของเล่น

อย่าเสียดายกระแสของจิตที่กิเลสมันผลักดันออกมา วาดภาพหลอกเราอยู่ตลอดเวลา ไม่ให้ทำงานอันแท้จริงที่จะรื้อถอนมันได้เลย เพราะอำนาจของมันมาก พอทำอันนี้สักครู่เดียวเท่านั้น มันจะฉุดลากไปหาเรื่องนั้นเรื่องนี้ อันเป็นเรื่องเป็นทางเดินของมันทั้งนั้น นั่นแหละมันแสวงหารายได้ แล้วเหยียบย่ำหัวใจเราตลอดเวลาไม่เข็ดหลาบกันเหรอ ความทุกข์เป็นยังไง เพียงหนามยอกเข้าฝ่าเท้ามันก็เจ็บจะตายอยู่แล้ว ให้ภพชาติที่เต็มไปด้วยทุกข์มันยอกลงไปทุกภพทุกชาติตั้งกัปตั้งกัลป์ ไม่เข็ดหลาบตรงนี้จะเข็ดหลาบตรงไหนนักธรรมะน่ะ ไม่พิจารณาสิ่งนี้จะพิจารณาอะไร เอาให้เห็นแจ้งเห็นจริงด้วยการปฏิบัติซิ

พิจารณาอะไรเอาให้จริงให้จัง อย่าเสียดายความคิดความปรุง เรื่องอดีตอนาคตมันเป็นไปจากจิตดวงนี้เป็นผู้หลอกอย่างเดียวเท่านั้น มืดกับแจ้งเขาเป็นปัจจุบันของเขาตลอดมา มืดกับแจ้ง ๆ เป็นอยู่อย่างนี้ เปลี่ยนไปเปลี่ยนมาอยู่อย่างนี้แหละ ไม่มีอะไรที่น่าสงสัย ต้นไม้ ภูเขา ดินฟ้าอากาศเป็นเรื่องของเขา เป็นเรื่องต้นไม้ ภูเขา ดินฟ้าอากาศหรือฟ้าแดดดินลม มันเป็นสภาพอันหนึ่ง ความจริงอันหนึ่งแต่ละอย่าง ๆ มันไม่มาให้ความสุขความทุกข์เราแต่อย่างใด เราเองเป็นผู้ไปหลง เป็นผู้ไปเพลิดเพลิน เป็นผู้ไปโศกเศร้า เป็นผู้ไปสำคัญมั่นหมายกับสิ่งเหล่านั้น แล้วก่อทุกข์ขึ้นมาภายในหัวใจ

ตนเองต่างหาก ถ้าเราอยู่เป็นสุข ๆ สงบสุข ๆ ไม่ไปยุ่งกับสิ่งเหล่านั้น อะไรจะมาทิ่มแทงหัวใจเราได้ ก็ตัวอวิชชา ตัวสังขาร ตัวสัญญาอันเป็นตัวพิษภัยที่อยู่ภายในนี้แลเป็นผู้คว้าโน้นคว้านี้ หลอกโน้นหลอกนี้ หลอกอยู่ไม่หยุดไม่ถอย ผู้เชื่อก็เชื่อไม่หยุดไม่ถอย จมไปกับมันไม่มีหยุดหลุดพ้น ไม่มีวันเบื่อหน่ายอิ่มพอเลย มันน่าหลอกมันถึงหลอก เพราะมนุษย์และพระธุดงคกรรมฐานเราหลอกง่ายเชื่อง่ายจะตายไป หั่นหอมกระเทียมแล้วค่อยมาหลอกให้ขึ้นเขียงสับยำก็ยังได้

ทีนี้นำธรรมเข้ามาเป็นงานแทนกิเลส ทำงานอะไรทำให้จริงให้จัง ในขณะที่ทำงานนั้นเหมือนโลกใด ๆ ไม่มี มีเฉพาะงานภาวนาเท่านั้นในหัวใจ พิจารณาดูมันร่างกายนี้ตั้งแต่ข้างบนลงไปข้างล่าง ข้างล่างขึ้นไปข้างบน ดูทั้งข้างในข้างนอกเทียบเคียงกันให้ได้ทุกสัดทุกส่วน หลายครั้งหลายหนหลายตลบทบทวน จนเป็นที่เข้าใจด้วยสติปัญญา เรื่องความเบื่อหน่ายอิ่มพอในสิ่งเหล่านี้จะเป็นขึ้นมาเอง เมื่อสติปัญญาหยั่งลงไปถึงไหน พอตัวที่ตรงไหนแล้ว ถอดเองถอนเอง อุปาทานเป็นผลอันหนึ่งที่มาจากความหลง มันจึงยึด ถ้ารู้แล้วก็ถอนของมันเอง เหมือนนิโรธความดับทุกข์ เมื่อมรรคฆ่ากิเลสตายไปแล้วจะเอาทุกข์มาจากไหน ทุกข์ก็ดับไปเอง เพราะกิเลสต่างหากเป็นผู้ก่อทุกข์ขึ้นมา นี่การพิจารณาก็ให้พิจารณาอย่างนั้น มรรคคือสติปัญญาเป็นต้นเป็นเครื่องประหารกิเลส เมื่อกิเลสดับไป ทุกข์ก็ดับไป กิริยาแห่งทุกข์ดับไปนั่นแลท่านให้นามว่า นิโรธ อันเป็นผลของมรรคผู้ทำงาน นิโรธมิได้ทำหน้าที่ดับกิเลสแต่อย่างใด

ให้ทราบเสมอการประกอบความพากเพียร ว่ากิเลสมันแทรกอยู่ตลอดเวลา แม้ตั้งใจอยู่ขนาดนั้นมันยังเป็นความรู้สึกว่าลำบากลำบน ความรู้สึกว่าลำบากลำบนนั้นแลกิเลสมันแทรกอยู่ มันจะให้ถอย ฉะนั้นจึงว่ากิเลสละเอียดมาก เวลาพิจารณาเข้าไปรู้เข้าไปเท่าไรจึงทราบเรื่องของกิเลสกลมายาของกิเลส มันมีเป็นขั้น ๆ ตอน ๆ มีไปโดยลำดับลำดา เดินจงกรมมันก็ตามอยู่อย่างนั้น นั่งภาวนามันก็นั่งอยู่ด้วย เพราะมันอยู่กับใจเราเผลอเมื่อไรต่อยเมื่อนั้น ถ้าสติปัญญาของเราทรงตัวอยู่ได้มันก็รอดูอยู่

จนกระทั่งสติปัญญาเรามีความแก่กล้าแล้ว ก็เริ่มปราบมันละทีนี่ ปราบมันได้โดยลำดับ ๆ จะเห็นได้ชัดต่อเมื่อสติปัญญาแก่กล้า กิเลสตัวหยาบ ๆ ถูกประหัตประหารไปโดยลำดับ จนกระทั่งตัวหยาบ ๆ หายหน้าไปหมดไม่มีเหลือ และรู้ชัดด้วยว่าได้ฆ่าตายแล้วภายในใจ ทีนี้ต้องค้นหากิเลส สติปัญญาขั้นนี้ไม่มีคำว่าเผลอ นั่นฟังซิเมื่อถึงขั้นมันเกรียงไกรเป็นอย่างนั้นแล ขั้นล้มลุกคลุกคลานก็รู้กัน เวลานี้กำลังล้มลุกคลุกคลานเอ้า ตั้งเข้าสติ ทนการบำรุงรักษาอยู่เสมอไปไม่ได้ นี้คือทางเดิน นี้คือทางเจริญของจิตทางเจริญของธรรมอยู่ตรงนี้ อยู่ที่ความอุตส่าห์พยายาม ความบึกบึนความอดทนและ

ต่อสู้อยู่ไม่ถอย นี่แหละคือทางเดินเพื่ออรรถเพื่อธรรม ทางเดินเพื่อการปราบกิเลสให้ราบไปโดยลำดับ จนกระทั่งถึงสติปัญญาอันเกรียงไกรแล้วเป็นอันเดียวกัน สติอันใดปัญญาอันนั้น พอมีอะไรมาสัมผัสก็กระเทือนถึงกันทันที คว้ามับๆ นำมาพิจารณาเข้าใจแล้วปล่อยๆ แม้อยู่ปกติก็รู้ตัวอยู่เช่นนั้น นั่นแหละท่านว่าสติปัญญาอัตโนมัติ หรือ มหาสติมหาปัญญา

เราได้ยินแต่ชื่อก็คาดคะเนเดาไปอย่างนั้นแหละ ว่ามหาสติมหาปัญญาเป็นอย่างไร พอเข้าถึงใจแล้วรู้เอง อ๋อ เป็นอย่างนี้ แล้วจะสงสัยอะไรที่นี่ สงสัยมหาสติมหาปัญญาในครั้งพุทธกาลกับครั้งนี้สงสัยที่ไหนกัน เพราะเป็นอย่างเดียวกันนี้

ตอนนี้กิเลสหมอบเพราะกิเลสมันละเอียดแหลมคมนี่ มันไม่หมอบไม่ได้ต้องถูกประหารแหลก ต้องหาที่หลบซ่อนด้วยอุบายของมัน ปัญญาของเราก็ตามกันอีกขุดค้นกันอีก พอเจอพบก็แสดงว่าได้งานหรือว่าเจอข้าศึกแล้ว ฟาดฟันกันลงไปแหลกแตกกระจาย จุดสุดท้ายก็ถึงจอมกษัตริย์ของมันได้แก่ **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** ที่มันครอบหัวใจแล้วพรางตาเราไว้ กลายเป็นความสว่างไสว กลายเป็นความสง่าผ่าเผย กลายเป็นความองอาจกล้าหาญ กลายเป็นความแปลกประหลาดอัศจรรย์ให้ติดให้พันมัน ให้อ้อยอิ่งกับมันจนได้ เพลงกลอนสุดท้ายของกิเลสคืออวิชชาแสดงอย่างนี้ สติปัญญาอัตโนมัติพอมาถึงเพลงกล่อมบทสุดท้ายของอวิชชานี้ ชักเคลิบเคลิ้มหลงใหลไปบ้างเนื่องจากมันไพเราะเพราะพริ้งจริงๆ

แต่อย่างไรก็ตาม คำว่ามหาสติมหาปัญญาแม้จะติดก็ไม่ได้นอนใจ พิจารณาใคร่ครวญอยู่เสมอ จนกระทั่งตีแตกกระจายลงไปไม่มีเหลือ นั่นละที่นี่ ได้ทั้งชื่อได้ทั้งการปฏิบัติ ได้ทั้งผลเป็นที่พอใจ

นี่แหละผลของการปฏิบัติตัวเอง ไม่มีอะไรที่จะยากยิ่งกว่าสอนตัวเอง ปฏิบัติตัวเอง ปราบปรามกิเลสซึ่งเป็นตัวดื้อด้านที่สุดภายในหัวใจของตัวเอง เมื่อปราบได้แล้วไม่มีอะไรวิเศษยิ่งกว่าจิตดวงที่หลุดพ้นแล้วจากสิ่งกดขี่บังคับทั้งหลาย เป็นอกาลิกจิต อกาลิกธรรม คือไม่มีกาลไม่มีสถานที่เวล่ำเวลา เป็นธรรมชาตินั้นอยู่เช่นนั้น กาลไม่เข้าไปเกี่ยวข้อง สถานที่ไม่เข้าไปเกี่ยวข้อง ท่านให้ชื่อว่านิพพานเที่ยง จะหมายถึงอะไรถ้าไม่หมายถึงใจดวงคงเส้นคงวาตายตัวแล้วนั้นไม่มีสิ่งที่จะหมาย หมายไม่ถูก ไม่ใช่สิ่งที่หมาย เพราะนั่นไม่ใช่สมมุติ ไปหมายก็ไม่ถูก ธรรมชาตินั้นไม่ใช่ธรรมคาดหมาย รู้อยู่กับใจโดยเฉพาะ ปัญหาและทุกข์ทางใจทั้งมวลสิ้นสุดลงที่ อกาลิกจิต อกาลิกธรรม นี่แล

อยู่ที่ไหนอิริยาบถใดก็ตาม ความมีสติให้ระมัดระวังเสมอ ให้มีอยู่เสมอ นี่แหละวิธีการปฏิบัติ อย่าเอาเรื่องความทุกข์ความยากความลำบากซึ่งเป็นสื่อสารของกิเลสเข้ามายุ่งกวน จะมาทำลายวงงานของเราจนได้ ให้ระมัดระวังเสมอ ทุกข์ก็ยอมรับว่าทุกข์แต่

ไม่ถอย เอ๊า ถ้าเหนื่อยมากก็พักผ่อนเสียก่อน โลกสงสารเขาก็พักเหมือนกัน เขาก็เหนื่อยเหมือนกัน เขาก็ทุกข์เหมือนกันกับงานต่าง ๆ งานใดไม่มีทุกข์ไม่มีในโลกนี้ เป็นทุกข์ทั้งนั้นแหละ แต่ก็จำต้องทำกันเพราะความจำเป็น นี่ก็เป็นความจำเป็นของเราที่อยากพ้นจากทุกข์ต้องยอมรับกัน ทำไปไม่ถอย เวลาพักก็พัก เวลาสู้ก็สู้ไม่ถอย สุดท้ายก็ไปได้หลุดพ้นได้ ไม่สุดวิสัยของ **วิริเยน ทุกฺขมจฺเจติ** คนหลุดพ้นจากทุกข์ได้เพราะความเพียรไปได้

เอาละขอยุติ

<u>พูดท้ายเทศน์</u>

นิสัยของผู้ใจเด็ดเรามองดูก็รู้ อย่างพ่อแม่ครูอาจารย์มั่นเรานี่ โอ้โฮ มองดูเฉย ๆ ก็น่ากลัวแล้วนะ จะไม่ให้กิเลสกลัวยังไงตั้งแต่เรายังกลัว กิเลสมันฉลาดยิ่งกว่าเราทำไมมันจะไม่กลัววะ มันต้องกลัวละซิ อย่างนั้นแหละครูบาอาจารย์ที่ทรงอรรถทรงธรรมทรงคุณงามความดีต้องเด็ด ปราบความชั่วลงได้ ต้องเด็ด ๆ ไม่เด็ดไม่ได้ความชั่วมันรุนแรงเท่าไร ความดีต้องเด็ดต้องรุนแรง ไม่เด็ดไม่รุนแรงไม่ได้ แพ้น็อก เหมือนที่นี่สกปรกสกปรกมากน้อยเพียงไร เราจะเอาน้ำเพียงแก้วเดียวไปเทลงมันไม่สะอาดใช่ไหมล่ะ ทำไมมันถึงจะสะอาด น้ำต้องมาก สมมุติว่ากองมูตรกองคูถเต็มไปหมดก็ต้องฟาดกันหมดถังเลย ไม่ใช่ถังแบบธรรมดา ๆ นะ แบบใหญ่ ๆ ใส่ปั๊วะเดียวแตกกระจายไปหมด นั่นมันสะอาดด้วยน้ำที่มีกำลังมากกว่า

ความเด็ดจึงผิดกับคำว่าดุ เพราะเอาจริงเอาจังต่อทุกสิ่งทุกอย่างด้วยเหตุผล พากันเอาไปพิจารณาหนา การฝึกเจ้าของจะทำอ่อน ๆ แอ ๆ ไม่ถูกทาง อยากให้มีความเข้มแข็งในด้านการต่อสู้กับกิเลส ไม่ปล่อยให้กิเลสเข้มแข็งมาเหยียบย่ำทำลายเรา เราไม่มีทางต่อสู้กับกิเลส มีแต่ความอ่อนแอท้อแท้เหลวไหลใช้ไม่ได้

ผู้ต้องการความสะอาดความดีจากธรรม ธรรมเป็นยังไง ท่านสอนว่ายังไง จะปราบกิเลสประเภทไหนด้วยธรรมประเภทใด ท่านจึงเรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา พระพุทธเจ้าท่านสอนไว้ **มชฺฌิมา ปฏิปทา ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา จกฺขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญา สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ** นี่แสดงไว้ใน ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร คำว่ามัชฌิมาที่จะสามารถยังความรู้ทั้งหลายที่กล่าวมานี้ให้เกิด คือ **ญาณกรณี** ก็เป็นญาณหยั่งทราบอย่างละเอียดแหลมคมมาก ปัญญาหยั่งทราบแหลมคมรองญาณลงมา **วิชฺชา โพธิ** ความตรัสรู้ เหล่านี้ได้เกิดขึ้นแล้ว **นิพฺพานาย** ความเป็นไปเพื่อนิพพานล้วนแล้วตั้งแต่ออกจากมัชฌิมาปฏิปทานี้ทั้งนั้น ไม่ได้นอกเหนือไปจากมัชฌิมาเลย

ทีนี้คำว่า มัชฌิมา เป็นยังไง มัชฌิมาตามหลักความจริงกับมัชฌิมาที่เราพบเราจดเราจำด้นเดากันมามันผิดกันไหม ผิดกันมาก ยกตัวอย่างเช่น มีทหารสองคน ทั้งสองคนนั้นเรียนหลักวิชายุทธศาสตร์เต็มภูมิเหมือนกัน แต่คนหนึ่งไม่ได้เข้าสู่แนวรบ คนหนึ่งเข้าสู่แนวรบอย่างโชกโชนจนชีวิตเหลือเดนตายออกมา บุคคลทั้งสองนี้ใครจะพูดเหตุการณ์ตามความจริงของการรบในสงคราม ได้ถูกต้องแม่นยำและฉาดฉานกว่ากันเล่า ก็ต้องยอมรับเลยทีเดียวว่า ผู้ที่เข้าสู่สงครามนั้นแลเป็นผู้ที่พูดได้ทุกแง่ทุกมุม ตามเหตุการณ์ที่ตนได้ประสบได้เจอได้เห็นด้วยตามา ถึงชีวิตเล็ดลอดออกมาได้ ถ้าโง่ก็ต้องตาย ต้องฉลาดถึงจะรอดพ้นมาได้

ทีนี้คำว่า มัชฌิมาปฏิปทา ว่าเดินทางสายกลาง มันกลางยังไง เราเรียนมามัชฌิมาปฏิปทา ว่าเดินทางสายกลาง คือไม่ให้ยิ่งนักไม่ให้หย่อนนัก แล้วเดินยังไงถึงจะไม่ยิ่งถึงจะไม่หย่อน ถึงจะถูกตามหลักมัชฌิมาความมุ่งหมายของธรรมแท้ นี่พอจะนั่งภาวนานิดหนึ่ง กลัวเจ็บกลัวปวด กลัวจะล้มจะตาย กลัวร่างกายจะวิกลวิการ กลัวจะเป็นบ้าเป็นบอ โอ นี่มันจะเคร่งเกินไป แน่ะ เข้าใจไหมล่ะ จะให้ทานแต่ละชิ้นๆ โอ๊ยไม่ได้นะนี่มันสิ้นเปลือง เอาไปใช้นั้นใช้นี้เสียดีกว่า นี่เป็นยังไง ทีนี้เราเข้าใจไหมว่านี้มัชฌิมาของใคร ถ้าจะไปทางธรรมมันจะเกินไปนี่ แต่ถ้าไปทางกิเลสเป็นถึงไหนถึงกันไม่คำนึงถึงมัชฌิมาว่าเป็นยังไงเลย นี่มันเป็นมัชฌิมาของใคร มันก็มัชฌิมาของกิเลสนั่นเอง เพราะกิเลสมันมีมัชฌิมาเหมือนกันกับเรา

เวลาจะทำคุณงามความดี อยากไปสวรรค์ อยากไปนิพพานก็กลัวเป็นตัณหาเสียบทเวลาอยากตกนรกทั้งเป็นไม่คิดว่ามันเป็นตัณหาหรือไม่นี่น่า ไม่คิด เข้าโรงบ้าโรงบาร์มันเป็นตัณหาหรือไม่น่า ไม่คิด ดื่มสุรายาเมา การละเล่นทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นเรื่องของอบายมุข มันเป็นมัชฌิมาหรือไม่น่า มันเป็นตัณหากิเลสหรือไม่น่า ไม่คิด พอคิดแยกมาด้านอรรถด้านธรรม มันกลายเป็นเคร่งเกินไป อะไรเกินไปเสียหมดนี้เป็นยังไง นี่เป็นความเห็นของกิเลสลากจูงไม่คิดบ้างหรือ กิเลสมันตบมันแต่งให้เรียบหมดเลย มัชฌิมาของมันแท้ๆ ก็คือ กลางเสื่อกลางหมอนนั่นแล ถ้าจะภาวนาละก็ โอ๊ย ไม่ไหว เหนื่อยยากลำบาก สู้นอนไม่ได้ นอนเสียดีกว่า แน่ะ ฟังดูซิ แล้วก็ลงกลางเสื่อกลางหมอนนั่นแล พอจะเดินจงกรมหย็อกๆ แหย็กๆ นึก **พุทโธ ธัมโม สังโฆ** บ้าง เหมือนจะเอาไปฆ่า ถูกมัดไว้เหมือนลิงดิ้นกระวนกระวาย นั่นกิเลสมันดีดมันดิ้นมันจะให้ปล่อยจาก พุทโธ ที่จะพาหนีจากอำนาจของมัน จะทำทานก็ดี จะรักษาศีลก็ดี จะเจริญภาวนาก็ดี กลัวแต่จะล้มจะตายไปหมด มีแต่กิเลสมันกีดมันกันมันขัดมันขวางไว้ทั้งนั้น เราไม่รู้ว่ามัชฌิมาของกิเลสเป็นอย่างไง มันกล่อมมาตลอดเวลาอยู่แล้ว

นี่พูดถึงเรื่องของนักรบที่เรียนวิชามาด้วยกันทั้งสองคน ผู้หนึ่งเข้าสู่แนวรบอีกผู้หนึ่งไม่ได้เข้าสู่แนวรบ ย่อมเทียบกันได้กับการเรียนการปฏิบัติ ผู้เข้าสู่แนวรบทางด้านปฏิบัติต่อสู้กับกิเลส ผู้นั้นละเป็นผู้พูดมัชฌิมาได้ถูกต้องแม่นยำ เพียงเรียนจดจำมาเฉย ๆ ไม่ได้ประมาท เรียนมาเท่าไรก็เรียน จำเท่าไรก็จำเถอะ การจดจำไม่ว่าแต่จำได้ชื่อของกิเลสธรรมดา จำได้กระทั่งโคตรแซ่ของกิเลสมันก็ไม่มีความหมายอะไรถ้าไม่ตั้งใจปฏิบัติ ถ้าไม่ปฏิบัติก็เหมือนกับเราจำชื่อของเสือร้ายต่าง ๆ ได้นั่นแหละ เสือร้ายกลุ่มนั้น ๆ มันทำหน้าที่อะไร มันไปหากินทางไหน มันชอบไปทำอะไร เราก็จำได้ ชื่อมันว่าอย่างนั้น ๆ จำได้ อย่าว่าจำแต่ชื่อเสือร้ายได้เลย จำกระทั่งโคตรแซ่มันได้ แต่ไม่ได้ใช้ภาคปฏิบัติเข้าไปเกี่ยวข้องเลยนั้น ก็เสือร้ายที่จำชื่อได้นั่นแหละทำลายโลกอยู่เรื่อยมาเพียงจำชื่อเฉย ๆ จึงไม่เกิดประโยชน์ ต้องมีภาคปฏิบัติวางแผนการ ไอ้เสือร้ายพวกนั้น ๆ มันไปทำหน้าที่ปล้นสะดมที่ไหน ๆ กันบ้าง เอ้าทีนี้วางแผนการออกภาคปฏิบัติดักโน้นดักนี่ ก็จับมันได้เท่านั้นเอง บ้านเมืองก็สงบเย็น นี่คือภาคปฏิบัติ

กิเลสตัณหาก็เป็นเหมือนกันนั่นแหละ ต้องมีภาคปฏิบัติ พอรู้แล้วก็ไปปฏิบัติให้ทานเป็นยังไงเราก็ได้ให้ทาน รักษาศีลเป็นยังไงเราก็ได้รักษา ภาวนาเป็นยังไงก็ได้ทำทำตามนี้เรียกว่าภาคปฏิบัติ ไม่ใช่ว่าจำเฉย ๆ ให้ทานได้ผลอย่างนั้น รักษาศีลได้ผลอย่างนี้ ภาวนาได้ผลอย่างนั้น สวรรค์เป็นอย่างนั้น นิพพานเป็นอย่างนั้น ว่าไปเฉย ๆ จำได้เฉย ๆ ไม่สนใจปฏิบัติก็ไม่ได้ไป ก็ไม่ได้ผล

ทีนี้ย่นเข้ามาถึงภาคปฏิบัติ วิธีการต่อสู้กับกิเลส กิเลสเคยเป็นข้าศึกกับธรรมแต่ไหนแต่ไรมา พระพุทธเจ้าก็สอนแล้วว่ากิเลสเป็นข้าศึกของธรรม กิเลสอยู่ที่ไหนที่นี่กิเลสอยู่ที่หัวใจคน ธรรมอยู่ที่ไหน ธรรมอยู่ที่หัวใจคน เพราะฉะนั้นคนจึงต้องต่อสู้กับกิเลส การต่อสู้กิเลสต้องมีทุกข์บ้างเป็นธรรมดา กิเลสออกมาไม้ไหน ออกมาวิธีการใดกลใดอุบายใด ธรรมก็ต้องหมุนเข้าไป ๆ วิธีหลบหลีกปลีกตัว วิธีต่อสู้ วิธีตบต่อย วิธีฆ่าฟัน วิธีปราบปรามกิเลสต้องเป็นไปตามนโยบายของธรรม มีสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโปเป็นต้น หมุนกันไปหมุนกันมา กิเลสก็ค่อยพังลงไป ๆ ด้วยภาคปฏิบัติ นี่ละเรียกว่ามัชฌิมา

เอ้า อยากลงไป การอยากพ้นทุกข์ อยากได้บุญได้กุศล อยากไปสวรรค์ อยากไปนิพพาน อยากเท่าไรอยากไปเถอะเป็นมรรคทั้งนั้น ไม่ใช่ความอยากเป็นตัณหาถ่ายเดียวนี่ อยากอะไรมีแต่เป็นตัณหา ถ้าจะไม่ให้เป็นตัณหาก็เหมือนอย่างคนตายแล้วล่ะซิ ความอยากก็ไม่มี อะไรก็ไม่มี นั่นเหรอคนไม่มีกิเลสตัณหาคนประเภทนั้นเหรอวิเศษไหมนั่นน่ะ มันไม่ได้วิเศษวิโสอะไรก็คนตาย รู้ ๆ เห็น ๆ กันอยู่เต็มบ้านเต็มเมืองคนไม่ตายมันต้องอยากนั้นอยากนี้ แต่ระวังอย่าให้มันอยากไปทางผิดเท่านั้นแหละ ถ้า

อยากไปทางผิดมันเป็นกิเลสเป็นตัณหา ถ้าอยากไปทางถูกเป็นมรรค ให้พากันเข้าใจเอาไว้

ความอยากมีกำลังแรงกล้าเท่าไรความเพียรยิ่งเด็ดเดี่ยว ความอยากความมุ่งมั่นเป็นมรรค คือทางดำเนินเพื่อพ้นจากทุกข์ อยากไปสวรรค์อยากไปนิพพาน อยากหลุดพ้นจากทุกข์ นี่แหละเป็นความอยากที่รุนแรง และเป็นความกล้าหาญแห่งการต่อสู้ ความพากเพียร ความอดความทน ความเป็นนักต่อสู้ ถูกความอยากเพื่อไปนิพพานเพื่อพ้นทุกข์นี้ดึงเข้ามาเป็นกำลังอันเดียวกัน หมุนติ้วเลย ไม่มีคำว่าวันว่าคืนว่าปีว่าเดือน มีแต่การต่อสู้กันตลอดเวลา เด็ดไหมที่นี่ เวลาความอยากถึงขนาดนั้นแล้ว ต้องเด็ดนักปฏิบัติ กิเลสมีมากน้อยเท่าไร เอ๊า เอาให้พัง นั่นคำว่าถอย ถอยไม่ได้ มีแต่จะเอากิเลสให้พัง เอ๊า ถ้ากิเลสไม่พัง เราจะพังก็พังถ้าสู้มันไม่ได้นะ แต่คำว่าแพ้ไม่มีในใจ มันเตะเราตกเวทีลงไป ขึ้นมาใหม่ ต่อยกัน มันเตะตกเวทีลงไป ขึ้นมาใหม่ ต่อสู้กันอยู่นั่น หลายครั้งหลายหนกิเลสก็ถูกเราเตะตกเวทีได้เหมือนกัน หลายครั้งหลายหนถูกเตะถูกต่อยแต่ละครั้งแต่ละหนนี้มันเป็นบทเรียนทั้งนั้น

เราแพ้กิเลสตรงไหน แพ้กิเลสด้วยกลอุบายของมันแบบใด เราแก้อุบายของมันแบบนั้น ต่อไปก็สู้กันได้ๆ ทีนี้พอเวลากิเลสค่อยเบาบางลงไป เรื่องของอรรถของธรรม คือสมาธิก็ดี สติก็ดี ปัญญาก็ดี ความพากเพียรก็ดีก็มีกำลังมากขึ้นๆ ทีนี้กิเลสต้องหมอบเพราะมันสู้ไม่ได้ สู้อรรถสู้ธรรมไม่ได้ แต่ก่อนมีแต่เราหมอบ หมอบที่ไหนก็ถูกกิเลสตบต่อยเอาเรื่อย นอนอยู่ก็ร้อง นอนอยู่ก็คราง นั่งอยู่ก็คราง ยืนอยู่ก็อยาก เดินอยู่ก็อยากก็หิว อยู่ที่ไหนก็มีแต่ความรักความชัง ความเกลียดความโกรธเต็มหัวใจ มีแต่กิเลสเหยียบย่ำทำลาย พอถูกสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียรฟาดฟันลงไปแล้ว อยู่ที่ไหนก็ไม่มีเพราะกิเลสหมอบ หมอบไปหมอบมา ขุดค้นหากันไม่หยุดไม่ถอย เจอตัวไหนฆ่าตัวนั้น ๆ เอาจนกิเลสแหลกแตกกระจายไม่มีอะไรเหลืออยู่ในหัวใจแล้ว นั่นละที่นี่ เอ้า พูดเรื่องกิเลสจะเป็นประเภทไหน พูดได้เต็มปาก กิเลสหลุดลอยไปด้วยเหตุผลกลไกอะไร พูดได้เต็มปาก ความบริสุทธิ์ภายในหัวใจไม่มีกิเลสเข้ามาเหยียบย่ำตีแหลกเหมือนแต่ก่อน พูดได้เต็มปาก นั่น

นี่ละผู้ออกแนวรบ พูดได้เต็มปาก ไม่เหมือนเราจำได้เฉยๆ นะ จำได้เฉยๆ พูดก็พูดไปตามแบบตามแผนนั้นแหละ แยกไปนิดหนึ่งก็แยกไม่ได้ ไม่ทราบจะแยกไปยังไง แต่ผู้ที่เข้าสู่แนวรบมันแยกมันแยะ ไม่เพียงว่าวิชาแนวรบบอกอย่างนั้น จงเดินไปตามแถวนั้น แต่มันเดินซอกแซกซิกแซ็กไปได้หมด แล้วแต่จะพอหลบหลีกปลีกตัวเพื่อความพ้นภัยหรือเพื่อความชนะ ได้แง่ไหนมันเอาทั้งนั้นนักรบ

นี่ก็เหมือนกัน นักรบกับกิเลส มันควรจะชนะด้วยแง่ไหน ธรรมาวุธพระพุทธเจ้ามีอยู่หมด ให้คิดขึ้นมาด้วยสติปัญญาของตน คนเราไม่จนตรอก พอเวลาถึงคราวจนตรอกจริง ๆ แล้ว สติปัญญาผลิตขึ้นมาช่วยตัวเองได้แล้วต่อสู้กับกิเลสให้แหลกไปได้จนไม่มีกิเลสเหลือแล้ว นั่นแหละที่นี่ กิเลสมันจะยกกองพลกองพันมาจากที่ไหน อยู่หัวใจดวงใดมันรู้หมด เพราะถูกปราบลงหมดแล้วจากหัวใจ นี่ละภาคปฏิบัติ นี่ล่ะที่ว่ามัชฌิมาปฏิปทา กิเลสโผนมามัชฌิมาโผนไป กิเลสยกกองทัพใหญ่มามัชฌิมาปฏิปทาก็ต้องเอากองทัพใหญ่สู้กัน ทางโน้นเผ็ดร้อนทางนี้ก็เผ็ดร้อน ทางโน้นผาดโผนทางนี้ก็ผาดโผน นั่นจึงเรียกว่า มัชฌิมา คือความเหมาะสม ๆ กันกับการปราบกองทัพข้าศึก ข้าศึกมีจำนวนมากกองทัพเรามีจำนวนน้อย อาวุธเรามีจำนวนน้อยไม่ทันเขาใช้ไม่ได้ต้องแพ้ อาวุธของเขามีขนาดไหน กองทัพของเขามีจำนวนเท่าไร อาวุธของเราต้องมากกว่าเขา กองทัพของเราต้องมากกว่าเขามันถึงจะชนะ นี่ละกองทัพธรรมท่านว่ากิเลสมีกองทัพขนาดไหน สติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียรก็ต้องหมุนตัวเข้าไปให้หนักมือ ๆ สุดท้ายกิเลสก็หงายตูม ไม่ต้อง กุสลา มาติกาให้มัน เราก็ได้ธรรมอันเลิศแล้ว

เมื่อกิเลสมันหงายตูมลงไปแล้ว อยู่ไหนก็อยู่เถอะโลกธาตุนี่ ถามหาทำไม ตายแล้วจะไปเกิดที่ไหน จะไปเกิดสวรรค์หรือจะไปเกิดพรหมโลกหรือจะไปเกิดนรก ไม่สนใจ ไม่มีอะไรรู้ยิ่งกว่าใจ ปกติใจนี้ก็เป็นนักรู้อยู่แล้ว ก็ยิ่งรู้ตามเหตุตามผล ตามอรรถตามธรรมอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง แล้วสงสัยไปไหน เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงมีเพียงพระองค์เดียว เพราะอุบัติได้ยาก พ้นได้ยาก ตรัสรู้พระองค์แรกก็แหวกว่ายจากกองกิเลสตัณหาอาสวะซึ่งเป็นกองข้าศึกขึ้นมาโดยลำพังพระองค์เดียว มาประกาศธรรมสอนโลกให้พวกเราทั้งหลายได้ศึกษาเล่าเรียน ได้ประพฤติปฏิบัติตาม นับว่าเป็นลาภของเราอย่างประเสริฐ เกิดในท่ามกลางพระพุทธศาสนาแท้ ๆ เอาให้จริงให้จัง ประพฤติปฏิบัติให้ได้ผลประโยชน์ซิ ศาสนาพระพุทธเจ้าไม่ใช่เป็นตุ๊กตาเครื่องเล่นของเด็ก

ธรรมะเป็น **สนฺทิฏฺฐิโก** ศาสนธรรมของพระพุทธเจ้าคือตลาดแห่งมรรคผลนิพพานอยู่โดยดีนั่นแล ไม่ได้มีคำว่าล้าสมัย นอกจากคนล้าสมัยเสียเองเท่านั้น จึงให้กิเลสมันหลอกให้หาเรื่องหาราวว่าธรรมะล้าสมัย คนปฏิบัติธรรมเป็นคนครึคนล้าสมัย คนเข้าวัดเข้าวาเป็นคนครึเป็นคนล้าสมัย ศาสนธรรมไม่มีมรรคมีผล มรรคผลนิพพานไม่มีปฏิบัติไปเท่าไรก็ลำบากเปล่า ๆ มีแต่กิเลสมันหลอก มันหลอกเท่าไรก็เชื่อมันเท่านั้น ล่มจมกับมันไปเรื่อย ๆ หาชิ้นดีไม่ได้ ทำไมเราจึงยอมเชื่อมันถึงขนาดนั้น **กิเลสํ สรณํ คจฺฉามิ** เราไม่ได้เคยเปล่งวาจาถึงมันสักที มีแต่ **พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** เท่านั้น บทเวลากิเลสแย็บทีเดียวเท่านั้นหงายตูม ๆ มันได้เรื่องอะไร **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** มีความหมายอะไร ก็มีแต่ความหมาย **กิเลสํ สรณํ คจฺฉามิ** เท่านั้นละซิ ถึงไม่เปล่ง

วาจาถึงมันก็ตาม ความเชื่อมันยอมตามมัน จนไม่รู้สึกสำนึกตัวนั้นแลเรียกว่า **กิเลสํ สรณํ คจฺฉามิ** เหลนของกิเลสก็ **สรณํ คจฺฉามิ** ปู่ย่าตายายของกิเลสก็ **สรณํ คจฺฉามิ** อะไรของกิเลสก็หมอบราบ **สรณํ คจฺฉามิ** ไปหมด พวกเรามันพวก **กิเลสํ สรณํ คจฺฉามิ** พิจารณาซิ

เอาให้เด็ดผู้ปฏิบัติธรรม อยากเห็นของจริง มีอยู่ในหัวใจของทุกคนนั่นแหละ พระพุทธเจ้าไม่ทรงผูกขาด ขอให้ปฏิบัติเถอะ ไม่สงสัยมรรคผลนิพพาน กิเลสมันมีกาลมีสมัยที่ไหน มันอยู่ในหัวใจเราตลอดเวลา ทำไมมันไม่เห็นถูกติถูกว่าบ้างว่ากิเลสล้าสมัย กิเลสทุกประเภทครึ ๆ ทั้งนั้น กิเลสหมดสมัยนิยมไปแล้ว เลิกยุ่งกับมัน ไม่เห็นคิดไม่เห็นว่ามันบ้าง ทำไมธรรมเครื่องแก้กิเลสจึงจะหมดไปสิ้นไป ธรรมนี่เป็นของคู่กันอยู่แล้ว นอกจากกิเลสมันกล่อมเราไม่ให้เอาธรรมมาปราบมันเท่านั้น กลัวมันจะหมดอำนาจไป เพราะกิเลสกลัวธรรม มันจึงหลอกพวกเราไว้ไม่ให้เข้าหาอรรถหาธรรม พากันจำให้ดีนะ

เอาละขี้เกียจเทศน์ให้นักปฏิบัติ **กิเลสํ สรณํ คจฺฉามิ ฟัง**

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด

เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔

สมถะและวิปัสสนา

การสั่งสมวัฏฏะเข้าสู่ใจเป็นสิ่งที่สั่งสมได้ง่าย เพราะเป็นสิ่งที่คล่องตัวมาเป็นประจำอยู่แล้ว ตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ กิริยาแห่งการกระทำเพื่อการสั่งสมนั้นเป็นไปโดยอัตโนมัติ เป็นสิ่งที่ง่าย เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่เพื่อสัตว์โลกคล่องตัว ไม่เช่นนั้นสัตว์โลกไม่เชื่อไม่ลุ่มหลงไม่ไหลตามมันโดยถ่ายเดียว แม้แต่ผลของมันที่แสดงออก ผู้รับผลก็รู้อยู่ภายในตัวเท่านั้น แต่ไม่คิดหรือไม่สามารถคิดเสาะแสวงหาทางออกจากมันได้ ฉะนั้นการสั่งสมวัฏฏะเข้าสู่ใจให้มากมูนขึ้นไปโดยลำดับนั้น จึงไม่มีโรงร่ำโรงเรียนไม่มีที่ต้องอบรมสั่งสอนกัน เป็นไปได้ทั้งสัตว์และบุคคลทุกประเภทในแหล่งแห่งไตรโลกธาตุ เป็นไปตามหลักธรรมชาติของมันที่พาให้หมุนตัวไปเอง และมีอยู่ภายในจิตใจของสัตว์โลกแต่ละราย ๆ ไป ไม่มีวันบกบางถ้าไม่มีธรรมเป็นเครื่องชำระซักฟอกขัดเกลา

แต่การที่จะสั่งสมธรรมเพื่อรื้อถอนวัฏฏะอันเป็นข้าศึกต่อจิตใจนี้นั้น เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ต้องฝืนทุกระยะ ความสนใจที่จะให้เกิดความฝืน ความสนใจที่จะให้เกิดความพากเพียรก็เนื่องมาจากความเชื่อธรรม การจะให้เกิดความเชื่อก็ต้องได้ยินได้ฟังมีครูมีอาจารย์มีตำรับตำราชี้แจงแสดงบอกแนวทางเอาไว้ ดังพระพุทธเจ้าในเบื้องต้นพระองค์เองเป็นผู้ประกาศพระศาสนาด้วยพระโอษฐ์ของพระองค์เอง และพระสาวกทั้งหลายที่ได้ยินได้ฟังและประพฤติปฏิบัติตามพระองค์ จนได้รู้แจ้งเห็นจริงในธรรมทั้งหลายขึ้นมาแล้ว จึงได้ช่วยพุทธภาระให้เบาลง

ที่กล่าวมาเหล่านี้ล้วนแต่ครูแต่อาจารย์แต่หลักวิชาที่แนะนำเพื่อให้เกิดความเชื่อ ความเลื่อมใส ให้เกิดอุบายต่าง ๆ ที่จะนำมารื้อถอนสิ่งที่เป็นข้าศึกอยู่ภายในใจนี้ให้หมดสิ้นไป ตามขั้นภูมิแห่งความรู้ความสามารถของตน กิจการงานนี้จึงเป็นสิ่งที่ทำได้ยากมาก สัตว์โลกจึงไม่สนใจจะทำกันเป็นจำนวนมาก ที่สนใจมีน้อยที่สุด เพราะเห็นว่าเป็นสิ่งที่ทำยากด้วย และถูกสิ่งปิดบังนั้นไม่ให้เชื่อธรรมคือความจริงนี้ด้วย เพราะใจทั้งดวงเต็มไปด้วยของปลอมหุ้มห่อไว้ แสดงออกมาในแง่ใดมุมใดมีแต่ของปลอมเกลื่อนโลก จึงหาทางเชื่อความจริงและปฏิบัติต่อความจริงได้ยาก เนื่องจากใจถูกดึงดูดจากฝ่ายต่ำคือกิเลสมาร

เราทั้งหลายเป็นพระเป็นนักปฏิบัติ เป็นศากยบุตรพุทธชิโนรสที่ปรากฏองค์ทั้งสามโลกธาตุได้แก่ศาสดาองค์เอก เราเป็นลูกศิษย์พระตถาคตจะทำจิตใจให้อ่อนแอท้อแท้เหมือนที่เคยเป็นมาในนิสัย หรือเหมือนโลกที่ไม่เคยสนใจศาสนธรรมมาเลยนั้นย่อมขัดต่อการปฏิบัติธรรม ขัดต่อการกำจัดกิเลสประเภทต่าง ๆ ขัดต่อความมุ่งหมายของธรรมและศาสดา และขัดต่อความมุ่งหมายของตนที่หวังความพ้นทุกข์ ด้วยการถอดเสี้ยนหนามที่เสียดแทงอยู่ภายในใจเป็นอย่างยิ่ง

ด้วยเหตุนี้ผู้ปฏิบัติจึงต้องขัดเกลานิสัยที่เป็นมาดั้งเดิม อันเต็มไปด้วยของจอมปลอมนั้น ให้ออกสู่ธรรมซึ่งเป็นของจริงล้วน ๆ การแสดงออกทางกายวาจาก็ให้มีความจงใจ มีสติ มีความระมัดระวัง การสัมผัสสัมพันธ์สิ่งใดก็ให้มีความระมัดระวังอยู่กับความสัมผัสสัมพันธ์นั้น ๆ เพราะส่วนมากความสัมผัสนั้นเป็นสื่อทางที่จะสั่งสมกิเลสประเภทต่าง ๆ แทบทั้งนั้น ถ้ามีสติคอยระมัดระวังก็ไม่ได้รับความกระทบกระเทือนมาก หากไม่มีสติเลยก็เปื้อนเปรอะไปทั้งตัว มีแต่พิษเต็มทางตาทางหูทางจมูกทางลิ้นทางกาย และไหลเข้าสู่ใจเป็นผู้รับภาระแบกหามแต่ผู้เดียว ความทุกข์ทั้งมวลที่ไหลเข้าทวารทั้งห้าคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย นี้ไปรวมอยู่ที่จิต

จิตจึงเป็นผู้รับภาระอันหนักมากยิ่งกว่าอวัยวะส่วนอื่นในตัวคน การเจ็บไข้ได้ป่วยหรือเจ็บหัวตัวร้อน หรือเป็นโรคชนิดต่าง ๆ นั้น เป็นธรรมดาของธาตุขันธ์ซึ่งจำต้องแสดงความวิปริตแปรปรวน ความไม่แน่นอนของมันเป็นธรรมดา ซึ่งใคร ๆ ก็มีทางเป็นได้ แต่เรื่องความเป็นของจิตนี้เป็นสิ่งสำคัญมาก คืออาการของจิตที่แสดงออกแต่ละอาการนั้นกระเทือนตนมากหากไม่ระมัดระวังรักษา โรคทางกายกับโรคทางจิตจึงมีความหนักเบาต่างกันอยู่มากทีเดียว โรคทางกายนั้นใคร ๆ ก็เป็นได้ด้วยกัน แต่สำคัญที่จิตเข้าไปสอดแทรกแบกหามกว้านเอาอารมณ์ความสำคัญมั่นหมายต่าง ๆ มาให้เป็นฟืนเป็นไฟเผาลนจิตใจของตนนั้นแล เป็นสิ่งที่ทุกข์มากยิ่งกว่าร่างกายเป็นโรค

ส่วนจิตใจที่มีการระมัดระวังรักษาอยู่ทุกอิริยาบถทุกอาการที่เคลื่อนไหว ย่อมเป็นเช่นเดียวกับคนไข้ที่มีหมอและยาประจำตน ย่อมไม่เป็นอันตรายอย่างง่ายดาย หมอในที่นี้ก็ได้แก่ตัวเองเป็นผู้ระมัดระวัง ยาก็ได้แก่สติธรรมโอสถ ปัญญาธรรมโอสถ สังวรธรรมโอสถ วิริยธรรมโอสถ นี่เป็นโอสถทั้งมวลเพื่อรักษาโรคจิต

ผู้ปฏิบัติได้ตั้งหน้ามาบวชเป็นพระ ด้วยศรัทธาเชื่อในศาสนธรรมและได้บำเพ็ญอย่างพวกเรานี้ จึงควรถือเอาเยี่ยงอย่างพระพุทธเจ้า และพระสงฆ์สาวกท่านมาปฏิบัติอย่างฝังใจไม่ให้จืดจาง ไม่ละไม่ถอนความเพียรพยายาม จะเห็นธรรมของจริงฝ่ายผลเป็นขั้น ๆ อย่างแจ่มแจ้งชัดเจนจากสัจธรรมไม่มีทางเป็นอื่น เพราะสัจธรรมทั้งสี่นี้

ประกาศกังวานอยู่ทั่วสรรพางค์ร่างกายและจิตใจของเราทุกขณะ นี่คือเครื่องประกาศธรรมของจริง

ของจริงย่อมเป็นปัจจุบันธรรมเสมอ ไม่ว่าจะเป็นทุกขสัจที่เกิดขึ้นทางร่างกายและจิตใจ ไม่ว่าสมุทัยสัจซึ่งเกิดขึ้นทางจิตใจ โดยอาศัยสิ่งสัมผัสสัมพันธ์จากทวารทั้งห้า คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ไหลเข้าสู่ใจ ที่กล่าวเหล่านี้เป็นปัจจุบันธรรม เป็นสมุทัยสัจคือเป็นความจริงล้วน ๆ ไม่มีคำว่าอดีตอนาคตที่จะขาดหลุดหายไปจากกายจากใจนี้เลย เฉพาะอย่างยิ่งสมุทัย ถ้าไม่อาศัยสัจธรรมฝ่ายแก้มีมรรคสัจเป็นต้น เป็นเครื่องกำจัดแล้ว สมุทัยนี้จะเป็นปัจจุบันหมุนตัวเองอยู่ตลอดเวลา หมุนไปเวียนมาด้วยการพอกพูนตัวอยู่เช่นนั้น นี้ได้แก่สัจธรรมฝ่ายผูกมัด ที่เรียกว่าผูกมัดก็คือทำให้หลงและยึดถือนั่นแหละ

สัจธรรมหลังสองประเภทที่เรียงลำดับกันไปนั้นได้แก่มรรค มรรคท่านกล่าวไว้กว้าง ๆ ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป จนกระทั่งสัมมาสมาธิ นี่ก็เป็นของจริง จริงเต็มสัดเต็มส่วนไม่เป็นอย่างอื่น ไม่ว่าใครจะมาลบล้างแบบไหนวิธีใดก็ตาม ความจริงอันนี้จะไม่ถูกลบล้าง นอกจากเจ้าของจะเป็นผู้ลบล้างทำลายเสียเองด้วยการทำลายประการต่าง ๆ ไม่มีผู้ใดจะมาลบล้างความจริงอันนี้ได้ เพราะฉะนั้นความจริงนี้จึงเป็นปัจจุบันธรรม พร้อมจะทำงานและแสดงผลจากผู้พาดำเนินอยู่เสมอไม่มีสถานที่กาลเวลา

สัมมาทิฏฐิ ได้แก่ความเฉลียวฉลาด ฝึกหัดสติ ฝึกหัดปัญญาให้คิดอ่านไตร่ตรอง เมื่อได้สัมผัสสิ่งต่าง ๆ ทางทวาร คือ ทางตาทางหูทางจมูกทางลิ้นทางกายและความรำพึงความคิดอ่านไตร่ตรองภายในใจ เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ

สัมมาสังกัปโป ความดำริชอบ ก็เป็นอาการแยกกันนิดเดียวเท่านั้น ดำริแล้วก็ต้องรำพึง ดำริชอบท่านว่าในความไม่พยาบาท ในความไม่เบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่น ดำริหรือเสาะแสวงหาทางออกจากกิเลสทั้งปวง แต่จะไม่อธิบายไปมากให้เสียเวลาเพราะต่างท่านก็พอเข้าใจกันอยู่แล้ว เช่น ดำริออกจากกาม กามก็คือความรักใคร่นั่นแหละ ดำริออกจากเครื่องผูกพัน อะไรผูกพัน ก็มีแต่กิเลสอย่างเดียวเท่านั้น ธรรมท่านมิได้ผูกมัดใครนี่นะ

ที่กล่าวมาท่านเรียกว่ามรรค **มคฺค อริยสจฺจํ** เป็นของจริงอย่างประเสริฐ **นิโรธ** ก็ **อริยสจฺจํ** คือกิริยาแห่งการดับทุกข์ที่มรรคประหัตประหารกิเลสประเภทต่าง ๆ สิ้นซากลงไปมากน้อย ความดับทุกข์อันเป็นตัวผลจากกิเลสสิ้นไปด้วยอำนาจของมรรคประหารก็ปรากฏขึ้นมาโดยลำดับ ความปรากฏขึ้นเช่นนี้ท่านเรียกว่า นิโรธ

ธรรมทั้งสี่ประเภทนี้มีอยู่ในกายในใจของเราทุกท่านไม่มีอะไรบกพร่อง นอกจากสัจธรรมสองประเภท เบื้องหลังนี้เท่านั้นยังมีความบกพร่อง แต่สามารถผลิตขึ้นได้ให้เต็มภูมิสำหรับผู้มีความสนใจใคร่ต่อการหลุดพ้นจากทุกข์โดยประการทั้งปวงอยู่แล้ว เช่น นักปฏิบัติเรา จึงไม่ควรคิดถึงกาลสถานที่เวล่ำเวลาให้เสียกาลไปเปล่า ๆ และงมเงาเกาหมัดโดยไม่เกิดผลเกิดประโยชน์ นอกจากจะสร้างความลังเลสงสัยและความรำคาญใจขึ้นมาแก่ตนเปล่า ๆ อันเป็นเรื่องของกิเลส จึงไม่ควรคิดให้เสียเวลา นอกจากคิดค้นลงในวงสัจธรรมที่กล่าวนี้ นี้แลเป็นธรรมเครื่องยืนยันมรรคผลนิพพาน สถานที่กาลเวลามิใช่เครื่องยืนยัน อย่าตะครุบเงาออกนอกสัจธรรมอันเป็นเครื่องยืนยัน

การรื้อถอนภพชาติก็คือการรื้อถอนกิเลสประเภทต่าง ๆ อันเป็นเชื้อของภพของชาติซึ่งฝังอยู่ภายในใจนี้แล ให้หมดไปโดยสิ้นเชิงไม่มีเหลือ นั้นแลชื่อว่าเป็นผู้หมดเชื้อแล้วภายในใจ ไม่ได้ไปหมดที่ดินฟ้าอากาศ ไม่ได้ไปหมดที่อดีตอนาคต กาลนั้น สถานที่นี่ หมดที่จิตอันเป็นสถานที่อยู่แห่งเชื้อซึ่งเป็นตัวพิษตัวภัยทั้งหลายนี้เท่านั้น หมดอยู่จุดนี้ ทุกข์อันสำคัญที่แสดงขึ้นจากสมุทัยก็แสดงขึ้นที่จิตนี้ สมุทัยผลิตทุกข์ก็ผลิตที่จิตนี้ ไม่ผลิตอยู่ที่กาลสถานที่เวล่ำเวลา จึงไม่ควรคิดให้เสียเวลา พิจารณาค้นคิดลงในวงสัจธรรมซึ่งมีอยู่ในกายในใจของเราอย่างสมบูรณ์นี้ นี่คือทางปฏิบัติเพื่อการถอดถอนสิ่งที่เป็นเสี้ยนเป็นหนามเป็นพิษเป็นภัยออกจากใจ ให้ทำความมุ่งมั่น ทำความเข้มแข็งมุมานะลงที่ตรงนี้

ทุกข์เราก็ไม่ได้สงสัยแล้วไม่ว่าจะเป็นประเภทการงานใด หรือทุกข์กับสิ่งใดอารมณ์ใด เราเคยได้รับมาเสียพอแล้ว ถ้าหากใจนี้เป็นสิ่งที่ถูกทำลายได้เหมือนสิ่งอื่น ๆ แล้ว จะไม่มีใจเหลืออยู่เลยแม้ดวงเดียวในสามโลกธาตุนี้ เพราะถูกทำลายจากกิเลสตัณหาอาสวะประเภทต่าง ๆ ที่มันผลิตเป็นตัวทุกข์ขึ้นมาเหยียบย่ำทำลายเรื่อยมา แต่จิตไม่ฉิบหาย เพราะจิตเป็นธรรมชาติที่เหนียวแน่นมั่นคงมาก และไม่เคยตายแต่ไหนแต่ไรมา จึงยังทรงตัวมาได้จนกระทั่งบัดนี้และควรแก่ธรรมทั้งหลาย

เพราะฉะนั้นการประกอบความพากเพียร จึงไม่ควรขยะแขยงต่อความทุกข์ความลำบากในการประกอบ จงมีความกระหยิ่มยิ้มย่องต่อการงานอันชอบธรรมเพื่อการหลุดพ้น นั้นเป็นทางที่ถูกต้องอันดีงามสำหรับผู้ทรงมรรค ได้แก่เครื่องดำเนิน ต้องดำเนินด้วยความขยันหมั่นเพียร

ศรัทธาหยั่งทราบแล้วดังที่ได้อธิบายมาแล้วว่า มรรคผลนิพพานไม่อยู่ในสถานที่อื่นใด นอกจากอยู่กับความรู้รู้อยู่เวลานี้ เป็นแต่เพียงถูกปิดบังหุ้มห่ออยู่ด้วยของปลอมทั้งหลายเท่านั้น ฉะนั้นประโยคแห่งความเพียรทุก ๆ ประโยคทุก ๆ ระยะ ทุก ๆ อิริยาบถทุก ๆ อาการเคลื่อนไหว จึงทุ่มกันลงที่นี่ ไม่คิดไม่ปรุงเรื่องลม ๆ แล้ง ๆ ให้เสียเวล่ำเวลา

นอกจากจิตดวงนี้ไปเกี่ยวข้องกับสิ่งใด ไปลุ่มหลงพัวพันรักชอบเกลียดโกรธกับสิ่งใด นั่นเป็นทางเดินของมรรคประเภทหนึ่งที่จะตามแก้ตามปลดเปลื้องกันด้วยปัญญา ไม่ว่าข้างนอกข้างใน พิจารณาแยกแยะกันให้ได้สัดได้ส่วนตามทางเหตุผล ให้ถึงหลักความจริงแล้วปล่อยวางกันเข้ามา

เพราะตามธรรมดาของจิตย่อมติดได้ทั้งนอกทั้งใน ทั้งใกล้ทั้งไกล อดีตอนาคต ไม่มีขอบเขตเหตุผลอันใดเลย มีแต่คิดไปเรื่อย ๆ รักไปเรื่อย ๆ ชังไปเรื่อย ๆ เกลียดโกรธไปเรื่อย ๆ แต่สติปัญญาเป็นธรรมชาติที่มีขอบเขตเหตุผล จับเข้าไปตรงไหน จ่อเข้าไปตรงไหนก็ได้เหตุได้ผลได้ความสัตย์ความจริงจากที่ตรงนั้น และปล่อยวางโดยลำดับเพราะอำนาจแห่งสติธรรม ปัญญาธรรมที่เป็นกฎเกณฑ์แห่งธรรมเครื่องปราบสิ่งไม่มีกฎเกณฑ์ทั้งหลาย

ฉะนั้นขอให้ทุกท่านตั้งหน้าประพฤติปฏิบัติ จะทุกข์ยากลำบากขนาดไหนก็เป็นเรื่องของผู้เข้าต่อสู้เพื่อเอาตัวรอดเป็นยอดคน คำว่ายอดคนก็คือยอดเรานั่นแล เราคือคน ๆ หนึ่ง เอาให้เห็นยอดคนในตัวเรานี่ซิ จะไม่ว้าวุ่นไปหายอดคนที่ใดอีก

ธรรมะพระพุทธเจ้าไม่ได้ประกาศไว้เพื่อผู้อื่นผู้ใด นอกจากผู้สนใจใคร่ธรรมและหวังความพ้นทุกข์ตามเสด็จพระพุทธเจ้าเท่านั้น ไม่ได้เพื่อผู้อื่นผู้ใดที่ไม่สนใจ ผู้ใดสนใจผู้นั้นแลจะมีธรรมสมบัติครองใจ นับแต่ขั้นแห่งความสงบ

การกล่าวถึงความสงบนี้ก็เคยได้กล่าวหลายครั้งหลายหน เฉพาะอย่างยิ่งในเวลาที่อดอาหาร จิตใจมีความละเอียดและสงบเยือกเย็นดีมาก สติตามความคิดความปรุงต่าง ๆ ได้ทัน ปรุงแต่งต่าง ๆ สติรู้ทันตามทัน ที่สุดสติกับจิตเลยกลายเป็นอันเดียวกันก็มี พอจิตปรุงขึ้นเรื่องใด สติจะตามรู้ทันที ๆ และดับไปพร้อม ๆ เพียงขั้นสมาธิที่มีความละเอียดก็สามารถรู้ทันในความเคลื่อนไหวของจิตที่คิดปรุงต่าง ๆ แต่เวลากลับมาฉันจังหันวันหนึ่งสองวันสามวันขึ้นไป จิตชักหยาบ สติไม่ทันความคิดปรุง เวลาอดวันหลังก็นำเอาเรื่องอดีตที่ผ่านไปแล้วนั้นมารำพึงรำพันอยากให้เป็นอย่างนั้น ๆ โดยไม่มีสติกำกับจิตใจดังที่เคยปฏิบัติมาในเวลาอดอาหารเที่ยวก่อนก็ไม่เกิดผล ทำให้เกิดความกังวลวุ่นวายได้พอดู

เพราะฉะนั้นผู้ปฏิบัติจงยึดหลักปัจจุบันธรรมเป็นสำคัญ อาการของจิตจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม อาการแห่งความเปลี่ยนแปลงนั้นท่านบอกไว้ชัด ๆ อยู่แล้วว่าเป็นอาการไม่ใช่ตัวจริง ตัวจริงคือผู้รู้ วันนี้จิตมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างนั้น ๆ อาการของจิตมีหยาบบ้างละเอียดบ้าง เป็นไปอย่างนั้น ๆ ให้ทราบตามอาการของมัน นี่คือผู้ฝึกจิตผู้สังเกตจิต แล้วตั้งลงในหลักปัจจุบันได้แก่สติ ให้ทำความรู้ตัวอยู่เสมอ สติ

เมื่อได้รับการบำรุงอยู่โดยสม่ำเสมอย่อมจะติดต่อสืบเนื่องกันไป จนกลายเป็นสัมปชัญญะขึ้นมาควรแก่การพิจารณาทางด้านปัญญา

เรื่องของการอดอาหารเคยทำมาแล้วพอทราบเรื่องว่ามันมีอาการต่าง ๆ กัน บางทีอดครั้งนี้เป็นอย่างนั้น แล้วอดครั้งนั้นเป็นอย่างนั้น เราไม่ทันอาการของจิตที่แสดงออกมาในแง่ต่าง ๆ กันทำให้เกิดความเสียใจได้ เช่น จิตเผลอไปก็เสียใจ จิตเผลอไปนาน ๆ ก็เสียใจ และอยากให้เป็นอย่างที่เคยเป็นมาแล้วตลอดไปไม่ยอมให้เปลี่ยนแปลงโดยที่สติไม่อยู่กับจิตก็เป็นไปไม่ได้ดังใจหวัง นี่คือความเข้าใจผิด เพราะฉะนั้นเพื่อความถูกต้องมันเผลอไปก็ได้เผลอไปแล้ว เราก็ทราบเรื่องว่ามันเผลอไปแล้ว ทีนี้เราจะตั้งสติให้คงเส้นคงวาอยู่ภายในจิต จะเผลอไปไหนไม่เผลอไปไหนก็จะรู้กันที่นี่ เป็นอย่างไรขึ้นมาก็ทราบกันที่ตรงนี้ นั่นจิตจะไม่ค่อยเผลอ แล้วจะทันกลมายาหรืออาการของจิตที่เปลี่ยนแปลงไปในแง่ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีโดยลำดับ นี่การกำหนดสติรักษาจิตให้สม่ำเสมอให้ทำอย่างนี้

ในขณะที่จิตมีความสงบพอประมาณหลังจากพักสงบแล้ว ให้พิจารณาคิดอ่านไตร่ตรองเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ เฉพาะอย่างยิ่งอสุภะอสุภังปฏิกูลโสโครก นี้เป็นยาจะระงับดับราคะตัณหา ความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม ความฟุ้งซ่านรำคาญเกี่ยวกับโลกสงสารได้เป็นอย่างดี ยาขนานนี้เหมาะสมกับโรคประเภทที่มันหยาบโลน ชอบวิ่งเต้นเผ่นกระโดดเข้าบ้านเข้าเมือง เข้ารูปนั้น เข้าเสียงนี้ เข้าสถานที่นั่นสถานที่นี่อยู่ไม่หยุดไม่ถอย ยิ่งกว่าสุนัขคะนองในฤดูหมาเป็นบ้า เพราะความเห็นว่าเป็นของสวยของงาม เห็นว่าเป็นของที่น่ารื่นเริงบันเทิง เห็นว่าเป็นสิ่งที่น่าชมชอบน่ารักใคร่ชอบใจน่าเพลิดเพลิน ราวกับจะไม่มีป่าช้าอยู่ในสิ่งนั้น ๆ ในสถานที่นั้น ๆ และกับตัวเองเลย เพราะฉะนั้นจึงต้องเหยียบเบรกห้ามล้อ และย้อนจิตเข้ามาพิจารณาอสุภะอสุภังในกายเรากายเขาเพื่อแก้โรคร้ายชนิดนี้

การพิจารณาอสุภะคือความไม่สวยงามภายในร่างกายเรา หรือร่างกายเขาเป็นสำคัญมาก ให้เห็นเป็นสิ่งที่น่าเบื่อหน่ายคลายความกำหนัดยินดีความรักใคร่ทั้งหลายนั้นเป็นความถูกต้องสำหรับแก้ราคะตัณหา เป็นความเหมาะสมสำหรับผู้จะบรรเทาและแก้กิเลสประเภททำคนให้เป็นบ้าสด ๆ ร้อน ๆ ไปโดยลำดับ พิจารณาได้ทั้งข้างในข้างนอกไม่ขัดกัน นี่แลธรรมสำคัญสำหรับผู้เริ่มปฏิบัติ ควรจะพิจารณาอันนี้ให้มาก จิตใจจะได้สงบเย็นไม่วุ่นวายส่ายแส่ อารมณ์นี้รุนแรงมาก รบกวนจิตใจมากและรบกวนได้ตลอดเวลา ทั้ง ๆ ที่ขณะนั่งสมาธิบังคับบัญชากันอยู่นั้น มันยังดิ้นยังดีดต่อหน้าต่อตามิหนำซ้ำยังลากเราไปได้ต่อหน้าต่อตา น่าโมโหไม่มีอะไรเกินกิเลสตัวนี้เลย รุนแรงมากมันจะหมอบลงไปสงบตัวลงไปด้วยวิธีการที่กล่าวนี้ และวิธีอดอาหารช่วยการบำเพ็ญ

เท่านั้น จึงควรนำมาใช้เสมอ อย่าปล่อยวิธีนี้ถ้าไม่อยากให้มันลากเข้าหลุมมูตรคูถต่อหน้าต่อตา ต้องปราบให้หนักมือนะกิเลสตัวดื้อด้านรุนแรงนี่ อย่าออมแรงเป็นอันขาด

ความจริงเต็มตัวเราอยู่แล้ว นั่งอยู่นี้ทั้งหมดก็คือกองเนื้อกองหนังกองกระดูกกองปฏิกูลโสโครกด้วยกันทั้งนั้น หาชิ้นใดที่ว่าเป็นของสวยงามของสะอาดดังที่กิเลสตัวจอมปลอมมันหลอกลวงนั้นมีที่ไหน มันไม่มี มีแต่ความจริงดังที่กล่าวนี้ เพียงดูตัวของเรานี้ก็รู้แล้ว นั่งอยู่นี้ก็คือกองอสุภะแต่ละกอง ๆ กองปฏิกูลโสโครกเต็มเนื้อเต็มตัวทั้งภายนอกภายในไม่ยกเว้น เพราะฉะนั้นสิ่งที่มาเกี่ยวข้องกับร่างกาย เช่น เสื้อผ้า สบง จีวร ที่อยู่ที่อาศัย จึงต้องได้ซักได้ฟอกได้ชะล้างได้เช็ดได้ถู เพราะสิ่งนี้มันกระจายความปฏิกูลความน่าเกลียดของมันออกไปสู่สิ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตน จึงกลายเป็นของสกปรกไปตาม ๆ กันหมด ต้องได้ซักได้ฟอกได้เช็ดได้ล้างได้ถูอยู่เสมอ กายมันแสดงให้เห็นชัดอยู่เช่นนี้ นี้คือความจริง จงพิจารณาให้ลงสู่ความจริง ใจจะได้สบายหายห่วง

พูดเรื่องความแปรสภาพเรายังไม่เห็นได้ชัด ก็เอาเรื่องความทุกข์เข้ามาพิจารณาซิ เวลาไหนที่ร่างกายมันแสดงความสุขให้เรานั้นเคยมีไหม ไม่เห็นมี จะมีบ้างก็เวลาสัมผัสสัมพันธ์เกี่ยวกับการบริโภคอาหารคาวหวานเท่านั้น ปรากฏนิด ๆ ผ่านเข้าไปนิดหน่อย ว่าหวานบ้าง ว่าอร่อยบ้างก็ว่าเป็นสุข อะไรก็ตามสิ่งที่ธาตุขันธ์มันชอบก็มีความสุขนิด ๆ ตามปกติที่อยู่เฉย ๆ มันไม่แสดงความสุขให้เราเห็นเลย แต่ความทุกข์นั้นเต็มตัว มีได้ทุกระยะ ทั้งคนปกติทั้งคนเจ็บไข้ได้ป่วย นั่งนานมันก็เจ็บ ยืนนานมันก็ปวด นอนนานมันก็ทุกข์ มีแต่อาการของทุกข์เต็มตัวบีบบังคับอยู่ มันมีความสุขที่ไหน เราเสกสรรเอาเฉย ๆ ว่าสบายดีเหรอ ก็คือทุกข์ไม่แสดงอย่างโลดโผนรุนแรงให้เราเห็นเท่านั้น จึงว่าสบายดีเหรอ แล้วก็ตอบว่าสบายดี ความจริงก็คือตัวไม่สบายนั้นแลมันเต็มอยู่ในตัวเราตัวเขาผู้ว่าสบายดี มีแต่ลม ๆ แล้ง ๆ ออกมาพูดกันถามกันเฉย ๆ หาความจริงไม่เจอ

จงพิจารณาแยกออกเป็นสัดเป็นส่วน เอ้า สมมุติเราดูกายของเรานี่ เวลาตายเป็นอย่างไร อันใดที่จะไม่เน่าเปื่อยพุพองลงไปมีเหรอ นับตั้งแต่บนศีรษะผมก็ร่วงพังทลายลงไปเพราะความเปื่อยยับยั้งตั้งตัวไว้ไม่ได้ อันนั้นก็เปื่อยอันนี้ก็พัง พังลงไป ๆ อันไหนที่เป็นส่วนอ่อนที่ควรจะเปื่อยลงไปได้ง่ายมันก็เปื่อยลงไป เช่น หนัง เนื้อ เปื่อยลงไป ๆ เอ็นเปื่อยลงไปขาดลงไป เมื่อไม่มีอะไรชิ้นใดติดต่อยึดเหนี่ยวกันไว้แล้ว ร่างกายทั้งร่างนี้มันก็กองลงไปเต็มอยู่ในดินหมดให้เห็นอย่างชัดเจน ขณะที่มันเปื่อยพังลงไปนั้นมันมีความสวยงาม มีกลิ่นที่หอมชวนให้ชมให้ดมที่ไหน มันมีแต่ของปฏิกูลโสโครกหมดทั้งร่างนี้ แล้วมันมีหญิงมีชายที่ตรงไหน มันมีแต่ธรรมชาติอันตายตัวของมัน คือเป็นของปฏิกูลอยู่ในระยะนั้น ๆ เหมือนกันหมด

นี่คือการพิจารณาให้เห็นความจริงของมัน จิตใจย่อมเบื่อหน่ายคลายความกำหนัดยินดี คลายความสำคัญมั่นหมายว่าเราว่าของเรา ว่าสวยว่างาม จิตต้องคลายตัวออกโดยลำดับ เมื่อปัญญาเข้าถึงไหน ปัญญาขั้นใดก็เป็นความจริงตามขั้นของตน ปัญญาเข้าถึงไหนความจอมปลอมที่ทำให้ยึดมั่นถือมั่นสำคัญผิดนั้น ก็สลายตัวลงไป ๆ จนกระทั่งร่างกายทุกส่วนพังทลายลงไปหมด ผลที่เด่นชัดก็คือกองกระดูกเกลื่อนแผ่นดิน นั่นหรือเรา นั่นหรือของเรา นั่นหรือเขา นั่นหรือของเขา นั่นหรือสัตว์ นั่นหรือบุคคล นั่นหรือหญิง นั่นหรือชาย กองกระดูกเกลื่อนแผ่นดินนั่นหรือที่พึงใจรักชอบ

เมื่อเนื้อหนังมังสังตลอดถึงอวัยวะภายในเปื่อยพังไปหมดแล้ว สิ่งที่เห็นชัดเจนเพราะเป็นของแข็งที่ค่อยเสื่อมคลายหรือว่าทลายลงไปเป็นดินเป็นธาตุเดิมนั้น มันเป็นไปอย่างเชื่องช้า จะเห็นอันนี้ชัดเจนกว่าสิ่งอื่น ๆ เป็นกองกระดูกทั้งกอง นี่ท่อนแขน นี่ท่อนขา นี่กระดูกอวัยวะส่วนนั้น ๆ นี้กระดูกซี่โครง นี้กระดูกสันหลัง นั้นกระดูกกะโหลกศีรษะ บรรยายดูเรื่องของเรานั่นแหละ แล้วดูซิที่นี่อันไหนที่เป็นเรา อันไหนเป็นของเรา อันไหนเป็นที่น่ารักน่าชอบน่ากำหนัดยินดี ในบรรดาสิ่งที่เห็นอยู่ชัด ๆ นี้ นี่คือปัญญาคลี่คลายดูดังนี้ จะแก้ตัวจอมปลอมได้โดยลำดับ ราคะตัณหาจะดับสนิทด้วยวิธีการนี้

กำหนดดูซิ กิเลสมันหลอกมันเสกสรรปั้นยอตบตาให้เราเชื่อทั้ง ๆ ที่มันไม่มีความจริงเรายังเชื่อมันได้ นี้ปัญญาเป็นผู้คลี่คลายหาความจริง เราทำไมจะคลี่คลายไม่ได้และเชื่อความจริงตามปัญญาไม่ได้ดังที่กล่าวมานี้ คลี่คลายลงไปถึงเรื่องความสลายความแตกความทำลาย ความเน่าเฟะลงไปหมดทั้งข้างหน้าข้างหลัง ข้างบนข้างล่าง ข้างซ้ายข้างขวา เน่าไปด้วยกัน ๆ เปื่อยไปด้วยกัน นี่คือความจริง พ้นนี้ไปไม่ได้สัตว์ตัวใด บุคคลผู้ใดก็ตามเวลาตายแล้วเป็นอย่างนี้ทั้งนั้น จึงเรียกว่าความจริง ยังเป็นอยู่มันก็เป็นให้เห็นชัด ๆ อยู่เช่นนี้ เวลาตายยิ่งเพิ่มความชัดเจนมากขึ้นจนไม่อาจมองดูได้นั่นแล จะนอนให้กิเลสมันตบหูตบตาเคลิบเคลิ้มหลงใหลอยู่ทำไมเมื่อทางออกยังมีอยู่

กำหนดลงไปทุกชิ้นทุกส่วน อันไหนที่จะควรเปื่อยลงไปก่อน พังลงไปก่อน ขาดลงไปก่อน มันก็ขาดลงไปตามลำดับลำดาของมัน ผลสุดท้ายก็เหลือแต่กระดูก มองไปไหนมีแต่กระดูกแล้วเป็นยังไง น่ารักใคร่ชอบใจที่ไหน จากนั้นเครื่องยึดคือเส้นเอ็นมันก็เปื่อยของมันลงไป หาที่ยึดกันไม่ได้ก็ขาดพังทลายลงไปกองกันอยู่ ข้อมือแต่ละข้อ ข้อเท้าแต่ละข้อ กระดูกต่อกันแต่ละชิ้นละอันขาดจากความติดความต่อ เพราะไม่มีเครื่องยึดเหนี่ยวผูกพันกันไว้ เมื่อเส้นเอ็นพังไปหมดและเปื่อยไปหมดแล้วเหลือแต่กองกระดูก นั่นแลกองกระดูกดูเอาจะฝืนความจริงไปไหน

คนทั้งคนเป็นอย่างนี้เหรอ นั่นละความจริง ความจริงเป็นขั้นๆ นี่คือความจริงขั้นหนึ่ง จริงไปเป็นลำดับลำดา พิจารณาจนจิตมีความสลดสังเวชตัวเอง นี่ละคือความจริง เมื่อพิจารณาถึงความจริง ใจสลดสังเวช ใจเบาหวิวๆ ผลสุดท้ายทั้งๆ ที่เราพิจารณาร่างกายของตัวเอง ทั้งขณะที่กำลังพิจารณาร่างกายกำลังเปื่อยพังลงไปๆ ทั้งขณะที่ขาดพังทลายลงไปจนเป็นกองกระดูก เราพิจารณาร่างกายของเราอยู่นั่นแล ขณะนั้นความรู้สึกทางร่างกายหายไปหมด ไม่ปรากฏเลยว่าไปอยู่ที่ไหน เหลือแต่ความรู้กับภาพที่ปรากฏอยู่เท่านั้น จิตใจไม่มีอะไรจะเบายิ่งกว่านั้น ทั้งความสลดสังเวชน้ำตาร่วง ทั้งที่สิ่งเหล่านั้นมันก็พังทลายลงไป น้ำตามันก็ร่วงของมัน นี่แลน้ำตาที่มีคุณค่า น้ำตาที่มีราคา น้ำตาที่เป็นอรรถเป็นธรรม น้ำตาที่เป็นน้ำสำหรับลบล้างน้ำมหาสมมุติมหานิยม นี่เรียกว่าน้ำตาที่จะก้าวเข้าสู่อมตธรรม น้ำตาประเภทนี้จะเป็นน้ำอมตธรรมได้ พิจารณาลงไป วันนี้เทศน์ย้ำกายวิภาคในแง่ต่างๆ มาก เพื่อความเข้าใจอันถูกต้องและแน่ใจแก่ท่านนักปฏิบัติทั้งหลาย

พิจารณาอย่างนี้แล้ว เอ๊า วันหลังพิจารณาอีกแต่อย่าคาดนะ อย่าคาดว่าจะให้เป็นอย่างวันนั้นๆ เอาภาพวันนั้นมาให้เป็นอย่างปัจจุบันนี้อย่าทำ ผิด กำหนดลงไปในวงปัจจุบันมันจะเห็นอาการใด วันนี้จะมีลักษณะเช่นไร ให้มันเห็นตามหลักความจริงในปัจจุบันๆ ในขณะที่พิจารณานั่นแล นั่นแลถูกต้อง อย่าคาด สิ่งที่เป็นไปแล้วก็เป็นไปแล้ว วันนี้จะพิจารณาอย่างนี้ เอ๊า จะเป็นยังไงให้เห็นตามความจริงในเวลาปฏิบัติโดยเฉพาะ ไม่คาดไม่หมายผลที่ผ่านมาแล้ว พิจารณารู้เอาใหม่หาเอาใหม่ การเห็นจะเปลี่ยนแปลงเป็นสภาพใดอาการใด แปลกต่างกันไปอย่างไรก็ตามด้วยการพิจารณาทางด้านปัญญาแล้ว เป็นความจริงด้วยกันทั้งนั้น ไม่ผิด จะต่างกันในอาการที่เห็นก็ไม่ผิดกันในหลักความจริง การพิจารณาร่างกายทำอย่างนี้ ผู้ชอบพิจารณาอย่างนี้จะเป็นผู้ได้ทั้งความสงบ ได้ทั้งความแยบคายทางด้านปัญญา และจะได้หลักยึดภายในจิตใจ

การแนะนำสั่งสอนก็สั่งสอนตามหลักความจริงแท้ๆ ผู้ปฏิบัติตามหลักความจริงที่กล่าวมานี้ ซึ่งความจริงเหล่านี้ก็มีกับทุกคน เครื่องมือที่จะพิจารณาให้เห็นหลักความจริงเหล่านี้ก็มีอยู่ด้วยกัน ทำไมจะไม่รู้ทำไมจะไม่เห็น ทำไมจะไม่เป็น ต้องเป็นโดยไม่ต้องสงสัย นี่ล่ะการเบิกทาง การลบล้างทุกข์ สมุทัย ภายในใจ ลบล้างด้วยวิธีการเหล่านี้ไปโดยลำดับ จนกระทั่งสติปัญญามีความแก่กล้าสามารถเพียงพอแล้ว คำว่าธรรมๆ นั้นไม่ต้องถาม จิตเท่านั้นจะเป็นผู้รู้ธรรมและทรงอรรถทรงธรรมเช่นเดียวกับเคยแบกหามกองกิเลสมาเป็นเวลานาน และแบกกองทุกข์ซึ่งเป็นผลของกิเลสมาเป็นเวลานานนั่นแล อะไรจะรู้ยิ่งกว่าจิตไม่มีในโลก

การประพฤติปฏิบัติการพินิจพิจารณานั้นเป็นมรรค เป็นสาเหตุที่จะได้รับธรรมทั้งหลายอันเป็นส่วนผลปรากฏขึ้นที่ใจ ทำไมใจจะรับไม่ได้ ใจเป็นภาชนะที่เหมาะสมอย่างยิ่งอยู่แล้วกับธรรมทั้งหลาย พิจารณาให้จริงให้จังนักปฏิบัติเรา งานรื้อถอนวัฏจักรวัฏจิตเป็นงานสำคัญมาก ถ้าพูดตามเรื่องของกิเลสมันไม่มีอะไรง่ายแหละ ขึ้นชื่อว่าการบำเพ็ญตนเพื่อจะแยกทางจากกิเลสแล้วเป็นเรื่องยากทั้งนั้น เพราะกิเลสเป็นข้าศึกกิเลสเป็นผู้กีดขวาง กิเลสเป็นผู้เกลี้ยกล่อมให้ว่ายากให้ว่าลำบากลำบน ทำให้จิตเป็นกังวลวุ่นวายไปในแง่ต่าง ๆ อันจะทำความเพียรให้ด้อยลงและสิ้นไป กลายเป็นเรื่องของกิเลสเสียทั้งมวล จงพากันระวังไว้เสมอ กลมายาของกิเลสเป็นเช่นนี้ นี่เคยเป็นมาแล้วจึงได้นำมาสอนหมู่เพื่อน ไม่งั้นจะถูกมันตบตาเอา

ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวแล้วเตือนเล่าว่า ไม่มีอุบายไม่มีอะไรจะละเอียดแหลมคมยิ่งกว่าอุบายกลมายาของกิเลส ในสามโลกธาตุนี้จะมองเห็นตัวกิเลสได้ยากที่สุด ถ้าไม่ใช่ผู้หนักในอรรถในธรรม เชื่อเป็นเชื่อตายต่อพระพุทธเจ้าจริง ๆ เพราะกิเลสเคยเชื่อมันมานาน ผลมีแต่ถูกดัดสันดานเรื่อยมา ธรรมพาเป็นก็เป็นพาตายก็ยอมตายกับธรรม ไม่ยอมตายกับกิเลส ถ้าอย่างนี้จะเห็นตัวกิเลสและฆ่ากิเลสได้ไม่สงสัย เอ๊า เป็นก็เป็น ตายก็ตาย ทุกข์ก็ยอมรับ ผลก็ปรากฏขึ้นมาพอฟัดเหวี่ยงกันไป ต่อสู้กันไป ต้านทานกันไป กิเลสที่มีกำลังมากแต่ก่อนก็ค่อยอ่อนลงไป เพราะธรรมเครื่องต้านทานมีกำลังมากภายในใจ ยิ่งธรรมมีกำลังมากเพียงไร สิ่งจอมปลอมทั้งหลายก็ยิ่งอ่อนตัวลงไป ๆ การที่สิ่งเหล่านั้นอ่อนตัวลงไปมากเพียงไร ยิ่งเห็นได้ชัดภายในสติปัญญาของเราว่า สิ่งเหล่านี้เป็นกลมายาหลอกหลอนมาเป็นระยะ ๆ ระยะนี้หลอกอย่างนี้ ระยะนั้นหลอกอย่างนั้น สติปัญญายิ่งตามต้อนเข้าไปไม่หยุดไม่ถอย

คำที่ว่าลำบากยากเย็นเข็ญใจนั้นก็จางไป ๆ สุดท้ายคำว่าขี้เกียจ คำว่าอ่อนแอ คำว่าทุกข์ว่าลำบากเพราะการประกอบความเพียรนั้นไม่ปรากฏเลย เพราะกิเลสประเภทนี้มันสิ้นซากไป มีแต่จะเอาท่าเดียวเพราะเห็นโทษของมันประจักษ์ใจว่าเป็นข้าศึกแก่ใจทั้งนั้น ไม่เคยมีกิเลสตัวใดทำจิตใจให้มีคุณค่าสง่างาม และมีความสุขความสบายพอเป็นที่แน่ใจได้แม้ตัวเดียว

ส่วนธรรมปรากฏขึ้นมากน้อยเป็นที่อบอุ่นเป็นที่เย็นใจ เป็นที่ไว้ใจได้ทุกขั้นของธรรมที่ปรากฏขึ้นภายในใจ เมื่อเป็นเช่นนั้นทำไมจะเทียบเหตุเทียบผล เทียบความหนักความเบา ความได้ความเสีย ความสุขความทุกข์ระหว่างธรรมกับกิเลสไม่ได้อย่างถึงใจเล่า เมื่อธรรมถึงใจแล้วกิเลสต้องหมอบ ความเพียรและธรรมเมื่อถึงขั้นนี้แล้วคำว่าอ่อนแอเป็นต้นจึงไม่ปรากฏ ความขยันหมั่นเพียรก็เป็นไปเองไม่ต้องบังคับบัญชา เป็นอัตโนมัติภายในตัวเองเพราะความมุ่งมั่นเป็นกำลังสำคัญ เพราะความเห็นแจ้งเห็นชัด

ในคุณค่าแห่งธรรมที่รู้แล้วเห็นแล้วประจักษ์ใจหนึ่ง เพราะความเห็นโทษของกิเลสประเภทต่าง ๆ ที่บีบคั้นหัวใจมาเป็นเวลานานหนึ่ง

การเห็นโทษของกิเลสอย่างถึงใจ กับการเห็นคุณค่าของธรรมอย่างถึงใจ ย่อมเป็นการเพิ่มกำลังแห่งความพากเพียร เพื่อขยับตัวเข้าประชิดติดพันกับกิเลสโดยลำดับจนถึงไหนถึงกัน เป็นกับตายไม่สำคัญ สำคัญที่เอาตัวให้หลุดพ้นจากกิเลสโดยถ่ายเดียว เพื่อความรู้แจ้งแทงทะลุตามเสด็จพระพุทธเจ้าให้ทันในปัจจุบันจิตนี้ ไม่ต้องไปคาดกาลโน้นสถานที่นี่ เวล่ำเวลาโน้นเวลานี้ เพราะความจริงเห็นเด่นชัดอยู่แล้วภายในใจ นี่คือการเปิดทางมรรค กิเลสก็ดับไปในขณะเดียวกันตามลำดับของมรรคที่มีกำลัง

นิโรธคือผลพลอยได้จากการดับของกิเลสและกองทุกข์ ไม่ใช่นิโรธต้องทำงานเหมือนมรรค ได้แก่สติปัญญาที่ทำงานฆ่ากิเลส นิโรธเป็นผลพลอยได้ เช่นเดียวกับทุกข์ที่ปรากฏขึ้นมานั่นแล ทุกข์ไม่ได้ทำงาน กิเลสสมุทัยเป็นผู้ทำงานผลิตทุกข์ ทุกข์ด้วยอำนาจของกิเลสเป็นผู้ผลิต

นี่ละการประกอบความเพียร ให้พึงพากันเข้าใจไว้ ขณะที่ความเพียรหนัก ๆ หนักก็ช่าง งานทุกประเภทที่เราเคยผ่านมาต้องมีหนักมีเบา มีงานหยาบงานละเอียด งานของจิตก็เหมือนกันเช่นนั้น แต่งานของจิตนี้มีการสิ้นสุดหลุดพ้นไปได้ เมื่อถึงขั้นกิเลสหมอบราบหมดแล้ว ไม่มีกิเลสตัวใดเหลืออยู่ภายในจิตใจนี้แล้ว งานก็หยุดไปเองนั้นแล งานคือความพากเพียรที่เคยได้รับความทุกข์ความลำบากยากเย็น เพราะการต่อสู้กับกิเลส ย่อมสิ้นสุดกันลงในขณะที่กิเลสสิ้นซากไปจากใจ

ตามหลักธรรมท่านว่า **วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ,กตํ กรณียํ** เสร็จแล้วงานที่ได้ฟาดฟันหั่นแหลกกับข้าศึกที่เต็มอยู่ภายในใจได้สิ้นสุดลงแล้ว **วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ** พูดให้เต็มเม็ดเต็มหน่วยให้ถึงใจก็ว่า งานของนักรบจบพรหมจรรย์ได้สิ้นสุดลงไปแล้วด้วยชัยชนะอย่างเต็มภูมิ งานนอกนั้นท่านไม่ถือว่าสำคัญเหมือนงานฆ่ากิเลสในวงของพระผู้ออกสู่สนามรบ เพื่อรบพุ่งชิงชัยกับกิเลสเลย งานฆ่ากิเลสในครั้งพุทธกาลท่านถือกันจริง ๆ กิเลสในครั้งนั้นคงดุร้ายมาก ต้องทำการปราบปรามกันอย่างหนัก ในตำราส่วนมากแสดงแต่วิธีต่อสู้กับกิเลส ฆ่ากิเลสแทบทั้งนั้น

กิเลสสมัยนี้คงไม่ดุร้ายเหมือนสมัยพุทธกาล แม้ไม่ได้ปราบมันก็ดูว่าอยู่สบายดีไม่ต้องเข้มงวดกวดขันเหมือนครั้งนั้น ก็เห็นพระกรรมฐานเราอยู่สบายนี่ ยิ่งพระวัดป่าบ้านตาดด้วยแล้วสบายมากจนจะเน่าเปื่อยไปเอง กิเลสก็ไม่ดุร้ายราวี ใครอยากสบายก็ควรมาอยู่วัดป่าบ้านตาด อาจได้วิมานทั้งเป็นไม่ต้องขวนขวายให้ลำบาก วัดนี้กิเลสก็บอกนอนสอนง่าย พระขี้เกียจทำความเพียรขึ้นเขียงคอยอยู่ กิเลสก็สนุกนอนไม่ตื่น ไม่มาสับยำเป็นอาหารบ้างเลย กิเลสก็ขี้เกียจเป็นเหมือนพระ อยู่ด้วยกันได้แบบญาติสนิท

มิตรที่รัก ไม่รังแกทำลายกัน กิเลสสมัยนี้ดีน่าชม ใครอยากได้ของดีไว้ชมไว้โชว์ให้ขี้เกียจมาก ๆ ขยันแต่กินกับนอนเป็นพอ

งานทางศาสนาคืองานแก้งานถอดถอนกิเลส ซึ่งเป็นงานรากแก้วของศาสนาโดยแท้ เป็นงานสำคัญมากในวงศาสนา ไม่ได้หมายถึงงานก่อสร้าง งานขวนขวายด้านวัตถุงานนั้นงานนี้ว่าเป็นงานสำคัญของศาสนา นั้นเป็นปริยาย เศษเดนของงานแก้กิเลสงานฆ่ากิเลส

พระมาจากคนก็จำเป็นต้องมีที่อยู่ที่อาศัย ท่านจึงเรียกว่าปัจจัยสี่ จีวรได้แก่เครื่องนุ่งห่ม บิณฑบาตอาหารความเป็นอยู่สำหรับเยียวยาธาตุขันธ์พอให้เป็นไปในวันหนึ่ง ๆ เพื่อการประพฤติพรหมจรรย์ เสนาสนะก็ที่อยู่ที่อาศัย เช่น กุฏิ กระต๊อบ ร่มไม้ชายป่า ในถ้ำ เงื้อมผา เรียกว่าเสนาสนะ คิลานเภสัช คือยาแก้โรคแก้ภัยแก้กันไปตามความจำเป็นเท่าที่เห็นว่าควรแก้ไขก็แก้ไขกันไป สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องอาศัยเท่านั้น ไม่ได้บอกว่าเป็นรากแก้วหรือเป็นรากเหง้าเค้ามูลอันแท้จริงของศาสนา

ปัจจัยทั้งสี่นี้เป็นสิ่งที่ประชาชนนักใจบุญทั้งหลายพร้อมอยู่แล้ว เพื่อทำบุญให้ทานอย่างไม่อัดไม่อั้น เพื่อส่งเสริมผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เพื่อความพ้นทุกข์ เพื่อความเป็น **ปุญฺญกฺเขตฺตํ** เนื้อนาบุญของโลก เขาพร้อมเสมอ แม้เขาทำไม่ได้เขาก็ยินดีเคารพเลื่อมใส อยากกราบไหว้บูชา อยากถวายจตุปัจจัยไทยทานต่อท่านผู้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติอันเป็น **สุปฏิ...,อุชุ...,ญาย...,สามีจิปฏิปนฺโน** เป็น **ปุญฺญกฺเขตฺตํ** คือเป็นเนื้อนาบุญของโลก โลกต้องการโดยทั่วกันไม่มีใครรังเกียจของดีพระดี เฉพาะอย่างยิ่งโลกชาวพุทธเราพอใจอย่างยิ่ง ผู้ไม่สนใจศาสนาพุทธเขาก็หาทางตำหนิไม่ได้

ถึงเขาตำหนิ เมื่อเราอยู่ดีแล้วมันก็เป็นเพียงลมปากสกปรกห้ามไม่ได้ เพราะโลกนี้มีทั้งดีทั้งชั่ว จิตใจมีทั้งใจดีใจชั่ว จึงมีทั้งคนดีคนชั่ว ถือเป็นประมาณไม่ได้ เอาตัวของผู้ปฏิบัติธรรมนี้แลเป็นประมาณของตัวเอง นำธรรมเข้ามาเป็นเครื่องวัดเครื่องตวงถูกผิดที่ตรงไหนแก้ตรงนั้น การตำหนิติชมตัวเองไม่กระเทือนโลก นอกจากเป็นผลดีแก่ตัวเราเองซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบตัวเอง

เรื่องปากของคนนั้น อันไหนที่จะเป็นคติ เป็นผลดีแก่การพิจารณา การบำเพ็ญการทำประโยชน์ของเรา นำเข้ามาเป็นเครื่องส่งเสริม อันใดที่จะมาตัดทอนความดีของเราให้ด้อยลงไปทั้ง ๆ ที่หาความจริงไม่ได้ สิ่งนั้นให้ตัดทอนออกไป จึงชื่อว่าเป็นผู้ฉลาดปฏิบัติตนรักษาตน นี่นักปฏิบัติให้รอบตัวเช่นนี้ รักษาตัวอย่างนี้ย่อมถูกทาง

งานภาวนานี้แหละเป็นงานสำคัญของพวกเรานักปฏิบัติ ไม่มีงานอื่นใดยิ่งกว่างานนี้ ไม่มีอะไรจำเป็นยิ่งกว่างานนี้ งานนี้เป็นสิ่งจำเป็นประจำตัวตลอดเวลาอิริยาบถเพราะเคยจมมาแล้วในวัฏสงสาร ซึ่งเป็นมาด้วยความทุกข์ความทรมานทั้งนั้น ไม่ได้

เป็นมาด้วยความรื่นเริงบันเทิง มีความสุขความสบายพอให้ตายใจ มีแต่แบบสุขกับทุกข์เจือปนกันมา มากกว่านั้นก็มีแต่ความทุกข์ความทรมานด้วยกิเลสเป็นเชื้อไฟเผาจิตใจมาตลอด ขึ้นชื่อว่ากิเลสอันเป็นเชื้อของไฟแล้ว จะอยู่ในภพใดก็ต้องมีเผาลนกันตามภพชาติของตนอยู่นั่นแล จงฟาดฟันลงไปให้มันแหลกหมดไม่มีอะไรเหลือเป็นเชื้อแม้นิดเดียวเลยนั้น อยู่ไหนอยู่เถิด จะไม่มีจิตดวงใดเสมอด้วยจิตดวงนั้น จะไม่มีจิตดวงใดที่สงบราบคาบปราศจากสมมุติเครื่องก่อกวนใด ๆ ทั้งสิ้นยิ่งกว่าจิตดวงนั้น ถ้าว่าอิสระก็ไม่มีอะไรเกิน สามโลกธาตุนี้เป็นสมมุติทั้งมวล จิตดวงที่บริสุทธิ์นั้นหาสมมุติก่อกวนไม่ได้แล้วจะเอาสมมุติตัวใดเข้าไปเหยียบย่ำทำลายจิตประเภทนั้นได้ล่ะ พูดแล้วย้ำเล่าผู้ฟังถึงใจบ้างหรือเปล่าก็ไม่รู้ ผู้เทศน์จะหมดลมปากอยู่แล้ว ยังไม่มีอะไรกระเตื้องบ้างหรือ

นี่พูดแห่งผลการประพฤติปฏิบัติมาด้วยความลำบากลำบน ตะเกียกตะกายจะเป็นจะตายก็ฟาดฟันกันมาสู้กันมา ผลรายได้เป็นเช่นนี้ คุ้มค่า ประเสริฐสุด

ความทุกข์อย่างอื่นเราเคยทุกข์มาแล้ว ทุกข์เพราะความเพียรทำไมเราจะท้อถอยเพราะมันเป็นทุกข์ประเภทเดียวกัน แต่ผลต่างกัน เราทุกข์ด้วยความชอบธรรม สุขคือผลจึงเป็นไปด้วยความชอบธรรม เอาให้จริงให้จังนักปฏิบัติ ให้มีหลักมีเกณฑ์ภายในใจอย่าทำแบบลุ่ม ๆ ดอน ๆ ทั้ง ๆ ที่ครูบาอาจารย์สั่งสอนอย่างเป็นอรรถเป็นธรรม ถูกต้องแม่นยำกับหลักการปฏิบัติและการแก้กิเลสทุกประเภทไป ไม่มีอะไรที่น่าสงสัยในการสั่งสอน นอกจากเป็นเรื่องของตัวเองที่ทำให้เหลว ๆ ไหล ๆ ตามนิสัยของกิเลสฝังใจ มันจึงเอาจริงเอาจังกับอะไรไม่ได้ ก็เมื่อจิตหาความจริงจังไม่ได้ภายในตัว เราจะเอาความจริงจากที่ไหนจากอะไร ไม่ว่าจะไปเกิดในภพใดชาติใดมันจะมีตั้งแต่เรื่องของกิเลสพัวพันผูกมัดจิตใจอยู่ตลอดไป

เราก็เคยทุกข์เพราะการถูกผูกมัดมาแล้วสงสัยที่ไหนอีก พอจะไปวิเศษวิโสกับภพนั้นชาตินี้ นอกจากวิเศษเพราะความไม่เกิดเนื่องจากความสิ้นกิเลสโดยประการทั้งปวงแล้วเท่านั้น ในหลักธรรมท่านกล่าวว่า **ทุกฺขํ นตฺถิ อชาตสฺส** ทุกข์ไม่มีแก่ผู้ไม่เกิดนั่น คือผู้ไม่เกิดเพราะหมดเชื้อแล้วนั่นแล ไม่ใช่ผู้สูญ สูญยังไง ความบริสุทธิ์เป็นความบริสุทธิ์ เอาความสูญมาจากไหน ความสูญเป็นเรื่องของสมมุติ เป็นเรื่องของจำพวกอุตริแบบด้นเดาเกาหมัดต่างหาก พวกนี้เป็นพวกสังหาร เป็น **สรณํ คจฺฉามิ** ได้อย่างไร อันนั้นมีอันนี้สูญมันเป็นเรื่องของสมมุติ วิมุตติจิตเป็นสมมุติเมื่อไร จะเอาความสูญความสิ้นความสูญความมีมายุ่งกับวิมุตติได้ยังไง มีก็แบบบริสุทธิ์ ถ้าว่าสูญก็สูญแบบบริสุทธิ์ไม่ได้สูญไม่ได้มีแบบโลกสงสาร หากจะให้ชื่อให้นามก็เป็นอย่างนั้น ธรรมนั้นอยู่เหนือโลก เอาโลกเข้าไปเหยียบย่ำทำลายธรรมชาติที่เหนือโลกได้อย่างไร ความมีอยู่กับความสูญไปเป็นเรื่องของโลกสมมุติ ความบริสุทธิ์เป็นธรรมเหนือโลกสมมุติ เอามายุ่ง

กันทำไม ทำให้รู้ซิ งมเงากันอยู่ทำไม ตัวจริงมีอยู่ จงเอาให้รู้ให้เห็นซินิพพาน ทนสงสัยไร้ประโยชน์ไร้ความหวังอยู่ทำไม เราไม่ใช่โมฆบุรุษ

การฝึกหัดใจ อยู่ไหนให้มีสตินี้สำคัญมาก เราพูดข้ามสติไปไม่ได้ ข้ามปัญญาไปไม่ได้ สติปัญญาเป็นสำคัญมากทีเดียว เดินไปไหนมาไหนก็ตาม แม้ที่สุดบิณฑบาตก็ให้มีสติ รับบาตรก็มีสติอยู่กับตัว จะพิจารณาเป็นธาตุก็ได้ในการรับบาตร ทั้งผู้รับผู้ใส่บาตรทั้งข้าวแลกับ จะพิจารณาอะไรก็แล้วแต่ เคยกำหนดอะไรอยู่เราจะกำหนดธรรมบทนั้นอยู่ประจำใจก็ได้ มีสติเป็นเครื่องประคับประคอง นั้นแลท่านเรียกว่าบิณฑบาตเป็นวัตร คือวัตรปฏิบัติ เดินบิณฑบาตก็เป็นข้อปฏิบัติ ขณะรับบาตรก็เป็นข้อปฏิบัติ ฉันก็เป็นข้อปฏิบัติถ้ามีสติอยู่กับตัว

ฉันหนเดียวเป็นวัตร การฉันก็มีสติสตังพิจารณา **ปฏิสงฺขา โยนิโส ปิณฺฑปาตํ ปฏิเสวามิ** พิจารณาด้วยความแยบคายว่าสิ่งเหล่านี้เพียงเป็นเครื่องเยียวยาธาตุขันธ์เท่านั้น อาหารคาวหวานที่มีอยู่ภายนอกนี้ มีกลิ่นเป็นอย่างนั้น มีรสเป็นอย่างนี้ มีสีสันวรรณะเป็นอย่างนั้น แต่เวลาเข้าไปคลุกเคล้ากับน้ำมูกน้ำลายซึ่งเป็นของปฏิกูลโสโครกและผ่านลงไปภายในแล้วเป็นของปฏิกูลไปด้วยกันหมด แล้วจะตื่นเต้นกับรสกับชาติกับอาหารประเภทใดเล่า เมื่อพิจารณาธรรมเครื่องแก้กันอยู่ กิเลสเป็นเครื่องหลอกเมื่อมันแทรกเข้ามา สติปัญญาหรือการพินิจพิจารณาของเราแทรกกันเข้าไป แก้กันเข้าไปแล้วจะไปตื่นเต้นทะเยอทะยานกับปัจจัยอันใด อาหารก็อย่างที่ว่านี้

จีวรก็เพียงเอามานุ่งห่มใช้สอยพอปกปิดสกลกายให้เป็นเหมือนมนุษย์ทั่ว ๆ ไปไม่เป็นที่รังเกียจเท่านั้น

ที่อยู่อาศัยก็เพื่อกันแดดกันฝนบรรเทาความร้อนความหนาว เพื่อความเพียรให้เป็นไปด้วยความสะดวกในการอยู่อาศัยเท่านั้น ไม่ได้เพื่อความหรูหราฟู่ฟ่าอะไรเลย

ปัจจัยสี่ก็เพียงอาศัย ไม่มีอะไรยิ่งกว่าธรรม ไปที่ไหนต้องให้เป็นวัตร ฉันเป็นวัตรก็ฉันอย่างนี้เอง เรียกว่าฉันเป็นวัตร ไม่ได้ฉันไปด้วยความโลเลโลภมากในอาหารปัจจัยทั้งหลาย ซึ่งเป็นนิสัยของกิเลสตัวหาเมืองพอไม่ได้ ยิ่งกว่าลิงร้อยตัวเป็นไหน ๆ เราไม่ใช่ลิง เราเป็นพระทั้งองค์ ให้มีสติสตังพินิจพิจารณาเป็นธรรมรอบตัว การบิณฑบาตก็เป็นวัตร การฉันก็เป็นวัตรถ้ามีกฎบังคับตัว ฉันให้เป็นวัตรก็เป็น ฉันให้เป็นกิเลสตัณหาก็เป็น

บิณฑบาตว่าไปโปรดสัตว์มันก็ไม่ใช่โปรดสัตว์ถ้าไม่มีสติ **สตฺต** แปลว่าอะไร แปลว่าผู้ข้อง เราข้องหรือเราพ้นแล้วเวลานี้ นั่นแหละโปรดสัตว์ก็คือโปรดเรานี่แลก่อนอื่น ถ้าโปรดเราได้ก็โปรดคนอื่นได้ ถ้าโปรดเรายังไม่ได้ก็โปรดคนอื่นไม่ได้ และไม่เรียกว่าไปโปรดสัตว์ ยังฆ่าตัวเองอยู่ด้วยการได้เห็นได้ยินการสัมผัสต่าง ๆ ในเวลาไป

บิณฑบาต เพราะความขาดสติไม่สำรวม การไปการมาที่ไหน ๆ ถ้าขาดความสำรวมระวังด้วยสติก็ทำลายตน และทำลายศรัทธาผู้ให้ทานไปในตัวนั่นแล

การบิณฑบาตเป็นข้อวัตร คือไปด้วยท่าทางของผู้มีความเพียรด้วยสติปัญญาประจำตน ไม่หวังอะไรยิ่งกว่าธรรม จะเรียกว่าโปรดสัตว์ก็พอได้ ถ้าโปรดตนแบบนี้ยังควรจะเป็นมงคลแก่ผู้อื่นได้ ถ้าไปแบบโลภโลเลในอาหาร นั่นคือไปตะกละตะกลามน่าเกลียดที่สุด โลกขยะแขยง การโปรดสัตว์ **สตฺต** แปลว่าผู้ข้อง ผู้ยังข้องในวัฏฏะ เราก็ยังข้อง บิณฑบาตก็โปรดเรานี้แลก่อนอื่น พิจารณาแก้ไขดัดแปลงเราไปโดยตลอด มีสติระมัดระวังรักษาตัวอยู่เสมอ เรียกว่าโปรดสัตว์ สัตว์ตัวนี้คือเรานั่นตัวโปรดยาก จงโปรดให้พ้นทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องพัวพันทางจิตใจ อยู่โดยลำพังตัวเองก็โปรด ไปบิณฑบาตก็โปรด พิจารณาโปรดเจ้าของอยู่ตลอดเวลาด้วยการสำรวมระวัง อย่าทำลายเจ้าของด้วยความโลเลหาสติสตังไม่ได้ ด้วยความประมาทนอนใจอันเป็นเรื่องของกิเลสเพชฌฆาต ซึ่งเคยฆ่าเคยทำลายสัตว์โลกมาแล้วไม่น่าสงสัย

การฉันคือการบำรุงร่างกายหรือการโปรดร่างกาย ความมีสติปัญญาพิจารณาอาหารในบาตรด้วย **ปฏิสงฺขา โยนิโส** โดยความแยบคายเพื่อไม่หลงไม่ติดในรสอาหารชนิดต่าง ๆ คือการโปรดใจ รักษาใจ บำรุงใจ ทั้งการบำรุงร่างกาย ทั้งการบำรุงจิตใจด้วยการฉันและการพิจารณาอาหารด้วยความแยบคายที่กล่าวมา เป็นความชอบธรรมในปฏิปทาเครื่องดำเนิน

ครั้งพุทธกาลท่านเข้มงวดกวดขันทั้งการบิณฑบาตและการขบฉัน จนมีกฎข้อบังคับไว้ในพระวินัย และมีเป็นธุดงค์ขึ้นมาในการบิณฑบาตเป็นวัตร การฉันเป็นวัตรเพื่อเป็นความสวยงามของพระ และเป็นเครื่องชำระกิเลสไปในการบิณฑบาต และการขบฉันไม่ให้เป็นการสั่งสมกิเลส และอาบัติโทษขึ้นมาในขณะเดียวกัน

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด

เมื่อวันที่ ๓ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๒๔

สู้เพื่ออิสระของจิต

การปฏิบัติธรรมเพื่อแก้เพื่อถอดถอนกิเลส อย่านำเวล่ำเวลา อย่านำความลำบากความทุกข์เพราะการประกอบความเพียรมาเป็นอุปสรรค หรือมากีดขวางทางดำเนินของตน เช่น พอเริ่มลงมือปฏิบัติเท่านั้นก็อยากจะบรรลุธรรมหรือตรัสรู้ธรรมคือมรรคผลนิพพานเสียตั้งแต่เริ่มแรก ก.ไก่ ก.กา ทั้งที่ยังอ่านไม่ออก ยังอ่านไม่จบ เช่น อีกกี่วันกี่ปีกี่เดือนถึงจะสำเร็จ ถึงจะผ่านพ้นไปได้ อันนี้มันเป็นเรื่องเอาเวล่ำเวลาเข้ามากีดมาขวางมาทำลาย ซึ่งเป็นกลอุบายของฝ่ายต่ำจะทำให้ท้อใจ พากันทราบไหม ว่าเรื่องของกิเลสมันออกมาในรูปนี้แหละ แต่เจ้าตัวไม่ทราบ ยังเคลิบเคลิ้มไปตามมโนภาพที่กิเลสวางกับดักไว้ แล้วก็ถูกกับมันจริง ๆ ด้วย พอวาดภาพเสร็จกำลังใจก็อ่อนเปียกลงทันทีทันใด หาทราบไม่ว่าภาพนั้นคืออาวุธตัดแข้งตัดขาตัวเองให้ก้าวไม่ออก

พอจะเริ่มทำความดี เฉพาะอย่างยิ่งจะถอดถอนหรือจะฆ่ากิเลส ก็ให้กิเลสมาฆ่าเราเสียก่อน มาทุบมาตีให้เจ็บให้ปวดให้แสบให้ร้อน ให้เกิดความยุ่งเหยิงขึ้นมาภายในใจ ให้เอาเวล่ำเวลามากีดมาขวาง ให้เอาความทุกข์ความลำบากในการประกอบความพากเพียรมากีดมาขวางมาสกัดลัดกั้นไว้หมด จนหาทางเดินเพื่อฆ่ากิเลสไม่ได้ นี่เรียกว่ากิเลสฆ่า ทุบตีเราให้ท้อถอยอ่อนแอ เหล่านี้ล้วนเป็นอุบายของฝ่ายต่ำที่เราไม่สามารถทราบมันได้เลย จงพากันทราบไปตามที่อธิบายมานี้ นี่เป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวลไม่ใช่เรื่องของธรรม นี่แลกลอุบายของเพชฌฆาตฆ่าคนฆ่าพระฆ่าเณรให้ตายเกลื่อน ล้นเสื่อล้นหมอน ล้นที่นอนหมอนมุ้ง ราวกับขอนซุงหน้าโรงเลื่อยจักร

เรื่องของธรรมนั้นมีแต่ความมุ่งมั่น ที่จะถอดจะถอนฟาดฟันหั่นแหลกกับกิเลสไม่ว่าวันว่าคืนว่าปีว่าเดือน ไม่ว่าอิริยาบถใด ไม่คำนึงถึงกาลเวลาอิริยาบถหรือสถานที่ต่าง ๆ เพราะกิเลสอันแท้จริงนั้นอยู่ภายในใจ ไม่อยู่กับเวล่ำเวลา ไม่อยู่กับสิ่งใด การพิจารณา การประพฤติปฏิบัติ จึงต้องใช้อุบายวิธีให้ทันกับกิเลสดังที่กล่าวมานี้ นั่นจะมีทางไปได้โดยลำดับไม่อับจน

ความทุกข์ความลำบากใครก็ยอมรับกันทั้งโลกอยู่แล้ว ไม่ว่างานใดก็ต้องมีทุกข์มากน้อยตามความหนักเบาของงาน นี่งานการถอดถอนกิเลสอาสวะซึ่งฝังจมอยู่ภายในจิตมากี่กัปนับไม่ถ้วน จะให้ถอดถอนง่าย ๆ เหมือนถอดถอนเส้นหญ้าได้อย่างไร แม้แต่ถอดถอนเส้นหญ้าก็ยังต้องเจ็บปวดหัวแม่มือ แต่ต้องถอดถอนตามความจำเป็น

ไม่เช่นนั้นจะทำให้สถานที่อยู่อาศัยรกเป็นดงเสือไปหมด หัวหนามคือกิเลสมันไม่เหมือนหัวหญ้าเส้นหญ้า มันฝังลงในขั้วหัวใจมาเป็นเวลานานแล้ว ทำไมจะถอดถอนไม่ยาก ก็ต้องยากเป็นธรรมดา

เพราะฉะนั้นนักปฏิบัติจึงไม่ควรเอาเวล่ำเวลา เอาความทุกข์ความลำบากดังที่กล่าวมาแล้วนี้มาเป็นอุบายหาทางออกตัวอันเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล จะหาทางก้าวเดินไม่ได้ ให้สับยำลงที่จิต ทุกข์หรือไม่ทุกข์ไม่ต้องสนใจ เช่นเดียวกับนักมวยที่เขาต่อยกันบนเวที เขาไม่คำนึงถึงความเจ็บปวดแสบร้อนในขณะที่ชกต่อยกัน นอกจากมันทนไม่ไหว หกล้มก้มกราบหรือถูกน็อกลงไปเท่านั้น ในขณะที่เขาชกต่อยกันนั้น ถ้ารายใดคำนึงถึงความเจ็บปวดแสบร้อนอยู่แล้ว รายนั้นแหละจะต้องแพ้โดยไม่ต้องสงสัย นี่การประพฤติปฏิบัติธรรมก็คือการต่อสู้กับกิเลสบนเวทีคือใจดวงเดียวกัน หากความรู้สึกนึกคิดของเราเป็นไปในทางอ่อนแอ กลัวทุกข์กลัวลำบากอันเป็นฝ่ายของกิเลสต้องการแล้ว เราจะแพ้มันตลอดไปหาวันชนะไม่ได้

อย่างไรก็ต้องให้ถือหลัก พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เข้ามาฝังใจไว้เสมอ พุทธะท่านดำเนินอย่างไร ท่านสะดวกสบายไหม หรือท่านทุกข์มากน้อยเพียงไร พระสงฆ์สาวกแต่ละองค์ๆ นั้นท่านได้รับความลำบากมากน้อยเพียงไรท่านจึงได้บรรลุธรรม และสิ่งที่ทำความลำบากแก่ท่านคืออะไร ก็คือกิเลสประเภทเดียวกันนี้ กับที่ฝังใจพวกเราลึกขนาดไหนฝังใจท่านก็ลึกขนาดนั้น การถอดถอนสิ่งที่ลึกขนาดเดียวกัน จะทำให้มีความสะดวกสบายไปเสียแต่เราคนเดียวนั้นมันเป็นไปไม่ได้ นี่ก็เสียให้กลมายาของกิเลสอีก ฉะนั้นจึงไม่ต้องตั้งอันใดที่จะเป็นช่องทางของกิเลสสอดแทรกได้ ให้พยายามระมัดระวังรักษาอยู่เสมอ จึงชื่อว่าเป็นผู้เรียน เป็นผู้ปฏิบัติ เพื่อให้ทันกับกลของมัน จะแก้กันได้โดยไม่ต้องสงสัย

เวลานั่งสมาธิก็ดี เวลาเดินจงกรมก็ดี หรืออยู่ในอิริยาบถใดก็ดี ให้พึงทราบว่ากิเลสนั้นมีอยู่ทุกอากัปกิริยา ทุกกาลสถานที่ ทุกอิริยาบถ และเป็นข้าศึกต่อเราอยู่ตลอดเวลา การประกอบความเพียรในท่าต่างๆ จึงต้องเป็นผู้มีสติอันเป็นท่าต่อสู้อยู่เสมอ เรื่องสติเป็นสิ่งสำคัญมากทีเดียว จงฝึกอบรมจนกลายเป็นสัมปชัญญะ เพราะการฝึกสติ การตั้งสติสืบต่อกัน ให้มีท่าต่อสู้อยู่เสมอ อย่าเป็นลักษณะเหม่อๆ มองๆ เลินเล่อเผลอตัวเถลไถลหาสติสตังไม่ได้ เหมือนคนไม่มีจิตมีใจ ทั้งที่มีจิตใจและประกอบความเพียรอยู่

ธรรมเป็นของประเสริฐเลิศโลกอย่างแท้จริง ไม่มีสมมุติใดในโลกทั้งสามนี้จะเสมอเหมือนธรรมนี้ได้ จึงยกให้ว่าเป็นโลกุตรธรรม แปลเอาความว่า ธรรมเหนือโลก

ความประเสริฐก็เหนือโลก ความสุขก็เหนือโลก ความอัศจรรย์ก็เหนือโลก ขึ้นชื่อว่าความดีแล้วเหนือโลกทุกอย่าง จึงเรียกว่าธรรม

กิเลสทุกประเภทเป็นสิ่งที่ต่ำและเป็นข้าศึกต่อธรรมและต่อจิตใจ ตามประเภทตามขนาดของมัน ให้พากันทราบไว้เสมอ รวมลงแล้วว่าเป็นตัวภัยต่อจิตใจและเป็นตัวภัยต่อธรรม ผู้บำเพ็ญธรรมก็คือผู้แก้ผู้ถอดถอน ผู้ต่อสู้กับกิเลส จึงต้องมีความเข้มแข็งบึกบึน จะท้อแท้อ่อนแอไม่ได้ เพราะความท้อแท้อ่อนแอไม่ใช่ทางเดินของธรรม แต่เป็นทางเดินของกิเลสมาเป็นเวลานานแล้ว นิสัยของสัตว์โลกมีเราเป็นสำคัญแต่ละราย ๆ ที่อยู่ใต้อำนาจของมัน จึงมักเดินตามกลอุบายของมันเพื่อต่อสู้ธรรม ลบล้างธรรมอยู่เสมอ โดยเจ้าตัวไม่รู้ว่าเป็นท่าทางของกิเลสเอาเราเป็นเครื่องมือต่อสู้กับธรรม ทั้งที่ภูมิใจว่าตัวบำเพ็ญธรรม ความแยบยลของกิเลสมีหลายชนิดไม่อาจพรรณนา เช่นความอ่อนแอ ความขี้เกียจบำเพ็ญภาวนา ความไม่เอาไหน เหล่านี้ล้วนแต่กลอุบายอันแยบยลของกิเลสทั้งมวล จงพากันทราบไว้ จะไม่หลงกลของมันไปนาน

ถ้าอยากเห็นธรรมประเสริฐดังที่พระพุทธเจ้าทรงรู้ทรงเห็น และสาวกทั้งหลายท่านรู้ท่านเห็นและได้นำธรรมนั้นมาสั่งสอนพวกเรา จงพยายามตักตวงแต่บัดนี้ด้วยความเข้มข้นทางความเพียร คำว่าประเสริฐ ๆ นั้นท่านประเสริฐเพราะธรรม ไม่ใช่ธาตุใช่ขันธ์ประเสริฐ ไม่ใช่จิตที่เต็มไปด้วยกิเลสนี้ประเสริฐ แต่เป็นจิตที่หลุดพ้นแล้วจากกิเลสอาสวะ ซึ่งเป็นสิ่งสกปรกโสมมทั้งหลายหาคุณค่าไม่ได้นี้ต่างหาก จึงเป็นผู้วิเศษขึ้นมา เป็นผู้ประเสริฐขึ้นมา เป็นใจประเสริฐขึ้นมา

หากจะเทียบเรื่องจิตที่หลุดพ้นไปแล้ว กับจิตที่ถูกจองจำอยู่ในเรือนจำคือวัฏจักร เฉพาะอย่างยิ่งจิตถูกจองจำอยู่ตลอดเวลา ด้วยอำนาจของกิเลสตัณหาประเภทต่าง ๆ นี้ก็ไม่ผิดอะไรกับนักโทษในเรือนจำ นักโทษเหล่านั้นไม่ว่าจะมาจากชาติชั้นวรรณะใดหรือคดีใด ลหุโทษ ครุโทษก็ตาม เมื่อก้าวเข้าไปสู่ความเป็นนักโทษแล้วย่อมเป็นนักโทษด้วยกันหมด ไม่มีใครมีเกียรติ และต้องอยู่ใต้อำนาจของผู้คุมเสมอ นายหัวหน้านายคุมนักโทษยังมี หมดอิสระแล้วเมื่อก้าวเข้าไปสู่เรือนจำ ต้องอยู่ในบังคับบัญชาของนายคุมนักโทษทั้งนั้น การอยู่การกินการหลับการนอน การเคลื่อนไหวไปมา การขับการถ่ายอยู่ในความจ้องมองอยู่ในความบังคับบัญชาของนายคุมนักโทษตลอด เมื่อหาอิสระไม่ได้แล้ว นักโทษจะหาความสุขความสบายมาจากที่ไหนในเรือนจำนั้น จำต้องทนเสวยวิบากกรรมที่ตนทำตลอดไปจนกว่าจะสิ้นโทษ บางรายก็โทษตลอดชีวิตและตายในเรือนจำนั้น เหล่านี้เป็นสิ่งพึงปรารถนาแล้วหรือ พิจารณาซิ

จิตใจที่ถูกจองจำอยู่ด้วยอำนาจของกิเลสอาสวะประเภทต่าง ๆ ก็เป็นเช่นนั้น ไม่ว่าจิตใจจะเคลื่อนไหวไปมา คิดปรุงในเรื่องใดก็ตาม จิตต้องอยู่ในความบังคับบัญชา

อยู่ในความฉุดลากของกิเลสพาให้เป็นไปทั้งนั้น แล้วจิตจะหาอิสระมาจากอะไรที่ไหนทั้ง ๆ ที่รู้ ๆ แต่มองหาตัวผู้รู้ จุดผู้รู้จริง ๆ ไม่เจอ เพราะถูกหุ้มห่อปิดบังด้วยสิ่งมืดดำทั้งหลายที่มีอำนาจเหนือจิต จิตหาอิสระไม่ได้จะมีคุณค่าอะไร ย่อมไม่ผิดอะไรกับนักโทษในเรือนจำ นี่แสดงข้อเทียบเคียงระหว่างนักโทษในเรือนจำกับจิตที่เป็นนักโทษในวัฏจักร

นี่เทียบเรื่องธรรมอันประเสริฐที่พระพุทธเจ้าประทานไว้ ซึ่งจะสัมผัสจะรับทราบที่ใจของผู้ปฏิบัติธรรม ว่าความประเสริฐของธรรมกับความหมดอิสระทางจิตใจ เพราะอำนาจของกิเลสบังคับบัญชานั้นต่างกันอย่างไร จิตที่ถูกกิเลสบังคับบัญชาอยู่ตลอดเวลา หรือจิตหนาแน่นไปด้วยกิเลสตัณหาอาสวะประเภทต่าง ๆ นั้น ย่อมไม่ผิดอะไรกับนักโทษในเรือนจำซึ่งหาความสุขกายสบายใจไม่ได้ แต่นักโทษในเรือนจำยังมีเวล่ำเวลาพ้นจากโทษไปได้ สำหรับนักโทษในวัฏจักรวัฏจิตหาเวล่ำเวลาไม่ได้ ถ้าไม่ปลดเปลื้องตนเองด้วย **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** ช่วยตัวเองด้วยวิธีการต่าง ๆ ในทางความพากเพียรโดยนำอุบายจากครูจากอาจารย์ที่แนะนำพร่ำสอนโดยถูกต้องแล้ว เข้าไปเป็นกำลังใจและเป็นเครื่องดำเนินถอดถอนกิเลสไม่หยุดหย่อน สิ่งที่ปิดบังทั้งหลายนี้ก็ค่อยหมดไปจางไป เพราะอำนาจแห่งธรรมซึ่งเป็นธรรมชาติที่สะอาดชะล้างอยู่โดยสม่ำเสมอ จิตใจก็จะฉายแสงออกมา เช่น ฉายออกมาในทางสมาธิให้เป็นความสงบเย็นใจเป็นขั้น ๆ ของสมาธิ และฉายแสงออกมาเป็นแววของปัญญาตามขั้นของปัญญาโดยลำดับ จิตใจเริ่มฉายความสว่างไสว ฉายความแปลกประหลาดขึ้นมาไม่หยุดหย่อนเพราะอำนาจแห่งความเพียร กิเลสที่หุ้มห่อจิตใจก็ค่อยจางออกไปเพราะถูกชะล้างด้วยความเพียร

จิตเริ่มฉายแสงตั้งแต่ขั้นสมาธิ สมาธิจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการบำเพ็ญ ด้วยการประกอบภาวนา จึงจะเป็นสมาธิขึ้นมาได้ จะเป็นปัญญาขึ้นมาได้ก็เพราะการพิจารณาคิดค้นในแง่ต่าง ๆ เกี่ยวกับร่างกาย เฉพาะอย่างยิ่งร่างกายของเราคือกองรูปของเราพิจารณาแยกแยะเป็นสัดเป็นส่วนตามความจริงของมัน จะแยกไปทางอสุภะอสุภังก็ได้ แยกไปทางปฏิกูลโสโครกไม่ผิด พอพิจารณากายละเอียดลงไปก็แยกเป็นไตรลักษณ์คือ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ส่วนหยาบก็แยกเป็นอสุภะอสุภังปฏิกูลโสโครกไปก่อน นี่คืออุบายของปัญญาเคลื่อนตัวเคลื่อนอย่างนี้ ถ้าไม่นำคิดไม่พาคิดปัญญาจะไม่คิด ปัญญาจะไม่เกิด แม้สมาธิจะละเอียดแนบแน่นขนาดไหนก็เป็นสมาธิอยู่นั่นแล สมาธิจะไม่แปรสภาพเป็นปัญญาได้เลย ถ้าพิจารณาโดยทางปัญญาดังกล่าวแล้วจึงจะเกิดปัญญาขึ้นมาได้

เพียงสมาธิมีความสงบแล้วปัญญาจะเกิดเองนั้น อย่าเข้าใจผิดไป นี่เป็นความคาดความเดาของการเรียนตำรับตำรามาเท่านั้น ไม่ได้สัมผัสสมาธิอย่างแท้จริงด้วย

ภาคปฏิบัติโดยทางจิตตภาวนาจึงต้องพูดเช่นนั้น ถ้าได้เข้าสู่แนวรบคือภาคปฏิบัติจิตตภาวนาต้องประสบเหตุการณ์ต่าง ๆ ภายในจิตโดยไม่ต้องสงสัย เช่น สมาธิเกิดเพราะเหตุผลกลไกอะไร ผู้มีจิตเป็นสมาธิไม่สงสัยการกระทำของตน และปัญญาเกิดเพราะเหตุใด ผู้ปฏิบัติด้านปัญญาเท่านั้นจะเป็นผู้ทราบความจริงอันนี้ ไม่พิจารณาปัญญาอยู่เฉย ๆ จะเกิดขึ้นไม่ได้ อยู่ในสมาธิอยู่กี่ปีกี่เดือนอยู่จนกระทั่งวันตาย จิตก็เป็นสมาธิอยู่เช่นนั้นจะไม่เกิดปัญญาได้เลย ถ้าไม่นำออกพินิจพิจารณาด้วยอุบายของปัญญาไปก่อน

ในขั้นเริ่มแรกเจ้าของต้องฉุดต้องลากออกไปพินิจพิจารณา เพราะจิตติดความสงบ ถ้าพูดถึงเรื่องความสงบผู้ปฏิบัติส่วนมากมักจะติด เพราะจิตหาความสงบสุขอยู่แล้ว เพียงขั้นแห่งความสงบจิตก็คิดว่าเป็นสุขพอตัวสำหรับจิตในขั้นนี้ จึงต้องหลงต้องติดในสมาธิ ไม่คิดว่าความสุขจะมีละเอียดยิ่งกว่านี้ไป หรือไม่สนใจคิดว่าความสุขที่ยิ่งกว่านี้ยังมี เพราะฉะนั้นจิตจึงติดสมาธิไม่สนใจพิจารณาทางด้านปัญญา

หากคนที่มีสมาธิแล้วปัญญาจะเกิดขึ้นเองนั้น จะไม่มีใครติดสมาธิในโลกนี้ จะหมุนตัวทางด้านปัญญาไปเอง แต่เมื่อจิตยังไม่ถึงขั้นหมุนตัวจะไม่หมุน ยังไม่ถึงขั้นเกิดเองโดยอัตโนมัติ ปัญญาจะไม่เกิด จะต้องได้ใช้ความพินิจพิจารณาพาคิดพาอ่านไตร่ตรองไปเสียก่อน จนกระทั่งอุบายต่าง ๆ ปรากฏขึ้นมาเห็นผลขึ้นมา แล้วจึงเป็นเครื่องสนับสนุนให้มีกำลังใจ เพราะได้เห็นผลของปัญญาที่พิจารณาแยกแยะสิ่งใดก็ตามอย่างชัดเจน ปล่อยวางได้เป็นลำดับลำดา จากนั้นก็เห็นผลเห็นคุณค่าของปัญญา แม้ปัญญาก็พอใจที่จะพินิจพิจารณา โดยไม่ต้องถูกบังคับดังแต่ก่อน จนถึงขั้นปัญญาอัตโนมัติ ต้องไปจากเบื้องต้นนี้เสียก่อน ในเบื้องต้นเป็นสำคัญ ปัญญาจะเกิดต้องเกิดด้วยการพาพินิจพิจารณาในขั้นเริ่มแรก

ขั้นต่อไปเมื่อปัญญาได้เห็นผลของตนที่พิจารณาแล้ว ปัญญาก็ค่อยก้าวไปเอง ถึงจะเชื่องช้าก็พยายามตะเกียกตะกาย เมื่อถึงขั้นปัญญาอัตโนมัติ คือปัญญาที่คล่องตัวแล้วนั้น ไม่มีกาล ไม่มีสถานที่ ไม่มีอิริยาบถ แต่ปรากฏหมุนตัวเป็นเกลียวอยู่กับงานได้แก่การฟาดฟันหั่นแหลกกับกิเลส แยกแยะอาการต่าง ๆ ของธาตุของขันธ์ที่มีกิเลสสอดแทรกอยู่ทุกแง่ทุกมุมในร่างกายและกองนามธรรม คือเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณที่กิเลสจับจองไว้ เพราะฉะนั้นสติปัญญาจึงต้องสอดแทรกไปทุกแง่ทุกมุม นอกจากรูปกายนี้แล้วยังต้องพิจารณาเรื่องทุกข์เรื่องสุข เรื่องเฉย ๆ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ เวลาสรุปความลงแล้วก็ไปอยู่ที่สัญญากับสังขาร อาการทั้งสองนี้ละเอียดลออมาก สุดท้ายก็รวมลงไปสู่จิต เรื่องของปัญญาเป็นดังที่อธิบายมา ขอได้เข้าใจตามนี้

ถ้าเป็นปัญญาขั้นนี้แล้วไม่มีคำว่าขี้เกียจขี้คร้าน ไม่มีคำว่าหนักไปเบาไป มีแต่จะสู้ท่าเดียว คือจะเอาให้หลุดให้พ้น จะเอาให้รู้แจ้งเห็นจริงโดยถ่ายเดียว เวล่ำเวลาจึงไม่

มาเกี่ยวข้อง ความเจ็บปวดแสบร้อน ความทุกข์ความทรมานเพราะการประกอบความพากเพียรนี้ไม่ปรากฏในความรู้สึก นอกจากฟาดฟันหั่นแหลกกันอยู่กับกิเลสอาสวะที่สอดแทรกอยู่ในธาตุในขันธ์ในจิตใจนี้เท่านั้น ถ้าถึงขั้นนี้แล้วโล่ง พูดถึงความโล่งใจแล้วโล่งเพราะเห็นผล สมาธิก็เห็นประจักษ์ ผลของปัญญาก็เห็นประจักษ์ จิตที่ปัญญาสำรอกปอกออกไปโดยลำดับแล้วมีความผ่องใส มีความละเอียดลออเพียงไรก็เห็นได้ชัดภายในใจของตน และที่จะก้าวต่อไป จิตยังติดยังพัวพันอยู่กับสิ่งใด กระแสของจิตจะบอกอยู่อย่างชัดเจน ปัญญาก็ต้องตามกระแสของจิต กระแสของจิตก็คือกระแสของกิเลสที่เกี่ยวพันกับจิตนั่นแลไม่ใช่อะไร กิเลสผลักดันออกไปในแง่ใดมุมใด สติปัญญาตามต้อนกันเข้าไปจนกระทั่งรู้ชัดเห็นชัด แล้วปล่อยวางไปเองเป็นลำดับลำดา

สำหรับพวกเราผู้ปฏิบัติ ส่วนมากมักอยู่ในนิสัยที่เรียกว่า **ทุกฺขา ปฏิปทา ทนฺธาภิญฺญา** ทั้งปฏิบัติลำบาก ทั้งรู้ได้ช้า เราก็ต้องตะเกียกตะกายไปตามกำลังของเรา จะเอาท่านผู้อื่นที่มีความฉลาดแหลมคม ที่มีความเบาบางและรู้รวดเร็วทันใจมาเป็นแบบเป็นฉบับ ให้ทำง่าย ๆ รู้ได้เร็ว ๆ อย่างนั้น มันเป็นแบบขี้เกียจขี้คร้าน มันเป็นแบบของกิเลสและขัดต่อนิสัยของตนที่กำลังหยาบอยู่ แต่ไปต้องการความสุกก่อนห่าม ไม่ต้องการความทุกข์เพราะการฝึกฝนอบรมตามความหนาบางของตน คือไม่ยอมรับทุกข์เพราะการฝึกทรมานตน อย่างนั้นไม่ถูกตามธรรมนิสัยของตน อย่าเอานิสัยและแบบท่านมาใช้จงใช้ตามนิสัยเรา ใช้ตามแบบเรา จะเป็นความถูกต้องเหมาะสมและได้ผลเช่นเดียวกับท่านผู้ปฏิบัติสะดวกและรู้ได้เร็ว

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ไม่นอกเหนือไปจากกายกับใจ เพราะฉะนั้นผู้ปฏิบัติอย่าไปคิดถึงกาลถึงเวลา อย่าไปคิดถึงสมัยโน้นสมัยนี้ให้เสียเวล่ำเวลา ผิดกับแนวของธรรมที่ประกาศสอนไว้ว่ามัชฌิมาปฏิปทา ธรรมนี้แลเป็นศูนย์กลางหรือเป็นธรรมอันเหมาะสมในการปราบปรามกิเลสทุกประเภทอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่ากาลโน้นสมัยนี้มันเป็นกิเลสประเภทเดียวกัน ความโลภก็โลภเหมือนกันมาแต่กาลไหน ๆ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหา มีฝังหัวใจอยู่ด้วยกันทั้งนั้นไม่ว่าสมัยไหน ไม่ได้มีกิเลสตัวใดเปลี่ยนแปลงไปจากนี้พอที่จะเปลี่ยนแปลงธรรมและพอที่ธรรมจะตามไม่ทัน นอกจากเราคว้าเอาธรรมซึ่งเป็นเครื่องมือนั้นมาไม่เหมาะสมเพราะความโง่ของตน นั้นเป็นไปได้ทั้งสมัยโน้นและสมัยนี้

ปัญญาจึงเป็นของสำคัญที่จะต้องพินิจพิจารณาให้ทันกับกลมายาของกิเลส แก้ไขกันไปตามเหตุผลหรือเหตุการณ์นั้น ๆ สมกับปัญญาที่ทันสมัย ศีล สมาธิ ปัญญา ไม่เป็นมัชฌิมาจะเป็นอะไร และเหมาะสมอยู่ทุกเวลา ให้กำหนดลงที่นี่ ราคะตัณหา ความโลภ ความโกรธ ความหลง มันไม่มีกาลมีสถานที่ มีจิตเป็นที่อยู่แห่งเดียวเท่านั้น

ตั้งแต่ไหนแต่ไรมา มันไม่เคยแก่ไม่เคยคร่ำคร่าไม่เคยชราไม่เคยตาย อะไรจะแก่อะไรจะคร่ำคร่า บรรดาสิ่งที่มันผลิตขึ้นมาเป็นรูปเป็นกาย เป็นหญิงเป็นชาย เป็นสัตว์เป็นบุคคล สิ่งเหล่านี้ตายไปแต่ตัวกิเลสอวิชชาไม่ตาย กิเลสเหล่านั้นไม่ตาย มันจึงต้องผลิตขึ้นมาเรื่อย พาให้เกิดแก่เจ็บตายอยู่ไม่หยุดไม่ถอยเหมือนลูกโซ่ นั่นมันอยู่ที่ไหน มันอยู่ที่จิต มันมีความชราคร่ำคร่าเมื่อไร มันมีกาลโน้นกาลนี้ สมัยโน้นสมัยนี้ที่ไหนไม่มี มันอยู่ที่ใจนี้เรื่อยมาและจะเรื่อยไปถ้าทำลายมันไม่ได้ คำว่ากิเลสจะสิ้นสุดยุติไปตามกาลสถานที่ไม่มี อย่าพากันหวังลมๆ แล้งๆ จะเสียการณ์ จงห้ำหั่นลงที่ใจนี้

การแก้กิเลสจึงแก้ให้ทันเหตุทันผล ให้ทันความเป็นจริงของมันว่าอยู่ที่จิตนี้ คำว่าจิตก็คือความรู้ กิเลสก็คือผู้แทรกอยู่กับความรู้นั้น บงการความรู้ให้เป็นไปในแง่ต่างๆ ท่านเรียกว่ากิเลส กิเลสมันติดมันพันอะไร ในสกลกายนี้เป็นเรื่องของกิเลสทั้งหมด เหตุใดกิเลสจะไม่จับจองและเป็นเจ้าของ แข้งขาตีนมือ อวัยวะผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก ทุกส่วนในร่างกายนี้มันถือว่าเป็นเราเป็นของเราทั้งนั้นกิเลส มันจับจองถึงขนาดนั้นเรายังไม่รู้อยู่เหรอว่ากิเลสเป็นเจ้าของ กิเลสเป็นผู้ผลิตขึ้นมาเป็นรูปเป็นกาย จึงเรียกว่าวัฏจักร มันผลิตขึ้นมาอะไรมันก็ถือว่าเป็นของมัน เพราะมันเป็นผู้ผลิตขึ้นมา

การพิจารณาจึงต้องพิจารณาตามความแทรกของมัน ตามความยึดของมัน กว้างแคบลึกตื้นขนาดไหนต้องพิจารณาให้ชัดเจนในร่างกายนี้ซึ่งเป็นส่วนหยาบ จากนั้นก็แทรกเข้าไปในเวทนา เฉพาะอย่างยิ่งทุกขเวทนาเป็นสิ่งที่เด่นมาก สัญญา สังขาร วิญญาณ มีแต่กิเลสเอาเป็นเครื่องมือทั้งนั้น เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องมือของกิเลสอยู่แล้ว การพิจารณาจึงต้องแก้ความจอมปลอมของกิเลสประเภทต่างๆ ซึ่งปักปันเอาไว้จึงมีแต่ความจอมปลอม

การแก้ต้องแก้ด้วยธรรมของจริง เช่น กิเลสว่าสวยงาม ธรรมว่ามันสวยงามที่ไหน ร่างกายของคนของสัตว์ทั้งโลกนี้เต็มไปด้วยอสุภะอสุภัง เนื้อ หนัง เอ็น กระดูก เป็นของสวยของงามเมื่อไร กองปฏิกูลโสโครกทั้งนั้น อาหารใหม่ อาหารเก่า มีทั้งสัตว์ทั้งบุคคล ทั้งหญิงทั้งชาย เอาความสวยงามน่าดูมาจากไหน ความจริงเห็นอยู่อย่างเด่นๆ ชัดๆ นี้ ทั้งชะทั้งล้างทุกวี่ทุกวัน ถึงขนาดนั้นยังส่งกลิ่นความปฏิกูลโสโครกออกมา อวัยวะบางส่วนแม้จมูกไม่ได้กลิ่นแต่ตาก็บอก ใจก็รู้เมื่อใช้ปัญญา จะอยู่ลึกขนาดไหนก็ปิดปัญญาไม่ได้ ต้องแทงทะลุจนได้

จิตบอดมันก็ไม่รู้ ถ้าจิตไม่บอดใช้ปัญญาพินิจพิจารณามันจะหนีไปไหน กลิ่นนี้มาจากไหน มันมาจากเนื้อจากกายเรานี้แลจะมาจากไหน ตามลงไป ตาก็เห็นอยู่ชัดๆ ถ้าไม่บอดตาใจเสียอย่างเดียว ความจอมปลอมนี้จะมาลูบหน้าคลำจมูกหรือปิดตาเราได้

อย่างไร ปัญญาสอดส่องเข้าไปตรงไหนมันกระจายไปด้วยความจริงนั้น ๆ เพราะความจริงมีเต็มตัวอยู่แล้ว เป็นแต่เพียงปัญญาไม่เกิดจึงไม่มองเห็นความจริง และยอมให้กิเลสตัวจอมปลอมเสกสรรปั้นยอและฉุดลากไป

เอ๊า พูดถึงเรื่อง**อนิจฺจํ** มันแปรอยู่หมดทุกอาการ เราอย่าว่าแต่ส่วนร่างกายนี้เลย แม้ขันธ์สี่ คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ตัว**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เหมือนกันหมด เอาอะไรมาจีรังยั่งยืนเป็นตัวเป็นตน เราเชื่อกิเลสเชื่ออะไรถ้าไม่เชื่อของปลอม แล้วจะได้ของจริงมาจากไหน จึงต้องใช้ปัญญาสอดแทรกกันเข้าไป สวมรอยกันเข้าไป กิเลสมันปักปันไว้ก่อนแล้ว สติปัญญาแทรกมาทีหลังแทรกตามกันเข้าไป ให้เห็นชัดเจนทุกอาการของร่างกาย จนกระทั่งหายสงสัยแล้วปล่อยวางกันเอง ใครจะไปแบกไปหามด้วยอุปาทานอยู่ได้ เพราะรู้แล้วก็ถอดถอนตัวเองออกมาเป็นตัวของตัวในส่วนหนึ่งแล้ว นี่การพิจารณา แล้วแต่เราจะแยกให้เป็นอุบายสติปัญญาของตัวเอง ครูอาจารย์เป็นเพียงหยิบยื่นให้ ถ้าเป็นไม้ก็ทั้งดุ้น ให้เรานำไปแยกแยะจาระไนเอาเอง

การที่เราจาระไน พินิจพิจารณาเอาเอง โดยอาศัยอุบายจากครูบาอาจารย์ไปเป็นต้นทุน นั้นแลเป็นสมบัติของเราโดยแท้ จะนำไปแก้กิเลสตัวใดได้หมดไม่มีที่สิ้นสุด เพราะปัญญาแตกแขนงขึ้นจากเราเป็นผู้ผลิตขึ้นมาเอง นี่เป็นทางเดินของผู้ปฏิบัติ เป็นสมบัติของเราโดยตรง ให้พากันคิดให้พากันพิจารณาอย่าอยู่เฉย ๆ ความขี้เกียจขี้คร้านนั้นละคือตัวกิเลสมันนอนจม ความท้อแท้อ่อนแอเหลวไหลเป็นเรื่องของกิเลสทั้งนั้น นั่งทับนอนทับกลิ้งเกลือกไปมากันอยู่นี้ ล้วนแต่คละเคล้าอยู่กับกิเลสทั้งมวล ธรรมจึงหาที่แทรกไม่ได้ แล้วจะเห็นของวิเศษวิโสมาจากไหน

คำว่า วิเศษ ๆ ก็ได้ยินแต่ชื่อ อ่านในคัมภีร์จนหมดทุกคัมภีร์ก็มีแต่ชื่อของอรรถของธรรม ของบาปของบุญ ของกิเลสตัณหาอาสวะ ของมรรคผลนิพพาน แต่ไม่มีกิเลสตัณหาอาสวะ นรก สวรรค์ มรรคผลนิพพาน อันแท้จริงอยู่ในคัมภีร์นั้นเลย เพราะตัวจริงไม่ได้มีอยู่ในนั้น อยู่กับหัวใจของเรากับตัวของเราต่างหาก คำว่าบาปได้แก่อะไร กิเลส ๆ ประเภทต่าง ๆ ได้แก่อะไร อยู่ที่ไหน ก็อยู่ที่ใจนี้ จึงต้องแก้เข้ามาที่ใจให้เห็นตัวจริงที่ใจนี้

พระพุทธเจ้าท่านสอนเข้ามาที่ใจ ไม่ได้สอนออกไปหาคัมภีร์ คัมภีร์ที่ใหญ่ที่สุดได้แก่เบญจขันธ์อันนี้ สัจธรรมทั้งสี่ก็อยู่ที่นี่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ก็อยู่ที่นี่ สติปัฏฐานสี่ คือ กาย เวทนา จิต ธรรม ก็อยู่ที่นี่ สถานที่พิจารณาก็อยู่ที่นี่ทั้งหมด เพราะกิเลสเป็นผู้ปักผู้ปันผู้ยึดผู้ถือ ผู้ผลิตขึ้นมาอยู่ที่นี่ ตัวมันผลิตขึ้นมาก็คือร่างกายและขันธ์สี่ของเรา หรือขันธ์ทั้งห้ามันผลิตขึ้นมาก็อยู่ที่เรา เพราะฉะนั้นอริยสัจจึงอยู่ที่นี่ สนามรบจึงอยู่ที่นี่ เอามรรคได้แก่สติปัญญาฟาดฟันหั่นแหลกกันลงที่นี่ คำว่ากิเลสสมุทัยนั้นก็จะจาง

ไปๆ ความดับทุกข์ก็ดับไปโดยลำดับ ทุกข์ที่เกิดขึ้นเพราะอำนาจของสมุทัยก็ดับไป เพราะสมุทัยดับไปด้วยมรรคมีสติปัญญาเป็นสำคัญ สิ่งเหล่านี้มีอยู่ที่นี่ไม่อยู่ที่อื่น ให้พิจารณาให้ดีตามที่อธิบายมานี้ จะไม่ผิดสัจธรรม ไม่ผิดสติปัฏฐานสี่ จะเจอกิเลสบาปบุญ มรรคผลนิพพานกันที่กายที่ใจดวงนี้ไม่สงสัย

เราอยากพบอยากเห็นอยากได้ยินเพื่อนฝูงที่ประพฤติปฏิบัติธรรม มาเล่าเรื่องจิตตภาวนาให้ฟังว่าได้รู้อย่างนั้นได้เห็นอย่างนี้ สมกับธรรมเป็นเครื่องประกาศความจริงท้าทายเราอยู่ กระเทือนโลกธาตุมาเป็นเวลานาน ทำไมจึงไม่กระเทือนจิตเราบ้าง เราเป็นผู้ปฏิบัติธรรมแท้ๆ ทำไมธรรมที่กล่าวเหล่านี้จึงไม่กระเทือนจิตของเรา เช่น สมาธิธรรมเป็นขั้นๆ ของสมาธิ ปัญญาธรรมเป็นขั้นๆ ของปัญญา ตลอดถึงมรรคผลนิพพาน วิมุตติหลุดพ้น ทำไมจึงไม่สัมผัสสัมพันธ์จิตของเรา เพราะธรรมเหล่านี้อยู่ที่จิตแท้ๆ ทำไมจึงไม่ปรากฏ พากันหูหนวกตาบอดไปไหนกันหมด จึงไม่ดูไม่ฟัง ไม่พิจารณาธรรมที่กังวานอยู่ในกายในใจดวงรู้ๆ อยู่นี้บ้าง เป็นยังไงจิตดวงนี้จึงไม่มีสติไม่มีปัญญาที่จะขุดค้นธรรมของจริง ที่ประกาศกังวานอยู่ทั่วสรรพางค์ร่างกาย และกระเทือนทั่วทั้งโลกธาตุมาเป็นเวลานาน ทำไมจึงไม่รู้ ทำไมจึงไม่เห็น พิสูจน์ตัวเองให้ดีนักปฏิบัติ ของประเสริฐมีอยู่ที่นี่แท้ๆ เอาซิจิต ให้ฆ่ากิเลสตัวจอมปลอมนี้ลงไปให้หมดสิ้นจากใจดูซิ จิตดวงนี้จะเป็นอย่างไร วิเศษไม่วิเศษจะรู้กันตรงนี้จะไม่รู้ที่อื่นๆ

นี่แหละที่ยกขึ้นมาเป็นข้อเทียบเคียง จิตเป็นอิสระเป็นยังไง จิตอยู่ใต้อำนาจสิ่งกดขี่บังคับเป็นยังไง ให้ได้เห็นทั้งสองอย่าง เวลาอยู่ใต้อำนาจความกดขี่บังคับของกิเลสมีทุกข์ขนาดไหนในหัวใจของแต่ละคนๆ เฉพาะอย่างยิ่งหัวใจเราผู้ปฏิบัตินี่แล เวลามันคลี่คลายกันออกไปด้วยการประพฤติปฏิบัติของเรา เราก็ทราบ จนกระทั่งทำลายกันหมดไม่มีเหลือบรรดาสิ่งที่เคยเป็นเจ้าอำนาจบังคับหัวใจ มีแต่ธรรมเป็นอำนาจ ธรรมเป็นอำนาจไม่มีการกดขี่บังคับ จึงเรียกว่าธรรม ก็รู้ชัดเห็นชัดหายสงสัย

ที่โลกเขาขอความเป็นธรรมก็เพราะความเป็นธรรมของธรรมนั่นแล ไม่ได้เป็นเหมือนกิเลสอาสวะ ธรรมครองใจมากน้อยมีความสุขความสบายมากน้อยไปตามส่วนของธรรมที่มีในใจ ธรรมครองใจทั้งดวงแล้วนั้นแหละประเสริฐ ใจกับธรรมเป็นอันเดียวกัน ประเสริฐเป็นอันเดียวกัน พ้นแล้วจากการกดขี่บังคับของสมมุติทั้งมวล เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า วิมุตติ ท่านให้ชื่อสมมุติอันหนึ่งขึ้นมา คือหลุดพ้นแล้วจากสมมุติทั้งมวลภายในใจของตัวเอง นั่นละธรรมชาติที่วิเศษอยู่ที่ตรงนั้น ตรงนั้นคืออะไรก็คือตรงจิตที่กำลังถูกบังคับจากกิเลสตัณหาอาสวะอยู่เวลานี้แล เมื่อหลุดพ้นไปแล้วต้องวิเศษไม่เป็นอื่น

จิตรู้อยู่เวลาพูดได้ยินอยู่ ทราบอยู่อย่างชัดเจน แต่จิตไม่มีอุบายแก้ไขปลดเปลื้องธรรมชาติคือจิตนี้ออกมาให้รู้เห็นอย่างชัดเจน เพราะกิเลสฉลาดกว่าใจ จึงต้องผลิตสติปัญญาขึ้นมาให้ทันกับเหตุการณ์ อะไรจะประเสริฐเลิศยิ่งกว่าใจที่หลุดพ้นไปแล้วไม่มีในโลกทั้งสามนี้ อะไรจะทุกข์ยิ่งกว่าคนมีกิเลส นั่นฟังซิ ต้นไม้ใบหญ้ามันไม่มีรู้สึกรู้ทุกข์ เพราะไม่มีกิเลสอะไรเข้าไปแทรกมัน แต่จิตผู้รู้นี่ที่มีกิเลสบังคับบัญชานี่เรื่องอะไรทุกข์มากน้อยมันรู้ๆ ทุกข์แทบล้มแทบตายหรือทุกข์จนตายมันก็รู้ จิตนี้สำคัญเอาตรงนี้ให้ได้

การภาวนา ถ้านั่งมันโงกง่วงสัปหงกงกงันก็เปลี่ยนอิริยาบถลงเดิน หาอุบายพลิกแพลงไปหลายด้านหลายทาง เอาให้จริงให้จังต่อทุกสิ่งทุกอย่างบรรดางานที่ชอบธรรมของตน อย่าลดละความเพียร ความเพียรนั้นแลเป็นทางให้หลุดพ้นจากทุกข์ ความขี้เกียจขี้คร้านอ่อนแอนี้พาเราล่มจมมาเป็นเวลานานแล้ว มันมีคุณค่าที่ตรงไหนจึงต้องรักต้องชอบและติดอกติดใจเอานักหนา ถ้าเราไม่ติดใจกิเลสเราจะติดใจสิ่งเหล่านี้อะไรกันต้องฝืนกัน ถ้าเราเห็นว่ากิเลสเป็นภัย สิ่งเหล่านี้คือเรื่องของกิเลสก็ต้องเป็นภัยต่อเราเหมือนกัน ต้องต่อสู้กันด้วยความขยันหมั่นเพียร ความอดความทน ต้องยอกย้อนกันอย่างนั้นนักปฏิบัติ เพราะกิเลสมันแหลมคมมาก ไม่คิดยอกย้อนถอยหน้าถอยหลังพลิกไปพลิกมาร้อยสันพันนัยไม่ทันกับกิเลส

นี่ปฏิบัติกันมาก็เป็นเวลานาน ทำไมไม่ได้ถ้อยได้ความ ของจริงมีอยู่แท้ๆ ภายในจิตใจ การสอนก็สอนลงจุดที่ถูกต้องไม่ได้ผิดพลาดไปไหน ซึ่งผู้ฟังทั้งหลายจะยึดเอาไปปฏิบัติผิดๆ ถูกๆ เราสอนด้วยความแน่ใจ ความจริงเป็นยังไง ประสบการณ์ทุกอย่างเป็นมาจากด้านปฏิบัติทั้งนั้น ไม่ว่าฝ่ายดีฝ่ายชั่ว ไม่ว่าฝ่ายผิดฝ่ายถูกได้ประสบมาด้วยกัน แล้วนำมาแสดงหมด ผิดก็เป็นครูอันหนึ่ง ถูกก็เป็นครูอันหนึ่งมาโดยลำดับนำมาสอนให้รู้เรื่องรู้ราวทั้งนั้นไม่น่าจะสงสัย นอกจากจิตไม่เอาไหนเท่านั้น เราอยากพูดอย่างนี้ เพราะอย่างอื่นก็เคยพูดมามากต่อมากจนไม่มีอะไรจะพูดแล้วเวลานี้ จิตไม่เอาไหนมันถึงไม่ได้เรื่องได้ราว และกุดด้วนลงไปโดยลำดับนักปฏิบัติเรา หาผู้ที่จะทรงข้อวัตรปฏิบัติอย่างแท้จริง และผู้จะทรงมรรคทรงผลจะไม่มีแล้วเวลานี้จะว่าไง

มีแต่ชื่อกรรมฐานๆ ใครตั้งเอาก็ได้กรรมฐาน ความจริงแห่งกรรมฐาน คือที่รู้ฐานอันสำคัญของคำว่ากรรมฐานนี้นั่นซิมันรู้ได้ยาก กรรมฐานก็แปลว่าที่ตั้งของงานก็บอกอยู่แล้ว กรรม แปลว่า การกระทำ ฐาน ทำลงที่นี่ จะทำลงที่ไหน ที่ตั้งของงานท่านสอนไว้ว่า **เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ** นั่นแหละงาน ทำลงที่นั่นซิถ้าอยากรู้อยากเห็นธรรมอันประเสริฐน่ะ

ดูให้ดีในร่างกายนี้ ส่วนไหนที่เหมาะกับจริตจิตใจของเรา หนังก็ดูให้ดี ข้างนอกเป็นยังไงชะล้างทุกวัน ถ้ามันสะอาดจะได้ชะล้างกันทำไม นี่ก็แสดงว่ามันสกปรกจึงได้ชะล้าง ความสกปรกนี้ออกมาจากไหนถ้าไม่ออกมาจากภายในที่เป็นกองแห่งความปฏิกูลน่ะ ถ้าภายในพาสะอาดภายนอกก็ต้องสะอาด ที่จะไปทำแปดเปื้อนสุ่มสี่สุ่มห้ากับสิ่งภายนอกนั้นเราไม่ได้ไปทำ แต่มันแปดเปื้อนมันสกปรกมาจากภายใน จึงต้องได้ชะได้ล้าง ยิ่งเข้าไปภายใน เอ๊า เนื้อ เอ็น กระดูก เข้าไปเป็นยังไง กระดูกแต่ละท่อนๆ เป็นที่พึงใจไหม ทั้งข้างนอกข้างใน เอ็นแต่ละเส้นๆ เป็นที่พึงใจไหม กระดูกแต่ละท่อนๆ ทั้งท่อนเล็กท่อนใหญ่เต็มไปด้วยสิ่งปฏิกูลหมดในร่างกาย คือกองกระดูกนี้ มันเป็นที่พึงใจที่ตรงไหน เป็นเราเป็นของเราที่ตรงไหน พิจารณาลงไป ยิ่งลึกเข้าไป ตับ ไต ไส้พุง อาหารใหม่ อาหารเก่าด้วยแล้ว ยิ่งเต็มไปด้วยของปฏิกูลโสโครกทั้งนั้น เป็นเราเป็นของเราที่น่ารักใคร่ชอบใจที่ตรงไหน แยกลงไปซินักปฏิบัติ

การแยกแยะถือเป็นงานเป็นการจริงๆ พิจารณาหลายตลบทบทวน คุ้ยเขี่ยขุดค้นกันอยู่ตรงนั้นจนความจริงปรากฏขึ้นมา การคุ้ยเขี่ยขุดค้นนี้เพื่อหาความจริง ความจริงมีอยู่ในนั้นแท้ๆ ทำไมจึงเชื่อกิเลสแบบหลับหูหลับตา แม้ลืมตาเราก็เห็นอยู่ว่านี่มันเป็นยังไง ทางตาก็เห็นอยู่ชัดๆ ว่ามันเป็นยังไงสกลกายอันนี้ ทำไมจึงต้องไปหลับตาเชื่อมันอยู่ตลอดมาทั้งที่ของจริงมีอยู่ ธรรมของจริงสอนไว้อย่างนี้แท้ๆ เป็นสวากขาตธรรมตรัสไว้ชอบ ไม่มีผิด จึงเรียกว่าธรรมของจริง ทำไมใจจึงไม่เชื่อของจริง ถ้าเชื่อของจริงพิจารณาลงหาความจริงดังที่กล่าวมานี้ทำไมจะไม่เห็นความจริง

นี่พูดเรื่องร่างกาย ยังมีชีวิตอยู่นี้มันก็เห็นชัดๆ ว่าเป็นกองปฏิกูล แยกออกแต่ละชิ้นละส่วนมันเป็นที่น่าดูน่าชมเมื่อไร น่ารักใคร่ชอบใจน่ากำหนัดยินดีที่ตรงไหน เวลาตายเป็นยังไง มันเน่าเฟะหมดทั้งร่างนี้ สมมุติเรานั่งอยู่นี้ ตายแล้วมันเป็นยังไง กายพองขึ้นมาหมดทั้งตัวเพราะไม่มีเครื่องสืบต่อแล้ว เจ้าตัวการคือจิตผู้รับผิดชอบสมานทุกสิ่งทุกอย่างไว้ภายในร่างกายนี้ได้ถอนตัวออกไปแล้ว ร่างกายก็ไม่ทำงานเช่นเดียวกับรถยนต์ไม่มีคนขับก็อยู่อย่างนั้น แต่มันไม่เน่ารถยนต์น่ะ ไม่เน่าเหม็นเหมือนร่างมนุษย์และสัตว์ที่ตายแล้ว

แต่ร่างกายนี้พอจิตผู้รับผิดชอบถอนตัวออกไปเท่านั้น ส่วนไหนก็เน่าไปพร้อมๆ กันหมด ไม่ว่าข้างบนข้างล่าง ด้านขวาง สถานกลาง ในร่างกายนี้เน่าเฟะ แล้วระเบิดออกมา เปื่อยพังทลายลงไป ไม่มีชิ้นใดติดต่อกันแล้ว ความแน่นเหนียวมั่นคงไม่มี มีแต่ความเปื่อยผุพังทลายลงไปโดยลำดับ เนื้อพังลงไป หนังพังลงไป เอ็นพังลงไปเปื่อยลงไป กระดูกขาดจากกันไปเพราะไม่มีสิ่งที่ยึด ขาดลงไปๆ ก็เป็นกองเนื้อ กองหนังกองกระดูกเต็มไปหมดภายในร่างกาย จากนั้นก็เหลือแต่กองกระดูก เพราะสิ่งเหล่านั้น

มันผุพังไป กระจายไปเสียก่อน กระดูกเป็นของแข็งกระจายไปทีหลัง ก็กลายเป็นกองกระดูก ตัวของเราเองนี้มันคือกองกระดูก พิจารณาให้เห็นชัดเจนตามความจริงนี่ซิ เมื่อพิจารณาซ้ำ ๆ ซาก ๆ จนเป็นที่ชัดเจนแล้วมันถอนตัวของมันเอง

อย่าพิจารณาเพียงครั้งหนึ่งครั้งเดียว อย่าถือเป็นแบบโลก ๆ ให้ถือเป็นแบบธรรม ธรรมนั้นยังไงจะเข้าใจไม่หยุดไม่ถอยในการกระทำเพื่อความเข้าใจ ต้องพิจารณาอยู่อย่างนั้น นี่คือธรรม เพียงอธิบายในขั้นหยาบ ๆ นี้ก็พอจะยึดได้แล้ว เพราะเห็นชัด ๆ เต็มตาเต็มใจของเราทุกคน มีอยู่กับทุกคน

ส่วนละเอียดคือนามธรรมนั้น เมื่อผ่านนี้ไปแล้วจิตมันหากหมุนจี๋เข้าไปเองเวทนา เฉพาะอย่างยิ่งทุกขเวทนาทางกาย เวลาพิจารณาร่างกายทุกส่วนมีความเจ็บปวดแสบร้อนขึ้นมาภายในร่างกาย ก็ประสานกันได้ด้วยการพิจารณา พิจารณาเวทนาให้เห็นแจ้งตามความเป็นจริงของมันได้ สัญญามันไปหมายที่ตรงไหนว่าเจ็บว่าปวดว่าเป็นทุกข์ลำบากลำบน ปัญญาสอดแทรกเข้าไปได้ จนกระทั่งเห็นเป็นความจริงชัดทั้งกาย ทั้งเวทนาและทั้งใจ จริงตามขั้นตามภูมิไปก่อน จากนั้นก็พิจารณาเวทนาของจิต

สัญญา เป็นขันธ์ที่ละเอียดมากนะ มันเยิ้มออกไปเป็นภาพได้อย่างคล่องตัว สังขารยังมีแย็บเป็นความปรุงความคิด ยิบแย็บเหมือนกับแสงหิ่งห้อย กระเพื่อมแย็บ แต่สัญญานี้เหมือนกับน้ำซับน้ำซึม มันซึมออกไปละเอียดมาก สัญญา สังขาร วิญญาณ เพียงรับทราบขณะที่สิ่งภายนอกเข้ามาสัมผัส เช่น เสียงสัมผัสหู รู้ขึ้นมาในขณะที่เสียงมาสัมผัส เสียงดับ ความรู้ที่แย็บขึ้นมานี้ก็ดับไปพร้อมกัน เมื่อสรุปความลงแล้วเป็นเราเป็นของเราที่ตรงไหน มีแต่อาการอันหนึ่ง ๆ ที่ปรากฏขึ้นภายในตัวแล้วดับไป ๆ พร้อม ๆ กันกับความเกิดขึ้น เป็นเราเป็นของเราที่ตรงไหน

เจ้าตัวการคือจิตนั่นน่ะ เป็นผู้รู้ แต่ก็มีเจ้าตัวหลงแทรกอยู่ภายในนั้น หลงยึดหลงถือไปหมดทั้ง ๆ ที่รู้ ๆ นั่นแหละ แต่มันรู้เพื่อหลงไม่ใช่รู้เพื่อรู้ มันจึงต้องติดกับสิ่งทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับตน ความทุกข์ความลำบากมันก็มารวมอยู่ที่จิต ฉะนั้นจึงต้องแยกต้องแยะให้ตามความจริงทุกสัดทุกส่วน ความยึดมั่นถือมั่นสำคัญผิดต่าง ๆ หนักยิ่งกว่าภูเขาทั้งลูกอยู่ภายในร่างกายและจิตใจนี้มันก็หมดไป ๆ จนกระทั่งถอนพรวดออกหมดไม่มีสิ่งใดเหลือภายในจิตเลย นั่นแหละที่นี่ อยู่ที่ไหนก็อยู่ เป็นอิสระเต็มภูมิ ไม่มีกาลไม่มีสถานที่เวล่ำเวลา ไม่มีที่นั่นที่นี่ว่าจิตจะไปปลงตัวที่ไหน ไปเกิดที่ไหนไปตายที่ไหน จะไปเฒ่าแก่คร่ำคร่าชราฟันหักฟันถอนที่ไหนไม่มี จะไปนรกหลุมไหนไปสวรรค์ชั้นใด พรหมโลกชั้นใด แม้ที่สุดนิพพานก็ไม่หมาย ถ้าจิตลงได้จริงเต็มส่วนแล้วหมายไปหาอะไร จึงไม่มีปัญหากับบรรดาสมมุติในแดนโลกธาตุ สำหรับจิตดวงที่บริสุทธิ์เต็มตัวแล้วไม่ต้องการอะไรทั้งนั้น จึงไม่คิดให้เสียเวล่ำเวลา

นี่ละความจริงอยู่ที่จิต เมื่อถึงความจริงเต็มภูมิแล้วจะพูดได้ด้วยกัน พระพุทธเจ้าไม่จำเป็นต้องมาแสดงบอก **สนฺทิฏฺฐิโก** ประกาศไว้แล้วสำหรับผู้ปฏิบัติให้มีสิทธิเป็นสมบัติของตนเช่นเดียวกันหมด ฉะนั้นจึงขอให้ทุกท่านจงตั้งอกตั้งใจประพฤติปฏิบัติ

ผมเป็นห่วงหมู่เพื่อน ถึงจะลำบากลำบนก็อุตส่าห์พยายามตะเกียกตะกายให้โอวาทการสั่งสอน เพราะเหตุว่าเราเคยคิดมาตั้งแต่เราเป็นพระหนุ่มพระน้อยที่เสาะแสวงหาครูหาอาจารย์ อยากได้ยินได้ฟัง หิวกระหายจะเป็นจะตาย เวลาได้ยินได้ฟังจากท่านใจมันกระหยิ่มยิ้มย่อง เวลาท่านให้การอบรมเหมือนจะเหาะจะบิน ตัวเบาใจเบาไปหมดทุกส่วนบอกไม่ถูก ธรรมที่ท่านให้การอบรม ก็เป็นธรรมที่ไม่เคยได้ยินได้ฟังจากท่านผู้ใดมาก่อนเลย เป็นธรรมที่สะดุดใจอย่างยิ่ง ฟังแล้วจิตใจอิ่มเอิบไปหลายวัน แม้เพียงการเห็นการได้ยินท่านแสดงกิริยาอาการต่าง ๆ ไปตามมรรยาทและหน้าที่ ใจเราก็เป็นการดื่มธรรมไปด้วยอาการนั้น ๆ เพราะเป็นคติเครื่องเตือนใจไปในตัวไม่เสียเวลา เพราะเราพึ่งตัวเองไม่ได้ จึงต้องพึ่งครูพึ่งอาจารย์ พึ่งอุบายแนะนำสั่งสอน ตลอดกิริยามารยาทการกระทำต่าง ๆ เป็นที่ยึดทั้งนั้น เพราะเรายังพึ่งตัวเองไม่ได้ ต้องหวังพึ่งท่านทุกอาการที่เคลื่อนไหว เมื่อพึ่งตัวเองได้แล้วก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง อันนั้นหมดปัญหานอกบัญชีนี้ไปแล้ว

เพราะฉะนั้นเวลานี้เรากำลังประพฤติปฏิบัติ กำลังศึกษาอบรมกับครูกับอาจารย์เพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติ จงฟังให้ถึงใจ ปฏิบัติให้ถึงธรรม ให้ถึงเหตุถึงผลแล้วจะถึงธรรม ธรรมอยู่ที่จิต อย่าคิดอย่างอื่นไปที่อื่นสถานที่อื่น นอกเหนือจากไปจากจิตซึ่งกำลังรกรุงรังด้วยอำนาจของกิเลสครอบอยู่เวลานี้ เอ้า แก้ลงไป พิจารณาลงไปให้เห็นชัดเจน คำที่กล่าวทั้งหมดนี้จะย้อนเข้ามาเป็นหนองอ้อภายในจิต คือ อ้อ อย่างนี้หรือเมื่อผู้ปฏิบัติเข้าถึงธรรมนั้นแล้ว อ้อ เป็นอย่างนี้จริง ๆ ไม่ได้เป็นที่ไหน เป็นที่จิตนี้จริง ๆ เหมือนกับว่ามันมืดอยู่ที่ไหน พอเปิดไฟขึ้น ความสว่างก็จ้าขึ้นในสถานที่มืดนั่นแล นี่จิตมันมืดอยู่ด้วยอำนาจของกิเลส แต่สว่างจ้าขึ้นมาด้วยอำนาจของปัญญาที่แทงทะลุไปหมด เป็น **อาโลโก อุทปาทิ** สว่างจ้าขึ้นมาภายในจิตของผู้ปฏิบัติที่เคยมืดมิดปิดทวารมาก่อนนั่นแล จงปฏิบัติให้เห็นให้เป็น **อาโลโก อุทปาทิ** ให้ได้ภายในใจของพระปฏิบัติเรา เพราะธรรมเหล่านี้เป็นธรรมสด ๆ ร้อน ๆ ในวงปฏิบัติเรื่อยมาไม่สงสัย

วันนี้อธิบายเพียงเท่านี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด

เมื่อวันที่ ๒๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔

ทวนกระแสโลก

ทุก ๆ ท่านอย่าทำความเคยชินกับเพศในการบวชของตน ว่าบวชก่อนบวชหลัง และสถานที่ที่อยู่ ตลอดครูบาอาจารย์ เพื่อนฝูง กระจายไปกระทั่งจนปัจจัยสี่ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานเภสัช สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่เป็นเครื่องแก้กิเลส ความเคยชินเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล ความเคยชินเป็นเหตุให้นอนใจ หรือพื้นเพแห่งกิเลสก็คือ ความเคยชินนั่นแลเป็นสถานที่แสดงออก เมื่อมีความเคยชินแล้วย่อมนอนใจ ความนอนใจก็คือการปล่อยตัว ปล่อยใจ ปล่อยสติ ปล่อยปัญญา ปล่อยความเพียร และอื่น ๆ ที่เป็นความดีงามให้ด้อยไปตาม ๆ กัน

ศาสนธรรมของพระพุทธเจ้า เป็นเครื่องดัดแปลง แต่งหรือหล่อหลอมมนุษย์ให้เป็นคนดี พระดีได้โดยลำดับ จนกระทั่งถึงขั้นดีเยี่ยม ดังสรณะของพวกเรา ว่า **พุทฺธํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** นี้คือท่านผู้ดัดแปลงมาเต็มสติกำลังความสามารถ จนกระทั่งสิ่งที่เห็นว่าไม่ดีทั้งมวล ไม่ว่าหยาบ กลาง ละเอียดได้หลุดลอยไปหมด ปรากฏแต่ธรรมชาติที่บริสุทธิ์สุดส่วนล้วน ๆ นี่คือองค์สรณะของพวกเรา นี่ละธรรมเป็นเครื่องหล่อหลอมมนุษย์ให้เป็นคนดีได้ไม่มีประมาณดังกล่าวมา

แม้เราจะไม่สามารถเป็นได้ดังพระพุทธเจ้าและสาวกท่าน แต่ก็ให้อยู่ในเกณฑ์ของลูกศิษย์ที่มีครูหรืออยู่ในขอบเขตแห่งพุทธบริษัท จะเป็นภิกษุก็ดี เป็นสามเณรก็ดี เป็นอุบาสกคือผู้ชายก็ดี เป็นอุบาสิกาคือผู้หญิงก็ดี ซึ่งอยู่ในขอบเขตแห่งความเป็นพุทธบริษัทด้วยกัน ควรเป็นผู้มีกฎระเบียบบังคับตนตามหลักของชาวพุทธที่ดี ไม่ควรปล่อยวางศาสนธรรมอันเป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจ กาย วาจาของตน ควรประกอบบำเพ็ญอยู่เสมอ ไม่ว่าจะสึกออกไปเป็นฆราวาสด้วยความจำเป็นที่ทางโลกบังคับ ไม่ว่าผู้อยู่ในเพศของนักบวช ต่างก็อยู่ด้วยความหวังด้วยกันทั้งนั้น พระก็อยู่ด้วยความหวัง พระในครั้งพุทธกาลอยู่ด้วยความหวังพ้นทุกข์โดยถ่ายเดียวเป็นจำนวนมากต่อมาก

โลกอยู่ด้วยความหวังความสุขความเจริญ ความมีหน้ามีตามียศถาบรรดาศักดิ์ มีบริษัทบริวาร ทรัพย์สินเงินทอง เป็นเครื่องประดับและสนองความหวัง ไม่ใช่อยู่แบบ

หมดหวัง คนหมดหวังหรือคนไม่สมหวัง คือคนทุกข์ ไม่เป็นสิ่งที่โลกปรารถนากัน โลกอยู่ด้วยความหวัง มนุษย์ทุกคนอยู่ด้วยความหวัง นอกจากคนบ้าเท่านั้นจึงไม่มีความหวังใด ๆ นอกจากความเป็นบ้าของตน

เมื่อเป็นเช่นนั้น ความหวังเหล่านี้จะสำเร็จได้ด้วยประการใด ความหวังของพระย่อมสำเร็จได้ด้วยข้อปฏิบัติ การระมัดระวังรักษาหรือการสำรวมระวัง ระวังทั้งกายระวังทั้งวาจาที่จะแสดงออกทางความประพฤติและการพูดจาต่าง ๆ ว่าถูกต้องตามหลักธรรมหลักวินัยหรือไม่

จิตใจเป็นสิ่งสำคัญเป็นแหล่งดีชั่วและระบายออกมาทางกาย วาจาให้เคลื่อนไหวต่าง ๆ ต้องระมัดระวังอยู่เสมอ ด้วยความมีสติเป็นเครื่องรักษา จิตอยู่ในความระมัดระวังโดยสม่ำเสมอทุกอิริยาบถ ไม่กำหนดว่าอยู่ในสถานที่หนึ่งที่ใด ในสังคม นอกสังคม อยู่กับหมู่เพื่อนหรืออยู่คนเดียว ยืนอยู่ เดินอยู่ นั่งอยู่ หรือนอนอยู่ เว้นแต่หลับเท่านั้น เป็นผู้ตั้งหน้าระมัดระวังตนอยู่เสมอ นั้นจะเป็นเครื่องสนองความหวังได้โดยลำดับจนถึงขั้นสมบูรณ์ได้

หากมีแต่ความหวัง การดำเนินไม่มี ความหวังก็เป็นโมฆะไม่เกิดผล การดำเนินคือความสำรวมระวัง การชำระซักฟอกหรือต่อสู้สิ่งที่เป็นข้าศึกต่อธรรม คำว่าเป็นข้าศึกต่อธรรมก็คือเป็นข้าศึกต่อความสงบสุขที่จะพึงได้พึงถึง หรือความสงบสุขที่เคยมีมาแล้วให้เสื่อมเสียไปนั่นแล เรียกว่าข้าศึก และคำว่าข้าศึกนี้ก็ไม่ใช่สิ่งอื่นใดแสดงออกมา นอกจากสิ่งที่เคยเป็นข้าศึกของศาสนธรรมได้แก่กิเลสมารเท่านั้น คำว่ามารคือผู้รังแกหรือผู้ทำลาย ก็ไม่เกิดจากไหน เพราะสถานที่ที่เกิดที่อยู่ของมารนั้น ได้แก่จิต เกิดที่จิต อยู่ที่จิต รังควานจิต ทำลายจิต และแสดงท่าต่าง ๆ ให้จิตต้องเคลื่อนไหวไปตามอำนาจของมัน อันเป็นฝ่ายที่มันต้องการ แต่ไม่ใช่ฝ่ายที่ธรรมต้องการ เป็นสิ่งที่ขัดต่อธรรม ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ถูกต้องต่อธรรม นั้นท่านเรียกว่ามาร กิเลสมารมีอยู่ภายในจิตนี้ ไม่อยู่ในสถานที่อื่นใดแต่ไหนแต่ไรมา

เราอย่าเข้าใจว่ากิเลสมารอยู่ในที่อื่นที่ใดนอกไปจากใจแห่งเดียวเท่านั้น นอกนั้นไม่มีที่อยู่ ไม่มีที่เกิดของกิเลสประเภทต่าง ๆ และไม่มีที่อยู่ของกิเลสประเภทต่าง ๆ มีอยู่ที่ใจดวงเดียว เกิดที่ใจดวงเดียว ด้วยเหตุนี้ใจจึงต้องรับภาระหนักแต่ไหนแต่ไรมา การรับภาระของใจนั้นไม่ใช่ใครมาหยิบยื่นภาระให้ นอกจากสิ่งที่เป็นมารของธรรมของจิตเท่านั้น ยกภาระทุ่มลงที่จิต หนักเบามากน้อยตามกำลังแห่งมารที่แสดงออกแต่ละครั้ง ๆ ภายในจิต และทับถมภายในจิตให้แสดงผลขึ้นมาเป็นความทุกข์เดือดร้อนต่าง ๆ การต่อสู้กับสิ่งที่เป็นมารต่อธรรมหรือต่อจิตใจเรานั้น จึงต้องได้ใช้ความพยายามอย่างเต็มที่เต็มฐาน

พวกเราที่จำเป็นต้องได้สละออกมาบวช ก็เพราะต้องการโอกาสอันเหมาะสม การงานแก้กิเลสจะเป็นไปด้วยความสะดวก ไม่ยุ่งเหยิงวุ่นวายกับภาระต่าง ๆ ที่โลกเขาทำและเกี่ยวข้องกันอันเป็นเรื่องของกิเลสโดยตรง การสละออกมาสู่ความเป็นนักบวชต้องสละทั้งบ้านทั้งเรือน ญาติมิตรสหาย พ่อแม่พี่น้อง สามีภรรยา ลูกเต้าหลานเหลน สมบัติเงินทองตลอดสิ่งเกี่ยวข้องทั้งหลาย ซึ่งโลกถือว่าเป็นสิ่งมีคุณค่าและถือกันว่าไม่ควรพลัดพรากจากกันและกัน แต่ทางธรรมกับตรงกันข้าม เพราะสิ่งที่โลกเห็นว่าไม่ควรพลัดพรากนั้น เป็นเรื่องของกิเลสมารภายในใจของแต่ละดวง ๆ ที่แสดงออกมาอย่างเดียวกัน เพราะเป็นกิเลสประเภทเดียวกัน โลกจะแสดงให้แตกต่างกันไปไม่ได้

สิ่งที่กิเลสชอบโลกต้องชอบ สิ่งที่กิเลสรักโลกต้องรัก เพราะโลกหมุนไปตามกิเลส เมื่อเป็นเช่นนี้ กิเลสถือว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าน่ารักใคร่ชอบใจ ไม่ควรที่จะพลัดพรากจากไปเพราะทำให้เกิดทุกข์ โลกทั้งหลายผู้เชื่อกิเลสจึงต้องหมุนไปตามมันไม่ขัดขืน เพราะการฝืนกิเลสย่อมถือว่าเป็นทุกข์ สู้การปล่อยตัวปล่อยใจไปตามความผลักไสหรือบังคับของมันไม่ได้ โลกจึงไม่มีจุดหมายปลายทางไม่มีที่จอดแวะ ราวกับขอนซุงที่ถูกพัดผันให้ไหลไปตามน้ำนั่นแล คำว่าโลกจึงหาขอบเขตหลักเกณฑ์ไม่ได้ จิตใจเลื่อนลอยหาที่ยึดที่เกาะไม่ได้เรื่อยมาและจะเรื่อยไป ถ้าไม่มีธรรมเป็นที่ยึดที่เกาะเสียแต่เวลาที่ยังมีชีวิตอยู่นี้ แม้จะฝืนกิเลสก็ยอมทนเอาเพราะอยากดีมีความสุข มีจุดมีหมาย

ดังพระพุทธเจ้าเสด็จออกทรงผนวช โลกไม่เห็นมีใครว่าดีเลย ไม่มีใครชอบและไม่มีใครสละในระยะนั้น ทั้งนี้ก็เพราะเรื่องของธรรม กิเลสไม่ชอบไม่ชม เพราะกิเลสที่มีอยู่ทุกหัวใจคนเป็นประเภทเดียวกัน จึงไม่ชอบไม่ชมด้วยกัน มีเฉพาะพระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียวเสด็จออกด้วยความเสียสละอย่างยิ่ง จะเรียกว่าแหวกแนวแห่งความยอมรับของโลกก็ได้ แต่เป็นการที่แหวกแนวกิเลส ฟาดฟันหั่นแหลกกับกิเลสตัวหึงหวงออกไป ตัดพระทัยจากความรักความชอบใจ ความสงวน อำนาจวาสนาทุกด้านทุกทางจากความเป็นกษัตริย์ อันเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล เข้าสู่แดนแห่งธรรม คือ การทรงผนวช และตั้งแต่บัดนั้นก็ตั้งกองทัพธรรมคือการเสียสละภายในพระทัยต่อสู้กับกิเลสมาร ซึ่งแม้จะสละได้แล้วทางกาย แต่ทางพระทัยยังต้องห่วงใยเป็นธรรมดา เพราะกิเลสไม่เคยบวช ไม่เคยตัดตัวเองฆ่าตัวเองให้ผู้หนึ่งผู้ใดได้หัวเราะเยาะ นอกจากจะทำการรักษาเพื่อสงวนตัวไว้อย่างเหนียวแน่นมั่นคง ไม่ยอมให้ผู้ใดมาลบลายได้เท่านั้น

ด้วยเหตุนี้เมื่อพระองค์เสด็จออกทรงผนวช กิเลสจึงไม่ยอมบวชด้วย กิเลสจึงสร้างพลังขึ้นมาขัดขวาง ทำให้เกิดความห่วงใยในสิ่งที่โลกทั้งหลายห่วงใยและรักชอบกัน นี่ก็เป็นมหันตทุกข์อันหนึ่ง ขณะที่ทรงผนวชและต่อสู้กับสิ่งเหล่านี้ถึงขั้นสลบไสล ดังที่เราพบเห็นในตำรับตำรา เฉพาะอย่างยิ่งพุทธประวัติของพระองค์เอง

สิ่งใดที่โลกเห็นว่าดี ธรรมต้องทวนกระแส และสิ่งใดที่ธรรมเห็นว่าดี โลกต้องทวนกระแส เห็นว่าไม่ดี สิ่งใดที่ควรทำของธรรม โลกเห็นว่าไม่ควรทำ คำว่าโลกก็หมายถึงกิเลสซึ่งเดินสวนทางกับธรรม และเป็นข้าศึกต่อธรรมตลอดมานั่นแล จึงเป็นของยากของลำบากในการต่อสู้กับกิเลสทุกประเภท ไม่ว่าประเภทใดๆ ขึ้นชื่อว่ากิเลสแล้ว ต้องเหนียวแน่นมั่นคงมาก ไม่มีใครจะฝ่าฝืนหรือตัดฟันให้ขาดไปได้อย่างง่ายดายเลย

การต่อสู้อย่างหนักถึงขนาดนั้นพระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสรู้ เมื่อกิเลสมารหมดเรียบราบจากพระทัยแล้ว ความประเสริฐของจิตของธรรมซึ่งกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจึงปรากฏขึ้นอย่างเด่นชัด แล้วนำธรรมนั้นประกาศสอนโลกเรื่อยมาจนกระทั่งทุกวันนี้

ที่โลกเขาไม่ยินดีในการเสียสละออกทรงผนวชของพระองค์ และยังตำหนิติเตียนพระองค์ว่าตัดช่องน้อยไปเพียงผู้เดียว หรือเอาตัวรอดเพียงผู้เดียว ไม่เห็นแก่โลกแก่สงสาร เป็นคนเห็นแก่ตัว นั้นเป็นความรู้ความเห็นของกิเลสบนหัวใจคน ที่จำต้องขัดแย้งธรรมตลอดมา แต่หลักความจริงซึ่งเป็นหลักธรรมแท้นั้นไม่เป็นเช่นนั้น คือไม่มีผู้ใดที่จะสามารถคิดและสามารถสละได้เหมือนดังพระองค์

โลกทั้งโลกไม่ว่าสมัยนั้นสมัยนี้ไม่ว่าสมัยใด ไม่มีใครจะสามารถทำได้อย่างพระพุทธเจ้า แต่พระองค์ทำได้ โลกทั้งมวลที่มีการคัดค้านต้านทานพระองค์นั้น ก็ไม่เห็นมีผู้หนึ่งผู้ใดเป็นผู้วิเศษ พอที่จะมาเป็นศาสดาสั่งสอนคนได้ทั้งสามโลกธาตุเหมือนพระพุทธเจ้า ที่ถูกตำหนิว่าตัดช่องน้อยไปแต่ผู้เดียว หรือไปด้วยความเห็นแก่ตัวนั้นเลย กลับตรงกันข้ามว่าไม่มีผู้ใดจะทำได้เหมือนดังพระพุทธเจ้า ทั้งฝ่ายเหตุคือการปฏิบัติดำเนิน ทั้งฝ่ายผลคือความเลิศประเสริฐภายในพระทัย ครองธรรมวิมุตติหลุดพ้นอย่างเด่นดวง และไม่มีผู้ใดแนะนำสั่งสอนสัตว์โลกได้มากมายและเรื่อยมาจนกระทั่งถึงบัดนี้เหมือนดังพระพุทธเจ้า

ที่นี่เมื่อย้อนมาหาพวกเราผู้เป็นนักบวช สิ่งที่จะสนองความหวังได้ก็ต้องอาศัยการประพฤติปฏิบัติ สิ่งที่โลกรักชอบสงวน ธรรมต้องตัดต้องทวนกระแส ฝืนใจต่อสู้เพราะความรักนั้นเป็นกิเลส ความชังเป็นกิเลส ความห่วงใยเป็นกิเลส ความรักสงวนสิ่งต่างๆ เป็นกิเลส สิ่งเหล่านี้เป็นกิเลสทั้งสิ้น และเป็นภัยของธรรมทั้งมวลซึ่งตนพึงหวังจึงต้องได้ตัดสิ่งเหล่านี้ด้วยการทวนกระแส

การตัดสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่เป็นของตัดได้ง่ายเหมือนตัดไม้ตัดฟืน ต้องใช้ความพยายามความละเอียดลออออย่างมาก งานทั้งหลายที่เราเคยทำมาแล้วนั้นไม่เหมือนงานตัดงานฟันกิเลสนี่เลย ความหนักก็หนักมากทั้งทางร่างกายที่ต้องทรมานหักโหม ซึ่ง

บางครั้งแทบเอาชีวิตไม่รอดก็มี หนักทั้งด้านจิตใจที่ต้องบังคับบัญชาต่อสู้สิ่งที่เป็นมารภายในใจ ในช่วงที่มันมีกำลังมากยิ่งกว่าเรา ต้องทุกข์มากในการต่อสู้กับมันและทุกข์ไปโดยลำดับ

ผลที่เกิดขึ้นจากความทุกข์เพราะอำนาจแห่งความเพียรเป็นผู้พาให้ทุกข์นั้น เป็นผลที่พึงหวัง คือตัดกิเลสขาดลงไปได้โดยลำดับลำดา จิตไม่เคยสงบก็สงบได้ที่ท่านเรียกว่าสมาธิ เป็นตัวจริงขึ้นมาภายในใจ ไม่มีแต่ชื่อแต่นามที่ปรากฏในตำรับตำรา จำได้คล่องปากคล่องใจโดยหาตัวจริงไม่ปรากฏ แต่นี้รู้ทั้งชื่อด้วย เห็นทั้งตัวจริงประจักษ์ใจด้วย เพราะอำนาจแห่งความพยายามความฝ่าฝืน การต่อสู้กับสิ่งที่ทำให้วุ่นวาย ทำให้ส่ายแส่ ทำให้ฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม จนสิ่งเหล่านั้นระงับดับลงไป กลายเป็นจิตที่สงบเย็นขึ้นมา นี่เป็นผลแต่ละขั้นๆ ของท่านผู้มีหน้าที่การงานอันเดียวคือนักบวชผู้ปฏิบัติธรรมตามที่ตนสละออกมาแล้ว

เพราะฉะนั้นการประพฤติปฏิบัติที่จะให้ผลปรากฏ ดังศาสนธรรมที่สั่งสอนไว้นั้น เราต้องปฏิบัติตามด้วยสุปฏิบัติ เป็นต้น ผลจะเป็นอย่างนั้นแน่นอนไม่เป็นอื่น

ฝ่ายเหตุคืออย่างไร ศรัทธาเราก็เชื่อแล้วต่อบุญต่อบาปต่อมรรคผลนิพพาน แม้จะยังไม่ปรากฏความจริงขึ้นมาก็เชื่อโดยคาดหมายไปตามธรรม ซึ่งเป็นความถูกต้องอยู่แล้ว ก็ยังดีกว่าความไม่เชื่อเสียเลย ยิ่งได้ปรากฏผลขึ้นภายในใจ เช่น ความสงบเย็นใจเป็นต้นด้วยแล้ว ก็ยิ่งจะหยั่งถึงผลอันลึกซึ้งที่ตนยังไม่เคยรู้เคยเห็นนั้นให้ลึกลงไปทุกทีเพราะผลนี้ได้ปรากฏเป็นสักขีพยานแล้วว่า เป็นผลเกิดขึ้นจากศาสนธรรมที่ตนประพฤติปฏิบัติได้

เมื่อจิตมีความสงบเย็น คนเราย่อมมีที่ยึดที่พักผ่อนหย่อนใจ ถ้าเป็นการค้าขายก็เรียกว่าเริ่มมีต้นทุนขึ้นมาบ้างแล้ว กำไรนั้นค่อยกลายเป็นต้นทุนหนุนกันไปโดยลำดับนับวันตั้งเนื้อตั้งตัวได้ แม้ได้หยิบยืมเขามาค้าก็พอมีทางผ่อนส่งเขาได้จากกำไรที่ได้มาจนหมดหนี้สินและตั้งตัวได้จากกำไรที่กลายมาเป็นต้นทุน เมื่อจิตมีความสงบเย็นอยู่ที่ไหนก็เย็น มองดินฟ้าอากาศก็เย็น มองผู้คนหญิงชายก็เย็น ดูสภาวะต่างๆ รอบตัวก็เย็นเพราะรากฐานคือจิตพาให้เย็น เมื่อใจร้อนแม้มองดูน้ำแข็งมันก็ร้อนในหัวใจนี้ เย็นอยู่เฉพาะน้ำแข็งเท่านั้น แต่หัวใจนี้ร้อน ดูอะไรๆ ร้อนไปหมดเพราะใจพาให้ร้อน เมื่อใจเย็นแล้วอยู่ที่ไหนก็เย็น ไม่ขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศโดยถ่ายเดียว เย็นมากเย็นน้อยขึ้นอยู่กับพื้นฐานของใจที่ชำระได้ ยิ่งชำระได้มากเพียงไร ใจยิ่งมีความสงบเย็นมากและละเอียดเข้าไปไม่มีประมาณ

นี่แลผลแห่งการฝึกฝนอบรม และทรมานตนด้วยอรรถด้วยธรรม ซึ่งเป็นการต่อสู้กับกิเลสมารที่อยู่ภายในใจในขณะเดียวกัน งานอันนี้จึงเป็นงานที่หนักมาก งานใด

ไม่เหมือนงานนี้ งานโลกสงสารเราก็พากันทำมาแล้ว แต่ไม่หนักเหมือนงานนี้ งานนี้หนักอยู่ที่ใจ บางทีร่างกายก็หนักไปด้วย เช่น เดินจงกรมเป็นเวลานาน ๆ เหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าเหมือนแข้งขาจะหลุดจะขาดไปก็มี แต่ก็ต้องทนเพราะสิ่งที่พาให้ทนมีอยู่ภายในใจ ได้แก่ ความบึกบึน ความอุตส่าห์พยายาม เพราะความเชื่อมั่นในอรรถในธรรมในผลที่ตนได้แล้ว และในผลที่จะพึงได้จากความเพียรนี้มีอยู่ภายในใจ จึงต้องตะเกียกตะกายกันไป ทนก็พอทน อดพออด เพียรก็พอเพียร ถึงจะทุกข์ยากลำบากก็พอเพียร ตอนนี้รู้สึกว่าหนักทั้งกายทั้งใจเพราะต้องหักโหมกัน ไม่งั้นต้านทานกระแสกิเลสไม่อยู่

การต่อสู้กับกิเลสภายในใจต้องฟัดเหวี่ยงกันด้วยสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียรทุกด้าน จะหนักหรือเบาไม่ถือเป็นข้อออกตัวแก้ตัว กิเลสจะหัวเราะเอา การทำความเพียรนั้นไม่ใช่หนักเพียงขณะหนึ่งขณะเดียวแล้วผ่านไป แต่หนักอยู่เรื่อย ๆ สู้อยู่เรื่อย ๆ เพียรอยู่เรื่อย ๆ ไม่ท้อถอย ทั้งนี้ถือกำลังของกิเลสเป็นสำคัญ ถ้าข้าศึกคือกิเลสมีมากและแสดงออกมามาก การต่อสู้ต้องหนักมือ เมื่อกิเลสสงบตัวลงไปการต่อสู้ก็ลดลง กิเลสละเอียดลงไป การต่อสู้ก็ละเอียดไปตาม ๆ กัน อุบายวิธีต่าง ๆ ที่จะต่อสู้กับกิเลสก็ละเอียดไปตาม ๆ กัน คำว่าอุบายได้แก่วิธีการของสติปัญญานี้ขาดไม่ได้ ถ้าขาดนี้ก็ขาดงาน เดินอยู่เฉย ๆ นั่งอยู่เฉย ๆ ไม่เกิดประโยชน์ ถ้าไม่มีสติปัญญาเป็นเครื่องกำกับรักษางานหรือทำงานอยู่แล้ว ไม่เรียกว่าความเพียร ฉะนั้นคำว่าความเพียร จึงหนักด้วยการทุ่มเทโดยอุบายต่าง ๆ

บางทีก็ต้องอดหลับอดนอน ผ่อนอาหาร อดอาหาร การอดอาหารเพื่ออะไร เราไม่ได้อดอาหารเพื่อฆ่ากิเลสโดยเฉพาะ แต่เป็นอุบายวิธีการหนึ่งเพื่อเป็นการส่งเสริมความเพียรและอุบายในการฆ่ากิเลส การยืน การเดิน การนั่ง การนอน ไม่ใช่เป็นการฆ่ากิเลสโดยตรง แต่เป็นเครื่องส่งเสริมความพากเพียรของเราให้ทำการฆ่ากิเลสได้สะดวกและง่ายขึ้น การผ่อนการอดอาหารเมื่อถูกกับจริตนิสัย ก็ควรผ่อนควรอดเพื่อช่วยพยุงทางจิตใจ

ตามธรรมดาร่างกายนี้เมื่อมีกำลังมากย่อมส่งเสริมกิเลสได้ดี อย่าว่าส่งเสริมจิตเลย และส่งเสริมกิเลสให้มีกำลังมากขึ้น ราคะก็เริ่มมากขึ้น ความง่วงเหงาหาวนอนความขี้เกียจขี้คร้านก็เริ่มมากขึ้น ๆ โดยลำดับ ทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นเรื่องของกิเลสมันมากไปตาม ๆ กัน ขึ้นชื่อว่ามารเครื่องทำลายจิตใจแล้วมากไปตาม ๆ กัน

เมื่ออดอาหารหรือผ่อนอาหาร ร่างกายมีกำลังลดน้อยลงไป การบำเพ็ญความพากเพียรย่อมมีความสะดวกกว่าปกติที่ไม่ได้ผ่อนไม่ได้อด สติก็ตั้งได้ดี ปัญญาก็คล่องตัว นั่งนาน ๆ ก็ไม่เมื่อยไม่ขบอย่างรวดเร็วเหมือนกับเรารับประทานหรือฉัน

ตามปกติให้เต็มอัตราของธาตุของขันธ์ชนิดอิ่มหมีพีมัน นี่เป็นอุบายหนึ่งที่ช่วยจิตต่างหาก ไม่ใช่เป็นการแก้กิเลสโดยตรง ในพระวินัยท่านก็กล่าวไว้ในบุพพสิกขาจะนำมาอธิบายให้ฟังเพียงย่อ ๆ ว่า ผู้ที่อดอาหารเพื่อการโฆษณาอวดเนื้ออวดตัวอวดภูมิของตนนั้น ปรับอาบัติทุกกฏ ทุกอิริยาบถความเคลื่อนไหว แต่ถ้าอดเพื่อความพากเพียรเพื่ออรรถเพื่อธรรมแล้วอดเถิด เราตถาคตอนุญาต นี่มีในพระวินัย

แต่การทำแต่ละประเภท อุบายวิธีแต่ละอย่าง ๆ นั้นขึ้นอยู่กับจริตนิสัยด้วย บางรายเดินนานได้ผลดี ทั้งที่ความเพียรด้วยสติปัญญาก็จดจ่ออยู่เช่นเดียวกัน บางรายนั่งดีบางรายผ่อนอาหารดี บางรายอดอาหารดี อย่างนี้ก็ต้องหมุนไปตามการเห็นผลดีของตน รายใดที่ดีด้วยอุบายวิธีการใดก็ต้องหนักไปตามอุบายวิธีการนั้น ซึ่งเหมาะกับจริตของตน ไม่ใช่จะทำแบบสุ่มแบบเดา เห็นใครทำก็ทำ ได้ผลไม่ได้ผลก็ทำอย่างนั้น นั่นเป็นความผิดจากหลักธรรม คือความฉลาด ขาดความสังเกต เห็นเพื่อนฝูงทำก็ทำไปเฉย ๆ ไม่เกิดประโยชน์ จะเรียกว่า อัตตกิลมถานุโยค ทำความลำบากแก่ตนเปล่า ๆ ก็ถูก ทั้ง ๆ ที่เราไม่มีเจตนาอย่างนั้นก็ตาม มันก็ถูกอยู่โดยหลักธรรมชาติของมันนั้นแล

นี่การแก้การถอดถอนกิเลสออกจากใจ จึงเป็นความยากความลำบาก เพราะสิ่งนี้มีรากแก้วฝังลึกมาตั้งแต่กัปไหนกัลป์ใด ไม่ทราบต้นสายปลายเกิดและตายของตน ซึ่งเป็นนักเกิดนักตายอยู่แล้วโดยมีใจเป็นตัวสำคัญเนื่องจากเชื้อพาให้เกิด ดังที่ท่านกล่าวไว้ในธรรมว่า **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** เป็นต้น นี่แหละเชื้ออันสำคัญฝังจมอยู่ภายในจิตพาให้จิตต้องหมุนไปตามภพน้อยภพใหญ่

การที่จะไปในภพน้อยภพใหญ่สูง ๆ ต่ำ ๆ ลุ่ม ๆ ดอน ๆ นั้นก็ออกมาจากวิบากซึ่งสืบเนื่องมาจากกิเลสพาให้ทำกรรมดีชั่วต่าง ๆ นั่นแล เมื่อทำกรรมแล้วผลย่อมเป็นดีเป็นชั่วไปตามกรรมที่ทำนั้นไม่มีทางหลีกเลี่ยง การเกิด สภาพความเป็นอยู่ รูปร่างกลางตัวของแต่ละภพละชาติ แต่ละสัตว์แต่ละบุคคลนั้นจึงไม่เหมือนกัน คำว่าเกิดนั้นเกิดเหมือนกัน เกิดเป็นสัตว์ สัตว์ประเภทใดก็ได้ โดยเป็นสัตว์น้ำสัตว์บก สัตว์ใหญ่สัตว์เล็กเป็นมนุษย์ เทวดา ภูตผี อะไรก็แล้วแต่ มีเกิดอยู่เช่นนั้น มีตายอยู่ทำนองนั้นเพราะเกิดกับตายเป็นคู่กัน หากจะมีอายุยืนยาวกว่ากันบ้างก็ไม่พ้นคำว่าเกิดแล้วจะต้องตาย นี่คือผลที่เป็นวิบากมาจากอวิชชาพาให้สัตว์เกิดตายไม่เลือกหน้า

สรุปความลงแล้ว มีแต่เรื่องเกิดเรื่องตายของจิตที่เป็นนักท่องเที่ยว เพราะอำนาจแห่ง **อวิชฺชาปจฺยา** พาหมุนตัวให้เป็นไป และวิบากกรรมพาให้เป็นไปสูง ๆ ต่ำ ๆ ลุ่ม ๆ ดอน ๆ ไม่มีประมาณเรื่อยมาจนกระทั่งบัดนี้ เรานับต้นนับปลายได้ที่ไหน ทั้ง ๆ ที่เรานี้เป็นนักเกิดนักตายอยู่แล้วเต็มตัวด้วยกัน ไม่มีใครมากน้อยต่างกัน เพราะวัดไม่ได้จะเอามานับมาอ่านมาอวดกันได้อย่างไร

การท่องเที่ยวเกิดแก่เจ็บตายนี้ก็คือกงจักรที่หมุนอยู่ภายในภพในชาติ หมุนอยู่ภายในใจนั่นแล จะหาความสุขความปล่อยวางความสะดวกสบายได้ที่ตรงไหน เมื่อกิเลสยังหมุนอยู่ภายในใจ เอาอะไรมาเป็นสุขและนอนใจตายใจได้สัตว์โลกทั้งมวล ทั้ง ๆ ที่ต่างคนต่างตัวก็มุ่งต่อความสุขความเจริญความสะดวกสบายด้วยกัน แล้วมีใครสมหวังบ้างเราเห็นไหม

เกิดมาทุกคนทุกราย เต็มไปด้วยความมุ่งความหวังความสุขความเจริญด้วยกัน แต่ความหวังไม่ปรากฏตามใจที่หวังนั้นเลย ก็เพราะกิเลสเป็นตัวก่อทุกข์จะทำให้คนสมหวังได้ยังไง นอกจากมันทำลายความหวังเท่านั้น แต่ความหวังนอกลู่นอกทางก็เป็นเรื่องของกิเลส คนไม่สมหวังก็เพราะเรื่องของกิเลส มันสลับซับซ้อนอยู่ภายในนั้นแล หากแต่เราไม่รู้ไม่เข้าใจ เพราะภูมิของเรากับภูมิของกิเลสนั้นต่างกันมากราวฟ้ากับดิน คนหนึ่งโง่ชะมัด สิ่งหนึ่งนั้นฉลาดแหลมคมชะมัด เข้ากันได้อย่างไร นอกจากฝ่ายโง่ถูกต้มเอาตุ๋นเอาไม่มีวันเวลาโงหัวได้เท่านั้น ยิ่งกว่านั้นยังมองไม่เห็นว่ากิเลสจะยกคนและสัตว์ให้หลุดพ้นจากทุกข์ทรมาน

จิตใจของเราเมื่อถูกกิเลสตัวฉลาดแหลมคมครอบแล้วโง่ชะมัด มันไสให้ไปเกิดที่ไหนก็ไปได้ทั้งนั้น ตายได้ทั้งนั้น ทุกข์ได้ทั้งนั้น แต่ไม่รู้ว่าสาเหตุนี้มาจากไหน จึงเหมือนกับหลับตาอยู่ตลอดเวลา หลับตาไปเกิด หลับตาไปอยู่ หลับตาทนทุกข์ทรมานเสวยกรรมต่าง ๆ อยู่เรื่อยมาจนกระทั่งบัดนี้ แม้มีนัยน์ตาอยู่เช่นเดี๋ยวนี้ก็ตามก็เป็นลักษณะหลับตา เพราะอำนาจของกิเลสปิดไว้นั่นแล แล้วมีใครเป็นคนฉลาดในโลกนี้ มีใครเป็นคนสมหวังในโลกนี้ มีใครเป็นคนครองความสุขในโลกนี้ มีใครเป็นคนมีอำนาจวาสนาเพราะอำนาจของกิเลสมีมากในหัวใจ ในโลกนี้มีใคร ยังมองไม่เห็น พูดตามความจริง....ไม่มี เพราะกิเลสเป็นสิ่งที่ตัดรอนโดยถ่ายเดียว ไม่ใช่เป็นสิ่งที่จะส่งเสริมสัตว์โลกให้มีความสุขความสบายเป็นลำดับ จนกระทั่งพ้นจากทุกข์โดยประการทั้งปวงเพราะอำนาจของกิเลสนั้นไม่มีเลย นอกจากธรรมเท่านั้น ปราชญ์ท่านจึงสอนให้ละกิเลสบำเพ็ญธรรม จะได้สมหวังดังใจหมาย

เพราะฉะนั้น ธรรมกับกิเลสจึงเป็นคู่แข่งแย่งชิงนางงามในไตรภพคือจิตดวงนี้เรื่อยมา ส่วนมากอยากจะพูดว่าร้อยทั้งร้อยยอมแพ้กิเลสอย่างราบ เพราะไม่รู้ว่ากิเลสคืออะไร จึงยอมแพ้โดยถ่ายเดียว ถ้าไม่มีพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้ มาค้นแร่แปรธาตุภายในธาตุในขันธ์ในโลกธาตุ ด้วยพระปรีชาญาณความสามารถของพระองค์แล้ว ธรรมของจริงที่เป็นคู่แข่งของกิเลสซึ่งเป็นสิ่งจอมปลอมนั้น จะไม่ปรากฏขึ้นมาให้โลกได้กราบไหว้บูชา พอเป็นเครื่องยึดถือฝากเป็นฝากตายและปฏิบัติตามเลย

นี่เราจะเห็นความประเสริฐความอัศจรรย์ของพระพุทธเจ้าตอนนี้ ถ้าเราเป็นนักปฏิบัติเป็นนักธรรมะ นักกีฬา เราไม่ยอมทอดกายทอดใจหรือมอบทั้งกายทั้งใจให้กิเลสเสียทั้งมวลแล้ว ต้องเห็นความเด่นความประเสริฐของพระพุทธเจ้าตรงนี้เอง

เรามีอะไรกับท่าน ท่านจึงได้ประทานพระโอวาทไว้ให้เราได้ประพฤติปฏิบัติพอเป็นผู้เป็นคน รู้บุญรู้บาป รู้คุณรู้โทษ รู้นรกสวรรค์ พรหมโลกและนิพพาน ด้วยความพินิจพิจารณาตามหลักธรรมของท่านจึงเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าเป็นนักเสียสละไม่มีใครเสมอ สละประโยชน์ส่วนน้อยเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ ก็คือศาสดาองค์เอกนี้แล ประโยชน์ส่วนน้อยคือ สละออกจากราชสมบัติบริษัทบริวาร ไพร่ฟ้าประชาชีซึ่งมีอยู่ในราชอาณาจักรของพระองค์เพียงเท่านั้นจะมากมายอะไร ถ้าจะเทียบเป็นด้านวัตถุแล้ว มันก็เหมือนกับน้ำหยดหนึ่งเทียบกับน้ำมหาสมุทรนั่นแล มันมากไหมน้ำเพียงหยดเดียวกับน้ำในท้องมหาสมุทรนั้น อันไหนมากกว่ากัน

การที่พระองค์ทำประโยชน์ให้แก่พระราชอาณาจักรของของพระองค์นั้น จึงเหมือนกับน้ำเพียงหยดเดียว การทำประโยชน์ให้แก่โลกสงสารด้วยการเสียสละประโยชน์ส่วนน้อย คือ น้ำหยดเดียวเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ เหมือนกับน้ำในมหาสมุทรทะเลนั้นก็คือทรงเป็นศาสดาสั่งสอนโลกทั้งสาม คือ กามโลก รูปโลก อรูปโลกนี้แล กว้างขนาดไหน ขนาดครอบโลกธาตุ คือแดนสมมุติทั้งมวล แม่น้ำมหาสมุทรก็อยู่ในภูมิของมนุษย์นี้ ยังขยายไปอีกมากมายถึงเทวดา สวรรค์ชั้นพรหมมีกี่ชั้น ใต้น้ำเหนือน้ำบนบก เป็นภูมิที่พระองค์ทรงอนุเคราะห์สั่งสอนครอบไปหมด ด้วยความเฉลียวฉลาดในอรรถธรรม ภูมิที่ละเอียดเช่น เทวบุตรเทวดา อินทร์ พรหม เปรต ผี ที่มนุษย์ไม่สามารถรู้และสั่งสอนได้เพราะตาบอด นอกจากนั้นยังเห่าหอนอวดภูมิโง่ของตนอีกว่าหาอุตริ ซึ่งเกินความเชื่อของมนุษย์ในสมัยปัจจุบันจะเชื่อถือได้ แม้จะเกินความเชื่อของมนุษย์ในสมัยปัจจุบันก็จริง แต่ความรู้ความเห็นของพระพุทธเจ้านั้นอยู่เหนือโลกในสมัยปัจจุบัน ซึ่งเป็นโลกตาบอดแต่ชอบอวดฉลาดเป็นไหนๆ ที่กล่าวมาเหล่านี้พระองค์ทรงสั่งสอนได้ทั้งที่โลกทั้งสามไม่มีใครสามารถสั่งสอนได้ ไม่เช่นนั้นไม่อาจเป็นศาสดาสอนโลกได้

เราตาบอดเราจะลบล้างสิ่งที่มี สิ่งที่คนตาดีเห็นได้อย่างไร เราหูหนวกเราจะปฏิเสธเสียงที่คนหูดีฟังได้ฟังรู้เรื่องกันได้ยังไง นี่ยกตัวอย่างเพียงสองข้อเท่านั้นก็ได้ความชัดเจนแล้ว คนตาดีกับคนตาบอดเห็นความจริงต่างกันอย่างไรบ้าง รู้ความจริงต่างกันอย่างไรบ้าง นี่แลเรื่องของศาสดาที่ได้นำธรรมมาสอนพวกเรา ต้องต่างจากพวกเราอยู่มากราวฟ้ากับดิน ไม่เช่นนั้นเราจะไม่ทราบว่าศาสนามีคุณค่าและสอนคนให้เป็นคนดีได้อย่างไร จะมีแต่ให้กิเลสเหยียบย่ำทำลายเหมือนผักปลา เหมือนเนื้อบนเขียงที่

ถูกสับยำจนแหลกละเอียดก็ไม่รู้ตัวว่าถูกมีดเขาสับเขายำ ถูกเขาเอาไปเป็นอาหารรับประทานจนกลายเป็นมูตรเป็นคูถ และถูกถ่ายเทไปที่ไหนก็ยังไม่รู้ การมอบตัวให้กิเลสเป็นผู้สับผู้ยำเสียถ่ายเดียวนั้นเป็นของดีวิเศษละหรือ ถ้าไม่มีธรรมเป็นเครื่องต้านทานเลย แดนมนุษย์เราจะไม่ผิดอะไรกับแดนนรกเลย จึงไม่ควรอวดดีเย่อหยิ่งจะยิ่งแย่ลงทุกวัน

นี่ยังดีมีธรรมเข้าแทรก มีธรรมเป็นเครื่องคัดค้านต้านทาน มีธรรมเป็นคู่แข่งว่าสิ่งที่กิเลสเห็นว่าถูก ธรรมคือความจริงนั้น คัดค้านว่าไม่ถูก กิเลสว่าดี แต่ธรรมค้านว่าไม่ดีเป็นต้น เมื่อมีสองอย่างเป็นคู่แข่งกัน ดีกับชั่วก็ปรากฏขึ้นมาในความรู้สึกของมนุษย์ผู้มีธรรมเป็นเครื่องทดสอบตรวจทาน สุขกับทุกข์ก็ปรากฏขึ้นมาและเป็นคู่แข่งกัน เพราะมีศาสนธรรมอันเป็นของจริงเป็นคู่แข่งกับกิเลสอันเป็นของปลอมของเทียมพอให้ผู้หวังสารคุณได้มีทางเลือกถือเอาประโยชน์จากธรรม ไม่บอดหนวกไปเสียหมด

ศาสนธรรมที่ปรากฏอยู่เวลานี้ ซึ่งเราทั้งหลายได้เชื่อถือและกราบไหว้บูชา ถึงกับได้สละเนื้อสละตัวออกมาบวชนี้เพราะผู้ใดเป็นต้นเหตุ ถ้าไม่ใช่เพราะพระพุทธเจ้า นั่นศรัทธาความเชื่อต่อบุญต่อบาป เราได้ความเชื่อนี้มาจากไหนถ้าไม่ได้มาจากธรรมของพระพุทธเจ้า ที่ทรงแสดงไว้แล้วด้วยสวากขาตธรรมซึ่งตรัสไว้ชอบแล้ว เพราะฉะนั้นกิเลสทุกประเภทพระพุทธเจ้าถือว่าเป็นภัย พวกเราผู้เชื่อธรรมของพระองค์ก็ต้องถือว่าเป็นภัย และต่อสู้กันให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย อย่ามาท้อถอยอ่อนแอท้อแท้เหลวไหล ซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล จะหาทางออกไม่ได้

ต้องเอาให้จริงให้จังนักปฏิบัติ เพราะศาสนธรรมของพระพุทธเจ้า คือ ตลาดแห่งมรรคผลนิพพานอยู่ตลอดมาไม่เคยล้าสมัย สมัยคือความนิยมในยุคอันเป็นเรื่องของโลกนิยมสืบ ๆ กันมา ธรรมนี้คือธรรมที่ทันสมัยล้ำยุค ไม่ทันสมัยไม่ล้ำยุคปราบกิเลสไม่ได้ เราเห็นว่าธรรมนี้ล้าสมัยที่ไหนเมื่อไร ธรรมท่านประกาศไว้แล้วว่า อกาลิโกในบทธรรมคุณว่า ธรรมไม่ใช่กาลไม่ใช่สมัย เป็นธรรมล้วน ๆ เรื่อยมา ใครเป็นคนว่าศาสนาครึ ศาสนาล้าสมัย คนนั้นคือคนหมดคุณค่าไม่มีราคาเลย เหลือแต่ร่างกระดูกกับความรู้สึกลมหายใจอยู่เท่านั้น ถ้าจะเทียบกับคนไข้ก็เหมือนคนไข้ที่ไม่สนใจกับหยูกยากับหมออะไรเลย นอกจากรอคอยลมหายใจให้ออกซิเจนอยู่ที่ห้อง ไอ.ซี.ยู.เท่านั้น ผ่านจากนั้นก็เข้าไฟ ขณะยังไม่เผา พอเปิดเครื่องปกปิดออกก็มีแต่แมลงวันตอมหึ่ง ๆ เท่านั้น คนเช่นนั้นเหรอเป็นคนดี เป็นคนทันยุคทันสมัยหรือล้ำยุคล้ำสมัยน่ะ จงฟังให้ดีคิดให้ละเอียดจากสิ่งที่ผ่านตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่าเสียโง่คนที่เป็นพิษภัยต่อความดีและสังคม ถ้าจะเป็นลูกศิษย์ตถาคตผู้จอมปราชญ์ ไม่ทรงเชื่ออะไรอย่างงมงาย

พระพุทธเจ้าไม่ใช่คนล้าสมัย สาวกอรหัตอรหันต์ไม่ใช่คนล้าสมัย ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้และสาวกทั้งหลายบรรลุมานั้นเป็นของประเสริฐ จะมาเป็นธรรมล้าสมัยได้อย่างไร ถ้าไม่ใช่เป็นเรื่องของคนซึ่งเหลือแต่ร่างอันเป็นซากผีดิบและทรงลมหายใจฟอด ๆ อยู่เท่านั้น พ่นยาพิษของกิเลสมารออกมาทำลายศาสนธรรมและจิตใจชาวพุทธทั้งหลายให้เสียไปด้วย นักปฏิบัติจงสังเกตพิจารณาว่า เสียงใดเป็นเสียงมารคือกิเลสจะมาทำลายธรรมในใจ และเสียงใดเป็นเสียงธรรมจะมาชโลมหัวใจให้ชุ่มเย็น จงเลือกเฟ้นทุกระยะอย่าเผลอตัว

เพราะเหตุไรถึงว่าศาสนาครึศาสนาล้าสมัย ก็เพราะกิเลสพาให้เข้าใจว่าศาสนาครึ กิเลสพาให้เข้าใจว่าศาสนาล้าสมัย กิเลสปิดบังจิตใจไม่ให้เห็นความจริงที่ธรรมสอนไว้ และเสกสรรสิ่งที่จะทำลายธรรมขึ้นมาเหยียบย่ำทำลายตัวเองถ่ายเดียว สิ่งที่ดีมีคุณค่าและส่งเสริมตนให้เป็นคนดีนั้น มันยึดไม่ได้ มันถือไม่ได้ ทำให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่ล้าสมัยไปเสีย คนประเภทนั้นก็เหมือนกับคนที่ไข้หนักและรอวันตายอยู่ในห้อง ไอ.ซี.ยู. ถ่ายเดียว ไม่มีหวังทางฟื้นตัว นอกจากจะเห็นถ่านเห็นฟืนเป็นของทันสมัยเท่านั้น

คำว่า**ปทปรมะ**ที่ท่านแสดงไว้นั้นจะได้แก่อะไร ถ้าไม่ได้แก่หัวใจที่มืดบอดไม่ยอมรับเหตุผลอรรถธรรมใด ๆ ทั้งสิ้นนี้ ทั้งนี้มิได้กล่าวเพื่อตำหนิท่านผู้หนึ่งผู้ใด แต่กล่าวตามความหนาบางของกิเลสที่ปิดบังหัวใจสัตว์โลกให้รู้เห็นไปต่าง ๆ ที่เป็นข้าศึกแก่ตนและศาสนธรรม อันเป็นสมบัติล้นค่าควรแก่การเทิดทูนอย่างยิ่งต่างหาก

ผู้วิเศษ ๆ มาจากอะไรถ้าไม่มาจากธรรม เราเชื่อใครทุกวันนี้ เชื่อเราก็เชื่อไม่ได้คอยแต่จะแหวกแนว เชื่อใคร ๆ ก็เป็นคนมีกิเลส เป็นคนมืดบอดเพราะถูกกิเลสครอบงำหัวใจอยู่ด้วยกัน จะเอาความถูกต้องดีงามมาพูดให้ฟังอย่างถูกต้องแม่นยำได้ดังสวากขาตธรรมที่ตรัสไว้ชอบแล้วได้ยังไง เมื่อเราเป็นคนโง่ก็ต้องเชื่อคนฉลาด คือศาสดาองค์เอก ที่ทรงค้นคว้าพบเห็นทุกสิ่งทุกอย่างแล้วจึงนำมาสั่งสอนโลก ไม่ใช่ศาสดาองค์ด้นเดา เมื่อได้รู้แจ้งเห็นจริงทุกสิ่งทุกอย่างแล้วจึงมาสั่งสอน จะเป็นธรรมของปลอมได้อย่างไร

ผู้ที่ว่าศาสนาครึศาสนาล้าสมัยนั้นได้ค้นคว้าและรู้เห็นอะไรบ้าง พอจะนำมาพิสูจน์มาเป็นข้อยืนยันให้เห็นว่าศาสนาครึศาสนาล้าสมัย เฉพาะอย่างยิ่งได้ค้นคว้าเรื่องของตนได้ลึกตื้นหยาบละเอียดเพียงไรจึงกล้าพูดออกมาเช่นนั้น ถ้าไม่ตั้งหน้าเป็นข้าศึกทำลายตัวและส่วนรวมซึ่งหวังผลอย่างเต็มใจจากความเชื่อ ความเคารพนับถือธรรมของจริงด้วยกัน คนเราจะคิดจะพูดอะไรก็เป็นสิทธิ์ที่ควรเป็นไปได้ถ้าอยู่ในขอบเขตที่สังคมยอมรับ แต่การทำลายส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่ควรสำรวมระวังอย่างยิ่ง เพราะทำให้เสียหายมากไม่อาจมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ มาให้อภัยได้

เอ้า ทีนี้ย่นเข้ามา กิริยาอาการใดก็ตามที่เป็นสิ่งจะทำให้เกิดความประมาทนอนใจไร้ความดีนั้น เป็นสิ่งที่ล้าสมัย จงทราบไว้ ผู้ทำความเพียรที่มีสติเป็นผู้จะเริ่มทันสมัย จะเริ่มล้ำสมัย คือจะทันกิเลสและล้ำกิเลสในวันเวลาหนึ่งแน่นอน น้อมเข้ามานักปฏิบัติ **โอปนยิโก** น้อมเข้ามา ให้รู้ทั้งภายนอก ให้รู้ทั้งภายใน เห็นทั้งภายนอก เห็นทั้งภายใน แก้ได้ทั้งภายนอก แก้ได้ทั้งภายใน จึงชื่อว่าเป็นผู้ฉลาดแหลมคม เอาให้ทันกิเลสทุกประเภทจะชื่อว่าเป็นผู้ทันสมัย เพราะกิเลสเป็นนักนิยม เป็นนักเสกสรรตัวว่าทันสมัย จึงมักทำให้คนลืมตัวว่าทันสมัยทั้ง ๆ ที่ตื่นเงา ตื่นลม หาหลักเกณฑ์ไม่ได้เรื่อยมา

เวลานี้จิตของเรามันทันสมัยหรือล้าสมัย มันล้าสมัยนั่นเองจึงหาความสงบเยือกเย็นไม่ได้ อะไรพาให้ล้าสมัย ก็กิเลสตัวทันสมัยใหม่เอี่ยมนั่นเองมันฉุดลากไปจากธรรม ธรรมไม่ทันมัน เพราะผู้ปฏิบัติไม่ผลิตขึ้นมาให้ทันพอจะมีกำลังต่อสู้ฟัดเหวี่ยงกัน กิเลสจะหลุดลอยไปยังไง ต้องเอาให้จริงให้จังนักปฏิบัติ อย่าทำเล่น ๆ ให้กิเลสหัวเราะ จงทำจริงให้กิเลสได้ร้องไห้เพราะกลัวตายประจักษ์ใจไปโดยลำดับซิ จะได้เห็นแดนแห่งชัยชนะที่รอผู้ปฏิบัติจริงอยู่แล้วทุกเวลา อกาลิโก

อย่าเคยชินกับความเกิดแก่เจ็บตาย อย่าเคยชินกับความเป็นมาอันเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล จงมีความสนิทติดใจกับอรรถกับธรรม ทุกข์ก็ยอมทุกข์ ตายก็ยอมตาย เป็นก็ยอมเป็นกับศาสดาเถอะ เราจะเห็นตัวเราใจเรามีคุณค่าเหนือกิเลสอันต่ำทรามขึ้นมาโดยลำดับไม่สงสัย

คำว่าวิมุตติแดนหลุดพ้น หลุดพ้นที่ไหน พระพุทธเจ้าท่านหลุดพ้นที่ไหน สาวกท่านหลุดพ้นที่ไหนถ้าไม่หลุดพ้นที่ใจน่ะ เพราะสถานที่เป็นสถานที่ กาลเป็นกาล ไม่ใช่เป็นที่ที่หลุดพ้นอย่างแท้จริงนอกจากใจดวงเดียวนี้เท่านั้น ใจดวงเดียวนี้เป็นผู้ถูกจองจำด้วยกิเลสตัณหาอาสวะประเภทต่าง ๆ จนมืดดำทั้งกลางวันกลางคืนมองหาดวงจิตไม่เจอ จึงต้องอาศัย สติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียรเครื่องจำกัดความมืดบอดหมุนติ้วเข้าไปตรงนั้น ให้จิตมีความสว่างไสวขึ้นมา นับแต่ขั้นเริ่มแรกแห่งความสงบ

พอมีต้นทุนแล้ว เอ้า พิจารณาทางด้านปัญญาคลี่คลายดูร่างกายนี้เป็นยังไงบ้าง เพราะอยู่ด้วยกันมานานนับแต่วันเกิดจนบัดนี้ พอได้เห็นหน้ากิเลสตัวจอมปลอมบ้างในขั้นเริ่มแรกว่าเป็นหน้าอย่างไร ทำไมจึงมีกลอุบายฉลาดเอานักหนาและกล่อมสัตว์โลกให้เคลิ้มหลับไปด้วยอย่างสนิทตายใจไม่มีวันฟื้น

ร่างกายนี้มันเสกสรรปั้นยอไว้รอบด้านในร่างกายทั้งภายนอกภายใน ว่าเป็นหนังเป็นเนื้อ เป็นเอ็น เป็นกระดูก เป็นสัตว์เป็นบุคคล เป็นหญิงเป็นชาย เป็นของสวยของงาม เป็นของจีรังถาวร เป็นเราเป็นของเรา ประหนึ่งเป็นทองคำธรรมชาตินั่นแล ที่มันเสกสรรตกแต่งเอาไว้ และโกหกมนุษย์ที่โง่ ๆ อย่างพวกเราได้อย่างง่ายดาย ถ้าไม่เอา

ธรรมของจริงเข้าไปสอดส่องดูแล้ว จะไม่เห็นความจอมปลอมของกิเลสที่ปักเสียบเอาไว้ทั้งร่างกายนี้ได้เลย

เอาซิ ปัญญามีหยั่งลงไป หนังบางๆ เท่านั้นทำไมดูไม่ทะลุ ความจริงมันเต็มไปด้วยของปฏิกูลโสโครกทั้งภายนอก ภายนอกก็ขี้เหงื่อขี้ไคลเต็มไปทั้งร่าง ทั้งภายในก็เป็นของปฏิกูลโสโครกเต็มไปหมดทุกสิ่งทุกอาการ ทำไมจึงเชื่อกิเลสตัวหน้าด้านหาว่าเป็นของสวยของงาม ว่าเป็นสิ่งน่ารักใคร่ชอบใจ กิเลสตัวปลิ้นปล้อนหลอกลวงมันวิเศษวิโสอะไร เมื่อมีแต่การเสกสรรของปลอมว่าเป็นจริง ของเน่าของเหม็นว่าเป็นของสวยงามโดยถ่ายเดียวดังที่เป็นอยู่นี้

จงตั้งปัญหาถามตัวเองบ้างซิพวกเราถ้าอยากฉลาดทันมัน เช่นว่า โง่ไหมพวกเราที่ตกหล่มเพราะกลลวงของกิเลสดังนี้เป็นต้น พิจารณาซิปัญญามี เอาให้เห็นความจริงตามธรรมท่านสอนไว้ เมื่อได้เห็นความจริงตามสัดตามส่วนของร่างกายทั้งภายในภายนอกแล้ว อุปาทานให้มันหนายิ่งกว่าภูเขาทั้งลูกก็เถอะ ไม่พ้นจากการถอนตัวออกมาหรือการพังทลายเพราะอำนาจของปัญญาความรู้แจ้งแทงทะลุนี้ไปได้เลย

จงคลี่คลายดูกายนี้ทั้งวันทั้งคืนยืนเดินนั่งนอน งานนี้ไม่ใช่เป็นงานที่จะทำเพียงครู่เดียวยามเดียวแล้วหยุดไป ทำจนรู้จนเห็น อย่างไรก็พ้นความเพียร พ้นสติปัญญาไปไม่ได้ พระพุทธเจ้าก็รู้ด้วยสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร สาวกทั้งหลายก็เหมือนกัน เราจะรู้ด้วยอะไรถ้าไม่รู้ด้วยสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร ถ้ารู้ด้วยความเกียจคร้านโลกก็รู้กันไปหมดแล้วแหละ เพราะนั่นเป็นตัวมารตัวข้าศึกของธรรม ผู้อยากรู้อยากเห็นธรรมต้องฝืน ต้องกำจัดความเกียจคร้านทำความเพียร และกำจัดความโง่เขลาด้วยสติปัญญาเป็นขั้นๆ ตอนๆ ไป

นักปฏิบัติรายใด ชอบใช้สติปัญญาค้นคว้าในสติปัฏฐานสี่มีกายเป็นต้นอยู่เสมอ นักปฏิบัติรายนั้นจะค่อยรู้แจ้งแทงทะลุทั้งธรรมของจริง และกิเลสตัวเคลือบแฝงไปโดยลำดับ จนพ้นดงหนาป่าทึบไปได้โดยปลอดภัย วัฏทุกข์นี้หาวันผ่านพ้นไปได้ยากนอกจากความเพียรด้วยสติปัญญาธรรมเป็นต้นเท่านั้น จงจำให้ถึงใจ เดี๋ยวจะไปคว้าเอากิเลสชนิดต่างๆ มีความขี้เกียจเป็นต้นมาแก้วัฏทุกข์ แล้วจะจมไปนะจะว่าไม่บอก

เอาให้เด็ดนักปฏิบัติ ศาสนธรรมประกาศไว้ทุกสิ่งอย่างแม่นยำไม่มีที่สงสัยแล้ว ที่สงสัยก็คือกำลังของเรามีเพียงใด ที่จะเป็นไปในอรรถในธรรมให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย กำลังจะมีมากน้อยขึ้นอยู่กับเรา เอาให้จริง มรรคผลนิพพานครั้งนั้นกับครั้งนี้ไม่มีอะไรแปลกกัน จะเกิดขึ้นที่จิต ปรากฏขึ้นที่จิต เพราะกิเลสเครื่องหุ้มห่อปิดบังอยู่ที่จิต เมื่อกิเลสเปิดตัวออกหมดเพราะอำนาจของสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียรแล้ว ความสว่าง

กระจ่างแจ้ง ความหลุดพ้นจากทุกข์ ไม่ต้องถามที่ไหนแหละ ถามทำไม พ้นก็รู้อยู่ที่นี่ แจ้งอยู่ที่นี่ คือที่จิตนี้แห่งเดียวเท่านั้นไม่มีในที่อื่น ๆ

อย่าตะครุบเงา อย่าหลงลมปากคน ปากอมกิเลสมันสกปรกเชื่อไม่ค่อยได้หรือเชื่อไม่ได้ ปากที่อมอรรถอมธรรมพอเชื่อถือได้หรือเชื่อถือได้ ลมปากนี้สำคัญมากนะ เคยเป่าคนให้ล่มจมมามากต่อมากแล้ว เราเป็นพระลูกศิษย์พระตถาคต มีสวากขาตธรรมเป็นหลักใจ หลักปฏิบัติทั้งภายในภายนอก อย่าเผลอตัวเชื่อลมปากที่อมกิเลสตัวสกปรกมาเป่ามาพ่น เพราะสมัยปัจจุบันมักมีแต่ลมประเภทนี้ออกร้าน จึงต้องระวังกันอย่างมาก ถ้าไม่อยากจมไปอย่างน่าเสียดาย

กิเลสเขามันแหลม เขี้ยวคมยิ่งกว่าเขาวัวเขาควายและเขี้ยวสัตว์เป็นไหน ๆ อยากเห็นกิเลสเขี้ยวแหลมเขาคมให้ต่อสู้กันก็รู้เอง เราสู้มันด้วยธรรมเป็นอาวุธ มีสติปัญญาธรรมเป็นต้น สู้จนกระทั่งธรรมแหลมคมนั่นแหละ เมื่อสู้กันจริง ๆ ก็เลยรู้ทั้งสองอย่าง กิเลสแหลมคมก็รู้ ธรรมแหลมคมก็รู้ ธรรมแหลมคมยิ่งกว่ากิเลสก็รู้ ถ้าไม่แหลมคมยิ่งกว่ากิเลสก็สู้กิเลสไม่ได้ พุงเราก็ทะลุ ถ้าสู้กิเลสได้พุงกิเลสก็ทะลุ และตายไม่มีวันฟื้นตลอดไป เราก็ได้ชัยชนะขั้นประเสริฐเลิศเลอไม่มีวันกลับแพ้ตลอดไปเช่นเดียวกัน

ใครอยากทราบศาสนาละเอียดขนาดไหนเข้าภาคปฏิบัติก็รู้เอง ถ้ายังไม่ได้เข้าภาคปฏิบัติก็ยังไม่ซึ้งไม่ถึงใจ ถ้ายังไม่ได้เข้าภาคปฏิบัติก็ไม่รู้ว่ากิเลสเป็นยังไงธรรมเป็นยังไง เพราะในตัวเรามันเป็นกิเลสทั้งนั้น ถ้ายังไม่ทำการปฏิบัติก็มีแต่กิเลสคลังกิเลส เมื่อได้เข้าพิสูจน์ทางภาคปฏิบัติแล้วก็ค่อยรู้เรื่องกันไปเอง ทีนี้ก็พอฟัดพอเหวี่ยงกันไป ถ้าไม่รู้จริง ๆ ก็ไม่รู้จะฟัดจะเหวี่ยงอะไร กิเลสไม่เพียงฟัดเรา มันเหยียบย่ำเราแล้วเคี้ยวกร้วม ๆ แล้วกลืนลงไป หรือมันไม่ต้องเคี้ยวให้เสียเวลาและเหนื่อยขากรรไกรเสียเปล่า มันลื่นคอไปเลย ยิ่งกว่าน้ำมันหล่อลื่น

เพียงใจธรรมดาสามัญชน จะว่าดียังไงสุขยังไงก็ว่ากันไปอย่างนั้นแล ถ้าธรรมยังไม่ได้เข้าถึงใจก็ไม่รู้ว่าดีขนาดไหนสุขขนาดไหนได้ชัดเจน รู้ว่าดีและสุขเพียงงู ๆ ปลา ๆ ไปอย่างนั้นเอง เมื่อธรรมได้เข้าถึงตรงไหนแล้วก็เริ่มรู้ ว่าดีอย่างนี้เป็นดีของอะไร และดีอย่างนั้นเป็นดีของอะไร สุขอันนี้เป็นสุขของอะไร และสุขอันนั้นเป็นสุขของอะไรไปโดยลำดับ สุขอันนี้เป็นสุขจากเหยื่ออยู่ปลายเบ็ด สุขอันนี้เป็นสุขจากธรรม ดีอันนี้เป็นดีของเหยื่ออยู่ปลายเบ็ด ดีอันนี้เป็นดีของธรรม มันรู้ได้อย่างชัดเจนไม่มีใครบอก

พวกเรามันไม่เห็นปลายเบ็ด เห็นแต่เหยื่อ เหมือนปลาเห็นแต่เหยื่อก็เลยติดเบ็ด ถ้าปลาเห็นเบ็ดด้วยก็ไม่ติด ปลาเห็นเหยื่อและเห็นเบ็ดด้วย ก็คือใจที่มีสติปัญญาประจำตน ถ้าใจไม่มีสติปัญญาก็แสดงว่าไม่มีธรรมเครื่องรักษาพอจะรู้ปลายเบ็ด มันก็

เห็นแต่เหยื่อล่อ พองับเข้าไปก็ถูกเบ็ดเกาะปากเลือดสาด เขาทุบหัวเอาตายเหยื่อก็ไม่ได้กิน

นักปฏิบัติจงดูเอาระหว่างกิเลสกับธรรม มันแฝงกันไปในทำนองเบ็ดกับเหยื่อล่อปลานั่นแล

การปฏิบัติธรรมจำต้องระวังการแอบแฝงของกิเลสที่คอยแทรกความเพียรไปทุกระยะอยู่เสมอเผลอไม่ได้ ถ้าจะดูกันจริง ๆ แล้วจะดูยากอะไร มันมีอยู่รอบด้านจนน่าขบขันจะว่าไง พวกเรานี่แหละ ตาก็ตาอันเก่า หูอันเก่า ใจอันเก่านี่แหละ ดูของเก่าที่มีอยู่รอบตัวนี่แหละ แต่ก็หลงได้ไม่อิ่มพอตลอดไป ถ้าตาไม่มีสติปัญญาคอยกำกับ ถ้ามีสติปัญญารักษาก็เหมือนคนที่มองอะไรด้วยกล้อง ย่อมเห็นชัดต่างกัน

ใจมีธรรมใจมีปัญญาประจำตนก็เหมือนมีกล้องส่องทาง มันต่างกันระหว่างคนมีปัญญากับคนไม่มีปัญญา ตาก็ตานี้แหละ แต่คนฉลาดตาไปถึงไหนสติปัญญาไปถึงนั่น หูไปถึงไหนความรู้รอบวิ่งไปถึงนั้นพร้อมกัน โดยหลักธรรมชาติของสติปัญญาที่ได้ฝึกมาอย่างพอตัว ไม่จำเป็นต้องตั้งท่าตั้งทาง เพราะเป็นหลักธรรมชาติอยู่แล้วตั้งอะไร หากเป็นหลักธรรมชาติของสติปัญญาที่ฝึกมาอย่างพอตัวแล้ว ฝ่ายตรงกันข้ามมันก็เป็นธรรมชาติของมันที่จะหมุนตัวอยู่เช่นนั้น ธรรมชาตินี้นั่นแลที่ทำคนและสัตว์ให้โง่ นั่งอยู่ก็โง่ นอนอยู่ก็โง่ ยืนอยู่ก็โง่ อะไร ๆ ก็โง่เพราะมันเป็นหลักธรรมชาติอันหนึ่งที่ทำคนและสัตว์ผู้อยู่ใต้อำนาจของมันให้โง่ ทีนี้เมื่อเป็นหลักธรรมชาติของธรรมขึ้นมาแล้วย่อมเปลี่ยนไปอีกแบบหนึ่งคือ จะยืนจะเดินจะนั่งจะนอนหรือทำอะไร ๆ อยู่ มันก็ฉลาดรอบตัวของมันอยู่เช่นนั้น ไม่ต้องปรุงต้องแต่ง ไม่ต้องตั้งท่าตั้งทางมันก็เป็นของมันเอง ใจดวงเดียวนั้นแหละ แต่มันพลิกเป็นอย่างนั้นไปได้ด้วยการบำรุงส่งเสริม

ท่านจึงสอนให้ศึกษาอบรมและปฏิบัติบำรุงส่งเสริมโดยสม่ำเสมอ จนจิตกลายเป็นธรรมล้วน ๆ ใจล้วน ๆ กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว นั่นแลจึงได้ปลงภาระหน้าที่ทุกอย่างและอยู่ด้วยความหายกังวล เป็นคนว่างงานด้วยความบริสุทธิ์ มิใช่ว่างงานแบบโลกตำหนิกัน

ผมก็กำลังกายอ่อนลงทุกวัน ๆ โรคภัยไข้เจ็บก็ย่ำยีตีกระหน่ำร่างกายเข้าทุกวัน การแนะนำสั่งสอนหมู่เพื่อนก็ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วยเหมือนแต่ก่อน ก็ดูซิพูดยังไม่ควรจะจบก็ต้องได้จบ ไม่ควรจะหยุดก็ต้องได้หยุดเพราะมันเป็นอยู่ภายใน เมื่อสิ่งนี้ปรากฏขึ้นแล้วมันฝืนไม่ได้ ถ้าเป็นเรือบินก็ปักหัวลงสนามเลย ไม่ลงไม่ได้ ถ้าจะเทศน์อย่างธรรมดา ๆ โดยการบังคับบัญชาไปว่าให้เป็นอย่างนั้น ๆ มันก็เทศน์ไปไม่ได้อีกแหละ

เทศน์ภาคปฏิบัติต้องให้เป็นไปตามหลักธรรมชาติ เสียงจะเบาก็ให้เป็นไปตามหลักธรรมชาติ จะช้าหรือเร็วก็เร่งไม่ได้และรั้งไม่ได้ ต้องปล่อยให้เป็นไปเรื่อย ๆ ตาม

หลักธรรมชาติ เสียงจะเร็วหรือช้า หนักหรือเบาขนาดไหนก็เป็นของมันเองๆ จึงเหมาะกับการแสดงธรรมทางภาคปฏิบัติ พอเร่งเข้าๆ ตามหลักธรรมชาติของการเทศน์ก็มากระเทือนร่างกายนี้ พอกระเทือนปั๊บ ความรู้นี้ก็แย็บและย้อนเข้ามาสู่ร่างกายเสีย ธรรมที่กำลังเทศน์อยู่นั้นก็ตกหายไปไม่สืบต่อกัน การเทศน์ก็ปักหัวลงสนามเท่านั้นละซิ คือยุติการแสดงเพียงเท่านั้นฝืนไปอีกไม่ได้

เสียงธรรมนี้กล่อมใจนะ เสียงโลกมันยั่วใจ ยุใจ แหย่ใจให้ฟุ้งให้ร้อน พอใจร้อนแล้วก้นก็ร้อนอยู่ไม่เป็นปกติ ก้นไม่ติดพื้น เดี๋ยวก็วิ่งแจ้นไปโน้นไปนี้เพื่อแก้รำคาญ เราเคยเห็นสุนัขบ้ามันวิ่งไหมล่ะ วิ่งตามถนนหนทางน่ะ จิตที่คึกคะนองด้วยอำนาจกิเลสมันวิ่งเก่งกว่านั้นนะ เอาให้มันหมอบราบด้วยสติธรรม ปัญญาธรรมเป็นต้น ให้เห็นสักทีซิ เอาให้ได้ทักกันว่า ตัวพยศมาสงบให้เห็นแล้วเหรอ นั่น มันจะเหนือธรรมไปได้เหรอ จงเอาให้เห็นเสียทีซิ มันเป็นได้จิตนี่ สิ่งที่พาให้มันวิ่งมี ปราบอันนั้นให้สงบตัวลงไป จิตก็นิ่งเองสงบเอง ก้นก็ไม่ร้อนเพราะจิตเย็น ก้นก็พลอยเย็นไปด้วย

การต่อสู้กับกิเลสนี้แหม มันไม่ลืมนะหัวใจเรา เอากันจริงๆ ต่อสู้กันจริงๆ เรื่องเช่นนี้มันไม่ลืมนะ มันจะลืมได้ยังไง ลงถึงขนาดเอาชีวิตจิตใจเข้าแลกกันแท้ๆ มันจะลืมได้ยังไง แม้ถึงวันตายก็ไม่ลืม เพราะเป็นประวัติแห่งชีวิตในการต่อสู้กับข้าศึกวัฏจักร ฉะนั้นถึงได้กล้าพูดว่า งานอะไรก็ตามในโลกที่เราได้เคยผ่านมาแล้ว เรายังไม่เคยพบเคยเห็นงานใดที่หนักหนา ขนาดที่ต้องสละชีวิตจิตใจเหมือนงานจิตตภาวนานี้ ยังไม่เคยเห็นในตัวเราเอง การสละเป็นสละตายนี้ทุ่มกันลงเลยไม่เสียดายชีวิต ถึงวาระที่จะเข้าด้ายเข้าเข็มกันจริงๆ ว่างั้นเลย มอบเลยนะเวลานั้น ชีวิตจะไปก็ไปเลย ถ้าไม่ไปก็ให้รู้ให้เห็นธรรมอย่างเดียวเท่านั้น การสละชีวิตเป็นพื้นๆ มาก็มี ถึงวาระที่จะทุ่มก็ทุ่มกันลงเลย

ทั้งนี้ก็เพราะเราเห็นโทษของจิตที่เสื่อมไปไม่ยอมสงบให้อีกนั่นแหละ แหมโทษแห่งความเสื่อมของจิตนี้เป็นทุกข์มากนะนักบวชเรา จิตหาความสงบไม่ได้เลยนี้มันยุ่งมันกวนจริงๆ นะ ยุ่งมากกวนมากร้อนมากทุกข์มากทีเดียว พอมันสงบได้บ้างแล้วรู้สึกว่าเย็นสบาย ไม่ยุ่งไม่เหยิงไม่วุ่นอะไรๆ อยู่กับความสงบ เพราะใจมีอาหารดื่ม ดื่มสมถธรรมความสงบสบาย จิตมีพื้นฐานแห่งสมาธิละเอียดเข้าไปเท่าไรก็ยิ่งสบาย สบายจนขี้เกียจ ขี้เกียจยังไง ก็ขี้เกียจพิจารณาทางด้านปัญญาละซิ สุดท้ายก็เลยไปเหมาเอาว่าสมาธินั้นแลเป็นนิพพาน เลยจ่อกันอยู่ตรงนั้น ไม่ชอบพิจารณาทางวิปัสสนา แต่มันไม่เป็นนิพพาน เข้าใจลมๆ แล้งๆ ไปอย่างนั้นเองเพราะไม่รู้เนื่องจากทางไม่เคยเดิน

พอออกทางด้านปัญญามันถึงทุกข์มากละที่นี่ ทุกข์นั้นทุกข์แบบเรารับประทานอาหารเผ็ดๆ เผ็ดมันก็มีรสของมันนี่ เค็มมันก็มีรสของมัน พอให้สู้กันหรือพอใจฉันกัน

เผ็ดก็พอใจเพราะมีรสอยู่ในความเผ็ด ทีนี้ความทุกข์ในความเพียรขั้นนี้มันก็มีรสชาติให้เกิดสุขละเอียดไปกว่ารสสมาธิ สุขในสมาธินั้นอย่างพ่อแม่ครูอาจารย์มั่นว่า ความสุขในสมาธินั้นเหมือนกับเนื้อติดฟัน ท่านว่า นั่นถูก แต่เมื่อยังไม่ก้าวยังไม่เห็นโทษแห่งความติดในสมาธิ มันอยู่ในนี้ก็เห็นว่าเป็นของดี พอก้าวออกสู่ปัญญาได้แล้วก็ต้องปล่อยอันนี้

พอถึงขั้นปัญญามันถึงหมุนติ้ว ๆ มันรู้มันเห็นชัดนี่ ปัญญาตัดกิเลสตัวไหนขาดไปยังไง ๆ มันรู้ ๆ ขาดเป็นวรรคเป็นตอนไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งในวงขันธ์ห้านี่มันขาดไปหมด รูปขันธ์ความยึดมั่นถือมั่นในรูปมันก็ขาดให้เห็นชัด ๆ ภายในใจเรา เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ สุข ทุกข์ เฉย ๆ ในส่วนร่างกายมันขาดไปก็รู้ สัญญาแย็บออกมามันก็รู้ สังขารมันก็รู้ วิญญาณมันก็รู้ มีแต่อาการ ๆ มันขาดจากกันกับจิตก็รู้ นั่น

แต่ก่อนมันเป็นอันเดียวกันหมด ทั้งรูป ทั้งเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รวมแล้วเป็นเราเป็นของเราหมด เวลาปัญญาคุ้ยเขี่ยขุดค้นกลั่นกรองเข้าไป ๆ มันก็สลัดออก ๆ ส่วนรูปเป็นของหยาบมันสลัดก่อน นามธรรมเป็นส่วนละเอียดสลัดทีหลัง จนกระทั่งมันวนเข้าไป ๆ แคบเข้าไป ๆ จนถึงจิต

อะไรมันก็หมดปัญหาภายในขันธ์นี่แล้วจะพิจารณาอะไร ก็รู้แล้วจะพิจารณาอะไรอีก เหมือนเรารับประทานอาหารคาวอิ่มแล้ว จะไปเอาอะไรมาอีกมันไม่สนใจกับอาหารคาว มันสนใจอะไร สนใจหวาน เอ้า ใส่หวานลงไป การสนใจหวานก็หมายถึงจิต พวกรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ มันเข้าใจแล้วปล่อยวางแล้ว เหลือแต่ความรู้ไม่เกี่ยวโยงกับขันธ์ห้า ก็แบกความรู้ชมเชยความรู้อยู่นั้นก่อนเมื่อยังผ่านไปไม่ได้ ไม่แบกรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ยังแบกความรู้ ความรู้ที่เต็มไปด้วยยาพิษ คือ **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** เป็นต้น เป็นอันเดียวกัน เมื่อตัดสะพานที่เที่ยวออกหาอาหารกิน คืออวิชชามันเดินออกทางตา หู จมูก ลิ้น กาย สู่รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส และออกไปสู่รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ถูกตัดเข้าไป ๆ จนเหลืออยู่เกาะเดียว เป็นเกาะในท่ามกลางแห่งขันธ์ ใจติดอยู่นั่นก่อนเพราะเป็นสิ่งที่น่าติด จิตจึงติด

จึงได้กล้าพูดกล้าเขียนว่า ที่เราคาดเอาไว้ว่า อวิชชาเหมือนเสือโคร่งเสือดาว เหมือนยักษ์เหมือนผี เราวาดภาพมันไว้ว่าเป็นข้าศึกอันใหญ่หลวง นั่นมันผิดทั้งเพเมื่อเวลาเข้าไปเจออวิชชาจริง ๆ มันไม่รู้ว่าเป็นอวิชชา แต่กลับเห็นว่าเป็นของประเสริฐเลิศเลอไปเสีย จึงเทียบเหมือนกับนางบังเงาหรือนางงามจักรวาลที่สวยงามหยดย้อยนั่นแล มันจึงกล่อมสติปัญญาประเภทค้นแร่แปรธาตุให้หลงได้ แต่จะว่าหลงสนิทก็ยังไม่สนิทนัก เพราะแม้จะเพลินอย่างละเอียด มันยังพิจารณาของมันอยู่ไม่ตายใจทีเดียว แต่มันรักมันสงวนมาก จึงเรียกว่าหลงว่าติดในขณะนั้น

แม้จะรักสงวนก็ไม่พ้นที่จะสังเกตพิจารณาความละเอียดอ้อยอิ่งนั้น เพราะความละเอียดก็ยังเป็นไตรลักษณ์ ยังเป็นสมมุติ มันจะไม่แสดงอาการต่าง ๆ ขึ้นมาได้ยังไง เช่นว่ามันผ่องใสมันสง่าผ่าเผย มันยังมีเฉาหรือเศร้าหมองนิดๆ ให้เห็นจนได้ ว่าสุขมันก็มีทุกข์อย่างละเอียดแทรกขึ้นมาในจุดนั้นจนได้ ทำให้จับพิรุธได้ สติปัญญาก็พิจารณาอยู่ไม่ลดละ ทั้งๆ ที่มันรักษาอย่างเข้มงวดกวดขันเพราะความหลงในระยะนั้น มันก็ยังสอดส่องดูความเคลื่อนไหวโดยอัตโนมัติอยู่นั่นแล เพราะไม่มีที่จะพิจารณา พิจารณาอะไรนอกจากจุดเด่นๆ นั้น ใจก็ไม่สัมผัสดูดดื่ม เพราะเข้าใจและปล่อยวางหมดแล้วเหลือเพียงอันเดียวเท่านั้น ทั้งรักษาทั้งพิจารณา เพราะสติปัญญาขั้นนี้ตื่นตัวอยู่เสมอไม่นอนใจ ไม่อยู่เป็นปกติ แต่หมุนตัวอยู่อย่างละเอียดเหมือนน้ำซับน้ำซึมทั้งแล้งทั้งฝนตลอดอิริยาบถเว้นแต่หลับ จนกระทั่งจุดนั้นแสดงอาการตามกฎไตรลักษณ์หลายครั้งหลายหนให้เห็นมันก็จับได้เอง เพราะสติปัญญาเสาะแสวงหาความจริงจากจุดเด่นดวงที่เรียกว่า อวิชชารวมตัวอยู่แล้ว

สติปัญญาที่เตรียมรบเต็มอัตราศึกอยู่แล้วก็จ่อเข้าไปจุดนั้นทันที พิจารณาคลี่คลายอย่างละเอียดรอบคอบ ไม่หลวมตัว จุดนั้นก็พังทลายหายสูญไปในขณะนั้น

เมื่ออวิชชาถูกทำลายพังลงไปแล้ว นางบังเงาก็พังลงไปอย่างไม่มีปัญหา คำว่านางบังเงาเป็นของอัศจรรย์ก็ดี นางงามจักรวาลเป็นของน่ารักสงวนก็ดี แต่ธรรมเครื่องปราบปรามไม่ได้ปรารถนา เพราะเป็นของจอมปลอม สิ่งที่ว่านั้นก็เป็นเหมือนกองขี้ควายครอบเพชรทั้งดวงไว้นั่นแล ระหว่างของจริงกับของปลอมมันต่างกันมากอย่างนั้น เวลาจุดนั้นกระจายลงไปแล้วถึงได้รู้ ถึงกับอุทานทางใจว่า โอ้โห ขนาดนี้เชียวเหรออวิชชาน่ะ โอ้โหๆ อ้อยอิ่งจริงๆ การวาดภาพอวิชชาไว้ว่าเป็นเสือโคร่งเสือดาวเป็นยักษ์เป็นผีกับอวิชชาตัวจริงมันเป็นคนละโลก เมื่อเวลาไปเจอตัวจริงแล้ว กลับยื่นคอยื่นหัวเข้าไปให้อวิชชาเคี้ยวเสียแหลกไม่รู้ตัวเลย น่าทุเรศความหลงอวิชชา

สามแดนโลกธาตุนี้ไม่มีอะไรจะทันสมัยใหม่เอี่ยมยิ่งกว่าอวิชชา จึงสามารถครอบโลกธาตุได้ ครอบหัวใจสัตว์โลกได้ แต่พอมหาสติมหาปัญญาเข้าถึงแล้ว ฟันขาดผึงลงไปกองแบบม้วนเสื่อ ไม่มีอะไรทันสมัยยิ่งกว่าสติกับปัญญา ถ้าอันนี้ไม่ทันสมัยไม่ล้ำยุคกิเลสอวิชชาจะพังไปไม่ได้ สุดท้ายก็ถึงธรรมล้ำสมัย คำว่าล้ำสมัยก็หมายถึงใจเหนือโลกน่ะซิ ถ้าลงว่าล้ำสมัยแล้วก็แสนสบาย อยู่ไหนอยู่เถอะ ต่อจากนี้ไปทำไมจะไม่เห็นลวดลายของกิเลสที่เคยหลอกเคยต้มตุ๋นเล่า แม้ละเอียดลออแค่ไหน เป็นมายังไงๆ ทำไมจะไม่รู้เรื่องของมัน เมื่อสติปัญญารอบตัวแล้ว

ดังนั้นขอทุกท่านที่มุ่งหน้ามาศึกษาอบรมจงเอาจริงเอาจัง จะเห็นแดนพ้นทุกข์โดยสิ้นเชิงประจักษ์ใจด้วยข้อปฏิบัติของเราเอง ไม่รอคอยให้ใครมาตัดคะแนนและให้คะแนน

เอาละขอยุติ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๙ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔

โรคเรื้อรังของจิต

การงานเกี่ยวกับสิ่งภายนอก ผู้มาใหม่พึงสังเกตศึกษาด้วยตาด้วยหู ความเคลื่อนไหวไปมาในการทำข้อวัตรปฏิบัติต่างๆ เกี่ยวกับหลักธรรมหลักวินัย จะสมชื่อว่ามาศึกษาถ้าเป็นผู้สำเหนียก จะคอยฟังแต่ครูบาอาจารย์เทศน์แนะนำสั่งสอนอย่างเดียวไม่ทันกับเหตุการณ์ที่เป็นไปอยู่ภายในตัวเอง เฉพาะอย่างยิ่งภายในจิต

การมารวมกันเป็นจำนวนมากย่อมทำให้อืดอาดเนือยนายล่าช้าในกิจต่างๆ แล้วก็เข้าไปสู่ใจ ทำให้ไม่สะดวกในการประกอบความพากเพียรเพราะความเกี่ยวเนื่องกันกับหมู่กับคณะ ฉะนั้นการเสาะแสวงหาที่วิเวกจึงเป็นความเหมาะสมอย่างยิ่ง จะไม่ต้องกังวลวุ่นวายกับผู้ใดสิ่งใด มีความรู้สึกตัวอยู่มากกว่าการอยู่กับหมู่กับคณะรวมกันหลายๆ องค์ ซึ่งส่วนมากมักจะมีความเผลอ ความไม่มีสติประจำตน ที่ขัดกับหลักการแก้การชำระกิเลสซึ่งจำต้องอาศัยสติปัญญาเป็นสำคัญตลอดไป หมู่เพื่อนก็มาอยู่เรื่อยๆ การให้โอวาทสั่งสอนก็สั่งสอนเรื่อยมานับแต่มาเกี่ยวข้องกับวงคณะ เป็นเวลาราว ๓๐ ปีนี้แล้ว รู้สึกว่าเป็นภาระหนักมากอยู่ไม่น้อยสำหรับผู้เป็นหัวหน้า หากมาตั้งใจประพฤติปฏิบัติจริงๆ สิ่งที่ควรจะได้เป็นคติเครื่องเตือนใจนั้น สัมผัสสัมพันธ์กับตนและกับครูกับอาจารย์ตลอดกับหมู่กับคณะอยู่เสมอ นอกจากเราไม่เป็นคนจริงจังเสียเท่านั้น

ฉะนั้นทุกๆ ท่านที่มาศึกษาอบรม อย่าดูที่ไหนมากยิ่งกว่าดูใจคือความเคลื่อนไหวของตน แม้การศึกษาจากทางหูทางตาก็เพื่อเข้าไปสู่ใจ ให้ได้เป็นคติตัวอย่างอันดีและนำออกประพฤติปฏิบัติด้วยความราบรื่นดีงาม ใจเป็นสิ่งที่รักษายากมากยิ่งกว่าสิ่งใดในสามแดนโลกธาตุนี้ ไม่มีสิ่งใดที่จะรักษาแก้ไขฝึกฝนทรมานยากยิ่งกว่าใจ เพราะใจเป็นโรคเรื้อรังมานานจนเจ้าของเองก็ไม่สามารถทราบได้ว่าเรื้อรังมาตั้งแต่เมื่อไร จนถึงชาติปัจจุบันนี้เรายังไม่ทราบว่ามาจากอะไร เป็นมานานเท่าไร เกิดตายมากี่ภพกี่ชาติ ความเป็นมามากต่อมาก จึงไม่อาจนับอ่านและแข่งขันซึ่งกันและกันได้ในเรื่องความเกิดแก่เจ็บตาย ความทุกข์ความลำบากของแต่ละรายๆ ทั้งนี้เพราะโรคเรื้อรังของจิตพาให้เป็นนั่นเอง

ตามหลักธรรมท่านกล่าวไว้อย่างตายตัวและถูกต้องแม่นยำ ไม่มีคลาดเคลื่อนแม้แต่น้อยว่า **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ** เป็นต้น อวิชชาแท้ๆ พาให้สัตว์เกิดสัตว์ตาย เราจะไปหาอวิชชาที่ไหนถ้าไม่ดูที่ใจจะไม่เห็นจะไม่เจออวิชชาเลย ความโง่เง่าเต่าตุ่นไม่ใช่อะไรโง่ ตาก็ไม่ได้โง่ หูก็ไม่ได้โง่ จมูก ลิ้น กายไม่ได้เป็นผู้โง่

ผู้ฉลาด แต่ผู้ที่โง่ก็คือใจ ถ้าใจไม่ฝึกฝนอบรมตนเพื่อความฉลาดแล้วจะหาความฉลาดเกิดขึ้นไม่ได้ ความฉลาดจะเกิดขึ้นได้ด้วยการฝึกฝนอบรมใจ ใจจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรฝึกอบรมอย่างยิ่ง

เวลานี้โรคเรื้อรังคืออวิชชาเป็นตัวการใหญ่ฝังจมอยู่ภายในจิต จนไม่สามารถทราบได้ว่าจิตเป็นอย่างไร ทั้ง ๆ ที่รู้อยู่ทั้งวันทั้งคืนยืนเดินนั่งนอนนั่นแล แต่ไม่อาจจะรู้ได้ว่าความรู้อันแท้จริงนั้นคืออะไร เพราะมันเจือปนกับโลกอวิชชาที่กล่าวนั้น โรคมืดบอดกับจิตเลยกลายเป็นอันเดียวกัน คือกิเลสกับจิตเป็นอันเดียวกัน โรคอันนี้แหละเชื้ออันนี้แลที่พาให้สัตว์โลกเกิดแก่เจ็บตายเรื่อยมา ความไม่เข็ดไม่หลาบก็เพราะโรคอันเดียวนี้แหละปกคลุมหุ้มห่อไว้ไม่ให้เข็ดให้หลาบ ไม่ให้เห็นภัยในสิ่งที่น่ากลัวทั้ง ๆ ที่เจอกันอยู่ทุกวันทุกเวลาและถูกดัดสันดานอยู่เรื่อยมา การจะพิจารณาให้เห็นโทษด้วยสติปัญญาของตน สติปัญญาก็ไม่เกิด มันจมอยู่ด้วยกันนั้นเสีย จึงเป็นความลำบาก

นี่เราได้ก้าวเข้ามาสู่เพศอันเหมาะสมและหน้าที่การงานอันถูกต้องดีงามอย่างยิ่งแล้ว ในการที่จะเปิดสิ่งที่ลี้ลับปิดบัง หรือหุ้มห่อจิตใจนี้ออกเพื่อเห็นตามความเป็นจริงของมัน เราเป็นผู้เหมาะสมแล้ว ไม่มีเพศใดเหมาะสมยิ่งกว่าเพศนักบวชเรา หากไม่ถือโอกาสแห่งความเหมาะสมของตนนี้ประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ได้มรรคได้ผล เพื่อรู้ต้นรู้ปลายของความจริงและความปลอมทั้งหลายซึ่งรวมอยู่ภายในใจนี้ ก็จะหาโอกาสดียิ่งกว่านี้ไม่ได้อีกแล้ว เพราะคำว่ามืดกับแจ้งนั้นเป็นสิ่งที่มีอยู่ดั้งเดิม นั่นไม่ได้เป็นอุปสรรคแก่ผู้ใด นั่นไม่ได้เป็นผู้ให้ผลดีผลชั่วแก่ผู้หนึ่งผู้ใด หากเป็นธรรมชาติของความมืดความสว่างที่มีอยู่เช่นนั้นมาดั้งเดิม เป็นเพียงโลกอาศัยสิ่งเหล่านั้นในลักษณะต่าง ๆ กันตามความถนัดและความต้องการของตนเท่านั้น

คำว่าโรคเรื้อรังได้กล่าวแล้วในเบื้องต้น โรคพรรค์นี้ลึกลับมาก ใจกับโรคนี้จึงเหมือนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มองดูโรคอันนี้กับมองดูใจในความรู้สึกของเราทั่ว ๆ ไปนั้นจะเห็นว่าเป็นอันเดียวกัน เพราะไม่มีสิ่งที่เหนือกว่าพิสูจน์แยกแยะ และไม่มีความรู้เหนือกว่านั้นที่พอจะทราบได้ว่าสิ่งใดเป็นจิตสิ่งใดเป็นโรคแทรก หรือเป็นโรคเรื้อรังที่ฝังจมกันอยู่ภายในจิตนั้น นอกจากจิตที่ถูกฝังด้วยยาพิษอยู่ภายในนั้นแล้ว มันยังกระจายแขนงออกมาให้เป็นแบบเดียวกันกับส่วนข้างในของมันอีกด้วย ส่งกระแสออกไปทางตาก็เพื่อหลง คือเพื่อรักเพื่อชัง เพื่อเกลียดเพื่อโกรธ ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เป็นสายทางแห่งโรคเรื้อรังนี้ก้าวออกเดินเพื่อเสาะแสวงหาผลประโยชน์ของมัน ซึ่งก็คือโทษของเรานั่นแล นำเข้ามาทับถมจิตใจให้หนาแน่นไปด้วยเรื่องของมัน จึงหาทางทราบและแก้ไขสิ่งเหล่านี้ได้ยาก เพราะมันปิดมันครอบไว้หมดทั้งภายนอกภายใน

ทางตาทางหูทางจมูกทางลิ้นทางกายก็เป็นทางเดินของโรคอันนี้ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสก็เพื่อก้าวเข้ามาสู่ความหลงและให้ทุกข์แก่ใจอย่างเดียวกัน เจอเข้าที่ไหนก็ต้องหลงเข้าที่นั้น การสัมผัสสัมพันธ์ไม่ว่าใกล้ว่าไกลในบรรดาสภาวธรรมที่กล่าวมา ทั้ง ๆ ที่สิ่งเหล่านั้นเป็นหลักธรรมชาติอันหนึ่ง ๆ เท่านั้นไม่เกี่ยวข้องกับผู้ใด แต่จิตดวงนี้ซึ่งเต็มไปด้วยความลุ่มหลงจอมปลอม หากไปเสกสรรปั้นยอสิ่งนั้นว่าเป็นอย่างนั้น สิ่งนี้ว่าเป็นอย่างนี้ และนำเข้ามาหลอกลวงตนเองให้ลุ่มหลงอย่างหนาแน่นเข้าไปโดยลำดับ ไม่มีเวลาจืดจางสร่างซาลงได้เลย

หากว่าเรามีความเข็ดหลาบเหมือนสิ่งทั่ว ๆ ไปซึ่งเราเคยพบเคยเห็นเคยประสบมาแล้ว สิ่งเหล่านี้ก็ไม่น่าจะครองหัวใจเราอย่างหนาแน่นดังที่เป็นอยู่นี้มานานและไปนานนักเลย จะต้องมีการหลุดลอยออกจนได้ด้วยการสลัดปัดทิ้ง เพราะความเห็นโทษเป็นพลังใจทางด้านความพากเพียร นี่แม้แต่มีครูมีอาจารย์แนะนำสั่งสอนชี้บอกตามความสัตย์ความจริงโดยไม่ผิดไม่พลาด จิตใจมันยังเถลไถลไม่อาจยอมรับความจริงนี้ได้พอประมาณตามที่ตั้งหน้ามาศึกษาอบรม ทั้งนี้ก็เพราะกำลังของสิ่งจอมปลอมนั้นมีมากและคอยผลักคอยไสจากความจริงเข้าสู่ความจอมปลอมของมันอยู่เรื่อยมานั่นแล ผู้ปฏิบัติจึงไม่ค่อยได้เหตุได้ผลได้ถ้อยได้ความในความจริงทั้งหลาย ซึ่งมีเต็มตัวอยู่ในกายในใจของเราทุกคน

จึงต้องอาศัยการศึกษาอบรมอยู่ไม่หยุดหย่อนจากครูอาจารย์ และกำลังความเพียร ฝ่าฝืน อดทนไม่หยุดยั้ง หนักก็เอา สู้ไม่ถอย เพราะเชื่อในหลักธรรมของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นสวากขาตธรรม ตรัสไว้ชอบแล้ว ๆ ส่วนกิเลสมันบอกไว้ที่ไหนว่ามันบอกไว้ชอบแล้ว สอนไว้ชอบแล้ว เชื่อเราเถอะ เราจะพาท่านทั้งหลายไปนิพพานสด ๆ ร้อน ๆ รวดเร็วกว่าธรรมพาไปเสียอีกดังนี้ แต่ทำไมพวกเราจึงไปเชื่อมันเอานักหนา

ถึงเราจะไม่ว่ากิเลสราคะตัณหา **สรณํ คจฺฉามิ** ก็ตามเถอะ มันก็คือ **สรณํ คจฺฉามิ** อยู่ทุก ๆ ขณะของจิตที่เคลื่อนไหวออกมา ด้วยความไม่มีสติไม่มีปัญญาพินิจพิจารณาไตร่ตรองบ้างเลยนั่นแล คำว่า **พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** หรือที่ว่าพระพุทธเจ้าตรัสไว้ชอบแล้วนี้ มันเป็นแต่เพียงผิวเผิน ไม่ได้เข้าถึงจิตใจและถึงความจริงของสวากขาตธรรมนั่นเลย หากว่าจิตใจได้หยั่งเข้าถึงสวากขาตธรรมที่ท่านตรัสไว้อย่างแท้จริงด้วยความจริงของใจแล้ว กิเลสจะเรืองอำนาจเป็น **สรณํ คจฺฉามิ** อยู่ไม่ได้ ต้องพังทลายลงอย่างไม่เป็นขบวนนั่นแล เพราะความจริงมีอำนาจไปถึงไหน ความจอมปลอมจะต้องหลุดลอยออกไปถึงนั้น ที่พระพุทธเจ้าแลสาวกได้ตรัสรู้ได้บรรลุธรรมล้วนแต่ความจริงแห่งธรรมได้เข้าถึงใจอย่างเต็มที่ กิเลสจึงหลุดลอยไปหมด ไม่มีกิเลสตัวใดจะกล้าหาญขอแก้มือกับท่านอีกเลย

ท่านจึงกล่าวไว้ว่า **อวิชฺชายเตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ** เมื่ออวิชชาดับ สังขารดับ วิญญาณดับ เรื่อยไปจนกระทั่ง **นิโรโธ โหติ** ดับสนิทไปหมดไม่มีอะไรเหลือเลย นี่คือความจริงเข้าถึง คำว่าสวากขาตธรรมที่ตรัสไว้ชอบแล้วนั้นก็ออกมาจากพระทัยที่บริสุทธิ์ ซึ่งรู้แจ้งความจริงทั้งหลายแล้วนั้นแล ทรงนำออกมาสอนจะผิดเพี้ยนไปที่ตรงไหน

เราผู้มาปฏิบัติธรรมทำไมจึงไม่ฟังให้ถึงใจ พิจารณาให้ถึงใจ **กิเลสํ สรณํ คจฺฉามิ** ไม่ต้องออกปากพูดประกาศให้ใครรู้ก็ตาม แต่มันกลืนเรามันขบเคี้ยวเราอยู่ภายในใจเรื่อยมานั่นแล ใจหากว่าเป็นวัตถุก็เป็นผุยผงไปหมดนานแสนนานแล้ว เพราะถูกกิเลสเคี้ยวถูกกิเลสกลืน เคี้ยวแล้วกลืนเล่า กลืนกลับไปกลับมา เคี้ยวกลับไปกลับมาแหลกละเอียดเป็นผุยผงไม่สงสัย ถ้ายังไม่เห็นโทษของมันอยู่แล้วก็แสดงว่าใจเราด้าน และหนาเอาการจนธรรมกลัวไม่กล้าแอบกล้าซึมซาบได้ ถ้าเป็นโรคก็ประเภทหมดหวังนั่งคอยลมหายใจอยู่เท่านั้น เราเป็นพระนักปฏิบัติจะใจด้านต่อธรรมขนาดโรคประเภทหมดหวังมันสมควรแล้วหรือ สติปัญญายังพอมีรีบคว้ามาช่วยตัวเองในเวลาเช่นนี้ เวลาเข้าสู่สงครามนี้ อย่ารีรอ

การแก้กิเลส การต่อสู้กับกิเลสถ้าสติปัญญาไม่ทันต้องแพ้มันเรื่อยไป และต้องกลืนความทุกข์ความลำบาก เพราะความเกิดแก่เจ็บตาย หมุนเวียนกันไปมาทำนองนี้ตลอดกัปตลอดกัลป์ ไม่มีคำว่าต้นทางปลายทางได้เลย เหมือนมดแดงไต่ขอบด้งนั่นแลไต่ไปไต่มาอยู่ที่ขอบด้งเข้าใจว่าเป็นของใหม่อยู่เรื่อย และไต่มาขอบด้งอันเก่านั่นแหละหมุนไปเวียนมาอยู่ทำนองนั้น จิตที่หมุนไปด้วยอำนาจแห่งวัฏจักรซึ่งฝังอยู่ภายในวัฏจิตก็หมุนอย่างนั้นเหมือนกัน ถ้าเราอยากทราบ เอ๊า ขุดลงไปด้วยธรรม สมาธิทำให้ถึงใจทำไมจิตจะสงบไม่ได้ ธรรมโอสถมีอยู่

โรคมีในกายของคนไข้เขายังวิ่งหาหมอหายามารักษา ยังสงบและหายไปได้ โรคกิเลสฝังใจเรากอดคัมภีร์อยู่แท้ๆ ทำไมจึงหายไปไม่ได้ เพราะขี้เกียจรับยาคือธรรมประโยคแห่งการรับยาก็ไม่เพียงพอกัน เดินจงกรมก็ไม่พอจะเห็นทุกข์ในการเดิน นั่งสมาธิก็ไม่พอจะเห็นทุกข์ในการนั่ง จะภาวนาแบบไหนก็ไม่พอจะเห็นทุกข์ทั้งๆ ที่ทุกข์กองเต็มอยู่ภายในกายในใจไม่มีเวลาบกพร่องเลย นอกจากไม่แสดงเท่านั้น แต่มันมีอยู่ภายในนี้อยู่แล้ว ธรรมเครื่องดับสมุทัยและทุกข์ถ้าไม่ใช่สติปัญญาและความพากเพียรเป็นต้นจะเป็นอะไรที่ไหน ธรรมเหล่านี้แลคือเครื่องปราบไตรภพภายในใจ จงนำมาช่วยตัวเอง

เดินจงกรมก็ฟัดกันให้ถึงเหตุถึงผล ให้เห็นความทุกข์ในการเดินจงกรมเหมือนเราได้รับความทุกข์ในสิ่งทั้งหลายแต่ไม่เห็นโทษของมันนั้น ดูซิจะเห็นกิเลสแลกองทุกข์

ด้วยมรรคสัจไหม เดินมากเป็นอย่างไร เหนื่อยมากขนาดไหน แล้วจิตมันยอมจำนนไหม ในขณะที่เดินก็ไม่สักแต่ว่าก้าวไปก้าวมาเฉย ๆ โดยหาสติควบคุมจิตไม่ได้เหมือนชาวบ้านเขาเดินไปมากัน แต่ก้าวเดินด้วยความมีสติกำกับรักษาจิต จิตจะเล็ดลอดออกไปไหน สติปัญญามีหน้าที่ดูจิตและสอดส่องดูเรื่องของจิตโดยเฉพาะไม่ต้องไปดูสิ่งใด ชนิดกลัวโลกนี้จะสูญหายไปจากตัว กลัวจะไม่ได้อยู่ในโลกนี้ต่อไป ไม่ต้องกลัว กลัวแต่จะไม่ได้พ้นจากโลกแห่งกองทุกข์นี้ไปเท่านั้น จงตั้งจิตลงให้แน่นหนามั่นคงต่อหน้าที่การงานของตนคือการภาวนา ผลจะเป็นยังไงเมื่อทำตามนี้

จิตนี้จะระเหเร่ร่อนจะผาดโผนโลดเต้นไปไหน เหนือสติปัญญาไปได้จริง ๆ เหรอ ถ้าเหนือสติปัญญาไปได้ พระพุทธเจ้าจะทรงบัญญัติธรรมคือเครื่องมือปราบกิเลสสมัยจรวดขึ้นมาเสียใหม่ ในหลักธรรมที่ทรงสอนว่า มัชฌิมา คือเหมาะสมแล้วกับการแก้กิเลสปราบกิเลสของสัตว์สมัยโน่น แต่มาสมัยนี้มัชฌิมาปฏิปทานั้นล้าสมัยไปเสียแล้วไม่ทันกิเลส ดังนี้ ความจริงพวกเรามันได้เรื่องอะไร มีแต่ภาวนาแบบปล่อยกิเลสไปเปลี่ยนแปลงธรรมของท่าน ไปเหยียบย่ำทำลายธรรมของท่านเสียมากต่อมาก แทนที่จะนำธรรมไปปราบกิเลส แม้ขณะอยู่ในทางจงกรมในที่สมาธิภาวนา ก็มีแต่ลักษณะเอากิเลสไปปราบธรรมให้แหลกเหลวไปหมด แล้วจะบ่นหาสมาธิสมาบัติความสงบร่มเย็นและความเฉลียวฉลาดจากที่ไหนกัน เพราะสติก็ไม่มีปัญญาก็ไม่มี เดินสักแต่ว่าเดิน นั่งสักแต่ว่านั่ง ไม่มีสติสตัง จะเอาของศักดิ์สิทธิ์วิเศษจากกิริยาแห่งความเป็นบ้าไม่มีสติปัญญาได้อย่างไร เพราะเหตุกับผลเข้ากันไม่ได้นี่

คนจะได้ของดิบของดีต้องทำให้ดี มีหลักมีเกณฑ์มีเหตุมีผล เพราะธรรมไม่ใช่ของเหลวแหลกแหวกแนวดังที่กิเลสพาให้เป็นไป มันจะดิ้นรนไปไหนจิตนี่ วันนี้เป็นวันที่เราจะต่อสู้กับจิตที่ถูกกิเลสถือสิทธิ์ถืออำนาจ ให้เห็นฤทธิ์เห็นเดชของกันและกัน สติปัญญาเอาให้หนักแน่นและแหลมคม กิเลสจะแหลมคมขนาดไหน จะมีกำลังมากเหนือธรรมมาจากไหน อย่างไรก็ไม่เหนือสติปัญญาไปได้ จงเอาให้เห็นกันในเวลานี้ดีกว่าเวลาอื่น เห็นกันวันนี้ดีกว่าวันอื่น เดือนอื่น ปีอื่น เดินจงกรม เอ๊า มันจะเหนื่อยขนาดไหนลองดู ให้มันรู้เรื่องเหนื่อยเรื่องทุกข์เพราะความเพียรท่าเดิน ท่ายืน ท่านั่งฟัดกัน ส่วนท่านอนโดยมากเป็นท่านอนคอยกิเลสหั่นหอมกระเทียม จงระวังให้มาก

ถ้าเพียบจริง ๆ ก็พักรบได้ เพราะธาตุขันธ์ไม่ใช่เหล็กจำต้องพักให้พอประมาณ เพราะการรบและการพักรบเป็นความจำเป็นในเวลาที่ควรรบ และในเวลาที่ควรพัก แต่อย่าพักแบบกิเลสฉุดลากหรือกดหัวให้พัก เช่น ความท้อถอยอ่อนแอ เป็นต้น จงพักตามหลักธรรมพาให้พัก เช่น จิตใจ ธาตุขันธ์เหน็ดเหนื่อยมากควรแก่การพักเพื่อกำลัง

ทางจิตใจ และธาตุขันธ์ในการต่อสู้กับกิเลสในวาระต่อไป ชื่อว่าพักแบบนักรบ นี่ไม่เสียลวดลายของนักรบ

เวลานั่งภาวนาเจ็บปวดขนาดไหน ตรงไหนตรงที่เจ็บปวดมากที่สุด คนตายแล้วมันเจ็บไหม หนังหรือเจ็บ หรือเนื้อเจ็บ หรือกระดูกเจ็บ เส้นเอ็นตรงไหนมันเจ็บปวดแสบร้อน ดูทั้งจุดที่เจ็บปวดแสบร้อน ดูทั้งจิตผู้ไปสำคัญมั่นหมายว่าเจ็บปวดตรงนั้นตรงนี้ ดูทั้งทุกข์ที่กำลังแสดงความปวดร้าวอยู่ในที่ต่าง ๆ ของอวัยวะเวลานั้น ดูทั้งสถานที่เกิดแห่งทุกข์ เช่น แข้งขา เป็นต้น มีตรงไหนเกิดทุกข์หนักกว่าเพื่อน เช่น กระดูกเจ็บ กระดูกปวด เป็นต้น และนำเรื่องภายนอกมาเทียบเคียงกันว่า กระดูกสัตว์ทิ้งเกลื่อนอยู่ตามถนนหนทางเขาบ่นว่าอย่างไร กระดูกนั้น ๆ เขาว่าเขาเป็นทุกข์ไหม หนัง หนังรองเท้าเราใส่เดินไปเดินมาอยู่ทุกวันนี้เขาบ่นว่าเขาเป็นทุกข์ไหม

สิ่งเหล่านี้เขามีอยู่ตามสภาพของเขา ทุกข์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นดับไป ๆ ตามกฎไตรลักษณ์ แม้ตัวของทุกข์เองก็ไม่ทราบความหมายของตนว่าเป็นทุกข์ และได้ให้โทษให้ภัยแก่ผู้หนึ่งผู้ใด นอกจากจิตตัวหลอกลวงจอมปลอมนี้เท่านั้นเป็นผู้ไปเสกสรรปั้นยอ ไปสำคัญมั่นหมายว่านั้นเป็นทุกข์นี้เป็นทุกข์ ทั้ง ๆ ที่ทุกข์นั้นก็เป็นสัจธรรมคือของจริงเต็มตัว สติปัญญาก็เป็นสัจธรรมเต็มตัวทางฝ่ายมรรคซึ่งมีอยู่ในจุดเดียวกัน ทำไมจึงไม่คุ้ยเขี่ยขึ้นมาเปลื้องตน ยังมัวยึดว่าเราเป็นทุกข์ ส่วนนั้นของเราเป็นทุกข์ แข้งของเราเป็นทุกข์ ขาของเราเป็นทุกข์ และทุกข์ทั้งหมดนี้เป็นเรา เราก็เลยกลายเป็นทุกข์บวกกันเข้าไปเป็นฟืนเป็นไฟ เหล่านี้เพราะความโง่หรือความฉลาด

จงขุดค้นลงให้เห็นความจริงของมันซิ ความจริงเหล่านี้จะปรากฏชัดเจนขึ้นในใจของผู้มีสติปัญญาขุดค้นไม่ลดละท้อถอย ที่ท่านว่าทุกข์เป็นของจริงนั้น อ๋อ จริงอย่างนี้เหรอ การพิจารณาจงยอกย้อนดูทั้งกาย ในจุดที่ว่าเป็นทุกข์มากกว่าอาการทั้งหลาย ดูทั้งจิตผู้ไปสำคัญมั่นหมาย ดูทั้งตัวทุกข์ว่าเป็นอะไร สุดท้ายก็จะรู้ชัดว่ามีแต่ใจดวงเดียวดิ้นรนกวัดแกว่งอยู่โดยลำพังตัวเอง เที่ยวสำคัญนั้นสำคัญนี้ เที่ยวยึดนั้นยึดนี้ เมื่อสติปัญญาตามทัน ความสำคัญมั่นหมายนี้ก็ถอนตัวเข้ามา สิ่งเหล่านั้นก็เป็นของจริงตามธรรมชาติของตน เพราะหมดความสำคัญมั่นหมายภายในจิต จิตก็กลายมาเป็นความจริงของตัวเอง ก็รู้เห็นชัด นั่นที่ว่าประกอบความเพียรให้ถึงของจริง

ทุกข์ท่านว่าเป็นของจริง ให้จริงภายในใจของเราเถอะจะเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์มากทีเดียว รู้ได้จำเพาะตน ความเพียรก็กล้าหาญชาญชัย พึ่งตัวเองได้ **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** จะปรากฏขึ้นมาในขณะที่เข้าจนตรอกจนมุมนั่นแหละ ไม่มีใครช่วยได้นอกจากเราช่วยเราแต่ผู้เดียว ขณะที่ทุกข์เกิดขึ้นมากน้อยเราจะช่วยตัวเองด้วยสติปัญญา ฟัดกัน

อย่างสุดกำลังความสามารถในเวลานั้น โดยไม่หวังพึ่งใครยิ่งกว่าพึ่งตัวเอง ความจริงจะปรากฏขึ้นมาดังที่กล่าวนี้

การทำความเพียรทำอย่างนั้นซิ ถึงกาลที่จะทำเช่นนั้นให้ทำเช่นนั้น ถึงกาลที่จะลดหย่อนผ่อนผันตามกาลตามเวลาตามธาตุขันธ์ก็มี แต่ส่วนมากไม่ได้ว่าให้ถึงกาลลดหย่อนผ่อนผันก่อนค่อยลดหย่อนผ่อนผันกัน แต่มันชอบลดของมันอยู่ด้วยอำนาจแห่งความขี้เกียจขี้คร้าน อำนาจแห่งกิเลสเหยียบย่ำทำลายให้อ่อนเปียกไปหมดนั่นแล ไม่ได้อนุโลมตามกาลตามเวลาโดยทางเหตุผลอรรถธรรมอะไรแหละ ว่าถึงเวลาจะเคร่งถึงเวลาจะตึง ถึงเวลาจะเด็ดเดี่ยวด้วยเหตุด้วยผลด้วยสติปัญญาก็เด็ด อย่างนั้นไม่ค่อยมี มีแต่กลัวตาย ๆ ความกลัวตายคืออะไร ถ้าไม่คือกิเลสตัวครอบหัวใจให้หมอบราบจะคืออะไรไป

เมื่อพิจารณาถึงความจริงแล้วอะไรมันตาย ธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ มีมาแต่ดั้งเดิม เขาว่าเขาตายที่ตรงไหน แม้จิตผู้ที่กลัวตาย ๆ จิตก็ไม่ได้ตาย เมื่อพิจารณาเข้าไปถึงความจริงจริง ๆ แล้ว ยิ่งรู้ยิ่งเด่นว่าไม่มีอะไรตาย มีแต่ลม ๆ แล้ง ๆ ที่เสกสรรขึ้นหลอกตัวเองให้กลัวให้ท้อแท้เหลวไหลไปเท่านั้นเอง ธรรมที่ต้องการ เช่น สมาธิธรรม เป็นต้น ก็ไม่ปรากฏในจิต แล้วเราจะเอาอะไรเป็นคุณค่าของพระเป็นสมบัติของพระ ถ้าลงสมาธิและปัญญาไม่ปรากฏในตัวของเราเลยแล้ว อะไรเป็นคุณค่าอันดีงามของพระ ผ้าเหลืองอยู่ในตลาดเต็มไปหมด ศีรษะโล้น ๆ ใครโกนก็ได้ยากอะไร อันนี้เป็นเพศเพื่อประกาศให้โลกและตัวเองทราบว่า เพศนี้คือเพศไม่ท้อถอย เพศของผู้มีชัยชนะต่างหาก

ผ้ากาสาวพัสตร์นี้ได้มาจากท่านผู้เชี่ยวชาญเฉลียวฉลาด ได้ชัยชนะปราบกิเลสให้สิ้นซากไป ลบล้างป่าช้าในสามโลกธาตุนี้ให้สิ้นไปจากใจ เราได้ผ้ากาสาวพัสตร์นี้มาเป็นธงชัยประดับใจ และปลุกใจให้มีความอาจหาญชาญชัยต่อการรบพุ่งชิงชัยกับกิเลสดังองค์ศาสดา เพียงบวชมาแล้วหวังเอาเกียรติยศชื่อเสียง หวังให้กิเลสกลัว กิเลสหมอบราบไปเพราะผ้าเหลืองนั้น อย่าพากันคิด อย่าพากันทะนง กิเลสจะหัวเราะ และสนุกสร้างห้องน้ำห้องส้วมโต๊ะกินเลี้ยงเตียงหลับนอนบนหัวใจไม่มีวันรื้อทิ้งจะว่าไม่บอก

ผ้าเหลืองเฉย ๆ อยู่ที่ไหนก็มี โกนผมโกนคิ้วใครโกนเอาก็ได้ยากอะไร จะโกนลงถึงหนังมันก็ไม่เห็นได้ประโยชน์อะไร ถ้าไม่ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ อะไรเป็นคุณสมบัติของพระ ถ้าสมาธิคือความเยือกเย็นของใจไม่มีหลักใจไม่มี แล้วเราจะพึ่งอะไร อยู่ไปวันหนึ่ง ๆ เกิดประโยชน์อะไร อยู่ก็ต้องอยู่ด้วยความเพียรอยู่ด้วยคุณธรรม ใจสงบเย็นอยู่ด้วยคุณธรรมจึงไม่ทุกข์ร้อนคนเรา ถ้าไม่มีคุณธรรมไม่มีหลักของใจแล้วอยู่ไหนก็อยู่เถอะ ร้อนเป็นฟืนเป็นไฟหาที่ยึดที่เหนี่ยวไม่ได้

โลกที่เราอยู่เวลานี้ก็รู้แล้วว่ามันทุกข์ร้อน ใครอยู่ที่ไหนไม่เดือดร้อนวุ่นวายมีเหรอ โลกไหนเป็นโลกที่สะดวกสบาย เพราะมีแต่โลกเกิดแก่เจ็บตาย คำว่าเกิดแก่เจ็บตายเป็นของดีแล้วเหรอ นี่แหละคือโลกฟืนโลกไฟในสายตาของนักปราชญ์ทั้งหลาย เฉพาะอย่างยิ่งคือ **ราคคฺคินา โทสคฺคินา โมหคฺคินา** มันเผาอยู่ภายในใจตลอดเวลา ให้แก้ที่ตรงนี้ ถ้าอยากมีความสงบเย็นภายในใจท่ามกลางแห่งขันธ์และโลกที่รุ่มร้อนทั้งหลาย

จงทำให้ปรากฏ สมาธิธรรมเป็นต้น จะเกิดขึ้นได้ด้วยความเพียรของนักบวชเรานี่แล ไม่นอกเหนือไปจากนี้เลย เราได้ยินแต่ชื่อสมาธิ ชื่อปัญญา ชื่อวิมุตติพระนิพพาน อ่านมาเสียจนน้ำลายแฉะ อ่านตำรับตำราท่องตำรับตำรา สมาธิ ปัญญา วิมุตติหลุดพ้น แต่องค์สมาธิ คุณสมบัติของสมาธิเป็นต้นไม่ปรากฏภายในใจเลย มันได้สาระอะไรเพียงความจำเฉยๆ นั่น เอาให้ถึงความจริงซิ สมาธิที่แท้จริงนั้นเกิดที่ไหน มีอยู่ที่ไหน คุณสมบัติของสมาธิเวลาเกิดขึ้นมาแล้วเป็นอย่างไร จงทำให้เห็นในใจของตนนี้ จะไม่ต้องไปหาลูบหาคลำแบบงูๆ ปลาๆ แบบตะครุบเงา เมื่อเจอของจริงแล้วไม่จำเป็นต้องตะครุบ นั่งอยู่ที่ไหนก็จริงอยู่อย่างนั้น เพียงเจอสมาธิใจก็ได้หลักยึดไม่ไขว่คว้า ถึงเวลาจะพิจารณาทางด้านปัญญา ก็เอาให้ถึงเหตุถึงผลถึงพริกถึงขิงถึงความสัตย์ความจริงซิ เพราะความสัตย์ความจริงมีอยู่ในตัวเราทุกคนถ้าทำให้มี จิตจะดิ้นรนกระวนกระวายไปไหน จะเหนือความสามารถของการฝึกไปได้เหรอ พิจารณาให้จริงซิ

วันไหนก็หมอบราบกับกิเลสได้ความวิเศษวิโสอะไร ไม่เคยเห็นโทษของตัวที่หมอบราบกับกิเลสบ้างเหรอ ถ้ายังไม่เคยเห็นโทษของตัวในการหมอบราบกับกิเลส ว่าเป็นโทษเป็นทุกข์ประการใดบ้างแล้ว ก็ยากที่จะผ่านพ้นความทุกข์ความทรมานจากกิเลสนี้ไปได้ การกระทำทั้งมวลอันเป็นวิธีการต่อสู้กิเลสนี้ จะทุกข์ขนาดไหนก็ทุกข์ไปเถอะ โลกนี้เป็นโลกที่มีป่าช้าอยู่แล้วในตัวเราแต่ละราย ตัวคนตัวสัตว์แต่ละคนละสัตว์นี้มีป่าช้าเต็มตัวอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องกลัวป่าช้าและไปเสาะแสวงหาป่าช้าที่ไหนอีกแล้ว กลัวไม่กลัวก็ตาย คนและสัตว์ในโลกไม่มีใครผ่านพ้นความตายไปได้ เพราะฉะนั้นขอให้ตายด้วยความอิ่มหนำสำราญด้วยธรรมภายในจิตใจเถอะ ร่างกายนี้เป็นกากเมืองกากสมมุติ ให้ขนสมบัติออกให้หมดในเวลาที่มีชีวิตอยู่ ก่อนพญามัจจุราชจะมาเผาตลาดคือร่างกายอันเป็นสถานที่สร้างธรรมสมบัตินี้

สติปัญญาถึงกาลจะใช้ตามความเหมาะสม จงใช้ให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย จะทำให้จิตสงบ สงบด้วยวิธีการใดก็ให้ทำเต็มเม็ดเต็มหน่วยด้วยวิธีการนั้น ถึงกาลจะใช้ปัญญาพิจารณาเรื่องธาตุเรื่องขันธ์อันเป็นกองภูเขาภูเรานี้ จงพิจารณาให้แตกกระจาย แต่ภูเขาภูเรานี่ทำลายยากนะ ภูเขาภายนอกนั้นทำลายง่าย เขาเอามาทำประโยชน์มากมาย

จนกระทั่งภูเขาจะไม่มี ใหญ่สูงเพียงไรเขาระเบิดเอาแหลกแตกกระจายไปหมด เอามาทำถนนหนทาง บ้านเรือน สิ่งก่อสร้างต่างๆ ตามความต้องการ แต่ภูเขาภูเรานี้มันไม่เห็นเกิดประโยชน์อะไร ทำลายก็ไม่แตก เกสา ผมเส้นเดียวบางๆ มันก็ดูไม่ตลอดทั่วถึง ดูไม่เห็น **โลมา นขา ทันตา ตโจ** รวมแล้วเป็นร่างกาย เพียงเท่านี้ก็ดูไม่ทะลุทำลายไม่แตก จะว่าเราโง่หรือเราฉลาด ตัวเราตัวท่านมีอยู่ทุกคนดูไม่รู้ไม่เห็นเหรอ สติปัญญาเอาไว้ทำไม พิจารณาซิ ความจริงมีอยู่

หนังบางๆ เท่านั้นหุ้มห่อร่างกายนี้ เสกสรรปั้นยอให้ใหญ่โตยิ่งกว่าสามโลกธาตุ แล้วใครเป็นผู้แบกความเสกสรรปั้นยอนี้ให้หนักอึ้งอยู่ภายในจิตใจเวลานี้ ถ้าไม่ใช่เราผู้ที่เข้าใจว่าตนฉลาดแต่กลับโง่ ทนแบกกองทุกข์เพราะอุปาทานโดยไม่รู้สึกตัวนี้ พิจารณาลงตรงนี้ซิ อุปาทานไม่ยึดมันจะทนได้หรือ เมื่อความหลงเต็มตัวอยู่แล้วมันต้องยึด ไปสำคัญเอาเฉยๆ หาความจริงไม่มีแม้นิด พิจารณาคลี่คลายออกดูให้ดี พิจารณาแล้วพิจารณาเล่าอยู่ตรงนั้น ไม่ต้องว่าเราคืบไปโน้นเราก้าวหน้าเราถอยกลับ ให้พิจารณารอบภายในตัวของเรานี้เถอะ หรือจะพิจารณาอาการใดที่เห็นว่าถนัดภายในจิตใจก็พิจารณา จะกระจายไปหมด เพราะสิ่งเหล่านี้เหมือนกัน กระแสของจิตกระแสของปัญญาจะซึมซาบไปตลอดทั่วถึง และเห็นตามความเป็นจริงของมันโดยตลอดทั่วถึง นี่เป็นส่วนร่างกาย ผู้หนักทางกายวิภาค จิตจะคล่องตัวทั้งสมาธิและปัญญา ไม่ติดอยู่แค่ความสงบอย่างเดียว

ส่วนเวทนาก็สลับซับซ้อน พิจารณาได้ในขณะเดียวกันนั้น เวลาเกิดทุกข์ลำบากขึ้นมาภายในร่างกาย ก็พิจารณาแยกแยะดังที่ได้อธิบายให้ฟังแล้ว นี่คือวิธีการคลี่คลายสถานที่ซุ่มซ่อนแห่งความลุ่มหลง มันซุ่มซ่อนอยู่ได้หมดภายในร่างกาย แม้แต่ของละเอียดเช่น เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ กิเลสมันก็ละเอียดเข้าไปซุ่มซ่อนอยู่นั้น ว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นเราเป็นของเราไปเสียหมด ซึ่งล้วนแต่ความจอมปลอมทั้งนั้น การพิจารณาก็เพื่อจะเบิกความจอมปลอมนี้ออก เพื่อให้เห็นความจริงตามหลักธรรมชาติไปโดยลำดับ

ถ้าพูดถึงอสุภะอสุภังมันก็ตัวป่าช้าผีดิบภายในร่างของเราทุกๆ ร่างนี้ มีลมหายใจเท่านั้นประคองตัวเอาไว้ พอไม่แสดงตัวอย่างเปิดเผยดังคนตายแล้วเพียงเท่านั้น นอกนั้นมันผิดอะไรกัน ไม่เห็นมีอะไรผิดกันเลย พิจารณาลงไปตรงนี้จนรู้ชัดแล้วมันจะหลงที่ตรงไหน เพราะที่รู้เห็นด้วยปัญญานี่คือความจริง ความปลอมก็หลอกเรื่อยไปตามเพลงของมัน ว่าสวยว่างามว่าแน่นหนามั่นคง ลบล้างความจริงไปหมด นั่นคืออำนาจของกิเลสเป็นผู้ลบล้าง ทีนี้ผลิตธรรมขึ้นมาเพื่อลบล้างความจอมปลอมนั้น ให้

เห็นความจริงเต็มสัดเต็มส่วนขึ้นมาแทนความเห็นอันจอมปลอมนั้น และถอดถอนความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเป็นมาจากความหลงนั้นให้หมดไปทั้งร่างกายและจิตใจ

เวทนา ส่วนมากเวทนาทางกายเป็นส่วนหยาบ มันสับปนกันกับร่างกาย พิจารณาได้ด้วยกันเมื่อถึงระยะที่ควรจะพิจารณา มันหากรู้ภายในตัวเอง พอก้าวเข้าสู่ความละเอียด เช่น การพิจารณาร่างกายรู้รอบขอบชิดไปหมดแล้ว อุปาทานขันธ์หมายถึงรูปขันธ์เป็นสำคัญ จะทนยึดถืออยู่ไม่ได้ เมื่อปัญญาได้หยั่งทราบถึงความจริงแล้วต้องปล่อยวางลงสู่ความจริง เวทนาคือความสุข ความทุกข์ เฉยๆ ซึ่งมีอยู่ภายในร่างกายก็เป็นไปตามๆ กัน เพราะเป็นความจริงเหมือนๆ กัน

สัญญา มีความละเอียดมากทางด้านปฏิบัติ ซึมซาบออกไปโดยไม่รู้สึกตัว ถ้าไม่ใช่ปัญญาขั้นที่จะรู้กันได้ก็รู้ไม่ได้ เพราะสัญญานี้ไม่มียิบๆ แย็บๆ ไม่มีกระเพื่อมเลย เหมือนกระดาษซึมซับออกไปเลย แต่ก็ทนสติปัญญาไปไม่ได้ เมื่อถึงขั้นที่จะรู้กันแล้วปิดไม่อยู่ จะละเอียดขนาดไหนสติปัญญายิ่งละเอียดกว่านั้น ต้องทราบกันได้ทันทีๆ

สังขาร ยังมีแย็บๆ ด้วยการปรุงของตน พอกระเพื่อมออกมาก็เป็นเรื่องเป็นราวขึ้นมา ส่วนปัญญานี้ซึมซาบออกไปกลายเป็นภาพเป็นเรื่องเป็นราวขึ้นมาเลย ในภาคปฏิบัติเท่านั้นจะทราบได้

วิญญาณ ก็เคยพูดแล้วไม่รู้กี่หมื่นกี่แสนครั้ง คือความรับทราบในขณะที่อายตนะภายนอกกับอายตนะภายในสัมผัสกัน เช่น รูปสัมผัสตารู้ขึ้น เสียงสัมผัสหูเป็นความได้ยินตามจังหวะแห่งสิ่งที่มาสัมผัสนั้น แล้วดับไปตามสิ่งเหล่านั้นดับไป

รวมทั้งหมดที่กล่าวมานี้ท่านเรียกว่าขันธ์ห้า คือ รูป ได้แก่รูปกายของเรา เวทนาได้แก่ความสุข ความทุกข์ เฉยๆ พูดถึงเวทนาทางร่างกายนี้ไปก่อน สัญญาความจำได้หมายรู้ สังขาร ความคิดความปรุงดีชั่วต่างๆ แล้วดับไปๆ เช่นเดียวกันหมด อะไรเป็นเราอะไรเป็นของเรา ไปปักปันเอาทำไมมันไม่ใช่ความจริง ฝืนความจริงไปทำไม พิจารณาให้เห็นชัดด้วยปัญญาซิ

เมื่อปัญญาตีตะล่อมเข้าไปโดยลำดับแล้ว ความสำคัญมั่นหมายต่างๆ ย่อมจะหดตัวเข้าไป กายก็ปล่อยจากอุปาทานเพราะรู้รอบหมดแล้ว เวทนาทางกายก็เป็นอันว่ารู้รอบไปตามๆ กัน สัญญาที่เป็นกระแสออกมาจากจิต สังขาร วิญญาณเป็นกระแสออกมาจากจิตก็เป็นกระแสของจิต เป็นอาการของจิต ไม่ใช่จิต สติปัญญาก็รู้และตามทัน เมื่อได้ถูกปัญญาตีตะล่อมเข้าไป กิเลสซึ่งเคยออกหากินตามทางรูป เวทนา สัญญา สังขาร และทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็ถูกตัดสะพานและหดตัวเข้าไปๆ นี่การแก้กิเลส การพิจารณาหรือการลบล้างความจอมปลอมด้วยหลักธรรมคือความจริง พิจารณาอย่างนี้

จนกระทั่งกิเลสหาทางออกไม่ได้ ถูกตัดสะพาน สมุนของกิเลสคือ อาการต่าง ๆ ทางเดินของกิเลส อาการของจิตที่แสดงออกมาเพื่อเป็นกิเลสก็ถูกตัดเข้าไปโดยลำดับ จนกระทั่งถึงจิต เมื่อจิตปล่อยแล้วความสำคัญต่าง ๆ ต้องหดตัวเข้าไป ๆ เมื่อพิจารณาเข้าถึงจิต โรคเรื้อรังไม่มีที่กระจาย ตัดสะพานไว้หมดแล้วเหลืออยู่ภายในจิตเท่านั้น สติปัญญาอันเป็นโอสถหรือเป็นมรรคอย่างเอก ก็ฟาดฟันหั่นแหลกกันเข้าไปจนแตกกระจาย โรคเรื้อรังที่ว่าเป็นเหมือนจิต จิตเป็นเหมือนกับโรคอันนั้น ก็แตกกระจายหายสูญพันธุ์ไม่มีเหลือ สิ่งที่เหลือคืออะไร ก็คือความบริสุทธิ์นั่นแล

คำว่าเกิดแก่เจ็บตายซึ่งเป็นไปจากโรคเรื้อรังนี้ก็หมดโดยสิ้นเชิง แต่ความรู้ที่บริสุทธิ์นั้นไม่หมดไม่สิ้นไปด้วย จากนั้นจิตก็เป็นอิสระอิสโรเต็มที่ ภาระที่เคยแบกหามมาด้วยการประกอบความเพียรหนักเบามากน้อยนั้นคุ้มค่า หมดกังวล ตั้งแต่ขณะโรคเรื้อรังคืออวิชชาทลายไปจากจิตแล้ว อยู่ไหนอยู่ไปเถอะ ท่านว่า **วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ** ได้เสร็จกิจในพระพุทธศาสนาหรือว่าพรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว ก็คือเสร็จงานปราบกิเลสปราบไตรภพนั่นแล เรียกได้เต็มปากว่า หมดภาระหนักแล้ว

โลกทั้งสามโลกธาตุนี้เราไปสำคัญมั่นหมายต่างหาก ว่าอันนั้นมี อันนี้มี อันนั้นเป็นอย่างนั้น อันนี้เป็นอย่างนี้ ออกไปจากจิตดวงเดียวซึ่งเป็นผู้ไปสำคัญมั่นหมายด้วยความลุ่มหลงของตน เมื่อความลุ่มหลงนี้ได้หมดไปจากจิตแล้ว เป็นธรรมชาติที่เหนือโลกทั้งสามนี้ไปแล้ว ทั้ง ๆ ที่ก็อยู่ในท่ามกลางแห่งโลกทั้งสามนี้แล หากเหนือเพราะไม่ติดไม่พันกับสิ่งเหล่านั้น อะไรจะมาเป็นภัยกับจิตมาเป็นภัยต่อเรา ก็มีแต่กิเลสอย่างเดียวนี้เท่านั้นเป็นภัยต่อจิต เมื่อได้ปราบสิ่งที่เป็นภัยนี้ให้สิ้นซากไปจากใจแล้ว อะไรจะมาเป็นภัยอีกไม่มี และจะไม่มีตลอดอนันตกาลด้วย คำว่า อกาลิกจิต อกาลิกธรรม ก็ได้แก่จิตที่บริสุทธิ์เต็มที่แล้วนี้แล

ฉะนั้นขอให้พากันตั้งอกตั้งใจ อย่ากลัว กลัวความทุกข์ความยากความลำบากเพราะการประกอบความพากเพียร ทุกข์นี้เราเคยแบกเคยหามมาแล้ว ทุกข์ที่กิเลสผลิตขึ้นมานี้ ทุกข์ที่เกิดขึ้นในขันธ์ก็มีอยู่แล้ว ทุกข์ที่เกิดขึ้นมาในจิตก็มี เราเคยแบกเคยหามมาแล้วควรจะเข้าใจ ควรจะเข็ดหลาบ ควรจะรู้เรื่องกัน ธรรมเป็นสิ่งที่เราไม่เคยรู้เคยเห็น จงพยายามผลิตขึ้นมา จะแปลกต่างจากกิเลสผลิตขึ้นมาอย่างไรบ้างผลของธรรมนี่แลเรียนวิชาเพื่อวิมุตติหลุดพ้นจากความทุกข์ เรียนที่ตรงนี้ที่จิตนี้ เอาให้จริงให้จังอย่าเหลาะแหละ ใครเหลาะแหละจะหาหลักเกณฑ์ไม่ได้ เวลาปฏิบัติทางด้านจิตตภาวนาก็หาหลักเกณฑ์ไม่ได้ นิสัยไม่จริงจัง ทำอะไรเหลาะ ๆ แหละ ๆ เหมือนหลักปักขี้ควายเหลว ๆ คอยแต่จะล้ม อย่างนั้นใช้ไม่ได้ อย่านำมาใช้ในวงของพระศาสนาที่ไม่ใช่หลักปักขี้ควายจะพลอยมัวหมองไปด้วย

สนามรบอันสำคัญคือร่างกายนี้เอาให้ดี นี่คือที่ซุ่มซ่อนของกิเลสทุกประเภท มันซุ่มซ่อนอยู่ในภูเขาภูเรานี้แหละ ทำลายลงไปด้วยความเป็นอสุภะอสุภังให้แหลกแตกกระจายลงไป แล้วตั้งขึ้นมา แล้วทำลายลงไป กี่ครั้งกี่หนไม่ต้องนับ เอาความชำนาญเอาความรู้รอบเป็นกฎเป็นเกณฑ์ เมื่อรู้รอบแล้วปล่อยเอง ไม่ต้องบอกให้ปล่อยแหละปล่อยเอง ไม่เคยรู้ก็รู้เอง นี่เป็นจุดสำคัญของกิเลสส่วนหยาบมันซุ่มซ่อนอยู่ที่ตรงนี้ ลูกหลานของมันก็อยู่ในนี้หมด ทั้งมหากษัตริย์วัฏจักรของมันก็อยู่ที่นี่ จึงต้องได้ทำลายนี้ลงไป ทำลายลงไปโดยลำดับจนถึงอุโมงค์ของมันได้แก่จิต จอมกษัตริย์วัฏจักรมันอยู่ที่นั่น เมื่อที่นั่นถูกทำลายแล้ว จะไปทำลายที่ไหนอีก ก็หมด

เมื่อกษัตริย์วัฏจักรอยู่ภายในจิตได้หมดสิ้นไปแล้ว หมดทุกข์ทางใจโดยสิ้นเชิง **นิโรโธ โหติ** ทุกข์ก็ดับเพราะเชื้อมันดับ สาเหตุมันดับจะเอาอะไรมาทุกข์ เรื่องร่างกายก็เป็นธรรมดาของมัน นี้เป็นวิบาก มันเกิดขึ้นมาแล้วก็มีเจ็บหัวปวดท้องหิวกระหายเป็นธรรมดาของมันอย่างนั้น แต่จิตไม่ได้มาแบกไม่ได้มาเป็นทุกขเวทนากับมัน เพราะจิตนั้นหลุดพ้นแล้วจากขันธ์ทั้งห้าอันเป็นเรื่องของสมมุติ จิตนั้นเป็นวิมุตติแล้ว เพราะฉะนั้นพระอรหันต์จึงไม่มีเวทนาภายในจิต มีแต่เวทนาภายในกายเพียงเท่านั้น เวทนาภายในจิตของท่านไม่มี ตั้งแต่ขณะท่านบรรลุธรรมถึงจุดสุดยอดแล้วเป็นหลักธรรมชาติของจิตเอง เวทนาใดไม่เข้าไปแทรก

เวทนา อนิจฺจา นั่น จิตที่บริสุทธิ์แล้วมี **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เมื่อไร ผ่านไปหมดทั้ง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ไม่อยู่ในกฎแห่งไตรลักษณ์ เพราะฉะนั้นคำว่าเวทนาแม้จะละเอียดขนาดไหนก็ไม่มีในจิตพระอรหันต์ ส่วน **ปรมํ สุขํ** นั้นไม่ใช่สุขเวทนา เป็นหลักธรรมชาติแห่งบรมสุขของจิตที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ แล้วต่างหาก จึงไม่มี **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เข้าไปเกี่ยวข้อง เอาซิพิจารณาซิ ถ้าอยากพิสูจน์ **ปรมํ สุขํ** ว่าเป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** หรือเป็นบรมสุขล้วนๆ ไม่เกี่ยวกัน ผู้บริสุทธิ์เท่านั้นจะทราบและไม่สงสัย **ปรมํ สุขํ** ว่าเป็นอะไร

ธรรมของพระพุทธเจ้าสดๆ ร้อนๆ อยู่กับหัวใจของเราผู้ปฏิบัติ อย่าเข้าใจว่าพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปนานแล้ว ธรรมหมดเขตหมดสมัยไปแล้ว นั่นคือเพลงอันไพเราะเพราะพริ้งของกิเลส มันกล่อมสัตว์ที่โง่เขลาอยู่แล้วให้เลื่อนชั้นขึ้นเป็นมหาโง่ต่างหาก มัชฌิมาปฏิปทาเหมาะสมอยู่ตลอดเวลาในการปราบเพลงกล่อมนั้นน่ะ อยู่กับใจของเรา กังวานอยู่นี้ตลอดเวลา ดังที่พระพุทธเจ้าทรงรับสั่งกับพระอานนท์ว่า ธรรมและวินัยนั้นแลจะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลายเมื่อเราล่วงไปแล้ว นั่นสดๆ ร้อนๆ สวากขาตธรรมนี้สดๆ ร้อนๆ ชัดเจนแจ่มแจ้งประจักษ์ใจตลอดเวลา

พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปไหน เรื่องธาตุขันธ์สลายตัวลงไปต่างหาก พุทธะอันนั้นมีกาลมีสมัยมีสถานที่ที่ไหนกัน กาลนั้นสถานที่นี่เป็นเรื่องสมมุตินิยม นั่นกิเลสมันฝังเพลงหลอกไว้ที่นั้นพวกเราไม่รู้ ว่าพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปนานแล้ว ธรรมะหมดเขตหมดสมัยแล้ว ปฏิบัติไปเท่าไรก็ไม่สำเร็จมรรคผลนิพพาน ความเห็นเช่นนั้นเป็นความเห็นที่ไม่ได้ปฏิบัติ เราเป็นผู้ปฏิบัติอย่าไปเอาความเห็นนั่นมาเป็นครู จงเอาศาสดาซิมาเป็นครู **พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** นี่เป็นครูของเรา จะไปเอาคนไม่สนใจกับการปฏิบัติธรรมมาเป็นสรณะอย่างไรกัน

การแสดงธรรมก็เห็นว่าพอสมควร จึงขอยุติเพียงแค่นี้

<u>พูดท้ายเทศน์</u>

พวกเราถูกกิเลสตีเลือดเยิ้มออกมายัง โอ้โห เรานี่มีเครื่องประดับอันสวยงามแดงโร่เชียว ประดับซิ มันตีเลือดสาด ละเอียดไหมกิเลสดูซิ เรียนให้ทันมันซิจะได้รู้เรื่องกัน ไม่งั้นจะมาตายกองกันอยู่นี่นะ เราไม่ใช่ปลาพอที่จะตายกองกันอยู่ในหม้อที่เดือดพล่าน พระทั้งองค์ โถ เวลาศึกษาอบรมทีแรกไม่รู้หน้ารู้หลังล้มลุกคลุกคลาน แต่ก็เพราะความทนทาน ความอุตส่าห์พยายามฝึกบึกบึนอยู่ไม่หยุดไม่ถอยก็ค่อยคืบคลานมาได้ เคยเป็นมาหมดผมน่ะ มันฉุดมันลากเราไปต่อหน้าต่อตานี่นะเวลากำลังเราไม่พอทั้ง ๆ ที่บางทีสติเราก็มีแต่กำลังไม่พอ มันลากเอาไปพร้อมทั้งสติปัญญา เอาไปต้มยำแหลกหมด สติปัญญาเลยกลายเป็นอาหารของมันได้ แน่ะ แต่พอสติปัญญามีกำลังพอแล้ว ลากคอมันมาต้มยำแก้แค้นละซิจะว่าไง ต้มยำกิเลสกินดูซิเอร็ดอร่อยไหม ทีกิเลสต้มยำเราและกินเราทำไมมันจึงอร่อยนัก

เราจะต้มยำกิเลสให้อร่อยไม่ได้เหรอ เอาซิ อะไรจะอร่อยยิ่งกว่าต้มยำกิเลสวะ กิเลสมันต้มยำเรามากี่กัปกี่กัลป์แล้วมันอร่อยเรื่อยมา ทีนี้เอาให้ต้มยำกิเลสบ้างซิจะอร่อยไหม อาหารอะไร ๆ เราก็เคยรับมาแล้ว อาหารคือกิเลส เอามาต้มยำกินมันจะอร่อยไหม เอาให้เห็นซิ นี่ไปไหนมาไหนอิริยาบถใด มีแต่มันต้มยำเรา ต้มยำพระนั่นแลยิ่งพระวัดป่าบ้านตาดนี่ โอ้โห เหมือนกองอาหารในครัว เหมือนกองครัว มันเอาอาหารคือพระมากองเทินไว้นี้ กิเลสมันต้มยำ เสียงมันหั่นหัวหอมกระเทียมสนั่นโลกอยู่ยังเพลินหลับครอก ๆ ไม่ตื่น นี่เรากล่าวถึงความละเอียดลออของกิเลส ที่กล่อมสัตว์โลกเป็นดังที่กล่าวมานี้แล ใครอยากทราบจงเข้าสู่กองพิสูจน์ คือ ปฏิบัติจิตตภาวนาซึ่งเป็นแนวทางทราบได้ตามลำดับ

ละเอียดไหมกิเลสหลอก หลอกคนหลอกอย่างนั้น หลอกไปทุกขั้นนะ ผ่านขั้นนี้ไปได้แล้วขั้นนั้นก็หลอก หลอกไปจนสุดขีดของกิเลส ละเอียดเท่าไรยิ่งหลอกได้ละเอียด

น่าทุเรศพิจารณาแล้ว ดูไม่มีอะไรเกินนะ การแก้กิเลสก็เหมือนกัน ไม่มีงานใดที่หนักมากยิ่งกว่างานแก้กิเลสปราบกิเลส ทุ่มกันลงถึงเป็นถึงตาย บางครั้งเป็นอย่างนั้นจริง ๆ ผมน่ะ เอ๊า ตายก็ตาย ไม่ตายให้รู้ มีเท่านั้น ฟัดกันถึงขนาดนั้น แม้ขนาดนั้นยังถูกกิเลสหลอกอีกนะ บางทีกำลังทุกข์มาก ๆ จะเป็นจะตาย กิเลสกระซิบขึ้นมาว่า โอ้ เรานี่เหมือนเศษมนุษย์ นั่น มันวิตกขึ้นมา เรานี้เหมือนเศษมนุษย์ โลกเขาอยู่ด้วยความผาสุกสบาย เรามาฝึกฝนทรมาน ก้าวขาออกเดินก็จะไม่ได้คอยแต่จะหกจะล้ม เพราะความไม่มีกำลังวังชา ความทุกข์ความลำบากมาก คนในโลกนี้คนไม่มีคุณค่าก็คือเราคนเดียว จึงได้มาทนทุกข์ทรมานอยู่อย่างนี้ คนกรรมหนานี่มันว่า มันจะทำให้ท้อถอยละซิ กิเลสมันกล่อมเข้าไปแล้วนั่น

แต่ไม่นาน สติปัญญาพลิกกลับปุ๊บเลย พระพุทธเจ้าท่านสลบถึงสามหน แน่ะ ท่านเป็นคนหยาบ ท่านเป็นเศษมนุษย์หรือเป็นคนประเภทไหน พระพุทธเจ้าได้เป็นศาสดาเพราะอะไร เพราะนอนเป็นหมูขึ้นเขียงอยู่นั้นเหรอ เราต้องการเป็นหมูตัวขึ้นเขียงเหรอเวลานี้ ความทุกข์ทรมานเพราะกิเลสดัดสันดาน ทำไมไม่บอกไม่เตือนเราบ้างว่าเป็นเศษมนุษย์ เพียงทุกข์เพราะการทำดีเล็กน้อยทำไมเป็นเศษมนุษย์ นั่นมันแก้เจ้าของ ถ้าไม่ต้องการเป็นหมูขึ้นเขียง เอ้า ตายก็ตายซิ ตายตามทางเสด็จของพระพุทธเจ้า ตายตามพระพุทธเจ้า เอ้า ๆ ตาย นั่นมันพลิกมันแก้หมัดกัน ทีนี้ใจก็คึกคักขึ้นมาซิ นั่นคือเพลงของกิเลสทั้งนั้นนะที่มันหลอกน่ะ ไม่ใช่เล่นนะ มันเป็นจริง ๆ สำหรับผมน่ะ มันไม่ลืมถ้าลงมันกล่อมถึงขนาดนั้นแล้ว มันไม่ลืม

ครั้งหนึ่งนั่งภาวนา วันนั้นนั่งตลอดรุ่ง เราประมาณเอาเฉย ๆ แหละ เพราะเวลามันนานแสนนานที่นั่งสมาธิภาวนาฟัดกับกิเลสอยู่นั้น กับความวุ่นวายในการต่อสู้อยู่นั้น เพราะจิตไม่ลงตามจุดที่เราต้องการ วันนั้นรู้สึกจะเป็นวันที่ทรมานมากที่สุด นั่งตั้งแต่หัวค่ำจนประมาณตีหนึ่ง ได้ยินเขาขับลำทำเพลงผ่านไปข้าง ๆ วัด เขาอยู่บ้านนั้นเขามาเที่ยวทางบ้านนี้ แต่ไม่ใช่ใกล้ ๆ วัดนะ เราหากได้ยินเพราะความสงัดในเวลาดึก ๆ กลางคืน เอ้อ เขายังมีความสนุกสนานรื่นเริงกัน ไม่แบกกองทุกข์อยู่เหมือนเรา เรานี้ยังจมอยู่ในทุกข์อย่างแสนสาหัส ราวกับตกนรกทั้งเป็น เราคงมีกรรมหนาจึงถูกดัดสันดานแบบใคร ๆ เขาไม่ทำกัน และไม่ทุกข์เหมือนเรา

นี่มันจะทำให้เขวจากหลักธรรม ให้เกิดความท้อถอยน้อยใจ แต่ เอ้อ เรื่องเหล่านี้เราก็เคยเป็นมาแล้วไม่ใช่เหรอ เราวิเศษอะไรบ้าง มันแก้กัน ถ้าวิเศษก็ไม่ควรจะมานั่งหาของดีด้วยการภาวนาอยู่เวลานี้ ก็ควรจะวิเศษไปนานแล้วนี่นะ สิ่งเหล่านี้เราเคยผ่านมาแล้วเหมือนเขานี่แล ทำไมจึงไปอัศจรรย์กับสิ่งเหล่านั้นถ้าเราไม่ต้องการเป็นหนอนน่ะ นั่น เอ๊า ฟัดลงไปซิอะไรจะวิเศษ เรามาหาของวิเศษจากธรรมต่างหาก เรา

ไม่ได้มาหาของวิเศษจากสิ่งเหล่านั้น ทำไมจะต้องมาเห็นว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นของวิเศษ จิตพลิกปุ๊บเลย

ถ้าอุบายปัญญาไม่ทันไม่ได้นะ มันหากกล่อมขึ้นมาแง่นั้นกล่อมขึ้นมาแง่นี้อยู่นั้นแล เหล่านี้เป็นกิเลสทั้งนั้น ไม่จำเป็นจะต้องไปเขียนไว้ในตำราละนะ มันอยู่ในหัวใจนั้นน่ะ เพราะฉะนั้นเวลาต้องการมรรคผลนิพพานทำไมถึงจะไปหัวจ่ออยู่ในตำรา เอาความรู้มาจากตำราก็มาฟัดกิเลสอยู่ภายในนี้ซิ กิเลสอยู่ภายในนี้ต่างหาก สมาธิอยู่ที่ตรงนี้ อยู่ที่หัวใจนี้ กิเลสก็อยู่ที่นี่ มรรคผลนิพพานอยู่ที่นี่ จี้เข้ามาที่นี่ปัญญา ตำราท่านชี้เขามาที่นี่ เราไปหลงงมเงาอยู่ที่ไหนกัน มันกล่อม ไปถึงขั้นละเอียดของจิตของจิตของธรรมมันยิ่งอ้อยอิ่งนะ เคลิ้มหลับไปทั้ง ๆ ที่มีสติอยู่นั้นแหละ หลับทั้ง ๆ ที่มีสติอยู่นั้นแหละ หลับทั้ง ๆ ที่มีปัญญาอยู่นั้นแหละ เพราะไม่ใช้

มันเอาสติปัญญาเป็นดอกไม้ธูปเทียนบูชากิเลสตัวอ้อยอิ่งนั้นเสียเรียบ ขณะนั้นมันไม่รู้ เห็นไหมละเอียดขนาดไหนกิเลส นี่แลกิเลสขั้นละเอียดมันละเอียดขนาดนั้นน่ะ มันกล่อมอย่างอ้อยอิ่งเชียวนะ ขั้นผาดโผนก็กล่อมไปอย่างหนึ่ง เพียงขั้นหยาบ ๆ เรายังไม่รู้มัน แล้วคิดดูขั้นละเอียดจะเป็นอย่างไรต่างกันอย่างไรบ้าง เหล่านี้เป็นบริษัทบริวารลูกเต้าหลานเหลนของกิเลสต่างหาก ประชากรของกิเลส ตัวกษัตริย์วัฏจักรต่างหาก ตัวกษัตริย์วัฏจักรจริง ๆ จะแหลมคมขนาดไหน ไม่เช่นนั้นจะได้เป็นจอมกษัตริย์ของวัฏจักรแห่งไตรภพเหรอ เพียงบริษัทบริวารเขาผ่านมาเท่านั้นเราก็ล้ม ๆ ระนาวไปแล้ว ไหนจะไปสู้กับกษัตริย์เขาได้

เอาซิ ฟาดลงไปตั้งแต่ลูกเต้าหลานเหลนของกิเลส เอาจนถึงจอมกษัตริย์ถูกฟัดตกจากบัลลังก์ คือ จิตบัลลังก์โน่นซิ เมื่อมันตกบัลลังก์ไปแล้ว **ธมฺโม ปทีโป** ก็ขึ้นครองใจเท่านั้น มันหากหมดปัญหาไปเอง ปัญหาทั้งมวลที่เป็นอยู่ภายในจิตเพราะจิตเป็นเจ้าปัญหา เจ้าปัญหาก็มาจากตัวนั้นแหละ พอฆ่าตัวนั้นตายแล้วปัญหาจะมาจากไหน โลกว่ามีก็มี ว่าไม่มีก็ไม่มีเพราะผู้นี้ไม่ไปหมาย รู้อยู่โดยลำพังเจ้าของแล้วก็เหมือนโลกไม่มีถ้าแย็บออกไปว่าอันนั้นมีอันนี้มีก็มี

มีกับความยึดถือไปด้วยกันนั้นเป็นอย่างหนึ่ง มีอยู่เฉย ๆ ไม่ยึดเป็นอย่างหนึ่ง ถ้าเขาว่ามีก็มีเสีย ถ้าว่าไม่มีก็มีแต่ความรู้นี้เท่านั้นมันก็เหมือนไม่มี แล้วอะไรจะมายุ่ง ก็เจ้าของไม่กวนตัวเอง เจ้าของไม่ยุ่งตัวเองไม่มีอะไรยุ่งแหละ รูปก็รูป เสียงก็เสียง กลิ่นก็กลิ่น รสก็รส เขามีมาตั้งกัปตั้งกัลป์เขาเป็นอะไรกับใคร ไปหาว่าเขาเป็นภัยอะไร ถึงขั้นที่ไม่ตำหนิตัวเอง รู้เรื่องตัวเอง มันก็รู้ได้ว่าเขาไม่ได้เป็นภัย เราเป็นบ้าต่างหาก แต่ถึงขั้นที่ควรจะตำหนิกัน ฟัดกันเต็มเหนี่ยวในขณะนั้นก็เอาซิ มันเป็นหลายขั้นนี่นะ

ถึงขั้นที่จะจับแอกจับไถคราดไร่ไถนาก็เอา ถึงขั้นที่ลงปักดำก็เอา ถึงขั้นที่หุงต้มก็เอา ถึงขั้นที่มารับประทานก็มารับประทานซิ ถึงขั้นที่นอนมือก่ายหน้าผากสบายเลยก็เอาซิ มันเป็นขั้น ๆ มานี่วะ

เอาละที่นี่ เลิกกันละนะ มีเท่านั้นละ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด

เมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๒๕

หลักแห่งความเป็นธรรม

มนุษย์เราเป็นสัตว์หมู่สัตว์พวก แม้เป็นนักบวชแล้วก็แยกจากหมู่จากพวกอยู่ลำพังคนเดียวไม่ได้ เพราะกฎระเบียบธรรมวินัยเกี่ยวโยงกัน ดังนั้นจึงเกี่ยวกับหมู่กับคณะอยู่โดยดี นี่หมู่คณะมามากกันเรื่อย ๆ ย่อมจะทำให้ยุ่งเหยิง อย่างน้อยก็ยุ่งเหยิงวุ่นวาย เพราะมันเกี่ยวเนื่องกัน ยิ่งมีรายที่ขวางหมู่เพื่อนและวงคณะเข้ามาแทรกด้วยแล้วก็กระเทือนไปหมดทั้งวัด จึงต้องได้ระมัดระวัง

เหล่านี้เป็นเรื่องอะไรถ้าไม่ใช่เรื่องของกิเลส ซึ่งเคยเป็นข้าศึกต่อธรรมและต่อตัวเองตลอดหมู่คณะและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมานานแล้ว ถ้ายังเห็นตัวว่าดี ในขณะเดียวกันก็ต้องเหยียบย่ำเพื่อนฝูงที่อยู่ด้วยกันลงไปโดยเจ้าตัวไม่รู้สึกก็มี เพราะความเข้าใจว่าตัวดิบตัวดี ตัวเฉลียวฉลาดกว่าเพื่อนฝูง กิเลสตัวไม่เคยเป็นน้อยใครมันปิดบังไว้หมด กิเลสปิดบังหัวใจของผู้ปฏิบัติและหัวใจของโลก มันปิดบังอย่างนี้ ถ้ายังไม่ทราบก็จงทราบเสีย ว่านี้แหละคือกิเลสตัวเป็นภัยต่อความสงบสุขทั้งส่วนย่อยและส่วนใหญ่ไม่มีประมาณ

เรียนให้เห็น เรียนให้เจอ สิ่งที่เป็นภัยซึ่งมีอยู่ในหัวใจของทุกคน คนเราอยู่ด้วยกันมีความเกี่ยวเนื่องกันมากน้อย สิ่งที่เป็นภัยนี้ย่อมระบาดสาดกระจายออกไปให้เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายระส่ำระสายไปตาม ๆ กันตามกำลังของสิ่งเป็นภัยนี้มีกำลังมากน้อยซึ่งแสดงออก ในวงปฏิบัติของพระจึงไม่ควรให้มีอย่างยิ่ง เพราะสิ่งที่เป็นภัยก็รู้กันอยู่แล้ว เมื่อต่างองค์ต่างมาชำระพิษภัยที่มีอยู่ภายในจิตใจของแต่ละราย จึงควรเข้มงวดกวดขันตน ให้ดูจิตใจตนก่อนอื่น

อย่าดูสิ่งใดว่าสิ่งนั้นไม่ดี สิ่งนี้ไม่ดี นอกไปจากจิตตัวคึกคะนอง เพราะเป็นตัวกิเลสโดยตรง ปรุงออกไปว่าสิ่งนั้นไม่ดีสิ่งนี้ไม่ดี ตัวผู้ปรุงนั้นแลตัวไม่ดีเอง ตัวคึกคะนอง ตัวเลวร้าย อยู่ไม่เป็นสุข หาเรื่องหาราวใส่สิ่งนั้นสิ่งนี้คนนั้นคนนี้ ไม่ย้อนดูจิตด้วยสติปัญญา ก็ชื่อว่าปล่อยให้พิษร้ายอันนี้แสดงฤทธิ์แสดงอำนาจบนหัวใจ มรรคผลนิพพานจะหวังเอาจากอะไรที่ไหน เมื่อมีแต่สิ่งเหล่านี้ออกหน้าออกตาอยู่ทุกอาการที่เคลื่อนไหวของจิตและของกายวาจาอยู่แล้ว

พระมาจำนวนมาก ผู้ที่ตั้งใจศึกษาจริง ๆ ก็มี ที่มาเก้ง ๆ ก้าง ๆ ขัดหูขัดตาขัดวงคณะก็มี มาแบบอวดดิบอวดดีอวดรู้อวดฉลาดทั้ง ๆ ที่โง่เต็มตัวก็มี ความอวดดีนั้นแล

คือความโง่ตามหลักธรรม ความพิจารณาสอดส่องดูตัวเองอยู่ตลอดเวลา นั่นคือความฉลาด เริ่มเป็นรากเป็นฐาน ก่อตั้งความฉลาดขึ้นมาด้วยการสอดส่องมองดูใจของตัวนั่นแล การพิจารณาสอดส่องตัวเองอย่างนี้ เป็นแนวทางของปราชญ์ท่านดำเนินกัน ไม่ใช่ความฉลาดจะเกิดขึ้นเพราะความสำคัญตนว่าฉลาด ความคิดตำหนิสิ่งนั้นชมสิ่งนี้อยู่ตลอดเวลา ดังที่เคยเป็นมาแล้วประจำหัวใจไม่เว้นแต่ละดวง นั่นหาความเป็นผู้ฉลาดไม่ได้ เที่ยวกว้านเอาฟืนเอาไฟ เพราะความโง่ของตัวที่สำคัญว่าฉลาดเข้ามาเผาตน จึงหาอรรถหาธรรมคือความสงบร่มเย็นไม่ได้ เพราะตัวนี้คือตัวคึกตัวคะนองไม่ได้ถูกบั่นทอนลงบ้างเลย มีแต่การเสริม การคล้อยตามมันโดยเจ้าตัวไม่รู้ ยังเพลินหรือภูมิใจในความคิดความรู้ของตน เข้าใจว่าฉลาดไปเสียอีก นั่นยิ่งโง่หนักเข้าไป

ผู้ปฏิบัติให้คิดให้ขุดค้นลงตรงนี้ ถ้าอยากเป็นผู้ฉลาดตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าจริง ๆ และฉลาดอันเป็นสมบัติของตนโดยแท้จริงแล้ว ให้ค้นลงที่นี่ อย่าไปคิดอะไรกับผู้อื่นผู้ใดมากยิ่งกว่าคิดเรื่องของตัว เพราะการสร้างเรื่องสร้างขึ้นที่ใจตัวเอง ไม่ได้สร้างจากผู้อื่นผู้ใด

มีมากขึ้นเท่าไรมันยิ่งจะเลอะ ๆ เทอะ ๆ นะ ผู้ปกครองอกจะแตก ผู้ที่เป็นอรรถเป็นธรรมซึ่งอยู่ร่วมกันก็จะเป็นจะตายไปด้วย เพราะมารอันนั้นแหละมันขัดมันขวางกันให้อยู่และบำเพ็ญไม่สะดวก ให้พากันคิด มาศึกษาดูให้ดี ตามี หูมี ฟังให้ถนัดชัดเจนด้วยความจดจ่อ มีสติปัญญาเป็นเครื่องพิสูจน์ จากการได้ยินได้ฟังหรือได้เห็น มาอยู่เฉย ๆ มันไม่ได้เรื่องอะไร นี่พวกเรามาหาธรรมโดยตรง จงทราบตัวเองทุกหัวใจในวงพระปฏิบัติด้วยกัน อย่าให้หนักใจต่อกันเวลาอยู่ร่วมกัน แม้เวลาปลีกตัวไปอยู่คนเดียวก็จงปฏิบัติเป็นธรรมอยู่เสมอ

จิตหาความสงบไม่ได้ก็เพราะความคึกคะนองของจิต ไม่มองดู จุดนี้แลที่ก่อให้เกิดความไม่สงบอยู่เรื่อยมา มันคึกคะนองอยู่ตลอดเวลา เพราะเราบวช บวชแต่ร่างกาย ปลงผม โกนคิ้ว นุ่งเหลืองห่มเหลือง แต่ใจมีแต่ความรู้สึกบวช ไม่ได้มองลึกลงไปว่า กิเลสมันยินยอมให้เราบวชไหม มันไม่ยินยอม กิเลสมันไม่ได้บวช มันเคยเป็นข้าศึกต่อธรรมอยู่แล้ว ขณะบวชมันก็ยังเป็นข้าศึกอยู่โดยดี และเป็นข้าศึกตลอดไปถ้าแก้หรือปราบปรามมันไม่ได้ เราอย่าภูมิใจในการบวชของเราเพียงเท่านั้นจะไม่เกิดประโยชน์มากนักอะไร กิเลสไม่ได้ถลอกปอกเปิกออกไปสักนิดหนึ่งเพียงยินดีในการบวชของตนเท่านั้น ถ้าไม่ถากถางกิเลสไม่ฟาดฟันกิเลสไปพร้อม ๆ กันกับการบวชและทรงเพศเป็นพระเณรชีขาว ตลอดการอยู่บำเพ็ญไม่ลดละงานชำระซักฟอก

รายใดก็ตามเข้ามามันหากขวางตาขวางหูจนได้แหละ มีมากมีน้อยพอประสมประเสกันเข้าก็ไปใหญ่ เลยมีแต่พระเต็มวัด คำว่าการชำระหรือการฆ่ากิเลสให้เบาบาง

ภายในจิตใจจะไม่ปรากฏแล้ว มันวุ่นวายกันอยู่อย่างนั้น มีมากเท่าไรก็ยิ่งยุ่งมาก สัมผัสสัมพันธ์กันมาก พูดมาก เรื่องมาก ถ้าไม่ระวังให้มากก็จะกลายเป็นโรงงานผลิตกิเลสทิฐิมานะความทะเลาะเบาะแว้งขึ้นได้ไม่อาจสงสัย นี่เคยอยู่กับคณะมากน้อยและเคยประสบเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งส่วนมากเป็นฝ่ายลบมาแล้ว จึงเป็นบทเรียนได้ดีพอให้เข็ดหลาบได้ ดังนั้นหมู่คณะจงสำรวมระวังด้วยดี

บิณฑบาต ต่างคนต่างดูหัวใจตัวเอง บิณฑบาตเพื่ออะไร ท่านบอกว่าบิณฑบาตเป็นวัตร วัตรของการบิณฑบาตคืออะไร ก็คือการประกอบความพากเพียรเพื่อชำระสะสางจิตใจของตนไปโดยลำดับ ทั้งไปทั้งกลับ ตลอดเวลาในการบิณฑบาตมีหน้าที่ทำงานแก้กิเลสของตนอยู่อย่างนั้นโดยสม่ำเสมอ จึงชื่อว่าเป็นวัตรเป็นความเพียร เอาแต่ชื่อมาพูดว่าบิณฑบาตเป็นวัตร ความเพียรก็สักแต่ว่า ไม่เกิดประโยชน์อะไรให้กิเลสหัวเราะเปล่า ๆ พวกเรามันพวกกิเลสหัวเราะ ไม่ใช่พวกทำให้กิเลสหน้าซีดหน้าเผือด แต่กลับเป็นพวกหน้าซีดหน้าเผือดเพราะกิเลสบีบเอามัดเอาตลอดอิริยาบถเหล่านี้ พากันระลึกบ้างหรือเปล่าก็ไม่รู้ น่าจะไม่สะดุดใจบ้างเลย

การแนะนำสั่งสอนหมู่เพื่อนมานี้ก็นานแล้ว หมู่เพื่อควรได้รับผลประโยชน์อะไรบ้าง จากการได้ยินได้ฟังแล้วนำไปปฏิบัติดัดแปลงแก้ไขตนเอง พอให้เห็นเหตุผลขึ้นมาภายในใจอันเป็นสมบัติของตนแท้ แต่จะไม่ปรากฏถ้าจะเป็นดังที่เป็นอยู่นี้ คำว่าศาสนาเรียวแหลม ๆ ที่ไหน ก็เรียวแหลมที่จิต ถูกกิเลสรีดลงไปจนเรียวแหลม แทบจะไม่มีศาสนาหลงเหลืออยู่ภายในใจ เรายังจะภาคภูมิในเพศของเราอยู่หรือ กิเลสมันมีแต่ต่อย ๆ มันไม่ได้คุยหรอก ผู้ปฏิบัติธรรมมีแต่คุยพล่าม ๆ กิเลสไม่คุย แต่ต่อยเอา ๆ หงายลง ๆ ยังไม่รู้

เรียนให้ถึง ปฏิบัติให้ถึงซิ ถึงกิเลสน่ะ เราจะได้ทราบว่ามันละเอียดลออขนาดไหน มีความแยบคายเพียงไร มันจึงได้ครอบหัวใจของสัตว์โลกเรื่อยมาจนไม่ปรากฏโลกพูดกันเลยว่า กิเลสเรียวแหลม กิเลสสิ้นไป กิเลสหมดเขตหมดสมัย อยากจะพูดว่าปากไหนก็ปากนั้นพูดว่า ศาสนาเรียวแหลม มรรคผลนิพพานหมดเขตหมดสมัย ทั้งนี้เพราะกิเลสปิดปากไม่ให้พูดเรื่องของมัน แต่เปิดปากบังคับให้พูดเรื่องศาสนาหมดคุณค่าสาระนั่นเอง

การไปการมารู้สึกว่ายุ่งยากมากวัดป่าบ้านตาดเวลานี้ ไม่ทราบว่าองค์ไหนเข้าองค์ไหนออก หลั่งไหลกันไปหลั่งไหลกันมา วันนี้ส่งองค์นี้ วันหน้าส่งองค์นั้น วันนี้ส่งองค์นั้นส่งองค์นี้ยุ่งไปหมด เลยคอยมาส่งมาเสียกัน มันเป็นยังไงกรรมฐานเราถึงเป็นอย่างนั้น ส่งไปโน้นแล้วส่งไปนี้ แข้งขาไม่มีเหรอ มีแข้งขาเฉพาะพระพุทธเจ้าและพระสาวกครั้งพุทธกาลเท่านั้นหรือ ทุกวันนี้พระกรรมฐานเราเป็นพระขาด้วนไปหมดแล้ว

เหรอ มันถึงได้ตามส่งตามเสียกันยุ่งเอานักหนา เพื่อความสะดวกสบายไปในทางแข้งขายิ่งกว่าเพื่อธรรมทั้งหลายอย่างนั้นหรือ นี่มันกลายเป็นพระกรรมฐานขุนนางไปแล้วนะ จึงได้ทำให้ยุ่งเหยิงวุ่นวายต่อวัดต่อวาและต่อประชาชนผู้คอยรอคอยรับส่งเสีย มันได้เรื่องอะไร เรื่องเหล่านี้มันน่าสลดสังเวชทั้งนั้นแหละ สำหรับพระพุทธเจ้าและพระสาวกตลอดครูอาจารย์ที่สมบุกสมบันมาแทบล้มแทบตาย ก่อนจะได้ธรรมมาสอนพระกรรมฐานขุนนางแข้งขากุดด้วนน่ะ มามากไปมากเท่าไรยิ่งสร้างปัญหาไม่เข้าเรื่องมากขึ้นทุกวันเวลา

จิตจะสงบเพียงนิดหนึ่งก็ไม่มี ภาวนาอะไรมันถึงไม่สงบ ตั้งหน้าตั้งตาทำอยู่ทุกวัน งานอันนี้ทำอยู่ทุกวัน ทำไมมันไม่เห็นผล ถ้าตั้งใจทำแบบจริง ๆ จัง ๆ ตั้งหน้าตั้งตาทำจริง ๆ สมกับงานนี้เป็นงานจำเป็นของตนโดยแท้ มันต้องปรากฏผล อย่างน้อยความสงบเย็นใจต้องมี เท่าที่จิตหาความสงบไม่ได้ เราเห็นโทษของมันไหมว่าอะไรที่เป็นเครื่องกีดขวางอยู่เวลานั้น ถ้าไม่ใช่กิเลสตัวเป็นฟืนเป็นไฟจะเป็นอะไรไป ถ้าธรรมแล้วไม่ฟุ้งซ่านไม่วุ่นวายไม่รำคาญ ต้องสงบเย็น ต้องฉลาดในการปลดเปลื้องตนเองจากอารมณ์ที่กิเลสก่อขึ้นมาตั้งขึ้นมา ต้องมีสติปัญญาพอหลบหลีกปลีกตัวกันจนได้ถ้าผู้ตั้งใจปฏิบัติจริง ๆ นี่มีแต่ชื่อพระกรรมฐาน น่าสลดสังเวชจะตายไป

เทศน์ก็เทศน์เอาอย่างหมดน้ำหมดเนื้อหมดตัวไม่มีอะไรเหลืออยู่เลย ด้วยความตั้งอกตั้งใจอยากให้หมู่คณะได้รู้ได้เห็นทั้งโทษทั้งคุณ เทศน์อย่างถึงใจทุกอย่างเพื่อจะได้เป็นกำลังใจประพฤติปฏิบัติ แล้วทำไมจิตใจมันจึงเถลไถลอยู่อย่างนั้น มันไม่จดไม่จ้องไม่จับให้ติด เกาะไม่ติด พลาดโน้นพลาดนี้ เถลไถลไปเรื่อย ไม่ได้เรื่องได้ราว วันนี้ก็วันนี้ วันหน้าก็มืดแจ้งเท่านั้นเอง กิเลสไม่เคยคลี่คลายออกจากจิตใจเลย แล้วเราจะหวังเอามรรคผลนิพพานที่ไหนกัน อยู่ก็ไม่มีความหวัง ไปก็ไม่มีความหวัง อิริยาบถต่าง ๆ หาความหวังภายในตนไม่ได้ หาที่ยึดไม่ได้ เราจะหวังพึ่งอะไร

ปัจจัยทั้งสี่ก็เคยพูดแล้ว เพียงแต่เป็นเครื่องอาศัยชั่วระยะกาลเท่านั้น ที่อยู่ที่อาศัย กุฏิ บ้านเรือนเพียงอาศัยเวลาชีวิตยังมีอยู่เท่านั้น อาหารการบริโภค เครื่องนุ่งห่มใช้สอยก็พออาศัยในกาลนี้เวลานี้เท่านั้น พอร่างมันสลายลงไปเพราะหมดสภาพหมดกำลังของมันแล้ว จิตพึ่งอะไร เวลานี้เราจะสร้างที่พึ่งของจิตให้เป็นที่อุ่นหนาฝาคั่ง ให้เป็นที่แน่นหนามั่นคง ให้เป็นความเฉลียวฉลาด ยังสร้างไม่ได้อยู่แล้วจะทำยังไง หาที่อบอุ่นภายในตัวไม่ได้จะไปหวังเอาความอบอุ่นจากอะไรที่ไหน

อดีตอนาคตก็อยู่กับปัจจุบันเป็นสำคัญ ถ้าสร้างหลักปัจจุบันไม่ดีแล้วอะไรก็เลวไปทั้งนั้นแหละ อนาคตมันจะยืดยาวขนาดไหนก็ยืดยาวไปด้วยความทุกข์ความลำบากดังจิตที่แบกหามกองทุกข์และสาเหตุให้เกิดทุกข์ คือตัวพิษตัวภัยได้แก่กิเลสอยู่เวลานี้

แหละ มันไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง ดินฟ้าอากาศก็เป็นดินฟ้าอากาศ สถานที่นั้นๆ มันก็เป็นสถานที่นั้นๆ ไม่ใช่เป็นสิ่งที่จะมาปลดเปลื้องทุกข์ออกจากจิตใจเพราะกิเลสสร้างขึ้นนี้ให้เราได้ เราต้องเปลื้องสิ่งที่มันสร้างขึ้น ปลดแก้สิ่งที่มันสร้างขึ้น ปราบปรามทำลายสิ่งที่มันสร้างขึ้น แล้วทุกข์ก็จะดับไปๆ เพราะไม่มีผู้สร้างทุกข์ขึ้นมา ที่แน่ใจ มั่นใจ อบอุ่นใจก็มีอยู่เท่านี้ จะไขว่คว้าหาอะไรให้นอกเหนือกว่านี้ไป นอกจากคว้าน้ำเหลวเท่านั้น

วันหนึ่งๆ เวลา ๒๔ ชั่วโมง มันเป็นยังไงการปฏิบัติตน เราไม่ให้มีงานอะไรอื่นในวัด พยายามที่สุดที่จะให้หมู่เพื่อนได้รับความสะดวกในการประกอบความพากเพียร แต่ทำไมมันจึงไม่เห็นผล ถ้ายิ่งจะปล่อยให้ทำงานนั้นงานนี้ด้วยแล้วมันก็เท่านั้นแหละจมไปเลย เราพยายามระมัดระวังรักษาหมู่เพื่อนที่สุด อย่างตอนเย็นวันนี้เขาก็มานิมนต์ให้ไปฉันในบ้าน นั่น เราก็ไม่ยอมให้พระไปฉันให้เขาเพราะเรารักษาพระ การออกไปยุ่งเหยิงวุ่นวายกับสิ่งภายนอกมีแต่เรื่องขาดทุนสูญดอกไปโดยลำดับ ไม่ใช่เรื่องที่จะทำความเจริญรุ่งเรืองให้แก่จิตใจของพระ ผู้จะทำประโยชน์ทั้งตัวเองและแก่โลกทั่วๆ ไป

หน้าที่ของเราผู้เป็นหัวหน้าได้พยายามคิดเต็มสติกำลังความสามารถ เพื่อเป็นประโยชน์และความสะดวกแก่หมู่เพื่อน เราไม่เคยลดละ แล้วผู้ที่มาอาศัยทำไมจึงไม่เกิดประโยชน์บ้างตามเจตนาที่มุ่งมา หวังให้หมู่เพื่อนได้รับประโยชน์เพราะการประกอบหน้าที่การงานด้วยความสะดวก ไม่ให้มีอะไรมายุ่งกวน แทนที่จะเกิดผลเกิดประโยชน์ทำไมจึงไม่ปรากฏ หรือจะให้ผมผู้เป็นหัวหน้าเที่ยวแบกหามพระจากเสื่อจากหมอนลงไปทางจงกรม ลงไปที่นั่งทำสมาธิภาวนา ลากจูงพระพาเดินจงกรม พานั่งสมาธิภาวนา และให้ผมเล็งญาณดูใจพระว่า องค์ไหนที่ขี้เกียจที่สุด แล้วจูงแขนเดินจงกรมตลอดวัน เพื่อปราบความขี้เกียจของพระอย่างนั้นหรือ จึงจะถูกจะเหมาะ นั่นคือเรื่องโลกแตก อย่าให้ผมอุตริทำ จงพากันทำความเพียรเองเถิดเพื่อรักษาโลกไม่ให้แตก

สัจธรรมก็แบกกันอยู่ทุกวันนี้ แบกอะไรถ้าไม่ใช่แบกสัจธรรม มีกายมีจิตเท่านั้น ผมอยากได้ยินได้ฟังหมู่เพื่อนมาเล่าเรื่องอรรถเรื่องธรรมให้ฟัง ผลแห่งการปฏิบัติเป็นอย่างไร มันก็พอจะมีแก่ใจ เพื่อจะได้ชี้แจงให้ทราบและเป็นกำลังใจ และเป็นทางที่ถูกแก่ผู้มาศึกษาและผู้เล่าให้ฟังนั้น นี่มันไม่ได้เรื่องได้ราวอะไร อยู่กันไป อยู่ด้วยข้าวต้มขนมอาหารหวานคาว อยู่ด้วยความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมแบบโลกๆ มันก็เป็นโลกไปหมดละซิจะเป็นธรรมที่ไหน ธรรมแท้ไม่ได้อยู่กับสิ่งเหล่านี้ ธรรมแท้ต้องอยู่กับธรรม วิริยธรรม ขันติธรรม สติธรรม สมาธิธรรม ปัญญาธรรม นี่ธรรมที่จะเกิดจะมี มีที่ตรงนี้ ไม่ได้มีเพราะสิ่งเหล่านั้น จึงไม่ควรไปฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมไปภูมิใจกับสิ่งเหล่านั้น ตายใจนอนใจกับสิ่งเหล่านั้น ไม่เกิดประโยชน์อะไร นอกจากจะทำตนให้จมลงไปถ่ายเดียวเท่านั้น

ตั้งหน้าตั้งตาปฏิบัติซิ เราจมอยู่ในนรกทั้งเป็นภายในหัวใจนี้ ยังไม่ทราบอยู่แล้วจะไปทราบที่ไหน ดูลงไปที่ใจนั้นแหละ จะเห็นเรื่องราวอันเป็นฟืนเป็นไฟเผาลนอยู่ตลอดเวลาที่ใจนั่นแล ก็กิเลสมันเคยพาผู้ใดให้ร่มเย็น มีแต่พาให้ร้อน จ่อสติปัญญาลงไปตรงนั้นมันก็รู้เอง เพียงความขัดข้องเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ว่าเป็นความลำบากลำบนไปเสียนี่ซิมันจึงบุกเบิกเพิกถอนอะไรไม่ได้บรรดาสิ่งที่ปิดบังหุ้มห่อภายในใจ ตกลงก็ถูกมันครอบไว้ตลอดเวลา ยิ่งกว่าปิดประตูตีหมา ไม่มีทางออกก็ขี้ทะลักออกมาเท่านั้นเอง อันทะลักออกมานั้นมันดีไหม คิดเอาเองอย่าให้บอก

จิตสงบเป็นยังไง ความสงบกับความเย็นของจิตมันก็อยู่ด้วยกัน จิตไม่สงบมันรู้อยู่ทุกคน เพราะสาเหตุอันใดมันถึงไม่สงบ ความพยายามทำจิตให้สงบด้วยความอุตส่าห์พยายามของตนทำไมจึงทำไม่ได้ การบังคับสติให้กำกับงาน การตั้งสติเพื่อบังคับงานที่จะให้ผลเกิดขึ้นนั้นทำไมจึงจะทนทุกข์ไม่ได้ เพียงการตั้งสติเฉย ๆ เวลาเราแบกทุกข์เพราะกิเลสมันสร้างขึ้นมาทำไมเราแบกได้หามได้ แบกได้จนตาย พิจารณาซิการที่จะแบกทุกข์เพราะการประกอบความพากเพียรเพื่อปราบกิเลส ซึ่งเป็นตัวก่อทุกข์อันสำคัญ ทำไมมันไม่ยอมรับ ไม่ยอมทำ เป็นเพราะเหตุใด ก็เพราะมันสู้อุบายของกิเลส ความกระซิบกระซาบ การเสี้ยมสอนของกิเลสไม่ได้นั่นเอง มันจึงเป็นความเพียรขึ้นมาไม่ได้ มันมีแต่ชื่อ ถ้าตั้งใจฟัดกันจริง ๆ แล้ว มันต้องรู้ ไม่ไปอื่นไม่เป็นอื่น เพราะธรรมนี้ตรัสไว้ชอบแล้ว ๒,๕๐๐ กว่าปี เฉพาะศาสดาองค์ปัจจุบันของเรานี้ ไม่มีผิดเพี้ยนไปไหนเลย ตรงแน่วต่อความจริงล้วน ๆ

ปัญญาก็คิดขึ้นมาใช้ไม่ได้ กลัวแต่ทุกข์ ใจเด็ดไม่ได้มันถึงไม่เห็นความแปลกประหลาด ไม่เห็นกำลังของตัวเอง เมื่อยังไม่ปรากฏกำลังของตัวเองพอที่จะต่อสู้กับกิเลสได้แล้ว มันจะมีความกล้าหาญในการต่อสู้กับกิเลสได้อย่างไร มันควรที่จะขุดค้นพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงหาความสุขความทุกข์ความลำบากลำบน ด้วยเหตุด้วยผลเพราะความเพียรนี้ได้บ้าง อย่างน้อยก็ผู้ปฏิบัติเรา

ความอยู่มาอยู่มา สุขมาทุกข์มาดังที่เป็นมานี้ก็ไม่ผิดอะไรกับโลกเขา สุขให้สุขแปลกโลก ทุกข์ให้ทุกข์แปลกโลกเขาบ้างซินักปฏิบัติธรรม เอ้า จนตรอกให้มันจนแปลกโลกเขา เวลารอดตัวออกมาก็ให้มันเห็นความแปลกจากโลกเขาบ้างซิ มันถึงจะมีความแปลกโลกเขา ไม่ยังงั้นก็เหมือนโลกทั่ว ๆ ไปนั่นแล ถึงคราวจะต่อสู้ก็เอาให้เห็นเหตุเห็นผล เอาตายเป็นเดิมพัน สติปัญญาไม่ถอย ขณะที่จนตรอกจนมุมด้วยความทุกข์ความลำบากประการใดก็ตาม จงขุดค้นกันลงไปในกายในจิตด้วยสติปัญญาดังที่ได้เคยอธิบายให้ฟังแล้ว ล้วนแต่ได้รับผลมาแล้วทั้งนั้นไม่ใช่มาพูดเฉย ๆ โดยในทางเหตุและผลไม่ปรากฏ

มันต้องมีหนักมีเบาบ้างนักปฏิบัติ ถึงจะเห็นความเร้นลับของกิเลสและธรรมปรากฏขึ้นในตัว พอจะเชื่อความสามารถของตัวได้บ้างและได้โดยลำดับ จนเชื่อความสามารถของตนได้เต็มที่ไม่ยอมแพ้เรื่องกิเลส เมื่อมีกำลังภายในใจแล้วมันไม่ยอมแพ้แหละ เมื่อถึงขั้นสู้กัน แม้ตายก็ยอมตายไม่มีคำว่าถอยว่าแพ้เลย นั่นคือการเชื่อความสามารถของตัวเองมันถึงไม่ยอม ไม่ยอมแพ้ จะเอาให้ชนะท่าเดียว เอาให้ราบท่าเดียว กิเลสจะมาไม้ไหนเอาให้ราบ ๆ เลย ถ้าลงยังมีชีวิตอยู่นี้เราจะหมอบราบไปไม่ได้ นอกจากกิเลสราบอย่างเดียวเท่านั้น

เมื่อก่อนมันเป็นได้เมื่อไรจิต แต่เวลาฝึกฝนอบรมเข้าไป มีความชำนิชำนาญเข้าไป บังคับเข้าไปด้วยเหตุด้วยผล ผลก็ปรากฏขึ้นมาเรื่อย ๆ ความอยู่ใต้อำนาจของกิเลสกับความหลุดพ้นจากกิเลสมันต่างกันอย่างไรให้ได้เห็นในตัวของเรานี่ ความอยู่ใต้อำนาจของกิเลสก็เคยอยู่มาแล้วด้วยกันไม่สงสัย ความหลุดพ้นจากกิเลสยังไม่ปรากฏก็เอาให้เห็นซิแนวทางมี ศาตราอาวุธคือธรรมประเภทต่าง ๆ ที่จะประหัตประหารกิเลสมีอยู่ กำลังวังชาของเราก็ไม่ใช่คนอาภัพนี่ กำลังวังชาเพื่อต่อสู้กับมันมีอยู่ เอาให้เห็นซิจิตดวงนี้แหละ ขณะที่อยู่ใต้อำนาจของกิเลสกับผ่านพ้นไปจากกิเลสโดยสิ้นเชิงแล้วจะต่างกันอย่างไร จะไม่ต้องถามใคร จะเห็นได้อย่างชัดเจนภายในใจเราผู้หลุดพ้นนี่แล

ปกติไม่ว่าอิริยาบถใดขณะใดเป็นเรื่องที่อยู่ใต้อำนาจของกิเลสทั้งมวล มีผลอย่างไรบ้างเราก็ทราบอยู่แล้ว และเอาให้ได้หลุดพ้นจากสิ่งเหล่านี้ด้วยความเพียรของเรา ของวีรบุรุษ บุรุษผู้กล้าตายในสงครามระหว่างกิเลสกับธรรมหรือกับจิต ต้องได้พบได้เจอกันวันหนึ่ง ถ้ามีความเข้มแข็งไม่อ่อนแอท้อแท้เหลวไหลไปเสียเท่านั้น

สถานที่รบก็อยู่ในวงกายกับจิตนี้ บังคับดูซิ จิตมันจะไปไหน บังคับมันไม่ให้ออกไปจากกายกับจิตนี้ บังคับธรรมดาไม่ได้ก็บังคับเวลามันเกิดทุกข์ เอ้า ค้นหามันจนเจอ จะได้อุบายด้วยวิธีใด ต้องได้ในระหว่างกายกับจิตนี้แลไม่ได้ที่อื่น เพราะทุกข์กับสมุทัยอยู่ที่นี่ มรรคก็ห้ำหั่นกันลงที่นี่ นิโรธความดับทุกข์จะไม่ปรากฏได้ยังไง ผลเคยปรากฏเพราะวิธีการใดเราก็จำเอาไว้ นำมาใช้เสมอ เวลาจะพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงเป็นกรณีพิเศษซึ่งเป็นเรื่องของปัญญา เอ้า พลิกไป ๆ จึงเรียกว่าผู้หาความฉลาด ไม่งั้นไม่ทันกลมายาของกิเลส เอาให้ทันด้วยอุบายพลิกแพลงของสติปัญญาซึ่งเป็นธรรมชาติที่เคยเหนือกิเลสอยู่แล้ว เอาให้เหนือ นำมาใช้ให้เหนือกิเลส

เมื่อมันราบไปจากจิตใจแล้ว อยู่ไหนก็อยู่เถอะ พ้นแล้วจากโทษทั้งมวล จากทุกข์ทั้งมวล เพียงขันธ์กระตุบกระติบอยู่ตามสภาพของมันนี่ มันผิดแปลกอะไรกับหางจิ้งเหลนขาด เมื่อถึงวาระของมันสลายลงไปก็เท่านั้นแหละ รู้รอบขอบชิดมันหมดแล้ววิตกวิจารณ์กับอะไรกับดินน้ำลมไฟนี้ มันเป็นของประเสริฐอะไร สิ่งเหล่านี้มีอยู่ทั่วไป

น้ำในท้องเราก็ยังมี ตามท้องนา ตามหนองตามบึง มันวิเศษอะไร ดินก็เหยียบกันมาอยู่อย่างนั้นวิเศษอะไร ลม ลมหายใจก็มี ลมข้างนอกก็มี ไฟก็มองเห็นอยู่นั้น มันวิเศษอะไรพอที่จะหลงกันนักหนา เมื่อเวลามันเข้ามาผสมกันเป็นก้อนในตัวเราตัวเขาตื่นอะไรกัน ก้อนนี้ก็เป็นวิบากของกิเลสที่มันปั้นขึ้นมา จะมาหลงก้อนของกิเลสอีก ก้อนของวิบากที่มันปั้นขึ้นมาอีก แล้วเราจะรู้ธรรมได้ยังไง

คลี่คลายก้อนของกิเลสที่มันปั้นขึ้นมาด้วยความจอมปลอมนี้ ให้เห็นตามหลักความจริงซิ ขุดลงไป หนังห่อกระดูกนี่ ก็หนังห่อกระดูก นี่ละธรรมท่านว่าอย่างนี้ และว่าสัตว์ว่าบุคคล ว่าเราว่าเขา ว่าเป็นของสวยของงาม มันงามที่ไหน มันค้านกับธรรมวันยังค่ำ จิตเรายังฝืนไปเชื่อสิ่งที่มันค้านกับธรรม สิ่งที่จอมปลอมอย่างนั้นเราจะหาความจริงมาจากอะไร หนังใครก็เหมือนกัน ไม่ว่าหนังหญิงหนังชาย มันน่าหลงน่ารักใคร่ชอบใจที่ตรงไหน หนังก็รู้กันอยู่แล้วให้ชื่อว่าอย่างนั้น

ความสัมผัสสัมพันธ์ เราก็เคยสัมผัสสัมพันธ์กับหนังเราอยู่ตลอดเวลา วิเศษวิโสอะไร หนังนั้นก็สัมผัสสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลาในของแต่ละคนละสัตว์นั้น แล้วก็มาสัมผัสสัมพันธ์กันเพื่อเอาความวิเศษอะไร หนังสัมผัสสัมพันธ์หนัง เอาความวิเศษมาจากไหน ถ้าจะวิเศษจริง ๆ เราสัมผัสสัมพันธ์หนังเรามันก็ควรจะวิเศษขึ้นมาแล้ว หนังคนอื่นก็เหมือนกัน เขาก็สัมผัสสัมพันธ์ของเขาอยู่ตลอดเวลา เราก็สัมผัสสัมพันธ์กับของเรา ก็หนังต่อหนังนั่นแหละสัมผัสสัมพันธ์กัน มันวิเศษตรงไหน และยิ่งเขาไปเนื้อเอ็น กระดูก ยิ่งดูไม่ได้เลย

นี่ความจริง เปิดออกมาให้เห็นซิ สติปัญญามีอยู่ ค้นลงไปจนเห็น หยั่งลงไป จ่อลงไป พิจารณาลงไป ไม่ให้กิเลสไปปักปันเขตแดนต่อไปอีกดังที่เคยเป็นมาแล้วว่าเป็นสัตว์ว่าเป็นบุคคล เอาลงไปตามความจริงที่มีอยู่จริงอยู่นี่ ขุดแล้วขุดเล่าอยู่นั้น จนความจริงปรากฏเด่นขึ้นมาภายในใจ ความปลอมมันก็จางไป ๆ จนกระทั่งหมดสิ้นไป จึงได้รู้ว่า อ๋อ เป็นอย่างนี้ความจอมปลอม ความจอมปลอมมันลบได้ ความจริงลบไม่ได้ เป็นแต่เราไม่รู้ นี่ขั้นที่จะพิจารณาอย่างนี้ก็พิจารณา

พิจารณาเรื่องทุกข์ เวลามันจนตรอกจนมุม เรื่องความทุกข์บีบคั้น เกิดความทุกข์ลำบากในธาตุในขันธ์จะเป็นจะตาย เอ๊า อะไรตาย ดูให้เห็นความตายจริง ๆ อะไรมันตายกันแน่ จิตผู้ที่กลัวตายมันตายไหม ค้นกันลงให้เห็นชัดเจน สุดท้ายมันไม่มีอะไรตาย มีแต่ความหลอกเท่านั้นแหละ หลอกเจ้าของให้ตกอกตกใจให้กลัวเป็นกลัวตายตื่นลมตื่นแล้งของกิเลส ทุกข์เวลาพิจารณาเข้าไปจริง ๆ ก็สักแต่ว่าเท่านั้น จะว่าเป็นเราเป็นของเราที่ไหนได้

พูดถึงขั้นกายก็สักแต่ว่ากาย หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เป็นต้น มันก็มีจริงของมันอยู่อย่างนั้นตั้งแต่ทุกข์ยังไม่เกิด ทุกข์ดับไปแล้วมันก็มีของมันอยู่อย่างนั้น ใจซึ่งเป็นตัวรู้ๆ ก็รู้ของมันอยู่อย่างนั้น เป็นแต่เพียงกำลังหลงด้วยอำนาจของสิ่งที่หลอกมันมี เวลาพิจารณาเข้าไปจริงๆ ก็ต่างอันต่างจริง แน่ะ ถ้าแยกไปทางความจริงก็เป็นอย่างนั้นเสีย แยกออกไปทางไตรลักษณ์ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** มันก็มีรอบตัวอยู่แล้วทุกคน เต็มตัวอยู่แล้วทุกคน ไม่มีอะไรบกพร่องในไตรลักษณ์ทั้งสามนี้ ทำไมไม่พิจารณาเปิดดูให้เห็นชัด เพื่อจะได้ปล่อยได้วางลงสู่หลักความจริงและจะได้สบายหายห่วงกัน

ความห่วงความหวงก็คือภาระผูกพัน กดถ่วงให้ได้รับความทุกข์ความลำบากถ่ายเดียวเท่านั้น หาความสุขจากความห่วงความหวงเหล่านี้ไม่มีเลย ทำไมจึงฝืนห่วงฝืนหวงฝืนแบกฝืนหามอยู่เล่า ถ้าว่าเราเป็นผู้ฉลาด หาความฉลาด ทำไมจึงต้องไปแบกไปหามในสิ่งจอมปลอมเหล่านี้ ไปตื่นเงาของกิเลสหลอก พิจารณาให้เห็นความจริงซิ มันจะไปหลงอะไร จะไปยึดอะไร ต่างอันต่างจริงมันก็สบาย นี่ทางเดินอันถูกต้องผลก็ปรากฏขึ้นตามสาเหตุนี้แหละ นี่เป็นเหตุ เราพิจารณารู้อย่างนี้ ความปล่อยวางแล้วอยู่สบายหายกังวลก็เป็นผล

พากันตั้งอกตั้งใจซิมาประพฤติปฏิบัติ อย่ามาให้หนักอกหนักใจ เดี๋ยวจะไม่มีอะไรติดเนื้อติดตัวนะ อยู่เฉยๆ ไปวันหนึ่งๆ มันเกิดประโยชน์อะไร อย่าไปคิดกับสิ่งใดๆ ในโลกนี้ว่าจะวิเศษกว่าธรรม อย่าไปตื่นเต้น นั่นละเรื่องของกิเลสให้รู้มันเสีย มันหลอกอย่างนั้นแหละ หลอกอันนั้นจะดีอันนี้จะดี ตื่นในสิ่งนั้นตื่นในสิ่งนี้ ตื่นอยู่ไม่หยุดไม่ถอยก็คือมนุษย์เรานี่ เมื่อรู้จริงๆ แล้วไม่ตื่น อะไรมาหลอกก็ไม่ตื่น รวมสรุปความแล้วขึ้นชื่อว่าสมมุติ สามแดนโลกธาตุก็เป็นสามแดนโลกธาตุตามความจริงของเขาอยู่นั้นแล จิตก็เป็นจิตล้วนๆ รู้ล้วนๆ ปล่อยวางโดยสิ้นเชิงไม่มีอะไรเหลือแล้วจะตื่นกับอะไร แล้วอะไรจะมาติดจิตอะไรจะมากดถ่วงจิต เมื่อจิตไม่ไปแบกไปหามเสียเองเท่านั้น แล้วอะไรจะสบายยิ่งกว่าจิตที่ปล่อยวางทุกสิ่งทุกอย่างโดยสมบูรณ์แล้ว เรื่องก็มีเท่านี้ ในสามแดนโลกธาตุนี้มารวมอยู่ที่จิตผู้ปล่อยวางโดยสิ้นเชิงแล้วเท่านั้น เป็นความวิเศษเหนือสิ่งใดๆ จงฟังให้ถึงใจถึงธรรม

นี่ก็ยังไม่ได้พูด ใครไปยังไงมายังไง เพราะสุขภาพเราก็ไม่ดีและภาระก็มาก วันหนึ่งๆ เกี่ยวข้องกันอยู่อย่างนั้นกับโลกจะทำยังไง หาเวลาเป็นตัวของตัวแทบไม่มี ไม่งานหนึ่งก็ต้องงานหนึ่งประจำตัวอยู่อย่างนั้น หมู่เพื่อนก็ปล่อยให้ภาวนา ตั้งหน้าตั้งตาภาวนาซิ อะไรจะสำคัญยิ่งกว่างานภาวนา ดูจิตเจ้าของมันคิดไปไหน อย่าดูออกนอกลู่นอกทาง อย่าคาดอย่าหมายไป มันเป็นเรื่องถูกหลอกจากกิเลสทั้งมวล เราเคยมาพอแล้วกับเรื่องของกิเลส เดี๋ยวนี้เราจะพยายามฝึกฝนอบรมจิตใจเราให้ซึมซาบในอรรถ

ในธรรม เพื่อเข้าสู่ความจริงโดยลำดับลำดา จะได้มีความสุขความสบายทางด้านจิตใจ ซึ่งผิดกับความสุขในด้านใด ๆ ทั้งสิ้น

เอาละ เหนื่อย

พูดท้ายเทศน์

โรคมันไม่รุนแรงถึงขนาดว่ารั้งไม่อยู่ จึงว่ามันอยู่กึ่งกลาง ปล่อยก็ปล่อยได้ ถ้าไม่ปล่อยก็อยู่ได้ มันแสดงให้เห็นชัด ๆ ถ้าธรรมดามันไปนานแล้วแหละโรคของผมนี่นะ แต่นี้จิตของเรามันไม่อำนวยโรคอันนี้ ไม่ส่งเสริมมัน เรื่องหงุดหงิด ๆ กลัวเป็นกลัวตาย มันเป็นเรื่องเสริมโรคนี้ทั้งนั้น ถ้าเสียอกเสียใจยิ่งไปใหญ่ แต่นี้เราไม่มี อยู่ก็อยู่กับความจริง หากมันจะรั้งไว้ได้ก็เหมือนกับเรารักษาโลกด้วยยา มันควรจะต้านทานกันได้แค่ไหน ถ้ายาเหมาะกับโรคมันก็สงบลงไป ถ้าโรคมันรุนแรงยิ่งกว่ายาก็ผ่านไปเลย ไม่ฟังยา ถ้าเราพูดว่ายาเป็นธรรมโอสถก็อย่างนั้นเหมือนกัน

มันเคยคิด อยู่ไปมีอะไร ก็มีแต่มืดกับแจ้ง มีแต่ธาตุกับขันธ์ วันไหนก็วันนั้น ไม่เห็นมีอะไรเพิ่มเข้ามากว่านี้ ไม่เห็นมีอะไรลดลง ก็มีแต่ความจริงอยู่ตามหลักธรรมชาติ มันมาแบกอะไรนักหนาขันธ์นี่ บางทีมันคิดเหมือนกัน ปล่อยไปเสียมันก็สะดวกไม่ต้องยุ่ง พอเกี่ยวกับโลกภายนอกแล้วก็ทำให้รั้งให้อะไรของมัน เป็นเหมือนกับการหักห้ามกัน ประโยชน์เกี่ยวแก่ผู้เกี่ยวข้องที่ควรได้ยังมี มันก็คิดไป รั้งกันไปพอประมาณ

พอคิดถึงครูบาอาจารย์ที่ล่วงลับไปแต่ละองค์ ๆ นี้ นอกจากผลประโยชน์เสียไปยังทำความกระทบกระเทือนแก่จิตใจบรรดาลูกศิษย์อยู่ไม่น้อย หากยังไม่ถึงขั้นที่ควรจะเป็นอย่างนั้นก็ไม่ควรจะให้เป็น เราคิดหลายแง่หลายทาง ถ้าตามหลักธรรมชาติแล้วอยู่ไปอะไร ว่าอย่างนั้นเลย พูดง่าย ๆ รู้แล้วนี่ ทิ้งไปตามสภาพมันซิ ให้หมดความรับผิดชอบไปเสีย ความรับผิดชอบมันก็เป็นสมมุติอันหนึ่งทับกันอยู่อย่างนั้น แต่ไม่ได้หมายถึงมันทับแบบทั่ว ๆ ไป เป็นสมมุติอันหนึ่งก็พูดยาก ทับหรือไม่ทับก็รับผิดชอบกันอยู่นี้รู้อยู่นี้ สิ่งนั้นสัมผัสสิ่งนี้สัมผัส จิตเป็นธรรมชาติที่รู้ มันไม่รู้ได้ยังไง ปิดไม่อยู่มันรู้ของมันอยู่นี้

ธรรมปฏิบัติสำหรับพระมีมากนะ ญาติโยมก็ไม่เสีย ถ้าหากเทศน์ญาติโยมล้วน ๆ ก็ไม่เน้นหนักขนาดนั้น ไปอีกแบบหนึ่ง แต่นี้มันมีจุดที่โลกเอามาฟันหัวเจ้าของ เราต้องไปคว้าเอามีดที่เขาจะนำมาฟันหัวเขานั้นออกบ้าง เช่นอย่างตายแล้วสูญ เป็นต้น นรกสวรรค์มีหรือไม่มีเป็นต้น สองกัณฑ์นี้เน้นหนักอยู่หน่อย ทำไมจะไม่พูดอย่างอาจหาญก็จะหนีจากจิตไปไม่ได้สิ่งเหล่านี้

เพราะฉะนั้น จงฟาดฟันกิเลสที่ปิดบังให้มันแหลกไปซิ จะไม่ยอมกราบพระพุทธเจ้าราบได้อย่างไร สิ่งเหล่านี้มีมาดั้งเดิมตั้งแต่ไหนแต่ไร กิเลสมันปิดตาให้มืด

บอดไม่ให้เห็นเท่านั้นเอง เมื่อเปิดออกแล้วความจริงมีอยู่จะไม่รู้ไม่เห็นได้อย่างไร ต้องเปิดเผยด้วยความมีอยู่ของตน เป็นแต่ว่าตาเรานี่ถูกปิดบังด้วยของมืดเท่านั้นเองมันถึงไม่เห็น บาป บุญ นรก สวรรค์ ตายเกิด ตายสูญ เหล่านี้อะไรมาปิดไว้ ถ้าไม่ใช่กิเลสอย่างเดียวเท่านั้น เปิดนี้ออกทำไมจะไม่รู้ความจริง ก็มีอยู่แล้ว จริงอยู่แล้ว เพียงแต่ความจอมปลอมมันปิดไว้เท่านั้นเอง เปิดนี้ออกแล้วความจริงก็เด่นนะซิ เมื่อเห็นประจักษ์ใจแล้วค้านได้ยังไง ทำไมจะพูดไม่ได้เมื่อได้เห็นด้วยตา ได้ยินด้วยหู คนพูดเป็นภาษาเดียวกันรู้เรื่องกันอยู่แล้วทำไมพูดไม่ได้ เขาพูดกันได้ทั้งโลก แม้แต่เด็กก็ยังค้านเขาไม่ได้ ถ้าลงได้เห็นด้วยตาได้ยินด้วยหูเขาชัดเจนแล้ว ทำไมจะพูดเรื่องนั้นไม่ได้เต็มปากเล่า

นี่ก็เหมือนกัน ภาษาธรรม ภาษาใจ เข้าถึงกัน ความจริงกับใจเข้าถึงกันทำไมจะพูดไม่ได้ จะหวั่นอะไรในสามแดนโลกธาตุนี้ เอาอะไรมาหวั่น กลัวอะไรความจริงแท้ๆ ยกขึ้นมาซิ มียังไง นั่นแลที่ว่าอาจหาญ ไม่สะทกสะท้านกับสิ่งใดผู้ใด เพราะความจริง รู้ได้เหมือนกัน เห็นได้เหมือนกัน พูดได้เหมือนกัน เมื่อถึงกาลควรรู้ควรเห็นแล้ว ควรพูดแล้ว รู้ได้เห็นได้พูดได้ด้วยกันไม่มีสะทกสะท้าน ก็อย่างกระโถนนี่ มองมาซิตาใครไม่ใช่คนตาบอด เห็นไหมนี่ ปฏิเสธกันได้ยังไงว่ากระโถนนี้มีหรือไม่มี นี่เอาชัดๆ นี่ ใครก็พูดได้อย่างอาจหาญซิว่ามี ลบล้างได้ยังไงว่ากระโถนไม่มี นี่เรายกสมมุติขึ้นมาพูดกันนอกจากคนตาบอดเท่านั้น เขาไม่เห็นก็คัดค้าน มีกี่ร้อยกี่พันคนก็ไม่เห็นด้วยกัน นั่นแหละประเภทตาบอดที่ไม่เห็นความจริงก็เป็นอย่างนั้น นั่นแลที่มักค้านธรรมพระพุทธเจ้า และคอยตัดคะแนนศาสนาคอยให้คะแนนศาสนา ก็คือกิเลสนั่นแหละ มันคอยตัดคะแนนคอยให้คะแนนไม่ใช่เรื่อง ความจริงแล้วไม่ตัดไม่เพิ่ม วางไว้ตามเป็นจริง เห็นตามเป็นจริง รู้ตามเป็นจริง ไม่ยกไม่ยอไม่เหยียบย่ำทำลาย เป็นเสมอภาค วางลงตามความจริงคือธรรม ไม่มีอะไรสม่ำเสมอยิ่งกว่าธรรม ความลุ่มๆ ดอนๆ สูงๆ ต่ำๆ มีแต่เรื่องตัวจอมปลอมทั้งนั้น มันร้อยสันพันคมตามไม่ทัน ถ้าสติปัญญาไม่เกรียงไกรจริงๆ ไม่ทันมัน

เอ๊า ให้ฝึก จิตเป็นสิ่งที่ฝึกได้แท้ๆ ด้วยสติปัญญา และสติปัญญานี้แลจะพาให้เห็นความจริง **ญาณํ อุทปาทิ** นั้นละเอียดเข้าไป **ปญฺญา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิ** ญาณนั้นละเอียดยิ่งกว่าปัญญาเข้าไปอีก ท่านกล่าวไว้แล้วใน **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร** แต่ก่อนเราก็ไม่ได้พิจารณา ทุกวันนี้มันอดไม่ได้นะ อ่านไปตรองไป **อาโลโก อุทปาทิ** ไม่มีปิดบังลี้ลับ เปิดเผยหมด ความสว่างกระจ่างแจ้งด้วยจักษุ ด้วยญาณ ด้วยปัญญา รวมตัวลงแล้วเป็น **อาโลโก อุทปาทิ** นี่ละภาคปฏิบัติ ภาคความจริงเป็นอย่างนั้น รวมตัวแล้วกระจ่างไปหมด อยู่ที่ไหนที่ว่านี้ ถ้าไม่อยู่ที่ใจดวงที่กำลังถูกปกคลุมหุ้มห่อ

อยู่ด้วยความมืดมิดปิดตานี้จะอยู่ที่ไหน เปิดออกซิ ต้องอาจหาญซินักปฏิบัติ รู้แล้วไม่อาจหาญได้อย่างไร ต้องอาจหาญเชียว เห็นประจักษ์ด้วยใจไม่อาจหาญได้หรือ

เอาละทั้งเทศน์ทั้งพูดจากบุคคลผู้เดียว มันตายได้คนเราพระเรา ถ้าไม่พักไม่หยุดบ้าง

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕

งานคว้าเอาวิมุตติธรรมมาครอง

การแก้กิเลสไม่ว่ากิเลสประเภทใด อยู่ในหัวใจดวงใด ในครั้งใดสมัยใด ย่อมเป็นสิ่งที่แก้ยากด้วยกันทั้งนั้น เราอย่าให้กิเลสแทรกเข้ามาในจิตใจว่าการแก้กิเลสนี้แก้ยาก จะเป็นการตัดทอนกำลังความอุตส่าห์พยายามของตนลงโดยไม่รู้สึกตัว คำว่ายากนั้นคือเรื่องของกิเลส คำว่าจะแก้จะถอดจะถอนให้ได้โดยลำดับ จนกระทั่งแก้หรือถอดถอนได้โดยสิ้นเชิง ไม่ยอมให้ซากกิเลสยังเหลืออยู่บนหัวใจแม้นิดเลยนั้น เป็นเรื่องของธรรมเป็นเรื่องของผู้เชื่อธรรม เป็นเรื่องของผู้หวังพ้นกิเลสภัยจากธรรม เป็นเรื่องของผู้หวังพึ่งธรรม จงจำให้ดีและถึงใจตลอดไป

การจะทำความดีประเภทใดๆ เฉพาะนักบวชเราคือการนั่งสมาธิภาวนา เดินจงกรม เพื่อแก้กิเลสโดยตรง กิเลสย่อมจะแทรกเข้ามาว่าเป็นของยาก ว่าเป็นของลำบาก ว่าเป็นความทุกข์ทรมาน ว่าเป็นของเหลือวิสัยจะทำได้ ว่าเป็นความบีบบังคับมากผิดงานทั้งหลายที่เคยทำมา นี่คือการต้านทานของกิเลสที่จะให้ท้อถอยอ่อนแอ หรือลดละงานที่เป็นความดีนั้นไปเสีย แล้วถูกกิเลสฉุดลากไปตามทางอันดั้งเดิมของมันโดยไม่รู้สึก การเรียนเรื่องของกิเลส ต้องเรียนให้รู้ไปในขณะเดียวกันกับที่เราประกอบความพากเพียรทุกๆ ประโยค เพราะกิเลสจะแทรกเข้าไปทุกระยะ โดยที่เราไม่รู้ว่าความคิดความเห็นดังที่กล่าวมาโดยย่นย่อนี้เป็นกิเลส ทั้งๆ ที่นั่นคือความคิดความเห็นอันเป็นกิเลสโดยตรง ที่กีดขวางทางดำเนินเพื่อจะแก้หรือจะถอดถอนมันออกจากใจ

ธรรมทุกประเภทเพื่อตัดเพื่อฟัน เพื่อถากถางสิ่งกีดขวางคือกิเลสทั้งมวลออกจากใจทั้งนั้น มิใช่สิ่งเป็นภัยให้ทุกข์แก่ผู้บำเพ็ญ กิเลสต่างหากที่เป็นภัยและให้ทุกข์แก่สัตว์โลกเรื่อยมา ท่านผู้เสาะแสวงธรรมมาได้นี้ท่านยากหรือไม่ยาก แต่พระองค์ไม่ได้ทรงคำนึงถึงเรื่องความยากความลำบากนั้น เพราะเป็นเรื่องของกิเลสที่เป็นภัยให้ทุกข์แก่พระองค์อยู่แล้ว แต่จะคำนึงถึงความเพียรพยายามด้วยวิธีการต่างๆ ที่จะให้เป็นผลสำเร็จตามความมุ่งหมายเท่านั้น จนผ่านพ้นไปได้ด้วยความเพียรพยายาม มิใช่เพราะความท้อถอยน้อยใจ และนำธรรมของจริงมาสั่งสอนพวกเราจนกระทั่งปัจจุบันนี้ นี่คือศาสดาของเราท่านดำเนินอย่างนี้ จงยึดเป็นหลักใจและความเพียรทุกด้าน เพื่อต่อต้านและปราบปรามกิเลสให้สิ้นซากไป ใจจะประเสริฐเลิศเลอในไตรภพ อุทานได้ว่าเรียนจบแล้วการเกิดตายในแวดวงของกิเลส

เราเป็นลูกศิษย์ตถาคต อย่ากลายเป็นบ๋อยของกิเลสในคราบแห่งพระไป จะผิดความมุ่งหมายและทางดำเนินแล้วไม่ถึงจุดหมายปลายทางได้ ดังที่พวกเราทั้งหลายทำความพากเพียรมาตั้งแต่วันบวชจนกระทั่งถึงบัดนี้ ผลแห่งธรรมที่บำเพ็ญมานั้นปรากฏอย่างไรบ้าง หากปรากฏบ้างก็พอจะมีทางหลุดลอยหรือเล็ดลอดออกมาจากเงื้อมมือของกิเลสได้เป็นลำดับ หากยังไม่เห็นผลอะไรเลย ก็คือเรายังจมอยู่ในอำนาจของมันหาทางออกยังไม่ได้นั่นแล ทั้ง ๆ ที่กำลังประกอบความพากเพียรอยู่ก็อยู่ในความครอบงำของมัน ความกระตุกของมันจนก้าวไม่ออก นี่จงคิดคำนึงให้มากบวกกันกับความเพียรทุกประโยคเพื่อเป็นกำลังหนุนกัน

สติปัญญาเป็นสำคัญ เคยพูดเสมอไม่เคยละเว้นในธรรมทั้งสองประเภทนี้ เพราะเป็นเครื่องมือที่ทันเหตุทันผลกิเลสทุกประเภทมาแล้วแต่ครั้งพุทธกาล ธรรมเหล่านั้นเป็นธรรมเครื่องหนุน กิเลสตัวใดที่จะไม่ถือจิตเป็นที่อยู่ที่อาศัย เป็นที่เหยียบย่ำทำลายของตนย่อมไม่มี ถ้าจะพูดเหมือนกับสิ่งที่มีวิญญาณก็ว่า กิเลสรักที่สุด สงวนที่สุดก็คือใจ ธรรมรักที่สุด สงวนที่สุดก็คือใจ แต่นี้ไม่ได้หมายถึงสิ่งที่มีวิญญาณ แต่เป็นสิ่งที่เหนียวแน่นอยู่โดยหลักธรรมชาติของมันอย่างนั้น จึงต้องได้ทำความพยายามอย่างมีแบบมีฉบับ มีเหตุมีผล มีหลักมีเกณฑ์เป็นเครื่องดำเนินอยู่โดยสม่ำเสมอ ไม่สักแต่ว่าทำไม่สักแต่ว่านั่งภาวนา เดินภาวนาเฉย ๆ สติต้องติดแนบกับจิตเป็นเครื่องรักษาจิตอยู่เสมอ

จิตจะถูกกิเลสผลักดันออกไปทางใด ย่อมแสดงความกระเพื่อมขึ้นมาให้รู้ให้เห็นเฉพาะอย่างยิ่งสังขารขันธ์ เพราะถูกผลักดันออกมาจากภายในให้คิดให้ปรุงเรื่องของกิเลสทั้งมวล ขึ้นชื่อว่าธรรมแล้วมันไม่ยอมให้คิดไม่ยอมให้ปรุง ไม่ยอมให้จำให้คาดให้หมาย แต่ให้คิดให้ปรุงให้คาดให้หมายให้สำคัญไปในแถวของกิเลสทั้งมวล เพราะเวลานี้กิเลสมีอำนาจเหนือขันธ์ มีสัญญา สังขารขันธ์ เป็นต้น จึงต้องใช้ขันธ์เหล่านี้เป็นเครื่องมืออยู่ตลอด และสิ่งนี้เป็นมรดกของมันที่ผลิตขึ้นมาด้วย ธรรมยังไม่มีกำลังวังชาพอที่จะยึดเอาขันธ์เหล่านี้มาใช้เพื่อประโยชน์ของตนได้ตามความต้องการ จึงถูกยื้อแย่งแข่งดีกันอยู่เสมอระหว่างกิเลสกับธรรม

นักปฏิบัติจงประมวลกองทุกข์ทั้งมวลมาสู่ภพชาติปัจจุบันนี้ หากสมมุติว่าเราเกิดในภพนั้นกองทุกข์เท่าภูเขาลูกนั้น ภพนั้นเท่าภูเขาลูกนั้น ๆ ในสามแดนโลกธาตุนี้จะมีตั้งแต่กองแห่งทุกข์ของเราคนเดียวเป็นภูเขาหมด หาที่ปลงที่วางทุกข์ของผู้อื่นไม่ได้เลย เพียงแต่ทุกข์ของเราคนเดียวนี้ก็เต็มหมดทั้งสามแดนโลกธาตุนี้แล้ว แล้วใครเป็นผู้แบกผู้หามผู้รับภาระในกองทุกข์ทั้งมวลนั้น ก็คือใจเท่านั้นเป็นผู้รับภาระแต่ผู้เดียว เท่าที่เราลืมเนื้อลืมตัวในสิ่งที่เป็นมาแล้ว ทั้ง ๆ ที่เป็นความทุกข์ความทรมาน เป็น

สิ่งที่น่าขยะแขยงน่าเข็ดน่าหลาบเพียงไร ก็เพราะความจำความรู้ตามสิ่งที่เคยเป็นมานั้น เราลืมไปหมด จำไม่ได้ ถูกลบล้างไปหมดด้วยความหลงลืม จึงเป็นเหมือนว่าเรานี้ไม่เคยเกิดเคยตาย ไม่เคยได้รับความทุกข์ความลำบากในภพใดชาติใด สูง ๆ ต่ำ ๆ ลุ่ม ๆ ดอน ๆ และไม่เคยมีความทุกข์กดขี่บังคับทรมานจิตใจของเรามาเลย จึงทำให้เกิดความประมาทลืมตัวได้เพราะความหลงลืมเหล่านี้

หากเราสามารถหยั่งทราบความเป็นมาของเราแล้ว จะไม่มีสิ่งใดเลยในสามแดนโลกธาตุนี้จะน่ากลัวน่าขยะแขยงน่าเข็ดหลาบ ยิ่งกว่ากองทุกข์ที่ผลิตออกมาจากความเกิดนั้น จะเป็นตัวภัยที่สำคัญที่สุด เป็นสิ่งที่น่าขยะแขยงและน่ากลัวน่าเข็ดหลาบที่สุด ในขณะเดียวกันความพากเพียรที่จะตะเกียกตะกายออกจากกองเพลิงใหญ่เหล่านี้ก็จะมีกำลัง สติซึ่งไม่เคยมีเลยก็จะมี ปัญญาที่จะเสาะแสวงหาทางเล็ดลอดออกไปให้พ้นไฟประลัยกัลป์นี้ก็จะมีขึ้นมาตาม ๆ กัน ความพากเพียร ความอุตส่าห์พยายาม ความอดความทนจะเป็นธรรมเกี่ยวโยงติดแนบเป็นอันเดียวกัน และหมุนตัวออกไปได้โดยไม่ต้องสงสัย เพราะมีพลังมากเนื่องจากความเข็ดหลาบ เนื่องจากความกลัวทุกข์เป็นพลังหนุน

เช่นเดียวกับเรากลัวเสือ เสือวิ่งตามไล่กัด หวุดหวิด ๆ อยู่แล้ว ใครจะไปนอนคอยให้เสือกัดเสือกินอยู่แบบคนตายแล้วเล่า นอกจากจะหมดกำลังเสียจริง ๆ ไปไม่ได้แล้วถึงจะยอมล้มลง และตัวสั่นหมดท่าให้มันกัดกินไป หากยังพอตะเกียกตะกายได้แล้วจะไม่มีรายใดเลยนอนคอยให้เสือกินอยู่ท่าเดียว สิ่งที่รับผิดชอบตามสัญชาตญาณในตัวเรามีเท่าไร ต้องตะเกียกตะกายเพื่อหนีตายไปพร้อม ๆ กันหมดนั่นแล แต่ทุกข์นี่ร้ายกว่าเสือร้อยเท่าพันทวี เพราะเคยเป็นมามากเป็นมานานในจิตใจของเราแต่ละดวง ๆ และในภพของเราแต่ละภพแต่ละชาติ ประมวลมาแล้วไม่มีที่เก็บ เต็มไปหมด ทำไมจะไม่กลัวเมื่อเห็นประจักษ์ใจอยู่เช่นนั้น

แต่นี่ก็เพราะความหลงความลืม อวิชชามันปิดมันกั้นไว้เสีย มาถูกกระทบกระเทือน มาโดนแล้วโดนเล่า แบกแล้วแบกเล่า ถูกเผาลนแล้วเผาลนเล่าก็ลืมไปหมดเสียจำไม่ได้ จึงเป็นเหมือนว่ามีทุกข์เพียงเล็กน้อยและนอนใจตามนิสัยของคนที่โดนยาสลบจากโมหะอวิชชาไม่คิดหาทางฟื้นตัว จึงทำให้นอนใจไม่อยากประกอบความพากเพียร เพื่อตะเกียกตะกายให้รอดพ้นไปจากกองทุกข์ทั้งหลายเหล่านี้ได้ ความจริงแล้วเป็นดังที่อธิบายมานี้

ในเรื่องความทุกข์ทั้งมวล เป็นสิ่งที่น่ากลัวน่าขยะแขยง น่าเข็ดหลาบ ไม่มีอันใดเสมอ ในเราแต่ละราย ๆ นี้เคยเป็นมาเช่นนั้นแล้ว แล้วยังจะต้องแบกหามหรือทนความทุกข์ความทรมาน ซึ่งจะแผดเผาเพราะอำนาจกิเลสไปอีกกี่กัปนับไม่ถ้วน ถ้าไม่รีบสลัด

ปัดทิ้งเสียด้วยความพากเพียร ด้วยการแก้การถอดถอนต้นเหตุของมันคือตัวกิเลสให้หมดจากใจโดยสิ้นเชิงและหายห่วงแต่บัดนี้ ไม่มีทางอื่นเป็นทางหลีกเลี่ยงทุกข์ทั้งหลายซึ่งฝังจมอยู่ภายในใจ ถ้าไม่จ่อความพากเพียรเข้าไปสู่จุดนั้น ดังพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายท่านทรงดำเนินและดำเนินมา และประกาศธรรมให้พวกเราทั้งหลายทราบทุกวันนี้ สอนด้วยความเห็นภัยและเห็นคุณอย่างแท้จริง ไม่มีสิ่งใดจะจริงแท้แน่นอนเสมอธรรมของพระพุทธเจ้าและความรู้ความเห็นของพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย

เราเชื่อพระพุทธเจ้า เชื่อสาวกทั้งหลาย ต้องน้อมเข้ามาสู่จิตใจ ให้เห็นว่าภัยที่กล่าวแล้วทั้งหมดนั้นเป็นภัยที่สดๆ ร้อนๆ เผาอยู่ในจิตใจนี้เรื่อยมา จะเป็นอดีตมาแล้วก็คือเผาอยู่ที่จิตใจดวงปัจจุบันนี้ จะรับเคราะห์กรรมต่อไปในอนาคตข้างหน้าก็ไม่ใช่ผู้ใดจะมารับแทน นอกจากใจดวงนี้เท่านั้น ซึ่งเป็นภาชนะของกองทุกข์ทั้งหลายอยู่แล้วจึงควรอย่างยิ่งที่จะประกอบความพากเพียรด้วยความขะมักเขม้นเป็นความดูดดื่ม ปีติยินดีที่จะหลุดพ้นออกจากกองทุกข์ได้ด้วยความตะเกียกตะกายนี้ โดยไม่คิดคำนึงถึงว่าการประกอบความพากเพียรนี้เป็นความลำบาก อันเป็นแง่แห่งความหลอกลวงของกิเลสประเภทนั้นๆ ที่แทรกไปโดยลำดับในประโยคแห่งความเพียร

การทำสมาธิภาวนา ผู้ฝึกหัดเบื้องต้น ก็มีธรรมหลายบทหลายบาทที่ควรจะเลือกได้ตามจริตนิสัยที่ชอบของตน เช่น **อานาปานสติ** ก็เคยอธิบายให้ฟังแล้ว ผู้ที่ยังไม่เคยได้ยินก็มี พึงกำหนดลมหายใจเข้าออก ลมนั้นสัมผัสที่ตรงไหนมากกว่าเพื่อน เช่น ดั้งจมูกเป็นต้น เป็นที่สัมผัสเด่นชัดของลมที่ผ่านเข้าออกมากกว่าเพื่อน พึงกำหนดความรู้อยู่ในจุดที่ลมสัมผัสนั้น ด้วยความมีสติระมัดระวัง อย่าได้ส่งใจไปอื่น อย่าคาดเหตุคาดผลนอกเหนือจากหลักความจริง คือจิตกับลมที่สัมผัสสัมพันธ์กันนั้น นั่นคือหลักความจริงอยู่ที่ตรงนั้น ผลจะปรากฏขึ้นที่นั่นแห่งเดียว

ลมเข้าก็ให้ก็รู้ ลมออกก็ให้รู้ แต่ไม่ให้ตามลมเข้าไปและออกไป ให้ทำความรู้อยู่กับลมอย่างเดียวเท่านั้น ไม่ต้องคาดต้องคิด ไม่ต้องหาภาระความยุ่งเหยิงวุ่นวายใดๆ เข้ามาเกี่ยวข้องงานของตนในขณะนั้น ให้มีความรู้กับลมที่สัมผัสกันเท่านั้น นี่คือการภาวนาด้วยความถูกต้อง และจะหยั่งเข้าสู่ความสงบจนได้ไม่สงสัย ถ้ามีสติกำกับอยู่กับลมดังที่กล่าวแล้ว

การภาวนาด้วยลมก็ดี ด้วยธรรมบทใดก็ดี เราไม่มุ่งหมายจะเอาลมและเอาธรรมบทนั้นๆ มาเป็นหลักเป็นเกณฑ์เป็นสาระแก่นสารเป็นมรรคผลนิพพาน เป็นความหลุดพ้นจากทุกข์ แต่เราหมายเอาใจดวงที่รู้ๆ อยู่นี้ต่างหาก เหตุที่อาศัยธรรมเหล่านั้นหรือบริกรรมในธรรมบทนั้น หรือนำธรรมบทนั้นๆ มาภาวนาก็เพราะจิตของเรายังไม่มีที่ยึดที่เกาะ จึงต้องอาศัยบทธรรมนั้น ๆ มีลมหายใจเป็นต้น เป็นที่ยึดที่เกาะของจิต เพื่อ

จิตจะได้ตั้งเนื้อตั้งตัวตั้งหลักตั้งฐานได้ในจุดนั้นๆ หรือในธรรมนั้นๆ แล้วหยั่งเข้าสู่ความสงบได้ เมื่อจิตสงบลงไป ความรู้นี้จะเด่นชัด แม้ที่สุดคำบริกรรมที่กำลังบริกรรมอยู่นั้นก็กลมกลืนเป็นอันเดียวกันกับความรู้ คำบริกรรมนั้นก็หมดความจำเป็นในขณะที่จิตได้เข้าสู่ความสงบอันควรปล่อยวางคำบริกรรมได้แล้ว

อานาปานสติก็เช่นเดียวกัน ไม่ผิดอะไรกัน เมื่อลมละเอียดลงไปๆ ก็รู้ คำว่าลมละเอียดก็ได้แก่จิตละเอียดไปตามกัน เมื่อถึงขั้นที่ละเอียดเต็มที่ของลมแล้ว ๑.ลมเหมือนไม่มี ๒.ปรากฏชัดเจนในจิตว่าลมนี้หมดไป ลมหมดไปก็หมดไป เราไม่ได้ภาวนาเอาลม แต่เราภาวนาเอาจิต เมื่อจิตรู้อยู่แล้ว นั้นแลคือจุดหมายที่เราต้องการ ให้อยู่กับความรู้นั้นเสีย ไม่ต้องไปกังวลกับลมที่ละเอียดลงไปและหายไปแล้วนั้น เราตามถึงความรู้แล้ว ลมก็ส่งถึงความรู้นั้น แล้วลมก็หมดปัญหาไป

ไม่ต้องไปคาดไปคิด กลัวเป็นกลัวตายเพราะลมหมดไป เนื่องจากความรู้มีอยู่แล้วจะไม่ตาย อยู่กับความรู้นั้น เมื่อควรแก่กาลแล้วก็ขยับตัวออกมา ลมก็มีมาตามเดิม ทุกสิ่งทุกอย่างก็มีอยู่ตามปกติของเรา เป็นแต่เพียงว่าจิตของเราไปยึดไปสำคัญต่างๆ ในอาการนั้นว่าเป็นอย่างนั้น อาการนี้เป็นอย่างนี้ แล้วกวนตัวเองหาความสงบไม่ได้เท่านั้น เพราะฉะนั้นจึงภาวนาเพื่อการปล่อยวางอารมณ์ทั้งหลายเหล่านั้น ให้ยึดลมหรือคำบริกรรมนั้นเพียงอารมณ์เดียว เพื่อจิตจะได้เข้าถึงความรู้อันแท้จริง นี่การภาวนาเบื้องต้นเป็นอย่างนี้ ให้ยึดนี้เป็นหลักเป็นเกณฑ์และเข้าใจว่าไม่ผิด ถ้าทำอย่างนี้แล้วจะเห็นความแปลกประหลาด ความสงบไม่เคยเห็นก็จะเห็น ความเย็นใจความแปลกและอัศจรรย์ก็จะเห็นไปโดยลำดับลำดาตามความละเอียดของจิตของการภาวนา

นี่คือภาคสมถะ ก็เคยได้อธิบายให้ฟังแล้ว ภาคสมถะนั้นไม่กว้างขวางมากมายนัก มีจิตเป็นที่รวมดังที่กล่าวนี้ จะภาวนาบทใดก็ตาม ตามแต่ความถนัดของจริตจิตใจเรา นำมาบริกรรมได้ทั้งนั้นไม่ขัด

ส่วนปัญญา นี้ต้องได้ใช้ความคิดความอ่าน พาคิดพาอ่านพาพิจารณาไตร่ตรองปัญญาถ้าไม่ใช้ก็จะนอนจมอยู่กับความสงบนั้น แล้วก็ไม่ถึงไหน มีแต่ความสงบอยู่เพียงเท่านั้น ไม่เปลี่ยนสภาพของตัวเองให้มีความละเอียดแยบคาย และสอดส่องมองทะลุเห็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ซึ่งฝังจมอย่างละเอียดอยู่ภายในจิต จึงต้องใช้ปัญญาพินิจพิจารณาเฉพาะอย่างยิ่งรูปขันธ์เป็นสำคัญ คือกายนี้ ไม่ว่ากายนอกกายใน ให้ถือเป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณาเสมอไป ตามแต่ถนัดในกาลใดเวลาใด จะควรพิจารณาข้างนอกหรือข้างใน รูปนอกหรือรูปใน กายนอกหรือกายใน กายเขาหรือกายเรา ร่างกายใครก็ตามแม้สัตว์เดรัจฉานก็ไม่ขัดข้อง พิจารณาได้ทั้งนั้น เพราะเป็นธรรมเหมือนกันรวมอยู่ใน

อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา รวมอยู่ในปฏิกูลโสโครก เพื่อความเบื่อหน่ายคลายความกำหนัดยินดีด้วยกัน พึงพิจารณา

ปัญญาถ้าไม่นำออกใช้จะไม่ก้าวออก จะไม่ปรากฏว่ามีปัญญาเลย จะเห็นแต่ความรู้เด่นชัดละเอียดลออออยู่ภายในเท่านั้น ซึ่งความรู้นั้นก็เป็นความรู้ที่กลืนกิเลสทั้งหลายนับแต่ **รูปูปาทานกฺขนฺโธ เวทนูปาทานกฺขนฺโธ** เป็นต้นไป ยึดอยู่ในรูปขันธ์ ความรู้ที่ยึดอยู่ในรูปขันธ์ ในเวทนาขันธ์ ในสัญญาขันธ์ ในสังขารขันธ์ ในวิญญาณขันธ์ ถึงจะละเอียดก็ละเอียดอยู่ในความยึด ถอนไม่ได้ถ้าไม่ใช้ปัญญาออกแยกแยะพิจารณามีรูปขันธ์เป็นสำคัญในขั้นเริ่มแรก แต่จะแยกไปทางเวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ ตามโอกาสอันเหมาะสมในเวลานั้นก็ไม่ขัดข้อง ทั้งๆ ที่เรากำลังพิจารณารูปขันธ์ จิตใจซึมซาบจะซึมซาบไปถึงเวทนาขันธ์ เช่น สุข ทุกข์ เฉยๆ หรือสัญญา สังขารขันธ์ก็ตามเป็นธรรมไปด้วยกันทั้งนั้นในขณะนั้น และพิจารณาได้ด้วยกันตามความเหมาะสม

การพิจารณาในรูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ เป็นการทำงานเพื่อถอดถอนอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นในขันธ์นี้ ด้วยความรู้แจ้งแทงทะลุของปัญญาด้วยกันทั้งนั้น จึงไม่ผิด ให้ใช้ปัญญาพิจารณาอย่านอนใจ ปัญญาจะเกิดจะมีขึ้นด้วยการนำออกใช้ ด้วยการชอบใคร่ครวญไตร่ตรอง ข้างนอกก็ตามข้างในก็ตามพิจารณาแล้วพิจารณาเล่า หากจะสะดุดในขณะใดขณะหนึ่งจนได้ถ้านำออกใช้ นอกจากไม่นำออกใช้ มีแต่ความสงบก็จมอยู่นั้นตลอดไป จิตไม่มีทางที่จะเปลี่ยนสภาพออกสู่ความแยบคาย เห็นความสว่างกระจ่างแจ้งในความจริงทั้งหลายได้เลย

เพียงสงบตัวเท่านั้นก็เหมือนหินทับหญ้า เวลาหินทับอยู่หญ้าก็ไม่เกิด พอยกหินออกเท่านั้นหญ้าก็เกิด ถ้าเป็นปัญญาแล้วขุดค้นมันทั้งรากไม่มีเหลือ ปัญญานี้เพื่อที่จะขุดค้นตัวอุปาทานซึ่งฝังจมอยู่ตามรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ หรือตามรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส และถอนออกด้วยปัญญา จงพิจารณาให้ดีและถือเป็นกิจจำเป็นเช่นเดียวกับสมถธรรมคือความสงบ

พิจารณากี่ครั้งกี่หนอย่าไปนับอย่าไปคำนึงคำนวณ สิ่งที่มุ่งหมาย สิ่งที่ต้องการอย่างยิ่งคือความรู้แจ้ง พิจารณาครั้งนี้ไม่แจ้งไม่ชัด พิจารณาอีกจนแจ้งจนชัด อย่าเอาเวล่ำเวลาเข้ามาทำลาย กำหนดเวลาเท่านั้นเวลาเท่านี้ กำหนดเท่านั้นครั้งเท่านี้ครั้ง มันเป็นเรื่องของโลกเป็นเรื่องของกิเลส ให้กำหนดลงสู่ความจริง ให้รู้จริงเห็นจริงด้วยการพิจารณาทางปัญญา จนแจ่มแจ้งชัดเจนแล้วปล่อยวางไป นั้นคือความจริง นี่เป็นธรรมแท้ ให้กำหนดอย่างนี้

ร่างกายก็แยกเข้าไป นับแต่ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ดูให้ดี นี่คือความจริง มันหาความสวยความงามไม่ได้ หาความจีรังถาวรไม่ได้ หาความสุขในร่างกายเหล่านี้ไม่เจอ

หา **อตฺตา** คือเป็นตัวตนเราเขา พอที่จะยึดเป็นหลักเป็นฐาน เป็นที่พึ่งเป็นพึ่งตายได้ไม่มี ท่านจึงว่า **อนตฺตา** ตนที่ไหน เป็นรากเป็นฐานที่ไหน มันจะพังอยู่ตลอดเวลา และมันพังของมันไปตลอดเวลาด้วยอำนาจแห่งอนิจธรรมบังคับอยู่แล้ว หวังเอาอะไรกับมัน

ดูเข้าไปให้ตลอดทั่วถึง บังคับจิต มีสติในขณะที่พิจารณา อย่าทำสักแต่ว่าทำแล้วเร่ๆ ร่อนๆ เถลไถลออกไปโน้นไปนี้ กลายเป็นสัญญาอารมณ์ และเป็นโลกเป็นกิเลสไปเสีย จะหาปัญญาความรู้แจ้งเห็นจริงไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นผลจะปรากฏเป็นความจริงขึ้นมาได้อย่างไร เมื่อสติปัญญากลายเป็นสัญญาอารมณ์ไปตามโลกตามสงสาร ตามกิเลสตัณหาไปเสีย ไม่มีทางที่จะได้รู้ได้เห็นในสิ่งที่เป็นจริงอยู่นี้ได้เลย จึงต้องอาศัยความพยายาม เอาให้จริงให้จังนักปฏิบัติน่ะ

อย่าไปคาดไปหมาย กว้างแคบ ลึกตื้น หยาบละเอียดที่ไหนออกไปจากวงเบญจขันธ์ กิเลสอยู่ในวงเบญจขันธ์นี้ มืดก็มืดอยู่ที่นี่ ติดอยู่ที่นี่ ทุกข์ร้อนอยู่ที่นี่ บีบบังคับอยู่ที่นี่ ล้วนแล้วแต่อำนาจของกิเลส อำนาจของทุกข์ซึ่งเกิดจากความผลิตของกิเลสทั้งมวล อยู่ในขันธ์ในใจของเรานี้ การพิจารณาจึงค้นคว้าลงไปให้เห็นตามความจริงของมัน

ดูภายนอกภายใน หนังเป็นอย่างไร คลี่คลายออกให้เห็นตามความจริงไม่ได้มีปลอมเลย สิ่งที่ปลอมว่าสวยว่างาม ว่าจีรังถาวรนั้นคือเรื่องของกิเลสทั้งมวล มันปักเสียบไว้หมดรอบอวัยวะทั้งภายในภายนอก หลอกหลอนว่าเป็นของน่ารักใคร่ชอบใจเป็นของจีรังถาวร เป็นสมบัติอันพึงใจ มันพึงใจที่ไหน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก พึงใจที่ไหน สิ่งที่พึงใจคือความหลุดลอยจากสิ่งเหล่านี้ พ้นจากสิ่งเหล่านี้ต่างหาก นั้นคือสิ่งที่พึงใจดังพระพุทธเจ้าทั้งหลายท่านตรัสรู้ธรรม ท่านเบิกท่านเพิกท่านถอนสิ่งจอมปลอมทั้งหลายเหล่านี้ออก เหลือแต่ความรู้ตามเป็นจริงล้วน ๆ จิตก็ไม่เกาะไม่ยึด อุปาทานที่เคยยึดมั่นถือมั่นในร่างกายหรือในขันธ์นี้มานานเท่าไร ถอดถอนออกหมดด้วยพระปรีชาญาณหยั่งทราบตลอดทั่วถึง จึงกลายเป็นผู้บริสุทธิ์ขึ้นมา เรานักปฏิบัติถ้าเดินตามรอยที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้นี้จะไปไหน ผลจะพึงเป็นที่พอใจโดยไม่ต้องสงสัย ในการปฏิบัติธรรมให้ปฏิบัติอย่างนี้

พิจารณาให้แหลกละเอียด ถือร่างกายนี้เป็นสนามรบหรือเป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณา เป็นเวทีที่รบกับกิเลส ความยึดมั่นถือมั่น ความมืดบอดทั้งหลาย ด้วยปัญญาความสอดส่องมองทะลุไปตามหลักธรรมคือหลักความจริง ให้เห็นไปทุกแง่ทุกมุมว่าเป็นความจริงล้วนๆ ความปลอมก็จะขาดลอยไปโดยลำดับ เมื่อรู้แจ้งเห็นจริงเต็มหัวใจแล้วย่อมสลัดปัดทิ้งทั้งอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นในรูปขันธ์เป็นต้น ทั้งปล่อยวางการพิจารณาขันธ์คือรูปขันธ์เสียได้ในขณะนั้น สิ่งใดที่สัมผัสสัมพันธ์กับใจควรพิจารณากันต่อไป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็พิจารณาในทำนองเดียวกันนี้ นอกจากเราจะ

แยกเรื่องอสุภะอสุภังออก กลายเป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ไปตามขั้นของสภาวธรรมซึ่งไม่เกี่ยวกับอสุภะอสุภังเหมือนร่างกาย ก็พิจารณาอย่างนั้น ความเข้าใจซึมซาบเข้าไปโดยลำดับลำดา ร่างกายนี้พิจารณาจะออกมาชั่วระยะ เพียงเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจเท่านั้น ไม่ได้พิจารณาเพื่อรู้แจ้งแทงทะลุ เพื่อถอดเพื่อถอนอุปาทานในร่างกาย เพราะรู้แล้ว พิจารณาพอแล้ว รู้ชัดภายในจิตใจว่าพอแล้ว ไม่มีใครบอกก็รู้

เวทนาที่เกิดขึ้นภายในร่างกาย มันก็ทำให้รู้ไปตามกัน นอกจากเวทนาทางใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ละเอียดกว่ากันเข้าไปอีก สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เป็นอาการอันหนึ่งๆ ที่ออกมาจากใจ สิ่งเหล่านี้ก็เป็นอาการ ฟังแต่ว่าอาการๆ มันเป็นยังไง มันเป็นของจริงของจังเมื่อไร เต็มไปด้วย **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เหมือนกันหมด มีอยู่เต็มตัวของเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณทั้งนั้น และใช้ปัญญาพินิจพิจารณา อย่าสนใจกับกาลกับสถานที่กับเวล่ำเวลา อย่าสนใจกับโลกกับสงสารนี้ว่ามีกว้างแคบมีมากมีน้อยในบรรดาสิ่งที่มีอยู่ในโลกนี้ ยิ่งกว่าการสนใจกับการพินิจพิจารณาในงานของตนนี้ ประหนึ่งว่าโลกธาตุนี้ไม่มีอะไร มีเฉพาะงานที่สัมผัสสัมพันธ์กันอยู่ในเวลานี้เท่านั้น นั่นคือความพากเพียรโดยแท้จริงในขั้นของจิตขั้นนี้เป็นอย่างนั้น

แม้ขั้นอื่นๆ ก็เหมือนกัน เช่น เราจะทำสมาธิภาวนา ก็ให้ปล่อยวางเสียทั้งหมดในบรรดาสิ่งทั้งหลายที่พิจารณาและเคยเกี่ยวข้องกัน อย่าเป็นสัญญาอารมณ์กับมัน ให้มีแต่คำบริกรรมนี้เท่านั้น นอกนั้นเหมือนไม่มี เหมือนโลกไม่มี คือไม่คิดไม่ยุ่งไม่เกี่ยวให้คิดให้ปรุงเฉพาะคำบริกรรมอันเดียวเท่านั้น แม้ขั้นเริ่มแรกก็เป็นเช่นนั้น ยิ่งเข้ามาขั้นอันละเอียด ขั้นเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี้ด้วยแล้ว ก็ยิ่งเหมือนไม่มีอะไร มีเฉพาะสิ่งที่มาสัมผัสสัมพันธ์กันกับจิตกับสติปัญญา ให้รับรู้กันเป็นระยะๆ เกิดดับๆ เป็นระยะๆ ตามรู้ตามเห็นกันเป็นระยะๆ ขุดกันไปค้นกันมาอยู่อย่างนั้นเป็นระยะๆ จนกระทั่งรอบตัว

เมื่อรู้ชัดตามเป็นจริงทั้งรูป ทั้งเวทนาในขันธ์รูปอันนี้ ทั้งสัญญาความจำได้หมายรู้ ทั้งสังขารที่คิดปรุงขึ้นยิบแย็บๆ ทั้งวิญญาณความรับทราบจากสิ่งภายนอกแล้วสิ่งเหล่านี้จะมีปัญหาอะไร ก็มีแต่อาการที่ยิบแย็บๆ อยู่เพียงเท่านั้น จะถือเอาสาระสำคัญอะไรก็ไม่ได้ และรู้ชัดตามเป็นจริงด้วย ไม่ยึดมั่นถือมั่นในอาการเหล่านี้ด้วย จิตย่อมจะสัมผัสสัมพันธ์ตัวเข้าไปเรื่อยๆ สติปัญญาหมุนตัวเข้าไปๆ ทีนี้วงกว้างวงแคบของกิเลสจะเห็นได้ชัด ทีแรกมันยืดเยื้อยืดยาวไปหมด ระโยงระยางไปทั่วโลกดินแดนเราไม่เคยเห็น สัญญาอารมณ์มันก็ไปคาดไปหมาย ให้หลงยึดหลงถือหลงลมหลงแล้งไปหมดนั่นแล เราก็ยังยอมเชื่อมัน เขาพูดเรื่องอะไรๆ อยู่กี่ทวีป มันก็ไปยึดมาเป็นอารมณ์ ถือเป็นเหมือนของจริงของจัง ปั้นภาพขึ้นมาหลอกตนเองอยู่ทั้งวันทั้งคืนยืนเดินนั่งนอน นี่ตื่น

เงา เราก็ยังตื่นเงานั้น ๆ แล้วยังจะไปเสียดายความตื่นเงาของตนอย่างไรอีก ทีนี้ก็ย่นเข้ามา เมื่อพิจารณารู้แจ้งเห็นชัดแล้วก็ปล่อยเข้ามา เรื่องเงาไกล ๆ มันก็ปล่อยเข้ามา ตื่นเงาไกล ๆ ก็ปล่อยเข้ามา ๆ จนกระทั่งถึงธาตุถึงขันธ์ ปล่อยกันเข้าไปจนกระทั่งถึงใจ ปัญญาสอดแทรกเข้าไปภายในใจ

ตัวใจนั้นคือรังอวิชชา รังของภพของชาติ เมื่อถูกตัดขาดจากสิ่งเกี่ยวข้องกันหมดแล้วไม่มีทางออก สะพานของอวิชชา ทางเดินของอวิชชาก็คือตา หู จมูก ลิ้น กาย คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ได้ถูกตัดเข้าไปเป็นลำดับลำดาและตัดขาดจากกันโดยสิ้นเชิง ยังเหลือแต่อวิชชาที่อยู่ในจิตที่เรียกว่าอุโมงค์ แล้วจ่อสติปัญญาขนาบลงไปตรงนั้น นั่นคือสมมุติอันละเอียด นั่นคือสิ่งที่ติดอันละเอียด นั่นคือภพอันละเอียดอยู่ตรงนั้น ภพอยู่ที่นั่น ชาติอยู่ที่นั่น ทุกข์อยู่ที่นั่น สติปัญญาฟาดฟันหั่นแหลกลงไป จนธรรมชาตินั้นแตกกระจายออกไปไม่มีเหลือแล้ว ความรู้นั้นแลที่ท่านเรียกว่าวิมุตติ

เมื่อสมมุติอันละเอียดคือ **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** ได้ถูกทำลายลงไปแล้วด้วยสติปัญญาอันทันสมัย จิตวิมุตติก็แสดงตัวเต็มที่ไม่มีอะไรเหมือน ขึ้นชื่อว่าสมมุติทั้งมวลไม่มีอะไรเหมือน เพราะนั้นไม่ใช่สมมุติ นั่นเป็นวิมุตติ แม้จะอยู่ในธาตุในขันธ์ก็อยู่โดยหลักธรรมชาติอัตโนมัติของตนไม่ถูกบังคับบัญชา ไม่ต้องบังคับบัญชา ว่าอย่ายึดนั้นอย่าถือนี้ อย่าหลงนั้น นั่นเป็นสมมุติอย่ายึด แต่เป็นหลักธรรมชาติ จริงใครจริงเรา

ขันธ์ทั้งห้าซึ่งถือว่าเคยเป็นข้าศึก เพราะกิเลสพาให้เป็นข้าศึกก็กลายเป็นความจริงเสมอกันไป รูปก็จริง เวทนาในรูปขันธ์ได้แก่สุข ทุกข์ เฉย ๆ ก็จริง สัญญา ความจำได้หมายรู้ ก็สักแต่ว่าจำ ๆ ก็เป็นความจริง สังขารเพียงคิดปรุงยิบแย็บ ๆ เกิดไปพร้อมดับไปพร้อม เกิดกับดับพร้อม ก็เป็นความจริงอันหนึ่ง ๆ สักแต่ว่ารับทราบ ๆ แล้วดับไป ๆ ตามหลักธรรมชาติของมัน เพราะไม่มีตัวคอยยึดคอยถือ คอยเกาะคอยเกี่ยวให้เป็นสิ่งที่ยืดยาวต่อไปเหมือนที่อวิชชาเป็นตัวการมีอยู่ เหล่านี้จึงกลายเป็นของจริงตามหลักธรรมชาติของตน จิตที่บริสุทธิ์เต็มที่แล้วก็เป็นความจริงของตนเต็มภูมิ ระหว่างขันธ์ห้ากับจิตที่บริสุทธิ์อยู่ด้วยกัน ก็ไม่มีอะไรกระทบกระเทือนกัน กิเลสที่เคยให้ความกระทบกระเทือนต่อจิตใจมามากน้อยเป็นเวลานานเท่าไรก็ยุติ หรือสลายลงไปแล้วหมดปัญหาตั้งแต่ขณะนั้นไป

ขึ้นชื่อว่าปัญหาทั้งมวลที่เกี่ยวกับจิตดวงนั้น ไม่มีอีกต่อไปตลอดอนันตกาล นิพพานเที่ยง เที่ยงที่ตรงไหน เราค้นหาซิ หานิพพานเที่ยง ให้เห็นความจริงของนิพพานเที่ยงแล้วก็หมดปัญหา ให้เห็นความจริงของศาสดาองค์เอกแต่ละองค์ ๆ แล้วก็หมดปัญหา ให้เห็น **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** ทุก ๆ องค์ที่ท่านเป็น **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** มาตั้งแต่กาลไหน ๆ เมื่อจิตเอกธรรมเอกแล้วก็หมดปัญหา ไม่มีอะไรผิดแปลกต่างกัน ขึ้น

ชื่อว่าจิตวิมุตติแล้วเป็นหลักธรรมชาติอันเดียวกันหมด หานิพพานเที่ยงก็หมดการหานิพพานอยู่ที่ไหนก็หมดปัญหา พระพุทธเจ้า พระสงฆ์สาวกท่านปรินิพพานแล้วท่านอยู่ที่ไหนก็หมดปัญหาลงในขณะเดียวกัน เพราะธรรมชาตินั้นเป็นเครื่องยืนยันอย่างประจักษ์ใจอยู่แล้ว สงสัยไปไหน เมื่อถึงขั้นไม่สงสัยจะบังคับให้สงสัยก็สงสัยไม่ได้ นั่นละความจริง จริงเสมอกัน

ที่เราทั้งหลายกราบไหว้บูชาพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์อยู่เวลานี้กราบธรรมชาติอันนั้นเอง ธรรมชาติอันนี้เป็นจุดถ้าพูดว่าเป็นจุด เป็นหมายแห่งการยึดการเกาะของสัตว์โลกชาวพุทธเรา กล่าวเปล่งวาจาระลึกทางใจถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมพระสงฆ์ จึงไม่เป็นโมฆะ เต็มไปด้วยเหตุด้วยผล เต็มไปด้วยอรรถด้วยธรรม เต็มไปด้วยความจริง ดังที่เราทั้งหลายได้กราบไหว้บูชามาเป็นประจำจิต

จงทำให้ถึงความจริงเถอะ **พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ นี้** จะเป็นธรรมแท่งเดียวอยู่กับใจดวงที่บริสุทธิ์นั้นไม่สงสัย อยู่ที่ไหนก็เหมือนกราบพระพุทธเจ้า พระธรรมพระสงฆ์อยู่ตลอดเวลา เมื่อถึงขั้นผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นตถาคตแล้วก็เป็นอันเดียวกันไม่มีทางสงสัย แล้วทีนี้ เอ้า เทียบกันกับเรื่องความทุกข์ทั้งมวลที่เป็นตัวมหาภัย ที่น่าเข็ดหลาบ น่าขยะแขยง น่ากลัวอย่างยิ่ง กับสิ่งที่น่าพึงใจอย่างยิ่งนี้ว่า **ปรมํ สุขํ ๆ** คุ้มค่ากันไหม และคุ้มค่ากันกับความเพียรไหม

ทุ่มความพากเพียรลงไป พึ่งเป็นพึ่งตายกับธรรม ทุกข์ยากลำบากไม่สนใจเพราะเป็นเรื่องของกิเลส การตะเกียกตะกายเพื่อหนีภัยจะถือเป็นความทุกข์ยากอยู่ต้องนอนจมอยู่กับภัย จะวิ่งจากเสือร้ายเพื่อความรอดตายของตัวเองกลัวจะลำบาก ก็ต้องยอมให้เสือร้ายกัดกินเป็นอาหารเสียซิ เป็นยังไง ใครจะยอมให้เสือร้ายกัดกินเป็นอาหาร ถ้ามีกำลังพอตะเกียกตะกายได้อยู่ เสือเป็นสิ่งที่น่ากลัวมากไม่ใช่เหรอ เสือทั้งตัวที่อ้าปากจะกัดอยู่แล้วนั้น กับเราทั้งคนที่จะเป็นอาหารของเสืออยู่เวลานั้น เมื่อกำลังวังชาชีวิตจิตใจยังมีอยู่ พอตะเกียกตะกายได้อยู่ ใครจะไปยอมให้เสือกัดกินเป็นอาหารเล่า นี่ก็เหมือนกัน มหาภัยมหาทุกข์นี้ยิ่งร้ายกว่าเสืออีก ไม่รู้กี่หมื่นกี่แสนกี่ล้านตัว เรายังจะยอมให้มันกัดมันกิน มันบีบมันคั้นอยู่ตลอดไปอย่างนี้เหรอ สติปัญญากำลังวังชามีอยู่ต้องตะเกียกตะกาย ความทุกข์ความลำบากไม่สนใจ ในขณะที่จะหนีให้รอดพ้นจากภัยนั้น เหมือนกับจะหนีให้รอดพ้นจากความเป็นเหยื่อของเสือ ต้องตะเกียกตะกายสุดฝีเท้า

ผู้ปฏิบัติตนเพื่อจะตะเกียกตะกายให้พ้นจากกิเลสอันเป็นภัยร้ายที่สุด เปรียบเหมือนเสือหรือยิ่งกว่าเสือนั้น ก็ต้องตะเกียกตะกายให้เต็มกำลังความสามารถของตนชีวิตหัวใจขาดที่ไหนขาดไป เอ้าตายก็ตาย ตายในแนวรบ ในแดนแห่งนักรบ ไม่ใช่แดน

แห่งนักหลบ หลบนั้นหลีกนี้ ให้กิเลสคาบเอา ๆ กลืนเอา ๆ ถือว่าตนเป็นผู้มีความเฉลียวฉลาดหรือนั่น ทำความเพียรอ่อน ๆ แอ ๆ เหยาะ ๆ แหยะ ๆ หาที่หลบหลีกปลีกตัวว่าตัวเป็นผู้ฉลาด ปลีกเข้าไปหากิเลสให้มันกลืนเอา ๆ เป็นคนฉลาดแล้วเหรอ เราต้องคิดแง่เหล่านี้ ไม่คิดไม่ได้

การกล่าวทั้งนี้ไม่ได้ว่าท่านผู้หนึ่งผู้ใด แต่ผลิตอุบายทั้งหลายขึ้นมาให้ท่านทั้งหลายได้นำไปคิด เพื่อต่อสู้ภัยที่มีอยู่ภายในหัวใจของตน ให้เต็มเม็ดเต็มหน่วยเต็มสติกำลังความสามารถ ถ้าอุบายใดที่ควรจะคิดได้ด้วยตนเอง นั้นละยิ่งเป็นอุบายที่เหมาะสมยิ่งกว่าครูบาอาจารย์ที่หยิบยื่นให้เป็นไหน ๆ และกินไม่หมด ใช้ไม่หมด พิจารณาเท่าไรไม่มีวันหมดวันสิ้นไปเลย ท่านจึงสอนให้พิจารณาทางด้านปัญญา จะหลุดพ้นด้วยปัญญานี้เท่านั้นเป็นสำคัญ เอาให้จริงให้จังนักปฏิบัติ

อย่าทำเร่ ๆ ร่อน ๆ ให้ถืองานนี้เป็นงานชิ้นเอก เป็นงานคู่ชีวิตจิตใจ เป็นงานพึ่งเป็นพึ่งตาย งานที่จะหลุดพ้นจากเสือร้ายอันสำคัญ คืองานเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนานี้เท่านั้น งานนอกนั้นเป็นแต่เพียงอาศัยชั่วกาลชั่วเวลา ไม่ถือเป็นสาระสำคัญอะไรมากนัก ยิ่งกว่างานคือการถอดถอนกิเลสให้แหลกแตกกระจายออกจากใจ คว้าเอาวิมุตติธรรมขึ้นมาครองตลอดอนันตกาล นี่เป็นงานที่เยี่ยม เป็นผลที่เยี่ยมไม่มีอะไรเสมอ จงพากันตั้งอกตั้งใจพินิจพิจารณา

หู ตา มีให้ดูซึ่งกันและกัน อย่าให้มีความขัดข้องยุ่งเหยิงหรือกระทบกระเทือนกันเป็นอันขาด นั้นเป็นกิเลสประเภทหยาบ ๆ เรามาตั้งใจประพฤติปฏิบัติ ให้มองดูหัวใจตนเอง อย่าไปตีความหมาย อย่าไปคิดถึงเรื่ององค์นั้นไม่ดี องค์นี้โง่ องค์นั้นฉลาด องค์นั้นไม่ดีอย่างนั้น องค์นี้ไม่ดีอย่างนี้ มากยิ่งกว่าการคิดถึงเรื่องเจตสิกธรรมของตนที่เสาะหาเรื่องหาราวอยู่ภายนอก ไม่ได้มามองดูความผิดความพลาดความเคลื่อนไหวของตัวของจิตว่าเป็นประการใดบ้าง ด้วยสติปัญญานั้นไม่ควรเลย ให้ดูตรงนี้ผู้ปฏิบัติ

หากมีเหตุมีผลหรือมีกาลอันควรที่จะควรแนะนำตักเตือนสั่งสอนกันได้ ให้ยอมรับซึ่งกันและกัน จึงเรียกว่าเป็นนักธรรมะ อย่าให้กิเลสมาแฝง อวดดิบอวดดีว่าตนรู้ตนฉลาดแล้วไม่ยอมลงใคร สอนก็ไม่ยอมรับ นั่นคือเรื่องของกิเลสไม่ยอมรับธรรม และเป็นข้าศึกต่อกันขึ้นมาก็เพราะกิเลสพาให้เป็นข้าศึก ไม่ใช่ธรรมพาให้เป็นข้าศึก

ผู้ที่ตั้งใจประพฤติปฏิบัติ อยู่ด้วยกันจะมากจะน้อย อยู่ได้ทั้งนั้น เหมือนอวัยวะเดียวกัน เพราะเจตนามุ่งอรรถมุ่งธรรมด้วยกัน ความผิดความพลาดอาจมีได้ด้วยกัน แต่การมองกันในแง่อรรถแง่ธรรม มองกันในแง่ให้อภัยมองกันในแง่เมตตานี้เป็นธรรมล้วน ๆ อยู่ด้วยกันได้ด้วยความผาสุกเย็นใจตลอดไป ตนเองก็ไม่เดือดร้อน ตนเองก็ไม่

สำคัญว่าตนเองสูงกว่าผู้หนึ่งผู้ใด นอกจากจะอยู่ด้วยความถูกต้องแห่งธรรมเท่านั้น นี่เป็นความอยู่เป็นสุขระหว่างแห่งกันและกันที่มาอยู่ร่วมกัน

ข้อวัตรปฏิบัติก็ให้ตั้งหน้าตั้งตาประพฤติปฏิบัติ อย่าให้มีหนักมีเบาในรายนั้นรายนี้ ตั้งหน้าตั้งตาทำด้วยความเห็นสารคุณจริง ๆ เพราะข้อวัตรปฏิบัตินี้ทำเพื่อเราด้วยกันทั้งนั้น แม้จะเป็นกิจส่วนรวมก็คือเพื่อตัวเอง ๆ อยู่นั้นแล

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควรจึงขอยุติเพียงแค่นี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด

เมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕

คำบริกรรมเหมือนรอยโค

จิตที่บริสุทธิ์ ล้วน ๆ แม้จะอยู่ในขันธ์ก็ไม่มีการกระเพื่อมตัวเอง อาการแห่งความกระเพื่อมที่ว่า เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เหล่านี้เป็นอาการของสมมุติ เป็นเรื่องสมมุติทั้งนั้น มีรูปเป็นพื้นฐาน เวทนาก็แทรกอยู่กับกายอันนี้ สุขบ้าง ทุกข์บ้าง เฉย ๆ บ้าง เพราะไม่มีภายในใจของจิตที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ แล้ว สัญญาก็เพียงอาการอันหนึ่งที่อาศัยความรู้นั้น แต่ไม่ใช่เป็นความรู้นั้นอย่างแท้จริง สังขาร วิญญาณ ก็เหมือนกัน อาการเหล่านี้จึงมีเกิดมีดับตามสภาพของสมมุติ ธรรมชาติความรู้แท้ ๆ นั้นพูดไม่ถูกทั้ง ๆ ที่รู้อยู่ในท่ามกลางแห่งขันธ์

ที่ท่านว่า **สนฺทิฏฺฐิโก** เป็นคำรวมประเภทหนึ่ง **สนฺทิฏฺฐิโก** ของธรรมที่ปรากฏขึ้นเป็นวรรคเป็นตอนนั้นเป็นประเภทหนึ่ง **สนฺทิฏฺฐิโก** ของหลักธรรมชาติแห่งความบริสุทธิ์เป็นประเภทหนึ่ง **สนฺทิฏฺฐิโก** นี้พูดไม่ได้ ท่านจึงเรียกว่า **ปจฺจตฺตํ** เป็นเรื่องจำเพาะของผู้ที่รู้นั้นเท่านั้น ธรรมนี้ก็ไม่มีปัญหา **สนฺทิฏฺฐิโก** ก็ไม่มีปัญหา **ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ** ก็ไม่มีปัญหา ถ้าเข้าถึงต้นปัญหาอย่างแท้จริงแล้ว ได้แก่จิตที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ ด้วยเหตุนี้พระขีณาสพทั้งหลายท่านจึงไม่มีเวทนาทางจิต นอกจากเวทนาทางกายเท่านั้น

คำว่าจิตเป็นอิสระ ก็คือความรู้ที่ไม่มีสมมุติเข้าไปเกี่ยวข้องเลยตลอดเวลา ตั้งแต่ขณะท่านบรรลุธรรมถึงขั้นบริสุทธิ์แล้ว อาการแห่งขันธ์ที่แสดงอยู่ทั้งมวลนี้เป็นสมมุติทั้งสิ้นเพียงอาศัยกันอยู่เท่านั้น ด้วยเหตุนี้จิตนั้นจึงไม่มีอะไรจะทำให้กำเริบอีก จะทำให้ยิ่งกว่านั้นก็ไม่ได้ หย่อนกว่านั้นก็ไม่ได้ ไม่มีความรู้สึกจะทำให้ยิ่งให้หย่อน เพราะเป็นธรรมชาติที่เหมาะสมเต็มที่แล้วในหลักธรรมชาติของตน

ตอนที่ยังถูกสมมุติ คือกิเลสเกี่ยวข้องหรือปกคลุมหุ้มห่อ หรือเป็นเจ้าอำนาจบังคับบัญชาอยู่นั้นเป็นอีกอย่างหนึ่ง อาการของสิ่งเหล่านี้จะพาให้เคลื่อนไหวในความคิดความเห็นความรู้ต่าง ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งล้วนแต่เป็นการสั่งสมของกิเลสขึ้นภายในตัวเสมอ สิ่งที่ปรากฏอยู่ภายในจิตที่ครอบงำจิตอยู่นั้น จิตก็ไม่มีทางทราบได้ว่าสาเหตุเป็นมาอย่างไร และไม่ทราบวิธีที่จะแก้ไขถอดถอนอย่างไรอีกด้วย ถ้าไม่มีพระโอวาทคือ

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงรู้ทั้งวิธีแก้ วิธีถอดถอน วิธีบำเพ็ญมาแล้ว ตลอดถึงบรรลุผลอันสมบูรณ์มาสั่งสอน จะไม่มีสัตว์ตัวใดในสามแดนโลกธาตุนี้มีความเฉลียวฉลาดแหลมคมแหวกว่ายจากสิ่ง เหล่านี้ออกไปได้

ด้วยเหตุนี้พระ พุทธเจ้าแต่ละพระองค์ที่อุบัติขึ้นในโลกนี้ จึงเป็นความยากแสนยากลำบากแสนลำบาก นาน ๆ จะมีได้เพียงพระองค์เดียว ๆ เท่านั้น เพราะเป็นสิ่งที่หลุดลอยออกมาได้ยากจากอำนาจของเชื้อวัฏจักร ครอบงำจิตใจอยู่อย่างมิดชิด ดังท่านกล่าวไว้ว่า **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** เป็นต้น นี่แลคือตัวการอันแท้จริง แทรกอยู่ภายในจิต ครอบงำจิตไม่ให้รู้เหตุรู้ผลต้นปลายที่เป็นแง่แห่งอรรถแห่งธรรม ซึ่งจะย้อนเข้าไปเป็นข้าศึกแก่มันได้เลย นอกจากมันเป็นผู้ตกแต่ง เป็นผู้บังคับบัญชาให้คิดให้ปรุง ให้จดให้จำ ให้ยินดียินร้าย ให้รักให้ชัง ให้เกลียดให้โกรธ อันเป็นเรื่องของมันโดยถ่ายเดียวเท่านั้น ธรรมไม่มีทางแทรกขึ้นมาได้เพราะมันทำหน้าที่เสียทั้งหมด เราจะเรียกว่าร้อยเปอร์เซ็นต์ก็ไม่น่าจะผิด ในเวลาที่กำลังมืดมิดปิดหัวใจอยู่ด้วยอำนาจของสิ่งมืดดำทั้งหลายเหล่านี้

ท่านจึงกล่าวว่า **กิจฺโฉ พุทฺธานมุปฺปาโท** ความอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์นั้นเป็นของยากลำบากมาก แต่เป็นลาภอันประเสริฐ คือลาภของสัตว์ที่จะได้มีช่องแหวกว่ายออกมาจากหล่มลึกหรือโลกันตรจิต เพราะพุทธเจ้ามาอุบัติแต่ละพระองค์นั้นทรงนำธรรมเครื่องรื้อถอนมารื้อขนสัตว์โลกออกไปจากที่คุมขังสิ่งปกปิดกำบัง สิ่งกดขี่บังคับได้เป็นจำนวนมากมาย

การทำประโยชน์แก่มวล สัตว์ จึงไม่มีใครเหนือพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ไปได้ ทรงเป็นอันดับหนึ่ง และการทำประโยชน์ดังพระพุทธเจ้านั้นก็ไม่มีใครสามารถทำได้ ไม่มีใครสามารถรู้วิธีการแนะนำพร่ำสอนด้วยอุบายต่าง ๆ ได้ เพราะไม่เคยรู้ไม่เคยเห็นมาเลย ในบรรดาธรรมของพระพุทธเจ้าที่มาสั่งสอนโลกนั้น ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดรู้ได้ ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดเป็นคู่แข่งในความรู้และการสั่งสอนเพราะไม่สามารถ จึงมีเพียงพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้น เมื่อได้ตรัสรู้ถึงความบริสุทธิ์เต็มพระทัยแล้ว เห็นโทษแห่งวัฏจักรซึ่งเคยหมุนจิตใจให้ก่อกำเนิดเกิดในภพต่าง ๆ ประจักษ์พระทัย และเห็นแดนแห่งความพ้นทุกข์ประจักษ์ในจุดเดียวกัน เมื่อสิ่งเหล่านี้ได้ถูกทำลายลงไปโดยสิ้นเชิงแล้ว

น้ำพระทัยที่เต็มไป ด้วยพระเมตตานั้น เนื่องมาจากได้ทรงเห็นโทษของสิ่งที่เป็นโทษนั้นอย่างเต็มพระทัย และเห็นคุณค่าแห่งธรรมอันประเสริฐประจักษ์เต็มพระทัยเช่นเดียวกัน จึงทรงสั่งสอนโลกด้วยพระเมตตาสงสารล้วน ๆ ไม่มีใครเสมอเหมือนใน

พระนามว่า **มหาการุณิโก นาโถ หิตาย สพฺพปาณินํ** พระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งอันเอกของสัตว์โลก และเต็มไปด้วยพระเมตตากรุณาต่อสัตว์โลก คือเป็นพระเมตตาจริง ๆ ไม่มีอะไรเคลือบแฝงเลย กรุณาจริง ๆ นับตั้งแต่วันตรัสรู้แล้ว ไม่ทรงนอนใจอย่างภาษาของเรา เพราะธรรมชาติแห่งพระเมตตาและกรุณานั้น ประหนึ่งเตือนพระทัยอยู่ตลอดเวลาโดยอัตโนมัติ ว่าเวลานี้สัตว์โลกกำลังตกน้ำเกลื่อนอยู่ในมหาสมุทรทะเลหลวง และรอคอยผู้ทรงเมตตามหาคุณล้นโลกมาโปรดปรานรื้อขนอยู่อย่างกระเสือกกระสน เพราะความทนทุกข์ทรมานมายืดยาวนาน จึงต้องได้พยายามสั่งสอนสัตว์โลกถึงขนาดว่าไม่มีเวล่ำเวลา

ตอนกลางวี่กลางวันก็ สอนประชาชนมนุษย์มนา สอนภิกษุ หรือบริษัทสี่ ตกกลางคืนก็สั่งสอนเทพทั้งหลายชั้นต่าง ๆ ตั้งแต่รุกขเทพถึงสวรรค์ชั้นนั้น ๆ จนถึงพรหมโลก พอปล่อยวางจากงานนี้ก็ทรงเล็งญาณดูสัตวโลกที่จะมาเกี่ยวข้องในตาข่าย คือพระญาณของพระองค์ ว่าจะควรแนะนำหรือรีบแนะนำสั่งสอนสัตว์โลกรายใดบ้าง ที่มีอุปนิสัยเต็มภูมิอยู่แล้วควรรับอรรถรับธรรม แต่จะเป็นอันตรายแก่ชีวิตเสียก่อน ก็ทรงรีบไปประทานโอวาทโปรดสัตว์รายนั้น ๆ ให้หลุดพ้นไปทันกับกาลเวลาของธาตุขันธ์ที่ยังไม่มาถึงวาระของตนคือตาย ตอนเช้าก็เสด็จออกบิณฑบาตโปรดสัตว์โลกให้เขาได้เห็นได้ยิน รับสั่งออกมาด้วยอรรถด้วยธรรมประโยคใดบทใด ก็เป็นสิ่งที่มีคุณค่าแก่ดวงใจของสัตว์โลกเป็นจำนวนมาก

การให้ทานแต่ละชิ้น ๆ ด้วยวัตถุไทยทานนั้นก็เป็นประโยชน์มหาศาล เพราะผู้ให้ให้ด้วยความเต็มใจ ให้ด้วยความเชื่อความเลื่อมใส เป็นพลังสำคัญที่จะให้เกิดบุญเกิดกุศลเต็มที่อยู่แล้ว ประกอบกับวัตถุทานก็ได้เสียสละลงเต็มเจตนาของตน ผู้รับทานก็เป็นศาสดาองค์เอก ผลทานจึงมหาศาลหาอะไรเปรียบมิได้

การโปรดสัตว์ พระองค์โปรดอยู่ตลอดเวลาหาเวลาว่างไม่ได้เลย ธรรมที่นำมาโปรดสัตว์นี้ก็ไม่มีใครค้นพบ มีพระพุทธเจ้าพระองค์เดียว ไม่ว่าจะเป็นธรรมขั้นใดที่ว่าธรรมสมบัติ จะเป็นธรรมขั้นต่ำ ขั้นกลาง ขั้นสูงสุดวิมุตติพระนิพพาน ก็ไม่มีใครจะหยิบยกมาชี้แจงแสดงให้เห็นให้รู้ได้เหมือนพระพุทธเจ้า ที่เป็นเจ้าของของมหาสมบัติเหล่านี้ ที่เต็มพระทัยอยู่แล้ว การทำธุระของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับสัตว์โลกทั้งหลาย ทั้งหยาบ ทั้งกลาง ทั้งละเอียด ที่มนุษย์ด้วยกันไม่สามารถจะรู้เห็นได้ พระองค์ทรงรู้ทรงเห็นและทรงทำประโยชน์โดยตลอดทั่วถึงแก่บรรดาสัตว์ทุกขั้น ทุกภูมิเรื่อยมา จึงมีพระนามว่า **สตฺ**

ถา เทวมนุสฺสานํ คือเป็นครูให้การอบรมสั่งสอนทั้งมนุษย์และเทวดาไม่จำกัด ตั้งแต่รุกขเทวดาจนกระทั่งถึงพรหมโลก นี่เรียกว่าเทวดาในคำพูดรวมของเทพทั้งหลาย

การกล่าวว่าพระ พุทธเจ้าทรงอุบัติแต่ละพระองค์เป็นลาภของสัตว์ ก็เพราะสัตว์นั้นถูกจำจองอยู่แล้วด้วยความทุกข์ร้อนประการต่าง ๆ ทั้งทุกข์ธรรมดาทั้งมหันตทุกข์ ทุกข์ด้วยความมืดความบอด ความไม่เห็นถนนหนทางที่จะแยกจะแยะออกไปสู่จุดใดอันเป็นความพ้นภัย หมุนเวียนอยู่กับความทุกข์ความทรมานด้วยความมืดดำกำตา ท่านเหล่านี้มีความหิวกระหายต่อความพ้นจากแหล่งแห่งความทุกข์ ที่บีบคั้นอยู่เต็มหัวใจด้วยกัน เฉพาะอย่างยิ่งท่านผู้มีอุปนิสัยปัจจัยที่ควรจะรับธรรมอยู่แล้ว ก็ยิ่งมีความหิวกระหายมาก

ด้วยเหตุนี้การแสดง ธรรมของพระพุทธเจ้าแต่ละประโยค ซึ่งเต็มไปด้วยความสัตย์ความจริงที่เรียกว่า สวากขาตธรรม สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นก็ยิ่งกระหยิ่มยิ้มย่องที่จะรับเปิดใจอย่างเต็มอก ฟังอย่างถึงใจ ปฏิบัติตนอย่างเอาชีวิตเข้าเป็นตัวประกัน จนถึงกับหลุดพ้นไปได้ตามเสด็จพระพุทธเจ้าทัน นี่ละพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นแต่ละพระองค์เป็นเช่นนี้ต่อสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีโทษแม้นิดหนึ่งในการแนะนำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าต่อสัตว์โลก นอกจากบุญเป็นคุณมหาคุณอย่างยิ่งเท่านั้น

นี่เราทั้งหลายได้มา เกิดเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นภาชนะอันเหมาะสมอย่างยิ่งอยู่แล้วกับศาสนธรรมที่ทรงประกาศสอนมนุษย์ เป็นอันดับแรก ที่ควรจะนำมาประพฤติปฏิบัติกำจัดสิ่งรกรุงรัง สิ่งกีดขวางทิ่มแทงทั้งหลายอยู่ภายในใจให้หลุดลอยออกไปตามความเพียรของเรา จึงไม่ควรท้อถอยน้อยใจว่าเรามีบุญน้อยวาสนาน้อยไม่สมควรแก่ธรรมทั้งหลายอันเป็นเรื่องของกิเลสเข้าแทรก และหลอกลวงไม่ให้มีโอกาสประพฤติปฏิบัติธรรมเต็มเม็ดเต็มหน่วย กลัวจะหลุดพ้นจากบ่วงแห่งมารไปเสีย เพราะกิเลสเป็นมาร ท่านจึงเรียกว่า กิเลสมาร

กิเลสมารจะไปหาที่ ไหน จงดูที่ดวงใจซึ่งแสดงความเป็นมารต่อใจอยู่ตลอดเวลา เฉพาะอย่างยิ่งเวลาจะประกอบความพากเพียร ทำบุญให้ทาน รักษาศีลภาวนา มันจะกีดจะขวางทุกแง่ทุกมุม นี่คือมารของความดีทั้งหลาย มารของธรรมทั้งหลายเป็นอย่างนี้ดูที่หัวใจ จงดูที่หัวใจของตัวเอง ดูที่อื่นไม่เจอไม่เห็น ถ้าดูที่ดวงใจแล้วจะเห็นจะรู้ ทั้งจะได้ละได้ถอนกันตามจุดที่มีอยู่นั้นโดยถูกต้อง

ความคิดความปรุง สัญญาอารมณ์ต่าง ๆ ที่เคยมีเคยเป็น ถ้าเป็นเรื่องของกิเลสผลิตขึ้นมาจะไม่มีความเบื่อหน่ายอิ่มพอ จะทำให้ดูดดื่ม อยากคิดอยากปรุงอยากแต่งอยากรู้อยากเห็น อยากได้ยินได้ฟัง อยากสัมผัสสัมพันธ์ อยากสำคัญมั่นหมายอยู่เรื่อยไปไม่มีคำว่าล้าสมัย ไม่มีคำว่าความคิดความจำเหล่านี้เป็นเดนไปแล้ว ไม่สมควรที่จะนำมาคิดมาปรุงมารู้มาเห็นมาได้ยินสัมผัสสัมพันธ์มาสำคัญมั่น หมายอีกต่อไป ดังนี้ไม่มี เป็นสิ่งที่มีรสมีชาติด้วยอำนาจแห่งเพลงกล่อมของมันไม่ให้จืดจางได้เลย จึงเรียกว่ากิเลสนี้แหลมคมมากที่สุดไม่มีอะไรเกินกิเลส การคุมอำนาจก็ไม่มีใครเกินกิเลสคุมอำนาจภายในหัวใจสัตว์

ถ้าไม่มีแสงสว่างคือ ธรรมเข้าส่องดูเรื่องของกิเลสแล้ว จะเกิดจะตายอยู่กี่กัปนับไม่ถ้วนก็เช่นเดียวกับมดแดงไต่ขอบดังนั่นแล ไต่ไปถึงที่เคยไต่กี่ครั้งกี่หนก็ไม่ทราบว่าได้เคยไต่แล้วขอบดังนี้ หรือสถานที่นี้เคยไต่มาแล้ว จะไม่มีทางทราบเลย เพราะกิเลสปิดไว้หมดไม่มีทางทราบได้ เช่นเดียวกับคนตาบอดจะจูงไปที่เก่ากี่ครั้งกี่หน จะไม่มีทางทราบได้เลยว่าที่นี่เคยมาแล้ว ที่นั่นไม่เคยมา เพราะไปด้วยความตาบอด จะไปรู้สถานที่ไปรู้สิ่งนั้นสิ่งนี้เรื่องนั้นเรื่องนี้ได้อย่างไรก็คนตาบอด ไปที่ไหนมองก็ไม่เห็น จูงกลับไปกลับมาตลบทบทวนเหมือนจูงวัวในคอกก็ไม่รู้เพราะตาบอด

นี่อวิชชาตัณหาซึ่ง เป็นตัวกิเลสอันสำคัญ จูงจิตใจของสัตว์โลกให้ท่องเที่ยวอยู่ในวัฏสงสาร ให้คิดให้ปรุงให้แต่งให้สำคัญมั่นหมาย ไม่มีความอิ่มพอก็เช่นเดียวกันเหมือนเป็นของใหม่อยู่เสมอไปทั้ง ๆ ที่เป็นของเคยคิดมาเคยปรุงมาแล้ว เคยสำคัญมั่นหมายมาแล้ว เคยให้ความทุกข์ความลำบากทรมานจากสิ่งเหล่านั้นมาแล้วมากมาย ก็ไม่สนใจในโทษที่เคยคิดเคยปรุงนั้น มีแต่ความดูดดื่มเพราะกิเลสจูงไป เนื่องจากเพลงของกิเลสมันสนิทดี ดูดดื่มให้ติดพัน รักก็ติดใจ ชังก็ติดใจ โกรธก็ติดใจ เกลียดก็ติดใจอะไรติดใจทั้งนั้น เพราะกิเลสมียากล่อมประสาทให้สัตว์โลกติด ไม่ใช่เป็นยาที่จะให้สัตว์โลกเบื่อหน่ายมันและปล่อยวางมัน เมื่อเราจะทำคุณงามความดีมันจึงเข้าขัดขวางเพราะไม่มีอะไรแหลมคมยิ่งกว่ากิเลส ว่าอาการของเราที่ทำเช่นนั้น เป็นอาการที่จะอยู่ใต้อำนาจของมันต่อไป หรือจะเป็นการฝ่าฝืนอำนาจของมันเพื่อแหวกตัวหนีจากมันมันรู้ทันทีจึงต้องกีดขวางไว้เสมอ จนกระทั่งหมดอำนาจนั้นแหละมันถึงจะยอม

ด้วยเหตุนี้การ ประกอบความเพียรทุกประโยค เฉพาะอย่างยิ่งของนักปฏิบัติจิตตภาวนา จะมองเห็นได้อย่างชัดเจนว่ากิเลสมารอยู่ที่ตรงไหน นอกจากอยู่ที่ใจแล้วยังแสดงวาดภาพออกไปในทางจงกรม วาดภาพออกทางสมาธิ วาดภาพออกทุกแง่ทุกมุม

ขณะที่จะนั่งภาวนาวาดภาพกองทุกข์ไว้แล้ว วาดภาพให้เกิดความรำคาญไว้แล้ว วาดภาพให้เกิดความท้อถอยน้อยใจไว้แล้ว วาดภาพให้ตำหนิตนว่าบุญน้อยวาสนาน้อยไว้แล้ว วาดภาพว่าตนมีสติปัญญาเพียงน้อยจะไปไม่ตลอดไปไม่ไหวเสียแล้ว มันวาดขึ้นทุกแง่ทุกมุม ล้วนแล้วแต่เพลงของกิเลสวิชาของกิเลส ที่หว่านล้อมเราผู้ดำเนินหรือบำเพ็ญธรรมทั้งหลายให้เอาตัวรอดไปไม่ได้ นี่แลคือกิเลสมาร ขอทุกท่านจงกำหนดลงที่ตรงนี้ ดูเพลงของมันให้เห็นชัดเจน

ถ้าอยู่เฉย ๆ มันก็ไม่มีอะไรต่อเรามากนัก นอกจากฟังเพลงของมันกล่อมให้เพลิดเพลินไปเรื่อย เคลิ้มไปเรื่อยด้วยความยินดียินร้าย โศกศัลย์กันแสงพอใจกันไป รื่นเริงบันเทิงในอตีตารมณ์ คืออดีตที่ล่วงมาแล้วในเรื่องใด ก็ให้เพลินไปตามเรื่องที่เคยเป็นมาแล้ว ไม่มีความรู้สึกเบื่อหน่ายอิ่มพอในสิ่งที่ผ่านไปแล้วว่าเป็นของเป็นเดน ๆ นั้นบ้างเลย ถ้าอยู่เฉย ๆ มันก็กล่อมไปอีกแบบหนึ่ง ฉุดลากไปเหมือนเราจูงวัวจูงควายนั่นแล จะจูงไปไหนก็แล้วแต่ จูงไปใช้การใช้งานหรือจะจูงไปฆ่าก็ไม่รู้ พอถึงจุดที่รู้ก็เป็นจุดจวนตัวแก้ไขไม่ได้เสียแล้ว ต้องยอมจมไป ยอมตายไปเลย เป็นอย่างนี้

สิ่งเหล่านี้ไม่อยู่ ที่ไหน อยู่ที่หัวใจของโลก โลกไม่อาจทราบได้เลยถ้าไม่มีวิชาธรรมเป็นเครื่องพิสูจน์ วิชาธรรมเป็นแต่เพียงจดจำได้หมายรู้ธรรมดาดังที่เราเรียนมานี้ก็เป็นไปไม่ ได้อีก เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนว่า **ปริยัติ** ได้แก่การสำเหนียกศึกษาให้เข้าอกเข้าใจนับแต่วันเริ่มแรกสำหรับนักบวช คือ **เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ** เป็นต้น ที่อุปัชฌายะมอบให้นี้คือหลักวิชา สอนลงที่ตรงนี้ นี่เรียกว่าปริยัติ ได้เรียนจากอุปัชฌาย์แล้ว การปฏิบัติก็คือการคลี่คลายดูสิ่งเหล่านี้ให้เห็นตามความเป็นจริงของมัน เรียกว่าภาคปฏิบัติ การกำหนดพิจารณาชำระจิตใจของตนด้วยวิธีการต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เป็นภาคปฏิบัติ

ภาคปฏิบัตินี้แลจะ เป็นเครื่องพิสูจน์ได้เป็นอย่างดี ในบรรดากิเลสน้อยใหญ่หนาบางขนาดไหน ซึ่งกลุ้มรุมอยู่ภายในใจและแผ่กระจายออกไปตามอวัยวะต่าง ๆ ให้เกิดความสำคัญมั่นหมายจนติดแนบภายในใจประหนึ่งว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียว กัน ว่านั้นเป็นเรานี้เป็นของเรา แม้เป็นของเขายังรักยังชอบยังเกลียดยังชัง อย่าว่าแต่เป็นของเราที่รักชอบโดยถ่ายเดียวเลย นี่มันแผ่กระจายอำนาจออกไปอย่างนี้ และเราหาทราบไม่ว่าสิ่งเหล่านี้คือกิเลสเป็นผู้แผ่อำนาจออกไป ด้วยความจอมปลอมหาความจริงจังอะไรไม่ได้เลย ถ้าไม่มีธรรมคือสติธรรม ปัญญาธรรมเป็นต้นพิสูจน์ จะไม่ทราบว่าอะไรเป็นอะไร ดินก็จะถือว่าเป็นเรา น้ำ ลม ไฟ ก็จะถือว่าเป็นเราเป็นของเรา แม้ของเขาก็จะถือ

ยึดเข้ามาเป็นของเราได้ ด้วยอำนาจของกิเลสมันแผ่กระจายออกไปไม่ให้เจ้าของรู้ได้เลย

การปฏิบัติจึงเป็น การพิสูจน์ความจริง เพราะภาคปฏิบัติเป็นภาคปฏิบัติเพื่อความจริงล้วน ๆ พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสรู้เพราะการปฏิบัติ พระสาวกทั้งหลายได้บรรลุธรรมเพราะการปฏิบัติฆ่ากิเลสตาย คลายกิเลสให้หลุดลอยไปจากจิตโดยสิ้นเชิง เพราะภาคปฏิบัติ ภาคปฏิบัติจึงเป็นภาคสำคัญที่จะเอาความสัตย์ความจริงต่อกัน ระหว่างธรรมกับกิเลส ระหว่างวัฏจักรกับวิวัฏจักรรบกันจะรบกันที่จุดนี้ ด้วยภาคปฏิบัตินี้ รู้กันก็รู้กันที่ตรงนี้ ได้ชัยชนะก็ได้ที่ตรงนี้ไม่ได้ที่อื่นที่ใด

เราเป็นนักปฏิบัติจง ทำจิตใจให้เข้มแข็ง คอยสังเกตสังกาเรื่องเพลงของกิเลส มันกล่อมแบบไหนท่าไหนดังที่กล่าวเตือนมานี้เพียงย่นย่อเท่านั้น ปริยายมากกว่านี้ไปก็พึงทราบว่าเป็นเพลงของกิเลสกล่อมพวกเราตลอดเวลา แม้ที่สุดในสถานที่ทำความพากเพียรก็ไม่ลดละปล่อยวาง ตัวพยายามที่สุดก็คือตัวนี้ เป็นแนวลึกแนวลับสลับซับซ้อน เป็นสื่ออันสำคัญคอยตามรู้ตามเห็นอาการเคลื่อนไหวของเราจะเป็นไปในแนวใด เหมือนกับนักสืบ หรือตำรวจนอกเครื่องแบบ มีทั้งในเครื่องแบบ มีทั้งนอกเครื่องแบบ มีทั้งอย่างเด่นชัด มีทั้งอย่างสลับซับซ้อนไม่ให้เรารู้เลยก็คือตัวนี้ จึงมีความลำบากในการปฏิบัติ เพราะมีการสังเกตสอดรู้และต่อสู้กัน ถ้าไม่ทำเช่นนั้นก็ไม่เรียกว่าต่อสู้ ไม่เรียกว่าปฏิบัติไม่เรียกว่ารบ ถ้าท้อถอยเมื่อไรเป็นว่ามันได้เปรียบเราทุกทีไม่ต้องสงสัย จึงต้องพยายามเอาให้จริงให้จังทุกวิถีทางที่จะเอาชนะมันลงได้

การนอนจมอยู่ใน วัฏสงสารด้วยอำนาจของกิเลสพาให้เป็นไป หรือบังคับบัญชาให้อยู่ใต้อำนาจของมันนั้น เราได้เคยอยู่ใต้อำนาจมันมานานแล้ว ไม่มีอะไรดีเป็นที่สงสัย หากจะวิเศษวิโส เราทุก ๆ คนสัตว์ทุกตัวก็ควรจะได้รับความวิเศษวิโสไปแล้วจากกิเลสทั้งหลายให้ความดี ความชอบ บัดนี้เราต้องการความสุขความเจริญความสงบสุขจากธรรม เฉพาะอย่างยิ่งจุดหมายปลายทางก็คือความพ้นจากทุกข์เป็นสิ่งสำคัญ ที่เราจะต้องห้ำหั่นกันอย่างเต็มที่เต็มฐานในการปฏิบัติอย่าลดละท้อถอย นั่นเป็นสิ่งที่ประเสริฐ ไม่ใช่กิเลสพาให้ประเสริฐ การต่อสู้กับกิเลสเพื่อชัยชนะเท่านั้นเป็นสิ่งประเสริฐ ทุกข์ก็ทุกข์เพื่อความประเสริฐ จะลำบากลำบนเพียงไรในการประกอบความพากเพียรต่อสู้กับกิเลส ให้ถือว่าความลำบากอันนี้เพื่อความประเสริฐ ไม่ใช่เพื่อความล่มจมพอที่จะเกิดความท้อถอยอ่อนแอ

เอาให้จริงให้จังนัก ปฏิบัติ อย่าท้อถอยลูกศิษย์ตถาคต จะได้เห็นประจักษ์ใจว่ามรรคผลนิพพานเป็นอย่างไร จะไม่นอกเหนือจากวงแห่งสวากขาตธรรมและผู้ปฏิบัตินี้ไปได้เลย ขอให้ใช้ความคิดพินิจพิจารณา สติปัญญาอย่าทุ่มเทไปสู่สิ่งภายนอกจะเป็นเครื่องมือของกิเลสไปเสีย ไม่สมกับเรามาประพฤติปฏิบัติธรรม เพื่อเอาสติปัญญานี้ไปห้ำหั่นกับกิเลสและปราบปรามกิเลส จะกลายเป็นเรื่องของกิเลสเอาสติปัญญานี้มาปราบปรามเรา

อย่าเสียดายความคิด ความปรุง อย่าเสียดายความสำคัญมั่นหมาย อย่าเสียดายเรื่องราวที่เคยเป็นมาใด ๆ มากน้อย มันเป็นเพียงลม ๆ แล้ง ๆ ที่วาดภาพออกจากใจอันเป็นไปเพราะอำนาจของกิเลสพาให้เป็นไปต่างหาก ไม่ใช่เพราะธรรมพาให้เป็นไป ธรรมที่พาให้เป็นไปนั้นคือเป็นไปด้วยความเพียร เป็นไปด้วยความจงใจ เป็นไปด้วยความพินิจพิจารณาโดยธรรม จะเห็นเรื่องของกิเลส ความลึกลับสลับซับซ้อนของกิเลสจะรู้จะเห็นกันไปโดยลำดับ เมื่อรู้เห็นแล้วทำไมจะไม่ได้ต่อกรกัน ต้องได้ต่อสู้ ต้องได้ฟาดฟันกันจนเห็นดำเห็นแดงกันเป็นขั้นเป็นตอนไป

จิตไม่เคยสงบเลยก็ เพราะกิเลสพาให้วุ่น อย่าเข้าใจว่าธรรมพาให้วุ่น กิเลสต่างหากพาให้วุ่น กิเลสต่างหากพาให้ทุกข์ ไม่มีอะไรพาให้ทุกข์ในโลกนี้ มีแต่กิเลสทั้งนั้นพาให้ทุกข์ แม้ร่างกายที่เจ็บไข้ได้ป่วยก็เพราะกิเลสเป็นสำคัญ ที่ผลิตร่างกายนี้ขึ้นมาเป็นรูปเป็นร่าง ไม่ได้เป็นรูปเป็นร่างมาจากไหน มาจากกิเลส เราจะไปตำหนิอะไร ไม่มีช่องที่จะไม่ตำหนิกิเลส ถ้าเป็นนักปฏิบัติแล้วต้องได้ตำหนิกิเลสทุกช่องทุกระยะที่ปัญญาเคลื่อนไหว ย่อมเห็นว่าทำให้เป็นทุกข์ทั้งนั้นเรื่องของกิเลส ธรรมแท้ไม่ได้พาให้เป็นทุกข์

ทำไมจิตไม่ลงจิต วุ่นวาย นั้นคือกิเลสออกทำงานเต็มที่เต็มฐาน เราต้องต่อสู้กิเลสด้วยการบังคับจิต เอ้า จะเป็นจะตายก็บังคับ กิเลสบังคับก็บังคับมาพอแล้ว สร้างแต่ความทุกข์ให้เรา ไม่อิดหนาระอาใจไม่เข็ดไม่หลาบบ้างหรือ เวลาจะประกอบความพากเพียรได้รับความทุกข์เพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ มีแต่ความเข็ดความหลาบ นั่นแลคือถูกกล่อมจากกิเลสแล้ว ทุกข์แค่ไหนก็ให้ทุกข์ การต่อสู้กับกิเลส เอาให้กิเลสมันหลุดลอยให้เห็นต่อหน้าต่อตาประจักษ์สติปัญญาของเรานี้แล จึงชื่อว่าผู้มีสติปัญญาแท้ เป็นผู้มีความเพียรแท้ เอาให้จริงให้จังกันตรงนี้

จิตสงบเพราะอะไร ก็เพราะกิเลสสงบตัวลงไปด้วยอำนาจของความเพียรที่บังคับความสงบนั้น ไม่ใช่กิเลสพาให้สงบ ธรรมพาให้สงบต่างหาก ให้จำไว้ตรงนี้ เมื่อสงบลงไป

แล้วเป็นสุขขึ้นมา สุขมากสุขน้อยเพราะความสงบมากน้อยเป็นเรื่องของธรรมทั้งนั้น ไม่ใช่เรื่องของกิเลสพาให้สงบ พาให้สุขมากน้อยเป็นเรื่องของธรรม ทุกข์เพราะความเพียรมากน้อยแค่ไหน ก็มาประมวลลงในความสุขที่เป็นผลนี้แล ไม่ได้เสียหายไปไหน

เวลาจะออกพิจารณาทาง ด้านปัญญาก็ให้พิจารณาจริง ๆ อย่าถือกาลถือเวลา อย่าเอาเป็นกฎเป็นเกณฑ์มากกว่าความเหมาะสมในเวลานั้น จะกลายเป็นเรียงลำดับและเป็นปริยัติไป จะเป็นเรื่องของโลกไป เช่นแบบแปลนแผนผังไปทำนองนั้นไม่ถูกสำหรับผู้ปฏิบัติ เมื่อโอกาสเมื่อจังหวะเหมาะเมื่อไรที่จะควรพิจารณา เอ้า พิจารณาลงไปเลย จิตสงบขนาดไหนก็เป็นพื้นเป็นฐานหรือเป็นบาทเป็นฐานของปัญญาขั้นนั้น ๆ ได้ จิตมีความสงบแค่นี้ก็เป็นบาทเป็นฐานแห่งการพิจารณาทางด้านปัญญาในขั้นนี้ ๆ ต่อไปโดยลำดับ

เวลาจะสงบก็เอาให้ สงบ จิตไม่นอกเหนือไปจากการบังคับบัญชาของสติปัญญาไปได้ กิเลสกลัวเรื่องสติปัญญา ไม่ได้กลัวเรื่องความเผอเรอ เพราะนั้นเป็นเรื่องของกิเลสโดยตรงอยู่แล้ว พยายามเอาให้ดี ผู้กำหนดอานาปานสติก็ให้รู้ ๆ แต่ลมเท่านั้น อย่าไปคาดไปหมายถึงผลว่าจะเกิดขึ้นอย่างนั้นอย่างนี้ หรือจะเกิดเป็นแสงสว่างมองเห็นนั้นมองเห็นนี้ มองเห็นเทวบุตรเทวดา สวรรค์ชั้นพรหม นรกอเวจี อย่าไปสำคัญมั่นหมายนอกไปจากตัวเหตุที่กำลังทำอยู่เวลานี้ คือการกำหนดลมหายใจด้วยความมีสติ นี่เป็นหลักฐานสำคัญที่จะสร้างผลขึ้นมาโดยไม่ต้องสงสัย

ความวาดภาพความคิด ด้นเดาไปอย่างนั้นไม่ใช่การสร้างผลอันพึงใจขึ้นมา แต่เป็นการสร้างความกังวลให้แก่ตนต่างหาก ให้พึงทราบไว้ผู้ภาวนา อย่าไปคาดไปหมาย ผลจะเกิดขึ้นจากวงปัจจุบันที่เรากำหนดพิจารณาด้วยความตั้งอกตั้งใจมีสติอยู่ นั่นแล

ผู้กำหนดอารมณ์ใดก็ ตาม ให้มีความจริงจังต่ออารมณ์นั้น มีสติติดต่อสืบเนื่องกันอยู่กับงานของตนที่ทำ เช่น กำหนดบริกรรมคำว่าพุทโธเป็นต้น ให้มีความรู้อยู่กับคำว่าพุทโธ ๆ ประหนึ่งว่าโลกอันนี้ไม่มีอะไรเหลืออยู่เลยพอที่จะเป็นสองกับสิ่งนั้นเป็น สามกับสิ่งนี้ มีอยู่อันเดียวเท่านั้นคือคำว่าพุทโธกับความรู้กลมกลืนกันอยู่โดยลำดับลำดาคำว่าพุทโธที่เรานำบริกรรมนั้น เมื่อจิตสงบเข้าไป ๆ ละเอียดเข้าไป ๆ คำว่าพุทโธกับความรู้นั้นจะกลมกลืนเป็นอันเดียวกัน ที่นี่คำว่าพุทโธ ๆ เลยหายเงียบไปกลายเป็นความรู้ที่เด่นชัดขึ้นมา นั่นถึงตัวจิตแล้ว ถ้าเป็นตามรอยโคก็ถึงตัวโคแล้ว ปล่อยรอยมันได้ นี่ก็ถึงตัวพุทธะซึ่งเปรียบเหมือนตัวโคแล้ว ปล่อยคำบริกรรมนั้นได้ในเวลานั้น

ผู้กำหนดอานาปานสติ ก็เช่นเดียวกัน ลมจะหยาบจะละเอียดก็ให้รู้อยู่ตามธรรมดา อย่าไปคาดไปหมาย อย่าไปบังคับบัญชาลมให้เป็นอย่างนั้นให้เป็นอย่างนี้ ให้มีความรู้อยู่กับลม เพราะการภาวนาโดยถือลมหายใจเป็นอารมณ์นั้นเราไม่ได้เอาลม แต่ลมนั้นเป็นเครื่องยึดของใจเพื่อให้ถึงตัวจริงเช่นเดียวกับตามรอยโค เราไม่ได้หมายจะเอารอยโค แต่จะให้ถึงตัวโคจึงตามรอยมันไป นี่เราตามลม กำหนดดูลมก็เพื่อจะถึงตัวจริงคือความรู้ หากว่าเราจะยึดเอาความรู้อย่างเดียวนั้นมันไม่ได้ผล เช่น คนไปตามหาโคไม่แน่ใจว่าจะพบโค แต่เมื่อได้ตามรอยมันไปแล้วก็แน่ใจว่าต้องถึงตัวโคแน่ คำบริกรรมจึงต้องได้ขยับเข้าไปที่เรียกว่าตามรอยโคไปโดยลำดับ จนถึงตัวโคคือผู้รู้ได้แก่จิต

การกำหนดลมหายใจก็ เหมือนกัน หยาบก็ให้รู้ว่าหยาบ อย่าไปแสดงความกังวลวุ่นวายและอย่าไปกลัวตายเพราะลมหยาบเพราะความอึดอัด ความอึดอัด เราทำการทำงานอย่างอื่น ๆ มันก็มีอึดอัด อย่าว่าแต่กำหนดภาวนานี้เท่านั้นเลย มันอึดอัดมากกว่านี้มีมากมาย แบกไม้หามเสายกของหนัก ๆ มันก็อึดอัดจะตายไปทั้งร่าง อย่าว่าแต่อึดอัดภายในหัวอกและลมหายใจเท่านั้น มันจะแตกไปทั้งร่างเพราะความหนักความทุกข์มากเรายังทนได้ ยังรู้เรื่องของมันว่านี่เพราะของหนักมันต้องเป็นอย่างนั้น

ขณะที่กำหนดอานาปาน สติคือลมหายใจ เวลาลมหยาบก็เหมือนกับของหนัก ย่อมมีความอึดอัดเป็นธรรมดา อย่าถือเป็นอารมณ์ อึดอัดก็ให้รู้อยู่กับลมหายใจเข้าออกนั้นเป็นสำคัญ ต่อไปลมหายใจนี้ก็จะค่อยละเอียดเข้าไป ๆ เพราะสติจดจ่ออยู่กับลมไม่ให้เคลื่อนย้ายไปไหน ลมเข้าก็รู้ลมออกก็รู้ แต่ไม่จำเป็นต้องตามลมเข้าไป จะเป็นการเพิ่มภาระให้ตนมากขึ้น ดีไม่ดีก็เผลอไปได้ จึงให้กำหนดอยู่เฉพาะปากประตูคือลมเข้าลมออก ส่วนมากที่ดั้งจมูกเป็นที่กำหนดลม ดูอยู่นั้น รู้อยู่นั้น ผลจะเกิดขึ้นอย่างไรอย่าไปคาดไปหมายให้เสียเวล่ำเวลา จิตจะหนีจากหลักของเหตุอันเป็นที่จะให้เกิดผลนั้นไปเสีย ให้พึงกำหนดเหตุคือการกระทำนั้นด้วยดี ลมหายใจจะละเอียดเข้าไป ๆ

เมื่อลมละเอียดเข้า ไปก็แสดงว่าจิตนั้นละเอียด ลมละเอียดเข้าไปจนลมหายใจหมดไปก็ตาม ทั้งที่รู้ว่าลมละเอียด ๆ ไปโดยลำดับ แล้วลมหายไปในขณะนั้นไม่ปรากฏลมเลยก็ไม่ต้องกลัว ลมหายไปความรู้ไม่ได้หาย เราภาวนานี้ไม่ได้ภาวนาเอาลม เราภาวนาเอาความรู้ต่างหาก ให้อยู่กับความรู้นั้น ไม่ต้องวิตกวิจารณ์กลัวจะล้มจะตาย เมื่อใจยังครองร่างอยู่แล้วลมจะหายไปก็หายไปเถอะจะไม่ตาย จิตจะอยู่ด้วยความอิสระ อยู่ด้วยความไม่หวั่นไหว อยู่ด้วยความไม่เป็นกังวลและกลัวอะไรทั้งนั้น นี่คือการกำหนดลมกำหนดอย่างนั้น

เมื่อถึงวาระที่จะ ควรพิจารณาแยกแยะตามหลักของวิปัสสนา เพื่อความรู้แจ้งในสิ่งแทรกซึมทั้งหลาย ได้แก่กิเลสตัวแทรกซึมอยู่ภายในร่างส่วนต่าง ๆ เอ้า แยกดูให้ดีแยกไปตั้งแต่ผม แต่ขน แต่เล็บ แต่ฟัน จะถนัดในอาการใดก็ตามใน ๓๒ อาการที่มีอยู่ในร่างกายนี้ได้ทั้งนั้น ไม่จำเป็นจะต้องไปเรียงลำดับลำดา พิจารณาผมแล้ว ขนแล้ว เล็บแล้ว ฟันแล้ว หนังเนื้อเอ็นกระดูกไม่ต้องอย่างนั้น อันนั้นท่านแสดงไว้เพื่อความเหมาะสมสำหรับจริตนิสัยต่างกันต่างหาก

เราเหมาะสมเราถูกกับ จริตของอาการใด เช่น หนังก็กำหนดดูหนังทั้งภายในภายนอก หรือมันไปสนใจกับผมก็ดูผม ทั้งที่เกิดที่อยู่ของผมเป็นยังไง มันสะอาดหรือสกปรกโสมมอย่างไรบ้าง เล็บ ฟัน ฟันก็คือกระดูกนั้นแหละให้ดู เราถนัดตรงไหนกับจริตของเราจับจุดนั้นไว้พิจารณา แล้วจะแผ่กระจายไปหมดในอาการต่าง ๆ นี้ปิดไม่อยู่ เช่นเดียวกับไฟได้เชื้อ พอจ่อลงจุดเดียวเท่านั้นมันจะลุกลามไปตามเชื้อที่มีอยู่นั้นจนหมด นี่ก็เหมือนกัน ถ้าจิตจับตรงไหนไม่ได้ จะพิจารณาทั่วสรรพางค์ร่างกายก็ได้ พิจารณาลงไป

ดูหนังทั้งข้างนอก ข้างใน ข้างบนข้างล่าง หุ้มห่ออวัยวะอันแสนสกปรกโสมมแสนปฏิกูลโสโครกนี้ เป็นเครื่องหลอกบุรุษตาฟางไว้ว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคล ว่าเป็นเขาเป็นเรา ว่าเป็นของสวยของงาม นี่คือกลมายาของกิเลสตัวจอมปลอม มันหลอกสิ่งสกปรกโสมมว่าเป็นของสวยของงาม มันหลอกธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคล ให้ยึดให้ถือให้หลงงมงาย แล้วเสียบลูกศรเข้าไปสู่จิตใจของเราให้ได้รับความทุกข์ เมื่ออาการเหล่านี้มีความเปลี่ยนแปลงไปบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือเจ็บไข้ได้ป่วยอะไร ผิดไปจากความประสงค์หรือความต้องการ มันจะสร้างทุกข์ขึ้นมาทันที นี่ก็เพราะกิเลสเป็นสำคัญเป็นผู้กล่อม

ให้พิจารณาดูให้เห็น ชัดเจนในสิ่งเหล่านี้ ดูแล้วดูเล่า อย่าดูสักแต่ว่าดู ดูสักแต่ว่าเป็นพิธี กิเลสไม่ใช่ตัวพิธีนะมันเป็นกิเลสจริง ๆ ทำความทุกข์ให้แก่สัตว์โลกได้จริงไม่สงสัย ไม่ใช่พิธี การพิจารณาจึงจะนำเรื่องพิธีรีตองเข้าไปใช้ สักแต่ว่าพิจารณา ๆ อย่างนั้นเข้ากันกับธรรมไม่ได้ แต่เข้ากับกิเลสได้สนิทเพราะนี้เป็นเรื่องของกิเลส ให้พิจารณาให้ดี ดูให้ชัดเจนซินักปฏิบัติ นี่ละ สวากขาตธรรม ท่านตรัสไว้อย่างนี้ ดูตามหลัก สวากขาตธรรม การดูตามเรื่องของกิเลส ติดพันไปตามเรื่องของกิเลส เพลินตามเรื่องของกิเลส หลงตามเรื่องของกิเลส ทุกข์เพราะเรื่องของกิเลส เราเคยเป็นมามากต่อมากแล้ว บัดนี้

จะหมุนจิตเข้ามาสู่ธรรมอันเป็นความจริง นั่นเป็นตัวจอมปลอมที่เคยหลอกหลอนมาแล้ว รู้แล้วเห็นแล้วโทษของมันเป็นยังไง ทีนี้จึงย้อนเข้ามาสู่หลักความจริง

เอ้า กิเลสมันว่าสวยว่างามตรงไหน หนัง ดูซิหนังสวยหนังงามไหม ดูข้างนอกมันก็มีแต่ขี้เหงื่อขี้ไคล เรียกว่าขี้ทั้งนั้น ต้องชะต้องล้างทุกวี่ทุกวันไม่ชะไม่ล้างไม่ได้ เวลานุ่งห่มใช้สอย อะไรเข้ามาคละเคล้ากับร่างกายนี้แล้วจะกลายเป็นของสกปรกไปหมด ไม่เห็นเป็นของสะอาดเพราะมาคละเคล้าร่างกายนี้เลย ก็เนื่องจากอันนี้เป็นตัวปฏิกูลโสโครก กองอสุภะอสุภังอยู่แล้วเต็มตัวจึงเป็นเช่นนั้น เมื่อพิจารณาเข้าไปตรงไหนก็เป็นแบบเดียวกันหมด นี่คือความจริง เอ้า ถลกหนังออกดูซิ เมื่อถลกหนังออกไปหมดแล้วร่างทั้งร่างของเรานี้ก็ดี ของเขาก็ดี ของใครก็ดี ดูได้ไหม ถ้าเป็นของสวยของงามจริง ๆ แล้วแกะออกจุดไหน ถลกออกตรงไหน จะต้องเป็นของสวยของงามและยิ่งเด่นขึ้นซิ ถ้าหากว่าเป็นตามความจริงของกิเลส แต่นี้มันไม่เป็นตามความเสกสรรของกิเลสเพราะมันปลอม

ความจริงของธรรมดูไป ตรงไหน เห็นแต่เต็มไปด้วยความสกปรกโสมมทั้งนั้น ถลกออกหมดแล้วดูกันได้ไหม แดงโร่ไปหมดทั้งตัวดูกันได้ไหม น่ารักที่ตรงไหน น่าชอบที่ตรงไหน น่ากำหนัดยินดีที่ตรงไหน ยิ่งพุพองหนองไหลออกมาด้วยแล้วดูได้เหรอ กำหนดให้มันแตกกระจัดกระจายออกจากกัน มันเปื่อยมันเน่า มันสลายตัวลงไปโดยลำดับทั้งร่างอันนี้ เหลือแต่โครงกระดูก สิ่งเหล่านั้นก็กระจายตัวลงไป ๆ จนกลายเป็นดินเป็นน้ำไป โครงกระดูกนี้เป็นธาตุดินก็ซึมซาบกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับดิน ดินนี้หรือเป็นเรา ดินนี้หรือเป็นเขา ดินนี้หรือเป็นสัตว์เป็นบุคคล น้ำนี้หรือเป็นสัตว์เป็นบุคคล เป็นเราเป็นเขา ลม ไฟ นี้หรือเป็นสัตว์เป็นบุคคล ดูแล้วดูเล่าย้ำลงไปให้เห็นเด่นชัด สักแต่ว่ามันเป็นอย่างนั้นจริง ๆ นี่คือปัญญา พิจารณาหลายตลบทบทวนจนกระทั่งมีความชำนิชำนาญและเข้าใจเต็มที่เต็มฐานของใจ แล้วปล่อยวางไว้ตามเป็นจริงของสภาพแต่ละอย่าง ๆ นั่น จิตผ่านเข้าไปสู่ความละเอียดซึ่งมียิ่งกว่านี้

ในขณะเดียวกัน เวทนาก็แยกกันไม่ออกในขั้นเริ่มแรก เพราะมันติดแนบอยู่กับร่างกาย การพิจารณาจะจับจุดไหนของเวทนาที่เห็นว่าเด่นกว่าที่อื่น ๆ ก็ได้ พิจารณาได้ด้วยกันเพราะเป็นสัจธรรมด้วยกัน จนเข้าใจได้ชัด เวทนาก็เป็นอาการอันหนึ่ง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วดับไป ๆ โดยอาศัยร่างกายนี้เป็นพื้นฐานแห่งการเกิดของเวทนา สุขทุกข์เฉย ๆ เป็นความจริงแต่ละอย่าง ๆ ของมัน กายก็เป็นจริงอันหนึ่งของกาย ไม่ใช่อันหนึ่งอันเดียวกัน แม้ทุกขเวทนาเกิดขึ้น ตัวทุกขเวทนาเองก็ไม่ทราบความหมายของตนว่าได้เป็นทุกข์และ

ได้ให้ทุกข์แก่ ร่างกายส่วนหนึ่งส่วนใด ร่างกายเองก็ไม่ทราบตัวเองว่าได้มีทุกข์เหยียบย่ำทำลายตน เป็นกายอยู่เช่นนั้น

ที่สำคัญก็คือตัว สัญญา ออกมาจากสมุทัย มันสำคัญมั่นหมายว่ากายเป็นเราเป็นของเรา ทุกขเวทนาที่ปรากฏขึ้นนั้นก็เหมาเอาว่า เป็นเราเป็นของเราเสียทั้งหมดจนยุ่งกันใหญ่ กลายเป็นทุกขเวทนาภายในจิตใจขึ้นมาเพราะสัญญาความสำคัญเป็นเหตุ ฉะนั้นจงพิจารณาให้เห็นตามความจริงของแต่ละอย่าง จะเพิกถอนไปได้โดยลำดับ เมื่อถึงกาลที่จะพิจารณาทางด้านปัญญาให้พิจารณาอย่างนี้ อย่างเอาจริงเอาจัง ให้ถึงเหตุถึงผล ถึงความจริงของกายของเวทนาและของจิต จนปรากฏเป็นความจริงแต่ละอย่างขึ้นมาไม่คละเคล้ากัน จิตจะทรงตัวอยู่ด้วยความสง่าผ่าเผยไม่อาภัพอับปัญญา

การบังคับจิตและการ พิจารณาด้วยสติเวลานั้น อย่าสำคัญอย่ามั่นหมายกับงานใดสิ่งใดในโลกนี้ ประหนึ่งว่าสิ่งใดไม่มี มีแต่เรากับงานที่กำลังทำกันอยู่นี้เท่านั้น อย่าเสียดายอารมณ์ที่จิตจะแฉลบออกไป เถลไถลออกไปคิดนั้นเถลไถลออกไปคิดนี้ เรื่องของกิเลสมันแหลมคมมากนะเคยพูดแล้วพูดเล่า ขณะที่พิจารณามันก็ลาก มันพยายามลากจิตออกนอกลู่นอกทางอยู่ตลอดเวลา พอได้โอกาสมันจะลากออกไปให้พรากจากงานไปเป็นงานของมันจนได้ นี่ในตอนที่เรากำลังข่มขู่ เรากำลังฝึก เรากำลังทรมาน มีการต่อสู้กับความเถลไถลของกิเลสอยู่เป็นอันมาก เพราะยังไม่ถึงขั้นสติปัญญาราบรื่น

ต่อเมื่อเป็นสติ ปัญญาอัตโนมัติแล้วนั้นเป็นอีกอย่างหนึ่ง เพราะกิเลสอ่อนกำลังลงไป สติปัญญามีความสามารถ มีความแก่กล้าเห็นความจริงไปโดยลำดับลำดาแล้ว กำลังของสติปัญญาจะหมุนตัวของตัวไปเอง กิเลสก็มีกำลังน้อย ไม่ค่อยมีอะไรมาต้านทานกีดขวาง สติปัญญาจะทำหน้าที่ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วยโดยอัตโนมัติ ไม่ต้องถูกบังคับบัญชาเหมือนอย่างแต่ก่อนที่กิเลสมีกำลังมาก นี่ท่านเรียกว่า สติปัญญาอัตโนมัติ ในครั้งพุทธกาลท่านว่า มหาสติมหาปัญญา คือหมุนตัวไปเอง อะไรสัมผัสสัมพันธ์หมุนไปตามเพื่อได้เหตุได้ผล เพื่อละเพื่อถอน แม้แต่ไม่มีอะไรมาสัมผัสยังต้องหมุนตัวอยู่ตลอดเวลา เพื่อคุ้ยเขี่ยค้นหาสิ่งที่เป็นเสี้ยนเป็นหนามคือกิเลสชนิดละเอียด เมื่อเจอเข้าก็เอาจนแหลกแตกกระจายไป ไม่มีคำว่าออมแรงหรือกำลังไม่พอ ใจเป็นตัววัฏฏะ จงพิจารณาเข้าไปจะรู้เองโดยไม่ต้องสงสัย ไม่ถามพระพุทธเจ้า แม้ประทับอยู่ข้างหน้านี้ก็ไม่ทูลถามเมื่อเข้าถึงความจริงแล้ว คือความจริงนั้นแลเป็นองค์ศาสดาแท้ เหมือนกับองค์ศาสดาประทับอยู่ที่นั่น

นี่พูดถึงเรื่องขั้น ปัญญาอัตโนมัติ สติอัตโนมัติ ไม่ต้องบังคับบัญชา นอกจากได้รั้งไว้เท่านั้น เพราะความเพลินกับความพากเพียร ความเพลินในการฆ่ากิเลส ความเพลินในธรรมทั้งหลายอันเป็นทางหลุดพ้นมีกำลังกล้า ความเห็นโทษของกิเลสก็เห็นอย่างถึงใจ ความเห็นคุณค่าของธรรมที่ปรากฏไปโดยลำดับก็เห็นอย่างถึงใจ ทั้งสองอย่างคือทั้งเห็นโทษของกิเลสอย่างถึงใจ ทั้งเห็นคุณของธรรมอย่างถึงใจ ย่อมเป็นกำลังของใจได้ทั้งสองภาค หนุนใจให้มีกำลังมากขึ้น ผู้ประกอบความเพียรจึงสามารถสละตายได้ เมื่อถึงขั้นสละแล้วเป็นไม่เสียดายชีวิต ขอแต่ความหลุดพ้นอย่างเดียวเท่านั้น จะถอยกลับออกมาให้เกิดแก่เจ็บตายเพราะกำลังของกิเลสอีกต่อไปไม่ได้

เนื่องจากกิเลสตัว ไหน ๆ ที่เกี่ยวโยงกันออกไปเป็นระโยงระยางถึงขอบเขตจักรวาล ได้ถูกตัดเข้ามา ๆ เห็นประจักษ์ใจแล้ว ทางรูป ทางเสียง ทางกลิ่น ทางรส อันเป็นส่วนหยาบของกิเลสก็ได้ตัดเข้ามาแล้ว ก็ยังเหลือแต่รูปกายของเราและเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เท่านี้ ตัดเข้ามา ๆ ด้วยความรู้แจ้งเห็นจริงตามหลักความจริง กิเลสที่เคยแผ่อำนาจกระจายไปทั่วไตรโลกธาตุหมดความสามารถ เพราะถูกสกัดลัดกั้นตีต้อนเข้ามาสู่จุดเดิมของตนคือจิตอวิชชา อยู่ที่ไหนก็อยู่ไม่ได้ ถูกปัญญาตีต้อนเข้าไปฟาดฟันหั่นแหลกเข้าไป จะมาหลบมาซ่อนมายึดมาถือในส่วนร่างกาย ปัญญาก็แยกส่วนร่างกายออกทุกสัดทุกส่วนให้เห็นชัดเจนว่าไม่มีอะไรที่จะยึดจะ ถือ มีแต่สิ่งนี้เป็นนี้ สิ่งนี้เป็นนั้นเท่านั้นซึ่งเป็นความจริงของมัน กิเลสตัวหลอกลวงมันจะอยู่ได้ยังไง

เวทนาก็เหมือนกัน มันเป็นความจริงของมันแต่ละอย่าง ๆ สังขารปรุงขึ้นแล้วก็ดับ ๆ ไม่ว่าจะเป็นส่วนหยาบ ส่วนกลาง ส่วนละเอียด ดีชั่วของสังขาร ดับทั้งนั้น วิญญาณพอรับทราบแล้วก็ดับไปพร้อมกับสิ่งที่สัมผัสผ่านไป จะเอาจริงเอาจังกับมันที่ไหน มีแต่อาการอันหนึ่ง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของสมมุติทั้งมวล มันจะมาเกาะอยู่ที่ไหนกิเลส เกาะที่ไหนก็ตีจนแหลก เข้าถึงขั้นความจริงกิเลสตัวปลอมอยู่ไม่ได้ เมื่อความจริงเข้าถึงไหนตัวจอมปลอมแตกกระจายไป วิ่งเข้าสู่จิต ตีเข้าสู่จิต ปัญญาฟาดเข้าไปตรงนั้น

เอ้า จิตจะแหลกแตกกระจายไปฉิบหายไปตามกิเลสทั้งมวลก็ให้รู้ สติปัญญาเป็นไม่ถอยพิจารณาไม่หยุดไม่ถอย เชื้อมันอยู่ที่ไหน สติปัญญาเป็นเหมือนกับไฟเผาเข้าไป ๆ ด้วยตปธรรม จนกระทั่งถึงจุดของมันอย่างแท้จริงแล้ว พิจารณาแตกกระจายออกไปจากจิตนั้น วัฏจักรอยู่ที่ไหนที่นี่ ทำไมจะไม่รู้ว่าเคยเกิดแก่เจ็บตายมากี่ภพกี่ชาติ เพราะอะไรเป็นต้นเหตุ อะไรเป็นตัวสำคัญ รู้มาโดยลำดับ ตามมาตั้งแต่โน้น เหมือนกับเถาวัลย์มันแผ่กระจายไปไหน ตามมันเข้ามา ๆ จนถึงรากเหง้าของมันแล้วถอนพรวด

ขึ้นมาเลย นี่ก็เหมือนกัน กิเลสมันแผ่กระจายออกไปตามรูป ตามเสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ทั่วขอบเขตจักรวาล ก็ตีต้อนเข้ามาๆ ด้วยปัญญา จนเข้าสู่ขันธ์ทั้งห้า ตีต้อนเข้าไปจนเข้าสู่จิตที่เรียกว่า จิตอวิชชา นี่แลที่เรียกว่า วัฏจิต ตรงนี้วัฏจิตวัฏจักรตัวนี้เป็นต้นเหตุ ฟันเข้าไปจนกระทั่งแตกกระจาย

เมื่อกิเลสตัวพาให้จิตเป็นวัฏจิตได้แตกกระจายไปแล้ว เป็นยังไงที่นี่ รู้ได้ชัดไม่ต้องไปถามใคร พระพุทธเจ้ามอบ **สนฺทิฏฺฐิโก** ไว้ให้ทุกรายที่เป็นผู้ปฏิบัติ **สนฺทิฏฺฐิโก** ต้องรู้เองเห็นเอง **ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ** รู้จำเพาะเจ้าของนี้แหละ เจ้าของผู้ปฏิบัติผู้พิจารณานี้แหละ ผู้ฟาดผู้ฟันกับกิเลส กิเลสแตกกระจายไปมากน้อยรู้ กิเลสแตกไปหมดไม่มีอะไรเหลือทำไมจะไม่รู้ จิตบริสุทธิ์ล้วนๆ แล้วจะไม่รู้ได้ยังไง ภพชาติที่เคยเกิดมากี่ภพกี่ชาติไม่ต้องนับ รู้ว่าตัวนี้เป็นต้นเหตุพาเป็นมาแล้วอย่างนั้นๆ หากว่าแก้กันไม่ได้ ถอนกันไม่ได้ ทำลายกันไม่ได้ในจุดวัฏจิตนี้ ก็ตัวนี้แลจะพาไปเกิดไปตายอีกต่อไป

เมื่อทำลายตัววัฏจิต นี้ออกหมดแล้ว อนาคตจะเอามาจากไหนถ้าไม่เอาไปจากปัจจุบัน ปัจจุบันก็ได้ถูกทำลายลงแล้วและรู้เท่าแล้วทุกสิ่ง นั่นแหละท่านว่า จิตเวิ้งว้าง จิตเป็นอิสระ จิตไม่มีอะไรปกคลุมหุ้มห่อ จิตไม่มีอะไรเป็นเจ้าอำนาจมาบังคับบัญชาเหมือนแต่ก่อน เป็นอย่างไรกับจิตที่เคยถูกจำจองเหมือนนักโทษนั้นต่างกันอย่างไรในผู้ ปฏิบัติคนเดียวนั้น ในจิตดวงเดียวนั้น ความรู้สึกตั้งแต่ดั้งเดิมมาโดยลำดับจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ต่างกันอย่างไร ก็รู้ นั่น

นี่แลธรรมประเสริฐ คือจิตประเสริฐนี่แล จิตกับธรรมได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว **เอโก ธมฺโม** ธรรมแท่งเดียว อยู่ในจิตที่บริสุทธิ์ดวงเดียวนี้เท่านั้น

คำว่าธรรมมีอยู่ตลอด เวลาอกาลิโกนั้นจะทราบได้ที่จิตเท่านั้น ไม่มีอะไรจะทราบได้นอกจากจิตดวงเดียว สัมผัสสัมพันธ์ธรรมมีจิตดวงเดียวนี้ เป็นภาชนะของธรรมก็คือจิตดวงเดียวนี้ ตาเป็นวิสัยของรูป หูเป็นวิสัยของเสียง สัมผัสสัมพันธ์กันไปเท่านั้นตามหน้าที่ของตนๆ จมูก ลิ้น กาย สัมผัสสัมพันธ์ไปกับสิ่งที่อยู่ในวิสัยของตน แต่จิตนี้สามารถสัมผัสสัมพันธ์ไปได้ทุกแง่ทุกมุม คำว่าธรรมทั้งหลายมีอยู่ก็สัมผัสที่จิตของผู้ปฏิบัติธรรม ตั้งแต่สมาธิธรรม สมถธรรม ปัญญาธรรมเป็นลำดับ ฆ่ากิเลสไปโดยลำดับรู้จิตเบาบางไปโดยลำดับ จนกระทั่งถึงวิมุตติธรรมปรากฏขึ้นที่ใจดวงเดียวนี้ ไม่มีที่อื่นที่ใดเป็นที่ปรากฏ

เพราะธรรมไม่ใช่ดิน ไม่ใช่น้ำ ไม่ใช่ลม ไม่ใช่ไฟ ไม่ใช่ดินฟ้าอากาศ ไม่ใช่สิ่งใดทั้งนั้น แต่ธรรมเป็นธรรมที่จะสัมผัสรับรู้ได้ด้วยจิตเท่านั้น และธรรมสถิตอยู่ที่จิต จิตเป็นภาชนะอันเหมาะสมกับธรรมอย่างยิ่ง เมื่อธรรมกับจิตได้เข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้วสงสัยอะไร หมดทางสงสัย สามแดนโลกธาตุก็เป็นสมมุติทั้งมวล อันนี้ไม่ใช่สามแดนโลกธาตุ เป็นธรรมชาติอันหนึ่งต่างหาก ถ้าว่าเอกก็เอกไม่มีอะไรมาเป็นคู่แข่ง

พระพุทธเจ้าท่าน บรรลุธรรม ตรัสรู้ธรรมอันเอก ท่านตรัสรู้อย่างนั้น แล้วก็สอนโลกสอนแบบเดียวกันนี่ เหมือนกับท่านได้ทรงบำเพ็ญมา จนกระทั่งผู้ปฏิบัติตามได้รู้แจ้งแทงทะลุในธรรมทั้งหลายตามเสด็จท่านทัน ดังสาวกทั้งหลายตามเสด็จพระพุทธเจ้าทันเป็นอรหัตอรหันต์ด้วยกันทั้งนั้น พ้นไปแล้วจากกรงขังจากที่ทรมาน คือวัฏจักรได้พ้นไปแล้ว

นั่นแลที่นี่พูดได้ เต็มปาก ถ้าจะว่าวิเศษก็พูดได้เต็มปาก อัศจรรย์ก็พูดได้เต็มปาก แต่ท่านไม่ตื่นท่านไม่หลง ไม่ยึดไม่ถือ เพราะธรรมไม่ได้เหมือนกิเลส ถ้ากิเลสอะไรยึดทั้งนั้น คำว่ายึดคำว่าถือ ไม่มีอะไรเกินกิเลส กิเลสเป็นตัวยึดตัวถือ ธรรมไม่ได้ยึดได้ถือไม่ได้หลง จึงไม่มีอะไรเป็นภาระ อยู่ตามความเป็นจริง

เมื่อธาตุขันธ์ยัง อยู่ก็รับผิดชอบกันไป หิวกระหายก็บำบัดรักษากันไป เจ็บไข้ได้ป่วยรักษากันไป แต่ไม่ยึดแต่ไม่ถือ แต่ไม่กังวลไม่วุ่นวาย ไม่มีอะไรสามารถทำจิตให้กระเพื่อมได้ ความกระเพื่อมทั้งมวลเป็นอาการของสมมุติ อย่างขันธ์ห้านี่เป็นวิมุตติได้ยังไง เป็นอาการของขันธ์ทั้งหมดที่แสดงอาการกระเพื่อม ๆ ธรรมชาติที่รู้แท้ ๆ ธรรมชาติที่เป็นธรรมทั้งแท่ง ดวงจิตที่บริสุทธิ์แท้ ๆ ไม่กระเพื่อม แม้จะอยู่ด้วยกันก็ไม่ใช่อันเดียวกัน ถ้าอยากจะทราบ เอ้า ปฏิบัติลงไปให้รู้ให้เห็น จะไม่มีข้อแย้งตัวเองเลย และไม่แย้งบรรดาพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายด้วย เพราะเป็นธรรมชาติอันเดียวกัน นี่แลที่พระพุทธเจ้าว่า ใครเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเราตถาคต คือเห็นธรรมชาติอันนี้และหายสงสัยทันที

เอาละการแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕
หลักแห่งการอยู่ร่วมกัน-ชัยชนะบนเวทีธรรม

ความรู้สึกของพระท่านเปรียบไว้เหมือนแม่เนื้อระวังนายพราน หรือสัตว์ร้ายมีเสือเป็นต้น จะหาอยู่หากินหลับนอน เที่ยวไปไหนมาไหน ไม่ว่ากลางวันกลางคืนในอิริยาบถต่างๆ ของแม่เนื้อ เต็มไปด้วยความระมัดระวังรักษาตัวอยู่เสมอ แม้เช่นนั้นยังโดนสัตว์ร้ายกัดหรือนายพรานยิงเอาได้ นักปฏิบัติเราเมื่อเทียบกับแม่เนื้อแล้วความรู้สึกของผู้ที่ว่าเห็นภัย จะมีส่วนคล้ายคลึงกับแม่เนื้อบ้างหรือเปล่าก็ไม่รู้ การปฏิบัติเพื่อจะถอดถอนตนหรือรื้อถอนตนออกจากมหาอำนาจคือกิเลสทั้งมวล ซึ่งครอบงำอยู่ในหัวใจหรือบังคับจิตใจอยู่ตลอดเวลา จำต้องใช้ความพยายาม ความระมัดระวังอยู่ตลอดเวลา จึงจัดว่าเป็นภาระอันหนัก หนักด้วยการระมัดระวัง หนักด้วยการพิจารณาหาช่องหาทางที่จะแก้ไขถอดถอนสิ่งที่ฝังจมอยู่ภายในใจ

ท่านผู้เห็นโทษท่านเห็นจริงๆ ดังพระพุทธเจ้าและสาวกท่าน และสอนให้เห็นโทษจริง ๆ ด้วย ให้เห็นคุณแห่งความพากเพียรและความหลุดพ้นจากกิเลสประเภทต่างๆ จนกระทั่งหลุดพ้นไปโดยสิ้นเชิงด้วย ด้วยเหตุนี้การปฏิบัติของพวกเรากับการดำเนินของท่าน และโอวาทคำสั่งสอนของท่านที่แสดงไว้แล้วทุกแง่ทุกมุม มีความกลมกลืนกันตรงไหน หรือหันหลังให้พระโอวาทของพระพุทธจ้า และหันหลังให้การดำเนินของท่านที่เป็นคติตัวอย่างอันดีเลิศ และให้ผลเป็นที่พอพระทัยและพอใจมาแล้ว เป็นสิ่งที่เราทั้งหลายจะคิดคำนึงเสมอ

ความระวังตัวคือความมีสติ คอยดูความเคลื่อนไหวของใจ ซึ่งปกติแล้วจะเคลื่อนไหวออกไปตามอำนาจของกิเลสอยู่เสมอ จะหาความเคลื่อนไหวออกสู่อรรถสู่ธรรม เพื่ออรรถเพื่อธรรมนั้นมีน้อยมาก เมื่อกำลังธรรมยังไม่พอหรือกำลังของสติปัญญายังไม่พอ จึงต้องได้ถูไถ จึงต้องได้บังคับบัญชากันอยู่ทุกความเคลื่อนไหวของจิตและอิริยาบถต่าง ๆ แม้ที่สุดไปบิณฑบาตก็จำต้องทำความระมัดระวังอยู่ทุกขณะที่เคลื่อนไหวไปมา ท่านกล่าวไว้ว่าบิณฑบาตเป็นวัตร หมายความว่าอย่างไร ก็คือมีข้อวัตรปฏิบัติ มีการระมัดระวังตัวอยู่เสมอ อยู่ปกติก็มีการระวัง มีสติประจำตัว ก้าวออกจากวัดไปไม่สนใจกับเรื่องอะไรนอกจากเรื่องของอรรถของธรรม เฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของใจที่แสดงออกอยู่เสมอ เดินบิณฑบาตก็เท่ากับเดินจงกรมไปมาโดยลำดับ เขาใส่บาตรรับบาตรก็มีสติอยู่กับความเพียรของตนตั้งแต่เริ่มแรกไปจนกระทั่งกลับมา ประคองความ

เพียรไปโดยสม่ำเสมอไม่ให้ขาดวรรคขาดตอน นี่คืองานของพระที่เรียกว่าบิณฑบาตเป็นวัตร หรือบิณฑบาตเป็นกิจวัตรเป็นอย่างนี้

การบิณฑบาต ก็เป็นอริยประเพณีของพระพุทธเจ้าและพระสาวกท่านดำเนินมา ใครจะออกมาจากสกุลใดก็ตาม **ปิณฺฑิยาโลปโภชนํ นิสฺสาย ปพฺพชฺชา. ตตฺถ เต ยาวชีวํ อุสฺสาโห กรณีโย.** ต้องเป็นกิจประจำองค์ประจำตัวของพระ คือบิณฑบาตมาครองชีวิตพอได้ประกอบความพากเพียร และให้ทำความพยายามอย่างนั้นตลอดชีวิตของพระ เวลาไปก็ไม่ได้สนใจกับอาหารการบริโภคจะได้ประณีตบรรจงหรือไม่อย่างไร ก็ไปตามกิจวัตร นี้เรียกว่าไปด้วยความเป็นธรรม ถ้าไปด้วยความคิดความรู้สึกโลเลในอาหารประเภทต่างๆ ชนิดต่างๆ นั้นเป็นเรื่องของโลกของกิเลสซึ่งมีความหิวโหยหาความอิ่มพอไม่ได้ ไปด้วยความกวัดแกว่งของจิต ไปด้วยความหิวโหยของจิต ไม่ใช่กิจวัตรของพระผู้จะฆ่ากิเลส มันเป็นเรื่องของกิเลสไปเสีย จึงไม่ควรให้เป็นเช่นนั้นตลอดไปในชีวิตของพระ จะกลายเป็นชีวิตสกปรกไม่สุจริตสะอาดตามจารีตประเพณีของการบิณฑบาตเป็นวัตร

การเดินไปบิณฑบาตจะมีกี่รูปกี่องค์ก็ตาม ต่างองค์ต่างรักษากิจวัตรของตนไปโดยลำดับ ไม่พูดไม่คุยเรื่องอะไรกับผู้ใดทั้งสิ้น ต่างรักษากิจจำเป็นของตัวโดยเฉพาะๆ ทั้งไปทั้งกลับ นี่คือหลักประเพณีของท่านบิณฑบาตท่านเป็นอย่างนั้น เรียกว่าบิณฑบาตเป็นวัตร

ในขณะที่ขบฉันหรือได้อาหารมาก็พึงพิจารณา ว่าอาหารสักแต่ว่าเครื่องเยียวยาธาตุขันธ์ให้เป็นไปเท่านั้น ไม่ได้คิดว่าประณีตเลวทรามประการใด เพราะนั้นเป็นเรื่องของกิเลสตำหนิธรรมและทำลายธรรมในใจ อาหารประเภทใดที่ไม่ขัดต่อหลักธรรมหลักวินัย และธาตุขันธ์โรคภัยไม่แสลงกันแล้วก็รับได้ทั้งนั้น พระเป็นผู้เลี้ยงง่าย **สุภโร ๆ** ผู้เลี้ยงง่ายๆ อยู่ง่าย กินง่ายไม่กังวล ลูกศิษย์ตถาคตเป็นเช่นนั้น

เวลาจะฉันก็พิจารณา อาหารที่อยู่คนละแห่งละหนอยู่ตามถ้วยตามชาม อยู่ตามถาดตามจานเป็นอีกอย่างหนึ่ง เวลาตักเข้ามารวมกันในบาตรแล้วเป็นอีกอย่างหนึ่ง ในความรู้สึกต้องเปลี่ยนแปลงไป เพื่อจะตัดความโลภโลเลในอาหารอันเป็นเรื่องของกิเลสตัณหา จึงต้องให้พิจารณาความปฏิกูล อยู่ข้างนอกสีเป็นอีกอย่างหนึ่ง กลิ่นเป็นอีกอย่างหนึ่ง รสเป็นอีกอย่างหนึ่ง ตกเข้าไปในบาตรเป็นอีกอย่างหนึ่ง พอเข้าไปคลุกเคล้ากันกับอวัยวะซึ่งเป็นรังแห่งความปฏิกูลทั้งหลาย เริ่มแรกตั้งแต่ไปคลุกเคล้ากับน้ำลายซึ่งอยู่ในปากของเรานี้แหละ เพียงเท่านั้นก็เริ่มเป็นของปฏิกูลไปแล้ว นี่เป็นอีกอย่างหนึ่ง แล้วกลืนลงไปสู่ภายในอันเป็นกองแห่งปฏิกูลเต็มไปหมดในภายในนั้นด้วยแล้ว ไม่ว่า

กลิ่นไม่ว่ารสชาติลักษณะอะไรต่าง ๆ กลายเป็นของปฏิกูลไปตามกันหมด นี่ก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง

ท่านให้พิจารณาโดยแยบคายก่อน ไม่บริโภคด้วยตัณหาความโลภในอาหาร เพื่อไม่ให้มีความโลภ ตัดความโลภความโลเลในอาหาร ขบฉันพอได้ยังชีวิตอัตภาพให้เป็นไปเท่านั้น เพราะอัตภาพนี้ไม่ต้องการของสดสวยงดงาม มันเป็นของปฏิกูลอยู่แล้ว เมื่อเข้าไปนั้นแล้วจึงต้องกลายเป็นของปฏิกูลไปตาม ๆ กัน จะเอาเพชรนิลจินดาให้ธาตุขันธ์นี้รับมันไม่ยอมรับ มันรับแต่ของปฏิกูลด้วยกัน อยู่ด้วยกันได้ ใจก็พิจารณาสิ่งเหล่านี้เพื่อถอนความยึดมั่นถือมั่นในอาหารและรสอาหารชนิดต่าง ๆ ตลอดอัตภาพร่างกาย ที่สำคัญว่าเป็นเราเป็นของเราออกได้ด้วยการพิจารณา เพราะความสำคัญเช่นนั้นเป็นการเห็นผิดไปตามกิเลสไม่ใช่ถูกต้องตามหลักธรรม

เมื่อพิจารณาแล้วก็ลงมือฉัน ฉันไปจะพิจารณาอาหารไปเรื่อย ๆ ก็ได้ หรือจะทำงานอันใดที่เป็นอรรถเป็นธรรมซึ่งเคยปฏิบัติมาอยู่แล้วก็ได้ เช่น ภาวนา มีความรู้สึกจดจ่ออยู่ในบาตร ตาสำรวมอยู่ในบาตร ไม่ให้เถ่อให้มองที่โน่นที่นี่ เวลาขบฉันก็ไม่ให้เถ่อมองในลักษณะสติลอย จิตใจเลื่อนลอย ไม่ได้ตั้งหน้าตั้งตาฉันด้วยความมีสติ ซึ่งเป็นเรื่องของธรรม ท่านจึงสอนให้ฉันด้วยความสำรวม **ปตฺตสญฺญี** ให้มีความสำรวมอยู่ในบาตร ในเสขิยวัตรท่านก็บอกแล้ว **ปตฺตสญฺญี ปิณฺฑปาตํ** แน่ะ ให้ทำความสำคัญอยู่ในบาตร อย่าไปสำคัญอย่างอื่น ฝึกหัดจนชำนิชำนาญ

นี่ก็รู้สึกว่าเป็นนิสัย ในขณะที่ฉันไม่ค่อยได้เถ่อมองโน้นมองนี้โดยความไม่มีสติตั้งแต่ได้เริ่มฝึกหัดปฏิบัติ ตาก็ดี จิตใจก็ดี ให้อยู่ในนั้น มันเลยกลายเป็นนิสัย ถ้าจะมองไปข้างนอกมองไม่ที่ไหนก็เป็นเรื่องความจงใจที่มองด้วยความมีเหตุมีผล ไม่ใช่มองด้วยความเผอเรอไปต่าง ๆ นานา หรือเหม่อลอยไปอย่างนั้น ไม่เป็น นี่เวลาฉันก็ให้มีสติ ไม่ว่าจะทำกิจใดงานใดนอกจากการขบฉันไปแล้ว ให้มีสติกับทุกสิ่งทุกอย่าง

งานของพระจึงเป็นงานที่ละเอียดมากผิดกับงานทางโลกอยู่ไม่น้อย ผู้ได้ก้าวเข้าสู่ธรรมะและได้บวชได้ปฏิบัติตามหลักศาสนธรรมของพระพุทธเจ้าแล้ว จะเห็นได้ว่างานที่เคยผ่านมาก็ดี ความคิดความอ่านทุกสิ่งทุกอย่างที่เคยผ่านมาแล้วก็ดี ผิดกันกับงานของพระ ซึ่งทำด้วยความมีสติความละเอียดลออออยู่มาก นอกจากจะปล่อยให้กิเลสเข้ามาเหยียบย่ำทำลายความเคลื่อนไหวไปมาการกระทำของเราเสีย มันก็ไม่ผิดอะไรกับงานของโลกเขา และเลวยิ่งกว่างานของโลกเขาอีก เพราะตัวประธานคือเรานี้เป็นพระไปทำแบบโลกเขามันก็เลยโลกเขาไป เลวยิ่งกว่าโลกเขา

การอยู่ด้วยกันมีจำนวนมาก อย่าสนใจกับผู้หนึ่งผู้ใดในแง่ความไม่เป็นธรรม ความรู้สึกนึกคิดของแต่ละคน จริตนิสัยของแต่ละรูปละนามนั้นไม่เหมือนกัน ต้อง

พร้อมอยู่เสมอภายในใจและทำให้เป็นพื้นฐานของใจว่าให้อภัยกัน นี่คือความเป็นธรรมระหว่างที่อยู่ด้วยกัน อย่าได้ไปยกโทษยกกรณ์ว่าองค์นั้นเป็นอย่างนั้นองค์นี้เป็นอย่างนี้ ความคิดเช่นนั้นมันกวนตัวเองด้วย นอกจากนั้นก็ระบายออกไปสู่เพื่อนฝูงหรือผู้ที่ตนเห็นว่าไม่ดี แล้วทางโน้นก็เป็นความรู้สึกประเภทเดียวกันขึ้นมา กิเลสต่อกิเลสมันเผากันได้ง่าย ๆ เมื่อมองกันด้วยแง่แห่งความเป็นธรรม คือมองในความให้อภัย มองด้วยความเมตตาสงสารหรือมองด้วยหลักความจริง ที่จะพิจารณาให้เป็นสติปัญญาของตนนั้นเป็นธรรม ถ้ามองไปในทางอื่นนอกจากนี้ไปแล้วก็เป็นการขาดทุน

แม้คนนั้นผิด องค์นั้นผิด เราผู้ที่คิดเพ่งเล็งไปว่าองค์นั้นผิด ด้วยความไม่สบายใจไม่สะดวกใจ ด้วยความรู้สึกไม่พอใจอย่างนี้ ก็กลายเป็นความผิดขึ้นมาในใจของเราเอง เพราะความไม่พอใจนั้นคือเรื่องของกิเลส สติปัญญาต้องตามต้อนทันที หากมีโอกาสเมื่อไรซึ่งจะแนะนำตักเตือนซึ่งกันและกันในสิ่งที่ตนเห็นว่าผิดนั้น เราก็ตักเตือนกันได้ด้วยความเมตตาสงสาร ด้วยความจงรักภักดีต่อกันจริง ๆ ผู้นั้นซึ่งมาปฏิบัติเพื่ออรรถเพื่อธรรมด้วยกัน ก็ยอมรับกันด้วยเหตุด้วยผลจริง ๆ ย่อมเป็นมงคลทั้งสองฝ่ายอยู่ด้วยกันเท่าไรก็อยู่ได้ เตือนกันมากน้อยหรือหนักเบาเพียงไรก็เตือนได้ เพราะต่างองค์ต่างพร้อมแล้วเพื่อธรรม ไม่ได้พร้อมเพื่อกิเลส

องค์นั้นก็มีหัวใจ องค์นี้ก็มีหัวใจ เราเป็นหัวหน้าก็เห็นใจทุกรูปทุกนามว่ามีคุณค่าด้วยกัน จึงต้องรับไว้ มากบ้างน้อยบ้างก็ทนเอา ทีนี้เมื่อเราอยู่ร่วมกันแล้วก็ต้องมาก เพราะนั้นองค์หนึ่ง นี้องค์หนึ่ง บวกกันเข้าก็เป็นสองแล้ว แล้วนั้นองค์หนึ่ง นี้องค์หนึ่งเข้าก็เป็นสี่เป็นหกเป็นสิบ เป็นจำนวนดังที่อยู่ด้วยกันนี้ ต่างองค์ก็ต่างมุ่งมา จึงให้เห็นคุณค่าแห่งการมุ่งมาของตนแต่ละราย ๆ แล้วปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความสนใจด้วยความอุตส่าห์พยายาม ใช้ความอดความทนนั่นแหละ

จอมศาสดาคือจอมอดทน เพียรก็จอมศาสดา ไม่ว่าในแง่ใดพระพุทธเจ้าเป็นพระองค์แรก ๆ เป็นผู้ออกหน้าออกตา โลกไม่มีใครเสมอ ธรรมประเภทนี้แลทำให้พระพุทธเจ้าได้เป็นศาสดาขึ้นมา ความอดทนก็ทนจริง ๆ ความเพียรก็เพียรจริง ๆ ความอุตส่าห์พยายามทุกแง่ทุกทางที่จะเป็นไปเพื่ออรรถเพื่อธรรม ที่จะยังพระองค์ให้มีความเจริญรุ่งเรืองจนถึงขั้นสำเร็จเต็มภูมิ พระองค์ทรงทุ่มเทลงทุกสิ่งทุกอย่าง อดก็อดทนก็ทนอย่างถึงใจ ๆ นี่แหละศาสดาของพวกเราเป็นมาอย่างนี้

พวกเราอยู่ด้วยกันนี้เพียงไม่กี่องค์ ครั้งพุทธกาลอยู่ด้วยกันเป็นจำนวนร้อย ๆ สี่ห้าร้อยท่านทำไมอยู่ด้วยกันได้ อยู่ด้วยกันด้วยความเป็นธรรม อยู่มากน้อยเพียงไรก็เป็นธรรมทั้งนั้น ดีทั้งนั้น เพราะนั้นก็ดีนี้ก็ดี ต่างอันต่างดี ต่างองค์ต่างดีบวกกันเข้าคละเคล้ากันเข้ามีแต่ของดี จะเสียไปที่ตรงไหน นอกจากมีสิ่งไม่ดีเข้าไปทำลายเสียเพียงราย

หนึ่งเท่านั้นก็กระเทือนกันทั้งวัด อย่าว่าถึงสี่ห้าร้อยองค์เลย เพียงสององค์เท่านั้นก็ทะเลาะกันได้ถ้าใจไม่เป็นธรรม นี่หลักแห่งการอยู่ร่วมกันก็เป็นความจำเป็นอันหนึ่ง เห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ให้อภัยซึ่งกันและกัน ไม่ถือสีถือสากัน เมตตาสงสารซึ่งกันและกัน มีปัจจัยไทยทานเกิดขึ้นก็เฉลี่ยเผื่อแผ่กันให้ทั่วถึง ตามหลักสาราณิยธรรมอันเป็นธรรมผูกรักและระลึกถึงกัน

ที่กล่าวทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า ท่านทั้งหลายเกิดการทะเลาะเบาะแว้งกันขึ้นในวัดนี้ แต่กล่าวเพื่อความตักเตือนในการอยู่ร่วมกันซึ่งเคยมีเสมอ ไม่ว่าครั้งพุทธกาลไม่ว่าสมัยปัจจุบันมีได้ด้วยกันทั้งนั้น การที่จะปฏิบัติเพื่อความราบรื่นต่อกันจึงต้องได้รับการแนะนำตักเตือนสั่งสอน เฉพาะอย่างยิ่งผู้เป็นหัวหน้าไม่คิดเรื่องเหล่านี้ไม่ได้ ต้องคิดมันอดคิดไม่ได้เพราะแบกเพราะหามอยู่ทั้งวัดทั้งวาทุกรูปทุกนาม ด้วยความจงใจด้วยเจตนา รับมาแต่ละองค์ๆ รับด้วยเจตนาที่จะแนะนำสั่งสอนให้เต็มสติกำลังความสามารถของตนที่จะรับและสั่งสอนได้

ด้วยเหตุนี้จึงอดคิดไม่ได้ ไม่ว่าครูบาอาจารย์องค์ใดจำต้องคิด เพื่อความอยู่ร่วมกันเป็นความสงบสุข และเป็นสังฆโสภณาในสังฆมณฑล พระสงฆ์งามตาเย็นใจแก่กันและกัน ย่อมทำความเย็นตาเป็นสุขใจแก่บริษัทผู้คอยสนับสนุน เพราะประชาชนกับพระนั้นแยกกันไม่ออกแต่ไหนแต่ไรมา เขาย่อมมีความภาคภูมิใจ หัวใจพองขึ้นเพราะความเป็นสุขใจกับพระของเขาที่อยู่ด้วยกันเป็นผาสุก

การประกอบความพากเพียร แม้จิตจะยังไม่เป็นไปเพียงไรก็ไม่เกิดความเดือดร้อนวุ่นวาย เพราะความไม่ลงรอยและความร้าวรานซึ่งกันและกัน การอยู่กันด้วยความสงบสุข การประกอบความพากเพียรก็ราบรื่นดีงามสงบเย็นใจ ไม่ต้องไปเป็นอารมณ์กับเรื่องใดกับผู้ใดบรรดาที่อยู่ด้วยกัน ท่านจึงเรียกว่า **ปุคฺคลสปฺปาย** เพื่อนฝูงและบุคคลเป็นที่สบาย บุคคลก็คือเพื่อนฝูงนั่นแหละ บุคคลอยู่ภายนอกเขาจะมาเกี่ยวข้องอะไรกับเรา ก็พวกที่อยู่ด้วยกันนี่แหละที่เรียก **ปุคฺคลสปฺปาย** เพื่อนฝูงที่อยู่ร่วมกันเป็นที่สบาย ต่างองค์ก็ต่างมีอรรถมีธรรม ธรรมต่อธรรมเข้ากันได้สนิท ถ้าธรรมกับโลกหมายถึงตัวกิเลสแล้วเป็นข้าศึกกันทันที อย่าได้นำมาใช้ เวลานี้เรามาแก้กิเลสอาสวะประเภทต่างๆ ซึ่งเป็นข้าศึกต่อเราและเป็นข้าศึกต่อผู้ใดไม่มีสิ้นสุด จึงต้องระงับดับมันด้วยความพากเพียรและระมัดระวังเสมอ

การทำความเพียรไม่ได้หมายแต่เพียงว่าการเดินจงกรม การนั่งสมาธิภาวนา หมายถึงสติอยู่กับตัว ทุกข์ก็ให้มีสติ สุขก็ให้มีสติ กายใจได้รับสัมผัสเย็นร้อนอ่อนแข็งประการใดก็ให้มีสติ ให้ถือเป็นพื้นของจิตอยู่เสมอ นี่ละงานของพระ จึงเป็นงานที่ละเอียดลออและเป็นงานที่หนักอยู่มาก ซึ่งต้องใช้ความพินิจพิจารณา ใช้ความ

ระมัดระวังบังคับบัญชาใจอยู่เสมอ งานของใจเป็นงานที่หนักอยู่ลึก ๆ ซึ่งโลกมองไม่เห็น งานภายนอก เช่น หามไม้หามเสา แบกนั้นหามนี้ก็มองเห็นกันว่า สิ่งที่แบกที่หามมานั้น คาดกันได้ประมาณกันถูก ว่าหนักอย่างนั้น ๆ ผู้แบกผู้หามมาและผู้อื่นก็ทราบได้ว่า หนักเพราะสิ่งนั้น ๆ แต่งานภายในใจนี้มองไม่เห็น มันแบกอยู่ลึก ๆ ภายในใจ โลกจึงมองไม่เห็นและรู้ได้ยากถ้าไม่เคยผ่านมาบ้าง งานความเพียรนี้เป็นเช่นนั้น จึงต้องได้ใช้ความพินิจพิจารณาความพยายามอยู่เสมอ ผู้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น เจตนาให้ฝังลึก อย่าเป็นโยก ๆ คลอน ๆ ใช้ไม่ได้ ให้มีความจริงใจมีความหนักแน่นมั่นคงเป็นหลักใจอยู่เสมอ

เวลาทำภาวนาก็ให้มีแต่งานของการภาวนาเท่านั้น อย่าเสียดายความคิดความปรุงกับเรื่องใดทั้งสิ้น ไม่ว่าเป็นเรื่องอดีตอนาคต เรื่องบุคคลหญิงชาย เรื่องหน้าที่การงาน เรื่องได้เรื่องเสีย เรื่องมีเรื่องจน อย่านำเข้ามาเกี่ยวข้อง จะมาทำลายงานของเราที่กำลังทำอยู่นั้นให้ล้มเหลวไป ไม่ปรากฏผลเท่าที่ควรและไม่ปรากฏผลเป็นที่พอใจ จงถืองานที่ทำนั้นเป็นงานสำคัญ และถือว่ามีงานอันเดียวนี้เท่านั้นในขณะนี้ที่เกี่ยวข้องกับจิต คือความรู้สึกสัมผัสสัมพันธ์กันกับงานที่ทำไม่ขาดวรรคขาดตอน อย่างอื่นไม่คิดไม่ปรุงออกไปสัมผัสสัมพันธ์

ที่ว่าสิ่งนั้นเข้ามายุ่ง สิ่งนี้เข้ามายุ่ง เรื่องนั้นเข้ามายุ่ง เรื่องนี้เข้ามากวนนั้น มันเป็นคำพูดที่หาความจริงและหลักเกณฑ์ไม่ได้ พูดตำหนิภายนอกไปเสียมากกว่า ที่จะมาตำหนิตัวเหตุอันสำคัญซึ่งคิดปรุงอยู่ภายในใจ ตัวนี้แลเป็นผู้แย็บออกไปเรื่องนั้น ปรุงออกไปเรื่องนี้ เรื่องอดีตอนาคต เรื่องหญิงเรื่องชาย เรื่องหน้าที่การงาน หรือเรื่องราวใด ๆ มีแต่ผู้นี้ปรุงออกไป ไม่ใช่สิ่งเหล่านั้นเข้ามาแทรกมาแซงเข้ามายุ่งกวนใจ ความจริงก็ใจนั่นแลเป็นตัวโจร ขโมยออกไปคิดออกไปปรุงออกไปเป็นเรื่องเป็นราวต่าง ๆ จิตที่กำลังทำงานอยู่นี้แลเล็ดลอดออกไปในขณะที่จิตเผลอไม่มีสติควบคุม แล้วปรุงภาพเรื่องนั้นเรื่องนี้ขึ้นมา จึงเป็นเหมือนกับเรื่องนั้นเข้ามายุ่งตัวเอง

ความจริงก็คือภาพของตัวเองที่ปรุงขึ้นจากใจนี้แลออกไปหลอกตัวเอง กวนตัวเอง ความปรุงนี้ไปเป็นภาพในสิ่งที่ตนเคยรู้เคยเห็นเคยได้ยินได้ฟังเคยสัมผัสสัมพันธ์มา แล้วก็ปรากฏเป็นภาพของเรื่องนั้นขึ้นมา จึงเป็นเหมือนว่าเรื่องนั้นเข้ามายุ่ง ความจริงเรื่องนั้นไม่ได้มากวน มันออกจากจิตที่ปรุงอยู่นี้แหละ จงเข้าใจกลของกิเลสจะไม่ถูกหลอกอยู่เรื่อยไปไม่มีวันรู้สึกตัว

เอาซิ ผู้ต้องการความหลุดพ้นจริง ๆ จะไม่นอกเหนือจากความเพียรนี้ไปได้เลย จะต้องปรากฏเห็นผล **อยัมภทันตา** เพราะศาสนธรรมของพระพุทธเจ้าคงเส้นคงวาอยู่ตลอดเวลาอกาลิโก พระองค์จะปรินิพพานนานเพียงไรก็ตาม ขอให้ถือหลักความจริง

เป็นที่ตั้งเป็นที่ยึดเป็นข้อปฏิบัติ เป็นที่ลงใจ ท่านสอนไว้ว่าอย่างไร ที่ว่า **สวากขาตธรรม** ก็คือองค์ศาสดาเป็นผู้ตรัสไว้ ตรัสไว้ชอบ นั่นฟังซิ มีที่ค้านตรงไหน ชอบต่อความจริง ชอบต่อความถูกต้อง ไม่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนไหวไปไหน พระองค์จะปรินิพพานนานเท่าไรไม่สำคัญ หลักที่ประทานไว้เป็นเครื่องยืนยันก็คือธรรมและวินัยนั้นแล จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลายแทนตถาคต เมื่อตถาคตผ่านไปแล้ว

คำว่าเป็นศาสดาแทนพระองค์ก็คือ ศาสนธรรมนี้แลเป็นผู้ชี้บอกแนวทางเหมือนกับเราตถาคตชี้บอกอยู่เวลานี้ ทรงชี้บอกเรื่องอะไร เรื่องนั้นก็มีอยู่กับตัวของเรา เช่น **ทุกฺขํ อริยสจฺจํ** ทุกข์มีอยู่ภายในกายในใจของเรานี้ นี่เป็นปัจจุบัน เป็นความจริงอยู่กับตัวของเราอยู่แล้วบกพร่องไปที่ตรงไหน **สมุทัย อริยสจฺจํ** สมุทัยก็หมายถึงตัวกิเลส ได้แก่ **กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา** เป็นต้น ก็อยู่ที่ใจของเรานี้ **นิโรธ อริยสจฺจํ มคฺค อริยสจฺจํ** ก็มีอยู่ที่กายที่ใจของเราทุกคนเวลานี้ ประหนึ่งทรงชี้พระหัตถ์บอกว่า นี่น่า ๆ อยู่ที่กายที่ใจของเธอทั้งหลายนี่น่า สัจธรรมคือความจริงเป็นพื้นฐานรับรองไว้ที่ตรงนี้ และศาสนธรรมก็แสดงลงที่จุดนี้ เท่ากับว่าพระพุทธเจ้าแสดงชี้แจงบอกเราอยู่ต่อหน้าต่อตาเวลานี้ เพราะสิ่งเหล่านี้มีอยู่กับเรา ปรากฏอยู่กับเราทุก ๆ รายไป

นิโรธ คือความดับทุกข์ดับที่ตรงไหน ทุกข์จะดับไปได้เพราะอะไร ทุกข์จะดับไปได้เพราะสมุทัยดับ สมุทัยคืออะไร คือกิเลสประเภทต่าง ๆ มี **กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา** เป็นต้น ดับสนิทลงไป นิโรธปรากฏขึ้นมาเต็มที่ ดับเพราะอะไรทำให้ดับ เพราะมรรคทำให้ดับ

มรรคคืออะไร ท่านกล่าวไว้พอประมาณก็คือ **สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป สัมมาสติ** และถ้าจะพูดไปให้สุดในองค์แปดก็ **สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ** นั่น มรรคก็อยู่ที่ใจ การกระทำก็อยู่ที่กายของเราจะเป็นผู้กระทำ **สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป** หมายถึงปัญญาคือความฉลาดแหลมคม ใครจะเป็นคนที่ขุดค้นปัญญาขึ้นมาใช้ ก็ต้องขุดค้นขึ้นมาที่ใจ **สัมมาวาจา** ใครจะเป็นผู้พูด ก็ปากของเราเองเป็นผู้พูด นี่อยู่กับเราทั้งนั้น **สัมมากัมมันโต** ทำการงานชอบทำอย่างไร เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา เป็นหลักสำคัญแห่งงานชอบทั้งหลาย เราก็เอากายของเรานี้เดิน นั่งสมาธิก็เอากายของเรานั่ง ทำความเพียรภายในใจก็เอาใจของเราทำ คิดค้น สติปัญญาก็เอาใจของเราเป็นผู้คิดผู้ค้น นี่อยู่กับตัวของเรา **สัมมาวายาโม สัมมาอาชีโว** ก็อยู่ในนี้ทั้งนั้นเป็นผู้จะทำ ไม่ใช่ผู้อื่นผู้ใดสิ่งใดจะมาทำ สมบูรณ์อยู่ที่กายที่ใจที่วาจาของเราเอง จึงเป็นปัจจุบัน สิ่งที่กล่าวมาเหล่านี้เป็นปัจจุบันคือตัวของเราเป็นที่ตั้ง ไม่ได้เป็นอดีตไม่ได้เป็นอนาคต เป็นตัวของเราโดยตรงที่จะนำมาใช้ให้เหมาะสมกับสัจธรรมทั้งสี่

ตู้แห่งสัจธรรมทั้งสี่มีอยู่ที่กายที่ใจของเราอยู่แล้ว พระพุทธเจ้าทรงแสดงลงที่นี่ ก็เหมือนกับพระพุทธเจ้าชี้บอกว่านี่น่าๆ อยู่อย่างนั้น ให้ใช้ความพิจารณาอย่างนี้ๆ ให้ใช้สติระมัดระวังตัวอย่างนี้ๆ ซึ่งมีอยู่กับเราทั้งนั้น ให้ใช้วาจาอย่างนี้ๆ จึงเรียกว่าเป็นวาจาที่ชอบ ให้เลี้ยงชีพอย่างนี้จึงเรียกว่าเลี้ยงชีพชอบ เช่น **ปิณฺฑิยาโลปโภชนํ** ให้บิณฑบาตมาฉันด้วยน้ำพักน้ำแรงด้วยกำลังปลีแข้งของตน อย่าขี้เกียจขี้คร้าน อย่าลืมตัวมั่วสุมเลี้ยงชีพชอบก็เอากายนี้แหละไป แต่จะไม่อธิบายถึงการเลี้ยงชีพชอบภายในจิต เพราะเป็นความเพียรที่จะให้โอชารสแก่จิตอยู่แล้วในมรรคแปดนี้

สัมมาวายาโม เพียรชอบ ก็เพียรอยู่ในที่สี่สถาน กาย เวทนา จิต ธรรม หรืออริยสัจสี่นี้ แน่ะ หรือเพียรอยู่ในสัมมัปปธานสี่ซึ่งเกี่ยวโยงกัน

สัมมาสติ ระลึกชอบ ระลึกอยู่ในกายในจิตนี้ ระลึกออกไปข้างนอกก็ไม่ให้หนีจากหลักสัจธรรม ระลึกเพื่อความเห็นโทษเห็นภัยเพื่อการถอดถอนกิเลส ไม่ว่าข้างนอกไม่ว่าข้างในเป็นธรรมทั้งนั้น ก็มีอยู่ที่นี่

สัมมาสมาธิ จิตมีความสงบโดยชอบธรรม ไม่เป็นสมาธิหัวตอ ซึ่งรวมลงแล้วเหมือนหัวตอ เหมือนคนนอนหลับ ไม่ปรากฏคุณค่าในขณะจิตรวมตัวสงบลง

นี่แหละท่านว่ามรรค อยู่ที่ไหนเวลานี้ หรือร่วงโรยไปตามพระสรีระของพระพุทธเจ้าแล้วเหรอ ก็พระพุทธเจ้ากับเรามันคนละคน ไม่ใช่คนเดียวกัน อริยสัจอันเดียวกัน จะร่วงโรยไปตามท่านอย่างไรกัน แยกให้ถูกซิ แยกอริยสัจ อริยสัจท่านอริยสัจเรา มันคนละอย่างคนละอริยสัจนี่ การปรินิพพานนั้นหมายถึงพระสรีระของพระพุทธเจ้าสลายจากส่วนผสมลงไปเท่านั้น หลักธรรมหลักวินัยที่เป็นทางเดินอันถูกต้องดีงามเพื่อถึงจุดมุ่งหมายปลายทางนั้น ประทานไว้แล้วที่กายที่จิตของเราทุกคนจะบกพร่องที่ตรงไหน พิจารณาให้ดี นี่เหมือนองค์ศาสดาประทานอยู่ตลอดเวลา เป็นคำพูดที่สดๆ ร้อนๆ เพราะเป็น **สวากขาตธรรม** ตรัสไว้ชอบ และตรัสลงที่กายที่ใจของเรานี้ แม้พระพุทธองค์จะมาประทานพระโอวาทเสียเอง ก็ไม่ประทานนอกเหนือไปจากหลักธรรมหลักวินัยที่ทรงประทานไว้แล้วนี้เลย จึงว่าเป็นศาสดาแทนองค์ตถาคต ท่านถึงได้รับสั่งอย่างนั้น

กาย ใจ ของเราเป็นปัจจุบัน อริยสัจคือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เป็นหลักแห่งสัจธรรมซึ่งมีกายมีใจเป็นที่อยู่เป็นที่ตั้งของสัจธรรม ประทานพระโอวาทก็ประทานลงที่นี่ ร่วงโรยไปไหน เวลานี้มีอยู่กับตัวของเราทุกคน นอกจากตายเสียเท่านั้นก็เรียกว่าสัจธรรมของเราร่วงโรยไปแล้ว ทำงานอะไรไม่ได้แล้ว นี่เราทำได้อยู่ พิจารณาลงไปที่ว่ามรรคมี **สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป** เป็นต้น **สัมมาสมาธิ** เป็นที่สุด รวมลงแล้วเรียกว่าเครื่องประหารปราบปรามกิเลสทุกประเภท ไม่นอกเหนือไปจากมรรคที่กล่าวนี้ไปได้

เลย สดๆ ร้อนๆ อยู่มิใช่เหรอ ที่ไม่สดไม่ร้อนก็คือคนตายแล้ว อริยสัจก็ร่วงโรยไปด้วย ผู้ยังอยู่อริยสัจก็ยังสดๆ ร้อนๆ อยู่นั่นเอง รีบขุดค้นขึ้นมาทำประโยชน์ซินอนเฝ้ากันอยู่ทำไม

ปัญญาพินิจพิจารณาไตร่ตรองดูตามหลักความจริง อย่าฝืนความจริง การฝืนความจริงนั้นเป็นเรื่องสัญญาอารมณ์ ซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสตัวหลอกลวงและลบล้างความจริงคือธรรมไม่ให้ปรากฏภายในตัว เอาแต่ความรุ่มร้อนขึ้นมาเผาใจเพราะความเสกสรรปั้นยอในสิ่งจอมปลอมทั้งหลาย และเอายาพิษเข้ามาเผาลนจิตใจอยู่ตลอดเวลา นั่นคือเรื่องของกิเลส เรื่องของธรรมต้องใช้ปัญญาพินิจพิจารณาให้เห็นตามหลักความจริง แม้สกลกายนี้ก็เปิดเผยอยู่ด้วยความจริงของมันทำไมจะไม่เห็น

ดูลงไปซิตั้งแต่ศีรษะจนถึงพื้นเท้า มีตรงไหนสะอาดสะอ้าน มีตรงไหนน่ารักใคร่ชอบใจ มีตรงไหนเป็นสิ่งประเสริฐอัศจรรย์ มันเต็มไปด้วยเนื้อด้วยหนัง ด้วยของปฏิกูลโสโครกทั้งภายนอกทั้งภายใน มันคือป่าช้าผีดิบอยู่ดีๆ นี้แล มันวิเศษที่ตรงไหน มันน่ารักใคร่ชอบใจน่ากำหนัดยินดีที่ตรงไหน ดูลงไปด้วยปัญญาให้เห็นตามความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ เรื่องที่น่ารักน่าชังเป็นของสดสวยงดงามซึ่งเป็นความจอมปลอมนั้น มันจะพังทลายลงไป เพราะอำนาจของปัญญาที่หยั่งทราบความจริงตลอดทั่วถึงแล้วโดยไม่ต้องสงสัย

นี่แลสถานที่พิจารณา พิจารณาที่ตรงนี้ ให้เห็นที่ตรงนี้ตามหลักธรรมที่สอนลงที่จุดนี้ พระพุทธเจ้าจึงเหมือนไม่ได้ปรินิพพาน เมื่อรู้ความจริงเต็มส่วนแล้ว องค์ศาสดาที่แท้จริงจะคืออะไร หรือองค์ผู้รู้ที่แท้จริง ธรรมชาติบริสุทธิ์อันแท้จริงจะคืออะไร ถ้าไม่ใช่คือจิตดวงที่กำลังเป็นนักโทษอยู่เวลานี้ เมื่อได้ถูกถอดถอนปราบปรามสิ่งที่ปกคลุมหุ้มห่อหรือสิ่งที่บังคับบัญชากดขี่อยู่ภายในใจนี้ออกหมดแล้ว เราจะถามหาพุทธะที่ไหนอีก พุทธะนั้นเป็นฉันใด พุทธะนี้จะแปลกปลอมไปไหน นี่ละที่ว่าตรงกันๆ เป็นปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา อยู่ภายในใจนี้ จึงให้พิจารณาที่ตรงนี้ อย่าหนีจากหลักความจริง คือจิตคือธรรมนี้

กิเลสเคยฉุดเคยลากมากี่ภพกี่ชาติแล้วยังไม่เข็ดไม่หลาบอยู่เหรอ ธรรมเป็นเครื่องฉุดเครื่องลากให้พ้นจากหล่มลึกทำไมจึงไม่สนใจ ยิ่งกว่าการสนใจกิเลสเครื่องหลอกลวงจอมปลอม และฉุดลากไปกี่ภพกี่ชาติกี่กัปกี่กัลป์ ซึ่งเต็มไปด้วยความหาบหามทุกข์ไปด้วยกันทั้งนั้น ทำไมจึงไม่เข็ดไม่หลาบ สติปัญญามีเท่าไรทุ่มลงไปซิ ไม่เชื่อพระพุทธเจ้าจะเชื่อใคร เชื่อกิเลสก็เชื่อมานานแล้วได้ผลได้ประโยชน์อะไรบ้าง ต้องเอามาเทียบเคียงชั่งความหนักเบาลึกตื้นหยาบละเอียด ความจริงความปลอมของกันและ

กัน คุณและโทษเป็นยังไง เอามาเทียบให้เห็นประจักษ์ใจ เพราะเป็นของมีอยู่ด้วยกันทั้งของจริงทั้งของปลอม จะมีทางออกได้ไม่จมปลักอยู่ร่ำไป

ปัญญามีพิจารณาลงไป สอดส่องลงไป ให้ท่องเที่ยวอยู่ทั้งข้างบนข้างล่าง ทั้งข้างในข้างนอกในสกลกาย ท่านเรียกว่ากรรมฐาน ฐานแปลว่าที่ตั้ง กรรมแปลว่าการกระทำ รวมกันเข้าเรียกว่าที่ตั้งแห่งงานซึ่งเป็นความชอบธรรม ที่ตั้งแห่งงานนี้เป็นงานที่จะถอดถอนกองทุกข์ทั้งมวลออกจากใจ และเป็นงานที่จะถอนใจออกจากหล่มลึกให้พ้นไปเสียได้เพราะงานนี้ ท่านจึงเรียกว่ากรรมฐานๆ ดังที่ท่านว่ากรรมฐาน ๕ คือ สอนย่อๆ ให้พอเหมาะสมกับกุลบุตรที่บวชในเวลาเช่นนั้นซึ่งไม่มีเวลามากมายนัก ท่านสอน **เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ** ไปถึงหนังแล้วก็หุ้มห่อไปหมด หนังเป็นประโยคใหญ่โตมาก โลกทั้งโลกหลงกันเพราะหนังเท่านั้นเป็นสำคัญ ถ้าถลกหนังออกหมดแล้วจะหลงกันที่ตรงไหน รักที่ตรงไหน สวยงามที่ตรงไหน หนังนั้นแหละเป็นเครื่องหลอกประดับหน้าร้าน ข้างในมีอะไร มูลสดมูลแห้งเต็มไปหมด ดูให้ชัดเจนดูให้ทั่วถึง ดูให้ลึกซึ้งจะเห็นความจริงเป็นลำดับลำดา

จิตนี้แม้จะถูกกิเลสตีตะปูไว้อย่างเหนียวแน่นก็ตามเถอะ เมื่อปัญญาได้สอดแทรกเข้าไปตรงไหนแล้วจะดีดผึงๆ ขึ้นมาโดยไม่ต้องสงสัย ดีดขึ้นมาจนหลุดลอยไปไม่มีเหลือ นี่ละงานของพระ งานนี้เป็นงานสำคัญมาก เพราะงานถอนตะปูที่ถูกกิเลสตีติดแน่นไว้ที่จิต ใส่ของจอมปลอมให้ติดแนบเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไว้ อะไรก็ว่าเป็นเรา อะไรก็ว่าเป็นของเรา มันจะพังทลายอยู่ก็ว่าเป็นเราเป็นของเรา เหม็นคลุ้งหมดทั้งตัวก็ว่าเป็นเราเป็นของเรา ยังจะจมอยู่กับป่าช้ากิเลสที่ขุดหลุมพรางไว้ฝังผู้ยึดมั่นสำคัญว่า นั่นเป็นเรานั่นเป็นของเราอยู่เหรอ ของจริงมีอยู่ทำไมไม่ยึด ของจริงมีอยู่ทำไมไม่ค้นหา ของปลอมไปเชื่อไปติดมันหาสาระอะไร เมื่อไรจะตื่นพวกเราน่ะ ลงธรรมปลุกยังไม่ยอมตื่นอยู่แล้วจะเอาอะไรมาปลุก กิเลสทั้งมวลล้วนแต่กล่อมให้หลับสนิทติดจมทั้งนั้นนะจะว่าไม่บอกว่าธรรมไม่ปลุก

พิจารณาคุ้ยเขี่ยขุดค้นหลายครั้งหลายหนหลายตลบทบทวน และบังคับบัญชาจิตพิจารณาลงที่นี่ สิ่งอื่นเรื่องอื่นเรื่องใดเคยคิดเคยอ่านเคยปรุงเคยแต่งมาเสียมากต่อมากแล้ว และก็หาบกองทุกข์เข้ามาเผาหัวใจให้ใจแบกหามทุกข์และมหันตทุกข์มามากต่อมากแล้วควรจะยุติ ควรจะบังคับจิตให้งดงานนั้นแล้วหันเข้าสู่งานนี้ พิจารณาหลายครั้งหลายหนจนงานนี้เด่นขึ้นมาตามหลักความจริง งานเหล่านั้นจะค่อยล้มเหลวไปค่อยจางไปๆ โดยลำดับ สุดท้ายจิตก็หมุนติ้วเข้าสู่ความจริง จะเรียกว่าได้การก็ได้ พอเห็นร่องรอยละที่นี่จิตใจเริ่มสว่างไสว สิ่งที่บีบบังคับอยู่ก็จะคลี่คลายตัวออกไปๆ เพราะอำนาจของสติปัญญาหยั่งทราบ ถอดถอนขึ้นมาๆ ที่สุดก็รู้เท่าทันอย่างละเอียดทั่วถึง

อุปาทานความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเป็นเหมือนตะปูตีจิตติดกับสิ่งจอมปลอมทั้งหลายไว้ก็ถอนผึงขึ้นมาไม่ต้องสงสัย แล้วทำไมจะไม่เบา เหมือนเราแบกทัพสัมภาระที่หนักอยู่บนบ่าแทบหลังจะหักบ่าจะฉีก พอทิ้งภาระตูมลงไปแล้วทำไมตัวจะไม่เบา จะไม่ดีดไม่ลอยขึ้นมา จะไม่สบายเล่า ต้องสบาย และแสนสบายตามลำดับที่ถอดถอนได้

การพิจารณาก็เพื่อถอดถอนสิ่งที่ฝังจมอยู่ภายในจิตออกนั้นเอง ไม่ใช่เพื่อความล่มจมฉิบหาย เพราะธรรมไม่เคยพาคนให้ล่มจมฉิบหาย กิเลสต่างหากพาสัตว์โลกให้ล่มจมฉิบหาย ทำไมจะไม่มีแก่ใจถอดถอนมันเล่า เอาให้จริงนักปฏิบัติ ถ้าอยากเห็นคุณค่าของธรรมกับโทษของกิเลสประจักษ์ใจ ลงได้พิจารณาอย่างที่ว่าจริง ๆ แล้ว การเห็นคุณค่าของธรรมมากเท่าไร ก็ยิ่งเห็นโทษแห่งความจอมปลอมของกิเลสมากเท่าเทียมกัน สุดท้ายความเห็นโทษก็ถึงใจ ความเห็นคุณแห่งธรรมก็ถึงใจ นั่นเป็นเครื่องเสริมกำลังใจ ซึ่งเนื่องมาจากความเห็นโทษและความเห็นคุณเป็นพลังอย่างยิ่ง และพุ่งเลยเทียว

ความพากเพียรจะไม่มีกลางวันกลางคืน เพราะความเห็นโทษอย่างถึงใจ ความเห็นคุณอย่างถึงใจเป็นพลังเครื่องเสริมจิต ความเพียรหมุนตัวไปเอง สติปัญญาที่เคยนอนจมอยู่เหมือนหมูแต่ก่อน ๆ ก็ดีดขึ้นมา ทุกสิ่งทุกอย่างคล่องตัวไปตามกัน ความพากเพียรหมุนไปตามสติปัญญา หมุนไปตามความมุ่งมั่น หมุนไปตามความเห็นโทษเห็นคุณอย่างถึงใจและก้าวไปไม่หยุดยั้ง ใจนับวันเพลิดเพลินในความเพียร

เพลินทางธรรมผิดกับเพลินทางโลก เพลินทางธรรมเพลินไปด้วยความเบาบาง ความสว่างไสว ความสุขความสบาย เพลินเรื่องของกิเลสเพลินเท่าไรยิ่งทำให้จมลงไป ๆ ผิดกันมาก คำว่าจมลงไปเป็นยังไง ก็ทุกข์บีบบังคับน่ะซิ เราเคยเป็นมาแล้ว สิ่งเหล่านี้เราเคยสัมผัสสัมพันธ์ เราเคยรู้เคยเห็นเคยเป็นมาแล้ว แต่เรื่องของธรรมเรายังไม่เคยรู้เคยเห็นยังไม่เคยเป็น ดังนั้นจงยึดศาสดาองค์เอกที่ทรงรู้ทรงเห็นทรงเป็นมาแล้ว ทรงปล่อยวางมาหมดแล้ว เป็นเกาะยึดของใจอย่าลดละปล่อยวาง

ถ้าพูดถึงรสท่านก็กล่าวไว้แล้วในธรรม รสแห่งธรรมชนะซึ่งรสทั้งปวง นั่นฟังซิ พระพุทธเจ้าทำไมจะไม่เคยสัมผัสสัมพันธ์รสของโลก เกิดมากี่กัปกี่กัลป์เช่นเดียวกับเรานี้ทำไมจะไม่เคย เหตุใดจึงสลัดปัดทิ้งรสเหล่านั้นไปเสียโดยสิ้นเชิง ถ้าไม่เหนือกว่าจะปล่อยกันได้ยังไง รสแห่งธรรมไม่เหนือกว่ารสกิเลสจะปล่อยกิเลสได้อย่างไร รสแห่งธรรมต้องเหนือรสของกิเลสจึงปล่อยรสของกิเลสได้ นอกจากการปล่อยแล้ว ยังปล่อยด้วยความเห็นโทษในรสของโลกามิสอีกด้วย นี่แลศาสดาองค์เอก ได้รู้ได้เห็นทั้งโทษทั้งคุณทุกสิ่งทุกอย่างอย่างถึงใจแล้ว จึงนำธรรมมาสั่งสอนโลก

เราเป็นลูกศิษย์มีครู สิ่งเหล่านั้นเราก็ผ่านมาแล้ว ส่วนธรรมยังไม่เคยสัมผัส การถือ **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** นั้นจงยึดเป็นหลักพึ่งเป็นพึ่งตาย **ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ** ล้วนแต่เป็นธรรมชาติที่ประเสริฐเลิศโลก จงยึดเป็นหลักใจและเป็นเครื่องดำเนิน เป็นเครื่องฝากเป็นฝากตายในทางความเพียรอย่าลดละปล่อยวาง ให้ได้เห็นธรรมของจริงดังที่ศาสดาสอนไว้ประจักษ์ใจ ธรรมนี้เป็นธรรมที่ท้าทายทั้งเหตุทั้งผล ไม่มีอะไรบกพร่อง **สนฺทิฏฺฐิโก** เป็นเครื่องตัดสิน จะรู้เองเห็นเองเมื่อปฏิบัติตามหลักธรรมโดยถูกต้องไม่เป็นอื่น เพราะธรรมไม่เคยเป็นอื่นมาแต่กาลไหน ๆ อยู่แล้ว

อย่าทำใจให้จืด ๆ จาง ๆ ว่าง ๆ เปล่า ๆ จากคุณค่าสารธรรมทั้งหลาย แต่ให้ใจมีรสมีชาติกับคุณค่าแห่งธรรมประจำใจอยู่เสมอ อย่ามัวแต่คอยฟังกิเลสมันกระซิบกระซาบอยู่นั่นไม่ตื่นตัว เดินจงกรมนั่งสมาธิภาวนาในอิริยาบถใดท่าใด ก็ไม่พ้นถูกกล่อมถูกกระซิบกระซาบจากกิเลสจนได้ ปกติกิเลสจะแทรกอยู่ตลอดเวลาแต่เราไม่ทราบ เพราะสติปัญญายังไม่ทันมัน ต่อเมื่อสติปัญญาทันแล้วถึงจะทราบได้ชัดโดยลำดับ ในการแทรกการแซงของกิเลส จนกระทั่งกิเลสพังทลายไปหมดเพราะอำนาจของสติปัญญาแล้ว นั้นแลเราจะรู้ได้ชัดที่ว่าจิตเป็นจิตนิรโทษแล้ว มี **สนฺทิฏฺฐิโก** เต็มภูมิ หรือ **ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ** เต็มภูมิ ไม่มีอะไรมาเกาะมาเกี่ยวมายุ่งมากวนภายในใจ

แต่ก่อนอยู่ใต้กฎใต้ข้อบังคับอำนาจของกิเลสถ่ายเดียว หาเวลาจะดีดตัวโผล่หน้าขึ้นมาสักนิดหนึ่งก็ไม่ได้ ถูกมันตีจมลงไป ๆ อย่างนี้กี่กัปกี่กัลป์มานับไม่ได้ ทีนี้ได้พ้นจากกิเลสโดยสิ้นเชิงแล้วเป็นยังไง อะไรจะมากวนใจอีกมีไหม ไม่มี อิริยาบถทั้งสี่ก็อยู่ด้วยธาตุด้วยขันธ์ ด้วยความรับผิดชอบตามสัญชาตญาณเท่านั้น ไม่มีอะไรจะมายุ่งมากวนจิตใจให้ได้รับความเดือดร้อนขุ่นมัวเหมือนแต่ก่อนอีกเลย เพราะกิเลสจอมยุ่งสิ้นซากไปแล้ว เป็น **อกุปปธรรม** ล้วน ๆ คือไม่กำเริบแล้ว ไม่มีอะไรที่จะมาทำให้กำเริบ เพราะกิเลสตายสนิทแล้ว จิตก็ทรงธรรมชาติวิมุตติธรรมเต็มภูมิหาอะไรเทียบไม่ได้ นอกจาก **ปรมํ สุขํ** เท่านั้นเข้ากับธรรมนี้ได้อย่างสนิท

การครองธาตุขันธ์ก็ครองไป มีอะไรก็อยู่ไป กินไป หลับไป นอนไป เปลี่ยนไปตามสภาพรับผิดชอบกันไปอย่างนั้น ขันธ์นี้ก็เป็นเพียง **ภารา หเว ปญฺจกฺขนธา** ส่วนย่อยเท่านั้น ด้วยความรับผิดชอบ เพราะไม่ใช่ **ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา** ด้วยการยึดมั่นถือมั่นในขันธ์ดังเมื่ออุปาทานขันธ์ยังอยู่ เป็นเพียงความรับผิดชอบต่อกันไปพอถึงกาลของขันธ์เท่านั้น เมื่อถึงกาลที่ควรปล่อยแล้ว ขันธ์ทนไม่ไหวก็เช่นเดียวกับรถ ซ่อมนั้นซ่อมนี้ ซ่อมตรงนั้นซ่อมตรงนี้ ซ่อมจนหาที่ซ่อมไม่ได้ มีแต่จะพัง ๆ ก็ปล่อยเสีย หรือ

โยนลงคลองไปเสีย การปล่อยวางความรับผิดชอบในขันธ์ก็ทำนองเดียวกันเมื่อถึงวาระแล้ว

การซ่อมขันธ์ ซ่อมตรงนั้นซ่อมตรงนี้ เยียวยาด้วยการอยู่การกินการหลับการนอนการเปลี่ยนอิริยาบถ สุดท้ายไปไม่รอดก็ปล่อยเสีย ทีนี้ **อนาลโย** ถอนความรับผิดชอบ ไม่ต้องมีอะไรมาเกี่ยวข้องมารับผิดชอบกันอีกแล้ว นั่นท่านว่า **อนุปาทิเสสนิพพาน** หมดสมมุติโดยประการทั้งปวง ในขณะที่บรรลุธรรมหรือตรัสรู้ธรรมซึ่งยังมีขันธ์อยู่ ขันธสมมุติยังมีการเกี่ยวข้อง ยังมีความรับผิดชอบซึ่งกันและกันอยู่ เรียกว่า **สอุปาทิเสสนิพพาน** จิตถึงนิพพานแล้วแต่ยังมีสมมุติเจือปนอยู่คือขันธ์ **อนุปาทิเสสนิพพาน** ปล่อยวางโดยประการทั้งปวงแล้ว หมดความรับผิดชอบ ขันธ์สลายลงไปตามสภาพของมัน ธรรมชาติที่บริสุทธิ์ก็เป็น **อนาลโย** หมดความรับผิดชอบ ถ้าจะว่าเป็นห่วงก็ไม่ถูก ท่านห่วงอะไร หมดความรับผิดชอบนั้นสนิทดี

นี่แลผลของการปฏิบัติด้วยความยุ่งยากวุ่นวาย ด้วยความหนักหน่วงถ่วงใจ ด้วยความพากเพียรทั้งหลาย ด้วยการต่อสู้กับกิเลสซึ่งเป็นตัวเหนียวแน่นแก่นฉลาดแหลมคมมาก ย่อมได้รับผลเป็นที่พึงใจไม่มีอะไรเสมอเหมือน ดังนั้นจงใช้ความพินิจพิจารณาความพยายามให้มาก วันหนึ่ง ๆ อย่าให้เวล่ำเวลาเสียไปเพราะกิจการงานใด ๆ นอกจากเสียเวล่ำเวลาไปกับการประกอบความเพียรเพื่อถอดถอนกิเลสเท่านั้น เหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับผู้จะสลัดปัดทิ้งทุกข์ทั้งหลายออกจากใจโดยสิ้นเชิงทั้ง ๆ ที่มีชีวิตอยู่นี้

พระพุทธเจ้าเป็นศาสดาปลอมเมื่อไร องค์เอก จริงเต็มที่ เลิศเต็มภูมิก็คือศาสดา ธรรมะที่ตรัสไว้ชอบก็ชอบยิ่งจนกระทั่งถึงวิมุตติหลุดพ้น ทรงชี้บอกโดยตลอดทั่วถึงไม่มีอะไรสงสัย ไม่มีบกพร่องตรงไหน สัจธรรมทั้งสี่ก็มีในกายในใจของเรานอกจากบกพร่องทางมรรคสัจ คือ สติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียรของเรายังอ่อน จงผลิตขึ้นให้มีกำลังเต็มที่เพราะเป็นสิ่งที่จะเต็มได้ เมื่อสติปัญญามีกำลัง นิโรธคือความดับกิเลสกับกองทุกข์ซึ่งเกี่ยวโยงกัน ก็จะดับไปโดยลำดับของมรรคสัจที่มีกำลัง จนถึงวาระสุดท้ายถอดพรวดขึ้นหมด **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** ไม่มีอะไรเหลือภายในใจเลย นั่นแหละ **นิโรธะ** หรือว่า **นิโรธ** ความดับสนิทแห่งทุกข์ ดับเต็มที่ตอนนั้น มรรคที่ทำหน้าที่ถอดถอนกิเลส ซึ่งหมุนตัวเป็นธรรมจักรก็หมดปัญหาภาระไปเอง

คำว่า มหาสติมหาปัญญานี้ จะพูดได้เต็มปากก็เฉพาะเวลาประกอบความเพียรต่อสู้กับกิเลสประเภทละเอียดสุด จนถึงขั้นกิเลสบรรลัยไปโดยสิ้นเชิงแล้วเท่านั้น พอผ่านจากนั้นไปแล้ว มหาสติมหาปัญญาก็ผ่านไปโดยหลักธรรมชาติ เพราะเป็นสมมุติด้วยกัน เป็นความจริงในวงสมมุติด้วยกัน สติปัญญาก็เป็นสมมุติ แต่เป็นสมมุติฝ่ายแก้ฝ่ายถอดถอน เวลาจะใช้ก็นำมาใช้ตามกิจตามกาลที่ควร ก็นำมาใช้ตามหน้าที่การงาน

แต่ไม่ได้ใช้เพื่อแก้กิเลสตัณหาอาสวะแต่ประการใด เพราะฉะนั้นคำว่า มหาสติ มหาปัญญา จึงหมดหน้าที่ไปในเวลาที่กิเลสสิ้นสุดลง ทีนี้จะว่ามีสติหรือไม่มีสติท่านไม่สำคัญ ท่านไม่นิยมในใจ ขาดสติก็คือสมมุติ มีสติก็คือสมมุติ ท่านไม่ได้อยู่ในความมีสติ ในความขาดสติ ถ้าว่าอยู่ท่านก็อยู่กับความบริสุทธิ์ล้วน ๆ ซึ่งไม่ใช่สมมุติเท่านั้น

ธรรมที่กล่าวมานี้ เราทำไม่ได้ใครจะทำได้ พระเรานี่เต็มภูมิแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างพร้อมมูลแล้ว ถ้าไม่งอมืองอเท้าอยู่เฉย ๆ ผู้ทรงมรรคทรงผลจะเป็นใครถ้าไม่ใช่นักบวชและนักปฏิบัตินี้ ใครจะออกหน้าออกตาในการปฏิบัติธรรมและการทรงมรรคทรงผล พระเราเท่านั้นเป็นแนวหน้าอย่างเปิดเผย นอกนั้นส่วนมากก็เดินตามหลัง แต่วาสนาเรายอมรับ ไม่ว่าจะเป็นฆราวาส ไม่ว่าจะเป็นพระ เป็นผู้จะทรงมรรคทรงผลได้ด้วยกัน แต่เพศนี้เป็นเพศที่ออกหน้าออกตา เป็นเพศที่เด่นชัดในการเข้าสู่สงคราม เพื่อปราบกิเลสให้แหลกแตกกระจายไปจากจิตใจได้ยิ่งกว่าเพศใด ๆ จึงขอให้ทุก ๆ ท่านตั้งอกตั้งใจปฏิบัติ พินิจพิจารณาธรรมทั้งหลายเต็มสติกำลังความสามารถของตน

อย่าได้เสียดายอะไร มันมีแต่เรื่องเกิดเรื่องตาย เรื่องสมมุตินิยมครอบอยู่บนหัวใจ เพราะกิเลสไปกว้านเอามา ไม่มีอะไรจะวิเศษยิ่งกว่าที่รู้ ๆ เห็น ๆ ที่สัมผัสสัมพันธ์กันอยู่ทุกเวลานี่เลย ทุกสิ่งทุกอย่าง ดิน น้ำ ลม ไฟ ฟ้าอากาศ สิ่งนั้นเป็นนั้น สิ่งนี้เป็นนี้ มันเป็นเรื่องของกิเลสทั้งนั้นไปเที่ยวเสกสรรปั้นยอขึ้นมา แล้วหลอกเราให้ยึดมั่นถือมั่นสำคัญผิดไปตามเท่านั้น ความโลภก็มากขึ้นมา ๆ จนทับหัวใจกระดิกไม่ได้ ความโกรธก็มาด้วยกัน ความหลงเป็นพื้นเพาะหรือผลิตกิเลสทั้งหลายอยู่ภายในเราเสียดายอะไร ดินก็เหยียบอยู่แล้ว ตัวของเรานี้ก็คือธาตุดิน เสียดายอะไร น้ำ ลม ไฟ เสียดายอะไร มันมีเต็มไปด้วยธาตุต่าง ๆ ทั้งนั้น เหล่านี้วิเศษอะไร ถ้าวิเศษโลกนี้เกิดมากับสิ่งเหล่านี้ อยู่กับสิ่งเหล่านี้ มันวิเศษไปด้วยกันหมดแล้ว แม้แต่สัตว์เดรัจฉานไม่ว่าในน้ำบนบก ต้องวิเศษไปด้วยกันทั้งนั้น เพราะมีธาตุเหล่านี้ประจำตัวของเขาอยู่แล้ว และเขาก็อยู่กับสิ่งเหล่านี้ ก็วิเศษด้วยกันหมดนั่นแล

อะไรที่วิเศษที่เหนือจากนี้ คือ **ธมฺโม ปทีโป** ความสว่างแห่งธรรม ธรรมดวงสว่างไสวก็คือจิตดวงนี้แหละ กลั่นกรองให้บริสุทธิ์หมดจดแล้ว ธรรมชาตินี้แล ท่านว่า **โลกุตระ** ๆ หมายถึงอะไรถ้าไม่หมายถึงจิตที่เหนือสมมุติทั้งปวงแล้ว อันนี้ละวิเศษ อันนี้เลิศ ไม่ใช่กิเลสราคะตัณหาทั้งปวงเลิศ จงฟังให้ถึงใจ

เอ๊า. เอาให้ได้สมบัติอันมหาศาล กินไม่มีวันหมดวันสิ้นเป็น **อกาลิโก อกาลิกจิต อกาลิกธรรม** มาครองใจ ขอให้ทุกท่านตั้งอกตั้งใจปฏิบัติและใช้ความพินิจพิจารณางานของพระทุกกรณีในความรับผิดชอบถอดถอน อย่าอืดอาดเนือยนายให้เห็นนะ เมื่อมีสิ่งเกี่ยวข้องอะไรกับศาลา มีธุระหน้าที่อะไรให้ทำกัน แล้วให้รีบไปประกอบ

ความพากเพียร แม้มาประกอบการงานอันเป็นกิจวัตรอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ก็อย่าให้เผลอสติ ให้มีท่าแห่งนักรบอยู่เสมอ อย่าเป็นท่านอนแผ่สองสลึงให้กิเลสเหยียบเอา ๆ ดูไม่ได้เลยนักปฏิบัติเรา

เอาละขอยุติเพียงเท่านี้

พูดท้ายเทศน์

ท่านอาจารย์.....ด้านอบรมประชาชนพระเณร ท่านปล่อยวางหมดทุกอย่างแล้ว เวลานี้ ผู้ที่จะเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรก็ร่อยหรอไปค่อยหมดไป ๆ จะทำยังไง ต้นโพธิ์ที่ปลูกใหม่ก็ไม่ขึ้น ถูกตัวแมลงเอาไปกินหมด กัดหู กัดตา กัดจมูก กัดลิ้น กัดกาย กัดใจเข้าไปทุกวัน ๆ มันเจริญได้ยังไง นอกจากกุดด้วนลงโดยลำดับ นับวันจะจมไปเรื่อย ๆ จนไม่มีอะไรให้จม ดูการปฏิบัติ ความสนใจ ตลอดสติปัญญาก็พอทราบได้ถึงผลได้เสีย ความเจริญ ความเสื่อม

พวกเรามาอยู่กันมาก ๆ เข้าจะอืดอาดนะ ดูมันขวางตาอยู่นะ ผมทนเอาเฉย ๆ นะนี่ ไม่อยากรับพระมากก็เพราะเหตุนี้เอง มันจะไม่ผิดกับที่คิดไว้นะ ดูอืดอาดเวลามากันมากต่อมากยั้วเยี้ย ๆ ไม่ได้เรื่อง งานนอกอย่าเอามายุ่งและถือเป็นสำคัญยิ่งกว่างานภายในคืองานภาวนาฆ่ากิเลสนะ เราไม่เห็นงานใดเป็นสำคัญยิ่งกว่างานภาวนาฆ่ากิเลสสำหรับวัดนี้ แม้ทำงานภายนอกที่เห็นว่าจำเป็นก็ทำชั่วระยะกาลแล้วให้หยุด เพื่อประกอบงานภาวนา เราเห็นคุณค่าของงานนี้มากกว่างานใด ๆ สำหรับพระกรรมฐานเราเป็นงานไม่กระทบกระเทือนใคร นอกจากกระเทือนหัวกิเลสตัวเป็นภัยต่อเราอย่างเดียว งานนี้เป็นงานเลิศ ผลก็เลิศ งานนี้ไม่มีใครมาแย่งชิงแซงหน้าแซงหลัง สนุกทำถ้าไม่ขี้เกียจ

นี่เราเคยทำมาแล้ว เวลาออกปฏิบัติเพื่อเอาจริงเอาจังหลังจากหยุดเรียนแล้วไม่ยุ่งกับงานอะไรเลย มีแต่การภาวนาอย่างเดียว เดชะนะผมไม่มีงานอะไรภายนอกมายุ่ง ยุ่งผมก็ไม่ยุ่งด้วยนี่ เพราะงานนี้มันหนักมันหนา ต้องฟัดกันทั้งวันทั้งคืน ยิ่งเวลาจิตเดินทางปัญญาด้วยแล้ว โอ้โฮ ใครจะมายุ่งกับผมได้เหรอ แม้แต่เรานั่งอยู่บนกุฏิ เช่นเวลาอยู่วัดหนองผือ พอได้ยินเสียงบันไดก๊อกแก๊ก ใครมานั่น ว่างั้นเลย พอว่าองค์นั้นองค์นี้มาเท่านั้น ไม่ต้อง ไม่จำเป็น ไม่ให้ใครมาเกี่ยวข้องให้เสียเวลาเลย โน่นน่ะฟังซินั่นหมายถึงเวลาปัญญาออกก้าวเดิน มันไม่มีวันมีคืนนี่ คิดดูซิเรื่องของกิเลสเป็นยังไงเหนียวแน่นไหม ต้องต่อสู้กันขนาดนั้นน่ะ กิเลสเหนียวไหม แก้ง่ายหรือแก้ยาก ฆ่าง่ายหรือฆ่ายาก ฟังดู คิดดูก็แล้วกัน

เดินจงกรมจนออกร้อนฝ่าเท้าไม่รู้ว่ากี่ชั่วโมง เพราะจิตเพลินอยู่ภายใน ฟัดกันอยู่นั้นน่ะ จิตไม่ออกไปไหน เดินไป ๆ ร่างกายมันโซซัดโซเซ ตามันไม่เห็นเพราะ

สติปัญญาทำงานอยู่ข้างในไม่ได้ส่งออกข้างนอก เดินไปๆ โน่นเข้าป่าโน่น โครมคราม เข้าป่า ออกมาอยู่อย่างนั้น เพราะฉะนั้นผมถึงไปหาอยู่ป่าลึกๆ เวลาคนไปเจอเข้าเวลานั้นเขาจะหาว่าผมเป็นบ้าเป็นไรไป เพราะเขาไม่เข้าใจเรื่องของเรา เนื่องจากเขาไม่เคยทำไม่เคยเป็นดังที่เราเป็นอยู่ขณะเดินจงกรมนั้น

นั่นละเวลามันขุดกันมันขุดขนาดนั้นนะ ตามันไม่เห็นอะไร ถ้าลงจิตเข้าภายในแล้วมันจะเห็นอะไร ก็ตามันเป็นเครื่องมือ เหมือนประตูเปิดไว้ก็เปิดซิ คนไม่ออกไม่เข้าก็เปิดอ้าอยู่นั้นแหละ นี้ตามันก็ใสของมันอยู่อย่างนั้น แต่มันไม่เห็นนี่ เพราะสติปัญญาทำงานชุลมุนวุ่นวายกับกิเลสอยู่ข้างใน มันเป็นในตัวเราเองอย่างเห็นประจักษ์ พูดได้อย่างอาจหาญว่ามันเป็นอย่างนั้นจริงๆ ถึงเวลามันเข้าข้างในมันไม่ออกข้างนอก มันหมุนกันอยู่ภายในนั้นน่ะ ระหว่างกับกิเลสสติปัญญาสู้กันอยู่ภายใน ไม่สนใจกับอะไรภายนอก ราวกับตาหูไม่มีเพราะไม่ได้ใช้ ไม่สนใจกับร้อนและหนาว นอกจากจะเกินประมาณไปเท่านั้น

ปัญญาประเภทเกี่ยวกับเรื่องร่างกายนี้มันผาดโผนมากนะ เหมือนว่ากายจะไหวไปตาม มันรุนแรงมาก พอปัญญาเข้าส่วนนามธรรมล้วนๆ แล้วก็เป็นเหมือนน้ำซับน้ำซึม หมุนของมันอยู่อย่างนั้นไม่หยุดไม่ถอยทั้งวันทั้งคืน นอนไม่หลับคิดดูซิ ตลอดรุ่งเอาเฉยๆ บางคืนนั่งภาวนาเหนื่อยละ พอแล้วละ นอนให้หลับเสียหน่อย แต่ใจมันไม่หลับ หมุนติ้วๆ อยู่กับงานจนเหนื่อย นอนก็เหนื่อยเลยลุกขึ้นมาอีก เอ๊า ลงทางจงกรมโน่นต่อไม่ต่อเลยสว่าง กลางวันมันยังจะไม่นอนอีก คนจะตายมันยังไม่ถอย

นี่แหละกำลังของจิตเวลาสู้มันสู้จริงๆ เวลาหมอบมันก็หมอบจริงๆ อำนาจของกิเลสเหยียบให้มันหมอบ มันเคยรู้เคยเห็นมาแล้ว ตอนกิเลสเหยียบหมอบก็เห็นแล้วราวกับจะไม่มีวันโงหัวได้เลย เอ๊า เวลาสติปัญญาเหยียบกิเลสจนหมอบก็เห็นแล้วที่นี่ พอกิเลสชนิดนี้ขาดไปปั๊บก็ขุดค้นหาอีก คุ้ยเขี่ยหาอยู่นั่นน่ะ การคุ้ยเขี่ยหากิเลสก็เป็นงานอันหนึ่ง พอเจอแล้วก็เอาละที่นี่ นั่นได้งานแล้ว ฟัดกันอีกแหละ บางอย่างพอเข้าใจแล้วหลุดลอยไปเร็วก็มี ช้าก็มี ที่มันช้านั่นซิเราจะตาย เพราะเราไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ครูบาอาจารย์ตลอดไปนี่ เราอยู่โดยลำพังก็มี เวลาออกเที่ยวภาวนาเวลาปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นก็เป็น **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** น่ะซิ ถ้าปัญหาหนักมันทุกข์เหลือกำลังจะตายจริงๆ ยังแก้ไม่หลุดก็วิ่งมาหาท่านเสียทีหนึ่ง ถ้าไม่จำเป็นจริงๆ ก็ไม่มาเพราะมันไกลลำบากการไปการมา ต้องสละเวลาเป็นวันๆ ถ้าอยู่ไกลก็หลายวัน มาแล้วก็ต้องศึกษาจนเป็นที่เข้าใจแล้วค่อยไป ถ้าอยู่ไกลก็จำต้องค้างคืนกลางทาง ทั้งเวลาพักอยู่ศึกษากับท่าน

เดินตั้งแต่ออกจากที่พักมาหาท่านจิตไม่ไปไหน อยู่กับตัว เดินจงกรมมาเลย พอออกจากท่านไปก็เดินจงกรมไปเลย ไม่ได้สนใจกับความกล้าความกลัว ว่ามืดว่าสว่าง ค่ำ ๆ จนเริ่มมืดแล้วค่อยออกจากวัดท่านไปก็มี ทางตั้ง ๑๓-๑๔ ก.ม. ไกลกว่านั้นก็มี ต้องมาค้างคืนก็มี แน่ะ มันไปของมันได้สบาย เฉย ไม่สนใจกับอะไร ดูเผิน ๆ ก็เหมือนบ้านั่นแหละเวลาเดินมาเดินกลับไปนั้น แต่มันไม่ได้บ้า สติปัญญาทำงานอยู่ข้างในนี่ ใครไม่เห็นไม่รู้เรื่องก็ช่างเขาซิ เรารู้อยู่เห็นอยู่ พอไปถึงที่พักก็เป็นความเพียรอยู่แล้ว ไม่ทราบว่าอะไรเป็นความเพียรอะไรไม่เป็นความเพียร เพราะมันเป็นความเพียรตลอดอยู่แล้ว ถึงระยะมันเป็นของมัน เวลาหมอบมันก็หมอบจริง ๆ อำนาจของกิเลส แหม ๆ เลยนะพูดไม่ถูก พอเวลามันได้ที่ถึงได้ฟัดกันเสียอย่างไม่มีปรานีปราสัย

วัดบ้านนามนจึงเป็นวัดที่ระลึกในชีวิตและความเพียรสำหรับผม เพราะตั้งแต่เราบวชมา การหักโหมทั้งร่างกายและจิตใจไปพร้อม ๆ กัน ก็มีพรรษานั้นในชีวิตของเราคือ พรรษาที่ ๑๐ ความเพียรและความหักโหมมันเริ่มมาตั้งแต่ยังไม่เข้าพรรษา เดือนเมษายนและพฤษภาคมน่ะ มาจากพระธาตุพนมกับพ่อแม่ครูอาจารย์ ท่านไปเผาศพพ่อแม่ครูอาจารย์เสาร์กลับมา ก็ไปรับท่านมาด้วยกัน ก็เข้ามาอยู่บ้านนามน จำพรรษาที่นั่น มันหมุนติ้ว ๆ เริ่มแต่โน่นแล้ว สมาธิเริ่มแน่นไม่เสื่อมอีกมาตั้งแต่เดือนเมษายน แต่นี้ไม่เกี่ยวกับสมาธิ แต่เป็นปัญญาในเวลาจนตรอก มันเป็นปัญญาสายฟ้าแลบ สติปัญญากับกิเลสราวกับมัดคอติดกัน ไม่ใช้ปัญญาได้ยังไงเวลามันจะตาย มันจนตรอกจนมุมก็ต้องใช้ปัญญาซิ เวลารู้ขึ้นมามันก็รู้ด้วยปัญญา

ที่ว่าเกิดความอาจหาญในเรื่องความเป็นความตาย อะไรมันตายพิจารณาจนกระทั่งหาสิ่งที่ตายไม่ได้เลย นี้มันกลัวอะไร มันกลัวตาย หือ โกหกกัน นั่น เวลาพิจารณาลงไป ดินก็เป็นดิน น้ำเป็นน้ำ ลมเป็นลม ไฟเป็นไฟ ใจที่กลัวตายมันก็ไม่ตาย มันยิ่งเด่น ยิ่งเห็นชัดมันตายได้ยังไง มันสง่าผ่าเผย รู้เด่น นี่มันตายได้ยังไงโกหกกัน นี่ละพรรษานี้เอากันอย่างเต็มเหนี่ยวเลย หักโหมร่างกายหักโหมมากจริง ๆ กลางวันไม่นอนเลย เว้นแต่วันไหนเรานั่งสมาธิตลอดรุ่ง วันนั้นจะยอมพักกลางวันให้ ถ้าวันไหนทำความเพียรธรรมดา กลางวันไม่พักให้เลย ไม่นอนกลางวันในพรรษานั้น ถึงว่ามันหักโหมมาก

เวลาที่เราไม่คิดจะต่อสู้มัน นั่งฉันจังหันต้องได้พลิก นั่งขัดสมาธิฉันไม่ได้เพราะเจ็บมาก นี่มันไม่ลืม คือเรานั่งขัดสมาธิกลางคืนเหมือนกับมันพองหมดก้นเรา กระดูกเหมือนจะแตกทุกข้อทุกท่อน กระดูกมันต่อกันตรงไหน แม้แต่ข้อมือก็เหมือนมันจะขาดจากกัน ทุกขเวทนาเวลาขึ้นมันขึ้นหมดทุกสิ่งทุกอย่างทุกแง่ทุกมุมในร่างกาย ปัญญาฟัดกันลงแหลกไปได้นี่นะมันอัศจรรย์ มันล้างกันได้ เวทนาเงียบเลย หาย

จนกระทั่งร่างกายไม่มีเหลือเลยในความรู้สึก เหลือแต่ความอัศจรรย์ของจิตดวงนั้นที่สักแต่ว่าปรากฏ แม้จิตนั้นจะมีอวิชชา มันหากเป็นของอัศจรรย์ของมัน เพราะมันพรากอะไรออกหมดเหลือแต่ความรู้

ความรู้นั้นก็เป็นความรู้อวิชชานั่นแหละ แต่ตอนนั้นมันไม่รู้อวิชชาหรือไม่อวิชชาแหละ หากแต่เห็นความอัศจรรย์ อ๋อ ธรรมชาตินี้เมื่ออะไรก็สิ้นไปหมดๆ ในความรู้สึกแล้ว เหลือแต่สักแต่ว่ารู้อันเดียวเท่านั้น ธรรมที่สักแต่ว่ารู้นี้ทำไมจึงอัศจรรย์นักหนานะ

จิตเมื่อเข้าถึงขั้นนี้แล้วมันแยกได้สองอย่าง อย่างหนึ่งเวลาจิตรอบแล้ว เวทนาก็เป็นเวทนา ต่างอันต่างจริง กายก็สักแต่ว่ากาย เวทนาสักแต่ว่าเวทนา จิตก็เป็นความจริงของจิต ต่างอันต่างจริงไม่กระทบกัน นี่อันหนึ่ง อันหนึ่งพอจิตรอบของมันแล้วเวทนาก็ดับวูบลงไม่มีเหลือเลย กายก็หายพร้อมกันเลยในความรู้สึก มันเห็นเป็นสองอย่างสำหรับเรา แต่จะเป็นอย่างไหนก็ตามเราไม่ได้ปรุงได้แต่ง มันเป็นผลอย่างนั้นของมันเอง เป็นความรู้สึกอัศจรรย์บอกไม่ถูกและเป็นสักขีพยานซิ เพราะมันเป็นความจริงด้วยกันนี่ มันดับหมดก็เป็นความจริงอันหนึ่ง มันยังคงอยู่แต่ต่างอันต่างจริงก็เป็นความจริงอันหนึ่ง

พรรษาที่หนักมากในชีวิตของนักบวช ผมหนักมากพรรษานั้น แต่ไม่ได้สนใจว่าเป็นภาระหนักมากนะ เพราะความมุ่งมั่นมาก มันจำไม่ลืม กลางวันไม่นอน เดินจงกรม หมากพลูไม่แตะเลยในสามเดือน ทิ้งเลย พอหลังออกพรรษาแล้วไปที่ไหน แต่ก่อนมันมีหมากพลูเต็มไปหมดนี่ เขาเอามาถวายก็ฉันไปอย่างนั้นเอง เลยฉันมาเรื่อยๆ ปีนั้นมันหักโหมเต็มที่ ทิ้งหมดเรื่องหมากเรื่องอะไรไม่เอา มันเป็นกังวล ไม่เอาทิ้งหมดเลย จิตเป็นเหมือนหิน สมาธิแน่นปึ๋งเหมือนหิน แต่มันไม่ใช้ปัญญาน่ะซิ ถ้าใช้ปัญญามันก็จะไปรวดเร็วกว่านั้น มันเพลินกินเพลินนอนอยู่กับสมาธินั้นเสีย มันขี้เกียจมันสบายไม่ยุ่งกับอะไร จิตมันอิ่มตัวของมัน อิ่มตัวในขั้นสมาธินะไม่ใช่อิ่มตัวด้วยการหลุดพ้นโดยประการทั้งปวงแล้ว มันอิ่มตัวในสมาธิไม่ยุ่งกับอารมณ์อะไร รูปเสียงอะไรๆ ไม่ยุ่งสบายอยู่นั้นแบบหมูได้เขียง ไม่ได้คิดว่าเขียงคือที่รองสับยำหมูเลย

พอมาค้นทางปัญญาถึงได้มีงานมาก โอ้โฮ งานทางปัญญานี่ งานมากงานหนักงานหยุดไม่ได้รั้งไม่อยู่ ตอนพิจารณาร่างกายเป็น **อสุภะอสุภัง** มันผาดโผนมาก กว่าจะปล่อยกันได้มันผาดโผนมากและคล่องตัวมาก มองเห็นอะไรในร่างกายใครก็ตามเป็น **อสุภะ** ไปหมด ในความรู้สึกเหมือนกับว่ามันเป็นพื้น **อสุภะ** อยู่เลยเทียว ขนาดนั้นมันถึงปล่อยของมันได้ พอรู้เต็มสัดเต็มส่วนหาที่สงสัยไม่ได้แล้วมันก็ถอนของมันเองไม่ต้องบังคับ นี่ก็รู้ จากนั้นมาการพิจารณาร่างกายนี่ไม่เอาเลยนะ มันรู้ชัดๆ ว่าอิ่มแล้ว อิ่มตัวแล้วมันก็รู้ เวลาพิจารณา **อสุภะ** เพลินๆ นั่นก็เป็นรสของธรรมอันหนึ่ง

เหมือนกัน กิเลสยังมีอยู่ก็เหมือนกับไฟตามเชื้อของมัน ไหม้กันไปเรื่อยๆ ตามที่สัมผัส พอมันหมดเกี่ยวกับเรื่องของร่างกายแล้วมันก็ถอยกรูดเลยนะ ไม่เอา จิตมีแต่สัมผัสสัมพันธ์กับพวกนามธรรม

เวทนา เวทนาเกี่ยวกับร่างกาย เวทนาเกี่ยวกับจิต สัญญาละสำคัญ สัญญา สังขาร สำคัญมาก ละเอียดมากนะ มันพิจารณากันอยู่นั้นแหละ เปาะแปะๆ กันอยู่นั้น เพราะไม่กว้างขวางอะไรนี่ ก็มันรู้หมดแล้ว ปล่อยหมดแล้ว มันไม่สนใจ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส มันเหมือนอยู่กันคนละทวีปโน่น บทเวลามันปล่อย มันย้อนกลับมาเหมาว่ามีแต่จิตตัวเดียวนี้เป็นตัวโทษ มันมาเหมาตรงนี้ที่นี่ นี่ตัวโทษมันแสดงยิบแย็บๆ จิตก็หมุนอยู่ตรงนี้เสีย สิ่งเหล่านั้นเขาไม่ใช่โทษ รูป เสียง กลิ่น รส ไม่ใช่โทษ อะไรๆ ไม่ใช่โทษ ตัวนี้เป็นโทษ ตัวนี้เป็นตัวเหตุ มันเหมาลงจุดเดียว จนกระทั่งพร้อมแล้วมันถึงหมดปัญหาบนเวทีที่ต่อยุทธกัน ไม่รบกันแล้ว

ทีแรกก็ใส่เวทีกาย ออกเวทีกายก็ใส่เวทีของนามธรรมทั้งสี่ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แล้วเข้าตัวจิตๆ หมุนกันอยู่กับจิตนั้น เพราะเรื่องราวยังมีเหลือแต่จิตแย็บออกมาก็จิต ที่นี่ไม่ได้ไปเกี่ยวกับว่าแย็บไปอะไร เรื่องอะไร มันไม่ไปตามแล้ว แต่ก่อนมันตามพิจารณารู้แล้วก็ดับไปๆ พอมันรู้จริงๆ แล้วมันปล่อย มันยิบแย็บๆ มันดูแต่ยิบแย็บๆ กับธรรมชาติที่เป็นฐานคือฐานหลอกลวงใหญ่ ฐานอวิชชากับจิตมันกลมกลืนเป็นอันเดียวกันในขณะนั้น สติปัญญาจึงหมุนอยู่นั้น พอเวทีนั้นพังลงไปเท่านั้นก็เลิกเวทีกันเลย ไม่ทราบจะรบกับอะไรต่อไปอีก การชนะบนเวทีธรรมนี้ **สนฺทิฏฺฐิโก** ตัดสินเอง ไม่มีกรรมการอื่นใดมาตัดสินให้ เพราะไม่ใช่ฐานะไม่ใช่วิสัย

พูดให้หมู่เพื่อนฟังก็หมดไส้หมดพุงนะผมน่ะ ขอให้เห็นใจเถอะ ผมพยายามที่สุดกับหมู่กับเพื่อน ทุกข์ยากขนาดไหนผมก็ทนเอาเพราะความสงสาร นี่พูดให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย สงสารจริง ๆ ไม่ใช่สงสารเพียงเสกสรรปั้นยอนะ มันเป็นอยู่ภายในจิตจริง ๆ เพราะฉะนั้นมองดูอะไรจึงมองดูจริงๆ มองหมู่เพื่อน ไม่ได้มองเพื่อจะยกโทษยกกรณ์กับแบบโลกๆ ดุตรงไหนว่าตรงไหน เป็นความบกพร่องอยู่ตรงนั้น เตือนตรงนั้น ดุตรงนั้น แก้ตรงนั้นซิ พูดง่ายๆ เหมือนนักมวยฝึกซ้อมกันก็ว่า อย่าเปิดตรงนั้นปิดป้องตรงนั้นซิ เดี๋ยวตายนะคู่ต่อสู้เขาใส่ผางเข้าไปตรงที่เปิดไว้นั้นเสร็จนะ ความหมายว่าอย่างนั้น

งานใดจะยิ่งกว่างานของจิตตภาวนา แม้จะลำบากขี้เกียจขนาดไหนอย่าไปถอยมัน ความขี้เกียจคือตัวกิเลสนั้นมันรบความเพียรนะ ให้ถือเป็นจุดขึ้นมา ให้ถือเป็นเหตุขึ้นมามันขี้เกียจมันรำคาญ ตัวรำคาญตัวขี้เกียจนั้นคือตัวกิเลส ฟัดมันลงไป อันนี้มันจะเลิกจะถอนตัวของมันไปเองเมื่อถูกฟัดถูกตี เราจะเห็นคุณค่าของความเพียรตรงนั้น

แหละ พอขี้เกียจรำคาญอะไรๆ อย่างนี้เราก็ล้มไปตามมันเสีย นั่นละมันได้กำลัง เพิ่มกำลังให้ตัวขี้เกียจให้ตัวรำคาญมากขึ้น นั่นแหละตัวกิเลส มันรำคาญตรงไหน เอาความรำคาญนั่นเป็นเหตุและเป็นเป้าหมายแห่งความเพียร ฟัดกันลงตรงนั้น เวลามันรู้กันแล้ว อ๋อ นี่แหละเป็นกิเลส นั่น

เอาละเลิกกัน เหนื่อยแล้ว

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕

อวกาศโลก อวกาศธรรม

ผู้ปฏิบัติด้วยความสนใจ พยายามปรับปรุงแก้ไขและบำรุงคุณธรรมภายในใจของตนเป็นลำดับลำดา นับแต่ขั้นศีล สมาธิเป็นขั้น ๆ ปัญญาเป็นภูมิ ๆ ขึ้นไป เมื่อเทียบแล้วก็เหมือนกับเขาสร้างจรวดหรือดาวเทียมที่จะขึ้นท่องอวกาศนั่นแล ต้องปรับปรุงเครื่องให้ดี ไม่ดีขึ้นไม่ได้ เพราะสิ่งที่จะเป็นอุปสรรคของยานพาหนะนั้นมีอยู่มากมาย ดังวัตถุที่เขาท่องอวกาศเที่ยวอวกาศนั้น ก็ต้องปรับปรุงให้ถูกต้องเหมาะสมทุกสัดทุกส่วนเกี่ยวกับดินฟ้าอากาศ กว่าจะผ่านพ้นไปได้ต้องคำนึงคำนวณเสียจนพอ แม้เช่นนั้นก็ยังเกิดอุปสรรคได้ในบางครั้ง เมื่อยานพาหนะได้ปรับปรุงด้วยความเรียบร้อยแล้ว การท่องเที่ยวอวกาศก็คล่องตัวไม่เป็นอุปสรรคแต่อย่างใด นี่เป็นข้อเทียบเคียงสำหรับจิตของท่านผู้ปฏิบัติ ซึ่งปรับปรุงคุณธรรมภายในตนให้เหมาะสม

ใจนั้นแลเป็นผู้จะก้าวทะยานออกจากมหาสมมุติมหานิยม อันเป็นเครื่องดึงดูดจิตสู่อวกาศนอกสมมุติ คือวิมุตติหลุดพ้น สิ่งที่เป็นอุปสรรคกีดขวางให้ก้าวไปไม่ได้ก็คือกิเลสประเภทต่าง ๆ นั่นแล

ด้วยเหตุนี้จึงต้องได้พยายามอย่างมาก กิเลสประเภทต่าง ๆ นั้น มีความหยาบความละเอียดต่างกัน การปรับปรุงใจของเราที่จะให้แหวกว่ายไปจากความหยาบละเอียดต่าง ๆ ของขั้นสมมุติมีกิเลสเป็นสำคัญ ก็จำต้องพยายามปรับปรุงให้เหมาะสมควรจะผ่านความหยาบแห่งสมมุติคือกิเลสไปได้ด้วยธรรมประเภทใดก็ให้ได้ผ่าน ผ่านไปโดยลำดับ ด้วยการประพฤติปฏิบัติ ด้วยการบำรุงส่งเสริม ความพากเพียรก็หนักแน่น ความอุตส่าห์พยายามทุกแง่ทุกทางมีความหนักแน่นด้วยกัน สติปัญญาเป็นสำคัญที่จะนำจิตออกก้าวเดิน และแหวกอุปสรรคทั้งหลายที่กีดขวางจิตใจ ให้ผ่านพ้นไปโดยลำดับ

อุบายวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ทั้งมวลในภาคจิตตภาวนา ล้วนแล้วแต่เป็นอุบายวิธีปรับปรุงจิต ให้เหมาะสมแก่การเหาะทะยานออกจากมหาสมมุติมหานิยม ให้พ้นถึงขั้นอวกาศคือนิพพานทั้งสิ้น

เป็นยังไงอวกาศแห่งธรรม อวกาศทางโลกนั้นเขาไม่สงสัยกันแล้วว่ามีหรือไม่มีสูญหรือไม่สูญ สิ่งที่อยู่ในสมมุตินี้ก็ทราบกันว่ามี ที่นอกจากขั้นอวกาศอันนี้ไปถ้าจะเทียบก็เป็นสมมุติอีกขั้นหนึ่ง เช่น อวกาศ เป็นยังไงสูญไหม และต่างกันอย่างไรบ้างกับ

โลกที่อยู่กับอากาศนี้ กับนอกโลกอากาศนี้ไปแล้วเรียกว่า อวกาศ ทั้งสองอย่างนี้มีอยู่ด้วยกัน

จิตที่อยู่ในวงสมมุติ จิตอยู่ในความห้อมล้อมควบคุม ก็เหมือนกับสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอยู่ในโลกนี้ถูกความดึงดูดดูดอยู่ตลอดเวลา จิตใจก็ย่อมถูกความดึงดูดจากกิเลสตลอดเวลาเช่นเดียวกัน ออกไม่ได้ จึงต้องได้ปรับปรุงกำลังของตนให้ได้ผ่านพ้นออกไปจากโลกดึงดูด ความดึงดูดอันนี้พระพุทธเจ้าก็ได้แสดงไว้แล้ว โดยย่อก็มี กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา เป็นต้น ปริยายหรือกิ่งก้านแขนงนั้นนับประมาณไม่ถ้วน เต็มไปหมดในโลกสมมุตินี้ ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งจะให้จิตติดจิตพัวพัน ทั้งรักทั้งชัง ทั้งเกลียดทั้งโกรธในสิ่งต่าง ๆ สัตว์ต่าง ๆ บุคคลต่าง ๆ เป็นสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อจิตใจได้ จากอารมณ์ของใจเป็นผู้ไปสำคัญมั่นหมายผิด ๆ ไปเอง

ด้วยเหตุนี้การปรับปรุงแก้ไขดังหลักธรรมที่ท่านสอนไว้ในด้านจิตตภาวนา จึงเหมาะสมอย่างยิ่งกับนักปฏิบัติของเราที่จะก้าวพ้นจากสิ่งกดถ่วง หรือสิ่งดึงดูดทั้งหลายซึ่งมีอยู่ในหัวใจของตน นี่แลเป็นสิ่งที่ถอดถอน เป็นสิ่งที่แก้ เป็นสิ่งที่ตัดได้ยาก จึงต้องมีครูมีศาสดาสอน หากไม่มีศาสดาแล้วไซร้ สัตว์โลกนี้จะมีกี่แสนกี่ล้านกี่ภพกี่ชาติกี่กำเนิดก็ตามอยู่ในสามแดนโลกธาตุนี้ จะเป็นเหมือนสัตว์ตาบอดหูหนวกด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีรายใดที่จะผ่านพ้นออกจากความมืดบอดเหล่านี้ไปได้เลย นี่เราจึงควรเห็นความอัศจรรย์ของพระพุทธเจ้าที่ทรงอุบัติขึ้นมาอย่างถึงใจ ที่พาสัตว์ทั้งหลายแหวกว่ายจากความดึงดูด ความกดถ่วงกดขี่บังคับเหล่านี้ออกไปได้โดยปลอดภัย และมีจำนวนมากต่อมากไม่มีใครแข่ง นับตั้งแต่พระสาวกปฐมสาวกแต่ละองค์ ๆ จนกระทั่งหมดศาสนธรรมของท่านที่ประกาศสอนไว้ คำว่าศาสนธรรมหมดจากหัวใจของสัตว์โลก นั่นแลเป็นวาระสุดท้ายในการรื้อขนสัตว์ออกจากความมืดบอดและกองทุกข์ทั้งมวล

พระพุทธเจ้าของเราองค์ปัจจุบัน ก็ทรงทำหน้าที่เช่นนั้นเต็มพระสติกำลังแห่งพระเมตตามหากรุณาธิคุณ นับตั้งแต่วันได้ตรัสรู้เป็นต้นไป จึงเป็นเหมือนท่านนำเรือใหญ่ลงไปทอดสมออยู่ในท่ามกลางมหาสมุทร ขนสัตว์ที่ตกน้ำจะตายแหล่มิตายแหล่มีประเภทและกำลังต่าง ๆ กัน ขนขึ้นใส่เรือลำใหญ่ของพระองค์โดยลำดับลำดา ผู้สนใจใคร่ธรรมก็เหมือนกับผู้ตะเกียกตะกายขึ้นมาสู่เรือลำใหญ่ของพระพุทธเจ้าที่ทอดสมอไว้กลางมหาสมุทร ขนขึ้นเรื่อย ๆ ขนไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งหมดความเชื่อถือของสัตว์โลกต่อศาสนธรรมเมื่อไรแล้ว เรือนั้นก็เป็นอันว่าหมดปัญหาไป

พวกที่จมก็จมไปเรื่อย ๆ ไม่มีทางที่จะรอดพ้นไปได้แหละที่นี่ จำพวกเหล่านี้เป็นจำพวกอาหารของปลาและเต่าทั้งนั้น ประเภทที่ขึ้นสู่ลำเรือแล้วนั้น เป็นผู้พ้นไปได้โดยลำดับลำดา ดังท่านกล่าวไว้ในบุคคล ๔ จำพวกนั้นเอง ตั้งแต่จำพวก อุคฆฏิตัญญู วิป

จิตัญญู เนยยะ เป็นจำพวกที่ก้าวขึ้นสู่เรือ ส่วนจะไปได้สูงต่ำมากน้อยเพียงไรนั้น เป็นไปตามภูมิกำลังอำนาจวาสนาของแต่ละราย ผู้ที่พ้นไปได้เลยก็มี คือจำพวกสิ้นกิเลสแล้ว ผู้ที่จวนจะพ้นไปก็มี คือพระอนาคามี ผู้ที่ยังอยู่กึ่งกลางก็มีคือ พระสกิทาคามี ลำดับลงมาหาพระโสดา ตลอดกัลยาณปุถุชน

คำว่า เรือ เราพูดไว้เป็นกลางๆ ทรงรื้อขนสัตว์นับตั้งแต่วันตรัสรู้แล้วจนกระทั่งศาสนธรรมหมดความหมายในความรู้สึกของสัตว์โลก นั่นแลจึงเป็นวาระสุดท้าย นอกจากนั้นก็เป็นคนไข้ประเภทหายาหาหมอไม่ได้ ไม่มียาไม่มีหมอรักษา คอยแต่วันตายเท่านั้น

นี่เราทั้งหลายก็กำลังตะเกียกตะกายแหวกว่ายเข้าหาเรือลำใหญ่ของพระพุทธเจ้าด้วยการประพฤติปฏิบัติประกอบความพากเพียร เฉพาะอย่างยิ่งได้มาบวชในพระพุทธศาสนา ได้เห็นแง่หนักเบาของศาสนธรรมที่พระองค์ประกาศสอนไว้ ก็ยิ่งจะให้เกิดความซึ้งภายในจิตใจ ปลูกฝังศรัทธาความเชื่อในความจริงทั้งหลายที่พระองค์ตรัสไว้แล้วโดยชอบ ทั้งบาปทั้งบุญ ทั้งคุณทั้งโทษ ทั้งนรกสวรรค์ พรหมโลก ตลอดนิพพานซึ่งเป็นของจริงของมีอยู่ทั้งนั้น

เราทั้งหลายได้ดำเนินตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า เฉพาะอย่างยิ่งด้วยจิตตภาวนา จงพยายามสร้างกำลังความสามารถของตนที่จะต้านทานสิ่งดึงดูดทั้งหลาย หรือสิ่งกดขี่ทั้งหลาย ซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจนั้นออกอย่างไม่ลดละท้อถอย อย่าชินชากับเครื่องดึงดูดทั้งหลาย ดึงดูดไปเพื่อจะเผาผลาญเรานั่นแล ไม่ใช่ดึงดูดเพื่ออะไร สิ่งดึงดูดเหล่านี้ไม่ใช่เป็นความดึงดูดที่จะให้เกิดสิริมงคลแก่เราผู้ถูกดึงดูด แต่จะเป็นอัปมงคลแก่เราโดยลำดับลำดา ตามแต่ความเชื่อความดึงดูดความคล้อยตามความดึงดูด ความล้มละลายไปตามความดึงดูดมากน้อยต่างกัน ความทุกข์จะแสดงขึ้นมากน้อยเท่ากับความคล้อยตามเห็นตาม และล้มละลายไปตามมันอย่างไม่มีความสำนึกตัวเลยนั้นแล ทั้งๆ ที่ศาสนธรรมอันเป็นเครื่องฉุดลากมีอยู่ แต่จิตใจไปทางต่ำเสียมากกว่าจะมาทางศาสนธรรม ก็จำเป็นต้องได้ถูกลอยแพไปตามนั้น นี่เราทั้งหลายไม่ใช่ประเภทลอยแพ เป็นประเภทที่จะแหวกว่ายตัวเองให้หลุดพ้นเต็มสติกำลังความสามารถของตนด้วยกัน

อยู่ในสถานที่ใด อิริยาบถใด จงมีความตั้งท่าตั้งทางอยู่ด้วยสติ อย่าถือการประกอบความพากเพียรว่าเป็นความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า ว่าเป็นสิ่งที่น่าอิดหนาระอาใจ ว่าเป็นสิ่งที่ทำยากแก้ยาก ตะเกียกตะกายลำบากลำบน การตะเกียกตะกาย การอุตส่าห์พยายามนี้ เป็นวิถีทางเดินของผู้จะหลุดพ้นจากทุกข์ภัยทั้งหลาย ไม่ใช่เป็น

ทางเดินของผู้จะก้าวลงสู่ฝ่ายต่ำอันเป็นแหล่งแห่งโลกันตรนรก มืดบอดทั้งวันทั้งคืน จิตใจถูกเผาผลาญอยู่กับสิ่งต่ำทรามทั้งหลายนั้น

ในครั้งพุทธกาลท่านเอาจริงเอาจัง คำว่า **พุทธํ สรณํ คจฺฉามิ** ก็ดี **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** ก็ดี ให้พึงระลึกน้อมธรรมะจากองค์ท่านมาพิจารณาคลี่คลายดูความลึกซึ้งความละเอียดในการดำเนินของท่าน พร้อมทั้งความรู้ความเห็นของท่านเข้าสู่ใจของเรา เพื่อได้เป็นคติตัวอย่างอันดี ที่จะประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นไปตามร่องรอยที่ท่านดำเนินมาและรู้เห็นมาแล้ว

คำว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** เราก็ทราบแล้วว่ามีความลำบากลำบนขนาดไหน นี่จงน้อมนำมาประทับไว้ที่ใจของเรา พระศาสดาของเราผู้ทรงบุกเบิกทางสุคติแก่สัตว์ทั้งหลายพระองค์แรก ไม่เคยได้รับความสะดวกสบายเลยตั้งแต่วันเสด็จออกทรงผนวชจนกระทั่งวันตรัสรู้ เหมือนกับอยู่ในแดนนรกดี ๆ อย่าว่าเหมือนติดคุกติดตะรางเลย เพราะพระองค์ละเอียดอ่อนมากในความเป็นกษัตริย์ เวลาเสด็จออกทรงผนวชเช่นนั้นมีความลำบากลำบนแสนสาหัสในบรรดาปัจจัย ๔ นอกจากนั้นกิเลสประเภทต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ในพระทัย อันเกี่ยวโยงไปถึงสมบัติพัสถานไพร่ฟ้าประชาชีทั้งแผ่นดินมีจำนวนมาก มีน้ำหนักที่สุดที่พระองค์จะต้องสลัดปัดออกจากสิ่งทั้งหลายเหล่านี้อยู่ตลอดเวลา หาความผาสุกสบายไม่ได้เลย เว้นเฉพาะเวลาหลับสนิทเท่านั้น

เราไม่มีบริษัทบริวาร ไม่มีไพร่ฟ้าประชาชี ไม่ได้เคยเป็นพระเจ้าแผ่นดินออกมาบวชด้วยความสะดวกสบายยิ่งกว่าพระพุทธเจ้าเป็นไหน ๆ แม้การประกอบความพากเพียรก็มีพระโอวาทคำสั่งสอน ทรงแสดงไว้โดยถูกต้องทุกแง่ทุกมุมในการดำเนินไม่ลำบากลำบนเหมือนพระองค์ที่ทรงขวนขวายโดยลำพังพระองค์เอง ไม่มีใครบอกใครสอน นี่ผิดกันอยู่มาก พวกเรานับว่ามีภาระเบาบางในการประกอบความพากเพียรมากทีเดียว เมื่อเทียบกับพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นกษัตริย์แล้ว

อาหารปัจจัย จะไปที่ไหนอยู่ที่ใดเต็มไปหมด สมบูรณ์บริบูรณ์ด้วยศรัทธาประชาชนทั้งหลาย ที่มีความเชื่อความเลื่อมใสต่อพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว และมีความสนใจเลื่อมใสต่อท่านผู้ปฏิบัติดีเป็นประจำนิสัยไม่บกพร่องเลย เพราะฉะนั้นพระไปที่ไหนจึงไม่อดอยากขาดแคลนในบรรดาปัจจัยสี่ ซึ่งผิดกันกับพระพุทธเจ้าอยู่มาก

ทีนี้บรรดาสาวกที่ดำเนินตามรอยพระบาทของพระพุทธเจ้า ก็รองลำดับจากพระพุทธเจ้าลงมาในเรื่องความสะดวก บรรดาสาวกทั้งหลายจะมีความสะดวกกว่าพระพุทธเจ้าในบรรดาปัจจัยสี่ เพราะเขาเกิดความเชื่อความเลื่อมใสแล้ว แม้เช่นนั้นท่านก็ไม่ได้ยินดีในปัจจัยทั้งสี่ยิ่งกว่าความยินดีในอรรถในธรรม ความยินดีในการประกอบความพากเพียรเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์โดยถ่ายเดียวเท่านั้น ซึ่งเป็นสิ่งที่

น่ายินดีมาก น่าถือเป็นคติได้ดีมาก ชีวิตจิตใจอวัยวะทั้งมวลได้มอบเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา จนกระทั่งได้กลายเป็นสังฆบูชาขึ้นภายในองค์ท่านเองแต่ละองค์ๆ ล้วนแล้วแต่ท่านได้รับความลำบากลำบนมาด้วยกันทั้งนั้น

เพราะธรรมเป็นสิ่งที่เลิศที่ประเสริฐ ใครเจอแล้วใครเห็นแล้วต้องนับวันที่เจริญรุ่งเรืองขึ้นไปโดยลำดับ จนกลายเป็นความวิเศษเลิศเลอเพราะอำนาจแห่งธรรม ส่วนกิเลสนั้น ไม่มีกิเลสประเภทใดที่จะทำให้บุคคลได้รับความผาสุกเย็นใจ นอนใจและถึงความประเสริฐเลิศเลออะไรเลย

กิเลสมันรู้ มันรู้ว่าธรรมนี้เลิศยิ่งกว่ามันเป็นไหนๆ เพราะฉะนั้นมันจึงปิดป้องกำบังเอาไว้หมดอย่างมิดตัว ไม่ให้รู้กลมายาของมันเลย ในบรรดาที่แสดงออกมันต้องอยู่ฉากหลังทั้งนั้น แสดงแต่กลอุบายหรือนโยบายออกมา อันเป็นเครื่องหลอกลวงสัตว์โลกให้หลงใหลและติดจมอยู่กับมันเท่านั้น จึงเป็นความฉลาดของมันอยู่มากทีเดียว

ด้วยเหตุนี้ผู้ประกอบความพากเพียร จึงมักจะเอนไปสู่ความดึงดูดของมันอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเดินจงกรมนั่งสมาธิภาวนา ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถใด จะเอนจะเอียงไปเพราะความดึงดูดของมันอยู่นั่นแล ดึงดูดเข้าสู่ความขี้เกียจขี้คร้าน ดึงดูดเข้าสู่ความท้อถอยอ่อนแอ ดึงดูดเข้าในความว่าสติปัญญาน้อยไม่สมควรแก่ศาสนธรรม ดึงดูดเข้าสู่ความเป็นผู้มีอำนาจวาสนาน้อยไม่สมอรรถสมธรรม ไม่คู่ควรแก่มรรคผลนิพพานหรือไม่คู่ควรแก่ศาสนธรรมของพระพุทธเจ้า

เหล่านี้ล้วนแต่เป็นกลอุบายเครื่องดึงดูดของกิเลส ที่จะให้พรากให้ล้มเหลวจากธรรมถ่ายเดียว หากเราไม่ปฏิบัติธรรมให้เหนือกว่ากิเลสเหล่านี้ เราจะไม่ทราบว่าสิ่งเหล่านี้คือกลมายาของกิเลสทั้งมวลได้เลย ต่อเมื่อได้ปฏิบัติตนให้ผ่านไปโดยลำดับเมื่อไรนั้นแลปิดไม่อยู่ กิเลสประเภทต่างๆ มันจะฉลาดแหลมคมขนาดไหนก็ไม่พ้นสติปัญญานี้ไปได้ นี่ละที่พระพุทธเจ้าได้ทรงเห็นเหตุเห็นผลทั้งโทษทั้งคุณอย่างถึงพระทัย เพราะพระปรีชาสามารถเหนือกิเลส

เพราะฉะนั้น เวลาประกาศธรรมสอนโลก จึงเต็มไปด้วยพระเมตตาให้สัตว์โลกทั้งหลายได้พ้นจากภัย จากโลกันตะที่เต็มไปด้วยมหันตทุกข์นั้นจริงๆ และทรงมุ่งหวังให้สัตว์โลกทั้งหลายได้เห็นความแปลกประหลาดความอัศจรรย์ของธรรม ที่กระเทือนอยู่ภายในพระทัยของพระองค์ ให้สัตว์โลกทั้งหลายได้รู้ได้เห็นอย่างพระองค์จริงๆ ด้วยเหตุนี้การประกาศศาสนธรรมจึงเต็มเม็ดเต็มหน่วย เพราะมีพระเมตตาเป็นพื้นฐาน ไม่สักแต่ว่าประกาศธรรมสอนโลกแบบปาวๆ ไป เป็นกิริยาหรือเป็นขนบธรรมเนียมเป็นประเพณี อย่างนั้นไม่มีในพระพุทธเจ้า แต่เต็มไปด้วยพระเมตตาต่อสัตว์โลกจริงๆ

งานในหน้าที่ของพระพุทธเจ้าดังที่เคยได้ยินอยู่เสมอว่า พุทธกิจ ๕ นั่นละ พระองค์ไม่ทรงปล่อยวางเลย นอกจากเป็นบางข้อที่จะลดหย่อนผ่อนผันไปตามเหตุการณ์นั้น ๆ เท่านั้น แต่แม้จะทรงผ่อนผันก็ไม่ได้ลดละทางพระเมตตา ทรงผ่อนผันไปตามกาลตามเวลา เช่น เวลาพระองค์ประทับอยู่ที่ป่าเลไลยก์ ทรงจำพรรษาอยู่พระองค์เดียว นั่นไม่มีบริษัทบริวาร ไม่มีภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเข้าไปฟังพระโอวาทจากพระองค์ ก็ทรงงดไปในตัวอย่างนี้เป็นต้น นอกจากนั้นพระองค์จะทรงทำหน้าที่ด้วยพระเมตตาจริง ๆ ทุกสัดทุกส่วนไม่มีบกพร่องเลย

นี่แหละเรื่องความเห็นประจักษ์พระทัย ทั้งโทษแห่งสิ่งที่เป็นภัยทั้งหลาย ทั้งคุณแห่งสิ่งที่เป็นคุณทั้งหลาย พระองค์ทรงสัมผัสรับรู้ไว้หมดทุกอย่าง จึงไม่มีที่สงสัย การประกาศศาสนธรรมจึงประกาศเต็มเม็ดเต็มหน่วยทั้งฝ่ายโทษฝ่ายคุณ แยกแยะออกเป็นแขนง ๆ ทั้งฝ่ายโทษ แยกแยะเป็นแขนง ๆ ทั้งฝ่ายคุณ ซึ่งมีคุณหนักเบาต่างกันอย่างไร พระองค์ทรงเปิดเผยโดยตลอดทั่วถึง สัตว์โลกผู้ที่จำเจอยู่ด้วยความทุกข์ความทรมานมาตั้งแต่กัปไหนกาลใด ซึ่งพอมีอุปนิสัยสามารถที่จะรับทราบธรรมความประเสริฐเลิศเลอจากพระพุทธเจ้าแล้ว ใครจะนอนใจอยู่เฉย ๆ ได้ เมื่อได้ฟังศาสนธรรมที่ประกาศกังวานอยู่กับหูกับหัวใจของตนแท้ ๆ ด้วยความสัตย์ความจริง และด้วยพระเมตตาของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริงแล้วต้องตื่น สัตว์โลกต้องตื่น ต้องยอมรับความจริง

คำว่าความจริงมีทั้งสองอย่าง ความจริงทางฝ่ายโทษก็เป็นความจริงอย่างหนึ่ง คือทุกข์จริง ๆ ฝ่ายสมุทัยก็สร้างทุกข์เผาลนจิตใจของสัตว์จริง ๆ ฝ่ายมรรคก็สร้างความสุขให้แก่สัตว์โลกจริง ๆ และฟังอย่างถึงใจ เมื่อเป็นเช่นนั้นกำลังใจที่ได้รับ ความเชื่อความเห็นประจักษ์ทั้งฝ่ายโทษทั้งฝ่ายคุณรวมเป็นกำลังเข้าสู่จิตใจดวงเดียว ทำไมจะไม่แสดงพลังขึ้นมาอย่างเต็มที่ และประกาศตนออกมาเป็นความพากเพียร เป็นความอุตส่าห์พยายาม เป็นความใฝ่อกใฝ่ใจ เป็นความมุ่งมั่นในทุกอิริยาบถ ที่จะก้าวให้พ้นจากภัยจากเวรทั้งหลายเหล่านั้นไปด้วยอรรถด้วยธรรม นี่แหละบรรดาสาวกทั้งหลายที่ได้ยินได้ฟังจากพระพุทธเจ้า จากพระโอษฐ์ของพระองค์เองซึ่งเป็นศาสดาองค์เอก จึงเกิดความเชื่อความเลื่อมใส บางท่านได้รู้อรรถรู้ธรรม เห็นอรรถเห็นธรรมพ้นจากทุกข์ไปโดยลำดับลำดา และพ้นไปได้โดยสิ้นเชิงต่อพระพักตร์ของพระพุทธเจ้ามีจำนวนมาก

ดังที่เราทั้งได้เห็นในตำรับตำราว่า ขณะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์อยู่นั้น บรรดาพุทธบริษัทมีภิกษุบริษัทเป็นต้น ได้บรรลุธรรมถึงที่สุดวิมุตติพระนิพพานจำนวนไม่น้อย นั่น นี่แลของจริงต่อของจริงเข้าประสบกันย่อมสนิทกันได้

อย่างง่ายดายไม่ยากอะไรเลย ผู้ฟังก็ฟังด้วยความเห็นโทษเห็นคุณจริง ๆ เชื่อในเหตุในผลตามหลักธรรมที่พระองค์ท่านสอนจริง ๆ จึงเกิดผลประจักษ์ในขณะนั้น

ธรรมทั้งโทษทั้งคุณที่ท่านแสดงในครั้งพุทธกาล และมีอยู่กับพุทธบริษัทในครั้งพุทธกาลกับสมัยปัจจุบันนี้ เฉพาะที่มีอยู่กับหัวใจเราเวลานี้มีอะไรแปลกต่างกันบ้าง เป็นธรรมชาติความจริงอันเดียวกัน เป็นสัจธรรมอันเดียวกัน ไม่ได้นอกเหนือไปจากสัจธรรมทั้งสี่ประการนี้เลยทั้งครั้งพุทธกาลและครั้งนี้

พระโอวาทที่ทรงสั่งสอนก็คือมรรคสัจ แนะนำสั่งสอนให้เป็นผู้มีศีล มีสมาธิ มีปัญญา เพื่อจะให้รู้ถึงเรื่องทุกขสัจอย่างจริงใจ และรื้อถอนสมุทัยสัจอันเป็นเสี้ยนหนาม หรือเป็นหอกเป็นหลาวทิ่มแทงหัวใจสัตว์โลก ให้เกิดความทุกข์ทรมานขึ้นมาอย่างถึงใจเช่นเดียวกัน ทุกขสัจก็มีอยู่ในกายในใจของเราแล้วเวลานี้ สมุทัยสัจประกาศตัวอย่างโจ่งแจ้งอยู่ทุกอิริยาบถในหัวใจของเรา ที่ออกแสดงได้บ้างไม่ได้บ้าง หรือออกแสดงไม่ได้ก็คือมรรค ทั้ง ๆ ที่เราก็ได้ยินได้ฟังอยู่เวลานี้

มรรคคืออะไร ก็คือสติ คือปัญญา **สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป** ได้แก่ภูมิปัญญา **สัมมาสติ** ถ้ามีธรรมทั้งสามประเภทนี้เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงจิตใจอยู่แล้ว **สัมมาสมาธิ**ก็จะเกิดขึ้นเพราะการทำงานโดยชอบธรรม **สัมมากัมมันตะ** การงานชอบของผู้จะรื้อถอนตนออกจากทุกข์ คืองานถอดถอนกิเลสเท่านั้นเป็นงานสำคัญมาก เช่น งานเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา งานรักษาจิตของตนด้วยสติ พินิจพิจารณาสิ่งเกี่ยวข้องกับตนทั้งดีชั่วประการต่าง ๆ ซึ่งสัมผัสสัมพันธ์กันอยู่ทุกขณะด้วยสติและปัญญาโดยสม่ำเสมอ นี่ชื่อว่าผู้สร้างมรรคขึ้นมาภายในใจ

การนำมรรคออกแสดงต่อสู้ข้าศึกคือสมุทัย ข้าศึกมันแสดงออกมาในแง่ใด เช่น แง่รัก รักอะไร สิ่งที่รักนั้นมันคืออะไร นี่สติปัญญาจ่อเข้าไป คลี่คลายดูสิ่งที่รักนั้น วัตถุที่รักนั้นมันคืออะไร คลี่คลายดูให้ตลอดทั่วถึงด้วยความสนใจตามหลักของสติปัญญาจริง ๆ ตลบทบทวนดูให้เห็นอย่างชัดเจนแล้ว สิ่งที่รักหรือน่ารักนั้นมันก็จางไปเองเพราะปัญญา สติปัญญาชะล้างความจอมปลอมในความที่ว่ารักนั้นออกไปได้โดยลำดับจนกระทั่งออกได้หมด นี่แลปัญญาสร้างขึ้นมาที่ใจ ชะล้างสิ่งจอมปลอม ความสกปรกที่กิเลสมันเที่ยวฉาบทาไว้ทั้งภายนอกทั้งภายใน

ภายนอกมันก็ไปฉาบทาไว้ตามรูป ตามเสียง ตามกลิ่น ตามรส เครื่องสัมผัสต่าง ๆ ภายในมันก็มาฉาบทาไว้ที่สัญญา ออกจากตา เรียกว่าฉาบทาไปตั้งแต่ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นลำดับลำดา มีแต่เครื่องฉาบทาของกิเลสทั้งมวล เวลาเจอเข้าไปจะเป็นได้ยินก็ดี ได้เห็นก็ดี สัญญาความสำคัญมั่นหมาย สังขารความคิดความปรุงต่าง ๆ จะแสดงขึ้นมาภายในจิตใจ นี่ฉาบทาขึ้นมาเป็นขั้น ๆ ตอน ๆ

เพราะฉะนั้นจึงต้องใช้ปัญญาพิจารณาทั้งข้างนอกที่มันฉาบทาไว้ตรงไหน ชะล้างที่มันฉาบทาภายนอกนั้น แล้วย้อนเข้ามาชะล้างภายในที่มันฉาบทาเอาไว้ เมื่อเห็นสิ่งเหล่านั้นอย่างชัดเจนด้วยปัญญาแล้ว ทำไมปัญญาจะไม่ย้อนกลับเข้ามาหาตัวโกหก ซึ่งมีอยู่ภายในอันเป็นตัวเหตุสำคัญนี้เล่า ต้องย้อนเข้ามา การใช้สติปัญญาต้องใช้อย่างนั้น นี่แลการพิจารณาให้พิจารณาอย่างนี้ ให้ถือเป็นจริงเป็นจังที่ว่า สัมมากัมมันตะ แห่งการงานชอบในวงปฏิบัติ

สัมมาวาจา เราก็กล่าวตามหลัก **สัลเลขธรรม** ๑๐ ประการ ดังที่เคยกล่าวไว้แล้วนั้น ไม่นำโลกสงสาร การบ้านการเมือง การซื้อการขาย เรื่องหญิงเรื่องชาย เรื่องกิเลสตัณหามาพูดมาสนทนากัน มาเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ให้เกิดความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมไปตามสิ่งที่พูดที่สนทนาเหล่านั้น แล้วนำกิเลสกองทุกข์เข้ามาเพิ่มเติมเข้าอีก ท่านเรียกว่า สัลเลขธรรม พูดอะไรลงไปเป็นสิ่งที่ให้เกิดกำลังใจจะประกอบความพากเพียรให้เกิดศรัทธาความเชื่อความเลื่อมใสในธรรม ในขณะเดียวกันก็เป็นคติเตือนใจและการชะล้างกิเลสประเภทต่าง ๆ ไปในตัว เพราะการได้ยินได้ฟัง **สัลเลขธรรม** จากกันและกัน นั่น สัมมาวาจา การกล่าวชอบในวงปฏิบัติ

สัมมาอาชีวะ เลี้ยงจิตใจของตนด้วยอรรถด้วยธรรม อย่านำยาพิษ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหาเข้ามาเลี้ยงจิตใจ มันจะเป็นพิษภัยเผาลนจิตใจให้เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายยิ่งกว่ายาพิษเป็นไหน ๆ พยายามรักษาจิตใจของตนด้วยสติปัญญาให้ดี โอชารสแห่งธรรมก็คือสมาธิเป็นพื้นฐาน จะปรากฏเป็นความร่มเย็นขึ้นมาภายในใจตามขั้นแห่งสมาธิ และใช้ปัญญาพินิจพิจารณาคลี่คลายดูสิ่งต่าง ๆ ซึ่งจิตไปสำคัญมั่นหมายให้เห็นแจ้งชัดเจนไปโดยลำดับลำดา นี่เรียกว่าเลี้ยงชีพชอบ รักษาใจชอบ นำอาหารคือธรรมารสเข้าสู่ใจอย่างชอบธรรม ไม่นำกิเลสตัณหาอาสวะประเภทต่าง ๆ ซึ่งเป็นเหมือนยาพิษเข้ามาเผาลนจิตใจ ให้ย่นเข้ามาอย่างนี้นักปฏิบัติ นี่เรียกว่าสัมมาอาชีวะทางภาคปฏิบัติจิตตภาวนา

สัมมาวายามะ ก็เพียรชอบ ดังที่เคยกล่าวไว้แล้ว เพียรละสิ่งไม่ดีทั้งหลาย นี่มันก็ครอบไปหมดแล้วที่อธิบายมานี้ ท่านกล่าวไว้ว่าเพียรในสถานที่ ๔ สถาน หรือเพียรในลักษณะ ๔ นี่เคยอธิบายมามากแล้ว จะงดไม่อธิบายในที่นี่

สัมมาสติ ท่านว่าให้ระลึกในสิ่งใดล่ะ ก็ระลึกในสิ่งที่จะถอดถอนกิเลสทั้งมวลนั้นแล เช่น ระลึกในสติปัฏฐาน ๔ พิจารณากายก็มีสติ พิจารณาเวทนาก็มีสติ พิจารณาจิตก็มีสติ ธรรมารมณ์ทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับใจ เกิดขึ้นกับใจ เกิดแล้วดับ ดับแล้วเกิด ทั้งอดีตอนาคตปรากฏอยู่ในปัจจุบันทุกเวลา ก็พิจารณาด้วยสติ พิจารณาอยู่เช่นนี้ ถ้าจะพิจารณาให้จิตเป็นไปในทางสมถธรรม ก็มีสติกำกับคำบริกรรมของตน เรียกว่า

สัมมาสติ จากนั้นก็เป็น **สัมมาสมาธิ** คือสมาธิที่ชอบธรรมขึ้นมาภายในใจ นี่คือการสร้างอรรถสร้างธรรม สร้างเครื่องมือบุกเบิก สิ่งที่ตีบตันรัดรึงหัวใจเราให้เบิกกว้างออกไป เพื่อใจจะได้ก้าวไปด้วยความสะดวกโดยลำดับลำดา ไม่ตีบตันอั้นตู้อยู่กับความบีบบังคับของสิ่งที่กล่าวเหล่านี้

มีศาสนธรรมเท่านั้น หรือธรรมเท่านั้นที่จะเบิกสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ เพิกถอนสิ่งทั้งหลายที่หุ้มห่อมาตั้งกัปตั้งกัลป์นับไม่ถ้วนนี้ให้แตกกระจายออกไป หรือเพิกถอนออกไป กว้างออกไป การก้าวเดินก็สะดวก จิตใจที่มีสมาธิ ความวุ่นวายห่างเหินไป จิตใจสงบย่อมอยู่สะดวกสบาย จิตใจที่มีปัญญาเพราะการพินิจพิจารณาสิ่งที่กีดขวางจิตใจ จิตใจย่อมก้าวได้ด้วยความสะดวก ยิ่งปัญญามีความฉลาดแหลมคมมากเท่าไร ก็ยิ่งเบิกทางให้กว้างขวางต่อตนเองได้มากเท่านั้น ไปด้วยความราบรื่น ไปด้วยความสะดวกสบาย ไปด้วยความรู้จริงเห็นจริง ไม่หลงไม่หลอกตนเอง ปัญญาแท้ย่อมไม่หลอกตนเอง และเป็นไปด้วยความราบรื่น สิ่งใดที่กีดขวางคือความยึดมั่นถือมั่นสำคัญผิดต่าง ๆ พิจารณาคลี่คลายให้เห็นไปหมด เหมือนกับฟาดฟันสิ่งที่กีดขวางทางเดินของปัญญา ให้ปัญญาได้ก้าวไปโดยลำดับ ดังที่เคยพูดให้ฟังแล้ว

ฐานสำคัญที่สุดก็คือกาย กายนอกก็ตามกายในก็ตามจงพิจารณาให้ละเอียดทั่วถึง เป็นสัจธรรมด้วยกัน เป็นมรรคด้วยกันทั้งข้างนอกทั้งข้างใน พิจารณาคลี่คลายให้เห็นอย่างแจ่มแจ้งชัดเจน อย่าเสียดายงานใดยิ่งกว่างานพิจารณาในเวลานั้น พิจารณาเพื่อรู้พิจารณาเพื่อเห็นจริง ๆ ตามความจริงที่มีอยู่ และเพิกถอนสิ่งจอมปลอมที่สำคัญมั่นหมายว่าสวยว่างาม ว่าน่ารักใคร่ชอบใจเหล่านั้นออกด้วยปัญญา พิจารณาให้หยั่งถึงความจริงว่า ไม่มีอะไรเป็นของสวยของงาม นอกจากเป็นของปฏิกูลโสโครกทั้งตัวเขาตัวเรา ตัวสัตว์ตัวบุคคลไม่เลือกหน้า เต็มไปด้วยของปฏิกูลโสโครกทั้งนั้น ตามหลักความจริงเป็นอย่างนี้ ปัญญาพิจารณาสอดแทรกเข้าไปให้ทะลุปุรโปร่ง ทั้งภายนอกตั้งแต่ผิวหนังเข้าไปถึงภายในที่เน่าเฟะไปด้วยสิ่งสกปรกโสมมทั้งหลาย ให้เห็นชัดเจนด้วยปัญญาแล้ว อันไหนงาม อันไหนสวย อันไหนน่ารักใคร่ชอบใจ ไม่มีเลยในร่างกายทุกร่าง มีแต่กิเลสจอมโกหกทั้งนั้นมาปักเสียบเอาไว้

เวลาพิจารณาเข้าไปจริง ๆ แล้วมีแต่ความจอมปลอม ความจริงแท้ก็คือมันไม่ได้สวยมันไม่ได้งาม มีแต่ของปฏิกูล เวลาแตกสลายลงไปเป็นอะไร เมื่อสลายลงไปส่วนดินก็เป็นดิน เพราะมันเป็นดินอยู่แล้วตั้งแต่อยู่ในร่างของคน เป็นน้ำ เป็นลม เป็นไฟอยู่แล้วตั้งแต่อยู่ในร่างของคนของสัตว์ แตกออกไปแล้วมันจะไปเป็นอินทร์ เป็นพรหม เป็นสวรรค์ นิพพานที่ไหน มันก็ต้องเป็นดิน เป็นน้ำ เป็นลม เป็นไฟ ตามหลักธรรมชาติของตนนั่นแล นี่คือปัญญา พิจารณาแยกแยะให้เห็นชัดเจน นี่คือการเบิกสิ่งที่

กีดขวางลวงตาเราด้วยปัญญาความเห็นแจ้งชัดเจน ไม่มีคำว่าตีบตันอั้นตู้เลยแหละ ถ้านำมาใช้ต้องเป็นปัญญาวันยังค่ำ

เมื่อปัญญาได้หยั่งเข้าถึงไหนย่อมจะทราบชัด แล้วหายสงสัย ๆ ปล่อยวางกันเป็นลำดับลำดา และปล่อยวางโดยสิ้นเชิงเพราะความรู้รอบขอบชิด เมื่อพิจารณาสิ่งหยาบ ๆ รู้แล้วมันจะไปไหนจิต พิจารณาส่วนหยาบรู้แล้วก็เท่ากับได้ปราบกิเลสประเภทหยาบที่มาฝังขวากหนามไว้ในวัตถุต่าง ๆ เช่น ร่างกายของเราเป็นต้น ออกหมดโดยสิ้นเชิงนั่นแล มันจะไปไหนอีกกิเลส จะพาเหาะเหินเดินฟ้าไปไหน นอกจากจะหดตัวเข้าไปหาที่หลบซ่อนเท่านั้น เมื่อถูกตีต้อนเข้าไป ฟาดฟันเข้าไปด้วยสติปัญญา

คำว่าเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เป็นอาการหนึ่ง ๆ ตามหลักธรรมชาติของเขา เป็นแต่กิเลสมาเป็นเจ้าของ เพราะกิเลสเป็นพื้นให้เกิดอยู่แล้ว มันต้องถือเป็นเจ้าของ สัญญานำมาใช้ให้เป็นกิเลส สังขารปรุงขึ้นมาให้เป็นกิเลส วิญญาณรับทราบมาก็ให้เป็นกิเลส เวทนาเกิดขึ้นมามากน้อยให้เป็นกิเลสทั้งมวล เรื่องของกิเลสจะให้เป็นธรรมไปไม่ได้ ต้องเป็นกิเลสวันยังค่ำ นี่กิเลสสร้างตัวของมันตามแขนงต่าง ๆ อย่างนี้

เอ๊า. พิจารณาเข้าไป ตัดฟันเข้าไป เวทนา ความสุข ความทุกข์ มีทั้งทางร่างกายและจิตใจ เวทนาไม่ได้เป็นกิเลส ตามหลักธรรมชาติมันเป็นความจริงอันหนึ่งเท่านั้น ความสำคัญว่าเราเป็นทุกข์หรือเราเป็นสุข หลงทั้งสุข หลงทั้งทุกข์ หลงทั้งอุเบกขาเฉย ๆ ซึ่งมีอยู่ทั้งส่วนร่างกายและจิตใจนี้ต่างหากเป็นกิเลส ความหลงความสำคัญนั่นแหละเป็นกิเลส พิจารณาเข้าไปจริง ๆ นามธรรมทั้งสี่เหล่านี้ก็ไม่ได้เป็นกิเลส เวทนาต่าง ๆ นี้ไม่เป็นกิเลส

เมื่อรู้ตัวสำคัญมั่นหมายแล้ว ตัวสำคัญนั้นก็ถอยเข้าไป เวทนาซึ่งจะมีอยู่บ้างในทางร่างกายและจิตใจที่ยังไม่รอบก็เบาลงไปมาก และเห็นเงื่อนกันไปโดยลำดับ ไม่หลงอย่างมืดมิดปิดตาเหมือนแต่ยังไม่เคยได้พิจารณา เวทนาส่วนไหนที่เป็นส่วนหยาบเกี่ยวกับร่างกายก็รู้ชัด เวทนาทางร่างกายนี้ปล่อยวางได้ เข้าใจได้ ส่วนเวทนาที่อยู่ภายในจิต ส่วนมากมักจะสุขอย่างละเอียด ย่อมจะทราบและปล่อยวางเช่นเดียวกันเมื่อมรรคมีกำลัง สุขเวทนาก็เหมือนกับปลาที่อยู่ในข้องนั้นแหละ ยังไงมันก็ไม่พ้นที่จะต้มแกงจนได้ จะให้มันโดดลงไปหาน้ำบึงน้ำบ่อทำนบใหญ่ ๆ เหมือนแต่ก่อนมันโดดไปไม่ได้แล้ว นอกจากรอวันเวลาตายอยู่ท่าเดียว สุขเวทนาอันเป็นส่วนสมมุติภายในใจก็เช่นกัน รอวันเวลาจะดับลงสู่สมมุติอยู่เท่านั้น เมื่อบรมสุขอันมิใช่สมมุติเข้าครองใจเพราะความรู้แจ้งแทงทะลุของสติปัญญา ดังนั้นจงพิจารณาเข้าไปจนเป็นที่เข้าใจและถึงขั้นปล่อยวางอย่างหายห่วง

สัญญามันหมายอะไรบ้าง ความหมายอย่างนั้นหมายอย่างนี้ ความสำคัญอย่างนั้น สำคัญอย่างนี้ นั้นเป็นเรื่องของกิเลสเอาสัญญาไปใช้ วิญญาณรับทราบก็เป็นกิเลส ก็พิจารณาเช่นเดียวกับที่เคยพิจารณาในเวทนามาแล้วด้วยปัญญานั้นแล มันก็เข้าใจ เมื่อเข้าใจแล้วสิ่งเหล่านี้ก็เพียงแต่เป็นวิญญาณรับทราบ เพียงแต่เป็นสัญญาความจำเฉยๆ ไม่ได้จำให้เป็นกิเลส ไม่ได้รับทราบเพื่อกิเลส กิเลสก็ถอนตัวเข้าไปๆ

สุดท้ายเรื่องอาการทั้งห้า คือ รูปขันธ์ ได้แก่ร่างกายของเรา เวทนาขันธ์ซึ่งมีอยู่ภายในร่างกาย ส่วนจิตใจนั้นยกไว้ก่อน สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ ก็รู้แจ้งชัดเจนขึ้นภายในใจไม่เป็นที่สงสัยแล้ว กิเลสก็รวมตัวของมันเข้าไป ตะล่อมตัวเข้าไปเพ่นพ่านออกมาไม่ได้ ถูกสติปัญญาฟันแหลกแตกกระจาย จึงต้องหดตัวเข้าไปหาที่หลบซ่อน นี่ละการพิจารณา ตามความจริงเป็นอย่างนี้ไม่เป็นอย่างอื่น

การพิจารณาของนักปฏิบัติ เมื่อปัญญาถึงขั้นใดภูมิใดแล้วจะทราบตนโดยลำดับลำดา ทั้งฝ่ายกิเลสทั้งฝ่ายปัญญาจะทราบทั้งสองด้านไปพร้อมๆ กัน เมื่อกำลังของปัญญามีมาก กิเลสก็อ่อนกำลังลงไป สติปัญญายิ่งมีความแกล้วกล้า มีความกล้าหาญชาญชัยไม่สะทกสะท้าน คำว่าขี้เกียจขี้คร้านอันเป็นเรื่องของกิเลสนั้นหายหน้าไปหมด มีแต่ขยับตัวด้วยความเพียรทั้งวันทั้งคืน นั่นเรื่องของมรรคมีกำลังเป็นอย่างนั้น นักปฏิบัติจงจำไว้และปฏิบัติให้รู้ให้เห็น ให้เป็นสมบัติของตนเองขึ้นมาที่ใจดวงนี้ จะหายสงสัยโดยประการทั้งปวง

ทีนี้นำสติปัญญาปรมาณูพุ่งเข้าสู่จุดมหาสมมุติมหานิยม ที่พาให้สัตว์จมแหลกอยู่ในวัฏวนนี้หาที่ออกไม่ได้ ไม่รู้ที่ออก ไม่รู้ที่เกิด ไม่ทราบว่าใครเกิดเป็นอะไรบ้าง เคยตายที่ไหนบ้าง เคยหาบเคยหามทุกข์มาอย่างไรบ้าง สติปัญญาพังลงไปในจุดนั้นจนแตกกระจายลงไปแล้ว ทำไมจะไม่รู้ว่าอะไรพาให้เกิดพาให้ตายที่นี่ ก็มีกิเลสอย่างเดียวเท่านั้นเป็นเชื้ออันสำคัญพาให้เกิดพาให้ตาย พาให้รับความทุกข์ความลำบากมา ธรรมแท้ไม่ได้พาให้ทุกข์ให้ลำบาก มีแต่พาให้เป็นความสุขความสบายตามขั้นของธรรม ตามขั้นของความดีงามเท่านั้น

สิ่งที่ให้เกิดความทุกข์มากน้อยเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล เห็นได้ชัด รู้ได้ชัด ยิ่งกิเลสแตกกระจายออกไปจากจิตใจโดยสิ้นเชิงด้วยแล้วก็เท่ากับฟ้าดินถล่มนั่นแล จะไม่กระเทือนสามโลกธาตุได้ยังไง เพราะตัวนี้เป็นผู้ท่องเที่ยวในสามแดนโลกธาตุนี้ เมื่อถูกพังทลายกันลงภายในจิตใจนี้แล้ว เอ้าที่นี่เป็นยังไงจิตดวงนี้ อวกาศของธรรมกับอวกาศของโลกผิดกันอย่างไร นี่รู้ได้ชัด อวกาศของจิตที่บริสุทธิ์นี้สูญไปไหม อวกาศของโลกไม่ได้สูญ ถ้าสูญไม่เรียกว่าอวกาศ เป็นธรรมชาติมีอยู่ตามหลักธรรมชาติของอวกาศนั้น

อวกาศของจิตที่หลุดพ้นจากสิ่งดึงดูดทั้งหลาย คือ มหาสมมุติมหานิยมนี้เป็นอย่างไร แม้ไม่เคยรู้ก็ตาม เมื่อรู้เข้าแล้วไม่สงสัย ไม่เคยเห็น เห็นเข้าแล้วไม่สงสัย ไม่เคยเป็น เป็นเข้าแล้วไม่สงสัย ไม่ต้องหาสักขีพยานที่ไหนมายืนยันเหมือนสมมุติทั่ว ๆ ไป มี **สนฺทิฏฺฐิโก** เท่านั้นเป็นที่แนบสนิทกับใจของตัวและกับจิตอวกาศนั้น

นี่แหละที่ได้พูดมาตั้งแต่ต้นถึงเรื่องอวกาศของจิต อวกาศของโลก อวกาศของจิต ที่ว่า นิพพานจิตเป็นเช่นนั้น สูญไปไหน ใครเป็นผู้ทรงอวกาศของจิตนั้น ถ้าสูญแล้วใครมาทรง ไปเกิดหรือไม่ไปเกิดที่ไหนก็รู้อยู่แล้วว่าหมดทางที่จะเกิดแล้ว รู้อยู่ชัด ๆ ตัดออกหมดขึ้นชื่อว่ากิเลสสมมุติที่จะพาให้เกิด สมมุติก็คือกิเลสนั้นเอง ที่เป็นภัยต่อจิตใจมาเป็นเวลานาน ละเอียดขนาดไหนก็ได้ถูกทำลายไปหมดแล้ว เหลือแต่อวกาศของจิตล้วน ๆ คือจิตที่บริสุทธิ์นั่นแล จะเรียกว่าอวกาศก็ได้ เรียกว่าอะไรก็ได้ เพราะโลกมีสมมุติ ก็ต้องแยกออกมาใช้ตามสมมุติของโลกเพื่อไม่ให้ขัดกัน

เมื่อถึงขั้นจิตอวกาศแล้ว เป็นอย่างไรบ้างที่จิตเคยถูกกดขี่บังคับดึงดูดจากสิ่งที่ต่ำทรามทั้งหลาย ที่เต็มไปด้วยทุกข์และมหันตทุกข์มาตลอดกัปตลอดกัลป์ ไม่ต้องไปคิดไปคำนึงไปใคร่ครวญว่ามีกี่ภพกี่ชาติก็ตาม ถือเอาหลักปัจจุบันนี้เป็นต้นเป็นตัวสักขีพยาน คราวนี้ได้พ้นแล้ว ความทุกข์มีมากน้อยได้เห็นประจักษ์และได้ละโดยเด็ดขาด ได้ทำลายเชื้อของมันหมดโดยสิ้นเชิงแล้ว คือ **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** เป็นต้น ยังเหลือแต่ **อวิชฺชายเตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ** เท่านั้น นั่น อวกาศของจิต

ทีนี้จิตที่พ้นจากสิ่งดึงดูดทั้งหลายแล้วแม้จะมีชีวิตอยู่ ครองธาตุขันธ์อยู่ ความคิดความรู้ความเห็นของจิตประเภทนี้ไม่มีอะไรมากีดขวาง ไม่มีอะไรมากั้นกาง ไม่มีอะไรมาทำให้หนักใจให้เบาใจ ไม่มีอะไรมาทำให้กล้า ไม่มีอะไรมาทำให้กลัว เป็นธรรมชาติของตนอยู่โดยลำพัง เป็นอิสระของตนอยู่เช่นนั้น

เพราะฉะนั้นการรู้การเห็นความจริงทั้งหลาย จึงต้องเปิดเผยอยู่กับจิตดวงที่ไม่มีอะไรปิดบัง ไม่มีอะไรกดขี่นี้แล สามารถรู้สามารถเห็น ถ้าพูดถึงเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ ก็สามารถพูดได้ทุกอย่างไม่อัดไม่อั้น เพราะไม่มีอะไรมากีดมาขวาง นอกจากกิเลสอย่างเดียว สิ่งที่เห็นอยู่มันก็ไม่ให้เห็น ควรที่จะพูดได้มันก็พูดไม่ได้เพราะไม่รู้ไม่เห็น รู้ก็รู้แบบงู ๆ ปลา ๆ ไม่ได้รู้เต็มสัดเต็มส่วนเต็มตามความจริงของสิ่งที่มีนั้น ๆ เมื่อเป็นเช่นนั้นจะรู้ได้เห็นชัดยังไง และจะพูดได้ชัดเจนยังไงเพราะรู้เห็นแบบงู ๆ ปลา ๆ ถ้าพูดก็ต้องพูดทั้งงู ๆ ปลา ๆ ไปด้วย

เมื่อได้สลัดสิ่งเหล่านี้ออกหมด เบิกกว้างหมด ใจเป็นอิสระ เวิ้งว้างไม่มีขอบเขต ไม่มีประมาณ ไม่มีอะไรเป็นเครื่องปิดบังหุ้มห่อแล้ว รู้ก็รู้จริง เห็นก็เห็นจริง พูดก็พูดได้จริง นั่น จะว่าอาจหาญหรือไม่อาจหาญก็ตาม เพราะพูดตามสิ่งที่มีที่เป็นที่รู้ที่เห็นอยู่

นั้นน่ะ ทำไมจะพูดไม่ได้ เห็นยังเห็นได้ รู้ยังรู้ได้ ทำไมพูดไม่ได้ เพราะสิ่งเหล่านี้มีอยู่ดั้งเดิม พระพุทธเจ้ามาประกาศธรรมสอนโลก ประกาศสิ่งที่มีอยู่เห็นอยู่ตามที่พระองค์ได้รู้ทุกสิ่งทุกอย่างแล้วนี่แล นำมาสั่งสอนโลก กว้างขนาดไหนความรู้ของพระพุทธเจ้าลึกซึ้งขนาดไหน เพราะไม่มีอะไรปิดบังลี้ลับ ทะลุไปหมด จึงเรียกว่า **โลกวิทู** รู้แจ้งโลกด้วยความเวิ้งว้าง ไม่มีอะไรมาปิดมาบังมาหุ้มมาห่อเลย

อาโลโก อุทปาทิ สว่างโร่อยู่ทั้งกลางวันกลางคืนต่อความจริงทั้งหลาย นี่แลพระพุทธเจ้าท่านรู้ สาวกทั้งหลายรู้กันอย่างนั้น เป็นแต่พุทธวิสัย วิสัยของพระพุทธเจ้ากับสาวกวิสัยนั้นต่างกัน ความแคบความกว้างนั้นต่างกันตามวิสัย แต่เรื่องรู้ความจริงนั้นเหมือนกันหมด

นี่พูดทั้งโทษทั้งคุณของสิ่งที่เกี่ยวข้องกับจิต คือทั้งธรรมทั้งกิเลส ให้ท่านผู้ปฏิบัติทั้งหลายฟังและนำไปพิจารณา เอาจริงเอาจัง

เอ๊า พยายามปรับปรุงจิตของเราให้พุ่งออกนอกโลกสมมุตินี้ดูซิจะเป็นยังไง พระพุทธเจ้าอยู่ที่ตรงไหน พระพุทธเจ้ามีกี่พระองค์ สาวกทั้งหลายมีจริงไหม มีกี่พระองค์ จะไม่ถาม ความจริงอันเดียวกันกับที่รู้อยู่เห็นอยู่ประจักษ์ใจนี้แล เป็นธรรมชาติที่กระเทือนไปหมดในบรรดาพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย ตลอดที่ว่าธรรมมีอยู่จะไม่มีอะไรสงสัย เพราะธรรมชาติที่รู้ที่เป็นอยู่กับตัวเองนี้ เป็นธรรมชาติที่บรรจุไว้หมดแล้ว บรรดาพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ และธรรมทั้งหลายที่มีอยู่ดังที่ว่านี้เป็นธรรมชาติที่เหมาะสมกันทุกสัดทุกส่วนไม่มีที่สงสัยแล้ว

นี่แหละสถานที่ ถ้าพูดสถานที่ ๆ หายสงสัยหมดทุกสิ่งทุกอย่าง ทรงแต่ขันธ์อันเป็นสมมุติของโลกเท่านั้น ดังพระสาวกทั้งหลายที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ ส่วนจิตนั้นได้พ้นแล้ว พ้นอย่างนั้นเอง ดังที่กล่าวนี้ ถึงจะคลุกเคล้ากันอยู่กับโลกสมมุติ ธรรมชาตินี้ก็เป็นธรรมชาติของตัวเอง สิ่งเหล่านั้นก็เป็นเรื่องของเขาเอง ต่างอันต่างจริงไม่มาคลุกเคล้ากัน ไม่มาประสับประสาน ไม่มากระทบกระเทือนกัน ที่ว่าพ้นโลกพ้นอย่างนี้

ธรรมที่กล่าวมาทั้งมวลนี้ มีในครั้งใดไม่มีในครั้งใด ธรรมมีอยู่ทุกครั้งทุกกาลสถานที่ เป็น **อกาลิโก** ขอให้หยั่งลงสัจธรรมทั้งสี่นี้เถิด จะถูกจุดที่ทำงานของพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย และจะถูกผลงานของพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายโดยไม่ต้องสงสัย ที่ทำงานก็คือสัจธรรมทั้งสี่นี้แลเป็นที่ทำงาน และผลที่เกิดขึ้นจากการทำงานได้แก่มรรคผลนิพพาน ก็เกิดขึ้นที่นี่ อยู่ที่นี่ เมื่อเราก็ได้ปฏิบัติและบรรจุไว้แล้วอย่างสมบูรณ์ มีครบถ้วนแล้วไม่เป็นที่สงสัย จึงไม่มีอะไรที่จะให้เกิดความสงสัยในครั้งพุทธกาลกับครั้งนี้ ว่าธรรมของพระพุทธเจ้านั้นต่างกันเพราะกิเลสต่างกัน กิเลสก็เป็น

ประเภทเดียวกัน ธรรมก็ประเภทเดียวกัน แก้วิธีเดียวกัน ย่อมจะหลุดพ้นด้วยวิธีเดียวกันนี้เอง

ไม่มีวิธีอื่นที่จะให้หลุดพ้น ไม่ว่ากาลใดสมัยใด มีวิธีเดียวนี้เท่านั้นคือ ดำเนินตามทางมรรค มีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นต้น เพื่อปราบกิเลส คือ สมุทัย ได้แก่ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา เป็นสำคัญให้สิ้นซากไปจากใจ นิโรธความดับทุกข์ เมื่อดับกิเลสแล้วจะเอาทุกข์ที่ไหนมาเกิดอีก เมื่อกิเลสแลทุกข์ดับโดยสิ้นเชิงแล้วก็เป็นอวกาศของจิตเท่านั้นเอง ส่วนสัจธรรมนี้เป็นกิริยา หรือว่าเป็นสถานที่ทำงาน ผลที่ออกจากสัจธรรมทั้งสี่นี้เป็นอีกอย่างหนึ่ง ดังที่เคยกล่าวอยู่เสมอว่า ผู้รู้ว่าทุกข์ดับ รู้ว่าสมุทัยดับคืออะไร มรรคได้ทำหน้าที่เต็มที่แล้ว ปราบสมุทัยให้เรียบไปหมด นิโรธแสดงตัวเต็มที่แล้วก็ดับไป ๆ เหมือนกันเพราะนี้เป็นสมมุติ ส่วนผู้รู้ว่าสมุทัยทุกข์ดับไป เพราะมรรคปราบปรามเป็นนิโรธขึ้นมา ผู้รู้นั่นแลคือผู้บริสุทธิ์ ผู้เป็นจิตอวกาศยุติกันที่ตรงนั้น

ให้พิจารณาให้ดี ฟังให้ดีการฟังธรรม ในขณะที่เราใช้การใช้งาน เรากำลังทำงานเครื่องมือจะปล่อยวางไม่ได้ เช่น เราทำงานด้วยขวาน ขวานก็ต้องติดมือ ทำด้วยมีด มีดต้องติดมือ ทำด้วยสิ่ว สิ่วต้องติดมือ แต่เมื่อเวลางานนี้เสร็จแล้วสิ่วก็ปล่อยเอง เครื่องมือต่าง ๆ ปล่อยเอง ๆ นี่ศีล สมาธิ ปัญญา ที่เรียกว่ามรรค ๆ คือ เครื่องมือทำงานปราบกิเลส ต้องติดแนบกับตัวเองในเวลาทำงาน เมื่อปราบกิเลสให้เรียบวุธลงไปหมดแล้ว ไม่มีอะไรเหลือแล้ว เครื่องมือนี้ก็เป็นธรรมชาติที่ปล่อยตัวเองโดยไม่ต้องบังคับ

ดังที่เคยกล่าวเสมอว่า **อนิจฺจํ ทุกขํ อนตฺตา** นี่ทางเดิน ปล่อยไม่ได้ พิจารณาให้เห็นชัดเจนตามหลักของ **อนิจฺจํ** ตามหลักของ **ทุกฺขํ** ตามหลักของ **อนตฺตา** ด้วยสติปัญญา พอพร้อมแล้วเต็มที่แล้ว ปล่อยวางลงตามความจริง ไม่ว่าอะไรเป็น **อนิจฺจํ** ไม่ว่าอะไรเป็น **ทุกฺขํ** ไม่ว่าอะไรเป็น **อนตฺตา** ต่างอันต่างจริงแล้วไม่ทะเลาะกัน นี้แหละเรื่องธรรมมีหลายขั้นหลายตอน ผู้ฟังจึงต้องแยกแยะ เพราะการเทศน์นี้เทศน์หลายขั้นหลายตอนหลายตลบทวน เพื่อความเข้าใจแจ่มแจ้งแก่ผู้ฟังทั้งหลายนั่นแล

สรุปความลงแล้ว ตลาดแห่งมรรคนิพพานอยู่ที่สัจธรรม ไม่อยู่ที่ไหน เอาอันนี้ให้ได้ เร่งลงให้เต็มฝีมือของเรา สติปัญญามีเท่าไรเอามาพินิจพิจารณาให้เห็นชัด ให้หมุนเป็นธรรมจักรไปดังที่ท่านอธิบายไว้แล้วนั้นเป็นไร มหาสติมหาปัญญา พอเริ่มปฏิบัติก็จะให้เป็นมหาสติมหาปัญญาเลยทีเดียวได้ยังไง แม้แต่เด็กเกิดขึ้นมาทีแรกมันไม่เห็นเป็นผู้ใหญ่ ต้องได้รับการบำรุงรักษาปรนปรือกันไป หมดเท่าไร สิ้นเปลือง

เท่าไร ปัจจัยที่เป็นเครื่องบำรุงรักษาเด็กแต่ละคนๆ มันจึงได้เป็นผู้ใหญ่เหมือนเราๆ ท่านๆ ได้

สติปัญญาก็จำต้องอาศัยการบำรุงรักษาเช่นเดียวกัน เมื่อบำรุงรักษาอยู่ไม่หยุดไม่ถอยก็มีความแก่กล้าสามารถขึ้นมา จนกลายเป็นมหาสติมหาปัญญา แล้วฟาดฟันหั่นแหลกกิเลสจะเป็นประเภทใดก็ตาม แหลกแตกกระจายไปหมดไม่มีอะไรเหลือเลย ทรงความบริสุทธิ์วิมุตติพระนิพพานไว้ในใจตัวเองนั่นแล จะเป็นผู้มีคุณค่าอันสูงสุด ใครเสกไม่เสกใครสรรไม่สรรก็ตามเถอะ เจ้าของเองก็ไม่เสก พอตัวแล้วเสกหาอะไร นอกจากมีแต่ความอ่อนโยนด้วยความบริสุทธิ์ และความเมตตาซึ่งกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเท่านั้น จิตทั้งดวงเต็มไปด้วยเมตตา

นั่นแหละพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนสัตว์โลกด้วยพระเมตตา คือพระจิตของพระพุทธเจ้านี้อ่อนนิ่มไปหมดต่อทุกตัวสัตว์ในสามแดนโลกธาตุ ไม่ได้ยกที่ตรงไหนเหยียบย่ำที่ตรงไหน **สพฺเพ สตฺตา** อันว่าสัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนทุกข์เกิดแก่เจ็บตายด้วยกันหมดทั้งสิ้น นั่น ต่อจากนั้นก็ **อเวรา โหนฺตุ** เรื่อยไป....**สุขี อตฺตานํ ปริหรนฺตุ** นั่นละทรงเมตตา ให้ความเสมอภาคแก่บรรดาสัตว์ทั่วหน้ากัน ไม่เอียงเพราะพระจิตไม่มีอะไรเอียงแล้ว ไม่มีเรื่องของกิเลสไปแทรกพอจะให้เกิดเอียง สิ่งที่เอียงโน้นเอียงนี้ก็เป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล เมื่อมีแต่ธรรมล้วนๆ ทรงตัวด้วยธรรมล้วนๆ แล้วไม่มีคำว่าเอียง เป็นหลักธรรมชาติอยู่อย่างนั้นเอง

จึงขอให้ทุกท่านนำไปประพฤติปฏิบัติ เอาจริงเอาจัง ให้ได้หลุดพ้นเห็นประจักษ์กับใจของตัวเอง เป็นยังไงใจที่กำลังถูกกดขี่บังคับอยู่เวลานี้ กับใจที่หลุดพ้นจากสิ่งกดขี่บังคับไปแล้วนี้ คุณค่าต่างกันอย่างไรบ้าง ให้เห็นประจักษ์ภายในใจนั่นแล ไม่เห็นที่ไหน **สนฺทิฏฺฐิโก** อยู่กับผู้ปฏิบัตินั่นแหละ

เอาละการแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๒๕

ปรารภความเพียรจึงตั้งหลักได้

ศาสนาพุทธเราเป็นธรรมล้นค่าหาที่ขัดที่แย้งไม่ได้ หากว่าชาวพุทธเราได้นำศาสนธรรมของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติต่อตัวเอง ครอบครัว หน้าที่การงาน ทั้งส่วนตัวและส่วนรวมแล้ว ชาวพุทธนี้แลจะเป็นผู้มีความร่มเย็นเป็นสุขมากทีเดียว สำคัญที่ความสนใจที่จะปฏิบัติต่อหลักธรรมให้เป็นความสงบสุขต่อตนและครอบครัว ให้สมชื่อสมนามว่าเป็นชาวพุทธนั้น รู้สึกว่ามีน้อยมากทีเดียวแทบจะไม่ปรากฏ เนื่องจากจิตใจถูกทุ่มเทไปทางอื่นเสียมากต่อมาก ที่ไปทางเสียก็ไม่ย่อยพอ ๆ กัน ส่วนคำพูดติดปากนั้นว่าถือศาสนาพุทธ แต่สิ่งที่ติดใจนั้นก็คือความอยาก ความต้องการ ความสะดวกสบาย ความเห็นแก่ได้ไม่มีขอบเขตเหตุผลบ้างเลย นี่เป็นพื้นของจิตที่ให้แสดงออกในทางขัดกับชาวพุทธตลอดเวลา

คำว่าพุทธคือความรู้ การปฏิบัติตนตามหลักของชาวพุทธนั้นไม่ค่อยปรากฏเลย หากได้นำพุทธศาสนาไปปฏิบัติสมนามว่าเป็นชาวพุทธแล้ว บ้านเมืองก็จะมีความร่มเย็นเป็นสุข สังคมน้อยใหญ่ไม่ว่าบ้านนอกในเมืองก็จะมีความร่มเย็นเป็นสุข การเบียดเบียนทำลายกัน การรีดไถคดโกง การฉกลักปล้นจี้ การข่มขืนชำเรา การเอารัดเอาเปรียบ คอร์รัปชั่นที่เด่น ๆ ในชาวพุทธที่ถือศาสนาแต่ปากก็จะเบาลงกว่าที่เป็นอยู่ไม่อาจสงสัย เพราะความเห็นแก่ธรรมย่อมไม่เห็นแก่ได้ถ่ายเดียว

คนเราเมื่อเชื่อใจกันได้ก็เชื่อถือกันและสนิทสนมกัน เชื่อใจกันไม่ได้จะหาความเชื่อถือกันมาจากไหน เพราะความเชื่อถือมาจากความเชื่อใจกัน แม้ตัวเองแต่ละราย ๆ ก็เชื่อตัวเองไม่ได้ แล้วจะไปกว้านเอาคนอื่นมาให้เชื่อตัวเองได้อย่างไร เราก็เชื่อเราไม่ได้ ในขณะเดียวกันก็เชื่อเขาไม่ได้ เพราะความรู้สึกและความประพฤติต่ำทรามพอ ๆ กัน สุดท้ายก็ไม่มีใครเชื่อกันได้ ไว้วางใจกันไม่ได้ สิ่งที่ทำให้ไว้วางใจกันไม่ได้ เพราะสิ่งที่ทำลายความไว้วางใจกันมันฝังอยู่ภายในจิตใจ และแสดงออกให้เห็นอยู่เสมอ ในเมื่อได้โอกาสพอที่จะแสดงออกได้ทั้งที่แจ้งและที่ลับ การงานไม่ว่าส่วนใหญ่ส่วนย่อย ส่วนบุคคล จึงเต็มไปด้วยสิ่งสกปรกโสมมอันไม่ใช่เรื่องของพุทธของชาวพุทธจะพึงทำอย่างนั้นได้ แต่ก็ทำกันได้อย่างออกหน้าออกตา เพราะสิ่งต่ำทรามเหล่านั้นมันมีอำนาจมากและมีความรู้สึกอย่างเดียวกัน นิยมอย่างเดียวกัน การกระทำหรือกิริยาที่แสดงออกทุกอาการจึงเป็นอย่างเดียวกันไป

เมื่อนำหลักพุทธศาสนามาเทียบกับชาวพุทธเราแล้ว รู้สึกไกลกันมากเหมือนคนละโลก แม้แต่ทำงานเกี่ยวแก่พุทธศาสนา ก็ไม่พ้นที่จะนำเอาสิ่งสกปรกสิ่งทำลายเข้ามาแทรกจนได้ บางกรณีถึงกับออกหน้าออกตาไม่กระดากอายบ้างเลย เมื่อเป็นเช่นนั้นศาสนธรรมจะเจริญได้อย่างไร เพราะศาสนาเจริญในหัวใจคนไม่ได้ถ้ามีแต่โลกมีแต่โลภเต็มหัวใจ ธรรมเข้าไม่ถึง เมื่อเป็นเช่นนั้นก็มีแต่สิ่งที่เคยเจริญอยู่ในหัวใจโลกมานานแล้วนั้นแลเป็นตัวเจริญ จึงทำให้โลกได้รับความทุกข์ความเดือดร้อนความล่มจมฉิบหายไม่หยุดหย่อนผ่อนคลาย และไม่มีความเข็ดหลาบกันเลย ทั้ง ๆ ที่สิ่งที่ทำให้เข็ดหลาบ ความรับรู้เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่พอจะทำให้เข็ดหลาบมีอยู่ ศาสนธรรมถ้านำไปปฏิบัติ นำไปพินิจพิจารณาเทียบเคียงในทางคุณและโทษพอประมาณแล้ว จะมีเครื่องมือใดเหนือสติปัญญาซึ่งเป็นหลักของศาสนานี้ไปได้ ที่จะไม่ให้รู้ตามหลักความจริง ทั้งฝ่ายโทษฝ่ายคุณที่สัมผัสสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลาเรื่อยมา ต้องรู้และหาอุบายละถอนปล่อยวางจนได้

เมื่อย่นเข้ามาถึงพวกเราผู้เป็นนักปฏิบัติแล้วก็เป็นลักษณะเดียวกันนี้ เป็นแต่เพียงหยาบละเอียดต่างกันเท่านั้น หากไม่พ้นสิ่งเหล่านี้จะเคลือบแฝงอยู่ทุกระยะในหัวใจของเราผู้ปฏิบัติจนได้ ฉะนั้นจึงได้เตือนแล้วเตือนเล่า เพื่อให้รู้กลมายาของสิ่งไม่ดีทั้งหลายซึ่งฝังอยู่ภายในใจและแสดงออกมา โดยเจ้าตัวก็ไม่รู้ว่าเป็นความผิดความพลาด เพราะเป็นความเคยชินของสิ่งนั้น เป็นทางเดินอันราบรื่นของสิ่งไม่ดีนั้นเดินเสียทั้งวันทั้งคืน ยืนเดินนั่งนอน จะเรียกว่าทุกขณะจิตก็ได้ถ้าไม่มีสติปัญญาคอยสังเกต มีแต่ทางเดินของกิเลสตัณหาอาสวะ มีแต่ทางขวนขวาย มีแต่ทางกอบโกยของกิเลสอาสวะเพื่อนำทุกข์มาเผาผลาญเราอย่างเดียว แม้จะให้ชื่อว่าคลังทุกข์ เศรษฐีทุกข์ก็ไม่น่าจะผิด เพราะความจริงเป็นอย่างนั้นภายในใจแต่ละดวง โดยไม่เลือกชาติชั้นวรรณะเพศวัยใด ๆ เลย

การปฏิบัติธรรมจึงต้องได้ใช้ความพินิจพิจารณา ใช้ความอุตส่าห์พยายาม มีความจดจ่อต่อเนื่องกันเป็นลำดับลำดา ไม่เช่นนั้นก็ไม่ทันสิ่งที่รวดเร็วและราบรื่น ซึ่งเตรียมพร้อมอยู่ภายในใจมาเป็นประจำ จะฉวยโอกาสทำงานของมันจนได้ เราจะเห็นได้เวลาเริ่มต้นฝึกหัดปฏิบัติธรรมคือจิตตภาวนา ส่วนหยาบ ๆ กว่านั้นเราไม่นำมาพูด เช่นหลักวินัยนี้เป็นส่วนหยาบ หลักธรรมนี่สำคัญ ขณะปฏิบัติในขั้นเริ่มแรกจะมีแต่ล้มเป็นส่วนมาก ลุกไม่ค่อยจะได้ มีแต่ล้มแต่กลิ้งไปเรื่อย ๆ คือจิตงอกเงยขึ้นไม่ได้

พอพยายามตั้งสติขึ้นมาสักครู่เดียวก็ล้มไปแล้ว นานเท่าไรเวลาล้มไปนั้นไม่อาจนับได้ จากนั้นก็กลิ้งไปเลย เจ้าของไม่รู้เพราะมีสิ่งหนึ่งทำให้ล้มอีกสิ่งหนึ่งทำให้กลิ้งและมีสิ่งหนึ่งปิดบังไม่ให้รู้ไม่ให้ระลึกได้ง่าย จึงลุกยากเวลาล้มลงไปแล้ว ฟื้นได้ยาก มี

แต่กลิ้งไปเรื่อย ๆ ทั้งที่เราก็พยายามอยู่อย่างเต็มใจ แต่อุบายวิธีการต่าง ๆ ของเราที่จะต่อสู้กับสิ่งรวดเร็ว สิ่งที่จัดเจนบนหัวใจอันเป็นฝ่ายต่ำนั้น มันเหนือกำลังสติปัญญาของเราจะต่อสู้หรือต้านทานมันได้ พอตั้งได้ขณะเดียวซึ่งเหมือนกับจะลุกนั่นเอง เรียกว่าล้มลุก ล้มแล้วตั้งใจจะลุก มันลุกไม่ขึ้น ถูกมันเตะกลิ้งไปอีกแล้ว เอ๊า พยายามตั้งใหม่

สิ่งที่เป็นข้าศึกรู้สึกว่ามันรวดเร็วอย่างมากทีเดียว ทางตาก็เร็ว เข้าสู่ความรู้สึกทางหู ก็เข้าสู่ความรู้สึกที่จะยังให้กิเลสกำเริบขึ้นเป็นก่ายเป็นกอง มันรวดเร็วมากสิ่งสัมผัสสัมพันธ์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นฝ่ายของกิเลสจะกอบโกยเอาผลประโยชน์แล้วรู้สึกมันรวดเร็ว ไม่มีคำว่าเมื่อยและอ่อนเพลียบ้างเลย จึงไม่ทันมันได้ง่าย ๆ แม้ไม่มีหน้าที่การงานอะไรมายุ่งกวนในวงความเพียรก็ตาม มีแต่ตั้งหน้าตั้งตาฝึกทรมาน เพื่อใจจะได้มีความสงบด้วยบทธรรมที่ตนเคยถนัดก็ตาม ก็ไม่พ้นที่ใจจะหลุดลอยจากบทธรรมนั้นออกไป ด้วยอำนาจของกิเลสฉุดลากไปจนได้

นี่ได้คิดย้อนหลังถึงภาคปฏิบัติของตน อยู่ดี ๆ เวลาเรายังไม่ได้ออกปฏิบัติความคึกคะนองของจิตก็มี แต่รู้สึกไม่แสดงลวดลายให้เห็นอย่างชัดเจนและรวดเร็วเหมือนขณะออกปฏิบัติในขั้นเริ่มแรก ซึ่งแสดงอย่างรวดเร็วทีเดียว คือแสดงอาการกำเริบ รักก็ง่าย เกลียดก็ง่าย ฉุนเฉียวก็ง่าย อะไร ๆ เร็วไปหมด ถึงกับตัวเองงงไปทีเดียว แต่ก่อนในเวลาที่ยังไม่ได้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติไม่เห็นเป็นเช่นนี้ แต่เมื่อตั้งใจมาประพฤติปฏิบัติจริง ๆ แล้ว แทนที่สิ่งเหล่านี้จะค่อยจางลงไป ๆ ทำไมจึงกลับรวดเร็วขึ้นมาอย่างไม่คาดไม่ฝันเช่นนี้ มันเป็นเพราะเหตุไร คำว่าเป็นเพราะเหตุไรก็ถามตัวเองไปอย่างนั้นแล เพราะไม่ทราบสาเหตุของมัน

ความจริงเรื่องความรวดเร็วของจิตนั้น เป็นเพราะสติเราพอรู้ทันมันบ้าง เพราะในขณะที่เรามาฝึกฝนอบรมนั้นเราพอมีสติอยู่บ้าง เพราะฉะนั้นจึงทราบความรวดเร็วของกิเลสประเภทต่าง ๆ ได้พอประมาณ แต่เราไม่อยากจะพูดเช่นนี้ อยากจะพูดเพื่อให้มีแก่ใจว่ามันท้าทายเรา เพื่อจะให้มีแก่ใจต่อสู้กันให้หนักหน่วงกว่าที่เป็นอยู่เวลาจิตไม่สงบมันแสดงความผาดโผนเช่นนั้นแลจงพากันจดจำไว้

ใจนี้เป็นตัวคึกตัวคะนองและรวดเร็วมากทีเดียวในผู้ปฏิบัตินั้นแล เหมือนกับท้าทายเรา เราตั้งใจจะปราบมัน มันกลับท้าทายเราเพราะมันเคยปราบเราอยู่แล้ว ไม่ทราบว่ามันจะปราบเราอะไรอีก นอกจากมันท้าทายเราเล่นเท่านั้น เราเคยเห็นได้ชัด ๆ ว่าจิตล้มลุกคลุกคลาน ลุกได้แต่ชั่วขณะแล้วก็คลานไปเลย กลิ้งไปเลยเป็นส่วนมาก แต่อย่างไรก็ตามเมื่อความมุ่งมั่น ความอุตส่าห์พยายาม ความเป็นนักต่อสู้ ยังมีเต็มอยู่ภายในใจแล้ว ก็พ้นเงื้อมมือแห่งความพากเพียรไปไม่ได้ จิตที่เคยคึกคะนองไม่คาดคิดว่าจะสงบตัวลงได้เลย ก็สงบลงได้ด้วยอำนาจแห่งการต่อสู้หรือความพากเพียรบึกบึน

จนได้ เมื่อจิตสงบลงให้เห็นชัดเจนแล้ว ก็เป็นความแปลกประหลาด เป็นความอัศจรรย์ขึ้นมาภายในใจ แน่ใจว่าตนได้เรือนอยู่ เรือนพักอันอบอุ่นในขั้นนี้แล้ว

พอถอยออกมาจากความสงบ ความเอิบอิ่มของใจที่เคยได้รับในขณะที่ใจสงบนั้น ก็แสดงเป็นผลให้เห็นอย่างชัดเจนว่า มีความกระหยิ่มอยู่ภายใน เพิ่มศรัทธาขึ้น เพิ่มความมั่นใจขึ้น ในขณะเดียวกันก็เป็นการเพิ่มความเพียรความอุตสาห์พยายามขึ้นมาโดยลำดับ ใจก็ยิ่งนับวันสงบลงไป สิ่งที่รวดเร็วทั้งหลายหรือสิ่งเลวร้ายทั้งหลายก็ค่อยสงบตัวลงไป ใจมีความสงบเป็นเรือนอยู่ เรือนพักของตัวเอง มีความร่มเย็นเป็นสุข ท่านเรียกว่า สมถธรรม สมถธรรมนี้แลเป็นเรือนอยู่เรือนพักของใจ ใจไม่ดิ้นรนกวัดแกว่งจนหาที่จอดที่แวะไม่ได้เหมือนอย่างแต่ก่อน พอตั้งตัวได้ด้วยความสงบใจ ใจมีธรรมคือความสงบเป็นเครื่องดื่มย่อมเอิบอิ่มอยู่ภายใน ไม่หิวไม่กระหาย ไม่คว้าโน้นคว้านี้เหมือนดังที่เคยเป็นมา นี่คือผลแห่งการปฏิบัติมาจากความล้มลุกคลุกคลานกลายมาเป็นความตั้งตัวได้ในขั้นนี้

เมื่อใจตั้งตัวได้แล้วก็ต้องเสริมกำลังเข้าโดยลำดับลำดา คำว่าความสงบนั้นไม่ได้อยู่คงที่ดังที่ปรากฏในขั้นเริ่มแรก ย่อมจะเปลี่ยนตัวเองเข้าสู่ความละเอียดเสมอไปจากความเพียรเป็นเครื่องหนุน สงบลงจนแน่วแน่ ลำดับจากนั้นก็เป็นพื้นฐานของสมาธิขึ้นที่ใจ ใจจะสงบอารมณ์ก็ตาม ยังมีความคิดปรุงแต่งอะไรอยู่ก็ตามก็ไม่วุ่นวาย ไม่ได้คิดปรุงแต่งไปในทางที่เป็นพิษเป็นภัยเหมือนอย่างแต่ก่อน เมื่อกำหนดย้อนมาดูความรู้นี้ก็เป็นพื้นฐานแห่งความสงบอยู่ตามปกติ รู้เห็นได้อย่างชัดเจน จนถึงกับแน่นหนามั่นคงประจักษ์ ประหนึ่งว่าหินทั้งก้อนแน่นอยู่นั้น นี่คือพื้นฐานแห่งความสงบของใจ นี่เรียกว่าใจมีอาหาร มีเครื่องดื่ม มีเครื่องธรรมเป็นเครื่องอยู่คือสมถธรรม เย็นสบาย

เริ่มเห็นคุณค่าของศาสนาเพราะเริ่มเห็นความแปลกประหลาดความสุข ความสบาย ซึ่งไม่เคยเป็นมาภายในใจตัวเอง แต่ได้ปรากฏขึ้นด้วยการปฏิบัติตามหลักศาสนาหรือปฏิบัติจิตตภาวนา ใจไม่วอกแวกคลอนแคลน ใจทรงตัวอยู่ด้วยความสม่ำเสมอกับสมาธิขั้นนี้ หรือกับความสงบประเภทนี้ อยู่ไหนก็พออยู่พอไป สบาย ความวุ่นวายไม่มารบกวน ก็จิตนั่นเองไม่ออกกว้านหายาพิษมาเผาตนเองเหมือนอย่างแต่ก่อน เพราะมีธรรมเป็นธรรมารส ความล้มลุกคลุกคลานก็ค่อยจางไป ๆ จนถึงขั้นดังกล่าวนี้

เพื่อความถูกต้องแม่นยำ เพื่อไม่ให้เสียเวล่ำเวลาในการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งส่วนมากมักเป็นกันแทบทั้งนั้น คือเมื่อจิตมีความสงบ และมีความสงบจนเป็นพื้นฐานแล้ว คนเราชอบสะดวกชอบสบาย ก็อยู่ที่นั่นเสีย ติดอยู่ในความสงบ เพลินอยู่ในความสงบนั้นเสีย ไม่อยากจะคิดอ่านทางด้านปัญญา พินิจพิจารณาให้เกิดความแยบคายและเป็นความสุขอันละเอียดอ่อนยิ่งกว่านั้นต่อไปอีก ทั้งนี้เพราะใจยังไม่เคยเห็นผลทางด้าน

ปัญญา เห็นผลเฉพาะทางด้านสมาธิจึงต้องติดพันกันอยู่กับนี้ ดีไม่ดีจะไม่สนใจพิจารณาทางด้านปัญญาเลย พอจิตออกคิดทางด้านปัญญาเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของการทำงานก็เกิดความรำคาญใจเสีย เช่นเดียวกับคนขี้เกียจไปทำงานขุดดินฟันไม้ตากแดดตากฝนเล็กน้อย ก็ถือว่าเป็นความไม่สะดวกสบาย แล้วก็กลับเข้ามานอนอยู่ในร่มเสีย งานก็ไม่ได้อะไร นี่ผู้ที่เพลินอยู่ในสมาธิก็เป็นเช่นนั้นเหมือนกัน

สมาธิเป็นเพียงที่พักของใจชั่วระยะเวลาเท่านั้น ไม่ใช่เป็นมรรคเป็นผลที่จะตายใจได้อย่างแท้จริง เพราะฉะนั้นเพื่อความเหมาะสม จึงต้องออกพิจารณาทางด้านปัญญาหลังจากใจได้รับความสงบในขณะภาวนาแล้วถอนขึ้นมา พิจารณาแยกแยะทางธาตุทางขันธ์ทั้งภายนอกภายในได้ทั้งนั้น อย่างเอาจริงเอาจัง เพราะตอนนี้จิตยังไม่เห็นคุณค่าของปัญญาจึงไม่อยากคิด ด้วยเหตุนี้จึงต้องใช้ความบังคับและใช้สติจดจ่อควบคุมกับงานของตนในการพิจารณา บังคับจิตไม่ให้หนีไปจากงานที่ทำนั้น แยกแยะดูธาตุขันธ์สิ่งที่เคยรักเคยชอบเคยติดเคยพันกันมา เคยถือเป็นตัวเป็นตนหมดทุกสิ่งทุกอย่างภายในอวัยวะนี้ จะแยกให้เห็นตามความเป็นจริง จึงต้องได้ใช้สติบังคับให้ปัญญาตรองไปตาม พินิจพิจารณาไปตามนั้น ไม่ยอมให้เถลไถลไปที่ไหน

ในขณะเดียวกันจิตก็อิ่มตัวกับสมาธิอยู่แล้ว เมื่อบังคับให้ทำงานก็ย่อมทำนอกจากว่ายังไม่เคยเห็นผลของงานทางด้านปัญญาเท่านั้น จิตจึงไม่อยากทำงานในการค้นคิด พอถูกบังคับหรือเข้าใจจากครูอาจารย์ที่แนะนำสั่งสอนโดยอุบายวิธีให้แล้ว ก็ย่อมตั้งหน้าตั้งตาทำงานด้านปัญญาเพราะความเชื่อนั้น แม้ตนจะไม่เคยปรากฏผลมาก่อน แต่ก็เชื่อในความจริงที่ครูบาอาจารย์ทั้งหลายแนะให้ก็ย่อมทำตาม

ในขั้นเริ่มแรกที่ปัญญาจะเกิดนี้จึงเป็นการลำบากอยู่บ้าง เพราะจิตไม่อยากทำงานทางด้านปัญญา พูดง่าย ๆ อยากจะนอนสบาย ๆ อยู่ในสมาธิซึ่งก็ไม่ไปถึงไหนเหมือนอย่างคนเดินทางไปถึงร่มไม้ก็อยู่สบายในร่มไม้นั้นเสีย จะก้าวเดินไปก็ขี้เกียจตากแดดตากฝน นอนอยู่นั้นมันก็ไม่ถึงไหน ด้วยเหตุนี้ปัญญาในขั้นเริ่มแรกจึงต้องได้ใช้การบังคับบัญชาพิจารณาลงไป เบญจขันธ์ทั้งมวลคือสัจธรรม เป็นของจริงล้วน ๆ อันเป็นทางเดินเพื่อความพ้นทุกข์ด้วยกันทั้งนั้นทุก ๆ อาการ พิจารณาให้ดี

จิตในขั้นสมาธิหรือจิตธรรมดา ย่อมจะมีความรักชอบเป็นพื้นฐานอยู่ภายในจิตใจ ในอารมณ์ที่เป็นวิสภาค เฉพาะอย่างยิ่งก็รูปขันธ์ จึงต้องได้พิจารณารูปขันธ์อันเป็นสิ่งสำคัญ ให้เป็นคู่ปรับกันกับความรักสวยรักงาม คลี่คลายดูให้เห็นความจริงของสิ่งเหล่านี้อย่างแท้จริง ไม่ยอมให้กิเลสมันกล่อม มันเสกสรรปั้นยอของปลอมขึ้นมากล่อมสัตว์โลกให้หลงตามกันไปหมด ไม่มีรายใดจะรู้สึกตัวได้เลยว่าสิ่งเหล่านี้เป็นความจริงอย่างนั้น ๆ แต่จะเสกสรรปั้นยอขึ้นมาเป็นวัฏนิยมอย่างหนึ่งตามกิเลสว่าเป็นของ

สวยของงาม เป็นสิ่งจีรังถาวร เป็นเราเป็นของเราไปเสียหมด นี่ฝังลึกมากเทียว ต้องขุดให้เต็มเหนี่ยวจนถอนได้

การพิจารณาปัญญา เพื่อจะถอดถอนความฝังลึกแห่งความจอมปลอมนี้ขึ้นมาได้โดยลำดับ ด้วยความแยบคายในร่างกายอันนี้ จิตมีความสัมผัสสัมพันธ์กับอาการใดบรรดาที่มีอยู่ในร่างกายนี้ ให้จับนั้นเป็นต้นเหตุเป็นจุดพิจารณา จะรู้จะเข้าใจซึมซาบไปหมด เพราะคำว่า **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** มีความเกี่ยวโยงกันไปหมดทั้งร่าง ถ้าพูดเรื่องอสุภะอสุภัง ความแตกสลายทำลาย ความปฏิกูลโสโครกแล้ว ก็ร่างกายมนุษย์เรานี้เป็นที่หนึ่ง ร่างกายมนุษย์คือใคร ก็คือร่างกายเรานี้เองเป็นที่หนึ่ง แม้ของใครก็เป็นที่หนึ่งเหมือนกัน จึงแข่งกันไม่ได้เพราะมันเป็นหนึ่งด้วยกันในความเป็นของปฏิกูล เป็นกองป่าช้าผีดิบ

ทั้ง ๆ ที่ยังไม่ตายมันก็เป็นป่าช้าอยู่แล้ว ภายในมีอะไรเต็มอยู่ในนั้น หนังบาง ๆ เท่านั้นหุ้มห่อร่างไว้ กิเลสหลอกนิดเดียวก็เคลิ้มหลับไปตามแล้ว เราจะว่าเราโง่หรือฉลาด นี่ละอุบายของกิเลส มันเอาของบาง ๆ มาหลอกเราก็ยังเชื่อ ถ้าไม่เอาปัญญาเข้าไปแก้ไปปลดไปถอดไปถอนไปรื้อออกจะไม่มีวันถอดถอนได้เลย จะถูกมันปิดอยู่นั้นตลอดไป จึงต้องใช้ปัญญาพิจารณาเข้าไปให้ฝังใจเข้าสู่ความจริง

สิ่งที่กิเลสเสกสรรปั้นยอไว้ทั้งมวลเป็นของจอมปลอมทั้งนั้น แต่ธรรมมีสติธรรมปัญญาธรรมเป็นต้น แทรกเข้าไปถึงไหนย่อมเป็นของจริงขึ้นมาตามส่วนแห่งกำลังของสติปัญญาเข้าถึง และจะเป็นของจริงเต็มเม็ดเต็มหน่วย เมื่อสติปัญญามีกำลังกล้าและพิจารณาอยู่ไม่หยุดไม่ถอย สิ่งจอมปลอมทั้งหลายก็จะคลายตัวออกไปโดยหลักธรรมชาติของมัน ที่สู้ความจริงคือธรรมไม่ได้ การพิจารณาก็ไม่ต้องคาดต้องหมายภายนอกภายในมรรคผลอันใดทั้งนั้น แต่พิจารณาให้รู้ความจริงซึ่งมีอยู่กับจุดหมายหรือเป้าหมายที่เราพิจารณาหรือในวงงานนั้น พิจารณาให้ชัดเจน อย่าลุกลี้ลุกลนแบบสุกก่อนห่าม นั่นไม่ใช่ทางรู้แจ้งตามความจริง

อย่าเสียดายความคิดที่จะปล่อยให้มันเถลไถลออกไปข้างนอก นอกจากหลักสัจธรรม นั้นเป็นทางของกิเลสทั้งมวล ต้องหักต้องห้าม อดก็ยอมอดยอมทนกัน นักปฏิบัติไม่อดไม่ทนไม่ต่อสู้ไม่ฝืนใจไม่ได้ การปล่อยตามใจคือปล่อยตามกิเลสนั่นแล ให้ฉุดลากไป การฝืนใจ การบังคับตัวเองนั้นคือการต่อสู้กิเลส การฝืนกิเลส การบังคับ การต้านทานกิเลส ให้จำเอาไว้ แล้วพิจารณาจนเป็นที่เข้าใจ การพิจารณาภายในตามธรรมดามักจะยากกว่าพิจารณาภายนอก เช่น รูปขันธ์นี้เป็นต้น ท่านจึงสอนให้ไปเยี่ยมป่าช้า นั่นเพื่อจะให้ได้นิมิตอันไม่พึงปรารถนาเข้ามาเทียบเคียงกับความเป็นอยู่ในธาตุ

ขันธ์ของเรานี้ ให้เป็นที่เข้าใจทั้งภายนอกภายในนี้ ว่าเป็นเหมือนกันหรือเสมอกัน ให้ได้หลักได้เกณฑ์

เมื่อภายในได้หลักได้เกณฑ์แล้วภายนอกก็ปล่อยเอง ทีแรกก็นำภายนอกเข้ามาเป็นหลักเป็นเกณฑ์ เป็นกรุยหมายป้ายทางเสียก่อน เพื่อจะเข้าสู่ภายในขันธ์ของเราคือรูปขันธ์ นี่อุบายของพระพุทธเจ้าที่สอนโลกให้แก้ให้ถอดให้ถอนให้ทันกลมายาของกิเลส เมื่อไม่ได้แง่หนึ่งให้เอาแง่หนึ่ง ไม่ได้แง่หนึ่งให้เอาแง่หนึ่ง เอาจนได้ ใครจะแหลมคมยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า เมื่อเรานำมาพิจารณาทางด้านปัญญาให้พิจารณาเช่นนี้ไม่ย่อมให้จิตออกหนีจากวงสัจธรรมซึ่งเป็นทางราบรื่น เป็นทางมรรคทางผล ทางถอดถอนกิเลส บังคับไว้ ไม่ต้องเสียดายไม่ต้องคล้อยตามจึงชื่อว่าต่อสู้

ทนเอา เพราะเราเป็นนักต่อสู้ไม่ทนต่อข้าศึกได้อย่างไร กิเลสเป็นข้าศึกทั้งมวล ไม่ใช่เป็นมิตรเป็นสหายพอที่จะตายใจกับมัน แง่ใดก็ตามขึ้นชื่อว่ากิเลสแล้วจะเป็นแง่แห่งศัตรูทั้งนั้น แสดงออกมาเป็นพิษเป็นภัยต่อเรา เรายังจะเสียดาย เราจะยังเคลิบเคลิ้มหลงใหลกับมันอยู่ได้อย่างไร เราต้องได้ใช้สติปัญญาต่อสู้ต้านทาน ความเพียรมีเท่าไรทุ่มลงไป สิ่งอื่นเราเคยเพียรมาแล้วก็ได้ผลเพราะอำนาจแห่งความเพียรของเราเห็นประจักษ์ เราเพียรทางด้านจิตใจ เพียรทางด้านธรรมะ เพียรเพื่อถอดถอนตนเอง ทำไมจะเพียรไม่ได้

สติปัญญาใช้อย่างอื่นเราก็เคยใช้มาแล้ว ได้ผลเป็นที่พอใจมาเป็นลำดับ เหตุใดนำมาใช้ทางด้านธรรมะแก้กิเลสตัณหาอาสวะ ซึ่งเป็นสิ่งที่ละเอียดแหลมคมมาก และบังคับสัตว์ทั้งหลายให้เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏทุกข์นี้มีจำนวนมากเท่าไร นานเท่าไร เราทำไมจะทำไม่ได้เมื่อเห็นโทษของมันเต็มหัวใจอยู่เช่นนี้ ต้องได้ฝืนต้องได้พิจารณาจนผ่านพ้นไปได้

ทุกข์เพราะความพากเพียรนี้ไม่ทำให้ล่มจมเสียหาย ไม่เหมือนทุกข์เพราะอำนาจของกิเลสบีบบังคับเราไม่ว่าภพน้อยภพใหญ่ แม้ในปัจจุบันนี้กิเลสก็ไม่เคยให้ความสุขความสบายแก่เราเลย มีแต่ความทุกข์ความทรมานทั้งนั้น หากจะมีบ้างก็หมายความว่าเราจะตายเสียจริง ๆ มันก็เอาเครื่องล่อมากรอกเสียนิดหนึ่ง พอฟื้นตัวขึ้นมามันก็จับยาพิษยัดลงไปใส่ลงไป ให้ดิ้นรนกระวนกระวายอยู่อย่างนี้เรื่อยมา จึงไม่ควรสงสัยเรื่องของกิเลสว่าจะพาวิเศษวิโสไปที่ไหนอีก หากกิเลสพาวิเศษวิโสแล้ว โลกนี้เป็นโลกแห่งกิเลสทั้งมวล ไม่ว่าท่านว่าเราเหมือนกันหมด ตลอดถึงสัตว์ดิรัจฉานมันก็ควรจะวิเศษไปตาม ๆ กันหมดแล้ว ธรรมต่างหากพาให้ผู้ปฏิบัติวิเศษวิโสพ้นจากทุกข์ไปได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นต้องเพียรต้องพยายามเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ด้วยธรรม

เราบวชมาเพื่อเพียร เราบวชมาเพื่อพยายาม เราบวชมาเพื่อจะต่อสู้ สงครามใดก็ตามไม่ได้เหมือนสงครามระหว่างกิเลสกับธรรมต่อสู้กัน เราเองก็เป็นเวที เช่น ร่างกายก็เป็นเวที จิตใจก็เป็นเวทีของระหว่างกิเลสกับธรรมต่อสู้กัน ก็ต้องมีความกระทบกระเทือนบ้างเป็นธรรมดา เมื่อเราทำความเข้าใจไว้แล้วก็จะไปอิดหนาระอาใจอะไรอีก วันชนะจะมีอยู่จนได้ในเมื่อมีการต่อสู้ สติปัญญาอย่าละ นี่ละอาวุธอันสำคัญของผู้ปฏิบัติที่จะกำจัดสิ่งเลวร้ายทั้งหลายภายในใจให้หมดสิ้นไป เพราะอำนาจของสติปัญญานี้เป็นสำคัญอยู่มากทีเดียว ศรัทธาความเชื่อก็เป็นพื้นเป็นเครื่องจูงใจ วิริยะความเพียรเป็นเครื่องหนุนให้ต่อสู้เพื่อเอาชัยชนะได้เป็นยอดคน ยอดคนก็คือยอดเรานี่สำคัญเวลาใช้ทางด้านปัญญาให้พิจารณาอย่างนี้ ให้ทำจริง ๆ จัง ๆ ถือเป็นงานเป็นการยิ่งกว่างานอื่นใดทั้งสิ้น

การต่อสู้กิเลสทำเล่นไม่ได้นะ กิเลสไม่เคยมีประเภทใดมาทำเล่นๆ กับเรา พอเราจะต่อสู้กับกิเลสแบบเล่น ๆ แบบจริงบ้างไม่จริงบ้าง นั่นละเป็นการแพ้มันวันยังค่ำหาความชนะไม่ได้เลย จึงต้องเอาจริงเอาจังตั้งแต่ขั้นเริ่มแรกไปเรื่อย ๆ แต่พอปัญญาได้ก้าวเดินบ้างและได้ก้าวเดินแล้ว เห็นคุณค่าของปัญญา เห็นผลประจักษ์ใจว่าปัญญาได้ถอดถอนกิเลสประเภทใดบ้างซึ่งเป็นยาพิษทั้งมวลออกไปได้แล้ว จิตจะเพิ่มพลังขึ้นมาเป็นลำดับ เห็นคุณค่าแห่งปัญญามากขึ้น และเห็นคุณค่าแห่งความพ้นจากทุกข์มากขึ้น ในขณะเดียวกันก็เห็นโทษของกิเลสอาสวะทุกประเภทอย่างถึงใจ ๆ เมื่อต่างอันต่างเห็นอย่างถึงใจแล้ว ย่อมรวมมาเป็นพลังของใจให้มีแก่ใจที่จะฟาดฟันกันอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย เอาเป็นเอาตายเข้าว่า เมื่อถึงขั้นนี้แล้วความขี้เกียจขี้คร้านอันเป็นเรื่องของกิเลสก็หายหน้าไปเอง นี่ชื่อว่าเราชนะมันแล้ว กิเลสตัวหมอนกิ่วนี่น่ะ

ความขี้เกียจ ความอิดหนาระอาใจเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล เมื่อชนะมันได้แล้วรู้ได้อย่างชัด ๆ เพราะไม่มีความขี้เกียจนี่ แต่ก่อนความขี้เกียจเต็มหัวใจ จะก้าวขาเข้าสู่ทางจงกรมก็เหมือนขาจะหลุดจะขาด จะนั่งสมาธิก็เหมือนกระดูกทุกท่อนจะขาดสะบั้นลงไป จะกำหนดภาวนาแต่ละบทละบาทก็เหมือนกับลมหายใจจะขาด ร่างกายจะแตกจะหัก นี่คือกิเลสมันทุบมันตีมันบีบบังคับไม่ให้ก้าวสู่ธรรมอันเป็นแดนที่จะสุดวิสัยของมัน มันจึงต้องกว้านเอามาบังคับ บีบเข้ามาเรื่อยๆ ทีนี้พอเราต่อสู้มัน ตั้งแต่เริ่มต้นแห่งขั้นสมาธิก็ชนะความฟุ้งซ่านแบบโลก ๆ ไปได้แล้ว เห็นได้ชัดเจน

พอก้าวเข้าสู่ปัญญา นี่เริ่มจะเป็นสิ่งที่แปลกจากโลกเข้าไปโดยลำดับอยู่แล้ว ความรู้สึกของเราที่เคยเป็นอย่างไรก็จะเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปตามปัญญาธรรมนั่นแล พิจารณาเห็นแจ้งเห็นชัดเข้าไปตรงไหนยิ่งซึมยิ่งซาบลึกซึ้งละเอียดลอออ้อยอิ่ง เห็นความแปลกประหลาดอัศจรรย์ของธรรมขึ้นมาเป็นลำดับลำดา

ความขี้เกียจขี้คร้านตัวเคยขัดขวางอันเป็นเรื่องของกิเลสก็ล้มระนาวไปเอง เพราะฉะนั้น ท่านจึงได้สอนไว้ว่า กิเลสจะแทรกจิตใจ อย่างสังโยชน์ ๕ เบื้องบนดังท่านกล่าวนั้นก็เรื่องของกิเลสทั้งมวล

สังโยชน์เบื้องบน ๕ ท่านก็สอนไว้ให้รู้จักวิธีปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสม เมื่อจิตเพลินจนเกินตัวจะไม่พักเลยอย่างนี้ ท่านก็สอนให้ย้อนเข้าพักในสมาธิให้พอประมาณ การทำงานก็ทำ เวลาพักผ่อนนอนหลับก็พัก เวลารับประทานอาหารก็รับประทาน เวลาทำงานก็ทำตามโอกาส ตามความเหมาะสม เวลาจิตทำงานทางด้านปัญญาก็ปล่อยให้ทำเต็มที่เต็มฐาน ไม่ต้องห่วงเรื่องของสมาธิ กลัวจะหลุดจะลอยจะเสื่อมจะคลายไปไหนไม่ต้องไปสนใจ อย่างไรจะรู้จะเข้าใจ พินิจพิจารณากันลงไป เมื่อจิตใจมีความอ่อนเพลียก็รู้เอง เมื่ออ่อนเพลียในการทำงานแล้วก็ต้องย้อนเข้ามาสู่ที่พัก คือสมาธิได้แก่ความสงบ ไม่ต้องคิดต้องปรุงเรื่องราวอะไรทั้งนั้น ขึ้นชื่อว่ากิริยาแห่งการกระทำ ระงับจิตเข้าสู่ความสงบ ปล่อยความคิดความปรุงทั้งมวลให้อยู่กับความรู้ล้วน ๆ หากในความรู้ล้วน ๆ จิตไม่ยอมอยู่ จิตจะออกทำงานก็ให้นำคำบริกรรมบทใดบทหนึ่ง มาผูกมามัดมายึดกันไว้ ให้อยู่กับนั้นจริง ๆ ไม่ต้องสนใจกับด้านปัญญาเลยในขณะนั้น

การทำหน้าที่อันใดให้เป็นหน้าที่อันนั้นจริง ๆ ไม่ให้เหยียบเรือสองแคม ทั้งจะก้าวไปทางโน้น ทั้งจะก้าวมาทางนี้ ผลสุดท้ายก็ไม่ได้เรื่องอะไร เวลาพักสมาธิก็พักให้สงบ ความสงบนั้นแลเป็นพลังของจิตที่จะออกทำงานได้อย่างคล่องตัวในทางปัญญา นี่สมาธิมีผลอย่างนี้ มีผลเป็นเครื่องหนุนให้ปัญญาได้ออกทำงานเต็มเม็ดเต็มหน่วย มีความคล่องแคล่วแกล้วกล้าเพราะสมาธิเป็นกำลังหนุน เมื่อเพลียแล้วก็พัก เวลาออกทำงานทางด้านปัญญา ไม่ต้องมาห่วงสมาธิ ตั้งหน้าตั้งตาทำ เวลาอ่อนเพลียทางด้านจิตใจเรารู้เอง แล้วย้อนเข้ามาพัก ไม่ต้องห่วงทางปัญญา นี้คือปฏิปทาที่เหมาะสมอย่างยิ่ง ไม่คดไม่โค้ง ตรงไปกับแนวทางที่จะให้เป็นความราบรื่น เป็นความสม่ำเสมอ

ขั้นนี้จิตเพลิน เรื่องความล้มลุกคลุกคลานนั้นหายหน้าไปแล้ว ที่กิเลสเคยเตะเคยถีบแต่ก่อน กิเลสตัวนั้นหายหน้าไปแล้ว ตายไปแล้ว ความฟุ้งซ่านซึ่งเคยมีแต่ก่อนก็ถูกสมาธิเหยียบย่ำไปได้แล้ว ความมืดมนอนธการภายในร่างกาย ว่านี้เป็นเรานั้นเป็นของเรา เป็นต้น ก็ถูกปัญญาแยกแยะคลี่คลายดูหมดทุกชิ้นทุกส่วน เห็นตามเป็นจริงแล้ว สิ่งจอมปลอมทั้งหลายที่กิเลสเสกสรรเอาไว้ก็หมดไป ๆ เหลือแต่ความจริงล้วน ๆ

ถ้าจะพิจารณาว่าเป็นอสุภะ ก็กองอสุภะทั้งมวลเต็มร่างกายอยู่นี้ มีที่ไหนที่เป็นของสวยของงาม มีแต่กองอสุภะทั้งนั้นเต็มตัวเราหรือตัวใครก็ตาม นี่เห็นได้ชัดถ้าจะพูดถึงเรื่องอสุภะนะ ก็เป็นความจริงเต็มส่วนของอสุภะ หาความงามมาแทรกไม่มีเลย ถ้าจะพูดถึง **อนิจฺจํ ทุกขํ อนตฺตา** ซึ่งเป็นธรรมเกี่ยวโยงกันก็เป็นอันนั้นแท้ ๆ **อนิจฺจํ** ก็เห็น

อยู่อย่างชัดเจน แปรอยู่ตลอดเวลา **ทุกขํ** ความบีบบังคับก็เป็นของมันอยู่ เช่นนั้น **อนตฺตา** อะไรเป็นเรา หนังหรือเป็นเรา เนื้อหรือเป็นเรา เอ็นหรือเป็นเรา อาการ ๓๒ นี้หรือเป็นเรา หรือดินหรือเป็นเรา น้ำหรือเป็นเรา ไฟหรือเป็นเรา ลมหรือเป็นเรา ลมก็เรียกว่าลมอยู่แล้ว ก็รู้ว่าลมอยู่แล้วมาเป็นเราได้อย่างไร ไฟเป็นไฟอยู่แล้วมาเป็นเราได้อย่างไร ดินเป็นดิน น้ำเป็นน้ำอยู่แล้วมาเป็นเราได้อย่างไรไม่อายเหรอ

พอปัญญาเข้าถึงขั้นนี้แล้วรู้ ๆ สิ่งที่กิเลสเสกสรรปั้นยอว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเราก็ปราบลงไปได้ มันไม่ใช่เรา ดินเป็นดิน จะมาเสกสรรปั้นยออย่างหน้าด้านหลอกเราได้อย่างไร ดินก็รู้กันอยู่ชัด ๆ น้ำก็รู้กันอยู่ชัด ๆ ลมรู้กันอยู่ชัด ๆ ไฟรู้กันอยู่ชัด ๆ จะมาหลอกกันได้อย่างไร เห็นกันอยู่รู้กันอยู่ รู้ด้วยปัญญา นี่ละความจริงทำลายความจอมปลอมนั้นออก ทีนี้คำว่า **อนตฺตา** ก็ชัดละซิ มันไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา สิ่งที่ไม่ใช่เราไม่ใช่ของเราคืออะไร ก็คือ **อนตฺตา** นั่นแล เห็นได้ชัด ๆ จิตก็ยิ่งมีความสง่าผ่าเผย มีความองอาจกล้าหาญ คล่องตัวด้วย สติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร

ความขี้เกียจขี้คร้านหายหน้าไปหมด มีแต่ได้รั้งเอาไว้ที่นี่ ความเพียรน่ะ เรียกว่าความเพียรแก่กล้า มันจะกลายเป็นอุทธัจจะ จิตฟุ้ง จิตเพลินในความเพียรมากไป เราก็ยับยั้งตามที่ได้อธิบายมาแล้วในการพักผ่อนด้วยสมาธิ และการทำงานด้วยปัญญาให้พอเหมาะพอสมกัน อีกทั้งเพื่อตัดกิเลสประเภทนี้ ไม่เข้าไปสู่ตาข่ายของมัน คือ อุทธัจจะ ความฟุ้งเกินไปก็ไม่พอดี หักห้ามเอาไว้ในเวลาที่ควรพัก พักเอาไว้รั้งเอาไว้

ทีนี้กิเลสตัวไหนจะมาอวดเก่ง แต่ก่อนมันซ่านไปหมด ครองหมดในร่างอันนี้ ร่างกายทุกส่วนมันถือว่าเป็นเราเป็นของเราทั้งนั้น เป็นมันทั้งนั้น พูดง่าย ๆ แล้วแตกกระจายลงไปด้วยความจริงคือปัญญา ตีลงไปสู่ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ อันเป็นความจริงดั้งเดิม ไม่มีอะไรเป็นเราเป็นของเรา จากนั้นก็มีแต่เรื่อง เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี่ก็เป็นเครื่องมือของกิเลส กิเลสมาแทรกมาสิงอยู่ตามนี้ อะไรเจ็บปวดที่ตรงไหนก็ว่าเราเจ็บเราปวด

พิจารณาลงทางเวทนา เอ้า เฉพาะอย่างยิ่งระหว่างกายกับเวทนา ทุกขเวทนาปรากฏขึ้นมา แยกแยะดูให้เห็นตามความเป็นจริงของมัน เวทนาก็สักว่าเวทนาที่ปรากฏขึ้นแล้วดับไปเท่านั้น กายก็มีอยู่เช่นนี้ตามหลักธรรมชาติของกาย ต่างอันต่างไม่รู้เรื่องต่างอันต่างไม่ทราบความหมายของกันและกัน จะว่าเขาเป็นนั้นเป็นนี้และเป็นของกันและกันได้ยังไง ว่ากายเป็นทุกข์ ทุกข์เป็นกายได้อย่างไร มันต่างอันต่างจริงไปจับมาประสมประเสมาบวกกันทำไม ปัญญามีแยกออกซิ ให้เห็นตามความเป็นจริง ก็มีแต่ความสำคัญมั่นหมายที่ออกไปจากกิเลสนี้แล ว่าร่างกายเป็นทุกข์ ว่าทุกข์เป็นร่างกาย

เมื่อแยกเข้าไปให้เห็นตามความจริงแล้ว ทุกข์ก็สักแต่ว่าทุกข์ กายก็สักแต่ว่ากาย ไม่ปรากฏว่าเป็นเวรเป็นภัยแก่ผู้ใด นอกจากกิเลสตัวแทรกสิงให้สำคัญมั่นหมาย ว่าเราทุกข์อย่างนั้นทุกข์อย่างนี้ต่างหาก เมื่อเวลาพิจารณาแยกแยะสิ่งเหล่านั้นแล้ว มันจะพ้นการย้อนเข้ามาสู่ใจที่เป็นตัวการซึ่งเป็นที่อยู่ของกิเลสได้ยังไง มันก็ต้องย้อนเข้ามารู้ เมื่อใจได้รู้ว่าสิ่งนั้นเป็นนั้น ๆ แล้ว ใจก็ไม่ไปยึดใจก็ไม่ไปสำคัญมั่นหมาย สิ่งเหล่านั้นก็เป็นความจริงขึ้นมา เพราะใจจริงตามหลักธรรมชาติของตนในขั้นนี้

สังขาร วิญญาณ ปรุงอะไร ๆ ดีชั่วมันดับทั้งนั้น เมื่อถึงขั้นนี้แล้ว ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เพราะคำว่าธรรมสุดยอดยังวิเศษยิ่งกว่าดี ๆ นี้ไปอีก เพราะฉะนั้นท่านจึงละทั้งบุญทั้งบาป...พระขีณาสพ เรียกว่า **ปุญญปาป ปหินบุคคล** ผู้มีบุญและบาปอันละเสียแล้ว คือ ดีก็ละ ชั่วก็ละ บุญก็ละ บาปก็ละ เพราะเป็นสมมุติด้วยกัน ฝ่ายดีฝ่ายชั่วเป็นของคู่เคียงกันไป แต่พอถึงที่แล้วปล่อยทั้งสอง นี่ก็แยกพิจารณาเข้าไปเช่นนั้น ดูตรงไหนก็ไม่เห็นมีเรามีของเรา เห็นได้อย่างชัด ๆ ประจักษ์ใจหรือประจักษ์ปัญญานั่นแล ลงได้หยั่งถึงความจริงทั้งหลายด้วยปัญญาแล้วจะหวั่นยังไง **สนฺทิฏฺฐิโก** เห็นได้ชัด อ๋อ อย่างนี้เองไม่ต้องบอก ปล่อยเลย ๆ

กิเลสไม่มีที่หลบซ่อนแล้ว ถูกทำลายไปหมดตั้งแต่รูปขันธ์เข้าถึง เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณขันธ์ ตีต้อนเข้าไป ๆ ด้วยปัญญา ตามขั้นภูมิของปัญญา ตามขั้นของกิเลส จนกระทั่งกิเลสไม่มีที่อยู่ เข้าไปรวมอยู่ที่ใจ พิจารณาที่ไหนจิตก็ไม่พิจารณาเพราะรู้แล้วนี่ นั่นความประจักษ์ด้วยปัญญาเป็นอย่างนี้ ร่างกายที่เคยเป็นเวทีแห่งการพิจารณาแห่งการต่อสู้กับกิเลสก็หมดความจำเป็น เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละอย่าง ๆ ก็หมดความจำเป็นไป ก็เหลือแต่ตัวรังใหญ่ของมัน คือกษัตริย์วัฏจักรที่กลมกลืนเป็นอันเดียวกันกับจิตเท่านั้น

ความจริงก็ไม่ได้กลมกลืน เราหากพูดอย่างนั้น ถ้าไม่พูดเช่นนั้นมันก็จะไปหลงจิต จะไปสงวนจิต รักจิต รักจิตก็รักกิเลส รักวัฏจักรวัฏจิตนั่นแล เพราะฉะนั้น จึงไม่ให้เว้นในการพิจารณา อะไรก็ตามจะขาดจะพังทลายไปด้วยกันทั้งหมดก็ให้รู้ แม้ที่สุดใจที่รู้ ๆ อยู่นี้มันจะพังไปด้วยกิเลสก็ให้มันรู้ เมื่อถึงขั้นจะเอาให้ราบ ต้องให้รู้ให้ราบหมดไม่ให้มีเกาะมีดอนไว้เลย นี่จึงเรียกว่า ลบสมมุติภายในใจ ลบกิเลสทุกประเภทภายในใจ ลบตรงจุดสุดท้ายก็คือลบอวิชชา ทำลายอวิชชาพังลงไป ทลายลงไปแล้ว ไปไหนที่นี่จิตดับไหม ไม่ดับ แต่บริสุทธิ์เต็มภูมิ สิ่งที่ดับก็มีแต่กิเลสเท่านั้นเอง ของปลอมมันดับไปได้นี่นะ เมื่อถูกของจริงฟัดกันลงไปจนแหลกแตกกระจายแล้วปัญหาทั้งมวลก็ยุติลงในทันทีทันใด จะฉลองชัยชนะก็ได้โดยยกธงชัยชนะขึ้นสุดยอดเสาธงว่า ไชโย ไชโย ไชโย สามจบครบพระรัตนตรัย

เมื่อธรรมชาตินี้พังทลายลงไปแล้ว จิตดวงนั้นกับจิตดวงก่อน ทั้ง ๆ ที่เป็นดวงเดียวกันนี้แล ขณะที่ล้มลุกคลุกคลานมาเป็นลำดับลำดา จนกระทั่งถึงขั้นนี้แล้วเป็นอย่างไร ใจของคน ๆ เดียวนั้น อิสระ ความสุขความสบายกับความทุกข์ที่เคยเป็นมาต่างกันอย่างไรบ้าง ความโง่ความฉลาดของใจดวงนี้ ตั้งแต่ขั้นนั้นมาถึงขั้นนี้เป็นอย่างไรรู้ได้ชัด จิตดวงนี้แหละถึงขั้นฉลาดจอมฉลาด ไม่ฉลาดจะเอากษัตริย์จอมวัฏจักรลงจากหัวใจได้ยังไง ต้องฉลาดเหนือจอมกษัตริย์วัฏจักรจึงเรียกว่าจอมฉลาด

ความทุกข์ทั้งมวลที่เราต่อสู้กิเลสนั้นมาทำให้เราล่มจมที่ตรงไหน มาทำให้เราเสียหายที่ตรงไหน ผลที่เกิดขึ้นจากความทุกข์ทั้งมวลก็คือความบริสุทธิ์ของใจ เป็นอิสระเต็มที่แล้วที่นี่ เวิ้งว้าง อยู่ไหนอยู่ได้ อยู่ในสมมุติอยู่ในธาตุขันธ์ก็ไม่ใช่สมมุติไม่ใช่ธาตุใช่ขันธ์ ธาตุขันธ์จะเจ็บไข้ได้ป่วย ปวดหัวตัวร้อนมากน้อยก็เป็นเรื่องของธาตุของขันธ์ ไม่ใช่วิสัยที่จะประสับประสานกันกับธรรมชาติที่เป็นวิมุตติแล้วนั้น เห็นได้อย่างชัดเจน เห็นด้วย **สนฺทิฏฺฐิโก** ของตัวเอง

เพราะฉะนั้นพระขีณาสพท่านท่านจะตายในท่าใดอิริยาบถใด ก็คือพระขีณาสพตายอยู่นั่นแล ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงภายในจิตท่าน เจ็บไข้ได้ป่วยธาตุขันธ์จะแสดงอากัปกิริยาอย่างไรขึ้นมา จะมีลักษณะเหมือนโลกทั่ว ๆ ไปก็ตาม กระดิกพลิกแพลงไปต่าง ๆ ก็ตาม หรือมีลักษณะเหมือนร้องเหมือนครางบ้างก็ตาม เป็นเรื่องของขันธ์ที่ถูกทุกขเวทนาบีบบังคับให้ดิ้นรนให้กวัดแกว่งให้เป็นไปต่าง ๆ เช่นเดียวกับไฟที่เผาไหม้สิ่งต่าง ๆ มีฟืนเป็นต้น จะต้องแสดงอากัปกิริยาต่าง ๆ ขึ้นมา บางทีก็เสียงระเบิดตูมตาม ๆ เหมือนฟืนมีวิญญาณ ไฟมีวิญญาณ ส่งเปลวจดฟ้าโน่น เหมือนกับมีวิญญาณทั้งฟืนทั้งไฟจริง ๆ ความจริงไฟก็ดีฟืนก็ดี ไม่มีวิญญาณและไม่มีความรู้สึกซึ่งกันและกันเลย ทั้ง ๆ ที่แสดงต่อกันอยู่อย่างผาดโผนในเวลานั้น

นี่เรื่องธาตุเรื่องขันธ์ คือทุกขเวทนากับรูปขันธ์ที่แสดงตัวต่อกันในเวลานั้น ก็เช่นเดียวกับไฟไหม้ฟืนนั่นแล มันจะมีอาการใดก็ตาม มันเป็นเรื่องของสมมุติที่ทำหน้าที่ต่อกันอยู่เพียงเท่านั้น ซึ่งต่างฝ่ายต่างก็ไม่รู้เรื่องของกัน ส่วนจิตวิมุตติจะเข้ามาเกี่ยวข้องวงสมมุติอย่างไร จิตวิมุตติต้องเป็นจิตวิมุตติ เป็นธรรมชาติที่หลุดพ้นจากสมมุติทั้งหลายโดยหลักธรรมชาติของตนอยู่แล้ว อะไรจะไปบังคับจิตดวงนั้นได้ไม่มีไม่มีอะไรจะไปบังคับได้เลย

เมื่อพ้นไปจากสมมุตินี้ไปแล้ววิเศษไหม ถ้าจะให้ชื่อว่าวิเศษก็ไม่มีอะไรเทียบเท่าแล้วในสมมุตินี้ นี่ธรรมของพระพุทธเจ้าพร้อมเสมอที่จะยังผลให้เกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติและปฏิบัติจริงไม่สงสัย ไม่มีคำว่าล้าสมัย ถ้าเราไม่เป็นคนล้าสมัยเสียเอง ขอให้นำธรรมะของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติเถอะจะไม่ไปไหน จะต้องไปตามแถวทางที่

พระพุทธเจ้าเสด็จไปแล้วนั้นแล นานไม่นานไม่สำคัญ สำคัญที่ความจริงแห่งการปฏิบัติของเรา ให้เข้าถึงความจริงแห่งธรรมเป็นลำดับเถิด จะต้องถึงความหลุดพ้นเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายไม่สงสัย

ธรรมนี้เป็นธรรมที่คงเส้นคงวา แสดงแต่ความจริงล้วน ๆ ความจอมปลอมไม่มีเลย ผู้ปฏิบัติให้เป็นไปตามความจริงนี้แล้ว ความปลอมจะหมดไป จะไม่ทำให้เสียผลเสียประโยชน์เสียความหวังแต่อย่างใด เพราะธรรมไม่เคยสร้างความหมดหวังให้คน นอกจากกิเลสต่างหากสร้างความหมดหวังให้โลกมาตลอดกัปตลอดกัลป์ เป็นแต่เพียงว่าโลกไม่สามารถรู้กลอุบายของมันที่สร้างความผิดหวังให้เท่านั้นเอง จึงเป็นผู้ผิดหวังไปเรื่อย ๆ เรื่อยมาและจะเรื่อยไป ผู้ปฏิบัติธรรมให้ถึงจิตถึงธรรมอย่างแท้จริงแล้วจะไม่ผิดหวัง จะต้องได้สมหวังเป็นลำดับลำดาจนกระทั่งสมหวังเต็มที่ ท่านว่าสุขเกษม **นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโต** ความหิวโหยดับสนิท ชื่อว่าวิมุตติก็วิมุตติที่ใจตัวเคยหิวโหยนั่นละซิ

ธรรมเหล่านี้สด ๆ ร้อน ๆ อยู่กับความรู้คือใจของเราทั้งหลายผู้ปฏิบัติทุก ๆ ท่านไม่ห่างไม่ไกล เป็นมัชฌิมาอยู่ท่ามกลางผู้รู้ ๆ อยู่เวลานี้แลคือ มัชฌิมา ธรรมะจะเข้าสู่ความรู้ที่เป็นมัชฌิมานี้ ไม่นอกเหนือไปจากนี้เลย เอาให้จริงให้จังนักปฏิบัติ ขอให้เล็งถึงพระเมตตาของพระพุทธเจ้าเถอะ พระองค์ลำบากลำบนมาขนาดไหนต่อสัตว์โลกน่ะ ทีแรกก็ลำบากลำบนเฉพาะพระองค์แทบเป็นแทบตาย จากนั้นก็ไม่เคยอยู่ด้วยความผาสุกสบายตามพระธาตุพระขันธ์ของท่านเลย ยังต้องขวนขวายแนะนำสั่งสอนสัตว์โลกทั้งสามโลก ฟังซิ ภาระใครจะมากยิ่งกว่าภาระของพระพุทธเจ้า และหลักธรรมที่นำมาสั่งสอนสัตว์โลกนั้น ใครจะสามารถนำมาสั่งสอนได้นอกจากพระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น เพราะธรรมเหล่านี้ วิชาเหล่านี้ไม่มีใครรู้ได้เห็นได้เมื่อจิตยังอยู่ในข่ายของสมมุติอยู่ ในสามแดนโลกธาตุนี้ไม่มีสัตว์รายใดรู้ได้ เพราะ **สตฺต** ยังข้องอยู่ ไม่สามารถจะรู้ธรรมนี้ได้ เพราะธรรมนี้เป็นธรรมเหนือโลก จิตเหนือโลกแล้วค่อยรู้ได้และนำมาสอนโลกได้

เมื่อเราคิดถึงพระคุณอันล้นโลกของพระพุทธเจ้าเช่นนี้แล้ว ก็น่าจะมีแก่ใจบึกบึนเพราะล้างมือเปิบเอาเลยนี่ พระโอวาทคำสั่งสอนมีทุกสิ่งทุกอย่างไม่บกพร่อง บกพร่องเฉพาะเราเท่านั้นถ้าบกพร่อง เราเหมือนกับล้างมือเปิบ เกิดมาท่ามกลางแห่งศาสนธรรมและยังได้บวชในพระพุทธศาสนา และได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมด้วย จะเป็นผู้ท้อถอยอ่อนแอไม่สมควรอย่างยิ่ง ไม่สมภูมิกับความเป็นลูกศิษย์ตถาคต จงเอาให้จริงให้จัง แม้จะไม่ได้อย่างพระพุทธเจ้าทุกกระเบียดก็ตาม ความสุขที่จะพึงได้จากการฝึกฝนทรมานตนนี้หนีไม่พ้น ต้องได้ตามขั้นภูมิของตน ตามกำลังความสามารถของตนจนได้

ฉะนั้นขอให้ทุก ๆ ท่านจงนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อถึงหลักชัยโดยทั่วกัน ให้กิเลสได้ร้องไห้ตามเสียบ้างพอเป็นประวัติการณ์ ร้อยทั้งร้อยมีแต่โลกร้องไห้ไปตามกระแสของกิเลสแทบไม่มีน้ำตาหล่อเลี้ยงตา ไม่คิดเสียดายน้ำตาบ้างหรือพระทั้งองค์คนทั้งคนโดนแต่กิเลสเอาไม้ทิ่มแทงตาทุกภพทุกชาติน่าเวทนาเหลือประมาณ

การแสดงธรรมก็เห็นว่าพอสมควรจึงขอหยุดเพียงแค่นี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๒๕

แบบแปลนของศาสนธรรม

แบบแปลนแผนผังที่เขาสร้างบ้านสร้างเรือนก็ดี ตำรับตำราทางโลกก็ดี ตำรับตำราทางศาสนาก็ดี ถ้ายังไม่ได้ลงมือทำตามแบบแปลนแผนผังนั้นก่อนแล้ว จะไม่ทราบความลึกตื้นหยาบละเอียดของตัวตึกและของธรรมได้เลย เพียงแต่จำได้เฉย ๆ ถ้ายังไม่ได้ทำหน้าที่ภาคปฏิบัติตามแปลนและตำรานั้น ๆ ก่อนก็ยังไม่สำเร็จประโยชน์อันใด ทั้งยังไม่ทราบความลึกตื้นหยาบละเอียดแห่งแบบแปลนและตำรับตำรานั้น ๆ อย่างมั่นใจได้ด้วย

ศาสนธรรมที่พระพุทธเจ้าประกาศสอนโลก เทียบกันได้กับแบบแปลนที่สร้างตึกสร้างร้านนั่นแล พูดอย่างพื้น ๆ ธรรมดาก็เรียกว่าแบบแปลนเพื่อความเป็นคนดี ท่านให้สร้างตนตามแบบแปลน คือแนวทางแห่งธรรมที่สั่งสอนไว้ และสร้างตนให้เป็นคนดีตามลำดับชั้น เพราะแปลนคือศาสนธรรมมีตั้งแต่ขั้นพื้นฐานถึงขั้นละเอียด และละเอียดเข้าไปเป็นลำดับจนถึงขั้นวิมุตติหลุดพ้น เหมือนเขาสร้างบ้านสร้างเรือนจนสำเร็จตามขนาดที่แปลนกำหนดไว้

แปลนที่เรามองเห็นหยาบ ๆ แต่ภายนอกนั้นเป็นอย่างหนึ่ง กฎเกณฑ์ของแปลนซึ่งอยู่ภายในห้องในหับ ในที่ต่าง ๆ ทั่วทั้งตึกนั้นเป็นอีกอย่างหนึ่ง นับว่าเป็นความสลับซับซ้อนมาก ตำราแห่งศาสนธรรมซึ่งเทียบกับแปลนบ้านที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้เป็นพื้น ๆ นั้นอย่างหนึ่ง ที่ละเอียดสุขุมคัมภีรภาพมากเกินกว่าความรู้ธรรมดาจะรู้ได้เป็นอย่างหนึ่ง รวมแล้วก็คือแบบแปลนเพื่อความเป็นคนดี ตามลำดับภูมิของสัตว์ของจิตของธรรม

ท่านให้ปฏิบัติตนตามแบบแปลนแห่งศาสนธรรมที่สั่งสอนไว้นั้น ตามขั้นแห่งธรรม ตามกำลังแห่งความสามารถเป็นลำดับไป เริ่มตั้งแต่ความสนใจในอรรถในธรรม เริ่มได้ยินได้ฟังคำสั่งสอนในแง่ต่าง ๆ และเริ่มปฏิบัติตาม นับแต่การให้ทานด้วยความเชื่อว่ามีผลอย่างนั้น การรักษาศีลมีผลอย่างนั้น และก้าวขึ้นสู่ขั้นภาวนามีผลอย่างนั้นเรื่อย ๆ ไป ซึ่งล้วนแต่แปลนคือ แนวทางที่จะสร้างคนให้เป็นคนดีด้วยกันทั้งนั้น และดีเป็นชั้น ๆ ขึ้นไปตามแบบแปลน คือศาสนธรรมที่สั่งสอนไว้หลายขั้นหลายภูมิ

เริ่มต้นตั้งแต่ผู้เริ่มมีความเชื่อความเลื่อมใสศาสนาและนับถือศาสนา กราบพระสวดมนต์เป็นกิจวัตรประจำตน จากนั้นก็ก้าวเข้าสู่ความเป็นผู้มีศีล แม้จะไม่ได้มากเพียงศีล ๕ เป็นกาลเป็นเวลาก็ยังดี หรือไม่ได้ทุกองค์แห่งศีล เพียงได้ในองค์ใดหรือ

ข้อใดข้อหนึ่งก็ยังดีกว่าผู้ไม่มีศีลเสียเลย และก้าวเข้าสู่ศีลที่เป็นความละเอียดทางความรู้สึก และการปฏิบัติสูงขึ้นไปเป็นลำดับลำดา นี่คือภาคปฏิบัติ ได้แก่การกระทำตาม

การนับถือนั้นเป็นอย่างหนึ่งคือ นับถือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นหลักยึดของใจ ไม่นับถือสิ่งใดยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ นี่เรียกว่าการนับถือศาสนา มีความเคารพกราบไหว้บูชาด้วยความเชื่อความเลื่อมใส จะเรียกว่ามีการปฏิบัติแฝงไปด้วยเพราะการกราบไหว้นั้นก็ถูก

การปฏิบัติตามพระโอวาทที่ทรงสั่งสอนไว้เป็นขั้น ๆ ตอน ๆ นั้นเรียกว่าภาคปฏิบัติ คือ ปฏิบัติตามแบบแปลนที่ได้ยินได้ฟังมาจากโอวาทนั้นแล แต่แยกออกมาเป็นเหมือนแบบแปลนที่เขาสร้างบ้านสร้างเรือน พระโอวาทที่ทรงสั่งสอนไว้เหล่านี้ จะถือเป็นมรรคเป็นผลทีเดียวโดยที่ยังไม่มีการปฏิบัตินั้นยังไม่ได้ เช่นเดียวกับการถือตัวบ้านตัวเรือนจากแปลนโดยที่ยังไม่ได้ลงมือสร้างไม่ได้นั่นแล เพราะเป็นเพียงแปลนเท่านั้น ไม่ใช่เป็นตัวบ้านตัวเรือนเป็นตัวตึกตัวร้านอะไร ที่จะให้สำเร็จเป็นตัวบ้านตัวเรือนอย่างแท้จริง ต้องสร้างตามแปลนที่ชี้ที่แนะที่บอกไว้ กว้าง แคบ สั้น ยาว ลึก ตื้น หยาบละเอียดขนาดไหน ต้องทำตามแปลนนั้น บ้านหลังนั้นจะสำเร็จขึ้นมาโดยสมบูรณ์เพราะนายช่างที่เขาทำแปลน เขาศึกษาเล่าเรียนและคำนวณมาอย่างถูกต้องทุกสัดทุกส่วนแล้ว จึงนำออกมาใช้

ศาสนธรรมของพระพุทธเจ้าพระองค์ก็ทรงค้นคว้าทดสอบ ทั้งฝ่ายเหตุฝ่ายผลเป็นที่พอพระทัย ไม่มีแง่ใดแห่งธรรมเป็นที่สงสัยแล้ว จึงได้นำออกมาสั่งสอนสัตว์โลกแน่ะ การสั่งสอนสัตว์โลกจึงเป็นเหมือนกับ การมอบแปลนให้โลกชาวพุทธผู้ที่นับถือได้ประพฤติปฏิบัติตนตามพระโอวาทขั้นนั้น ๆ เป็นลำดับไป ผลที่เกิดขึ้นจากภาคปฏิบัตินั้นแลจะเริ่มเป็นรูปเป็นร่างแห่งความดีขึ้นมา เช่นเดียวกับผู้สร้างบ้านสร้างเรือนตามแปลนนั้น จะเริ่มเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาโดยลำดับ จนถึงขั้นสมบูรณ์เต็มที่แห่งตึกรามบ้านช่องนั้น ๆ

การประพฤติตัวการปฏิบัติตัวให้เป็นไปตาม สวากขาตธรรมที่เรียกว่า แปลนอันพระองค์ตรัสไว้ชอบแล้วนั้น ก็ย่อมจะสำเร็จเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาภายในของผู้ปฏิบัติ คือ เป็นคนดีขึ้นมาเป็นลำดับลำดา ความประพฤติทางกายที่ออกมาจากใจซึ่งได้รับการอบรมมาพอสมควรแล้วก็ย่อมดี ไม่แสลงแทงตากระเทือนใจผู้อื่น การแสดงออกทางวาจาก็ถูกต้องตามเหตุผลที่โลกยอมรับกัน เพราะจิตเป็นผู้ยอมรับเหตุผลจากศาสนธรรม เนื่องจากศาสนธรรมทุกขั้นเต็มไปด้วยเหตุผลคือความถูกต้องดีงามทั้งสิ้น ผู้ต้องการความเป็นคนดีและดีเยี่ยมย่อมปฏิบัติตัวตามศาสนธรรม นับแต่

ขั้นให้ทาน รักษาศีล แล้วก้าวขึ้นสู่ด้านจิตตภาวนาซึ่งเป็นธรรมละเอียด และงานละเอียดโดยลำดับ

เฉพาะอย่างยิ่งนักบวช เป็นผู้ตั้งหน้าตั้งตาจะสร้างตัวเป็นคนดีและดีเยี่ยมอยู่แล้ว จำต้องสนใจต่อหลักธรรมวินัยซึ่งเป็นแบบแปลน คือแนวทางอันถูกต้องดีงามไม่ผิดพลาดได้ มีการระมัดระวังประจำตัวประจำจิต ประจำอิริยาบถไม่ให้ผิดคลาดเคลื่อนไปได้ ยิ่งฝ่ายพระวินัยซึ่งเกี่ยวกับโทษหนักเบาด้วยแล้วก็ยิ่งเข้มงวดกวดขัน ไม่ให้ผิดพลาดไม่ให้ตำหนิตนได้ คำว่าเจตนาล่วงเกินศีลนั้นไม่ให้มีเลย นอกจากความเผลอความผิดพลาดโดยไม่มีเจตนาในโทษที่เยียวยาได้หรือแก้ไขได้เท่านั้น

ธรรมของผู้ปฏิบัติก็เริ่มแต่สมถธรรมขึ้นไป สมถธรรม คือธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติได้รับความสงบเย็นใจ ท่านจึงเรียกว่า สมถกรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐาน สมถกรรมฐาน แปลว่า ที่ตั้งแห่งงานเพื่อความสงบ ได้แก่ ผู้เริ่มภาวนา บริกรรมธรรมบทใดก็ตาม ที่เหมาะกับจริตนิสัยของตนด้วยความจดจ่อต่อเนื่อง ด้วยความสนใจจริง ๆ มีสติเป็นผู้ควบคุม จนปรากฏผลขึ้นมาเป็นความสงบภายในใจ โดยไม่ต้องไปถามผู้หนึ่งผู้ใดเลย รู้ขึ้นจำเพาะใจของตนว่า เวลานี้ได้รับความสงบเย็นใจเพราะการภาวนาอย่างนั้น ๆ นี่คือผลเริ่มปรากฏเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาแล้ว จากแปลนคือสมถธรรมที่ท่านแนะไว้ และพยายามอบรม พยายามบำรุง พยายามรักษาจิตอยู่โดยสม่ำเสมอ

เพราะปกติจิตมีสิ่งจอมปลอมและปลิ้นปล้อนหลอกลวง แทรกอยู่ภายในเป็นจำนวนมากจนคณนาไม่ได้ อย่าให้เป็นไปตามสิ่งเหล่านี้ ให้ระงับดับกันด้วยสมถธรรมและวิปัสสนาธรรม มีสติเป็นสำคัญในการควบคุมจิต ระวังจิตใจของตนด้วยดี ไม่ให้ส่ายแส่ไปตามสิ่งผลักดัน ที่ออกไปสู่ทางตา ทางหู ฯ และสู่ทางรูป ทางเสียง ทางกลิ่น ทางรส เครื่องสัมผัสต่าง ๆ ตลอดถึงธรรมารมณ์ที่ครุ่นคิดอยู่ภายในจิตใจ อันเนื่องมาจากการได้เห็นได้ยินเหล่านั้น แล้วกลับมาเป็นข้าศึกแก่ตนจนใจหาความสงบไม่ได้ เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายขึ้นมา เพราะการก่อไฟเผาตน ด้วยเหตุแห่งความส่ายแส่ของจิตเพราะไม่มีสติตามรักษา

สติ จึงเป็นสิ่งจำเป็นอยู่มาก ที่จะอบรมหรือบำรุงจิตใจให้เป็นไปเพื่อสมถธรรม ดังที่กล่าวแล้ว นี่เรียกว่า **ภาคสมถกรรมฐาน** เป็นขั้นเริ่มแรกแห่งการก่อตั้งจิตใจของตน เริ่มอย่างนี้แล

เมื่อจิตมีความสงบเย็นใจพอสมควร พอยับยั้งตนได้ ไม่กวัดแกว่ง ไม่ไขว่คว้า ไม่หิวไม่กระหาย ไม่วุ่นวายกับอารมณ์ต่าง ๆ มีสมถธรรม คือความสงบเป็นอาหารเครื่องดื่ม เป็นเครื่องยึดเครื่องอาศัยเป็นที่เย็นอกเย็นใจแล้ว ท่านสอนให้ใช้ วิปัสสนากรรมฐาน ในวาระจากความสงบนี้ไป และผลัดเปลี่ยนกันทำงานคนละเวลา ระหว่างสม

ถกรรมฐานกับวิปัสสนากรรมฐาน ไม่ใช่ทำในเวลาเดียวกัน นอกจากมีเหตุการณ์ที่ควรจะทำ อันนั้นเป็นกรณีพิเศษของแต่ละราย ๆ ที่จะปรากฏการณ์ขึ้นมาให้ควรทำวิปัสสนาพิจารณาก็ทำได้ไม่ขัดกัน

คำว่า วิปัสสนากรรมฐาน คือฐานที่ตั้งแห่งการงานเพื่อความรู้แจ้ง วิปัสสนาแปลว่า ความรู้แจ้งเห็นจริงด้วยปัญญานั่นแล เวลานี้จิตไม่รู้แจ้งเพราะอะไร มีอะไรเป็นเครื่องปกปิดกำบังไว้ ปกติใจซึ่งเป็นนักรู้อยู่แล้วตลอดมาตั้งแต่กาลไหน ๆ ไม่เคยปราศจากความรู้นี้เลยแม้แต่ขณะเดียว แต่เหตุใดจึงไม่รู้แจ้งเห็นจริง ก็เพราะสิ่งที่ปิดบัง คือกิเลสประเภทต่าง ๆ มันปกคลุมหุ้มห่ออยู่ภายในใจให้เป็นใจฝ้าฟาง รู้ก็ให้รู้ไปตามแถวแห่งความฝ้าฟาง แถวมืดบอด ไม่ให้รู้ตามความจริง ให้รู้ไปแบบปลอม ๆ แฝง ๆ เพราะกิเลสมันทำให้เป็นเช่นนั้น ไม่ใช่ธรรมพาให้เป็น

เนื่องจากกิเลสไม่ใช่ของจริง เป็นของปลอม หากแทรกอยู่ภายในจิตนั้น ธรรมเป็นของจริงจึงต้องอาศัยธรรมเป็นเครื่องชะล้าง เป็นเครื่องสอดส่องมองดูสิ่งที่ปลอมทั้งหลายซึ่งอยู่ภายในใจนั้น ให้เห็นกระจ่างแจ้งออกไปโดยลำดับ เช่น ท่านสอนกรรมฐาน ๕ ในเวลาบวชเบื้องต้นว่า เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ ตโจ ทันตา นขา โลมา เกสา เป็นต้น นี้แลคือตัวปิดบังจิตใจ

ไม่ใช่ภูเขาทั้งลูก ไม่ใช่แผ่นดินทั้งแผ่น ไม่ใช่สิ่งใดทั้งมวล ไม่ใช่ความมืดเพราะอากาศมาปิดบังจิตใจ แต่เพราะอวิชชาคือกิเลสตัวสำคัญเป็นพื้นฐาน เป็นรากเหง้าเค้ามูลของกิเลส มันขยายอำนาจออกมาทั่วสรรพางค์ร่างกายนี้ ให้เป็นสิ่งปิดบังความจริงไว้ทั้งมวล จิตจึงเห็นด้วยความฝ้าฟาง เห็นด้วยความจอมปลอม สำคัญผิดไปด้วยความเห็นนั้น ๆ เพราะกิเลสพาให้สำคัญ กิเลสพาให้มั่นหมาย กิเลสพาให้ติด กิเลสพาให้พัวพัน กิเลสพาให้ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งเหล่านี้

เพราะฉะนั้นธรรมท่านจึงสอนลงในจุดที่กิเลสผูกมัดหรือกิเลสปิดบังไว้ เพื่อเพิกถอนความจอมปลอมของกิเลสที่สำคัญว่านี้เป็นเรา นี้เป็นของเรา นี้เป็นหญิง นี้เป็นชาย นั้นเป็นสัตว์เป็นบุคคลออกไปโดยลำดับ ด้วยการพิจารณามีกรรมฐาน ๕ เป็นสำคัญ เพราะเป็นพื้นฐานแห่งการพิจารณาในเบื้องต้น ท่านจึงมอบอาวุธอันสำคัญให้ ๕ ประการ มีเกสา โลมาเป็นต้น เราจะพิจารณาอาการใดก็ได้ใน ๕ อาการนี้ เพื่อเพิกถอนสิ่งจอมปลอมทั้งหลายที่แทรกอยู่ในอาการ ๕ เป็นต้นนั้น นี่เรียกว่า วิปัสสนา เพื่อความเห็นแจ้งตามความจริงของสภาพนั้น ๆ ในส่วนร่างกาย

เกสา ดูเป็นยังไง ผมอยู่บนศีรษะมันสวยตรงไหน มันงามตรงไหน มันน่ารักน่าชอบใจที่ตรงไหน เพียงเป็นเส้นดำ ๆ ขาว ๆ อยู่บนศีรษะเท่านั้น มันหาความสวยงามมาจากไหน ถ้าตามหลักความจริงของมันแล้ว หาความสวยงามไม่ได้ เพียงผมเส้นหนึ่ง

เท่านั้น เอาความสวยงาม เอาความเลิศเลอมาจากไหน เอาความเป็นหญิงเป็นชาย เป็นสิ่งที่น่ารักน่าชอบใจมาจากไหน ผมเส้นหนึ่งนั้นมันมีอำนาจวาสนามาจากไหนจึงมากล่อมจิตใจของสัตว์โลกให้ลุ่มหลง และยึดถือว่าเป็นของสวยของงามเป็นของน่ารักใคร่ชอบใจเอานักหนา

พิจารณาลงไปตั้งแต่ปลายเส้นผม ลงถึงที่เกิดที่อยู่ของมัน มันเกิดที่ไหนสถานที่มันเกิดวิเศษไหม ตัวของมันเองคือเส้นผมนั้นน่ะวิเศษไหม สถานที่มันเกิดวิเศษไหม สถานที่มันอยู่วิเศษไหม ถึงได้ยกได้ยอถึงได้ยึดได้ถือ ได้สำคัญมั่นหมาย ได้เคารพยกย่องมันเอานักหนา จนลืมเนื้อลืมตัวว่าเป็นของสวยของงาม ว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคล ว่าเป็นเราเป็นเขา เป็นหญิงเป็นชายไปทั่วแดนโลกธาตุด้วยผมเพียงเท่านั้น โง่ขนาดไหนมนุษย์เรา เฉพาะอย่างยิ่งพระกรรมฐานเราน่ะโง่ขนาดไหน จงดูความโง่ของตนตรงนี้ดูซิ

ดูผมให้ชัดเจน แล้วดูสถานที่อยู่สถานที่เกิด มันเกิดขึ้นมาจากหนัง หนังวิเศษอะไร ดูให้ดีซิหนัง มันวิเศษอะไร ข้างนอกมันก็เต็มไปด้วยมูล มูลคือขี้เหงื่อขี้ไคลเต็มไปหมดรอบตัวมีว่างเว้นที่ตรงไหน ไม่ว่าหนังรอบศีรษะ หนัง **ตจปริยนฺโต** คือหนังที่หุ้มอยู่รอบสกลกายนี้ เต็มไปด้วยขี้เหงื่อขี้ไคล ต้องชะต้องล้างกัน ต้องอาบต้องถูกันตลอดเวลา หนังบนศีรษะมันเป็นหนังวิเศษมาจากไหนที่ผมเกิดและอยู่ที่นั่น มันได้ความวิเศษมาจากไหนถึงได้หลงมันชนิดไม่ลืมหูลืมตาบ้างเลย ความจริงมันก็เป็นหนังเหมือนกันหมดและเยิ้มไปด้วย ปุพโพโลหิต เหมือนสิ่งที่อยู่ภายใน มันอาศัยสิ่งสกปรกหล่อเลี้ยงกันอยู่เท่านั้น ตามสภาพของมันก็เป็นของสกปรกโสโครกด้วยกัน นี่ดูผม

ขนก็เหมือนกัน มันมีอยู่ทั่วสรรพางค์ร่างกาย มันว่ามันวิเศษไหม มันว่ามันสวยมันงามไหม เราต่างหากเป็นผู้ไปสำคัญมั่นหมาย และเราต่างหากเป็นผู้นำเอาสิ่งเหล่านี้มาเป็นฟืนเป็นไฟเผาจิตใจตัวเอง ไม่ใช่สิ่งเหล่านั้นมาเป็นฟืนเป็นไฟ เป็นความหลงของเราต่างหากพาให้เป็นไฟเผาตน

ความหลงนี้คืออะไร ถ้าไม่ใช่เรื่องของกิเลสตัวจอมปลอมเป็นตัวพาให้หลง นี้ละอำนาจของกิเลสมันเก่งกาจสามารถฉลาดแหลมคม อย่างที่เห็นอยู่สด ๆ ร้อน ๆ นี้แหละ เรายังเชื่อมันได้อย่างสนิทติดจม ไม่สะดุดในโทษของมันบ้างเลย เพราะฉะนั้นจึงต้องอาศัยกรรมฐาน ๕ เป็นต้นนี้ เป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณาทางสติปัญญา เพื่อบุกเบิกเพิกถอนออกให้เห็น ผมเป็นยังไง ขนเป็นยังไง เล็บเป็นยังไง สวยงามที่ไหนเล็บ มันวิเศษวิโสสวยงามที่ตรงไหน ก็เล็บรู้ ๆ กันอยู่แล้ว ฟัน ก็คือกระดูกเราดี ๆ นั้น

แล เพราะมันเหมือนกระดูกทั้งหลายในร่างกายส่วนต่าง ๆ ท่านให้ชื่อว่าฟัน แล้วมันสวยมันงามที่ตรงไหน ก็กระดูกรู้กันอยู่ชัด ๆ

ตามหลักความจริงของธรรมเป็นเช่นนี้ แต่ตามความจอมปลอมของกิเลสเสกสรรปั้นยอไปแล้วได้ร้อยแปดพันประการ แล้วแต่สัตว์จะติดจะพันยังไง จะหลงไปตามมันในแง่ใด มันหลอกได้ทุกแง่ทุกมุมตลอดเวลา ทุกอาการของร่างกายที่มีอยู่นี้ นอกจากนี้แล้วมันยังหลอกไปทั่วโลกทั่วสงสาร สัตว์โลกดังพวกเราซึ่งตาบอดหูหนวก จึงถูกมันจูงจมูกมาตั้งกัปตั้งกัลป์ก็ไม่รู้ว่าถูกจูง นี้แหละผู้นำของวัฏฏะให้สัตว์ทั้งหลายได้เกิดแก่เจ็บตาย หาบความทุกข์ทรมานต่าง ๆ ไปทุกภพทุกชาติเพราะความเกิดเป็นตัวการสำคัญ เนื่องมาจากอวิชชาได้แก่ จอมกษัตริย์วัฏจักรของกิเลสตัวพาให้ลุ่มหลงเป็นตัวเหตุอันเริ่มแรก

สัตว์ทั้งหลายจึงพากันแบกแต่กองทุกข์ หาเวลาปล่อยวางไม่ได้เลยจนกระทั่งบัดนี้ แล้วยังจะแบกต่อจากนี้ไปจนตลอดอนันตกาลหาเวล่ำเวลาปล่อยวางไม่ได้ ถ้าไม่ปลดเปลื้องตัวจอมปลอมที่ผูกมัดรัดรึงจิตใจนี้ออกด้วยธรรมะของพระพุทธเจ้าเสียเมื่อใดแล้ว จะไม่มีวันหลุดพ้นจากทุกข์นี้ไปได้เลย จะบ่นขนาดไหนก็บ่นเถอะ บ่นเรื่องทุกข์บ่นเท่าไรก็หมดลมไปเปล่า ๆ ถ้าไม่แก้ต้นเหตุแห่งความทุกข์ที่ให้เกิดทุกข์นั้นออกไปได้ด้วยอรรถด้วยธรรม

เพราะฉะนั้นธรรมจึงเป็นธรรมชาติจำเป็นและสำคัญมาก ที่จะชะล้างหรือลบล้างปราบปรามกิเลสทั้งหลายให้ราบไปจากใจ เป็นใจอิสระ เป็นใจที่วิเศษวิโสขึ้นมา

นี่แหละขั้นเริ่มแรกท่านจึงสอนกรรมฐานให้ จากนั้นก็ ทันตา ฟัน ตโจ หนัง ดูซิ สวยที่ตรงไหน งามที่ตรงไหน วิเศษที่ตรงไหนหนัง หนังสัตว์ก็มีอย่าว่ามีแต่หนังคนหนังเราเลย แล้วเขาวิเศษอะไรกัน สัตว์เขามีหนังเหมือนมนุษย์เรานั่นแลทำไมเขาไม่วิเศษ เหตุใดมนุษย์เราจึงถือว่าตัววิเศษด้วยหนังบาง ๆ ห่อกระดูกเพียงเท่านี้

จงเปิดเข้าไปด้วยปัญญา พิจารณาดูซิ ข้างนอกก็เต็มไปด้วยขี้เหงื่อขี้ไคลต้องชะต้องล้างอยู่เป็นประจำ ไม่ชะไม่ล้างไม่อาบไม่สรงไม่ได้จะส่งกลิ่นเหม็นคลุ้งไปหมด ต่างคนก็ต่างหาบมูลสดมูลแห้งเต็มตัวมาอยู่ด้วยกันได้ยังไงมนุษย์ ถ้าไม่ชะไม่ล้างไม่อาบไม่สรงให้พอดูได้บ้าง ก็ไม่ผิดอะไรกับสุกรที่นอนจมมูตรจมคูถอยู่ด้วยกัน เรายังจะเสกสรรปั้นยอให้มันเป็นของวิเศษวิโสได้ที่ตรงไหน ดูจากผิวหนังนี่ก็รู้อยู่แล้ว ถ้าดูด้วยอรรถด้วยธรรม คือดูด้วยสติปัญญา ถ้าไม่ดูด้วยอำนาจแห่งกิเลสตัวมืดมิดปิดตา ตัวโลกันตรนรกมันปิดเราให้ร้อนอยู่ทั้งวันทั้งคืน เพราะความมองหาอะไรไม่รู้ไม่เห็นขึ้นชื่อว่าของจริง แต่จะเจอแต่ของปลอมซึ่งเป็นฟืนเป็นไฟเผาลนเราเท่านั้น

ด้วยเหตุนี้ท่านจึงสอนบทธรรมย่อ ๆ ให้เวลาบวชซึ่งเป็นเวลาเพียงเล็กน้อย เพื่อให้นำอันนี้ไปพิจารณา เอ้า เราจะบริกรรมเป็นสมถกรรมฐานก็ได้ บริกรรมในอาการทั้งห้านี้บทใดก็เป็นสมถะได้ บริกรรมไปแล้วยังไม่แล้ว ยังพิจารณาไปตามอาการที่ตนบริกรรมนั้นอีกจนกลายเป็นวิปัสสนาไปด้วยกันนั้นได้ จากนั้นก็พิจารณาเข้าไป หนังข้างนอกกับหนังข้างในมันต่างกันอยู่มาก แม้ข้างนอกจะเป็นของสกปรกแต่ก็ยังสู้ข้างในไม่ได้ พลิกออกมาดูซิ เต็มไปด้วยเลือด ด้วย ปุพโพโลหิต ลึกเข้าไปข้างในมีตั้งแต่กองอสุภะกองสกปรกโสโครกทั้งนั้น

ร่างกายมนุษย์ทั้งร่าง อะไรจะสกปรกยิ่งกว่านี้ล่ะดูซิ ทำไมไม่พิจารณาให้เห็นตามความจริง ให้กิเลสมันหลอกอยู่ทำไมว่าสวย สวยได้ยังไงตาก็เห็นกันอยู่นี้ มันสวยที่ตรงไหนตาเราก็เห็นอยู่ ตามนุษย์แท้ ๆ ยิ่งเป็นตาอรรถตาธรรมตาลูกศิษย์ตถาคตที่จะสอดแทรกปัญญา ซึ่งเป็นกล้องอันสำคัญส่องเข้าไปตามหลักความจริง ทำไมจะไม่รู้ไม่เห็น พระพุทธเจ้าสอนไว้มีแต่กล้องที่ทันสมัยทั้งนั้น มีปัญญาเป็นต้น สติครอบลงไปบังคับกันไป พิจารณาให้เห็นตามความจริงของอาการทุกส่วนภายในร่างกายหรืออาการใดก็ตาม หากจะกระจายไปหมดทั่วสรรพางค์ร่างกาย เพราะเป็นสิ่งเหมือน ๆ กัน ถ้าพูดว่าอสุภะอสุภังของปฏิกูลโสโครก มันก็เต็มไปหมดทั้งเนื้อทั้งตัวเราตัวเขาอยู่แล้วไม่มีอะไรที่น่าสงสัย และไม่มีอะไรปฏิกูลเกินร่างกายของมนุษย์หญิงชายนี้เลย เหตุใดจึงไปเสกสรรปั้นยอว่าเป็นของสวยของงาม เป็นของน่ารักใคร่ชอบใจ

เรื่องของกิเลสมันแยบยลบนหัวใจสัตว์โลกอย่างนี้แหละ มันจึงสามารถเอาความจอมปลอมไปครอบในของจริงทั้งหลายจนมองไม่เห็นความจริง ทั้ง ๆ ที่ความจริงก็เป็นดั่งที่ว่ามานี้ก็มองไม่เห็น เชื่อไม่ได้ว่าเป็นของจริง ไม่ลงใจว่าเป็นของจริง แต่มันลงใจว่าเป็นของจริงตามกิเลสที่มันหลอกไปเสีย เลยเข้าใจว่าเป็นของจริง ทั้ง ๆ ที่สิ่งนั้นเป็นของปลอม ความจริงแท้มันไม่ยอมเชื่อ ก็เหมือนว่าธรรมเป็นของปลอมไปเสีย เพราะถูกกิเลสกล่อม กิเลสมันปิดบังไม่ให้เห็นความจริง โลกทั้งหลายจึงลุ่มหลงกัน ใครไม่อยากหลง แต่สิ่งที่ทำให้หลงมันมีอำนาจเหนือกว่าครอบอยู่ที่ใจนั้น

ด้วยเหตุนี้จึงต้องพิจารณาด้วยปัญญาธรรม แยกแยะเข้าไปตามสัดส่วนต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ในร่างกายนี้นับแต่เบื้องบนเบื้องล่าง ดูไปตลอดทั่วถึงที่เรียกว่าเที่ยวกรรมฐานภายในร่างกายนี้ อย่าพูดอย่าเที่ยวอย่าดูแต่เพียงกรรมฐาน ๕ เท่านั้น ปัญญากระจายไปได้ทั้งนั้นเพราะเป็นกรรมฐานด้วยกัน จงดูให้ชัดเจนด้วยปัญญา และดูเข้าไปลึกและละเอียดเท่าไรก็ยิ่งจะเห็นความจริงขึ้นมาโดยลำดับ และเห็นสิ่งสกปรกโสมมเต็มไปหมดในร่างกายนี้ เพราะตามหลักความจริงแล้วไม่มีของสะอาดสวยงามในร่างกายนี้ มีแต่ของสกปรกทั้งสิ้น

ต่อจากนั้นก็เป็นเนื้อ เนื้อเป็นยังไงสวยงามไหม อะไรมันวิเศษวิโส ก็เนื้อมันวิเศษวิโสที่ตรงไหน น่ารักใคร่ชอบใจที่ตรงไหน เนื้อก็รู้กันอยู่แล้ว เอ็นสวยงามที่ตรงไหน วิเศษวิโสที่ตรงไหน น่ารักใคร่ชอบใจที่ตรงไหนก็เอ็น กระดูก กระดูกก็เป็นท่อน ๆ เหมือนกระดูกสัตว์ทั้งหลายนั้นแล มันมีสาระอะไรพอที่จะยกยอปอปั้นขึ้นว่าเป็นของวิเศษวิโส ว่าเป็นเราเป็นของเรา ถึงได้รักชอบเทิดทูนมันนักหนา จนกระทั่งมันสร้างกองทุกข์เผาจิตใจ เพราะความยึดความถือ ความหลงงมงายในมันโดยไม่รู้สึกตัว หนักเท่าไรก็ทนเอา

แบกอะไรทุกวันนี้ แบกแต่ร่างกายเท่านี้ก็ยังไม่พอ ยังแบกความสำคัญมั่นหมายในร่างกายนี้ว่าเป็นเราเป็นของเรา ว่าเป็นเขาเป็นของเขา รักนั้นชอบนี้ เกลียดนั้นชังนี้เข้าไปอีกซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องของกิเลส ที่จะโยนทุกข์เข้ามาให้เราแบกเราหามอยู่ตลอดเวลา นี่เรายังไม่เห็นโทษของมันแล้วจะเห็นอะไรเป็นคุณค่า ถ้าลงไม่เห็นโทษในสิ่งนี้เสียก่อน คุณค่าแห่งธรรมก็ยังไม่ปรากฏขึ้นมาได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องอาศัยสติปัญญาพิจารณาคลี่คลายลงไป นอกจากนั้นก็กำหนดให้มันตายมันแตกสลาย ในตัวของเราก็ตามของเขาก็ตาม คนตายแล้วเป็นยังไง เราตายก็ตามเขาตายก็ตาม เรายังไม่ตายก็ตาม ดูคนตายก็เคยดูกันมาแล้วเป็นยังไง น่าพึงใจไหม ดูอะไรทุกส่วนมันน่าสะอิดสะเอียน น่าเกลียดน่ากลัวเอาเสียอย่างถึงใจไม่มีวันหลงลืม ติดหูติดตา นอกจากนั้นยังกลัวผีมันอีก อะไรจะน่าขยะแขยงน่าหวาดน่ากลัวยิ่งกว่ามนุษย์ตาย แล้วเหตุใดจึงไปหน้าด้านเสกสรรปั้นยอว่า เป็นของสวยของงามน่ารักใคร่ชอบใจ แบกหามอุปาทานแทบจะเป็นจะตายเรื่อยมาดังที่รู้ ๆ เห็น ๆ อยู่นี้

ถ้าใจนี้เป็นสิ่งที่สลายไปได้เหมือนสิ่งทั้งหลายละก็ ต้องแหลกไปนานแล้ว เพราะความบอบช้ำไม่มีอะไรเกินจิตนี้เลย กิเลสไม่ว่าตัวไหนก็เผาเข้าที่ตรงนั้น ทุกข์น้อยใหญ่เผาที่ตรงนั้น เผาที่ตรงจิตซึ่งเป็นตัวเกิดตัวรับทุกข์ทั้งมวล เพราะอวิชชาเป็นเชื้อนำพาให้เกิด ทุกข์น้อยใหญ่จึงเผาลงที่จิต หากว่าจิตเป็นสิ่งที่สลายตัวได้เหมือนสิ่งทั้งหลายแล้ว ต้องแหลกเป็นผุยผงไปนานไม่มีเหลือเลย ในจิตของบุคคลและสัตว์ดวงหนึ่ง ๆ ผู้หนึ่ง ๆ รายหนึ่ง ๆ

แต่นี้จิตไม่ได้เป็นตัวฉิบหาย ไม่ได้ตาย ทุกข์ขนาดไหนก็ยอมรับว่าทุกข์แต่ไม่ฉิบหาย จึงทนมาได้ถึงขนาดนี้ แล้วเรายังจะทนทุกข์ทรมานเพราะอำนาจแห่งความหลงที่กิเลสกล่อมนี้ไปเรื่อย ๆ โดยไม่สนใจกับอรรถกับธรรมกับการพินิจพิจารณาเพื่อปลดเปลื้องใจออกจากความหลงความทุกข์ เพราะกิเลสสร้างขึ้นมานั้นมันสมควรแล้วเหรอกับนักปฏิบัติเรา เราต้องสอนเราอย่างนี้พิจารณาเราอย่างนี้ หาอุบายยอกย้อนเราอย่าง

นี้ด้วยปัญญา ไม่เช่นนั้นจะเกิดอุบายขึ้นมาไม่ได้ อยู่เฉย ๆ ก็เฉย ๆ อย่างนั้นแหละ แต่กิเลสมันไม่ได้อยู่เฉย ๆ มันสร้างกองทุกข์ให้เราอยู่ตลอดเวลา

ผู้ที่จะแก้กิเลสอยู่เฉย ๆ ได้ยังไง ต้องพินิจพิจารณา เช่น การพิจารณาร่างกายก็ดังที่ว่ามานี้ เอ๊า ตายแล้วเป็นยังไง มันพองมันขึ้นอืดและเน่าเหม็นไปทั่วจักรวาลและแตกกระจายลงไปอย่างน่าสลดสังเวชเป็นไหน ๆ เหล่านี้กำหนดดูให้เห็นชัดซิ เมื่อแตกลงไปแล้วเป็นยังไง กลิ่นเป็นยังไง รูปลักษณะมันเป็นยังไง น่าพึงใจไหม จนกระจายตัวลงไปจากสภาพเดิมโดยสิ้นเชิง เมื่อกระจายลงไปเต็มที่แล้ว ส่วนดินก็ลงไปเป็นดินตามธาตุเดิมของมัน ส่วนน้ำก็กลายเป็นน้ำตามธาตุน้ำของตน ลม ไฟ ไปตามธาตุเดิมของตน แล้วไหนคำว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคลอยู่ที่ตรงไหน

ดินนั่นหรือเป็นเรา ดินนั่นหรือเป็นของเรา ดินก็เรียกว่าดินอยู่แล้วเป็นเราเป็นของเราได้อย่างไร แม้เวลาอยู่ในร่างกายนี้มันก็คือดิน คือน้ำ คือลม คือไฟ ไปเสกสรรปั้นยอว่าเป็นเราเป็นของเราได้อย่างไร การใช้ปัญญาต้องทำอย่างนี้ซิ ซักฟอกกันอย่างนี้ให้เห็นถึงความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ จนเห็นได้ชัดเจนประจักษ์ใจว่า อ๋อ นี้คือธาตุดิน ออกจากความเป็นปฏิกูลโสโครกไปแล้ว เลื่อนไปเป็นธาตุ พิจารณาเป็นธาตุก็สักแต่ว่าธาตุเท่านั้น ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ มีใจเป็นผู้ครองเพราะใจเป็นผู้หลง เนื่องจากสิ่งที่ทำให้หลงครอบหัวใจ ใจจึงต้องหลง จึงต้องอยู่ใต้อำนาจสิ่งเหล่านี้พาให้เกิดให้แก่ให้เจ็บให้ตาย ในภพน้อยภพใหญ่ สูง ๆ ต่ำ ๆ ลุ่ม ๆ ดอน ๆ ตามอำนาจแห่งวิบากกรรมที่ทำมาทั้งดีและชั่ว

ใจเป็นผู้ทำ เมื่อทำลงไปแล้วสัตว์ทั้งหลายจึงต้องได้รับทั้งผลดีผลชั่ว จะจำได้จำไม่ได้ในการกระทำของตนเองทั้งดีและชั่วก็ตาม ผลจะปฏิเสธไม่ได้ เพราะใจเป็นผู้ทำใจตีตราไว้แล้ว ผลดีและชั่ว สุขและทุกข์จะต้องมาที่ตรงนี้ เพราะผู้นั้นเป็นผู้เกิดและเป็นผู้รับผลทั้งมวล ภพน้อยภพใหญ่ก็คือผู้นี้เป็นตัวภพตัวชาติ เที่ยวเกิดแก่เจ็บตายอยู่ไม่หยุดไม่ถอย เพราะ **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** นั้นเป็นสำคัญมากทีเดียว นี่การพิจารณาพิจารณาให้เห็นชัดลงไปอย่างนี้ ถ้าอยากทราบความจริงและหลุดพ้นไปด้วยธรรมของพระพุทธเจ้า ไม่ต้องมาแบกกองทุกข์อีกต่อไป

นี้แหละการเดินตามแบบแปลนแผนผัง คือ ศาสนธรรมที่พระองค์ทรงสอนไว้ให้ดำเนินอย่างนี้ เอ้า พิจารณาให้หลายตลบทบทวน ซ้ำ ๆ ซาก ๆ ให้ถือนี้เป็นงานประจำจิตของตนเอง เรียกว่าความเพียรหรืองาน หมายถึงการพิจารณาดังที่กล่าวมาท่านเรียกว่าปัญญา นี่ละ**วิปัสสนา** ความเห็นแจ้งตามความจริง พูดถึง**อสุภะอสุภัง**ก็เป็นจริงประจักษ์ด้วยปัญญา พูดถึง**ธาตุ**ก็เห็นประจักษ์ด้วยปัญญา เห็นความแตกสลายก็เห็นประจักษ์ด้วยปัญญาเห็น **ทุกฺขํ** ก็เห็นประจักษ์ด้วยปัญญา **อนิจฺจํ** ความแปร

สภาพก็ประจักษ์ด้วยปัญญา **อนตฺตา** หาสาระหาความเป็นตัวเป็นตนไม่ได้ในอัตภาพร่างกายนี้หรือในขันธ์ทั้งห้านี้ ก็ประจักษ์ด้วยปัญญา

การพิจารณาอย่างนี้เรียกว่าปัญญา สอดแทรกลงไปให้เห็นตามความจริงของสภาวธรรมส่วนต่าง ๆ แล้ว อุปาทานความยึดมั่นถือมั่นแม้จะหนาแน่นยิ่งกว่าภูเขาทั้งลูกก็เถอะ ทนปัญญาความรู้แจ้งเห็นจริงไปไม่ได้ พอรู้แจ้งเห็นจริงที่ตรงไหน ต้องปล่อยทันที ๆ เมื่อรู้แจ้งเห็นจริงตลอดทั่วถึงก็ปล่อยหมด ความหลงที่ว่าสัตว์ว่าบุคคลว่าเขาว่าเราก็หมด เหลือแต่ความจริงล้วน ๆ คือสักแต่ว่าธาตุ สักแต่ว่าขันธ์ สักแต่ว่าเราว่าเขาตามชื่อเขาสมมุติเท่านั้น แต่จิตไม่ได้ยึดไม่ได้ถือ เพียงแต่ปฏิบัติตามขั้นของสมมุติ เราก็รู้ว่าเรา เขาก็รู้ว่าเขาตามขั้นของสมมุติ นั้นหญิงนี้ชาย ก็รู้ตามขั้นของสมมุติแต่ไม่ติด แต่ไม่รักไม่ชัง ไม่เกลียดไม่โกรธให้สิ่งเหล่านั้น ไม่ยึดไม่ถือสิ่งเหล่านั้น นี่เรียกว่าปัญญา ถ้ารู้แล้วไม่ยึดจึงเรียกว่าปัญญา

รู้อะไรเห็นอะไรยึดนั้น นั้นคือกิเลส ตากระทบรูปก็เป็นไฟเข้ามาเผาหัวใจเพราะความรักความชังในรูปนั้น ๆ หูกระทบเสียงก็กว้านเอาไฟเข้ามาเผาใจ เพราะความพอใจไม่พอใจในเสียงนั้น ๆ กลิ่น รส สัมผัส เช่นเดียวกัน กระทบสัมผัสอะไรกว้านเอาไฟเข้ามาเผาลนใจ ๆ ทั้งนั้น เพราะกระแสที่ออกไปนี้ล้วนแต่เป็นกระแสของกิเลส ออกไปทางตาสู่รูป ออกไปทางหูสู่เสียง ออกไปทางจมูกสู่กลิ่น ออกไปทางลิ้นสู่รส ออกไปทางกายสู่เครื่องสัมผัสเย็นร้อนอ่อนแข็ง แล้วกว้านความลุ่มหลงที่เกิดขึ้นจากความรักความชัง ความเกลียด ความโกรธ ความไม่พอใจในสิ่งทั้งหลายเข้ามาเผาหัวใจ ทั้งนี้ล้วนเป็นวิธีการของอวิชชาหากิน ของอวิชชาสั่งสมความทุกข์ใส่หัวใจของสัตว์เต็มอำนาจของมัน มันเรืองอำนาจเต็มที่เมื่อสติปัญญายังแทรกเข้าไม่ถึง

การพิจารณาดังที่กล่าวมานี้ คือการเปิดความจริงออกมาจากความจอมปลอมของกิเลสตัณหาอวิชชาที่เสกสรรปั้นยอเอาไว้ ปักเสียบเอาไว้ เปิดเผยออกมาให้เห็นตามความจริง แล้วปล่อย เห็นก็รู้ว่าเห็นแต่ไม่ติด ได้ยิน กลิ่น รส เครื่องสัมผัส อะไรมาสัมผัสสัมพันธ์ก็รู้เหมือนกันกับคนทั่ว ๆ ไป เห็นเหมือนกันกับคนทั่ว ๆ ไป แต่ไม่ยึดไม่ถือ เพราะความรอบคอบของสติปัญญาพอตัวแล้ว ปล่อยวางโดยสิ้นเชิงแล้ว นี้แลความเห็นของใจที่เป็นธรรมแล้วกับความเห็นของใจที่เป็นกิเลสทั้งดวง ต่างกันอย่างนี้ การได้เห็นการได้ยินเป็นต้นจึงไม่เหมือนกัน ผลที่เกิดขึ้นก็ไม่เหมือนกันเลย ผลของกิเลสต้องเป็นฟืนเป็นไฟ ผลของธรรมต้องเป็นสุขร่มเย็นตลอดเวลา ไม่มีอะไรมากระทบกระเทือน ไม่มีอะไรเอื้อมเข้าถึงได้เลย เพราะสติปัญญาพอตัว

ยิ่งจิตถึงขั้นบริสุทธิ์ด้วยแล้ว สมมุติทั้งมวลไม่มีสมมุติแม้ชิ้นหนึ่งหรือแม้เท่าเม็ดหินเม็ดทราย ที่จะเข้าแทรกในจิตตวิมุตตินั้นได้เลย เพราะตัดออกหมดขึ้นชื่อว่า

สมมุติ ไม่มีสิ่งใดเหลืออยู่ภายในใจนั้นเลย เหลือแต่วิมุตติความบริสุทธิ์ล้วน ๆ ของใจนั้นแลจิตที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ แล้วเป็นจิตที่วิเศษ อันนั้นต่างหากวิเศษ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก อวัยวะในส่วนร่างกายทุกส่วนที่เราแบกเราหามอยู่นี้ ไม่ใช่ของวิเศษ มันกองป่าช้าผีดิบต่างหาก มาเสกสรรปั้นยอว่าวิเศษอะไรกัน สิ่งที่วิเศษอย่างแท้จริงคือ ใจที่บริสุทธิ์ต่างหาก

ทางที่จะก้าวเข้าสู่ความบริสุทธิ์วิเศษนั้นคืออะไร ก็คือ สมถธรรม วิปัสสนาธรรม ดังที่กล่าวมานี้ เพราะฉะนั้นจงพากันดำเนินเดินตามแบบแปลน คือสวากขาตธรรมที่ตรัสไว้ชอบแล้วนี้ ทั้งสมถะและวิปัสสนา อย่าลดหย่อนอ่อนกำลัง อย่าท้อถอย

กิเลสไม่เคยอ่อนกำลังโดยลำพังตนเอง นอกจากจะอ่อนกำลังลงด้วยการต่อสู้การรบฟันหั่นแหลกกันด้วยสติธรรม ปัญญาธรรมเป็นต้นเท่านั้น ให้มันอ่อนกำลังลงโดยธรรมชาติของมันนั้นไม่มีทาง และทุกข์ที่จะหมดไปจากใจของสัตว์โลกเพราะการอยู่เฉย ๆ ไม่สนใจปลดเปลื้องแก้ไขถอดถอนชะล้าง ตลอดกัปตลอดกัลป์ไหนก็แบกทุกข์อยู่เช่นนั้น ไม่มีคำว่าต้น ไม่มีคำว่าปลาย ก็คือจิตกับทุกข์ที่แบกหามกันอยู่นี้แล ที่จะสิ้นสุดหลุดพ้นไปได้ก็เพราะอำนาจของความเพียร ตั้งแต่ ทาน ศีล ภาวนา ขึ้นไปโดยลำดับ นี้คือสิ่งชะล้าง

เฉพาะอย่างยิ่งจิตตภาวนาเป็นงานสำคัญที่จะล้างโลก โลกคืออะไร โลกคือหมู่สัตว์ คำว่าหมู่สัตว์ได้แก่อะไร ได้แก่หัวใจที่ติดพันกับสิ่งทั้งหลาย ยึดมั่นถือมั่นสิ่งทั้งหลาย ไม่ว่าหัวใจใดท่านเรียกว่าหมู่สัตว์ด้วยกัน **สตฺต** แปลว่าผู้ข้อง ผู้ติด

การข้ามโลกข้ามกันที่ตรงนี้ ล้างโลกล้างที่ตรงนี้ โลกที่สกปรกที่สุดก็คือ โลกที่เต็มไปด้วยกิเลสตัณหาอาสวะ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหา นี้คือตัวสกปรกครอบหัวใจสัตว์โลกอยู่ ใจจึงหาความวิเศษไม่ได้ เมื่อสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร ชะล้างเข้าไปหรือปราบปรามเข้าไป สิ่งเหล่านี้จะพังลง ๆ แตกกระจายลงไปโดยลำดับลำดาจนไม่มีอะไรเหลือแล้ว นั้นแลความวิเศษคือจิตดวงที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ เหนือสิ่งใด ๆ ในสามแดนโลกธาตุไม่มีอะไรเหมือน นั้นแลคือจิตแท้ นั้นแลคือธรรมแท้ ที่เป็นผลขึ้นมาจากแบบแปลนคือตำรับตำราที่ท่านสอนไว้ สอนให้เข้าสู่จุดนี้ต่างหาก ไม่ใช่มรรคผลนิพพานจะอยู่กับคำสอนนั้นเท่านั้น อันนั้นเป็นแปลน อันนั้นเป็นตำรับตำรา สอนเข้ามาเพื่อถึงความจริงอันนี้ นี้แลเป็นตัวมรรค นี้แลเป็นตัวผล นี้แลเป็นผู้บริสุทธิ์ เป็นผู้หลุดพ้นคือผู้นี้ นี้ละถ้าพูดว่าบ้าน ก็นี้คือบ้าน นั้นเป็นแปลน นี้เป็นบ้านสำเร็จอยู่ที่ตรงนี้

ขอให้พากันประพฤติปฏิบัติอย่าท้อถอย อย่าชินชากับความทุกข์ทั้งหลาย มันเคยทุกข์มานานแล้วน่าเข็ดหลาบ พระพุทธเจ้าองค์ศาสดาของเราทรงเข็ดหลาบมาเต็ม

พระทัยแล้ว ได้ตรัสรู้ธรรมขึ้นมากระเทือนสามแดนโลกธาตุ เพราะความหลุดพ้นจากความกดขี่บังคับของวัฏจักรวัฏจิต สังสารจักรก็ได้แก่กิเลส กษัตริย์วัฏจักรก็ได้แก่ กิเลสตัวครอบหัวใจไว้ไม่ให้มีทางออกได้เลยนี่แล เมื่อพระองค์ถึงขั้นวิเศษสมบูรณ์แล้วจึงมีพระเมตตาต่อสัตว์โลกจนหาประมาณไม่ได้ ไม่มีใครจะมีความรู้ความฉลาดแหลมคมนำอุบายความหลุดพ้นแห่งการเปลื้องทุกข์ออกจากใจของมวลสัตว์ได้ ยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า มีพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้นที่ทรงค้นพบ โดยไม่มีครูมีอาจารย์ มีใครมาแนะนำสั่งสอนเลย แต่ทรงเป็นสยัมภู ทรงค้นพบเอง รู้เองเห็นเอง บริสุทธิ์เองแล้วนำพระโอวาทเหล่านี้ออกมาสั่งสอนสัตว์โลก ตั้งแต่หลังจากตรัสรู้แล้วจนกระทั่งวันปรินิพพาน พระองค์ไม่เคยลดละในการสงเคราะห์โลก ไม่ว่าจะเป็นโลกใด ควรสงเคราะห์ด้วยอรรถด้วยธรรมด้วยวิธีการใด เป็นสงเคราะห์ทั้งนั้น ไม่มีใครเป็นคู่แข่งพระพุทธเจ้า

ถ้าพูดถึงหลักวิชาธรรมที่ทรงสั่งสอนสัตว์โลกก็ไม่มีสัตว์ตัวใดรายใด จะมีวิชาประเภทนี้เป็นคู่แข่งกับพระพุทธเจ้า อุบายในการแนะนำสั่งสอนสัตว์โลก ก็ไม่มีใครฉลาดแหลมคมยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า ถ้าพูดถึงเรื่องความบริสุทธิ์วิเศษ ใจที่บริสุทธิ์วิเศษก็ไม่มีใครเป็นคู่แข่งพระพุทธเจ้า มีพระองค์เดียวเท่านั้นในขั้นเริ่มแรกที่ได้ตรัสรู้ขึ้นมา

การทำประโยชน์ให้โลกจึงไม่มีใครเสมอพระพุทธเจ้า ทรงทำได้ทั้งสามโลกธาตุ อุบายวิธีการสั่งสอนทุกอย่างไม่ต้องหามาจากไหน ไม่ต้องศึกษาเล่าเรียนมาจากที่ไหนคัมภีร์ใด จากครูใด อาจารย์ใด ทรงขวนขวายโดยลำพังพระองค์เอง ด้วยหลักของสัพพัญญูอันเป็นหลักประจำองค์ของศาสดาแต่ละพระองค์ ๆ เป็นอย่างนั้น และการสั่งสอนสัตว์โลก พระพุทธเจ้ามีเวลาเมื่อไรนับแต่ตรัสรู้แล้ว ในหลักพุทธกิจ ๕ ก็บอกไว้แล้ว นี้หมายถึงเป็นกาลเวลานะ

ตอนบ่าย ๓ โมง ๔ โมงเย็น ประทานพระโอวาทแก่ไพร่ฟ้าประชาชน นับแต่พระมหากษัตริย์ลงมาโดยลำดับถึงประชาชนคนธรรมดา

ตอนค่ำก็ประทานพระโอวาทแก่พระสงฆ์เป็นประจำ

พอเที่ยงคืนก็ประทานพระโอวาทและแก้ปัญหาเทวดาตามขั้นภูมิต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าและทูลถามปัญหากับพระพุทธเจ้า ตั้งแต่พรหมโลกลงมาถึงภุมมเทวดา คือ รุกขเทวดา อากาสาเทวดา

พอปัจฉิมยาม ทรงเล็งญาณดูสัตวโลก ญาณคือความละเอียดแหลมคมแห่งความรู้ที่ไม่มีใครเป็นคู่แข่ง ทรงเล็งดูสัตวโลก ว่าผู้ใดมีอุปนิสัยสามารถที่จะบรรลุธรรมหลุดพ้นจากทุกข์ได้ในกาลรวดเร็ว แต่จะเป็นอันตรายต่อชีวิตเสียก่อน จะไม่สมหวัง ผล

ที่พึงจะได้รับเต็มหัวใจนั้นจะขาดสะบั้นลงไป เพราะอันตรายแห่งชีวิตจะมาถึงก่อน พระองค์ก็เสด็จไปโปรดผู้นั้นก่อนใคร แน่ะ

ตอนเช้าก็เสด็จออกบิณฑบาตโปรดสัตว์โลกด้วยพระเมตตาจริง ๆ ไม่ได้ไปด้วยความโลเลโลกเลกในเรื่องอาหารโลกามิสทั้งหลาย แต่ไปด้วยหลักของศาสดา ไปด้วยพระเมตตา ไปด้วยความสงสารสัตว์โลกจริง ๆ ใครได้เห็น ใครได้ยินได้ฟังเวลารับสั่งแม้เพียงประโยคเดียวเท่านั้นก็เป็นสิริมงคล มหามงคลเต็มที่แล้ว วัตถุไทยทานที่เขามาบริจาคท่านผู้บริสุทธิ์วิเศษดังพระพุทธเจ้า จะประมาณได้ยังไงว่ามีผลอานิสงส์มากขนาดไหน จึงเรียกว่าโปรดสัตว์โลก เห็นก็เป็นการโปรด ได้ยินก็เป็นการโปรด เขาทำบุญมากน้อยเป็นการโปรดทั้งนั้น

หากจะว่างบ้างก็หลังเสวยพระกระยาหารแล้ว ได้พักบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นบางกาลบางเวลา แล้วประชาชนเมื่อมีความเคารพเลื่อมใสพระพุทธเจ้าอยู่แล้ว ทำไมเขาจะไม่มากลางวัน แม้แต่เพียงวัดป่าบ้านตาดเรานี่ อย่างผมซึ่งเท่ากับหนูตัวหนึ่งเท่านั้นก็ยังมีประชาชนมาหา กลางวี่กลางวันเขาก็มา เวลาไหนเขาก็มา เขาไม่เห็นมีกำหนดกฎเกณฑ์อะไร นี่เขามาเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่ออรรถเพื่อธรรม เพื่อเคารพกราบไหว้ศาสดาองค์เอก ทำไมจะมีเวล่ำเวลาจำกัดจำเขี่ยถึงขนาดไม่มีคนมาเฝ้าพระพุทธเจ้าในเวลาที่นอกจากพุทธกิจแสดงไว้ ชาวพุทธเราเชื่อแน่ว่า ต้องมีคนมาเฝ้านอกเวลาไม่สงสัย

นั่นหมายถึงหลักใหญ่ที่พระพุทธเจ้าทรงทำตามพระวิสัยของพระองค์ ที่เรียกว่าพุทธกิจ ๕ คืองานของพระพุทธเจ้า ส่วนปลีกย่อยกลางวี่กลางวันนี้ก็ต้องมี ล้วนแล้วแต่การสงเคราะห์โลกทั้งนั้น เราพิจารณาซิ

แล้วใครในโลกนี้ที่จะทำประโยชน์ให้โลกได้ยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า สอนโลกก็สอนได้ถึงสามแดนโลกธาตุ มนุษย์สอนกันไม่เห็นได้เรื่องได้ราว มนุษย์ตาดำ ๆ มองเห็นกันอยู่ด้วยกันนี้ยังสอนกันไม่ลง สอนกันไม่ได้ จะอวดตัวว่าทำประโยชน์ได้กว้างขวางอย่างไร ใครจะเชื่อได้ลงคอ แม้ตัวเองยังสอนตัวเองไม่ได้ บางครั้งมันเถลไถลยิ่งกว่าช้างตกมัน พระพุทธเจ้าทรงสอนได้ทั้งเทวบุตรเทวดา แล้วใครจะทำประโยชน์ได้ยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า ลองพิจารณาซิ

นี้ละอำนาจของธรรม อำนาจแห่งความดี อำนาจแห่งความศักดิ์สิทธิ์วิเศษของใจที่บริสุทธิ์แล้ว อำนาจของธรรมที่เกิดขึ้นจากพระทัยที่บริสุทธิ์แล้วนั้นมีอำนาจมาก เป็นความจริงเต็มสัดเต็มส่วน

การแนะนำสั่งสอนผู้ใดรายใดก็ตาม ทรงทราบทั้งพระญาณภายในจิตใจ ถ้าเป็นหมอก็เป็นหมอปริญญาเอก พอมองเห็นคนไข้ยังไม่ทันถามด้วยซ้ำ รู้แล้วและวางยาถูก

ปึ๊บ ๆ ไม่ได้เหมือนหมอเถื่อน หมอเถื่อนนั้นผิดกันอยู่มากทำให้คนตายเยอะ ถ้าหมอปริญญาที่เรียนมาด้วยความถูกต้องแม่นยำแล้วจะได้ผลประโยชน์มาก นั่น นี่องค์ศาสดาก็คือองค์ปริญญาธรรมอันเอกไม่มีใครเสมอแล้ว เอกคือธรรมแท่งเดียว ใจบริสุทธิ์ดวงเดียว วิเศษอยู่ในนั้น นำธรรมออกมาจากตรงนั้นมาสั่งสอนโลกจะผิดไปที่ไหน ใครจะสั่งสอนโลกได้ถูกต้องแม่นยำและถึงใจยิ่งกว่าพระพุทธเจ้าไม่มี นี่ถึงว่าพระองค์ได้ทำประโยชน์ให้โลกได้กว้างขวางมากมายจนไม่มีประมาณ

รองลำดับลงมาก็คือสาวก เพราะเป็นผู้รู้จริงเห็นจริง สิ่งที่รู้จริงเห็นจริงนั้นนำมาสั่งสอนหรือนำมาพูดให้ใครฟังก็ตาม จะมีความสะทกสะท้านที่ไหน เมื่อได้เห็นประจักษ์ ได้รู้ประจักษ์ใจแล้ว แม้แต่เราเห็นด้วยตา ได้ยินด้วยหูต่อกัน เรายังไม่เห็นสะทกสะท้าน ก็เราไปเห็นสิ่งนั้นเอง เราได้ยินเองเรื่องนั้น เราพูดได้ แม้แต่เด็กก็ยังพูดได้ นี่พระพุทธเจ้าทรงรู้ประจักษ์พระทัยแล้ว ทำไมจะสั่งสอนโลกผิด ๆ พลาด ๆ ไปได้ จึงเชื่อแน่ว่าไม่ผิดไม่พลาด และตรงตามหลักแห่งสวากขาตธรรมนั่นแล นี่เรื่องความวิเศษของจิตเป็นเช่นนั้น

พลังของจิตของธรรมไม่มีอะไรเสมอ เมื่อกิเลสมีพลังมาก พลังของจิตของธรรมเกิดไม่ได้ มีไม่ได้ มีแต่พลังของกิเลส การแสดงออกทางหู ทางตา ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ตลอดถึงอวัยวะทุกส่วนที่แสดงออกเพราะอำนาจของกิเลส ใครก็รู้กันเห็นกันทั้งนั้น เป็นยังไง เช่น ความกริ้วความโกรธ ความไม่พอใจแสดงออกมาเป็นยังไงเรื่องของกิเลส ความพอใจก็เป็นเรื่องของกิเลส แสดงออกมาเป็นยังไง ใคร ๆ ก็รู้เพราะต่างคนต่างก็เป็นคลังกิเลสด้วยกัน

แต่ส่วนธรรมะที่บรรจุอยู่ในพระทัยของพระพุทธเจ้าและใจของพระสาวก หรือครูอาจารย์ใดก็ตามที่ท่านถึงความบริสุทธิ์แล้ว พลังใจของท่านที่บริสุทธิ์แล้วนั้นเป็นอย่างไร ไม่มีใครทราบ ไม่มีใครรู้ เพราะฉะนั้นในเวลาท่านแสดงออกด้วยกิริยาท่าทางต่าง ๆ เช่น ในลักษณะขึงขังตึงตังดุด่าว่ากล่าวซึ่งเป็นพลังของธรรมล้วน ๆ เขาก็เห็นว่าท่านโมโหโทโส เขาก็ว่าท่านเป็นคลังกิเลส มีแต่ความโกรธ ความโมโหโทโสสั่งสอนโลกสั่งสอนมนุษย์มนา ทำไมจึงดุว่าอย่างนั้นให้เขา เขาหาได้ทราบไม่ว่านั้นคือพลังของธรรมที่แสดงออกมาด้วยความบริสุทธิ์ใจล้วน ๆ เพราะเขาไม่เคยรู้ เขาไม่เคยเห็น เขาจึงคิดว่าท่านโกรธท่านโมโห

ทั้งนี้เนื่องจากธรรมไม่มีเครื่องมือแสดงออกเป็นของตน ร่างกายเหล่านี้เป็นเครื่องมือของกิเลส เป็นวิบากของกิเลสต่างหาก วิบากได้แก่ผลที่เกิดขึ้นมาจากกิเลสพาให้เกิด จึงเป็นเครื่องมือของกิเลส เมื่อกิเลสได้ถูกปราบแหลกละเอียดลงไปไม่มีเหลือแล้ว ขันธ์อันนี้จึงกลายมาเป็นเครื่องมือของธรรมโดยปริยาย ธรรมจึงอาศัยขันธ์อันนี้

เป็นเครื่องแสดงออก ดังพระพุทธเจ้าประกาศธรรมสอนโลก ก็ต้องอาศัยธาตุขันธ์อันนี้แล เสด็จไปที่นั่นที่นี่ การแสดงอรรถแสดงธรรมล้วนแต่ใช้ขันธ์นี้เป็นเครื่องแสดงออกทั้งนั้น ส่วนธรรมอยู่ในพระทัย ธรรมที่อยู่ในพระทัยระบายออกมาทางขันธ์ให้โลกได้เข้าอกเข้าใจการแนะนำสั่งสอน

หากว่าธรรมมีเครื่องมือเป็นของตนแล้ว จะไม่มีอะไรสวยงามและวิเศษวิโสยิ่งกว่าลวดลายของท่านผู้มีธรรม และพลังของธรรมแสดงออกมาให้โลกเห็นนั้นเลย และไม่มีอะไรเป็นคู่แข่งได้ แต่นี้ธรรมไม่มีเครื่องมือเป็นของตน การแสดงออกโลกจึงเข้าใจได้ยาก และมักเข้าใจว่าเป็นเรื่องของกิเลส ความโมโหโทโสกันไปเสีย เมื่อพลังของธรรมแสดงออกมาในลักษณะเช่นนั้น เพราะเครื่องมือนี้เป็นเครื่องมือของกิเลส กิริยาที่แสดงออกจึงคล้ายคลึงกัน ทั้ง ๆ ที่อันหนึ่งเป็นพลังของธรรม อันหนึ่งเป็นพลังของกิเลส แต่ก็เป็นเครื่องมืออันเดียวกัน จึงทำให้ผู้ได้เห็นได้ยินเข้าใจและตีความหมายว่าท่านเป็นคลังกิเลสไปเสีย ทั้งที่ใจท่านเป็นคลังแห่งวิสุทธิธรรมล้วน ๆ

ขอพูดยอกย้อนกลับมาถึงเรื่องสมถวิปัสสนาอีก นี้ล่ะทางเพื่อความพ้นทุกข์พ้นที่ใจ เราอย่าเข้าใจอย่าสำคัญว่าจะไปพ้นที่โน่นไปพ้นที่นี่ ไปพ้นบนดินฟ้าอากาศที่ไหน พ้นที่ใจเพราะทุกข์อยู่ที่ใจ เครื่องผูกมัดอยู่ที่ใจ ปลดเปลื้องด้วยธรรม ปลดเปลื้องที่ใจ แก้กันที่ใจ พิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริงดังที่อธิบายมานี้ แล้วความสงบของใจที่เราเคยได้ยินแต่ชื่อว่า สมาธิ ๆ ในตำรับตำรา ก็จะปรากฏเป็นตัวบ้านตัวเรือนคือเป็นองค์ธรรมขึ้นมา คือสมาธิธรรมขึ้นภายในใจของเรา คำว่าวิปัสสนาก็เหมือนกัน จะปรากฏความรู้แจ้งเห็นจริงขึ้นมาประจักษ์ใจ

สิ่งที่เคยยึดเคยถือเคยสำคัญมั่นหมายพังทลายลงไปหมด เพราะอำนาจแห่งวิปัสสนาความรู้แจ้งเห็นจริง ปล่อยวางไว้ตามเป็นจริง ก็จะปรากฏเป็นร่างแห่งธรรมประเภทต่าง ๆ ขึ้นมา คือธรรมแสดงขึ้นมาที่ใจ ชำระลงไป ๆ จนกระทั่งไม่มีอะไรเหลือ มันเกาะอยู่ที่ตรงไหนกิเลสน่ะ ปัญญาฟาดฟันเข้าที่ตรงนั้น เผากันที่ตรงนั้น เกาะอยู่ในรูป พิจารณาทางรูปจนเข้าใจแจ่มแจ้งเห็นจริงแล้ว ก็เหมือนกับเผากิเลสไปในตัวเสร็จ ความยึดมั่นถือมั่นพังทลายลงไปเพราะกิเลสพัง ความยึดมั่นถือมั่นก็ต้องพังเพราะเป็นบริษัทบริวารของกันและกัน

เอ้า จิตไปติดอยู่ที่เวทนา ความสุข ความทุกข์ เฉย ๆ ปัญญาหยั่งลงไป เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นความจริงแต่ละอย่าง ๆ เท่านั้น ไม่ใช่เป็นสัตว์เป็นบุคคล ปัญญาหยั่งทราบลงไป อันนี้ก็พัง สัญญา สังขาร วิญญาณที่กิเลสเข้าไปถือว่าเป็นเจ้าของ กิเลสพังลงไป ๆ ไม่มีที่อยู่ ไม่มีที่เกาะ ไม่มีที่อาศัย ถูกอาวุธคือสติปัญญาฟาดฟันหั่นแหลกเข้าไป กิเลสวิ่งเข้าสู่อุโมงค์ได้แก่จิต ที่นี่อวิชชาล้วน ๆ อยู่ที่นั่น

กิ่งก้านสาขาของอวิชชา บริษัทบริวารของอวิชชาที่แผ่กระจายออกมาภายนอก ถูกสติปัญญาตีต้อนเข้าไปจนกระทั่งไม่มีที่อยู่ ก็วิ่งเข้าสู่จิต พิจารณาที่จิตอีกด้วยสติปัญญาอัตโนมัติ ในครั้งพุทธกาลท่านว่า มหาสติมหาปัญญา เมื่อพินิจพิจารณาฝึกซ้อมอยู่ไม่หยุดไม่ถอย ไอ้เรื่องความล้มลุกคลุกคลานนั้น มันลุกได้ตั้งได้จะว่ายังไง สติปัญญาประเภทนี้ก็กลายเป็นสติปัญญาที่เกรียงไกรขึ้นมา ทันต่อเหตุการณ์ ทันต่อกลมายาของกิเลสทุกประเภท จนกระทั่งตีตะล่อมเข้าไปสู่จิตดวงเดียว แล้วฟาดฟันหั่นแหลกกันเข้าไปที่นั่นอีก

การพิจารณาอวิชชาอยู่ที่จิต ก็พิจารณาเช่นเดียวกับสภาวธรรมภายนอก เป็นแต่เพียงว่าไม่มีอสุภะอสุภัง แต่เป็นเรื่องของ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เพราะกิเลสนั้นเป็นสมมุติ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ก็ครอบกันกับสมมุตินั้น พิจารณาซิ มันเป็นเราที่ไหน จนกระทั่งแยกแยะกันได้แตกกระจายลงไปไม่มีอะไรเหลือแล้ว ทีนี้ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ก็หมดปัญหาไป มหาสติมหาปัญญา ก็หมดหน้าที่ไปเมื่อกิเลสดับไปหมดแล้ว อะไรที่รู้ว่ากิเลสดับไป อันนั้นแลคือธรรมชาติที่บริสุทธิ์ จิตที่บริสุทธิ์อันนั้นแล คือธรรมวิเศษ จิตกับธรรมเป็นอันเดียวกัน นี่ละการสัมผัสธรรม ตาไม่สามารถสัมผัสธรรมได้ หูไม่สามารถสัมผัสธรรมได้ จมูก ลิ้น กาย ไม่สามารถสัมผัสธรรมได้ เพราะธรรมไม่ใช่วิสัยของ ตา หู จมูก ลิ้น กายจะสัมผัสสัมพันธ์ได้ แต่เป็นวิสัยของใจอย่างเดียวเท่านั้น

จงเริ่มปฏิบัติกันเพื่อความสัมผัสธรรมตั้งแต่ สมถธรรม วิปัสสนาธรรม ขึ้นไปจนกระทั่งถึงวิมุตติธรรม จะนอกเหนือจากจิตนี้ไปไม่ได้เลย เอาลงตรงนี้ซิ พิจารณาตรงนี้ ให้ได้เห็นซิว่าความหลุดพ้นเป็นยังไง และให้ได้เห็นชัด ๆ ประจักษ์ใจซิว่า มนุษย์เราก็ดี สัตว์ทั้งหลายก็ดี เกิดแล้วตายหรือตายแล้วสูญ หรือตายแล้วไม่สูญมันเป็นยังไง จะไม่นอกเหนือจากการพิจารณานี้ไปได้ จะรู้กันโดยตลอดทั่วถึง เคยเกิดแก่เจ็บตายมากี่ภพกี่ชาติ จะประมวลมาสู่จิตดวงเดียวนี้ว่า **อวิชฺชาปจฺจยา** ตัวเดียวนี้เท่านั้น พาให้สัตว์เกิดแก่เจ็บตาย เพราะมันเป็นเชื้ออันสำคัญฝังอยู่ภายในใจ พอพังอันนี้ลงหมดแล้ว ทีนี้จิตตายไหมและสูญไหม นั่น จิตตายและจิตสูญจะบริสุทธิ์ได้ยังไง พระพุทธเจ้าทรงปราบกิเลสพังลงไปหมดแล้ว พระองค์สั่งสอนสัตว์โลกได้เพราะจิตบริสุทธิ์ ถ้าจิตบริสุทธิ์นั้นตายและสูญไปแล้วจะเอาอะไรไปสอนโลก เอาให้เห็นชัด ๆ ซิ

สนฺทิฏฺฐิโก ความเห็นเอง **ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ** รู้ที่นี่ไม่ได้รู้ที่ไหน ปฏิบัติที่ตรงนี้ แก้กันที่ตรงนี้ ไม่มีคำว่ากาลนั้น สถานที่นั่นที่นี่เป็นมรรคผลนิพพาน หรือสิ้นสุดมรรคผลนิพพาน แต่มีอยู่ที่ใจของเรานี้แล กิเลสก็ห้อมล้อมอยู่ที่นี่ จึงทำให้สัตว์โลกโง่หลงงมงายไปตามมันว่า มรรคผลนิพพานหมดเขตหมดสมัยแล้ว ปฏิบัติเท่าไร ๆ ก็ไม่รู้ไม่เห็น ก็จะเห็นยังไงเมื่อกิเลสปิดหัวมันอยู่ กิเลสหลอกมันอยู่เวลานั้น คำพูด

เช่นนั้นก็เป็นคำพูดที่ถูกกิเลสหลอกต่างหากนี่ เมื่อเวลาบุกเบิกเพิกถอนออกไป ทีนี้ตัวจอมปลอมที่ว่ามรรคผลนิพพานไม่มีก็แตกกระจายออกไป อะไรคือมรรคผลนิพพาน ก็คือการปราบกิเลสเรียบนั้นแลคือมรรคผลนิพพาน จะเป็นที่ไหนไป

เอาให้จริงจังซินักปฏิบัติ ให้รู้ให้เห็นซิ ธรรมะของพระพุทธเจ้าไม่ใช่ตุ๊กตาเครื่องเล่นของเด็กนี่วะ พระพุทธเจ้าเป็นศาสดาองค์เอก ทำไมธรรมไม่เป็นธรรมเอก เราปฏิบัติแบบลุ่ม ๆ ดอน ๆ จะให้เห็นของจริงได้ยังไง จงเอาให้เห็นของจริงซิ อยู่ที่จิตไม่ได้อยู่ที่ไหน อย่าไปหลงงมงายกับมนต์คนว่า กาลนั้นสถานที่นั่นเป็นเวลาที่มรรคผลนิพพานมี ไม่มีหรือสูญสิ้นไป ใครปฏิบัติยังไงก็ไม่มีมรรคผลนิพพาน มรรคผลนิพพานสิ้นสุดไปแล้ว นั่นมันโมฆบุรุษ บุรุษตาฟาง บุรุษตาบอด อย่าไปเชื่อถ้าไม่อยากจมไปกับมันน่ะ

พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ ให้เชื่อตรงนี้ ไปเชื่ออะไรคนหูหนวกตาบอด มันพูดออกมาด้วยความโง่หลงงมงาย เพราะกิเลสครอบหัวมันต่างหาก พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ กิเลสไม่ได้ครอบท่านนี่นะ นี้ละเป็นสาระของพวกเรา เอาตรงนี้เป็นหลัก ตายก็ตายเถอะ เราเคยเกิดเคยตายมากี่ภพกี่ชาติแล้ว ทุกข์เท่าไร เอา ทุกข์ ทุกข์เพราะการต่อสู้กับกิเลสเพื่อเอาตัวรอดเป็นยอดคนยอดเรา เราไม่เคยทุกข์หรือเราเคยทุกข์มาแล้ว ทำไมเราไปกลัวอะไรกับทุกข์ในการต่อสู้กับกิเลส เอาให้จริงให้จังซิ

รู้สึกเหนื่อย เอาละเพียงเท่านี้ ยังไม่ถึงไหนเลย โรคหัวใจเป็นอย่างนี้แล มันไม่ฟังเทศน์ฟังธรรมกับใครทั้งสิ้น